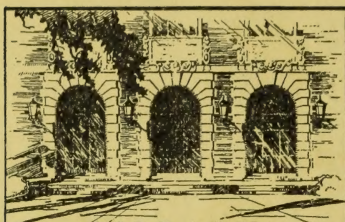

F.G. KOSTER BOEKBINDER
AMSTERDAM

De Nieuwe Tijd

Sociaaldemokratisch Maandschrift.

ONDER REDACTIE

VAN

HENRIETTE ROLAND HOLST, ANT. PANNEKOEK EN
W. VAN RAVESTEYN JR.

22ste Jaargang 1917.

AMSTERDAM.
FIRMA J. A. FORTUYN.
1917.

Inhoudsopgave.

I.

Socialisme en Partijzaken.

II.

Politieke en economische verhoudingen.

III.

Algemeene Onderwerpen, Geschiedenis, Boekbeoordeeling, enz.

Boekbespreking:

IV.

Vakbeweging, Arbeidswetgeving, enz.

V.

Literatuur en Kunst.

VI.

Overzicht der Tijdschriften.

Liederen der Gemeenschap.

DOOR

A. VAN COLLEM.

GOD.

Ik zou U willen grijpen met de hand,
Ik zou U willen vangen uit de luchten,
Naluisteren uw gang in de geruchten,
Over de zeeën loopend en het land.

Ik zou U willen raken aan het lijf
En U ontmoeten willen met mijn oogen,
Ik zou uw woning willen zien, de hooge
Wolkenwoning van uw aardsch verblijf.

Ik zou U willen weten, waar gij zijt,
Uwe gestaltenisse zien oprijzen,
Ik wilde zien U met de handen wijzen
De wegen aan, die gij voor mij bereidt.

Ik heb U steeds gezocht in al mijn jeugd,
Ik zou U nimmer vinden, ik ben ouder
En altijd weegt ge op mijn hoofd en schouder,
Maar nooit heeft uw geluid mijn oor verheugd.

Gij hebt nimmer gesproken en ik denk
Gij zijt gewislijk niet, — U te verbeelden
Is slechts een spel van innerlijk uitbeelden —
En 'k zou U danken en 't is niet uw geschenk?

Is daar dan iemand, die U heeft gezien,
Waren op aarde menschen, wien gij stildet
Den drang U aan te zien, omdat gij wildet
Verschijnen in een nachtvisioen, misschien?

Weten de Vrouwen U in purpren droom,
Wanneer zij hooren groeien de organen
In hun verwonderde doorruischte lanen,
Alsof daaruit een zacht ontluiken koom'.

Voelen de dieren U, wanneer hun voet
En lijf, gaat sluipen in de maanbeschenen
Bosschen, langs de warre wortels henen; —
Roofgier maakt vonkelingen in hun bloed.

Hooren de dichters U, wanneer het waas
Der zelf-afsluiting wordt over hen geworpen,
Wanneer zij worden van zich weggeworpen,
Te leven in een rythmisch zoet geraas.

Zijt gij in werkelijkheid, of is de faam
Van uw aanwezigheid, een klank — gewonnen
Poging, die de menschheid heeft verzonnen,
Haar schoonheid te omvatten met een naam?

Woorden vliegen als bijen uit

DOOR

AUGUSTA DE WIT.

Ver van Holland was de Hollandsche vrouw, machteloozer tot helpen dan de allerzwakste in het eigen land, toen de tijding kwam van de groote misdaad, den grooten nood, in Holland.

De witte Meidoorn van het oude landhuis stond in bloei. Luchtig uitgespreid als de stralen van een fontein schitterden de blanke bloesemtwijgen tegen het blauw van de lentelucht. Rondom dreef honiggeur en gegons, de bloemige boom beefde van de bijen. Haar vriendin trok haar er heen.

„Zie toch den Meidoorn! Zie toch hoe de zon er door heen schijnt, en hoe al de gouden bijtjes trillen en schitteren boven de bloemen!"

En zij nam haar het blad uit de handen waarop de tijding stond gedrukt: hoe het volk van Holland honger moest lijden omdat geldgierigen de zoete voedselvolte uit gaarde en veld en stal en weide verkochten aan den Oorlog, en zij die de beschermers van het volk moesten zijn waren den vijanden van het volk ten helpers.

Haar vriendin boog de Meidoorn-takken naar haar toe, dat zij in een wolk van geuren en glanzen stond, zóo wou zij haar afschutten van het groote leed in Holland. „Denk nu aan geen booze en ongelukkige dingen meer, en voel alleen maar de lieve lente."

Hoe kon zij zijn zooals de vriendelijke wilde? Hoe kon zij de lente voelen, en de blijheid van de bijen in de zon, terwijl dit alleen in haar hart was, dit alleen: dat het volk in Holland honger leed omdat aan zijn voedsel aller volkeren moordenaar zich verzadigen wou.

Met deuren en vensters open naar den zonneschijn stond het óude grauwe roodgedaakte huis zoo stil-blijde, het ademde den lentedag in, waar de vroege bloemen luchtig in stonden, sering- en appelbloesem en gouden regen, en in het gras de schitterige boterbloemen van witte kapellen omfladderd.

Maar ander grauw en rood zag zij, ànder groen, en blijheid niet, maar als broeiend onweer een sombere toorn daarover: zij zag de roode steden en de grauwe dorpjes in het groene Holland, en op vele wegen een donkerte van menschen. Grauw waren die menschen. Hun kleeren waren grauw, hun holle gezichten zagen grauw, in hun oogen was de grauwe blik van wanhoop. En roerloos met slap hangende armen als wie gelooven onmachtig te zijn, zagen zij naar wat daar gebeurde: dat aan hen voorbij ging, van hen weg, de grenzen in het Oosten over, hun eigen leven en het leven van hun kinderen.

In onafzienbare kudden van runderen, in onafzienbare rij van karren in onafzienbaren sleep van schepen en schuiten, vol graan, vol groente, vol vrucht geladen ging daar langs hen heen, ging daar van hen weg wat hun bloed en been en vleesch moest worden, de werkkracht van hun handen, de helderheid van hun hoofd, de blijheid en de moed van hun hart, en och och! de wasdom van hun kinderen.

Lijdelijk zagen zij het aan. De tranen liepen den vrouwen langs het gezicht die een huilend kind tegen zich aangedrukt hielden. Met de magere kaken opeengeklemd stonden de mannen. Maar geen deed een stap vooruit dien langen rijen in den weg, geen stak een hand uit om het wegtrekkende voedsel te grijpen en vast te houden.

Want de levens-dieven, de breede roode boeren die hun vee uit stal en weideland te hoop hadden gedreven en hun schuren uitgestort in de karren door hun verkochte paarden getrokken, en die vreemdelingen her en der, de handlangers van den Grooten Moordenaar, met hun kromklauwige vuisten vol bloedrood goud, zij riepen allen gezamenlijk uit volle borst dat het recht was en wet wat ze deden, en wie tegen hun bedrijf zich verzette dien zou de wet veroordeelen voor een vijand van het recht en een vijand van zijn volk.

O! Hoe sterk stonden zij te zamen, de levens-dieven, de ziel-verkoopers! Hoe blonken hun drieste gezichten van overmachts-besef! Hoe vast zetten zij hun voeten neer op dien grond dien tot den hunne zij stampten, hun met alles wat er op viel en wat er uitkwam, met zon en wind en dauw en regen, met sap en kracht en zaad, met graan en gras en van melk zware kudden hun! hun om voor bonken met bloed aaneengeklonterde goudstukken te verkoopen aan den al-verslinder Oorlog!

En uit de verte dreunde zijn verschrikkelijke stem. Over de donder-ontploffingen van de kanonnen heen, over het scheurende gegil heen van de kartetsen, door dien orkaan van ijzer heen die zeven volkeren van jonge mannen neersloeg als de hagel het groene graan,

brulde de wereldmoordenaar naar nog meer voedsel, altijd meer voedsel nog, opdat hij nòg meer kanonnen nòg meer kogels kon laten uitbraken, nog meer mannen verminken en verscheuren, en krankzinnig maken van woede en angst, nog meer vrouwen en kinderen uit brandende huizen de straat opjagen, nog meer steden vertrappen tot gruis. Hij schreeuwde om eten, de Oorlog. Niemand kon, onder die verschrikkelijke stem, het snikken hooren waarvan, ellendig, het mannenlooze land aan gene zij der grenzen schokte.

Versteend van schrik stond de vrouw onder den bloeienden Meidoorn. Kwam er dan geene, o! geenerlei hulp?

Daar vernam zij fijn en scherp als het gegons van de bezige bijen in den bloesem, een menigvuldig gerucht, een gerucht van woorden. Als in bijen-zwermen kwamen zij er aangestreken, fel schitterend boven de donkere menigten, een toornige tinteling goud en zwart. Uit het opgeschoven raam van stille boekenkamers, uit de openbarstende deuren van vergaderzalen daverendvol, uit de klankluiken van kerktorens op een galm van orgelspel en psalmgezang kwamen zij er aan gevlogen. Hun korven waren dat en heimelijke raten een langen donkeren winter door geweest, waar zij honig gegaard hadden en klein volk opgekweekt en groot gevoerd, waar zij zoetigheid gereed hielden voor den ijmker in hun celletjes en scherp vergif in hun angel voor de roovers die hun bloeiende weiden vertrapten. In zwermen kwamen zij opzetten de woedende woorden-bijen.

Toen werden de driest roode tronies vaal, en de handen om goud samengeknepen vlogen los en vervaard omhoog tegen ongrijpbare onontkoombare alomme vervolgers die wondend hen omzwierden.

Maar die verslagen hadden gestaan zagen op met een begin van hoop in de oogen.

Licht viel uit den zwartzeilenden drom duisternis. Stormige stemmen scheurden de lucht. Schand' schreeuwden z' over de rooversbenden, alle beroofden te hoop, te weer, dat uit aschgrauw gedoken menigt overal moed te voorschijn sprong. Wakkerend sloeg hij omhoog, hij vlamde. Deemoed, weifling, zwak zelfmedelij vergingen voor zijn hitte. Ha! hoe richtten de hoofden zich op! mannenarmen werden straf, en vierkant de vuisten, op vrouwenwangen kwam kleur.

Toen door het zwarte streek wéér-lichtend neder wemelwolk van donker en vonkling, die zwermd' in vèr-schietende flitsen uiteen. Overal sloeg in het licht. Hoofden lang donker stonden in klaarte, schijnsel ontvonkt pas sprong op naar 't ontvonkende, ondere gloed wies met oppere saam tot de verkondiging van arbeids waarde, recht van wie werkt tegen wie bezit, en van eendrachtge werk-weigering

d'almacht. En eer nog uit alom aanbruisend gerucht, omzwierenden schijn van verwarring, naakt en strak klom de loutere leuze, wierpen handen naar 't werktuig vergroeid, de kluistrende zwaarte neder, rezen open palmen in 't licht. De loutere glans wies smet af en wonde, om lichte menschen werd licht het land; wijdte was daar, het opene blonk. Smal, snel, overal, slonken duistre ontzaggelijkheen, doorschijnig hingen en dun in den dag, verdampende nevelwaden, wat diep gegrondvest voor allen tijd als scheidsmuur gedreigd had en kerker.

En toen! — kwam dan ten tweeden maal de daagraad? Louterste goud, een zonnebolletje, zweefde de tros, warmte uitwellend. Op duizendvuldige éendracht van wiekjes lag zij zoo rustig, de murmelende innigheid, zij zong zoo zacht tot het binnenst-geborgene, groei belovend en kracht uit zoetheid, zij, arbeid-in-vreugde's minnemoer.

„Wilt toch veel liefhebben, al mijne liefsten!"

Als lentewindje dat in luwte zacht vergaat, maar aan al de vele knoppen, teeder opengegaan, ziet een mensch die nog niet dorst hopen, ziet hij, en lacht van geluk, 't is lente, wel waarlijk is 't lente!

Zoo was weggefluisterd de bede, zoo ging overal liefde open, zoo riep wie lang getwijfeld had, dat waarlijk menschheidslente er was.

O, hoe lachten nu klare oogen en klare aarde elkander aan! Wat kwam er een veel-stemmig gezang uit de steden, hoe blonk van bloem de gulle wei, hoe wiegde van gouden graangolfjes de verte! En geen, neen, daar was in de gave weelde nergens, nergens geen scheiding meer. 't Was Eénheid.

Met flonkering in betraande oogen en bleeke lippen ontbloeid in lach, zagen makkers en minnaars elkander aan. En terwijl magere handen en harde saamkwamen in greep van houw en trouw, verrees in de groene vlakke verte, als een donkere dijk om te zien, een schaar van schouder aan schouder staanden, een leger kameraads, die maakten, de mannen en de vrouwen, tot water-keering zichzelf; dwars den voedselstroom in den weg, standvastig stonden zij. Haast zouden zij hem stuiten, haast keeren, haast zonden zij 't leege land hem weer in.

En van gene zij en van deze te samen, van uit verten ongezien, steeg op millioenen geluidende wieken het lied dat in alle landen viert werkers strijd en broederschap.

De vrouw in den Meidoorn vernam het, door 't bonzen heen van haar hart.

Door tranen van brandende vreugde heen zag zij de bijen beven.

En zieke hoop stond op en genas aan o! de weeld voor wie minnen wil, o! de wond voor wie haten wil, o! de ziels-artsenij van het woord, dat uitvliegt als de bijen.

Nieuwe Slavernij

DOOR

D. J. WIJNKOOP.

Voort gij, narren, voort gij, schelmen!
Uwe driestheid gaat te ver!

FIGARO.

Het ontzettend lijden, waaraan het Belgische arbeidende volk door de Duitschers wordt prijsgegeven, wordt door de Bond van Neutrale Landen, waarvan Prof. NIERMEIJER Voorzitter is, aldus weergegeven:

> Duizenden Belgen van allerlei leeftijd, van allerlei rang en stand, werkloozen en werkenden, zijn en worden naar Duitschland gevoerd om daar in fabrieken te werken, nadat het Duitsche bestuur in België de nijverheid daar volkomen heeft ontwricht door het weghalen van grondstoffen en machines. Er zijn Duitschers, die durven schrijven dat deze handelwijze niet in strijd is met internationale tractaten. De lezing der bepalingen van het tractaat over de wetten van den landoorlog (gesloten ter tweede Haagsche vredesconferentie in 1907) maakt het duidelijk, dat een verbod van zulke *moderne slavenjachten* alleen dáárom niet is opgenomen, omdat *niemand er aan gedacht heeft dat dit ooit noodig zou zijn.* Immers, *men moet teruggaan tot eeuwen vóór er een volkenrecht bestond* (kursiveering van ons. Wp.) om dergelijke handelingen aan te treffen. Het Haagsch verdrag bepaalt, dat de eer en de rechten van het huisgezin moeten worden geëerbiedigd, maar de Duitsche Regeering scheurt de Belgische huisgezinnen uiteen.
>
> Tot ons (zoo schrijft de afd. „Nederland" van de Bond aan „Het Amerikaansche Volk") spreken de gruwelijke feiten nog zooveel sterker dan tot U, omdat dagelijks een aantal Belgen er in slagen naar ons land te vluchten, ondanks de doodelijke electrische draadversperring door de Duitschers langs onze grens opgericht. Zoo vernemen wij de pijnlijkste details over de wanhoop der achterblijvende vrouwen en kinderen en over de tooneelen, die zich afspelen bij het vertrek der treinen, grootendeels uit goederen- en beestenwagens bestaande.

De eenige weg, waarlangs aan dit menschonteerend optreden, dat *ook plaats heeft in Noord-Frankrijk en in West-Rusland*, een eind kan worden gemaakt, is een gemeenschappelijk handelen der neutralen. Het komt ons voor, dat gij als het machtigst neutrale volk het recht en den plicht hebt hiertoe de leiding te nemen. Alleen wanneer gij daartoe besluit is van zulk een poging uitkomst te wachten. Deze tyrannie is duldeloos en de neutralen mogen het niet langer aanzien, hoe in West-Europa *de meest primitieve menschenrechten*, die zelfs bij onbeschaafde stammen worden geërbeidigd, met voeten worden getreden. Wij roepen U op tot het oefenen van drang op Uwe Regeering, opdat zij snel en doortastend handele en de andere neutrale staten oproepe zich om haar te scharen.

De oproep eindigt met de woorden: Wij durven hier uit volle overtuiging *uit naam der menschelijkheid* spreken. En: Wij zijn overtuigd, zoo heet het dan tot „het Amerikaansche volk", dat gij onze verwachtingen niet zult beschamen.

Prof. NIERMEIJER heeft nu wel al gemerkt, dat „het Amerikaansche volk" zijn oproep heeft beschaamd, en dat er van een gemeenschappelijk handelen van „neutralen" niets komt.*)

Het Amerikaansche volk heeft evenmin de stem der menschelijkheid laten hooren als welk ander volk ook. En dat komt, omdat hoe ook de schijn moge wezen in deze volkeren-vernietigende-krijg, waarin volkeren als èèn geheel lijken te handelen, deze schijn bedriegt.

Niet volkeren maar klassen handelen, al mag dit handelen soms bestaan in passieviteit. Eenerzijds het financiëele kapitaal als baas van het Imperialisme, anderzijds het proletariaat als slachtoffer,

Maar al moge nu het klasse-inzicht Prof. NIERMEIJER ontbreken en uit dit gebrek zijn hopelooze poging van de „Bond van Neutrale Landen" te verklaren zijn. Uit gebrekkig maatschappelijk inzicht is ook Prof. N's nieuwste middel tegen Duitschland, boycot van de Duitsche handel, (zie *Telegraaf* van 24 Dec., Ochtendbl., 2e Bl.) te begrijpen. Er is maar één middel tegen het Imperialisme en zijn ellende, en wel de internationale proletarische klassestrijd, die tot het Socialisme leidt. Daarom is het niet alles onjuist wat Prof. NIERMEIJER over deze slavenjachten uit naam der menschelijkheid zegt.

Integendeel. En wij, revolutionaire klassestrijders, willen er voor vriend en vijand juist de nadruk op leggen, dat indien wij tegen deze nieuwe slavernij, door het Duitsche Imperialisme thans zoo

*) Het zgn. Volkenrecht, willen wij hier opmerken, is door de oorlog trouwens vernietigd, al beroept niet alleen Prof. Niermeijer zich daarop, maar ook het lid van de Duitsche zgn. Arbeits-Gemeinschaft, Dittmann, die in de Rijksdag namens zijn groep op grond van het „Volkenrecht" tegen de deportaties protesteerde.

scherp ingevoerd, opkomen, wij dat zeer zeker ook doen *uit naam der menschelijkheid*

Reeds in 1869 zei de Arbeider-Filozoof DIETZGEN, de vriend van MARX en ENGELS aan het slot van zijn boekje over „Het Wezen van de Menschelijke Hoofdarbeid", daar waar hij het over de arrogantie heeft die een *bepaalde* vorm van zedelijkheid tot de *absolute* maakt (Prof. NIERMEIJER als geograaf zal daarvan voorbeelden genoeg kennen):

„Wij erkennen de zedelijkheid als eeuwig heilig, voorzooverre daaronder te verstaan is, wat de mensch zichzelf en zijn naaste schuldig is tot hun wederkeerig heil".

Wij bedoelen dit. Wie meenen mocht dat de klasse-moraal van het proletariaat de eeuwige moraal van de menschheid heeft doen ten ondergaan, die heeft van het strijdend proletariaat zoomin als van de klasse-moraal iets begrepen, hij moge zich noemen vijand of vriend.

Het is juist omgekeerd. De heiligste goederen der menschheid, het komt op elk gebied tegenwoordig tot uiting, worden bij het proletariaat bewaard, en alleen daar.

In de klasse van het proletariaat, en in zijn moraal allèèn, moraal die zooals elke moraal met zijn zelfbehoud samenhangt, leeft de hoogste humaniteit, het behoud der menschheid, voort, en wie zou het proletariaat dan de schande willen aandoen, wie zou het zòòzeer willen verlagen, dat het om der wille van een of andere politiek, om der wille van een of andere schijn, of om een schijn, (van anti-Duitschgezindheid bijv.) *niet* te laten opkomen, zich niet bijzonderlijk zou mogen uiten en verweren tegen de moderne slavenjachten, door Duitschland nu sinds maanden reeds tegen geheele volkeren op touw gezet? Dat zou zelfvernietiging zijn, hetgeen nòg erger is dan de slachting door onze doodsvijand, het Imperialisme, onder het proletariaat aangericht.

Als wij dan ook mede *in naam der menschelijkheid* protesteeren en probeeren te agiteeren tegen het ontzettend leed, het Belgische arbeidende volk aangedaan, dan doen wij dat in het volle-bewustzijn, dat de Wereldoorlog tengevolge van het Imperialisme *de Revolutie* in zicht doet komen, waarin het proletariaat de taak heeft *de menschheid uit de barbaarsche samenleving*, waarin wij verkeeren, te voeren *naar een nieuwe vrije maatschappij*.

En wij weten ook, dat wij in dit protest *als klasse* allèèn staan, Prof. NIERMEIJER tot zijn baat, hopen wij, wel reeds heeft gemerkt.

* * *

Dagelijks voeren, voerden althans, en zullen voeren zoolang zij dit noodzakelijk achten, en het hun niet belet wordt, de Duitsche militaire

overheden in België duizenden burgers naar Duitschland, of naar de Duitsche oorlogsterreinen, om dwangarbeid te verrichten voor het Duitsche Imperium.

Wij gelooven niet, dat de arbeiders zelfs, die deze zin lezen, zich dit feit in zijn volle beteekenis weten voor te stellen.

De misdaden van het Imperialisme mogen velen zijn, en wij zouden de eersten kunnen wezen om zeer vele dier misdaden op te noemen, het proletariaat zou verkeerd doen wegens het groote aantal het aanzien des onderscheids te verliezen.

Men zou op deze wijze in plaats van tegen het werkelijk monsterlijke Imperialisme, zooals het verschijnt, gaan strijden tegen een hol Schabloon, een monster, dat niet bestaat.

Toen de Engelschen, een vijftien of meer jaren geleden, de koncentratiekampen inrichtten, waarin het blanke volk van Transvaal omkwam, toen werd daartegen ook onzerzijds en terecht geprotesteerd, maar véél heftiger en algemeener dan het op het moment tegen de volkerenmoordende Duitschers in België en Polen geschiedt. Men vergelijke maar eens de schrift-stukken en kunst-produkten van toen en nu, en men zal zien welk een lammeren geworden zijn in het blaten tegen Duitschland zij, die als leeuwen tegen Engeland stonden te brullen.

Bij het begin van de Wereldoorlog toen de Engelschen als steeds hun onnoozel gezicht zetten, en de Duitschers als gewoonlijk hun barbaarsheid niet maskeerden, hebben de revolutionaire socialisten, zooals hun plicht was, de Engelsche onnoozelheid ontmaskerd. Het waarlijk niet denkbeeldig gebleken gevaar, dat men ons voor germanofielen zou houden, heeft ons niet weerhouden aan te toonen dat het Engelsche Imperialisme evengoed als het Duitsche de Wereld-Oorlog op zijn geweten heeft.

Maar hoe staat het thans?

Thans bestaat het Duitsche Imperium, waarvoor Duitschland de oorlog inging. Of dit Imperium in deze vorm of in het geheel zal *blijven* bestaan, interesseert ons hier niet. Het bestaat, en het handelt, zooals de Belgen, de Polen, de Armeniërs niet te vergeten, aan den lijve gevoelen.

En zouden wij, die de Engelschen, het Engelsche Imperialisme op zijn tijd ontmaskerden, en niet zullen nalaten het te geeselen steeds en steeds weer, het vermijden in het bizonder tegen het Duitsche Imperialisme te protesteeren en te agiteeren, nu het in deze ééne zin alvast de hegemonie van Engeland heeft overgenomen, dat het in slavendrijverij momenteel ter wereld zijn weerga niet vindt?

Er zijn er, die een speciaal protest en agitatie tegen de Duitsche

slavenjachten in België voor een anti-Duitsch bedrijf houden.

Wij zouden de spits willen omdraaien.

Wij zijn er n.l. van overtuigd dat de zaak zòò zit:

Zóóver is het reeds met de vroeger latente en op het moment aparte macht van het Duitsche Imperialisme en Imperium gekomen, dat zijn geest ver over de grenzen van het Wereldrijk, dat immers van de Noordzee tot bij de Perzische Golf, en van Litthauen tot Champagne reikt, — als een boa constrictor (reuzenslang) vogels van de meest diverse pluimage biologeert.

Uit ontzag, uit bewondering, uit vrees — of hoe men het noemen wil — voor Duitschland, durft ook degeen niet protesteeren, die anders met ons een slavenjacht een slavenjacht durft noemen, en wie ze uitvoert een schelm.

Wij willen duidelijk zijn.

Als revolutionairen, als proletarische socialisten hebben wij voor het Duitsche Wereldrijk niets dan afschuw en de minachting, die de heele menschheid daarvoor eens zal hebben, als de menschheid vrij is.

Die afschuw voor het Duitsche is zooveel grooter dan de afschuw voor het Britsche Imperialisme als op het moment het Duitsche in kapitalistische „terror" *) het Britsche voor is.

De kapitalistische dwangstaat, de toekomststaat, is in het Duitsche Imperium het verst gevorderd, en met moeite slechts halen de Britten, de Franschen en ook de Russen dit verschil in.

Wat is nu de plicht van het proletariaat? Het Imperialisme te zien zooals het is. In elk land tegen zijn eigen imperialistische Regeering opkomen. Maar internationaal in de eerste plaats tegen de verstgaande symptomen van de Imperialistische Toekomststaat, en zoodoende tegen het Imperialisme in zijn geheel, zich te verzetten.

Zulk een symptoom en waarlijk een van de allerergste, is de gedwongen volksverhuizing uit België, het wegvoeren langzamerhand van gansch een volk.

Wij hebben alle respekt voor de techniek en de organisatie, de wetenschap en de geestkracht in dienst van de menschheid. Want door deze faktoren zal een proletariaat, dat geestkracht en arbeidskracht vereenigt, binnen afzienbare tijd de sociale revolutie brengen.

Maar wij gevoelen niet de minste behoefte in het stof te liggen voor diezelfde dingen, techniek en organisatie als fetisjen te aanbidden, als hierdóor een hel op aarde wordt gebracht, de menschheid inder-

*) Een Duitsch-Latijnsch woord: het reaktionaire schrikbewind van boven af; niet te verwarren met het Fransch-Latijnsche „terreur" hetgeen is een revolutionair schrikbewind van onderen op.

daad wordt vernietigd, gelijk thans in het Duitsche Wereldrijk *op zijn ergst* geschiedt.

Wij zullen ons dan ook niet aansluiten bij de narren, en men vergeve ons dat wij een kat een kat noemen, de schelmen, die de driestheid zoover drijven, van een protest tegen Duitschland in dit geval te kontrariëeren met de opmerking, dat men dan ook tegen Engeland en tegen de hemel weet wie meer moet protesteeren. §)

Wij zullen elk moment protesteeren tegen de daden van het Imperialisme, en thans is — of eigenlijk was, maar wij mogen het niet vergeten, al wordt het voor een oogenblik door een ander sensatie-nummer, de Duitsche „vredes"-manoeuvre (en thans reeds weer door de Kerstmis-surprise van WILSON) verdrongen — thans is de wegvoering der Belgen als dwangarbeiders aan de orde.

Dagelijks worden een duizendtal mannen als dwangarbeiders weggevoerd, en alleen een allertreurigst gemis aan fantasie belet, dat het proletariaat in alle landen deze werkelijkheid in al zijn verschrikkelijke pijn gevoelt.

Voldoende voorstellings-vermogen zou het proletariaat niet alleen doen zien, welk een ellende in al de duizende, ja tienduizende en honderduizende families door deze maatregel geleden wordt, niet alleen leeren dat wat heden het weerlooze Belgische proletariaat geschiedt, morgen onder de omstandigheden van het Imperialisme elk ander proletariaat kan overkomen, maar tevens doen gevoelen, dat het Belgische exempel een voorbeeld van slavernij is, waardoor de kracht en de weerstand van het Internationale proletariaat, van het eene volk na het andere — de volken zijn op betrekkelijk kleine groepen na, haast niet anders meer dan geproletariseerden, — op de afschuwelijkste manier gebroken wordt.

Meer fantasie bij het proletariaat, zou gansch het proletariaat ter wereld waarlijk in opstand brengen tegen een zoo verderfelijk systeem als het Duitsche in België, Noord-Frankrijk, Polen en Litthauen statueert.

* * *

Wij kunnen noch zullen hier op alle details en bijkomstigheden van de nieuwe slavernij ingaan.

Maar wij dienen te letten op het feit dat de Roomsch-Katholieke

---

§) Dat doet bijv. de S.D.A.P. in zijn tezamen met de Duitsche beulsknechten EBERT en SCHEIDEMANN, en met de internationale charlatan HUYSMANS uitgegeven dubbelzinnige Manifest van 8 Dec. j.l. (Zie „Het Volk" van 5 Dec.)

Internationale, bij monde althans van Kardinaal MERCIER,*) in dezen zijn volle plicht heeft gedaan, en geen andere Internationale op tijd of ook maar later zich op gelijke indrukwekkende wijze heeft uitgelaten of is opgetreden.

De oudste Internationale alleen, de kerk, heeft, natuurlijk om zijn internationaliteit te handhaven, zich dank zij MERCIER voldoende weten te doen hooren. Het pacifisme, het intellekt, het proletariaat zelf, zijn achter halve of in het geheel geen maatregelen schuil gegaan, toen „de meest primitieve menschenrechten" *van het arbeidende volk* in België door de Duitschers met voeten werden getreden.

Wij weten dat de kerk dit doet om zijn eerstgeboorte-recht te handhaven, zijn geboorte n.l. als strijder voor de onderdrukten. De kerk heeft in werkelijkheid deze, zijn oorsprong, reeds lang verloochend, maar de fiktie ervan zal — en daarom is het de kerk te doen — nog lang gehandhaafd blijven, vooral nu MERCIER'S nadrukkelijk optreden ongeëvenaard is in dezen.

Wat een Arbeiders-Internationale had moeten, maar niet heeft kunnen doen door de slag haar toegebracht, bij het begin van de oorlog, door alle nationaal-gezinde reformisten en syndikalisten, dat heeft de Katholieke kerk thans weer gedaan, en daarmede op de verbeelding van het proletariaat gewerkt, natuurlijk ten nadeele van de eindelijke bevrijding der menschheid.

Gelukkig zijn in verscheidene landen — ons land geenszins uitgezonderd — groepen van revolutionaire arbeiders direkt tegen de Duitsche slavernij in België opgekomen, maar het proletariaat als-zoodanig, was hierin te zwak nog, om de ten slotte kwade kracht van de kerk opzij te schuiven, of althans voorbij te streven.

Zoo is het wegvoeren der Belgen, reeds kwaad op zichzelf voor de kracht van het proletariaat, door het gebrekkige protest van proletarische zijde nog bovendien tot een ander kwaad geworden, reden genoeg waarom het revolutionaire proletariaat in dezen moet zorgen de schade in te halen, waarvoor bij de niets ontziende praktijken van het Imperialisme in de komende tijd nog gelegenheid zal zijn.

---

*) Dat het Duitsche Katholicisme er niet zòò over denkt, moge — èèn voorbeeld uit vele — blijken uit de voor het neutrale buitenland bestemde week-editie van de Katholiek-„demokratische" Kölnische Volkszeiting. In zijn no. van 21 Dec. j.l. noemt dit nobele blad de maatregel der deportatie uit sociale en moreele gronden noodzakelijk, en bewijst dit door eenerzijds op de „misdaden" te wijzen van mannen met huisgezinnen die gèèn werk en gèèn brood konden vinden, anderzijds voor dergelijke mannen de „vrijheid" op te eischen zich naar Duitschland te laten deporteeren.

Men kan ons ook niet tegemoet voeren, dat het wegvoeren van Belgen principiëel niet het wegvoeren van arbeiders beduidt, want afgezien hiervan, of dit wel een tegenwerping zou zijn, en ook hiervan, of het wel waar is, praktisch — dat leeren alle bijomstandigheden — in Polen trouwens ook — geldt het de wegvoering van het proletariaat. Het aantal geeft hier de doorslag.

En evenmin kan men de misdaad der Duitschers aan de Belgische arbeiders vergelijken met de misdaden van Duitschers of Engelschen aan hun eigen arbeiders, want die arbeiders zijn in staat er *zelf* tegen in verzet te komen, al doen ze het niet. In België echter moge die mogelijkheid ook theoretisch bestaan, praktisch bestaat zij niet. Als hier het internationale proletariaat niet weet in te grijpen, gebeurt er praktisch niets.

* * *

De voorwendsels, die de Duitschers gebruiken om hun deportatie goed te praten, zijn van de laagste aard.

Het heet, bij de Duitschers, dat de werkloozen een gevaar zijn voor de openbare orde, d.w.z. voor het bezit.*)

Daartegen merkt Kardinaal MERCIER zeer tersnede op, dat de burgerlijke invloed zelf, de orde helpt handhaven. Hoe zou het ook anders kunnen!

En dan hebben de Duitschers, die zelf uit België halen wat ze kunnen, bezwaar wegens de last die op de Belgische liefdadigheid gelegd wordt voor de werklooze arbeiders! Hierover behoeven we geen woord te verliezen.

Ook zouden de Belgische arbeiders hun vaardigheid (voor de arbeid in het kapitalisme) verliezen, zoo zeggen de Duitschers, als men de Belgen niet (in Duitschland ?!) tot arbeid dwong.

Maar tegelijkertijd vernietigen de Duitschers in België, gelijk in Polen, de industrie, voor zoover ze hun oorlogsdoel niet direkt dient, en zetten de Belgische arbeiders aan gansch ander werk dan ze gewoon zijn. En bovendien weten de Duitschers dat Katholiek-Socialen als MERCIER, naast Sociaal-Liberalen als HUYSMANS, tezamen deze vaardigheid voor het kapitalisme wilden behouden, door een slim uitgedacht systeem, maar dat het juist de Duitschers zelf waren, die

---

*) Dat dit werkelijk de bedoeling is van de Duitsche fraze-„orde", blijkt uit een mededeeling van de Duitsche „Toekomst"-korrespondent: „De Belgische burgerij zal met angst de winter zien naderen, bevreesd als zij was voor dietstallen en wat dies meer zij". („N. R. C." 25 Nov. '16.)

dit nobele werk voor het kapitalisme deden eindigen. De Belgisch-nationale „verzorging" werd door de Duitsch-Imperialistische regeering immers gebroken.

Niemand neemt het natuurlijk ernstig, indien de Duitschers beweren, dat de Belgen vrijwillig in Duitsche dwangarbeid gaan. Hier geldt: den Belg zijn vrijheid absoluut, als hij de Duitsche wil maar doet. Doet hij het niet, dan wordt hij gedwongen.

Dit wordt door de Duirschers zelf letterlijk erkend.

Zie slechts wat de zgn. Belgische korrespondent van het in Nederland verschijnende Duitsche blad *De Toekomst*, ter verdediging van de Duitschers, schrijft (*N. R. C.* 25 Nov. j l., Avondbl. C., blz. 1 en 2, onder het hoofd: „*Wegvoeren van Belgen*"):

„Bij besluit van de Gouverneur, hebben de werkloozen zich moeten „aanbieden bij het Zuiderstation (te Antwerpen). Daar is hun de „gelegenheid, gegeven, om met het Industrie-Büro een arbeidsovereen-„komst aan te gaan. Velen hebben hiervan gebruik gemaakt, *toen zij „toch voor het moeten stonden* en aldus uit dezen hopeloozen toestand „werden verlost". (Het staat er. Maar wat beteekenen deze laatste woorden? De „hopelooze toestand" waarin *Dultschland* ze bracht? WP.) „*Zij die weigerden zijn gedwongen vervoerd*. Echter zijn alleen gezonde „menschen opgeroepen".

Het mankeerde er nog aan, dat deze *Toekomst*-korrespondent *erkende* dat er ook zieken waren gedwongen. Maar in elk geval geeft hij de waarheid van den dwang toe, en durft dan ook op deze grond de berichten van *De Telegraaf* e.a. geen onwaarheid noemen.*)

In het *Duitsch*-Revolutionaire Hongermanifest, dat in het midden van 1915 reeds, in Duitschland, illegaal natuurlijk, verspreid werd, staat te lezen, dat het een gemeene leugen is, dat de Duitsche regeering de schuld van de Duitsche honger durft werpen op Engeland.

Daar wordt terecht gezegd, (en iets dergelijks geldt voor alle „vaderlanden", die in den oorlog gaan, of zich in den oorlog laten „meesleepen"), als Duitschland den oorlog voert, dan moet het weten, dat het als oorlogvoerende door zijn vijanden zal worden behandeld. En als dan honger het gevolg is, komt die honger niet voor rekening van den vijand, maar van de oorlogvoerende regeering in het eigen land.

Iets dergelijks geldt zeker voor België.

---

*) Zie ook in het stuk van Kardinaal MERCIER, d.d. 7 Nov., als staaltje een zin uit een bekendmaking: „Wie zich niet aanmeldt, zal met geweld naar Duitschland gevoerd worden en kan, daarenboven, gestraft worden met een groote boete en een langdurige gevangenis. — De wegvoering volgt 24 uur na het aanplakken."

„Dat alles (alle Duitsche dwang n.l.) ware onnoodig geweest," zoo oreert de vriendelijke *Toekomst*-korrespondent, „indien Engeland slechts grondstoffen voor België doorgelaten had. Engeland! Engeland! Engeland! dààr zit de oorzaak..." enz.

Met uw verlof, slaaf van de Duitsche „Toekomst"staat. Niet Engeland, maar Duitschland, dat België genomen heeft, heeft daarmee alle verantwoordelijkheid op zich genomen, voor de moeilijkheden in het Belgische land. En alle gepraat over Engeland door een Duitscher of een Duitschgezinde, of zelfs door een zoogenaamd neutraal *in dezen*, is gemeene huichelarij, gelijk het gezond-revolutionaire hongermanifest ons ten overvloede leert.

* * *

Maar genoeg van de Duitsche voorwendsels.

Kardinaal MERCIER onthult de ware reden, — ach, was het een revolutionair geweest, die daartoe *in België* de moed had gehad, een moed, dat weten wij wel, die zeker nog grooter zou zijn geweest dan die van de machtige MERCIER, maar dan toch niet grooter dan die van LIEBKNECHT! — MERCIER geeft de volle waarheid, als hij kort en krachtig in zijn antwoord aan de Duitsche Gouv.-Gen. VON BISSING d.d. 10 Nov. schrijft:

„Iedere Belgische arbeider zal een Duitsche arbeider vrijmaken, en „*dit beteekent een soldaat meer voor het Duitsche leger.* Ziedaar, in „al zijn eenvoud, *het feit, dat de toestand beheerscht.* De schrijver van „de brief (MERCIER bedoelt VON BISSING) gevoelt zelf dit brandend „feit, want hij zegt: „De maatregel houdt evenmin verband met de „eigenlijk gezegde oorlogvoering." Zij houdt dus wel verband met de „ „oneigenlijk gezegde oorlog. Wat beteekent dit anders, dan dat de „Belgische arbeider niet de wapens opneemt, maar een Duitsche „arbeider vrij maakt, die ze zal opnemen?"

Wij onderschrijven deze uiteenzetting volkomen, zooals wij trouwens reeds op de allereerste protest-vergadering (tot dusver met de te Rotterdam ook door *revolutionaire arbeiders* gehoudene zoover ons bekend de eenige in Nederland) te Amsterdam op 14 Nov. j.l. zeiden.

Als men ons mocht tegenwerpen, dat het protest van Kardinaal MERCIER ten dezen een nationaal protest is, dan is dat niet eens waar. Het is een internationaal protest, dat MERCIER uitbrengt, zij het dan een dat de Katholieke kerk, maar niet het proletariaat ten goede komt. Maar al was het ook anders, al was het een nationaal protest, deze woorden van MERCIER bevatten onder elk historisch gezichtspunt beschouwd de volle, volkomene waarheid.

En daarom alleen reeds had het revolutionaire proletariaat internationaal en massaal moeten protesteeren, en doen wij, die mede het

allereerste protest uitbrachten, dit thans nogmaals uit naam van het revolutionaire Marxisme.

Wij komen als revolutionairen immers ook er tegen op, als CORT-POSTHUMA voedsel leveren aan het Duitsche leger, en zòòdoende tevens Duitsche arbeiders vrijmaken voor de oorlogvoering, hoeveel te zekerder moeten wij dan als internationale revolutionairen tegen de schanddaad in België opkomen, waar duizenden en nogmaals duizenden weggesleept worden voor den slavenarbeid in de Duitsche munitiefabrieken en werkplaatsen, om de Duitsche oorlogvoering en het Imperialisme te versterken.

* * *

Zooals men weet, heeft ook de Belgische Minister van Staat en Intendance, in zijn vrije tijd Voorzitter van de morsdoode Tweede Internationale, EMILE VAN DER VELDE, een protest tegen de deportatie van Belgische arbeiders naar Duitschland gezonden.

We zouden van dit protest geen melding maken, van deze scherpste oorlogsman, zooals hij in een Engelsch blad terecht heet, als het niet de komst van SCHEIDEMANN en EBERT naar Holland ten gevolge had gehad.

„Dergelijke overtredingen van de oorlogswetten, zegt VAN DER VELDE, „zijn zoo mogelijk nog erger dan de oorlog zelf", en hij prijst het, dat „het overgroote deel der arbeiders (en dit zal hun eeuwig tot eer strekken, zegt V. D. V.) liever alles, ellende, gevangenis duldt, dan het doodskleed voor zijn vaderland te weven".

Deze twee aanhalingen bewijzen alleen maar — en iets anders bewijst VAN DER VELDE's gansche protest niet, — dat *zijn* Internationale dood is.

Maar onze Duitsch-gezinde S.D.A.P. en de Duitsche heeren bovengenoemd vatten het werk op, waar VAN DER V. het liet liggen.

TROELSTRA, VAN KOL, ALBARDA, met en benevens KAMIEL HUYSMANS, en de Keizerlijke adviseurs SCHEIDEMANN en EBERT, grijpen de deportatie der Belgen, dus een der grootste schanddaden tot nog toe van het Imperialisme, aan, niet natuurlijk om het Imperialisme te bestrijden, maar om Imperialisme en Nationalisme, en speciaal het Duitsche in stand te houden.

Zij meenen zelfs dat „de Internationale", wil zeggen de bovengenoemde heeren, hun plicht zouden verzaken, indien zij niet, met eerbiediging van het standpunt der verschillende sektiën (dus van de vaderlandsliefde, WP.) alles deed wat in haar vermogen is om *het leed van de oorlog te lenigen* en *onnoodige* verscherping te voorkomen.

TROELSTRA en KAMIEL aan het hoofd van een Hofje van Liefdadigheid! Het is de plaats waar zij hooren. Oorlog en de *noodige* ver-

scherping blijven. „De Internationale", godbetert, lenigt het leed!

Vergelijk nu eens dit manifest van TROELSTRA c.s. met het protest van MERCIER, en men zal bemerken — al blijft men van de laatste de meest sterke tegenstander — dat op de kerkelijke troon te Mechelen een man zit en op het „internationale" bureau in Den Haag aftandsche ouwe juffers.

Maar wij wilden over de rol van SCHEIDEMANN en EBERT, de Voorzitters van de Duitsche Sociaal-patriotten, in dit verband een woord zeggen.

Zij komen naar Holland om een Manifest op te stellen, zoogenaamd tegen de deportatie der Belgische arbeiders, *inderdaad om het sociaal-patriottisme voorgoed vast te knoopen*)* langs de S.D.A.P. en KAMIEL naar de Entente, het sociaal-patriottisme dat aan het eene eind des Keizers is, en aan het andere eind van de City, de geld-republiek en de Czaar.

Het zal hun misschien niet lukken, maar dat is hun doel, behalve dan de Keizerlijke opdrachten die zij méér meegebracht hebben voor TROELSTRA. de beschermeling van de Duitsche Staats-Sekretaris van Buitenlandsche Zaken ZIMMERMANN, en voor HUYSMANS, de vroegere beschermeling van de Duitsche Gouverneur van België.

En met welk een valschheid doortrekken zij hun boodschap.

Zij hebben bij hun Regeering tegen de deportatie der Belgen reeds geprotesteerd, zoo deelen de Duitsche sociaalpatriotten mede, vòòr VAN DER VELDE'S protest bekend was, en wel ter gelegenheid van de behandeling van de wet, die de burgerlijke hulpdienst in Duitschland ook tot een militair-verplichte dwang maakt.

Als men nu weet, dat deze zelfde heeren niet eens tegen deze uitbreiding van het militairisme tot alle burgerlijke arbeid (de Duitsche arbeidsdwang) gestemd hebben, dat dus sinds de invoering in het begin van December van deze wet met toestemming en medewerking van de heeren EBERT en SCHEIDEMANN, het *heele* proletariaat man en vrouw, van jong tot oud, onder militair regiem staat — een regiem, dat Lloyd George reeds hunkert volkomen na te volgen — dan begrijpt men dat dezer heeren parlementair protest niets, maar dan ook volstrekt niets beteekent. De arbeiders in Duitschland hebben over de arbeid van *Duitsche* arbeiders niet eens iets hoegenaamd te zeggen, laat staan over het arbeiden van vreemde in casu Belgische arbeiders.

---

*) Nadat dit geschreven was, blijkt ons in de Berner Tagwacht van 20 Dec. j.l., dat ook de Poolsche revolutionair Karl Radek in het in Holland gefabriekte Manifest een poging ziet, de Internationale der Sociaal-Patriotten van de Oostenrijksche Viktor Adler af tot de Fransche ex-Minister Sembat toe weder op te richten.

„*Nergens* — dat zeggen niet wij, maar de Duitsche revolutionaire S.D.-vrouw, die onder het pseudoniem JUNIUS schrijft (zie het Züricher *Volksrecht* van Woensdag 8 Nov. 1916, hoofdartikel Krieg und Proletariat) — nergens is de organisatie van het proletariaat zoo geheel in dienst van het Imperialisme gekomen, nergens wordt de staat van beleg zoo zonder verzet verdragen, nergens de pers zoo gekneveld, de publieke opinie zoo gesmoord, de ekonomische en politieke klassenstrijd der arbeiderklasse zoo totaal prijsgegeven als in Duitschland.“*)

Het gradueel verschil tusschen het Duitsche en het overige proletariaat wordt hier scherp weergegeven, maar wat staan een EBERT en een SCHEIDEMANN dan te praten van hun protesten tegen de deportatie?

De zaak zit zoo. BAUER en LEGIEN van de vakvereenigingen hebben, parlementair en bij de Regeering thuis, gepraat over de Belgische arbeiders, omdat de heeren de immigratie van Belgische, Poolsche enz. arbeiders voor de arbeidsloonen enz. even verderfelijk achten als de Amerikaansche arbeiders de immigratie van Europeesche. Het optreden van BAUER, EBERT, LEGIEN, SCHEIDEMANN, de sociaal-patriotten in Duitschland, was in wezen geen protest tegen de deportatie, maar een (overigens machteloos) gepraat over het schenden der Duitsche nationale arbeiders-belangen door de deportatie. §) Wat heel wat anders is!

---

*) Als men dit weet, dan staat men versteld van de onbeschaamdheid van meergenoemde Toekomst-korrespondent die van de („vrijwillig") naar Duitschland gegane Belgen schrijft: „Een ding beviel hun niet. Dat was de orde en tucht, die binnen Duitschland heerscht. Een Belg is op dat punt niet verwend". Zou die gemakkelijke korrespondent van de Toekomst dan wel gewend zijn aan een — tuchthuis.

§) In dit verband verdient vermelding de mededeeling van „De Telegraaf" (Ochtendblad van 9 Dec.) dat de Duitsche soc.-patriotten „overwogen of niet op eenigerlei wijze kan worden belet dat de Duitsche arbeiders in de bepaalde bedrijven met de Belgen zullen moeten samenwerken". Men wil de Duitsche arbeiders van alle andere dan vaderlandsche aanraking vrij houden. Maar tevens gaan hier de belangen van nationalisme en vak-egoisme samen.

Dat het trouwens niet tegen de deportatie gaat bij SCHEIDEMANN c.s. blijkt ook uit een bericht in de Duitsche bladen, dat SCHEIDEMANN te Keulen sprekende zou hebben gezegd: „Indien het mocht blijken, dat Belgische arbeiders, die reeds werk hadden, gedwongen naar Duitschland zijn weggevoerd, dan zou daartegen geprotesteerd worden". — Dus geen protest tegen de gedwongen wegvoering en arbeidsdwang als zoodanig.

We willen hieraan toevoegen, dat DITTMANN c.s. van de Arbeits-Gemeinschaft in openbare vergadering mede tegen de deportatie wilden protesteeren, maar dat hun dit door de Duitsche Regeering is belet. Reden te meer voor het Hollandsche en internationale proletariaat om zijnerzijds een scherp protest te uiten.

En dan. De centrale Regeeringen waren niet ten onrechte beangst dat de schanddaad der deportatie inderdaad het buitenlandsche proletariaat en van de weeromstuit het vaderlandsche *in beweging* zou brengen. Daarom verstond de Duitsche Regeering zich met de Oostenrijksche, en mochten de Oostenrijksche sociaal-patriotten (Viktor Adler) van hun keizerlijke meester „overleg" plegen met de Duitsche idem, om na dit overleg de twee meergenoemde keizerlijke knechten naar Den Haag te sturen, naar TROELSTRA en HUIJSMANS, opdat dezen voor een daad zouden zorgen, die de opkomende aktie van het proletariaat aller landen zou kunnen — smoren.

Die daad is het manifest van 8 Dec., te vinden in „Het Volk" van 9 December.

Het dubbelzinnige manifest der S.D.A.P is een daad van misleiding van het proletariaat, maar men kan ervan op aan, dat SCHEIDEMANN en EBERT niet alleen dèze opdracht hadden.

Ook de Ned. Regeering is bij de deportatie betrokken.

De bekende brief van de meest betrokken Burgemeester ZIMMERMANN, Rotterdam, in verband met de brief van de Konsul-Generaal der Nederlanden te Antwerpen, VAN DEN BERGH, beide brieven van 17 Okt. 1914, die steunende op de geruststellende verklaring der Duitsche autoriteiten, aanrieden om naar België terug te keeren, mede omdat genoemde autoriteiten, „er in het minst niet aan denken" (woorden van VAN DEN BERGH) personen naar Duitschland te vervoeren, — bovendien met medeweten en goedkeuring, ja zelfs op aanraden van de Ned. Regeering gepubliceerd, — maken onze Regeering medeplichtig aan deze schanddaad van het Duitsche Imperialisme.

De Keizerlijke Regeering kon althans verwachten dat de Belgische deportaties een zoodanige indruk zouden maken dat onze eigen medeplichtige Regeering het Duitsche Imperialisme, aan hetwelk CORT VAN DER LINDEN nàmens onze bourgeoisie verknocht is, in dezen zou moeten verloochenen, of dat deze Ned.-Duitschgezinde Regeering verzwakt zou worden.

Maar gelijk de Katholieke Kerk met CORT handelt door middel van priester NOLENS, zoo handelt het Duitsche Imperium met CORT via de Duitsch-Nederlandsche S.D.A.P.

Vandaar ook dat SCHEIDEMANN en EBERT, behalve over de misleiding van het Ned. en het Internationale proletariaat, met Troelstra c.s. moesten komen onderhandelen over de leiding van de Ned. bourgeoisie.

Het resultaat van deze onderhandelingen is bekend: De lamlendige wijze n.l. waarop CORT VAN DER LINDEN en LOUDON mitsgaders de S.D.A.P. de overigens toch reeds zwakke vragen van DUYS afgepoeierd en diens

interpellatie voorloopig „afgeschoven" hebben. DUYS heeft daaraan nog eens herinnerd, maar dat heeft natuurlijk geen verandering gebracht. *In 1916 is de interpellatie althans niet behandeld.*

Zoo is dan ondanks alles zelfs de slavernij der Belgische arbeiders, door woordbreuk opgelegd, tot nog toe slechts uitgekomen tot *versterking* van de banden, die de „neutrale" bourgeoisie en het nationalistische proletariaat allerwegen aan het Duitsche Imperium, het geweldigste Imperialisme dat bestaat, binden.

„Gelooven zij echter, nog steeds niet genoeg te hebben — zoo sprak de Duitsche „vredes"-Keizer, voor zijn troepen te Mühlhausen, van zijn vijanden — dan weet ik dat gij . . . ." en hier maakte hij, om het desbetreffende Wolfftelegram in het Hollandsch over te zetten, een beestachtige grimas, die zooveel zeggen wil als: dan snijden we ze de keel af. De verbeeste menschen, tot wie de kultur-Keizer sprak, lachten, volgens het Wolff-bericht.

Maar ons dunkt dat het proletariaat althans geen reden tot lachen heeft bij de manoeuvres van de Keizer.

Eerst als het proletariaat door aktie, door beweging toont, dat het van het Imperialisme genoeg heeft, dan zullen zoomin de WILHELMS als de GEORGES de barbaarschheden kunnen voortzetten, die de eenen uitdenken en de anderen navolgen, en die zij — als Turken — bestempelen met de naam van „heilige oorlog"!

Maar dan moet de arbeidersklasse ook internationaal voor het in zijn leven bedreigde proletariaat, dat is *voor de bedreigde menschheid* opkomen, met grooter kracht naarmate elk nieuw feit haar daartoe aanleiding geeft.

Wij meenen aangetoond te hebben dat de nieuwe slavernij, die de Duitschers in de meest letterlijke zin van het woord voor de hun omringende volken, voor de Belgen in de eerste plaats hebben ingesteld, daartoe allereerst de gelegenheid biedt.

Elk proletariaat, maar het Nederlandsche, dat er zoo nauw mee gemoeid is, zeker, kan hierin het eerste zijn.

En degenen die het proletariaat in deze internationale aktie in de verschillende landen zouden willen belemmeren, voeren wij het woord van FIGARO tegemoet:

Uwe driestheid gaat te vèr!

Grondwetsherziening

DOOR

B. COLTOF.

HET PARLEMENTAIR DEBAT. II.

De ietwat uitvoerige bespreking van één der gehouden redevoeringen veroorlooft ons — en noopt ons daartoe ook wel eenigszins, indien wij na de critiek op het burgerlijke, ook nog eenige plaats willen overhouden voor een schets van het revolutionnaire gezichtspunt op de nieuwe Grondwet — eenige kortheid te betrachten ten aanzien van de overige. Met de rede van den heer Troelstra hebben wij de breedvoerigste en wellicht de bekwaamste commentaar tot de regeeringsvoorstellen besproken; de uitbeelding van Troelstra's politiek, zooals zijn jongste groote rede die te zien gaf, was tevens een teekening van de lijn der imperialistische Grondwetsherziening. Om het karakter van die herziening te leeren kennen, dit bedoelen wij, zou geen verdere ontleding van het parlementair debat noodig zijn.

Maar er is een reden, waarom wij de overige discussie toch niet geheel kunnen overslaan. Algemeen Kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging, — jarenlang heeft de heerschende klasse er een hardnekkig verzet tegen gevoerd; nu werpt zij het ons in den schoot. Even bitter heeft de groote bourgeoisie altijd gekampt tegen het kleinburgerlijk clericaal onderwijs. En nu? Dezelfde „front-makers", die nog in 1905 réveille bliezen tot den strijd vóór de openbare school, knikken nu goedkeurend het hoofd bij den verkoop-voor-afbraak van dezen alouden tempel van het liberalisme.

In één woord: er heeft zich in luttel jaren een volkomen omkeer voltrokken in de politiek der oude burgerlijke partijen. Wij hebben een en andermaal op die verandering gewezen en er de oorzaken van blootgelegd. Nu staan wij op eenmaal, sneller nog dan men had kunnen denken, voor de tastbare resultaten van deze evolutie. Zoo'n omvorming

in de politiek voltrekt zich geleidelijk en stil-aan, min of meer in het verborgene. Terwijl op het politieke tooneel nog de oude leuzen weerklinken, „nog de oude maskers worden gedragen", zooals de Prologus in Paillazzo zich uitdrukt, worden onder en achter het tooneel de nieuwe décors en requisieten gereed gemaakt. Als dan het doek opgaat voor het volgend bedrijf, ziet het verbaasde publiek voor zijne oogen eensklaps een geheel nieuwe tooneelschikking en een totale omkeering in de rolverdeeling.

Ons overzicht zou in hooge mate onvolledig zijn, indien wij verzuimden na te gaan, hoe deze politieke evolutie zich in het parlementair debat afspiegelt. Bij het lezen der discussiën tast en voelt men allerwegen den invloed van deze gedaantewisseling der politiek. In meerdere of mindere mate geven vele sprekers er zich rekenschap van, dat zij in geheel andere verhoudingen staan dan weleer. En met een aarzelende onzekerheid, die van dit debat wel een der voornaamste kenmerken is, zoekt menigeen naar aannemelijke een verklaring.

Dat men daarbij wel eens platte frazen hoort voordragen met een gewichtig air, wij hehoeven het nauwelijks te zeggen. Toch ligt in wat de speurzin onzer politici als oorzaak en reden wist aan te geven, een zachte heenwijzing naar den feitelijken ondergrond van het hedendaagsch gebeuren.

Jonkheer LOHMAN, een der eersten die het terrein verkende, zocht voor zijn, breedvoerig verdedigde en verontschuldigde — qui s' excuse, s' aceuse! — frontverandering, de oorzaak in „den vooruitgang in staatkundigen zin". „De ervaring van den laatsten tijd heeft ons een en ander geleerd", meende de heer Tydeman. De stroom is niet meer te keeren, aldus verzuchtte deze zelfde staatsman in een later stadium der discussie:

> „Wie de oogen wil sluiten voor de groote verandering, zou toonen weinig oog te hebben voor den zin voor realiteit. En wie den stroom zou willen keeren, zou door dezen omver worden geworpen".

Het citaat vergunt ons tevens een blik in den aard van den sedert overleden liberalen leider, wiens nagedachtenis tegen overdreven en daarom ijdelen lof te beschermen ons even noodig als gepast voorkomt. Hij was bij uitstek een practisch politicus van de Hollandsche burgerij; en ofschoon niet zelf een leidende geest, wist hij de nieuwe belangen en denkbeelden zijner klasse te verstaan en te volgen. Zoo gaf hij ook nog in zijn laatste levensdagen en de voorkeur aan, de bakens zijner beginselen te verzetten, boven het gevaar van door den stroom te worden omver geworpen.

In denzelfden geest hebben nog vele anderen uiting gegeven aan de tot hun bewustzijn doorgedrongen wijziging der verhoudingen. Om nog slechts één greep te doen uit den voorraad dezer gelijksoortige beschouwingen, kiezen wij de woorden van den Minister-president:

„Want een zoo groote verandering in den geest der partijen in de Kamer als in deze korte jaren (1913—1916) is zeker zeldzaam",

En hij richtte zich tot de parlementariërs met Goethe's woord: Du glaubst zu schieben, und du wirst geschoben.

Al deze causaliteitsbeschouwingen blijven, natuurlijkerwijs, vrijwel aan de oppervlakte. Niettemin ligt er een juiste tendens in. In al deze uitingen schemert het besef door, dat het de veranderingen in den geest van het volk zijn, die den ondergrond vormen van de nieuwe politieke verhoudingen. Wat op zijn beurt van deze veranderingen de maatschappelijke oorzaak is, werd door niemand besproken, maar daarvoor is dan ook dit parlement een college van uitsluitend burgerlijke politici, wien men er geen verwijt van kan maken, dat zij de economische en politieke strekkingen van het imperialisme niet doorgronden of, zoo een enkele misschien op eenig punt achter de waarheid mocht komen, dat hij wel zal nalaten om die waarheid in het openbaar te belijden.

Naast deze causaliteitsoverwegingen trad ook in de theleologische beschouwingen het imperialistisch karakter dezer Grondwetsherziening op den voorgrond. Het helderst in zijn formuleering was hier de primier. Zijn argumentatie ten gunste van algemeen kiesrecht en evenredige vertegenwoordiging samenvattend, voerde hij aan

„dat het gezag van het parlement moet toenemen, naar mate de krachten, die zich openbaren in het volk, meer tot uiting kunnen komen."

Het gezag van het parlement, wij hebben er al zoo dikwijls op gewezen, neemt volstrekt niet toe. De macht der parlementen beweegt zich in alle imperialistische landen in een snel dalende lijn. Het verschijnsel begint een zoo algemeenen en dreigenden aard te krijgen, dat men in de parlementen zelf genoopt wordt, er aandacht aan te besteden. Vogels van diverse pluimage hebben, ieder op zijn eigen wijze hetzelfde liedje gezongen in den drieweekschen wedstrijd in parlementaire welluidendheid.

Eerst kwam de heer Beumer, die wegens gebrek aan zwaarte in de hoogte schijnt gevallen te zijn en thans als politiek leider der anti-revolutionnaire fractie optreedt, betoogen:

„Het aanzien van het parlement is overal dalende; in andere landen en ook hier neemt men dat waar. De Regeering werkt hier in die richting."

De heer RUTGERS kwam een paar dagen later dit betoog, in wat beteren vorm geprensenteerd, nog versterken:

„Nu zien we, dat meer en meer de positie van het parlementairisme achteruit gaat. Overal In Engeland is de invloed van het House of Commons gestadig verminderd. Het Ministerie handelt oppermachtig, over het parlement heen. En in Frankrijk zijn de teleurstellingen met het parlementaire stelsel niet minder groot.... Men ziet nepotisme en favoritisme opkomen, corruptie het hoofd opsteken; men ziet begunstiging onrustbarende afmetingen aannemen."

En de liberale heer TER SPILL, weer enkele dagen later, completeerde de schets van het parlementair verval door te wijzen op den toenemenden invloed van vorsten en vorstenhuizen; op de actieve rol, die dynastieke kuiperijen en intriges thans weer in de politiek spelen.

Tegen deze beschouwingen is van geene zijde verzet aangeteekend, ook niet door den heer CORT VAN DER LINDEN. Integendeel, wij hebben reeds eerder doen zien hoe hij zonder woorden, maar door zijn houding de onbeduidendheid van het parlement heeft gedemonstreerd. Als dus de Minister spreekt van het „gezag" van het parlement, dat door deze Grondwetsherziening moet toenemen, dan dienen wij wel te onderscheiden, dat hij niet kan bedoelen de *macht* van het parlement in verhouding tot de overige regeeringsorganen. Voor den goeden verstaander laat de Minister trouwens geen ruimte tot misverstand, waar hij deze beschouwing aandient onder het étiket der „verhouding tusschen parlement en kiezer." Niet aan gezag tegenover de regeering en de militaire machthebbers moet dus het parlement winnen, maar het moet in aanzien stijgen bij de kiezers.

En tot welk doel? Ook dat zegt de Minister met die eigenaardige mengeling van helderen stijl en galmende frazen, waarmede hij oratorische successen pleegt te verwerven. Als een „verrassend en verblijdend verschnsel" beschouwde hij den „geest van toenadering" tusschen de politieke partijen. En hij achtte het

„van het grootste belang, dat diezelfde geest nu ook in de natie, buiten de Kamer, gaat heerschen."

Want, — en hier citeerde de Minister met instemming de „prachtige woorden" van wijlen Dr. Bos, die sprak van den

„wensch om de verschillende krachten die in het volk werken, gelijk te richten, opdat sterker dan ooit de geestelijke strijd gericht zou zijn op het geestelijk welzijn en op stoffelijke welvaart".

Op die stoffelijke welvaart, het hoogste doel zijner klasse, richtte de Minister zijn peroratie.

„De oorlog rukt de volken heftig uiteen; aan den anderen kant dwingt de oorlog de volken tot grooter eenheid. De politieke invloed van dit alles is nog niet te overzien, maar wel zal de economische kracht der volken worden ontwikkeld.

In den komenden strijd zal dat volk de overhand krijgen, waar de economische krachten het sterkst zijn en het meest gericht op eenzelfde doel.

Na den vrede zal op ieder gebied voor de neutrale landen een werkkring open liggen van het grootste belang voor henzelf."

Voor de „stoffelijke welvaart", voor de samenwerking der economische krachten, kortom om de Hollandsche bourgeoisie in staat te stellen tot een zoo intensief mogelijke bewerking van haar uitbuitingsgebieden in binnen- en buitenland, dáárvoor wordt de „hechter eenheid van ons volk" vereischt, die Minister Cort van der Linden „als laatste gift" van de Grondwetsherziening verwacht.

* * *

Als men alleen op de parlementaire situatie let, zou men geneigd zijn te meenen, dat 'sMinisters verwachting een groote kans van waarschijnlijkheid voor zich heeft. Inderdaad zijn de ontwerpen met zeldzame eenstemmigheid door het parlementair debat gegaan en is er over de beide hoofdpunten dezer herziening, kiesrecht en onderwijs, nauwelijks eenige strijd gevoerd. Misschien klinkt die bewering wat boud, na een discussie van drie weken, gevolgd door nog een week van replieken. Toch is het zoo, en wij stellen ons voor dit nog in 't kort te bewijzen. Aan te wijzen de eenheid van wil en gezindheid van alle burgelijke groepen, van Beumer tot Troelstra en van Nolens tot Eerdmans. Want deze eensgezindheid, die een vrij getrouwe weerspiegeling is van de in de kapitalistische klasse en haar aanhang heerschende stemming, zal voor ons niet de minst waardevolle factor zijn, indien wij ten slotte onze revolutionnaire waardeering van de grondwetswijziging willen bepalen.

Er is over kiesrecht veel gepraat. Maar de waarde van al het geredekavel kan men niet beter kenschetsen dan door op te merken, dat voor een zeer groot deel eigenlijk de heer Troelstra er de stof toe heeft geleverd. Wij bedoelen daarmede natuurlijk niet, het debat

als minderwaardig te brandmerken, omdat de heer Troelstra er den grondslag van had gelegd. Maar wij willen zeggen, dat de discussie zich dus in hoofdzaak niet om de regeeringsvoorstellen heeft bewogen. Had de heer Troelstra een bepaald onderwerp niet, of anders besproken, een aanzienlijk deel van de redenaars zou de tribune niet bestegen hebben.

Het is Troelstra's verbluffende manoeuvre ter zake van het vrouwenkiesrecht, die zooveel stof deed opwaaien. Als het vrouwenkiesrecht nog eenige kans mocht gehad hebben, dat was die na Troelstra's terugtocht stellig totaal verkeken. Dat gaf aan de demagogen der vrijzinnige democratie een onbetaalbare gelegenheid. Het vrouwenkiesrecht was zoo dood als een pier; men kon er nu gerust heel geestdriftig voor praten, er kwam toch niets van. En zoo zag men hoe zij, die absoluut niet van plan waren geweest om voor het vrouwenkiesrecht een hand uit te steken tegen den wil der regeering, die nog veel minder het voornemen hadden om het kiesrecht der proletarische vrouw te bevorderen, hoe een Marchant en een De Muralt, hoe De Jong en Koster met concurreerend enthousiasme het vrouwenkiesrecht — en wol algemeen! — kwamen bepleiten.

De demagogie was naar onzen smaak te goedkoop en te grof. De heeren Marchant c. s. weten heel goed, dat zij een dood paard geen leven kunnen inblazen. En als zij aan Troelstra en de S.D.A.P. verraad van de zaak van het vrouwenkiesrecht voor de voeten werpen, dan erkennen wij de juistheid van het verwijt, maar wij kunnen niet nalaten te denken, dat daartoe juist deze politici het minst gerechtigd zijn, wier gansche politiek verleden een aaneenschakeling is van kiesrechtverraad en die ook op dit moment klaarblijkelijk minder bewogen werden door diepgevoelde aanhankelijkheid aan de rechten der vrouw dan door de verlokkende kans om Mr. Troelstra en zijn partij, ten eigen bate te verdringen uit de gunst der feministische kiesrechtbeweging.

Laat men dit zeer breed uitgesponnen intermezzo weg, en ziet men ook af van de tot meer of minder warme aanprijzing van het regeeringsvoorstel gehouden redevoeringen, dan blijft er maar weinig over. Dan blijft ten stotte als eenig tegenstander de heer van Idsinga, een knappe kop zeker zeer en ook een interressante figuur, een politicus gesneden naar den stempel der Engelsche staatslieden uit den glorietijd van het parlementarisme, — maar ondanks, of misschien wel juist door al deze eigenschappen in geen enkel opzicht de vertegenwoordiger van eenige reëele politieke of economische macht.

En zoo is het eveneens gegaan bij het onderwijs-artikel. Ook daar

is als eenig tegenstander een enkeling (Lieftinck) overgebleven, die niets of niemand vertegenwoordigt. Het heeft echter bij dit onderdeel meer moeite en stuurmanskunst gekost om het zoover te brengen. Van twee kanten waren bezwaren te overwinnen.

In de eerste plaats van de zijde der anti-revolutionnairen, die met onverholen afgunst moesten constateeren, dat, terwijl het Algemeen Kiesrecht, het lokaas voor „links", in een reeks additionneele artikelen kant en klaar uitgewerkt werd aangeboden, de voor hen zoo begeerlijke financiëele gelijkstelling slechts in den embryonalen vorm van een beginselverklaring werd gepresenteerd. En al kwam de Minister hun tegemoet door de opneming van het voorschrift, dat binnen drie jaren na de „plechtige afkondiging" der gewijzigde Grondwet een ontwerp tot uitwerking in de Lager-Onderwijswet van het nieuwe artikel 192 moest zijn ingediend, voor ieder die de hoogst problematieke waarde van degelijke termijnbepalingen uit ervaring kent, bleef toch de verhouding tusschen wat „rechts" en „links" verkregen, veel gelijkenis vertoonen met de tien vogels in de lucht tegen één in de hand.

Er bleek echter aan de rechterzijde genoeg politieke scherpzinnigheid te huizen om tot het inzicht te geraken, dat het niet noodig en dus niet verstandig was, op de onmiddellijke verwezenlijking van dit desideratum met veel klem aan te dringen. Voor de toekomst der bijzondere school kan de rechtezijde volkomen gerust zijn. De ontwikkeling van het imperialisme eenerzijds, de vrees voor de arbeidersbeweging anderzijds zijn de twee factoren, die de bourgeoisie met geweld naar de bijzondere school drijven. „De ware vrijzinnigheid — aldus omschreef Mr. Marchant de ideologische reflex van dit proces — erkent de mogelijkheid dat een andere opvatting misschien dichter bij de waarheid stond dan zij zelf". Deze ware vrijzinnigheid, wier kenmerk aldus blijkt te zijn dat zij niet meer vrijzinnig is, deze opvatting die uit pure vrijzinnigheid zichzelf verloochent en effaceert, kwam tot „de meer volledige erkenning van de waarde van het geloof, van de macht van het onzienlijke".

Met of zonder termijnbepaling, de toekomst van de clericale school is verzekerd, wijl de bourgeoisie aan deze instelling haar hart heeft verpand.

Van zwaarder kaliber scheen aanvankelijk de oppositie uit den liberalen hoek. Tydeman en Van Doorn, Eerdmans en Otto, traden als kampioenen voor de openbare school in het strijdperk. En het moet erkend, dat enkele hunner zwaar geharnast en met scherp geslepen zwaard in den strijd kwamen. Als wij Tydeman uitzonderen, die,

gelijk wij eerder citeerden, reeds in eersten termijn (zijn overlijden heeft hem de repliek bespaard) zich zuchtend voegde naar den stroom, die niet te keeren bleek, kan men getuigen dat het kleine groepje opposanten met dikwerf voortreffelijke scherpte en klaarheid de gebreken van het bijzonder onderwijs heeft aangevallen. Hun rake en heldere critiek op het regeeringsvoorstel verfrischte het hart, deed goed tegenover renegaten als Ter Laan, Ketelaar en Gerhard.

Intusschen mag sympathie voor de kracht en de vaardigheid hunner argumentatie ons niet beletten, hun principieele zwakheid in het licht te stellen. Zooals dikwijls voorkomt, was juist datgene wat voor hun optreden sympathie kan wekken, tevens de bron hunner zwakheid, de oorzaak hunner nederlaag,

In hun strijd voor het openbaar onderwijs stonden deze liberale dissidenten niet meer op den grondslag van het belang hunner klasse. In hen weerspiegelde zich de jarenlange traditie van het liberalisme, de overgeleverde liefde voor de openbare school, vermengd met een iet of wat hoogmoedigen tegenzin tegen de kleinburgerlijke godsdienstopvattingen van het clericalisme. Hoe eerbiedwaardig nu het vasthouden aan zulke traditiën moge wezen, in vergelijking met het gesjacher in beginselen, waarmede de groote massa der beroepspolitici zich aan de nieuwe verhoudingen aanpast, het verleent geen strijderskracht. Om uit de sfeer der algemeene bespiegeling te komen tot het concrete geval: voor de rechtbank van het kapitalistisch belang is de openbare school onherroepelijk veroordeeld. En ieder, die zich binnen de grenzen der burgerlijke klasse en der op haar belang berekende politiek beweegt, is genoodzaakt om tot de executie van dit vonnis mede te werken. Tegenstribbelen kan hier niet baten. In het tegenwoordig stadium is de openbare school alleen te verdedigen door het revolutionnair-gezinde proletariaat, dat met zoovele van de beste traditiën van het liberalisme, ook deze al geestelijke erfenis heeft aanvaard.

Sedert in de Grondwet van 1848 de „vrijheid van onderwijs" is erkend is de Bijzondere School voortdurend gegroeid in omvang en beteekenis. In 1889 is op den weg der subsidiëering de eerste schrede gezet, sedert door verscheidene gevolgd. Niemand kan in ernst aannemen, dat met de „gelijkstelling" thans het eindpunt is bereikt. Feitelijk is het al geen gelijkstelling. Terecht wees de heer Otto op de vele millioenen, die het bijzonder onderwijs, bij overigens gelijke financiëele conditiën, reeds een voorsprong geven op het openbare. Er is op dezen weg geen ander eindpunt dan dat, waar de bijzondere school regel, de openbare een aanvullende uitzondering zal zijn; de ondergang der openbare volksschool.

Wie dien ondergang verhoeden wil, moet dus eens en voor goed aan het bijzonder onderwijs den weg afsnijden. De verplichte staatsschool, — ziedaar de tegenhanger van het evengeschetste beeld.

Wilden de heeren Otto, Eerdmans c.s. deze leuze? Zij konden er niet geheel aan ontkomen. „Ik zou wenschen", aldus de heer v. Doorn, door interrupties tot een bepaalde conclusie gedrongen, „dat het geheele onderwijs werd Rijkszaak".

De verplichte staatsschool, echter, is thans en in de toekomst nog slecht op ééne manier mogelijk, namelijk als de verplichte *neutrale* school. En deze eene manier, wijl zij een revolutionnaire strekking had, wilden de liberale opposanten, die nog heftiger tegenstanders van het socialisme zijn dan van het clericalisme, juist niet. Zij stonden tusschen de keuze: clericaal of revolutionnair.

Zij kozen een tusschenweg. Verplichte staatsschool, jawel; maar „gesplitst naar de gezindheid — het oude ideaal van Groen van Prinsterer". Aldus definieerde de heer Otto nader het doel. De openbare gezindteschool dus. Als het mogelijke ware, zou zulk een stelsel in zich vereenigen al de nadeelen van openbaar en van clericaal onderwijs. Maar — en daarom kunnen wij er kort over zijn — niets is minder mogelijk. De openbare gezindteschool zou slechts mogelijk zijn door de vrijwillige medewerking van het clericaal onderwijs, welks methoden en leermateriaal, gebouwen en onderwijskrachten de Staat zou moeten overnemen. Bijna op het toppunt zijner macht gekomen, denkt het clericale onderwijs aan niets minder dan aan zulk een vrijwillige onderwerping.

De gekozen tusschenweg is dus, feitelijk, in de werkelijkheid, in 't geheel geen weg. Het middel moest slechts dienen om te ontkomen aan de leuze met een revolutionnaire strekking, de eenige die aan de oppositie een vasten bodem had kunnen geven. Dien bodem vrijwillig ontvluchtend geraakte zij in politiek drijfzand, en ging roemloos onder.

Een der opposanten, de heer de Muralt, moest het zelf constateeren:

> „De tegenstand tegen art. 192 geldt niet de financieele gelijkstelling. Velen hebben bezwaar daartegen, maar het verzet gaat in deze Kamer daartegen niet."

Berusting dus in de financieele gelijkstelling; hetgeen zeggen wil: berusting in den ondergang der openbare school. Maar dan mocht ook alle verder gepraat ijdel heeten. Al wat men over de uitwerking, over „waarborgen" enz. in het midden brengt, is slechts van secundaire beteekenis. Het beginsel: openbaar of bijzonder onderwijs, is het primaire, en hoezeer in deze beginselvraag de oppositie slechts schijn

was, kon zij zelve niet beter demonstreeren dan door ten slotte — behoudens één uitzondering — vóór het in wezen geheel onveranderd artikel te stemmen.

Het relaas van dezen smadelijken aftocht der vrijzinnige kampvechters bevat inmiddels waardevolle aanwijzingen voor de positie en taktiek van ons revolutionnaire socialisten, aanwijzingen die wij in een slotartikel hopen te ontwikkelen.

Wat is er van den Nacht?

DOOR

W. VAN RAVESTEIJN JR.

„In het jaar 1809 bevond Groot-Brittannië zich op het hoogtepunt van zijn eenlijke worsteling tegen Napoleon. Gedurende dat jaar werd Oostenrijk opnieuw verpletterd bij Esslingen en Wagram. Pruisen bleef in de volkomen onderworpenheid aan Frankrijk verkeeren, waartoe Jena, Eylau en Friedland het in 1806 en 1807 hadden teruggebracht. Rusland was Frankrijk's bondgenoot. Het Iberische schiereiland werd door Fransche legers overstroomd; een Fransche Koning regeerde in Madrid, een andere Fransche Koning in Holland, terwijl het Portugeesche koningshuis gevlucht was naar Brazilië. Gedurende dat jaar bedroeg de belastingopbrengst in het Vereenigd Koninkrijk 63,719,400 pond st., vermeerderd door leening met een bedrag van 12,298,379 pond st., een totaal van 76,017,779 pond st. De totale uitgaven beliepen 76,566,013 pond st., waarvan de werkelijke uitgaven voor dat jaar bedroegen 52,352,146 pond st. De rest diende voor rente-betaling van de schuld. Van die loopende uitgaven bedroegen die voor oorlog en, marine 48,210,957 pond st. De handel van het Koninkrijk bedroeg gedurende dat jaar, uitvoer en invoer samen, een waarde van 91,872,308 pond st. Ierland buitengesloten, telde de bevolking in 1811, een census-jaar, 12,596,803.

Honderd jaar later, in 1909, bedroeg de belastingopbrengst 151,578,295 pond st. De uitgaven 152,292,395 pond st., waarvan 59,028,000 voor leger en vloot. De handel, import en export, beliep 1.094,485,000 p. st. De bevolking, Ierland alweer buitengesloten, bedroeg 40,634,263. D.w.z. met ruim driemaal de bevolking van 1809, was de handel ongeveer 12 maal zoo groot geworden, of vier maal zoo groot per hoofd. En terwijl de totale uitgaven verdubbeld zijn, toegenomen met 100 percent, zijn die voor leger en vloot in deze periode van reusachtige bewapeningen

toegenomen met minder dan een vierde, minder dan 25 percent."*)

Dit is een historisch voorbeeld, waarmee de schrijver van „De invloed van Macht ter zee op de Geschiedenis", van „Het belang van Amerika bij Macht ter zee", een historicus en strateeg, wiens gezag, naar wij meenen, internationaal erkend wordt door allen, die zich met krijgsgeschiedenis en de verhouding van politiek en oorlog bezig houden, zijn stelling toelicht, dat sterke bewapening niet alleen een noodzakelijke, maar ook een betrekkelijk *goedkoope* assurantie-premie is voor alle Staten, althans de groote.

Nog even bij dit voorbeeld verwijlend, voorziet Mahan natuurlijk de tegenwerping, dat hier een vergelijking gemaakt is tusschen ongelijksoortige grootheden, namelijk uitgaven in oorlogstijd — en in welk een Oorlog, een, die aan de hulpbronnen van Engeland jaren lang eischen stelde, slechts te vergelijken met die van den *huidigen* Wereldoorlog — en die in tijd van vrede, zij 't ook van geweldige bewapening. En hij antwoordt:

„Dit is juist, doch het beteekent alleen maar, dat het veel minder kost gereed te zijn ten oorlog dan oorlog te voeren — wat een andere manier is om Washington's grondbeginsel te betrachten, dat voorbereiding ten oorlog de beste verzekering voor den vrede is. Wat wij in het oog moeten houden, is, dat bij een vermeerdering van bijna 300 percent van de handelsbeweging in verhouding tot de bevolking, er slechts een vermeerdering te zien valt van 25 percent ten opzichte van militaire uitgaven."

„Ontkend wordt niet," gaat hij voort, „dat de bewapening een last is. Onze beschouwing wil slechts aantoonen, *dat de last niet ondragelijk in zichzelve is, wijl hij veel minder zwaar is, dan die, welke gedragen is.* Indien deze last leidt tot binnenlandschen opstand en de in elkaar storting der beschaving, zooals Sir Edward Grey verzekerde, dan zal dit zoo zijn, niet, omdat de menschen hem niet kunnen dragen, maar omdat zij hem niet willen dragen."

In vele opzichten, dunkt ons, zijn deze opmerkingen van een man, die aan de „cant" der burgerlijke pacifisten geen enkele concessie doet, die daarentegen steeds als historicus en als militair de reeële machtsverhoudingen klaar en open aantoonde en een scherpen blik had voor wereldhistorische proporties, juist in het huidige stadium van den Wereldoorlog alleszins de overdenking waard.

De Wereldoorlog maakt in deze December-maand van het derde oorlogsjaar een crisis door, te vergelijken bij overeenkomstige ver-

---

*) A. T. Mahan, Armaments and Arbitration, p. 33.

schijnselen in de ontwikkeling van het Kapitalisme; wij bevinden ons op een keerpunt van het vreeselijke drama, een „tournant de l'histoire" Dit is aan zooveel teekenen bemerkbaar, dat de „publieke" opinie in de elkaar beoorlogende zoogoed als in de neutrale landen, door welke afgronden zij van elkaar gescheiden zijn, er zich van bewust is.

De ontzettende vraag, zal de Oorlog nog lang voortduren, of kan hij binnen korten tijd eindigen, is gesteld. Wat ook de bedoeling of de werkelijke beteekenis van die vraag moge zijn, zij moet, los van alle bizonderheden, ontdaan van al het concrete, als zuivere idee zou men bijna zeggen, een magische werking oefenen op volken, die dermate beproefd zijn als in dezen Wereldoorlog is geschied. Het woord vrede, openlijk uitgesproken, door een millioenvoudige pers aan honderden-millioenen gebracht, wordt na zooveel lijden, na zoo ongehoorde slachtingen, wreedhedenen verwoestingen, zelf een kracht, die voortwerkt, onbewust en langs verholen wegen, door de rede gesteund of bestreden.

En èènmaal losgelaten, is het als de Logos, waarvan het Johannes-Evangelie gewaagt. In den aanvang was Het Woord....

Maar wij, die als revolutionnaire socialisten van het begin van den Oorlog getracht hebben, de krachten, die hem hebben verwekt, en de werkingen, die hij uitoefent en die hem beïnvloeden, zoo nauwkeurig mogelijk te schatten, wij moeten juist op zulk een keerpunt opnieuw en met te meer zorgvuldigheid ons rekenschap trachten te geven, waar wij ons bevinden en waar wij heengaan.

Voor de oriëntatie op dit duistere moment, nu de volken, die in den oorlog uit millioenen wonden bloeden, zich huiverend afvragen: hoe lang nog en wat moet het einde zijn, kunnen slechts wereldhistorische perspectieven dienen wil in onze blik in de mist van het oogenblik niet elk uitzicht missen. En trachten wij een inzicht in de huidige situatie te krijgen, dan moeten wij ons voor eenzijdigheid hoeden.

Noch de èènzijdige kijk van uit een militair oogpunt, dat steeds bij nader inzien het uitzichtspunt van belanghebbenden blijkt te zijn, noch de factor, waarvan sociaal-patriotten en burgerlijke pacifisten vooral zooveel ophef maken, namelijk die van de gevoelens der groote massa's in de strijdende landen, kunnen bij de groote vraag beslissend zijn: hoe is de staat van den Oorlog? Wij moeten met beide rekening houden. En althans van ons, die het pseudo-Marxistisch mechanisme verwerpen, dat in de afmattings-, thans afwachtingspolitiek van het zoogenaamd Marxistische Centrum der officieele arbeiderspartijen zijn weerzinwekkende uitdrukking vindt, van ons zal men niet gelooven, dat wij de geestelijke macht, die latent in de lijdende massa's schuilt, zouden onderschatten. Ook daarom hebben wij de bovenstaande

aanhaling van den nuchteren realist, die de admiraal Mahan was, gegeven, omdat zij herinnert aan een woord van den thans afgetreden diplomaat, die tot December 1916 tien jaar lang de buitenlandsche politiek van het Britsche wereldrijk heeft geleid. Een woord, dat, getuigde van een groote vrees, die de Engelsche heerschers in de jaren voor den Wereldoorlog *terecht* beheerschte, namelijk, dat de bewapeningspolitiek met al haar gevolgen Engeland regelrecht zou leiden naar de sociale Revolutie. En een woord van enorm historisch gewicht, omdat het naar onze meening verwijst naar een der groote factoren, die den Wereldoorlog hebben veroorzaakt. Want dat de Duitsche Generale Staf met den chaotischen politieken en maatschappelijken toestand rekening hield, waarin naar haar meening vooral Engeland maar op andere wijze ook Frankrijk en Rusland verkeerden, terwijl zij anderzijds ervan overtuigd was, dat de meerderheid der Duitsche Arbeiderspartij zich gewillig, ja wellicht met vreugde aan de zegekar van het Duitsche Imperialisme zou laten ketenen, staat wel vast. Zoo is de geestesgesteldheid, waartoe het centrum der Duitsche Arbeiderspartij in de jaren na 1909 verviel, een der oorzaken geworden van den Wereldoorlog. Nu te vervallen in een nieuwe illusie, namelijk dat na 2½ jaar onnoemelijk lijden, de massa's nog gedurende den Oorlog in Duitschland en de Donau-Monarchie of in Frankrijk een factor zouden kunnen worden, die op de regeerders een politieken druk zou uitoefenen, zoo krachtig, dat de heerschers zich bij de vraag: moet en kan de Oorlog langer worden voortgezet, er door zouden laten beïnvloeden, wij bedanken ervoor. Te vast zijn daartoe in alle landen de banden geklonken tusschen de sociaal-patriottische leiders en de heerschende klassen. Alom beheerschen de Scheidemannen, de Legien's de Jouhaux's en Renaudel's, de Henderson's en consorten, de bestaande organisaties. Minderheden die zich tegen hen verzetten, zijn er bijna overal.*) Maar die minderheden, waarvan wij hopen en verwachten, dat zij onder gunstiger omstandigheden, wanneer de ergste druk der militaire dictatuur ietwat is verzacht, in staat zullen zijn, de officieele organisaties in dienst der heerschers hetzij te splijten, hetzij te veroveren, die minderheden kunnen nu nog niet veel anders doen dan zich zoo goed mogelijk tegen vernietiging door hun ergste belagers, de sociaalpatrioten zelve, te verweren. Gedurende den Oorlog — de omstandigheden hebben, dunkt ons, onze meer dan twee jaar geleden geuite meening op dit stuk bevestigd — is het ondenkbaar, dat zij de massa's

---

*) Behalve schijnt het, in het Habsburgsche tuchthuis, waaruit tenminste ondanks Friedrich Adler's pistoolschot geen teeken van leven opklinkt.

tegen het Imperialisme zouden kunnen mobiliseeren, al zijn zij daarom niet minder verplicht tot den strijd tegen een wereld van vijanden!

Maar evenmin als de stemming der groote massa's in de oorlogvoerende landen in dit tijdsgewricht als een factor van beteekenis mag worden beschouwd, waar het de vraag betreft, is er een wending in den Oorlog te bespeuren, die op een spoedig einde wijst, — iets, wat de sociaal-patriotten ten onzent thans weer in toenemende mate juist wel doen — evenmin zijn de militaire beschouwingen van waarde, die inzonderheid doòr de jongste fase van den Wereldoorlog, den zegevierenden opmarsch der Centralen in Roemenië, gevoegd bij den relatieven stilstand der operaties op het Westelijk front, in de Hollandsche pers weer overwegend zijn geworden. Beschouwingen, voor het grootste deel onder onmiddellijke suggestie van de Duitsche persuitingen ontstaan, en die voor een aanmerkelijk deel hun oorsprong vinden in de begeerte der schrijvers naar een spoedig einde van den Wereldoorlog en wel een einde, dat, zooals zij het noemen, geen overwinning van de eene of de andere groote groep, maar een evenwichtstoestand en ... wie weet, een duurzamen vrede tot stand zou brengen.

Wij nu meenen dat zulk een einde van den Oorlog, als onze groote pers — althans in meerderheid — hoopt of voorgeeft te hopen — onbestaanbaar, wijl in zichzelve absurd is. Een einde, dat geen overwinning van een der beide groepen zou brengen, is haast ondenkbaar. Immers, wat onze bourgeoisie daaronder door de bank verstaat, beteekent volstrekt geen „evenwicht" of voor beide bevredigend einde, maar een overwinning van het *Duitsche* Imperium. En het andere mogelijke is, in verschillende vormen, een overwinning van de vijanden van Duitschland. Onbesliste oorlogen in den zin, zooals onze groote pers bijna onafgebroken aan het groote publiek tracht te suggereeren, dat deze Oorlog zou kunnen zijn, — daarbij bijgestaan door een lichaam als de A.-O.-Raad. — zulke oorlogen zijn er nooit geweest. Tenzij men de oorlogen zoo wil noemen, die eindigden met niets meer dan een wapenstilstand, welke natuurlijk evengoed eenige jaren als maanden kan duren. En er is geen reden om aan te nemen, dat het met dezen Oorlog iets anders zou zijn. Of men moet werkelijk gelooven aan de mogelijkheid, dat dit de laatste groote Oorlog zou zijn geweest, een naïviteit, die wij bij weinigen veronderstellen.

Wanneer wij spreken van de militaire beschouwingen over den huidigen stand van de krijgsoperaties, onder onmiddellijke suggestie van de Duitsche pers en Duitsche invloeden ontstaan en waaruit vrij besliste conclusies worden getrokken omtrent de onmogelijkheid den

Oorlog voort te zetten zóó, dat er een duidelijke verandering in de militaire machtsverhoudingen zou ontstaan, dan bedoelen wij daarmee al die beschouwingen, die in het dezer dagen gepubliceerde interview van Von Hindenburg, door een Duitsch-Amerikaanschen journalist, Von Wiegand, hun opperste en meest consequente expressie vinden. Een interview, dat de *N R. Ct.*, als officieus Duitsch orgaan, versch van de naald in staat was te publiceeren en dat als de militaire commentaar mag gelden op het officiëele Vredesaanbod, dat de Duitsche Regeering op 12 December de wereld inzond. Dat vredesvoorstel gaat, gelijk men weet, uit van de overweging, dat Duitschland reeds heeft overwonnen. De gedachte, die de Duitsche Keizer, na lang gezwegen te hebben, twee dagen later volgens het merkwaardigerwijs vertraagde Wolff bericht voor het front van troepen, bij een wapenschouwing in de buurt van Mühlhausen, aldus in zeer krassen vorm formuleerde:

„In het gevoel, *dat wij absoluut overwinnaars zijn*, heb ik eergisteren den tegenstander het voorstel gedaan, met hem te onderhandelen over verderen oorlog of vrede.

Wat hiervan worden zal, weet ik nog niet, maar het staat thans aan hem, of de strijd zal voortduren. Gelooven zij echter nog steeds niet genoeg te hebben, nu, dan weet ik, dat gij . . ."

Zedig voegt het Wolff-bureau, dat anders voor een dik woord niet bang is, hieraan toe: „hier besloot de Keizer met een soldateske uitdrukking, die een grimmig lachje op het gelaat van alle soldaten te voorschijn tooverde". Men is dus wel gerechtigd aan te nemen, dat de keizerlijke redenaar den zin zal hebben beëindigd door de soldaten nog eens op ietwat drastischer wijze zijn overtuiging mee te deelen, dat, wanneer de tegenstanders den Vrede niet van zijn keizerlijke genade zouden willen aanvaarden, het Duitsche leger in staat zou blijken de „absolute" overwinning nog „absoluter" te maken.

Het zou ongepast zijn ook deze maal de uitingen van den man, die in 1914 ongetwijfeld bij de beslissing over Oorlog of Vrede den doorslag heeft gegeven, niet ernstig te nemen. Wie over het lot van millioenen stervelingen practisch heeft te beslissen, diens woorden kunnen niet licht worden geteld.

En wie eenigszins historisch geschoold is, herinnert zich tevens onmiddellijk, dat het niemand minder dan Napoleon was, die zich de vele malen, dat hij zijn vijanden, op het toppunt van zijn macht, den duurzamen vrede aanbood, niet minder beslist, zij 't ook misschien minder soldatesk uitdrukte.

Het interview van Hindenburg is, uitvoeriger dan de Keizerlijke rede, een commentaar op deze gedachte.

Reeds de eerste zinnen karakteriseeren het:

„Onze militaire toestand is gunstig aan alle fronten. In Roemenië is hij uitstekend. Het jaar 1916, waardan het einde met de eerste helft van het derde oorlogsjaar samenvalt, eindigt met succes en tastbare uitkomsten voor Duitschland en zijn Verbondenen. Wij kunnen wel tevreden zijn met het afgeloopen jaar en wij zijn tevreden en dankbaar. Wij zijn dankbaar voor het verledene, tevreden met het bereikte, wij zijn niet bang voor het volgende jaar en kniezen niet om de toekomst".

Waarlijk: indien er een God van den Oorlog en van de Verwoesting bestond, zou hij zich niet beter kunnen uitdrukken. Een Moloch, die zooeven eenige tienduizenden in zijn roode kaken vermalen heeft, kan geen aangenamer digestie hebben dan de Chef van den generalen Staf der Centrale Mogendheden, zooals de persman hem ons schildert, achterover leunend in zijn stoel „ten teeken van een werkelijke voldoening, dle niet kunstmatig was".

En als de vragen van den Amerikaan, die een Duitscher is, aan den tevreden en dankbaren Veldmaarschalk zijn verder in dezen geest gesteld en worden natuurlijk ook zòò beantwoord, dat de volstrekte onmogelijkheid voor Duitschland's tegenstanders om militair Duitschland en zijn bondgenooten de baas te worden, er zonneklaar uit blijkt. Nooit, voor zoover wij ons herinneren, is dat bewijs uitvoeriger en beslister geleverd dan in dat jongste en zoo uitvoerige onderhoud, dat de „grootste militaire figuur" van den Wereldoorlog aan den vooravond van de inneming van Boekarest heeft toegestaan. Want om het onderhoud in zijn volle waarde te zien, moeten wij er aan denken, dat het nog vòòr die gebeurtenis verleend werd, welke volgens heel de Duitsche pers eerst voorgoed de volstrekte onmogelijkheid voor Duitschland's vijanden heeft bewezen, niet alleen om Duitschland nog militair te bedwingen, maar ook om het economisch in het nauw te brengen. De verovering van Roemenië toch brengt, volgens die beschouwing, ook aan Engeland's pogingen om Duitschland door honger te dwingen, den genadeslag toe.

Zoo vast is blijkens het Wiegand'sche persgesprek, de overtuiging van den Duitschen oppersten militairen leider omtrent de onmogelijkheid voor de tegenstanders, om nog militaire successen van beteekenis te behalen, dat hij zich met de grootste waardeering over al zijn vijanden uitlaat. De Russen, de Franschen, de Engelschen, ze krijgen allen een pluim, wegens hun heroïsche dapperheid, hun offervaardigheid enz. Van de Russen wordt tenminste geconstateerd, dat zij eenige uitmunteude denkbeelden hebben gehad — op militair gebied dan —

van de Franschen en Engelschen, dat zij in betrekkelijk korten tijd met een geïmproviseerde organisatie zooveel tot stand hadden gebracht. „Ik vond hem steeds bereid, alles gereedelijk te waardeeren, wat de vijanden voor goeds gedaan of wat zij bereikt hadden".

Uit dit alles spreekt het besef van een zoo volslagen superioriteit, als ook een Napoleon, een Hannibal, een Alexander op het toppunt van hun macht moet hebben bezield. Want wij nemen natuurlijk aan, dat de woorden van den veldmaarschalk diens overtuiging getrouw en eerlijk weergeven. En indirect wordt dit bevestigd door hetgeen misschien het merkwaardigste is van heel het interview, namelijk de antwoorden van den veldmaarschalk op de vragen betreffende de veranderingen in de taktiek, die deze Oorlog zou hebben gebracht. Want uit die antwoorden spreekt de vaste overtuiging, dat de militaire wetenschap, zooals die reeds vòòr den Oorlog in het Pruisische leger werd beoefend, volkomen bevestigd is door de ervaringen van dezen Wereldoorlog. Algeheele verwerping van het denkbeeld, dat een militieleger in de plaats van de bestaande militaire organisatie zou kunnen komen, dat de opleiding van den soldaat bekort zou kunnen worden, ja dat de strategie door de ervaringen van den Wereldoorlog wijzigingen zou ondergaan. De militaire organisatie en de wetenschap, zooals die in de archieven van het Pruisische Ministerie van Oorlog gereed lagen, zijn deugdelijk gebleken. Er is geen reden om iets te herzien. Evenmin natuurlijk als er — ten spijt van alle pacifisten — in de opvatting van dezen chef van het Pruisische leger, dat thans niet meer alleen uit Pruisen, maar uit twintig volken is samengesteld, eenige verandering is gekomen, wat betreft het stokpaardje van zooveel goede lieden, de mogelijkheid van scheidsrechterlijke oplossing van geschillen tusschen de groote volken.

„*Geen volk met een druppel mannebloed en eer in zijn aderen, zal ooit zijn bestaan en zijn nationale eer aan een scheidsrechterlijke uitspraak van andere volken onderwerpen*", verklaarde Hindenburg met nadruk.

En daar komt het juist op aan, op dat bestaan en die nationale eer. Want dat geschillen van ondergeschikten aard desnoods aan scheidsrechterlijke uitspraak kunnen worden onderworpen, wisten we vòòr den Wereldoorlog ook en is door niemand ooit in twijfel getrokken. En deze onomwonden uitspraak, die, meenen wij, in ieder geval de verdienste heeft van oprechtheid, wordt niet in 't minst te niet gedaan door hetgeen de Maarschalk er op liet volgen, blijkbaar om te voorkomen, dat zijn woorden schijnbaar tegen die van den Rijkskanselier zouden indruischen:

„Maar maakt u hier niet de gevolgtrekking uit, dat ik in beginsel gekant ben tegen internationale bijlegging van geschillen tusschen de natiën. Wat de Rijkskanselier in zijn rede van 9 Nov. zeide, geeft voor mij geheel de houding van Duitschland weer. Ik wil er alleen op wijzen, dat zoolang de menschen menschen blijven en zoolang er in de gemeenschap slechte elementen zijn, steeds de mogelijkheid zal bestaan, dat *gewetenlooze personen hun macht en hun wil gebruiken om de volkeren er toe te brengen de bestaansrechten en de eer van andere staten aan te tasten*. Er zal dus een grens zijn, waarbuiten de vredesliga niets vermag. *Elk manhaftig volk moet er op voorbereid wezen, zijn bestaan te verdedigen, zijn opperhoofd te beschermen en zijn rechten te handhaven*. En dit doet Duitschland thans. Hieruit is de wonderbaarlijke aaneensluiting van het heele Duitsche volk ontstaan — èèn geest, één wil".

Men vergelijke met deze woorden de uitspraak van Mahan in de Inleiding tot zijn studies over Arbitrage en Bewapening:

„Indien wederzijdsche toestemming een essentieel iets is bij arbitrage, bekent men hiermee, dat kracht de beslissende factor blijft. Want de Staat, die beslist grootere georganiseerde krachten bezit, kan er in toestemmen om voor een scheidsgerecht te gaan, *doch zal rechter blijven in eigen zaak, ten opzichte van de vraag, of hij dit al of niet zal doen*".

Met andere woorden is dit hetzelfde, wat de opperbevelhebber der Centrale legers na 2½ jaar Wereldoorlog zegt: arbitrage, natuurlijk, maar slechts in die gevallen, die wij zelf rekenen, dat onze eer en onze bestaansrechten niet raken.

De aanleiding van den Wereldoorlog was — men herrinnert het zich — de aanranding van de „eer" der Habsburgsche Monarchie.

* * *

Wij loopen gevaar, te ver af te dwalen.

Maar is het niet noodig opnieuw op deze dingen met nadruk te wijzen, nu de woorden van arbitrage, van volkerenbond, duurzamen vrede en hoe het meer moge heeten, weer als kogels door de lucht zwermen, terwijl de diepe oorlogsnacht noch over de Aarde ligt? Hoe zal het nu worden, wanneer de vrede werkelijk aan de kim oprijst?

Wij keeren terug tot hetgeen wij boven zeiden. Alle Duitsche persbeschouwingen en in navolging daarvan een groot deel der Hollandsche — evenals van de Zwitsersche en Skandinavische — omtrent den militairen toestand tegen het einde van dit jaar zijn slechts variaties op het Hindenburg-thema. Neem slechts één voorbeeld: „Voor de Arbeiterzeitung (het hoofdorgaan der Weensche sociaal-patriotten) heeft

de verovering van Boekarest vooral gewicht in verband met de vraag, of men daardoor den vrede naderbij zal komen. Het blad gelooft van ja, omdat Roemenië de laatste troef der Entente was. Deze had gehoopt daardoor den oorlog te haren gunste te kunnen beslissen. De Entente heeft nu geen Staat meer, dien ze in den Oorlog kan sleepen. Haar stoutste verwachtingen zijn falikant uitgekomen, en daarom is het niet uitgesloten, dat de tegenstanders zullen gaan inzien, dat zij den Oorlog niet meer kunnen winnen en dat verder bloedvergieten dus geen zin heeft. Daar dezerzijds de wensch bestaat om aan den oorlog een einde te maken en door de verovering van Boekarest de kansen der Entente op de overwinning vrij wel verkeken zijn, zoo kan thans de omkeer plaats hebben, die door allen vurig verlangd wordt, d. w. z. de omkeer naar den vrede." Aldus een door den Oostenrijkschen Censor geduld uittreksel uit het orgaan van den ouden Victor Adler. In Berlijn roept Bethmann's lakei, Scheidemann, in den *Vorwärts*, thans een reptiel van de Duitsche Rijkskanselij de „kameraden" in de vijandelijke landen toe, om nu toch hun regeeringen eindelijk tot vrede te dwingen, nu de laatste kansen op een overwinning van de vijandelijke Coalitie verkeken zijn! Toen die kansen nog niet verkeken waren, hitste hij de Duitsche arbeiders op om vol te houden — gelijk hij nog doet — maar vond hij het vanzelf sprekend, dat zijn ,;kameraden" en partijgenooten, de Renaudel's, de Vandervelde's, de Engelsche leiders, dit in hun vaderlanden desgelijks deden. Doch nu, nu is het tijd, dat zij van patriot in pacifist verkeeren. Hij, Scheidemann, is het ook geworden. Want de vrede is inzicht! Welke vrede? De vrede van zijn meesters Hindenburg en Bethmann natuurlijk. En wat kan dit voor een vrede zijn, anders dan de *Duitsche* vrede? Is die Duitsche vrede, de vrede, waarvan Hindenburg en de Duitsche Keizer gewagen en die zou berusten op het feit, dat Duitschland — d. w. z. het huidige, het Nieuwe Duitschland, het Grootere Duitsche Imperium — militair onoverwinnelijk is, inderdaad in zicht!

Indien de diplomaten zich eenige weken na den 12den December aan èèn groene tafel neerzetten, is hij, meenen wij, inderdaad niet alleen mogelijk, maar zelfs zeker. Op grond van de huidige Oorlogskaart zijn tal van schikkingen denkbaar. Vergeten wij niet, dat Duitschland en zijn Bondgenooten niet de eenigen zijn, die panden bezitten. België, 10 Fransche departementen, Polen en Litauen, Servië en Montenegro, half Roemenië reeds, zijn in Duitsch-Oostenrijksche handen. Maar Rusland heeft de Boekowina en een deel van Galicië, met Turksch-Armenië; Engeland, Frankrijk en België hebben alle Afrikaansche

kolonies van Duitschland op Oost-Afrika na, waar de veldtocht wel spoedig ten einde zal loopen; Italië staat voor Triëst. Engeland heeft een goed stuk van Mesopotamië. Arabië is van Turksche overheersching afgevallen. In Oost-Azië is Duitschland zijn kolonie kwijt, evenals al zijn gebied in Oceanië. Ongetwijfeld is een regeling mogelijk, waarbij de verliezen aan grondgebied, die Duitschland en zijn bondgenooten geleden hebben, „verrekend" zouden worden tegen gebieden, die zij bezet houden. En alles zou voortreffelijk kunnen gaan, doch slechts uit een oogpunt van het *Duitsche* Imperium. Want hoe men zich zulk een regeling ook zou denken, en al deed Duitschland — mede handelend voor zijn bondgenooten — nog zulke concessies, al stelde het nog zulke gematigde eischen, één ding is ondenkbaar, namelijk, dat zijn werkelijke machtspositie als Imperium, vergeleken met den toestand in Juli 1914, niet enorm zou toenemen. Want in Juli 1914 had het èèn bondgenoot, waarop het kon vertrouwen, de Donau-Monarchie. Maar zelfs van dien bondgenoot was het onzeker, of hij de proef van een zoo geweldige botsing zou kunnen doorstaan. De machtspositie op den Balkan en in Voor-Azië echter was nog slechts een hoop, een verwachting. Thans is zij werkelijkheid. Doch wien zou men dan willen wijsmaken, dat zulk een vrede, zelfs de gematigdste dien men zich kan denken, maar een vrede, die het bondgenootschap, d. w. z. het vazalschap van Bulgarije (en een vergroot Bulgarije natuurlijk) en van het Turksche Rijk, (zelfs van een verminkt Turksch Rijk desnoods) zou bestendigen, dat zulk een vrede geen *nederlaag* zou meebrengen voor het Engelsche, her Russische, het Fransche, het Italiaansche Rijk? Voor het Imperialisme dier vier, nietwaar? Wij begrijpen elkaar goed. Niet voor de volksmassa's of de arbeiders. Maar daar gaat het bij deze vraag ook niet om.

Een vrede is dus in dit tijdsgewicht zeker mogelijk, gelijk hij in vroegere stadia van den Oorlog mogelijk was. Maar een Duitsche vrede. En die vrede houdt in, zoolang men noch aan het ongerijmde, noch aan de Vereenigde Staten van Europa, noch aan de bovenaardsche Macht gelooft, die de scheidsrechterlijke beslissing van *alle* geschillen tusschen de Mogendheden zal afdwingen, een nederlaag voor al de tegenstanders van Duitschland, ook al herkrijgt Frankrijk al het grondgebied, dat het verloren heeft, met den Elzas, en al wordt België in zijn volle „onafhankelijkheid" hersteld.

Is dit zoo, dan kan men niet verwachten, dat de heerschers in Engeland, in Frankrijk, in Rusland thans reeds met Duitschland aan één tafel zouden willen plaats nemen, tenzij zij werkelijk èn militair èn economisch-financieel aan het einde van hun Latijn zijn.

Doch, ondanks Hindenburg en zijn sociaal-patriottische lakeien, gelooven wij niet, dat het zoo ver is. Terwijl de vraag, die, uitteraard noch door Hindenburg, noch door Scheidemann wordt gesteld, of Duitschland niet reeds aan het einde van zijn uithoudingsvermogen is gekomen, ons in het huidige stadium van den Oorlog voor 't eerst een alles beslissende factor lijkt te gaan worden of reeds is geworden.

Dat Engeland, Frankrijk, Rusland, Italië militair niet meer in staat zouden zijn tot groote krachtsinspanning, gelooft zelfs Hindenburg niet. Hij schat in zijn jongste persverklaring de verliezen der Entente op 15 millioen man, een schatting, die wij geheel laten voor wat ze waard is. Maar hij erkent, dat zij nog altijd over een numerieke meerderheid in manschappen beschikt. Dat de krachtsverhouding op het gebied van de doode weermiddelen zich sinds 2½ jaar zeker niet ten nadeele van Duitschland's tegenstanders heeft ontwikkeld, wordt ook door niemand in twijfel getrokken.

Maar... de economisch-financieele uitputting!

Enkele cijfers zijn bij de beschouwing van die vraag zeker weer geoorloofd.

„De talrijke uitgiften van notes, obligatiën en aandeelen uit het binnenland buiten beschouwing latende, heeft de Nieuwe Wereld tot nu toe aan het buitenland het reusachtige bedrag van 2,138,257,637 dollar verstrekt, waarvan het leeuwenaandeel aan de geallieerden."

Een cijfer, gebaseerd op de berekeningen van den financieelen overzichtschrijver der *N. R. Ct.* (blad van 10 Dec. O. B.), waardoor wij een denkbeeld krijgen van de mate, waarin Engeland, Frankrijk en Rusland reeds schuldenaar zijn geworden van de Vereenigde Staten. Een reusachtig bedrag inderdaad, meer dan 5 milliard in Hollandsche munt. Een bedrag, dat ook zeker nog belangrijk zal toenemen, wanneer de Oorlog nog geruimen tijd voortduurt. In een correspondentie uit New-York dato 31 October, opgenomen in hetzelfde blad, kan men trouwens aangetoond vinden, dat het groote Amerikaansche kapitaal eerlang zelfs tot de uitgifte van volkomen ongedekte leeningen tegen hoogere rente door Engeland en Frankrijk zijn toestemming zal geven, (persgesprek van Henry P. Davison, het brein der firma Morgan, welke firma de groote promotor is der Engelsche en Fransche leeningen in de Vereenigde Staten).

Doch wat beteekenen die 5 milliard in Hollandsche munt, waarvan ongeveer de helft ten laste van Engeland komt, vergeleken met de lasten, die Engeland op financieel gebied heeft te dragen?

Bonar Law, de nieuwe Kanselier der Schatkist in het Kabinet-Lloyd-George moest als een van zijn eerste regeeringsdaden op 14 December

een nieuw crediet van 400 millioen pond in het Lagerhuis aanvragen, hetwelk dit eenstemmig goedkeurde. Daarbij deelde hij mee, dat de totale oorlogskosten van Engeland van het begin van den Oorlog af thans beloopen 3852 millioen pond st. De totale uitgaven in het dienstjaar 1916-'17 worden geraamd op 1950 millioen pond. De uitgaven per dag, opnieuw gestegen ten gevolge van het verleenen van voorschotten aan de bondgenooten en overzeesche gewesten, die thans voor hun eigen kosten zorgen, beloopen nu 5,710,000 pond st. Men ziet, dat de oorlogskosten van Engeland thans in 13 à 14 dagen zooveel verslinden als in het geheele oorlogsjaar 1809. Maar wanneer de Minister van Financiën aan deze vreeswekkende cijfers toevoegde: „Dit is een reusachtlg cijfer, doch geen ontstellend cijfer (de 3852 millioen namelijk). Hij geloofde, dat Engeland naar denzelfden maatstaf van uitgaven lang genoeg kan voortgaan om den vijand te verslaan", dan mag dit voor financiers en economen ongelooflijk lijken, doch iets anders wordt het, wanneer men de feiten uit een wereldhistorisch en imperialistisch oogpunt beschouwt.

Een historisch voorbeeld moge dit toelichten. Toen de zoogenaamde burgeroorlog der Vereenigde Staten uitbrak (tusschen Noord en Zuid) beliep de openbare schuld Unie niet meer dan 70 millioen dollar. Op 1 Januari 1866 was ze gestegen tot 2773 millioen dollar, dus ongeveer verveertigvoudigd. Toch is het bekend in welk een tempo de kapitalistische ontwikkeling van de Unie na dien oorlog, die relatief zeker niet minder van de krachten der bevolking in alle staten der Unie had gevergd dan de huidige wereldoorlog van Engeland, zich versneld heeft. Waarom? Omdat de Noordelijke Staten de overwinning hadden behaald en het Europeesche kapitaal, dat bij den aanvang van den Oorlog over 't algemeen vertrouwen stelde in de zegepraal der Geconfedereerden (de Zuidelijke Slavenstaten) en zich had teruggetrokken, hoe langer hoe meer vertrouwen kreeg en toestroomde naarmate de overwinning van het Noorden duidelijker werd.*) Hobson, de econoom en pacifist, die in zijn monografie over den Uitvoer van Kapitaal zooveel historische voorbeelden heeft bijeengebracht, komt dan ook, ondanks den afkeer van den Oorlog, dien hij met bijna alle „economisten" deelt, tot dezelfde conclusie als de admiraal Mahan, namelijk, dat de Staat, die in groote worstelingen de overwinning behaalt, zich ook financieel het snelst herstelt. En vraagt men, waar het kapitaal vandaan moet komen, dat Engeland zal behoeven, financieel uitgeput door een worsteling, die jaarlijks bijna 4 maal de belasting-opbrengst, reeds tot

*) Dit alles uitvoerig bij C. K. Hobson. The export of Capital.

een ongekend peil opgeschroefd, verslindt, dan kan het antwoord thans niet anders luiden dan: de Vereenigde Staten. Na den burgeroorlog, 50 jaar geleden, schuldenaars van het Europeesche kapitaal, zijn zij thans bezig steeds meer schuldeischers te worden. Maar hun eigen ontwikkeling in die halve eeuw toont aan, dat dit geen belemmering behoeft te zijn voor economisch herstel en enormen kapitalistischen bloei. Het is in ieder geval duidelijk, dat het dekken van de financieele lasten van den Oorlog voor Engeland, althans zoo noodig gedurende eenige jaren nog, een kwestie is van krediet, niets anders. En dat men daarbij volstrekt nog niet tot het middel hoeft over te gaan, dat dezer dagen in ernstige City-kringen schijnt te zijn geopperd, namelijk om, waar het nationale vermogen van Engeland 24 milliard pond bedraagt, dit met 6 pCt. te belasten, een half percent per maand, waardoor 1440 millioen pond zou worden verkregen.

Dit is natuurlijk een onmogelijke operatie, omdat, afgezien van de vraag of het nationale vermogen werkelijk 24 milliard pond bedraagt, een groot deel daarvan niet kan belast worden, omdat het reeds staatseigendom is. Wij kunnen dus niet instemmen met hetgeen bijv. de overzichtschrijver van de *N. R. Ct.* in dat blad van 17 Dec. opmerkt: „hoe men de zaak ook wendt of keert en bij welke partij men ook den financieelen en economischen toestand dieper bekijkt, men komt tot de slotsom, dat het eigenlijk een wonder is, dat de strijdende partijen nog middelen vinden om den oorlog door te zetten, zoodat wellicht de drang van den financieelen nood, méér dan de stand van zaken op het slagveld, er toe zal meewerken, dat de geallieerden niet geheel en al hun ooren zullen dichtstoppen voor de vredestem uit het vijandelijk kamp."

Dit is de eigenaardige bekrompenheid van den beursman, even eenzijdig als die van den militair zonder meer. Volgens deze redeneering zouden èn de oorlogen der Fransche Revolutie, gevoerd, terwijl de assignaten waardeloos waren geworden en de Staat failliet was, èn de worsteling van Engeland tegen Napoleon, èn de Amerikaansche Burgeroorlog, om maar niet verder in de geschiedenis terug te gaan, niet alleen absurd zijn geweest, maar ook onmogelijk hebben kunnen worden ten einde gevoerd. De bankroete Fransche Republiek van 1794-99; Engeland, op den rand van staatsbankroet en sociale Revolutie in de jaren 1809-14; de Noordelijke Staten in hun jarenlange uitputtende worsteling, hebben toch zeker bewezen, dat zoo beslissende worstelingen niet met den maatstaf van een kapitalistische „zaak" kunnen worden gemeten. Ja, wij gelooven, dat in Frankrijk, Italië en Rusland, zoogoed als in Duitschland en Oostenrijk, ook de volstrekte zekerheid van een staatsbankroet, dat nu reeds onvermijdelijk schijnt, voor de heerschende

klassen geen beletsel is, om den Oorlog voort te zetten, zoolang zij nog hopen kunnen, dien te winnen. Want een staatsbankroet zou het in de handen van groote financiers geconcentreerde kapitaal niet ernstig treffen. Het zou slechts het proces van de onteigening van de kleine bezitters versnellen. En dezen hopen steeds weer, dat een overwinning hun ook ten goede zal komen en voor de geleden verliezen schadeloos stellen.

In de financiëele uitputting der tegenstanders van Duitschland kan dus naar onze meening onmogelijk een factor liggen, die dezen zal nopen thans vredesonderhandelingen te beginnen, die in dit stadium niets dan een Duitschen vrede zouden kunnen brengen. In hun economische uitputting dan? D.w.z. in de onmogelijkheid om de groote volksmassa's langer te voeden? Voorzeker zou dit èn in Engeland, èn in Frankrijk èn in Rusland en in Italië, indien het zoover kwam, een geweldigen druk op de regeerders uit oefenen om tot vredesonderhandelingen over te gaan.

Maar het staat toch vast, dat Duitschland en de Donau-Monarchie in dit opzicht veel erger er aan toe zijn, en er bestaat geen enkele aanwijzing, dat die verhouding in het eerstkomende jaar b.v. zou veranderen. Wel zal Duitschland natuurlijk beproeven om — indien er nu niets komt van vredesonderhandelingen — het duikbootenwapen met de grootste energie tegen Engeland vooral te keeren. Maar, afgezien van de vraag, of de nieuwe Engelsche admiraliteit door het convoyeeren en wapenen van alle handelsschepen in de gevaarlijke zônes tegen het duikbootengevaar niet meer zal gaan uitrichten, staat het vrij wel vast, dat de Vereenigde Staten den duikbooten-oorlog niet in zijn volle consequenties — d.w.z. het torpedeeren van alle handelsschepen — zullen willen dulden. En dat de Duitsche Regeering ook een conflict met de Unie zou aandurven, wil er voorshands nog niet bij ons in.

Trouwens vóór de invloed van den duikbooten-oorlog zich in Engeland dermate voelbaar zou maken, dat hongersnood er het gevolg van zou zijn, loopt Duitschland zelf onmiskenbaar gevaar, ook in zijn legermacht de nadeelige gevolgen van de schaarschte, ja den honger, die er reeds heerscht, te ondervinden. En daar ligt natuurlijk het kwetsbare punt. De burgerbevolking te rantsoeneeren op een wijze, die nu gelijk is met de toestanden uit een belegerde stad, kan onder den vreeselijken druk van de dictatuur van den sabel en met behulp van de sociaal-patriotten, geruimen tijd mogelijk zijn. Maar dat op den duur een onvoldoende voeding van de soldaten niet vreeselijke gevolgen ou hebben voor hun weerstandsvermogen en slagvaardigheid, valt

moeilijk te betwijfelen. De jongste overwinningen in Roemenië pleiten hier niet tegen, want het moet natuurlijk nu nog gemakkelijk zijn gevallen om die legers ook van voedsel goed te voorzien.

Zoo blijft ten slotte de vraag in dit tijdsgewricht van den Oorlog nog steeds: is op den bodem van al die mogelijkheden binnen afzienbaren tijd een verandering in de militaire krachtsverhoudingen waarschijnlijk, die Duitschland zou dwingen zijn bondgenooten geheel of gedeeltelijk in den steek te laten. Wij weten het niet. Maar, gezien het algemeene beloop der krijgsverrichtingen in 1916, vergeleken met die in 1915, lijkt het ons volstrekt niet onmogelijk. En dus... Hoe vreeselijk de gevolgen ook mogen zijn, het nieuwe jaar wordt waarschijnlijk een nieuw Oorlogsjaar.

15 December.

Boekbespreking.

Dr. CURT EISFELD, Das Niederlandische Bankwesen. Uitg. Martinus Nijhoff, Haag 1916.

Een eersteling eigenlijk op dit gebied voor ons land. Kenteekenend ook als verschijnsel op zichzelve voor de beteekenis, die het bankkapitaal onder 't imperialisme bezit zelfs reeds hier. En daarom ook voor het socialisme, al is 't natnurlijk geenszins voor dit doel geschreven een welkome aanwinst, omdat het zoovele gegevens bevat, die ons bij de studie van het Nederlandsche bankkapitaal en van het Ned. imperialisme van dienst kunnen zijn.

De studie van het Nederlandsche bankkapitaal is niet gemakkelijk, hoe onmisbaar ze ons, socialisten, ook moge zijn voor de juiste kennis van ons Hollandsche kapitalisme. Voor zeer vele zaken, noodig ter beoordeeling, ontbreken in ons land eenvoudig de noodige officieele gegevens. En de schrijver heeft daarmede dan ook te worstelen gehad. Hij zegt b.v. dat de financieele pers reeds jaren lang aandringt op meerdere publiciteit b.v. ten opzichte van de Ned. Handel Maatschappij en geeft als zijn oordeel ten opzichte daarvan o.a. deze meening, dat de Handel Maatschappij er een voorbeeld van is, hoe men in het, sinds meer dan 50 jaren politiek zoo liberale Nederland, op dit gebied opvattingen huldigt, waarvoor de benaming conservatief nog zeer mild is.

We vinden evenwel in dit boek vrijwel vereenigd, kleinigheden daargelaten, datgene wat noodzakelijk en bekend is tot een richtige beoordeeling van het Ned. bankkapitaal en daarin schuilt voor ons de waarde van dit boek. Niet in zijn beschouwingen. Ze zijn grootendeels andere dan de onze. Het werk is in twee deelen gesplitst, waarvan het tweede deel de tabellen bevat. Het loopt tot 1911. Naar schrijvers meening is het jaar 1912 een keerpunt in de geschiedenis van het Ned. bankwezen, omdat het 't begin is van de Nederlandsche bankconcentratie. We kunnen die meening niet geheel deelen, de daaraan voorafgaande jaren gaven reeds volkomen het recht ze daarbij in te lijven, al vertoont het jaar 1912 't verschijnsel ook in zeer sterke mate. De nieuwste ontwikkeling van het Hollandsche bankkapitaal bevat het boek intusschen niet. Het geeft allereerst een schets van de ontwikkeling van het bankwezen, doch treedt in de historie ervan niet verder terug dan de 19e eeuw. Er had zeker in dit gedeelte toch niet mogen ontbreken, zij 't een korte schets van de beteekenis van het

Nederlandsche bankwezen in den bloeitijd van den Hollandschen handel, te meer niet wijl het Hollandsche bankwezen het voorbeeld is geweest, waarnaar alle Europeesche landen toen het hunne hebben gevormd. Het behandelt daarna de gronkslagen van het Ned. bankwezen, de wettelijke, de economische en de politieke, waarover onzerzijds meer te zeggen zou zijn, dan een korte kritiek gedoogt. Vervolgens komen in bespreking de algemeene banken, daarna de speciale; hypotheek- en voorschotbanken nemen een afzonderlijk hoofdstuk in beslag.

Het merkwaardigste van het boek zijn echter ongetwijfeld het twintigtal pagina's dat gewijd is aan de slotbeschouwingen, de voorafgaande 250 pag. bevatten in hoofdzaak gegevens en hun bespreking. Ze behandelen eenigermate de verhouding tusschen bank en industrie, echter vooral de deposito-armoede der Ned. banken, zelfs vergeleken bij een land als Zwitserland en de vergelijkihg tusschen prolongatie en deposito. Een poging tot verklaring van al de tegenstrijdigheden in de Nederlandsche bankorganisatie vormt het slot. Het wordt gepoogd te verklaren juridisch, economisch, politiek en psychologisch, doch al deze verklaringen leiden helaas schipbreuk. 't Behoeft ons niet al te zeer te verwonderen. Eenerzijds is de verklaring ervan juist in dit ontwikkelingsstadium zeer moeilijk, maar anderzijds mist deze schrijver de hanteering van de methode, die tot juiste verklaring zou kunnen leiden. Van al hetgeen op dit gebied in dit tijdschrift is geschreven, heeft deze schrijver nauwelijks kennis genomen, de *Nieuwe Tijd* komt in zaakregister noch literatuur-overzicht voor, slechts een enkele maal wordt terloops verwezen naar een meening van Wibaut. Laat staan dus, dat we hier te doen hebben met een kenner van *onze* buitenlandsche litteratuur op dit gebied. Al zijn we ons den verzamelaar der gegevens in dit boek dankbaar voor het werk dat hij verrichtte, er kan slechts geconstateerd worden, dat het boek in het „hoe en waarom" van de ontwikkeling van het Ned. Bankkapitaal geenerlei inzicht verschaft, het noodzakelijke verband tusschen de ontwikkeling van het kapitalisme en den groei van het bankkapitaal ontbreekt, het inzicht in den ganschen maatschappelijken samenhang, in de overheersching van het bankkapitaal in dit imperialistisch tijdperk missen we in al wat deze schrijver ons als „verklaring" biedt, zelfs waar hij poogt dien samenhang aan te toonen of te vinden. J. C. CETON.

* * *

W. G. C. BYVANCK, Bewogen Tijden, Kronieken en Beelden 1915-16, Zutfen — W. J. Thieme & Cie.

v. R. Het boek is een verzameling van de wekelijksche kronieken, die gedurende een jaar door den veel-belezen bibliothecaris der Koninklijke Bibliotheek in het Haagsche dagblad *De Nieuwe Courant*, gewijd zijn aan allerlei gebeurtenissen en personen, die met den Oorlog verband houden. Het opent met een „Oudejaarsmijmering", van het einde van 1915. Het eindigt met twee uitvoerige hoofdstukken (25 en 26), weer in paragrafen verdeeld, samen een goede 140 bladzijden van de 425 beslaande, waarin de schrijver een overzicht geeft van de

gebeurtenissen in Europa in de jaren 1911-14 en van de oorlogsverklaring. De overige 24 hoofdstukken, die ieder slechts één wekelijksche kroniek omvatten, zou men „zinnebeelden" kunnen noemen. Zij handelen over Sir Edward Grey, Bismarck, Venizelos, Italië's weifeling en besluit, Winston Churchill, Carl Lamprecht, Egypte, Polen, Een nieuw Europa enz. De titels leeren reeds, dat we hier niet enkel een kroniek van den Oorlog, maar ook allerlei historische terugblikken en retrospectieve beschouwingen aantreffen.

Waardevolle beschouwingen?

Wanneer een oude heer met zoo enorme belezenheid als de schrijver dezer opstellen op zijn praatstoel gaat zitten, zou 't zonderling zijn als hij niet eens wat vertelde, dat de moeite van 't aanhooren loont. Maar het is een oude heer in een Haagsch salon en hij praat niet tot eenvoudige burgermenschen, nog veel minder tot arbeiders — in zijn boek, voor zoover het register 't aangeeft, zult gij vergeefs zoeken naar de namen zelfs van arbeidersleiders, die even bekend zijn als Wilhelm II of Asquith — hij causeert voor nette dames en heeren uit „Haagsche" kringen. En in „Haagsche" kringen, weet ge, begint de mensch pas, waar men met diplomaten en ministers omgang heeft. In dat „Haagsche" wereldje, dat ook weer onderverdeeld is in zooveel kringen en kringetjes als er standen zijn bij onbewuste proletariërs — de juffrouw, wier man dit is en die haar neus ophaalt voor de andere juffrouw — leeft men nog steeds voor een groot deel in den waan, waarin ook de kinderkens verkeeren, dat de vorsten, de diplomaten en de ministers de geschiedenis maken. Men windt er zich niet op, want dat is niet gepast, zoomin als men zich op visite aan een onbehoorlijk gebaar schuldig maakt. Maar men houdt er van, op eenigszins gevoelige, wat rethorische manier, met mooie „beelden" en edele vergelijkingen, te hooren praten over wat er daar buiten in de groote wereld omgaat. In de groote wereld, en vooral in de wereld der grooten, van wie het toch zoo vreeselijk interessant is, te weten, wat ze nu eigenlijk denken en doen. God, Mevrouw, wat moet er toch wel omgegaan zijn in het hoofd van een Duitschen Keizer, of van Sir Edward Grey, toen het lot der wereld in hun handen lag, in die dagen van spanning, toen het ging om „Oorlog of Vrede"! En de geleerde oude heer, die meer gelezen heeft dan 10 ministers of 20 Haagsche dames uit de „wereld", causeert daarover, alsof hij ze allemaal in hun zielement had geschouwd en hun vertrouwde was geweest in de kritiekste oogenblikken huns levens. Zoo krijgen wij een „portret" van Sir Edward Grey b.v., dat net dezelfde qualiteiten heeft als het officieele portret van een burgemeester of een professor, dat hem in ambtsgewaad en met een gewichtig gezicht den volke vereeuwigen moet. Salongevoeligheid; salondeftigheid; zelfs een grapje van tijd tot tijd.

Wat niet wegneemt, dat er een massa kennis, soliede degelijke kennis in dit boek is verwerkt. Maar slechts hoogst zelden — b.v. in het lezenswaardige opstel over het Portugeesche intermezzo — komt er zoo iets als een besef kijken, dat andere krachten dan ministers en diplomaten de geschiedenis maken.

* * *

Vaderlandsche lectuur.

De Nederlandsche Zaak. Vlugschriften uitgegeven door de Vaderlandsche Club.

1. Grondslagen van Nationale Politiek door Prof. Mr. J. A. VAN HAMEL.

2. De Troonopvolging door Prof. Mr. D. P. D. FABIUS.

3. Het Socialisme en de Vredesbeweging door W. H. VLIEGEN.

Dat de belangen van de Nederlandsche bourgeoisie een samengaan eischen met Duitschland — tenzij dan een verpletterd Duitschland —, daarvoor leveren deze brochures van de anti-Duitsche centrale in zekeren zin het bewijs uit het ongerijmde, brochures van een groep van intellectueelen, journalisten en beroepspolitici, die zich geheel ten onrechte inbeelden, dat zij *de* Nederlandsche bourgeoisie, respectievelijk *het* Nederlandsche proletariaat zijn. In tegenstelling met buitenlandsche nationalistische (maar dan ook ronduit imperialistische) brochures, ontbreken in deze klaar uitgesproken bedoelingen en vaste programma's geheel. Vrome wenschen daarentegen geen gebrek.

„Grondslagen van nationale politiek" — het belooft heel wat, maar aan 't eind is de lezer nog even wijs als aan 't begin. Een nationalistische geest in het onderwijs wil de schrijver — maar dat hij de onderwijzers wil dwingen durft hij niet te zeggen. En het leger moet meer populair worden, d.w.z. meer een volksleger volgens het recept der arbeiderspartij — maar dat elk nationalisme in deze tijden ultramilitairisme beteekent, wordt liever verzwegen, gelijk de onvermijdelijke onafzienbare vlootversterking wordt weggemoffeld in het fraaie zinnetje: „defensie ook van Indië tevens". Zóó behandelt men de cardinale punten! Indië verschaft „ons volk een gemeenschappelijk ethisch (lees: imperialistisch) ideaal". Uit! „De buitenlandsche staatkunde moet in de eerste plaats steunen op de publieke opinie", schrijft professor zeer democratisch, maar hij blijkt te bedoelen dat de publieke opinie moet worden warmgemaakt om de staatkunde der regeering te steunen. Of dat echter altijd die van Van Hamel zijn zal?

Grappig wordt de schrijver als hij de „waarde van het vaderland" voor iedereen wil bewijzen, „ja *juist* (hij cursiveert) voor de kleine luiden" (van proletariërs heeft een oprecht vaderlander nooit gehoord).

> „Juist de arbeider zou het bijv. voelen, indien de bloei van de Nederlandsche havens en van de Nederlandsche industrie, van Nederland, — waarvan hij het toch ook hebben moet, — niet meer als einddoel gold. Wanneer Amsterdam of Rotterdam stiefmoederlijk zouden worden behandeld, omdat een „grooter rijksbelang" bevoordeeling van Hamburg vorderde; wanneer de Twentsche en de Hollandsche industrie door de spoorweg-verbindingen werden tegengewerkt" enz.

Misschien goed om een paar arbeiders te intimideeren, maar de bourgeoisie (de echte) lacht om zulke onzin. In Hamburg is men meer bezorgd voor een annexatie van Nederland dan in Rotterdam, professor!

„Ook de landbouw zou het voelen, wanneer het Nederlandsche landbouwbedrijf werd ontwricht door eene uitheemsche agrarische politiek.“

Zeker, ontwrichting zou de landbouw voelen, dat haal je de koekoek, maar dat de Nederlandsche landbouw minder zou worden door de Duitsche agrarische politiek en het wegvallen van de Duitsche grens, dat gelooft geen sterveling. Een gevaarlijk argument trouwens, dit! Beteekent het niet dat men het vaderland moet laten schieten als dat wel voordeeliger is? Maar dan gooit Van Hamel heel gemodereerd zijn betoog weer omver:

„Menigeen onder hen („de kapitalisten en ondernemers“) zou, wanneer hij op niets anders dan zijne zaken afging, juist kunnen verklaren, dat het hem voordeelig zou uitkomen als het kleine Nederland op de een of andere manier met een grooter staatslichaam verbonden werd.“

Nu breekt mijn klomp! En die achteruitzetting van Amsterdam en Rotterdam, van Twente en Holland, waar de arbeiders zoo bang voor moesten zijn?

Gelukkig voor de Nederlandsche bourgeoisie dat ze ook nog Treubs, Van Heutszen en Colijns heeft!

* * *

Prof. Fabius is doodsbenauwd voor een Duitsche prins op „onzen“ troon, waarin hij misschien geen ongelijk heeft, en hij wil dat tegengaan door allerlei oude tractaten voor scheurpapier, maar dan wettig scheurpapier, te verklaren. De mensch echter wikt en het dynastiek bewustzijn van H. M. beschikt, dat is sedert bij de grondwetsherziening gebleken, die deze brochure van alle practische beteekenis heeft beroofd.

* * *

In dit edele vaderlandslievende gezelschap mocht ook de S. D. A. P. niet ontbreken, die er altijd als de kippen bij is, om haar gelijkwaardigheid met de bourgeoisie te bewijzen. Maar, lieve hemel had de heer Vliegen nu niets kunnen schrijven, waar hij zijn beweging minder mee blameerde? Niet natuurlijk als socialistische, maar als reformistische, als beweging überhaupt. Het boekje is één belijdenis van onmacht en geeft geen ander program voor de toekomst dan illusies, waar de schrijver zelf niet in gelooft:

> „Maar ook al staat het vast, dat het veldwinnen van het systeem der scheidsrechterlijke beslissingen nog niet dadelijk en *zelfs nog niet in afzienbaren tijd* (ik cursiveer, v. S.) voor gevolg zal hebben de bewapeningen tegen te gaan, een middel om in menig geval te bereiken, dat konflikten anders dan met de wapenen worden beslecht is het ongetwijfeld wèl. Bovendien is het van het standpunt der kleine Staten gezien, het eenige middel om recht te verkrijgen, waar wapengeweld in een geschil tusschen een kleine en een groote Staat onmogelijk een rechtsmiddel zijn kan”.

De groote staten zullen dit laatste voordeel wellicht minder apprecieeren! Overigens weet ieder, dat ook thans „in menig geval” kon-

flikten anders dan met de wapenen worden beslecht. Het gaat juist om de enkele andere gevallen. Maar let nu op:

„Wanneer men overweegt, dat geen enkel ekonomisch belang van zulk een omvang zijn kan dat het, ten gunste van een der partijen opgelost, evenveel voordeel aan kan brengen als een oorlog ekonomische schade, dan kan men gemakkelijk konkludeeren, dat al dergelijke geschillen zonder verwijl tot onderwerpen van arbitrage kunnen worden gemaakt.

Blijven dus slechts over de geschillen van dynastieken, godsdienstigen, nationalen aard", enz.

Zoo iets geschreven te hebben aanvang 1914 (ik citeer het concept van de S. D. A. P. voor het congres te Weenen) is diep beschamend. Maar deze baarlijke nonsens, gespeend van alle historisch inzicht en economisch begrip, zonder zelfs te beseffen wat men doet, in 1916 te laten afdrukken is op het idiote af! Het is dan ook niet noodig meer woorden aan dit boekje te verspillen. Alleen is het wel leerzaam in de feiten, die het mededeelt: sommigen immers schijnen in Augustus 1914 plotseling vergeten te hebben, hoe jammerlijk de Internationale al sinds jaren aan 't knoeien was geweest — met volle instemming van Vliegen natuurlijk!

Op Duitschland is Vliegen nog altijd erg boos. v. S.

Overzicht der Tijdschriften.

De *Neue Zeit* van 3 November begint met een artikel van Kautsky over Fritz Adler, waaraan het navolgende is ontleend:

„Met politieke aanslagen werd de wereldoorlog ingeluid.

Op den moord van den Oostenrijkschen aartshertog volgde die van den Franschen socialist. Thans beleven wij dat een Oostenrijkschen minister door een socialist wordt gedood

Ofschoon abnormale, wanhopige tijden, ook abnormale en wanhopige aanslagen doen rijpen, gevoelt toch de geheele wereld, dat de daad van partijgenoot Fritz Adler een raadselachtige daad is, juist omdat deze door een sociaal-demokraat werd begaan en niet als de beide andere, op den drempel van den Wereldoorlog, door nationalisten.

De sociaal-demokratie heeft altijd strijd gevoerd tegen de anarchistische propaganda van-de-daad en ofschoon zij de terroristische taktiek der Russische sociaal-revolutionairen, als verweer tegen het Russische geweld-regiem, ethisch heel anders opvatte dan de anarchistische aanslagen in West-Europa, kwam onze partij toch tot het

inzicht, dat die taktiek haar doel moest missen, omdat zij de tendenz had, juist de meest energieke strijders voor de vrijheid af te leiden van den eenigen weg, die historische resultaten kan opleveren: ontwikkeling, organisatie en wakker-schudden der massa.

Het gevoel speelde bij Adler een groote rol, maar louter gevoelsuitbarsting, niets dan impulsie, zonder ingespannen denkarbeid, bij hem te veronderstellen, is een minne insinuatie van den faktotum van de nieuwe *Vorwärts.*

Een berekenende „Streber" was hij allerminst, hij bezat een onbaatzuchtigen drang zijn eigen persoonlijkheid voor de groote zaak op te offeren, een enthousiasme voor hooge idealen ging bij hem gepaard met een onleschbaren dorst naar waarheid en met een buitengewone bekwaamheid de waarheid te zoeken en de moeielijkste problemen meester te worden.

Behalve als natuurkundige en philosoof is hij ook in de ekonomie en in de partij-geschiedenis bekend geworden. Hij bleef bovendien niet alleen theoreticus, maar heeft als secretaris van de Oostenrijksche partij zich ook vertrouwd gemaakt met de praktijk der partijpolitiek.

Is de daad van Adler met deze schitterende eigenschappen van een denker en een politicus, nog niet meer onbegrijpelijk, vraagt Kautsky.

De geestestoestand van zulk een dader te onderzoeken, is de taak van een psychiater, de taak van een Marxist is allereerst de verhoudingen te onderzoeken, waaronder deze daad werd volbracht.

Kautsky tracht in zijn artikel die taak op zich te nemen, en gaat uit van het beginsel van het behoud van het vertrouwen op het proletariaat, onder alle omstandigheden, hetwelk de grondslag is van het gansche gebouw van het marxistisch socialisme. Slechts de massa-beweging van het proletariaat brengt ons nader tot socialisme, waarbij elke massabeweging in aanmerking komt, massabeweging voor het kiesrecht zoo goed als massa-werkstaking.

Een socialist die het vertrouwen in het proletariaat heeft verloren, kan, als hij socialist wil blijven, niet meer Marxist zijn, niet meer bouwen op de materialistische geschiedenis-opvatting,

Die overtuiging hield ook Marx onder alle omstandigheden staande en zij bepaalde zijn taktiek in tijden waarin de volmaakte apathie der arbeiders tegen het socialisme, zijn levenswerk scheen te vernietigen, zoowel in den tijd der reaktie nà de revolutie van '48, als na de ineenstorstorting der internationale, toen de Engelsche arbeiders zich bij het liberalisme aansloten en in Frankrijk, nà de de Commune, elke proletarische aktie in de kiem werd verstikl.

In die algemeene kerkhof-rust toen alle massa-beweging ophield, trok Marx zich in het Britsch Museum terug en ontstond *Het Kapitaal.*

Maar het is niet iedereen gegeven zulk een vast vertrouwen in de toekomst te bezitten en zich rustig voor te bereiden voor de komende overwinningen.

In onzen wild-bewogen tijd van den Wereldoorlog, waarin het lot der wereld voor de toekomstige generaties wordt beslist, is het haast onmogelijk zich in de studeerkamer terug te trekken, en zeker

niet voor een daad-krachtig man, met zulk sterk altruïstische gevoelens als Adler bezat.

Hij moet werken, propagandisch. Blijft de echo in de massa uit, stuit hij op apathie of onverstand, dan wordt het hem iederen dag duidelijker in zijn bewustzijn hoe onmachtig hij is.

Fritz Adler bezat bovendien te zeer een karakter uit één stuk om aan draaischijf-politiek te kunnen meedoen, en zijn grondbeginselen over-boord te kunnen werpen; hij bezat ook een veel te ruimen blik om niet te weten dat het vertrouwen op de bureaucratie, dat onze illusie-vrije „reaal-politikers" prediken; de meest holle van alle illusies is.

Maar hij verloor momenteel het vertrouwen in het Oostenrijksche proletariaat. — Zijn laatste artikel in *Der Kampf*, van October j.l. over „de Rijksconferentie der Duitsche sociaal-democratie", is een noodkreet over den ellendigen toestand waarin de Oostenrijksche partij verkeert.

Hij vergelijkt daarin de congressen van de Oostenrijksche met die der Duitsche partij en komt tot de conclusie dat op de Oostenrijksche partijdagen steeds de innige samenhang met de massa's heeft ontbroken; daar hebben de leiders het monopolie van het denken. Er was geen arbeids-verdeeling tusschen massa en „Vertrauensmänner", waardoor ten slotte alle geestelijk leven van de partij werd gedood. Dientengevolge weigert het mechanisch samengestelde organisatie-apparaat in deze moeilijke tijden zijn dienst.

En hierin hebben wij, zegt K., de sleutel van de gemoedsstemming van Fritz Adler te zoeken.

Wij zien in hem een socialist, die aan het proletariaat wanhoopt, zichzelf daartegenover totaal onmachtig gevoelt, tevens het Staats-socialisme met verachting van zich werpt, een ontembaren drang in zich heeft voor de groote zaak van het Socialisme te werken, al zij het met opoffering van zijn eigen persoon. Zoodra een socialist in deze stemming geraakt, ontwikkelt in hem de dispositie, zijn marxistisch denken te modificeeren naar het denken der Russische sociaal-revolutionairen. Wat alsdan den stoot geeft, dat dit denken meer bepaalde vormen aanneemt, en plotseling overgaat tot een daad, en nog wel tot dezen bijzonderen daad, is momenteel een raadsel voor ons. Wij echter zien de diepste oorzaak van zijn wanhoops-daad in de ineenstorting van zijn geloof in de partij —"

Of Marx, als hij in onze veel-bewogen tijden leefde, zich in het Britsch Museum te Londen zou terug-trekken en de bekende *Ermattungs-taktiek* van Kautsky in toepassing zou brengen, mogen wij echter ten zeerste betwijfelen.

Als men zijn brieven leest en de revolutionaire geest, die daarin doorstroomt, opmerkt, kunnen wij niet anders denken of onze groote leermeester zou thans staan aan de zijde van Liebknecht, Mehring, Rosa Luxemburg en anderen en alles doen wat in zijn macht was om de groote massa wakker te schudden en in beweging te brengen.

Fritz Adler bezat blijkbaar niet de noodige kracht daarvoor, hij koos den martelaars-dood door bewust voor zijn idee te willen sterven.

* * *

Een bewijs echter dat Adler niet uitsluitend een gevoels-mensch, doch tot zeer ingespannen denkarbeid in staat was, is het artikel van zijn hand over Ernst Mach in dezelfde aflevering van de *Neue Zeit*.

„Mach, de bekende groote natuuronderzoeker" zegt Adler, „heeft zonder Marx te kennen, in zijn historische verhandelingen over de ontwikkeling van de mechanica, de warmteleer, en van de wiskunde, steeds het uitgangspunt in de ekonomische verhoudingen aangetoond. Deze onderzoekingen zijn inderdaad nieuwe bewijzen voor de materialistische geschiedenis-beschouwing.[1])

Dit was echter niet het hoofddoel van Mach's levensarbeid. Hij was in zijn jeugd een overtuigd aanhanger van het mechanische materialisme. Dit zijn oorspronkelijk standpunt volkomen te overwinnen was de eigenlijke kern van het levenswerk van dezen natuuronder-onderzoeker. Uit eerbied voor dit werk van zijn meester schreef Adler dit artikel.

* * *

De zeer belangrijke artikelenreeks van Karl Emil over: „*Handelspolitische Fragen*", waarmede reeds in de 1e afl. van den loopenden jaargang van de *Neue Zeit* een aanvang is gemaakt, wordt in dit en de volgende nummers van November en December voortgezet.

Juist in dezen tijd, waarin honderduizenden proletariers worden vermoord als gevolg van het Imperialisme, dat wij in deze artikelen zoo duidelijk leeren kennen als *de* politiek van het finantie-kapitaal; moet de volks-massa duidelijk worden gemaakt hoe noodzakelpk het is deze politiek meedoogenloos te bestrijden in het belang van *de* volksmassa.

Wat de imperialistische politiek werkelijk wil is de grootst mogelijke monipoliseering van de wereldmarkt, evenwel met behoud en met voortdurende uitbreiding van de eigen export-industriën en onder gelijktijdig wegdringen der vreemde export-industrie.

Deze verovertngs-politiek is onvereenigbaar met vreedzame ontwikkeling en in flagranten strijd met de belangen van het proletariaat. De noodzakelijkheid van het imperialisme erkennen is tevens de belangen van het proletariaat verraden,

In het tijdvak van het finantie-kapitaal moet deze politiek van principieelen strijd tusschen proletarische en kapitalistische belangen, steeds scherp in het oog worden gehouden bij de verschillende handels-politieke vraagstukken, die door den oorlog zijn ontstaan.

Zoodra deze artikelen-reeks is voltooid komen wij daarop terug en zullen trachten den inhoud zoo volledig mogelijk weer te geven.

---

[1]) Ook Dr. A. Pannekoek toont aan dat het uitgangspunt van de ontwikkeling van een andere wetenschap n.l. de sterrekunde in de ekonomische verhoudingen is te zoeken. — Zie zijn belangrijke rede, de Astrologie en hare beteekenis voor de ontwikkeling der Sterrekunde, uitgesproken bij de opening zijner lessen, in de geschiedenis der Sterrekunde, als privaat-docent aan de rijks-universiteit te Leiden, op Woensdag 29 Oct. 1916. Welke rede in druk is verschenen.

Verzen

DOOR

A. VAN COLLEM.

Onmetelijk de landen in den nacht,
Ontelbaar de niet eindigende sterren,
Onvatbaar het alom gezonken verre,
En open ligt mijn ziel daarin en wacht.

Het stijgen der tot gaan gewijde bogen,
Het wiegen van de landen naar den trans,
Het zachte ruischen van de sfeer bewogen —;
Mijn ziel wordt stil en van een vreemden glans.

Zij neemt het wiegen van de landen over,
Zij vaart de sterren aan de lucht gesteeld,
Zij draagt de wolken met hun donzen toover,
Zij is het blauwe ruim door licht bespeeld.

Onmetelijk de landen in den nacht,
Ontelbaar de niet eindigende sterren,
Onvatbaar het alom gezonken verre,
En lichtende mijn ziel die weet en wacht.

VOORJAAR.

O de verrukkelijke, de geele en de bruine landen,
De bruidgetooide landen van het voorjaar,
Daar zij den lichtgod wachten, die het zaad
Dat in hun schoot rumoert, zal stuwen naar den hemel.

De hemel zelve, in oneindigheid
Staat hij luid ademend over de aard' gebogen
En voelt de voeten van de sterren gaan,
Tusschen de wolkenvodden om zijn lijf.

Hij wentelt zich en met hem wentelt om
De atmosfeer, luidkeels; — aarde en sterren
Omarmen zich en worden van één lichaam, —
Het sterrengoudzaad in de aarde dringt.

En wij, wij kussen U bemind Heelal
En plukken uit uw sidderende hart
De kleine vruchten van de gouden sterren
En eten ze en proeven Eeuwigheid.

Herkenning

DOOR

AUGUSTA DE WIT.

Het was de woeste kust van Ceram, de sterkte, eeuwen lang ongenaakbaar, van slavenjagers en roovers op de zee.

Zwart stond het barre rotsgebergte tegen de van wolken donkere lucht. Het was of uit het binnenst van dat strakke gesteente de zwartheid kwam die de lucht zoo duister maakte en zoo dof de zee, de grauwe, van langzame schuimslierten bleek overkronkeld.

Het schip lag laag, gering, onder de dreigende steilten. Of zij op het eigen hart zwaarte en zwartheid voelden, een somberheid die hun ervaren te boven ging en omdonkerde als de doodsche kust van het rooverseiland het vaartuig, zaten de weinige reizigers zwijgend.

Het strand langs, dat in een smalle bleeke strook tegen den voet der rotsen aan ligt, kwamen in lange rij last-dragers bukkend onder hun vracht. Zonder begin of einde leek de lange rij, die, onduidelijk in grauwte van nevel en zeedamp al maar voortgleed tusschen de rotsen en het schip. Van de gebogen gedaanten was het gezicht niet te zien, dat bleef verborgen tusschen opreikende armen en neerhangenden last. De een aan den ander gelijk, allen in die gelijke houding van zwaar dragen en bukken, naakt en donker kwamen zij er aan als uit de rotswand zelve, geluideloos, bijna wezenloos een stoet van schimmen, verholen klovenuit gedreven.

Wat was het toch dat zoo diep gebukt hen hield? en als de slingerende lasthaak het had opgegrepen van het strand en neervierde in het ruim, aan den bleeken jongen stuurman voorbij die wankel aan den rand van het duizele luik-diep stond, dan viel het zoo zwaar ter neer, het schip zonk al dieper onder den last.

De koopman uit verre havenstad medegereisd, die met zorgelijken argwaan de gebukte dragers telde, had wel is waar gesproken van bosch-product, de eenige opbrengst van dat woeste eiland, van rottan

en hertenhuiden, en wortelhout, het zieke knobbel-gezwel op oerwoudboomen dat voor den winstzoeker begeerlijker, is dan de gave stam, sedert rijkaards-gril het verkoos tot versiering van paleizen. En ook de officier met het verschrikkelijke litteeken over het voorhoofd die uitgezonden was om den opstand te dempen door vreemde handelaars aangestookt onder de koppesnellende Alfoeren van het binnenland, sprak van het goudswaardige misgewas.

Maar dat leek toch niet te gelooven dat het anders niet zou zijn dan vacht en sierlijk gewei van herten, dan slinger-stengels van rottan en knobbelige houtbonken, wat zoo diep dien sleep van schimmen bukken deed, wat het schip zelf nederdwong als een overladen slaaf. Dat kon nooit iets wezen waarop de zon geschenen had. Zwart en koud en zwaar als het gesteente waaraan de donkere dragers ontstegen, droeg iets ondragelijks die onkenbare stoet. En daárover was het dat zoo luid, en met zoo doordringende kreten de meeuwen schreeuwden die, zelden zichtbaar maar in zwierend voorbijschieten door nevel en rook, rusteloos het schip omzwierven; daarover riepen zij wee en wraak met hun schelle stemmen waarop jammerend antwoord van echo's kwam. Zoo hebben de ellendigen gekreten, in uitersten nood en wanhoop, die de Ceramsche zeeroovers overvielen op deze kust. Zoo heeft van de steile rotswand en uit het diep van verborgen spelonken de jammerklacht geklonken der gevangenen langs kronkelig ravijn het onontkoombare ingesleurd. Daar zat de zee-koning als een arend op zijn rots. Hij spiedde de verte in naar zeilen.

Wijdwieks vluchtte het schip op den wind. Bleeke van angst verwrongen gezichten stonden naar de klip gekeerd waaronder de als een slang zoo snelle piratenprauw op den loer lag. De roeiers, geen adem meer in de drooggehijgde keel, repten met zwiepende riemen en tot brekens toe gespannen en rukkenden romp, de verte zich in, weg van dat vreeselijke waarvan zij hun barstende met bloed beloopen oogen niet af konden houden. Het klare water werd troebel rood als, woester dan de tijger de vluchtende wilde koe, de Ceramsche prauw den koopvaarder besprong.

Maar o! hoe tot in alle verten rood, rood van bloed en rood van brand werden de golven en de bergen, toen de sterkere dan die sterke kwam, hij die tienduizenden sloeg voor de honderden door den Alfoer geslagen, de veroveraar uit het Westen die niet als de Alfoer enkel met zijn handen sloeg waar zwaarte van hout en steen en scherpte van ijzer in was voor wapen, neen, hij sloeg ook met zijn geest, den machtige, en met de elementen zelf die hij door geesteskracht herwrocht had tot zijn wapens, met aarde herschapen tot een donderende vlam, met lucht tot een werpslinger des doods geperst. Ten hemel

kreet de woedende wanhoop en de wraak toen de roover beroofd werd, de jager gejaagd, de doodslager doodgeslagen, en slaaf werd wat in leven bleef. Toen begon wat duren zou tot in toekomst onafzienbaar, wat duurt tot op dezen dag, verborgen en heimelijk duurt in kronkelige donkerten weggekropen, in de wouden van het wilde binnenland, in de zwarte van meeuwengeschreeuw doorschrilde scheeren van de Westkust, in de gedachte van de eilanders. Toen begon dat waaronder zij heimelijk wrokkend bukken, zooals die gebogen gaande lastdragers bukten, die hun aangezicht verborgen hielden terwijl zij het smalle strand langs de rotsen afkwamen naar der Westerlingen schip, — het schip van den sterke-van-gedachte waarin hij de ziedende golven van de zee voor zijn roeiers heeft, en den bliksem op zijn mast roept voor boodschapper, — terwijl zij kwamen om op gekromden rug den heerscher aan te dragen wat eenmaal het hunne was.

Het knobbelige hout en het slingergewas uit de wouden, de vachten en het gewei der lichthoevige hertjes, hoe slecht verborg toch die vracht dat andere dat zij droegen, het zwarte zware, zoo ondragelijk zwaar, dat het sterke schip zelf als een overladen slaaf werd er van!

De reizigers op het schip, de Westerlingen, van al die lastdragenden de meesters, zij gevoelden de zwaarte er van.

Anders voelde een ieder de pijn die onduidelijk allen voelden. Want in ieder hart werd zij iets eigens, onscheidbaar eén met wat daarin de binnenst-eigen pijn was, pijn die was geleden, pijn die was aangedaan, pijn die smart heette, pijn die boosheid heette, pijn die met hoevéel andere namen nog genoemd wordt in de verwarrende woorden der menschen.

Als onder opprikkeling van glurenden jager met zijn speer een zieke slang uit haar schuilhoek opkronkelt en sist, zoo kronkelde doorvlijmd de oude pijn omhoog uit donkerste spleet des harten, en een onverbiddelijke stem gebood: „Lijd nu nog meer”.

Klagend antwoordden de meeuwen.

Zoo schel zoo scherp schreeuwden de onzichtbaar zwervenden, dat het een wijle duurde voor een die opmerkzamer oor dan de anderen had, tusschen de schreiende vogelstemmen de schreiende stem van een vrouw herkende. Hij luisterde verschrikt. Maar zoo haast zij was aangeheven, verstomde weder die klacht. En het waren enkel nog maar de meeuwen die schreeuwden, als altijd door voortgejaagd, zwierend om het schip.

De officier met het schrikkelijke litteeken, verzamelde zijn mannen om aan wal te gaan. Toen vernam hij hoe een jonge vrouw, een meisje, teer als een kind, dat zij hem aanwezen sidderend weggedoken

in een hoek van het achterschip, haast weg was gesleurd door twee Alfoeren, die voorgaven haar bloedverwanten te zijn, maar den kapitein waren aangewezen voor slavenjagers, roovers al van veel vrouwen en jonge knapen, die zij in hun snelle prauw naar de Oostelijke eilanden voerden, wreeden meesters tot bezit.

De passagiers die het hoorden, zagen elkander aan. En een zei, nooit gedacht te hebben dat roovers nog waren, waar Nederland de wet handhaafde en het recht, en een ander verheugde zich over de redding van het meisje en haar vertrouwen op den vreemden heerscher zoo schoon gerechtvaardigd. En haast scheen het of uit verhelderende oogen die donkerte geheel verdween, die van de steilten van het onzalige eiland daarover was gevallen, of de zwaarte afgleed van de gedachten, die de bukkende schimmenstoet der lastdragers had opgelegd, en die oude pijn sliep in, toen de officier zijn moedig, geteekend gezicht omwendende in het gaan, uitriep, dat binnenkort vrijheid en leven zoo veilig zou wezen op Ceram als in Nederland zelf.

Maar toen zeide hij die, alleén, den kreet der vervolgde had vernomen:

„Waar op deze wereld is in onze dagen leven en vrijheid veilig? Welke is de wijkplaats waar de Hebzucht niet mag jagen op den Nood?”

Niemand antwoordde.

In diepste harte-duisternis kromp de oude pijn terug voor des Jagers herkenden blik.

Vredes-Manoeuvres en het Proletariaat

DOOR

D. J. WIJNKOOP.

---

12 Dec. 1916 vaardigde Keizer Wilhelm van uit zijn groote hoofdkwartier de bekende dagorder uit aan het Duitsche leger:

„Soldaten! In het gevoel van de overwinningen, welke gij door uw dapperheid hebt behaald, hebben ik en de heerschers der drie verbonden staten den vijand een vredes-aanbod gedaan. Of daarmede het beoogde doel zal worden bereikt, blijft nog de vraag. Gij hebt verder met Gods hulp tegen de vijand stand te houden en hem te verslaan.“

Over het „vredes-aanbod“ straks een woord.

Eerst een woord over de „overwinningen.“

Wie zijn „de vijand“ van de Keizer en zijn verbondenen?

Engeland, nietwaar, met Frankrijk, Rusland, Italië en Japan. Dat zijn *de machten*, waarmee de Keizer, het Duitsche Imperialisme, in oorlog is.

De Keizer moge van „overwinningen" spreken, de oorlog als een geheel beschouwd, is *niet èèn* der machten ook maar in het minst overwonnen, — gelijk bijv. Frankrijk wèl reeds na een paar maanden overwonnen was in de laatste West-Europeesche oorlog van 1870-'71.

Wij laten de voor het Duitsche Imperium onverwinlijke machten Rusland en Japan daar, en ook over de Latijnsche landen, op zichzelf voor Duitschland niet onoverwinnelijk, willen we verder zwijgen; maar Engeland, de hoofdvijand en de hoofdm a c h t, daarover willen we het hebben.

Wij gelooven, dat de meesten, vriend en vijand, maar vooral het proletariaat, het woord Engeland, d. w. z. het Britsche Wereldrijk, uitspreekt, zonder zich dat Rijk ook maar in het minst werkelijk voor te stellen.

En men kan toch niet met historische faktoren opereeren, zonder de historische werkelijkheid te *zien*.

Veler fantasie wordt nu eenmaal mèèr geprikkeld door het voor onze oogen wordende, Duitschland, dan door het gewordene, al is dat ook nog steeds groeiend, Engeland. En zoo zijn er ook te weinigen, die verder kunnen zien dan hun neus lang is. Het „kolossaal" wordende Duitsche Rijk zien ze overal vlak voor zich, en om zich heen grijpen. Maar Engeland, dat is, zooals het is, ver weg.

Er zijn cijfers genoeg gegeven om Engeland te toonen zooals het is. Dat zullen we thans niet herhalen.

Maar wij vragen de aandacht voor wat de beroemde en beruchte Duitsche Afrika-reiziger Karl Peters, de mede-stichter van het thans zoo goed als verdwenen Duitsch-Oost-Afrikaansche Rijk, mede daardoor een goed kenner van Engeland, want in diplomatieke strijd met Engeland werd dit Afrikaansche Rijk in de jaren 80 der vorige eeuw gesticht, in een artikel getiteld de „Overwinning op Engeland (Die Niederringung Englands)" *) nog nà de „overwinnings"dagorder van Keizer Wilhelm, over Engeland had te zeggen.

Het geeft een beter beeld van het Britsche Wereldrijk dan reeksen van cijfers, en heeft des te meer beteekenis, daar Peters, overigens een gewetenlooze zooals het Imperialisme er meer voortbrengt, juist om het Duitsche koloniale Rijk te stichten, vòòr en na Duitschlands wereld-tegenstander — Engeland — ook te Londen zelf heeft bestudeerd.

*) Zie uittreksels, die wij hier helaas niet eens volledig kunnen weergeven, in het dagblad „Volksfreund" (Braunschweig) 47e Jaarg. No. 4 (5 Jan. 1917).

Vòòrdat hij zijn reizen naar Afrika begon, leefde hij jarenlang in Engeland, en, toen de oorlog begon, weer. In *Oktober 1914*, dus nà, het begin van den oorlog, ging hij eerst weer naar Duitschland.

En wat zegt nu Peters? Op dit moment. Onder anderen dit:

„Dat de Britsche nationale trots aan de periferie (uiterste grenzen) van het Rijk zoo mogelijk nog sterker is dan in het middenpunt (Engeland), dat iedere kolonie deze oorlog evenzeer als zijn eigen oorlog beschouwde als het moederland, daarvan had men (in Duitschland) geen flauw benul. *Thans ziet de verbaasde Midden-Europeeër het. Dat wij* (Duitschers) *onder bepaalde omstandigheden het Britsche Rijk in Europa geheel zouden kunnen vernietigen en het toch ter wereld nog niet zouden hebben verslagen*, dat zien op het moment de meest precieze kenners van Engeland nauwelijks in. En toch zou de Britsche Regeering desnoods *haar zetel naar Manchester of Liverpool, maar ook naar Kaapstad of Sidney* (in Autralië) *kunnen verplaatsen, en behoefde dan toch nog geen vrede met ons* (Duitschers) *te sluiten*. Wij moeten ons goed voor oogen stellen, dat we niet slechts met de 45 millioen inwoners van Groot-Britanje (Engeland, Schotland en Ierland), maar met een *staat van 450 millioen inwoners* te doen hebben....”

Peters konstateert dan: „*Bij de omvang van het Britsche Rijk valt op een langzamerhand uitputten* (allmähliche Abnutzung) *van de militaire krachten* (van dat Rijk) *nauwelijks te rekenen.*“

En verder: „Bij de beoordeeling van het uitputten der financiëele kracht (van Engeland) moet men in het oog houden, dat het Britsche Rijk de voornaamste goud-produceerende landen op onze planeet, als Zuid-Afrika, West-Australië, Asjanti, de (Afrikaansche) goudkust beheerscht, en dat de bevriende landen voortdurend goud naar Londen moeten sturen voor steenkool en munitie....

„.....*Op het moment* (eind 1916) *moet Engeland een korenvoorraad opgegaard hebben, die voor de behoeften van ongeveer twee jaren genoeg is*. Bovendien heeft het ondanks onze dappere (Duitsche) duikbooten naar alle kanten een vrij handels-verkeer ter zee....

„Slechts een gering percentage van de (Engelsche) in- en uitvoer kunnen wij (Duitschers) naar de bodem der zee doen verhuizen.”*)

Peters gelooft, dat àls het gelukken kon, 50 à 60 procent (dus mèèr dan de helft) van de toevoer van levensmiddelen naar Engeland te

---

*) De korrespondent van „N.R.C.”, die 20 Jan. uit Londen over de voedsel-kwestie in Engeland schrijft (N.R.C. 27 Jan. Avbl. C) erkent, dat tegen de verwoesting door de Duitsche duikbooten aangericht, nog wat te doen valt. Toch spreekt hij over een periode van schaarschte, waarvoor Engeland thans staat. Maar iedereen zal inzien, dat deze niet te vergelijken is bij die van Duitschland nù.

vernietigen, dat dàn de Engelsche arbeiders-massa's gauw genoeg zouden krijgen van de oorlog.

Waarop Peters dit grondt, in niet duidelijk, vooral wanneer men bedenkt dat de vreeselijkste honger toch ook de Duitsche arbeiders nog niet de kracht geeft en het verstand, om een zoodanige druk op de Regeering uit te oefenen, dat er vrede moet komen. En dan is de ideëele kracht, die van het Duitsche Imperialisme op het proletariaat uitgaat, op het moment zeker niet toenemend, in vergelijking met Augustus 1914. Terwijl de aantrekkingskracht van het Britsche Wereldrijk op het Engelsche proletariaat eerst begint te groeien. (Zie het pas gehouden Kongres der Eng. Arb. Partij te Manchester).

Maar dit daargelaten, wat Peters, die het Suezkanaal wil doen aanvallen, de Zeppelin-aanvallen op Engeland wil doen toenemen, en het Parlementsgebouw in Westminster in de lucht wil laten vliegen, wat deze echt-Duitsche „patriot" en „imperialist" hoofdzakelijk konstateert is, afgescheiden van overdrijvingen, die ertoe dienen om het Duitsche Imperialisme tot meer kracht te prikkelen, juist, en dat is:

1°. het Britsche Wereldrijk (450 millioen menschen) kan eigenlijk niet door het Duitsche Midden-Europeesche Rijk (120 millioen menschen) verslagen worden.

2°. de militaire kracht van het Britsche Rijk valt nauwelijks uit te putten.

3°. de financieëele kracht van Engeland is onberekenbaar.

4°. de ekonomische kracht van Engeland is op verre na nog niet uitgeput.

Ziehier nu een *idee* van de werkelijke kracht van het Britsche Rijk op het moment dat de Duitsche Keizer met de bekende, o. a. door Mehring historisch vastgestelde, Hohenzollern-waanzin op grond van overwinningen die niet bestaan, staat te schetteren over een vredes-„aanbod", waarvan wij nog het eerste punt niet kennen.

De groote Imperialist Peters hield dit zijn Keizer voor. Wij houden deze historische werkelijkheid aan het internationale proletariaat voor, omdat ondanks frazen van antipathie en sympathie, die wij te hooren zullen krijgen, de vredes-vragen toch tenslotte niet buiten de historische werkelijkheid om kunnen worden opgelost.

Aan de eene kant de Duitsche Michel, die zich tot een Midden-Europeesche reus opblaast, maar hoe langer hoe minder te eten heeft, aan de andere kant de zeeënbeheerschende John Bull, wiens krachten, nog ongebroken, in zekere zin dagelijks toenemen.

Wij behoeven, terwille van de historische eerlijkheid, hier niet als tegenwicht op de omvang, en de vooral militaire, en industriëele krachten van het thans bestaande Duitsche Imperium van Hamburg tot Bagdad te wijzen — omdat niemand ze ontkent.

Maar we moesten, om de werkelijke beteekenis van Keizer Wilhelms vredes-„aanbod“ te gaan inzien, het overwinnings-gevoel belichten, waarvan de Keizer spreekt, en dat kan alleen als men, imperialist of socialist, de macht van Engeland doorziet.

Wij behooren niet tot degenen die 's Keizers woorden van onwaarde achten, of meenen dat de „hoogste krijgsheer“ niet zou inzien, wat wij onnoozele stervelingen weten.

Integendeel. De woorden, die Keizers en Koningen, heerschers en regeerders, benevens hun tal van goed-geïnstalleerde knechten, uit de beide klassen, tegenwoordig spreken, hebben meestal zin, maar — oorlogszin.

De waanzin der woorden is het kleed van hun werkelijke zin, en doet aan als de verbijstering die de misdadiger aangrijpt, wanneer hij door zijn daad ongedachte krachten ontketende, die hij door zijn woord hoopt te bezweren.

Keizer Wilhelm en zijn helpers, vergeten wij dat niet, bezweren inderdaad met hun woorden zoodanige krachten, doch niet buiten maar binnen hun land: niet bij de vijand, maar bij het proletariaat.

Het waanzinnige overwinnings-gevoel, waarvan de Keizer zelf de afgronddiepe leugen kan peilen, belet zijn volk, belet de Duitsche arbeiders-klasse nu nog de ontzettende krachten te doorgronden, die ter wereld *tegenover* het aggressieve Duitsche Imperialisme staan, en waarvan het Britsche Wereldrijk de momenteel krachtigste, maar niet de eenige is.

Elk middel draagt zijn doel in zich. Zòò draagt de Duitsche overwinnings-leugen het doel in zich, om bij de arbeiders geen flauw benul te doen opkomen van de eindelooze krachten die door het Duitsche Imperialisme nog overwonnen moeten worden, eer het — overwonnen heeft. De onwetendheid maakt ook hier het proletariaat een kracht vòòr zijn doodsvijand, het Imperialisme.

Het overwinnings-gevoel, het verdiskonteeren van een nog niet wezenlijke overwinning, — hetgeen iets anders is dan de hoop op de overwinning, iets anders dan de mogelijkheid eener overwinning — in welk gevoel de Duitsche machthebbers poseeren, en dat zij voor het arbeidende volk van *alle* landen waar trachten te doen schijnen, is één dier dubbelzinnigheden, welke het Duitsche Imperialisme, ondanks alles immers een Spätling (telaat gekomene) in de historie, noodig heeft, gelijk de Fransche bourgeoisie de glorie, d.w.z. de glorie van de doorleefde overwinning. met de wezenlijke bevrediging en de machtvolle traditie daaraan verbonden, gebruikt.

En deze dubbelzinnigheid is de basis waarop het even dubbelzinnige vredes-„aanbod“ eerst mogelijk wordt.

Niet alsof, wanneer de Duitsche Keizer van vrede spreekt, hij dat niet werkelijk meenen zou.

Maar dat is een even niets-zeggende algemeenheid, als om te beweren, dat de vredes-manoeuvres, waarvan 's Keizers aanbod niet de eerste en Wilsons boodschap aan de Senaat in Januari niet de laatste is geweest, de vrede naderbij zouden brengen.

Behalve enkele wezenlijke uitzonderingen, van welk humaan genus Steinmetz de kampioen voor Nederland is, wilde en wil elkeen in de kapitalistische maatschappij van tegenwoordig de vrede, de uitbuiting en expansie in vrede. En de vrede is dan ook weer in aantocht (al weten we niet hoe lang het duurt eer hij er is) even zeker intusschen als de volgende wereldoorlog, tenzij het kapitalisme in elk land *van binnen*, d.w.z. door het proletariaat, gerevolutioneerd wordt.

Maar dat alles neemt niet weg, integendeel bevestigt, dat elk van 's Keizers vrede-woorden, evengoed vroeger als nu, al mogen ze de vrede willen, niet de vrede maar de oorlog telkens brengen, in dit geval de verscherpte oorlog.

In Duitschland zat de zaak sinds het midden van 1915 zoo.

Het uitgehongerde volk had de vrede noodig, maar het Imperialisme de voortdurende oorlog, omdat het zijn vijanden nog niet verslagen had.

Reeds sinds het midden van 1915 is de honger bezig alle kracht aan het volk te onttrekken, zoowel de lichaams- als de geestkracht, zoowel de kracht van het geslacht van nu als van het toekomende geslacht, zoowel de kracht om tegen als om voor de oorlog te vechten.

De vrede was dus noodig voor het volk.

Maar het Imperialisme kan geen vrede sluiten zonder overwinning, of — nederlaag.

Het Imperialisme kan zelfs geen vrede *voorstellen* zonder overwinning of nederlaag.

De vrede, die Wilson thans voorstelt, het zij en passant gezegd, de vrede zonder overwinning, is de vrede van degeen, die de hegemonie wil over een verdeeld en niet bevredigd Europa.

Of ook, en misschien nog meer, het is de vrede, zooals 20 jaar geleden de Czaar hem voorstelde. Het is niet, gelijk de *N.R.C.* Wilson's Program (zie Ochtendbl. B. 25 Jan. 1917) noemt, *een versterking van de dijken* nà, maar *eene vòòr de storm*. Wilson, wiens mallepraat evenals die van Keizer of Czaar reëele grond heeft, kan aan de andere kant van de vijver beter overzien, hoe ondanks alles de dammen van het kapitaal ondermijnd worden, hoe de storm van de Revolutie in aantocht is, ook in Amerika.

En niet gekker dan de Czaar vòòr hem, ontwerpt hij een Program

dat hoofdzakelijk die vrees belichaamt, en voor de rest een grotesk bedrog is.*) Het is de leuze der imperialistische sociaal-patriotten en pacifisten: Aansluiten — tegen de Revolutie!

Maar revenons à nos moutons! Laten we terugkeeren tot onze Duitsche schapen, en de hyena's, die daar als elders azen.

Omdat het Duitsche Imperialisme geen vrede voor kan stellen zonder overwinning, en omdat het Duitsche volk, mèèr dan eenig volk, (dat is de werkelijkheid) die vrede reeds thans noodig heeft, en, zij het dan krachteloos, die wil, maar òòk omdat op diezelfde historische bodem thans reeds meer dan in eenig land in Duitschland de resten van revolutionair verzet zich vereenigden, dààrom moest, *moest* de Duitsche Keizer, en moest hij zoo spoedig doenlijk, zoo spoedig de omstandigheden het maar even toelieten, met een vredes-„aanbod" komen en als *conditio sine qua non* de Duitsche „overwinning" proklameeren.

Het moment daartoe was, zij het dan ook laat: nà de overwinning op Roemenië. Het moment was, want wellicht was de Keizer van Wilson's Kerst-verrassing op de hoogte, even vòòr deze.

Tal van momenten hebben ongetwijfeld bij 's Keizers „aanbod" meegewerkt. Die worden elders beschouwd. Ons is het *hier* te doen, om het verband met zijn eigen volk, het Duitsche proletariaat, en het proletariaat van de wereld.

Die moeten inzien de tegenstrijdigheid, waaruit het voorstel geboren

---

*) Wij mogen niet nalaten hier te citeeren wat in de „Schetsen van Geld- en Fondsenmarkt" in de „N.R.C." van 28 Jan., Ochtendbl. A. voorkomt, en wel het volgende:

Het feit, dat de „Bethlehem" met een mogelijken vrede in zicht, toch tot zulk een groote kapitaalsuitbreiding overgaat, houdt niet slechts verband met vertrouwen in de toekomst, wat de vredesnijverheid betreft, doch toont ook aan, dat het den Bethlehem gelukt moet zijn, voordeelige contracten voor oorlogsmateriaal met de regeering van het eigen land af te sluiten.

Wilson's voorstellen om tot beperking van de bewapening te geraken, doen namelijk niets af aan het feit, dat deze hoogstaande vredesapostel op practisch gebied volstrekt geen utopist is en derhalve, geleerd door den oorlog in Europa, een diepgaande reorganisatie van leger en vloot heeft helpen voorbereiden, die het land milliarden zal kosten, die de belastingschroef in de Unie op nauwelijks minder hevige wijze dan ten onzent in werking heeft gebracht en die de oorlogs-industrie in de Vereenigde Staten, ook als de vrede zal zijn ingeluid, nog langen tijd volop werk zal verschaffen, al zullen dàn de winstmarges ongetwijfeld, wegens het wegvallen van de koortsachtige, spoedeischende bestellingen van thans, — meer normale verhoudingen gaan aannemen. Dat de Bethlelem Steel het grootste gedeelte van deze regeeringsorders naar zich toe zal halen, staat krachtens den aard van een deel van haar bedrijf, vrijwel vast en tevens ligt in deze wetenschap een rem, die de uitwerking van politieke uitlatingen, als thans door den heer Wilson gedaan, dadelijk eenigszins tegenhoudt.

is. De *vredesdrang* in het eigen land, waartegen het Imperialisme *nieuwe prikkels tot de oorlog* moet geven. En de *zekerheid*, dat dit eerste woord, vòòr Wilson door Wilhelm gesproken, eenerzijds de vrede niet brengen kàn, omdat er nog van géèn overwinning aan deze of gene zijde sprake kan wezen, anderzijds juist de oorlog verscherpt, omdat het de schijn wekt alsof de èène partij wèl, de andere niet de vrede wil, en dus de volken tegen elkaar ophitst.

Het Duitsche volk, dat de vrede wilde, krijgt door 's Keizers aanbod, en het daarop door de Keizer voorziene en in de huidige situatie nog onvermijdelijke antwoord, de wil tot de verscherpte oorlog, precies wat het Imperialisme het uitgeputte volk in de situatie van thans geven moest.

Men leze slechts wat de voorzichtige Handelsblad-Korrespondent te Berlijn d.d. 19 Jan. jl. aan zijn blad schrijft (H.bl. 24 Jan. Av.bl. 1e Bl.):

> Men heeft beweerd, dat de Duitsche regeering de hand tot den vrede slechts reikte om de stemming in het binnenland, d e natuurlijk te lijden heeft meer dan in een ander oorlogvoerend land onder de economische moeilijkheden, te verbeteren. Het vredesaanbod zou reeds een doeltreffend middel hiertoe zijn en een eventueel weigerend antwoord van de entente nog in veel sterkere mate. De brief van den keizer aan den heer von Bethmann Hollweg, gedateerd einde October — een brief, die den persoon van den keizer en zijn opvatting omtrent het keizerschap volkomen typeert — wijst er op, dat de gedachte tot onderhandeling te geraken, ingegeven is ook door andere overwegingen dan die tot opbeuring van de binnenlandsche stemming. Doch hun die blijven bij deze opvatting, kan nu de zekerheid gegeven worden, dat dan het doel in allen deele bereikt is.

De zekerheid kan gegeven worden, dat het doel, dat Duitschland volhouden moet tot èlke prijs, door 's keizers vredesaanbod, in àllen deele is bereikt. Ziedaar het oordeel van een oor- en ooggetuige, die in geenen deele anti-Duitsch is.

Er zijn, blijkt dus, in deze wereldoorlog niet twee maar drie partijen, die met elkaar worstelen.

Het zijn de Entente, de Centralen, en het Proletariaat.

Amerika rekent niet mee, omdat o. i. dit land vooralsnog werkelijk, zij het natuurlijk op zijn manier, de kant der Entente kiest.

En die drie vechten niet alleen met het wapen der barbaren, maar ook met het geestes-zwaard.

En al naarmate het Entente en Centralen, die elkaar met de wapenen bevechten, gelukt, het proletariaat er geestelijk onder te houden, naar die mate zullen deze machten het langer met elkaar kunnen uitvechten, andere voorwaarden gelijkblijvend.

De vredes-manoeuvres dienen bovenal tot onderdrukking van de geest van het proletariaat.

De geest van het proletariaat, zoo die werkelijk boven komt, en het is onze taak daarvoor te zorgen met het middel van onbarmhartige kritiek juist op alle vredes-manoeuvres, kan zich allèèn uiten in verzet tegen de oorlog, massaal.

De vrede kan nooit, om de frases van tegenwoordig te gebruiken, „blijvend" en „duurzaam" worden, tenzij voor het eerst in de wereldhistorie het proletariaat massaal en internationaal opstaat *tegen de oorlog* die het kapitalisme tegen de menschheid voert — in oorlog en in vrede.

Grondwetsherziening

DOOR

B. COLTOF.

Balans.

De strekking van onze vorige artikelen was, het algemeen karakter van de Grondwetsherziening te belichten, haar te doen zien als een mijlpaal op den weg der imperialistische politiek; en wij hebben tevens van de gelegenheid gebruik gemaakt om aan deze zoo gewichtige parlementaire episode te demonstreeren de nieuwe verhoudingen waarin het parlementarisme zich in dit tijdperk der kapitalistische ontwikkeling gaat bevinden.

Dit op eenigszins breeden grondslag te onderzoeken leek ons geboden, niet alleen wegens het actueele belang der revisie, die, zelve een gevolg van den loop der politiek, nu gedurende lange jaren de politiek zal beheerschen, althans sterk zal beïnvloeden; maar ook omdat deze wijze van beschouwing speciaal op de binnenlandsche staatkunde in ons land bitter weinig wordt toegepast. Men kan zonder overdrijving zeggen, dat de doorsnee-lezer van de groote en middelmatige burgerlijke pers (inclusief *Het Volk*) omtrent de roerselen en drijfveeren, de maatschappelijke belangen en sociale strekkingen van de buitenlandsche politiek althans eenigszins beter wordt ingelicht dan omtrent de politiek, die zich binnen de grenzen van Nederland afspeelt. De voorlichting omtrent het buitenlandsche gebeuren moge veelal nog verkeerd of oppervlakkig en gewoonlijk partijdig zijn; maar zij wordt tenminste beproefd. Het wordt blijkbaar niet altijd gevaarlijk geoordeeld, het publiek te doen kennis nemen van de „Hintergrunde", een blik te doen werpen op de zeer materieele en kapitalistische belangen, die een rol spelen in de politiek . . . van andere landen.

Als dan de deugd- en eerzame lezer zich braaf verontwaardigd heeft over de slechtheid van de Engelschen, de lompe belangenpolitiek der Duitschers of de corruptie in Rusland (naar gelang van de „kleur" zijner courant), en hij gaat zich daarna vermeien in een Tweede-Kameroverzicht of een hoofdartikel over de binnenlandsche zaken, als hij dan genoten heeft van de hoogdravende frazen en de juridische spitsvondigheden waarmede de inlandsche politiek wordt opgesierd, dan moet hij wel in de stemming geraken om een Farizeeërs-dankgebedje te prevelen: Heer ik dank u, dat wij Hollanders niet zoo slecht zijn als deze.

Het is een volksbedrog van een soort, die in het moderne kapitalisme vrijwel algemeen bedreven wordt, maar die hier te lande bijzonder walgelijk van aard is. Historisch-economische en geographische omstandigheden — ons bestek gedoogt noch vereischt een nadere omschrijving — hebben de binnenlandsche politiek van Holland doen doortrekken van den geest van kleine kruideniertjes en manufacturenverkoopertjes, die met weeë zoetheid hun eigen waar prijzen, en nijdig alle concurrenten bekladden. De sfeer der „politiek" staat niet ten onrechte in een slechten reuk, zij is vergiftigd met schadelijke dampen, wier benevelende uitwerking in de hoogste mate verderfelijk is voor het proletariaat, dat als klasse een klare en heldere politiek behoeft. Teleurgesteld en ontgoocheld, verward en afgestooten door de drassige frazen-poel, die in dit land „politiek" heet, ondervindt het Hollandsche proletariaat in zijn intellectueele zwakheid en organisatorische verdeeldheid de gevolgen van een toestand die, uit objectieve factoren ontstaan, thans met subjectieve oogmerken door de bourgeoisie wordt bestendigd.

In deze omstandigheden schijnt ons de „aufklärende" kritiek der parlementaire politiek, de kritiek die de binnenlandsche staatkunde plaatst in de lijst van het maatschappelijk gebeuren, en den samenhang aanwijst van parlementaire en maatschappelijke ontwikkeling, van groot gewicht. Wij stellen ons voor, dat indien bij deze Grondwetsherziening een onzer revolutionnaire socialisten in de Tweede Kamer zou hebben gezeten, een in dezen geest opgezette scherpe, „rücksichtslose" kritiek op het imperialistisch karakter der aangeboden voorstellen een ruime plaats in zijn betoog zou hebben ingenomen. Maar, indien de kritiek het dagelijksch brood is van onzen strijd, zoo geldt ook voor ons het woord uit de Schrift, dat de mensch bij brood alleen niet leven zal.

Om nog even op onze veronderstelling voort te bouwen: de revolutionaire parlementariër zou niet alleen kunnen volstaan met de Grondwetsvoordracht te kritiseeren en te karakteriseeren als imperialistisch

in bedoeling en strekking; maar hij zou ook zijn eindoordeel over de ontwerpen moeten bepalen.

Slechts een oppervlakkig beoordeelaar zou kunnen meenen, dat wij de ontwerpen persé moeten afwijzen, omdat zij zijn ingegeven door en voorgesteld met aan het proletariaat vijandige bedoelingen.

Het eigenaardige dubbel-karakter, dat de staatkunde in een klassenmaatschappij noodwendig eigen is, maakt dat maatregelen, opgezet met arbeiders-vijandige bedoelingen, na de tot-stand-koming tot een tegensteld effect kunnen omslaan.

Het grootste voorbeeld, dat de historie van den proletarischen klassenstrijd hiervan oplevert, is wel dat van de Bismarcksche wetgeving. Met de socialistenwet in de eene, algemeen kiesrecht en sociale verzekeringen in de andere hand, hoopte hij de proletariërs-massa's te binden in den dienst van de Duitsche Rijks-eenheid. Wij weten hoe het anders uitgeloopen is, hoe algemeen kiesrecht en arbeidswetgeving in den heroïschen strijd der Duitsche arbeiders van de 80'er en 90'er jaren zijn geworden tot machtige hulpmiddelen van sociale verheffing en politieken kamp.

Zoo zullen wij ook van de onderhavige Grondwetsherziening moeten beoordeelen, of en in hoever zij, tegen de intenties der ontwerpers, kan worden omgevormd tot middel en steunpunt in den strijd. Daarbij dienen wij ieder der beide bestanddeelen dezer herziening afzonderlijk te onderzoeken. De regeering heeft ons deze afzonderlijke beoordeeling gemakkelijk gemaakt door den vorm harer voorstellen. De Grondwetsherziening is belichaamd in twee verschillende wetsontwerpen, het eene handelend over kiesrecht en de daaraan verbonden onderwerpen, het andere over het onderwijs. En ofschoon Minister Cort van der Linden tusschen deze beide ontwerpen een politiek verband heeft gelegd door zijn verklaring, dat hij het eene niet wenschte tot stand te brengen zonder het andere, dat hij m. a. w. bij verwerping van één der voorstellen het andere zou intrekken *), kan dit voor ons geen beletsel zijn om van ieder der ontwerpen de waarde, naar ons doel gemeten, te taxeeren.

Het eerste ontwerp bevat in hoofdzaak de volgende onderdeelen:

algemeen mannenkiesrecht; mogelijkheid van vrouwenkiesrecht, al dan niet beperkt; evenredige vertegenwoordiging; stemplicht; invoe-

*) Heengaan zou de regeering niet, ook al werden haar voorstellen afgestemd, zoo verklaarde de premier. Zelfs een zoo zware parlementaire nederlaag zou de ministers niet kunnen bewegen om van hunne zetels afstand te doen; wij noteeren deze verklaring slechts als een bewijs, hoe het imperialisme ook door het omverwerpen van veeljarige beginselen van het parlementaire gewoonterecht de onmacht van het parlement demonstreert.

ring van passief vrouwenkiesrecht en verhooging van de jaarlijksche tegemoetkoming der Tweede-Kamerleden.

Duidelijkheidshalve zij hier nog eens gezegd, dat wij ons nu geheel willen losmaken van den geest en de bedoeling der imperialistische ontwerpers; wij willen ons alleen afvragen, wat wij ervan kunnen maken, terwijl het vooral van de kracht onzer propaganda zal afhangen in welke mate wij daarin zullen slagen.

Er zijn dan in de gansche opsomming slechts twee zaken, die wij beslist moeten verwerpen: de regeling van het vrouwenkiesrecht en die van het salaris der Kamerleden.

Wat het nieuwe artikel 80 over het vrouwenkiesrecht bepaalt, heeft een uiterlijken democratischen schijn. Als een toekomstige wetgever een beperkt vrouwenkiesrecht mocht willen invoeren, zoo schijnt het artikel te willen zeggen, dan mag hij de reden der beperking niet zoeken in omstandigheden van meerderen of minderen maatschappelijken welstand.

Maar wie eenigszins wegwijs is in de legislatieve terminologie, weet wel dat een Grondwetsartikel niet wordt geschreven om te zeggen, wat de wetgever, indien een positief voorschrift van hem wordt geëischt, niet mag doen. De beteekenis van de zinsnede over het vrouwenkiesrecht ligt:

1e. in het feit, dat, terwijl het mannenkiesrecht door de Grondwet zelve wordt bepaald, de regeling van het vrouwenkiesrecht aan den gewonen wetgever wordt overgedragen;

2e. in de aan dien wetgever gelaten bevoegdheid, om een beperkt vrouwenkiesrecht in te voeren.

Uit legislatief oogpunt is deze regeling een onding. Als de beginselen van het kiesrecht in de Grondwet behooren vast te liggen, dan moet het Grondwetsartikel volledig zijn. Het oude artikel 80 voldeed aan dien eisch; het gaf met vrij scherpe begrenzing aan, dat alleen mannen, aan zekere door de wet nader uit te werken eischen van geschiktheid en welstand voldoende, het kiesrecht zouden uitoefenen. Het nieuwe artikel laat voor het mannenkiesrecht de eischen van geschiktheid en welstand vervallen, en opent tevens de mogelijkheid van vrouwenkiesrecht. Maar hier stuit men onmiddellijk op de eerste zonde tegen elken logischen eisch van wetgeving: overtuigd van de billijkheid, de wenschelijkheid, de noodzaak van vrouwenkiesrecht, voert de Grondwetgever dit nochtans niet in, maar zegt alleen tot den na hem komenden wetgever: gij kunt, als gij wilt, tot de invoering overgaan; ik zal 't u niet langer beletten; gij kunt de invoering echter ook nalaten.

Terwijl dus de constitutie theoretisch het verbod van vrouwenkiesrecht

opheft, laat zij de practische invoering achterwege. Even weifelend en tegenstrijdig is zij inzake de regeling van het vrouwenkiesrecht en de beginselen, welke daarbij gevolgd moeten worden. Zij laat den werkgever vrij en toch ook weer niet; hij mag het algemeen of beperkt maken; maar als hij het beperkt, dan geeft de Grondwet een regel niet voor wat hij wèl, maar voor wat hij niet mag bepalen.

Dit constitutioneele monstrum is eenvoudig een verlegenheidsproduct. Men wilde een beperkt vrouwenkiesrecht als tegenwicht tegen het algemeen mannenkiesrecht. Maar om den democratischen schijn niet te compromitteeren, die van de Grondwetsherziening het voornaamste doel uitmaakte — de schijn, die voor het imperialistisch belang het meest wezenlijke is van de geheele zaak — kon men niet zoo maar, *sans phrase* een dameskiesrecht voorstellen en invoeren. Het imperialisme heeft van de arbeidersbeweging het democratisch gebaar en woord overgenomen, het heeft er behoefte aan, dat de arbeiders in deze „nieuwe democratie" vertrouwen en gelooven, om aldus de toewijding van hun geest en lichaam te kunnen opvoeren tot die uiterste spanning en hoogste intensiteit, zonder welke het modernste kapitalisme zijn ontzaglijke praestaties op economisch, militair en politiek gebied niet zou kunnen volbrengen.

De eisch van het oogenblik was dus voor de bourgeoisie, een formule te vinden, die haar positie ten aanzien van het vrouwenkiesrecht zou beveiligen, zonder dit in anti-democratische woorden te doen blijken. Een formule dus, waarvan de democratische woorden zouden dienen om de kapitalistische strekking te verbergen.

Voor zulk een formule echter is meer noodig dan enkel vernuft en scherpzinnigheid; de politiek moet er ook het psychologische moment voor opleveren. Formules zijn voor het doel in overvloed te vinden in redevoeringen en geschriften van liberale en vrijzinnig-democratische voorstanders en voorvechtsters van vrouwenkiesrecht, maar wijl het geschikte oogenblik ontbrak — mogelijk was het vroeger wel aanwezig geweest — heeft men zich verscholen achter een onbeholpen voorschrift, dat met miskenning van alle eischen van wetsconstructie niet anders doet dan de gelegenheid openstellen voor een toekomstige ontzenuwing der democratie. Bij het bepalen van ons eindoordeel over het wetsontwerp, is deze zinsnede stellig een hoogst ongunstige factor.

Hetzelfde, doch minder onverdeeld, moeten wij zeggen van de verhooging van de tegemoetkoming der Kamerleden. Wij stellen hierbij met nadruk op den voorgrond, dat de tegemoetkoming in haar tegenwoordig bedrag van f 2000 's jaars, bij de uitgaven die een behoorlijke vervulling van het ambt medebrengt, o.i. beslist onvoldoende is; en

dat een verhooging van dat bedrag *op zichzelf* een democratische maatregel is, die de financieele onfhankelijkheid vooral van de onbemiddelde parlementsleden kan bevorderen.

Maar een zoo delicaat onderwerp laat zich niet met een algemeene opmerking behandelen, laat zich niet abstraheeren van de omstandigheden. Men mag bij de beoordeeling niet uit het oog verliezen, dat corruptie, die van de imperialistische „democratie" een der nevenverschijnselen is, in ons parlement reeds haar intrede heeft gedaan. Corruptie niet in den groven vorm van geld in de hand stoppen; maar in de meer algemeene — en daarom ergere — gedaante van een bedorven atmosfeer. De Kamerleden, zitting hebbend in allerlei commissiën, waar zij, al dan niet à raison van een presentie- of vacatiegeld, de rol en de verantwoordelijkheid op zich nemen van regeeringsadviseurs, hebben hunne onafhankelijkheid reeds ingeboet; inplaats van vertegenwoordigers des volks zijn zij geworden: agenten, zaakwaarnemers der regeering. En deze positie moet der regeering bijzonder welgevallig zijn, niet zoozeer omdat de Minister van Landbouw zijn zaken niet zou kunnen beheeren zonder de deskundige adviezen van den heer Schaper over de groenten, van den heer Spiekman over het vee, van andere Kamerleden over boter, kaas, eieren, turf enz. enz.; maar omdat eenerzijds de mede-verantwoordelijkheid der Kamerleden aan tal van regeeringsdaden, van de ministerieele verantwoordelijkheid feitelijk een paskwil maakt, en anderzijds het vertrouwen dat deze parlementsleden bij deelen van het volk genieten, hen maakt tot bij uitstek geschikte propagandisten, goed-praters van de wandaden der regeering.

De salarisverhooging met 50 pCt. (welke groep van rijksambtenaren zal straks door de Kamer even royaal worden bedacht?), plus het vooruitzicht op pensioen voor 't geval de gunst der kiezers zich van hen mocht afwenden, is dus eenvoudig een stevige positieverbetering voor een corps adviseurs en propagandisten van het imperialisme; en wij zouden daartegen in deze dure tijden wellicht niet zoo groot bezwaar hebben, indien niet het college, dat geroepen heet om het gouvernement te controleeren en te kritiseeren in naam des volks, door het aannemen van deze begunstiging zichzelf in nieuwe ketenen van dankbaarheid jegens de regeering klonk.

* * *

Welke creditposten staan er nu op onze balans? In de eerste plaats het algemeen kiesrecht. Hoe men het ook keeren of wenden wil, er worden toch eenige honderdduizende proletariërs, die voorheen uitgesloten waren, tot het kiesrecht toegelaten.

Nu weet men wel, dat wij nooit het kiesrecht hebben geëischt om der wille van het recht, de billijkheid etc.; maar alleen als strijd- en machtsmiddel. In hoever het kiesrecht een strijdmiddel tot vorming van proletarische macht zal zijn, hangt af van het gebruik dat er van wordt gemaakt; en bij de tegenwoordige geestesgesteldheid van het proletariaat zou men dom doen door zich daaromtrent voor het huidige oogenblik illusies te scheppen.

Maar de teleurstellingen, die ons de dikwerf onbegrijpelijke traagheid der arbeidende klassen berokkent, mogen ons niet doen vergeten den blik wijder uit te slaan. Met hoe geweldiger kracht het imperialisme over de wereld raast, des te zekerder en sneller bereidt het deze wereld op het socialisme voor. Het schept de sociale en economische verhoudingen van de nieuwe aera, en het zal weldra in een millioenenkoppige proletariërsmassa de intellectueele en politieke stroomingen wekken die, eenmaal ontketend, met onweerstaanbare kracht de menschheid zullen voortstuwen naar de revolutie.

Het zijn nu nog slechts kleine groepjes, ongekend soms onder den druk der militaire censuur, die hier en daar het imperialisme bekampen; enkele lichtpunten in den nacht; maar wij weten dat zij zich gaan uitbreiden en vermenigvuldigen; dat wij — wie weet wanneer, hoe betrekkelijk spoedig misschien — zullen staan als voorgangers in den felsten klassenstrijd dien de wereld ooit zag. In dien strijd over het algemeen kiesrecht te kunnen beschikken, zal een onschatbaar voorrecht zijn voor ons revolutionnaire socialisten.

Als eenmaal de strijd zoo hoog oplaait, zal zonder twijfel het imperialisme pogen, ons dit wapen te ontnemen of wel het krachteloos te maken door eenigerlei vervalsching van het A. K. (b.v. met dameskiesrecht). Maar het is duidelijk dat het proletariaat dan tegenover die grove reactie in een tactisch veel betere stelling staat. Het gaat dan om de verdediging van verworven rechten tegen reactionaire aanslagen, iets waarvan een groote propagandistische kracht uitgaat.

De komende tijd wordt er een van strijd in grooten stijl. De massastrijd van het proletariaat zal een bijna onontbeerlijke aanvulling moeten vinden in den parlementairen strijd eener revolutionnaire fractie. In het parlement moet het imperialisme gegeeseld en gekritiseerd worden, moet gestreden worden tegen honger en oorlog; moet het proletariaat zijn vertegenwoordigers op de bres vinden bij de tallooze onderwerpen van wetgeving, waarbij thans de arbeidersbelangen zoo goed als zonder tegenspraak worden gedupeerd. In het parlement ook moeten de sociale hervormingsmaatregelen worden geëischt, die naar mate het imperialisme weigert ze toe te staan, in wisselwerking met de buiten-parlementaire actie zullen worden tot nieuwe propagandamiddelen tot opstuwing v a

de massa; hervormingsmaatregelen die, hoe meer de adem der revolutie over de wereld vaart, tevens aan actueele beteekenis winnen als wegwijzers naar en voorbereiding van den ombouw der maatschappij.

In onze eigen nationale omstandigheden zijn nevens het algemeen mannenkiesrecht voor ons de beide daaraan door de regeering vastgekoppelde maatregelen: evenredige vertegenwoordiging en stemplicht, van belang. Voorgesteld en doorgevoerd voor gansch andere belangen, beschouwen wij ze uit het voor de revolutionnaire sociaaldemokratie hier te lande thans urgente gezichtspunt: of zij kunnen bevorderen, dat onze fractie der nieuwe Internationale in het parlement doordringt.

Die vraag meenen wij bevestigend te moeten beantwoorden. De evenredige vertegenwoordiging maakt in de eerste plaats mogelijk, dat de groepen van revolutionnaire stemmen, die in ieder district afzonderlijk ontoereikend waren om een zetel te bezetten, over het geheele land tezamen geteld wel recht op een parlementszetel zullen geven. Maar bovendien heft zij het bezwaar op, dat zoo velen er dikwijls van heeft weerhouden om hun stem uit te brengen op een candidaat van de S. D. P., de overweging, dat de stem toch verloren gaat en meestal geen ander effect sorteert dan nadeel toe te brengen aan een candidaat van de S. D. A. P.

Dat is, wij geven het toe, een overweging die alleen bij onontwikkelde, ongeschoolde kiezers kan opkomen; maar zoo zijn er nu eenmaal talloos velen, in alle partijen. En de eigenaardige, moeilijke positie van de S. D. P. is oorzaak, dat die partij onder dit bezwaar meer lijdt dan eenige andere, dat m.a.w. het stembusresultaat als meter van haar kracht een onzuiver beeld geeft. En indien de evenredige vertegenwoordiging dit valsche beeld zal corrigeeren, zal zij tegelijk den laatsten schijn wegnemen, alsof het zelfstandig politiek optreden van de S. D. P. slechts beoogt, de Arbeiderspartij te benadeelen.

Ook van den stemplicht verwachten wij eenig nuttig effect. Er is tegen den stemplicht veel bezwaar gemaakt, dat op misverstand berust. Men is in ons land gewoon om over woorden veel misbaar te maken, en vindt daarom dat het in strijd is met de „vrijheid" om iemand tot stemmen te verplichten, ook indien hij er politieke of consciëntiebezwaren tegen heeft. Dat bezwaar echter houdt alleen met den naam verband. In werkelijkheid wordt niemand tot stemmen verplicht. Alleen moet ieder kiezer, die niet door een geldige oorzaak verhinderd is, ztch aan het stembureau melden.

Wie gewetensbezwaren heeft, of wie uit politiek beginsel niet wil stemmen, doe zijn biljet oningevuld in de bus. Maar de vraag mag gesteld worden, hoevelen er zijn, wier niet-stemmen op een beginsel

gebaseerd is? Wij gelooven niet, dat hun aantal beduidend is. De groote meerderheid der niet-stemmers onder de arbeiders (over de bourgeoisie hebben wij in dit verband reeds gesproken) zijn onverschilligen. Zij zijn onverschillig om allerlei redenen; domheid en kortzichtigheid spelen er een groote rol bij. Maar wij gelooven toch niet ver mis te zijn als wij zeggen, dat er onder hen een vermoedelijk aanzienlijk percentage is, dat het stemmen heeft nagelaten, omdat zij beu zijn van de politiek zooals zij die hebben leeren kennen, de politiek der Arbeiderspartij. Wie het oor te luisteren legt bij ons volk, zal een wijd-verbreide ontevredenheid vinden over het kapitalistisch wanbeheer. Maar velen — wij willen niet zoo onvoorzichtig zijn om ons te wagen zelfs aan een eenigszins benaderende schatting — velen zien geen weg meer om hun ontevredenheid te uiten in daden, wars als zij zijn geworden van het politiek en organisatorisch gemodder en getob, waarin de klassebeweging der Hollandsche arbeiders is verzonken.

Deze allen worden nu door de bourgeoisie verplicht tot den gang naar het stembureau. Er zullen zijn, die uit baloorigheid toch niet stemmen. Maar is de veronderstelling te optimistisch, dat vele anderen, eenmaal in het stemhokje staande, zich even rekenschap zullen geven van den inhoud van hun biljet, van de verschillende partijen die om hun stem vragen, dat zij opnieuw zullen gewekt worden tot belangstelling in de politiek? En het verdere zal dan alleen afhangen van de kracht, waarmede onze propaganda hen zal weten te omvatten.

Als laatste en naar het ons voorkomt geringste factor noemen wij het passieve vrouwenkiesrecht. Wij slaan hiervan de beteekenis niet zeer hoog aan; het schijnt ons een vraag van ondergeschikt belang, of een vrouw dan wel een man ons vertegenwoordigen zal. Alleen met het oog op het gebrek aan goede leiders en voorgangers, dat in onze weinig geschoolde arbeidersbeweging zeer voelbaar is, zal de mogelijkheid om ook sommige eminente vrouwen te candideeren, welkom zijn.

* * *

Ons oordeel over het eerste der herzienings-ontwerpen samenvattend, kunnen wij dus vaststellen, dat de goede factoren talrijker en gewichtiger zijn dan de kwade. Een revolutionnair socialist zou o.i. vóór dit ontwerp zijn stem moeten uitbrengen. Maar wij mogen niet nalaten er nogmaals op te wijzen, dat wat er goeds in het wetsontwerp ligt, niet anders is dan eenige *mogelijkheden,* die door een energieke revolutionnaire propaganda en actie tot realiteit zullen zijn te maken.

* * *

Het wetsontwerp, waarin het tweede deel van de Grondwetsherziening is belichaamd, regelt slechts één onderwerp: het onderwijs. Het vangt aan met de beginselverklaring die „het onderwijs" (dus niet alleen, gelijk er thans staat, het openbaar, maar ook het bijzonder onderwijs) verklaart tot een voorwerp van de aanhoudende zorg der regeering, en het werkt dit beginsel nader uit in de stelling, dat het openbaar en het bijzonder lager onderwijs naar denzelfden maatstaf uit de openbare middelen zullen bekostigd worden.

Men heeft dit genoemd de financieele gelijkstelling van deze beide vormen van onderwijs. Maar dit is een onjuistheid. Want wanneer de openbare en de particuliere scholen elk een — naar evenredigheid — gelijk aantal millioenen uit 's lands kas ontvangen, dan is het openbaar onderwijs met deze gelden „au bout de son latin"; maar het bijzonder onderwijs heeft daarenboven nog de beschikking over een bron van inkomsten, die zich aan iedere publieke contrôle onttrekt, n.l. de ruim vloeiende vrijwillige bijdragen.

In den concurrentiestrijd tusschen openbaar en bijzonder onderwijs komt dus het laatste sterker te staan; het kan door meer reclame, lager schoolgeld en andere attracties trachten, de openbare school meer en meer te overvleugelen, en wij zijn overtuigd, dat de clericale aanvoerders niet zullen nalaten, deze kans te benutten.

Het is duidelijk, dat wij tegen dit wetsontwerp, dat aan het openbaar onderwijs niets dan schade brengt, absoluut afwijzend staan. De parlementaire strijd, hierover gevoerd, heeft echter nog enkele dingen in het licht gesteld, die voor de toekomstige taktiek van het proletariaat van belang zijn en die wij daarom hier willen noteeren.

In de eerste plaats heeft het jammerlijk verloop van de liberale oppositie nog eens, wellicht ten overvloede, doen zien, hoe thans reeds in de heerschende klassen en haar intellectueelen aanhang geen schijn of schaduw meer bestaat van eenig verzet tegen de werkingen van het imperialisme. Het imperialisme maakte noodzakelijk het breken met een aloude ideologie van de machtigste elementen der bourgeoisie. Een klein keurcorps van politici, de bloem der intellectueelen, met een Tydeman vooraan, trachtte zich vast te klampen aan de oude vormen en tradities; maar hun hoog-opgezet streven zakte onder den forschen stoot der imperialistische real-politiek als bomijs ineen. De ideologie van het imperialisme, dit is onze eerste conclusie, beheerscht alle deelen der bourgeoisie met onweerstaanbaar geweld.

Wij knoopen daaraan dan ook onmiddellijk onze volgende opmerking vast, dat het gebeurde weer eens voor de zooveelste maal heeft bewezen, dat het proletariaat voor geen enkel onderdeel van zijn strijd thans meer bouwen kan op eenige burgerlijke groep. Het is eenvoudig

ridicuul om te zien, dat de Bond van Nederlandsche Onderwijzers na het Kamerdebat, na de capitulatie van de groep Otto-Eerdmans, nadat die groep ten slotte haar medewerking heeft verleend aan de tot-stand-koming van het nieuwe onderwijs-artikel, dien heeren lof en hulde toezwaait als verdedigers van het openbaar onderwijs. De bond van opvoeders heeft daarmede bewezen, dat aan zijn eigen opvoeding tot maatschappelijk en politiek inzicht nog zoowat alles ontbreekt.

En eindelijk heeft ons de schets van dezen parlementairen strijd doen zien, dat de voortgang van het bijzonder onderwijs, de overheersching van den geest door het clericalisme, de intellectueele „domheidsmacht“ van de roomsche en andere papen alleen te stuiten is door den strijd voor de verplichte neutrale staatschool. Naast een eisch van socialistische paedagogiek wordt dit een eisch van socialistische politiek.

Wij hebben in het vorig nummer uiteengezet, dat de oorzaak van de jammerlijke zwakheid der liberale oppositie juist lag in het verwerpen van dezen eisch. Zij verwierp dien eisch opzettelijk, omdat zij nog meer vreest voor het socialisme dan voor den clerus, gelijk bleek toen prof. Eerdmans zich desnoods wel vereenigen wilde met subsidie voor clericale scholen, maar niet rustte voordat de minister hem had toegezegd, dat eventueele revolutionnaire scholen niet voor subsidie zullen in aanmerking komen. Maar omdat zij aldus de eerste concessie deden aan het bijzonder onderwijs, werden zij tot iedere volgende gedwongen.

Dit mag een leer zijn voor de nog betrekkelijk velen in de arbeidersklasse, de uit zekere vrijheidlievende overwegingen meenen, dat men de ouders vrij behoort te laten in de keuze van neutraal of sectarisch onderwijs voor hunne kinderen. Wij laten nu de paedagogie rusten, die ons leert, dat sectarisch onderwijs dan een vrijheid moge zijn voor de ouders, maar dat het de kinderen ketent in geestelijken dwang, in onvrijheid.

De politiek voegt daarbij thans de les, dat op het punt dezer keuze geen vrijheid bestaat, dat de vrijheid noodwendig eindigt in een onvrije overheersching, de heerschappij van het onderwijs.

Intusschen, het pleit is voorloopig beslecht. Wij, die geen oogenblik betwijfeld hebben, dat de bourgeoisie haar wil zou doorzetten en haar onderwijs aan de arbeidersjeugd zal opleggen, — wij weten dat op den dag na de revolutie het proletariaat het voorbeeld zal volgen van de zegevierende Parijsche Commune; dat het de papen zal verjagen uit de school, die eerst na deze bevrijding zal kunnen worden de kweekplaats eener nieuwe, rijke beschaving.

Uit de Nederlandsche vakbeweging

DOOR

LOUIS L. H. DE VISSER.

De groote strijdvraag, die tot nu toe de richtingen in de vakbeweging, die men met modern of onafhankelijk aanduidt, bezighield, betrof goeddeels den *vorm* der organisatie. De leiders der beide richtingen vonden de kracht hunner argumentatie gewoonlijk in de formule: centralisatie of federatie; al naar de richting waartoe zij behoorden. En zelfs tot op den huidigen dag bezweren zij hunne volgelingen dat deze of gene *vorm* van organisatie tot ondergang of zegepraal bestemd is.

Leest men het door Jan van den Tempel in 1910 geschreven boekje „De Nederlandsche vakbeweging en hare toekomst", het eenige tot nu toe verschenen werkje waarin althans *gepoogd* wordt — meer dan een poging is 't niet — om een min of meer theoretischen grondslag aan het optreden van de moderne vakbeweging in ons land te geven, dan zal men daarin vinden, één grooten lofzang op *vorm, tactiek en prestaties* der door hem geleidde vakbeweging. En om te bewijzen, hoe zeker deze leider der moderne vakbeweging zich gelooft, dat de vorm van organisatie die hij voorstaat, de eindelijke overwinning benevens de totale vernietiging der andere vormen zal ten gevolge hebben, citeeren we slechts het slot van gemeld boekje.

„Nog woedt fel en vernietigend de strijd tusschen de deelen der vakbeweging, die een verschillende kleur in hun vaandel voeren. Die bitteren broederstrijd kan slechts den zwakkeling ontmoedigen. Onze strijd tegen de bezittende klasse voltrekt zich noodzakelijkerwijze voor een belangrijk deel in den strijd tegen de sectarische richtingen in de arbeidersbeweging. De dag welke de eenheid brengt van het georganiseerde proletariaat zal tevens de dag zijn van de zegepraal onzer klasse.

„Wij kunnen slechts naderen tot de eenheid in de vakbeweging, door het overvleugelen van de sectarische richtingen door de algemeene zelfstandige vak-organisatie. Op het lot dier richtingen hebben allerhande omstandigheden invloed. Maar ontegenzeggelijk is een der belangrijkste van deze, de wijze waarop de zelfstandige vakbeweging aan hare roeping beantwoordt."

„Wie kan er aan twijfelen, dat de zelfstandige, dusgenaamd moderne vakbeweging de Nederlandsche arbeiders onder haar vaandel zal weten te vereenigen? Haar zin voor de werkelijkheid zal haar behoeden voor elke schadelijke afdwaling. Zij leeft uit den zelfden geest als het

internationale leger van den arbeid, welks naderende stap de wereld doet dreunen. Het idealisme, dat in haar mannen leeft schenkt de onverwoestbare kracht, die alle hindernissen doet overwinnen."

„Voorwaarts zal het gaan, over bergen van bezwaren, door dalen van tegenspoed, — het zij zoo, maar toch, immer voorwaarts, naar de nieuwe tijd!"

We hebben met opzet wat uitvoerig geciteerd om des te duidelijker de denkbeelden van de leiders onzer moderne vakbeweging te demonstreeren.

We gaan nu niet in op de malligheid als zou haar zin *voor de werkelijkheid* de moderne vakbeweging voor *elke schadelijke afdwaling behoeden.* Dat te doen op het tijdstip dat de werkelijkheid van de imperialistische oorlog internationaal de vakbeweging aan de kapitalistische grootmachten heeft overgeleverd lijkt ons totaal overbodig. Dat onze moderne vakbeweging leeft uit denzelfden geest als het internationale leger van den arbeid, daarin had v. d. Tempel volkomen gelijk. Maar dat dat leger door zijn naderenden stap de wereld dreunen doet, daarin heeft hij zich stellig vergist, tenzij hij met *naderen* bedoeld den bourgeoisie te hulp 'snellen. En van het *idealisme,* dat in haar mannen leefde en de *onverwoestbaren kracht* zou schenken, die alle *hindernissen* doet overwinnen, daarvan is ons bij de groote hindernis die de wereldoorlog het proletariaat in zijn opmarsch in den weg legt niets gebleken.

Als van den Tempel dan ook, sprekende over de toekomst van de Nederlandsche vakbeweging, vraagt, wie of er twijfelen kan, dat de moderne vakbeweging de arbeiders onder haar vaandel zal weten te vereenigen, dan moeten wij ons, gezien het gebeurde bij belangrijke economische conflicten in het verleden en hare misdragingen tijdens den oorlog, als een van de vele twijfelaars aanmelden, al behooren we nog tot hen, die tot op dezen dag deel van de moderne vakbeweging uitmaken.

Deze vakbeweging had tot voor korten tijd voor revolutionnaire soc. dem, de voorkeur wijl haar organisatorische grondslag, de bouw en samenstelling alsmede de erkenning van de noodzakelijkheid van het voeren van de politieken strijd, de mogelijkheid schiep van een krachtige, omvangrijke en zoonoodig langdurige en fellen strijd tegen de zich steeds machtiger makende patroonsorganisaties, die in gelijke tred met de concentratie der bedrijven en kapitalen, hun weer macht tegen het strijdend proletariaat politiek en economisch vergrooten.

Maar deze mogelijkheid tot het voeren van een krachtigen strijd, die bij de moderne vakbeweging ontegenzeggelijk krachtens haar samenstelling aanwezig kan zijn, biedt daarom nog geen waarborg

voor dien strijd. Integendeel wekken de in haar werkende faktoren groote gevaren voor dien strijd. Daar is allereerst het gevaar van de bijeenvoeging der z.g. geschoolde arbeiders, die zich z. m., des noods ten koste van hun mede-arbeiders, een bevoorrechte positie veroveren. Daarnaast rijst het gevaar van het ontwijken van strijd door aangaan der collectieve arbeidsovereenkomst en het daarmee samenhangende verplichte lidmaatschap en de zoogenaamde „loon en prijspolitiek" waarbij de loonen en eventueele verhoogingen ervan worden afhankelijk gesteld van de prijzen der productie. Daar is verder het gevaar der vakvereenigingsbureaukratie, waarbij de gesalarieerde bestuurders steeds meer en de leden steeds minder recht van beslissing krijgen. Daar is verder het groote gevaar van het groeiend verantwoordelijkheidsgevoel voor industrie, handels- en verkeersinrichtingen der natie waartoe men behoort, en van de verplichtingen die daaruit voortvloeien Vandaar dan ook dat in bijna alle landen en ook in ons land het sociaal-imperialisme de vakbeweging overheerscht en hare instellingen tot hulp instituten van de kapitalistischen klassenstaat heeft om gesmeed.

Zeker, wij weten wel, dat dit voor ons land door de leiders der monerne vakorganisaties zal worden ontkend. Was het niet Oudegeest die op het laatste congres van het N. V. V. zeide dat de moderne vakbeweging „de godsvrede" *niet* had gesloten ? Maar dat zijn woorden, een elk weet dat de daden van het N. V. V. tijdens de oorlogscrisis er op gericht waren om daar waar strijd was, dien direkt te doen eindigen, en daar waar deze dreigde uit te breken, hem te voorkomen, terwijl de hongerregeering van Cort-Posthuma in alle opzichten op de bereidvaardige hulp van onze numeriek machtige vakcentrale kan rekenen. Deze en nog zooveel meer feiten maken dat wij — ondanks de geweldige toename van de ledentallen der bij het N. V. V. aangesloten vereenigigen — van den Tempel niet kunnen toestemmen dat de moderne vakbeweging in ons land de strijdende arbeiders zal kunnen vereenigen. Wil ze dat, dan zal ze vierkant van tactiek moeten veranderen, de sociaal-patriottische S. D. A. P. den rug moeten toekeeren en haar zoowel als het kapitalisme de oorlog moeten verklaren. Maar dit van de leiders der moderne beweging te verwachten, zou gelijk staan met de hoop uit te spreken dat de kapitalisten het socialisme zouden gaan invoeren. De eenige, die in de komende periode het vermogen nog bezitten om de moderne vakorganisatie uit de klemmende boeien van het Imperialisme te bevrijden, zijn de door de komende ellende tot verzet gedwongen arbeiders, die in haar vereenigd zijn. Maar die zullen het dan moeten doen tegen de neerdrukkende machten van hunne leiders in.

Gebeurt zulks niet, dan zal een andere richting — ondanks de profetiën van Van den Tempel — het vermogen bezitten om de komende vakstrijd te organiseeren en te leiden. De oorspronkelijke tegenstelling — federatie of centralisatie — wordt door de maatschappelijke ontwikkelingsstroom weggespoeld. Machtiger dan alle ideologische formules zijn de bewegingswetten, die het kapitalisme beheerschen. Onder den drang der omstandigheden reorganiseeren de z.g. onafhankelijke- of syndicalistische organisaties zich meer en meer. We noemen slechts de federaties van gemeentewerklieden en bouwvakarbeiders, die van modernen kant reeds een stortvloed van kritiek over zich zien uitstorten, omdat.... ze zooveel op de moderne vakbeweging gaan gelijken. Verder de vorming van de Federatie van Transportarbeiders, waarbij, havenarbeiders, zeelieden, personeel van de binnenvaart, sleepers, kortom alle transportarbeiders in de meest uitgebreide zin zich kunnen organiseeren. De Federatie van arbeiders in de voedingbedrijven, enz., enz., om over de organisatorische- en geestelijke veranderingen, die zich binnen de grenzen van het N. A. S. en hare leiders voltrekken maar niet te spreken.

Over de daarmee samengaande verschijnselen, hopen we een volgende maal onze meening te kunnen zeggen.

Een vod

DOOR

W. VAN RAVESTEIJN.

Nog altijd moeten wij door een zuren appel heenbijten — deze meesttijds voortreffelijke en gezonde vrucht vergeve de onrechtvaardige vergelijking. De zure appel, die beter gezegd een rotte appel mag heeten, is het Rapport, samengesteld ingevolge opdracht van den Minister van Koloniën door H. H. van Kol, Lid van de Eerste Kamer, en met den weidschen titel: *De ontwikkeling der groot-industrie in Japan*, prijkend. De taak is niet minder tegenzin — ja walgingwekkend, dan het bijten in het zooeven genoemde ooft, wanneer het instede van verfrisschend en smakelijk, bruin, rot en bitter is geworden. Maar terwijl men den appel wegsmijt, kan men dit helaas met het boek van den „socialistischen" Senator niet doen, omdat het nu eenmaal een officieel document is en — al is de kans gering, dat de wenschen van den schrijver eerlang voor een groot deel vervuld worden — zijn streven in ieder geval geen individueele gril is, maar een neiging, die in het huidige stadium der ontwikkeling van de verhouding

tusschen Nederland en Indië bij velen ingang dreigt te vinden of reeds gevonden heeft.

Men kent het stokpaardje van Van Kol, een van de hobbelpaarden, die deze man berijdt, sinds zijn socialisme, dat eenmaal als een vurige wijn in hem brandde, hoe langer hoe meer verdampt is en heeft plaats gemaakt voor een zeer soliede kapitalistische zakengezindheid.

Het is het denkbeeld, dat Indië naast een groot-industrie, die er reeds bestaat, — die van eenige landbouwproducten, de suiker bovenal — met wat hij noemt een „inlandsche groot-industrie" moet worden begiftigd, om — zooals het ook in het „Voorwoord" van het Rapport weer heet — „den voor alle landen onmisbaren overgang van het agricultuur tijdperk naar de industrieele periode" te bevorderen. Waarom die overgang voor alle landen „onmisbaar" is, — de man bedoelt waarschijnlijk onvermijdelijk of noodzakelijk, maar, daar hij voortdurend op voet van oorlog met het Nederlandsch verkeert, zooals wij nog zullen aantoonen, bedient hij zich reeds in de eerste regels van een onzinnige terminologie — vernemen wij niet. Doch wij vermoeden — men zal ons vergeven, dat wij er des Senators tallooze vroegere geschriften niet op hebben nageslagen — dat een vage herinnering aan wat hij ongetwijfeld „Marxistische" dogma's zou noemen, hem tot deze onontkoombare en onvermijdelijke ontwikkeling heeft gebracht. Eerst de landbouw — het „agricultuur tijdperk" — dan de industrieele periode en ten slotte het socialistische „tijdvak"! Eenvoudig, klaar en helder. Zoo moet zich ongeveer in zijn hersens de ontwikkelingsgang der wereld weerspiegelen. Een opvatting, waarbij hij nog het geloof kan behouden, dat hij, het kapitalisme en de profijtzucht dienend, meteen voor het socialisme werkt. Doch wij kunnen moeilijk aannemen, dat Dr. Kuyper, Dr. Bos en *alle* Ministers van Koloniën, vanaf Van Asch van Wijk (Minister van Koloniën in het Kabinet Kuyper), die zich, zooals Van Kol zelf in de eerste regels van zijn Voorwoord getuigt, promotors of „voorstanders" getoond hebben van hetzelfde denkbeeld, dat die allen ook met „Marxistische" dogmata omtrent de „onmisbare" ontwikkeling van alle landen erfelijk belast zouden zijn. En, indien Van Kol minder door „idealisme" verblind ware, zou hij ongetwijfeld het denkbeeld, dat Abraham Kuyper en de Jonker uit het illustere geslacht der Van Asch van Wijck, reeds voorstanders waren van het denkbeeld eener „industrialiseering" van Javá, vòòr hij, Van Kol, het idee zelfs had uitgewerkt of er zich met al de zwaarte van zijn corpus voor in het tuig had geworpen, zelfs hem tot nadenken of tot een ironischen glimlach hebben kunnen brengen! Te denken, dat Abraham Kuyper mede in de „Inlandsche groot-industrie" van Java een stap zou hebben gezien en nog ten huidigen dage zou zien, een „onmisbare"

of onafwendbare stap op den grooten weg van primitieve agricultuur naar Socialisme! Zelfs bij Van Kol veronderstellen wij dèze naïveteit niet. Wel echter die andere, dat hij de woorden, die de antirev. leider, promotor en de grootste ideoloog van het Nederlandsche Imperialisme sinds de jaren, dat dit van nieuw de vleugels begon te reppen — want zoo zal Abraham Kuyper in de materialistische geschiedenis van Nederland op het einde der 19e en het begin der 20e eeuw geboekt staan — reeds in 1900 sprak, als zoete koek of trouwhartige melk consumeert. De woorden, die Van Kol zelf citeert: „gebeurt dat niet — wordt de arbeid op Java niet meer „vruchtbaar" gemaakt door een inlandsche groot-industrie, — *dan is de onafwendbare toekomst een verarmd Indië.*" Zoo de woorden van den grooten Profeet der kleine luyden en van den imperialistischen middenstand ten onzent, der Partij, die een Colijn in haar gelederen telde of spoedig zou produceeren en die met Idenburg de regeering van het Indische rijk in handen zou krijgen. Woorden, die, — gesproken toen het Nederlandsche Imperialisme, de expansie van het groote geld- en industriekapitaal over heel den Archipel eerst in zijn prille jeugd verkeerde — valt zijn geboorte niet samen met de laatste dagen van den Atjeh-oorlog, het regiem van Koeli-Cremer en het eerste optreden der sociaaldemokratie in de Tweede Kamer? — reeds toenmaals een waarschuwing hadden moeten zijn voor den koers, dien de Nederlandsche *koloniale* politiek, zooals men toen nog zeide, in de toekomst zou trachten in te slaan. De koers van sterker ontwikkeling der Indische hulpbronnen, van intensiever exploitatie van de Indische massa's door het Nederlandsche kapitaal, van nauwer aanhalen ook van de economische, politieke, geestelijke banden tusschen Moederland en Koloniën. En dat alles niet slechts of uitsluitend ter onmiddellijke verrijking, ter verhooging van de kansen op dadelijk profijt, maar vooral ook om de mogelijkheid ietwat grooter te maken, ja eigenlijk gezegd eerst te scheppen, dat Indië in het stormachtige tijdvak, dat begon, voor het Nederlandsche Kapitaal zou *behouden* blijven. Of trokken in den jare 1900, toen Kuyper zijn woorden sprak, voor wie eenigszins verder de wereld inkeek dan het gros der Holllandsche burgers, niet al duidelijk de donderwolken samen, die 15 jaar later over de kapitalische wereld verwoesting en dood zouden doen neerdalen? Het was immers geen twee jaar geleden, dat de Vereenigde Staten de oudste groote Koloniale Mogendheid van Europa haar laatste bezittingen hadden ontnomen. En de oorlog, waarin het Britsche Imperialisme de Zuid-Afrikaansche Republieken aan zich onderwierp, was in vollen gang!

Heel de gedachtengang, heel de ideeënkring, waaruit de opdracht

aan den Senator van Kol in de Mei-maand van 1914 en het Rapport, dat in 1916 is verschenen, zijn voortgekomen, zijn zuiver-imperialistisch, willen wij zeggen. Zuiver-imperialistisch ook in dezen zin, dat de meest consequente imperialistische ideologen — hetwelk wat anders is dan de meest cynische duitenplaters, die men meer bij de liberalen en de linksche „ethische" politici aantreft — de ontwerpers van het plan zijn om iemand naar *Japan* te zenden, ten einde na te gaan, door welke middelen de Regeering aldaar in korte jaren de industrie zulk een groote vlucht had doen nemen. Naar Japan, teneinde de daar verkregen wijsheid toe te passen op Java. De man namelijk, die dit denkbeeld het eerst — althans officieel — opperde en trachtte te verwezenlijken, was niemand anders dan Kuyper's tweede Minister van Koloniën, de latere G.-G., A. W. F. Idenburg. En, al hebben wij er geen directe bewijzen voor, zoo mag men, gezien deze feiten, toch zeker met groote waarschijnlijk aannemen, dat de Auctor Intellectualis, de vader van het schitterende denkbeeld om iemand naar Japan te zenden, ten einde de daar vergaarde wijsheid toe te passen op *Java*, niemand anders is geweest dan de Leider zelf, zoovele jaren en tot op den huidigen dag de Duivel en Kop van Jut voor Van Kol's Partij en partij-organen. Spreekt trouwens — wanneer men er over nadenkt — niet alles voor dit vaderschap? Erkent men in het denkbeeld niet heel de voor ons, met soberder en gezonder geestelijk voedsel opgebrachten, onbegrijpelijke — en wij zouden haast zeggen — ploerterige exuberantie, die deze eigenaardige figuur kenmerkt? Kuyper, de schrijver van dikke boeken over de Hemelsche heirscharen, van theologische tractaten, die wij — hadden we er tijd voor — bij wijze van ontspanningsluctuur in sombere uren zouden kunnen genieten — maar tegelijk van volumineuze reisbeschrijvingen rondom de „Oude Wereldzee"; handig politicus als geen ander uit de laatste 30 jaar Nederlandsche Politiek, zoo handig en gewiekst als een antirevolutionair klein-burgertje maar zijn kan, maar tegelijk fantast; onwetenschappetijk als een orthodoxe predikant. maar volgestopt met allerlei kennis; onbeperkt heerscher over een kudde, die hem aanbidt en boven welke hij gemakkelijk uitsteekt, omdat zij schaarsch aan intellekt is, dat maar eenigszins in zijn schaduw kan staan; dillettant in de diplomatie, in de staatswetenschappen, in de economie, in alles behalve in de kennisse der geheimnissen van den Heer der Heerscharen, slechts zulk een man, door het zotte spel der halfdemocratische en kleinburgerlijke staatsinstellingen aan het hoofd der Regeering van een groot-burgerlijk land als Nederland geplaatst, kon op het wonderlijke denkbeeld komen om den Javaan tegelijk gelukkiger en meer geschikt voor uitbuiting te maken door op hem dezelfde

middelen toe te passen als de Mikado op zijn onderdanen had aangewend, ten einde het Rijk der Rijzende Zon tot een van de groote Rijken, evenknie van de Europeesche Imperia en der Vereen. Staten, te verheffen. Slechts zulk een man — gespeend van alle ook maar eenigszins grondige economische, historische, ethnologische kennis, behalve misschien waar het gold de Katwijksche visschers of de Friesche greitboertjes — maar tegelijk gestuwd en aangegrepen door het Imperialisme dat de Christelijke kringen in ons land meer en meer meesleepte — kon dit exorbitante en extravagante denkbeeld opvatten. Dat hij en zijn kreatuur Idenburg niet tot de uitvoering zijn gekomen, ligt eenvoudig hieraan, dat in 1904 geen „geschikt persoon" zooals Van Kol zegt, werd gevonden om de opdracht uit te voeren. Van Kol zelf bestond toen reeds, maar kwam, ondanks de treffende verwantschap van zijn opvattingen en vooral ook van zijn fantasterij en dilettantisme, in 1904 nog niet in aanmerking en evenmin in 1908, toen Idenburg zich wilde laten voorlichten door een „Commissie". De partij van den heer Van Kol moest door de politieke ontwikkeling in de jaren 1909—'13 en inzonderheid door de stembus-overwinning in dat jaar regeerings- ja hofvaardig worden en de Indische zakenadvocaat Mr. Pleyte belast met het beheer van het Departement der Koloniën, eer Van Kol, als executeur en volvoerder van Kuyper's geniale denkbeeld, met de vereerende en voordeelige opdracht kon worden belast om, zooals hij zelf, bij de behandeling der Indische Begrooting in den Senaat op 31 Dec. 1913 had gezegd „een onderzoek in te stellen zoowel op Java als in Japan, daar voor de ontwikkeling van een inlandsche grootindustrie in Japan veel te leeren is". Als helper werd hem toegevoegd een zekere heer Ph. J. Ketner, van wien wij, aangezien de man inmiddels is gestorven, de ambtelijke doopceel maar niet zullen lichten, hoe interessant dit overigens zou zijn ter toelichting van de wijze, waarop men ook in ons landje door handig gebruik te maken van de verschillende richtingen, waarin de politieke wind hier sinds 1897 pleegt te waaien, met een minimum kennis en een maximum gewiekstheid, in ongelooflijk korten tijd het van niets tot een betrekkelijk hooge positie op de ambtelijke ladder kan brengen. De man ruste in vrede! Doch is het niet waarlijk een zelfs in deze dagen niet gansch van vreugde ontbloot schouwspel om te zien, hoe langs deze wegen de Voorzienigheid den voormaligen revolutionair in het jaar van den Wereldoorlog permissie gaf om zijn zooveelste reis naar het land der Geisha's te maken, ten einde een geniaal denkbeeld van den grooten antt-revolutionairen Leider te voeren? Dezelfde Van Kol, die in den jare 1912 in arren moede gedreigd had, de politiek voorgoed vaarwel te zeggen en zich in den schoot zijner familie terug

te trekken, indien de Nederlandsche arbeiders zoo ondankbaar waren hem niet weer een politieke rol op te dragen, zijner waardig. En waarlijk, waardiger dan die, welke hij nu heeft vervuld, kon hij er geen op zich nemen.

Wordt vervolgd.

Het Onderwijs in Nederlandsch Oost-Indië

DOOR AROEN.

RAPPORT, UITGEBRACHT OP VERZOEK DER COMMISSIE, BENOEMD DOOR HET P.B. DER S.D.P. TOT HET ONTWERPEN VAN EEN KOLONIAAL PROGRAM.

ALGEMEENE OPMERKINGEN. I.

In 1905 bestond de bevolking uit ruim 80.000 Europeanen, 560.000 Chineezen, 50.000 Arabieren en andere Vreemde Oosterlingen en bijna 38.000.000 Inlanders. Latere cijfers zijn niet beschikbaar. Maar rekent men dat in 1905 ruim 19.000 Europeanen Lager Onderwijs genoten, of ruim 23 pCt. (een ontzettend hoog percentage, maar veroorzaakt door dat de Import-Europeanen geen ouders hier hebben en 't land met pensioen verlaten), neemt men een eenigszins lager pCt. aan voor 1916, dan komt men er toe, dat thans in Indië, waar 24497 Europeesche kinderen onderwezen worden, wonen ± 100.000 Europeanen.

Het aantal Inlanders zal gerust geschat mogen worden op 40.000.000, wat eerder te laag dan te hoog zal zijn.

We zouden dus thans de bevolking kunnen schatten op 100.000 Europeanen, 600.000 Chineezen, 50.000 Arabieren en 40.000.000 Inlanders.

Onder 't Europeesch Onderwijs vallen:

I. Europeesch Lagere Scholen;
II. „ Middelbare Scholen;
III. „ „ „ voor Vakopleiding;
VI. Hollandsche Chineesche Scholen.

Onderscheiden weer in Openbare en Particuliere Scholen.

Het Inlandsch Onderwijs omvat:

I. de Holl. Inlandsche met 1e Klas Scholen;
II. „ Inl. Scholen 2e Klas;
III. „ Dessascholen oftewel Volksscholen;
IV. „ Scholen voor Voortgezet Onderwijs;
V. „ „ „ Vakonderwijs,

Ook onderscheiden in Openbaar en Particulier Onderwijs.

Dat 't Europeesch Onderwijs 't best verzorgd is, zult u straks wel uit de cijfers zien:

A 1. De kosten van 't Onderwijs aan Europeanen:

I.	't Europeesch Onderwijs	*f* 3.611.470
II.	't M.U.L.O. Onderwijs	„ 249.918
III.	Holl. Chin. Scholen	„ 679.903
IV.	Opleiding van Onderwijzers	„ 37.081
V.	Subs. Part. Onderwijs	„ 492.762
	Totaal	*f* 5.071.034
	Aan Schoolgeld ontvangt 't Gouvernement	„ 694.770
	Blijft ten laste van 't land	*f* 4.376.264

Het M.O. voor algemeene ontwikkeling kost	*f* 686.784
Subsidies aan inrichtingen van M.O.	„ 81.896
Middelb. Scholen voor Vakopleiding	„ 430.001
Subs. aan zulke inrichtingen	„ 12.000
Totaal	*f* 5.592.945

Zoodat ten behoeve van 't Europeesch Onderwijs (waaraan ook Inlanders en Chineezen deelnemen, hoeveel komt straks nog) uitgegeven wordt een bedrag van ruim $5\frac{1}{2}$ millioen. Of als we de kosten van 't Holl.-Chin. Onderwijs er aftrekken, houden we voor de Europeesche kinderen een bedrag van *f* 5.024.914.

Op de scholen voor Europeanen gaan ook wel Chineezen en Inlanders, maar voor dezen zijn de scholen niet gebouwd.

Dit bedrag zou natuurlijk nog veel hooger zijn, als ook de opleidingskosten van de Europ. onderwijzers waren gekomen op de Indische begrooting. Het over-overgroote deel der onderwijzers zijn Import-Europ., die hun opleiding in Holland hebben ontvangen en daardoor met hun opleidingskosten 't Indische budget niet verzwaren.

A 2. De kosten van 't Onderwijs aan Inlanders.

I.	't Openb. Lager Onderwijs, de speciale scholen	*f* 3.998.679
II.	Opleidingsscholen	„ 260.281
III.	Opleidingsschool voor Rechtskundigen	„ 82.538
IV.	School te Tondano	„ 16.572
V.	Opleidingsschool te Makassar tevens kweekschool	„ 50.421
VI.	Kweekscholen	„ 347.890
VII.	Normaalkursussen	„ 43.260
VIII.	Ambachtscholen	„ 8.230

IX. School Koepang	*f*	0.21
X. Proef Huisvlijtscholen	„	7.60
XI. Dessascholen	„	1.050.140
XII. Volksschool in Atjeh	„	89.114
XIII. Subsidiën	„	906.947
XIV. Toezicht	„	180.438
XV. Diversen (aandeelen schoolg., Depôt van Leerm. enz.)	„	84.068
Totaal	*f*	7.139.349
Waarvan dus aan 't Lager Onderwijs (1ste en 2de klasse en dessascholen) een bedrag van	„	5.049.819
Aan schoolgeld ontvangt het Gouvernement weer	„	489.635
Blijft dus te betalen	*f*	4.560.184
Moet nog vermeerderd worden met de Atjehsche scholen	„	89.114
	f	4.649.298
Voor opleiding van Onderwijzers	„	416.150
Voor Ambtenaren, Rechtskundigen, inlandsche Artsen (dus voortgezet Onderwijs)	„	508.237
Vakonderwijs	„	8.990

B. Omvang.

I. Het Europeesch Onderwijs:

a. Er zijn bij het Openbaar Europeesch Lager Onderwijs 219 scholen, 1056 leerkrachten en 24.182 leerlingen, waaronder 3924 Inlanders en 1023 vreemde Oosterlingen.

b. Bij het Partikulier Europeesch Lager Onderwijs waren: 38 scholen met 242 leerkrachten en 5915 leerlingen, waaronder 239 Inlanders en en 814 vreemde Oosterlingen.

c. M.U.L.O.: Bij het Openbare M.U.L.O.; 12 inrichtingen met 52 leerkrachten en 800 leerlingen waarvan 192 Inlanders en 55 vreemde Oosterlingen.

Bij 't Partikuliere M.U.L.O.: 4 inrichtingen, 12 leerkrachten en 157 leerlingen, waaronder 7 Inlandsche en 1 Chinees.

d. Middelbaar Onderwijs: Openbaar: 3 H. B. Scholen met 5-jarige kursus en 1 H. B. School met 3-jarige kursus.

In 1915 is er te Bandoeng een H. B. S. 5-jarige kursus bijgekomen, aantal leerkrachten 97; leerlingen: 1103, waaronder 83 Inlandsche en 129 Chineesche.

Partikulier: 4 H. B. Scholen 3-jarige kursus met 45 leerkrachten en 234 leerlingen (alle meisjes).

e. Openbaar Midd. Onderwijs voor Vakopleiding: Aantal inrichtingen 7, teweten: 2 Technische scholen, 1 ambachtskursus voor onbemiddelde Europeanen, 1 burgeravondschool (bouwkundigen-machinisten en suikermachinisten) 1 handelsschool, 1 twee-jarige handelskursus, 1 kursus voor zeevaartkunde.

De 2 technische scholen hadden 59 leerkrachten en 649 leerlingen, waaronder 161 inlanders en 33 Chineezen.

De ambachtskursus 7 leerkrachten en 47 leerlingen.

Burgeravondschool (thans opgeheven) 21 leerkrachten en 133 leerlingen waaronder 50 Inlanders en 7 Chineezen.

Handelsschool 10 leerkrachten en 25 leerlingen, waaronder 2 Inl. en 8 Chineezen.

Zeevaartkunde 7 leerkrachten 9 leerlingen.

Partikuliere vakopleiding: 1 Semarangsche ambachtsschool met 13 leerkrachten en 115 leerlingen, waaronder 19 Inlanders en 7 Chineezen.

Totaal dus bij 't Openbaar Middelbaar Onderwijs: 7 inrichtingen met 104 leerkrachten en 863 leerlingen waaronder 213 Inlanders en 48 Chineezen.

Bij 't Partikulier Onderwijs: 1 inrichting met 13 leerkrachten en 115 leerlingen, waaronder 19 Inlanders en 7 Chineezen.

II. Het Hollandsch-Chineesch Onderwijs.

Openbaar: 27 scholen met 152 leerkrachten en 5203 leerlingen, waaronder 9 Europeanen en 61 inlanders.

Totaal ontvangen dus op de H.-C. Scholen 5203, op Europeesche Scholen 1023, Partikuliere Enropeesehe Scholen 814, samen 7040 Chineezen Europeesch onderwijs.

III. Het Inlandsch Onderwijs.

a. op de Openbare 1e klas scholen: aantal inrichtingen 95 (waarvan 85 Hollandsch-Inlandsche scholen) met 225 Europeesche en 365 Inlandsche leerkrachten en 18181 leerlingen.

b. de Partikuliere Hollandsch-Indische scholen: 16 inrichtingen met 45 Europeesche en 19 Inlandsche leerkrachten en 2034 leerlingen.

c. de 2e klas openbare scholen: 1167 inrichtingen met 174415 leerlingen en 4644 leerkrachten (waarvan 185 zonder opleiding).

d. Partikulier neutrale: 695 inrichtingen met 41165 leerlingen en 1172 leerkrachten (waarvan 283 zonder opleiding).

e. Partikuliere godsdienstige scholen: 1840 inrichtingen met 97728 eerlingen en 2801 leerkrachten (waarvan 504 zonder opleiding).

f. Volksonderwijs (dessascholen)): 4142 scholen met 280676 leerlingen. Op Atjeh 170 scholen met 8480 leerlingen. Op Soemba 16 scholen met 775 leerlingen.

Opmerking. De 1e klas scholen zijn voor de ambtenaren en gegoede partikulieren. Nog niet een vierde der schoolbevolking behoort tot de „minderen". De 2e klas school is voor 't volk, maar voor welk deel zult u kunnen zien uit bijlage A. De dessascholen is 't gemeente-onderwijs, dat door de dessa zelf moet onderhouden worden. Het gouvernement geeft voorschotten en steun. Het is een zeer primitief onderwijs, dat eigenlijk dien naam niet verdient.

Eigenlijk deugen alleen de 1e en 2de klas scholen. De 2de klas school moet de volksschool worden. Thans heeft ze op de meeste plaatsen echter pas vier klassen. Ze zal er toch minstens 7 of 8 moeten gaan tellen.

g. Opleiding voor onderwijzer: Deze geschiedt op kweekscholen, normaalscholen en partikuliere kursussen.

Kweekscholen: 6 inrichtingen met 601 leerlingen. De opleiding duurt 4 jaar. Te Makassar is nog een opleidingsschool tevens kweekschool met 93 leerlingen.

Normaalkursussen: 16 inrichtingen met 508 leerlingen. Studie 2 jaar. Partikuliere kweekscholen waren er 18 met 938 leerlingen.

h. Opleidingsscholen voor Inlandsche ambtenaar: 6 inrichtingen met 720 leerlingen.

i. Ambachtsonderwijs (hout en metaalbewerking): 3 openbare inrichtingen met 470 leerlingen.

U zult nu wel zien dat er aan 't Onderwijs voor de andere bevolkingsgroepen dan de Eur. nog al aardig wat ontbreekt.

Men zal nu wel zien, dat er aan 't Onderwijs voor de andere bevolkingsgroepen dan de Europeanen nog al aardig wat ontbreekt.

We kunnen wel zeggen, dat thans alle Europeanen, die daarvoor in de termen vallen onderwijs genieten.

Bij de Chineezen is 't slechts 7040 op de Europ.-Sch. en 46 op de H. I. S., plus 1440 op de 2e Klas Inl. School maakt te samen 8526 leerlingen.

Van de Inlanders: op de Europ. Scholen 3924, Biz. Europ. Scholen 239, 1e Klas Scholen 18181, 1e Klas Biz. Scholen 2034, 2e Klas Scholen 174415.

De Particuliere Scholen zijn over 't algemeen slecht en zeer onvoldoende. Klachten: geringe ontwikkeling van 't onderwijzerspersoneel, voortdurende wisseling van leerkrachten, groot schoolverzuim, vaak groote onverschilligheid der ouders.

Als we de wenschen der Inlandsche onderwijzers en der andere Inlanders die voor 't onderwijs wat voelen, nagaan, dan blijkt dat ze de 2e Klas scholen willen maken tot *de Volksscholen.*

Rekenen we dan op een schoolbevolking, die *een zesde* dèr totale bevolking bedraagt, dan komen we tot een aantal van 6.666.666 leerlingen of om af te ronden op een aantal van 6.600.000

Het vereischte bedrag per leerling bedraagt thans ± *f* 17.— per jaar. Dat zou dus komen op een bedrag van 112 millioen. Maar daar zou ik 't niet voor in orde kunnen krijgen, want de traktementen der Inlandsche onderwijzers moeten noodzakelijk verhoogd worden.

En dan de opleiding. Voor die 6.600.000 leerlingen zullen toch bij den gegeven toestand (31 leerlingen per leerkracht) noodig zijn ruim 200.000 onderwijzers. Om die op te leiden en op gelijke sterkte te houden, heeft men minstens een toevoer van 14000 onderwijzers per jaar noodig (naar Hollandsche verhoudingen).

Neem de opleiding 4 jarig, dan krijgen we dus een kweekschoolbevolking van 56000 leerlingen. 1 Leerling kost thans ± *f* 570.— dat zou dus worden een bedrag van bijna 32 millioen.

We kunnen wel zeker zeggen, dat beneden de 200 millioen per jaar 't onderwijs niet redelijk *goed* te krijgen is.

Een aardig sommetje! Sommige rekenaars komen tot 'n veel hooger bedrag. Men ziet: ik heb alles nogal aan den lagen kant genomen. Mijn eischen zijn *veel* hooger. Maar daarvoor missen we bijna alle gegevens.

Wat nu verder de neutraliteit aangaat: de Inlander-in-doorsnee begeert een Neutrale School, maar daarnaast zijn Godsdienstonderwijs ook door bevoegde leerkrachten.

Geen Godsdienstig Onderwijs maar wel godsdienstonderwijzers. Waar veel Bizondere Scholen zijn, zijn ze overgeleverd aan de Zending. Zijn er veel Mohamedaansche Scholen, dan komt dat soms als reaktie op de Zending, of doordat de onderwijzer een Inlander is, die tegelijk Godsdienstonderwijs geeft. Maar de bevolking is zeer blij als 't Gouvernement hun een Neutrale School geeft. De Mohamedaansche loopt dan leeg.

Ik zou dus in 't kort nog even willen resumeeren.

De Inlanders wenschen een Neutrale 2e Klas School als Volksschool en ik geloof ook dat die door uitbreiding te maken is tot zoodanig. Daar is de Inlandsche taal voertaal. Er zou natuurlijk een aanvullingsonderwijs noodig zijn in de een of andere vreemde taal. Ze zullen dan wel Hollandsch blijven verkiezen, ofschoon 't erg moeilijk voor hen is. De kosten daarvan zullen ook weer etteiijke tientallen millioenen bedragen.

* * *

BIJLAGE A.

Missive d.d. 25 Jan. 1908, no. 1790.

.... de regeering heeft, zoo om principiëele als om financiëele redenen inzake de voorziening in de onderwijs-behoefte der Inlandsche bevolking van Java en Madoera als beginsel aangenomen, dat voor 't gros dier bevolking als landbouwers, visschers enz. aan die behoefte in voldoende mate kan worden tegemoet gekomen door de oprichting van Inl. gemeente-scholen en dat de Gouv. scholen der 2e klas alleen bezocht behoeven te worden door de leerlingen, welke zich ten doel stellen de een of andere betrekking te verkrijgen, dan wel in handel of nijverheid een bestaan te zoeken. Om nu dat beginsel behoorlijk tot zijn recht te doen komen, blijkt voorts, in verband met 't nieuwe schoolgeld-tarief der 2e klas scholen, de noodzakelijkheid om daar waar Gouv.- en dessascholen naast elkaar staan, een eenigszins belangrijk verschil in 't schoolgeld-tarief te doen ontstaan en daardoor de dessaschool uit geldelijk oogpunt aantrekkelijker te maken dan de gouv. school.

* * *

BIJLAGE B.

Resolutie, aangenomen op de Jaarvergadering der Inlandsche Onderwijzersvereeniging, 8 Juli 1916:

De Alg. Verg. van de P. G. H. B. gehouden te Soerabaja den 8sten Juli 1916;

overwegende de noodzakelijkheid van de gelijkstelling van 't volksonderwijs met dat van andere rassen in Indië;

id. dat 't noodig is, dat een zeker percentage der inlandsche leerlingen in de gelegenheid wordt gesteld om verder te studeeren;

id. dat alle inlandsche talen op de volksscholen worden onderwezen;

id. dat de opvoeders c. q. onderwijzers der inlandsche jeugd inlanders zijn;

id. dat aan de inlanders meer zelfstandigheid wordt bijgebracht hetgeen kan geschieden door onderwijs;

id. dat de verstandhouding tusschen den Europeeschen hoofdonderwijzer en de inlandsche onderwijzers eener school gunstig blijft;

id. dat alle inlandsche onderwijsinrichtingen op eenzelfde plaats behooren te staan onder eenzelfde kommissie;

id. dat degenen, die zitting hebben in de commissie van toezicht, op de hoogte dienen te zijn van de zeden, gewoonten en het karakter van de inlanders;

id. dat de onderwijzer blijken moet geven werkelijk liefde te gevoelen voor zijn beroep:

is van oordeel:

1e. dat 't volksonderwijs moet worden gescheiden in 2 groepen, n.l. in eerste klas of Holl. Inl. scholen en in 2de-klas scholen. Voor deze laatste groep moet 't onderwijs met uitsluiting van 't Hollandsch ongeveer gelijk zijn aan dat, hetwelk wordt gegeven op de 1e-klas scholen;

2e. dat 't onderwijs van de 1e-klas of Holl. Inl. scholen moet aansluiten bij dat van de scholen met uitgebreider onderwijs;

3e. dat moeten worden aangesteld inlandsche onderwijzers, die hunne opleiding hebben genoten op de hoogere kweekscholen of ten minste scholen waar 'n akte voor de Nederlandsche taal kan worden verkregen, bijgestaan — voor zoover noodig — door Europ. en Inl. onderwijzers;

4e. dat de scholen op een en dezelfde plaats onder 't toezicht van eenzelfde commissie worden geplaatst;

5e. dat voor alle scholen op alle plaatsen slechts één kommissie van toezicht wordt ingesteld;

6e. dat alle inspekteurs en adjunkt-inspekteurs bij 't Inlandsch onderwijs in 't bezit dienen te zijn van de Hoofd-akte voor Europeesche onderwijzers bovendien en nog van een akte voor de land-, taal- en volkenkunde in Indië en van een akte voor een der Inlandsche talen naar gelang van 't ressort;

7e. dat de eischen voor 't eksamen van hulponderwijzer moeten verzwaard worden;

8e. dat een kursus moet worden geopend voor inlandsche hulponderwijzers volgens 't nieuwe leerprogram;

9e. dat de toelagen voor de leerlingen der kweekschool, hoogere kweekschool en normaalscholen worden herzien en

10e. dat de salarissen der Inl. onderwijzers en schoolopzieners dienen te worden verhoogd naar gelang der behoefte, ongeacht of zij al dan niet hun opleiding op een kweekschool hebben gehad.

Boekbespreking.

Arbeidstoestanden in de verplegingswereld. Een korte beschrijving door H. S. — Uitgave van den Algem. Nederl. Ambtenaarsbond.

Een erg net, braaf, breedsprakig en weinig zeggend brochuretje:

„Wij ontzeggen meer dan één hoofdverpleegster de bekwaamheid een dergelijk psychologisch oordeel te vellen." (blz. 12).

„In hoeverre het verwijt, dat deze strijders slechts de belangen van één klasse zouden bepleiten gegrond is, wenschen wij hier niet na te gaan." (blz. 17).

„De zuster, die — en zoo erg is dat toch niet — zich op haar vrijen dag de luxe van een paar bruine schoenen of gekleurde kousen veroorlooft." (blz. 20).

En natuurlijk ook dit:

„Respect voor de jongens die in de loopgraven staan . . . (is) toch zeker niet misplaatst." (blz. 7).

Men kan uit deze zinnetjes al zoowat begrijpen hoe genoegelijk hier over de misstanden in gestichten gekeuveld wordt en hoe netjes de grieven worden voorgedragen. Dat de toestanden kortweg afschuwelijk zijn, uit dit boekle kan men het wel opmaken, maar met een werkelijke geest van verzet wordt het nergens uitgeroepen. Over allerlei willekeur, plagerij, onrechtvaardigheid wordt in den breede geredeneerd, maar over het feit dat honderden jonge meisjes jaarlijks in de ziekenhuizen hun gezondheid verwoesten, het boven alles afschuwelijke, loopt het vrij los heen. Van de insluipende gewoonte verpleegsters den eersten tijd als „volontair", onbezoldigd te laten werken, wordt niet gerept, evenmin van de allergebrekkigste opleiding. De hondsche behandeling waaraan de verpleegsters bloot staan had ook heel wat scherper belicht dienen te worden. De strenge geneeskundige keuring waarvan de schrijfster spreekt, is volstrekt geen regel. In het Leidsche Academisch Ziekenhuis, waar vrijwel ieder wordt aangenomen, bestaat ze bij mijn weten niet, voor enkele jaren bestond ze beslist niet. Gevallen van tuberculose waren er dan ook aan de orde van den dag. De brochure is trouwens zeer eenzijdig, in zooverre eigenlijk alleen over krankzinnigengestichten gehandeld wordt. De onderlinge verhouding schijnt daar nog ellendiger te zijn dan in ziekenhuizen, maar het werk niet zóó moordend. Verwonderlijk is het, dat de schrijfster zoo weinig zegt van de noodlottige gevolgen voor de verpleging die uit de afbeuling der verpleegsters voortvloeiën.

v. S.

* * *

J. A. van Sijn: Een pleidooi voor gewetensvrijheid.
Lod. van Mierop: Dienstweigering uit beginsel geen strafbaar feit.
Enka: Uit rechtzaal en gevangenis.

Drie brochures in verband met de dienstweigering, maar niets wat voor den strijd tegen het imperialisme waarde heeft. De heer Van Sijn is een uiterst naief christen, die voor de gewetensvrijheid verwachtingen bouwt op menschen als A. Kuiper en Ds. De Visser, die zelfs met den eerste gaat praten en dan ook behoorlijk afgeblaft wordt en die zich volkomen kan neerleggen bij een dienstplicht als „vredessoldaat". Zijn brochure is een grappig staaltje van de geestelijke verwarring bij sommige gevoelige burgers, maar met doel en strijd van de arbeiders heeft zij niets gemeen.

Hetzelfde kan men van het geschrift van Van Mierop zeggen. Ook dezen is het alleen om zijn eigen geweten te doen. In tegenstelling met den nederigen Van Sijn is Van Mierop echter een en al ijdelheid. Niet van „wij revolutionairen" spreekt hij, maar van „wij, menschen van enige ontwikkeling". En die menschen (de rechters en hij ?) zijn het zelfs „in den grond eens" over sommige standpunten. Onuitstaanbaar is het volgende:

„Een klassieke plaats voor die hoogere maatstaf tegenover de Staat vinden wij zeker wel bij Plato, waar hij *die* Staat de beste noemt, waar de vorsten wijsgeren en de wijsgeren vorsten zijn. En het ideaal daarmee uitgedrukt in zijn werk over de Staat, is door alle eeuwen heen het ideaal gebleven der grootsten en besten onder de mensen."

Wij hebben hier dus met een voorstander van het verlicht despotisme te doen!

* * *

Wat bedoelt Enka eigenlijk met haar boekje? Propagandistische waarde kan zij er zelf niet veel aan toeschrijven: het is een verzameling van zeer uiteenloopende gedachten en indrukken. Mij dunkt dat zoo iets alleen in het licht geeft, wie het gevoel heeft, dat een schare getrouwen wacht op ieder dierbaar woord van zijn lippen en ook zelf wat hem overkomt uiterst belangrijk vindt. Met andere woorden: in den grond is zoo'n boekje ijdelheid. Wanneer men dit eenmaal vooropstelt, moet men echter verder erkennen, dat het zonder ophef of vertoon is geschreven en zich nogal laat lezen. De stemming is onderworpener dan wij zouden wenschen en er wordt op tamelijk christelijke wijze winst gezocht uit vernedering — maar in zijn soort is het niet slecht, v. S.

* * *

v. R. *Gedenkboek Domela Nieuwenhuis.* Uitgegeven voor het Huldigingscomité door de Mij. voor goede en goedkoope lectuur, Amsterdam 1916.

De Commissie van Redactie, belast met de samenstelling van het

Gedenkboek, dat verschenen is bij gelegenheid van den 70sten verjaardag van den grooten ouden strijder, die Nieuwenhuis is, zou meer hebben geboden, indien zij minder had gegeven. Nu geldt er al te veel van het: Multa non multum; wel vele bijdragen worden hier geboden, maar de hoedanigheid is niet in overeenstemming met het quantum. Een oppervlakkige telling — een inhoudsopgave ontbreekt in het typografisch goed verzorgde werkje — bracht ons tot een aantal van niet minder dan ongeveer dertig! (Het kunnen er ook een paar meer of een paar minder zijn). Hoevele daarvan hadden er gemist kunnen worden zonder eenig nadeel voor iemand, behalve misschien voor de schrijvers dezer stumperachtigheden, wier ijdelheid ongetwijfeld een gevoelige por zou hebben gekregen, indien de heeren Beek, Coltof, Havers, Schermerhorn en Scheuter hun proza of rijmelarij hadden geweigerd. Men krijgt den indruk, dat zonder eenigen kritischen zin alles is opgenomen wat maar is aangeboden, of allen zijn gevraagd, die iets op 't papier konden brengen. Doch zelfs wanneer men aanneemt, dat alle of nagenoeg alle personen, die in de „vrij-socialistische" beweging — in den ruimsten zin des woords genomen — wel eens een pen hebben gevoerd, met en benevens diverse renegaten dier beweging (als Methöfer, die, vergissen we ons niet, tegenwoordig lid van de Arbeiderspartij is en Kolthek, wiens lot men kent) zijn uitgenoodigd hun medewerking te verleenen, dan is het nog niet duidelijk, wat schrijvers als Dr. Frederik van Eeden of L. Simons bij een huldiging van den vader der Nederlandsche Arbeidersbeweging te maken hebben. Wat kan het anders dan ijdelheid en reclame-zucht zijn geweest, die deze personen bewogen heeft, hun zotte proza ter huldiging van een man in te zenden, wiens leven èèn verwerping van het „succes" is geweest? L. Simons begaat zelfs de smakeloosheid om het voor te stellen, alsof Domela Nieuwenhuis zich slechts de luxe heeft kunnen permitteeren, beginselvast te zijn en te blijven en het ideaal hoog te houden, omdat anderen, — hij bedoelt de renegaten van het socialisme — dit ideaal in de platte duiten van persoonlijke voordeelen hebben omgezet! Zoo weerspiegelt zich in het brein van reclame-kunstenaar bij uitnemendheid der kapitalistische maatschappij het leven van een beginselvast tegenstander dier maatschappij!

Maar wat in 's hemels naam kan het genoemde vijftal bewogen hebben zulke bijdragen op te nemen, wat anders dan... reclamezucht? En dan de aartsclown Van Eeden, die de gelegenheid te baat neemt om van de Nederlandsche Regeering te verlangen dat zij Domela Nieuwenhuis op zijn ouden dag zou hebben gepensioneerd, ter willen van de diensten die hij aan het Nederlandsche volk heeft bewezen! Men moet wel een gek of een schavuit zijn om zulke opmerkingen aan een dergelijk adres te maken!

Het waardevolste zijn nog die bijdragen, waarin sommige episoden van den strijd, dien D. N. gevoerd heeft, worden beschreven. Zoo bv. die, waarin Schermerhorn hem als anti-militarist schetst, W. Giezen uit Leeuwarden en D. Kaspers uit Groningen iets van zijn vroeger optreden in Friesland en Groningen meedeelen.

Maar over 't algemeen toont heel het werkje sterk de zwakheid der

„beweging", waaruit het is voortgekomen. Haar bijna volslagen gemis aan theorie, aan historisch inzicht, aan kritisch vermogen, een gemis, waarvan de jongere, strijdende syndicalistische elementen zich ook ter dege bewust zijn. Als er één tak der Nederlandsche arbeidersbeweging is, die gebrek heeft aan „intellect", dan is het de vrij-socialistische. Daarvan legt ook dit werkje getuigenis af.

Het is hier natuurlijk niet de plaats om, zij 't ook maar in den meest beknopten vorm, de beteekenis van Domela Nieuwenhuis voor de Nederlandsche arbeidersbeweging te schetsen. De tijd daarvoor is ook nog niet aangebroken. Maar hoever staan wij nu reeds van het harde en vernietigende oordeel, dat in ditzelfde tijdschrift wel over hem is geveld! En hoe torenhoog rijst nu reeds aan den avond van zijn leven zijn figuur boven die van zijn klasse- en tijdgenooten, als Quack en Goeman Borgesius, juist dezer dagen verscheiden! Hoog, omdat Domela Nieuwenhuis zijn leven heeft gegeven en zijn leven lang heeft gestreden voor de klasse, welker overwinning de bevrijding der wereld is.

Overzicht der Tijdschriften.

v. R. In *De Gids* van Januari, het oudste en in vele opzichten nog het degelijkste onzer burgerlijke tijdschriften — al weerspiegelt het in zijn achteruitgang sinds de dagen van Potgieter vrij goed de daling van het algemeene beschavings- en vooral van het kritische peil der bourgeoisie — schrijft Dr. Colenbrander op den hooghartigen toon, dien wij van dezen grondigen maar te weinig veelzijdigen geleerde gewoon zijn, in het Binnenlandsch Overzicht over *De Grondwetsherziening* Hij tracht daarbij het verwijt te refuteeren, dat men zijn partij, de liberale, gemaakt heeft, namelijk, dat zij „de openbare school voor het A. K. zou hebben verkwanseld" en omgekeerd, dat de clericalen het huismanskiesrecht voor schoolsubsidiën zouden hebben verkocht.

Hij noemt „dit verwijt buitengemeen goedkoop — immers aan iedere bierbank te geef — zoodat het kwalijk van eenig gehalte kan zijn".

Met verlof, zouden wij willen opmerken: indien de heer C. zijn neus wat verder had gestoken dan de liberale bladen, waar hij al zijn licht uit schijnt op te steken, zou hij bemerkt hebben, dat er menschen in den lande zijn, die tot de clericalen geen enkel verwijt richten, dat zij wat dan ook zouden hebben verkocht, of aan de liberalen, dat zij iets hebben verkwanseld, maar die een *andere* Partij den smet aanwrijven, dat zij bij deze grondwetsherziening het eerste-geboorte-recht van de klasse, die zij heet te vertegenwoordigen, heeft verkwanseld, neen, heeft prijsgegeven voor een prijs, waarbij men nauwelijks meer van eenigen vorm van handel kan spreken.

Onze lezers weten, wie wij bedoelen.

Maar is het niet typeerend voor den .... hoogmoed of, kan men niet beter zeggen, voor de bekrompenheid der gezelschappen, waar de heer C. in pleegt te verkeeren, dat hij over de Grondwetsherziening van de jaren 1916—17 een paar bladzijden met opmerkingen kan neerschrijven, die toch zeker aanspraak willen maken op grondigheid, zonder daarbij het aandeel in aanmerking te nemen, dat *het proletariaat* ten goede en ten kwade aan deze herziening heeft?

De Grondwetsherziening van 1848 was het werk der groote burgerij.

Die van 1887 van de kleine, inzonderheid de clericale.

Zoo zal de geschiedschrijver contrateeren, dat die van 1916—17 het werk is van het proletariaat, zoowel wat betreft hetgeen zij brengt als ten opzichte van hetgeen zij niet brengt.

Den vermaardsten en in vele opzichten bekwaamsten historicus, dien onze bourgeoisie heden ten dage bezit, zijn deze eenvoudige waarheden verborgen gebleven.

Dr. Colenbrander heeft inzake de Grondwetsherziening èèn juist woord: „Grondwetsherziening, zoo men vermijden wil dat zij eene zaak van revolutie worde, is eene zaak van compromis."

Fraai Nederlandsch moge dit niet zijn — waarom drukken zoovelen onzer huidige Hollandsche jongere geleerden en essayisten zich toch zoo precieus en gewrongen uit? — doch juist is het wel.

De Grondwetsherziening van 1848 was dan ook geen compromis, maar een revolutie, al had de bourgeoisie ten onzent er om zoo te zeggen geen poot voor hoeven uit te steken. De barricade-strijders in Parijs, Berlijn enz. deden het voor haar. Zelfs die van 1887 droeg meer een revolutionnair karakter of ten minste bracht zij dieper veranderingen dan die wij heden beleven.

Heel een klasse — daarbij gesteund door het eerste revolutionnaire optreden van een nog lager verdrukte klasse, die der arbeiders, welke vòòr dien volslagen rechteloos was — had haar door felle agitatie, jaren lang voortgezet, noodzakelijk gemaakt. Zij bracht diepe veranderingen in ons staatkundig, ons maatschappelijk, ja zelfs ons economisch leven, maakte die althans mogelijk of bevorderde ze. Heel de kleine burgerij kreeg er een enorm deel door aan de politieke macht.

De Grondwetsherziening van nu echter, geen compromis — dit is slechts de uiterlijke schijn — maar een reactie of, op zijn best, een zaak van slechts geringe beteekenis, is alleen te verklaren door twee groote zaken, waarvan Dr. C. niets schijnt te hebben vernomen. Ten eerste dat het deel der arbeidersklasse, dat nog 10 jaar geleden (in 1903) opnieuw op weg scheen naar de Revolutie, zich aangepast geeft aan den bestaanden staat, zich neergelegd heeft bij de nieuwe richting, die ook ten onzent de bezittende klasse politiek, economisch en geestelijk is ingeslagen, en welke wij nu eenmaal Imperialisme noemen. En ten tweede, dat daardoor de liberalen den ruggegraat hebben verloren, dien zij behoefden om aan de eischen der rechterzijde op onderwijsgebied weerstand te bieden.

Zoo zijn volgens de proletarische historie de groote lijnen.

De heer C. echter weidt nog eenige bladzijden uit over de vraag of de dames, die hij kent, er met het nieuwe art. 80 nu ten slotte toch nog wat op zijn vooruitgegaan, en berijdt verder zijn stokpaardje, dat de liberalen goed hebben gedaan door de openbare school voor een goed deel uit te leveren aan de paters, de nonnekens en de orthodoxe dominées.

De heer. C., die in het tijdschrift, waar hij over politiek schrijft, reeds eenige jaren deze houding heeft aangeraden, kan moeilijk van inconsequentie worden beschuldigd, waar hij het toejuicht, dat de zaak zoo is geloopen. Het treurige — als men het zoo noemen wil — is, dat de heer C. een goed voorbeeld levert, hoe de burgerij zelfs in haar beste vertegenwoordigers alle gevoel heeft verloren voor het feit dat een ruggegraat, een stijve kop, of hoe men het noemen wil, kortom, dat een non-possumus inzake geestelijke goederen en inzake de toekomst van het geslacht eenmaal haar eer is geweest. Bij de besten tenminste. Dr. C. heeft daar zelfs geen vermoeden meer van. Een generatie vòòr hem begreep het nog. Dit is het verschil en de vooruitgang of achteruitgang, al naar men het noemen wil.

Het is bij de huidige „jongere" liberalen ook mode geworden om tegen den Senaat waarschuwende vingers op te heffen. Het successiewet-gevalletje heeft daar onlangs weer een mooie aanleiding toe gegeven. Ook Dr. C. doet aan dat spel mee. Het lijkt sprekend op de wijsheid van... een Vliegen of een Schaper.

Beter dan in zijn Binnenlandsch is de heer C. allicht in zijn *Buitenlandsch Overzicht*. Voor een man, die sinds jaren en jaren diplomatieke bescheiden uitgeeft en bewerkt op een schaal als weinige zijner voorgangers, die althans de politieke geschiedenis van Europa gedurende een paar eeuwen even goed kent als zijn huis, moet het een lichte, maar ook een verlokkelijke taak zijn, om, schrijvende over het Duitsche „vredesaanbod" — geestig noemt hij het een bonzen op de deur door den Engel te Potsdam, die een butor, d.w.z. een lomperd is — de vele onzinnigheden der huidige diplomatie in het openbaar, de diplomatie van de tribune en het dagblad aan te toonen. Ach, welk een verschil met den tijd, toen er nog een diplomatieke kunst bestond, toen er nog „diplomaten" waren! Ga ze heden ten dage, althans in Duitschland, maar eens zoeken.

Goed is ook nog de manier — men proeft hier een historicus, die gewend is uit ontelbare acten het essentieele te releveeren — waarop uit de verschillende uitlatingen en nota's, die gevolgd zijn op het Duitsche aanbod van 12 Dec. de hoofdzaak wordt gepuurd.

Maar als de heer C. dan te spreken komt over de Nota van Wilson — verder kon hij natuurlijk niet komen, want zijn stuk moest ter perse eer het antwoord der Tien op Wilson's nota bekend was, dan blijkt ook hem, den nuchteren, Hollandschen geschiedschrijver dezelfde kolder in den kop geslagen te zijn, die ook in de mannen van den N. A. O. R. en den Voetbalbond was gevaren. Dan verlaat hij den bodem der realiteit en der staatkunde en is bereid om als een engel een natte wolk voor zitplaats te kiezen.

Het idee, dat de Professor, die thans voor weer 4 jaar den scepter zwaait over 110 millioen Yankees en veel meer milliarden, zijn nota uit pure menschenliefde de wereld zou hebben gezonden, is dermate absurd, dat wij het van den eersten den besten Hollandschen koopman heel gewoon vinden, dat hij er aan gelooft. Maar een historicus als Dr. C.!

En toch het is zoo: „Juist daarom, gij jongensachtige President, God zegene uw gebaar!" „Want van boven moet de redding komen; van boven, waar de woonplaats is van den Heiligen Geest, die spranken zendt in het gemoed ook van Engelschen en Duitschers, van de menschen al te gader!"

Zoo was ongetwijfeld ongeveer de predikatie in de Vrije Gemeente op den Oudejaars-avond gestemd. Maar men zal begrijpen dat wij het hierbij laten. Het is — willen wij maar zeggen — toch werkelijk treurig gesteld met de burgerlijke „cultuur!"

Van de overige bijdragen, die onze lezers eenig belang kunnen inboezemen, noemen wij alleen het uitvoerige opstel van Prof. van Wijk over den grooten Poolschen schrijver *Adam Mickiewicz*. Het opstel, hoewel droog, brengt in ieder geval van bekwame hand heel veel belangrijks over dezen nationalen dichter der Polen. Nu Polen

door de gebeurtenissen van den Wereldoorlog weer kans krijgt een nieuwe periode van zijn ontwikkeling in te treden, is het de moeite waard kennis te nemen van het leven van een zijner grootste vertegenwoordigers.

* * *

In *De Nieuwe Gids*, zooals die heden verschijnt, onder Redactie o.a. van Van Deyssel, Willem Kloos en Jac. van Looy, weerspiegelt zich een ander verval dan in *De Gids*: het realief nog veel diepere verval der „Richting van Tachtig." Quantum mutatus ab illo Hectore! Hoezeer veranderd, mag men, meer nog dan bij het andere tijdschrift hier uitroepen. Het eclecticisme in den slechtsten zin viert thans hoogtij in de kolommen, waar eenmaal ten zorgvuldigste alles werd geweerd, wat minderwaardig was. De vele namen op den omslag vormen het zonderlingste allegaartje, aan 't welk niets meer gemeen is. Het tijdschrift is niet anders meer dan een vergaarbak voor alle mogelijke opstellen van de meest verschillende qualiteit en ongelijk gehalte.

Ook hier treffen wij een ,,Binnenlandsche Kroniek" aan, toevertrouwd aan den heer Frans [illegible]etscher. De vrijzinnige-democratie op haar smalst! En de ,,Buitenlandsche Kroniek" wordt geleverd door den beruchten schrijver uit het ,,Handelsblad". Chr Nuys, die in het citeeren een toppunt van belachelijkheid heeft bereikt, vòòr hem, nemen wij aan, door niemand beklommen. Deze man doorspekt namelijk zijn proza over Buitenlandsche politiek en den oorlog dermate met ,,dichterlijke" aanhalingen, dat men er, als men 't voor de eerste maal ziet, paf van staat. Hij is dezen keer, wat dit betreft, zelfs zeer matig, daar slechts Longfellow, Goethe en nog een dichter aan zijn beschouwingen kracht moeten bijzetten. Overigens kan men den inhoud daarvan raden, wanneer men weet, dat de heer Nuys begint met het woord van Troelstra te herhalen, die in de Kamer zei, dat hij zoo ontroerd was over het aanbod van Wilhelm II. Zeg me, wien gij bewondert, en ik zal u zeggen, wie ge zijt. Dat de man niets van het Imperialisme begrijpt, dat hij ook al als rechter zit over *alle* groote Mogenheden, die immers altemaal stinkbokken zijn in de neusgaten eens onpartijdigen Hollanders, en dat hij ten slotte Wilson bewondert, spreekt vanzelf. Wij zijn hier nog zooveel verdiepingen hooger dan bij den heer Colenbrander. En daar was het ook al niet veel soeps!

Van de vele bijdragen in deze aflevering vermelden wij alleen die van den Belgischen schrijver André de Ridder: *Bij den dood van Emile Verhaeren*. Om twee redenen. Ten eerste was Verhaeren, de in December door een noodlottig ongeval gestorven Fransch-Belgische dichter, een man, die, al kan hij uit den aard der zaak — hij schreef slechts Fransch — aan Hollandsche arbeiders niet bekend zijn, toch ook voor hen beteekenis heeft. Verhaeren toch is de dichter, die de grootschheid van het moderne imperialistische kapitalisme wellicht 't beste heeft trachten uit te drukken. Daardoor is zijn invloed ook niet gering geweest en uit zijn werken zou de revolutionaire arbeider des te beter de enorme beteekenis kunnen leeren inzien van het feit, dat in ons land reeds proletarische poëzie is geschapen, terwijl België

met zijn veel intensiever kapitalistische Ontwikkeling, slechts den grootsten verheerlijker van het Imperialisme heeft voortgebracht. Wij vermelden het opstel verder, omdat het, hoewel volkomen „burgerlijk" gedacht, veel meer waardevols geeft omtrent Verhaeren's werk en beteekenis dan de „socialistische" hofdichter der S.D.A.P. Adama van Scheltema in de paar bladzijden, die hij aan Verhaeren in de z.g.n. „Socialistische" Gids heeft gewijd. Terwijl A. de Ridder tenminste nog een vrij goede karakteristiek heeft van burgerlijk standpunt, vinden wij bij Adama van Scheltema, die een dik boek heeft geschreven over „Socialistische Aesthetica", waarin hij o.a. Gorter en H. Roland Holst te lijf ging, niets dan eenige zinledige, holle exclamaties, zelfs geen poging tot bepaling van de beteekenis van deze toch werkelijk vrij doorzichtige figuur. En dat, terwijl het eene vers, dat Adama van Scheltema — trouwens voor een groot deel slecht — vertaald heeft, „De Opstand" namelijk, vrij goed dienen kan om aan proletarische lezers duidelijk te maken, wat Verhaeren was en niet was. In dat gedicht toch is wel het plebs, dat opstaat en zinneloos woedt, maar niet het proletariaat als massa, die tegen het Kapitalisme in opstand komt om een nieuwe, hoogere orde te scheppen. De hofdichter van Troelstra snapt zelfs dit niet.

Wij zijn hiermee meteen aan een derde burgerlijk tijdschrift gekomen, dat wij nog even willen vermelden: *De Socialistische Gids.*

In de Redactie van dit orgaan der Nederlandsche Sociaal-Imperialisten zijn thans broederlijk alle richtingen, beter nuanceeringen, vertegenwoordigd, die het sociaal-imperialisme internationaal en ook nationaal thans omvat. Van R. Kuyper tot Vliegen en Troelstra, van de theoretische warhoofderij tot de koele practijk van de verslaving der arbeiders in dienst van Staat en Kapitaal. Het tijdschrift is uitgebreider geworden, nu het zijn tweeden jaargang is ingegaan, maar we kunnen onmogelijk zeggen, dat het daardoor verhelderender belooft te werken. Integendeel: meer dan ooit staat deze aflevering in het teeken der Confusie: verwarring in de arbeidershoofden is, zooal niet het doel, dan toch de werking van al deze kost. Een goed voorbeeld geeft daarvan het stelsel van een nieuwen medewerker, Dr. C H. Ketner, die overigens al een oud-gediende in de Arbeiderspartij is. Deze begint een serie artikelen, waaraan hij den titel geeft: *Geestelijke Stroomingen.* Men zou, afgaande op dezen titel, misschien verwachten, dat men een beschouwing kreeg over de velerlei „geestelijke" bewegingen, die het Imperialisme overal in de kapitalistische wereld wekt, ook ten onzent, (b.v. de neiging ook onder de mannen der natuurwetenschappen, om terug te keeren tot de mystiek). Doch dan vergist men zich. De schrijver, die een goed kenner der filosofie is, levert met zijn bijdrage ten eerste slechts het bewijs, hoe schromelijk men in de Arbeiderspartij sinds jaren en jaren alles heeft verwaarloosd, wat niet direct de om zoo te zeggen tastbare „hervormingen" betrof, welke men door grootere machtsvorming hoopte te „veroveren". Want hij begint met te herinneren aan het woord van een der „voormannen" van de Nederlandsche sociaal-democratie, die eens moet gezegd hebben, dat hij allen tijd, aan filosofie, d.w.z. aan iets anders dan het strijden voor „hervormingen" besteed, verknoeid achtte. Ongetwijfeld is dat

een van de tegenwoordige redacteuren van het tijdschrift geweest. En deze plat-materialistische of liever plat-burgerlijke denkwijze is inderdaad een der oorzaken geweest, die de Arbeiderspartij in het moeras eener burgerlijke hervormingspartij hebben veranderd. Om eenigszins tegemoet te komen aan het volslagen gemis aan „filosofische" kennis bij de „gewone" arbeiders der Arbeiderspartij — hij kent ze natuurlijk goed — wil Dr. Ketner dan trachten, hun eenige elementaire begrippen bij te brengen. Een nuttig werk ongetwijfeld. Maar ten eerste is het toch wel wat mal om aan deze elementaria den titel: geestelijke stroomingen toe te kennen. En ten tweede blijkt onmiddellijk reeds, dat de schrijver in het voornaamste de verwarring bij zijn lezers niet opheft, maar vermeerdert. Hij schrijft namelijk: „Voor deze lezers — (dus voor de eenvoudigen) — en niet in de eerste plaats voor filosofisch ontwikkelden, zijn de volgende stukjes bestemd. *Mogen zij, om een woord van Mehring te gebruiken, zich er mee stichten op Zondag, nadat zij zes werkdagen als goede sociaaldemocraten hebben gestreden!*" M.a.w. de schrijver maakt zelf, naar het voorbeeld der Troelstra's en dergelijken, den dagelijkschen strijd los van de „filosofie", die, als ze iets wil beduiden, toch zeker de grondslag moet zijn van de theorie. Het is volkomen hetzelfde als bij de Christenen, waar men 6 dagen mag jacheren, als men maar één dag „in zich zelven keert". Dr. Ketner lastert den ouden strijder Mehring nog op den koop toe. Maar wij nemen aan, dat hij dit doet, omdat hij niet beter weet. Zoo echter ziet de inhoud van dit tijdschrift der reformisten er uit, zelfs waar een eerlijk en ernstig man aan het woord is.

Wat J. J. de Roode, R. Kuyper, W. H. Vliegen, Pothuis, Ricardo — die hier onder hetzelfde pseudoniem schrijft, dat hij in „De Nieuwe Groene" gebruikt, ten beste geven, kan men hieruit afmeten. Eèn „bijdrage" is ietwat waardevoller, die van Dr. C. S. Stokvis over de „Medische gevolgen van den Oorlog".

* * *

In afl. 6 van 10 November behandelt Karl Marchionini, onder den titel: *Het Sterke Kapitalisme* de vraag of wij in het vaarwater van een radikaal-burgerlijke hervormingspartij zullen geraken, dan wel of wij een zuiver socialistische partij moeten blijven.

Tijdens den oorlog zijn de reformisten nog in hun meening versterkt en achten juist thans den tijd gekomen om hun doel, den burgerlijken staat wat gemakkelijker in te richten en den loondienst wat dragelijker te maken, te verwezenlijken. Zij hebben daarbij zelfs steun van partijgenooten gekregen, die hen vroeger fel bestreden.

Het kapitalisme, zoo redeneeren zij, heeft door en in den oorlog bewezen zóó sterk te zijn, dat aan verwezenlijking van het socialistische einddoel vooralsnog niet te denken is.

Vóór den oorlog werd er vaak gesproken van verrottings-verschijnselen van het kapitalisme, maar ziet, er schuilt nog een zoodanige kracht in, dat het zelfs tegen een oorlog als deze bestand blijkt te zijn.

In burgerlijke kringen wordt juist het tegendeel gezegd. De bekende professor in de ekonomie te München Lujo Brentano schreef n.l. in Juni 1916 in het *Berliner Tageblatt*: „Wij zijn den socialistischen

toekomststaat veel nader gekomen als wij vóór den oorlog hadden kunnen droomen ..."

Evenwel, bij het socialistisch ingrijpen in het bedrijfsleven, zijn wij blijven staan op het punt. waar de resultaten aan allen ten goede zou moeten komen, het is nu een socialisme ten bate van een een deel der bezittende klasse, inplaats van voor de armen, het maakt enkele monopolisten rijker, en in het bijzonder de groot-grondbezitters".

De schrijver doet daarna uitkomen, dat wij die toekomstaat niet genaderd, doch er verder van verwijderd zijn door den oorlog, aangezien deze geheel afhangt van den geest van het proletariaat, dat zóólang de kapitalistische last zal dragen tot het in staat is het socialistische einddoel te verwezenlijken. Het bleek te zwak om den oorlog te verhinderen, uit gebrek aan socialistische geschooldheid. — Thans is het proletariaat de drager van den oorlog. — Lloyd George, de tegenwoordige Minister-President en bijna dictator van het Britsche Rijk sprak op het Congres van de Engelsche vakarbeiders te Bristol in Juni 1915 de navolgende duidelijke woorden: „De vakbeweging behoort tot de sterkste krachten van dit land, zonder haar is onze zaak verloren". Zoo was ook de overwinning van het Duitsche leger in Rusland de overwinning van de Duitsche arbeidersorganisaties. Niet Hindenburg, niet Mackensen, of wel een andere heer „Von" heeft die slagen gewonnen. De werkelijke overwinnaar was de arbeider".

Lloyd George is een zeer scherpzinnig en gewikst demagoog. Hij heeft de Duitsche arbeiders daarom zoo verheerlijkt en hen de Engelsche arbeiders tot voorbeeld gesteld, ten einde de Engelsche arbeiders te bewegen de overwinning van het Engelsche Imperialisme te behalen.

De „sterkte" van het Kapitalisme is ten slotte de onbewustheid van het proletariaat, dat lang niet genoeg socialistisch is geschoold.

De maatschappelijke voorwaarden voor het socialisme zijn door de reusachtige concentratie van het Kapitaal (finantie-kapitaal der banken) door en in den oorlog veel gunstiger geworden.

De maatschappelijke antithese is nu: Imperialisme-Socialisme.

* * *

Ernst Heilmann, de leider van de nieuwe *Vorwärts*, schrijft onder den titel: *die Emser Dépêche von 1814", gefabriceerd door fransche sociaaldemocraten* in nrs. 6 en 7 van 10 en 17 November twee snorkende, infame artikelen, doorspekt met vet-gedrukte kracht-uitdrukkingen, waarin hij, in zijn patriottische overspanning, het duitsche proletariaat misleidt en de fransche sociaaldemocraten op een schandelijke wijze bezoedelt.

Het is, dunkt me, totaal nutteloos, de inhoud van deze artikelen, vol bombast en holle pathos, weer te geven. Zij zijn het papier en den inkt er aan besteed, niet waard.

Genoeg zij het op te merken dat Heilmann de plechtige verklaring aflegt dat de Fransche arbeiders het Duitsche Rijk als de aanstichter van den oorlog beschouwen, omdat de redaktie van het Parijsche partijorgaan, de *Humanité*, in het belang van de Fransche oorlogspartij in de beide laatste dagen van Juli 1914 schaamtelooze

en bewuste vervalschingen bracht in de officiëele telegrammen over de Russische mobilisatie en dat nog op dit oogenblik de massa van de Fransche proletariërs aan die vervalschingen, nog vaster dan aan het evangelie, gelooven. Jaurès was, volgens H., daaraan onschuldig, maar daarom moest hij ook sterven. De overige redakteuren als Renaudel en Longuet moeten dus den dood van hun geëerden vriend met vreugde hebben begroet.

Kautsky dient Heilmann van antwoord in een artikel „*Die Wahrheit auf dem Marsch*" en zegt dat de beschuldigingen over de vervalschingen totaal onbewezen en onwaar zijn, en dat slechts een ontoerekenbare kan meenen, dat de wereldgeschiedenis een anderen loop zou hebben genomen, indien een telegram in de *Humanité* een ander opschrift had gedragen en niet ware vervalscht geworden. Eveneens komt Bernstein in een artikel „*Die Chemnitzer Fanfare*" met kracht tegen de lage verdachtmakingen van Heilmann op.

Over „*Het Nieuwe Polen*" twee artikelen van Kautsky in de nummers van 17 en 24 November, waarin hij voorop stelt, dat door de zoogenaamde bevrijding van Polen *schijnbaar* de eisch is vervuld, die Marx steeds in het centrum van de buitenlandsche politiek der Internationale heeft gesteld en schijnbaar een nieuw bewijs is geleverd voor de bewering van Lensch, dat in dezen oorlog de Duitsche revolutie wordt voltrokken, aan de spits waarvan Bethmann Hollweg staat.

Intusschen is van het nieuwe „Koninkrijk Polen" nog niets bepaalds bekend. Zijn grenzen zijn nog niet vastgesteld, de rechten en plichten van zijn burgers nog niet omschreven, zelfs is niet het tijdstip bepaald, waarop het nieuwe Rijk zal zijn hersteld. Er is alleen bekend dat het een constitutioneele erfelijke monarchie zal zijn met een eigen leger. Wij hebben dus slechts nog met een Polen der toekomst te doen.

K. geeft dan een overzicht over het feodale historische Polen, dat steeds onder den druk van de adelijke grondbezitters bleef, ook tijdens de heerschappij van Napoleon. Het was ook Napoleon slechts te doen om de 60.000 man. als materiaal voor het slagveld tegen Rusland. Na 1815 werd Rusland als de ergste vijand van de Europeesche vrijheid en Polen als het stootblok daartegen beschouwd. Dat was de tijd van de warmste Polen-sympathie in geheel Europa, de tijd der Polen-liederen. De bevrijding van Polen was de plicht der Europeesche democraten.

Toen het Duitsche liberalisme in 1849 echter tijdelijk de macht in handen kreeg, schrok het voor de vrijmaking van Polen terug. Alleen de uiterste linkerzijde, waaronder ook Marx en Engels, wenschte door een oorlog Polen van Rusland te bevrijden. Op 19 Augustus 1848 schreven zij in de *Neue Rheinische Zeitung*:

„Het herstel van een demokratisch Polen is de eerste voorwaarde voor een demokratisch Duitschland. Natuurlijk geen herstel van een „*Schijn*"-*Polen* maar van een staat op levensvatbaren grondslag. Polen moet minstens de uitbreiding van 1772 verkrijgen, moet niet alleen het gebied maar ook de uitmondingen van zijn groote rivieren hebben, en moet aan de Oostzee minstens een groot kustgebied bezitten."

Dat was het wat Marx toenmaals onder de bevrijding van Polen verstond en dat moet iedereen in het oog houden die een onderzoek wil instellen, in hoeverre het thans te herstellen Polen een verwezenlijking van den ouden eisch van Marx is.

De laatste opstand der Polen in 1863 werd door Rusland met behulp van Pruisen onderdrukt. Het z.g. „Koninkrijk Polen" verloor toen het laatste overschot van zijn zelfstandigheid, het werd in 10 Russische gouvernementen verdeeld en het Russisch werd als staats-taal ingevoerd.

Uit de gemeenschappelijke protesten van de Engelsche en Fransche arbeiders tegen het barbarisme van Rusland in Polen, werd toen de eerste Internationale geboren.

In zijn „Inauguraladresse" wees Marx er op dat de arbeidersklasse noodzakelijk een eigen buitenlandsche politiek moet hebben en achtte hij het dringend noodzakelijk om de toenemende invloed van Rusland in Europa te vernietigen, aan de Polen het aan ieder volk toekomende zelfbeschikkingsrecht toe te kennen en dit land op een socialen en demokratischen grondslag te doen vestigen. Wij verwachten echter de bevrijding van Polen slechts van de toenemende kracht der sociaal-demokratie in alle landen.

Bij die verklaringen bleef het, de eerste Internationale hield zich na het congres te Genève in 1866 niet meer met de Poolsche kwestie bezig evenmin is zij in de 2e Internationale ooit meer in het middenpunt van de buitenlandsche politiek van het internationale proletariaat komen te staan [1]). Wel bleef de strijd tegen het Russische absolutisme een aangelegenheid van de Internationale, maar het was niet langer een strijd *tegen* Rusland, het werd een strijd *in* Rusland.

Daarom is het ook niet juist, als de nieuwe *Vorwärts* over het „Warschauer manifest" schrijft:

„De sociaal-demokratie heeft steeds aan de stelling van Marx vastgehouden dat de macht van het Czarisme slechts inderdaad onschadelijk kon gemaakt worden door het herstel van Polen op demokratischen grondslag."

De toestanden in het Russische Rijk zijn sinds-dien kolossaal veranderd, Na de roemrijke dagen van 1905 weten wij dat de macht van het Tzarisme slechts onschadelijk kan gemaakt worden door een Russischen staat op demokratischen grondslag. Het ontstaan van de Russische revolutionaire beweging is een der faktoren die de oude opvatting van Marx tot een anachronisme heeft gemaakt.

Een andere faktor is het ontstaan van een nieuwe klasse van industrieele kapitalisten in Polen zelf, die groote belangen heeft bij een verbinding van dat land met Rusland. (Zie daarover de brochure van Rosa Luxemburg „De industrieele ontwikkeling van Polen."

Tegelijk met het groot-industrieel kapitaal ontstond natuurlijk ook een groot-industrieel proletariaat in Polen, en daarmede tegelijk één nieuwe revolutionnaire klasse, geheel verschillend van de vroegere Poolsche rebellen. Die nieuwe atmosfeer heeft Marx niet gekend. Toch is Polen nog een agrarische Staat, want 9 millioen inwoners van

---

[1]) In dit verband wordt verwezen naar het Grünbergsche archief für die Geschichte des Socialismus VI, waarin een belangrijk artikel voorkomt van Rjasanoff „Marx u. Engels über die Polenfrage".

de 12 milloen wonen op het platteland; zoodat zich nog allerlei moeilijkheden kunnen voordoen, alvorens aan het nieuwe Polen een vorm is gegeven, waarin het op demokratischen grondslag zich ekonomisch zal kunnen ontwikkelen.

In een artikel „*Arbeid en Kapitaal in de textiel-industrie tijdens den oorlog*," stelt Hermann Jäckel in het licht dat de loonen der Duitsche textielarbeiders in de 2½ jaar wereldoorlog, gedaald zijn, terwijl het groot-kapitaal in de textiel-industrie ongekende winsten maakte, al is het dikwijls met papier en andere surrogaten als grondstoffen.

Veel textielarbeiders uit de Rijnprovinciën zijn reeds aan den bouw van spoorwegen in België en die uit Saksen in de metaal- en munitie-industrie werkzaam gesteld.

In een opstel over *Galicië*, zegt Jacob Pistiner, dat ook voor dit land, om nationale en ekonomische redenen, autonomie niet meer gewenscht is.

* * *

De *International Socialist Riview* is een zeer frisch Amerikaansch Tijdschrift; waarin de georganiseerde revolutionaire massa-beweging als nieuwe strijdmethode aan de Amerikaansche arbeiders duidelijk wordt gemaakt.

In het November-nummer vinden wij o. a. van onzen vroegeren landgenoot S. J. R. twee artikels' een over de zoogenaamde „Victorie" van het spoorweg-personeel, en het andere is de voortzetting van de belangrijke artikelen-serie „de Linker Vleugel" (The left wing), over massa-aktie en massa-demokratie.

Het is de slechtste politiek voor een arbeiders-aktie victorie te kraaien, terwijl men inderdaad verslagen is, en R. toont aan dat het spoorweg-personeel is verslagen door de demagogie van Wilson en van het congres. Bij besluit van het congres blijven de spoorweg-slaven in honderden en duizenden gevallen 16 uren en meer per dag uitgebuit, terwijl zij bij ernstige conflicten zich hebben te onderwerpen aan verplichte arbitrage. Ofschoon Wilson het „de acht-uren-wet" noemde, is het hem niettemin volmaakt bekend dat die wet met 8 uur werken per dag niets heeft nit te staan. De loonen zullen gedeeltelijk stijgen met 25 pCt, gedeeltelijk met 10 pCt., de prijzen der levens-middelen daarentegen zijn gestegen met 36 pCt. Die z.g. achturen-wet ging gepaard met een wet op de verhooging van vracht-prijzen, waarvan de meerdere kosten hoofdzakelijk door de arbeiders zullen worden betaald. In geval van „militaire urgentie", waaronder ook werkstakingen en arbeiders-oproeren wel zullen gerangschikt worden, worden de spoorwegarbeiders beschouwd als te zijn in militairen dienst.

Dit alles is het resultaat der leiders-diplomatie. Zelf-doen, in den vorm van georganiseerde massa-aktie zal in de toekomst wel het eenige middel zijn om met vrucht tegen de trust-combinaties der kapitalisten in het tijdvak van het imperialisme te kunnen vechten.

Ook in zijn artikel „de Linker Vleugel" doet R. duidelijk uitkomen dat de arbeiders hun lot in eigen handen moeten nemen in plaats van hun hoop te vestigen op leiders uit den tijd van de parlementairen „negoties."

Onze socialistische parlementairen en kantoorhouders (bureaucraten) worden met den dag nutteloozer, wijl zij geen werkelijke successen meer behalen kunnen, met hun verouderde stijl van vechten voor de arbeiders-klasse. Zij zijn zelfs meer dan nutteloos, omdat, zoolang zij het vertrouwen van een groot deel der arbeiders nog bezitten, zij een sta-in-den-weg zijn voor de ontplooing van eigen energie en klassemacht der massa.

De schrijver ontwikkelt dan een nieuwen vorm van klassenstrijd, waarin de massa's bewust, eenvoudig en openlijk, zonder diplomatieke trucs of parlementaire negoties, vastberaden in gesloten gelederen optrekken en in het vuur van den strijd elke opengevallen plaats in de voorste gelederen onmiddellijk zal aangevuld worden.*)

In een ander artikel: Meer „*Wet en Orde*" (More „Lauw and order"), deelt Leslie Marcy mede, dat op 15 Sept. 1916, 262 mijnwerkers van Old-Forge, op bevel van rechter (Sheriff) Ben S. Phillips werden gearresteerd en weggevoerd naar Scranton, waar zij alle in de gevangenis werden geworpen. Het waren grootendeels Italianen, Polen en Lithauers, leden van hun vakbond. Zij behoorden tot de 40,000 symphatie-stakers met de werkstaking in de ijzermijnen van Minnesota.

Voor de jury werd uitgemaakt dat geen enkel strafbaar feit was begaan, en dat de aanval was geschied op bevel van de bezitters der kolenmijnen van Pennsylvanië, ten einde te trachten met de kracht der vuurwapens, de toenemende solidariteit van de mijnwerkers te breken.

Het is de van-ouds bekende Amerikaansche methode, waarbij de revolver, de samenzwering en de gevangenis het hoogste ressort is der Amerikaansche machthebbers.

Zoo vertelt Arthur Lesueur in een opstel getiteld: „*Legal Sidi lights on murder*" dat acht mannen en vrouwen, blijkens hun namen van Poolsche afkomst, gevangen genomen zijn en beschuldigd van moord tijdens de werkstaking in de Iron Range van Minnesota.

Zij werden ten huize van een der beschuldigden Phillip Masanovitch, door afgevaardigden van mijnbezitters aangevallen, waarbij in een gevecht een der afgevaardigden en een toeschouwer werd gedood.

Uit een onderzoek is gebleken dat geen der aanwezige mijnwerkers gewapend waren, terwijl de vier mijn-afgevaardigden allen van vuurwapens waren voorzien.

Wederom de bekende tragedy der werkstaking-conflicten in Amerika, ditmaal door de machtige „steel-trust" in elkaar gezet, volgens dezelfde beginselen, als het Haywood-geval in Idaho en als dat der anarchisten van Chicago.

Organiseert u, maar: Organize right" schrijft William D. Haywood in dezelfde afl. van de Int. Soc. Rev., in een brief aan een arbeider van Indiana, waarin hij op duidelijke wijze de verschillen aantoont tusschen „Craft and Industrial Unionisme," tusschen de beginsels van losse op zichzelf staande vereenigingen van arbeiders in hetzelfde vak

---

*) Uit een redaktioneel artikel voorkomende in de December-afl. blijkt dat de „Int. Soc. Review" volkomen instemt met de artikelen-serie van S. J. R. over Massa-Aktie, dat zij het standpunt van de Europeesche „Left Wing Comrades" inneemt en in Amerika daarvoor propaganda zal maken.

(American federation of Laeber), en die van vereenigingen van alle industrieele vakarbeiders in één bond, (The Industrial Workers of the World).

De psychologie der „Craft-unionists” is dezelfde als die der kleine burgerij.

Hun doel is door allerhande middelen, als uitsluiting van vrouwen, meisjes en jongens, van negers, aziaten en andere vreemde natiën, door het beperkt leerling-systeem enz. enz. iets meer te verkrijgen dan de groote meerderheid der arbeidersklasse heeft en met die kleine verbeteringen zijn ze tevreden. Zij zijn vakbewust, in plaats van klassebewust.

L. D. Gillespie vertelt ons van den honger en de armoede, die wordt geleden onder de industrieele- en landarbeiders te midden van de overdadige weelde en rijkdom van de industrie-lords en landlords in de staat Oklahoma.

Maar de dag van afrekening nadert, zegt de schrijver, overal doemen revolutionaire organisaties op, onder den naam van „Working Class Union” zoowel onder de pachters als de loonarbeiders.

* * *

Carl Wittman komt in een beschouwing over „de Duitsche minderheid en de Oorlog” tot de conclusie dat de Amerikaansche Socialistische Partij noodzakelijk stelling moet nemen ten opzichte van de scheuring in de Duitsche partij. Ieder arbeider in Amerika, die de politiek van Scheideman: „Vechten tot het einde toe” veroordeelt en de „Preparedness” (gereed-zijn voor de verdediging van de V. St.) op zich laat rusten, gelijkt den pharizeër, die steeds de splinter in het oog van zijn broeder ziet, en onbewust blijft van de balk in zijn eigen oog.

OPMERKER.

De Droom van Debs [1])

DOOR

JACK LONDON.

Een vol uur voor mijn gewone tijd werd ik wakker.

Dit op zichzelf was merkwaardig en ik lei klaar wakker erover te piekeren. Er was iets aan de hand, er was iets niets in den haak, ik wist niet wat. Een voorgevoel van iets verschrikkelijks, dat gebeurd was of te gebeuren stond, drukte zwaar op me. Maar wat was het? Ik trachtte mij te oriënteeren. Ik herinnerde, me dat er ten tijde van de groote aardbeving verscheidenen waren, die beweerden, dat ze eenige oogenblikken voor den eersten schok wakker werden en dat ze gedurende die oogenblikken zonderlinge gevoelens van vrees waarnamen. Zou San Francisco weer door een aardbeving bezocht worden?

Een voile minuut lag ik, stijf afwachtend, maar de muren waggelden niet, er kwam geen schok en er viel geen metselwerk. Alles was stil. Dat was het! De stilte! Geen wonder, dat ik verontrust was. Het gezoem van de groote levende stad was zonderling afwezig. Door mijn straat ging de tram op dien tijd van den dag ongeveer eens in de drie minuten, maar in de volgende tien minuten passeerde er geen een. Misschien was er een groote tramstaking, dacht ik; misschien was er ook een ongeluk gebeurd en de stroom verbroken. Maar neen, de stilte was te diep. Ik hoorde geen geknars en geratel van wagonwielen, noch het stampen van een met ijzer beslagen hoeven, opzwoegen tegen de steile keistraten.

Ik drukte op de drukknop bij mijn bed, trachtte den klank van de bel te hooren, al wist ik dat het onmogelijk was voor het geluid om drie verdiepingen op te stijgen tot waar ik was, zelf al ging ze over. Ze was heel goed overgegaan, want een paar minuten later kwam Brown binnen met het ontbijt en het ochtendblad. Ofschoon zijn gelaatstrekken even onverstoorbaar waren als altijd, bemerkte ik toch een onrustigen, vreesachtigen blik in zijn oogen. Ik merkte ook op dat er geen room op het blad was.

„De melkinrichting leverde van morgen niet", lei hij uit; „en de bakker ook niet."

---

[1]) Wij geven hierbij een vertaling van een schets van den bekenden, kort geleden gestorven socialistischen auteur, door hem speciaal geschreven voor ons broederorgaan: „The International Socialist Review".

Ik sloeg weer een blik op het blad. Er waren geen versche Fransche broodjes — alleen maar sneedjes oudbakken grahambrood van gisteren, voor zoover ik weet, het beroerdste brood wat er is.

„Er werd niets geleverd vanmorgen, mijnheer", begon Brown verontschuldigend uit te leggen; maar ik viel hem in de rede:

„De krant?"

„Ja mijnheer, die is afgegeven, maar dat was het eenige en 't is ook voor 't laatst. Morgen komt er geen krant nit. Het staat in de krant. Kan ik iemand sturen om wat gecondenseerde melk voor u te halen?"

Ik schudde van neen, accepteerde de koffie zwart en vouwde de krant open. De bovenste regels verklaarden alles, verklaarden te veel in waarheid, want de kolommen pessimisme die het blad gaf, waren belachelijk. Een algemeene staking, zei het, was uitgeroepen over de heele Vereenigde Staten en de voorbarigste gevoelens van angst werden uitgedrukt betreffende de proviandeering van de groote steden.

Ik las haastig verder, bladerde vlug door en herinnerde me van alles over arbeidstroebelen van vroeger. Gedurende een generatie was de algemeene werkstaking de droom geweest van den georganiseerden arbeid, welke droom oorspronkelijk opgekomen was in het brein van Debs, een van de groote leiders, van dertig jaar terug. Ik herinnerde me, dat ik in mijn studietijd over dat onderwerp een artikel geschreven had voor een van de tijdschriften en dat het getiteld was: „De droom van Debs!" En ik moet bekennen dat ik het onderwerp zeer zorgvuldig en academisch behandeld had als een droom, niets meer. De tijd en de wereld rolden verder; Gompers was heengegaan; de Amerikaansche Federatie van den Arbeid en ook Debs met al zijn wilde revolutionaire ideeën; maar de droom was blijven bestaan en nu was ze ten slotte werkelijkheid geworden. Maar ik lachte, toen ik het las, over den somberen kijk van het blad, ik wist beter. Ik had gezien, hoe de georganiseerde arbeiders in vele worstelingen verslagen waren. Het was maar een kwestie van dagen en de heele geschiedenis was weer in orde. Dit was een nationale staking en 't zou de regeering niet veel moeite kosten om ze te verijdelen.

Ik gooide de krant weg en ging me verder kleeden. Het zou stellig interessant zijn om buiten in de straten van San Francisco te zijn, als er geen wiel draaide en de heele stad gedwongen vacantie had.

„Pardon, mijnheer" zei Brown, toen hij me mijn sigarenkoker reikte, maar mijnheer Harmned heeft me gevraagd, of hij u even kan spreken voor u uitgaat.

„Laat hem onmiddellijk binnen" antwoordde ik.

Harmned was de bottelier. Toen hij binnenkwam zag ik, dat hij met moeite zijn opgewondenheid bedwong. Hij ging recht op zijn doel af.

„Wat moet ik doen, mijnheer? Er zullen verschillende dingen noodig zijn en de bestellers zijn in staking. En we hebben geen stroom, ik denk dat ze daar ook staken."

„Zijn de winkels open?" vroeg ik.

„Alleen de kleine, mijnheer. De winkelbedienden staken en de groote winkels kunnen niet openen, maar de eigenaars en hunne families drijven de kleine zelf".

„Neem dan de auto" zei ik, „rij rond en doe je inkoopen. Koop zooveel als je wil van alles wat je noodig hebt of mocht noodig hebben. Koop een kist kaarsen, of neen, koop een half dozijn kisten. En als je klaar bent, zeg dan aan Harrison dat hij met de kar voor de club komt om me te halen, — niet later dan elf uur."

Harmned schudde gewichtig het hoofd. Mijnheer Harrison is ook in staking als lid van de Chauffeurs Union, en ik zie geen kans de auto te besturen".

„Zoo, zoo, is 't waarachtg?" zei ik. „Nou, als later „mijnheer" Harrison eens aan mocht komen, zeg hem dan, dat hij ergens anders naar een baantje kan omkijken."

„Jawel, mijnheer."

„Ben jij misschien ook lid van de Vereeniging van Botteliers, Harmned?"

„Neen, mijnheer" was het antwoord. „En zelfs al was ik het, dan zou ik toch in een crisis als deze mijn werkgever niet in den steek laten. Neen, mijnheer, werkelijk."

„In orde, merci" zei ik. Maak je nu klaar om met me mee te gaan. Ik zal zelf de auto sturen en we zullen een voorraad provisie opdoen om een beleg te weerstaan."

Het was een prachtige eerste Mei-dag, zelfs voor een dag in Mei. De hemel was wolkeloos, er was geen wind, en de lucht was warm — bijna balsemiek. Er waren heel wat auto's uit, maar de eigenaars bestuurden ze zelf. De straten waren vol maar stil. De arbeiders, op zijn Zondagsch gekleed, gingen een luchtje scheppen en namen waar, wat de gevolgen waren van de staking. Het was alles zoo ongewoon en toch zoo vreedzaam, dat ik het buitengewoon vermakelijk vond. Mijn zenuwen tintelden als door een zachte prikkeling. Het was een soort van kalm avontuur. Ik kwam Miss Chickering voorbij. Zij bestuurde haar kleine motorcar. Ze draaide bij en kwam achter me en hield me op den hoek aan.

„O, mijnheer Cerf!" riep ze, „weet u, waar ik kaarsen kan krijgen? Ik ben wel in een dozijn winkels geweest, maar ze zijn allemaal uitverkocht. Het is vreeselijk akelig, vindt u niet?"

Maar haar schitterende oogen logenstraften die woorden. Zij genoot

hoogelijk, precies als wij. Het was net een avontuur, om die kaarsen te krijgen. Niet voor we de binnenstad achter ons hadden en in de arbeiderswijken kwamen, zuidelijk van de Market-street, vonden we kleine hoekwinkels, die nog niet uitverkocht waren. Miss Chickering dacht dat èèn kist voldoende was, maar ik haalde haar over er vier mee te nemen. Mijn auto was groot en ik laadde een dozijn kisten. Je kon nooit weten, hoe lang het zou duren voor de staking bijgelegd was. Ik vulde dus mijn car met zakken bloem, bakmeel, blikken en alle dingen die je zoo dagelijks noodig hebt, aangegeven door Harmned, die zich druk maakte en over de inkoopen waakte, als een angstige oude kip.

Het merkwaardige op dien eersten dag van de staking was dat niemand iets ernstig-vreesde. De aankondiging van de georganiseerde arbeiders in de ochtendbladen, dat ze bereid waren een maand of drie te staken, vond men belachelijk.

En toch dien eersten dag hadden we dat kunnen vermoeden uit het feit dat de arbeiders praktisch niet deelnamen aan de groote run om provisie op te doen.

Natuurlijk niet. Weken en maanden, slim en in 't geheim, had de heele arbeidersklasse eigen voorraden opgedaan.

Daarom mochten we hier komen en de kleine winkels leegkoopen in de arbeiderswijken.

Niet vòòr ik in den namiddag in de Club kwam, begon ik me voor het eerst ongerust te voelen. Alles was in de war. Er waren geen olijven voor de cocktails en de bediening bestond uit noodhulpen. De meeste lui waren kwaad en allen ergerden zich. Een babel van stemmen begroette me, toen ik binnentrad. Generaal Folson, die zijn omvangrijke buik koesterde in een vensterbank van de rookzaal, verdedigde zich tegen een stuk of zes opgewonden heeren die hem vroegen iets te doen.

„Wat kan ik meer doen dan ik gedaan heb?" zei hij. „Er zijn geen bevelen uit Washington. Als de heeren een telegram over kunnen krijgen, zal ik alles doen, waartoe men mij bevel geeft. Maar ik zie niet in wat er gedaan kan worden. Het eerste, wat ik vanmorgen deed, toen ik van de staking hoorde, was de troepen van the Presidio hierheen te commandeeren, drie duizend man. Zij bewaken de munt, de banken, het postkantoor en alle openbare gebouwen. Er is hoegenaamd geen wanorde. De stakers bewaren volkomen den vrede; men kan niet van me verlangen ze neer te schieten als ze in der beste plunje met vrouw en kinderen langs de straat wandelen."

„Ik wou dat ik eens wist wat er in Wallstreet gebeurt," hoorde ik Jimmy Wormbold zeggen, toen ik langs kwam. Ik kon me zijn angst

voorstellen, want ik wist, dat hij dik in een groote zaak in op Consolidated-Western zat.

„Zeg, Cerf", Atkinson liep tegen me op, „loopt je kar nog?"

„Ja," antwoordde ik, „maar wat is er met de jouwe aan de hand?"

„Panne, en de garages zijn allemaal gesloten. En mijn vrouw zit ergens in de buurt van Truckee denk ik, vastgereden op de overkant. Voor geld noch goede woorden kan ik er een telegram heen krijgen. Vanavond had ze hier moeten aankomen. Ze zal vergaan van den honger. Leen me jouw auto."

„Die krijg je niet over de baai", kwam Halstead tusschenbeide. „De veeren loopen niet meer. Maar ik zal je zeggen, wat je doen kunt. Daar is Rollinson, Rollinson kom eens even hier. Atkinson moet een auto overzetten over de baai. Zijn vrouw heeft een panne aan de overkant bij Truckee. Kun je de Lurlette niet over laten komen van Tiburon en daarmee de auto voor hem overbrengen.

De Lurlette was een tweehonderd ton's zeevaardigen schoenerjacht. Rollinson schudde zijn hoofd. „Je vindt geen sjouwer om de auto aan boord te brengen, zelfs als ik de Lurlette hierheen kon krijgen, wat ik niet kan, want de bemanning is lid van de Vereeniging van zeelieden in de kustvaart en zij staken net als de rest."

„Maar mijn vrouw sterft misschien van de honger", hoorde ik. Atkinson dreinen, toen ik verder ging.

Aan de andere zijde van de rooksalon liep ik tegen een troep lui, die opgewonden en nijdig rond Bertie Messener drongen. En Bertie hitste ze op en prikkelde ze op zijn koele, cynische wijze. Bertie gaf niets om de staking. Hij gaf nergens om. Hij was blasé — ten minste in alles wat behoorlijk was; de vuile dingen trokken hem niets aan. Hij was twintig millioen waard, alles solide belegd en hij had nooit een slag productieve arbeid gedaan zijn heele leven lang, alles geërfd van zijn vader en twee ooms. Hij was overal geweest, had alles gezien en alles gedaan, behalve trouwen en dat nog wel ten spijt van de grimmige en vastberaden aanvallen van een paar honderd begeerige moeders. Jaren was hij de grootste vangst geweest en tot nu toe had hij de vangst verijdeld. Hij was schandelijk gezocht. Op het hoogtepunt van zijn rijkdom, jong, mooi en zooals ik zei, kuisch. Hij was een groot athleet, een jonge blonde god, die alles volmaakt en bewonderingswaardig deed, alleen den huwelijken staat uitgezonderd. En hij gaf om niets, kende geen eerzucht, geen hartstochten, geen verlangen zelfs om die dingen te doen die hij zoo veel beter deed dan anderen.

„Dit is oproer!" riep er een uit de groep. Een ander noemde het opstand en revolutie en een derde noemde het anarchie.

„Dat zie ik niet in," zei Bertie. „Ik ben vanmorgen de straat op geweest. Er heerscht volmaakte orde. Nooit zag ik een bevolking die meer de wet aanbidt. Wat heb je er aan om er een anderen naam aan te geven? Het is precies, wat het beweert te zijn, een algemeene staking en 't is nu jullie buurt om te spelen, mijne heeren."

„En dat zullen we, waarachtig!" riep Garfield, een van de spoorweg-millionnairs. „We zullen dit vullis hun plaats aanwijzen, die beesten! Wacht maar tot de regeering het in de hand neemt."

„Maar waar is de regeering?" viel Bertie in de rede. Wat jelui betreft kon ze evengoed op den bodem van de zee zijn. U weet niet wat er Washington gebeurt. U weet zelfs niet of u een regeering hebt of niet."

„Erger je daar maar niet over!" barstte Garfield uit.

„Ik erger me absoluut niet" glimlachte Bertie zwakjes. „Maar ik geloof dat jullie je ergeren. Kijk eens in den spiegel, Garfield."

Garfield keek niet. want als hij gekeken had zou hij een erg opgewonden heer met verward ijzer-grauw haar, rood gezicht, om den mond een nijdige wraakgierige trek en wild schitterende oogen gezien hebben. „Wat ik je zeg, 't is niet zoo" zei de kleine Hannover, en uit de toon, waarop hij dat zei, was ik zeker dat hij het al vele malen gezegd had.

„Nou, dat gaat te ver, Hannover" antwoordde Bertie. „Jullie maken me moe. Jullie zijn allemaal voor vrije arbeid. Jullie hebt mijn trommelvlies doen barsten met jullie eindeloos geklets over vrijen arbeid en het recht dat een mensch heeft te werken. Over die onderwerpen heb je jaren gedebatteerd. De arbeiders doen niet het minste kwaad door deze algemeene staking te beginnen. Hier wordt geen wet van God of mensch geschonden. Praat nu niet, Hanover. Je hebt zoo lang op alle manieren het van God gegeven recht te werken ... of niet te werken geprezen, je kan niet aan de concequentie ontsnappen. 't Was een smerig laag stukje, eenvoudig. Je hebt den arbeid er onder gekregen en bedrogen, dat is alles en nu schreeuw je."

Iedereen uit de groep brak los en ontkende verontwaardigd dat de arbeiders ooit waren bedrogen.

„Neen, mijnheer!" schreeuwde Garfield, „we hebben voor de arbeiders gedaan wat we konden. We hebben ze niet bedrogen, we hebben ze een kans gegeven om te leven. We hebben werk voor hun gemaakt. Wat moesten de arbeiders beginnen als wij er niet waren?"

„Ze zouden heel wat beter af zijn" hoonde Bertie. „Zoovaak als je kans gehad hebt, heb je den arbeid er onder gewerkt en ze bedrogen en je ging er op uit om kansen te maken."

„Neen! neen!" schreeuwden ze allen.

„Daar heb je die staking van de voerlieden hier in San Francisco"

ging Bertie onverstoorbaar verder, „de werkgeversvereeniging provoceerde die staking, dat weet je. En je weet ook dat ik het weet, want ik heb in deze zelfde vertrekken gezeten en naar de praatjes en het nieuws van het gevecht geluisterd. Eerst provoceerde je de staking, toen heb je de Mayor en de chef van de politie omgekocht en de staking met geweld de kop ingedrukt. Een fijn schouwspel, jullie philanthropen die de voerlui er onder krijgt en ze bedriegt."

„Wacht even, ik ben nog niet klaar met jullie. 't Is nog geen jaar geleden, dat de arbeiders hun candidaat voor gouverneur wisten verkozen te krijgen. Hij is nooit geïnstalleerd, je weet waarom; je weet hoe jullie broeder-philanthropen en kapitalisten in Colorado dat bewerkt hebben. Het was weer de zaak om den arbeid er onder te krijgen en te bedriegen. De president van de Amalgamated Association van mijnwerkers in het Zuid-Westen heb je drie jaren gevangen gehouden door hem van moord te beschuldigen, ten onrechte, en toen hij uit den weg geruimd was heb je de Association den kop ingedrukt. Je zult moeten toegeven, dat is de arbeiders bedriegen. Het was bedrog, toen de progressieve inkomstenbelasting ongrondwettig verklaard werd en bedrog toen de achturen-wet op het laatste congres in de doofpot gestopt werd. „En het toppunt van doortrapt immoreel bedrog was jullie te niet doen van het principe om niet met ongeorganiseerden te werken. Jullie weet, hoe het gedaan werd. Jullie hebt Farburg, de laatste voorzitter van de oude Amerikaansche Arbeidsfederatie omgekocht. Hij was jullie creatuur — of het creatuur van al de trusts en werkgeversvereenigingen, wat hetzelfde is. Jullie provoceerde de groote staking voor het uitsluiten van ongeorganiseerden. Farburg verried dien strijd. Jullie won en de oude Amerikaansche Arbeidsfederatie spatte uiteen. Jullle hebt ze vernield, en op die manier heb je jezelf achterop geholpen; want vlak daarop begon de organisatie van de I. W. W. — de grootste en meest solide arbeidersorganisatie, die de Vereenigde Staten ooit aanschouwd hebben, en jullie zijn verantwoordelijk voor haar bestaan en voor de tegenwoordige algemeene staking. Al de oude vakvereenigingen heb jullie naar den bliksem geholpen en de arbeiders heb jullie in de I. W. W. gedreven en de I. W. W. riep de algemeene staking uit, nog altijd vechtend voor het niet werken met ongeorganiseerden. En dan heb jullie de brutaliteit hiertegenover me staan en te beweren, dat jullie nooit de arbeiders genekt en bedrogen hebt. Bah."

Deze keer kwamen er geen ontkenningen. Garfield begon zich te verdedigen.

„We hebben niets gedaan of we waren er om te winnen toe gedwongen."

„Daar wil ik niets van zeggen", antwoordde Bertie. „Waar ik over klaag is je geschreeuw, nou je de smaak van je eigen medicijn te pakken krijgt. Hoeveel stakingen heb jullie gewonnen door de arbeiders uit te hongeren tot ze onderdrukt waren? Nou, de arbeiders hebben een systeem uitgewerkt om jullie uit te hongeren tot je overwonnen bent. Zij willen niet werken met ongeorganiseerden en als ze dat gedaan kunnen krijgen door jullie uit te hongeren; nou dan zullen jullie uithongeren."

„Laten we even vaststellen, dat je vroeger ook geprofiteerd hebt van dat arbeidersbedrog, waar je 't over had," insinueerde Brentwood, een van de listigste en schranderste advocaten van onze vereeniging.

„De heler is net *zoo* goed als de steler", hoonde hij. „Je had geen hand in 't bedrog, maar je trok er van."

„Dat gaat heelemaal buiten de zaak om, Brentwood," beaamde Bertie. „Je bent even mal als Hanover door het moreele element er in te brengen. Ik heb niet gezegd, dat er iets verkeerd is of goed. Alles is rot, dat weet ik; en het eenige waar ik op doelde is, dat jullie kerels schreeuwt nu je verliest en de arbeiders je te pakken hebben. Natuurlijk heb ik geprofiteerd van het bedrog en dank zij u, heeren, zonder zelf het smerige werk te hoeven doen." Dat heb jullie voor me gedaan — oh, geloof me, niet omdat ik deugdzamer ben dan jullie maar omdat mijn goede vader en zijn diverse broers me een hoop geld nagelaten hebben, waarmee ik dat smerige werk betalen kon".

„Als je bedoelt te insinueeren —" begon Brentwood heetgebakerd.

„Hou je kalm, wordt nu niet allemaal nijdig", viel Bertie koel in de rede. „Het heeft geen zin om in dit dievenhol de schijnheilige te spelen. Het hooge en verhevene is best voor de kranten, jongensclubs en Zondagsscholen, dat behoort bij het spel; maar in 's hemels naam, laten we 't niet tegenover elkaar uitspelen. Je weet en je weet dat ik het weet, precies wat voor schurkerij er is gepleegd met de laatste staking in de bouwbedrijven, wie het geld verschafte, wie het werk deed en wie erbij profiteerde", Brentwood werd vuurrood, „Maar we zijn allemaal met hetzelfde sop overgoten, en het beste voor ons is, om de moraal er buiten te laten. Ik herhaal nog eens, speel het spel, speel het spel tot het bittere einde, maar in godsnaam, schreeuw niet als je geslagen wordt."

Toen ik van de groep vandaan ging, gooide Bertie het weer eens, over een anderen boeg door ze te plagen met de ernstige vooruitzichten van den toestand, en te wijzen op het gebrek aan voorraad, dat zich al voelbaar maakte en vroeg wat ze van plan waren te doen. Een oogenblikje later ontmoette ik hem in de garderobe en bracht hem met mijn car thuis.

„'t Is een groote slag, die algemeene staking", zei hij, toen we door de drukke, maar ordelijke straten, rolden. „'t Is een rake kaakslag. De arbeiders hebben ons te pakken gekregen op ons zwakste punt, de maag."

„Ik maak, dat ik San Francisco uit kom, Cerf. Volg mijn raad en maak ook dat je wegkomt. Naar buiten toe, waarheen ook. Daar heb je meer kans. Koop een groote voorraad en kruip ergens in een tent of een hut. 't Zal niet lang duren of in deze stad is voor ons soort niets te vinden dan de hongerdood."

Ik had nooit gedroomd hoe juist Bertie Messener 't inzag. Mijn verstand zei me, dat hij voorbarig was. Wat mij betreft, ik wou blijven en de mop bij wonen. Toen ik hem afgezet had ging ik, in plaats van direct naar huis, op jacht naar meer voedsel. Tot mijn verrassing hoorde ik, dat de kleine winkels, waar ik 's morgens gekocht had, uitverkocht waren. Ik strekte mijn onderzoekingstocht uit tot Potrero, en slaagde er bij groot geluk in nog een doos kaarsen, twee zakken bloem, tien pond grahammeel (wat genoeg was voor de bedienden) een kist cornedbeef en twee kisten tomaten in blikken te pakken te pakken. 't Zag er uit of er tenminste tijdelijk gebrek aan voedsel zou zijn en ik verheugde me over de mooie voorraad provisie, die ik opgedaan had.

Den volgenden morgen kreeg ik als gewoonlijk mijn koffie op bed en ik miste de krant meer dan de room.

Dat je niets wist van wat er in de wereld omging, was het grootste ongemak. In de club was maar weinig nieuws. Rider was met zijn motorjacht van Oakland over komen steken en Halstead was naar San José geweest in zijn car heen en terug. Zij rapporteerden overal denzelfden toestand als in San Francisco. Alles was stopgezet door de staking. Alle winkels waren leeggekocht door de rijken. En er heerschte volmaakte orde. Maar wat gebeurde er in de rest van het land, in Chicago? New-York? Washington? Hoogst waarschijnlijk hetzelfde als bij ons, besloten we; maar het feit dat we niets met absolute zekerheid wisten, was irriteerend.

Generaal Folsom had een beetje nieuws. Een poging was gedaan om militaire telegrafisten in de telegraafkantoren te zetten, maar in elke richting waren de draden gekapt. Dit was tot zoover de eenige onwettige daad, die de arbeiders bedreven hadden en hij was er ten volle van overtuigd dat dit een van te voren beraamde daad was. Hij had draadloos verbinding gehad met de militaire post in Benicia; de telegraaflijnen werden toen zelfs gepatroeljeerd den heelen weg langs tot Sacramento. Eens, voor een kort oogenblik, hadden ze verbinding gehad met Sacramento, toen waren de draden weer ergens doorgesneden.

(Slot volgt.)

Marat, de Vriend des Volks,

DOOR

D. J. WIJNKOOP.

I.

Sinds het Amsterdamsche volk in Februari ook maar één enkele keer — we hopen dat het hiermee doorga! — zijn zwarte massa's uit de donkere holen van Jordaan en Jodenbuurt, en van de eilanden, in het licht en in beweging bracht, is het Hollandsche half-intellekt door zijn voorganger Mr. Wiessing angstiglijk opmerkzaam gemaakt op een revolutionair, aan het echte burgerlijke intellekt ontsproten, maar wien dit intellekt, ook nà honderd jaar, eeuwige haat heeft gezworen, omdat hij als gèèn andere intellektueel in de Groote Revolutie, die nog door geen grootere is gevolgd, zonder ophouden en ten einde toe *steeds* vòòr de meest onderdrukte klassen en *tegen* de telkenmale heerschende groepen daadwerkelijk in verzet kwam.

Zijn naam is Marat, en in deze tijden, nu onder de invloed van de wereldoorlog en het daardoor klaarder dan ooit te voorschijn getreden Imperialisme, zelfs financiers gaan inzien, dat de pijlers van het kapitalistisch regiem worden aangetast [1]) en „het ergste", d.w.z. de Revolutie, in elk geval althans in zicht komt, nu is het een uitgezochte gelegenheid om die revolutionair en zijn methode — want een leer had hij niet — nader te doen kennen.

Als men het met één woord wil karakteriseeren, dan was zijn methode de journalistiek [2]) d. w. z. het geestelijke leven van de dag in de dag, maar als — wat zijn eerenaam is voor eeuwig — een waarlijk vriend van de meest naar beneden getrapte klassen.

Hieruit volgt reeds, dat hij allèèn gekend kan worden in verband met de tegenstellingen der maatschappij, d.i. in verband met de strijd der klassen.

Wie de klassenstrijd niet kent, in zijn diepste diepten, kan nooit Marat op zijn historische waarde schatten, kan hem niet begrijpen, noch waardeeren.

Dit geldt even goed voor personen, die historische figuren willen beoordeelen zonder de historische dialectiek in zijn volle omvang te erkennen, als het geldt voor de zoogenaamd klasselooze wetenschap.

Nooit waarschijnlijk heeft de psychologie dwazer figuur geslagen

---

[1]) Men zie, in de Februari-aflevering van De Economist, een beschouwing van de Rotterdamsche Bank-direkteur Mr. Westerman over de invloed van de oorlog.

[2]) Dat heeft Louis Blanc reeds in zijn Hist. de la Revolution Francaise begrepen, en Cunow in zijn Revolutionäre Zeitungsliteratuur, Frankreichs, de tweede editie van dit werk heet: Die Parteien der grossen Revolution, behandelt hem daarom dan ook het best — als journalist.

— het is ook in dit tijdschrift wel geschied — dan wanneer ze buiten de klassenstrijd in zijn dagelijksche beweging om, politieke personen psychologisch trachtte te verklaren.

De psychologische beoordeelingen van Marat reiken dan ook tot het toppunt van razernij en monsterlijkheid — bij zijn beoordeelaars.

Uit Marats karakteristiek volgt echter tevens dat hij als politiek man, uitdrukkende de dagelijksche politiek van het ergst onderdrukte deel van het volk, eerst kon leven, en telkens herleven, als er beweging was of kwam, als de beweging n.l. groeide bij de onderste lagen van het volk.

Vòòr de Fransche revolutie van 1789 was Marat gèèn politieke figuur; maar hij was het evenmin van Januari tot Mei 1790, of in het eind van 1791 en bij het begin van '92, toen de zoogenaamde Legislatieve Vergadering naar zijn eigen woorden „de begrafenis der vrijheid" beteekende. En wat een Marat, die geen theoreticus was [1]), en geen Kommunist als Baboeuf, nog als politiek journalist en agitator had kunnen uitrichten in het zich bevredigende Frankrijk, na Robespierre's val, in 1791, valt moeilijk te gissen.

Maar hij werd, gelijk bekend is, reeds 13 Juli 1793 — onder invloed van een kontra-revolutionaire, burgerlijke, girondijnsche propaganda — doorstoken door de dolk van Charlotte Corday.

* * *

Marat vòòr de Revolutie.

Vòòr de Revolutie was Marat geen politiek figuur, zeiden wij, maar toch moeten wij hem ook in die voor-revolutionaire tijd beschouwen, omdat de bourgeoisie hem zoo gaarne wegens zijn politiek optreden voor krankzinnig houdt of in elk geval met de een of andere manie of zielsziekte behept, en Marat in werkelijkheid op velerlei gebied intellektueel werk van beteekenis heeft verricht.

Hij schreef als 30-jarige [2]) in 1773, na een zwervend leven, dat hem behalve naar Toulouse, Bordeaux en Parijs, ook naar Engeland, Ierland en Schotland, en zelfs naar Holland (Den Haag, Amsterdam, Utrecht) [3]) voerde, zijn Filosofische Essay over de Mensch, waarin hij de groot-burgerlijke Fransche filosofen als Helvetius bestrijdt, en Rousseau blijkt te vereeren.

---

[1]) Vgl. wat Fabre d'Eglantine van hem zegt, het lid der Konventie, dat tezamen met de Dantonisten geguillotineerd werd. Zie in de Appendices van Marat et sa Maitresse van H. Fleischmann, pag. 142 en 143. Oòk Kropotkine, pag. 153 in deel II van zijn Fransche Revolutie, Duitsche vertaling door Landauer, daar de oorspronkelijke Fransche uitgave ons op het moment niet ter hand staat.

[2]) Jean Paul Marat werd in 1743 in het Zwitsersche Neuchâtel als zoon van een Zwitsersche moeder en een Italiaansche vader geboren.

[3]) In 1775. Zie Quack. De Socialisten I., pag. 382, noot 2.

Voor Marat geldt dan ook, deels in sterke mate, wat Henr. Roland Holst in haar boekje over Rousseau (blz. 288) van dezen schrijft:

Hij „was geen socialist, zelfs niet in de meest vage beteekenis. Zijn denken op sociaal gebied overschreed de grenzen niet van zijn tijd en van zijn klasse, dat zijn de grenzen der klein-burgerlijke produktie-wijze en produktie-verhoudingen. Maar omdat haat voor onderdrukking en uitbuiting, liefde voor vrijheid en gelijkheid zoo groot, zoo sterk, zóo vurig, zoo allesbeheerschend in hem was op 't hoogtepunt van zijn leven, dat hij de vrije wilden, machteloos tegenover de de natuur, verkoos boven de heeren en knechten der beschaving [1]) — daarom bereikte hij de verste grenzen van het burgerlijk willen en is de arbeidersklasse in zekeren zin zijn erfgenaam. Want die demokratie, zijne geliefde, die gelijkheid van rechten en plichten voor alle menschen, waarnaar hij hunkerde, kan niet verwezenlijkt worden dan in de socialistische maatschappij."

Reeds Voltaire nam het de jonge Marat zeer kwalijk dat hij in zijn filosofie groote reputaties dorst aanranden.

Wij willen hiermee niet zeggen, dat Marats filosofie nu zoo bizonder vooruitstrevend was. Integendeel, in het wezen der zaak ging ze op het toen meer dan honderd jaren oude Cartesiaansche dualisme,[2]) de tweeheid van lichaam en ziel, het lichaam een werktuig van de ziel, terug.

Maar men vergete niet dat Spinoza's leer van de Eenheid van het Al eerst in de negentiende eeuw onder de invloed van de wordende eenheid der arbeidende klasse volledig begrepen begon te worden en eerst in onze dagen verder begint door te dringen.

Evenmin beduidde Marats tweede geschrift, getiteld „Ketenen der Slavernij", sociaal-wetenschappelijk iets meer dan de populair 18e eeuwsche beschouwingswijze, dat de misstanden der maatschappij aan de slechte vorsten-regeering te wijten zouden zijn.

Toch heeft de socialist Louis Blanc gelijk, als hij erop wijst, dat ook hier Marat de kant opging, waar er ketenen te breken vielen.

Als Marat echter in 1775 (te Edinburg) tot doctor is bevorderd, en wel met lof, en wanneer hij, o ironie van het lot, in 1777 te Parijs tot dokter is aangesteld van het dienstpersoneel van Lodewijk XVI's jongste broeder, de star-reaktionaire graaf van Artois (de latere Karel X),

---

[1]) De reeds geciteerde Fabre d'Eglantine brengt Marats liefde voor het volk en de eenvoud van zijn persoon dan ook direct in verband met Marats eerste levensjaren op het land, in de vrije natuur, en zijn liefde daarvoor. T.a.p., blz. 132 tot 133.

[2]) Cartesius of Descartes behoorde althans nog onder het tweede Keizerrijk (Napoleon III) tot de inventaris der Jezuieten-scholen. Zie Séb. Roch, van Oct. Mirbeau.

dan komen er studies van hem over het vuur, de elektriciteit en het licht, en over het gezicht, die mede doordat Marat zich in een bepaald punt (de leer der kleuren) op wetenschappelijke wijze tegenover de ook door hem geroemde en vertaalde Newton stelde, zoo hoog staan, dat ze de bewondering erlangen van twee zoo uiteenloopende intellekten als de dichter Duitsche Goethe en de Amerikaansche demokraat Franklin, beiden op natuurwetenschappelijk gebied mannen van beteekenis.

Maar Marat werd door de koningen der (Fransche) wetenschap onderdrukt en doodgezwegen [1]), en dit — het is Louis Blanc, die de opmerking van Marat-zelf overneemt — kan zijn haat tegen alle onderdrukking en zijn liefde voor de Revolutie aangewakkerd hebben.

Marat schreef in 1780 nog een Plan van Strafwetgeving, waarvan het mij niet duidelijk is, waarom het niet naast Rousseau de aandacht getrokken heeft van Mr. Bonger in zijn standaardwerk „Criminalité et Conditions Economiques" [2]). Hierin stelt Marat de samenleving verantwoordelijk voor het grootste deel der misdaden, die door haar zoo hardvochtig bestraft worden.

Ook hier is hij geen hemel-bestormer. Uitdrukkelijk maakt hij b.v., volgens Cunow (Parteien d. grossen franz. Revolution, blz. 319), wanneer hij volledige geloofsvrijheid eischt, de uitzondering, dat het den atheïsten verboden moet zijn openlijk propaganda te maken voor het atheïsme. Als ze het toch probeeren, moeten ze, volgens Marat, gevangen worden gezet.

Dit is o.i. alleen te verklaren, als men weet dat het atheïsme, zijn propaganda en zijn proselieten, in de 18e eeuw het privaatbezit was en werd, voornamelijk van de liberale beroepen, d.w.z. van de leiders en de dienaars der opkomende groot-bourgeoisie, de nieuwe heerschers.

Anders dan Hébert, die atheïst en individualist was, staat Marat dus òòk in dezen met hoofd en hart, met zijn zwakheid en zijn kracht, aan de kant van het mee door de atheïstische filosofie uitgebuite volk (kleine bezitters en handelaars, handwerkers, daglooners en opkomend proletariaat [3]).

---

[1]) Zelf zegt hij dat de Fransche Koninklijke Akademie van Wetenschappen zijn ontdekkingen over het licht met opzet doodzweeg. Hierin zaten o.a. d'Alembert, Condorcet, Laplace, Lavoisier. Zie Marat, door zichzelf geschetst, in genoemd boekje van Fleischmann, pag. 154.

[2]) In het eerste hoofdstuk van het eerste deel behandelt Bonger immers de litteratuur, vòòr het ontstaan van de moderne wetenschap der Kriminaliteit.

[3]) Dat dit, althans later, Mei 1791, de klassen zijn, waaruit Marat meent, dat een heel volk kan bestaan, „een vrij volk" natuurlijk, zie bij Jaurès, in de vert. Van Ravesteijn, dl. I, pag. 244.

De godsdienst in de Fransche Revolutie is op zichzelf reeds een aparte studie overwaard, en we danken aan Ds. P. Feenstra in dezen een artikelen-reeks, die hoewel geenszins op historisch-materialistisch standpunt staande en in zijn leidende gedachte, dat n.l. de Fransche Revolutie goeddeels een godsdienstige beweging zou zijn, door ons volkomen verworpen, toch menig wanbegrip over de verhouding van beiden en van de revolutionairen ten opzichte van de godsdienst opruimt. [1])

Des te karakteristieker is het voor de houding, die gansch de burgerlijke wereld ten opzichte van Marat inneemt, dat zelfs een zoo verdraagzaam man als Ds. Feenstra, en een die poogt te begrijpen, in het hoofdstuk „Revolutionaire Vroomheid" (van de overdruk blz. 23), bij de anderen (als Fouché, Chaumette, Hébert, Tallien, Collot d'Herbois, Fouquier Tinville), die hij om diverse, hier niet te beoordeelen redenen, „buiten alle godsdienstige, geloovige of ongeloovige kwalificatie" stelt, ook Marat noemt, een „pathologische figuur", de „moordmonomaan" (zooals hij bij dezelfde schrijver wèèr genoemd wordt in het hoofdstuk „Dies Atri" N. Theol. Tijdschr., IVe jaarg., afl. 2, blz. 154), „wiens drangredenen" behooren „tot het gebied der — krimineele psychiatrie!" (ib. pag. 162 [2]).

Welnu, wij begrijpen, dat een godsdienstig man als Ds. Feenstra, die Marat op deze wijze kwalificeert, hem ook liever buiten de godsdienstige gemeenschap plaatst. Maar is dat ook feitelijk juist?

Wij wezen reeds op Marats Cartesiaansche filosofie, op zijn aanval op het atheïsme, maar gelijk Cunow meedeelt, noemde Marat de materialistische filosofie *bespottelijk* en *gevaarlijk* voor de maatschappij, *omdat alle religieuze zin*, ja de *godsdienst-zelf er door werd opgeheven.*

En toen, in November en December 1790, de strijd voor en tegen

---

[1]) Er is misschien later gelegenheid in dit tijdschrift op deze allerbelangrijkste zaak terug te komen, juist in verband met dit geschrift. De studie heet „De Godsdienst en de Fransche Revolutie", is verschenen in het „N. Theol. Tijdschr.", onder redactie van v. d. Bergh v. Eijsinga, 1914-1916, en is op dit moment nog niet volledig; verschenen is: De Invloed van Jean Jacques Rousseau; De Kerkelijke Politiek der Revolutie; De Revolutionaire Godsdiensten; Dies Atri; De Revolutionaire Zedenleer; en Revolutionaire Vroomheid.

[2]) Ds. Feenstra is in goed gezelschap. Jaurès in zijn „Gesch. der Fransche Revolutie", dl. I, hoofdst. IV, pag. 135 (in de vert. Van Ravesteijn) noemt Marat „een somber onderaarsch vuur van wanhoop en haat", en spreekt van de „bloedige diktatuur, welke hem zoo lief was", als van „zijn eigenlijk program" (dl. II, hoofdst. III, pag. 70), evenwel zonder eenig bewijs! Zeven bladzijden verder heet hij „een ellendige moord-profeet", op het moment notabene dat hij de September-moorden van 1792, volgens dezelfde Jaurès, heet te verloochenen! Daarover later meer. En ook Quack schreef met even weinig respekt als kennis over Marat. (Zie „De Socialisten" deel I, pag. 383.)

de priesters het Fransche politieke leven vulde, en Marat, oorspronkelijk toch òòk royalist, reeds in een schrijven aan de Koning — dat was een andere vrijheid dan nu! — de lamme Louis een „stupiede autokraat" en een „perfiede bedrieger" dorst noemen, toen zweeg deze zelfde man, die met zijn pen kon wonden gelijk een ander met het zwaard, geheel ten opzichte van de priesters. Wèl eischte hij tezelfdertijd een algemeene opstand tegen de militaire organisatie van de bourgeoisie in nationale garde, dus tegen de Revolutie van de godzalige Motié, zooals hij hem vernielend — de burger-generaal Lafayette noemde, maar tegen de priesters — zweeg hij [1]).

Wij halen dit aan, om te laten zien hoe deze door zijn vrienden, bijv. door Fabre d'Eglantine en Camille Desmoulins terecht voor naïef gehouden man, werkelijk was. Maar bij zulke theorie en praktijk kan men Marat toch in gemoede niet buiten de godsdienstige gemeenschap in den ruimsten zin des woords plaatsen, omdat — men er hem liever niet in heeft?

Zoo was dan het „bloedige beest" Marat vòòr goede vorsten en *tegen* de goddeloozen; en toen, in Sept. 1789, dus vier maanden na wat men het begin der Revolutie noemt, het bijeenkomen der Staten-Generaal te Versailles n.l., en vijf weken na de groteske nacht van de 4e Augustus, de z.g.n. afschaffing van de feodale rechten, in welks wonderkracht Jaurès nog gelooft [2]) — toen dus op 12 Sept. het eerste nummer van de „Publiciste Parisien", reeds spoedig l'Ami du Peuple genoemd, de Vòlksvriend, verscheen, en Marat zich tot plicht stelde daarin dagelijks, zooals hij het noemde, alarm te slaan, zijn leven in te zetten voor de waarheid, toen was hij een ietwat radikaal liberaal, die door zijn journalistieke agitatie wou beletten, dat het welzijn van het gemeenebest aan een stel eerzuchtelingen werd opgeofferd.

Omgezet in de taal der klasse-werkelijkheid van toen: Marat zou tegen de reeds meineedige monarchie en het groote grondbezit, tegen de Nationale Vergadering en de daar heerschende handelsbourgeoisie, tegen het Parlement en het officiëele Parijs in, die de Revolutie gelijk elke staatkundige beweging tot hùn voordeel wilden exploiteeren, de breede volks-massa's in verzet zien te brengen.

* * *

---

[1]) Zie Louis Blanc, deel V, p. 153, in de Editie van 1852-57.

[2]) Kropotkine noemt lakoniek het volgende hoofdstuk: „De feodale rechten blijven." „Afgeschaft" zijn ze eerst, niet „na een korte tusschenpoos", gelijk Jaurès opmerkt (ib. blz. 115), maar na onverpoosde strijd, in Juli 1793, door de Regeering der Jacobijnen.

Marat's eerste optreden in de Revolutie.

Marat treedt in de revolutionaire beweging, die in 1789 in Frankrijk inzette, met 3 geschriften op, die door Cunow ontleed worden, en die in het voorjaar en in het midden van 1789 verschenen.

In zijn Offerande aan het Vaderland, vòòr de verkiezing der Staten-Generaal gepubliceerd, eischt Marat o.a. èèn keer in de 3 jaren een zitting van het Parlement, maar in die tusschentijd een Permanent Komitee, uit de afgevaardigden gekozen, tot bewaking van de Konstitutie en de Staatswetten.

In een supplement, een paar maanden later geschreven, komt hij ervoor op, dat de Staten-Generaal niet uiteen zullen gaan, voor en aleer ze een Grondwet hebben ingesteld.

En als hij, in een derde brosjure, weer een paar maanden later, zelf een Ontwerp-Verklaring geeft van de Rechten van den Mensch, en een plan voor een rechtvaardige, wijze en vrije grondwet opstelt, dan plaatst hij zich op het standpunt van het Natuurrecht van Rousseau, maar verklaart uitdrukkelijk dat de hemel de menschen ongelijke middelen heeft meegegeven tot het verwerven van vermogen en bezit.

Men ziet van opheffing der klasse-verschillen wil Marat niets weten. Hij vraagt slechts, met radikaal-burgerlijke konsekwentie, gelijke aanspraak voor iedereen op politieke rechten, en een vreedzaam gebruik van hetgeen men bezit.

Maar het is duidelijk, dat evenals Lassalle op een gegeven moment voor de heerschers gevaarlijker was dan de helderder ziende Marx, zoo Marat met zijn doodelijke ernst van de burgerlijke gelijkheid bij het totstandkomen der burgerlijke maatschappij een grooter gevaar werd voor de heerschers, dan zelfs klaarder ziende intellekten op wetenschappelijk en sociaal gebied konden wezen.

De burgerlijke „gelijkheid" moest eerst tot stand komen om haar ongelijkheid te kunnen ontvouwen.

De derde stand moest eerst de gelijke van adel en geestelijkheid — en dat geschiedde reeds in de eerste maanden van de Fransche Revolutie — moest eerst „alles" zijn geworden, om te doen zien hoe in deze wereld de klasse-verschillen veel grootere waren dan die tusschen adel en hooge bourgeoisie.

G e l ij k in de onderdrukking door anderen, gingen de klassen uiteen, zoodra deze negatieve gelijkheid ophield.

Maar door de naïeve geest van een vrijheidlievend burger als Jean Paul Marat, samengaande met het groeiend verzet van de „vrij geworden", maar inderdaad meer dan ooit door de bourgeoisie

onderdrukte lagere volksklassen, bleef de door Marat geëischte werkelijke gelijkheid een toenemende bedreiging voor de pas ontstane heerschappij der groote bourgeoisie.

Vandaar haar onbegrensde haat tegen Marat, wiens idee niets anders was en bleef dan de instand gehouden vóór-revolutionaire illusie der bourgeois-ideologen van toen.

Maar vandaar tevens de onbegrensde haat van Marat tegen de groote bourgeoisie, die niet anders dan kontra-revolutionair kon handelen.

Zoo kwam, volkomen logisch nà Marats eisch om de grondwet voorgoed vast te leggen, en nà de ervaring van 4 Augustus, die niets dan leege schijn had gegeven, in September 1789 „de Volksvriend" tot stand, het vreeselijkste wapen, dat de bourgeoisie in de Fransche Revolutie tegen zich opgeheven zag, een wapen erger zelfs dan de guillotine.

In de eerste nummers, eerst nog enkel Publiciste Parisien geheeten, verklaart hij zich tegen een Eerste Kamer, tegen het veto, het recht des Konings om parlements-besluiten niet uit te voeren, tegen Mirabeau die de macht der afgevaardigden boven die der kiezers stelt, en hij eischt voor deze laatsten het recht op, hun vertegenwoordigers direkt terug te roepen en ongewenschte wettenmakerij voor nul en van geen waarde te verklaren.

Tevens verklaart hij, vergeten wij niet, zes weken nà de 4e Augustus, met eerlijke hoon, dat het belachelijk is, als het volk zich reeds verbeeldt, dat het de revolutie gemaakt heeft. Wat er gebeurd is, is geschied door gunstige omstandigheden en door de lafheid der vijanden van de Staat.[1]) Tevoren had hij al gewaarschuwd, dat deze volks-vijanden op een gunstig moment wachten, om hun revolutionaire masker af te werpen.

Thans komt er een nieuwe, een sociale noot in zijn schrijven. „De Staat stuiptrekt, zoo schrijft hij, de werkplaatsen staan leeg, de fabrieken zijn verlaten, de handel staat stil, de financiën zijn verrot, de troepen springen uit de band; volk, gij leeft in de anarchie. — De verdiensten der arbeiders en der meesters worden met de kortende dagen minder; het dienstpersoneel, bij legioenen op straat gezet, zal de massa der hulpeloozen vermeerderen."

Het is deze en dergelijke kritiek en karakteristiek die, hoezeer ook buitengewoon gematigd, niet alleen de opportunisten van toen, maar zelfs Jaurès (zie blz. 13 van meergenoemd werk dl. I) buitengewoon onaangenaam is. Jaurès vindt de volgens hem vergaande maatregelen,

---

[1]) Onder „de vijanden van de Staat" verstaat Marat de heerschende klieken, die zich uit angst voor het volk een revolutionaire schijn gaven.

die Marat vraagt, „geen blijk van revolutionair helderzien", maar wijst er anderzijds zelf op, dat Marat zelfs toen nog van „de goede Koning" sprak en de afschaffing van het Koningschap nog niet eens voorstelde. Toch geen vèrgaande maatregel, nietwaar!

Er waren echter twee redenen, waardoor reeds in 1789 de satisfaite bourgeois oftewel kontra-revolutionairen in het Parlement en in de Parijsche Gemeenteraad zich vereenigden om Marat te vervolgen: De ontmaskering door Marat van de legendaire nacht van 4 Augustus, èn zijn strijd tegen het honger-regiem te Parijs; zijn ontmaskering in èèn woord van de politieke en ekonomische schoftenstreken van de heerschende groote bourgeoisie.

Reeds in September 1789 wees Marat erop, dat de heeren in Augustus hun privilegiën eerst „opofferden", toen hun kasteelen reeds in brand stonden, en dat het gèèn offer was, omdat de wet allèèn maar bepaalde, dat de heerlijke rechten konden worden *afgelost*. Van afschaffing zonder meer was dus geen sprake.

En als middel tegen de komende honger te Parijs beval hij aan:

Alle verdachte personen uit het Stadhuis te verwijderen, en wel allen die door de Koning betaald worden, de prokureurs, advokaten, akademici, de rechters, de raadsheeren in het gerechtshof en in het hoogste gerechtshof, voorts de financiers, makelaars en spekulanten, mitsgaders het aan de spits staande Gemeentebestuur.

Vandaar dat de Parijsche Gemeenteraad zich met de justitie verbond, om Marat te vervolgen, een vervolging welke door Louis Blanc in het derde hoofdstuk van zijn vierde boek over de Fransche Revolutie onder de titel: „Marat trotseert het Gerechtshof", meesterlijk is geschilderd.

Cunow, die er later dieper op ingaat, schrijft nà de mededeeling, dat de kolporteurs van de „Ami du Peuple" gevangen genomen werden: „toch waagde men het nog niet een proces te beginnen tegen Marat, omdat men b a n g w a s d e d o o r h e m g e m e l d e o n r e g e l m a t i g h e d e n v o o r h e t g e r e c h t t e b r e n g e n.

Als men nu in burgelijke kringen Marat met geweld erbij wil sleepen, wanneer men het over de huidige honger-krisis heeft, dan heeft men hier — een dankbaar motief.

Begrootingsdebatten

DOOR

B. COLTOF.

Met eindeloos-tragen gang sleept zich de Tweede Kamer door de verschillende hoofdstukken der begrooting. Nadat zij in December, vlak voor het Kerstrecès, haastig als een paard dat den stal ruikt, de algemeene beschouwingen in een vloek en een zucht had doorgejaagd, gaat 't nu weer met een slakkegangetje, tot verveling van pers, publiek, regeering . . . en van het parlement zelf.

De ergerlijke traagheid en onbenulligheid van deze wekenlange debatten treft te meer, nadat de Kamer in December op zoo zelfgenoegzamen toon haar eigen lof had verkondigd. Men herinnert zich het incident, tijdens de behandeling der Grondwetsherziening ontstaan toen de heer Nierstrasz een felle en ruwe critiek had uitgesproken over het werken en praten van het parlement. Die opmerkingen van den heer Nierstrasz, zoo moest Mr. Troelstra op 21 December constateeren, zijn ingeslagen.

„Hij heeft een echo gevonden, niet in één kring, maar in verschillende kringen van het Nederlandsche volk."

Dit blijkt trouwens reeds voldoende uit het feit, dat na Mr. Troelstra, ook de leiders van de vrijzinnig-democratische en de vrij-liberale fractiën zich met deze aangelegenheid moesten bezighouden. De leiders, de „whips" van drie der vier partijen, die de regeeringsmeerderheid vormen, zagen zich genoopt, op te treden ter bescherming en verdediging van het parlement, voor welks handelingen de door hen aangevoerde meerderheid verantwoordelijk is, tegenover de uit het volk opkomende critiek.

Welk een schouwspel! Het parlement heeft in de historie der burgerij de taak vervuld om die klasse te vertegenwoordigen en haar te verdedigen tegen vorsten-tirannie en regeerings-machtsmisbruik. En in den huidigen tijd, nu tirannie en onderdrukking tot den hoogsten graad worden opgevoerd, nu is tusschen parlement en volk zulk een verwijdering, zulk een afgrond ontstaan, dat het parlement zich gaat te weer stellen tegen het volk. Erger nog. De eersten, die in de „volksvertegenwoordiging". (er ligt bijtende ironie in dien naam!) hun verweer tegen het volk doen hooren, zijn de leiders der democratische partijen, een Troelstra en een Marchant. Burgerlijke en arbeiders-democratie treffen hier samen in een poel van jammerlijk verval en bederf.

De heer Troelstra ging zelfs zoover om tegenover de „uit verschillende kringen van het volk" komende critiek, niet alleen de loftrompet

van het parlement te doen schallen, maar ook steun te zoeken bij de regeering.

„Wat door het Nederlandsche parlement — zoo sprak hij — in oorlogstijd is geleverd, was vlug en goed werk. Als er ooit reden is geweest om over ons parlement tevreden te zijn, dan is het wel nu het geval geweest. Het woord van lof, dat de premier aan het werk van de Tweede Kamer heeft gebracht, was ernstig en welverdiend."

Dit smakeloos vertoon van zelf-ingenomenheid belette den spreker echter niet, het noodzakelijk te achten, dat „een en ander" wordt gedaan „aan de verbetering der werkwijze in de Tweede Kamer." Wij behoeven wel niet te zeggen, dat een al ware 't nog zoo ingrijpende wijziging van het reglement van orde niet in staat zal zijn, de innerlijke gebreken en tegenspraken weg te nemen, waaraan in dezen tijd het burgelijk parlementarisme te gronde gaat. Maar wij vermelden het geval omdat er uit blijkt, dat de leiders van het regeeringsblok, de vooraanstaande en in politieken zin verantwoordelijke mannen in het parlement, de ontevredenheid en den weerzin bij het volk zien groeien in een mate, die hen blijkbaar begint te verontrusten.

In het licht van deze beschouwing verkrijgt de tusschen de parlementaire partijen gesloten overeenkomst, het verkiezingsaccoord voor 1917 om „te laten zitten wat zit", een gansch merkwaardig karakter. Het accoord is in een ach, zoo onschuldigen vorm aan het volk gepresenteerd. De Kamer die in dit jaar zou gekozen worden, zou toch maar een jaar lang zitten; daarna zouden we in 1918 nieuwe verkiezingen krijgen onder de nieuwe Grondwetsbepalingen; wie zou nu eigenlijk voor één jaartje al de kosten en de moeite van een algemeenen verkiezingsstrijd willen veroorzaken?

Een voor de hand liggend bezwaar tegen dezen gedachtengang is, dat daarmede een van de meest democratische instituten onzer Grondwet feitelijk wordt verkracht. De Grondwet eischt algemeene verkiezingen vóór de tot-stand-koming van een Grondwetsherziening; een soort referendum dus. Dit gebod willen de politici bij onderlinge afspraak verdonkeremanen.

Maar van nog meer belang is, dat de verkiezingen die zij een jaar willen uitstellen, een stevige (ten minste naar verhouding) afrekening beloven te worden wegens het wanbeleid van regeering en parlement, een geduchte strijd tevens tegen imperialisme en militarisme. Dat gaan de leidende staatslieden der bourgeoisie inzien, en zij hopen, dat zij met uitstel veel zullen gewonnen hebben. Hun stille speculatie is, dat als de oorlog in dit jaar mocht afloopen, 1918 voor ons land wellicht een tijdelijken voorspoed zal brengen. En het volk, dat zijn ontberingen

veel te snel vergeet, zal hun dan wellicht minder gevaarlijk schijnen dan heden.

Bovendien, de verkiezingen in 1918 zullen volgens het stelsel der evenredige vertegenwoordiging plaats vinden. De totale veranderingen in organisatorisch opzicht, die dit stelsel vereischt, zullen de eerste maal wel niet zonder moeite en verwarring plaats vinden. Daarbij zal de rechterzijde dien verkiezingsstrijd ingaan onder het vaandel van den schoolstrijd — immers het dan te verkiezen parlement moet het nieuwe art. 192 uitwerken —; kortom in 1918 zullen er misschien een aantal omstandigheden aanwezig zijn, die de aandacht en de critiek der arbeiders afleiden.

Al deze redenen, die voor de bourgeoisie een uitstel der verkiezingen zoo aantrekkelijk maken, gelden voor ons natuurlijk in tegengestelden zin; wij haken naar het oogenblik van den strijd tegen het imperialisme, en wij zullen ons dus de vrijheid veroorloven, een dikke roode streep te halen door het zoo mooi ineen gezette plannetje.

* * *

Ongeveer een maand na het kleine, maar beteekenisvolle incident, dat ons vorenstaande beschouwing in de pen gaf, was in de Kamer het imperialisme aan het woord in een zijner meest verlokkende en gevaarlijke verschijningen. Het pacifisme, de onvervalschte burgerlijke vredesbeweging: het imperialisme in een vredeskleedje, de wolf in een schapenvacht.

De heer Dresselhuijs is een pasgekozen Kamerlid, en men mag zeggen dat hij voor het imperialistische parlement een aanwinst is. Hij is voorzitter van den bond van vrije liberalen, en tevens een der leiders van den Nederlandschen Anti-Oorlogsraad. Men weet, dat vele parlementariërs en extra-parlementaire staatslieden in dezen raad zitting hebben: de bloem van onze bourgeoisie, en natuurlijk ook van de S. D. A. P. Maar onder al de parlementsleden, die in deze organisatie zitting hebben, was er nog niet een tot haar woordvoerder verkozen. Daarmede had zij gewacht op den heer Dresselhuijs, die het lidmaatschap van de pacifistische beweging gracieuselijk vereenigt met het leiderschap van een onzer meest militaristische partijen, de man die zooeven de vergadering had gepresideerd, waar de oude heer Van Heutsz zijn donderrede had gehouden ten bate van het koloniaal militarisme.

De heer Dresselhuijs dan, verkondigde den roem van het pacifisme:

„Twee jaren geleden werd het pacifisme nog gehoond o. a. door spotprenten op het Vredespaleis e. d.; thans is het door de oorlogvoerende landen als oorlogsdoel, als schutsengel der wereld, ten troon verheven."

Om deze paradox te verklaren, dat de oorlogvoerende landen gelijktijdig den vrede ten troon verheffen, ging de geachte afgevaardigde haarfijn uitpluizen de woorden der dipomaten. Wilson en Asquith, Grey en Briand hadden allen in min of meer enthousiaste bewoordingen den vrede geprezen. En, ziedaar welk een ontdekking: Bethmann-Hollweg heeft gezegd: „das wollen auch wir". Kan het eenvoudiger?

„Er is dus een algemeen oordeel, dat noodig is een bond van de Staten der wereld, om den vrede te handhaven door geweld."

De spreker vindt dit „de eenige oplossing van de bestaande internationale crisis."

En voorts:

„Het lijkt hem zoo logisch en eenvoudig. Ook president Wilson acht vrede door dwang te aanvaarden."

Ja ja, 't is bepaald volkomen logisch, dat heel deze massa-moord alleen is op touw gezet uit pure liefde tot den vrede. En in het licht van de sedert voorgevallen feiten is het beroep op Wilson waarlijk kostelijk.

Maar wij moeten ons het genoegen ontzeggen, de geheele rede te ontleden. Het geciteerde is genoeg om de vraag te wettigen: of wij hier te doen hebben met een kalverachtige nuchterheid, of met een aan 't ongelooflijke grenzende brutaliteit. Wij kennen den redenaar niet, en dit is in zoover een voorrecht dat men ons niet zal kunnen verdenken van persoonlijke beweegredenen, indien wij meenen dat in het mengsel dezer qualiteiten hetwelk de pacifistische beweging te zien geeft, de brutaliteit den boventoon voert.

Deze volksverlakkerij, die aan de boeren, burgers en buitenlui te midden van het oorlogsgeweld nog den droom durft voorprevelen van een argeloos, lieflijk, onschuldig en vredig kapitalisme, schijnt op 't eerste gezicht toch wel wat te grof. Men vraagt zich verbaasd af, of dit geredekavel nog toehoorders vindt. Het schijnt toch zoo te zijn. „Mundus vult decipi....". Waar geen goedgeloovige zielen zijn, komen ook geen charlatans. En dus mag men uit de omstandigheid, dat in ons parlement de charlatans zich om het spreekgestoelte verdringen, afleiden dat hun kwakzalverij nog steeds in ruime mate aftrek en klandizie vindt.

Wien moeten wij noemen naast Dresselhuijs? Van Leeuwen met zijn stokpaardje: de parlementaire commissie voor buitenlandsche zaken, een reprise — maar als caricatuur — van de „geheime besognes" der Staten van Holland? Troelstra, die tegenover den pacifistischen „wereldbond" geen beter ideaal kon stellen dan dat der Vereenigde Staten van Europa? Troelstra die zijn heil zoekt in de „mentaliteit

der volken," in „den onwil van de volken zelve om zich tot het bedrijf van den oorlog te leenen"; — en die inmiddels gedurende den geheelen oorlog de mentaliteit van zijn eigen volk bewerkt ten gunste van het militarisme? Albarda, die de Roemeensche en de Italiaansche socialisten prijst voor hun verzet tegen den oorlog, maar die in zijn eigen land trouw vóór alle oorlogscredieten stemt? Of Hugenholtz die verwacht dat het militarisme den doodsteek zal krijgen doordat na dezen oorlog „zal worden ingezien dat oorlogvoeren onpractisch, duur en ondoeltreffend is?"

Men bemerkt wel: wij hebben „l'embarras du choix." De kwakzalvers en marktschreeuwers, de narrenkappen en bellendragers zijn velen, — en achter hun dwaze potsen en grollen en hun gerinkel en geschreeuw, voltrekt zich met sombere, dreigende zekerheid de opbouw van Hollands imperialisme.

Een vod

DOOR

W. VAN RAVESTEIJN.

II.

De stijl is de mensch.

Indien deze uitspraak ooit voor iemand heeft gegolden, dan is het zeker voor H. H. van Kol. Wij meenen dit, dat 's mans heele manier van denken en doen, van redeneeren en concludeeren, zich in zijn manier van schrijven weerspiegelt. Van den officieelen historicus des Nederlandschen Volks, professor Blok, is eens opgemerkt, hoe zijn geschriften de eigenschappen bezitten van het perkament, dat eeuwen lang in archieven heeft liggen verdrogen en vermuffen. Van Kol's geschriften zou men kunnen vergelijken met rommelkamers, waar allerlei voorwerpen, sommige nog bruikbaar, andere bijna volslagen waardeloos, in een wanorde, die niets schilderachtigs heeft, op elkaar zijn geschoven.

Ongelukkiger, mag men zeggen, had de keuze der Nederlandsche Regeering moeilijk kunnen uitvallen, toen zij eenmaal besloten had iemand naar Japan te zenden, teneinde een rapport uit te brengen over de maatschappelijke toestanden, de financieele ontwikkeling enz. van dat land, waarvan ieder, die er iets van weet, beseft, hoe moeilijk het is om er een eenigszins kritisch beeld van te ontwerpen. De meest sceptische en kritische geest zou, hadde hij eenige jaren van voorafgaande studie en eenzelfden tijd voor een onderzoek ter plaatse beschikbaar kunnen krijgen, daartoe nauwelijks in staat zijn geweest.

Marx of Marat — twee grooten, die op kritisch gebied vele trekken gemeen hebben — zouden het geen lichte taak hebben bevonden. In de plaats daarvan heeft men een man gezonden, wiens werkwijze gekarakteriseerd wordt door de volgende anecdote, voor welker juistheid wij instaan. Op een zijner vroegere reizen komt Van Kol des avonds laat aan in de havenplaats van een der tooverachtigste, door geschiedenis, kunst en menschenslag gelijkelijk ongeëvenaarde eilanden van den Indischen Archipel. Het was zóó laat, dat de gastheer nog slechts een simpelen dronk kon aanbieden, daar het bediendenpersoneel reeds de nachtverblijven had betrokken. Van Kol laat zich een stapel literatuur over het eiland ter hand stellen. Hij zet zich aan een tafel en begint tot diep in den nacht notities te maken. Den volgenden ochtend verlaat hij de plaats, met inlichtingen genoeg voorzien om er vele bladzijden in een der lijvige boeken mee te vullen, die hij over Indië heeft gepubliceerd! Bij een andere gelegenheid bleek hij zijn inlichtingen omtrent sociale toestanden voornamelijk te hebben opgedaan in het huis van den meest beruchten woekeraar ter plaatse, een individu, dat zich onmetelijken rijkdom en een ongeëvenaarde collectie van allerlei kostbaarheden met den haat der gansche bevolking had verworven!

En zooals de man werkt, zoo schrijft hij. Vòòr wij tot de ernstiger dingen overgaan, d.w.z. de bewijzen, dat zijn onkritische zin hem tot verdediger heeft gemaakt van een der infaamste schurkenbenden, die nog ooit het bloedtafereel der wereld betraden, een enkel grappig staaltje van zijn schrijverij. Wij zeggen er direct bij, dat dit geen „slips of the pen", zeldzaam voorkomende gevallen zijn. Neen: wat wij hier geven, zijn echte staaltjes. Bladzijde na bladzijde kan men ze gelijksoortig aantreffen.

„Vrij zoet van smaak schijnen Europeesche hersenen daartegen beter bestand te zijn, dan zulks met de bewoners zelve van het land der Rijzende Zon het geval is."

Aldus lezen wij op pag. 91 van het tweede deel, waar hij 't over de saké, den Japanschen volksdrank heeft. Europeesche hersenen van zoeten smaak! Het kannibalisme schijnt den geachten Senator niet vreemd te zijn!

„Onder dezen naam, afgeleid van het Lat. „texere", spinnen, vat men samen de bewerking van alle soorten van vezelstoffen, wier aantal belangrijk is en die dus niet alle kunnen worden besproken." Zoo luidt op pag. 98 van deel II de plechtige aanhef van het Hoofdstuk N,a: Textiel-industrie.

„Deze industrie is in Japan, vooral wat de spinnerij betreft, schitterend geslaagd, evengoed als zij in vrijwel alle nijverheidslanden als een der

allereérste werd aangepakt en bevredigende resultaten opleverde." Zoo de zin, die volslagen het tegendeel van een zin is, waarmee op pag. 117, deel II de paragraaf 6 over de Textielindustrie in het Algemeen begint.

Zijn dit eenige voorbeelden, die wij met aandrang aanbevelen in de aandacht van heeren taalonderwijzers, om ze in kakographieën — verzamelingen van kromschrijverij — de leergierige jeugd voor te zetten, haast nog onaangenamer is b.v. het misbruik, dat de Senator van den lijdenden vorm maakt. In zijn Woord vooraf van het tweede deel, waar hij monografieën — zooals hij het noemt — van diverse industrieën geeft, treft men op twee bladzijden dezen zinsvorm, die een uitzondering moet blijven, niet minder dan 20 maal aan. Alles *wordt* daar gedaan, *is* er gedaan, zal of moet er gedaan *worden*. En wellicht is dit geen toeval, daar de Senator het voortdurend over de onpersoonlijke verrichtingen van een regeering heeft, die hij bewondert, het Japansche Gouvernement, teneinde een andere regeering èn bureaucratie, ook een onpersoonlijk monster, aan te porren om in dezelfde voetstappen te treden.

Doch genoeg over deze bijzaken, die echter inhaerent zijn aan 's mans denk- en redeneerslordigheid, en komen wij tot de hoofdzaken.

Die hoofdzaak is, dat hij de ontwikkeling van het Japansche Imperialisme, ondanks kritiek op onderdeelen en bijkomstigheden, bewondert en voor Ned. Indië navolgenswaardig acht. Dit willen wij met eenige voorbeelden bewijzen.

Maar vooraf ga dit andere. Indien Van Kol, ondanks zijn slordigheid, gebrek aan kritiek enz. iets heeft *bewezen*, dan is het, wat wij al wel reeds wisten, maar wat we hier ten overvloede nog eens bevestigd zien, namelijk, dat het huidige Japan een kapitalisten-paradijs en een proletariërs-hel is.

Niemand zal b.v. de bladzijden, die hij in zijn Eerste deel wijdt aan de beschrijving der toestanden in de Japansche industrie, vooral waar het den vrouwen- en kinderarbeid betreft, kunnen lezen, zonder dat hem het hart van afkeer in de keel stijgt. Wanneer men ten minste nog eenig menschelijk gevoel heeft behouden. En dat, niettegenstaande de Senator, zooals in een officieel Rapport past, alles heeft weggelaten, wat in staat zou zijn om dien afkeer te prikkelen.

Onze ruimte verbiedt ons uitvoerig te zijn, maar wij willen toch niet nalaten, daarvan een en ander te citeeren.

Op bladz. 227 van het eerste deel ontleent Van Kol aan de bekende studie van een Franschman, Ludovic Naudeau, eenige opmerkingen, die een pro-Japansch Engelsch correspondent in de *Daily Mail* schreef kort na den oorlog met Rusland. Zij luiden: „Er zijn tal van inwoners, die zelden of nooit weten, waar zij hun levensonderhoud voor den

dag van morgen vandaan zullen krijgen, en over het gansche land is de groote massa te arm om rijst te eten. Ik heb dagen en nachten doorgebracht met een Japanschen socioloog, die als tal van andere onderzoekers van zaken en menschen, gelooft, *dat Japan de dagen van algemeen geluk en welvaart voor goed achter zich heeft*, en getreden is in een stadium van vrekkig en meedoogenloos industrialisme, waarmede het volk door zijn temperament niet kan wedijveren. Hij schreeuwt het uit, dat Japan zijn plaats aan de raadstafel der groote Mogendheden betaalt met het bloed des volks, niet blijmoedig in den oorlog opgeofferd, *maar in fabrieken en werkplaatsen*." Iets verder lezen wij: „En dan beschrijft deze correspondent uitvoeriger de „afzichtelijke tragedie", dat het volk des winters door armoede voor een of twee stuivers vuil beddegoed van woekeraars huurt, te arm zijnde (!!! v. R.) om dit onontbeerlijke te koopen. Duizenden armen leven van den afval van vischwinkels of van paardenvleesch. Een gezond en zuiver maal krijgen velen hun leven lang niet. Een andere korrespondent verklaarde, dat in de stad Osaka, een centrum der textiel-nijverheid, ettelijke kinderen van tien tot twaalf jaar oud, een halven dag bijna onafgebroken in slecht geluchte lokalen werken, voor een loon, waarvoor in Londen geen goede sigaret kan worden gekocht. Nacht en dag gaat het werk door, schrijft hij, *en de degeneratie der ongelukkige fabriekskinderen gaat deerniswekkend snel.* De lagere klassen van Japan zijn er werkelijk treurig aan toe."

Deze opmerkingen dateeren, men lette er op, van ongeveer 10 jaar geleden. Eenige bladzijden vroeger heeft Van Kol zelf beschreven, (pag. 190 volg.) hoe de klasse- en vermogenstegenstellingen in het moderne Japan — dus sedert de restauratie, die tevens de intrede van het kapitalisme bracht — hoe langer hoe scherper zijn geworden. „Ook in Japan zien wij de pyramide van den rijkdom steeds spitser worden; naast weinige groote vermogens, die zich snel vermeerderen, staat een groote massa van kleine inkomens, die weliswaar in aantal toenemen, doch waarvoor het gemiddeld bezit kleiner wordt", zegt hij op pag. 196. Wat niet wegneemt, dat hij aan de citaten, die wij zooeven gaven, laat voorafgaan: „*Wel is het na dien tijd* — d.w.z. 1887, uit welk jaar hij ook een Franschen schrijver citeert, die spreekt van de buitensporige armoede der lagere klassen (v. R.) — *beter* geworden en spreken alle reizigers, die Japan vóór 1868 bezochten, van de vreeselijke armoede, de slavernij en de rechteloosheid van het volk", waarop dood-leuk volgt: „Doch ook in onze jaren laten de economische toestanden nog veel te wenschen over." Inderdaad! Gematigder kan zelfs een officiëel Rapporteur zich niet uitdrukken, maar wanneer wij de feiten hiernaast stellen, die hij zelf vermeldt,

kunnen wij hem slechts een vergoelijker van de vreeselijkste gruwelen noemen.

Op bladz. 220 volgende, waar hij het heeft over „De voeding en de economische toestand der arbeiders", toont de Senator zelf aan, „dat bij de werklieden der nijverheid het voedsel, overwegend van vegetarischen aard, onvoldoende is om flinken lichamelijken arbeid te verrichten". Dat voedsel is arm aan eiwit en vet. Hij laat er den onzin op volgen: „doch te rijk aan koolhydraten en stikstofhoudende, geen eiwit bevattende stoffen, als groenten, thee, radijs, enz." Alsof thee en radijs op éene lijn mogen worden genoemd met koolhydraten!" *) Doch Van Kol bewijst met citaten uit de werken van een Japanschen geleerde (Takano Fusutaro), dat de hoeveelheid voedsel voor een volwassen Japanner bij ingespannen arbeid noodig, in den regel niet wordt bereikt, niet *kan* worden bereikt door de lage loonen en de relatief dure levensmiddelen. De duurte dezer levensmiddelen is voor een belangrijk deel door de regeering veroorzaakt, die door haar „indirecte belastingen, invoerrechten *en monopoliën* alles duurder maakt, zelfs zout, suiker en kleeren. Het verbruik van suiker is in bijna alle landen der wereld een maatstaf voor den levensstandaard, en is in Engeland b.v. ruim 5 maal hooger per inwoner dan in Japan..." Wij citeeren Van Kol alweer. Wat hem niet belet om er onmiddellijk de optimistische opmerking op te laten volgen: „Toch is de voeding vergeleken met vroeger, toen melk, boter, kaas en eieren volslagen onbekend waren en er geen vleesch genuttigd werd, aanzienlijk verbeterd." Verbeterd voor wie? Dat zegt de Senator er niet bij. Doch hij *kan* ons niet wijsmaken, dat het zou zijn voor die textielslaven, van wie we zooeven hebben gehoord, dat hun loon „nog steeds" onvoldoende is om er de noodige voedingsstoffen voor te koopen, van wie hij twee pagina's verder aantoont, dat hun loonen *minder* zijn gestegen dan de prijzen der levensmiddelen, en waarvan hij op *dezelfde* bladzijde zegt:

„Er is geen twijfel aan, of de invoering van fabriekswezen en het samenpersen van onvoldoend gevoede menschelijke wezens in slecht geventileerde lokalen bij dag en nacht, heeft de *tuberculose* in Japan *aangewakkerd*, terwijl geen voldoende maatregelen werden genomen om dit tegen te gaan. Vooral onderwijzers in de lagere scholen en katoenspinners vallen daaraan ten offer. *Jaarlijks sterven in Japan aan tering 133000 personen, dat is 15 per uur; de tering doodt een zevende*

---

*) Voor de lezers, die de beginselen der chemie niet machtig zijn, even ter verduidelijking dit: Koolhydraten zijn zekere chemische stoffen (door ontleding dus te verkrijgen), waaruit onze voedingsmiddelen ten deele zijn samengesteld.

tot een tiende deel van het volk en een derde van allen die (lees die allen v. R.) sterven in de kracht van hun leven tusschen 18 en 45 jaar. De helft van alle vrouwen, werkzaam in de katoenindustrie worden daardoor aangetast, nadat zij door nood gedwongen naar de fabrieken zijn gedreven, om daar te vallen op het slagveld van den arbeid, evengoed als hun broeders en vaders voor Japan's glorie."

Zoo gaat hij nog eenigen tijd voort en geeft aan de hand van diverse schrijvers, waaronder ook Katayama (in de Neue Zeit van 1910--11) bewijzen, dat de offers, die het Japansche proletariaat op het altaar van den Moloch der Industrie ziet slachten, verre de verliezen overtreffen, die een groote oorlog kost, dat het percentage van aan tuberculose gestorvenen b. v. van 1899 tot 1907 is *gestegen* van 12.6 tot 15.4 per 1000.

Van hetgeen hij op pag. 206 volgende zegt omtrent het lot der vrouwelijke proletariërs en van de kinderen, die in de industrie worden verbruikt, citeeren wij een enkel gedeelte.

„Van de ruim 500.000 fabrieksarbeiders zijn er 300.000 jonger dan 20 jaar, en velen harer werken in de spinnerijen gedurende 13 tot 15 uur, in de weverijen 14 tot 16, zoodat nauwelijks 9 uren per etmaal beschikbaar blijven voor baden, slapen en de rest. Bij zulk een arbeidsduur kunnen zij zich lichamelijk niet behoorlijk ontwikkelen, en is de gezondheid slecht door gemis aan voldoende rust en het vertoeven in ongezonde werkplaatsen. (Een minister zou zich niet gematigder kunnen uitdrukken, niet waar?) Om de andere week worden zij in de katoenmolens in de nachtploeg geplaatst en door zulken nachtarbeid gedurende 7 etmalen, verliezen zij gemiddeld 630 gram aan gewicht, om in de volgende week van den dagdienst weer 69 momme daarvan terug te winnen. Daarna hervatten zij haar nachtwerk om alweer 100 momme, dat is 375 gram, in gewicht te dalen; de meesten zien er dan ook uitgeput en vermagerd uit, zoodat velen wegloopen. Een fabriek van 1000 meisjes moet vaak jaarlijks 800 nieuwe aanwerven om het getal op peil te houden.

De arbeid wordt aldus verricht in 2 ploegen van ruim 12 uur en bij den overgang van ploegen moet soms gedurende 24 uren aan één stuk worden gearbeid. Een rusttijd van 30 minuten des middags en van 15 des avonds wordt haar gegund, doch de machines blijven rusteloos doordraaien en slechts de helft der arbeidsters is alsdan geheel vrij. Soms verstrekt men aan de meisjes rijstbollen, die zij met de eene hand eten, terwijl zij met de andere blijven haspelen. Ook worden de klokken in den namiddag wel eens teruggeduwd om hen langer te kunnen afbeulen, terwijl steeds door premiën en het uitreiken van vaandels de verschillende groepen tegenover elkaar worden

opgejaagd om nog sneller het werk te verrichten. Er zijn twee rustdagen in de maand, meer naar 't schijnt in het belang der machines dan van die menschelijke wezens...

Japansche fabriekswerksters verblijven als een soort pandelingen, in „compounds" tusschen de omheinde terreinen der fabriek gelegen. In deze *kazernes* leven dan eng opeen gehoopt, afgezonderd van de buitenwereld soms meer dan 2000 jonge vrouwen. Alleen in Osaka vindt men 3 textielfabrieken door mij bezocht, waarin 3000-3100 en 3200 meisjes worden opgesloten achter hooge muren. Uit het bovenvermelde onderzoek in 1912 bleek, dat van de 1000 fabrieksmeisjes er 655 in zulke pensions woonden, 65 met hun ouders mee kwamen, die woningen van de fabriekseigenaren huurden, en 280 in de stad woonden, dus van haar huis zich dagelijks naar de fabriek begaven en dus aan deze promiscuïteit ontsnappen, wat haar gezondheid en moraliteit ten goede komt...

De Japanners kennen geen bedden, doch slapen op dunne matrasjes op den harden vloer, soms 24 bijeen in een slaapvertrek van 7 maal 4 meter. Tering richt steeds zware verwoesting aan onder die tengere schepseltjes, uit de frissche lucht der velden of van het zeestrand hierheen gebracht. En daar die van de nacht- en dagploeg dezelfde slaapzaal gebruiken, waarin dus van ventilatie geen sprake is, komt besmetting door tuberculose veelvuldig voor en keeren de meesten met geknakte gezondheid naar haar arme familie terug. Dienstpersoneel is er slechts zelden, zoodat de afgebeulde werksters, na afloop van haar arbeid, nog zelf voor het noodige moeten zorgen en trachten zich onder gelapte dekens tegen de koude te beschermen.

De voeding schijnt niet slecht te wezen (sic ! v. R.), en tweemaal daags wordt hun Japansch eten uitgereikt, waarvoor zij 16 centen daags moeten betalen, in armere pensions kan men reeds met 10 centen terecht. *Hongerstraffen, boeten, slagen en arrest in donkere holen komen nogal eens voor*, en de mooisten harer moeten zich aan de lusten harer meesters onderwerpen, staan aan elke willekeur bloot.

Vooral in de papiermolens en de linnenweverijen op Hokkaido schijnen (sic! v. R.) de hygiënische toestanden veel te wenschen (!!!) over te laten, en ook in andere fabrieken is het vuil en zitten de beklagenswaardige wurmen dicht opeen gehoopt in ruimten zonder licht en lucht, die dochters van het Land der Zonne!

Jaarlijks worden er 200.000 geronseld, waarvan er 80.000 naar huis gaan, doch ongeveer 120.000 nooit terugkeeren, en van die naar huis komen zijn er 12000 ziek — een vierde gedeelte door de teringbacil aangetast, tengevolge waarvan zij deze ziekte steeds verder door het land verspreiden. Anderen lijden aan bronchitis (een derde gedeelte),

aan buikvliesontsteking, beri-beri, en aan ziekten der verteringsorganen; velen, die dan ook terugkeeren vinden aldus een snellen dood, wat de statistiek der sterfte in de fabrieken onzuiver maakt..."

De man, die deze afschuwelijkheden, waar zelfs de beschrijvingen in Engels' „Lage der arbeitenden Klassen in Engeland" en zooveel andere beschrijvingen van het onmenschelijk lijden van het fabrieksproletariaat in Europa in de eerste helft der 19e eeuw bij verbleeken, op dezen toon kan opdisschen, overgoten met een sausje van sentimentaliteit, en die *onmiddellijk daarop* komt aandragen met opmerkingen, dat „alleen een flinke en doortastende sociale wetgeving, met energie doorgevoerd, in dezen niet alleen kan maar ook zàl hulp en redding te brengen, dat daarnaast ook in den loonstandaard dient „te worden ingegrepen", dat het een ontmoedigend verschijnsel is, dat de Japanners „geen voordeel wisten te trekken van de op ditzelfde gebied zoo harde ervaring der Europeesche industrie en haar kindsheid, en aan de onbegrensde uitbuiting van den arbeid van vrouwen en kinderen nog steeds geen paal en perk wisten te stellen, *buigende voor de hebzucht van den kapitalist, wat op Java althans in zulke mate niet denkbaar is*", en die heel deze afgrijselijke paragraaf besluit met deze gemoedelijke opmerkingen: „Doch verbetering is in aantocht. Mannen van hart en invloed hebben op dit euvel gewezen. Mr. Shu Ishiwara schudde de „National Medical Association" wakker; Dr. Kuwata, lid van het Huis der Peers, sprong reeds jaren geleden in de bres (sic!) tot verbetering van het lot der fabrieksarbeidsters. Tal van andere Japanners volgden hun spoor, terwijl de arbeidswet thans eindelijk in werking zal treden, en de belanghebbenden zelven in rechtmatig verzet tegen zulke arbeidsvoorwaarden beginnen te komen", zulk een man kan niet anders dan een kapitalistenziel heeten, die bereid is ter wille van het groote doel, de bevordering der industrie, heele generaties te offeren!

Van Kol moet, om de invoering eener groot-industrie op Java in navolging van die in Japan, smakelijk te maken, wel de feiten, die een te harde taal spreken, het zwijgen trachten op te leggen of te overstemmen. Zijn middel daartoe — we zagen het reeds — is voornamelijk dit, dat hij den indruk tracht te wekken, alsof, ondanks alles, de invoering der groot-industrie aan het Japansche *volk* ten goede is gekomen. Nu reeds. En alsof dit in ieder geval in toenemende mate het geval moet en zal worden.

Daarvan nog eenige voorbeelden.

In de paragraaf over „De Loonen" (p. 216 volg.) geeft hij eerst vele voorbeelden van den ongelooflijk lagen loonstandaard voor de meeste soorten van arbeid. Maar die voorbeelden zijn reeds doorspekt

met opmerkingen, dat het vroeger nog erger was. Op bladz. 218 lezen we dan ineens: „Om een enkel voorbeeld uit Staat No. 3 te noemen, blijkt, dat b.v. het loon der wevers in de jaren 1892—1903 en 1912 steeg als 100 : 277 en 352, dat der weefsters als 100 : 229 en 325.... Ook de landbouwloonen gingen in gelijke mate vooruit, meegesleept door de groot-industrie; de loonen voor kinderarbeid bleven echter ten achter evenals die der huis-industrie. De sterkste stijging gedurende *de laatste 10 jaren* valt te constateeren voor de mattenmakers met 57 pCt.; de kleinste toename voor de tabaksbewerkers met 20 pCt. *Doch, of daardoor, in verband met de prijzen der levensmiddelen, het werkelijk loon hooger is geworden, moet nog nader onder de oogen worden gezien.*"

De Senator ziet deze allesbeheerschende vraag echter niet verder „onder de oogen", doch gaat voort met het meedeelen van andere gegevens. Te merkwaardiger is dit, daar hij aan het einde van zijn tweede deel heel netjes en, willen we hopen, zorgvuldig de gegevens, die dit zouden kunnen doen inzien, in tabellen en grafische voorstellingen bijeengebracht heeft.

Wij willen iets uit die tabellen aanhalen. Wij zien dan b.v. uit tabel No. 3 — alle cijfers ervan zijn ontleend aan het bekende officiëele jaarboek „Annuaire statistique du Japon", waaraan Van Kol terecht zegt, dat het zeker eer een te rooskleurigen dan een te zwarten indruk van de toestanden zal wekken — dat b.v. het dagloon (in sen) van wevers gestegen is van 12,5 tot 44 van 1885 tot 1912, van weefsters van 7,5 tot 27. Dit is dus een toeneming met rond 250 pCt. Daarnaast echter zien we, dat de prijs van de rijst (per koku) van 1887 tot 1913 gestegen is van 4,71 tot 21,01, een stijging dus met rond 350 pCt. De prijsstijging van gerst bedroeg in dat tijdsverloop van 2,36 tot 7,93, dus ± 230 pCt., die van zout van 1,19 tot 4,80, dus ook rond 300 pCt. Hieruit volgt, dat in het tijdvak van ± 1885 tot 1912-'13 althans voor de textielarbeiders (wevers en weefsters) de loonstijging *achter* is gebleven bij de prijsstijging van eenige der hoofdvoedingsmiddelen. Dat het dus op zijn minst genomen waarschijnlijk moet worden geacht, dat deze groote categorie van arbeiders in dit tijdsverloop en ondanks de enorme toeneming der productiviteit van den arbeid, welke ongetwijfeld een gevolg is geweest van betere arbeidsmethoden enz., hun *werkelijk* loon heeft zien dalen.

Uit de tabellen 24*a* en 24*b*, waarin allerlei gegevens over de textielindustrie (katoenspinnerij en weverij) verzameld en vergeleken zijn, is verder, voor zoover wij zien kunnen, met geen mogelijkheid de conclusie te trekken, dat het aantal uren per dag (in de katoenweverij) of het aantal dagen per jaar, waarop gewerkt wordt, ook maar

eenigszins van beteekenis zou zijn veranderd, zoodat ten minste de textielarbeiders het, wat dit betreft, sinds 1888 of sinds de laatste 10 jaar, ook bezwaarlijk beter hebben kunnen krijgen. En ten overvloede geeft Van Kol nog in de grafische voorstelling 3c, waarin de veranderingen in de loonen en de prijzen der levensmiddelen van 1902 tot 1913 door twee lijnen worden voorgesteld, een duidelijk beeld, dat de loonen in dat tijdsverloop ietwat ten achter zijn gebleven bij de stijging der prijzen!

Onze Senator had dus zelf, indien hij gewild had, de vraag, hierboven gesteld, nader „onder de oogen" kunnen zien. Doch aangezien dit tot geen optimistische conclusie had kunnen leiden, slaat hij liever door en roept (op p. 219): „Welke loonen de arbeiders in het overbevolkte Japan zouden krijgen, wanneer de groot-industrie *niet* bestond, is moeilijk na te gaan (ja, inderdaad, evengoed als wat er b.v. gebeurd zou zijn, indien Japan eens door een vulkanische werking voor een goed deel ware verzwolgen! v. R.), doch, wanneer men enkele looncijfers van vóór de Restauratie onder de oogen krijgt, zal men een enormen vooruitgang kunnen waarnemen, want 10 sen werd toen zelden overschreden (nu bedragende allerhoogste loonen voor gequalificeerde arbeiders wel eens boven de 200 sen, v. R.) Laag is de betaling nog altijd zeer zeker, vooral wanneer men als maatstaf neemt de loonen in Europa, die (voor geen gering deel door den invloed van den Wetgever — !!! v. R. — en van de vakvereenigingen) heel wat hooger zijn gestegen. En evengoed als in enkele landen voor de huis-industrie een minimum-loon is vastgesteld bij de Wet, kan de Overheid, in landen waar het kapitalistische stelsel nog zijn intrede moet maken, voor de door haar met alle kracht gesteunde groot-industrie daartoe veilig over gaan (deze geruststellende verzekering dient, zal men begrijpen, ten behoeve van Java, v. R.) Geleidelijk — aldus gaat onze Senator gemoedelijk voort — zullen de Japansche loonen, zooals de ervaring bereids leerde, in betere verhouding komen met de loonen van andere nijverheidslanden, en de toenemende ontwikkeling van het volk van Japan zal er eveneens tot krachtige sociale maatregelen moeten leiden (waarom er niet het beste van gehoopt, nietwaar?) De levensstandaard stijgt en daarin zullen de werkgevers, willens of onwillens, moeten voorzien, want de bewering, dat de Japansche fabrieksarbeider van een handvol rijst kan leven, is reeds een legende". Volgt nog een gemoedelijke opwekking aan de fabrikanten, dat „goedkoope arbeid" ook niet in *hun* belang is!

Het is waar, dat de Senator in de volgende paragraaf over „De voeding en de economische toestand der arbeiders", waar hij opnieuw feiten moet meedeelen, dan een afschuwelijk beeld van de ellende van

het Japansche proletariaat moet ophangen. Wij haalden daarvan reeds iets aan. Het overwegend vegetarisch voedsel is onvoldoende om flinken lichamelijken arbeid te verrichten, zoodat de voor een volwassen Japanner benoodigde hoeveelheid voedingsstoffen in den regel niet wordt bereikt. Dit wordt voor een groot deel veroorzaakt door de Regeering, die door haar indirecte belastingen, invoerrechten en monopoliën alles duurder maakt. De sterfte aan tuberculose vooral is dientengevolge schrikwekkend en het Japansche proletariaat heeft een *absolute* verarming ondergaan en is nog steeds bezig die te ondergaan. Hij noemt er een aantal voorbeelden van de enorme stijging der grondprijzen en der woninghuren — de laatste zijn verdriedubbeld sinds 1880 en het percentage van het arbeidsloon, dat er aan besteed wordt, is eveneens verdubbeld, ja verdriedubbeld in vele gevallen —; van de vreeselijke woningtoestanden, die daarvan het gevolg zijn, van de „slums", de arbeiderskazerne's en pension's, die zich hebben gevormd en die uit een oogpunt van hygiëne en zedelijkheid eenvoudig onbeschrijfelijk zijn — vaak slapen er 36 personen op een vloer van 44 M^2 opeengepakt. Hij moet uitroepen: „De *economische* toestand der arbeiders is dan ook in Japan — door het niet ingrijpen van den Wetgever, het Imperialisme (! ! ! v. R.) der Regeering en het gemis aan een krachtige arbeidersorganisatie — kortweg ellendig te noemen." Hij beschrijft, hoe zelfs „bevoorrechte" burgerlijke gezinnen bij de enorme stijging der prijzen van alle levensbehoeften — een gevolg van heel de ontwikkeling van het moderne Japan — tot de grootste spaarzaamheid en schrielheid veroordeeld zijn. Hij is gedwongen te constateeren: „*Nooit was de kloof tusschen rijk en arm, tusschen weelde en gebrek zóó groot als tegenwoordig in dit land, waar voorheen allen arm waren en (door onderlinge solidariteit verbonden) een sober leven leidden, terwijl thans de weelde er groote verhoudingen heeft aangenomen en de strijd om het bestaan het egoïsme en de harteloosheid deed ontstaan.*"

Maar deze exclamaties beteekenen bij een Van Kol niets. Ze zijn als de kreten, die hij vroeger in de vergaderzalen der Nederlandsche arbeiders slaakte. Een beetje rhetoriek, een beetje sentimentaliteit, die het leven van den grooten zakenman veraangenamen. Want hij houdt vast aan het denkbeeld: Ondanks alles is de invoering van de grootindustrie in Japan een zegen geweest voor de groote massa's. De nadeelen en euvelen, die zij met zich gesleept heeft, hadden kunnen worden vermeden en zouden in een overeenkomstig geval, op Java, kunnen worden ondervangen, mits slechts een wijs gouvernement de zaak ter hand nam. En hij ziet niet, kan en wil niet zien, verblind door kapitalistischen pruritus, dat het geen toeval, dat het integendeel

onvermijdelijk was, dat de invoering van het kapitalisme in Japan voor dat land, of liever over de volksmassa's ervan, alles wat de doos van Pandora aan ellende bevatte moest uitstorten in een mate, die zelfs in Europa 100 jaar geleden niet is bereikt, en dat ditzelfde zich onvermijdelijk zal herhalen in elk Oostersch land, waar men het zijn intrede laat doen, en wel omdat de maatschappelijke omstandigheden juist in die Oostersche landen zoo zijn, dat de groote massa der bevolking tegen de invoering van het kapitalisme *minder* weerstandsvermogen heeft dan in de Westersche, Europeesche, Christelijke landen het geval was en is. Heel een complex van omstandigheden werkt daartoe mee. In Europa was het kapitalisme geleidelijk gegroeid door een proces, dat eenige eeuwen heeft geduurd en waardoor de bevolking er geestelijk op was voorbereid. In Europa was de levensstandaard hooger, was de voeding beter en krachtiger, toen het moderne kapitalisme voorgoed doordrong, vond het dus een krachtiger en meer tot weerstand bereid proletariaat. In Oost-Azië ontbreken deze factoren. Dat is de hoofdzaak, waardoor de invoering der groot-industrie in al die landen een ontzaglijke lichamelijke en geestelijke degradatie brengt, waar geen enkele der factoren tegenover staat, die het kapitalisme in Europa heeft verwekt.

Dat kan de historisch niet geschoolde, de onkritische en oppervlakkige Van Kol niet zien. En zoo is hij gekomen tot zijn misselijke vergoelijking en verzachting van wat een revolutionair en socialist slechts walging kan inboezemen. Wij zullen aen volgende maal nog aantoonen, hoe verderfelijk zijn voorslagen voor Indië zijn. *(Slot volgt)*

Boekbespreking.

De Oorlog, Psychologie door het vergrootglas, door H. VAN DER HOEVEN. — W. L. en J. Brusse's Uitg.-Mij. 1916. 32 pag.

v. R. Het brochuretje van dezen bekenden psychiater — er is o.a. van de hand van Dr. van der Hoeven een handleiding voor de psychiatrie of kennis der zielsziekten ten dienste van juristen verschenen — is onder de tallooze geschriften en geschriftjes, door den oorlog ook in ons land reeds voortgebracht, een vrij typeerend staaltje van de geestelijke verwarring, die hij onder intellectueelen en mannen der wetenschap heeft aangericht.

De schrijver is psycholoog, psychiater, en wat hem vooral heeft getroffen is, dat het kritisch verstand in de verschillende oorlogvoerende, maar ook, zij 't in ietwat mindere mate, in de neutrale landen, naar hij meent, zoo deerlijk in de verdrukking is geraakt. Als kritisch denker, als geleerde is hij dan ook zoo vrij, om reeds in den aanvang van

zijn betoog alles, wat in den vorm van interviews, politieke nota's, ministerieele redevoeringen, tendentieuze berichten en officieele en officieuze communiqué's de wereld is en wordt ingeslingerd, te qualificeeren als „stapels onzin". Hij is reeds zoo ver, getuigt hij op blz. 9, dat hij 't heeft opgegeven om de telegrammen in zijn krant — wij veronderstellen dat 't de *N. R. Ct.* is, waar een bloedverwant van Dr. van der Hoeven hoofdredacteur van is — nog te lezen. En hij komt dan ook tot de conclusie: „Kritiek-loos, oordeels-zwak, hopeloos suggestibel, onvatbaar voor verstandelijke argumenten, ziedaar de epitheta, die passen op de mentaliteit van negen tiende van Europa van heden. Niemand haast, schijnt het, ontkomt aan de algemeene ontreddering, en wij behoeven heel niet van huis te gaan om te ervaren, hoe broos de muur van gezond verstand is, waarbinnen *wij* ons veilig wanen." Zoodra ook voor ons land, bedoelt de schrijver, het oorlogsgevaar acuut en kritiek werd, zou men ook hier het laatstje restje van kritisch vermogen en koel verstand zien verdwijnen, zou ook ons land geheel ten prooi vallen aan de oorlogs-psychose. Hij tracht dan dit alles te verklaren door er den nadruk op te leggen, dat de volken zich offeren, op een wijze als wij 't nu twee en een half jaar lang hebben kunnen waarnemen, „voor kunstmatig en doelbewust in (hun) binnenste ontstoken en op den oorlog pasklaar gemaakte aandriften en emotieve impulzen — *voor een waan.*" Iets verder definieert hij 't zoo: „Het is duidelijk, dat de idealen, waarbij een geheel volk zweert, tot dezelfde psychologische categorie behooren (namelijk tot de affectieve of gevoelselementen, als hoop en vrees, haat en liefde, bewondering en afgunst, lust en onlust); en wij mogen dus thans zeggen: de psychische drijfveeren, die de volken van Europa sedert meer dan twee jaar elkander naar het leven doen staan, zijn de *overwaardige voorstellingen*, waarvan ze zijn vervuld." Hiermee acht Dr. van der Hoeven eigenlijk alles, wat hem duister was en smartte, verklaard. „Die *overwaardige* voorstellingen of voorstellingen-complexen, dus van voorstellingen, waaraan een individu zijn liefde of zijn haat of zijn hartstocht heeft gehecht, d.w.z. waaraan hij zich met den inzet van een deel van zijn leven heeft verknocht, dringen zich met zooveel kracht op, hebben zich als 't ware in 't bewustzijn ingebrand met een zoo onuitwischbaar merk, dat de beteekenis van alles, wat er *tegen* schijnt te spreken, om-niet wordt geacht. Logische redeneering m.a.w. vermag niet veel tegen de kracht van een innig *gevoelde* zekerheid. Wie overtuigt met verstandelijke argumenten de moeder, dat haar kind haar liefde onwaardig, of den geloovige, dat zijn God een droombeeld is?" In het derde hoofdstukje wordt ons dan aan de hand van eenige voorbeelden getoond, hoe de „collectieve ziel" van menigten, vergaderingen, ja ten slotte geheele volken onder den invloed van dergelijke „overwaardige ideeën-complexen ge[?]aakt, daardoor van haar kritisch vermogen beroofd en meegesleept wordt tot grootsche en edele emoties van ongekende kracht" tot „kloeke voortstuwende daden" enz. De schrijver onderzoekt dan de gevoels-complexen van *nationalen* inhoud, en komt tot de conclusie, dat „het nationale bewustzijn in *normalen* tijd, slechts een passief, receptief element is in ons wezen als volk, wachtend op een zonnetje, om zich aan te koesteren, maar

geen aktief, daden-verwekkend principe", en hij ontdekt als het eenige „over- of meerwaardige, immers gevoelssnaren, die reeds in de jeugd bespeeld worden, treffende gedachten-complex, waarvan een volk in zijn geheel, in alle lagen doortrokken is, een lauw, passief gevoel van samenhoorigheid, *dat geen anderen vorm van aktiviteit heeft geleerd, dan dien van geweld, bloedvergieten, vernieling.*"

Dat ziet er, bemerkt men, niet vroolijk uit voor het „nationale bewustzijn", dat zich langs dezen weg der psychische analyse ontpopt tot niets anders dan een soort sluimerende aandrift tot vernieling, doodslag en gewelddadigheid, die op den bodem van al de individueele zielen, welke dat volksbewustzijn samenstellen, is aan te treffen.

Dr. van der Hoeven is dan ook waarschijnlijk een beetje geschrokken, toen hij dat bedroevende resultaat had neergeschreven en, om niet verdacht te worden van vaderlandsloosheid, gaat hij voort:

„Een *zuiver* nationaal bewustzijn, dat uit eigen kracht en door den impuls van zijn intrinsieke gevoelswaarde (niet dus b.v. door de voordeelen, die een bloeiende nationale handel en industrie belooft) *daden* wekt, leeft in ons geslacht niet dan kwijnend en verholen, en ontwaakt slechts uit zijn sluimer als er alarm wordt geblazen. Wie het bovenstaande met aandacht heeft gelezen, zal mij niet verdenken, dat ik de onwaarde van een schoon en verheven nationaal gevoel propageer, maar den toon van verlangen vernomen hebben naar een krachtiger en inniger bewust-wording dan het normale volks-besef schijnt te verdragen. Maar als men mij den oorlog aanprijst als middel om die bewust-wording als bij tooverslag en met geweld tot stand te brengen, dan weet ik toch maar één antwoord: dat het middel erger is dan de kwaal. Of zien wij niet rechts en links door den oorlog een nationalisme opgeroepen van de schrikkelijkste soort, dat zich voeden moet met haat en leugen om te kunnen bestaan, en *gedoemd is na den oorlog een snellen, smadelijken dood te sterven.* Voor den prijs van zòòveel bloed en vernieling waarlijk te duur gekocht!"

Dit is, zal men toegeven, vaag. Dat zuivere, dat schoone en verhevene nationale bewustzijn, dat er niet is, maar dat er komen moet! De psychologie schijnt ons hier aardig in het moeras verloopen. En het 4° hoofdstukje brengt ons niet veel verder. Na opnieuw den nadruk te hebben gelegd op het feit, dat heel de ontwikkeling van het intellect, van de toegepaste wetenschap in onzen tijd niet verhindert, „dat de eerste beginselen der psychologie ons het waanbeeld onthullen, waarin wij de schamele figuur van onze intellectueele zelfgenoegzaamheid herkennen," dat „al het intellectualisme van onzen verlichten tijd ons niet voor de gruwelijkste decepties bewaart, daar wij door de onverwachte impulzen van ons gevoel worden verrast en meegesleept," komt hij tot het remedie. En dat is? „Niet minder dan vroeger, hebben wij thans in onze intellectueele verlichtheid noodig, den cultus van ons *gevoels*leven te verzorgen. Als het onze aandoeningen zijn, die ons verstand beheerschen, laat ons dan omgekeerd met ons verstand onze aandoeningen toetsen, en ze kweeken zòò, dat ze ons daarheen leiden, waar wij als redelijke wezens komen willen."

Duister, nietwaar? Doch ook het slot, de toepassing in 't groot, op 't vraagstuk, dat ons allen bezig houdt — Dr. van der Hoeven bedoelt

ongetwijfeld het vraagstuk, hoe den oorlog te bestrijden, te voorkomen of onmogelijk te maken — is niet helderder.

Het luidt aldus: „Wij vonden de „ziel der menigte" ontvlambaar en suggestiebel, maar niet zonder allen maat. De hartstochten die uit haar opvlammen moeten in de kiem aanwezig zijn in de enkelingen die de menigte samenstellen. Die hartstochten der menigte geven dus, in overdadige intensiteit, algemeen-menschelijke eigenschappen weer, of zulke waarvoor de gemoederen toevallig of opzettelijk waren voorbereid. *Hier* zijn het krachtige en eeuwenoude impulzen, die moeten overwonnen worden, en wellicht worden ze ondersteund door atavistische instincten en barbaarsche natuurdriften, die wij ook alweer slechts in onzen waan meenen door onze intellectueele verlichtheid overwonnen te hebben. *Krachtige, door gevoels-elementen fel gekleurde tegen-motieven zullen wij daar tegenover moeten kweeken.* Die heeft het smartelijk drama dat wij thans wanhopig aanschouwen, waarlijk wel in overvloed aangebracht. *Krachtig en fel gekleurd genoeg om een hartstochtelijk bewogen oppositie tegen de gedachte van een herhaling, in de zielen der volkeren-menigten te doen wakker worden.*

Het oogenblik voor vrucht-belovende inspanning ten bate van een betere en gelukkiger toekomst is niet daar, als het onweer eenmaal los gebarsten is, noch in den beklemmenden tijd die daaraan voorafgaat, waarin de atfosmeer zwanger is van onheil en hartstocht; de ervaring heeft het immers allerwege bewezen: dan is het te laat. Nù staan wij machteloos.

Maar weldra zal de tijd rijp zijn. Want in de dagen van afmatting en ontspanning tevens, die op de worsteling zullen volgen, dan zal het oogenblik gekomen zijn der voorbereiding en ontvankelijkheid. Laat de toekomst ons dan tijdig aan het werk zien, opdat de krachten en hartstochten die thans tot dood en verderf zijn ontketend, gereed staan tot een zuiverend, heilzaam vuur te ontbranden."

Begrijpen wij het goed, dan wil de schrijver dus een „krachtige, door gevoels-elementen fel gekleurde" propaganda tegen de gevoels-complexen, die den oorlog mogelijk hebben gemaakt. Eeu propaganda, krachtig en fel gekleurd genoeg, om een hartstochtelijk bewogen oppositie tegen de gedachte van een herhaling in de zielen der volkeren te wekken. Van wie die propaganda moet uitgaan, wordt er niet bij gezegd. Wellicht denkt Dr. van der Hoeven zich den N. A. O. R. als het lichaam, dat dit moet verrichten. Wellicht ziet hij in de toekomst een nog grooter complex van „pacifisten". Wij weten het niet.

* * *

De redenen, waarom wij een eenigszins uitvoeriger verslag hebben gegeven van den inhoud dezer kleine brochure, zijn deze. Ten eerste lijkt de schrijver ons een ernstig en welwillend man, die in zijn vak zeker een zaakkundige is en die bovendien nog, blijkens een citaat uit *De Nieuwe Tijd*, uit een artikel van Mevrouw Roland Holst, getracht heeft iets verder te kijken dan zijn vakinzicht reikt. Maar ten tweede is de brochure, zooals wij reeds zeiden, in vele opzichten typeerend.

Het lijkt ons volkomen overbodig om aan het hierboven gegeven inhoudsoverzicht veel kritiek vast te knoopen. Het spreekt wel voor zichzelf. Maar wat ons in de eerste plaats er in treft, is de naieveteit,

waarmee een schrijver van den naam en de vakkennis als Dr. van der Hoeven — gelijk zoovele anderen, die in dezelfde omstandigheden als hij verkeeren — de moeielijke en ingewikkelde — voor hèn moeielijke en ingewikkelde problemen — tegemoet treden, die de Oorlog hun heeft gesteld. Zonder een spoor van historische kennis of economisch inzicht — meer althans dan iedere leerling van een H. B. S. of een Gymnasium in de 6e klasse met zich meedraagt — waagt een man met een reputatie als deze psychiater zich aan zaken, waartoe in de eerste plaats zulke kennis noodig is. Zonder meer acht hij zich in staat problemen te doorgronden, waartoe hem alle voorkennis ontbreekt. Op de meest grappig-lichtzinnige manier maakt hij zich van alle „documenten" van dezen oorlog af als „onzin", zonder een moment er aan te denken, dat deze oorlog, die hem zoo buitengewoon heeft gefrappeerd, toch waarlijk niet de *eerste* oorlog is, zoomin als hij, mogen wij aannemen, de laatste zal zijn en dat, indien de historici zich tegenover vroegere op dezelfde „psychologische" basis hadden gesteld, en b.v. alle documenten uit den tijd der Fransche Revolutie en der Napoleontische oorlogen eenvoudig als „onzin" hadden gequalificeerd, omdat die documenten niet aan de kritische eischen beantwoorden, die de heer v. d. Hoeven er aan gesteld zou willen zien, wij van die oorlogen niets zouden afweten. Precies zoo weinig als Dr. van der Hoeven van dezen oorlog afweet.

Kortom: de brochure is een zeer kenmerkend staaltje, hoe de werkelijk-kritische, de *algemeen-wetenschappelijke* zin bij onze intellectueelen, en inzonderheid bij de mannen der natuurwetenschappen — tot welke Dr. v. d. Hoeven door zijn wetenschappelijke opvoeding behoort — is afgenomen, ja wel haast tot nul is gereduceerd. Den historicus, filoloog of jurist komt het nog altijd niet in 't hoofd, om zonder vakkennis over natuurwetenschappelijke problemen te gaan orakelen. Doch iedere natuurwetenschapsman acht zich geroepen een duit te doen in den grooten zak, waarin al de waardelooze geschriften verzameld worden, die brave en welwillende burgers reeds over dezen Oorlog in 't licht hebben gegeven.

Tenslotte is de brochure een aardig voorbeeld van den zwendel, waartoe de „psychologie" — die in onze dagen zoo modieuze wetenschap! — aanleiding geeft. Zooals er tegenwoordig een geheele school is ontstaan van moderne droomuitleggers, die met meer rompslomp, de kunstjes herhalen, waarin Josef blijkens Genesis reeds een meester was en die in de geheele oudheid groote bekendheid en beroemdheid genoten, zoo zijn er ook geleerden bij de vleet, die meenen, dat, wanneer ze aan oude, overbekende dingen, maar fraaie nieuwe namen geven, ze de „wetenschap" daarmee zeer dienen. De „psychologie" leent zich daar uitmuntend toe.

* * *

CARRY VAN BRUGGEN, *Vaderlandsliefde, Menschenliefde en Opvoeding.* — Hollandia-Drukkerij, serie Levensvragen, 44 bldz.

S. v. R. De Boa-constrictor, die volgens Freederik van Eeden in Amsterdam verblijf houdt — niet het dier van dien naam in Artis, maar de veel gevaarlijker en moorddadiger Hoogleeraar in de Wiskunde

L. E. J. Brouwer — kwam onlangs in een bespreking in de „Nieuwe Groene" van twee geschriften, die hij beide rangschikt onder *Anti-nationalistische Lectuur,* namelijk *Bij 't licht van de oorlogsvlam,* door den Doctor Evangelicus en de brochure, welke hier boven staat, van de bekende schrijfster, tot de verrassende ontdekking, dat het eenige middel tegen den oorlog gelijk tegen alle onrecht. . . *de stichting van een instituut van taalbezinning* is. Deze stichting, aldus de machigte denker, is de primaire, ons door het geweten opgelegde sociale taak, en het instituut in kwestie zou „vooreerst in uitvoerige analytische manifesten de *machtwoorden* van *het onrecht* dienen te brandmerken, en vervolgens zich bezig te houden met de *vorming van woorden ter verwerkelijking van het gemeenschappelijke intuïtieve rechtsgevoel,* wel te verstaan, zoodra de eugenetiek (d. w. z. de beperking van het aantal menschen door bewuste teeltkeuze, verbod van voorplanting van de minderwaardigen en een strenge beperking der geboorten v. R.) voor dit rechtsgevoel een ontwikkelingsmogelijkheid zal hebben geschapen." Het middel is, zooals men ziet, grandioos van eenvoud. Schaf, zegt de denker iets vroeger, *de weermiddelen van het onrecht* af, waaronder het woord „vaderland" een der machtigste is, — en dit is slechts mogelijk door de huidige *anarchie in de woordvorming* een einde te maken — en gij zijt op den eenig mogelijken weg om het Vaderland en daarmee ook het patriottisme, de vaderlandsliefde, op te heffen. Wat van het Vaderland geldt, geldt ook van andere machtwoorden als *ondernemer, rentevoet, winst,* zonder welke „de onderdrukking van den naaste door privaatbezit en handel onmogelijk zou zijn", evenals de voor bestendiging van het maatschappelijk onrecht vereischte morphiniseering van het geweten zonder machtwoorden als *geluk, godsdienst, kunst, beschaving, genie, plicht, betrouwbaarheid.*"

Het middel, dat Mej. Carry van Bruggen ontdekt heeft tegen de kwaal: Vaderlandsliefde, mist weliswaar den grootschen eenvoud van het zooeven genoemde des heeren L. E. J. Brouwer, die dan ook van haar geschrift getuigt, dat het evenals dat van Dr. van Eeden, lijdt „aan een zekere ruggegraatloosheid, door als diepere bron der nationalistische uitingen nog een autonome levenstendenz der individuen te onderstellen, die volgens den eersten auteur bestaat in een verlangen naar zelfverloochening en opgang in een grooter gemeenschap, volgens de(n) tweede(n) in een zoeken van steun van eigen wankelen trots en zelfvertrouwen." En toch is de remedie van Mej. van Bruggen reeds simpel genoeg voor ons, warhoofden. Het bestaat kort samengevat, immers slechts in de uitroeiing van het patriottisme bij de opvoeding der kinderen. Met haar eigen woorden op pag. 37:

„Er is hier maar èèn enkele conclusie, maar èèn mogelijke uitweg. Opvoeders, die u geroepen voelt om de kinderen op te leiden tot Christelijke deugden, roei het patriottisme uit en alles, wat er mee samenhangt, want het is in zijn wezen on-Christelijk. Het kweekt geen echte liefde, maar wel echten haat, geen nederigheid, waar wel hoogmoed van de ergste soort, namelijk die, welke men als zoodanig niet herkent en niet brandmerkt.

Ja, laat ons opstaan en het patriottisme bestrijden als een *kwaad,* zooals achtereenvolgens bestreden zijn — en overwonnen en uitgeroeid

en ten onder gebracht — als een kwaad, de slavernij in Amerika, de lijfeigenschap in Rusland, en vele maatschappelijke onrechtvaardigheden overal... We hebben met overvloedige billijkheid (!!!) trachten aan te toonen, dat het patriottisme eenmaal recht van bestaan had, we hebben evenzeer trachten aan te toonen, dan het woord tot een misleidende leus is geworden en het verdwijnen moet terwille van onze waardigheid en onze zelferkenning. Dan moeten we ook niet aarzelen bij de keuze der middelen. *Het bolwerk, de Bastille van het patriotisme, moet omver gehaald:* het geschiedenis-onderwijs, het eenzijdige, leugenachtige, ijdelheid aankweekende geschiedenis-onderricht moet van de scholen, moet uit de harten der kinderen verbannen, het moet hun gemoed ontsneden worden, geheel en al, zooals men aan het vleesch een boos gezwel ontsnijdt."

Bravo, bravissimo, lieve juffrouw! Jammer, dat deze tirade niet het vurige slot vormt eener improvisatie op de tribune! De schrijfster, indien zij spreken kon, zou op een vergadering van b.v. den Bond van Rationalistische opvoeding een welverdiend applaus zeker niet ontgaan.

Een bladzijde verder „schreeuwt" de vurige schrijfster het nog eens „van de daken": „Brengt uw kinderen niet bij de tomben van „zeehelden", niet in een kerk, waarin vechtjassen begraven liggen, eisch, (!!!), dat uit de Nederlandsche musea de krijgstropheeën, de herinneringen aan hebzucht en geweld, scheepsrompen en vlaggeflardent verwijderd worden, en dat men ze opberge bij de martelwerktuigen en folterbanken, bij alle gedachtenissen aan onze oude dwalingen en verblindheden, waartegenover wij, volwassenen, rechtvaardiglijk zullen trachten te oordeelen, over het eene niet minder en niet anders dan over het andere. Protesteert tegen het domme, leugenachtige, eenzijdige geschiedenis-onderricht op onze scholen —, schaft het voor het lager onderwijs geheel en al af, vervangt het op de middelbare scholen door een zakelijk, eerlijk en algemeen overzicht van de menschelijke ontwikkeling en groei, maar zwijgt zwijgt, eindelijk over ons „roemrijk verleden."

Het middel is, we moeten het toegeven, probaat. Ook de onderwijzer Fr. van Raalte, bekend schrijver van paedagogische schetsen, heeft reeds iets dergelijks voorgesteld. Spreekt de kinderen niet meer over den oorlog en alles, wat er mee samenhangt, in verleden en heden, en gij bewijst niet alleen *hun* den grootst mogelijken dienst maar gij ondergraaft ook de oorzaken, waaruit Vaderlandsliefde en Oorlog, die twee afzichtelijke tweelingbroeders, voordurend nieuw ontspruiten! Het is bijna zoo eenvoudig als het remedie van den hier boven geciteerden denker. Schaf het woord af, zegt deze. Schaf het noemen van de zaak af voor de kinderkens, zegt gene dame.

Mejuffrouw Van Bruggen schijnt bij dit alles aan deze kleinigheden geen aandacht meer te hebben kunnen wijden, dat daar nog zoo iets als een Staat en een Kerk is, die in openbaar en clericaal onderwijs zeker gezag hebben en voor wie het patriottisme nu niet bepaald iets onverschilligs is, en dat de reine jonge dwaas, die haar ideaal opvoedingsgesticht, waar de krijgstropheeën en de vlaggeflarden contrabande zijn, zou hebben verlaten, op zijn 18de jaar voor de keus wordt gesteld om Harer Majesteit's rok aan te trekken en de vaderlandsliefde practisch

te beoefenen of... te weigeren en zijn jonge leven misschien voor goed te doen knakken in Harer Majesteit's kasjotten! Indien het ten minste vrede is. Want bij oorlog is de keus nog moeilijker. Doch hoe kan een idealiste als Mej C. van Bruggen aan zulke kleinigheden haar aandacht wijden! Haar is het genoeg, het patriottisme te hebben uiteengerafeld, tot er geen stukje meer heel aan is.

Wij besluiten. Het grootste deel van Mej. van Bruggen's betoog laat zich inderdaad wel lezen. Het toont aardig aan, dat de vaderlandsliefde — die bron van hoogste bezieling en schoonste daden nog geen eeuw terug — heden geen weerstand meer biedt aan het mes der analyse. *Waarom* dit zoo is, zult ge vergeefs bij haar zoeken. De schrijfster kent niets dan wat literatuur en, oppervlakkig, een beetje geschiedenis. Zij heeft nimmer kennis genomen van ook maar eèn serieus geschrift, waarin de historische beteekenis van het burgerlijk nationalisme wordt aangetoond — als b.v. Bauer's Nationalitätenfrage — noch geeft zij blijk iets omtrent het Imperialisme te hebben gelezen of er iets van te begrijpen. Het hoeft dus niet te verbazen, dat zij van het socialisme en de arbeidersbeweging ook niet de flauwste notie heeft. Een volkomen onzinnige schimpscheut op het socialisme is het eenige blijk, dat het bestaan van de arbeidersbeweging haar niet verborgen is gebleven „Het is de groote schuld van het socialisme, dat het die dwaling en daarmee een grenzeloozen hoogmoed, inbeelding en zelfvoldaanheid roekeloos heeft aangekweekt in de harten van zijn „volgers", dat het daarnaast het dagelijksche persoonlijke offer als „onpractisch" heeft miskend, bijna bespot — als viel niet juist het vermogen tot desnoods redelooze overgave bij voorkeur aan te kweeken; "practisch" te zijn, leert ons wel onze vraag en de rest! — en zoodoende den waan gevestigd als kon men zonder persoonlijke zelfvolmaking en zelfverdieping ooit tot „algemeene verbetering" komen, als kon men ooit zoet brood bakken van bitter meel — en door dit alles draagt het een deel van de ijdele exaltatie en zelfmisleiding, die we thans aanschouwen, op zijn geweten. En komt daardoor in de eerste plaats zelf bedrogen uit."

Niets dan de karikatuur van het socialisme, waartoe de sociaalpatriotten dit hebben vernederd, zooals men ziet. En uit zulke uitingen van een bekende, midden in het publieke leven staande schrijfster, blijkt weer eens met bizondere duidelijkheid, welk een onberekenbare schade het reformisme sinds jaren aan de uitbreiding der socialistische gedachte ook onder intellectueelen heeft berokkend. Waarmee wij natuurlijk volstrekt niet willen zeggen, dat de houding der reformisten ook maar eenigszins een verontschuldiging is voor Mej. van Bruggen's onwetendheid.

* * *

Mr. M. W. F. TREUB, *Oorlogstijd*. Uitgave H. J. Tjeenk Willink & Zn., — Scheltema en Holkema, Haarlem—Amsterdam 1916.

Als een onderhoudend en dikwijls scherpzinnig causeur verhaalt de heer Treub in dit boek van zijn „herinneringen en indrukken" uit den oorlogstijd; en in overeenstemming met de aanwijzing op het titelblad,

waar de schrijver als oud-Minister van Landbouw enz. en van Financiën wordt gequalificeerd, vermeldt het voorwoord, dat hij zich voornamelijk heeft bepaald tot het tijdperk van zijn ministerieel leven.

In één opzicht is daarmede reeds het karakter van het boek geteekend: het gaat mank aan het euvel, dat het met bijna alle „mémoires" gemeen heeft, n.l. de overschatting van tal van kleinigheden, détails, zaken die voor den schrijver destijds belangwekkend, hetzij streelend of prikkelend waren; maar die noch voor de historie, noch voor de wetenschap op eenig ander gebied zelfs maar het geringste belang hebben en die de moeite en de kosten van schrijven en drukken heusch niet verdienen. Het 400 bladzijden dikke boek is opgesierd met een massa van zulke vertelseltjes. Wij lezen b.v. dat minister Treub een monster kreeg van brood, dat gedeeltelijk uit gedroogde aardappelen was gebakken, en de oud-Minister vertelt ons van smaak en reuk daarvan in kleuren en geuren (in dit geval letterlijk). Ook de bijzonderheden omtrent nachtelijke vergaderingen van den Ministerraad zijn misschien geschikt om op eenvoudige buitenlui den indruk te maken dat zij nu in de interessantste staatsgeheimen zijn ingewijd; maar wie even nadenkt begrijpt toch wel, dat de heer Treub niet anders loslaat dan eenige onschuldige mededeelingen zonder veel wezenlijke beteekenis.

Van hetzelfde gehalte zijn de talrijke inlichtingen omtrent de Koningin en haar gestie in den oorlogstijd. Met echt royalistischen ijver grijpt de oud-Minister allerlei onbenulligheden aan om zijn lezers te doordringen van respect voor de knapheid, zorgzaamheid en vele andere uitblinkende qualiteiten van de Koningin. Men verneemt zelfs dat de Koningin voor haar storting van 2½ millioen in de oorlogsleening niet genoeg gereed geld had en de obligaties moest beleenen. Het ontbreekt er nog maar aan, dat Harer Majesteits lommerdbriefjes ten tooneele worden gevoerd! Dit Byzantinisme, dat reeds op de eerste bladzijde begint met een „eerbiedige opdracht" aan „onze begaafde Landsvorstin ... een ware Moeder des Vaderlands", doordringt het werk op een wijze, die niet voor des schrijvers goeden smaak pleit; in zijn Minister-tijd heeft hij, het Hof frequenteerend, blijkbaar wel de opdringende vleitaal van den hoveling geleerd, maar de hoofsche elegantie van dien kring is den politieken houwdegen vreemd gebleven.

Men mag intusschen een boek van Treub niet alleen als een causerie beschouwen. De schrijver is op politiek en economisch gebied een der meest beteekende promotors van het Nederlandsche imperialisme, en een werk als dit is daarom een document van het politiek inzicht en de economische verwachtingen der imperialistische bourgeoisie.

Beziet men het werk nu als een document van het politieke inzicht en doorzicht onzer bourgeoisie, dan kan men slechts zeggen, dat het een doorloopend getuigenis levert van het bijna absoluut gebrek aan zulk doorzicht. De oorlog, die wel sneller is uitgebroken dan men meende, maar die toch door ieder ernstig politicus en econoom met stelligheid werd tegemoetgezien, heeft onze regeering in ieder opzicht verrast en overvallen.*) Geen enkele economische voorzorgsmaatregel was genomen of voorzien. Van een der gewichtigste zaken: de bestrijding

*) Over militaire maatregelen spreekt prof. Tr. niet, doch niemand betwijfelt, dat ook in dat opzicht onze heerschende klasse onvoorbereid was en nog is.

van de werkloosheid en de leniging harer gevolgen, getuigt het boek, dat de regeering hare maatregelen in portefeuille had; doch dit was „te danken aan het gelukkige toeval, dat de Staatscommissie voor de werkloosheid enkele maanden vóór den oorlog was gereed gekomen.” Zulke toevalligheden hebben evenwel niet steeds hun diensten bewezen, en de lezer, die de rampzalige gevolgen van de werkloosheid heeft leeren kennen, ondanks de wel-voorbereide regeling, zal eenigszins gaan begrijpen waarom op bijna elk gebied zoo groote misslagen zijn begaan.

De heer Treub echter, is nogal tevreden. Hij geeft — en dit maakt, ondanks de wijdloopigheid, het boek toch zeer lezenswaard — een systematisch overzicht van de maatregelen, genomen ten aanzien van de verschillende takken van bedrijf en bespreekt de gevolgen dier maatregelen. En komt daarna tot een optimistische conclusie. De landbouw beleeft „een gulden tijd”; de handel heeft „zooal geen stof tot juichen, dan toch wel tot tevredenheid”. Alle takken van ons volksbestaan bijeengenomen vindt de schrijver „ongetwijfeld reden om van geluk te spreken”. Hij prijst „de levenskracht van ons volk”, waardoor Nederland „de crisis van 1914-’15 glansrijk (heeft) doorstaan en overwonnen”, en besluit, dat deze „hoogst verblijdende levenskracht vertrouwen wekt in ’s lands toekomst”.

Die toekomst, waarin „voor de neutraal gebleven landen, en speciaal voor een zóó handeldrijvend land als Nederland, een groot arbeidsveld open ligt”, daarop zijn Treub’s economische verwachtingen gevestigd. „Er wacht ons — aldus zegt hij in een Nabetrachting — een even zware als loonende taak in dienst der Europeesche ontwikkeling”. Die laatste fraze klinkt heel aardig; maar de heer Treub kent zijn volkje genoeg om te weten, dat de „zóó handeldrijvende” Hollandsche bourgeoisie zich aan Europa’s ontwikkeling bitter weinig gelegen laat liggen en dat haar slechts de „loonende taak” aantrekt.

Om het genot van die blijde verwachting niet te vergallen was het noodig, dat in de blij-gestemde samenvatting van den economischen toestand, een conclusie over het lot der arbeidersklasse „vergeten” werd. Het is wel een fijne ironie van het noodlot, die het verschijnen van dit boek deed samenvallen met de wanhopige hongerbetoogingen van Hollands proletariaat.

B. C.

* * *

Evenredige Vertegenwoordiging. J. R. Snoeck Henkemans, *Indeeling van het Koninkrijk der Nederlanden in Kieskringen en Prov. Districten.* Uitg. D. A. Daamen, ’s-Hage ’17.

Mr. G. v. d. Bergh, *De E. V. en haar beteekenis voor de arbeidersklasse.* Uitg. „Ontwikkeling”, Amsterdam.

De heer Snoeck Henkemans heeft uit de Kamerstukken doen overdrukken de indeeling van het land in kieskringen en districten onder het stelsel der evenredige vertegenwoordiging, en voegt daaraan toe eenige wenken ten behoeve van organisatie en praktijk der kiesvereenigingen. Het brochuretje legt opnieuw een getuigenis af van de „paraatheid” van het rechtsche verkiezings-organisme.

Mr. van den Bergh is een volbloed S. D. A. P.'er. En tevens is hij een voorstander van evenredige vertegenwoordiging. Dit zijn wij ook, en in zoover kunnen we dus hand in hand gaan. Maar de heer v. d. Bergh, omdat hij een volbloed S. D. A. P'er is, d.w.z. een ras-echt en blijkbaar volkomen oprecht aanbidder van de parlementaire zeteljacht, overdrijft zijn bewondering voor de E. V. tot het ongerijmde. Reeds op de eerste bladz. beweert hij, dat „de beteekenis van de E. V..... een nòg grootere is dan die van het alg. kiesrecht". Men zou kunnen vragen, hoe 't mogelijk is dat een stelsel van verkiezingstechniek nog belangrijker wordt geacht dan het primaire beginsel van het kiesrecht; maar men begrijpt dit als men des schrijvers juichkreet leest:

> „De E. V. beteekent voor de S. D. A. P. niet minder dan een haast onafzienbare stoet van nieuwe Kamer- en vooral van nieuwe Staten- en Gemeenteraadsleden. En meent nu niet, lezers, dat dit een voorspelling is, die, als zoovele andere, evengoed net andersom kan uitvallen. Neen, daar helpt geen moedertje-lief aan; die zetels worden door ons in de wacht gesleept."

Bij een schrijver, die deze zeteltjes-sleeperij een „machtsvermeerdering" noemt „nog veel belangrijker dan die, door het alg. kiesrecht veroorzaakt", kan men niet meer volstaan met te spreken van parlementair crétinisme; neen hier is de diagnose: volslagen parlementair idiotisme. B. C.

* * *

MAX PACKER, *De Vaderlandsche nijverheid in komende jaren.* A. E. Kluwer, 1916.

De schrijver wijst er op, dat in de komende jaren de industrieele strijd feller en zwaarder zal worden; en bereiden de industrieelen zich niet bijtijds daarop voor, dan zullen zij als enkelingen er voor staan als „een Papoea met pijl en boog optrekkend tegen een met repeteergeweren gewapende patrouille Europeanen". De buitenlandsche industrie is sterk door organisatie en door voortdurende staatshulp. Dus is ook voor de Nederlandsche industrie noodig: *samenwerking;* en de *regeering* moet deze samenwerking aanmoedigen en ondersteunen — en tegelijk controleeren, opdat uit deze organisaties geen monopolies worden, die het publiek uitplunderen. Hij weerlegt de bezwaren: zeker, de zelfstandigheid gaat daarbij gedeeltelijk weg; maar die is toch niet te handhaven, dus òf gedwongen afhankelijk van buitenlandsche industrieele machten, òf vrijwillig een Nederlandsche combinatie vormen. Overigens ziet men vooral aan het gehalte der weerlegde bezwaren hoe pietluttig de gedachtenwereld van de Hollandsche industrieele bourgeoisie nog is. De schrijver wil dus bedrijfskoncentratie; maar niet die van de Duitsche industrie, waar de banken tot meesters van de fabrieken zijn geworden. Hij wil een *nijverheidskredietbank,* koöperatief, met staatshulp, die aan de fabrieken niet-opzegbaar krediet geeft en die verder filialen en agenten in het buitenland heeft, om de export te steunen. Dat wil dus zeggen: het bankkapitaal — als koöperatie der industrieelen desnoods klein beginnend — als dienaar van het industriekapitaal inplaats van omgekeerd, opdat niet de banken met alle oprichtingswinsten gaan

strijken. Een bekoorlijke idylle — juist in den tijd, dat de Nederlandsche banken al meer en meer houvast krijgen op de grootindustrie, en deze samen den weg der monopolies opgaan.

Deze brochure — met zijn 55 bladzijden groot aanhangsel, waarin de anti-trustwetten van Amerika, Canada en Australië zijn afgedrukt — is in den nationalistischen vorm van strijd tegen het buitenland tegelijk een protest en reaktie der kleinindustrie tegen de beginnende grootkapitalistische koncentratie, in dien vorm, dat aan deze kleine industrie ook den weg van organisatie gewezen wordt. Het is dus een typische *middenstandsbrochure*, niet in de vroegere maar in de komende beteekenis van het woord middenstand. Het woord beteekent niet meer de kleine handwerksbaasjes van anno nul, en ook niet de winkeliers, als in de middenstandsbeweging der jaren negentig. In de komende tijden zijn het de *kleinkapitalistische industrieelen,* die onder de raderen van de groote bank- en nijverheidskoncentratie dreigen te komen, en wier verzet het nieuwe middenstandsprobleem zal vormen. A. P.

* * *

Dr. H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga, *Religie of Socialisme?* — A'dam, J. J. Bos & Co.

Dat is nu waarachtig de derde schrijver over een onderwerp waar hij niets van afweet! De religie laat ik daar — maar zijn kennis van het socialisme heeft hij hoogstens van Treub. Een citaat maar weer: „Dat socialisme, het faalde niet, maar het kwam tot inkeer, het kwam „tot het besef, ook onder ons, dat het niet genoeg is om zich te laten „drijven op den maatschappelijken stroom, dat er nog iets anders is „dan de krachten van voortbrenging, dat deze alleen de waereld niet „beheerschen, dat er ook *menschen* zijn, dat *gij* er zijt en dat *ik* „er ben, dat de *geest* er is . . ."

Van den Bergh van Eysinga noemde zich al jaren socialist. Heeft *hij* bijgeval pas met den oorlog den geest mitsgaders zichzelf en zijn medemenschen ontdekt? Nogal raar voor een theoloog! v. S.

* * *

Salomon Dembitzer, *Ghetto-schetsen.* — A'dam, Uitgevers-Mij. „Ontwikkeling".

Hoe komt men er toe, van zulk een prul een vertaling te geven? Niet alleen is het uiterst banaal en oppervlakkig, doorgaans op het kinderachtige af, gespeend van alle eigen kijk of diepere aandoening, in een slechten en ouderwetsch-conventioneelen stijl geschreven — maar daarenboven is het nog doortrokken van weeë zoetsappigheid, van kruiperigheid jegens de grootheid en van een stuitend haken naar geld, eigenschappen waarvoor de toestanden in het Galicische ghetto ongetwijfeld de verklaring geven, maar die nu eenmaal den dus beladene als auteur onmogelijk maken. Wat zegt men van zulk gekwijl als in deze onbeholpen zinnetjes:

„Thans echter zoude men die vroegere armoedige levens amper herkennen. De uiterlijke herschepping is vooral verbazingwekkend. Van top tot teen zijn het andere menschen geworden. Men behoeft

slechts op een Zaterdagnamiddag te gaan wandelen door den Keizerlei, door die kostelijke hoofdstraat, waar de menschen, die het leven genieten, zich gaarne bewegen. Daar ziet men heel andere Sarah's, Rebekka's dan in Galicië. Gedost in moderne, dure kleeren, beladen met gouden kettingen en diamanten sieraden, die dikwijls groote waarde vertegenwoordigen, geverfd en gepoeierd, zoodat de gelaatstrekken haast daaronder schuil gaan, drentelen zij daar rond. Herinnert ge u nog de vrouw van Max Velfeld! Wat zag die er vroeger uit! Thans zou heel Krakau nauwelijks haar praal en pronk kunnen betalen".

Met zulke lectuur „ontwikkelt" de brochurehandel van de arbeiderspartij het proletariaat! Waarom zou zij ook niet naast het Nederlandsch nationalisme het Joodsche voeden, dat zich met gretigheid een geestelijk Ghetto schept? Vooral omdat Dembitzer, wanneer hij het eens niet over geld of sjoel heeft en voor één keer het socialisme noemt, geheel ongevaarlijk is:

„Mottele was socialist, zonder te weten wat dat beteekende".... „Alleen dacht hij, wanneer hij zomer's avonds (sic!) op de kist voor zijn zaak zat:
— Hoe goed zou het zijn als alle menschen broeders waren.... Er moesten geen rijken en armen zijn; de een moest den ander niet aanklagen en politie moest er heelemaal niet bestaan...."

Als het niet goed was, de arbeiderspartij ook op dit terrein van haar werkzaamheid eens te controleeren, zouden we zulk een klungeltje aan zijn lot overlaten! v. S.

* * *

LAURIDS BRUUN, *Van Zanten's Gelukkige Tijd.* Uitgevers-Mij. „Ontwikkeling".

De schrijver van dit boek is een handige grappenmaker en een menschenkenner. Dat wil zeggen: niet een kenner van de Micronesiërs die hij beschrijft, maar van het publiek waarvoor hij zijn boek bestemd heeft. Zijn kennis van land en volk heeft hij geput uit het eerste het beste ethnografische werk, op de stof die dat hem bood, heeft hij een vrij banaal romannetje geborduurd met een deus-ex-machina-slot, maar van een werkelijk doordringen in de psyche van een Micronesiër is evenmin sprake als van aandoeningen van eenig belang. Die psyche leert men in Kopenhagen niet begrijpen, met geen bibliotheek om zich heen! Maar ook zoo levert de levenswijze van deze primitieve menschen een welkome afleiding tusschen al de misère van liefde en huwelijk in het kapitalistisch Europa. Van burgerlijke liefde en het bourgeois-huwelijk wel te verstaan, want de toestanden onder het proletariaat op dit gebied staan misschien dichter bij de Micronesische dan bij die van hun landgenooten — zonder daarom nu juist benijdenswaardig te zijn. Trouwens de zeden in dit boek geschilderd zijn misschien voor de Micronesiërs buitengewoon geschikt, dat ze ook voor een cultuurmensch een recept van gelukzaligheid inhouden is daarmede niet gezegd. Er wordt ons wel met nadruk verzekerd dat Van Zanten zoo gelukkig was, voelbaar wordt zijn geluk ons niet.

Wat menigten van lezers niet weerhouden zal te watertanden naar zulk een sexueel luilekkerland. Och ja, men is niet verwend ...!

Van Hollandsche zeden heeft Bruun het niet noodig geacht, zich op de hoogte te stellen. Wat de Micronesische betreft, doet het vreemd aan, dat hij woord *totem* gebruikt; dat wel een wetenschappelijke term is, maar alle couleur locale mist.

Letterkundige waarde heeft het boek nauwelijks, onderhoudend geschreven is het wel. v. S.

Overzicht der Tijdschriften.

In het Decembernummer van *Int. Soc. Review* geeft Harrison George een beschrijving van *The Mesaba Iron Range.*

In den Staat Minnesota bij het Boven-meer, op de grens van Canada, lihgen de uitgestrekte ijzerertsvelden van de „United States Steel Corperation", oorspronkelijk eigendommen van de combinatie Carnegie-Morgan, vanwaar dagelijks honderden treinen met erts worden aangevoerd naar de ertsbooten, liggende in de groote „docks" te Duluth, aan het Bovenmeer.

Duizenden en nog eens duizenden arbeiders maken daar onze beschaving en onze oorlog, — de moderne machinerie, — mogelijk.

Verdeeld in rassen en ongeorganiseerd worden die menschen tot het uiterste uitgebuit door den „boss" van de Range van de machtige Staaltrust.

Slaven, Finnen, Italianen enz. werken er naast elkaar, zonder mekaar te verstaan.

Iedere poging tot organisatie wordt zooveel mogelijk onmiddellijk door spionnen van de „Company" den kop ingedrukt.

De *Review* had meermalen berichten hoe deze verdeelde naties echter in de laatste jaren langzamerhand door organisators van de I. W. W. (Industrial Workers of the World) werden aaneengesmeed tot een soliede strijdorganisatie.

In den loop van den zomer van 1916 nu, vlamde de reeds zoo lang smeulende ontevredenheid op en brak een openlijken industrieelen opstand uit.

Het gewone leger van dronken „slum-scum" (schuim uit achterbuurten) werd er op afgezonden, „Wet en Orde" kwam tusschenbeide, zelfs met behulp van machinegeweren, meer dan 600 mannen en vrouwen werden in de gevangenis geworpen, eenige slachtoffers vielen .... In het proces, dat 5 December in de kleine stad Virginia (Minnesota) is begonnen, dorst de Staal-Trust naar bloed.

Tresca, Scarlett en Schmidt zijn bestemd voor de slachtoffers.

De groote beteekenis van dit proces zal de geheele Amerikaansche arbeidersbeweging in aktie brengen. Hier, zegt rechter O. N. Hilton, moet een voorbeeld gesteld worden als destijds in het beruchte anarchisten-proces van Chicago, opdat de stem van iederen arbeidersleider of organisator (I. W. Wr. dus) die zijn mond in een werkstakingszône durft openen, voortaan voor goed zal gesmoord zijn.

Een algemeene werkstaking wordt beschouwd als het eenige waardige antwoord daarop.

* * *

Een ander geval van den zeer heftigen klasseoorlog die tegenwoordig van de zijde van de kapitalistenklasse onder den druk van het finantiekapitaal in de Vereenigde Staten op de meest gewetenlooze manier wordt gevoerd, is het bloedbad op de kaai van Everett (Washington) op den zoogenaamden „Bloody Sunday" van 5 November van het vorige jaar.

In dezelfde *Revieuw* geeft Walker C. Smith daarvan een beschrijving onder den titel „The Voyage of the Verona".

„Vijf arbeiders dood, 31 gewond, een 7-tal vermist, vermoedelijk verdronken en 294 mannen en vrouwen uit de arbeidersklasse in de gevangenis", dit is het resultaat van den klassenstrijd te Everett, niet in het donkere Rusland, maar onder den rook van de regeering van Woodrow Wilson.

In den vroegen Zondagmorgen van 5 November vertrok de stoomboot „Verona" van Seattle naar Everett met ruim 300 leden van de I.W.W. Dit uitstapje was georganiseerd om te Everett te toonen dat het recht van vergadering en van spreken in de open lucht, (door invloed van de „Commercial Club" opgeheven, in verband met de werkstakingen der bootwerkers) voor de Amerikaansche arbeiders nog bestond.

De politie van Seattle, wetende dat te Everett de I.W.W.ers reeds vroeger waren geslagen en gevangen genomen, deed niet de minste poging om de menschen van het boottochtje te weerhouden, maar telefoneerde aan de autoriteiten van Everett, dat een groot aantal I.W.W.s met de „Verona" in aantocht was.

Twee Pinkerton dectectiven waren aan boord aanwezig. Toen de boot onder het zingen van het werkstakerslied der Transportarbeiders om 2 uur aan de kaai van Everett arriveerde, riep sheriff Mac Rae van de wal hen toe: „Wie is uw leider?" Onmiddellijk volgde het antwoord van iederen I.W.W.r aan boord: „Wij allen zijn de leiders".

„U moogt niet aan wal komen".

„Wij zullen komen" en tegelijk werd de loopplank reeds gelegd. Mc. Rae zwaaide met zijn revolver en door politie op de kaai en van sleepbooten werd op de menigte gevuurd, zelfs met een machinegeweer, met het bekende resultaat.

De boot keerde daarop met zijn doode en gewonde slachtoffers naar Seattle terug waar politie en militie gereed stond om de aan boord aanwezige I.W.W.s in de gevangenis over te brengen.

Ten slotte loopt er nog een derde analoog proces, in „the far West"

Tom Mooney en eenige andere leiders der vakbeweging worden te San Francisco beschuldigd van een bommenaanleg.

En zoo gaat het voort, week aan week, in de zoogenaamde demokratische Vereenigde Staten. De *Review*, in een redaktioneel artikel, getiteld „*Massa-aktie*", zegt:

Massa-aktie, is thans de eenige vorm van demokratie die voor de arbeiders overblijft; zij is in Amerika tevens de beste school voor revolutionaire aktie. Nieuwe ideeën komen niet, zooals Marx zei: uit den hemel vallen, maar spruiten voort uit de materieele nooden van de menschen. De arbeidersklasse, geschoold in massa-aktie, kan niet onderdrukt of gevangen genomen worden. Uit massa-aktie wordt een nieuwe taktiek geboren en in die aktie worden nieuwe wapens voor den naderenden klasse-oorlog gesmeed.

De redactie sluit dit artikel met een oproep aan de „Left Wing Comrades" van Amerika, om zich overal te verzamelen.

Van S. J. R.. onder den bekenden titel „The Left Wing" de mededeeling dat een groep partijgenooten van Boston een actueel begin hebben gemaakt met de linker-vleugel van de Amerikaansche Soc. Partij te organiseeren in de „Socialist Propaganga Leagne" en met de uitgaaf van een orgaan, het te Boston verschijnend weekblad: *The Internationalist* Men kan zich daarop voor een jaar abonneeren door het opzenden van 1 dollar aan het P.O. Box 23 Roxbury Boston (Mass).

Het nieuwe strijdorgaan van de „Socialist Propaganda League" staat op het terrein van den ekonomische strijd, geheel aan de zijde der „Industrial Workers of the World" (I. W. W.) de snel groeiende modern-syndicalististisch massale vakbeweging, die zooals wij hierboven hebben laten zien, reeds een scherpen klasse-oorlog met de cynisch-brutale Yankee-Imperialisten voert.

* * *

We ontvingen ook de Februari-aflevering van *Masses* uit Amerika, een orgaan van Revolutionaire Intellektueelen, zouden wij haast zeggen Het beweegt zich meer op litterair dan op ekonomisch of politiek gebied en staat onder leiding van Max Eastman.

Het is geïllustreerd op een wijze die doet denken aan het opleven van een nieuwe Amerikaansche kunst,

Everett's „bloed-Zondag" wordt er door Charles Ashleigh in beschreven.

* * *

De lezers van deze rubriek zullen wel hebben begrepen dat een deel van het overzicht in het Februari-nummer betrekking had op het weekblad der Duitsche centrum-Marxisten, *Die Neue Zeit*. Deze aanwijzing bleef door een vergissing achterwege.

Wil de kost niet te oud worden, blijft het altijd moeilijk in een *maand*schrift, eenigzins volledig een overzicht te geven over periodieken die wekelijks verschijnen, te meer waar de beschikbare ruimte uiteraard beperkt is.

De inhoud van een belangrijk onderwerp zoo logisch mogelijk weer te geven vereischt meestal meer woorden dan op een enkele bladzijde kunnen worden samengeperst en lange overzichten worden zelden met graagte gelezen.

Door een korte opsomming van den inhoud gaat de quint-essence, de kracht en de logische gedachte van de artikelen geheel verloren.

Men is dus wel genoodzaakt uit wekelijks verschijnende periodieken als de *Neue Zeit* hier-en-daar een greep te doen.

In de nummers 9 tot 17 van dit weekblad, loopende van 1 December tot 19 Januari j.l., treffen wij echter, als gewoonlijk, zeer weinig actueele artikelen aan. Deels vermoedelijk tengevolge van de Duitsche censuur, doch hoofdzakelijk door de verderfelijke politiek van Augustus 1914 de daarmede gepaard gaande sociaal-patriottische gezindheid van de redaktie; en last not least door de wankelmoedige, kool-en-geit-sparende politiek der centrum-Marxisten is het peil der *Neue Zeit* in de laatste jaren over het algemeen gedaald.

De nieuwe vorm van klassenstrijd, de georganiseerde revolutionaire

massa-beweging en massa-aktie wordt er nimmer, zelfs theoretisch niet, in besproken.

De oude stijl van klassenstrijd-voeren door middel van parlementaire leiders-diplomatie en van negoties met de burger-partijen, wordt ook door de centrum-Marxisten, die in hun wezen conservatief zijn, gehandhaafd.

In het nummer van 15 Dec. behandelt *Joseph Herzfeld „de Wet op den Vaderlandschen hulpdienst"*.

Met deze wet is het recht van vereeniging in Duitschland verdwenen, en worden de rechten van de bestaande arbeidswetgeving, als ook het stakingsrecht opgeheven.

De organisatie der produktie-krachten voor oorlogsmachines en munitie berust krachtens art. 1 der wet op *dwangarbeid.*

„Iedere mannelijke Duitscher van 17 tot 60 jaar, niet in militairen dienst, is verplicht voor de nationale hulpdienst te werken." Ieder die werken kan, hetzij met hand of hoofd, moet, volgens den Staatssecretaris Dr. Helfferich, voor het Vaderland mobiel worden gemaakt, *of hij wil of niet wil.*

Het is den machthebbers in Duitschland blijkbaar duidelijk geworden dat hun macht en imperialistische doeleinden thans op het spel staan, indien zij niet het overwicht in munitie, kanonnen, granaten, machinegeweren, mijnen, mijnenwerpers, vliegmachines, onderzeebooten, torpedo's enz. behouden.

In dezen oorlog is niet de strategie beslissend, maar de oorlogsmachines en de munitie.

Een der leidende generaals van dit arbeidsleger is Dr. Helfferich. Hij verklaarde in den Rijksdag, dat uit de arbeidskracht van het Duitsche volk het allerlaatste zal en moet gehaald worden. En de nood drijft ook de vrouwen in het arbeidsleger; zij drukken, met de Poolsche en Belgische dwangarbeiders, de loonen bovendien naar beneden.

Iedere vrouw, zei meneer Helfferich, die thans mannenarbeid verricht, hetzij in den landbouw of in de industrie, hetzij aan de draaibank of aan den lessenaar, iedere vrouw die thans een man vrij maakt is momenteel zooveel waard als de man, die in de loopgraven voor den vijand ligt.

De gevolgen van deze wet zijn zoowel in politiek als in ekonomisch opzicht niet te overzien. Een feit is het dat zij een wedstrijd in de organisatie der oorlogs-industrie in alle oorlogvoerende landen in het leven roept en dat zij een „Krieg bis ans Ende" tengevolge heeft.

Zeker is het dat zij de georganiseerde concentratie van het kapitaal, ook van het finantie-kapitaal, in een veel geweldiger en sneller tempo zal bevorderen dan welke bedrijfs- of arbeidsrevolutie ook, sedert het bestaan van het Duitsche Rijk. Zeker is het dat zij de scheiding van de natie in ondernemers en loonarbeiders geweldig zal bevorderen en de klassenstrijd ontzettend zal verscherpen.

De meerderheid in de Duitsche partij stemde vóór deze wet. Zij moest dit doen, als gevolg van de politiek van 4 Augustus 1914. Er bestaat noch voor de partij, noch voor de vakorganisaties een „terug" meer.

In twee artikels, getiteld de „*Crisis in de Fransche Sociaal-demokratie*" geeft J. Martoff, een Russische partijgenoot, die reeds veel jaren te Parijs woont en de Fransche toestanden kent, een historisch overzicht van de oppositie tegen den koers van 4 Augustus zoowel in de Fransche partij als in de „Confederatie van den Arbeid" (syndicalistische vakbeweging) welke oppositie reeds heel spoedig na de overwinning aan de Marne is opgekomen.

Het eerste ontwaken van de oppositie-geest in de partij is verbonden aan de namen Ricot, secretaris van de federatie van het departement Ain en Louise Saumoneau, in de vakbeweging aan Merrheim, de zeer populaire vertegenwoordiger van de metaalbewerkers, sedert jaren bekend als de bestrijder van de anarchistische tendenz in de syndicalistische vakbeweging en aan Monatte van de lederarbeiders, redakteur van het tijdschrift „*La Vie Ouvrière*", waarin hij, in samenwerking met Alfred Rosmer veel heeft bijgedragen tot bevrijding van het nationalisme.

De eerste periode van deze oppositie werd afgesloten met de conferentie der Entente-Socialisten te Londen (Februari 1915), alwaar, zooals bekend, de meerderheid tot doorvechten (durch-halten) besloot.

De voornaamste pioniers der oppositie werden daarop gedwongen hun actie te staken, Ricot, Dunois, Lafitte, Monatte, Rosmier, Millon en anderen werden in den militairen dienst opgenomen.

Dat was het antwoord van de republikeinsche regeering op de eerste stappen der internationale agitatie.

De partijleiders die te Londen eenige geringe consessies hadden gedaan aan de Engelsche Onafhankelijke Arbeiderspartij werden echter door hun ministerieele collega's op den weg der onvoorwaardelijke ondersteuning van de oorlogs-politiek der Entente gedreven. Dit deed de oppositie-geest echter opnieuw ontwaken en had het manifest van Limoges ten gevolge, dat het standpunt en de eischen der partij-oppositie nauwkeuriger formuleerde.

De godsvrede werd nog altijd erkend, zoowel als de landsverdediging, zoolang als geen voorwaarden voor een vrede zonder annexaties werden aangeboden.

Op de daarop volgende partijconferentie van 14 Juli 1915 te Parijs, waarop de officiëele partijstaf en de voorzitter van de Internationale, — zaliger gedachtenis, — de Belgische minister E. v. d. Velde in eigen persoon aanwezig waren, bleek die oppositie van nul en geener waarde te zijn, zij capituleerde volkomen en stemde voor het „Jusqu'au boutisme" (vechten-tot-het-einde-toe).

Geen wonder dat er toen een bittere teleurstelling in de oppositie-arbeiderskringen heerschte. Dit bleek op 15 Aug. 1915, toen het congres van de Conféderatie van den Arbeid plaats had, waarin de meerderheid werd geleid door den syndicalist-patriot Jouhaix, de minderheid door Merrheim en Bouderon, de vertegenwoordigers te Zimmerwald. De minderheid eischte, in een resolutie, die een vierde van het aantal stemmen behaalde, herstel van de internationale vakaktie, vrede door middel van den klassenstrijd, opheffing van den Godsvrede.

Op het partijcongres van Kerstmis 1915 bleek dat de z.g. Zimmerwalders nog weinig invloed hadden. Op de partijconferenties van April en Augustus 1916 was de zoogenaamde oppositie sterk

aangegroeid, evenwel geplitst in een rechtervleugel onder leiding van de wankelmoedige groep Longuet-Pressemane en een linkervleugel onder leiding van de zwakke Zimmerwalder en Kienthaler elementen.

De rechtervleugel-oppositie onder de zig-zag leiding van Longuet mag o.i. den naam van oppositie niet meer dragen en komt als zoodanig niet meer in aanmerking.

De linkervleugel voert een opportunistischen klassenstrijd, agiteert voor vrede, eischt herstel van de internationale betrekkingen en is in heftigen strijd met de vroegere guesdisten, anarcho-syndicalisten en Jaurèsisten.

Ondanks het volslagen gebrek aan theoretisch inzicht in het imperialisme, dat uit deze geheele beschouwing blijkt, maakt niettemin de Fransche sociaal-democratie, evenals die van Italië en Engeland een geestelijke crisis door, die niet zal nalaten nà den oorlog een sterken invloed uit te oefenen op het socialistisch bewustzijn van het proletariaat van die landen.

Het jongste congres der Fransche socialisten, dat van 24 tot 29 December te Parijs werd gehouden, heeft het gebrek aan theoretisch inzicht der partij, bevestigd. Duidelijk blijkt dit uit het opstel van *Martoff* over *„der Französiche Parteitag"* in het nummer van 19 Januari der *Neue Zeit*, ondanks de daarin geconstateerde groei van de minderheid, der zoogenaamde Kienthaler en Zimmerwalder fraktie.

Volgens Martoff verkeert het socialisme der meerderheid in de Fransche partij in staat van ontbinding, waartoe het ministerschap van „partijgenoot Sembat het zijne heeft bijgedragen. Gedurende den tijd dat hij minister van publieke Werken was, is bewezen dat hij achter het parlement om met een groote particuliere maatschappij een contract had afgesloten tot het afstaan van uitgebreide landstreken in Algiers voor ontginning van naphtabronnen.

Thans hebben Poincaré en Briand de socialistische ministers, behalve Alb. Thomas, leider van de munitie-fabricage, naar huis gezonden, omdat de samenwerking met de Socialisten voor hen veel van haar waarde had verloren.

Tegelijk met dit partijcongres had een conferentie der syndicalistische vakorganisaties plaats. Ook daar hetzelfde tasten als een blinde in het duister. In een resolutie wordt verlangd dat de Fransche regeering en ook de overige Entente-regeeringen op het vredes-aanbod van Wilson ingaan en wordt geleuterd van een Volkenbond voor de verzekering van een eeuwige vrede.

Indien blijkt, dat de Duitsche „genossen" er toe bereid zijn, wordt de Conféderatie dus tevens de verplichting opgelegd een Internationaal Vakvereenigings-Congres bij elkaar te roepen. Commentaar overbodig.

Kautsky wijdt in de *Neue Zeit* van 19 Januari een eerste artikel aan de twee nieuw verschenen deelen van geschriften van Marx en Engels, uitgegeven door Rjasanoff.

Bij het doorbladeren van deze boeken leeren wij dadelijk reeds onze grootmeesters in hun kwaliteit van eerste-rangs journalisten kennen.

In den vorm van dagbladartikelen verschenen in de *New York Tribune*, in het chartisten-orgaan *People's paper*, en in enkelen duitsche burgerlijke organen als *Neue Oder Zeitung* (Breslau) en *Die Presse* (Weenen)

wordt de geheele Europeesche politiek van 1851—1862, zooals Marx en Engels die van historisch-materialistische standpunt zagen, op meesterlijke wijze behandeld. De geheele uitgaaf zal 4 deelen omvatten.

Een beschouwing over deze uitgave verwachten wij echter mettertijd wel in de rubriek „Boekbeoordeeling" van dit tijdschrift.

OPMERKER.

* * *

Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung. — In Verbindung mit einer Reihe namhafter Fachmänner aller Länder herausgegeben von Dr. Carl Grünberg, Professor an der Universität Wien.

Van dit *Archiv*, dat uitgegeven wordt bij C. L. Hirschfeld in Leipzig, ligt voor ons het 3e deel van de 7e Jaargang, nog uitgekomen in 1916.

Dit deel bevat 4 interessante verhandelingen.

In de eerste plaats een van Franz Mehring over *Karl Marx in ballingschap te Brussel*

Het is een stuk van de reeds vaker aangekondigde Marx-biografie door Mehring, die in voorbereiding is, en waarvan we maar hopen, dat de grijze strijder ze zal kunnen voleindigen.

Het hier gepubliceerde stuk omvat de volgende hoofdstukken: I. De Duitsche ideologie; II. Het ware Socialisme; III. Weitling en Proudhon; IV. Het Historisch Materialisme; V. De Duitsche Brüsseler Zeitung; VI. De Bond der Kommunisten; VII. Propaganda in Brussel; VIII. Het Kommunistisch Manifest.

De tweede verhandeling is van de burgelijke geleerde Dr. Gustav Mayer en wijst op een hoogstwaarschijnlijk aan de jonge Karl Marx toe te schrijven geschrift „*Die Posaune des jüngsten Gerichts*" *tweede deel*. Het is een scherpe en geestige kritiek van de jeugdige Marx, waarin de beiden uitersten, filosofie en konsekwent Christendom, tegenover elkaar worden gesteld. Het vormt mede een schakel, wel bijna de laatste, in de overgang van de politiseerende Hegelei naar het revolutionaire Marxime. Voor de kennis van de ontwikkeling van Marx van belang.

De derde verhandeling is van Dr. Emil Lederer, en heet „*Van de Wetenschap naar de Utopie*". Het behandelt het (tegenwoordige Duitsche, zoogenaamde) socialisme in zijn verhouding tot het Program „Middel-Europa". Een studie die, zij het dan ook van burgelijk standpunt komende, en daardoor voor de socialist vol onjuistheden op tal van punten, toch over het geheel goed weergeeft het reaktionaire en fatalistische, dat er in de handelspolitiek der Duitsche Sociaal-Demokratie onder het motto Midden-Europa steekt. Vandaar de goed gekozen titel.

De menigmaal geestige Zwitser Dr. Oscar Blum (we wijzen op zijn vroegere studie ook in het *Archiv*: Het Socialisme als Waar) geeft een verhandeling *over de Psychlologie van de Emigratie*, die, zooals veel psychologische verhandelingen in deze te dien opzichte nog onzekere tijden, zooal niet juist, dan toch wel goed gevonden is, zooal niet waar, dan toch waarschijnlijk. Men leze ze.

Behalve genoemde verhandelingen, geeft dit nummer „*Brieven van Ferdinand Lassalle aan Ferdinand Freiligrath*", en een „*Brief van Karl Marx aan Johann Jaboby*". De brieven van Lasalle worden ingeleid

door Gustav Mayer, de Lassalle-kenner. Die van Marx wordt meegedeeld door de Marx-verzamelaar Rjasanoff en ingeleid door Prof. Grünberg.

In het literatuur-bericht is o.a. van belang Erwin Szabo's bespreking van *James Guillaume's* (onlangs overleden, zooals men weet) werk *Karl Marx pangermaniste*, in het begin van de wereldoorlog uitgekomen, en behoorende tot de uiterst dwaze excessen van het Fransche anarcho-syndikalistische nationalisme.

Voorts twee kritische besprekingen door de reeds genoemde Oscar Blum. N.l. van Lensch' boek met de sensationeele titel: *De Sociaal-Demokratie, haar einde en haar geluk*, en van het aardige boekje van *Levy Brühl „Eenige bladzijden over Jaurès"*.

Ten slotte behandelt O. Jenssen drie boeken over de Engelsche arbeidersbeweging, waarvan het boek van Hermann Schlüter over de Chartisten-beweging het voornaamste is. Deze besprekingen zijn altijd kritisch, zij het dan ook niet steeds van sociálistisch standpunt.

Opmerking verdient, dat meegedeeld wordt, dat een tweede artikel van Prof. van Blom over de *geschriften van Ned. socialisten over de oorlog*, door de censuur voorloopig niet kon worden opgenomen.

Nu we hier voor de eerste maal dit Oostenrijksche *Archiv* de revue laten passeeren, willen we even vermelden, dat behalve de reeds genoemde verhandelingen in de 7e jaargang nog zijn opgenomen een artikel van *M. Beer over de Utopia van Thomas Morus*, een van Oskar Blum over *Jean Jaurès* (een zeer belangwekkende verhandeling), en een van Tschudnowsky over de *geschriften van Russische socialisten over de oorlog*.

Van de in deze jaargang verschenen dokumenten noemen wij de door de burgerlijke Lassalle-kenner Prof. Hermann Oncken gepubliceerde *uit de strijd om Lassalle's erfenis*, en de uitstekende tweede materiaalverzameling van Prof. Grünberg over de Internationale en de wereldoorlog, vóór de oorlog en gedurende de eerste oorlogsweken.

Hierin worden ditmaal dokumenten uit Engeland, Rusland, Servië, Italië, Zwitserland, Holland, Roemenië, Zweden, van de Internationale zelf, en nog stukken uit Duitschland, Oostenrijk-Hongarije, en van de Poolsche en Tsjechische Sociaal-Demokratie gegeven. Tevoren was reeds een eerste deel dezer welkome verzameling verschenen, die trouwens ook apart verschenen is onder de titel: Die Internationale und der Weltkrieg, Materialien, bij de uitgever Hirschfeld.

Bovendien besprak Tschudnowsky nog menig werk van en over Russen. Zoo Alexinsky, La Russie et la Guerre; Axelrod Die Börse und die Aufgaben der Internationale S.-D.ie; Trotzky, Der Krieg und die Internationale, en verschillende Russische werken van Lenin en Zinowjeff, Massloff, Plechanoff, Suchanoff, Trojanowsky· e.a. Ook Cicotti's Untergang der Sklaverei im Altertum; Van Embden's, De Oorlog en het Kapitalisme; Fleiners, Beambtenstaat und Volksstaat; Fuchs, Geist der Bürgerlich-Kapitalistischen Gesellschaft; Leuthner's Russischer Volksimperialismus; Schröder's Handbuch der Deutschen Parteitage 1865-1907, en Geschichte der S.-D. Partei-organisation in Deutschland, Schultze's Russlands Frindschaft gegen die Volksbildung, Oppenheimer's die Siedlungsgenossenschaft, Asch' Die Lehre

Charles Fouriers, Gütler's Die Englische Arbeiterpartei, en zelfs, behalve in het Fransch, Engelsch, Duitsch, Russisch, Italiaansch en Hollandsch geschreven werken, een Zweedsch boek over Socialisme en Arbeidersbeweging, werd hier besproken.

Wij melden dit alles wegens de te waardeeren poging tot algemeenheid en volledigheid. Men zal begrijpen, dat dit Archif juist daarom van belang is, omdat het, behalve volledig, èn van burgerlijke èn van socialistische zijde poogt kritisch en wetenschappelijk te zijn.

WP.

* * *

De Economist van Februari (No. 2) bevat een belangrijk artikel van den bekenden financier Mr. W. M. Westerman. Het spijt ons, dat de ruimte ontbreekt om er een uitvoerig uittreksel van aan de lezers van De Nieuwe Tijd aan te bieden. Het artikel zou dat ten volle verdienen, omdat het voor ons revolutionnairen bizonder duidelijk toont, hoezeer wij gelijk hebben gehad, toen wij bij het uitbreken van den Wereldoorlog zeiden, dat deze het Kapitalisme op zijn grondvesten zou doen wankelen en dat wij in ieder geval revolutionnaire tijden tegemoet gingen. Het besef hiervan, dat bij de groote massa der arbeiders nog altijd ontbreekt, spreekt klaar en helder uit het betoog van een der leidende figuren in de kapitalistische wereld als Mr. Westerman, waar hij het heeft: *Over den invloed van den Oorlog op de Europeesche Staatsfinanciën.*

Mr. Westerman spreekt onomwonden uit, dat hij geen remedie voor de gevolgen van den Oorlog uit een economisch oogpunt ziet en dat hij ten sterkste twijfelt aan de mogelijkheid, dat het Kapitalisme zich van de catastrophe, die het heeft overvallen, zal kunnen herstellen.

„Wij kunnen op dit oogenblik niet anders doen dan in allen oetmoed verklaren, dat tegen de crisis, welke men in alle landen tegemoet gaat en waarvan wij reeds hier en daar de voorteekenen kunnen waarnemen, nog geen economisch kruid gewassen schijnt." En iets verder:

„Zullen zij (de moeilijkheden, waarvoor de Staten en de groote kapitalisten na den Oorlog komen te staan) *zoo acuut zijn, dat een volksbeweging, een revolutie wellicht, de grondslagen van het huidige economische regime gaat aantasten* of zal door de toepassing eener politiek van geven en nemen — in dit geval meer van geven dan van nemen — de toestand van voorheen gehandhaafd blijven?

De vraag is niet licht te beantwoorden, grootendeels ook, omdat zij ten nauwste samenhangt met het inwendige beleid in de landen, welke het zwaarst door den oorlog geteisterd zijn.

Gelukt het de regeeringen om ten koste van het privaat-vermogen de volkskracht in stand te houden — en dit zal alleen bereikt kunnen worden door een breed opgezette distributie van levensbehoeften — *dan is behoud van de maatschappij in hare tegenwoordige gedaante niet uitgesloten.* Blijkt de bezittende klasse tot zoodanige opofferingen als haar door den Staat gevraagd zullen worden, niet in staat, *dan dient men op het ergste voorbereid te zijn.* Men vergete niet, dat de geheele tendenz der maatschappelijke ontwikkeling en socialistische

— of zoo men liever wil — in staats-socialistische richting gaat; *er is waarlijk niet zooveel meer noodig om de schaal voor goed naar den anderen kant te doen overslaan.*"

Mr. Westerman wijst er dan op, dat thans reeds in Engeland het belastingpercentage voor gefundeerde inkomens — volgens Minister Mc Kenna — tot 52.73 procent bedraagt.

„Het zal zeker voor een niet geringe mate van het verdere verloop van den oorlog afhangen of deze benadering van de socialistische staatsidee, deze concentratie van alle levensfuncties der gemeenschap in één orgaan, toegerust met de macht over een belangrijk gedeelte van het kapitaal, in een ver verschiet ligt of niet. *Er staan ons groote dingen te gebeuren.*" zegt hij iets verder.

Met schrik ziet de schrijver den invloed van het militaire regime op de burgerlijke overheid toenemen en daarmee elk zich bekommeren om de gevolgen van de roekelooze verspilling aan den Moloch van het Militarisme wegvallen. Ook in ons land. Hij oefent daarbij scherpe kritiek op de wijze, waarop dit ook hier gebeurt.

Het dilemma, waar alle groote Rijken en zeer vele kleine Staten voor komen te staan, is volgens Mr. W. de een of andere vorm van staatsbankroet (door halveering of tierceering der rente, misschien zelfs door muntverzwakking) of een *progressieve vermogensbelasting*. Het tekort door indirecte belastingen (als invoerrechten en accijnzen) aan te vullen, acht hij „buiten de werkelijkheid". Na een polemiek tegen den „vermaarden Duitschen oorlogseconoom" Professor Julius Wolff, die ook dit laatste mogelijk acht, komt Mr. W. tot de conclusie: Hoe men ook redeneere, als basis moet het principe antvaard worden, dat de lasten in hoofdzaak alleen gedelgd kunnen worden door de kapitaalbezitters. De overige groepen der populatie, in normale tijden misschien vatbaar voor een matigen belastingdruk, kunnen nu buiten beschouwing blijven; *zelfs zal er alle reden tot dankbaarheid zijn, indien, ondanks de niet te keeren prijsstijging der noodzakelijke voedingsmiddelen, een gecompliceerd systeem van staatsbedeeling of zoo men liever wil, staatsdistributie voor de arbeidende klasse voorshands kan uitblijven.*"

De rest van zijn betoog, hoe een financieele afwikkeling van den Oorlog wellicht mogelijk zou zijn, laat zich moeilijk verkort weergeven. v. R.

Leiddraad bij het lezen van „Pan”

DOOR

H. GORTER.

De Redaktie van *De Nieuwe Tijd* vroeg mij een leiddraad voor het lezen van „Pan” te schrijven. Daar ik mijn lezers vooral hoop te vinden onder de arbeidersklasse, voldoe ik hier aan dit verzoek.

„Pan” schildert de Eénwording van de geheele Menschheid met de Natuur.

Het is waarschijnlijk, dat in de oude communistische samenleving van den stam, de mensch zich één voelde met het Heelal. Maar de stam was slechts een klein deel der Menschheid, vijandig tegenover andere stammen.

De ontwikkeling der werktuigen heeft toen het privaat-bezit van den grond en de productiemiddelen geschapen.

En het privaat-bezit heeft de Menschheid vervreemd van de Natuur. Heeft tusschen de Menschheid en de Natuur iets anders gesteld: de Macht en het Geld.

In de toekomst zal de Menschheid één communistisch Geheel zijn.

Het zijn de Arbeiders, het is de Arbeidende Klasse die de Menschheid maakt tot één communistisch Geheel, die dus de Menschheid met de Natuur vereenigt.

In „Pan” nu wordt de Natuur voorgesteld als één Wezen: Pan, de Menschheid als een Mensch, een Vrouw.

Men kan zich misschien verbazen dat de Natuur als een mannelijk, de Menschheid als een vrouwelijk wezen wordt voorgesteld. Maar de Natuur is het, die in den mensch de Natuurkrachten Honger en Liefde wakker roept en daardoor in den Geest bevruchtend werkt, — en de Menschheid brengt door de Natuur, door het Heelal, aldoor nieuwe gedachten voort.

In „Pan” ziet Pan de nieuwe Menschheid (in den eersten Zang). Hij ziet, dat zij één is geworden, en dus rijp is om één te zijn met het

Heelal (Zang II, III en IV), en hij vereenigt zich met haar (Zang V).

In den eersten Zang wordt voorgesteld; hoe Pan vervreemd is van de Menschheid en zij van hem, hij zweeft in het Heelal hoog boven de aarde, hij ontmoet de Geest der Nieuwe Menschheid, zij zegt hem wie zij is, en hij krijgt haar lief (pag. 1—25).

Dan ziet hij de Goden, de verpersoonlijkingen van de Macht en het Bezit, die vroeger tusschen haar en hem stonden, verdwijnen. En ook de halfgoden (pag. 26—42).

En hij hoort de Nieuwe Menschen, de Arbeiders, die zingen van hun kômende Eenheid met elkander (pag. 42—49).

Dan, op de aarde gekomen, ziet hij haar, de Geest der Nieuwe Menschheid, terug, en zijn liefde wordt nog grooter. Maar zijn kennis der Menschheid is nog oppervlakkig. Hij bemint alleen nog de Vrouw in haar. Daarom weigert zij de Eenheid met hem, zoolang zijn liefde niet de geheele Menschheid in zich sluit (pag. 50—59).

Pan trekt dan uit om de geheele Menschheid dieper te leeren kennen.

In Zang II ziet Pan, na een voorzang, waarin zijn rust op de aarde wordt geschilderd, de Nieuwe Menschheid, de Arbeiders. En wel eerst hun Verleden.

Hun geestelijke en stoffelijke laagheid en hun lijden (pag. 60—86).

De aanwezigheid van de Geest der Nieuwe Menschheid in hen (pag. 87—91).

Het lijden van hen: hun Werkeloosheid (pag. 92—95).

Hun Kinderen, hun Zwervers, en hun Vrouwen (pag. 96—107).

Hun slavernij aan den Arbeid (pag. 108—115).

Hun slavernij aan den Oorlog, de Voortplanting, het Kapitaal (pag. 116—129).

De aanwezigheid van de Geest der Nieuwe Menschheid, der Muziek, der Liefde, in hen (pag. 130—131).

Het begin van Opstand in hen (pag. 132—137).

De Opstand van hen (pag. 138—146).

De eerste Revolutie (pag. 147—158).

Het eerste Intermezzo schildert hoe de Menschheid handelt zonder Vrijheid van Wil, maar zooáls de Natuur en de Maatschappij noodzakelijk bepalen, en hoe in den Mensch, door het zien dat de Menschheid, door deze Krachten, noodzakelijk opgroeit tot Eenheid, de oneindige en absolute Liefde voor de Menschheid ontstaat (pag. 159—172).

In Zang III ziet Pan het Heden der Arbeiders.

Deze zang is verdeeld in vijf gedeelten, de Propaganda, de Organisatie, de Strijd, de Nieuwe Strijd, de Bewustheid der Arbeiders.

Na een voorzang (pag. 173—177) waarin de socialistische materialistische wereldbeschouwing wordt gegeven, vangt de Propaganda aan, die in eenige deelen verdeeld is, alle verschillend van toon, maar tesamen één harmonie, en onderling door gevoelens van Pan verbonden (pag. 178—189; 190—194; 194—206; 206—209).

De hoofdzaak in deze propaganda is: de twee krachten waardoor de Arbeidersklasse tot de overwinning komt: die van buiten, de ontwikkeling der Productiekrachten, en die van binnen, het verlangen naar Eenheid en Vrijheid.

De Organisatie (pag. 210—234) is ook verdeeld in eenige deelen (pag. 210—219; 219—224; 224—229; 229—234) die beurtelings personen en groepen schetsen, en door visioenen en liederen van Pan worden afgewisseld en verbonden zijn. De opkomst der Internationale tegen het Kapitaal wordt hierin geschetst.

Het derde gedeelte van Zang III, de Strijd, het middenpunt van het geheele boek, wordt ingeleid met een voorzang over de beteekenis van den Strijd (pag. 236—244), als voornaamste kracht tot de ontwikkeling der Menschheid tot nu toe.

De Strijd zelf wordt dan verdeeld in drie gedeelten, drie Strijden.

In den eersten worden de Arbeiders vergeleken met het Licht. En daarin komt voor de eerste zang over den Geest, hoe die door Strijd tot Macht komt, en wel in de eerste plaats door den Strijd tegen de Natuur, de Vermeestering der Natuurkrachten (pag. 245—254).

Dan volgt de tweede Strijd, waarin de Arbeiders vergeleken worden met de Muziek. Na de beschrijving van het begin van den Strijd (pag. 255—259) komt het Visioen van de Verrijzenis in het Heden der Liefde uit den Strijd, en daarna het tweede lied over den Geest, dat de strijd van den Geest tegen zich zelven, tegen de Menschheid zelve schildert en dat verhaalt hoe uit *dien* Strijd de Liefde komt en groeit. Van pag. 267—271 komt dan de wederopname van het visioen der Liefde.

Daaraan sluit dan aan de derde Strijd, d.i. die strijd die op dit zelfde oogenblik in de werkelijkheid is, n.l. die van de jaren 1914—1916, die alle arbeiders door den Wereldoorlog stelt tegenover het Kapitaal (pag. 272—280). Hier worden de arbeiders vergeleken met de hoogste Filosofie.

Daarna wordt de mogelijkheid der Revolutie geschilderd, die, nu, in 1917 en volgende jaren, uit dezen wereldoorlog voortkomt. En hier wordt de Arbeidersklasse met de hoogste Poëzie vergeleken (pag. 280—282). En dan volgt het derde lied over den Geest, waarin de

vereeniging van *alle* arbeiders internationaal, tegen alle kapitalisten internationaal, als laatste strijd en oplossing van allen strijd wordt aangekondigd (pag. 283—284). De geboorte der Nieuwe Internationale wordt hier voorspeld.

De geheele Strijd, het geheele derde deel van den derden zang wordt voorafgegaan (pag. 235) en gevolgd (pag. 285—289) door een Natuur- en Geestvisioen, die te samen den strijd als het ware omlijsten.

Het vierde gedeelte van Zang III, voorstellende den Nieuwen Strijd zelven, die nu zal uitbreken, is iets vager gehouden dan het derde, omdat wij het precieze, ook van de nabije toekomst, niet kunnen zien. Het schildert de komende revolutie en bestaat uit twee deelen: de voorbereiding (pag. 290—296) en het begin der uitvoering der revolutie (pag. 297—303).

Het vijfde deel van Zang III schildert de volkomen Bereidheid der Arbeidersklasse tot de laatste beslissende Omwenteling, die uit de eerste Revolutie zal voortkomen. Het bestaat eveneens uit twee deelen, n.l. van pag. 304 tot boven aan 308, en van pag. 308—314. In het laatste wordt de hoofdzaak der Propaganda uit het eerste gedeelte van Zang III herhaald.

De geheele derde Zang is het Idealistische Beeld van het Heden, het Heden zooals het zich in de Idee van den Socialistischen Dichter openbaart. Al het toevallige der realiteit wordt weggeworpen, alleen het essentieele, het wezenlijke, van het Heden wordt vastgehouden: n.l. het komen tot Eenheid en Bewustheid en Vrijheid der Menschen. Van uit het gevoel van de verrukking over dat essentieele wordt een nieuwe andere ideëele realiteit gemaakt, die, juist doordat zij het essentieele omvat en al het toevallige verwerpt, het juiste, het eenig juiste beeld der werkelijkheid is.

Doordat alleen het essentieele wordt vastgehouden, en al de andere realiteit der ervaring wordt weggeworpen, gaat Zang III boven de ervaring uit, en is dus transscendent.

Transscendent niet in den bovennatuurlijken zin van den Godsdienst of de Wijsbegeerte, maar in den natuurlijken menschelijken zin.

In overeenstemming met dat transscendente karakter is het gezicht op de Natuur, en zijn de Arbeiders, in wie die essentieele realiteit zich afspeelt, slechts Enkelen.

In het tweede Intermezzo wordt geschilderd de Vrijheid der Menschheid, die in de Samenwerking van Allen, als Vrijen en Gelijken, tot één Doel bestaat (pag. 315—319), en hoe in die Eenheid, in de Mensch-

heid en in den Mensch, het Mysterie der Liefde zichtbaar wordt.

In den 4den Zang wordt na een voorzang over de opkomst van de Schoonheid in den dichterlijken Geest, de Omwenteling der Toekomst beschreven.

Deze is in vier deelen gesplitst: De Algemeene Staking die deze Eind-Revolutie voorbereidt (pag. 323—351); de algemeene Rust en het Geluk die van die Staking het gevolg zijn (pag. 352—360); de Voorbereiding tot de Eind-Revolutie (pag. 361—374); en de Revolutie zelf (pag. 375—412). De staking is nog verdeeld in onderdeelen: in de fabriek, in de haven, bij het transportbedrijf, en op het land en in de mijnen.

Het algemeene Geluk bij de staking komt in verschillende personen en groepen tot uitdrukking.

De Voorbereiding tot de Revolutie in vergaderingen van mannen en vrouwen.

De Revolutie zelf wordt eerst in figuren van revolutionairen (arbeiders, arbeidsters, een schilder, een dichter) geteekend (pag. 375—394) en daarna in den strijd en de overwinning der Massa zelf (pag. 395—412).

De Geest der Nieuwe Menschheid is zelve in de Revolutie aanwezig, en neemt, evenals Pan, aan de Revolutie deel.

De vijfde Zang is gesplitst in twee hoofdgedeelten. In het eerste komen Pan en de Geest der Menschheid samen in de Natuur, terwijl de nieuwe Maatschappij nog gevormd wordt. Hun nu steeds grooter wordende Liefde wordt beschreven (pag. 413—432).

Zij zien dan even de nieuwe Maatschappij (pag. 432—436) en gevoelen een begin van Eenheid. Zoo gaan zij den Nacht in (pag. 438—439). En in dien nacht „van duizend nachten en dagen" wordt de Nieuwe Maatschappij voltooid (pag. 440—442). Daarna, in het tweede gedeelte, is de Socialistische Maatschappij volgroeid, en zij zien deze. Zij zien in steeds hooger openbaringen haar Geluk.

Dit tweede gedeelte is gesplitst in de volgende deelen:

De materiëele productieve Arbeid (pag. 440—446).

De Wetenschap (pag. 447—448).

Het Spel (pag. 451—452).

De Opvoeding (pag. 453—454).

De Volkomenheid van den Arbeid (pag. 455—456).

De Schoonheid en de Kunst (pag. 457—467).

De Meesterschap der persoonlijke Menschen over de Natuur (pag. 468—472).

De Meesterschap der geheele Menschheid over de Natuur, de Zaligheid daarvan, en de Goddelijkheid dezer Menschen (pag. 473—477).

De Liefde der Nieuwe Menschheid. De Liefde voor zich zelve, die voor den Man en de Vrouw en voor het Kind, en die voor het geheele Menschelijk Geslacht zijn Één. Dit is het Mysterie der Liefde. En deze éene Liefde maakt de Liefde voor het Heelal. En deze de Eenheid der Menschheid met het Heelal (pag. 478—491).

En nadat Pan en de Geest der Nieuwe Menschheid deze Eenheid hebben gezien en gehoord, vereenigen zij zich met elkander voor eeuwig (pag. 492—493).

Het wezen der poëzie van Verhaeren

DOOR

H. ROLAND HOLST.

Het lijkt op het eerste gezicht bevreemdend dat voor zoover wij weten, géén der talrijke artikelen ter herdenking van Verhaeren die in de maanden na zijn dood zijn verschenen, een karakterisatie van het wezen zijner poëzie bevat. Dit wezen bestaat in de apothéose van het volgroeide hoog-ontwikkelde kapitalisme, het imperialistisch kapitalisme van onzen tijd. Verhaeren is *een* dichter van het imperialisme geweest; om er *de* dichter van te wezen, had hij geboren moeten worden niet als Vlaming maar als zoon van een der groote wereldvolken, had hij de trots en de spanningen hunner grenzen vernietigende expansie moeten voelen stijgen door zijn bloed.

Hij begon met te slingeren tusschen de beide polen, die in het begin der jaren '80 van de vorige eeuw de sfeer der Fransche literatuur omvatten: het sensualistisch naturalisme van Zola en het koele onbewogen pseudo-klassicisme der Parnassiens.

In de *Flamandes* verheerlijkte hij met opzettelijke uitbundigheid de zinnelijke driften, de vleeschelijke verrukkingen, de vruchtbaarheid van den vrouwenschoot en den schoot der aarde; in de *Moines* bezong hij, zonder ze te deelen, de extatische verrukkingen en de mystieke deemoed der kinderen Gods. Tot de eene zoowel als de andere pool werd hij waarschijnlijk heengetrokken door erfelijke eigenschappen en neigingen van zijn wezen, wortelend in zijn ras; deze gaven aan zijn verbeeldingen een zekere eigendommelijkheid, iets vollers en minder geraffineerds dan de Fransche schrijvers die hem beïnvloedden. Een andere, meer persoonlijke oorspronkelijkheid was in deze periode nog niet door hem bereikt — evenmin als hij die bereikte in de volgende, toen hij, met niet weinige zijner tijdgenooten, in de dwaling verviel dat nauwkeurige afbeelding van gewaarwoordingen in woorden voldoende

is om een kunstwerk te scheppen, en met enkele hunner in die andere dwaling, dat de afbeelding der gewaarwordingen van een gestoord zenuwleven een bijzondere afdeeling vormt van het rijk der schoonheid.

Alles wat hij in deze tweede periode voortbracht, kan men tot de dekadente mode-poëzie rekenen; uit de invloeden die hij onderging — in de eerste plaats die van Baudelaire — blijkt haar doorziekt, gewild-makaber karakter.

Naast Baudelaire, Leconte de Lisle en Rimband, moet nog een dichter genoemd worden die meer blijvend dan die anderen op Verhaeren heeft ingewerkt; Victor Hugo nl. En de blijvende invloed van dezen laatste is merkwaardig omdat daaruit een zekere verwantschap van aanleg tusschen den grooten rethorikus der romantiek en Verhaeren blijkt; een liefde, hun beide gemeen, voor de forsche en rumoerige zijde des levens, een drang en een gave, den diepen tweespalt van het moderne leven te overwinnen door de sonore frase, het kunstwerk van klanken, de virtuositeit der zinswendingen.

Na jaren van pijnlijke ontwrichting, overwon in Verhaeren de levenskracht de névrose. Hij keerde zich af van de zelfontleding en het zich verdiepen in de ziekelijke gewaarwordingen, die het fijne gemoed van den kunstenaar met de omnachting van den waanzin bedreigden. Hij genas aan het leven, dat wil zeggen, aan de gezonde, normale verhouding van den kunstenaar (en evengoed van elken mensch) tot het leven, aan de liefde voor het zelf en voor de vrouw, de natuur en de menschheid. De liefde voor het zelf bracht hem er toe om in plaats van zich opzettelijk te kwellen, weer het geluk te zoeken, weer een werkzaam, gezond, met de zinnen en de ziel genietend mensch te willen zijn. De liefde voor de vrouw werd voor hem een bron van heerlijke aandoeningen, van „heldere uren", waar zacht licht door speelt van teeder vertrouwen, van warmte en veiligheid, van begrijpende en begrepene overgave. De verstarrende greep der eenzaamheid liet vooral door deze liefde van hem los.... veel, zeer veel droeg er toe bij, om hem tot evenwicht en vreugdevolle kracht te geleiden. De liefde tot de natuur stuwde in hem haar golven omhoog voor het land zijner geboorte, voor de innigheid der vredige dorpen en luwe korenakkers van Vlaanderen, voor de wijde horizonnen en vooral, vooral voor de deinende zee daar achter, het symbool der zich eeuwig verjongende, vernieuwende natuur. Maar hartstochtelijker dan de verschijning in de natuur, had hij lief de krachten der natuur, de groeikracht van boomen en planten, de beweegkracht van water en wind, de stralende kracht der zonnen, de laaiende van het vuur. Die bezong en verheerlijkte hij, veel meer dan het tijdelijk schoon der natuurverschijning. Hij werd de dichter der energie van de natuur, hij

voelde en begreep de natuur dynamisch. Dit was het moderne en eigene in hem. Hoe zou hij, die de natuur energetisch erkende, zich niet ook tot de menschelijke energie getrokken hebben gevoeld in bewonderende liefde! De liefde tot de menschheid ontbloeide in hem als liefde voor den maatschappelijken mensch, voor het maatschappelijk leven van zijn eigen tijd; en wat was dit in al zijn verscheidenheid, rijkheid en grootheid anders, dan één ontzaggelijke, onvermoeide uiting van kollektieve energie? Deze energie in al haar verschillende verschijningsvormen te verheerlijken werd zijn levenstaak; de werken der menschen, hun ontelbare scheppingen in de opeenvolging der eeuwen, vanaf de gedachte en de spraak tot de moderne groote steden en arbeidsmiddelen, werden de voorwerpen zijner opgetogen verrukking. In de plaats van het oude verbeeldings-spel was nu levens-ernst, diepe overtuiging gekomen; een nieuw accent van ruige forschheid brak door in zijn werk, hij streefde er naar, zich vrij te maken van het konventioneele overgeleverde: hem lokte de roeping, de verheerlijker van het moderne leven te zijn.

Omstreeks het einde der vorige eeuw was er een groote verandering over de europeesche maatschappij gekomen. Het kapitalisme had de ekonomische inzinking en stagnatie overwonnen, die een menschenleeftijd lang een vale schijn van ouderdomsverzwakking en onafwendbare, naderende ondergang over het maatschappelijk en geestelijk leven had gespreid. Nu scheen het, of een rijker, helder bloed het maatschappelijk lichaam weer doorstroomde, of al zijne polsen krachtiger klopten, of het groote hart der maatschappij, de arbeid, sterker en luider sloeg. In de plaats der dekadente moeheid, der levensontkenning. der zich zelfvernietigende verfijning „fin de siecle", der bloedelooze mystieke symboliek kwamen veerkracht, durf en geloof aan het leven, kwamen koloniale helden en heldendaden, kwam het epos der koloniale expansie. Het imperialisme, de nieuwe periode der kapitalistische ontwikkeling was begonnen.

De dichters en kunstenaars, die als gevoelige weerglazen alle wijzigingen in de sociale atmosfeer aanteekenen, ondergingen en registreerden de verandering in de maatschappij, maar begrepen haar niet. Ze voelden geweldige stroomen van energie over de aarde loopen, ontzaglijke krachten vrij komen, oneindige levenshorizonnen opengaan. Menschheid scheen plotseling tot veel grooter vermogen en eenheid gestegen. Een nieuwe jubel over het leven ging op.

Van de jubelaars was Verhaeren de reivoerder. In die jaren schiep hij de sterke, bloedrijke, dreunende gedichten, die de apothese van het moderne grootkapitalistisch leven zijn: *les Villes tentaculaires, les Forces*

tumultuenses La multiple splendeur. Allen zijn zij gestemd op den toon van welkom te heeten „de begeerige worsteling en haar vruchtbare koorts, langs de wegen waar ons breed te gemoet treedt het rauwe leven met zijn razernij en zijn hoogmoed", het leven dat „daarginds, hevig en vruchtbaar, in dronken geloof langs de groote wereldwegen jaagt".

Allen verheerlijken zij de maatschappij, „daverende van treinen en schepen", vol krachtig willende, elkaar bewonderende menschen, die „dronken van de wereld en van zichzelf, nieuwe harten medebrengen in het oude universum".

Zij verheerlijken de moderne natuurwetenschap, waarvan Verhaeren geloofde, dat zij „den drempel van het ongewetene stuk zou slaan", en de „wet des levens vinden". — Zij verheerlijken de vermaatschappelijking van den arbeid, die hij, in optimistische zelfmisleiding, aanzag voor het begin der broederlijkheid, der al-menschelijke solidariteit. En óók verheerlijkt Verhaeren — een Belg uit het tijdvak der stichting van het groote koloniale rijk aan den Kongo — de beschavende missie van Europa en van „de europeesche helden vol klaren wil", die zich over de achterlijke volken ontfermen: hun hand is het „die over de smalle harde voorhoofden, be-engd door slavernij, angst, ontzetting, wreedheid, langzaam maar zeker doet opgaan een toekomstige droom van gerechtigheid".

Zoo vierde Verhaeren in retorische opgetogenheid zoowel de werkelijke krachten als de leugens en wanen van het imperialisme, dat hij aanbad en waarvan hij het heil voor de menschheid verwachtte .... tot het zijn land, zijn geloof en zijn persoonlijk leven te pletter sloeg. De ontgoocheling was bitter: het „geloof aan de menscheid" viel in scherven, niets hield stand, als een overspannen lokaal-patriotisme.

De verzen van zijn grooten tijd hebben ongetwijfeld een breede vlucht, een adem van kracht vaart door ze henen. Maar aan hun massieve dreuning ontbreekt het essentieele der poëzie: de zachte glans der schoonheid, de verrukkelijke bekoring der rytmische deining, de toover der suggestie. Hun rytme is ondanks alle uiterlijke afwisseling eentoonig, hun melodische kracht gering. Bij alle hevigheid van aandoening en taal zijn zij koud en laten ons koud, en niettegenstaande de kaleidoskoopachtige bontheid waarmee in hen alle wereldsche dingen ons voorbijgaan, verrijken zij ons nauwelijks. Zij doen meer cerebraal aan dan gevoeld, en in hen is meer rumoer dan klankdiepte.

De zachte glans van een geheel zuivere liefde opent zich in het werk van Verhaeren slechts éénmaal: in de liefdegedichten der *Heures Claires* en vooral der nog meer verinnigde, getemperde, „*Heures d'après-midi*". Hier is de opgewondenheid verstild, hier bloeit innigheid

en in het zoete rytme slaat de altijd wisselende, ofschoon altijd gelijke, geluksstemming van het hart.

Het imperialisme beschikt nog over geweldige krachten, het vermag veel, maar wij gelooven niet, dat het nog vermag een werkelijke groote poezie omhoog te doen bloeien. Want de liefde is van de poezie de wortel, de liefde tot de menscheid. Waar is die in het imperialisme? Hoe kan zij in hem bestaan?

Ongeëvenaarde, haast onbegrijpelijke energie, grootsche wil en grootsche werken, al de wonderen van techniek en organisatie van den arbeid, al de praal van macht over de natuur en heerschappij over den mensch: zij kunnen niet één zoet-levend rytme-weefsel omhoog tooveren, niet één werk van onuitputtelijke schoonheid baren.

Ver over de grenzen van zijn land, overal waar het opkomend mperialisme gelijke stroomingen van wil en gedachte opwekken: in Frankrijk, in Duitschland, in Rusland, had Verhaeren talrijke bewonderaars, discipelen en navolgers. Zij prezen hem als een leider en profeet.

Een leider waartoe? Tot de katastrofe van den wereld-oorlog. Een profeet waarvan? Van de verderfelijke waan, dat het imperialisme het heil der menschheid kan brengen.

Daartoe een leider en daarvan een profeet te zijn, is het wezen zijner poezie.

Daarom is het wel oppervlakkig, maar niet voor wie dieper doordringt, bevreemdend, dat in de artikelen aan zijn gedachtenis gewijd over dit wezen wordt gezwegen, ofschoon het uit te graven volstrekt niet moeilijk is.

De Droom van Debs

DOOR

JACK LONDON *(Slot).*

Generaal Folsom deelde mee dat dergelijke pogingen om verbinding te krijgen door de autoriteiten gedaan waren langs den heelen weg dwars door 't continent maar hij kon niet zeggen of hij dacht dat die poging gelukken zou. Wat hem ergerde was het doorknippen van draden; hij kon het niet van zich afzetten dat dit een belangrijk deel was van de diep-gewortelde arbeiderssamenzwering. Hij betreurde het ook dat het gouvernement al niet lang zijn voorgestelde keten van draadlooze stations gevestigd had.

De dagen kwamen en gingen en een tijd lang was het eentonig. Er gebeurde niets. De prikkel der opwinding was afgestompt. De straten waren niet zoo vol. De arbeiders kwamen niet meer naar de binnen-

stad om te zien hoe we de staking opnamen. Er reden ook niet meer zooveel automobielen. De reparatie-werkplaatsen en garages waren gesloten, en als er een machine kapot was, werd ze verder niet gebruikt. Van de mijne brak de greep en met geld noch goede woorden kon ik het gerepareerd krijgen. Evenals de anderen, wandelde ik nu. San Francisco was dood en we wisten niet wat er in de rest van het land gebeurde. Maar alleen uit het feit, dat we niets wisten, konden we besluiten dat het heele land even dood was als San Francisco. Van tijd tot tijd verschenen er plakaten in de stad met de proclamaties van de georganiseerde arbeiders, — ze waren maanden van te voren gedrukt en deden zien hoe door en door de I. L. W. de staking voorbereid had. Elk onderdeel was lang tevoren uitgewerkt. Er was geen geweld gebruikt tot hier toe behalve dat de soldaten een paar mannen hadden doodgeschoten, die draden doorknipten; maar het volk uit de achterbuurten leed honger en werd onheilspellend onrustig.

De zakenmenschen, de millionairs en de ambtenaarsstand hielden meetings en vaardigden proklamaties uit, maar er was geen middel om de proklamaties te publiceeren. Men kon ze zelfs niet gedrukt krijgen. Een resultaat van deze vergaderingen was evenwel, dat Generaal Folsom zich liet overtuigen om vanwege het leger beslag te leggen op de groote pakhuizen en al de winkels in meel, graan en voedingsmiddelen. Het was hoog tijd, want het begon er hard uit te zien in de huizen der rijken en broodkaarten waren noodzakelijk. Ik weet dat mijn bedienden lange gezichten begonnen te trekken en verbazend was het, wat voor gat ze maakten in mijn voorraad voedingsmiddelen. Het feit was, zooals ik later merkte, dat elke bediende me bestal en voor zich een aparte voorraad verzekerde.

Maar met de instelling van de broodkaarten kwamen nieuwe moeilijkheden. Er was niet te veel voedselreserve in San Francisco en op zijn mooist hield ze het niet lang uit. De georganiseerde arbeiders hadden hun eigen voorraad, maar niettegenstaande dat deelde de werkende klasse in de broodkaarten. Het resultaat was, dat de voorraad waarop Generaal Folsom beslag gelegd had, met gevaarlijke snelheid verminderde. Hoe konden de soldaten onderscheid maken tusschen een wat sjofelen middenstander en een lid van de I.L.W. of een bewoner van de achterbuurt? De eersten en de laatsten moesten gevoed worden maar de soldaten kenden niet alle leden van de I.L.W. in de stad en nog minder de vrouwen, zoons en dochters van de I.L.W. mannen. Met behulp van de werkgevers werden enkele bekende vakvereenigingsmannen van de broodvoorziening uitgesloten; maar dat was van niet veel belang. De toestand werd nog slechter toen de gouvernementsbooten, die voedsel overgebracht hadden van de militaire depots op

het Mare-eiland naar het Angeleiland daar geen voedsel meer vonden om over te brengen. De soldaten kregen nu hun rantsoen uit de in beslag genomen voorraden en zij kregen het eerst.

Het begin van het einde was in 't zicht. 't Geweld begon zijn vreeselijk gelaat te toonen. Wet en orde verdwenen en ze verdwenen ik moet het bekennen, zoowel bij het rapaille als bij de hoogere klassen. De georganiseerde arbeiders handhaafden nog volmaakte orde. Dat konden ze ook gemakkelijk doen, ze hadden volop te eten. Ik herinner me de namiddag in den club, toen ik Halstead en Brentwood in een hoek hoorde fluisteren. Zij haalden me erbij voor hun waagstuk. De car van Brentwood was nog in orde en zij waren van plan koeien te gaan stelen. Halstead had een lang slagersmes en een hakmes. We gingen naar de omstreken van de stad. Hier en daar graasden koeien, maar zij werden altijd bewaakt door hunne eigenaars. We vervolgden onzen onderzoekingstocht langs de rand van de stad naar het Oosten en op de heuvels bij Hunter's Point troffen we een koe, die gehoed werd door een meisje. Er was ook een jong kalf bij de koe. We verloren geen tijd met voorbereiding. Het meisje liep schreiend weg, terwijl wij de koe slachtten. Ik laat de details maar weg, want ze waren niet mooi, wij waren zulk werk niet gewend en wij knoeiden.

Maar midden onder het gejaagde, angstige werk, hoorden we geschreeuw en we zagen een troep mannen op ons afkomen. We lieten den buit achter en gingen er vandoor. Tot onze verrassing werden we niet vervolgd. We zagen de mannen haastig de koe opensnijden toen we omkeken. Ze hadden hetzelfde plan als wij. We redeneerden, dat er genoeg was voor allemaal en renden terug. Het schouwspel, dat nu volgde overtrof elke beschrijving. We vochten en twistten over de verdeeling als wilden. Ik herinner me nog, dat Brentwood een volmaakte bruut was, grommend en snauwend en die met moord dreigde, als we ons deel niet kregen.

En we kregen juist ons deel, toen er een nieuwe onderbreking op het tooneel kwam. Dezen keer waren het de gevreesde vrede-rechters van de I.L.W. Het meisje had ze gehaald. Zij waren gewapend met zweepen en knotsen en het waren er een twintig. Het meisje danste van woede, de tranen stroomden haar over de wangen en ze schreeuwde: Sla derop! Sla derop! Die kerel met de bril — die deed het! Slaat hem op zijn gezicht! Slaat hem op het gezicht!" Die kerel met de bril was ik, en ze sloegen me op mijn gezicht ook, ofschoon ik de tegenwoordigheid van geest had eerst mijn bril af te zetten. Wat kregen we er van langs, toen we in alle richtingen verdwenen. Brentwood, Halstead en ik vluchtten naar de machine. De neus van Brentwood bloedde,

terwijl de wang van Halstead doorploegd was met een roode jaap van een zweep van slangevel.

En zie, toen de vervolging ophield en we bij onze machine kwamen verschool zich daarachter het verschrikte kalf. Brentwood waarschuwde ons voorzichtig te zijn en besloop het als een wolf of een tijger. Het mes en de hakbijl waren achtergebleven, maar Brentwood had zijn handen nog en rolde met het arme kalfje over den grond toen hij het wurgde. We gooiden het doode beest in de car en bedekten het met een kleed en gingen op weg naar huis. Maar ons ongeluk was pas begonnen. Er sprong een band. We zagen geen kans hem te repareeren en de schemering viel. We verlieten de car, Brentwood puffend en waggelend vooraan met het kalf, bedekt door het kleed, over zijn schouders geslagen. Om beurten droegen we het kalf en het maakte ons bijna kapot. Ook raakten we den weg kwijt. En toen, na uren loopen en gezwoeg, kwamen we een troep schooiers tegen. Het waren geen I.L.W. mannen, en ik vermoed dat ze even hongerig waren wij. Hoe ook, ze kregen het kalf te pakken en wij een pak slaag. Brentwood raasde als een dolleman, de rest van den weg naar huis en hij zag er ook naar uit wat betreft zijn gescheurde kleeren, zijn gezwollen neus en blauwe oogen.

Na dien tijd viel er geen koe meer te stelen. Generaal Folsom zond zijn soldaten uit en nam al het vee in beslag, en zijn soldaten geholpen door de militie, aten het grootste deel van het vleesch op. Op Generaal Folsom viel geen blaam, het was zijn plicht de wet en de orde te handhaven en hij handhaafde ze met behulp van de soldaten, waardoor hij wel gedwongen was deze het eerst van allen te voeden.

Ongeveer dien tijd had de groote paniek plaats. De rijken sloegen op de vlucht en toen werden de sloppenbewoners aangestoken en gingen er bij hoopen van door. Generaal Folsom beviel dat best. Tenminste 200.000 menschen hadden San Francisco naar schatting verlaten en daardoor was het voedingsvraagstuk vrijwel opgelost. Ik herinner me dien dag best. 's Morgens had ik een korst brood gegeten. Den halven namiddag had ik in de rij gestaan voor brood en toen het donker werd ging ik naar huis, vermoeid en ellendig; ik droeg een kwart pond rijst en een snee spek. Brown ontmoette me aan de deur. Hij zag er vermoeid en verschrikt uit. Alle bedienden waren er vandoor, lichtte hij me in, hij bleef alleen. Ik was getroffen door zijn trouw en toen ik vernam dat hij den heelen dag niets gegeten had, deelde ik mijn voedsel met hem. Wij kookten de helft van de rijst en de helft van het spek, deelden gelijk op en bewaarden de andere heeft voor morgen. Ik ging hongerig naar bed en woelde den heelen nacht rusteloos. 's Morgens merkte ik dat Brown me verlaten had en, wat

ongelukkiger was, hij had de rest van de rijst en het spek gestolen.

Het was een somber troepje mannen die dien morgen op de Club bijeen kwamen. Er was heelemaal geen bediening. De laatste bediende was weg. Ik merkte ook, dat het zilver op was en ik vernam waar het gebleven was. De bedienden hadden het niet meegenomen, ik vermoed omdat de leden van de club het het eerst te pakken hadden. Hun methode om er van te profiteeren was eenvoudig genoeg. Ginds ten zuiden van de Marketstreet, in de woningen van de I.L.W.-leden, gaven de vrouwen een eenvoudig maal in ruil voor het zilver. Ik ging weer naar huis terug. Ja, mijn zilver was weg, alles behalve een massieve kruik. Die wikkelde ik in en bracht ze zuidelijk van de Market.

Ik voelde me beter na het maal en kwam weer op de club om te hooren of er iets nieuws was in de situatie. Hanover, Collins en Dakon gingen juist weg. Er was niemand binnen, zeiden ze en ze inviteerden me met hen mee te gaan. Zij gingen de stad uit, zeiden ze, op de paarden van Dakon en er was er een voor mij over.

Dakon had vier magnifieke rijtuigpaarden, die hij wilde redden, en Generaal Folsom had hem een wenk gegeven, dat den volgenden morgen alle paarden die in de stad over bleven in beslag genomen zouden worden voor voedsel. Er waren niet veel paarden over, want tienduizenden waren los gelaten in het veld, toen in de eerste dagen het hooi en het graan opraakte. Ik herinner me dat Birdall, die een groot sleepersbedrijf leidde, drie honderd sleeperspaarden had losgelaten. Tegen vijfhonderd dollar per stuk bedroeg dit 150000 dollar. Hij had eerst gehoopt de meeste paarden weer op te vangen na de staking, maar ten slotte kreeg hij geen een terug. Zij werden allen opgegeten door het volk dat uit San Francisco gevlucht was. Trouwens het dooden van militaire muildieren en paarden voor voedsel was al begonnen.

Gelukkig voor Dakon, had hij een grooten voorraad hooi en graan opgeslagen in zijn stal. We slaagden erin vier zadels te vinden, en we vonden de beesten vurig en in goede conditie, maar niet gewend om bereden te worden. Ik herinnerde me San Francisco gedurende de Groote Aardbeving toen we door de straten reden, maar dit San Francisco was veel ellendiger. Geen natuuronheil had dit veroorzaakt, maar veeleer de tyrannie van de vakvereenigingen. We reden langs Union Square en door de schouwburg-, hotel- en winkeldistricten. De straten waren verlaten. Hier en daar stonden automobielen, verlaten waar ze bezweken waren of waar de gasoline opgebruikt mas. Er was geen teeken van leven, behalve hier en daar politieagenten en soldaten, die de banken en de publieke gebouwen bewaakten. Eens ontmoetten we een lid van de I.L.W., die de laatste proclamatie aanplakte. We hielden stil om

te lezen. Er stond: „Wij hebben een ordelijke staking gehandhaafd en we zullen tot het einde toe de orde handhaven. Het eind zal komen als onze eischen zijn ingewilligd, en onze eischen zullen ingewilligd worden als we de werkgevers door uithongering er onder gekregen hebben, zooals we zelf vroeger zoo dikwijls ten onder gebracht zijn door uithongering.

„De eigen woorden van Messner” zei Collins. „En wat mij aangaat, ik ben bereid toe te geven, maar zij zullen me geen kans geven om toe te geven. Ik heb in een eeuw niet behoorlijk gegeten. 't Zal me benieuwen hoe of paardenvleesch smaakt”.

We hielden stil om een tweede proclamatie te lezen: „Als we denken dat onze werkgevers bereid zijn om toe te geven, zullen we het telegrafisch-verkeer heropenen en ons in verbinding stellen met de werkgevers-organisaties van de Vereenigde Staten. Maar alleen telegrammen betrekking hebbend op vredesvoorwaarden zullen toegelaten worden tot de draden.”

We reden verder, passeerden Market-Street en een oogenblik later gingen we door de arbeidersbuurten. Hier waren de straten niet verlaten. Zij stonden in groepen bijeen of leunden over de hekken, de leden van de I.L.W. Gelukkige, wel doorvoede kinderen speelden spelletjes, en stevige wijven zaten op de stoepen te praten. Allen vermaakten zich als ze ons nakeken. Kleine kinderen liepen ons achterna en schreeuwden: Hè, baas, hebbi ook honger?” En een vrouw, die een zuigeling aan haar borst had, riep tot Dakon: „Zeg, dikkerd, ik geef je een maal voor je horloge — ham en aardappels, bessengelei, wit brood, ingemaakte boter en twee kop koffie.”

„Heb je gemerkt”, zei Hanover tegen me, „dat er geen hond meer op straat te zien is.” Ik had het gemerkt, maar ik had er niet verder over gedacht. Het was hoog tijd om de ongelukkige stad te verlaten. Het gelukte ons ten slotte om den weg naar San Bruno te bereiken, waarlangs ze naar het Zuiden trokken. Ik had een landhuisje bij Menlo, en dat was ons doel. Maar we merkten al gauw, dat het platteland slechter af was en veel gevaarlijker dan de stad. Daar handhaafden soldaten en de I.L.W. de orde, maar het platteland was tot anarchie overgeslagen. Tweehonderdduizend menschen waren zuidelijk van San Fransisco gevlucht en ontelbaar waren de getuigenissen, dat hun vlucht geleek op een vlucht van een leger sprinkhanen. Alles was schoongeveegd. Er was gestolen en gevochten. Hier en daar gingen we voorbij lijken, die aan den kant van den weg lagen en zagen de zwartgeworden ruïnes van pachthoeven. De omheiningen waren vernield, de oogst door de menigte onder de voet getrapt. Al de groentebedden waren leeggeplukt door de uitgehongerde horden. De kuikens en de

dieren waren geslacht. Zoo was het op alle groote wegen, die van San Fransisco uitgingen.

Hier en daar, verder van den weg af, hadden pachters zich weten staande te houden met geweren en revolvers en daar hielden ze zich nog staande. Zij waarschuwden ons om weg te gaan en wilden niet met ons onderhandelen. En al de vernieling en het geweld was bedreven door lompen-proletariërs en de hoogste klassen. De I.L.W.-leden die groote voedselvoorraden hadden, bleven stilletjes thuis in de steden.

We waren nog niet lang onderweg of we kregen een tastbaar bewijs, hoe wanhopig de toestand was. Rechts van ons hoorden we geschreeuw en geweerschoten, kogels floten gevaarlijk dichtbij. In het kreupelhout was een gekraak en een magnifiek zwart trekpaard sprong voor ons over den weg en verdween. We hadden nauwelijks tijd om te constateeren, dat het bloedde en lam was. Drie soldaten achtervolgden het. De jacht duurde voort onder de boomen aan den linkerkant. We hoorden de soldaten elkaar toeroepen. Een vierde soldaat strompelde van rechts den weg op en ging op een boomstronk zitten om het zweet van zijn gezicht te wisschen. „Militie” fluisterde Dakon, „Deserteurs.”

De man grinnikte ons toe en vroeg een lucifer. In antwoord op Dakon’s vraag „Wat is het wachtwoord”, lichtte hij ons in, dat de militie deserteerde. „Geen voedsel” legde hij uit, „ze geven alles aan de geregelde troepen.” We vernamen ook, dat de militaire gevangenen van het eiland Alcatraz waren losgelaten, omdat er niet meer voor hen te eten was.

Nooit zat ik het schouwspel vergeten, dat zich vervolgens aan ons voordeed. Plotseling zagen we het bij een bocht in den weg. Boven ons hoofd welfde zich het bladerdak. De zonneschijn filterde door de takken omlaag. Vlinders fladderden en van de velden kwam leeuwerikgezang. En daar stond ze, een machtige tourist-automobiel.

Er op en erin lagen een aantal lijken. Zij vertelde haar eigen geschiedenis. De inzittenden, vluchtend uit de stad, waren aangevallen en vermoord door een troep slopbewoners-schooiers. Het was minder dan vier en twintig uur geleden. Pas geopende blikken vleesch en vruchten verklaarden de redenen voor den aanval. Dakon onderzocht de lijken.

„Ik dacht het wel” rapporteerde hij. „Ik heb in die car gereden. Het was Perriton — de heele familie. We zullen voor ons zelf moeten oppassen van nu af aan.”

„Maar we hebben geen voedsel bij ons, dat tot een aanval zou uitnoodigen,” merkte ik op.

Dakon wees op het paard dat ik bereed en ik begreep.

Al vroeg op den dag had Dakon's paard een hoefijzer verloren. De teere hoef was gespleten en tegen den middag hinkte het paard. Dakon weigerde het verder te berijden en weigerde het alleen te laten.

Op zijn aandringen gingen we dus verder. Hij zou het paard leiden en zich bij ons voegen op mijn landhuis. 't Was de laatste keer, dat we hem zagen; we vernamen nooit, hoe hij aan zijn end kwam.

Bij eenen kwamen we in de stad Menlo, of liever op de plaats, waar Menlo stond, want het was nu een ruïne. Overal lagen lijken. Het deel van de stad waar de kantoren waren en ook een deel van de villa's waren vernield door brand. Hier en daar hield een villa het nog uit, maar je kon niet in de buurt komen. Als we er te dicht bij kwamen werd er op ons gevuurd. We troffen een vrouw die aan 't porren was in de rookende ruïnen van haar huisje. De eerste aanval, vertelde ze ons, was gericht op de winkels en zooals ze 't ons vertelde, konden we ons dat razende, brullende hongerige gepeupel voorstellen. Millionairs en paupers hadden zij aan zij om voedsel gevochten en als zij 't gekregen hadden vochten ze met elkaar. Op dezelfde manier was Palo Alto en Stanford University geplunderd, vernamen we. Voor ons lag een verlaten, verwoeste landstreek; en we dachten dat het zeer verstandig was, om op zijwaarts af te gaan naar mijn landgoed. Het lag drie mijl het westen in, aanleunend tegen de eerste golven van de lagere heuvels van het gebergte.

Maar verderrijdend zagen we dat de verwoesting zich niet bepaalde tot de groote wegen. De voorhoede van de vluchtenden had de wegen gehouden, plunderend de kleine steden die ze inkwamen, terwijl de volgenden zich verspreid hadden en het geheele platteland als met een grooten bezem hadden schoongeveegd. Mijn buiten was gebouwd van beton, metselwerk en pannen, zoodat het voor brand gespaard bleef, maar het was schoon uitgeplunderd. Het lijk van den tuinman vonden we in den windmolen, rondom hem lagen hulzen van jachtgeweerkogels. Hij had zich goed verdedigd. Maar geen spoor konden we vinden van twee Italiaansche arbeiders evenmin als van den huisbewaarder en zijn vrouw. Geen levend wezen bleef over. De kalveren, de veulens, al het pluimgedierte en de rashonden was weg, alles. De keuken en de haard waar het gepeupel gekookt had, waren een vuilnisbelt, terwijl talrijke kampvuren buiten getuigden van het groote aantal dat hier gegeten en den nacht doorgebracht had. Wat ze niet opgegeten hadden ze weggedragen. Er was voor ons geen stukje over.

De rest van den nacht brachten we door, tevergeefs wachtend op Dakon, en 's morgens hielden we ons met onze revolvers een half dozijn maraudeurs van 't lijf. Toen slachtten we een van de paarden van Dakon en bewaarden voor de toekomst het vleesch dat we niet

onmiddellijk opaten. 's Namiddags ging Collins een wandeling doen, maar kwam nooit terug. Dít deed de schaal overslaan bij Hanover. Hij wou onmiddellijk op de vlucht en ik had de grootste moeite om hem te overtuigen dat we beter deden te wachten tot het dag was. Wat mij betreft, ik was overtuigd dat het eind van de algemeene staking nabij was en ik besloot naar San Francisco terug te keeren. Zoo gingen we 's morgens uit elkaar. Hanover naar het Zuiden, met vijftig pond paardenvleesch aan het zadel gebonden, en ik, gelijkerwijs beladen, naar het Noorden toe. De kleine Hanover kwam er gelukkig door en ik weet dat hij tot het einde van zijn leven iedereen zal vervelen met het verhaal van zijn daarop volgende avonturen.

Ik kwam tot Belmont, op den grooten weg huiswaarts, waar ik door drie militiesoldaten beroofd werd van mijn paardevleesch. Er was geen verandering in de situatie, zeiden ze, behalve dat het van kwaad tot erger ging. De I.L.W. had massa's voorraad weggeborgen en kon het maanden uithouden. Ik slaagde erin tot Baden te komen, toen een dozijn mannen mij mijn paard afnam. Twee ervan waren politieagenten uit San Francisco, de rest behoorde tot de geregelde troepen. Dit was onheilspellend. De toestand was zeker precair, als zelfs de geregelde troepen gingen deserteeren. Toen ik mijn weg te voet vervolgde, hadden ze al een vuur aangestoken en het laatste van de paarden van Dakon lag geslacht op den grond.

Het noodlot wilde, dat ik mijn enkel verstuikte en ik slaagde er maar in tot Zuid- San Francisco te komen. Ik lag daar dien nacht in een buitenhuis, bevend van kou en tegelijk brandend van koorts. Twee dagen lag ik daar, te beroerd om me te bewegen en den derden dag sukkelde ik, waggelend en duizelig, steunende op een geimproviseerde kruk, verder naar San Francisco. Ik was ook erg zwak, want het was twee dagen geleden, dat er voedsel over mijn lippen gekomen was. Het was een dag van nachtmerrie en pijn. Als in een droom passeerde ik honderden soldaten van de geregelde troepen, die in tegenovergestelde richting voorttrokken, en vele politieagenten met hunne families georganiseerd in groote troepen ter onderlinge bescherming.

Toen ik de stad binnenkwam, herinnerde ik me de arbeiderswoning, waar ik mijn zilveren kruik verhandeld had en in die richting dreef de honger mij. De schemering viel, toen ik daar kwam. Ik ging het steegje in en krabbelde de achtertrap op, waar ik tegen den grond viel. Het gelukte me de kruk uit te steken en op de deur te kloppen.

Toen moet ik flauw gevallen zijn, want toen ik bijkwam in de keuken was mijn gezicht nat van het water en er werd whiskey in mijn keel gegoten. Ik was benauwd en spoog en trachtte te praten. Ik begon met zooiets te zeggen dat ik geen zilveren kruiken meer had

maar dat ik het later wel met ze in orde zou maken als ik eerst maar wat te eten had. Maar de vrouw onderbrak me.

„Maar, arme kerel!” zei ze. „Heb je 't dan niet gehoord? Dezen namiddag is de staking opgehouden. Natuurlijk zullen we je wat te eten geven.”

Ze begon wat klaar te maken, opende een blik ontbijtspek en wilde het gaan bakken.

„Geef me direct wat, alsjeblieft” bedelde ik; en ik at het rauwe spek op een snee brood, terwijl haar man me uitlegde, dat de eischen van de I.L.W. waren ingewilligd. Nog in den namiddag waren de verbindingen geopend en overal had de werkgeversvereeniging toegegeven. In San Francisco was geen werkgever meer over maar Gen. Folsom was borg voor hen. De treinen en stoombooten zouden den dienst morgen hervatten en zoo zou het met alles gaan, zoodra als er orde op gesteld kon worden.

En dat was het einde van de algemeene werkstaking. Ik hoop er nooit meer een mee te maken. Het was erger dan een oorlog. Een algemeene staking is een wreede immoreele zaak en het menschelijk brein moest in staat zijn de industrie op een meer rationeele manier in te richten. Harrison is nog mijn chauffeur. Het behoorde tot de condities van de I.L.W., dat zijn leden hun oude betrekkingen weer zouden opnemen. Brown kwam nooit terug, maar de andere bedienden wel. Ik had niet den moed ze te ontslaan — arme kerels. Zij waren hard genoeg geprest toen ze er met voedsel en zilver vandoor gingen. En nu kan ik ze niet ontslaan. Zij zijn alle georganiseerd in de I. L. W. De tyrannie van den georganiseerden arbeid is voor een mensch niet meer te verduren. Er moet wat gedaan worden.

De tegenwoordige Stand van het Evolutie-Vraagstuk

DOOR

DR. DAN. DE LANGE JR.

Men zou met eenige overdrijving kunnen beweren, dat het geestelijk voedsel der oude socialistische beweging niet in de eerste plaats geleverd werd door de sociaal-economische werken van Marx, Engels en de navolgers dezer groote voorgangers, maar dat hetzelve in hoofdzaak bestond uit het éénzijdige materialisme van Büchner en het geestige dilettantisme van Multatuli overgoten met een slap aftreksel van Darwinistische afstammingsleer. In de meeste hoofden werd deze laatste gemakshalve gecondenseerd in één geloofsartikel, luidende:

De mensch stamt af van de apen (bij wetenschappelijk aangelegde geesten werd dit: van aapachtige voorouders).

Sindsdien heeft het socialistische intellect zich op allerlei wijzen en onder allerlei omstandigheden beziggehouden met de verhouding tusschen de socialistische wereld- en maatschappij-beschouwing eenerzijds en de evolutie- en afstammingsleer in meest ruimen zin anderzijds. Gemeenlijk geschiedde dit door personen, die als leek tegenover biologische vraagstukken stonden, die onmogelijk ook slechts bij benadering de steeds aanwassende litteratuur over deze onderwerpen konden beheerschen, en die daardoor veelal geneigd waren de uitkomsten op dat gebied verkregen te overschatten of zeer éénzijdig te waardeeren.[1])

Ik gevoel geenszins de behoefte mij aan de omgekeerde fout schuldig te maken en mij als bioloog te begeven op economisch of historisch terrein. Het zal slechts mijne bedoeling zijn in een reeks artikelen een zeer onvolledig overzicht te geven van de ontmoedigende uitkomsten door het biologisch onderzoek der laatste tien jaren op dit

---

[1]) Als typisch staaltje van deze overschatting van de wetenschappelijke zekerheid der resultaten in de biologie verkregen en van een volkomen gebrek aan inzicht omtrent de diepe meeningsverschillen, welke in deze wetenschap vrijwel bij alle vraagstukken van eenig belang heerschen, zou ik een passus uit een recent artikel van Mr. W. A. Bonger. Twee tegen één (Nieuwe Tijd, 14e jaargang, 1914, p. 14 en 15) willen aanhalen:

„Zeker in de natuurwetenschap zijn ook talrijke vraagstukken, waarover de
„meeningen genuanceerd zijn, maar even talrijke andere, waarbij van
„schakeeringen geen sprake is, doch alleen van ja of neen. Een bepaalde ziekte
„wordt door een bepaalde bacil veroorzaakt, ja of neen, de soorten zijn als
„zoodanig tegelijkertijd geschapen, ja of neen etc. etc. Er zijn Darwinisten in
„soorten en graden" zegt mevr. Roland Holst; zeker maar in geheel anderen zin
„als „Marxisten in soorten en graden". Er is een groep Darwinisten,
„die meenen, dat de soorten door mutatie ontstaan, anderen
„ontkennen dit, maar al die schakeeringen, zooals die der
„Marxisten" treft men binnen die groepen niet aan (spatieering
„van mij). De onzin, die men herhaaldelijk hoort. A. is nog maxistischer dan B,
„is voor het Darwinisme niet weggelegd. M.a.w. daar waar tallooze individueele
„nuanceeringen aangetroffen worden, speelt het gevoel nog een grooten rol" —
Alsof niet bij de vorming van elke theoretische, wetenschappelijke meening gevoelselementen een belangrijke rol spelen!!

En deze zinnen werden geschreven op een tijdstip, dat er toch zeker meer dan een dozijn meeningen (misschien tot 3 of 4 hoofdstroomingen terug te brengen) omtrent het mechanisme der evolutie in omloop waren, meeningen, die in negatie zeer sterk waren, n.l. in het opsporen en belachelijk maken van de zwakke steden in de verklaringswijzen hunner tegenstander, maar die in positieven zin allen onjuist of onbewijsbaar gebleken zijn, zoodat er groote kans bestaat, dat wij met al onze schoone verklaringen der descendentie-leer in een slop geraakt zijn. Ik kom op dit punt natuurlijk later uitvoerig terug.

gebied verkregen, uitkomsten, die allen min of meer negatief zijn en die aan de overspannen verwachtingen, welke men gedurende bijna een halve eeuw omtrent de evolutie- en afstammingsleer van Darwin gekoesterd heeft, waarschijnlijk voor goed den bodem ingeslagen hebben. Misschien kunnen dan aan het slot eenige schuchtere opmerkingen geplaatst worden, welke aangeven in hoeverre de behandelde vraagstukken voor het proletarische denken van belang zijn.

Ik stel mij voor in het eerste artikel de historische bronnen van de huidige biologische denkwijze te behandelen, maar ik zou willen beginnen met iets te zeggen over de tegenwoordig heerschende meeningsverschillen omtrent de verklaring der levensverschijnselen als zoodanig. Wij kunnen in dat opzicht drie stroomingen onderscheiden:

1o. De *vitalistische* opvatting, welke één of meer bijzondere levenskrachten (vis vitalis) en een fundamenteel onderscheid aanneemt tussschen het gebeuren in de levenlooze en in de levende natuur. De bijzondere krachten, welke de levende stof zouden beheerschen, worden dan van de gewone natuurkrachten [1]) (aantrekkingskracht, warmte, licht, electriciteit enz.) onderscheiden als *Entelechieën* of *Dominanten* (Oberkräfte, opperkrachten), onder dien verstande, dat de gewone natuurkrachten ook op de levende stof inwerken, maar dat daarin bovendien nog bijzondere levenskrachten aanwezig zijn, die juist tot de typische levensverschijnselen (prikkelbaarheid, assimilatie, voortplantingsvermogen enz.) aanleiding geven.

Tot de meest bekende vertegenwoordigers van deze richting behooren de ontwikkelingsmechanikers (= experimenteerend zoöloog en embryoloog) Driesch [2]) en Reinke.

2o. De *mechanistische* opvatting, welke meent, dat men alle levensverschijnselen door middel van een verbeterde en verfijnde scheikundige en natuurkundige techniek mettertijd in het laboratorium zal kunnen nabootsen en dat het slechts een kwestie van tijd en geduld is om langs synthetischen weg levend eiwit (protoplasma) op te bouwen. Indien men dit waarschijnlijk acht, moet men noodzakelijkerwijze daaruit de consekwentie trekken, dat het dan ook voor den mensch mogelijk zal zijn door kleine wijzigingen in de chemische samenstelling van dit eiwitmolecuul de oneindige rijkdom van recente en uitgestorven levende wezens te herscheppen, een consekwentie waarvoor

[1]) Gemakshalve volg ik hier het spraakgebruik van het dagelijksch leven, strikt genomen moet in de meeste voorbeelden gesproken worden van vormen van arbeidsvermogen (energie).

[2]) De beste samenvatting van deze voorstellingswijze is te vinden in: Hans Driesch. Der Vitalismus. Leipzig, 1905.

de meest verwoede materialist vooralsnog wel terug zal schrikken. Eenige beroemde natuuronderzoekers, zooals Loeb, bekend om zijn sensatiewekkende proeven over kunstmatige bevruchting bij eieren van Echiniden (stekelhuidigen), de botanicus Schenk en de physioloog Verworn zijn deze meening toegedaan. [1])

3o. de *biologische* opvatting, welke een tusschenstandpunt inneemt. Zij acht het overbodig een mystieke levenskracht of bijzondere dominanten in te voeren om een schijnverklaring der levensverschijnselen te geven. Dezelfde natuurkrachten beheerschen zoowel de

---

[1]) Het beste werkje over deze opvatting is m.i. wel: Jacques Loeb. The mechanical conception of Life. Chicago, 1912, een boekje, dat zeker de moeite waard zou zijn om in het Hollandsch vertaald te worden en waaruit ik een enkele aanhaling wil doen over het begrip moraal, omdat de meening van deze eminenten, niet-socialistischen natuuronderzoeker daarbij wonderwel met die van sommige revolutionaire denkers (bv. Gorter) overeenstemt, hoewel deze aanhaling maar een verwijderd verband vertoont met mijn eigenlijk onderwerp. Loeb vraagt zich dan af:

„Indien ons bestaan berust op een spel van blinde natuurkrachten en eigenlijk „een kwestie van toeval is, als wij zelven slechts een gecompliceerd chemisch „mechanisme voorstellen, hoe kan het begrip moraliteit voor ons dan eenige „beteekenis bezitten? Het antwoord daarop is, dat onze moreele gevoelens „wortelen in onze instincten en dat deze laatsten even goed erfelijk zijn als „onze lichaamsvorm. Wij eten, drinken en vermenigvuldigen ons niet, omdat de „menschelijke geest tot den slotsom gekomen is, dat dit wenschelijk geacht „moet worden, maar omdat wij er als willooze voorwerpen toe gedwongen wor„den. Wij handelen en werken, omdat processen in het centraal zenuwstelsel „ons daartoe noodzaken en indien de menschen niet door economische slavernij „verdrukt worden, geeft het instinkt tot het verrichten van succesvollen arbeid „of dat tot volmaking onzer bekwaamheden richting aan onze activiteit. Een „moeder draagt zorg voor hare kinderen, omdat zij het instinkt voor kinderzorg „geërfd heeft, evenals de uiterlijke kenmerken harer sexe en niet omdat theoretische „overwegingen haar van de nuttigheid harer zorgen overtuigd hebben.

„Wij zoeken en verheugen ons in het gezelschap onzer medemenschen, omdat „erfelijke factoren ons daartoe dwingen. Wij streven naar waarheid en „rechtvaardigheid, omdat wij instinctief onze medemen„schen gelukkig wenschen, hoezeer ook economische, sociale „of politieke omstandigheden de werking van dit instinct „moge belemmeren of het zelfs in het tegendeel moge doen „verkeeren. Daardoor leven wij dan ook in een maatschappij, „waarin de moraliteit niet of uitermate gering ontwikkeld is." — Spatiëering van mij. Men bedenke hierbij, dat dit eenige jaren vóór den oorlog geschreven is, toen dus de contrasten nog niet zoo scherp en in 't oog vallend waren. — „Daarnaast kunnen natuurlijk individueele variaties optreden, „waarbij een bepaald ethisch instinct wegvalt, evenals in een gekleurde soort „albino's (individuen zonder kleurstof) kunnen ontstaan. De nakomelingschap „dezer mutanten kan, indien zij talrijk wordt, het moreele niveau der geheele „gemeenschap omlaag drukken. De mechanistische levensopvatting is dus niet „alleen zeer goed met een moreele te vereenigen, het is zelfs de eenige, welke „aan de moraal een vasten, wetenschappelijken grondslag geeft!"

levenlooze als de levende stof, maar deze laatste reageert daarop op een afwijkende wijze, aangezien zij een eigenaardige ingewikkelde structuur bezit. Het is dus door structuur of organisatie, dat de levende wezens zich van levenlooze voorwerpen onderscheiden. Dit onderscheid behoeft niet fundamenteel, maar kan gradueel zijn, aangezien wij ook in de anorganische natuur een opklimming van een zeer eenvoudige tot een meer ingewikkelde structuur kunnen waarnemen. De atomen der chemische elementen, die ten slotte niet ondeelbaar gebleken zijn, maar opgebouwd worden uit zeer veel kleinere deelen (electronen, radio-actieve deeltjes, *alpha-*, *bêta-* en *gamma-*lichaampjes enz.) kunnen zich vereenigen tot moleculen. De verschijnselen, welke zich daarbij voordoen, hebben het onderzoekingsveld der classieke chemie uitgemaakt. Het is echter gebleken, dat deze moleculen, van vaste chemische samenstelling, wederom lossere en vastere verbindingen kunnen aangaan van meer veranderlijke samenstelling. Het is met deze overgangsvormen, dat zich de zoogenaamde colloïdchemie bezig houdt. [1])

Wij kunnen ons nu voorstellen, dat op een hoogere trap van stoffelijke organisatie, daaruit meer ingewikkelde lichamen ontstaan, die te vergelijken zijn met de georganiseerde onderdeelen der cel, zooals kleurstoflichamen, kernlissen, centraallichaampjes enz. Deze vormen te samen (in min of meer veranderlijke groepeering) de levende cel, welke de drager is van de fundamenteele eigenschappen der levende wezens, n.l. de prikkelbaarheid (het niet zonder meer ondergaan, maar het op typische wijze beantwoorden der uitwendige prikkels), het assimilatie-vermogen (het vermogen vreemde, levenlooze materie tot levende stof te verwerken) en het voortplantingsvermogen (het vermogen om uit een deel van het lichaam een nieuw volledig individu te doen ontstaan). [2])

Meestal staat hierbij het complicatieproces niet stil, maar blijven vele door deeling uit één moedercel geboren cellen samenhangen en vormen zij zoodoende een meercellig individu, waardoor verdeeling van arbeid tusschen de cellen onderling en differentiatie van verschillende organen en orgaansystemen kan plaats vinden. In bepaalde gevallen blijven ook een aantal méércellige individuen (uit één moederindividu ontstaan) met elkaar verbonden tot een kolonie, waarin wederom verdeeling van arbeid kan optreden. Voor het verschil in gedrag tusschen levende wezens en levenlooze voorwerpen behoeft

[1]) Ik pretendeer natuurlijk niet met dit enkele zinnetje een afdoende bepaling gegeven te hebben van het omvangrijk onderzoekingsveld dezer nieuwe wetenschap.

[2]) Tot zekere hoogte vertoonen reeds de bovengenoemde celorganen ieder op zichzelf de fundamenteele eigenschappen.

men dus geen bijzondere vitale krachten aan te nemen, dit verschil wordt voldoende verklaard door de hooge graad van organisatie, door de zoogen. prikkelbare structuur der levende stof. Misschien mag ik het medegedeelde even toelichten met een instructief voorbeeld, dat de beroemde plantenphysioloog Pfeffer daartoe in zijn Handbuch der Pflanzenphysiologie Bd. I p. 3 geeft:

„Evenals een klok, die men onder een stoomhamer vermorzeld „heeft, ophoudt een uurwerk te zijn, hoewel de hoeveelheid en aard „der samenstellende metalen door deze handelwijze niet veranderd „zijn, zoo wordt ook het leven van een slijmzwam of van elke andere „protoplast met alle daarmee samenhangende functies onherroepelijk „vernietigd, indien men dergelijke organismen fijn wrijft, ofschoon ook „in dit geval als rest een mengsel van kwalitatief en kwantitatief „volkomen dezelfde chemische stoffen achter blijft. Reeds deze eenvoudige „overweging leert ons, dat de meest nauwkeurige kennis omtrent de „chemische samenstelling der stoffen, welke in het levende proto-„plasma voorkomen, op zichzelf evenmin in staat zal zijn een ver-„klaring der levensprocessen te geven of ons inzicht daaromtrent te „volmaken als de chemische kennis der steenkolen en die van het „ijzer ons een begrip kan geven van de werking eener stoommachine en „van die der drukpers, welke door deze stoommachine gedreven wordt."

De hier voorgedragen meening, welke ook mij voorloopig de veiligste en waarschijnlijkste lijkt, wordt door vele bekende biologen en physiologen gedeeld, waarvan ik behalve Pfeffer nog de beide gebroeders Hertwig, Claude Bernard en de bekende filosofen Auguste Comte en Eduard von Hartmann zou willen noemen. [1])

Wil men het feit, dat de levende stof door hare structuur en door

---

[1]) Voor nadere bijzonderheden over deze meening verwijs ik den belanghebbenden lezer naar het zeer aanbevelenswaardige, maar voor den leek misschien wat lijvige werk van O. Hertwig. Das Werden der Organismen, Jena 1916, waaruit ik niet kan nalaten even de volgende heldere uiteenzetting van Claude Bernard over te nemen:

„Waar aan de eene zijde de vitalistische leer den waren aard der levens-„verschijnselen miskend heeft, moet erkend worden, dat de materialistische leer „juist in de andere richting gedwaald heeft. Aannemende, dat de levensverschijn-„selen met physico-chemische processen samenhangen, wat volkomen juist is, dan „is de essentie der kwestie daarmede niet duidelijker geworden, want het feit, dat „deze processen voorkomen, verklaart in geenen deele, waarom elk levend wezen, „volgens een vooruit bepaald, scherp omlijnd plan gebouwd is noch hoe het komt, „dat de vitale processen op bewonderenswaardige wijze in elkaar grijpend en „elkaar aanvullend tot zulk een volmaakt harmonisch geheel kunnen samenwerken. „De levende stof vertoont een bijzondere organisatie (un arrangement, une sorte „d'ordonnance), welke men duidelijk in het licht moet stellen, aangezien deze juist de meest in 't oogvallende trek der levende wezens is."

den meer ingewikkelden aard harer organisatie van de levenlooze stof afwijkt, omschrijven door te zeggen, dat zij levenskracht (vis vitalis) bezit, dan bestaat daartegen theoretisch geen bezwaar, als men maar begrijpt, dat deze naam absoluut geen verklaring der levensverschijnselen geeft of ons inzicht daaromtrent verdiept. In de praktijk blijkt echter meestal, dat men zich met het geven van een naam tevreden stelt en pogingen tot nadere verklaring dan voorhands opgeeft.

Na deze inleiding zou ik in het kort de oudere theorieën over het ontstaan van het leven en de ontwikkeling der levende wezens willen schetsen, teminste voor zoover deze theorieën voor onze tegenwoordige opvattingen van belang zijn. Ik laat daarbij de Grieksche filosofen en die der Renaissance voor wat zij zijn en bepaal mij tot de 17e, 18e en 19e eeuw.

De denkwijzen der biologen vóór de 19e eeuw kunnen in drie belangrijke stroomingen gegroepeerd worden, die ieder elementen bevatten welke tot den opbouw van onze moderne, biologische opvattingen hebben medegewerkt.

1o. De leer der *praeformatie*, waarvan de meest nauwkeurige waarnemers uit die periode, als Malpighi, Spallanzani, Haller, Swammerdam en Leeuwenhoek aanhangers waren, moet beschouwd worden als een zeer prijzenswaardige reactie tegen de toentertijd algemeen verbreide meening, dat allerlei levende wezens (en niet alleen kleine en laaggeorganiseerde) uit modder, vuilnis en dergelijken konden ontstaan (de zoogen. leer der generatio equivoca s. spontanea). Zij hield in, dat alle organen van het latere volwassen dier reeds in verkleinden vorm in het ei, resp. in het mannelijk zaad gepraeformeerd (voorgevormd) waren. Deze opvatting werd gesteund door de voor dien tijd zeer nauwkeurige waarnemingen van Swammerdam over de gedaante-verwisseling van insekten en kikvorschen, en over den bouw van knoppen en zaden. Waar nu in de pop, resp. in de rups en in de kikkerlarve bij nader onderzoek de organen van het volmaakte insekt en van den volwassen kikker in aanleg aanwezig waren, kon men naar hun meening zonder schroom een stap verder gaan en een dergelijke configuratie, zij 't sterk verkleind in het ei of in het sperma aannemen. De ontwikkeling van het volwassen individu was dus niets anders dan een ontplooiing, een ontwikkeling (evolutie [1]) te

[1]) Ik wil niet nalaten op te merken, dat de schrijvers vóór Darwin en die daarna aan het woord Evolutie een geheel vorschillende beteekenis hechten. De eerstgenoemden hebben historisch en taalkundig gelijk, maar het tegenwoordige, wetenschappelijke spraakgebruik, hoe onjuist ook, heeft zoozeer het burgerrecht verkregen, dat men wel verplicht is aan dit woord de beteekenis toe te

vergelijken met het opengaan van een bloem- of bladknop. De uiterste consekwentie van deze voorstelling echter, zooals die door den Franschen filosoof Malesbranche getrokken is, was dat in het ei niet alleen alle organen van het toekomstige individu, maar ook deszelfs geslachtsproducten gepraeformeerd waren. In laatstgenoemde eieren moesten echter wederom de toekomstige individuen met hunne eieren gepraeformeerd zijn en zoo ad infinitum. Men moest dus logisch tot de slotsom geraken, dat in het eerste wijfje eener bepaalde soort alle toekomstige individuen-generaties van eeuwigheid tot eeuwigheid gepraeformeerd waren geweest, een opvatting die ons fantastisch en absurd voorkomt, maar die voor menschen gewend aan kerkelijke en scholastieke dialectiek volkomen aannemelijk was. [1])

2o. De leer der *Epigenesis*. Tegen deze in 't oog loopende absurditeiten der klassieke, consekwente praeformatieleer, kwam Caspar Friedrich Wolff op met zeer gegronde twijfel en kritiek. [2]) Waar echter de evolutionisten een bepaalde organisatie veronderstelden zonder dat zij deze werkelijk konden aantoonen, dreef Wolff zijn

kennen van het geloof, dat de huidige, levende wezens af te leiden zijn van andere uit een vroeger geologisch tijdperk, waarbij in het algemeen de meer ingewikkeld gebouwde, hooger georganiseerde vormen uit meer eenvoudige, lager georganiseerde zijn voortgekomen, zoodanig dat de stam-geschiedenis (phylogenie) van plant- en diervormen een trapsgewijze opklimming te zien geeft, welke natuurlijk niet altijd te vervolgen is en dikwijls onregelmatigheden en afwijkingen vertoont

[1]) Het best wordt deze inwikkelingstheorie (théorie d'emboîtement, Einschachtelungstheorie), weergegeven door een citaat uit Malesbranches. De la Recherche de la Verité, 4e edition, Amsterdam 1688:

„Wij moeten er buitendien aan denken, dat alle lichamen van menschen en „dieren, die zullen geboren worden tot het einde der tijden toe, misschien reeds „bij het begin der schepping ontstaan zijn. Ik wil daarmee zeggen, dat misschien „tegelijkertijd met en in de wijfjes der eerste dieren alle wijfjes van dezelfde „soort, die eerstgenoemden zullen baren en die in den loop der tijden geboren „zullen worden, geschapen zijn".

[2]) Merkwaardigheidshalve wil ik hier een stukje uit Wolff's dissertatie: Theoria generationis, 1759 (Ostwald's klassiker der exakten Wissenschaften N. 84 (1896) door P. Samassa in het Duitsch bewerkt als: Theorie der Generation) aanhalen voornamelijk wegens het echte natuursentiment, dat daaruit spreekt. Na een uiteenzetting van de opvattingen der praeformisten gegeven te hebben, roept hij uit: „Hoezeer wijzigt zich echter daardoor (d. i. door de praeformatieleer) niet „onze opvatting over de ons omringende natuur en hoe boet deze daarbij niet „aan schoonheid in. Tot nu toe dacht men zich een levende natuur, die uit „eigen kracht een onuitputtelijke reeks van veranderingen kon voortbrengen, „volgens de praeformisten is zij slechts een goed werkstuk, dat schijnbaar „veranderingen doet ontstaan, in wezen echter onveranderd blijft liggen, zooals „het eenmaal gebouwd is, behalve dat het langzamerhand verslijt. Vroeger was „de natuur een wezen, dat zichzelf telkens verwoestte, weder opbouwde of her-

scepticisme zoover, dat hij alles, wat niet met het bloote oog zichtbaar was, maar wel met de technische hulpmiddelen van zijn tijd als structuur kon worden waargenomen, loochende. Hij komt dan tot de slotsom, dat elke nieuwe aanleg (van een individu, van een orgaan, van een knop) oorspronkelijk ongeorganiseerd is, d. i. in wezen niet verschillend van de levenlooze stof en dat slechts het optreden in deze massa van met vloeistof gevulde vaten en blazen daaraan het karakter van levende stof mededeelt. Hoewel zijn uitdrukkings- en voorstellingswijze in vele opzichten kinderachtig en plomp is, zoo liggen toch aan de leer der Epigenesis [1]) eenige juiste opvattingen ten grondslag en wel:

Io. dat het verschil tusschen levende en levenlooze stof gezocht moet worden in de eigenaardige en meer ingewikkelde organisatie van eerstgenoemde, al bezat hij omtrent deze organisatie volkomen foutieve en zeer naïeve begrippen;

IIo. dat elk nieuw gevormd orgaan of individu begint met (zij 't misschien voor een deel oogenschijnlijk) eenvoudig en gelijkmatig van bouw te zijn en dat slechts langzamerhand de differentiatie in in verschillende onderdeelen met verschillende verrichting (dus verdeeling van arbeid) optreedt.

3o. De leer der *Panspermie*, die door haar fantastisch gewaad bij de moderne natuurwetenschap in miscrediet en daarna in het vergeetboek is geraakt, verdient desniettemin even onze aandacht, omdat haar grondslag, dat elk levend wezen uit een groot aantal kleinere levenseenheden bestaat, als juist moet worden erkend. Haar grondlegger

---

„schiep, waardoor zij een oneindige reeks veranderingen kon voortbrengen en „telkens nieuwe schoonheden vertoonde. Nu zou zij aan een levenlooze massa „gelijk zijn, waarvan telkens een stuk afvalt, totdat er niets meer overblijft, en „de droevige vertooning afgeloopen is. Zulk een miserabele natuur kan ik niet „uitstaan en al die gepraeformeerde zaaddiertjes zijn dan ook niet de schepping „van den Grooten Wijsgeer, maar het werk van een Leeuwenhoek, van een „glasslijper."

[1]) Het is zeer moeielijk zoo niet ondoenlijk in een paar woorden de eigenlijke beteekenis van het woord „Epigenesis" weer te geven. Letterlijk vertaald zou het „bij- of aangroeiïngsleer" luiden, waarmede de doopouders willen aangeven, dat zij zich, in tegenstelling met de Praeformisten, voorstellen, dat niet alles in de levende natuur voorgevormd en slechts ontplooid behoeft te worden, maar dat bij het vormen van elk nieuw levend wezen of deel daarvan anorganische (levenlooze) stof organisch (levend) gemaakt en aan de levende stof als 't ware toegevoegd wordt, iets wat in essentie wel door elk modern bioloog als juist aanvaard kan worden.

Buffon [1]) trok uit het feit, dat zich overal aan een boom knoppen kunnen vormen, die geënt of gestekt tot nieuwe individuen aanleiding kunnen geven, evenals vele lagere organismen in stukken gesneden tot even zoo vele nieuwe individuen kunnen uitgroeien, de conclusie, dat elk levend wezen uit een groot aantal onveranderlijke, kleine deeltjes bestaat, welke ieder met de eigenschappen van het geheel begiftigd zijn. Als zulke elementaire deeltjes vat hij de stuifmeelkorrels der planten en de mannelijke geslachtsproducten der dieren op. Tot zoover kan natuurlijk ieder modern bioloog met hem meegaan. De verdere consekwenties zijn echter voor deze theorie noodlottig geworden, evenals wij dat bij de praeformatie-leer gezien hebben. Buffon stelt zich namelijk voor, dat organische en anorganische stofdeeltjes altijd streng gescheiden blijven en dat dood en ontbinding der levende wezens niets anders zijn, dan het uiteenvallen dezer laatsten in hun elementaire deeltjes, die ieder voor zich tusschen de anorganische stofdeeltjes onzichtbaar maar onaangetast blijven leven, totdat zij bij de voeding opgenomen, opnieuw tot den bouw van voor ons zichtbare levende organismen kunnen bijdragen. Worden zij in overmaat opgenomen, dan wordt het surplus bij de hoogere dieren in de geslachtsorganen afgezet, terwijl dit bij lagere dieren en bij planten op allerlei plaatsen knoppen doet ontstaan. Dat deze voortplantingsproducten bij hunne latere ontwikkeling altijd weder de eigenschappen hunner ouders vertoonen, vindt zijn oorzaak in de omstandigheid, dat elk levend organisme een vormgevende kracht (le modèle) bezit, zoodat de panspermiën bij het passeeren van het moeder- resp. vaderlichaam als 't ware gemodeleerd worden, al blijft deze vorm gedurende eenigen tijd latent.

Zelfs indien wij afzien van de fantastische meeningen der Panspermisten over generatio spontanea, en katagenesis (vervuiling) die vooral Oken uitgewerkt heeft, dan nog zal ieder onbevoordeeld bioloog moeten toegeven, dat deze zienswijze een merkwaardige mengeling bevat van op juisten feitenbasis berustende conclusies en van fantasieën zonder eenigen reëelen grondslag. Zij kon echter op het tijdstip van haar ontstaan tot op zekere hoogte een meer plausibele verklaring geven van verschillende levensverschijnselen b.v. van voortplanting en regeneratie, als de leer der Praeformatie en die der Epigenesis. De voorstelling echter, dat alle levende organismen uit elementaire levens-

---

[1]) Buffon. Histoire naturelle, générale et particulière, T. II, Paris 1749. Het woord panspermie is niet te vertalen. Buffon heeft ermee willen uitdrukken het geloof aan het overal voorkomen van elementaire levenskiemen (spermiën, afgeleid van den naam der mannelijke geslachtsproducten), die gecombineerd tot de ons bekende en zichtbare levende wezens aanleiding geven.

eenheden bestaan en dat de geslachtsproducten van planten en dieren daarvan voorbeelden zijn, zou door de latere celtheorie schitterend bevestigd worden, terwijl wij zullen zien, dat de zienswijze, welke aan de later te bespreken Mendelistische experimenten ten grondslag ligt, gevoegelijk als een doorvoering van Buffon's fundamenteele denkbeeld kan worden beschouwd. [1])

---

[1]) Ook in sommige populaire voorstellingen omtrent hygiene en geneeskunde kan men panspermistische elementen herkennen. Zoo zijn er b.v. aanhangers van bepaalde natuurgeneeswijzen, die in het nuttigen van rauw voedsel het universeele geneesmiddel tegen alle kwalen zien, daar wij ons zoodoende met levend protoplasma zouden voeden en onze levenskracht zouden vermeerderen. De grond van waarheid, die in deze opvatting ligt, bestaat natuurlijk daarin, dat door het koken een aantal chemisch werkzame fermenten gedesorganiseerd worden, dat het rauwe voedsel hoogere eischen aan onze spijsverteringsorganen stelt en deze daardoor tot intensiever functioneeren prikkelt, wat in het algemeen als gezond beschouwd moet worden. Ieder, die echter eenig begrip van de chemisch-physiologische processen in ons darmkanaal heeft, weet, dat de afbraak onzer voedingsstoffen zoover gaat, dat er geen kwestie zijn kan van een direkten overgang van het opgenomen levende protoplasma in de cellen van ons lichaam.

De Omwenteling in Rusland

DOOR

D. J. WIJNKOOP.

O gouden blauwe tijd die nu is nu,
O schitterendste gelukzaal'gste tijd
Die er ooit was van alle alle tijden,
Nu d'Arbeiders ontwaken en stuk scheuren
Hun banden en hun het Bewustzijn komt
Van den Weg naar de Vrijheid en de Vrijheid, —
Enkelen zien haar reeds, o Enkelen, —
Vertoon U in den Geest....

GORTER, „Pan".

Vernietiging van het Russische Czarisme was de leuze, waaronder in 1914 Keizer Wilhelm ten strijde trok, de Keizer notabene die in 1905 het Czarisme te hulp wilde komen door een inval in Polen.

Vernietiging van de Engelsche Hegemonie was het doel, waartoe de Duitsche legers in het begin van de wereldoorlog onder bovenstaande leuze tot diep in Frankrijk doordrongen.

Thans staan wij meer dan twee-en-een-half jaar verder in de geschiedenis, twee-en-een-half jaar van een geweldige ontwikkeling in de wereldhistorie. En haar ironie heeft gewild dat, op het moment dat de Duitsche legers voor de groeiende macht der Engelschen althans moeten terugtrekken, het Czarisme — naar het schijnt voorgoed —

bezweken is, mede onder de druk van het Engelsche Imperialisme.

Onder Eduard VII heeft, zooals men weet, het Engelsche Imperialisme de banden hernieuwd met het Czarisme. Wij zeggen hernieuwd omdat, gelijk vooral Marx zich beijverd heeft aan te toonen, er van oudsher een bizondere band, zij het vaak in het verborgene, bestaan heeft tusschen de Westelijke Zeemogendheden Holland en Engeland en het Czarenrijk.

Wij zullen die historie hier niet schetsen.

Wie er meer van weten wil wende zich tot Marx zelf (Secret Diplomatic History of the 18th Century; The Story of the Life of Lord Palmerston; en The Eastern Question, resp. te Londen uitgegeven in 1899, 1897 en 1897; Karl Marx über den Ursprung der Vorhersschaft Russlands in Europa, kritische Untersuchungen von Rjasanoff, Ergänzungsheft zur „Neuen Zeit", Stuttgart 1909; Gesammelte Schriften von Karl Marx u. Friedr. Engels 1852-62, Bd. I en II, Stuttgart 1917. Bd. III, die ook nog over de Gesch. der Russisch-Engelsche Alliantie opstellen bevat, moet nog verschijnen. Zie ook Engels: Internationales aus dem Volksstaat, hfdst. Soziales aus Rusland, Berlijn 1894).

Voor ons komt het hier erop aan te konstateeren dat, als Marx het heeft over de kontra-revolutionaire rol van Rusland en Engeland in 1848, hij in de „N. Rhein. Ztg." o.a. schrijft:

„Slechts de oorlog met Rusland is een oorlog van het revolutionaire Duitschland, een oorlog, waarin het de zonden van het verleden kan afwasschen, waarin het zich vermannen, waarin het zijn eigen autokratie overwinnen kan, waarin het, zooals het een volk past, dat de ketens van lange, laffe slavernij afschudt, de propaganda der civilisatie met het bloed zijner zonen koopt en zich van binnen vrij maakt, doordat het zich naar buiten bevrijdt."

Er was, behalve Heine, maar ook die was niet zoo alomvattend als Marx, wellicht gèèn Duitscher die het verpruisende Duitschland der 19e eeuw zoo haatte en verachtte als Karl Marx. Maar nog heeft Marx, en hij heeft dat later ook wel ingezien, de demokratische kracht van het Duitsche volk overschat. Het ongeluk voor Duitschland heeft gewild, dat het de booze macht die sinds het eind der 17e eeuw begon op te komen, op historische grondslagen door Franz Mehring in zijn Lessing-Legende blootgelegd, het Pruisische militairisme n.l., met behulp zijner achterlijke en laffe bourgeoisie nooit heeft kunnen kwijt raken.

Meer dan in eenig ander land — alleen het officiëele Holland kan hierin misschien met Pruisen wedijveren — is de kommis-voyageurgeest de beheerschende trek van de Duitsche bourgeoisie geworden en moeten worden, en deze geest is, nooit door een revolutie ontworteld, behalve bij andere klassen zooals de jonkers, òòk tot diep

in het van oorsprong kleinburgerlijke proletariaat doorgedrongen.

En zoo heeft de historie, na bijna 70 jaar, het blaadje omgekeerd. De oorlog met Duitschland is de oorlog van het t. o. van het Czarisme *revolutionaire Rusland* geworden. De oorlog met Duitschland schijnt een oorlog te zijn geworden, waarin het burgerlijke Rusland althans sommige zijner zonden van het verleden kan afwasschen. In de oorlog met Duitschland heeft de Russische bourgeoisie, zij het dan noodgedwongen, of eigenlijk juist daardoor, zich vermand en de eigen autokratie overwonnen.

Wij willen de vergelijking niet verder doortrekken, omdat het autokratische Pruisen-Duitschland, dat nu in zijn half-absolutisme en in zijn middeleeuwsch feodalisme in Europa met de Habsburgers alleen staat, o.i. niet door de oorlog van buiten-af, maar alleen door zijn eigen proletariaat binnen-in kan worden gerevolutioneerd, gelijk het met Rusland ook is geschied, zij het dan dat het een en het ander eerst kan en kon geschieden door de internationale ontwikkeling.

De „propaganda der civilisatie" kan, ondanks de bevrijding van het Czaristische juk, moeilijk door Roosevelt-achtige revolutionairen à la Goetskof en Panslavistische professors à la Miljoekof naar het Westen gedragen worden, evenmin als „kultuur"-menschen als Wilhelm en Scheidemann ze ooit naar het Oosten zullen brengen. Meer dan ooit kan alleen een overwinnend proletariaat drager van werkelijke beschaving en menschelijkheid zijn.

Rjasanof heeft, deels aan de hand van Marx, deels in kritiek op dezen, aangetoond dat en waarom Moskou, het hart van het Russische Rijk, in de 17e eeuw door het Engelsch-Hollandsche kapitaal geëuropeaniseerd werd; hoe door het Europeesche kapitaal, alweer in de eerste plaats door Engeland, de hegemonie in de Oostzee in de 18e eeuw aan Rusland overging, een hegemonie die Rusland eerst in het laatste part der 19e eeuw aan Pruisen-Duitschland verloor.

We kunnen erbij voegen, dat op een soortgelijke wijze in de 19e eeuw de Zwarte Zee tot een vooral Russische Zee geworden is.

En waarom begunstigde het Kapitaal der Westelijke mogendheden in die dagen, en niet alleen in die tijd, maar ook in de 19e eeuw, althans wat Engeland betreft, het Czarisme? Omdat het Czarisme niet was, waarvoor het wel eens gehouden wordt, een Aziatische macht die Europa hoe langer hoe meer binnentrok, maar omgekeerd omdat het de beste althans de feitelijk eenige manier was, waarop het Europeesche handelskapitaal hoe langer hoe verder het schier onmetelijke Aziatische Kontinent kon binnen dringen. Niet ten onrechte worden, vergissen wij ons niet door Rjasanof voor het eerst, de zoogenaamde Romanofs de conquistadores van Azië voor het Euro-

peesche kapitaal geheeten. En het staat vast dat een veroveraar van lagere volken voor de handelsbourgeoisie niet met meer maar met minder beschaving toegerust moet zijn, hetgeen de oorspronkelijke Portugeesche en Spaansche veroveraars, maar ook kerels als Coen, Clive, Stanley, Peters en de Czaren kunnen bewijzen. (Vergelijk deze maar eens met sommige Franschen of met een Livingstone!)

Omdat, zooals Rjasanof aantoont, Rusland in de 16e en de 17e eeuw eigenlijk een van de belangrijkste koloniën van het toen nog koloniaal-arme Engeland was, omdat Engeland in de 18e en 19e eeuw groot belang had bij de uitvoer van grondstoffen en levensmiddelen uit het steeds grooter wordende rijk, daarom hebben 300 jaren lang de Romanofs de steun van Engeland gehad. En thans zijn zij ten val gebracht mede door datzelfde Engeland. Zoo zet het Imperialisme alle dingen op zijn kop. Want het is het Imperialisme, dat de bloed-Czaren overbodig heeft gemaakt, hoe vreemd het ook op het eerste moment moge schijnen dat het eene bloedige monster ons van het andere verlost.

In het kort is de historie van het Russische Wereldrijk aldus. Het begint tegen het eind van de 15e eeuw zich uit te breiden en bereikt de Witte, de Noordelijke IJszee. Twee eeuwen later eerst bereikt het de Oostzee, waar het nu honderd jaar geleden de overheerschende macht is. Nog geen twee honderd jaar geleden bereikte het de Zwarte Zee voor het eerst, en het heeft zich daar bijna de heele 19e eeuw door beter genesteld, zoodat het thans in deze wereldoorlog de strijd om de alleenheerschappij in deze zee kan voeren, zooals het Russische Rijk òòk in deze oorlog de strijd om de op Duitschland overgegane hegemonie in de Oostzee voert.

Reeds in de 16e eeuw trokken de Moskowieters naar Siberië, en in het midden van de 17e eeuw was reeds Oostelijk Siberië onder hun heerschappij, zoo ongeveer als het Oost-Indische eilandenrijk lange tijd onder Hollandsche heerschappij was, n.l. als puur roof-objekt, ten bate, wat Siberië betreft — voor een goed deel althans — van de Engelsche handels- en zeemacht.

In het midden van de 19e eeuw van uit Siberië steeds zuidelijker gaande stiet het Russische Rijk op de voorposten van het Britsche Imperium in Indië, en niet zoozeer op China, dat immers steeds week, maar op het Japansche Imperialisme, gelijk het in Europa steeds zuidelijker gaande reeds vroeger op de Turken botste.

Rusland, dat eigenlijk alleen in het nog geen 150 jaren gerussificeerde Polen met de burgerlijke Europeesche maatschappij een innige overeenkomst bezit, maar overigens slechts als een komplement van Europa beschouwd kan worden, gelijk zij het op andere manier bijv. ook Indië, — Rusland, dat als echte roofstaat steeds expansief

leefde, werd door het Japansche Imperialisme eerst zoo op de kop getikt, dat het goedschiks of kwaadschiks wel andere wegen moest inslaan.

Sinds de Japansch-Russische oorlog hield Rusland op een gevaar te zijn voor Britsch-Indië, wat het door zijn zuidwaartsche expansie in Azië in de tweede helft der 19e eeuw een oogenblik scheen, gevaar waardoor de eeuwenoude vriendschap tusschen Rusland en Engeland verbroken scheen.

Eerst de oorlog met Japan, en daarna de „vriendschap" met Japan, heeft Rusland — vooral in, maar ook reeds vòòr deze wereldoorlog — hoe langer hoe meer in het Verre Oosten van Azië teruggedrongen, heeft daardoor het heele zijn van het geweldige, sinds eeuwen zich om zoo te zeggen onbegrensd uitbreidende Russische wereldrijk een schok gegeven, een schok die langer duurde dan de, historisch gesproken, enkele momenten van de Revolutie van 1905.

Die schok is de schok van het moderne Imperialisme.

Hetzelfde dat het zatte Holland in Indië koortsig doet worden, hetzelfde dat de City naar de goudvelden van Transvaal joeg, en het ingemetselde Duitschland zijn gevaarlijke vloot-politiek opdrong, heeft de Revolutie in Rusland op zijn geweten, niet zoozeer die van 1905 als wel die van nu.

In 1905, toen Wilhelm wel erover dacht, maar niet dorst de Revolutie met militair geweld te breken, hebben Frankrijk en Engeland haar met hun geld gebroken.

In 1917, nu Wilhelm er van sprak het Czarisme met geweld neer te slaan, hebben Frankrijk en Engeland het met hun geld gedaan.

Want sinds de eeuwige expansie op oud-Russische wijze niet meer mogelijk was — de wereld is te klein voor eeuwig zich uitbreidende rijken, en de wereldoorlog zal uitwijzen of tusschen het Britsche en het Russische Imperium een Duitsch Wereldrijk zich handhaven kan — was ook de vaste bodem, waarop het feodaal parasiteerende Czarisme gebouwd was, ondergraven, en moest Rusland, minder gruwelijk-romantisch, en meer nuchter-burgerlijk worden, zooals Engeland of Amerika.

De schop die Japan het Czarisme gaf in het Verre Oosten, in Petersburg en later in heel Rusland voortgeplant door de bij de meer dan honderd millioen boeren vergeleken kleine — maar heldhaftige — schare van eenige millioenen proletariërs, wierp het Czarisme, dat reeds een tiental jaren met de Fransche financiers koketteerde (de Franschen betaalden deze koketterie duur, met millioenen, later met milliarden), in 1905 geheel in de armen van het West-Europeesche geld-kapitaal. En deze omarming zou het Czarisme het leven kosten.

Het West-Europeesche geld-kapitaal is ten deze machtiger gebleken dan het Midden-Europeesche militarisme. Het zuivere Imperialisme, als we het West-Europeesche zoo eens mogen noemen, is voorloopig succesvoller geweest dan het half-feodale, waartoe niet alleen Rusland (en Japan), maar vooral Duitschland behoort. Het geld lijkt nog steeds machtiger dan het zwaard. Het geld-kapitaal kan slechts door het proletariaat overwonnen worden.

Het heerlijke van de Russische Revolutie is, dat het tot deze overwinning een strijdbaar proletariaat begint te scholen, omdat zelfs deze burgerlijke Revolutie geen andere methoden kan vinden om zichzelf tegen de kontra-revolutie door te zetten dan met de middelen van het proletariaat, de beweging der massa's, de massale staking. Maar al is het middel proletarisch, het doel is het nog niet, of slechts gedeeltelijk. En wij mogen om de ekonomische konstellatie, de historische niet overzien. Historisch is de Revolutie van 1917, die van de door de wereldoorlog en het Imperialisme mondig geworden Russische bourgeoisie, die behalve door de schop der Japanners en de trap van het proletariaat zijn spraak herkregen heeft door het geld van Engeland vooral.

Wij stelden voorop, dat de banden tusschen Engeland en Rusland zeer oude zijn, en in de tijden gewijzigd. Eerst waren de Czaren de veroveraars van de verre bont-landen en leveranciers van vlas, daarna — wij geven natuurlijk maar enkele staaltjes uit het ekonomische verband der eeuwen — leveranciers van hout voor de scheepsbouw en afzetters van Engelsche katoentjes, daarna leveranciers van grondstoffen en van graan, al naar gelang Engeland zelf nog in de tijd van de oorspronkelijke akkumulatie door roof, of wat daarop veel lijkt, verkeerde, of dat het de alle zeeën bevarende natie werd, die het nu is, al naar gelang ook Engeland nog in het tijdperk der manufaktuur of in dat der machinale industrie leefde. Tegenwoordig stuurt Engeland gelijk naar alle landen zijn kapitaal ook naar Rusland, en althans het met Engeland geliëerde Amerikaansche kapitaal zal dit ook in en na de oorlog blijven doen. Het is trouwens niet onopgemerkt gebleven, hoe reeds vòòr de Revolutie van nu, niet alleen het Engelsche en Fransche kapitaal, maar vooral het Hollandsche en Amerikaansche in de ontginning van nieuwe schatten van de Russische bodem een koortsige ontwikkeling begonnen te toonen.

Maar evenals de explotatie van Rusland door Engeland van de meer primitief-koloniale tot de modern-imperialistische alle methoden doorloopen heeft, zoo bestaat er ook een Duitsche uitbuiting van Rusland. Alleen moest deze in verband met de achterlijkheid van Midden-Europa sinds de 30-jarige oorlog voor een groot deel in andere banen gaan. Duitsch zijn de baronnen, de groote grondbezitters, niet alleen in de Oostzee-

provinciën,; maar de hooge bureaukratie, die in Rusland met de grondbezitters zich vermaagschapte, gelijk ze in meer moderne landen met de geldbezitters zich vermengt of er uit voortkomt, de hooge bureaukratie, die met grondbezit vaak beloond werd, was veelal van Duitschen bloede, tot de Czaren toe. Ook dit is een methode van uitbuiting door een vreemd volk, alleen een achterlijke, en als zoodanig is zij dan ook in de Revolutie van nu gevallen.

Rusland zal nu nationaal uitgebuit worden, door Russisch intellekt, niet meer door Duitsch, hetgeen een voordeel is voor het Russische intellekt (vandaar trouwens het burgerlijke enthoeziasme), al zal het naamlooze kapitaal ook sterk internationaal zijn, gelijk overal.

Wat de vorige Revolutie niet gekund heeft, is thans gebeurd, er is een wereld voor het kapitaal ontsloten, *) en daarmee voor het proletariaat.

Voor die ontsluiting heeft de vorige Revolutie de grond gelegd. De Russische maatschappij heeft zich sindsdien opgelost, vereenvoudigd als men wil. De boer is uit zijn dorps-afzondering gehaald, de dorpsgemeente heeft zich opgelost, niet alleen door het toenemend verkeer, maar door de toenemende klasse-scheiding tusschen bezittende en niet-bezittende land- en dorpsbewoners, door de maatregelen van Stolypin. Ook de ontginning van Siberië door Russische boeren heeft na de Revolutie van 1905 over het heele Rijk een grooter gelijkmatigheid gebracht, dan er tevoren ooit was. Maar dit was dan ook de prijs waarmee Stolypin de reaktie op dat moment kon doen stand houden. In werkelijkheid schiep hij faktoren voor de ondermijning van het Middeleeuwsche Rusland. Het privaat-bezit en het proletariaat nam door zijn maatregelen toe, en hoe groot de tegenstelling tusschen stad en land nòg moge wezen, ze zijn niet zoo groot als 12 jaar geleden.

Een andere faktor, waarvan wij de oorzaak op het oogenblik niet kunnen nagaan, is de achteruitgang van de adel en het groote grondbezit. De groote adel is in getal uitermate verzwakt, en hiermede een andere faktor van het Czarisme belangrijk zwakker geworden.

De wereldhistorie voltrekt zich in tegenstellingen. Deze waarheid wordt tegenwoordig wel zòò erkend, dat ze haast tot een gemeenplaats is geworden. Toch is het merkwaardig te zien hoe de betrekkelijke zwakte van het proletariaat de *proletarische* Revolutie van 1905 ten slotte de nederlaag deed lijden, terwijl zijn betrekkelijke sterkte thans een *burgerlijke* Revolutie waarschijnlijk zal doen slagen.

In vergelijking met 1905 is het Russische proletariaat op het oogenblik ongetwijfeld vèèl sterker. Het heeft zijn organisaties, zij het oók

---

*) Men zie wat Teresjtenko, de nieuwe Min. v. Fin. verklaarde: Het arbeidsveld voor Russische en vreemde (d w. z. Ententegezinde) kapitalen in Rusland blijft zeer uitgebreid.

niet zooals wij die in West-Europa kennen, waarschijnlijk echter beter strijd-organisaties. In 1905 had het zoogoed als in het geheel geen. Het heeft ervaring en kennis vèèl meer dan in 1905, en een proletariaat dat eenmaal heugenis heeft van een Revolutie als die van 1905, is reeds daardoor alleen veel veerkrachtiger.

In 1905 — en dat is het merkwaardige — was het antagonisme tusschen het proletariaat en de bourgeoisie te groot, dan dat de bourgeoisie de mogelijkheid had, zoomaar de rol van leidster der natie op zich te nemen. En het proletariaat was daarvoor toen nog niet ver genoeg en is dat ongetwijfeld, door zijn betrekkelijk geringe aantal in Rusland, ook nu nog niet. Daardoor konden de feodale verhoudingen toen niet afgeschaft worden, al was het Russische kapitalisme reeds ver genoeg ontwikkeld.

Intusschen is de oorlog gekomen, en heeft het proletariaat, zij het dan voor een deel, maar voor een goed deel, op nationalistische grondslag met de bourgeoisie verbonden. De tegenstelling tegenover de bourgeoisie, van een op zichzelf sterker proletariaat dan in 1905, is daardoor verzwakt. De bourgeoisie is juist door de verdeeldheid van het proletariaat in een nationale — die in 1905 niet bestond — en een internationale helft in staat gesteld, nationaal de leiding op zich te nemen, en tegenover het Czarisme de feodale voorrechten van het grondbezit, en van de daarmee samenhangende bureaukratie af te schaffen. Hoe de klassenstrijd zich in de Revolutie nu verder moge ontwikkelen, dit is een buitengewoon belangrijk feit. Het is, hoe ook teweeggebracht, een stap vooruit in de ontwikkeling. En het proletariaat, juist het revolutionaire proletariaat, dat òòk de oorlog verwerpt, heeft ondanks alles de moeilijke taak ervoor te waken dat zijn scherpe klassestrijd tegen de bourgeoisie het Czarisme en daarmee het middeleeuwsch feodalisme met al den aankleve van dien niet meer op de been brengt. Dat het onder omstandigheden voor ultra-revolutionairen mogelijk is de revolutie in radikale banen te leiden door de scherpste klassenstrijd te voeren, òòk tegen de heerschers van het nieuwe regiem, en toch de reaktionairen in het minst geen kamp te geven, dat heeft de Fransche Revolutie getoond. En de ervaring met het heldhaftige Russische proletariaat staat ons er wel borg voor, dat onder het mom van ultra-revolutionaire strijd althans geen fouten zullen worden begaan, die het Czarisme ten goede zouden komen. Want zien wij wel, dan kon de Revolutie van 1905 zich in géén geval handhaven, daarentegen kan thans de afschaffing van de feodaliteit naar alle waarschijnlijkheid voorgoed in Rusland stand houden.

Dit is zeker een leelijke streep door de rekening der Pruisische jonkers. Een weinig minder kortzichtigheid, dan deze varkens-fokkers,

mitsgaders hun knechten de Duitsche bourgeoisie gemeenlijk kenmerkt, bij het begin van den oorlog zou hun dat ook gemakkelijk hebben doen inzien.

Hun redeneering was, het Duitsche proletariaat te vangen en het Russische tevens, door hun leuze tegen het Czarisme. Tegelijkertijd begrepen zij wel, dat hun kompanen de Russische, evenals zij, half-barbaarsche jonkers hun dubbelzinnigheid zouden inzien, en dus deels slechts een schijn-oorlog tegen hen zouden voeren.

Intusschen hetzelfde nationalisme, dat hun eigen proletariaat ontvankelijk maakte voor hun bedrog, zwiepte het Russische voor een deel althans met enthoeziasme in de oorlog. Nationalisme is niet een nationaal maar een internationaal verschijnsel, zòò sterk internationaal zelfs, dat alleen indien het Duitsche proletariaat voor dit bedrog niet toegankelijk ware geweest, ook het Russische het gif niet geslikt had. En doordat de Borussische jonkers met zooveel succes hun eigen proletariaat in de oorlog gedreven en gehouden hebben, juist daardoor hebben zij de nationalistische krachten ontketend, ook bij het Russische proletariaat, die van de schijn-oorlog niets moeten hebben maar de werkelijke oorlog willen*), en de Russische jonkers mede daarom hebben onttroond. Zoo heeft de oorlog in zijn steeds veranderende werkelijkheid ten minste dit goede geschapen, dat de krachtigste stut voor de heerschappij der Pruisische jonkers, namelijk de Russische, door het Russische proletariaat omver gehaald is.

Wij hebben de gebeurtenissen in de Revolutie van nu in hun opeenvolging, beginnend in het begin van Maart, voorzoover ze ons bekend waren, elders behandeld, n.l. in de openbare vergadering der S. D. P. op 14 Maart, waarvan in De Tribune no. 139 van de loopende Jaargang een verslag te vinden is. Wij zullen dat niet herhalen.

Evenwel geeft ons het waarschijnlijke getal gedooden in Petersburg, dat sindsdien bekend geworden is, n. l. 3500, een aanwijzing hoe scherp de strijd in de weinige dagen, drie, waarin gevochten is, moet zijn geweest en hoe groot het aandeel van het proletariaat.

De burgerbladen achten dit cijfer der gedooden een gering aantal, wij achten het een hoog.

Men moet het n.l. niet vergelijken met de tegen de 200 millioen loopende bevolking van gansch het Russische Wereldrijk, zelfs niet met het ongeveer 1¼ millioen bedragende zielental van St. Petersburg, want van deze bevolking behoort toch zeker ⅕ niet tot het proletariaat,

*) Dat de Russische arbeiders een aparte vrede met Duitschland zouden willen, is een verzinsel, schrijft de Zweedsche, door de Duitsche bladen aangehaalde „Socialdemokraten", dat in werkelijkheid geen enkele grond heeft.

terwijl de slachtoffers, gelijk de berichten over de begrafenis doen zien, zoo goed als alles tot het proletariaat behooren.

Rekent men de *volwassen* proletariërs te Petersburg op een 400.000, mannen en vrouwen bijeengerekend, dan komt men tot het resultaat dat bijna *één op de honderd* der Peterburgsche arbeiders in de weinige werkelijke *strijddagen gevallen* is *voor de zaak der Revolutie*, een hoog percentage, dat trouwens niet verandert als men de vele tienduizenden soldaten mede in aanmerking neemt, die zich bij het strijdende proletariaat aansloten, omdat men immers òòk in aanmerking moet nemen, dat lang niet alle arbeiders werkelijk aan de strijd hebben deelgenomen.

Al mag deze berekening maar als benadering der waarheid gelden, ze toont toch met volstrekte zekerheid het ontzaglijk aandeel dat het proletariaat in deze beweging heeft gehad. Daarom is het dan ook volkomen juist wat Goetskof, de eigenlijke leider de omwenteling van thans, de ziel van de imperialistische industrie en het geld-kapitaal in het hart van Rusland — hij komt uit Moskou —, de ziel ook van de Russische oorlogspartij, hij was Voorzitter van het Munitie-Komitee, hij is Minister van Oorlog en Voorzitter van de „revolutionaire" oorlogsraad, wat deze Goetskof op de vooravond der Revolutie (26 Febr.) aan de eigenlijke opperbevelhebber der Russissche troepen, Alexejef, schreef:

„Onze strijdmiddelen zijn een tweesnijdend zwaard. Ze kunnen, bij de hooge spanning der volksmassa's, vooral van de arbeidersklasse, wellicht de eerste vonk afgeven van de brand, waarvan niemand de omvang kan voorzien, en die niemand kan lokaliseeren. Ik spreek er maar heelemaal niet van, wat ons na de oorlog wacht. De zondvloed nadert. . . . ."

Zoo is het inderdaad.

Ook wij willen thans niet spreken van wat na de oorlog komt.

Wij hebben het vaak genoeg reeds gezegd: er komt een Europeesche Revolutie in zicht, waarin het proletariaat, de voetstappen volgend van het Russische, maar verder gaand, omdat het kan en moet, in elk geval een groote rol zal spelen.

Wij willen echter spreken, althans een enkel woord zeggen, van de beteekenis der Russische Revolutie van thans voor de oorlog.

En dan vragen wij: Wat zal het revolutionaire Russische proletariaat doen ten opzichte van de oorlog?

Wij vragen niet: Wat *moet* het doen? — dat weten wij òòk wel; het *moet* onmiddellijk een einde zien te maken aan de oorlog; — maar wij vragen: Wat *zal* het doen? Wat zal het *kunnen* doen?

Om op die vraag een antwoord te geven, moeten we ons drie dingen goed voor oogen stellen:

Vooreerst dat, zooals wij reeds opmerkten, het strijdende, Russische proletariaat niet meer èèn is als in 1905, maar verdeeld in een nationalistisch en een internationaal-gezind gedeelte. Wij nemen dan ook met de Berner Tagwacht aan, dat de over Zweden—Duitschland geseinde tekst van de proklamatie, die de fraktie-Tsjeidse (de Russische sociaal-patriotten in de Doema) d.d. 16 Maart, tot het Russische volk heeft gericht, t. o. van de eisch van *onmiddellijke vredes-onderhandelingen* niet authentiek is. Is hij dit wel, dan toont de proklamatie niet de oprechte wil van Tsjeidse, maar de meesleepende kracht van het werkelijk revolutionaire proletariaat in Rusland.

Meer innerlijk waarschijnlijk lijkt ons dan ook de geseinde inhoud van het Manifest van het Centraal-Komitee der revolutionaire S.-D.ie.

Daarin wordt o. a. de Republiek geëischt.

Voorts: konfiskatie van het grondbezit *) en van de kloosters.

De achturendag.

Levensmiddelen-verzorging door inbeslagneming der voorraden.

Het Centraal-Komitee ten slotte, wil dat de Russische Arbeiders-klasse en het leger der Revolutie zich direct met de proletariërs van alle oorlogvoerende landen in verbinding zullen stellen om de volkerenslachting onmiddellijk te beëindigen, onverminderd de uitgesproken bedoeling van het Centraal Komitee, om alle volks-vijandig onrepublikeinsch optreden van het Czarisme en de reaktie, die nog den kop kunnen opsteken, met de kracht der wapenen, die thans in handen van het proletariaat zijn, in de kiem te smoren.

Dit is *de eerste formuleering van inderdaad revolutionaire aard,* die tegelijkertijd met de historische vooruitgang der Goetskof-revolutie, het verdwijnen van het oude Czarendom rekening houdt, en tevens het leger der Revolutie de weg wijst naar een proletarische vrede, onderhandelingen niet met de regeeringen, maar met de proletariërs van alle landen.

Zoo wordt het revolutionaire Russische proletariaat en het leger evengoed tegen het Czarisme als tegen alle burgerlijke Regeeringen mobiel verklaard, en in werkelijkheid internationaal het proletariaat tegen de bourgeoisie, en de vrede tegenover den oorlog gesteld.

Het is mogelijk dat de sociaal-patriotten Tsjeidse c.s. onder den invloed hiervan hùn parade-eisch aan de Goetskof-Regeering stelden van vredes-onderhandelingen met vreemde Regeeringen; maar zeker is, dat het Tsjeidse-manifest en dat van het Centraal-Komitee niet één zijn maar twee, en zich tot elkaar verhouden als de demagogische

---

*) Het heet dat de grootvorsten hun domeinen reeds ter beschikking van de Staat zouden hebben gesteld.

frase der sociaal-patriotten tot de in zicht komende daden der revolutionaire socialisten.

Deze tweeheid nu legt wel getuigenis ervan af, dat zelfs in deze hyper-nationalistische tijd een deel der arbeiders althans begint te ontwaken, zijn banden met de bourgeoisie verbreekt, en hun het bewustzijn komt van de weg naar de vrijheid, maar óók dat het nog slechts enkelen zijn, slechts enkelen, en dat dus de oorlog hierdoor waarschijnlijk weinig belemmerd zal worden, al zal hun verzet de kracht van het proletariaat nà de oorlog beduidend verhoogen.

Maar *ten tweede* moet men bij de oplossing der vraag: Wat zal het Russische proletariaat thans doen ten opzichte van de oorlog? — als het althans niet om frases, maar om de werkelijkheid te doen is — niet vergeten, dat zelfs als het heele Russische proletariaat èèn was, dit proletariaat — en daarop wijst ook Goetskofs zegswijze — niet, gelijk in Duitschland of Engeland ongeveer met de volksmassa's vereenzelvigd kan worden, maar dat het slechts een deel, zelfs maar een klein deel der volksmassa's uitmaakt.

De massa van het Russische volk bestaat ook thans nog uit boeren. Boeren, die het door de agrarische hervormingen van Stolypin voor een deel beter hebben dan een 12 jaar geleden, maar dan ook meer tot de bourgeoisie genaderd en handelbaarder zijn dan toen, óók als soldaten.

Indien in Duitschland of Engeland *het* proletariaat wilde, was de oorlog uit. In Rusland kan het proletariaat vooralsnog hoogstens de oorlog belemmeren, maar niet beletten. En anderzijds heeft de bourgeoisie hierdoor in Rusland volop de gelegenheid, de oorlog niet al te zwaar op het proletariaat te doen drukken, en toch de oorlog met behulp der massa van de boeren-bevolking door te voeren, voorop gesteld natuurlijk — wat we hier niet behandelen, maar wat niettemin gelijk in alle landen een groote faktor is — dat ze het levensmiddelenvraagstuk, dat trouwens de direkte aanleiding tot deze als tot zoovele revoluties is geweest, beter dan het Czarisme voor de arbeiders weet te behandelen.

Ten slotte — en hiermee willen we eindigen — is bij de oplossing van de vraag: Wat zal *het Russische* proletariaat thans doen ten opzichte van de oorlog? niet alleen het Russische een faktor, maar evenzeer het internationale, in de eerste plaats thans het Duitsche.

En als de teekenen niet bedriegen, dan kunnen we daarvan, althans gedurende de oorlog, weinig verwachten.

Het „grondige" Duitsche Imperialisme heeft, erger dan èènig Imperialisme dit tot dusverre nog vermocht, het merg en de kracht uit het Duitsche proletariaat volkomen opgezogen.

De vroegere èène partij is in drie groepen uit elkaar geslagen: De toonaangevende van Scheidemann, de óók-patriottische van Haase, en de z.g.n. links-radikalen. En ook deze links-radikalen zijn minstens weer in drieën gesplitst: de groep-Internationale (om Mehring), de I. S. D. (om Borchardt), en de groep-Arbeiterpolitik (om Bremen). Voordat deze laatste groepen, die althans de massa's in beweging willen brengen, daarin ook zullen slagen, zal er nog wat water door de Rijn zijn gegaan. Maar de beide eerste van Scheidemann en van Haase, hoe hevig ze mekaar ook bekampen, zijn sociaal-patriotten, en tezamen beheerschen ze in elk geval op het moment de Duitsche arbeiders-beweging.

En het orgaan van de toonaangevende groep, de „Vorwärts", heeft zich nu tweemaal na de Revolutie van 11 Maart reeds zoo laten hooren, dat we wel weten waarop het staat, als we het niet vooruit al wisten.

De eerste keer konstateert het blad — niet wij doen dat dus, maar het centraal-orgaan der zoogezegde Duitsche S.Die. — dat Pruisen en Duitschland thans zelfs bij Rusland en China ten achter staan, en dan smeekt Phily (Scheidemann) zijn baas om nu toch niet langer te aarzelen en ook in Pruisen asjeblieft een beetje demokratie in te voeren.

Het hartverheffende resultaat der Russische Revolutie bij de officieele Duitsche S. D. is dus, dat ze nog een beetje meer kwispelstaart dan te voren. Van eenig begrip, dat Revolutie in Rusland, wil het bevrijding zijn voor het proletariaat, ook Revolutie in Pruisen moet beteekenen, dus *massaal verzet van het proletariaat tegen zijn eigen Regeering,* geen spoor.

Maar dan bereidt het blad een tweede vredes-manoeuvre voor. Thans moet de Regeering van Wilhelm en Bethman het Russische volk een eervolle vrede aanbieden, zegt *De Vorwärts* enz.

Deze manoeuvre is nog doorzichtiger en demagogischer dan die van Tsjeidse.

Zeker. De Russische Revolutie kán — in theorie — de vrede beteekenen. Maar dan moet hij gebracht worden niet door de regeeringen, die het imperialisme willen en dus de oorlog, en voor wie het woord vrede thans evenals vroeger slechts een manoeuvre beteekent in de onderlinge strijd, doch door de proletariërs aller landen, zooals het revolutionair-socialistische Russische Centraal-Komitee dat wil.

En als het Scheidemann en de *Vorwärts* met hun vrede werkelijk ernst was dan moesten zij, evenals de Russische revolutionairen, beginnen de gehoorzaamheid op te zeggen aan hun eigen Regeering. Zoolang zij dit niet doen, hebben zij niet alleen niets te zeggen over een Duitsche vredessluiting, maar belemmeren zij zelfs de Russische

revolutionairen in het brengen van de vrede door de Revolutie, hebben zij dus ook van de Russische Revolutie niets geleerd.

Onze vraag is dus opgelost.

Om drie redenen zal de Russische Revolutie, al is zij met de hulp van het proletariaat bewerkstelligd, de vrede niet direkt brengen.

Omdat ook het Russische proletariaat in een nationalistisch en een internationaal gedeelte is verdeeld.

Omdat het proletariaat in Rusland, hoe machtig ook in zijn eenheid, toch niet doorslaggevend is.

Omdat het Duitsche proletariaat te onmachtig nog is, om tegen zijn eigen regeering in verzet te komen.

Van deze drie is de laatste reden de allervoornaamste. Zou het Duitsche proletariaat zich in massa revolutionair toonen, gelijk het Russische, dan werd de vrede mogelijk, omdat dan de proletariaten over de hoofden hunner Regeeringen heen elkaar de hand konden reiken.

Reeds heeft Liebknecht vroeger het woord gesproken dat het Centraal-Komitee thans spreekt: *Over de loopgraven heen elkaar de handen gereikt, en de wapens opgeheven tegen de eigen Regeering.* Dit hoort onverbrekelijk bij elkaar.

En wat het Centraal-Komitee sprak was niet anders, dan de uiterste konsekwentie van het daadwerkelijk optreden van het Russisch proletariaat van nu — nu de arbeiders ontwaken. Het was dus een weerklank op het woord van Liebknecht vroeger.

Hetgeen de Russische proletarische revolutionairen willen en doen, toont de schitterende tijd, waarin wij leven, niet alleen in de geest, maar reeds in de daad . . . . bij enkelen.

Het Imperialisme intusschen, dat over Amerika, China, Rusland en het Britsche Rijk, de wereld verovert, zal deze enkelen binnen afzienbare tijd tot massa's doen groeien.

Dat is de belofte, voor ons, van de Omwenteling in Rusland.

Kantteekeningen.

Het wordt waarlijk tijd, dat de heer Dirk Coster den tekst van zijn lofliederen op tijdgenooten eens laat drukken. Want zoolang hij zich tot lezingen bepaalt, blijft deze meest consequente verheerlijker van een troebele mystiek, die kenmerkend is voor het imperialisme, vrijwel buiten schot. Toch kan men uit het verslag van de N. R. C. — zeer uitvoerig, Coster hoort tot de beschermelingen — lezen dat het weer welletjes is wat hij dezen winter vertelt. 't Gaat over den handigen namaker van poëzie Boutens:

„Als in 1908 (Stemmen) Boutens' kunst haar rijpheid heeft bereikt, is daarmee een groote datum in onze litteratuur ontstaan: na twee

eeuwen zwijgens ontstaat weder het zingende gebed. In Boutens' rijpste verzen schiet het Godsgevoel weder even machtige vleugelen aan, als in den gouden eeuw het vers van Vondel, Revius en Luyken omhoog gedragen heeft."

Als dit en meer — wat ik vermoed — vrij letterlijk geciteerd is, spreekt de groote criticus al een aardige tale Kanaäns! Spreker en stof zijn aan elkaar gewaagd, bij beide de bewuste of onbewuste woordenzwendel, eigen aan een tijd van leugenachtige idealen.

* * *

Dan liever de malligheden van een oudere generatie, als die „het genie" aanbidt! Het is anders ook niet onaardig wat de heer Berckenhoff in Het Tooneel van November over Shakespeare debiteert:

„Shakespeare zou niet het genie zijn, dat allen in hem bewonderen, als hij niet *boven* zijn tijd stond en den geest der eeuwen — ook der komende — omvademde."

Maar dit is enkel mal, Coster is ook min of meer gevaarlijk,

* * *

Grootheidswaanzin is onder Nederlandsche artisten geen zeldzame kwaal. Wat nog niet zeggen wil, dat fierheid en zelfvertrouwen zeer verbreide hoedanigheden bij hen zijn. Veeleer zijn ze als de kleine hond van Van Alphen, uiterst dankbaar voor beentjes en brood, dat wil zeggen voor elk bemoedigend knikje. Bij sommige ouderen bestaat zoo iets als Nieuwe-Gids-vervolgingswaanzin: het geloof aan een machtige, geleerde, deftige, officieele letterkundige wereld, die nog maar steeds gebeten is op alles wat in den lijn der tachtigers ligt, en zij steken de vlag uit, zoodra maar iemand die met een academie in verband staat, iets zegt of doet dat in hun oog een bekeering is.
Een dergelijk gevoel is het waardoor laatst Johan de Meester een goeden dag heeft gehad. Daar is me een Fransche dominé lezingen komen houden en die heeft zich gunstig uitgelaten over..... het realisme. Over het Fransche weliswaar (en zelfs De Meester schijnt te voelen dat dat toch nog iets anders is dan het Hollandsche), maar dan toch over het realisme! En de Fransche dominé wordt aan alle vaderlandsche ten voorbeeld gesteld.
Er is een tijd geweest dat men zich minder druk maakte over het oordeel van dominé's!

* * *

Hoe het soms met de smaak van artistieke voorlichters gesteld is, daarvan geeft de *N. R. C.* van 8 Maart een sprekend voorbeeld. Het gaat over Perzische kleeden:

„Onder de platharige Kelim-kleeden... is er een in oude verschoten warm-bruine kleuren, naast een van felle, maar toch voornaam-doffe pracht, dat als een modern doek van Jan Sluyters aandoet."

En dan moet men het doode en smakelooze verfgeklodder van dezen moderne kennen!

* * *

Een benijdenswaardig man is Herman Robbers! Maand in maand uit leest hij nieuwe Hollandsche boeken en al maar heeft hij schik en voldoening op zijn minst. Een half dozijn veelbelovende talenten kondigt hij per jaar gemakkelijk aan en als geen van die sterren opgaat, dan ontmoedigt hem dat niet, even frisch zet hij zijn ontdekkingswerk voort. De eenige doornen op zijn pad zijn die critici — met een lantaarntje te zoeken overigens — die zich verstouten niet verrukt te zijn over den bloei „onzer" letteren of die — maar we zullen Robbers zelf aan 't woord laten:

„Al sinds jaren werd en wordt in vele (?! Sp.) critieken en litterair-historische beschouwingen de beweging van 1880, dus der Nieuwe-Gidsers, morsdood verklaard. Wel curieus, wanneer men nu b.v. weer deze beide nieuwe boeken leest (*„Ondergang" van A. M. de Jong en „Louteringen" van J. van Oudshoorn)*, die toch „om den dooien dood" niet door lijken geschreven zijn, maar door wel zeer krachtig en bewust levenden. Van Oudshoorn's boek — het is waar — doet op vele plaatsen al eenigszins ouderwetsch aan, het kon geschreven zijn door Van Deyssel in zijn excessief-sensitivistische periode (omstreeks '90) en vertoont verscheidene van de — thans zonder twijfel verouderde — taaleigenaardigheden der eerste Nieuwe-Gidsjaren. Maar intusschen — het is dan toch maar 1916! Niet uw vrome wensch, heeren critici en essayisten, maar de feitelijke litteraire productie bepaalt den geest van een periode."

Over wat „krachtig en bewust leven is" denkt Robbers blijkbaar anders dan ik, want ik kan noch het leven van De Jong bewust, noch dat van Van Oudshoorn krachtig noemen. Voor mijn gevoel heeft de laatste eigenlijk tamelijk veel van een lijk — maar dan een in een zeker stadium van ontbinding. Doch dat is tot daaraantoe. De vraag is niet zoozeer of de schrijvers leven, maar hoe het met hun boeken staat. En dan is voor ons geen ander oordeel mogelijk, dan dat beide volkomen dood zijn. Dood omdat ze niet de uiting zijn van iemand die een bizondere ontroering aan zijn kijk op levensverschijnselen ontleent of die door welk zuiver gevoel ook sterk tot uiting gedreven wordt, dood ook (wat eigenlijk op hetzelfde neerkomt) omdat ze geen enkel lezer, die door iets anders gedreven wordt dan door litteraire verzamelwoede, die iets anders zoekt dan het plezier te kunnen zeggen: „alweer een boek dat volgens de regels geschreven is" — ook maar iets vermogen te geven.

Het boek van De Jong is een vulgair en banaal verhaal, opgebouwd uit versleten motieven, met veel exclamaties, maar met niets innigs, niets fijns, grof van taal en stijl. Het is als zooveel ieder jaar verschijnende boeken heelemaal niets. Zeer veel hooger staat dat van Van Oudshoorn, een persoonlijk, beschaafd en uiterst sensitief schrijver. Maar heeft hij iets te vertellen? Ik kan het niet inzien. Lusteloos en moeizaam sleept zijn aan inhoud al armer, naar den vorm al slapper wordend verhaal zich voort. Als verwordingsverschijnsel is het boek niet onbelangrijk... doch is nu een schrijver, die op elke bladzijde

laat voelen, dat hij eigenlijk wel weet hoe futiel al zijn geschrijf is, een bewijs van het leven der Nieuwe-Gidsschool? Is het voldoende *dat* er boeken volgens de tradities van die school geschreven verschijnen? Dan was er voor den heer Robbers nog wel beter bewijsmateriaal! Maar den geest van een periode te zien in een paar boeken, die het volgend jaar voorgoed vergeten zijn! Sp.

Boekbespreking.

S. Grumbach, *Das annexionistische Deutschland.* — Payet & Cie., Lausaunne 1917.

Het boek, welks titel we hierboven zetten, bevat een verzameling van dokumenten, die sinds 4 Aug. 1914, dus sinds het begin van de Wereld-Oorlog, in Duitschland openlijk of in het geheim werden verspreid. Het zijn dokumenten van de meest verschillende aard, waarin Duitschers Duitschland tot annexatie aansporen. In een aanhangsel worden ook de veel zeldzamer anti-annexionistische publikaties van Duitschers vermeld en aangehaald. De annexionistische dokumenten beslaan 370 bladzijden, de anti-annexionistische 89.

De verzamelaar is de min of meer bekende Fransch-nationalistisch gezinde z.g.n. S.D. Elzasser medewerker Homo van de Parijsche *Humanité*.

Naast uittreksels uit de redevoeringen van de Keizer en de Kanselier, en van Pruisische en Duitsche Ministers, naast de openlijke en niet-openlijke geschriften van de groote ekonomische (bezitters-) bonden en van de intellektueelen, militairen, bureaukraten, diplomaten, publieke personen, kooplieden, industriëelen en kunstenaars, naast de officiëele besluiten van de politieke partijen en de redevoeringen en schrifturen van partij-leiders van alle richtingen, vinden we ook uittreksels uit de groote bladen en uit de tijdschriften, waarin eenigszins vrijer kon worden geschreven. Ook aan de speciale literatuur over het oorlogsdoel wordt bizondere aandacht besteed; een 70 tal boeken en brosjures, die deels niet tot het buitenland doordrongen, worden behandeld.

Titels, naam en woonplaats der uitgevers-firma's, jaar van verschijning enz., verder data, nummers en bladzijden, waar in boek of krant de betreffende passage gevonden wordt, zijn allen aangegeven.

Zoo zijn er méér dan 300 goed-gedokumenteerde annexionistische en een veertigtal anti-annexionistische door Grumbach gepubliceerd, waarvan de eerste soort natuurlijk met duizendtallen te vermeerderen viel, maar waarvan de uitgekozenen werkelijk over het algemeen representatief zijn.

De inhouds-opgave is uitstekend overzichtelijk, toch wordt een naam-register van personen, zaken en titels, zeer gemist.

Grumbach vindt, nationalist als hij is, het al of niet annexeeren van Europeesche gebieden van beslissend belang, van vèèl meer belang dan het annexeeren van koloniale gebieden. Vandaar zijn vlijtig boek, dat in geen enkel opzicht onwaar is, maar in zijn eenzijdige strekking toch met opzet anti-Duitsch.

In de voorrede is hij ook eerlijk genoeg te wijzen op de annexionistische bedoelingen van Franschen als Onésime Reclus, die Duitsch-

land wil verdeelen, als Charles Maurras, die in de „Action Française", evenals Maurice Barrès in de „Echo de Paris", dergelijke ideeën verkondigt. Maar daar Grumbach nu eenmaal in de „vrijheid der volkeren", het zgn. „recht van zelfbestemming" en de „onafhankelijkheid der kleine staten" gelooft, vereert hij de schijn die de Entente daarvan min of meer hooghoudt.

We vernemen uit dit boek, voor die het niet wisten, dat in April 1916 Mej. Jannasch, alg.-sekretaris van de toch waarlijk „harmlose" Bond „Neues Vaterland", wiens anti-annexionistisch verzoekschrift van Juni 1915 in beslag genomen werd, maar hier blz. 375-408 volledig weergegeven wordt, eenige tijd zelfs gevangen zat. En dat de „beroemde" Sombart, de held onzer „demokraten" en „wetenschaps-menschen", in zijn boek „Handelaars en Helden" — een typische titel tusschen twee haakjes — van de Duitschers echt koopmansachtig schrijft: „De idee het uitverkoren volk te zijn, legt ons geweldige plichten op." Hier komt ook veler god, de „monist" Haeckel in zijn hemd te staan (zie zijn uiting blz. 255), en zijn kurieuse onzin wordt wellicht alleen overtroffen door die van de half-waanzinnige meerderheids-„socialist" Peus. Natuurlijk, voegen wij eraan toe, heeft ook veler uiting een, om het zoo uit te drukken, gezond-imperialistische zin, die historisch begrepen kan worden, maar even natuurlijk door een konkurreerend imperialisme voor misdadig wordt gehouden.

Er komt in dit boek menige onzin over Holland voor, vooral wanneer de Duitsche heeren, zoo knus onder elkaar, het over hun West-Europeesche „idealen" hebben. Vooral de Grenzboten van Dr. Alfred Ruhemann doet zich daaraan te goed. Misschien dat Abram Kuyper daar wel veel van zijn Duitsche recepten voor „het lieve vaderland" opdoet. (Zie o.a. „Holland" blz. 192-193).

De patriottische minderheids-„socialisten" worden, het spreekt vanzelf, in dit boek in bescherming genomen. Intusschen staan alle petities, resoluties, speeches, verklaringen, manifesten, vlugschriften enz. van de S.D.ie en de vakvereenigingen (meerderheid blz. 111-118, minderheid blz. 429-458) goed bij elkaar.

De dokumenten loopen tot midden 1916.

Het is een boek dat, voor wie het te gebruiken weet, zeker een nuttig werk is, al is de bedoeling hoogst eenzijdig. WP.

* * *

W. VAN ITALLIE-VAN EMBDEN. Peinzen over: *De taak van de vrouw na den oorlog.* — Deventer. Æ. E. Kluwer.

Maller kan het niet, maar ook niet ergerlijker. Er hebben meer auteurs, dames vooral, over den oorlog of in 't algemeen over sociale vraagstukken geschreven, die van de structuur van de maatschappij en van de krachten die er in werken, evenmin een begin van een flauw begrip hadden. Men kan zelfs zeggen dat de ideeën-inhoud (nu ja!) van dit boekje van een maar al te welbekende magerheid is, dat het „wat" dat hier geboden wordt (een „wat" aan „niets" zeer verwant) zich van te voren al wel raden laat. Maar ongemeen is het

„hoe". Nergens zijn deze armzalige gedachten ook maar bij benadering verwerkt tot zulk een nachtmerrie-achtige chaos, nimmer heeft zelfs dames-ijdelheid een auteur opgezweept tot zulk een waanzinnig pathos, tot zulk een zwelgen in zinnelooze woordenkramerij. Het is of de schrijfster niet anders heeft bedoeld dan adstructie van haar woorden:

„Maar ons medelijden mag ook gaan naar wie machinaal-weg overladen worden met niet-voedende, onverteerbare geestes-„stof". *Die* scha verlept de mensch-ziel blijvender."

Het schijnt zoo, maar in werkelijkheid hebben we niet te doen met overwerktheid, maar met ijdelheid tot de macht.

Op zoo iets gaat men natuurlijk niet ernstig in. Maar een staaltje is misschien niet onamusant. Het volgende is inderdaad uit deze brochure, het zijn niet achter elkaar gezette woorden en uitdrukkingen uit een Fransch schoolboekje:

„Niet kunnen huwen, oud-huwen, om geld huwen; weinig kinderen, één kind, geen kinderen. Om dat rond de veile dans van Prostitu ie, die leegte haakt aan gebrek, gebrek aan leegte, met haar doodsrammelenden tros van verstootenen, onwettigen, maintenee's, madame's, geest-zieken, lichaamszieken, misdadigers.

Een bestaan van guldens-grijpen.

's Levens-hartstocht: concurrentie-duel; 's levens-doel: concurrentie-moord. Nieuwe bronnen, nieuwe middelen, „hebben", grijpen, vasthouden: Recht van den sterkste."

Is er misschien iemand toch nog nieuwsgierig wat deze gezaghebbende feministe wil? De menschen bekeeren. En dan „gelijkmaking van ontwikkelingsvoorwaarden". Dat dit socialisme beteekent komt zelfs geen moment bij haar op. Zij ziet het in „Eén soort Lager Onderwijs". „Als het *kan:* De Eén-standen(!!)-School".

Dat voor de schrijfster „vrouw" wil zeggen: „dame", dat het proletariaat als factor voor haar niet bestaat, behoeft niet gezegd te worden. 't Is maar gelukkig ook.

Als document van de voosheid en walgelijke opgeblazenheid van de burgerlijke vrouwenbeweging is dit boekje niet zonder waarde.

* * *

J. Kuiper, *De geheele wereld één Republiek.*
Leeuwarden, Meijer en Schaafsma.

„Elk weldenkende, ja elk mensch, zal den oorlog verfoeien en zal dan ook *onze* poging, om den oorlog te voorkomen, niet bespottelijk vinden, doch met belangstelling en waardeering begroeten." Het spijt ons, voor deze pressie niet te kunnen wijken. Kom, meneer Kuiper, probeer eens er achter te komen, wat eigenlijk de oorzaken zijn van dezen oorlog en dan zullen we elkaar nog eens spreken — als ge dan tenminste nog wat te beweren hebt!

* * *

Dr. H. W. Ph. E. van den Bergh van Eysinga, *Religie of Socialisme?* — A'dam, J. J. Bos & Co.

Dat is nu waarachtig de derde schrijver over een onderwerp waar hij niets van afweet! De religie laat ik daar — maar zijn kennis van het socialisme heeft hij hoogstens van Treub. Een citaat maar weer: „Dat socialisme, het faalde niet, maar het kwam tot inkeer, het kwam „tot het besef, ook onder ons, dat het niet genoeg is om zich te laten „drijven op den maatschappelijken stroom, dat er nog iets anders is „dan de krachten van voortbrenging, dat deze alleen de waereld niet „beheerschen, dat er ook *menschen* zijn, dat *gij* er zijt en dat *ik* „er ben, dat de *geest* er is . . ."

Van den Bergh van Eysinga noemde zich al jaren socialist. Heeft *hij* bijgeval pas met den oorlog den geest mi sgaders zichzelf in zijn medemenschen ontdekt? Nogal raar voor een theoloog! v. S.

Overzicht der Tijdschriften.

In nummer 18 van de *Neue Zeit* van 2 Februari het slotartikel van Kautsky over *die Zwei neue Bänder Marxscher Schriften* van Rjasanoff, waarin een polimiek wordt gevoerd met den sociaal-imparialist Cunow, die in twee artikelen in de *Vorwärts* en in *die Glocke* deze werken als wetenschappelijke bewijzen heeft aangevoerd voor het haatsgevoel der duitsche imperialisten tegen Engeland en voor de oplossing der tegenwoordige Balkan-crisis, voorzoover deze thans met de annexatielusten der Centralen overeenstemt.

Cunow stelt tegenover de opvatting van Kautsky van het Marxisme, welke hij met den liefelijke naam van „Vulgär"-Marxisme" bestempelt, zijn eigen „real-politische" opvatting van de vraagstukken van den tegenwoordigen tijd, hij gebruikt deze geschriften niet als wapen tegen het kapitalisme, maar als wapen tegen Engeland. Reeds in het vóórbericht van zijn „Kapitaal" heeft Marx tegen de nationalististische uitbuiting van zijn beschrijvingen der Engelsche toestanden gewaarschuwd en wel met het oog op mogelijk phariseeïsche opmerkingen van Duitsche burgerlijke zijde, dat de toestanden in Duitschland toch zoo slecht niet waren. Marx heeft zich zeker toen niet kunnen voorstellen dat eenmaal een Marxist in dat opzicht als phariseër zou poseeren.

Marx schreef als Londensche correspondent — het spreekt van zelf — voornamelijke artikelen over Engelsche toestanden, ofschoon hij bij gelegenheid ook Pruisen zeker niet spaarde, zooals K. met eenige citaten uit de geschriften bewijst.

Wat de oplossing der Balkan-kwestie betreft, zegt Cunow in de *Vorwärts*:

„Marx en Engels dachten niet, zooals thans menigeen onzer vulgair-Marxisten, aan een volledige zelfstandigheid der kleine Balkan-Staten of aan vereeniging dezer landen tot een Staten-bond, zij eischten veeleer de opperheerschappij van de meest krachtige en de meest ontwikkelde staat van den Balkan, toentertijd Servië."

Maar, zegt Cunow, thans zou Marx ongetwijfeld aan Bulgarije de hegemonie over de kleine Balkan-Staten toekennen, zoodat volgens C. Marx en Engels nu Bulgaarsche annexionisten zouden zijn.

Uit de geschriften blijkt echter dat Engels, zoowel als Marx de oplossing der Oostersche kwestie zocht in de stichting van een Zuid-Slavisch Rijk met Griekschen godsdienst of wel in een federatieve Republiek der Slavische Staten (N.-York Tribune, artikel van 8 Aug. 1853).

Kautsky besluit dit artikel met de verwachting uit te cpreken, dat deze geschriften, die de brug vormen van het Kommunistisch manifest naar het „Kapitaal", talrijke lezers zullen vinden, echter niet om ze uit te buiten voor imperialistische doeleinden, doch om er de kapitalistische maatschappij en den kapitalistischen Staat beter uit te leeren begrijpen.

Wij, die ons rekenen, noch tot de „vulgaire", noch tot de „real-politische", maar tot de revolutionaire Marxisten, zien in meergenoemde geschriften bevestigd, wat wij reeds lang wisten, dat Marx en Engels in de eerste plaats steeds waren en onder alle omstandigheden bleven revolutionaire socialisten.

In het tijdvak van zwarte reaktie in Europa na de revolutie van '48, wijzen zij het proletariaat telkens en bereiden zij het voor op de naderende revolutie. die volgens hun overtuiging onvermijdelijk naderde: Met het oog daarop willen zij de arbeidende klasse krachtiger maken en het kennis bijbrengen van de ekonomie, van de binnenlandsche en buitenlandsche politiek en van de krijgswetenschappen.

* * *

Uit een artikel van Richard Seidel (Berlin), over *„Mehr Demokratie in der Partei"* blijkt, dat ook in de Duitsche partij langzamerhand verderf is ingeslopen in dien zin, dat de demokratie in de verschillende organisaties op den achtergrond is gedrongen en plaats heeft gemaakt voor absolutisme der bureaucraten, waardoor de minderheid niet meer tot haar recht kan komen. Voorts wordt gewezen op het kwaad dat bij de bezetting der bestuurs-funkties de ancienniteit meestal den doorslag geeft, dat het partij-mechanisme veel te bureaukratisch werkt, waardoor het oordeel van de groote massa der partij-leden niet direct en zuiver maar trapsgewijze en bureaukratisch gezeefd en veel te langzaam in de hoogste instantie der partij wordt vernomen.

Een en ander is oorzaak dat in deze revolutionaire tijden de partij noch vastberadenheid van socialistisch handelen, noch daden heeft getoond, als eertijds onder de socialisten-wet wel het geval was. De on-socialistische besluiten der Partij in de kritieke dagen van begin Augustus 1914 en later zijn voor een deel aan dat verderf toe te schrijven, zegt de schrijver. Massa-aktie, voegen wij er aan toe, zal in de komende tijden als overal, ook in Duitschland de eenige vorm van demokratie zijn die voor het proletariaat overblijft. Geschoold in die aktie, verdwijnt alle schadelijke bureaucratie als sneeuw en ijs in de maartsche zon en zal de arbeidersklasse overwinnen.

* * *

De artikelen van Kautsky, over de *Soc. Dem. opvattingen van den Oorlog vóór den Oorlog* en over den *Imperialistischen Oorlog* (no. 13, 14, 19 en 20 der *Neue Zeit*, verdeeld in hoofdstukjes, waarin op academische en pacifistische wijze wordt geleeraard over landsverdediging, over verdedigings- en aanvalsoorlogen, proletariaat en vaderland, over het principieele standpunt tegen den oorlog, over opvattingen van de centrum-marxisten, van Tolstoï en van Hervé over den oorlog, over de noodzakelijkheid van het imperialisme (al of niet), over vóór-kapitalistische expansie-tendenzen en nationale tegenstellingen enz. enz., zijn ten slotte niets anders dan generale repetities der discussies in de laatste jaren vóór den oorlog, gevoerd tusschen centrum en linkervleugel van de Duitsche partij, waarin de kwestie van de toekomst van het imperialisme de beslissende faktor was.

De linkervleugel beschouwde het imperialisme als de politiek van het finantiekapitaal en de „zware" industrie, d.w.z. van het kapitalisme in zijn laatste fase, onmiddellijk aan het socialisme voorafgaande, welke politiek niet alleen verscherping van den concurrentie-strijd op de wereldmarkt, maar vooral in de wereld-politiek beteekent. Zij moest ten slotte tot een wereldoorlog leiden, als het proletariaat de macht niet zelf in handen nam.

Het centrum, onder leiding van Kautsky, verdedigde daarentegen steeds de meening dat de burgerlijke vredes-aktie (scheidsgerechten, geleidelijke ontwapening enz.) van dat deel der bourgeoisie dat evenals het proletariaat, onder het imperialisme lijdt, door het proletariaat moet ondersteund worden. Het proletariaat is nog te zwak om het kapitalisme af te schaffen, maar de vrede afdwingen kan het wel.

Onze tijd bewijst welke richting het bij het rechte eind heeft gehad.

* * *

Arbeiterpolitik, het te Bremen verschijnende weekblad der linksradikalen van de Duitsche soc.-dem. partij, vergelijkt bovengenoemde artikelen van Kautsky, in het nummer van 3 Maart jl., bij een uit pacifistische en sociaal-patriottische lappen vervaardigde parapluie, vol gaten, waarmede men zich zeker niet in de stormen van onzen tijd naar buiten wagen kan.

Uit datzelfde nummer van *Arbeiterpolitik* blijkt, dat de internationale socialisten van Duitschland, op een volkomen scheiding van het partij-centrum en op de stichting van een nieuwe internationale soc.-dem. partij aansturen, die slechts kan geboren worden uit den strijd tegen het centrum.

* * *

Het Januari-nummer van de *Int. Soc. Review* vangt aan met de *Dream of Debs* van Jack London, een bekend, helaas te vroeg gestorven Amerikaansch socialistisch auteur. Zooals uit de vertaling, voorkomende in dit en het vorige nummer van dit tijdschrift blijkt, is het een zeer aantrekkelijke schets van een algemeene werkstaking over de geheele Vereenigde Staten, zooals de schrijver die grootsche historische gebeurtenis in de naaste toekomst zich voorstelt. Ofschoon deze, tot in alle details, op die wijze zich in werkelijk niet zal toedragen, voelen wij allen wel, dat zij geenszins meer tot het rijk der utopieën behoort.

Onder den titel *Victory on the Mesaba Range*, deelt Harrison George mede dat Tresca, Scarlett en Schmidt (zie het overzicht in het Maartnummer) en nog vijf Montenegro'ers, oorspronkelijk arme boeren, uit „het arendsnest van Europa", ieder tot één jaar gevangenisstraf zijn veroordeeld. Alle overige stakers zijn op vrije voeten gesteld.

Beschuldigd van moord, terwijl zij inderdaad in het „vrije" Amerika tijdens een werkstaking in het gebied van de machtige staal-trust slechts verboden redevoeringen hadden gehouden, is, dank zij de prachtig groeiende organisatie der I. W. W.'s, deze veroordeeling een groote overwinning.

In „Mesaba Range" begint de „Victory", dit is de groote beteekenis van het proces dat van 5—15 Dec. 1916, te Virginia (Minn.) tegen de organisators van de I. W. W. werd gevoerd.

Carlo Tresca, geboren in 1879, te Sulmona in Italië, nam reeds op zeer jeugdigen leeftijd deel aan de arbeidersbeweging. Op zijn 21e jaar was hij uitgever van een socialistisch blad in zijn geboorteplaats.

In 1903, na reeds meermalen om politieke redenen gevangenschap te hebben ondergaan, werd hij secretaris van de grootste vakorganisatie van Italië, van de stokers en machinisten van het spoorweg-personeel.

In 1904 veroordeeld tot 18 maanden gevangenisstraf of 10 jaar verbanning, wegens politieke smaad, koos hij het laatste en landde in Augustus 1904 in Amerika, waar hij spoedig uitgever werd van het Italiaansch blad *L'Avenire* te New-York, terwijl hij in de laatste zes jaar een werkzaam aandeel had in de meest belangrijke stakingen van de I. W. W., waarbij Italianen betrokken waren.

Over den revolutionairen loopbaan van Joe Schmidt, kunnen boekdeelen geschreven worden. Afkomstig uit Russisch Lithauen, stond hij reeds in 1903 en '04 met zijn zuster aan het hoofd van belangrijke stakingen te Wolna, Shawly en Ponewez. Hij werd in 1904 naar Noord-Siberië verbannen, evenals zijn zuster, toen een jong mooi meisje van 17 jaar slechts, die op het oogenblik er nog in ballingschap leeft, terwijl hij in 1905 te voet als landlooper over het Oeral-gebergte ontvluchtte en dwars door Rusland over Duitschland naar Amerika trok.

In de V. S. sloot hij zich dadelijk bij de socialistische beweging aan, totdat hij in 1909 in aanraking kwam met de I. W. W., en nu, 34 jaar oud, als organisator van die vereeniging, welker program hij met hart en ziel aanhangt, voor de revolutionaire vakactie, met zijn ondervinding, een kracht van groote beteekenis is.

Sam Scarlett, een jonge Schot en echt sportman, geboren te Kilmarnock, kwam 1903, als machinist in Canada, en werd spoedig een waardig I. W. W.,er.

Dit is in het kort de levensloop van drie in den strijd geharde kerels en zijn eenige voorbeelden van de vele organisators die de I. W. W. zoo machtig maken.

In dezelfde aflevering van de *Review* komt een belangrijk overzicht voor van de *Tiende Jaarvergadering* van de *„Instrial Workers of the World"*.

Het zou van belang zijn het geheele artikel in dit tijdschrift of in *De Tribune* op te nemen, wijl uit dat verslag zoo duidelijk uitkomt welk een schoone toekomst nog voor de modern-syndicalistische richting in de vakbeweging is weggelegd en welk een groote vlucht deze in het land der Yankee-imperialisten reeds heeft genomen. Wij moeten echter volstaan met enkele mededeelingen.

Deze „Conventie" van arbeiders-gedelegeerden van alle „Industrial-Unions" van de V. E. Staten werd op 20 November te Chicago door den secretaris-penningmeester der organisatie William D. Haywood op zeer eenvoudige wijze geopend en duurde 12 dagen. Er waren geen oratorische Openings- toespraken, geen „soap-box"-speeches van leidende lichten, om de dood-eenvoudige reden dat de moerasplant van het bureaucratisch centralisme daar niet tiert en er dus geen centrale leiders zijn. De zittingen werden beheerscht door die echte, ware geest van proletarische demokratie; het meest belangrijke werk dat er wellicht is gedaan was de vereenvoudiging in de organisatie-vorm. Er zullen voortaan slechts bestaan „Industrial-Unions" met algemeene hoofdkwartieren (General Leadquarters) en „Industrial-Unions" met onder-afdeelingen, waarvan de landarbeidersorganisatie een voorbeeld is.

Er is ingevoerd een „General Recruting Union" (algemeen propaganda Comité om leden te werven), met afdeelingen, die werkzaam

worden gesteld op plaatsen en in streken, waar nog geen „Industrial-Unions” bestaan.

In verband met een en ander zijn radicale veranderingen in de Statuten aangebracht. Het delegatie-systeem is praktisch gebleken het meest doelmatige systeem van organisatie te zijn. De gedelegeerden zijn tevens de organisators, onder contrôle en de verantwoordelijkheid van een „Industrial” of van een „Recruting-Union”, en zijn altijd voorzien van literatuur en van diplomaboekjes. Zij zijn gemachtigd de diploma's dadelijk aan de nieuwe leden, die zich aanmelden, ter hand te stellen en de zegels wegens betaalde contributie in te plakken. Regelmatig wordt een verslag van de ingeïnde gelden enz. aan het secretariaat van de „Industrial” of van de „Recruting Union” opgezonden.

Het verslag uitgebracht door Haywood, de algemeene secretaris-penningmeester, was in al zijn soberheid, zeer interessant. Het getuigt van den scherpen klasse-oorlog met de industrieele machthebbers der V. S. waarin meer dan 20 I. W. W.ers door de „gunmen” (gehuurde politie) zijn vermoord.

In een resolutie verlangt de Conventie dat in geval van oorlog, de algemeene werkstaking in alle industriëen zal worden geproclameerd.

De ontvangsten van het vereenigingsjaar, dat 31 Augustus 1916 eindigde, beliepen ruim 50.000 dollar, de uitgaven 31.000 dollar. Op 1 September was aan geld in kas 18.745 dollar, terwijl alle rekeningen waren betaald en de oude schuld afgedaan. Tot de vele nieuwe ingeschreven „Unions” behoorde o.a. de landarbeiders-organisatie met 18000 leden; tijdens de jongste werkstaking in de „Mesaba-Range”, werden in de hoofdkwartieren te Virginia (Minn.) van de metaalmijnwerkers meerdere duizenden nieuwe leden ingeschreven. En zoo gaat het verslag voort met de „Industrial Unions” van de spoorwegmenschen, de textielarbeiders, transport-arbeiders enz. Het officieel orgaan *Solidarity* wordt te Chicago uitgegeven, voorts bestaan er bladen in: het Hongaarsch, Italiaansch, Poolsch, Litauensch, Russisch, Spaansch, Portugeesch, Zweedsch en het Slavisch, welke organen prachtig werk doen. Door de „Conventie” werd goedgekeurd om 5000 dollar te bestemmen voor de propaganda in de „Mesaba-Range” en een zelfde som voor de verdediging van het nog loopende proces te Everett, en voor steun aan de gevangenen leden der I. W. W. aldaar.

OPMERKER.

* * *

De Gids van Februari bevat een lezenswaardig artikel van S. Ritsema van Eck te Buitenzorg, over *Indië's staatkunde en weerbaarheid*, dat vooral op 't oogenblik, nu de kwestie van Indië's verdediging eindelijk het onderwerp is geworden van wat uitvoeriger bespreking in het Nederlandsch Parlement actueel mag heeten. De schrijver, die niet altijd erg helder is, wat betreft de wijze, waarop hij zijn ideeën uit, betoogt, dat de eenige kans voor het behoud van Indië, d. w. z. de mogelijkheid dat het weerbaar wordt, gelegen is in het... nationalisme van de Inlanders. Hij wil resoluut gebroken zien met de navolging van Britsch-Indische methoden, die naar hij meent, tot nog toe de leiddraad zijn geweest bij de zoogenaamde ethische politiek, een methode,

die hierin bestaat, dat men zekere bevoorrechte groepen der Indische bevolking toegang verleent tot bestuurslichamen waarin ook Europeanen zitting hebben, politieke vermenging met Nederlanders. „Alleen een constitutioneel gewaarborgde *autonomie* in eigen sfeer vermag bij de inheemsche volken staatkundige stabiliteit te waarborgen.” Die staatkundige autonomie moet de grondslag en de voorwaarde zijn voor werkelijke weerbaarheid, „innerlijk berustend op een daarmee overeenstemmende politieke en economische organisatie.” In dien zin wil hij de weerbaarheid als het hoofddoel van „ons” — d. w. z. van het Nederlansch — werken in Indië nemen. „Bereikt men die, dan ligt daarin opgsloten, dat ook al het andere, onderwijs, politieke tevredenheid, economische toestand in orde zal zijn.” Begrijpen wij den schrijver goed, dan wil hij voor Indië een soort van staatkundige organisatie, die te vergelijken is met die, welke de groote zelfbesturende Gewesten (Dominions) als Canada, het Australische Gemeenebest enz. in het Britsche Rijk bezitten. Men kan aan dezen gedachtengang zekere koenheid niet ontzeggen. Het lijkt ons inderdaad, dat van een imperialistisch standpunt, indien men als met een tooverslag deze nieuwe staatkundige toestanden in ’t leven zou kunnen roepen, hier misschien een middel zou gegeven zijn om Indië voor onze bourgeoisie te behouden. Maar te meenen, dat onze bourgeoisie tot zulke koene en overhaaste stappen in staat zou zijn, beteekent haar niet te kennen. En zoo zullen de hoogvliegende plannen des heeren R. v. E. wel tot de sfeer der utopie blijven behooren. De verbeterde bureaucratische bestuursvorm, zooals de schrijver de huidige Indische staatsinstellingen noemt, biedt echter — dat toont hij wel aan — geen enkelen waarborg, wanneer Indië inderdaad bedreigd wordt, ja kan dien nooit of nimmer bieden. Als alle teekenen dus niet bedriegen, zal Indië binnen niet te langen tijd voor onze bourgeoisie geheel of grootendeels verloren gaan. Dr. Colenbrander schrijft eenige bladzijden *In memoriam Mr. H. P. G. Quack en Mr. N. P. van den Berg*, de beide groote onlangs overleden financiers, waarvan de eerste ook als schrijver in zoo ruimen kring bekendheid verwierf. Het zijn niet meer dan een paar „opmerkingen,” geheel iets anders dan het vrij uitvoerige artikel, waarmee onze oude vriend en medestrijder P. Wiedijk, thans naar ’t schijnt teruggekeerd in den schoot der Arbeiderspartij, welke hij in 1909 in arren moede verliet, in de Maart-aflevering van *De Socialistische Gids* over Quack begint. Terwijl Wiedijk in zijn artikel, waarop wij nog wel terugkomen wanneer het voltooid is, de de ontwikkeling van den jongen Quack in het sociale milieu, waarin hij groeide, poogt te schetsen, tracht Dr. Colenbrander zelfs geen stap te doen tot oplossing van wat hij noemt „het raadsel, hoe deze man, die niet ophield te kweelen van verteedering, eigenlijk het evenwicht, heeft gevonden tusschen zijn dagelijksch doen en zijn dagelijksch droomen.” M. a. w., hoe de „idealist” Quack eigenlijk te vereenigen is met den zakenman, den kapitalist van denzelfden naam. Wij meenen, dat dit raadsel, (hetwelk er trouwens in ’t algemeen moeielijk een kan genoemd worden, wanneer men bedenkt, dat de groote bourgeois Quack slechts in een *voor ons land* uitersten vorm dezelfde tegenstellingen in zich vereenigde, welke de bourgeoisie overal vertoonde, toen zij nog een opstrevende, naar zekere „idealen” strevende klasse was, nog niet

geheel ondergegaan in zaken-doen en amusement alleen) voor 't bizondere geval Quack reeds vrij aardig is opgelost of nader omschreven in het fraaie opstel, dat Frans Coenen verleden jaar in Groot-Nederland aan den zoogenaamden idealist Quack wijdde naar aanleiding van diens „Herinnering", de autobiographie, waarin hij zijn leven voor de nakomelingschap schilderde zooals hij wilde, dat die nakomelingschap hem zou zien. Wij kunnen dat artikel (in Groot-Nederland van April 1916) aan al onze lezers aanbevelen, die omtrent den mensch Quack, zooals hij werkelijk was, — dit in tegenstelling tot zooals hij gaarne wilde, dat men hem zou zien — nader ingelicht wenschen te worden. De rol die Quack bv. in 1903 gespeeld heeft, wordt er goed in behandeld. Het „Buitenlandsch Overzicht" van Dr. Colenbrander in deze aflevering kunnen wij, na hetgeen wij de vorige maal daarover hebben opgemerkt, thans wel laten rusten. Het is 28 Jan. geschreven en handelt o. a. over het antwoord der Entente aan Wilson, volgens Dr. C. een bewijs, „dat niet enkel bij de Centralen de beletselen tot den vrede liggen," over Wilson's plannen en dergelijke. Hoe ver ligt dit alles na 2 maanden nu reeds achter ons! Dr. C. heeft in deze bladzijden slechts een bewijs te meer geleverd voor de kortzichtigheid en de illusie der burgerlijke geschiedschrijving. Van de niet-literaire bijdragen vermelden wij nog een opstel van Dr. R. De Josselin de Jong *Over Oud-Worden* en een goede historische schets van Dr. Hendrik P. N. Muller over de oudste betrekkingen der *Hollanders met China*, welk opstel in de Maart-aflevering wordt voortgezet.

In de Maart-aflevering treffen wij het begin aan van een artikel van Prof. J. P. Kuenen over de in de laatste jaren ook aan leeken in de natuurwetenschappen vaak genoemde: Relativiteits-theorie. Het wil ons voorkomen, dat de schrijver er in geslaagd is een vrij duidelijke en eenvoudige uiteenzetting van hetgeen deze theorie, welke in de natuurwetenschappen revolutionneerend schijnt te werken, eigenlijk inhoudt. Mr. P. H. Ritter Jr. „causeert" meer paradoxaal dan grondig over wat hij *Modern Fetichisme* noemt. Prof. Salverda de Grave zegt enkele niet onjuiste woorden over het verschil tusschen Duitsche en Fransche wetenschap. Dr. Colenbrander wijst er in het *Binnenl. Overzicht* naar aanleiding van het aftreden van Minister Van Gijn en het weder optreden van Treub op, dat er op 't oogenblik in 's lands Kabinet, „om des lieven vredes wille" een kortzichtige, een ietwat modderige politiek schijnt te zijn gevoerd, niet passende bij den ernst der tijden." Inderdaad! Doch, afgezien van de meer algemeene oorzaken hiervan, waarop in *De Nieuwe Tijd* vaak genoeg is gewezen, kan ons dit des te minder verbazen, sinds heel Nederland weet, dat de grijskop, die de dictatuur uitoefent, aan de tafeldanserij en het spiritisme verslaafd is. Bij gebrek aan redelijke oorzaken verklaart dit al de onzinnigheden en tegenstrijdigheden, waaraan de Nederlandsche politiek thans rijker is dan ooit. In zijn *Buitenlandsch Overzicht* (dato 24 Febr.) is de heer C. gelukkig afgedaald tot de poliitieke wijsheid van de *N. R. C.*, ja lager. De onbeperkte duikbooten-oorlog is hem in den bol geslagen. En als het meerendeel onzer bourgeoisie tracht hij de schuld van de rampen, die ons sinds den 1en Febr. hebben getroffen, af te schuiven.... op Engeland. Wie is schuld dat de 7 schepen die ondergingen op den

dag, waarop Dr C. zijn Buitenl. Overzicht afsloot, werden getorpedeerd? Engeland! Aldus onze conscientieuze en „wetenschappelijke" waarnemer! Waarlijk: het is met de Hollandsche bourgeoisie treurig gesteld. En Dr. C. is nogal de geschiedschrijver van haar voorouders uit de 18e eeuw, die van hetzelfde laken een pak droegen, en even verdwaasd, stom en verblind waren als zij nu is.

Rectificatie.

Er zijn in de vorige aflevering in diverse artikelen eenige deels zinstorende drukfouten blijven bestaan, die de lezer, naar wij hopen, zelf zal hebben verbeterd.

Erger is, dat een der boekbesprekingen, tengevolge van een vergissing ter drukkerij, zoo goed als onbegrijpelijk is geworden. Wij laten ze daarom in het juiste verband nog eens volgen.

Verder herstellen wij hierbij nog de volgende vergissingen. De initialen aan den kop van de bespreking der brochure van Carry van Bruggen moeten v. R. inplaats van S. v. R. luiden. De schrijver van het besproken artikel uit De Februari-aflevering van „De Economist" Mr. W. M. Westerman is *niet* de bekende bankdirecteur, maar een zoon van dezen.

Verweer.

In de Februari-aflevering van *De Nieuwe Tijd* wordt in het overzicht der tijdschriften ook eene bespreking gegeven van mijn artikeltje „Geestelijke Stroomingen I" in het Januari-nummer van *De Socialistische Gids*. Dat de beoordeelaar uit dit stukje andermaal het bewijs tracht te leveren voor de slechtheid van de S. D. A. P. en haar maandschrift, dat hij daarbij filisofie gelijk stelt met „iets anders dan het strijden voor hervormingen" — daarop wil ik voor het oogenblik niet in gaan. De discussie daarover zou misschien weinig vruchtbaar en in ieder geval zeer uitvoerig moeten zijn.

Er komen echter twee feitelijke beweringen in de beoordeeling voor, die ik meen niet zonder verweer te mogen laten voorbijgaan.

Ten eerste zegt de schrijver, dat de voorman der Nederlandsche sociaaldemokratie, die gezegd zou hebben, dat hij allen tijd aan filosofie besteed, verknoeid achtte, „ongetwijfeld" een der tegenwoordige redacteuren van *De Socialistische Gids* is. Dit is echter „ongetwijfeld" onjuist. De bedoelde voorman behoort niet meer tot de levenden; daarom, en omdat ik dat gezegde niet van hemzelf, maar uit de tweede hand had, wilde ik zijn naam niet in het openbaar noemen.

In de tweede plaats beschuldigt de schrijver mij ervan, Mehring te te hebben gelasterd. Ofschoon hij er vergoelijkend aan toevoegt, dat hij aanneemt, dat ik niet beter weet — zoodat ik dus eerder onnoozel dan kwaadaardig genoemd moet worden — moet ik mij toch tegen die beschuldiging ten sterkste verzetten. Ik ben n.l. van meening, dat laster één zeer ernstig misdrijf is en dat men, in het openbaar over personen schrijvende, voorzichtig moet zijn ze niet onbillijk te behandelen of hunne meeningen onjuist weer te geven. Het doet mij genoegen dat de schrijver der beoordeeling ook van die meening schijnt te zijn.

Maar wat heb ik dan eigenlijk over Mehring gezegd? Niets anders dan het door den beoordeelaar aangehaalde zinnetje: „Mogen zij (de lezers), om een woord van Mehring te gebruiken, zich ermee stichten op Zondag, nadat zij de zes werkdagen als goede sociaal-demokraten hebben gestreden."

Het zal den lezers van *De Nieuwe Tijd* wel vreemd zijn voorgekomen, dat in dit onschuldige zinnetje eene lastering besloten kan zijn. Maar zij zullen wellicht hebben ondersteld, dat ik Mehrings woorden naar inhoud of bedoeling heb verdraaid. Welnu, de woorden van Mehring, waarop ik doelde, en die de schrijver der beoordeeling blijkbaar niet kent en ook niet heeft opgezocht, die woorden zijn te vinden in *De Neue Zeit*, 28 (1909—1910), deel II, blz. 991.

Mehring vergelijkt daar Dietzgen met Marx; hij zegt, dat Marx zeer

goed wist dat eene formeele denkleer aan het eind, niet aan het begin van den proletarischen bevrijdingsstrijd behoort en dat Marx zijn plan, om eene geschiedenis der logika en dialektiek te schrijven, niet heeft kunnen volvoeren. En dan zegt Mehring (door mij vertaald): „Nu willen wij in het geheel niet bestrijden, dat de geschriften van Dietzgen in die leemte eenigermate kunnen voorzien; wij bevelen ze ook gaarne aan de arbeiders aan en wel zoo, *dat zij zich op Zondag daarmede kunnen stichten, nadat zij de zes werkdagen als zoogenaamde „Eng-marxisten" zijn werkzaam geweest."*

Ik heb dus eenvoudig, wat Mehring over de geschriften van Dietzgen zeide toegepast op mijne artikelen. Op grond van dit feit zal geene enkele rechtbank mij wegens laster kunnen veroordeelen, zelfs niet die van het gezond verstand. C. H. KETNER.

* * *

Antwoord. Wij geven natuurlijk graag plaats aan dit verweer van den geachten inzender. Dr. C. H. Ketner bewijst daardoor, dat er althans onder de intellectueelen der Arbeiderspartij nog enkelen zijn, wien het niet onverschillig is, wanneer hun van Marxistische zijde wordt verweten, dat zij, door het Marxisme theoretisch en practisch te verloochenen, er zooveel toe hebben bijgedragen een groot deel der arbeidersbeweging terug te voeren op burgerlijke banen.

Wat de zaak zelf betreft onzerzijds slechts dit.

Wij blijven er bij, dat Dr. Ketner — wij nemen graag aan, tegen zijn bedoeling, maar dit verandert niets aan het effect — door de wijze, waarop hij terloops den naam van den grooten ouden strijder, die Mehring is, in zijn stukje te pas bracht, bij de meerderheid van de lezers van het tijdschrift, waarin hij zijn artikeltje plaatste, den indruk moest wekken alsof Mehring op het stuk van filosofie, op èène lijn zou mogen worden gesteld met de huidige geestelijke voorgangers der Arbeiderspartij.

Hiertegen nu ons verzet. Dit waren wij zoo vrij te qualificeeren met een woord, dat Dr. Ketner onaangenaam heeft getroffen, doch dat — wij zijn er zeker van — door Mehring zelf, die in de polemiek niet bekend staat als bizonder zachtaardig, niet als te krachtig zou worden aangemerkt.

Dr. Ketner had moeten weten, dat Mehring, wat ook zijn vroegere uitingen over filosofische kwesties, over Dietzgen en de verhouding van dezen tot het Marxisme enz. enz. mogen zijn — er zou daaromtrent zeker een interessante polemiek zijn te voeren — *thans* tegenover de geestelijke en politieke voorgangers van Dr. Ketner's partijgenooten, practisch en theoretisch een positie inneemt, welke analoog is met die van de S. D. P. tot de Arbeiderspartij ten onzent. Dat is het groote,

het alles beheerschende feit, — allesbeheerschend van Marxistisch standpunt, volgens hetwelk immers het zijn het bewustzijn bepaalt — hetwelk de voorgangers der partij van Dr. Ketner systematisch voor de arbeiders onder hun leiding trachten verborgen te houden. Die lezers weten niet, dat, alle verhoudingen in acht genomen, Mehring practisch en dientengevolge theoretisch — dus ook filosofisch in den wijdsten zin, waarin men dit woord mag gebruiken — internationaal en in Duitschland staat aan dezelfde zijde van de scheidingslijn, welke heden ten dage de arbeidersbeweging verdeelt, op elk gebiedt verdeelt, als hier te lande de S. D. P. Die lezers weten evenmin, dat, welke citaten men ook uit Mehring's haast niet te overziene geschriften moge bijbrengen, iedereen, die Mehring kent en zijn geestelijke ontwikkeling heeft gevolgd, bekend is met het feit, dat hij reeds jaren vòòr den oorlog hoe langer hoe feller in verzet kwam tegen de richting, welke een heele school van de meest bekende „Marxisten" — als welker vertegenwoordigers wij slechts Kautsky, ten onzent Van der Goes en zooveel anderen hoeven te noemen — het Marxisme wilden doen inslaan.

Hierom gaat het en *dit* moest Dr. Ketner bekend zijn: het „Marxisme" is een denkwijze, een levensopvatting, een wereldbeschouwing — dit zij aan ieders believen overgelaten — maar in ieder geval een geestesrichting, die het „strijden", als wat dan ook, gedurende 6 werkdagen en het „zich stichten" op Zondag met fraaie boekjes, welke die ook mogen zijn, steeds heeft beschouwd als iets volkomen on- of anti-Marxistisch. Waarom het goede oude woord niet gebruikt? Als iets volkomen „burgerlijks". Wij willen volstrekt niet zeggen, dat hierin iets specifiek-Marxistisch zou zijn gelegen. Verre van dien. Het zou gemakkelijk zijn aan te toonen, dat geen enkele werkelijk levende, d.i. strijdende, wereldbeschouwing of „filosofie" er ooit anders over heeft gedacht. Ook de groote burgerlijke gedachten- en voorstellingenwerelden verwierpen, toen ze nog leefden, de scheiding tusschen denken en doen, tusschen filosofeeren en handelen, tusschen „strijden" voor wat dan ook en zich of anderen stichten. In dit opzicht verschilt het „Marxisme", of de proletarische denkwijze niet van andere strijdende geestesrichtingen. Doch het is nu eenmaal zoover gekomen, dat, wat in de burgerlijke wereld iets vanzelfsprekends is geworden, het handelen en „strijden" voor zeer reëele zaken en daarnaast het beoefenen van de een of andere min of meer fraaie filosofie, het aanhangen van het een of andere idealisme, òok in de arbeidersbeweging zooal niet als hoogste wijsheid, dan toch inderdaad en practisch is ingevoerd als iets vanzelfsprekends.

Het „onschuldige" zinnetje van Dr. Ketner leek ons een echt geestes-

kind van die „richting", welker verschijningsvormen legio zijn en zeker niet beperkt tot wat men met een onzinnig woord nog „de sociaal-democratie" noemt.

Vandaar onze „toorn", toen wij Mehring's naam ermee in verband zagen gebracht.

Wat de eerste feitelijke bewering betreft, waar tegen de inzender in verzet komt, de bedoelde voorman blijkt op het kerkhof te liggen. Wat hij dus al of niet gezegd moge hebben, hij ruste in vrede. v. R.

Rusland, Duitschland, Amerika

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

I.

Bijna drie jaren heeft de oorlog geduurd, drie jaren van onmetelijke offers, van ondragelijke druk voor de massa's, zonder dat een spoor van massaal verzet opkwam. Vreemd scheen, na de breedsprakige oppositie tegen de veel zwakkere druk vóór den oorlog, nu ineens dit stomme, verzetlooze gehoorzamen en berusten van het proletariaat onder honger, marteling en vernietiging. En toch niet vreemd voor wie op de bodem van het imperialisme de klassestrijd ziet, die door machtsverhoudingen bepaald wordt. Het uitbreken van de oorlog, het ontwijken van de strijd, het overloopen van de leiders naar de zijde van de bourgeoisie was een reusachtige nederlaag van het proletariaat; alle machtsverhoudingen waren ineens ten ongunste van de arbeiders verschoven. De weg van strijd was afgesneden; zonder richtsnoer, zonder licht, zonder hoop stonden de proletarische massa's: het socialisme, waarop zij vertrouwd hadden, de ster van hun leven, had zich als baantjesjagend gekonkel met bourgeoispolitiek of als inhoudlooze frase ontpopt. In diepe machteloosheid bracht het proletariaat de donkere nacht der eerste oorlogsjaren door, onder steeds ondragelijker leed, steeds grooter offers brengend — tot langzaam een nieuwe opstandigheid opgroeide, niet als terugkeer van een tijdelijke dwaling tot oud inzicht, maar als nieuwe instinktieve practijk, tegen alle overlevering, tegen al wat zij als theorie kenden, als spontane daad van zelfbehoud tegenover vernietigende ellende — het eerste begin van een nieuwe socialistische strijd.

De Russische revolutie is de eerste groote opstandige volksbeweging, die uit de wereldoorlog geboren is. Daarom is zij in haar karakter het minst eenvoudig. Zij is geen klaar bewuste proletarische revolutie, maar een volksbeweging, waarin vele klassebewegingen en opposities, deels met, deels tegen elkaar, samenkomen. Juist omdat Rusland het minst rijp is voor een socialistische revolutie, was het het eerst rijp voor een volksopstand uit oorlogsellende. Juist omdat de regeering niet kapitalistisch genoeg was, omdat zij niet alle kapitalistische energie wist te ontvouwen, niet alle krachten der maatschappij in dienst van het imperialisme wist te organiseeren, omdat zij niet geheel de vertegenwoordiger van de agressieve politiek der bourgeoisie was, daarom was zij niet sterk genoeg en moest zij het eerst vallen. In andere landen, schreef Henriëtte Roland Holst dadelijk na de Petersburger revolutie, heeft de regeering de honger georganiseerd; in Rusland was het Tsarisme niet bekwaam genoeg om de honger te organiseeren, en

de ongeorganiseerde honger heeft het Tsarisme ten val gebracht. Een jaar lang op hongerrantsoen is uit te houden; maar drie dagen lang zonder eenig rantsoen beteekende opstand.

Daarbij kwam als tweede factor de strijd, die de Russische sociaaldemokratie (d.w.z. de richting-Lenin, die in Petersburg de meeste invloed had) onder de oorlog onverpoosd tegen de oorlog heeft gevoerd. Ook hierin komt de geringere ontwikkelingstrap van Rusland uit, waar de sociaaldemokratie nog geen plaats kon verwerven als gevestigde partij, die wat te verliezen had. Telkens opnieuw braken nog verleden jaar stakingen in de oorlogsindustrie uit, *de traditie van strijd bleef levendig*, en daardoor kwam het, dat een spontaan hongeroproer direkt kon overslaan tot een georganiseerde revolutionaire beweging.

Als derde faktor komt daarbij *de oppositie der bourgeoisie*. Men moet deze kracht niet overschatten; het eigenlijke werk werd door de arbeiders gedaan. De kadetten en Oktobristen keken, volgens de uitdrukking van een Engelsch korrespondent, het raam uit; ze keken toe, hoe kozakken en politie op de arbeiders insloegen, en dachten, dat het gezag meester zou blijven; toen het echter omgekeerd afliep en de opstand won, kwamen ze ook op straat en stelden zich aan het hoofd van de revolutie. Maar toch heeft de houding van de bourgeoisie een groote invloed op de revolutie gehad. Het was reeds lang bekend, dat zij in scherpe oppositie stond tot de Tsaar, omdat deze te veel aan vrede met Duitschland dacht; ondersteund door de Entente-regeeringen was zij van plan, bij de eerste gunstige gelegenheid een of andere grootvorst in diens plaats te zetten. Zij stak geen hand uit om de regeering te steunen, en daardoor vonden de arbeiders geen enkele sterke macht tegenover zich.

Daardoor is nu de toestand in Rusland eenigszins te vergelijken met die in Frankrijk na de Februari-revolutie van 1848. Evenals daar het geval was, staan hier twee klassen, die tesamen de revolutie maakten en samen regeeren, bourgeoisie en proletariaat, tegenover elkaar. Niet alleen principieel, maar ook in de meest aktueele praktische kwestie: de bourgeoisie wil de imperialistische oorlog, het proletariaat wenscht de vrede. En tusschen beide een andere klasse, toen in Parijs het gewapende kleinburgerdom, de nationale garde, nu in Rusland de gewapende boeren, de soldaten — de faktoren, die beslissen, aan welke kant zij zich ten slotte zullen scharen, zullen over het verder verloop van de revolutie beslissen. Maar tusschen Rusland in 1917 en Frankrijk in 1848 bestaat dit groote verschil, dat toen de klassetegenstelling eerst tot eigen verwondering der beide klassen ontdekt moest worden, terwijl nu, van begin af aan, het proletariaat, tenminste in zijn kern, begrijpt, dat de regeering een andere vijandige klasse vertegenwoordigt. En nog

dit verschil, dat er een oorlog is, die de bourgeoisie dwingt, met alle macht een burgeroorlog te vermijden, maar die haar tegelijk de pakkende leuzen aanbiedt, om het minst bewuste deel van het proletariaat van klassestrijd af te houden. De verdedigingsoorlog is de leuze, waaronder het de Russische bourgeoisie voorloopig schijnt te gelukken, de breede schare van arbeiders en soldaten aan haar kant te krijgen — een leuze, die door haar dubbelzinnigheid nog allerlei praktische uitleg toelaat — van imperialistische oorlog tot wapenstilstand en feitelijke vrede — en daarom bij uitstek geschikt is voor een tijd van overgang, waarin de politieke wil der klassen zich nog moet vormen. In de verschillende richtingen van de Russische sociaaldemocratie ziet men deze verschillende opvattingen vertegenwoordigd: de sociaalpatriotten als Tsjeïdze willen den oorlog voortzetten; de richting-Axelrod, die het naast bij het Duitsche centrum staat, en van de vredesleuze een dogma maakt, wil een afzonderlijke vrede met de Duitsche regeering sluiten; de linkerzijde om Lenin wil vrede met het Duitsche proletariaat, door de revolutie naar Duitschland over te planten. Hieruit blijkt, dat de verdere loop van de Russische revolutie wezenlijk daarvan zal afhangen, of zij zich over het overige Europa zal verbreiden.

De Russische bourgeoisie staat voor nog andere problemen. In naam der demokratie en uit noodzaak tegenover de Duitsche bezetting heeft zij aan de Polen volledige autonomie beloofd. Maar Polen is niet de eenige vreemde nationaliteit in het Russische rijk. Reeds steken de Ukrainers het hoofd op en reklameeren voor hun natie het geheele gebied tot Oeral en Zwarte zee — hun plan, een nationaal kongres te houden, zal misschien de voorloopige regeering dwingen om sneller, dan zij anders van plan was, de konstitueerende vergadering voor het geheele rijk bijeen te roepen. Hoe zal de Russische bourgeoisie daar dan tegenover het uit-elkaar-streven van de vele naties de eenheid van het rijk handhaven? Zij staat hier voor de tegenstelling tusschen de idealen der burgerlijke demokratie uit den tijd van opkomend kapitalisme: de nationale zelfbeschikking, en de eisch van het imperialisme: sterke centralisatie van een wereldstaat. Onverzoenlijk is de tegenstelling niet; in vele landen is reeds het probleem opgelost de demokratie in dienst van het imperialisme te stellen, door haar in de vorm te huldigen en haar de geestelijke inhoud te ontnemen. Hoe dit ook afloopt: hetzij in verwarring van binnenlandsche strijd der naties, hetzij in een vorm van gevestigde nationaliteitenstaat: zonder twijfel zal deze Russische ontwikkeling weer sterk terugwerken als splijtende kracht op de eenheid der Oostenrijksch-Hongaarsche monarchie.

II.

Alle oogen zijn nu op Duitschland gericht. De laatste autokratie in Europa, het laatste overblijfsel van middeleeuwsch despotisme te midden van vrije volken — zoo spreekt niet slechts de edele Wilson in zijn oorlogsverklaring, maar tot ver in de demokratisch-socialistische pers van neutrale landen klinkt hetzelfde geluid, de hoop en de verwachting, dat de Duitsche arbeiders nu het Russische voorbeeld zullen volgen. Nu is het zeker waar, dat het eerste voorbeeld van een volksmassa, in staat om een der oorlogsregeeringen omver te werpen, geweldig moet werken, om het gevoel van machteloosheid van het proletariaat weg te nemen; de ban, die jaren lang de geesten drukte, is nu weg. Maar in deze verwachtingen wordt toch het groote verschil over het hoofd gezien, dat zich in korte scherpte aldus laat formuleeren: *de Russische revolutie is een burgerlijke revolutie; de Duitsche zou een proletarische revolutie zijn.* In Rusland is de Tsaar gevallen, omdat hij aan het imperialistisch streven der bourgeoisie niet kon voldoen; in Duitschland staat de bourgeoisie gesloten achter regeering en dynastie, die sinds een halve eeuw de zuiverste vertegenwoordiger van groot-kapitalistische belangen was. In Duitschland staat het proletariaat alleen tegen de vereenigde macht van bourgeoisie, grondbezit en regeering, tegen alle heerschende klassen. Daarom zal een Duitsche revolutie, wanneer zij eenmaal komt, oneindig diepere beteekenis en wijdere strekking hebben dan de Russische. Daarin ligt tegelijk haar ontzaglijke moeilijkheid besloten en dit verklaart het lange uitblijven. Het gaat er niet om, zooals de Engelsche en Amerikaansche heeren in naief-geraffineerde kombinatie vnn domheid en huichelarij het voorstellen, het juk van een ontoerekenbaar despoot af te werpen: het gaat om den strijd tegen alle machten van het kapitaal. Daarom reeds moet men niet te hooge verwachtingen omtrent het uitbreken van een Duitsche revolutie hebben. Daar komt bij, dat het Duitsche proletariaat in den oorlog een geheel andere leerschool doorliep dan het Russische: door zijn leiders, zijn partij — zoowel de richting Scheidemann als de richting Haase — van alle strijd afgehouden, kunnen strijdgedachten eerst opkomen, *naarmate het zich geestelijk van de sociaaldemokratie* (van beide partijen, de oude en de nieuwe) *losmaakt.* En terwijl in Rusland de arbeiders meest in de fabrieken, de boeren aan het front waren, staat in Duitschland de massa der jonge en krachtige arbeiders aan het front, en zijn ze in de fabrieken en steden door vrouwen vervangen.

En toch, ondanks al die ongunstige omstandigheden, broeit er wat in Duitschland. De reusachtige offers, de ontnuchtering op militair terrein, en vooral de honger, de voortdurende knagende honger der

halfverzadiging, die niet snel tot woede prikkelt, maar de kinderen uitteert en langzaam doet sterven — zij moeten eindelijk de grens van wat geduldig te dragen is, overschrijden. En nu komt, midden April, de vermindering der broodrantsoenen, terwijl de natuur zelf, door het uitblijven van alle groeikracht, de menschen als het ware tot uiterste daden schijnt te willen drijven. Moedeloos stamelend trachten de burgerlijke bladen de arbeiders aan te praten om toch vol te houden:

„Wat nu aan brood van ons genomen wordt, is om zoo te zeggen het laatste stukje, dat wij nog sparen en missen kunnen .... Men mag verlangen, dat deze maatregel geen uur langer van kracht blijft, dan de uiterste en bitterste nood van het rijk het volk tot dit zware offer dwingt. Men mag zelfs eischen, dat tijdelijk militaire doelen achtergesteld worden bij het naastliggende doel der volksvoeding. .... Nu is wellicht het groote psychologische oogenblik gekomen, waarop de beslissing van den oorlog begint en zijn richting krijgt ... De gedachte aan ons lot, als wij ons niet beheerschen en moedeloos, juist op dit oogenblik voor den vijand bukken, moet ieder Duitscher dwingen: het hoofd omhoog. Het kan nog maar om enkele weken, hoogstens om enkele maanden gaan, dan moet de bloedige eindstrijd uit zijn en de vrede komen. De keizer zelf heeft de vrede beloofd. Slechts verblinde verleiders, kortzichtige dwazen kunnen nu wagen het volk met dit laatste zware offer der rantsoenvermindering tot vertwijfeling te brengen ... Reeds nadert de overwinning, reeds nadert het einde met een eervolle vrede voor het vaderland. Wie nu de bezinning (die Nerven) verliest, berooft de helden, die haast drie jaar aan het front hun bloed stortten, van het succes van hun strijd, hun onnoemelijk lijden, en berooft Duitschland en het Duitsche volk van geluk, bloei en rijkdom in de toekomst". *(Kölnische Zeitung*, 15 April).

En reeds barstte hier en daar verzet los, ternauwernood nog in toom gehouden door de leiders, die in Berlijn zich aan het hoofd van een „ordelijke" proteststaking stelden. Massale hongeroproeren zijn in deze en de eerstvolgende maanden haast met wiskundige zekerheid te verwachten; en onder de tegenwoordige omstandigheden, nu aan het Westelijk front Duitschland steeds meer verliest, kunnen deze hongeroproeren wellicht tot een revolutionaire volksbeweging aangroeien. Nooit was in Duitschland de kans op een revolutie zoo groot als in de eerstkomende tijd.

Dus toch een proletarische, een socialistische revolutie? Wij hebben zooeven de tegenstelling tusschen Rusland en Duitschland zeer scherp gesteld; het is nu zaak, om aan te wijzen, dat zij toch niet te absoluut mag genomen worden. Komt het eenmaal zoover, dat het oproer steeds verder om zich heen grijpt, dat de politie machteloos is, dat de soldaten met het volk fraterniseeren (alles nog heel andere dingen dan in Rusland) en de wapenen tegen de regeering richten — dan zal

evenals in Rusland *de bourgeoisie zich aan het hoofd van de revolutie stellen.* Er zijn genoeg groepen van het kleinere kapitalisme ontevreden, er zijn genoeg onverbruikte politici met demokratische kleur, Fortschrittler en sociaaldemokraten, om als leiders van een revolutie „tegen het absolutisme, tegen de jonkers, voor liberalisme en socialisme" op te treden. Zij zullen haar tot een niets-dan-politiek-demokratische omwenteling trachten te beperken en er zoo de voor het kapitalisme gevaarlijke spits af te breken. Het Duitsche kapitalisme heeft zich een halve eeuw lang vereenzelvigd met de absolutistisch-militairistische jonkerregeering — maar *het kapitalisme kan ook anders.* Als het moet, werkelijk móét, kan het met elke regeervorm werken. Kan de dynastie geen overwinning verzekeren, dan wordt zij een onbruikbaar instrument. Breekt het volk de vorsten- en jonkermacht, beter dan in 1848, zóó dat ze voor goed gebroken is, dan zal het kapitaal zich schikken, liever dan de macht geheel aan het proletariaat te laten. Het zal het niet graag doen, want daarbij zal het allerlei imperialistische veroveringsplannen moeten laten varen; maar liever zal het houden wat het nog heeft en redden wat kan, dan alles te verliezen. Dan zal het ook de vrede krijgen; want de Engelsche bourgeoisie zal dan van de vrees voor zijn agressieve mededinger ontslagen zijn.

Natuurlijk zal dan daarmee de Duitsche revolutie niet afgesloten maar eerst begonnen zijn. Hoe de klassestrijd zich daarin ontwikkelen zal, en hoe deze weer op de andere landen, op de algemeene politiek, op het wereldimperialisme zal terugwerken, daarover is nog maar hoogst moeilijk een vermoeden op te stellen. Wij staan dan aan het begin van een periode van zoo vérstrekkende, diep ingrijpende wereldgebeurtenissen, dat elk voorbeeld in de moderne wereldgeschiedenis daarvoor ontbreekt.

III.

Terwijl in Europa reeds „de hand op de muur" verscheen en zijn vurige letters schrijft, stort Amerika zich als frissche kracht in de wereldoorlog. Wilson de pacifist — nooit is het pacifisme zoo geblameerd en in zijn ware gedaante getoond — roept zijn volk op voor den strijd vóór de vrijheid, tegen de barbaarschheid. Toen Engeland drie jaar geleden de oorlog begon vóór vrijheid, vóór demokratie, vóór kultuur, tegen imperialistisch geweld, toen spraken wij van huichelarij; maar er was toch in zooverre een grond voor die mooie tirades, als in Engeland inderdaad de burgerlijke kultuur en de persoonlijke vrijheid hooger stonden dan in Duitschland. Maar Amerika: waar bij verkiezingen de meest schaamtelooze korruptie heerscht, waar bij stakingen de arbeiders geregeld door gewapende hooligans neergeschoten worden, waar bij elk konflikt tusschen kapitaal en arbeid de meest wettelooze gewelddaden

ongestraft gepleegd worden, waar voormannen der arbeidsbeweging opgelicht, veroordeeld en terechtgesteld worden op notorisch valsche verklaringen van als zoodanig bekende misdadigers, waar werkeloozen opgesloten en mishandeld worden met geraffineerde wreedheid, waar persoonlijke vrijheid en rechtszekerheid zoo weinig gerespekteerd worden als in geen enkel ander land, Rusland vóór de revolutie uitgezonderd, waarmee vergeleken zelfs de Pruissische politieheerschappij als model van strikte onpartijdigheid en humaniteit mag gelden — Amerika als kampioen voor kultuur en vrijheid! Het loont natuurlijk niet, de frases en leuzen te kritiseeren, die elke imperialistische regeering noodig heeft, als zij een oorlog wil. Van meer belang is het, de werkelijke drijfveeren te onderzoeken, die Wilson, als woord-van het groote dollarkapitaal, er toe konden brengen aan de oorlog deel te nemen.

Oogenschijnlijk is er bij deze oorlog geen voordeel te behalen. De Amerikaansche kapitalisten leverden tegen grof geld reusachtige massa's oorlogsmateriaal aan de Entente; milliarden hebben ze daarmee verdiend: nu zullen ze hetzelfde oorlogstuig naar het Fransche front mogen zenden zonder dat ze er geld uit Engeland of Frankrijk voor krijgen. Wel is waar is het voor de fabrikanten hetzelfde, of zij door Engeland of door hun eigen regeering betaald worden; en mogelijk vreesden zij, nu Engeland en Frankrijk hun oorlogsindustrie in orde hebben, een verminderen van de bestellingen zoodat zij een nieuwe afnemer noodig hebben. Tevoren leenden de Amerikaansche kapitalisten geld aan de Entente en werden zij, in plaats van het verarmde Engeland, de bankiers van de wereld: nu zullen ze aan hun eigen land geld kunnen leenen. Van het engere geldstandpunt bezien lijkt het meedoen van Amerika een domheid, een toegeven aan hartstocht en haat, waarbij het als staat slechts nadeelen lijdt: reusachtige uitgaven en toenemende schuldenlast voor een land, dat te voren niets deed dan oorlogswinst opstrijken.

Maar het imperialisme is geen kleine bekrompen winzucht; het is groote winzucht, tot de hoogte van een energieke wereldpolitiek opgeklommen. Om zijn groote doeleinden te bereiken moet het groote uitgaven en offers wagen; imperialistische politiek mag niet krenterig zijn. Niet de onmiddellijke winst, maar de *algemeene imperialistische politiek* heeft het optreden van Amerika bepaald. Reeds dadelijk moest het stadium van de Europeesche oorlog tot ingrijpen dwingen: wel was Duitschland in de verdediging teruggedrongen, maar de duikbootoorlog begon zwaar op Engeland te drukken. Amerika is financieel te zeer bij een overwinning van de Entente geinterresseerd, om lijdelijk aan te zien, dat de strijd misschien onbeslist zou blijven: aktieve hulp tegen de

duikbootbedreiging was dus noodig, en dit zal ook wel de voornaamste oorlogsaktie van Amerika zijn.

Maar er komt meer bij. Door de geweldige uitputting van Europa wordt Amerika het leidende kapitalistische land der wereld; het wil daarom ook politiek meespreken en over de toekomst van Europa mee beslissen -- de leer van Monroe in zijn tegendeel verkeerd. In de verdere lotgevallen van de kapitalistische wereld wil het *een eerste beslissende macht* zijn: nu in Europa, straks in Oost-Azië, waar nog een beslissende strijd wacht. Voor die strijd is Amerika militair niet toegerust: tegenover het Japansche leger zou het geen troepen van beteekenis kunnen stellen. Dat weten de Amerikaansche regeerders; maar zij weten ook, hoe moeilijk het is, zulke voorbereidingen te treffen, die diep ingrijpen in de ingewortelde instellingen van het land. Engeland kon stap voor stap, in twee jaren, tot een zoo goed als algemeene dienstplicht overgaan; het had de tijd om de menschen geleidelijk er aan te wennen, omdat de vijand over zee stond. Die zekerheid heeft Amerika niet; het heeft dadelijk een leger noodig. En dat kan het alleen krijgen, wanneer een overigens absoluut-ongevaarlijke oorlog de noodige militaire geestdrift en oorlogsroes wekt. De gelegenheid was nu gunstig, om uit de verontwaardiging over Duitsche barbaarschheid en gruwelen de noodige munt te slaan; en de haastige indiening van een *wet tot verplichte krijgsdienst* door Wilson toont, waar het om te doen was. Niet voor deze oorlog is dat noodig, maar voor komende oorlogen. Deze oorlogsverklaring dient slechts als psychologisch middel ter voorbereiding van de komende strijd om wereldheerschappij.

Daarmee breekt een nieuw tijdperk voor de Amerikaansche arbeidersbeweging aan. Ook Amerika zal dan de baan der wereldrevolutie betreden.

Indië Weerbaar?

DOOR

B. COLTOF.

Het is niet enkel een toeval, een gril van de Muze der historie, noch ook het glorierijke resultaat van de dapperheid en stoutmoedigheid onzer voorvaderen, dat het kleine Holland een in alle opzichten zoo buitengewoon belangrijk koloniaal rijk bezit. Integendeel; veeleer zou men aan een malle gril der Muze moeten denken, indien het wereldtooneel anders verdeeld ware. Holland gelegen aan de uitmonding van Europa's voornaamste handelswegen eenerzijds, aan het beginpunt van den waterweg naar de Nieuwe Wereld ter andere zijde, was door zijn

ligging en historischen groei er op aangewezen, een der eerste en voornaamste koloniale rijken te vormen. En het verdient opmerking, dat wat er van dit eertijds nog zooveel uitgestrekter koloniaal gebied is overgebleven, door zijn ligging op de wereldkaart een strategische en commercieele beteekenis heeft, die een merkwaardige overeenkomst vertoont met die van Holland ten opzichte van Europa.

Zoo is de geschiedenis van de ontwikkeling van bourgeoisie en kapitalisme in Holland ten nauwste samengeweven met die zijner koloniale politiek, en, ofschoon aphorismen altijd eenigszins onjuist zijn, kan men welhaast beweren: de geschiedenis van Hollands koloniale politiek is gedurende een paar eeuwen tevens de geschiedenis van het Europeesche kapitalisme.

Tempora mutantur.... Het bezit van zoo rijke koloniën is een der grootste oorzaken geweest, waardoor het Hollandsche kapitaal is achtergebleven en overvleugeld in den ontwikkelingsgang van handels- tot industieel kapitaal, en op zijn beurt is dit achterblijven van het moederland oorzaak geworden van een versteening in de methoden der koloniale uitbuiting. Land- en boschbouw-cultures bleven daarin eeuwen lang de voornaamste rol spelen, en, hoe winstgevend de aldus verkregen tropische producten ook mogen zijn, de intensiteit van deze wijze van uitbuiting is door natuurlijke, physieke en historische gegevens zeer beperkt. Holland, dat eenmaal de pionier was van het kapitalisme op zijn ontginningstocht rond de aarde, bleef in de ontwikkeling zoolang staan, dat het vergelijkenderwijs terugzonk op de laagste sporten van achterlijkheid.

Ofschoon het Hollandsche kapitaal door zijn geldmacht nog steeds ook internationaal een vrij aanzienlijke beteekenis heeft, is het in den ontwikkelingsgang van het kapitalisme sedert lang absoluut niet meer richting-gevend; ja dikwijls mocht men twijfelen of het zelfs wel de evolutie in bescheiden tempo volgde, of het niet letterlijk een tweede China zou worden.

In de laatste 10 à 15 jaren hebben wij gezien, dat die vrees niet bewaarheid zou worden. Langzaam, heel langzaam geraakte de bijna versteende beeltenis van ons kolonialisme in beweging, begon eenzelfde evolutie te volgen, die in andere koloniale rijken reeds in snel tempo was ingezet.

Wij hebben in onzen kring dikwijls het woord „imperialisme" gebezigd, als wij spraken over de verschijnselen van dit nieuw ontwakend koloniaal kapitalisme: de gewelddadige onderwerping van de z.g. Buitenbezittingen, het openen van reusachtige nieuwe uitbuitingsgebieden vooral voor den mijnbouw, het opleggen van belastingen aan de inlanders en het vervangen van heerendiensten door „vrijen" (loon-)

arbeid. Als aanduiding van een richting, een strekking was de naam imperialisme daarbij zeker op zijn plaats; maar toch moeten wij bij meer nauwkeurige oriënteering vaststellen, dat van een min of meer consequent en doelbewust imperialistisch streven in onze koloniale politiek eerst sedert enkele jaren sprake is. Eerst een complex van maatregelen, waarvan de voorbereiding en de tot-stand-koming valt binnen de laatste jaren, kunnen wij aanmerken als imperialistisch, als gericht op den opbouw van een Groot-Nederlandsch imperium.

De eerste van die maatregelen was de wijziging van de Indische Comptabiliteitswet, waardoor Indië geproclameerd werd tot een rechtspersoon. Het paste in de lijst van de imperialistische quasi-democratie, om de verleening der rechtspersoonlijkheid op te blazen tot een „vooruitstrevenden" maatregel, een mondig-verklaring van Indië, en onze brave S. D. A. P.-sche Kamerleden (wij hebben er in het toenmalige weekblad *De Tribune* indertijd op gewezen) liepen maar al te graag in de voor hen opgezette val door deze mondig-verklaring van Indië te vereenzelvigen met eene ontvoogding van het Indische volk. Natuurlijk was er niets dat minder in de bedoeling lag van de koloniale machthebbers. De naastbijliggende bedoeling van die rechtspersoonlijkheid was het scheppen van de mogelijkheid om leeningen uit te schrijven ten name van Nederlandsch-Indië. Tot dusver had Nederland altijd voorzien in de Indische kasbehoeften; maar nu voor de in vele deelen van Indië noodzakelijke openbare werken (havens, spoorwegen enz.) enorme sommen noodig waren, en de vrees niet denkbeeldig was dat op een goeden dag heel Indië door een vriendelijken buurstaat zou worden ingepalmd, nu wilde onze bourgeoisie zich liever niet wagen aan de kans om in dat geval met de gebakken peren, i. c. met een groote koloniale schuld maar zonder koloniaal bezit, over te blijven. Het leenen op naam van Indië was dus vooreerst een voorzorgsmaatregel voor de Hollandsche brandkast.

Maar die maatregel had de verdere strekking, aan Nederlandsch-Indië een eigen, van het Hollandsche min of meer onafhankelijk financiewezen te verleenen. Men weet, dat tallooze malen in de historie gebleken is, dat de vorming van een eigen financiewezen het uitgangspunt is voor een eigen staatsvorming. Op dien weg is de tweede stap de verleden jaar in het parlement gevoteerde Indische Volksraad.

Dat die Volksraad absoluut geen volksvertegenwoordiging [1]) zal zijn doch een willig instrument in de handen der heerschers, mag ons niet den blik doen sluiten voor zijn verreikende beteekenis. De Indische Volksraad

---

[1]) Ik ben trouwens zeer sceptisch gestemd omtrent de mogelijkheid en wenschelijkheid om voorshands voor geheel Indië zulk een instituut in het leven te roepen.

staat van een volksvertegenwoordiging even ver, als de nieuwe artikelen 110 en 111 van het Indische Regeeringsreglement (betreffende de rechten van drukpers en van vereeniging en vergadering) staan van onze begrippen omtrent politieke rechten en vrijheden. In beide opzichten — volksvertegenwoordiging en burgerrechten — hebben de heerschers natuurlijk wéldoordacht en opzettelijk slechts zóó weinig gegeven, dat het gebodene slechts een caricatuur is van den weidschen titel, dien het voert. De bedoeling is immers volstrekt niet, het Indische Rijk wezenlijk vrij te maken of het daartoe den weg te openen.

Neen, de bedoeling is wel een Indisch, een groot-Nederlandsch Rijk te vormen, doch nauw gebonden aan Nederland. Vrijheden en rechten worden dus niet gegeven; maar er ligt in al deze maatregelen toch een element, waarop — zoover wij weten — in onze koloniale litteratuur tot dusver niet het licht is geworpen: namelijk de overgang van het oude primitieve koloniale uitbuitingssysteem, waarin de kolonie eenvoudig een rechteloos, uitgezogen wingewest is, naar het modern-kapitalistische stelsel, waarin kolonie en moederland te zamen, nauw-verbonden door politieke en economische wetgeving, een onmetelijk uitbuitingsgebied vormen.

De overgang dus van de oude kapitalistische koloniale politiek naar het modern-kapitalistische Imperium. Zulk een imperium te vormen uit eigen krachten, waarbij de kolonie alleen de passieve rol speelt van zich te laten exploiteeren, gaat te eenen male boven de krachten niet alleen van Nederland, maar van bijna elk Europeesch rijk. De kolonie moet in het groote wereldrijk haar aandeel leveren; zij moet een staat worden met eigen staatsleven en organen.

Een staat, natuurlijk, die zóó gebonden wordt aan het „moederland", dat hij daaraan toch altijd schatplichtig blijft. Een verhouding, die eenigermate te vergelijken is met die tusschen Engeland en zijne „dominions", ofschoon de in een langdurig groeiproces ontstane vrij sterke onafhankelijkheid van sommige dier dominions onzen imperialisten zeker te ver zou gaan.

Tot den opbouw van dit staatsbestel strekt ook het wetsvoorstel omtrent een militie in Indië, dat door de ontstane agitatie met den naam „Indië Weerbaar" is gedoopt.

> „Vaststaat — aldus zegt Minister Pleyte in zijn Memorie van Antwoord — dat van politieke zelfstandigheid van Nederlandsch-Indië nimmer sprake zal kunnen zijn, als de bevolking niet weerbaar is."

Wij weten wat we onder deze „politieke zelfstandigheid" hebben te verstaan. In het kapitalisme behoort bij een staat, een leger. En vooral bij een staat, dien men de schatkamer van het moederlandsche kapitaal zou kunnen noemen.

De Minister heeft bij de mondelinge verdediging van zijn ontwerp zijn denkbeelden op dit stuk nog wat nader uitgewerkt. Hij haalde in een antwoord aan Mr. Troelstra, de koloniale paragraaf aan uit het strijdprogram der S.D.A.P.: „ontwikkeling van het koloniaal beheer in de richting van zelfbestuur der koloniën".

Daarop liet hij volgen:

„Dat wil de Regeering ook en in zooverre schaar ik mij gaarne onder de vaan, die door den geachten afgevaardigde is opgeheven.

Maar de geachte afgevaardigde zegt mij: wat verstaat gij onder dat zelfbestuur? Ik meen te mogen antwoorden: hetzelfde als gij. Ik meen dat Ned.-Indië, of liever gezegd de verschillende bevolkingsgroepen, die het bewonen, verbonden door den eertijds door vreemde overheersching aangelegden dwang, maar later uit het besef van het gemeenebest, door een gekozen vertegenwoordigend lichaam en een daaraan verantwoordelijk uitvoerend gezag zullen worden bestuurd."

* * *

De heer Troelstra had dus volkomen gelijk, toen hij het wetsontwerp kenschetste als een imperialistisch ontwerp, dienstig om het imperialisme te versterken. Hij had trouwens nog in meerder opzicht gelijk. Vooral in de wijze, waarop hij de „Indië Weerbaar" — agitatie ontleedde en haar zuiver kapitalistisch zaken-karakter openbaar legde. Er ligt, dit moeten wij er bij voegen, in deze critiek, hoe verdienstelijk zij overigens moge zijn, niets specifiek socialistisch; hetgeen wel duidelijk blijkt uit de omstandigheid, dat de heer Marchant, die als kleinburgerlijk democraat ook nog wat tegen het groot-imperialisme sputtert en spartelt, hem in deze scherpe en felle critiek minstens evenaarde.

Wij moeten, voordat wij die critici en hun gestie ietwat nader beschouwen, eerst nog even het oog wenden naar den spreker, die als vertolker van de buiten-parlementaire agitatie (het imperialisme verstaat het uitnemend, zulk een agitatie te ensceneeren) in de Tweede Kamer is opgetreden, den heer Dresselhuys. Wij hebben al eenmaal in een vorig nummer dezen parlementariër onder ons ontleedmes genomen. Toen (bij het begrootingsdebat) poseerde hij als „pacifist". De „eenige oplossing van de bestaande internationale crisis" was de wereldvrede, door internationalen dwang gehandhaafd. En zoo zeker was de redenaar van deze toekomst-verwachting, dat hij bij den Minister van Buitenlandsche Zaken op spoed aandrong, opdat Nederland bij dit algemeene vredes-festijn toch vooral niet te laat zou komen.

Nog grooter haast, intusschen, dan met zijn wereldvrede, heeft de heer Dresselhuys met de inrichting en militariseering van het Indisch-Nederlandsch Rijk. Van dit denkbeeld verlangt hij de „onmiddellijke executie door daden" van den Minister, wien hij zijn vertrouwen slechts schenkt onder voorbehoud, dat hij ten deze snel zal handelen.

Hij spreekt verder van een „noodwet", die „urgent" is, — kortom men krijgt den indruk dat hij toch niet zoo vast op de spoedige komst van den wereldvrede vertrouwt, dat hij de toekomst met eenige gerustheid druft tegemoetzien. Onze karakteristiek (in het Maartnummer van de N. T.) van dit pacifisme als „volksverlakkerij" was waarlijk niet onjuist.

Het loont de moeite eens te zien, hoezeer deze leider van het pacifisme als een wasecht imperialist en militaritisch drijver is opgetreden. Met een zekere brutale eerlijkheid wijst hij het brandkastbelang aan als voornaamsten factor voor zijn belangstelling:

„De buitengewone belangstelling, die dit ontwerp nu in land en Kamer ondervindt, is naar mijn overtuiging wel degelijk voortgesproten uit de nu meer dan ooit te voren gegronde vrees, dat wij ons Nederlandsch Oost-Indië zouden kunnen verliezen."

De geachte afgevaardige hield het

„voor volkomen onmenschkundig te willen betwisten, dat ons aller belangstelling voor Indië ten deele voortspruit, althans moet voortspruiten, uit de groote belangen die Nederland daar heeft."

Met eenige minachting spreekt hij van het „hyper-ethische" denkbeeld eener

„zedelijke en philantropische belangstelling, die wij evengoed kunnen koesteren voor Midden-Afrika of China."

Neen, de belangstelling dezer heeren is om den drommel niet een philantropische! Sprekend over „het beeld van voogdijverhouding tusschen Nederland en Indië" zegt de heer Dresselhuys:

„dat hier de betrekking bestaat van moeder-voogdes, die met haar pupil in nog onverdeelde gemeenschap leeft en naast de natuurlijk domineerende liefde voor het kind, de ethische opvoeding, (!) materieel een gemeenschappelijk belang moet behartigen."

De pacifistische beweging neemt wel eens den schijn aan van een ethiek, een soort geweten der bourgeoisie te vertegenwoordigen. Het is aardig te zien hoe ruim van opvattingen dit „geweten" is; een ruimte van opvatting, die trouwens ter zijde gestreefd wordt door die der „Christelijke" politici, die de ethiek der kleine burgerij vertegenwoordigen, en wier woordvoerder (Scheurer) aan de hand van een geschrift van Dr. Kuyper betoogde,

„dat wel degelijk voordeelen en profijt kunnen getrokken worden ten bate van den voogd."

Doch keeren wij nog even terug tot den heer Dresselhuys, om te vernemen welke militaire maatregelen hij tot beveiliging van deze "voordeelen en profijt" verlangt. In de eerste plaats juicht hij het plan

van een Indisch militieleger van heeler harte toe. [1]) Daarbij is, natuurlijk, een machtige vloot noodig. Voorts moet het bestaande vrijwilligersleger gehandhaafd worden als

„een steeds voor alle diensten gereedstaand modelkorps, conservator van militairen geest en tucht."

En eindelijk betreurde de geachte spreker, dat bij de Grondwetsherziening niet tevens het grondwettelijk verbod was opgeheven om de landmilitie naar Indië te zenden. Hierin vooral herkent men den volbloed militarist.

Wij hebben aan de rede van dezen afgevaardigde eenige aandacht geschonken, niet uit belangstelling in zijn persoon, maar omdat de beweging, waarvan hij de vertegenwoordiger is, onze aandacht vereischt. In hem is de burgerlijke vredesbeweging geïncarneerd, de beweging van „tea's" en gezellige avondjes, maar die tijdens dezen oorlog zich eenige arbeidersleiders heeft geassocieerd tot versterking van haar invloed en gezag in proletarische kringen.

De heer Troelstra heeft zijn critiek op den Tielschen afgevaardigde anders opgezet. Hij meende een tegenstelling, een „zonderlinge combinatie" te zien in zijn militaristisch optreden en zijn leiderschap van den Anti-Oorlogsraad. Doch de heer Dresselhuys kon ztch tegen dezen aanval zeer wel verweren. Hij kon Mr. Troelstra verzekeren — en wie kan ten deze meer competent zijn dan de voorzitter eener organisatie? — dat deze zich in het karakter van den Anti-Oorlogsraad absoluut vergiste, en hij leverde daarvan inderdaad een afdoend bewijs door de mededeeling,

„dat reeds van den beginne af aan honderden Nederlandsche officieren tot de medestanders van dien raad hebben behoord."

Wij mogen dus met het volste recht dezen raad vereenzelvigen met het imperialistisch optreden van zijn voorzitter, en wij concludeeren, dat het schijnheilig vredesblaadje, waarmede deze organisatie zich heeft omhangen, haar gevaarlijk wezen als imperialistisch propaganda-instituut des te scherper accentueert.

Geen wonder dat de heer Treelstra er de voorkeur aan heeft gegeven op dit gedeelte van des heeren Dresselhuys' repliek te zwijgen, liever dan deze gevolgtrekking te moeten maken. Met blijkbaar en zeer verklaarbaar opzet heeft hij zich bepaald bij de mislukte poging om

---

[1]) Tusschen haakjes vestigen wij nog de aandacht op de in het Kamerdebat van verschillende zijden uitgesproken, en ook door den Minister beaamde noodzakelijkheid, dat voor de voorziening van dit militieleger in tijd van oorlog, als de verbinding met Europa verbroken wordt, een oorlogsindustrie op Java noodig zal zijn. Ziedaar een eerste stap tot de industrialiseering van Java, die onmisbaar is voor de ontwikkeling van het Imperium tot een intensief uitbuitingsgebied.

een tegenstelling te construeeren tusschen den Raad en zijn voorzitter. Zijn streven was, de burgerlijke vredesbeweging in bescherming te nemen tegen en ten koste van haar leider. Immers door den Anti-Oorlogsraad te ontmaskeren, zou hij een aantal van zijn eigen partijgenooten, waaronder vooraanstaande, moeten verloochenen, en liever dan dit te doen, verzaakt de heer Troelstra zijn plicht als voorlichter van het proletariaat.

* * *

Hetgeen wij naar aanleiding van dit onderdeel van Troelstra's optreden willen zeggen, kan op zijn geheele rede toepassing vinden. Het groote misbaar, de talrijke scherpe aanvallen en dikke woorden tegen kapitalisme, imperialisme en militarisme moeten op den argeloozen hoorder of lezer den indruk maken, dat de leider der S. D. A. P. ditmaal toch weer eens op de ouderwetsche scherpe, onverzoenlijke manier is van leer getrokken.

Die indruk is schijn, niets dan bedriegelijke schijn. Het is het verderfelijke en gevaarlijke in de figuur van dezen politicus, dat hij voor de anti-socialistische oogmerken zijner politiek veelal een socialitisch-klinkend, dus misleidend en bedriegelijk woord vindt.

Het is belangwekkend te zien, hoe de heer Troelstra het heeft aangelegd, te poseeren als kampvechter tegen het imperialisme, en tevens aan dat imperialisme de eene concessie na de andere te doen. Hij heeft zich met groote stelligheid verzet tegen de imperialistische agitatie en het imperialistische wetsontwerp. Maar waarom?

Wilde hij geen man en geen cent toestaan aan het koloniale militarisme? O neen, want toen de heer Bogaardt hem deze bewering in de schoenen wilde schuiven, verzette hij zich nadrukkelijk tegen die „beschuldiging".

De Minister van Koloniën gaf van Troelstra's betoog een heel juist résumé in deze woorden:

> „M. de V.! Het heeft mij getroffen, dat de geachte afgevaardigde bij de bestrijding van de Regeeringspolitiek in deze niet zulk een strakke lijn heeft getrokken als hij gewoon is te doen. De g. a. heeft niet een peremptoire exceptie in het midden gebracht, maar een dilatoire. Hij heeft gezegd: kan die zaak nu geen uitstel lijden? Temporiseer toch een beetje . . . ."

Uitstel, dit was het woord, waarin Troelstra zelf de slotsom van zijn betoog samenvatte. Uitstel, — geen afwijzing, geen bestrijding. Een uitstel, dat naar zijn eigen meening

> „ook gerust kan worden aanvaard door hen, die van meening zijn, dat in elk geval onze koloniën, met verandering van weermacht aldaar, zullen moeten worden verdedigd."

Die meening, dat ook de meest militante imperialisten wel voor uitstel zouden zijn te vinden is tamelijk naïef. Van evenveel goedgeloovigheid getuigt trouwens de motiveering, waarop mr. Troelstra zijn pleidooi voor uitstel grondt. Hij heeft daartoe het pacifistisch wondergeloof, waarvan de heer Dresselhuys bij de Staatsbegrooting getuigde, tot het zijne gemaakt:

„Niet dat wij meenen dat het zeker is, dat na dezen oorlog het „vrede op aarde" direct werkelijkheid zal zijn geworden, maar wij hebben de hoop nog niet opgegeven. Wij hebben gehoord de staatslieden van alle partijen, van alle oorlogvoerende landen, zich uitsprekende voor beperking der bewapening, voor internationale arbitrage, voor economische „Verständigung"."

En de heer Troelstra, die tegenwoordig immers zoo druk met diplomaten omgaat, verklaarde dat „voor ons deze woorden tot dusver nog geen drogredenen zijn geweest".

De heer P. J. Troelstra heeft van het imperialisme, hoe dikwijls hij ook in deze rede dat woord in den mond moge genomen hebben, toch altijd nog een zóó wonderlijk begrip, een zóó goedaardige en blijmoedige opvatting, dat hij maar steeds in de hoop blijft leven, dat na dezen oorlog geen andere meer zal volgen, dat dan de bewapeningen zullen gestaakt, de zwaarden opgestoken en alom de vredespijp gerookt zal worden. En nietwaar? zou het dan niet dwaas zijn als wij ons, met dit heerlijk verschiet voor oogen, nu de kosten en de moeite zouden gaan getroosten om ons in Indië een leger, een vloot, kanonnen, munitie enz. aan te schaffen?

De Friesche afgevaardigde, wiens dichterlijke natuur uit dit droombeeld spreekt, is echter anderzijds practicus genoeg om ook te denken aan de mogelijkheid, dat de wereld er na dezen oorlog ietwat minder genoeglijk zou kunnen uitzien. En in dat geval is hij niet ongenegen om met het militarisme te marchandeeren.

„Wanneer de Regeering tot ons kwam — aldus gaf hij aan deze gezindheid in voorzichtige termen uiting — en zeide: ik wil binnen de grenzen van het tegenwoordige, ter vervanging van sommige korpsen (men bedenke: de werving in Europa gaat slecht; vervanging van incomplete Europeesche door inlandsche korpsen beteekent versterking van het leger), het Indische element versterken door de Indiërs in grooter getale te doen medewerken aan de verdediging op den grondslag van een vrijwilligersstelsel, dan zou dit principieele bezwaar bij ons niet bestaan."

En waarom wil de heer Troelstra, wat vreemd schijnt voor een „democraat", wel een vrijwilligers-, maar geen militieleger? Welk „principieel bezwaar" zit daarbij voor? Wij laten hem maar weer zelf aan het woord:

„De hoofdzaak, waarom het mij voorkomt, dat het inlijven van de Indische bevolking in een militieleger minstens praematuur is, ligt op het gebied der politiek. De politieke toestand in Indië is van dien aard, dat indien men zegt: wij moeten een Indisch militieleger hebben, om ons te verdedigen en ons gezag te handhaven, het juist allerminst zeker is, of men daarmede niet het tegenovergestelde bereikt."

Omdat hij achter de betrouwbaarheid der inlanders, hun aanhankelijkheid aan het Nederlandsche kapitalisme „een dik vraagteeken" zet, daarom vreest hij de weerbaarheid van het Indische volk.

Ook het militarisme ter zee ontmoet bij de heer Troelstra niet een onverzettelijk tegenstander. Ook hier volgt hij dezelfde taktiek: hij sleept een heel arsenaal van krachttermen tegen het militarisme bijeen, maar stilletjes en zóó dat alleen een scherp toehoorder — en dat zijn immers zijn volgelingen niet — het verstaat, geeft hij te kennen, dat zijn bezwaren zich slechts tegen een bepaald maritiem systeem, dat van een slagvloot, richten,

„terwijl wij misschien, ter handhaving van de neutraliteit van Indië, onze stem aan een zeker aantal onderzeebooten kunnen geven."

„Meer behoef ik — zoo voegde hij er beteekenisvol bij — over dat punt niet te zeggen." Inderdaad, de spreker had gelijk, dat hij hier zijn woorden op een goudschaal woog!

Nogmaals, de heer Troelstra heeft veel juiste dingen opgemerkt. Wij knippen, om hiermede van hem afscheid te nemen, nog enkele zinsneden uit zijn peroratie:

„Ik wil wel zeggen, dat deze zaak, de behandeling van dit wetsontwerp en het standpunt, dat de verschillende partijen ten opzichte van deze aangelegenheid innemen, voor mij een zaak is van het eerste belang voor de richting, die de Nederlandsche politiek in de naaste teekomst zal ingaan....

De toekomstige politiek van ons land en van andere landen, daar ben ik zeker van, zal worden gekenmerkt door de vraag, of wij den strijd tegen het imperialisme zullen voeren, ja dan neen, en wie dien strijd niet aandurft, wie daarvoor teruggaat, heeft het recht verloren om zich een vriend van de vrede te noemen."

En ook, zeggen wij hierbij, om zich socialist te noemen. De lezer zal kunnen beoordeelen, wien deze schoen past.

* * *

Ons eigen oordeel is in enkele woorden samen te vallen. Wij die den strijd tegen het imperialisme wel aandurven niet alleen, maar dien als onzen hoogsten plicht beschouwen, — wij kunnen de leuze

„Indië Weerbaar" aanvaarden en tot de onze maken. Inderdaad, wij willen de weerbaarheid van Indië en de Indische volkeren, hun weerbaarheid tegen het imperialisme. En om die weerbaarheid te bevorderen, zetten wij den voet dwars aan het streven naar het groot-Nederlandsch Imperium, dat de lang-jarige knechting en onderwerping van Indische en Nederlandsche proletariërs in gelijke mate beoogt.

De S.D.A.P.-minderheid op het jongste Congres

DOOR

ENKA.

Het was duidelijk voor wie de kaart van het S. D. A. P.-land ook maar eenigszins kende, dat sinds het vorig Arnhemsch congres, in 1915, de minderheid aanzienlijk terrein-verlies te boeken had.

Geen wonder!

Ze bezat geenerlei organisatie, ze bezat geen orgaan, ze bezat geen eenheid.

Terwijl de meerderheid in het bezit van dat alles was.

In verreweg de meeste afdeelingen was haar wil wet, in het Partijbestuur noch in de Kamerfraktie stootte ze op oppositie, dus kon zij de gansche organisatorische machine naar den meerderheidswil doen functioneeren.

Een voorname oorzaak hiervan was het wegdruppelen uit de afdeelingen juist van de meest principieele, de meest „linksche" elementen. Wij hebben dat dezen geestverwanten vaak verweten, en op hun stereotiep verweer, „dat ze 't er niet langer konben uithouden" gevraagd, of dan een gevoelsargumeut in deze den doorslag mocht geven.

Onze eigen overtuiging was, dat, aangezien de S.D.A.P. de politieke organisatie is, die meer dan eenige andere invloed heeft op de Nederlandsche arbeidersklasse, alles in 't werk gesteld moest worden, om het revolutionaire element in die partij te behouden en te versterken.

Twee jaar geleden schreef Henr. Roland Holst, dat het S. D. A. P.-congres van 1915 niet anders wezen kon dan een voorpostengevecht; de eigenlijke strijd zou later komen, en internationaal worden uitgevochten. Tallooze malen heb ik mij op dat woord beroepen, om weifelaars tot blijven in de partij te bewegen. Straks, als die tijden kwamen, moest ook de S.D.A.P. in den strijd om de sociale revolutie nog een faktor van beteekenis zijn. Wij mochten haar niet zonder meer aan nationalisme en reformisme prijs geven.

En zoo konden wij spreken, omdat wij nog in de minderheid geloofden.

Het was geen benijdenswaarde positie voor ons, vooral niet voor de propagandisten. In tegenstelling met verreweg de meeste sprekers

brachten wij het revolutionair-socialistisch *beginsel* scherp naar voren, de *organisatie* bleef uiteraard op den achtergrond.

Soms gaf dat aanleiding tot conflicten met partijgenooten. Zoo wanneer ons gevraagd werd, *Het Volk* aan te bevelen en wij dat werk den voorzitter moesten overdragen, omdat we *Het Volk* niet aanbevelen *konden*.

Ook gebeurde het o.a., dat men na een vergadering een nieuwe afdeeling trachtte op te richten, maar enkele hoorders den voorzitter meedeelden, dat, werd er in de S. D. A P. altijd anti-militairistisch gesproken, er in hun dorp ongetwijfeld een bloeiende afdeeling tot stand kon komen. Zoolang de S. D. A P. militaristisch bleef, was daar evenwel geen denken aan. Dan hield ik dezen geestverwanten voor, dat ze ook in de partij konden komen, om de minderheid te versterken, maar ik vrees, dat dat niet heel overtuigend geklonken heeft. Het is iets anders. zelf zoo lang mogelijk in een partij, wier daden men verkeerd acht, te blijven, en anderen tot blijven te bewegen, dan met dezelfde verzekerdheid anderen tot binnenkomen aan te sporen.

Tot binnenkomen, d.i, ook tot de dagelijksche lezing van *Het Volk*.

Meer nog dan in haar organisatorische kracht lag de macht van de meerderheid in *Het Volk*.

Ook in de andere organen, de kleine pers. Behalve de Dordtsche *Volksstem* was er geen gewestelijk orgaan, waaruit een duidelijk oppositioneel geluid werd gehoord. En in A. B. K., die heden de kleine pers regeert, bezit de meerderheid een werker van ongetwijfeld groote journalistieke begaafdheid. Hij heeft den vlotten, pakkenden stijl, die een blad populair maakt, en dien de *Volk*-redaktie ten eenenmale mist.

Maar ook zonder dat is de invloed van *Het Volk* groot. Een gestadige drup holt den steen. Groot is het getal der S.D.A.P.'ers, wier intuïtief socialistisch-zuiver, revolutionair gevoel vertroebeld en ontkracht is door de verdediging van nationalisme en praktisch militairisme, die *Het Volk* sinds Augustus '14 dag aan dag levert.

Niet Troelstra, Schaper of Vliegen, maar de „hoofd"-redakteur van *Het Volk* is de invloedrijkste man in de S.D.A.P. Hij heeft heel wat strijders van revolutionaire gezindheid murw gemaakt, en in meerderheidsstemmers getransformeerd. —

Ook de eenheid der meerderheid liet niets te wenschen over. Wibaut werd alras geheel in beslag genomen door zijn wethoudersarbeid; Van der Goes is verblind door zijn anti-Duitsche gezindheid, waardoor hem zelfs de schrik om 't hart sloeg bij de gedachte, dat de Russische arbeiders hun vredes-wenschen onmiddellijk zouden doorzetten; Sannes en Albarda vormen in de Kamer één vast aaneengesloten falanx met Schaper, Kleerekooper c.s. Het is een merkwaardig feit, dat Sannes,

die twee jaar geleden te Arnhem de welsprekendste pleitbezorger der minderheid was, zich van dien dag af door volmaakte homogeniteit met de meerderheid heeft onderscheiden. De vakvereenigings-leiders, die aanvankelijk tot de minderheid werden gerekend (Stenhuis, Drop) zwegen. En wie heeft hoop, dat Stenhuis, ware hij als Kamerlid gekozen, een nieuwen koers in de Kamerfraktie zou hebben geïntroduceerd! —

Bij de minderheid niets van al dien rijkdom. Zij, die tot haar behoorden, stonden in geenerlei organisatorisch contact. De *Volksstem* wordt buiten Dordt niet gelezen; ons minderheids-schrijven beperkte zich tot een Ingezonden stuk in *Het Volk* of een artikeltje in *Het Weekblad*, als de meerderheid het al te bar maakte. Feitelijk was de minderheid ook nog verdeeld in voor- en tegenstanders van de Dordtsche motie uit '15, in een gematigde en een „extreme" richting.

Geen wonder, dat wij in een gestadige „verzakking" verkeerden! Maar we waren er dan toch nog.

Dns verheugde het a.s. congres ons met een groote verheuging. Daar zou de stem der minderheid weer worden gehoord. En wij hoopten, dat haar bazuin geen onzeker geluid zou geven.

II.

Het partijbestuur zelf zorgde, dat de principieele geschillen op het congres aan de orde konden komen. In een uitvoerige resolutie noodigde het 't congres uit, de meerderheids-uitspraak van '15, de aanvaarding van mobilisatie en landsverdediging, te bekrachtigen. Een motie-Amsterdam IV repte zelfs van „geen man en geen cent". Dordt stelde het congres in de gelegenheid, zich althans tegen het Indische militarisme uit te spreken.

Het menu beloofde wel wat.

Maar het congres, zooals men weet, heeft geen enkel dezer gerechten genuttigd, alleen even van den Dordtschen schotel geproefd.

Amsterdam IV liet zijn anti-militairistische motie intrekken. Zoo had de laatste huishoudelijke vergadering vóór het congres, met acht tegen vijf stemmen, in een afdeeling van enkele honderden leden, besloten.

En toen nu Rotterdam II voorstelde, de resolu ie van het P. B. vlotweg van de agenda af te voeren, *werd dit voorstel door de minderheid gesteund.*

Het ging als een doodsschrik door ons heen.

In de verwachting, dat ons, niet-leiders, de spreektijd wel krap zou worden toegemeten, hadden wij ons voorgesteld, de resolutie van het P. B. aan te vallen in haar alinea:

„dat, ten opzichte van al deze vraagstukken de Partij vasthoudt aan haar beslissing, dat zij eerst voor volledige beoordeeling rijp zijn, als na den vrede de nieuwe grondslagen der internationale verhoudingen zijn gelegd;"

Hier wordt het anti-militarisme der sociaal-democratie tot een zaak van opportunisme gemaakt, terwijl het de consequentie moet wezen van haar princiep.

Maar de verlaging van de ernstige problemen tot een spel van politiek opportunisme kon niet uitblijven, nadat men het principieel oppositie-standpunt tegenover de kapitalistische maatschappij had prijsgegeven.

Dat prijsgeven was onze zondeval [1]).

Daardoor worden wij optimistisch ten aanzien van wat onder het kapitalistisch-imperialistisch régime, waarin wij hooge posten bekleeden, reeds kan worden bereikt [2]). Wij worden angstvallig ten aanzien van de revolutionaire gezindheid, die door „ontijdig" ingrijpen deze vreedzame evolutie zou kunnen schaden. Wij worden burgers, waar wij vreemdelingen moesten wezen. Wij worden verstikt in een gevoel van verantwoordelijkheid voor het bestaande, dat tot een anti-revolutionaire gezindheid moet leiden, en het socialistisch einddoel verdonkert....

In dezen gedachtengang zwichten wij, wat het principieel anti-militarisme betreft, voor een argument als dit: „dat demobilisatie het arbeidersbelang schaden zou."

De mogelijkheid hiervan aanvaardend, ontkennen wij toch de kracht van het argument.

Er is geen enkele vol-socialistische eisch, of zijn oogenblikkelijke vervulling zou de huidige maatschappij ontredderen. Meenden wij, dat de demobilisatie-eisch voor direkte inwilliging vatbaar was — wij zouden hem luide willen stellen. Een proletariaat, dat machtig is, in deze zijn wil door te zetten, *kan meer*. Bevindt zich uiteraard ook internationaal in goed gezelschap.

Maar voorloopig beduidt de demobilisatie-eisch het afwijzen van de verantwoordelijkheid voor de handhaving der kapitalistisch-militaristische wereld. Deze eisch loopt parallel met het afstemmen der ministerieele begrootingen. Hij is principieel.

Jezus sprak eenmaal tot iemand, die hem met een half hart volgen

---

[1]) Kautsky drukt het in de „Neue Zeit" van 20 April zoo juist uit: „Wij zijn de oppositie in de partij, omdat wij de partij der oppositie willen blijven in den Staat."

[2]) Hoor de verbazingwekkende uiting van Vliegen in zijn Amsterdamsche rede over de Russische revolutie: „Het Russische volk is heden getreden in het volle licht van de zon der vrijheid".

wilde: „laat de dooden hunne dooden begraven, maar gij, volg gij mij.” — Zoo moeten de sociaal-democraten opgeven het verlammend gevoel van verantwoordelijkheid voor het kapitalistisch bestaande. Laat de burgerlijke wereld de burgerlijke wereld bewaren met mobilisatie-credieten etc., maar wij, volgen wij het socialistisch ideaal, de socialistische wetenschap, die ons leert, dat het socialisme alleen internationaal verwezenlijkt kan worden, en dat elke breuk, in de internationale eenheid geslagen, zich jaren lang in pijn en zwakheid wreekt....

III.

Het spreken in dezen geest ten congresse werd door de minderhein onmogelijk gemaakt.

Een kwestie van taktiek. Het opportumisne, waarvan wij bij de meerderheid de Sodoms-vruchten zien, vertoonde zich in de minderheid op zijn smalst. Men durfde het niet op een stemming te laten aankomen, omdat men voor de minderheid een beduidende stemmen-vermindering sinds 1915 vreesde.

Een armzalig motief! Klein in zijn wezen, een noodlottig in zijn werking.

Principieele kracht moet de grondslag zijn van iedere beweging. Een andere hechte grondslag is er niet. En wie op dien grondslag staat, vreest het organisatorisch en nummeriek klein-zijn zoo min als het klein-blijven, al betreurt men 't uiteraard.

Wie in zijn princiep van ganscher harte gelooft, is overtuigd van de eindelijke zegepraal van dat beginsel. Maar tijdelijk kan hij van alle succes afzien. Hoewel het hem immer een vreugd en een plicht blijft, van zijn waarheid te getuigen en zijn beginsel-zaad te zaaien.

Anders met hen, die niet in de eerste plaats in het beginsel zelf, maar in de beweging, waarin het beginsel zich manifesteert en in het aantal stemmen, dat op hun beweging wordt uitgebracht, hun kracht zoeken. Zij kunnen tot de rustige, trotsche sterkte van hen, die zich door hun beginsel gedragen weten, niet opklimmen. Zij tellen, tellen, tellen altijd door. Hun werk is een gestadige rekensom geworden. Juist daarom vertellen en verrekenen zij zich voortdurend.

„En rekent d' uitslag niet, maar telt het doel alleen”, zegt de strijder, die desnoods alleen wil staan. De ander wendt altijd weer het oog van 't doel af, omdat hij voor alle dingen stemopnemer is. De mistige vrees voor een numerieke nederlaag overdampt altijd weer den glans van het beginsel.

De S. D. A. P.-minderheid is op het jongste Arnhemsch congres in twee opzichten te kort geschoten. Zij gaf blijk van een ontstellende principieele armoede, zij heeft haar zwakheid verraden, haar „ongeloof”, om in christelijke terminologie te spreken.

Maar zij beging ook een taktische fout. Uit vrees voor een onmiddellijke numerieke nederlaag gaf zij allen vooruitgang in de naaste toekomst prijs.

Daarmee vergreep zij zich aan het revolutionair anti-miliiairistisch soeialisme.

Voor een minderheid zonder organisatie. zonder orgaan was het congres de eenige, de glorieuse gelegenheid, om van beginsel te getuigen niet alleen, maar om voor dat beginsel progaganda te maken.

Men was het aan de strijders der buitenlandsche, worstelende minderheden verplicht, de eenige propaganda-gelegenheid tot revolutionair socialisme aan te grijpen in een partij, waar ingezonden stukken gehaat zijn en *Het Weekblad* niet gelezen wordt.

Men is deze verplichting niet nagekomen.

De hoop op een toekomst-meerderheid van revolutionaire socialisten in de S. D. A. P. was sinds Augustus 1914 gering. Nu heeft de minderheid zich zelfs de kans, om een eervolle nederlaag voor te bereiden, laten ontglippen.

Het tweede Arnhemsche congres is de débâcle van de minderheid geworden.

Wat door v. Zadelhof over de verdediging van Indië te berde gebracht, en met de intrekking van het Dordsche voorstel bekroond werd, maakte alles alleen nog wat armoediger.

IV

Op twee punten willen wij ten slotte nog wijzen.

De S. D. A P.-minderheid van het congres brengt nu ook haar geestverwanten in de partij tot den verderflijken meerderheids-waan, dat het geen haast heeft met de behandeling der principieele geschillen. Dat met de propaganda voor het revolutionair socialisme straffeloos kan gewacht worden tot „straks", tot na den oorlog.

Deze psychologen hadden bij hun voorouders in de leer kunnen gaan, die ons de spreuk nalieten, dat stilstand achteruitgang is.

Hun tegenstanders naar twee kanten staan niet stil.

Het militarisme strekt niet langer alleen de hand uit naar de jonge mannen, die het voor de uniform bestemt. Het grijpt ouden en jongen, de beide geslachten en hun kinderen aan.

En binnen de socialistische partijen gaat men door met de propaganda van een gematigd militarisme. Als grondslag van den vrede, waarvoor men ijvert, zal men gaarne opnieuw de handhaving der landsverdediging aanvaarden.

Maar de S.D.A.P.-minderheid meent te mogen zwijgen... Alsof deze jaren van stilstand zich straks niet wreken zullen! Hoe kan men

een oogst van revolutionaire daden verwachten, waar men verzuimde, het zaad van revolutionair sentiment te zaaien?

Een *ander* is het die zaait, en een *ander*, die maait — dat is de wet van alle groote bewegingen. Maar maaien zonder zaaien — waar is dat wet in natuur — of geestes-rijk?

Toch is het dat, wat de S.D.A.P.-minderheid wil. Zij is een nieuw bewijs voor de oude waarheid, dat aan wie niet heeft, ook zal worden ontnomen, wat hij meent te hebben.

Principieele vastheid hebben de mannen van de nu twee jaar oude motie-Dordt niet. Zoo worden hun ook de organisatorische kansen genomen.

En eindelijk: een bespreking van het revolutionaire, internationale socialisme was het eenige middel geweest, om het congres op hooger peil te brengen.

Een in 't oog vallende trek van dit Arnhemsche congres was zijn frivoliteit.

Telkens weer vroegen wij onszelf met ontsteltenis af, of dit nu de vertegenwoordiging was van de klasse, die ook in Nederland de kluisters der oude maatschappij moet afschudden, om de nieuwe samenleving te veroveren in dezen geweldigen tijd.

Er was geen harde haat en geen overstroomende liefde — daarom kon er geen geestdrift voor de Russische revolutie worden gewekt.

Maar er was gepaste zelfingenomenheid en een rozig optimisme — dies waren de kwinkslagen niet van de lucht.

In vroeger jaren hebben wij met verbazing gestaard op een mondain Calvinisme, dat we in „rechtschen" kring ontmoetten.

Hier te Arnhem stootte men op een gelijksoortige contradictio in terminis: op een mondain socialisme. De sfeer van het congres was die van een gezellig café, waar de stamgasten vóor alles jacht op goedmoedige geestigheden maken...

Het was de taak der minderheid geweest, deze atmosfeer met de electriciteit van den beginselstrijd te laden.

Zij heeft geen oogenblik getracht, die taak te vervullen.

Even scheen het, of, buiten de minderheid om, de verheffing komen zou. Het was bij de de slot-apotheose van Troelstra's rede, zijn dreiging met de algemeene werkstaking, ingeval de Eerste Kamer de grondwetsherziening durft verwerpen. Toen, terwijl de afgevaardigden oprezen van hun zetels, brak er iets van kracht door de indolentie heen.

Maar het was zoo verschenen en zoo verdwenen. Het vermogen om het schoone vast te houden, ontbrak.

Het ging hier om niets minder dan algemeene werkstaking en alge-

meene dienstweigering. Om de geweldigheid, die door het imperialisme wordt voorbereid en door de revolutionaire socialisten gepredikt, maar die tot heden door meerderheid in S. D. A. P. en N. V. V. werd gekwalificeerd als „algemeene staking — algemeene onzin."

Wilden de S. D. A. P.-leiders werkelijk het Nederlandsche proletariaat tot dit hooge strijdmiddel opvoeren, dan was men na het congres verplicnt geweest tot een insense propaganda daarvoor in woord en geschrift. *Hiervan is geen sprake geweest.* Het is rustig in Nederland, ook na Paschen 1917. Troelstra ging naar Stockholm; het *Volk* zwijgt over massale staking. De simpele herinnering aan de te Arnhem aangenomen stakings-motie deed tragi-komisch aan.

Was het woord „fanfare" te scherp, waarmee wij aanstonds, tot verontwaardiging van velen, de bedreiging van Troelstra kwalificeerden?

Zoo heeft dan dit S.D.A.P.-congres, zoo heeft met name de houding der minderheid het laatste sprankje van vertrouwen, dat deze partij nog een factor van beteekenis in de komende sociale revolutie zou kunnen zijn, gedoofd.

Daarmee was ons het zedelijk recht ontnomen, langer tot haar leden te behooren.

* * *

Nu mejuffrouw A. v. d. Vlies niet langer deel uitmaakt van de Arbeiderspartij en zij dus niet meer in staat is zich van de organen dier partij te bedienen voor kritiek op de minderheid, stelt de Redactie van *De Nieuwe Tijd* haar gaarne in de gelegenheid bovenstaande beschouwing te publiceeren. REDACTIE.

De tegenwoordige stand van het Evolutievraagstuk

DOOR

DR. DAN. DE LANGE JR.

II. *Buffon en Lamarck.*

In ons vorig artikel hebben wij ons bezig gehouden met de voornaamste recente opvattingen omtrent den aard der levensverschijnselen en met de voorstellingen omtrent het mechanisme van den individueelen ontwikkelingsgang, welke vóór de 19de eeuw met elkaar om den voorrang hebben gestreden. In het algemeen kan men zeggen, dat tot het midden der 18de eeuw toe het karakter der soorten als vaststaand en onveranderlijk wordt aangenomen. Het vraagstuk van het ontstaan der soorten en de mogelijkheid van verwantschapsbetrekkingen tusschen de soorten onderling hield den geest van de toenmalige

natuuronderzoekers niet bezig. Alle soorten waren bij het begin der schepping door God geschapen met hare uitwendig zichtbare eigenschappen, hare anatomische structuur en de functies harer organen[1]).

Gegrond op een eeuwenoude, kerkelijke traditie werd deze opvatting bestendigd door de omstandigheid, dat de vormen- en feitenkennis der meeste natuuronderzoekers nog zeer gering was, aangezien de meesten hunner zich slechts met de meest voorkomende dieren hunner omgeving bezighielden en een groot deel hunner meeningen niet op waarneming berustte, maar dikwijls zonder eenige kritiek uit classieke schrijvers was overgenomen. In den loop der 18de eeuw verandert dit evenwel. De kerkelijke traditie wordt ondermijnd door het rationalisme en de vormenkennis wordt op reusachtigen schaal uitgebreid door het toenemende verkeer van Europa met Amerika, Azië en Afrika en door de ontdekking van Australië met zijn zoo afwijkende fauna en flora. Ook de kennis van uitgestorven, door uitgraving aan 't licht gebrachte dieren, neemt in ruime mate toe, terwijl Linnaeus door het schrijven van zijn bekend werk: „Systema Naturae" een gemakkelijke handleiding geeft aan den natuurhistoricus, welke het zich langzamerhand ophoopende feitenmateriaal op het gebied van zoölogie, botanie en mineralogie wil beheerschen. Eerst door dit werk, dat een reusachtige compilatie is van de geheele, toenmalige, natuurhistorische vormenkennis, wordt een algemeene identificatie der natuurvoorwerpen mogelijk en daardoor wordt tegelijkertijd de grondslag gelegd voor later vergelijkend onderzoek. Linnaeus' groepeering van planten en dieren in soorten, geslachten, families, orden, klassen enz. doet vanzelf verschillende vragen rijzen. Hoe komt het, dat vele zoogenaamd onafhankelijk van elkaar geschapen soorten in allerlei opzichten met elkaar overeenstemmen? Wat voor beteekenis heeft eigenlijk de bovengenoemde rangschikking? Is het slechts een volkomen kunstmatige indeeling voor het gemak van den menschenlijken geest uitgevonden of liggen daaraan verwantschaps- en afstammingsbetrekkingen tusschen de soorten, geslachten enz. onderling ten grondslag?

Reeds bij Aristoteles (384-322 v. Chr.), wiens enorme praestaties op het gebied van natuurkennis en wiens natuurlijke indeeling van het dierenrijk eerst in de 19e eeuw naar waarde geschat zijn, vinden wij

---

[1]) Linnaeus zegt ervan in een zijner oudere werken: „Species tot numeramus, quod diversae formae sunt creatae", d. w. z. „Wij rekenen tot één soort alle wezens, welke als afzonderlijke vormen geschapen zijn". Hij wil daarmee uitdrukken, dat alle dieren, die van een oorspronkelijk door God geschapen dierenpaar afstammen, tot één soort behooren. In een latere editie van zijn „Systema naturae" (1762) neemt hij echter een ander standpunt in, aangezien hij daarin de stelling verdedigd, dat alle soorten van één geslacht van één bij den oorsprong der dingen geschapen dierenpaar afstammen (ab initio unam constituerant speciem).

de voorstelling, dat alle levende wezens als 't ware een onafgebroken keten vormen van de laagst ontwikkelde, met het bloote oog nauw zichtbare organismen tot den mensch toe. Deze reeks zou zich in den loop der tijden van onder naar boven ontwikkeld hebben onder invloed van de neiging tot vervolmaking, welke inhaerent aan de levende materie moet worden gedacht. Tot op zekere hoogte zou men deze vooral door den Duitschen filosoof Leibnitz (1646-1716) tot een meer modern geheel omgewerkte opvatting, als een voorlooper van het latere Evolutie-begrip kunnen beschouwen[1]), maar eigenlijk moet de reeds eerder genoemde Buffon (1707-1788), de grondlegger van de leer der Panspermie (zie blz. 195-197) als de eerste Evolutionist in modernen zin worden beschouwd[2]). In zijn jonge jaren vast geloovend aan de onveranderlijkheid en aan de afzonderlijke schepping der soorten, geraakt hij later in twijfel door het opmerken der veelvuldig voorkomende rudimentaire (volgens hem nuttelooze) organen en der talrijke individueele afwijkingen van de gemiddelde eigenschappen der soort onder invloed van allerlei uitwendige factoren. Hoewel hij omtrent de oorzaken dezer verschijnselen niet geheel tot klaarheid komt en zijn meening telkens heen en weer slingert tusschen de kerkelijke traditie en een gedurfd rationalistische verklaringswijze, bevatten zijn werken toch vele suggestieve ideeën, die echter nergens consekwent worden doorgevoerd. Zoo schrijft hij het optreden van allerlei variaties bij tamme dieren toe aan de veranderde levensomstandigheden en vergelijkt dit met analoge verschillen, die optreden bij wijde geographische verspreiding eener soort, een beginsel, dat later door Wagner verder uitgewerkt zal worden. Evenzoo verklaart hij de verschillen tusschen de fauna van Oude en Nieuwe wereld door aanpassing aan veranderde levensomstandigheden[3]).

---

[1]) De volgende aanhaling uit Leibnitz' Protogaea doet reeds tamelijk modern aan: „Alles in de natuur ontwikkelt zich gradueel en niets met sprongen. Dit op elk verschijnsel toepasselijk grondbeginsel is een integreerend bestanddeel van de wet der continuiteit. Hoewel er waarschijnlijk in andere werelddeelen overgangsvormen tusschen menschen en apen zullen worden gevonden, achtte de natuur het zeker beter deze van den mensch verwijderd te houden om onze geestelijke meerderheid goed te doen uitkomen. Als ik hier van overgangsvormen spreek, wil ik mij in het geheel niet beperken, tot die, welke tot den mensch geleid hebben. Ik ben er sterk voor naar analogiëen te zoeken bij planten, insekten en op 't gebied der vergelijkende anatomie. Deze analogiëen zullen zeker in aantal toenemen, als wij meer dan tot nu toe van het miskroskoop gebruik maken".

[2]) Zie voor de uiteenzetting van het begrip Evolutie in modernen zin, de noot op blz. 193 in het eerste deel van dit artikel.

[3]) Vermakelijk is het, dat Buffon evenals de meeste zijner tijdgenooten, Amerika en Australië, niet alleen als nieuw in den zin van nieuw ontdekt, maar werkelijk als jonger beschouwt dan de Oude wereld en aanneemt, dat zij van daaruit zijn bevolkt geworden, zoodat hun fauna als een veranderde Europeesche fauna is op te vatten.

Het type der familie neemt hij als gegeven aan, dit kan echter, volmaakter worden (b.v. de mensch, het paard) of degenereeren (b.v. apen, de ezel). Het merkwaardigst is echter zijn meening over de beteekenis van den strijd om het bestaan tusschen de steeds in aantal toenemende individuen en soorten en die van het ten onder gaan der zwakkeren of minder geschikten, een principe, dat een jaar of tien vóór Malthus (1798) in de laatste editie van zijn „Histoire naturelle" (1789) kort na zijn dood gepubliceerd is.[1])

De doorvoering van deze verspreide intuïties bleef echter voorbehouden aan een drietal min of meer verwante Evolutionisten en wel aan den Engelschen medicus Erasmus Darwin, den grootvader van den grooten Charles, aan den Duitschen dichter-filosoof Goethe en aan den Franschen zoöloog Jean de Lamarck (1744-1829).

Hoewel de eerste twee ongetwijfeld van het standpunt van den modernen bioloog merkwaardige figuren genoemd moeten worden, wil ik mij hier tot de uiteenzetting der denkbeelden van laatstgenoemden Evolutionist bepalen in de eerste plaats, omdat anders dit artikel te veel ruimte zou eischen, in de tweede plaats omdat de verdiensten van Erasmus Darwin en van Goethe door allerlei omstandigheden meer dan naar waarde geschat zijn, terwijl Lamarck, die als algemeen bioloog zeker hun meerdere was, tijdens zijn leven verguisd is, terwijl zijn werk nu nog door de meerderheid der moderne Evolutionisten op het voetspoor van Charles Darwin met een zekere minachting behandeld wordt. Er bestaat een niet te miskennen tragische tegenstelling tusschen zijn lot en dat van den grooten Engelschen Evolutionist. Charles Darwin door zijn tijdgenooten als de wetenschappelijke heros bij uitnemendheid vereerd, zijn werk terecht beschouwd als de machtige impuls tot den opbloei der biologische wetenschappen in de tweede helft der 19de, eeuw zijn landhuis, waar hij zijn gelukkige levensdagen geheel aan zijn lievelingsvakken kan wijden, een bedevaartplaats voor geleerden en groote geesten uit de geheele wereld, Jean de Lamarck door den machtigen Cuvier[2]), den gunsteling van Napoleon, bespot, de laatste tien jaren van zijn leven blind en in armzalige omstandig-

[1]) „De gewone loop van zaken in de levende natuur is meestal dezelfde; zij beweegt zich op regelmatige wijze tusschen twee vaste polen. De eene pool is de onbegrensde vruchtbaarheid aan alle soorten gegeven; de andere pool wordt gevormd door de talrijke belemmeringen, die deze vruchtbaarheid tot een bepaalden graad verminderen en die zorgen, dat er ten allen tijde ongeveer hetzelfde aantal individuen aanwezig is."

„De minder volmaakte, zwakkere, tragere, minder actieve of slechter bewapende soorten zijn reeds verdwenen of zullen dit doen."

[2]) Deze noemde elk nieuw werk van Lamarck „une nouvelle folie", een nieuwe dwaasheid.

heden doorbrengend, daardoor niet in staat zijn aangevangen onderzoekingen te beëindigen, evenals Milton en Rumphius den steun eener liefhebbende dochter noodig hebbend om zijn gedachten op te schrijven en zijn drukproeven te corrigeeren, een man van physieken en moreelen moed, die ondanks alle tegenslagen tot het einde toe het geloof aan zijn eigen missie behoudt[1]).

Aangezien de oorzaken van deze tegenstelling grootendeels van socialen aard zijn, wil ik er hier een oogenblik nader op ingaan, omdat het altijd zijn nut heeft bij een concreet voorbeeld den veelal onduidelijken samenhang tusschen maatschappelijke factoren en de ontwikkeling der natuurwetenschappen bloot te leggen. Ik volg daarbij met opzet de opgaven van O. Hertwig, die als lid van de Koninklijke, Pruisische Akademie van Wetenschappen wel moeielijk van revolutionaire neigingen verdacht kan worden.

Lamarck's theoretisch hoofdwerk *(Philosophie zoölogique)* wordt in 1809 gepubliceerd, dus midden in de geweldige worsteling tusschen Napoleon, die een Groot-Europeesch, burgerlijk Imperium wenscht te vestigen en de coalitie van reactionaire dynastieën en staten, die dit trachten te verhinderen. Voor natuurwetenschappelijke theorieën en vraagstukken (uitgezonderd militair-technische) bestond er in dat tijdsgewricht evenmin als in het onze een belangstellend publiek. De kring der vakgenooten was klein en tot het Fransche keizerrijk beperkt[2]), terwijl buitendien de officieele, biologische wereld door den kundigen, maar in philosophischen zin beperkten Cuvier, den grooten tegenstander van Lamarck, beheerscht werd. De val van Napoleon met hare maatschappelijke, godsdienstige en intellectueele reactie moest voor een theorie, welke in hare verklaring van het ontstaan der soorten geheel met de kerkelijke traditie gebroken had, verderfelijk zijn, zoodat dan ook de blinde Lamarck in zijn laatste levensjaren als een vergeten geleerde geleefd heeft en zijn stem geweest is als die eens roependen in den woestijn.

„Hoeveel gunstiger waren daarentegen niet de tijdsomstigheden voor

---

[1]) Hij geeft daaraan met aandoenlijke naïeviteit uiting in het voorbericht van den tweeden druk van zijn werk: „Animaux sans vertèbres", waar hij schrijft: „Alvorens het einde mijner dagen te bereiken, heb ik gemeend in een nieuw werk, dat als een 2de druk van mijn „Système des Animaux sans vertèbres", mag beschouwd worden, nog eenmaal voor het laatst, alle feiten, die ik in den loop mijns levens voor mijn lessen verzameld heb, alsmede mijn eigen waarnemingen en mijn overdenkingen over den oorzakelijken samenhang derzelven in overzichtelijken vorm te moeten wereldkundig maken."

[2]) Het is vrijwel zeker, dat Lamarck de werken van Erasmus Darwin, noch die van Goethe gekend heeft, terwijl omgekeerd de laatste twee natuuronderzoekers van diens werken onkundig zijn gebleven.

het succes van Darwin's werken!" roept Hertwig uit „De tijd na 1859 was een tamelijk vreedzame periode, zelfs hebben de door Pruisen-Duitschland gevoerde oorlogen door hun kortstondigen duur en door de machtige impulsen, welke daarvan voor de economische en wetenschappelijke ontwikkeling van Duitschland uitgingen, den bloei der wetenschappen ten zeerste bevorderd. De natuurwetenschappen en de techniek werden in de voornaamste landen van Europa met zulk ijver en succes beoefend, dat men niet geheel ten onrechte de 19de eeuw met den naam van de eeuw der natuurwetenschappen bestempeld heeft. Door de ontwikkeling van handel en industrie gewerd der bourgeoisie de zoolang gewenschte politieke macht in den Staat en in de eerste plaats had zij de groote dagbladpers in handen. Deze klasse was vol belangstelling voor de resultaten der wetenschap, waaraan zij voor een deel haar eigen opkomst en bloei te danken had. In politieken zin liberaal, in kerkelijken zin modern, was zij van huis uit welwillend gezind, tegenover elk streven, dat een steun was voor hare nieuwe wereldbeschouwing."

Mij dunkt duidelijker dan in deze woorden kan niet worden uitgedrukt, dat het reusachtige succes van Darwin's gedachtengang niet zoozeer moet gezocht worden in diens genialiteit of in de intrinsieke wetenschappelijke waarde zijner werken, maar dat dit succes grootendeels moet worden verklaard uit de omstandigheid, dat hij op het juiste oogenblik het gewenschte, — men zou bijna geneigd zijn te zeggen, het verlossende, — woord gesproken heeft.[1])

Laat ons na deze uitweiding tot de beschouwing van het eigenlijke werk van Lamarck terugkeeren. Van huis uit militair, verlaat hij wegens beleediging door een meerdere den dienst en wijdt zich onder Buffon's leiding aan de Botanie. In zes maanden tijds bewerkt hij een zeer bruikbare en vele malen herdrukte „Flore française", die geheel gebaseerdis op grondbeginselen van Linné's Systema naturale en waarin hij vooral de plantensoorten der Riviera beschrijft, wier verscheidenheid hem op een zijner veldtochten getroffen had. Op 49-jarigen leeftijd wordt hij onder het Directoire aan den Jardin des Plantes tot de leerstoel voor Zoölogie der ongewervelde dieren beroepen. Eerst dan (in 1795) begint zijn carrière als zoöloog en evolutionist, vóór dien tijd is hij meer liefhebber en wetenschappelijk verzamelaar. Terwille van zijn colleges schrijft zijn „Système des Animaux sans Vertèbres" en begint hij aan een groot werk, dat de geheele Natuurlijke Historie omvatten zal en waarvan alleen het eerste deel (Hydrogéologie) voltooid is. In 1809 verschijnt dan, het werk wat ons het meeste belangstelling

[1]) Het feit, dat Wallace, onafhankelijk van Darwin, op hetzelfde tijdstip tot vrijwel dezelfde conclusies is gekomen, versterkt deze meening.

inboezemt „Zoölogie philosophique", waarvan ik zal trachten in korte trekken de inhoud mede te deelen. Bij zijn verschijnen en ook later weinig gewaardeerd, is het toch eigenlijk het eerste werk, waarin het moderne evolute-begrip consekwent doorgevoerd en een duidelijke afstammingsleer ontwikkeld wordt, zoodanig dat het zonder twijfel de belangrijkste, theoretische uiteenzettingen op dit gebied bevat, welke na Aristoteles en vóór Darwin geschreven zijn.[1])

Lamarck begint dan met op te komen tegen de neiging van zijn vakgenooten tot droge compilatie van details, welke ieder afzonderlijk en niet als deelen van een groot geheel in onderling verband beschouwd worden. Volgens hem moet men, om een eenigszins juist begrip van een levend wezen te krijgen, beginnen met de algemeene kennis van zijn organisatie en van hare beteekenis in verband met de levenswijze en de omringende natuur. Daarna kan men zonder gevaar tot de bijzonderheden afdalen, indien men slechts het verband met het geheel in 't oog blijft houden.[2])

In een tweede hoofdstuk vestigt hij er de aandacht op, dat men wel moet onderscheiden tusschen de conventioneele onderscheidingen en indeelingen van het planten- en dierenrijk, alleen gemakshalve en ten behoeve der identificatie van bepaalde vormen door den menschelijken geest geschapen en tusschen een natuurlijke rangschikking op verwantschap berustend. Om tot deze laatste te geraken moet men vooral de inwendige anatomie bestudeeren om met eenige waarschijnlijkheid de meerdere of mindere graad van verwantschap tusschen bepaalde vormen te kunnen uitmaken. Bij de indeeling van het dierenrijk moet men vooral op den bouw van het zenuwstelsel, de ademhalingsorganen en het vaatstelsel letten, voor de indeeling der planten zijn het belangrijkst de bouw van het zaad, en die van de voortplantingsorganen, hetzij de geslachtelijke, de bloemen per hoogere planten hetzij de ongeslachtelijke, de sporedoosjes, conidien enz. der lagere planten.

Het is natuurlijk hier niet de plaats om in bijzonderheden na te gaan, wat hierin voor de moderne Systematiek nog van waarde is, maar men kan zonder overdrijving beweren, dat Lamarck tot op zekere hoogte de banen heeft aangegeven, waarlangs zich deze wetenschap in de 19e eeuw zou bewegen en ieder, die wel eens kennis genomen heeft van de kunstmatige systemen der 18de eeuwsche natuuronder-

---

[1]) Deze meening wordt door enkele toonaangevende Evolutionisten, zooals Haeckel (Natürliche Schöpfungsgeschichte 1866) en Osborn (From the Greeks to Darwin 1894) gedeeld.

[2]) In essentie is dit niets anders dan het principe der physiologische integratie van Herbert Spencer, waarop ik misschien later nog terugkom.

zoekers, zal moeten toegeven, dat hij een reusachtige stap in de goede richting gedaan heeft.[1])

Van zelf komt hij dan op het begrip soort, dat de basis vormt van elke systematische beschouwingswijze. Zijn definitie, die ook nu nog als volkomen geldig mag worden beschouwd voor de soorten Linné, luidt:

„Een soort is een verzameling van op elkaar gelijkende individuen, welke uit andere dergelijke individuen zijn voortgekomen."

Zijn standpunt is volkomen nominalistisch. Er bestaan slechts generaties van opeenvolgende individuen door voortplanting (of zoo men wil door afstamming) onderling verbonden, welke wij gemakshalve in soorten verdeelen. Bij de tijdgenooten van Lamarck, welke de onveranderlijkheid der soorten aannemen, is omgekeerd een realistische plooi niet te miskennen. Voor hen bestaat de abstractie: soort, in werkelijkheid, terwijl de individuen slechts verschijningsvormen daarvan zijn. Wij zullen later zien, dat beide opvattingen een korrel waarheid bevatten.

De soorten nu gaan volgens Lamarck zonder scherpe grens in elkaar over. Waar wel een duidelijke afscheiding optreedt, kennen wij toevalligerwijze de tusschenvormen nog niet of zijn deze om de een of andere reden te loor gegaan. Ook bij geologische processen neemt hij contiuniteit aan in tegenstelling met de meesten zijner tijdgenooten, welke catastrophen-theorie van Cuvier aanhingen. Deze laatste veronderstelde, dat een reeks van universeele rampen (op de wijze der zondvloed) de aarde in vroegere tijdperken geteisterd zou hebben, zoodat telkens vrijwel de geheele oude levenswereld uitgeroeid zou zijn en een nieuwe weer gevormd zou moeten worden. Lamarck noemt dit een gemakkelijke uitvlucht om zich van sommige moeielijkheden af te maken. Volgens hem is er geen reden om in 't verleden andere geologische factoren aan te nemen dan in 't heden, een principe, dat een halve eeuw later door Lyall tot den grondslag van het geologische denken zal worden verheven. Al staat de nieuwere geologie, voor zoover mij bekend is, niet meer geheel op dit standpunt, zoo moet toch ook deze gedachte van Lamarck baanbrekend genoemd worden.

Het belangrijkste hoofdstuk voor ons thema is echter hetgeen tot opschrift draagt: „Over den invloed der omstandigheden op de ver-

---

[1]) Voor den meer vakkundigen lezer wil ik hierbij vermelden, dat de praktisch nog steeds gevolgde indeeling van het dierenrijk in „Gewervelde en Ongewervelde Dieren" van Lamarck stamt, terwijl hij in deze laatste hoofdafdeeling de natuurlijke groepen der kreeftachtigen (Crustacea) en Spinachtigen (Arachnoidea) van de Insekten en die der Ringwormen (Annelides) van de rommelgroep der lagere wormen (Vermes) scheidde. Ook het feit, dat hij tegenover de dorre natuurgeschiedenis der 18de eeuwsche systematici het levende begrip, biologie (= leer van het leven) stelde, teekent de mentaliteit van dezen genialen natuuronderzoeker.

richtingen der dieren en over den invloed van deze laatsten en van de levensgewoonten der levende wezens als oorzaken voor de verandering van hun algemeene organisatie en van hun lichaamsdeelen".

Eigenlijk is in dezen titel de geheele gedachtengang van Lamarck samengevat. Evenals Aristoteles en zijn navolgers neemt hij de neiging tot vervolmaking en tot complicatie als een fundamenteele eigenschap der levende materie aan. Ware slechts deze neiging aanwezig, dan zouden wij een volkomen regelmatige opklimming mogen verwachten van de eenvoudigst georganiseerde, tot de hoogst ontwikkelde dieren toe. De beroemde keten der dieren van Aristoteles en Leibnitz zou dan een continue reeks van individuen vormen, waarin eigenlijk elke verdeeling kunstmatig zou zijn. Dit is geenszins het geval, veeleer moeten de levende wezens in een vertakte stamboom gerangschikt worden, wiens vertakkingen aan den basis met elkaar samenhangen, maar aan den top duidelijk gescheiden zijn.[1])

Dit verschijnsel alsmede het optreden van allelei onregelmatigheden in den stamboom kunnen door invloed der omgeving verklaard worden. Voor de dierenwereld neemt Lamarck geen direkten, maar een indirekten invloed der uitwendige omstandigheden aan. Veranderen deze laatsten, dan veranderen ook de behoeften van het dier; om aan deze behoeften te kunnen voldoen, moet het handelingen verrichten, die tot nu toe niet plaats grepen. Indien de veranderingen van het milieu van blijvenden aard zijn, dan worden deze nieuwe handelingen tot gewoonten. Verandering der levensgewoonten zal echter in den regel een toenemend

---

[1]) Merkwaardigshalve geef ik hier de laatste door Lamarck gepubliceerde Stamboom van het dierenrijk weer, welke zonder twijfel een vrij modern karakter vertoont. Ik heb de oorspronkelijke, Fransche nomenclatuur, die ongeveer met de Latijnsche overeenkomt, behouden en tusschen 2 haakjes de Hollandsche vertaling der namen geplaatst:

TABLEAU DU RÉGNE ANIMAL (1815)
(Stamboom van het Dierenrijk).

A. Animaux sans Vertèbres (Ongewervelde dieren)

- 1°. Série des Animaux inarticulés (Niet-gelede dieren)
  - Infusoires (Eencelligen)
  - Polypes (Neteldieren en Sponsen)
  - Ascidiens (Manteldieren)
  - Acéphales (Mossels en Oesters)
  - Mollusques [Overige weekdieren]
- 2°. Série des Animaux articulés (Gelede dieren)
  - Vers (Lagere wormen)
    - Annelides (Ringwormen)
    - Epizoaires (Bryozoa ?)
      - Insectes
        - Crustacés (Kreeftachtigen)
        - Cirrhipèdes [Rankpootigen]
        - Arachnides (Spinachtigen)

B. Animaux Vertebrés (Gewervelde dieren)

- Poissons (Visschen)
- Reptiles (Amphibien en Reptielen)
- Oiseaux (Vogels)
- Mammifères (Zoogdieren)

gebruik van sommige en een afnemend gebruik van andere organen met zich brengen of wel reeds bestaande organen zullen een nieuwe functie verkrijgen. Nu is het een bekend feit, dat tot zekere hoogte een sterk gebruik van lichaamsdeelen den omvang en de functioneele praestaties daarvan doen toenemen, terwijl een vermindering resp. ophouden van het gebruik tot achteruitgang van een orgaan aanleiding geeft. De veranderde levensgewoonten kunnen dus in zekere mate de organisatie en vooral de verhouding der organen onderling veranderen.

Lamarck neemt nu aan, dat deze anatomische veranderingen indien de levensomstandigheden gedurende vele generaties in dezelfde richting blijven werken, erfelijk gefixeerd worden.[1] Behalve dus door een zekere algemeene ontwikkelingsneiging, waarvan Lamarck misschien terecht geen verklaring tracht te geven, moet de verscheidenheid der soorten hootdzakelijk als een functionneele aanpassing aan verschillende levensomstandigheden worden opgevat. Hij resumeert zijn theorie in twee wetten, die ook wel de factoren van Lamarck genoemd worden:

1o. In elk dier, dat zijn ontwikkelingsgang nog niet voleindigd heeft, versterkt een intensief gebruik het betreffende orgaan, ontwikkelt het verder en vergroot zijn capaciteit, naar de mate van den duur van dit gebruik, terwijl het in onbruik geraken een orgaan eerst onmerkbaar verzwakt, daarna bederft, in toenemende mate zijn functie ondermijnt en het eindelijk doet verdwijnen.

2o. Alles wat de natuur de individuen heeft doen verwerven of verliezen onder invloed der omstandigheden resp. onder invloed van het daardoor veroorzaakte al of niet gebruiken van bepaalde organen, doet zij bij de voortplanting op de volgende generaties overgaan, onder voorwaarde, dat deze acquisitie eigen is aan de individuen van beide seksen.

Volgens de voorstelling van Lamarck geschiedt het reageeren der dieren op veranderde levensomstandigheden in hoofdzaak door middel van de zintuigen en het zenuwstelsel. De veranderingen worden dus niet volkomen mechanisch en willoos ondergaan, waar de wil (in zeer ruimen zin genomen) en andere psychische factoren spelen daarbij een belangrijke rol, een opvatting die later door den Amerikaanschen palaeontoloog Cope met den naam van Archaesthetisme is bestempeld.[2]

[1]) Dit is de zoogenaamde erfelijkheid van verworven eigenschappen, een twistpunt, waarop wij later zullen terugkomen.

[2]) Aangezien Lamarck bij planten geen psychische factoren veronderstelt, kan hij daarbij geen nieuwe handelingen en daardoor veranderde levensgewoonten aannemen. De variabiliteit in het plantenrijk zou dus door verschil in voeding, transpiratie, vochtigheid, bezonning en dergelijken, dus wel door den direkten invloed der uitwendige factoren veroorzaakt worden.

Ik zal hier alle kritiek op de theoretische voorstellingen van Lamarck achterwege laten, ik wil deze bewaren tot het meer synthetische slot van deze artikelenreeks, maar het schijnt mij raadzaam toe deze beschouwingen te besluiten met een samenvatting van de voornaamste punten, waarin het moderne, biologische denken aan dezen miskenden man dank verschuldigd is:

1o. Heeft hij definitief gebroken met de kerkelijke traditie, dat de soorten als zoodanig geschapen en dus onveranderlijk van aard zouden zijn. [1])

2o. Stelt hij vast, dat overeenkomst in anatomischen bouw op verwantschap resp. op gemeenschappelijke afkomst berust (en omgekeerd).

3o. Neemt hij aan, dat de soorten uit elkaar ontstaan zijn en wel zoodanig, dat zich in het algemeen de hooger georganiseerden uit de meer eenvoudig gebouwden ontwikkeld hebben.

4o. Is hij de eerste, die de lineaire keten der dieren door een vertakte stamboom vervangen heeft.

5o. Heeft hij het belang begrepen van bastaardeering bij het vormen van naverwante soorten.[2])

6o. Is hij de eerste geweest, die tot het besef gekomen is, dat de verschijningsvorm der levende wezens het product is van hun aanleg

---

[1]) Ik kan niet nalaten zijn eigen woorden omtrent zijn verhouding tot deze traditie aan te halen:

Conclusie tot den huidigen dag aanvaard: „De natuur of de Schepper heeft bij de schepping alle mogelijke omstandigheden voorzien, waarin de soorten zouden kunnen geplaatst worden en zij (of hij) heeft bepaald, dat de organisatie van elke soort onveranderlijk zou wezen, evenals de vorm en functie der afzonderlijke organen, zoodat alle soorten verplicht zijn te leven en te blijven leven op de plaatsen en onder het klimaat, waar wij haar nu nog vinden, terwijl zij aldaar hare oorspronkelijke levensgewoonten behouden hebben."

Mijn persoonlijke conclusie: „De natuur heeft successievelijk alle soorten van dieren voortgebracht. Zij is met de meest eenvoudige en minst volmaakte organismen begonnen, heeft gaandeweg de organisatie meer ingewikkeld gemaakt om bij de meest volmaakte schepselen te eindigen. Deze dieren hebben zich over alle bewoonbare streken der aarde verspreid. Elke soort heeft den invloed ondergaan van de omgeving en de omstandigheden, welke zij ontmoet heeft; daardoor zijn nieuwe levensgewoonten ontstaan, welke op hun beurt wijzigingen in de organen veroorzaakt hebben."

[2]) Ik ben op dit punt, dat in zijn werk een ondergeschikte plaats inneemt niet verder ingegaan. Hij schrijft daarover: „In waarheid komt er dikwijls niets voort uit dergelijke bastaardeeringen, vooral wanneer de parende individuen slechts in de verte met elkaar verwant zijn of wel de nakomelingschap blijft onvruchtbaar; maar, wanneer de verschillen geringer zijn, treden deze verschijnselen niet op. Reeds op deze wijze kunnen allerlei intermediaire variaties optreden, die mettertijd zelfstandige rassen worden en die op den duur afzonderlijke soorten zullen vormen."

en hun inwendige structuur eenerszijds en de uitwendige factoren anderzijds.

7o. Heeft hij in verband met de sub 6 vermelde voorstelling, getracht een verklaring te geven van de functioneele aanpassing der dieren aan hunne omgeving.

Dat ik ertoe gekomen ben voor de lezers van dit tijdschrift van dezen man en zijn leer een beeld ten voeten uit te ontwerpen, moet voor een deel daaraan worden toegeschreven, dat er een niet te miskennen parallelisme tusschen zijn geschriften en die van Marx bestaat. Deze overeenkomst is veel sterker en opvallender, dan die tusschen het economische stelsel van Marx en de Evolutie-leer van Darwin of de meer recente erfelijkstheorieën en voorzoover ik weet, is daarop nooit de aandacht gevestigd. Bij Marx is de menschelijke geest de gevoelige plaat, waarop economische en maatschappelijke toestanden en de veranderingen van deze beiden zich als ideologieën afteekenen, bij Lamarck kan hetzelfde gezegd worden van de verhouding tusschen het milieu en de levensomstandigheden eenerszijds en de levensgewoonten, de psychiek en meer indirekt de anatomische structuur der dieren anderszijds. In beide theorieën spelen psychische factoren een groote rol, al hebben vele zoogenaamde socialisten gemakshalve die van Marx tot een fatalistisch, mechanistisch systeem verlaagd.

Enkele geestesstroomingen in de studentenwereld

DOOR

D. J. STRUIK.

„*Tijdspiegelingen 1914-1916*".

Het behoort tegenwoordig al wel tot de gemeenplaatsen te zeggen dat de burgerlijke klassen tot den godsdienst terugkeeren. De rationalistis che skeptische periode ligt achter den rug en de mystieke, geloovige periode breekt aan. Men kan geen geschrift opslaan over de teekenen des tijds of men vindt het met vreugde of met spot, al naar des schrijvers opvatting, geconstateerd.

Van belang nu is op te merken dat aan de universiteiten in de laatste jaren eveneens het religieuse zich in eere gaat herstellen. De generaties die, vooral onder den invloed van het natuurwetenschappelijk denken en van de opkomende arbeidersbeweging, den hemel den hemel lieten en zich over de aarde en haar heerlijkheid verheugden zijn heen gegaan en werken nu hoopvol aan den opbouw van Nederland als imperium. De tegenwoordige generatie keert hoe langer hoe meer

in zichzelve en een steeds grooter percentage gaat meer aandacht wijden aan de eeuwige dingen dan aan de aardsche.

De belangrijkste strooming is de N. C. S. V.-beweging, waaraan ook het hierboven gemelde boek is te danken. De Nederlandsche Christen Studenten Vereeniging is een vereeniging, die niet zoomaar te verklaren is als de een of andere gril van enkele organiseerlustige studentjes. Zij wortelt zonder eenigen twijfel in bestaande behoeften der studentenwereld, en ieder jaar vaster. Opmerkelijk is haar groei. Opgericht in 1896, nam zij van 229 leden in 1899 toe tot 559 eind 1915 en 669 eind 1916. Was in 1899 nog twee derde van het aantal leden theologen, nu is het nog maar een vijfde, hetgeen wijst op een verbreiding van het Christendom ook onder juristen, dokters, letterkundigen, technici en wis- en natuurkundigen. Zoo was eind 1916 de verdeeling als volgt:

Theologie 146 (sinds jaren stationair), Rechten 125, Medicijnen 134, Letteren ! Wis- en Natuurkunde 40, Technici 97, Landbouw 26, Handel 20, Indologen 8, hiervan waren 84 dames. Het aantal dames is niet zoo verrassend groot als men misschien denkt, totaal zijn reeds een zesde van alle studenten van het vrouwelijk geslacht.

Deze N. C. S. V. maakt deel uit van de Wereldfederatie van Christenstudenten, in 1895 opgericht, die sedert ieder jaar in omvang toeneemt en nu 190.000 leden telt, tot in China en Australië; ongeveer twee derde van de leden zit in Engeland, hiervan waren in December 1915 10.000 leden onder dienst. De organisatie is dus heel sterk; ook de Nederlandsche afdeeling is in dezen bewonderenswaardig; er is een een eigen gebouw, een villa nabij Zeist, dat als middelpunt van het heele N. C. S. V.-leven gelden kan. Dag in, dag uit hebben daar maanden achtereen conferenties en vergaderingen plaats, waarin studenten en aanstaande studenten uit de meest verschillende deelen des lands met elkaar spreken en elkaar helpen Christendom en leven met elkaar te verzoenen. Ook een eigen maandblad wordt uitgegeven, *Eltheto*, dat staat naast het Duitsche orgaan *Die Furche*, en het Engelsche *Student-movement*. Ook de zending heeft veler belangstelling.

Hiernaast is in Nederland behalve de Katholieke en de Gereformeerde Vereeniging, die de van huis uit orthodoxe studenten opnemen, in den laatsten tijd gekomen de vrijzinnige beweging. In Dec. 1915 werd uit plaatselijke vereenigingen te Groningen, Utrecht en Leiden gevormd de V. C. S. B. (Vrijzinnig Christelijke Studentenbond). Zoowel N. C. S. V. als V. C. S. B. hielden 's zomers studentenconferenties in kampen, die voor hun invloed onder de studenten natuurlijk buitengewoon bevorderlijk zijn.

Wat is dit nu voor Christendom, dat door N. C. S. V. en V. C. S. B. beleden wordt? Het is uiterst lastig dit te omschrijven door het sterk

individualistische van de belijdenissen. De meer ethisch-orthodoxe richting overheerscht, de moderne richting wordt door velen als niet diepgaand genoeg gevoeld, zoodat het uit de zonde verlossend lijden en sterven van Christus weer meer in het centrum van het geloofsleven komt te staan. Het uiterst persoonlijke komt ook tot uiting in een absoluut karakteristiek woord van Troeltsch, dat in *Eltheto* geciteerd staat: „De groote moderne godsdienstige beweging, dat nieuw ontwaakte religieuse verlangen, beweegt zich buiten de kerk en meest ook buiten de theologie." Bij wijze van gids in deze zaak kan het bovengenoemde boek dienen, dat door de N. C. S. V. onlangs is verspreid onder de gemobiliseerde studenten. Hierin hebben enkele gezaghebbende figuren in Christelijke kringen eenige bijdragen geschreven, die wel vrij goed den geest weergeven die in dit herboren Christendom leeft, al zijn de schrijvers dan ook geen studenten. En bij het lezen treft dan het absoluut onsociale. Van een rebelsch, revolutionair Christendom als dat der oude Christenen is geen sprake. Het is een Christendom van vergeving en boete, naastenliefde en zondebesef, maar aldus opgevat, dat men zich zorgvuldig afhoudt van de wereld buiten de studentenkamers met al zijn overstelpende vraagstukken. Het schijnt of men moe is van alles buiten de studentenbuurten, men piekert over tal van zaken, die alleen te maken hebben met een cultus van zichzelf. Zoo vinden we twee verhandelingen over „de dood", een over „de werkelijkheid der eeuwige dingen", een „over verveling". Alles gesteld in een taal, die alleen voor Christenen te genieten is, maar voor alles gespeend van iedere gedachte, die het begrijpen van deze wereldcrisis, zooals wij dat verstaan, al was het maar in zijn eenvoudigste gedaante mogelijk kan maken. De oorlog is ontstaan „uit aanbidding van het gouden kalf" (pag. 90), „omdat het oude instinct (n.l. om zich den oorlog als iets aangenaams voor te stellen) sterker was gebleven dan het nieuwe verstand" (pag. 42). Het einde is te verwachten, als we ons houden aan het woord „Gij zult geen andere goden voor mijn aangezicht hebben" (pag. 7), of door in alle grondwetten van alle staten het recht van oorlogsverklaring te schrappen (pag. 45 vlg.). Dit laatste middel prijst Prof. Van Vollenhoven aan. Voorts een massa betoogen om zich niet te keeren tegen de vaderlandsverdediging, en toch maar steeds in harden krijgsdienst troost te zoeken in den bijbel en bij Christus. Natuurlijk wordt de bedoeling onzer mobilisatie, n.l. het verdedigen van ons goede recht, nergens in twijfel getrokken, integendeel, stelselmatig gepropageerd.

Komt dan het sociale element nergens voor den dag? Ja, er wordt gesproken over vereenigingen voor sociale studie, over de nieuwe drang, die door het Christendom ook bij velen levend werd om het sociale

vraagstuk te bestudeeren. Sommigen waren „langer of korter tijd practisch sociaal werkzaam". Hoe diep dat bij velen zit, blijkt b.v. hieruit, dat op een onlangs gehouden conferentie voor sociale studie in Zeist van alle N.C.S.V.-leden er nog geen 40 opkwamen. Uit al wat hierboven is vermeld en uit het feit, dat zulke opmerkingen over sociale kwesties in de *Tijdspiegelingen* als terloops worden vermeld, kan men wel besluiten dat het met dit maatschappelijke ook bij degenen die er dan nog belangstelling voor hebben, zoo'n vaart niet loopt. Wat b.v. in de Engelsche *Student Movement* stond als voorbeeld van een sociaal ideaal, is wel kenmerkend: „De zakenman, die een bedrijf bezit, en toch er op staat slechts een klein vast salaris te ontvangen, de predikant die weigert een hoog salaris dat zijn gemeente hem biedt, de dokter die een lager-betaalde betrekking aanneemt onder een gemeente dan hij in private praktijk zou hebben gehad, een burgerlijk ambtenaar die zoo hard werkt als hij kan omdat hij de gemeenschap dient en weigert een officieel persoon te worden, dat zijn de voorbeelden die de wereld noodig heeft." Van dit sociale komt dus niet veel terecht. Natuurlijk: sinds de opkomst der sociaaldemokratie heeft het Christendom alleen dan werkelijk maatschappelijk vruchtdragend werk verricht, als het 't verhelderen der hoofden van de arbeiders en het verbeteren hunner levenspositie zich ten doel stelde, als het zich aansloot bij het socialisme. Aangezien hier nu van socialisme geen sprake is, loopt al dit „sociale werk" dood in filanthropie (als hoogste b.v. Toynbee-werk) of — gezwam.

Zoodra deze Christenen buiten het bijzondere gebied komen hunner persoonlijke ervaring: het religieuse, wordt hun verder betoog eenvoudig gestamel. Nergens blijkt, dat het meerendeel onzer aanstaande intellektueelen beseft in welk een maatschappij zij leven. Zij zien den drek, kruisen de armen, buigen het hoofd, prevelen: „Jezus", en gaan kalm weer voort. Onbekend is de waarheid, dat bij den ondergang van alles, wat schoon is, tegenwoordig maar één uitweg overblijft voor hem, die werkelijk streeft naar eenheid van denken en doen: het socialisme.

Doch de verwarring in de arbeidersbeweging en de ondergang van de burgerlijke-revolutionaire traditie maakt, dat een student tegenwoordig al uit een heel raar nest afkomstig moet zijn om iets van het socialisme te begrijpen. In dit boek wordt van de heele arbeidersbeweging nauw met een woord gerept, over arbeiders, maar ik meen, alleen in verband met brave studenten, die dragen „de begeerte een enge broederbond te vormen en om mee te arbeiden de drankellende onder de arbeiders te bestrijden" (pag. 146), — dit laatste is geciteerd uit een een belangrijk artikel over de tegenwoordige studenten-

maatschappij van H. Kraemer. — Heel dit geschrift is één bewijs van de absolute scheiding van proletariaat en studentendom. Want men vergete niet, dat het zoowat vertegenwoordigt de opinies van een groot deel der studenten die zich bezig houden met nog andere dingen dan hun bijzonder vak of hun pretjes.

* * *

Nederlandsch Studentencongres.

Hebben we hierboven de kerstening der studentenwereld wat nagegaan, ook de andere strooming, dezer tijden, de nationaliseering, is te bespeuren.

De laatste drie dagen van Maart is in Utrecht een studentencongres gehouden, dat in het teeken stond van deze laatste richting. En al zijn ook andere zaken besproken dan de vaderlandsche, we kunnen toch wel zeggen dat deze laatste de overhand hebben gehad. De bedoeling was in deze tijden de studenten op hun bijzondere plichten te wijzen, overtuigd als men was (ik citeer het program) „dat terwijl in de ons omringende landen de hoogste spanningen worden opgewekt, en een werkelijk of vermeend belang buiten den mensch zelf gelegen, de meest verborgen energieën aan den dag doet treden, in ons land het meerendeel der studenten in passiviteit een egocentrisch bestaan blijven voeren." Drieledig zou het doel zijn „Versterking van de eenheid en saamhorigheid van het opkomend geslacht. Versterking van de indrukken, die deze tijd met zijn krenking van 's menschen recht- en waarheidsbewustzijn, maar met zijn grootheid van diep verborgen menschelijke krachten maakt. Versterking van het plichtsgevoel van het tegenwoordig Studentengeslacht met het oog op oeconomische en sociale omstandigheden en hun toekomstig treden in de zich opnieuw vormende maatschappelijke samenleving." Verder zou het congres o. a. staan „buiten pro- of contra een of andere buitenl. mogendheid en „buiten de binnenlandsche politiek." Dat leek heel mooi; de gemelde gevoelens en eigenschappen zijn bij de tegenwoordige studentengeneratie nu niet zoo sterk ontwikkeld, dat wat verdieping overbodig is, en het tikje utopie dat bij zulke pogingen altijd zit, maakte de boel des te beminnelijker. Maar ernstiger werd het, toen er onder de sprekers een pacifist en een kapitein bleken te zitten. Een pacifist, dat weten we toch nu zoetjes aan, weet met een dialektiek, Hegel waardig, het ware internationalisme altijd te verbinden aan het ware nationalisme. Ditmaal beschaamde de werkelijkheid de verwachtingen.

De redevoeringen hadden twee strekkingen, een drang tot nationalisme en tot eenheid. Om te beginnen de eerste. Nadat Dr. Damsé, hoogleeraar in Utrecht in de oude talen, in de openingsrede had vastgesteld, dat de

tegenwoordige student meer oog heeft voor de sociale toestanden dan de vroegere, al geeft hij er gelukkig geen uiting aan zooals in Rusland, en op verdieping van het eenheids- en nationaliteitsbesef had aangedrongen, werd het Wilhelmus staande gezongen en een telegram aan de koningin gezonden. Dienzelfden dag nog bracht Prof. De Louter, de bekende pacifist, de bovengenoemde dialektische kunsttoer tot stand, en den volgenden morgen, Vrijdag, kwam de kapitein. Kapitein C. de Gelder illustreerde op treffende, veelzijdige wijze, door voorbeelden uit de geschiedenis onzes vaderlands de stelling, dat ons vaderland even verdedigbaar als ons volk weerbaar is. Maar 't was nog lang niet mooi genoeg. Nog waren alle studenten — ook de theologische — geen officieren, en ook de meisjesstudenten bereiden zich nog in heel geringe mate voor op het werken in handel, en verkeer. Iedere student officier, dat was zijn bescheiden ideaal.

Zaterdagsmorgens kwam het knalnummer, niet eens op het program vermeld (met opzet?), de onvermijdelijke Van Hinloopen Labberton en prins Pangeran Ario Koesonodiningrat, „Indië weerbaar" in vijgenbladlooze gestalte. Voor zij het woord voerden, sprak de heer Jonkman, een oudere student, wien zeker gezag niet mag worden ontkend, over de feiten der studentenwereld. Deze klaagde er o.m. over, dat niet de studenten waren opgekomen voor gewetensvrijheid, b.v. inzake dienstweigering, en dat ook de medische studenten niet hadden geprotesteerd tegen de dienstmishandelingen. Waarom, vroeg hij, vervullen wij de rol niet, die in Rusland de student in de revolutie vervult? *(Applaus.)*

Nadat Indië weerbaar was geworden en ook nog den heer Raden Mas Ario Soorje Poetro had medegedeeld, dat Indië en Nederland zusters waren, sprak nog de konservatieve Groninger ekonoom Prof. C. A. Verrijn Stuart, een zakelijk betoog, waarin hij er op wees, dat de student zich meer met de ekonomie moest bezig houden. Men kan echter niet beweren, dat zijn rede scherp patriottisch gestemd was.

Wat de eenheidsredevoeringen betreft, er was een spreker van het Internationaal Studenten-Correspondentiebureau, die plannen maakte over meer internationale samenwerking, voorts spraken Prof. Damsté en de heer Jonkman, vooral de laatste, over de noodzakelijkheid van in- en uitwendige eenheid van de thans zoo verbrokkelde studentenwereld. De laatste meende b.v. dat een sterkere organisatie een beweging kon doen uitgaan tegen de door hem gewraakte feiten in de studentenmaatschappij.

De volgende opmerkingen wil ik hieraan vastknoopen. Allereerst kunnen wij konstateeren, dat dit de eerste algemeene studentenbijeenkomst was [1]), die in het teeken staat van het imperialisme. Uit het feit,

[1]) Officieel deed het Corps niet mee.

dat het initiatief — voor zoover mij bekend — niet uit is gegaan van breede kringen van studenten zelf, maar het congres de studenten — allen hebben een uitnoodiging gehad — als het ware is opgelegd, blijkt, dat bij nog weinigen de verdieping van het nationaliteitsbesef werkelijk is gekomen. Het congres is een kunstmatige poging van bovenaf, ook blijkend hieruit, dat het program de nationalistische strekking niet scherp formuleert, om het jongere intellekt te mobiliseeren in dienst van het Nederlandsch-Indisch-Duitsche grootkapitaal. Maar door deze dingen komt het wel. Nog is er groote onverschilligheid inzake de groote kwesties waar het bij de tegenwoordige situatie, om gaat voor de bourgeoisie. De padvinderij vindt maar matig steun bij studenten, de urgentieraadaktie heeft vrijwel fiasko geleden. De winterslaap duurt nog steeds voort. Minerva is door den nieuw ontwaakten Mammon vrijwel maagdelijk gelaten. maar wacht maar, haar lusten worden geprikkeld en weldra trekt ze op in rang en gelid en volgt haar heer en meester als alle anderen.

Ten tweede: hoe is de opzet van dit heele congres te rijmen met de verzekering in het program, dat het congres stond buiten alle binnenlandsche politiek? Ik acht het nauwelijks aan te nemen, dat we hier met een onbeschaamd boerenbedrog te doen hebben; waarschijnlijk hebben we hier weer eens te doen met de ongelooflijke onwetendheid in sociale kwesties van vele studenten, die niet eens weten dat er menschen in Nederland zijn die van Indië's weerbaarheid niets moeten hebben, om van Willemien en het Wilhelmus maar te zwijgen. Ten derde dit: De eenheidsbeweging is een reaktie op de sterke verbrokkeldheid, waarin de studentenwereld van tegenwoordig is geraakt. De oude tijd, toen het Corps allen omvatte, die de Alma Mater vereerden, is voor goed voorbij. Honderden staan buiten de Corpsen en vormen eigen vereenigingen. Maar ook zij vormen verre van eenheid. Dit komt aan den eenen kant door de uiterst verschillende sociale milieus, waar de studenten tegenwoordig uit voortkomen, van den kleinen middenstand tot den grondadel, en aan den anderen kant door de uiterste gespecialiseerdheid waarmee door de ontwikkeling van techniek en wetenschap de vakken beoefend moeten worden. De meisjes zijn ook een nieuw element geworden. Daardoor is er geen sprake meer van een eenheid van belangen, geen sprake van een eenheid van denken. Allicht dat dit anders worden kan door de ontwikkeling van het kapitalisme in nationale banen, maar nu is er nog weinig van te zien. Alleen de Christianiseering gaat staag voort, heeft echter, in zijn meest ruimen zin, nog niet één derde der studenten bereikt. In dezen toestand is eenheid alleen als uitwendige, federatieve eenheid mogelijk. Ten vierde: Meer dan eens hebben de Russische

studenten met hun sterk sociaal meewerken door de hallen der Utrechtsche universiteit gespookt, en velen hebben, schoon vaag, gevoeld, dat deze een voorbeeld geven. Het absolute gebrek aan maatschappelijke belangstelling is dan ook niet beperkt tot de christenen alleen, zij zijn alleen typeerend in dezen. Dat er geen kreet van pijn, geen schreeuw van verontwaardiging is opgegaan uit de rijen der jongeren, toen het Nederlandsche gezag de gewetensvrijheid aantastte en de dienstmishandelingen duldde, bewijst hoe ver we in dezen zijn. De heer Jonkman wilde hierin verandering door sterkere studentenorganisatie. Maar hierin ligt het nauwelijks. In alle landen met reeds lang overleden burgerlijk revolutionaire traditie zijn Russische studententoestanden onmogelijk, zelfs in flauwe nabootsing. Laten we echter er op letten dat ook in Rusland de scheiding zich voltrekt: de burgerlijke imperialistische beweging scheidt zich van de proletarische en neemt vele studenten mee. Overal wordt de revolutie slechts mogelijk als revolutie tegen het privaateigendom. Vooralsnog hebben wij de nieuwe burgerlijke opleving. En hier kunnen West-Europa en Rusland elkaar weer ontmoeten: als het intellekt ooit zich zich nog sociaal bezig wil houden, kan het dit slechts doen aan de zijde der nieuwe burgerlijke idealen, dat is dus de reaktie. Slechts in dienst der uitbuiting is misschien nog massale intellektueele sociale opleving mogelijk. En hieraan te hebben meegewerkt, zal de onvergankelijke roem blijven van de uitschrijvers van dit congres.

De splitsing in de Zweedsche Sociaaldemokratie

DOOR

M. BORETSKI.

Het tiende kongres van de Zweedsche Sociaaldemokratie, dat van 12 tot 20 Februari in Stokholm zitting hield, gaf om zoo te zeggen de algemeene krisis, die de arbeidersbeweging en het socialisme in deze tijden beheerscht, onpartijdig weer.

Zweden is niet in oorlog en zal naar alle waarschijnlijkheid zijn neutraliteit tot het einde van den huidigen oorlog kunnen handhaven, maar de geest der Zweedsche arbeiders houdt zich bezig met dezelfde vragen, waardoor voor een deel ook de arbeidersbeweging van de oorlogvoerende landen wordt gekweld en verscheurd. De bijzondere historische voorwaarden, onder welke Zweden tot ontwikkeling kwam — in langdurige afzondering van de algemeene ontwikkeling van Europa — drukten duidelijk een lokaal stempel op de Zweedsche arbeidersbeweging, die bij wijze van spreken een erg provinciaal karakter draagt, met alle verdiensten en gebreken daaraan verbonden. Gewoonlijk

stelt zij zich op haar eigen Zweedsch standpunt en slechts zelden behandelt zij de vragen uit een oogpunt van algemeen belang. Maar over het geheel ontwikkelt zich de strijd in dezelfde richting als in andere landen, de strijd tusschen hervorming en radikalisme, nationalisme en internationalisme, evolutie en revolutie. Die zelfde strijd over het einddoel en de middelen om dat doel te bereiken, of om de Zweedsche spreekwijze te volgen, de strijd tusschen ideëele en reëele politiek. Diezelfde strijd tusschen de IIe Internationale, die stuiptrekkend nederligt en de IIIe Internationale, die in bloedige worsteling en ontzaglijke ellende omhooggroeit, de strijd tusschen Den Haag en Zimmerwald . . .

De Zweedsche sociaaldemokratische partij heeft vanaf het begin harer oprichting de reformistische taktiek, die door een deel van de Duitsche partij werd voorgestaan, ijverig nagestreefd. In 1903 werd de Jeugdbond (Ungdomsforbund) opgericht en deze is de steun en de leidsman geworden van nieuwe stroomingen, gekomen uit datzelfde Duitschland, maar onder den invloed der radikalen in de partij, of juister, van het linkercentrum. De nieuwe ideeën groeiden in de hoofden van sommige Zweedsche politici op zeer oorspronkelijke wijze samen met de oude tradities uit het tijdperk van de „volksrechten", toen het Zweedsche volk „vrij was de koningen te gehoorzamen of te weerstaan", toen de „gekozenen" er voor moesten waken, dat de koning en zijn regeering „de rechten van het volk niet verraadden" en toen de volksafgevaardigden de ministers nog „geleidden tot de deuren van het kabinet, maar niet mede binnentraden."

De nieuwe konstitutie met de splitsing van wetgevende en uitvoerende macht, de ontwikkeling van het kapitalisme en het streven van de bourgeoisie naar „vergrooting van macht" hebben er toe geleid, dat deze „demokraten", in hoofdzaak steunende op kleine keuterboertjes en „aktiebolagetarendator" (aldus worden in Zweden de arbeiders van de houtzagerijen genoemd, die van de maatschappijen, in wier bezit deze zagerijen zijn, kleine stukjes grond voor akkerbouw ontvangen) zich aansloten bij de sociaaldemokratische partij, die in Zweden een speciaal agrarisch programma heeft ter wille van deze half-boeren, half-arbeiders. De leiders van deze richting zijn slechts zelden Marxisten, maar in de partij gaan zij samen met de „oppositie". Het socialisme is voor hen de „idee", die alle maatschappelijke vraagstukken tracht op te lossen in een streven naar moraal en gerechtigheid en algemeen menschelijk belang. Zij strijden voor den „eeuwigen vrede tusschen de volken, voor de ontwapening en de demokratie, voor de Vereenigde Staten van Europa en van de geheele wereld, niet in naam van de arbeiders, maar van de menschheid in haar geheel."

Het andere deel van de oppositie, de radikalen — Marxisten van de Duitsche school — staat over het algemeen op hetzelfde standpunt als het centrum van de Duitsche partij; in enkele vragen sluiten zij zich aan bij de uiterste linkerzijde, terwijl zij in zake het militarisme geheel op zichzelf staan.

Maar aan den anderen kant moet worden erkend, dat ook in de „meerderheid" geen geestelijke eenheid bestaat. Behalve Marxistische revisionisten en praktische professionalisten behooren tot haar ook vele liberalen in de gewone beteekenis van het woord, en in den laatsten tijd worden haar rijen nog vergroot door hen, die het partijjargon „renegaten" heeft gedoopt, d.w.z. de gewezen medestrijders van den „Jeugdbond", die slechts in enkele vragen met de „meerderheid" samengaan, maar geheel aan haar zijde staan in den strijd tegen de „linkerzijde".

Om een juist beeld te geven van de verhoudingen in de partij, willen wij hier aan toevoegen, dat de voornaamste leiders van beide richtingen allen behooren tot de z.g, intellektueelen en dat, wanneer de „oppositie" eenerzijds steunt halfbezitters, anderszijds ook de mijnwerkers en een groot deel van de geschoolde arbeiders, zooals b.v, de metaalarbeiders, bij haar zijn aangesloten. De oppositie is vooral sterk in 't Noorden en in groote handels- en industriecentra als Stokholm en Göteborg, maar zwak weer in andere plaatsen als Malmö, waar de „Jeugdbond" ontstond en waar eenige zijner voornaamste strijders leefden en werkten.

De eerste ernstige botsing tusschen de beide stroomingen in de partij had plaats op het kongres in 1909 bij de behandeling van het militaristische vraagstuk, indien wij hier namelijk geen rekening houden met vroegere kleinere verschillen aangaande de algemeene staking, op een geheim kongres. In 1908 slaagden de „Jongeren" er in het punt militarisme in het program van positief in negatief te veranderen. Reeds eenigen tijd te voren had de burgemeester van Stokholm, Lindhagen, zijn strijd voor ontwapening en demokratie ingezet en thans sloot hij zich bij de „Jongeren" aan, Op het partijkongres in 1911 werd de resolutie van Vennerström aangemen, krachtens welke het zwaartepunt van den strijd inzake het militarisme ligt in den eisch van ontwapening. Maar tevens werd ten aanzien van de Rijksdagsfraktie een votum van vertrouwen uitgesproken, alhoewel deze in den Rijksdag optrad in een geest, geheel tegenstrijdig aan de revolutie van Vennerström. Tegelijkertijd ontstond een algemeen streven om de „Linkerzijde" uit de verschillende partijinstanties te verwijderen en in de pers werden de diskussies over het ministerialisme geopend. Ongeacht de resolutie van Vennerström namen vier leden van de rijksdagfraktie zitting in de koninklijke kommissie tot voorbereiding van de nationale verdediging.

Door den uitslag der verkiezingen in 1914, die den sociaaldemokraten 87 zetels in het Lagerhuis verschaften verkreeg het vraagstuk van het ministerialisme aktueele beteekenis. Het kongres van dit jaar verklaarde zich voor samenwerking met de liberalen op een vooruit vastgesteld pogram, de vorming van een gemeenschappelijk ministerie inkluis.

In verband met deze en andere opportunistische besluiten door de partijvergadering genomen, nam het kongres der „Jongeren", dat in December van hetzelfde jaar plaats had, een resolutie aan, waarin de houding van de meerderheid der rijksdagfractie werd veroordeeld, en een taktiek van haar werd geëischt in overeenstemming met het program en de beginselen van de „socialistische partij", terwijl gedreigd werd in de toekomst slechts die kandidaten te zullen steunen, die zich verbonden aan dezen eisch te voldoen. Den dag na het kongres der „Jongeren" schreef Branting in de „Sociaaldemokraat" over „twee partijen": de „rechterzijde" opende den strijd, die moest voeren tot een splitsing in de partij, tot uitsluiting van de „linkerzijde".

In den Rijksdag gaat de „meerderheid" voort op den reeds ingeslagen weg, stemt voor de oorlogsbegrooting en vereenigt zich eendrachtelijk met regeering en bourgeosie. Maar de „minderheid" volgt haar eigen richting. De Rijksdag schijnt veranderd in een diskussievergadering, waar de leiders der beide richtingen elkaar op heftige wijze bestrijden. Na de rede van Höglund over de afschaffing van de koninklijke macht deed de fraktiemeerderheid aan de minderheid de muilkorf aan d.w.z. verplichtte elk lid van de fraktie het standpunt van de meerderheid te verdedigen.

De „minderheid" besloot zich aan dit besluit niet te onderwerpen en na eenigen tijd scheidde zij zich in den Rijksdag als afzonderlijke fraktie af.

Het proces van splitsing in de partij werd nog verhaast door het verschil in opvatting aangaande het doel in den strijd voor den vrede en de houding ten opzichte van Zimmerwald. De meerderheid wil slechts diplomatieke middelen in den strijd voor den vrede, de linkerzijde eischt een meer aktief ingrijpen en bouwt op de massa-aktie van het proletariaat; zij organiseerde het „vredeskongres" hetwelk geëindigd is met het proces tegen Höglund, zijn beschuldiging van hoogverraad en zijn veroordeeling. De „rechterzijde" maakte van de gelegenheid gebruik om de weinige aanhangers van de linkerzijde, die nog deel uitmaakten van de partijinstanties, daaruit te verwijderen of hen te dwingen deze te verlaten. De rechterzijde sprak haar veroordeeling over Zimmerwald uit en stelde zich op het Haagsche standpunt, maar de Jeugdbond sloot zich openlijk bij Zimmerwald aan.

Van de meer dan 100.000 leden dezer partij waren op de laatste

partijvergadering slechts 26.000 vertegenwoordigd. Daarvan stemde 42 pCt. voor de „oppositie". Bij evenredige vertegenwoordiging zou de oppositie ongeveer door 80 man van de 180 afgevaardigden vertegenwoordigd moeten zijn. In werkelijkheid waren er slechts 40 aanhangers van de oppositie aanwezig. Het spreekt vanzelf, dat de meerderheid het geheele partij-apparaat, pers en kas, uitsluitend voor haar eigen belangen in beslag had genomen. De oppositie kon slechts vertrouwen op haar „goed recht."

De eenige duurzame en hechte organisatie van de oppositie bleek de Jeugdbond, die ongeveer 15000 leden telt, waarvan de helft lid tevens zijn van de partij. Hun weekblad „Stormklockan" verschijnt in 25000 exemplaren en geeft een zuivere winst van ± 18000 kronen. De eveneens door hen opgerichte uitgeversmaatschappij „Fram" heeft reeds ongeveer twee millioen exemplaren in druk doen verschijnen, hoofdzakelijk Marxistische literatuur in Zweden door de Jongeren vertaald en uitgegeven. Branting en c.s. maakten zich geen zorgen over de Marxistische opvoeding van de massa en zullen dat ook in de toekomst niet doen.

Sedert verleden jaar wordt door de linkerzijde in Stockholm een eigen orgaan uitgegeven: „Politiken" in een oplaag vau 8000 (de oplaag van het centraal orgaan van de partij bedraagt 16000). Behalve dit blad verschijnen in de provincie nog twee bladen van de linkerzijde.

De door Lindhagen in 19.2 opgerichte „Bond van de linkerzijde" heeft nooit een groote rol gespeeld. Wel was de Bond van den beginne af aan de rechterzijde een doorn in het oog en ieder van zijn leden, die in de partij een post bekleedde, werd door haar gedwongen den Bond te verlaten. Tot de eigen gevormde rijksdagfraktie van de linkerzijde traden toe 14 van de 87 afgevaardigden van de Tweede Kamer en 1 van de 15 van de Eerste Kamer.

Aldus waren de verhoudingen in de verschillende kleinere organisaties, die tot op het laatste kongres de oppositie vormden.

De kampagne, die op het kongres tegen de linkerzijde werd gevoerd, schaarde zich rondom het z.g. „ultimatum". Het partijbestuur stelde n.l. een motie voor, waarin van den Jeugdbond werd geëischt, op zijn eerstvolgend kongres (in Mei van dit jaar) alle beschuldigingen terug te nemen, die tegen de Rijksdagsfraktie waren uitgesproken en waarbij de Bond zich verplichtte in al zijn beslissingen de besluiten te volgen, zooals die door de partij op de partijvergaderingen en in de verschillende partijorganen waren vastgesteld. Werd aan dezen eisch niet voldaan, dan zou dit gelden als een bewijs, dat de leiders van den Jeugdbond „zichzelve wenschten te stellen buiten de partij".

Ook de debatten, die op de vergadering werden gevoerd, handelden

in hoofdzaak over het „ultimatum", terwijl echter ook de „muilkorf"-maatregel en het voorstel van een program-kommissie, in bespreking werden genomen.

Branting opende de kampagne tegen de linkerzijde met een diplomatieke rede, waarin hij zich stelde op het standpunt van „onvermijdelijken oorlog maar van gewenschten vrede." Branting weet welke twee richtingen in de Internationale principieel tegenover elkaar staan en hoe beide elkaar in tal van vragen ten felste bestrijden. Hij begrijpt de oneenigheid in de Duitsche partij en spreekt daar zijn sympathie met de minderheid uit. Maar hier, in Zweden, wenscht hij de politiek van een Scheidemann te volgen en blijft hij blind voor de diepe klove, die zijn standpunt van dat der linkerzijde scheidt. Trouwens, zoo zegt hij, sommige dezer linksche elementen hebben zich aangesloten bij Zimmerwald en dit is „een geheel nieuwe richting in de oude Internationale", voorgestaan door eenige „emigranten, die het kontakt met de massa's in hun vaderland hebben verloren". Reeds Marx heeft deze richting veroordeeld en bestempelde haar als „revolutionnaire romantiek". Branting wil de „eenheid", maar onder de bedinging van „onvoorwaardelijke onderwerping van de minderheid aan de meerderheid"; zoo niet, dan beter een scheiding. Maar de waarheid is, dat Branting zelf zich aan geen enkel door de partijvergaderingen genomen besluit onderwerpt, wanneer hij er zich niet mede vereenigen kan, maar, zooals men weet, voor de leiders worden de wetten niet gemaakt....

De linkerzijde was zich niet reeds bij den aanvang ten volle bewust welk standpunt zij zou innemen in den strijd die tegen haar wordt gevoerd, maar dit ontwikkelde zich geleidelijk in haar verdediging tegen de aanvallen van de meerderheid. De gewezen partijsekretaris Fr. Ström toonde aan hoe in de Zweedsche partij dezelfde richtingen elkaar bestreden als in alle andere partijen die deel uitmaakten van de Internationale. Dit is de oude strijd tusschen radicalen en reformisten, tusschen Kautsky en Bernstein, Vollmer en Bebel. De linkerzijde keert zich niet tegen „loyaliteit", maar „de beginselen van het socialisme en het program van de partij" zijn voor haar meer dan „partijdiscipline".

Vennerström toonde in zijn samenvatting van de voorstellen en wetsontwerpen, die door de linkerzijde waren ingediend, aan, dat deze in 't geheel niet aanstuurden op een demonstratieve politiek, maar slechts eischten de behartiging van de meest dringende behoeften van de arbeidende klasse in het tegenwoordige tijdperk. Maar de „praktische" politiek is voor hen niet „zelfdoel" geworpen. Zij verliezen hun „ideaal", het socialisme, niet uit het oog en zullen daarvoor strijden met alle middelen die hun ten dienste staan.

Bovendien is het onjuist te beweren, dat de linkerzijde zich verklaard zou hebben tegen het zelfbeschikkingsrecht der natiën, tegen haar vrijheid en onverschillig zou zijn voor haar politiek lot. Maar zij zijn tegen de verdediging van het vaderland door den strijd met de wapenen, tegen de leuze: „proletariërs van alle landen vermoordt elkaar!" Tegenover de Belgische richting stellen zij den weg, die Finland is gegaan. . , . Juister misschien nog hier te spreken van den weg van den klassenstrijd, den weg, die naar het einddoel voert.

Monsop verklaarde niet te begrijpen, waarom de socialisten tegenover een ministerie van Branting anders zouden staan dan tegenover het huidig ministerie van Hammerskjold. De taak van de volksafgevaardigden bestaat in de verdediging van de belangen van het volk en in den strijd voor de volksdemokratie, en strijdt met de belangen van elke koninklijke regeering.

Lindhagen sprak over de ongerijmdheid, dat de republikeinsche partij niet strijdt voor de afschaffing van de Eerste Kamer, noch voor de republiek, dat de demokratische partij blijkt niet te wenschen dat de demokratie ingevoerd wordt in het eigen land, dat de anti-militaristen zich verklaren tegen de algeheele ontwapening.

Spak eischte een strikt verbod tot verkoop en produkte van alcoholische dranken en verdedigde het „forsvarsnihilism" (de ontkenning van de verdediging) enz.

Op den vooravond van de opening van het kongres zond Höglund van uit de gevangenis, waar hij zijn straf voor het „vredeskongres" ondergaat, het volgende bemiddelingsvoorstel in:

„De vergadering erkent het recht van bestaan voor beide richtingen in de partij. De vergadering verandert het muilkorf-systeem. Zij stelt de vrijheid van diskussie en van meenings-uiting in de partij-pers vast. De minderheid verkrijgt een naar zijn sterkte evenredig aantal zetels in de partij-instanties, in de verschillende kommissies, bij de kandidaatstelling voor den Rijksdag, de gemeentebesturen, enz. De minderheid echter verbindt zich, niettegenstaande zij in haar propaganda en in haar agitatie zal voortgaan haar principieel standpunt te verdedigen, loyaal te blijven tegenover de meerderheid en verklaart zich zelfs bereid een socialistisch of socialistisch-burgerlijk ministerie te ondersteunen, voor zoover dit demokratische hervormingen zal invoeren, al blijft haar veroordeeling van het ministerialisme dezelfde als voorheen."

Uit een principieel oogpunt kan het bemiddelingsvoorstel van Höglund de kritiek niet doorstaan en blijft als zoodanig onaannemelijk voor de linkerzijde. Maar zij spraken het „non possumus" niet uit, waarmee de rechterzijde het eenstemmig van de hand wees. „Met

oproerstokers in een partij blijven, dat willen wij niet!. . . . . ."

Op dezelfde gronden verwierp het kongres het ook voor de linkerzijde onaannelijke voorstel om den strijd aan de beslissing van een scheidsgerecht te onderwerpen, dat samengesteld zou zijn uit leden van de Noorsche en Deensche sociaal-demokratische partijen, terwijl tevens ook het voorstel om inzake het „ultimatum" bij het referendum de leden der partij zelf te laten beslissen, werd afgewezen.

Het kongres wist reeds voor de stemming, dat de Jongeren zich niet aan het ultimatum zouden onderwerpen: voor het kongres bijeen was gekomen, had immers de Jeugdbond met bijna algemeene stemmen zich tegen onderwerping aan het „ultimatum" verklaard.

Desniettegenstaande nam het kongres het ultimatum met een groote meerderheid van stemmen aan, sprak vervolgens zijn instemming uit met de „muilkorf"-maatregel en weigerde in zijn program de eischen van het Een-Kamerstelsel en van de republiek op te nemen. Verder liet de partij haar program ook inzake het militarisme onveranderd, verwierp de resolutie van Vennerström, besloot niet tot een radikale bestrijding van het alkoholisme, nam een motie aan, waarin de instemming met Den Haag en de veroordeeling van Zimmerwald werd uitgesproken, enz.

Monson merkte tijdens het debat zeer terecht aan, dat het spreken op een dergelijke vergadering volkomen nutteloos was: de afgevaardigden waren slechts marionetten en spreektrompetten. . . .

Aan de minderheid bleef niets anders over, dan datgene te doen, waartoe de meerderheid haar dreef. Twee dagen na afloop van het kongres kwam de oppositie bijeen. Op deze bijeenkomst werd een kommissie ingesteld, die in opdracht kreeg de denkbeelden van de oppositie onder de leden van de partij te propageeren en de voorbereidende maatregelen te treffen voor een vergadering, waarop tot de oprichting van een *nieuwe* partij zal worden overgegaan. Dit kongres zal van 12 tot 14 Mei, gelijktijdig met de vergadering van den Jeugdbond, in Stockholm bijeengekomen. En op het vaandel, dat deze nieuwe partij ontplooit, zal geschreven staan: Ontwapening — Klassenstrijd — Republiek — De strijd voor het Socialisme met alle middelen.

Overzicht van Tijdschriften.

v. R. In *De Gids* van 1 April maakt Dr. Colenbrander in zijn Buitenlandsch Overzicht eenige opmerkingen over de Russische Revolutie, waaronder de juiste, dat de berichten, die wij tot nu toe omtrent deze groote gebeurtenis hebben ontvangen, „van oorlogvoerenden afkomstig en zelve oorlogsdaden zijn.” „Dat de Revolutie er beter voorstaat dan Wolff verklaarde, heeft de tijd al bewezen. Een tragicomedie zóó burlesk als de Duitsche berichten ons vertoonden, duurt zelfs geen weken. Dat de eendracht zóó weinig bedreigd is als Reuter uitkraamt, gelooft iemand van gezonde zinnen evenmin.” Zeer juist. Alleen veroorlooven wij ons de opmerking erbij, dat de gebeurtenissen tot dusverre — en wij zijn, terwijl wij dit schrijven alweer bijna een maand verder, een lang tijdvak in tijden van Revolutie — bewezen hebben, dat de Duitsche berichten in tendentieusheid en onjuistheid verre die van de andere zijden, zoowel van het P. T. A. als van Reuter en de groote Engelsche bladen hebben overtroffen. De loop der gebeurtenissen tot dusverre heeft dit nog vaster gesteld dan het reeds einde Maart was. Overigens heeft Dr. C. zich nog niet aan voorspellingen gewaagd; hij acht het alleen onloochenbaar, dat het politieke voordeel van de Revolutie aan de zijde der Entente is, daar de Duitsche invloed er nu is vernietigd. De schrijver houdt dus nog geen rekening met de mogelijkheid, dat in plaats van den vernietigden Duitschen invloed in reactionnaire kringen een nieuwe Duitsche invloed zou kunnen treden, zich van dezelfde middelen, maar van andere personen bedienend. Omtrent de vraag, of de Vereenigde Staten daadwerkelijk aan den oorlog zullen deelnemen, was Dr. C. einde Maart blijkbaar nog skeptisch gezind. Het is zonderling, maar waar, dat onze bourgeoisie, niettegenstaande zij zelf een Imperium bezit, nog steeds, zelfs in haar meest geschoolde en ontwikkelde vertegenwoordigers, blijk geeft, eigenlijk niet imperialistisch te kunnen denken, d. w. z. zich de ware verhoudingen in de tegenwoordige wereld niet kan voorstellen. Hoe anders te verklaren, dat Dr. C. de enorme en beslissende beteekenis van de breuk der Ver. Staten met de Centrale Rijken blijkbaar niet inziet? Zou hij anders deze zinnetjes schrijven: „Is er eigenlijk oorlog? Men kan alleen zeggen, dat maatregelen zijn aangekondigd, waaraan, zoo zij inderdaad worden toegepast, gevolgen verbonden zijn, die van oorlog kwalijk zijn te onderscheiden. *Maar ook Portugal is met Duitschland in oorlog ....*” En dan, ironisch: „Van den vermoedelijken invloed op den afloop in Europa zal het verstandiger zijn te spreken, wanneer het millioen vrijwilligers uit Amerika, waarvan Roosevelt bralt, in Frankrijk zullen zijn aangeland. Een millioen — over den Oceaan! Wie ziet ze komen? Amerika heeft er zeker de transportmiddelen niet voor. De Entente?” Zinnetjes, waaruit, zooals wij hier aan onze lezers niet nader

uiteen hoeven te zetten, een volslagen gemis aan besef blijkt van de beteekenis van Amerika's ingrijpen, zoowel uit een economisch als uit een militair oogpunt — om maar niet te spreken van de beteekenis voor de ordening der dingen na dezen wereldoorlog. Het is des te onbegrijpelijker juist van den heer C., daar hij de opmerkingen van schrijver dezer regelen over de overheerschende beteekenis van de houding der Unie ten opzichte van den wereldoorlog, opmerkingen in dit tijdschrift reeds 2 jaar geleden gemaakt, indertijd voor een goed deel heeft aanvaard. Toch blijkt hij nu opnieuw niet in staat het *mondiale* karakter van de worsteling in 't oog te houden. Hoe anders ook te verklaren, dat de breuk van de Chineesche wereld met Duitschland en bondgenooten, een der gevolgen van de diplomatieke breuk met de Unie, maar op zichzelf weer zwanger van nog onbegrensde mogelijkheden, met een nuchter zinnetje ter loops wordt gemeld? Wellicht — het zal in de Mei-aflevering wel blijken — is Dr. C. door hetgeen April ons op het gebied der gevolgen van Amerika's toetreden tot Duitschland's vijanden te aanschouwen heeft gegeven, tot eenig meerder inzicht in dezen gekomen.

Hetzelfde, wat ons in de zooeven geciteerde beschouwingen over de Russische Revolutie en het partijkiezen van de Vereenigde Staten treft, is ook waar te nemen in de opmerkingen van Dr. C. over den gang der militaire gebeurtenissen te land en ter zee: er zit geen perspectief en geen eenheid in; de schrijver durft zich niet te laten gaan en heft, wat hij beweert, een paar zinnen later weer op. Naar aanleiding van den teruchtocht der Duitschers aan het westelijk front polemiseert hij tegen de „strategen", die meenden te mogen voorspellen: „nu volgt een Tannenberg." Typisch Hollandsch, of zelfs Haagsch, dat men in zulk een kort bestek het de moeite waard acht tegen dergelijken Haagschen of Rotterdamschen onzin te polemiseeren. Gelooft Dr. C. nu werkelijk, dat in de gansche wijde, wijde wereld buiten ons enge landje, iemand geloofd heeft aan dezen onzin van Hollandsche Hindenburgvereerders? Doch eenige zeer prijzende woorden voor den „meesterlijk uitgevoerden defensieven zet" der Duitschers mogen daarnaast natuurlijk niet ontbreken. Een Hollander in Dr. C.'s positie *mag* nu eenmaal niet rondement zeggen, dat er aan deze manoeuvre niets „meesterlijks" is waar te nemen, behalve het meesterschap in de kunst, die ook de Wandalen, de Hunnen en Timoer in de perfectie beoefenden. Aan den anderen kant gelooft Dr. C. ook weer niet aan de efficaciteit van den duikbooten-oorlog in zijn meedoogenloozen vorm. Hij acht 't onmogelijk, dat de Duitsche bevolking ooit werkelijk zou worden uitgehongerd, maar evenmin dat dit met Frankrijk of Engeland het geval zou kunnen worden. „Al blijft (voor Engeland) die aanvulling bij de verliezen achter (in tonnenmaat) en moet dus, bij voortduring van den oorlog zonder dat Engeland middel vindt de duikbooten de baas te worden, de tonnenmaat gestadig afnemen, het terugbrengen der Engelsche handelsvloot tot eene capaciteit onvoldoende om Engeland een bescheiden mate van voedseltoevoer te verzekeren, zou een werk van jaren en jaren wezen." Hetgeen ook onze meening is. Doch de conclusie, dat de oorlog *dus* nog jaren kan duren, tenzij een der groote tegenstanders wordt overwonnen, die conclusie durft Dr. C. niet te trekken.

Natuurlijk niet, daar hij als Hollandsch Imperialist belang heeft bij het behoud van een machtsevenwicht.

Het slot van Dr. Cs. overzicht is aan ons land gewijd — een binnenlandsch overzicht ontbreekt dezen keer — en, natuurlijk, aan de 7 schepen-kwestie en die van de Princess-Melita. Maar, curieus, Dr. C. schijnt vergeten te zijn, wat hij een maand te voren had geschreven, toen hij, vol toorn, de torpedeering van de 7 schepen aan Engeland op 't geweten schoof. Thans, zonder iets te herroepen, wordt ons alleen maar kort meegedeeld, dat „wat Duitschland (voor schadeloosstelling voor de 7 schepen) aanbood, slechts kon zijn aangenomen door wie van gemoed een bedelaar was en tegelijk van verstand een ezel". Cort en Loudon met zulke geestelijke eigenschappen, wie durft het zich denken! Wat de zeer netelige kwestie der toelating van gewapende koopvaarders betreft — men kent onze meening daarover uit de Tribune — lijkt het eerst of Dr. C. neigt tot de juiste opvatting, dat de rigoureuze toepassing der bepaling van 1914 en 1917 inderdaad niets anders is, dan, practisch, een liefdedienst aan Engeland's tegenstander. „Wij zouden het volste recht hebben, te zeggen: wij hebben toen (in 1914) aan hulpkruisers en patroeljeschepen gedacht," zegt Dr. C., en dus niet aan gewone koopvaarders, die, net als in vroegere eeuwen, gewapend zijn om zich tegen kapers te verweren. Maar, natuurlijk spreekt hij niet uit, meent hij zelfs niet, dat de houding der Nederlandsche Regeering in deze zaak zoo min als in andere, met neutraliteit niets heeft te maken. Hij wekt veeleer den schijn, alsof Duitschland, indien het anders ware gegaan, boos zou zijn geworden en „tot alles in staat zou zijn geweest". De misselijke fictie, waarmee men officieel ons volk nu reeds eenige jaren om den tuin leidt. Dat ook Dr. C. in hoofdzaken volkomen de politiek der Nederlandsche Regeering onderschrijft, welke politiek, zooals men weet, onder het mom der neutraliteit een pro-Duitsche is, het blijkt uit een en ander nog weer eens te meer. Zoo ook is slechts deze anders onbegrijpelijke zin te verklaren: „Dit alles is niet fraai voor ons; — België, Servië, Roemenië zijn niet fraai voor de Entente." Niet fraai? Bedoelt hij, dat deze landen nog altijd in de macht van Duitschland en bondgenooten verkeeren? Maar indien hij dit bedoelt, waar schuilt dan de logica in de parallel met ons land? Wij doorgronden het niet . . . .

De aflevering bevat verder het begin van fragmenten uit een groot geschrift: *De Staat*, Inleiding tot een politiek systeem, van H. Kieviet de Jonge te Buitenzorg (Java). Er is een volgende keer misschien aanleiding om op deze zwaarwichtigheid in te gaan. Verder is er o. a. een groot artikel over het *Zuiderzeeplan* van Prof. D. van Blom.

De Nieuwe Gids van Februari, Maart en April, bevat behalve één stukje van *Fr. Erens* over het Dagboek van een Franschen artillerist, en de gewone overzichten over Binnenland en Buitenland van de heer Netscher en Chr. Nuys niets, dat voor onze lezers speciale vermelding verdient. (Van de zuiver literaire bijdragen, die het tijdschrift nagenoeg geheel vullen, maken wij natuurlijk geen gewag). De heer Nuys schrijft in de April-aflevering over de Russische Revolutie. Het zal voor de trouwe lezers van het *Handelsblad* wel geen nieuws zijn.

***

De pennestrijd van *David*, een der parlementaire leiders der duitsche sociaal-patriotten, met *Bernstein*, in de nummers 22, 23 en 24 der *Neue Zeit*, naar aanleiding van de diplomatieke „*Dokumente zum Weltkrieg*", uitgegeven door Ed. Bernstein, over de akademische vraag wie de schuld van den tegenwoordigen oorlog is, de Entente-landen, dan wel de Centrale machten, en de daarmede verband houdende kwestie of Duitschland een aanvals- of een verdedigings-oorlog voert, kunnen wij met een gerust geweten laten zwemmen.

Beide heeren mogen van burgerlijk nationaal standpunt over den oorsprong van dezen imperialistischen oorlog denken hoe zij willen, de begrippen, aanvals- of verdedigings-oorlogen blijven, wat althans de politieke beteekenis ervan betreft, en daarover loopt de kwestie hier, steeds holle begrippen, die de machthebbers slechts noodig hebben als leuzen voor opwekking en in-stand-houding van het nationaliteits-gevoel der groote massa van het volk.

De vraag of Duitschland zich reeds bij den aanvang van den oorlog of eerst nu zich in een verdedigings-oorlog bevindt, is een zuiver militaire kwestie, en in geen geval een politieke.

De heeren slaan dus met hun argumentaties slechts gaten in de lucht en aan spiegel-gevechten heeft het internationale proletariaat, in onze ernstige tijden, werkelijk geen behoefte.

***

In Afl. 21 der N. Z. betoogt Kautsky in een artikel *Parteispaltung*? dat de oppositie door de partij-meerderheid met geweld uit de partij wordt gedreven al wordt het ook vrijwillig uittreden genoemd. — Dit is de scheuring van de partij en wel in den meest verderfelijken vorm, in die van algemeene desorganisatie. K. liet daarbij de vraag open wat de consequentie daarom nà den oorlog zal zijn, of de scheuring slechts een voorbijgaand verschijnsel dan wel van duur, of er dan *één* arbeiderspartij in Duitschland zal zijn, of dat er twee zullen komen.

In Afl. 23 zet hij deze beschouwingen voort onder den titel *Socialdemokratische und National-liberale Taktik* en zegt dat de gedachte aan een definitieve scheuring in de proletarische beweging bij velen nog ondragelijk is. Zoo schrijft de *Fränkische Tagespost* van 12 Februari in een hoofdartikel „de oorlog heeft de Partij in elkaar doen vallen", de vrede zal vroeg of laat althans de meeste van haar groepen en leden, weder vereenigen. Alle sociaal-democratische partijen hebben tijden van zware crisissen en splitsing in frakties in haar geschiedenis te boeken, maar het proletaritaat heeft zich altijd weer vereenigd tot één aaneen gesloten Soc.-dem. partij."

De wensch mag de vader der gedachte zijn maar voor de vervulling van dien wensch staat ook Kautky niet in. Ook de uit-elkaar gevallen groepen van de eerste Internationale hebben zich nooit weer tot één organisatie vereenigd.

De scheuring gaat in Duitschland veel dieper dan om het voor of tegen-stemmen der oorlogs-credieten.

Dit blijkt o.m. wel voldoende uit het hoofd-artikel van de *Vorwärts* van 11 Februari waarin gezegd wordt dat bij het uitbreken van den

oorlog de partij het recht had voor haar aangenomen houding, als zijnde de meest bevorderlijke voor de demokratie en het socialisme, het was de kalme politieke overweging: òf *met het duitsche volk naar de macht* of *tegen het duitsche volk in den afgrond der onmacht*!"

Van grondbeginselen is hier geen sprake meer, noch van klassestrijd. Het is het zuiverste opportunisme. Met het volk tot de macht is al even onzinnig als tegen het volk tot onmacht; het is de taktiek van het duitsche liberalisme, welke na 1866 in de nationaal-liberale partij werd belichaamd, de taktiek om Invloed op de regeering te verkrijgen door zich te presenteeren als bruikbare handlangers, die, bij goede behandeling, trouwe en goede diensten aan den regeering zullen bewijzen en de ontevreden massa zoet zal houden. Na den val van de socialisten-wet, na den snellen opbloei van de kapitalistische produktie-wijze en de daarmede gepaard gaande verbetering in den toestand van de georganiseerde vakarbeiders, na de opkomst van een groote parlementaire fraktie is de geest van het duitsche nationaal-liberalisme ook in het georganiseerd proletariaat van Duitschland gevaren, wat men het nationaal-socialisme zou kunnen noemen. De vertegenwoordigers zochten het vertrouwen van de regeering te verkrijgen, door haar te steunen en haar begrootingen goed te keuren, mits de arbeiders „behoorlijk en netjes" behandeld werden — In de West-Europeesche landen werden de leiders minister-zetels aangeboden, in Duitschland waren zij al zeer gelukkig als zij tot „Stadtrat" werden gekozen, met goedvinden van de regeering. De tijden van ekonomischen bloei gingen echter voor het proletariaat voorbij, de duurte der levensmiddelen nam met den dag toe, de loonen ging zoowel relatief als absoluut achteruit, door opkomst van zeer sterke ondernemers-organisaties, de massa kwam in oppositie, conflicten tusschen leiders en massa waren aan de orde van den dag, de politieke atmosfeer was geladen met electriciteit tot dat op een goeien dag de wereldoorlog uitbrak.

In een artikel „*die Wendung zum National-Socialismus im Krieger*" in afl. 24 der N. Z. wijst Kautsky er op hoe toen de macht der leiders van-zelf ontzaggelijk toenam, terwijl die der massa's verminderde, omdat de krachtigste elementen onder de wapens en aan het partijleven onttrokken waren. De vertegenwoordigers in de parlementen, de beambten van partij en vakbeweging waren in staat hun nationaal-liberale taktiek onbeperkt door te drijven, de regeering beloofde allerhande concessies aan de arbeidersklasse, na den oorlog natuurlijk, de *Neu-Oriëntierung*, het nieuwe geluid in de nieuwe lente, was het wederzijdsch vertrouwen tusschen regeering en partij.

De groote meerderheid der leiders, ook de Lentschen en de Cunow's hebben toen „umgelernt".

De leiders hebben nu het volle vertrouwen, of zij ook het vertrouwen van de groote massa van het proletariaat zullen bezitten, moet worden afgewacht.

Cunow, de theoreticus van de meerderheid, die de taak op zich heeft genomen, marxistische saucen voor het nienwe nationaal-socialisme te prepareeren, om de ongewone spijzen voor de arbeiders smakelijk te maken, publiceert in de *Glocke* een artikelen-reeks over

de „Deutsche Social-demokratie und die Marxsche Staats-theorie", waarin hij er tegen opkomt dat nà den oorlog onze theorie tot het geestelijke „Status quo ante" zou terugkeeren. Onze houding tegenover den Staat is tijdens den oorlog een andere geworden, wij moeten daaraan vasthonden.

„Wil de Soc. dem. eenigen beslissenden invloed op de Staats-machine uitoefenen, dan moet zij de haar helpen drijven en bereid zijn de funkties van een bedrijfs-ingenieur over te nemen."

Dit is een pleidooi om voortaan vóór de begrootingen te gaan stemmen. Parvus, de tegenwoordige uitgever van de *Glocke*, zei jaren geleden, in zijn goeie dagen, het navolgende over het afstemmen der begrooting: Stemmen vóór de begrooting staat gelijk met de goedkeuring van de thans bestaande politieke orde, omdat daardoor de middelen worden toegestaan om die orde te handhaven" en „als de sociaal-demokraten tegen het budget stemmen toonen zij daarmede dat zij besloten zijn het heerschende systeem tot den grond toe te doen verdwijnen." Het kan verkeeren.

Winnig noemt in den „*Grundstein*", het vakblad der metselaars-organisatie, de staatsmacht de natuurlijke bondgenoot van de arbeidersklasse, en Max Cohen zegt in de *Soc. Monatshefte* (2. Heft 1917) dat het vanzelf spreekt dat het in de toekomst uit moet zijn, zoowel met het tegenstemmen der weêrmiddelen in engeren zin (leger en marine) als met het principieel tegenstemmen der begrooting in 't algemeen. Verder heeft de duitsche Soc. democratie ook in de buitenlandsche politiek „um zu lernen".

Voortaan moet zij er van afzien de nationale tegenstellingen met „internaitonale Beschwörungsformulen zu verkleistern". Wij eischen in de toekomst een duitsche „Macht-politik". Als een der eerste oorlogsdoeleinden eischen wij, zegt meneer Cohen, een groot en krachttg *Koloniaal Rijk*, opdat wij verzekerd zijn van een zelfstandige en voldoende voorzienig van grondstoffen", wij hebben voor alles noodig de vereeniging van het Continentaal-Europa tot een ekonomisch samenhangend *Imperium* opdat eindelijk (100 jaar na Napoleon) een van Engeland onafhankelijk Continentaal-rijk ontstaat.

„Tot verwezenlijking van deze doeleinden moet de Duitsche arbeidersklasse niet alleen tijdens den oorlog, maar ook daarna, bij de politiek blijven waarnmede zij 4 Augustus 1914 is begonnen.

Daarom, zoo besluit hij, thans vooral geen halve maatregelen! Op de scheuring der partij moet ook de „verpolitieking" volgen.

Kautsky staat er blijkbaar paf van. Beproefde veteranen der duitsche sociaal-demokratie, zegt hij, worden uit de partij, welker opbouw hun levenswerk was, gesmeten onder de aegide van hetzelfde P. B. dat vroeger zulke eischen als lijnrecht in strijd met de beginselen van die Partij hield. Wij hopen voor den veteraan Kautsky, dat hij zijn oude plaats in de revolutionaire-sociaal-demokratie zal kunnen terugvinden, doch wij maken ons daaromtrent geen illusies, getuige zijn artikel in afl. 25 van de *Neue Zeit* „*Zwei Arbeiterparteien*", waarin hij van meening blijft dat de oppositie van haar kant niet de minste reden heeft, een scheuring vóór het eerstvolgende partij-congres te veroorzaken. Thans moet zij slechts de noodige ellebogen-vrijheid eischen

om zich als oppositie in de partij te kunnen verweeren. Men moet niet verwachten dat, als eenmaal twee partijen zijn gevormd, nationaal-socialen en sociaal-demokraten zich ooit meer vereenigen laten.

Men leze het artikel maar van Max Schippel, de theoreticus van de „Generalkommission der Gewerkschaften" in de *Soc. Monatshefte* (1917 2e afl.), getiteld: „De burgerlijke oppositie van 1866 tot 1870 en de Sociaal-Demokratie van nu", waarin hij het hooglied der nationaal-liberale partij zingt, die het voorbeeld voor de Soc.-Demokratie moet worden.

Kautsky zal zoolang de bemiddelaar blijven tot hij als een eenzaam roepende in de woestijn door beide richtingen in den steek wordt gelaten.

***

Tot ons genoegen zien wij van Fr. Mehring, die langen tijd ernstig ziek is geweest, weer een artikel in de nrs. 25 en 26 der *Neue Zeit*, over *Friedensfragen*, waarin hij eenige der vele kwesties, die het vredes-aanbod van de Centralen en de afwijzing door de Entente hebben opgeworpen, hoofdzakelijk met historische voorbeelden, tot meerdere klaarheid tracht te brengen.

Met voorbeelden uit den Zevenjarigen Oorlog, uit de Napoléontische oorlogen, uit den oorlog van 1870—71 toont hij aan, dat vredes-onderhandelingen herhaaldelijk hebben plaats gehad zonder dat de strijd werd gestaakt; integendeel zij zijn zelfs meer regel dan uitzondering in de geschiedenis.

Vóór of tegen het algemeen karakter van een oorlog bewijzen die onderhandelingen echter niets, De meest frivole veroveraar kan even goed een vredes-aanbod doen, als zijn onschuldig slachtoffer, om allerlei redenen gedwongen kan zijn het aanbod af te wijzen.

Is het dus een totaal verkeerde conclusie te beweren, dat de wereld-oorlog nu een zuivere verdedigings-oorlog der Centralen is geworden, omdat het vredes-aanbod door de Entente is afgewezen, niet minder schiet men het doel voorbij, zooals de soc.-dem. meerderheidspers in Duitschland doet, te verklaren, dat nà het antwoord van de Entente het slechts meer mogelijk is den oorlog tot het bittere einde door te voeren.

Dat heeft reeds de heer Delbrück, conservatief politicus en een der meest bekwame oorlogshistorici aangetoond. Hij noemt het antwoord van de Entente een groote bluf, waardoor de Centralen slechts in hun meening versterkt kunnen worden om de vredes- en bemiddelingspogingen voort te zetten, en Mehring is het met Delbrück eens, dat men het antwoord van de Entente niet met een moreele verontwaardiging zonder meer naast zich mag nederleggen, maar dat het aan een nauwkeurig en kritisch onderzoek moet worden onderworpen.

Allereerst moet men zich afvragen, of het aanbod der Centralen naar vorm en inhoud wel geschikt was om als brug tot wederzijdsch overleg te dienen; of het den tegenstander niet uiterst moeielijk is gemaakt de hem aangeboden hand aan te nemen; of het physiologisch moment, waarmede bij elk vredes-aanbod terdege rekening is te houden, wil het eenig uitzicht op een gunstig resultaat hebben, wel behoorlijk is gekozen.

Deze gezichtspunten moeten zoo onbevooroordeeld mogelijk onderzocht worden, en geenszins kan men volstaan met het plompe alternatief: „Wij hebben den vrede aangeboden, zij hebben hem afgewezen, dus: *Krieg bis aufs messer.*

Voorts moet de vraag, wie de schuld van den oorlog is geweest, alsmede de kwestie, wie tot dusver overwinnaar is gebleven, als men inderdaad tot een onderhandeling wil komen, buiten beschouwing en achterwege blijven.

Uit een voorbeeld in de geschiedenis bewijst M., dat Napoléon in 1813, na de twee groote slagen bij Lützen en Bautzen, ofschoon hij overwinnaar was, maar in zijn eigen belang vrede wilde, tegenover Pruisen hetzelfde standpunt innam.

Hij pochtte niet op zijn overwinningen, toen hij de onderhandelingen aanbood,

De toon echter van het Duitsche vredes-aanbod van nu: „wij aangevallenen, zijn zoo grootmoedig u de hand voor den vrede aan te bieden, nadat wij u verslagen hebben; ats gij die hand niet aanneemt dan driemaal wee u!" — die toon is totaal ongeschikt om met den vijand te kunnen onderhandelen.

Eindelijk is het noodzakelijk, dat een vredes-aanbod tastbare vredesvoorstellen bevat, en die ontbreken in het aanbod der Centralen ten eenenmale.

Als die ontbreken moet de vijand er van-zelf een list achter zoeken, zooals ook dadelijk door de Entente werd gedaan.

En, zegt M.. in dit geval ware het dus te raadzamer geweest, nu de voorstellen der Centralen, wat wij niet in twijfel willen trekken, door haar matigheid de geheele wereld zou verrast hebben.

Kan men den vijand den vrede *dicteeren*, dan schrijft men de vredes-voorwaarden met het zwaard voor; moet men echter met den vijand *onderhandeleu*, dan make men vredes-voorstellen, die uiteraard niet het laatste maar het eerste woord beteekenen.

Het gemis han positieve voorstellen gaf de Entente aanleiding het Duitsche vredes-aanbod af te wijzen. Hierdoor was zij van haar kant echter genoodzaakt haar voorstellen openbaar te maken, zooals in de nota aan Wilson ook is geschied.

De geheele Duitsche pers, ook die der Soc.-Democratische meerderheid, was zeer verontwaardigd over de overdreven eischen, die de Entente stelde, maar met redelijke verontwaardiging komt men er geenszins. De Entente heeft, wel is waar, de overwinning nog niet behaald, maar zij gelooft deze eenmaal te zullen behalen, en van die veronderstelling uitgaande formuleert zij haar vredes-eischen.

Nu is het vredes-program der Entente een „Tohuwabohu" volgens Mehring, waarvan met zekerheid kan gezegd worden, indien ooit een begin van uitvoering daarvan gemaakt was, dat de machten van het tienvoudig verbond met mekaar in de haren waren geraakt.

De Soc.-Dem. Rijksdagfractie liet zich eveneens door het antwoord der Entente verbluffen en bewilligde iederen eisch van de Regeering, die de oorlog noodzakeluk moest voortzetten.

De S.-D. fractie heett niet den geringsten waarborg of de vrede, die zij als haar hoogste doel verkondigt, ook door de Regeering wordt

gewild, maar niettemin keurt zij alle maatregelen goed, die de Regeering voor de voortzetting van den oorlog eischt.

De fractie heeft niet eens het vredes-aanbod der Centralen aan een kritisch onderzoek onderworpen, wat toch haar eerste plicht was geweest; maar ook het antwoord der Entente heeft zij niet kritisch onderzocht, zij heeft noch het een noch het ander gedaan, zij heeft alleen een hooge zedelijke verontwaardiging getoond en slechts ingestemd met het koor der imperialistische pers, en bluf met gelijken bluf beantwoorden.

Nu zal er zoolang gevochten worden totdat, evenals in den zevenjarigen oorlog met Oostenrijk en Pruisen het geval is geweest, beide partijen plat op den rug liggen en er niet meer te bluffen valt. Dan maakt men een vrede op voorwaarden, die onmogelijk toeschenen zoolang er nog gebluft kon worden.

Van een arbeiderspartij, zoo besluit Mehring, zou men echter zooveel verstand hebben mogen verwachten, dat zij ook in den oorlog in staat ware geweest een duidelijke en zelfstandige politiek te voeren, die noch blufte, noch verbluffen liet

In de hierboven genoemde afl. 25 en 26 van het wetenschappelijk weekblad der Duitsche Sociaal-democratie treffen we nog artikelen aan over „*de Ekonomische gevolgen van het afbreken der betrekkingen tusschen de V, E. Staten en Duitschland*" van Adolf Werner, over *Het kapitaal-export van Duitschland en Engeland* (een bijdrage tot de theorie van het Impérialisme), door Spectator, waarin hij met cijfers tracht aan te toonen, dat het Imperialisme niet noodzakelijk is en evenmin de hoogste trap van maatschappelijke ontwikkeling onmiddelijk voorafgaand aan het Socialisme vormt.

Als men weet, dat de schrijver onder Imperialisme niet verstaat de politiek van het Finantie-kapitaal in het algemeen, doch slechts de drang naar de verovering van koloniën, en als men zich herinnert, dat men met cijfer-groepeeringen altijd kan bewijzen wat men wil, wat het doel van Spectator schijnt te zijn, dan komt het ons voor, dat hij met dit artikel slechts met een stok in het water slaat.

August Freudenthal schrijft over *Vronwenarbeid* en *Bevolkings-vermeerdering*, en Kautsky geeft onder den titel van het bekende gedicht van Freiligrath „*der Eispalast*" zijn beschouwing over de Russische Revolutie weer, waarin geen nieuwe gezichtspunten voor ons worden geopend. Alléén de navolgende passages willen wij er uit aanhalen:

„Beslissend voor den Vrede wordt thans de vraag hoe de Russische Revolutie op Europa zal terugwerken, en in 't bijzonder op de Duitsche Sociaal-demokratie. „Tot ons leedwezen", zegt K. „moeten wij bekennen, dat daarover momenteel nog niets bepaalds is te zeggen, met het oog op de „zerfahrenheit" der partijverhoudingen.

Het oorlogsdoel, waarmede de Soc.-Dem. fraktie op 4 Aug. 1914 de oorlogscredieten goedkeurde, n.l. de val van het Russische despotisme, is bereikt. Wat nu? Zal de fraktie thans haar houding wijzigen? Het is geen veelbelovende echo, die de Russische Revolutie bij de meerderheid dier fraktie heeft gevonden. De vredespartij beheerscht oogenblikkelijk de situatie in Rusland; zij heeft daarmede een beslissenden invloed op de houding van het tienvoudig verbond. Het is onze

dringende taak haar kracht te versterken. Dit kan slechts geschieden als de Rijks-Regeering haar oorlogsdoeleinden zoo spoedig mogelijk bekend maakt. Slechts dan eerst kan de Russische Vredespartij haar eischen doorzetten, als het althans vredesvoorwaarden bevat die geen volk bedreigen.

* * *

Het Februari-nummer van de *Int. Soc. Review* hebben wij niet ontvangen en ligt hoogstwaarschijnlijk, dank zij de verscherpte duikbootoorlog op den bodem van den Oceaan. Het Maartnummer kwam te laat in om nog in dit overzicht te bespreken.

OPMERKER.

PIERRE HAMP †

DOOR

H. ROLAND HOLST.

Een groot aantal begaafde letterkundigen is aan fransche zijde in den wereld-oorlog gevallen. Voor zooverre wij weten, behoorden zij in hun werk zonder uitzondering aan de heerschende klasse; allen brachten zij in hun kunst de reaktionaire stroomingen in beeld, die sedert het begin der eeuw met kracht opkwamen onder het intellekt der jongere generatie: néo-katholicisme, mysticisme, nationalisme en royalisme. De invloed van Anatole France nam af naarmate die van Barrès toenam, en de ster van den zoetelijken en gemaniereerden Péguy steeg aan den horizon.

Pierre Hamp vormt een uitzondering op het jongere geslacht der fransche letterkundigen: hij behoort aan het proletariaat; hij is de verbeelder geworden van den geest van het echte revolutionaire arbeiders-socialisme in Frankrijk, zooals dat na 1900 herleefde in de syndikalistische beweging. Gelijk de beste voormannen dier beweging — hij behoorde tot de kringen der „Vie Ouvrière", het voortreffelijke tijdschriftje van Merrheim en Monatte — trok hij de sluiers weg, waarmee democratie, traditie en frase de maatschappelijke tegenstellinged in Frankrijk omhullen, en doorzag ze tot hun kern. En voor wat hij zuiver en klaar zag, vond hij een strakke, persoonlijke en eigendommelijke uitdrukking.

Met Romain Rolland is Hamp zeker de meestbeteekenende romanschrijver der jongere fransche generatie. Een uitvoeriger vergelijking van beider werk zou interessant en leerzaam zijn. Rolland staat in de wereld-des-geestes als een edele, wat zwakke nabloeier uit een vorig tijdperk, een dier verlaten idealistische ideologen en burgerlijke kosmopolieten, wier levenstragedie de ontzettende eenzaamheid is, die de wereld-oorlog rondom hen groef. Hamp daarentegen wortelt vast en stevig in den bodem der maatschappelijke werkelijkheid van zijn eigen tijd.

In zijn eerste werk, „Vieille Histoire", een bundel novellen uit Noord-Frankrijk, meest verhalen van kommiezen en smokkelaans, komt zijn sobere, beheerschte en onverbiddelijk-oprechte verhaaltrant reeds meesterlijk uit; het zijn schrijnende afbeeldingen van het leven in de

grensstreek, tintelend van innerlijke waarachtigheid.[1]) Na deze preludiën begon Hamp aan zijn groote werk: de afbeelding van „Het Menschelijk zwoegen” (La peine des hommes). Drie boeken heeft hij hieraan gewijd. Het eerste, „Le rail”, verhaalt het leven der spoorwegslaven van het noordernet, den opgang tot de groote spoorwegstaking van 1910, de staking zelve en haar droevig einde. Het tweede, „Marée fráiche et vin de champagne”, bestaat uit twee gedeelten, waarvan het eene het leven der zwoegers in het visschersbedrijf, het andere dat der arbeiders in de wijnfabrieken van den beroemden franschen schuimwijn beschrijft. Beiden eindigen met een schril contrast: de uitbeelding, in enkele vlijmendscherpe trekken, der lediggangers en parasieten, die in bruut genot den vrucht van den moeizamen arbeid van velen, de versche zeevisch en den parelenden wijn, verteren. Deze schetsen zijn het meest afgeronde, gave en letterkundig-volkomene wat Hamp geschreven heeft. — Het derde deel zijner trilogie, „l' Enquête”, behandelt gelijk de titel aangeeft, in den vorm van een onderzoek, de levensvoorwaarden der ellendige, door den alkohol en de kerk gedemoraliseerde textielarbeidersbevolking te Rijssel.

Propagandistisch of tendentieus in den groven zin is ook dit laatste werk van Hamp in het geheel niet. Geen theorieën en geen deklamatie, geen donderende aanklachten tegen het kapitalisme, en evenmin een opgeschroefd of imaginair proletarisch heldendom. Niets van dat alles. Met vreeselijken ernst, met bitter sarkasme, met trillend medegevoel worden feiten verhaald, leven-omstandigheden beschreven. Onder den koelen, bijna zakelijken vorm — zoowel als „Le Rail” draagt „l'Enquête” geheel en al het karakter van een studie — kookt de groote toorn om de maatschappelijke verdrukking, de hartelooze winstzucht der fabrikanten, de huichelarij der vrome philantropen, de afschuwelijke praktijken der huisjesmelkers en der verkoopers van alkohol, groote en kleine, die allen samenspannen om het volk te vergiftigen, tot de „militanten” der partij en der vakvereenigingen toe. Hamp ontziet niets en niemand in zijn afbeelding der afzichtelijke waarheid, óók niet de voormannen van een z.n. socialisme, dat het niet verder brengt dan de anti-klerikale verkiezingskampagne of de holle deklamatie tegen de patroons. En men hoort in een groote diepte zijn ziel kermen en zich verontrusten, angstig vragend, hòe deze ontaarde massa zich ooit tot redelijk willen, zelftucht en opstandigheid verheffen zal. De zekerheid van het socialisme gloort niet zacht en troostrijk door het werk van Hamp; daarvoor zag hij te onverbiddelijk-scherp en was zijn onderwerp te speciaal, waren de massa's van het proletariaat in Noord-Frankrijk, te midden waarvan

[1]) Enkele daarvan zijn in „De Tribune” in vertaling verschenen.

hij als inspekteur van den arbeid leefde, te diep gezonken in een droevige ontreddering van drankzucht en onverschilligheid, ruwheid tegen elkaar, wreedheid tegen dieren, waren ze al te zeer gepauperiseerd. Meedoogenloos heeft Hamp de levenssfeer der uiterste ellende. waartusschen slechts hier en daar een glimp opgluurt van dapperen strijd, solidariteit en rechtstaan tegen onrecht, in beeld gebracht. Zijn woorden zijn doordringend als scherp geslepen messen, doorschijnend en hard als brokken bergkristal. Romain Rolland wordt daarnaast zoowel ijl als wattig.

Maar over de pijnlijk-onbarmhartige uitbeelding van het leven der zwoegers valt toch een licht: het gewijde van het heroïsme van den arbeid. Niet in de eerste plaats de arbeider als strijder heeft Hamp willen verbeelden, maar als instandhouder van het maatschappelijk leven. Het best kan men hem misschien met Meunier vergelijken. En dit is het sterk en diep-pathetische in zijn werk: de vreeselijke tegenstelling tusschen die rol van den arbeid, de wereld te voeden en in stand te houden en de gruwelijke levenspijn en levensleegte der arbeiders zelven.

Dit pathetisch karakter spreekt uit de feiten en sobere beschrijvingen, niet uit redeneeringen van den auteur. Het karakter van het werk van Hamp is onpersoonlijk, zooals dat van het werk van Flaubert — waarvan het in de geestelijke lijn afstamt — onpersoonlijk is. Alleen in „l'Enquete" komt de schrijver zelf in de persoon van den socioloog, die het onderzoek leidt, aan het woord. De bedwongen onpeilbare haat tegen het kapitalistische stelsel die hem dreef en de heilige toorn die hem bezielde komt tot uitdrukking in de volgende overpeinzing, die men „het gebed van den Opstandige", zou kunnen noemen, een der weinige passages van het werk van Hamp, waarin hij zich eenigzins lyrisch laat gaan.

„De oogen naar de blijvende schaduw, doorboorde de onderzoeker met een aanroep het duister:

— O Licht!

Toen vereenvoudigde hij:

— God — als verzet aanwezig in de ellende der wereld.

Staande, leek het hem als groeide hij, tot zijn voorhoofd de Eeuwigheid aanraakte.

— Welke vernietiger, goddelijk hardvochtig, zal komen over deze afschuwelijkheden. Een levensgekrioel waarin het lijden zich bestendigt. Een menschen-mest, door den mensch bewerkt. En daarin bidt men u luidt, om de gerechtigheid niet meer te hooren spreken. Geef dezen uw geest van Opstandigheid, en de vreugde van liever te sterven in den onversaagden lach dan in den snik en het gebedel te leven. Van

te sterven, duizend der gebogenen, opdat één overleve, hoog het hoofd, en het ras der bevrijden verwekke, goddelijk van ingestelde gerechtigheid.

Of laat deze wereld treffen door een jagenden hemelbol.

Vernietig, zoo wij voor alle eeuwigheden zijn zielen-mest om het gebed te voeden, lichaams-mest om den rijke vet te mesten.

O Geest, droom een wereld waarin niets anders mogelijk is dan Gerechtigheid of de Dood."

Pierre Hamp, deze lucide geest, die het wezen van het kapitaal toch zóó goed kende, heeft helaas niet tot degenen behoord, die met Merrheim en Monatte trouw bleven aan het revolutionaire arbeiders-socialisme, toen de groote beproeving kwam. Ook hij is bezweken: in zijn gedurende den oorlog verschenen geschriftjes, — dagblad-artikelen, tot een tweetal brochures verwerkt — roept hij niet op tot het verzet tegen de eigen bourgeoisie, maar tot het zich in dienst stellen der gansche volkskracht aan „nationale" doeleinden, dat is aan de doeleinden van het groote geldkapitaal. Het nationalisme nam bij hem een bijzondere vorm aan: die van de verheerlijking der arbeiders die in Noord-Frankrijk hun werk in de fabrieken voortzetten onder de kogels der duitsche kanonnen, en der vrouwen, die het zwaarste werk in de munitiefabrikage heldhaftig verrichten. Ook gedurende de slachting bleef hij de heroïsche rol van den arbeid roemen. Maar niet langer als revolutionair socialist roemde hij die: als nationalist.

Van Romain Rolland spreken allen. Zijn werk is in verscheiden talen vertaald; over zijn doen en laten berichten de bladen.

Pierre Hamp daarentegen kennen buiten zijn eigen land slechts weinigen, en zelfs vóór den oorlog waren zijn boeken in Parijs niet gemakkelijk te vinden. En toch is hij als letterkundige, naar onze overtuiging, met Rolland op één lijn te stellen.

Het is niet moeijk te begrijpen, waarom de faam de reputatie van den schrijver van Jean Christophe zooveel verder heeft gedragen dan die van den uitbeelder van „het Menschelijk Zwoegen". Rolland is een ideoloog, een typisch-kunstenaar van dàt kleine deel der intellektueelen, die de schrijnende waarheden der imperialisrische aera niet willen of kunnen doorzien en trouw blijven aan de kosmopolitiesche idealen van een vervlogen tijdperk. Met doordringende, liefdevolle intuïtie verdiept hij zich in het gemoedsleven der enkelingen, maar van sociaal denken en sociaal begrijpen is in zijn werk geen spoor te vinden.

Hamp is een realistisch denker, een typisch-proletarisch kunstenaar. Hij denkt door-en-door sociaal, dat wil zeggen, voortdurend voelt hij het verband tusschen het psychisch leven der menschen, hun denken

en begeeren, met de arbeidsverhoudingen, de maatschappelijke verhoudingen waarin zij leven. Voor de degradatie van het proletariaat stelt hij rechtstreeks de bourgeoisie verantwoordelijk. En dat, nog meer dan de oprechte, onopgesmukte uitbeelding der levenshel, die haar klasse-zelfzucht schept en verdedigt, is meer dan de bourgeoisie verdragen kan.

Evenredige Vertegenwoordiging

DOOR

B. COLTOF.

I.

Wanneer dit artikel onder de oogen onzer lezers komt, zullen naar alle waarschijnlijkheid de voorstellen der regeering tot het aanbrengen van wijzigingen in de Grondwet reeds door de Eerste Kamer zijn aangenomen, en zal daarmede de eerste faze zijn afgesloten van het parlementaire proces, dat de Grondwetsherzieniug moet doorloopen. Indien de geruchten waarheid bevatten, zal dan reeds de parlementsontbinding haar beslag hebben gekregen, zoodat na enkele maanden het korte parlementair interregnum zal aanvangen, waarin de definitieve herziening zal tot stand komen.

In het raam der Grondwetsherziening is de evenredige vertegenwoordiging stellig niet de meest belangrijke maatregel. Wij hebben in dit tijdschrift reeds eerder doen opmerken, dat de regelingen betreffende het kiesrecht zelf uit den aard der zaak belangrijker zijn dan die betreffende de wijze, waarop dit recht wordt uitgeoefend, al mogen wij niet voorbijzien dat de inhoud van een recht in aanzienlijke mate door de laatste omstandigheid wordt bepaald. Ook de onderwijsparagraaf wint het in politiek belang van de evenredige vertegenwoordiging.

In hare uitwerking en gevolgen evenwel is de E. V. een maatregel van zeer groot gewicht. Haar uitwerking zal onmiddellijk moeten zijn, dat alle bestaande politieke partijen, wier organisatievorm verband houdt met de bestaande parlementair-politieke indeeling van het land, in meerdere of mindere mate — naar gelang zij meer of min uitsluitend op den verkiezingsarbeid zijn toegespitst — een organisatorischen ombouw ondergaan. Haar gevolg zal naar alle waarschijnlijkheid zijn een aanzienlijke verschuiving van de parlementaire machtsverhoudingen. Welke verdere gevolgen dit zal hebben voor de Nederlandsche politiek, is thans slechts in zeer vage omtrekken aan te geven; doch dat veranderingen van betrekkelijk groote beteekenis daaruit kunnen

voortvloeien, zullen wij spoedig zien als wij het systeem van evenredige vertegenwoordiging, zooals het hier zal worden ingevoerd, eens nader beschouwen en eenigermate vergelijken met het tot heden geldend meerderheids-stelsel.

Eén opmerking ga vooraf. De E. V. is bij deze Grondwetsherziening zonder slag of stoot ter overwinning geschreden. Er is in de pers en in andere geschriften en ook in de Tweede Kamer, wel gediscuteerd over het aangenomen systeem en zijn uitwerking, wel over den modus quo, maar niet over de zaak zelf. Tegenstanders in beginsel zijn tegen de E. V., vóor zoover wij weten, niet opgetreden. Zelfs een zeer conservatief schrijver als de oud-hoogleeraar Dr. P. van Geer, die in een in 1915 verschenen geschriftje een ongemotiveerd felle critiek leverde op het rapport der Staatscommissie, wier verslag hij gevoegd wilde zien „bij zoovele andere, die in de archieven der Departementen van algemeen bestuur ter eeuwigen ruste zijn ingegaan", ontpopt zich niet als een tegenstander van de E. V. zelve.

Kan men hieruit afleiden dat in het gansche land omtrent deze zaak een communis opinio bestaat? Dat bij alle politieke groepen en partijen, in alle geledingen van het volk een gevestigde overtuiging heerscht omtrent de noodzakelijkheid van een zoo ingrijpende wijziging in ons kiesstelsel? Dat kan absoluut niet met eenigen grond worden beweerd. Integendeel. Buiten een kleinen kring van intellectueelen heeft het vraagstuk de publieke opinie volstrekt niet beroerd; in breede kringen weet men van de heele zaak niets, kent men tenauwernood den naam. Van de gewichtige politieke hervorming, die staat te worden ingevoerd, heeft het volk geen flauwe notie. In een kortelings van zijn hand verschenen brochuretje [1]) constateert de heer W. H. Vliegen, die de S. D. A. P. heeft vertegenwoordigd in de Staatscommissie voor de E. V., dit feit op zijn eigen wijze. Hij herinnert eerst aan een clausule uit het oude strijdprogrem zijner partij, welke „vertegenwoordiging der minderheden" eischte.

> „Hoewel — gaat hij verder — niet geheel gelijk aan wat wij tegenwoordig verstaan onder Evenredige Vertegenwoordiging, beteekent de eisch van vertegenwoordiging der minderheden toch praktisch niet anders dan de een of andere soort van Evenredige Vertegenwoordiging, al ware 't maar omdat een vertegenwoordiging der minderheden niet anders te bereiken is dan door een op de evenredigheid berustende verkiezing."

Wij vragen slechts in het voorbijgaan de aandacht voor den heerlijken stijl, waarvan de heer Vliegen zich bedient („een op de evenredigheid

[1]) „Hoe er onder de nieuwe Grondwet gestemd wordt", door W. H. Vliegen. Uitgave N.-V. Boekhandel en Uitgevers-Mij. „Ontwikkeling".

berustende verkiezing"), een eigenaardigheid trouwens, die zich als een besmettelijke ziekte schijnt mede te deelen aan allen, die veel in het dagblad *Het Volk* schrijven. In hoofdzaak is het er ons om te doen, te bewijzen dat in de S.D.A.P. de denkbeelden omtrent de E. V. zich nog niet uit embryonale toestanden hadden ontwikkeld; er was slechts een anders-geformuleerde program-eisch, waarvan de partijvoorzitter met eenig hocus-pocus kan zeggen, dat hij praktisch neerkomt op „de een of andere soort" van evenredige vertegenwoordiging. Wil men 't nog vager?

De schrijver constateert hetzelfde gebrek aan ontwikkeling van het denkbeeld ook bij andere partijen:

> „Hoewel de E. V. dus reeds lang in ons program stond en ook in nog eenige andere politieke programs, heeft ze toch tot voor korten tijd geen aktueel punt in de politiek van ons land uitgemaakt. Ze telde aktieve aanhangers in alle partijen en hare propaganda vond weinig of geen tegenstand".

De slotzin van dit citaat hangt er bij met een logica, die in bevallige willekeurigheid wedijvert met de wijze, waarop de heer Vliegen zijn Nederlandsch uit een oogpunt van stijl- en taalgevoel behandelt. Doch hoe dit zij, wij (de heer Vl. en schrijver dezes) zijn het er over eens, dat het vraagstuk van de E. V. tot heden de publieke belangstelling van het Nederlandsche volk niet heeft gaande gemaakt.

Het geval typeert heel aardig de quasi-democratie van het imperialistisch tijdperk, die in deze Grondwetsherziening is belichaamd. Er wordt een hervorming ingevoerd van ingrijpende beteekenis, een hervorming die de wijze van samenstelling der vertegenwoordigende colleges op heel anderen grondslag vestigt, en welker gevolgen voor de landspolitiek van zeer verre strekking kunnen zijn. En die hervorming wordt voorbereid en ingevoerd, zonder dat een krachtige strooming in het volk haar heeft gedragen. Zij is niets meer dan een in de studeerkamer, met wiskundige formules en berekeningen uitgedacht stelsel; het volk heeft er niet om gevraagd; het volk neemt er geen kennis van; het zal straks zijn geheel nieuw ingerichte stembiljetten thuis ontvangen en het zal die invullen zooals de verschillende partijen dat voorschrijven; *het volk ondergaat deze hervorming geheel passief.*

En terzelfdertijd worden andere vraagstukken, die uit een oogpunt van democratie minstens evenzeer brandend zijn, en waaromtrent zich in veel hooger mate een publieke opinie heeft gevormd; vraagstukken als het vrouwenkiesrecht, de afschaffing van de Eerste Kamer, het referendum, om er maar enkele te noemen, onaangeroerd gelaten. Het is waarlijk kostelijk, dit schoteltje, met het opschrift „Volkswil" op

het menu, te zien opdisschen door den man, die dertig jaren geleden schreef dat

> „men moet erkennen dat zelfbestuur voor de natie een grooter goed is dan regeering tegen den wil van het volk zelfs met de meest voortreffelijken als regeerders.” [1])

Wat mag wel de reden zijn, dat deze hervorming ons ongevraagd van boven af wordt opgelegd, en door parlement en publiek (voor zoover dit er zich mee bemoeit) zonder tegenspraak wordt aanvaard?

Die reden is eenvoudig, dat van de E. V. verwacht wordt, dat zij de binnenlandsche politiek uit het moeras zal voeren, waarin deze nu al minstens twintig jaren, men kan eigenlijk wel zeggen sedert de Grondwetsherziening van 1887, is verzakt; dat zij het in de oogen van het volk krachtige — en tegelijk jegens de regeering serviele — parlement zal opleveren, dat voor de binnenlandsche staatkunde van het imperialisme wel zoowat de steen der wijzen is.

Dat het districten- en meerderheidsstelsel strijdt met „recht, billijkheid en rechtvaardigheid”, dat het „een aanfluiting is van het vertegenwoordigend stelsel”, omstandigheden waarin mr. G. van den Bergh in zijn eveneens door de S.D.A.P. uitgegeven oranjekleurig brochuretje den grond zoekt voor de invoering van de E. V., daarmede heeft zij naar ons bescheiden oordeel niets te maken. Wij zijn er nog nimmer in geslaagd, bij het kapitalisme een diepgaanden zin voor recht, billijkheid en rechtvaardigheid op te merken; en wij meenen bovendien, dat deze idealen volstrekt niet worden nagestreefd door een met behulp van de E. V. inwendig gestutten en versterkten imperialistischen staat.

Hoe is het echter mogelijk, dat van de E.V. zulke resultaten worden verwacht? Het vereischt weinig woorden, dit duidelijk te maken. De politieke partijen in ons land, gelijk in de meeste oude kapitalistisch-geregeerde landen, zijn samengevoegd in een paar groote coalities, die ongeveer tegen elkander opwegen. Met de regelmatigheid van een uurwerk-slinger bijna, wordt om de vier jaren de eene coalitie uit de regeering geworpen en door de andere vervangen. Iedere groep heeft dus telkens slechts een vierjarige periode voor haar wetgevenden arbeid beschikbaar. Neemt men nu in aanmerking, dat de zuiver administratieve werkzaamheden (allerlei onderdeelen der begrootingen en ander „kleingoed”) een steeds toenemend deel van den tijd der parlementen opeischen, en dat in den overschietenden tijd een regeeringsmeerderheid, die een talrijke en op de macht beluste oppositie tegenover zich vindt, vrijwel buiten staat is tot belangrijk werk, dan zijn hier enkele van de

[1]) Mr. P. W. A. Cort v. d. Linden, Evenredige Vertegenwoordiging, „Vragen des Tijds” 1887.

voornaamste factoren bijeengebracht die, afgezien van meer algemeene maatschappelijke oorzaken, tot de absolute impotentie der vertegenwoordigende lichamen bijdragen.

Deze toestand heeft voor het kapitalisme de eigenaardige bekoring gehad, dat men vele jaren lang aldoor den schijn kon aannemen van iets voor de arbeiders, op het gebied der sociale wetgeving, te willen doen, zonder in werkelijkheid iets te doen; dat altijd iedere groep de schuld voor wat er niet tot stand kwam, op de tegenpartij kon werpen. Maar het onvermijdelijk gevolg is geweest, dat in alle klassen der maatschappij, en ook in parlementaire kringen zelf, het onbehaaglijk gevoel is teweeg gebracht, dat het parlement niet anders meer is dan een kletscollege, dat zonder schade kan worden opgeruimd. En daar het imperialisme integendeel een parlement noodig heeft, dat bij het volk in aanzien staat en dat aldus geschikt is om alle politieke krachten der natie toe te voeren aan den veel-eischenden imperialistischen staat, zoekt het eene grondige verandering aan te brengen in de samenstelling van het parlement, in dien zin dat aan het eeuwige heen en weer slingeren van linksch naar rechtsch en van rechtsch naar linksch een einde wordt gemaakt.

De evenredige vertegenwoordiging — ziedaar haar eerste politieke beteekenis — bevordert de continuïteit der regeering. Het is van algemeene bekendheid dat in het meerderheidsstelsel, in den toestand waarin twee groote partijen ongeveer tegen elkander opwegen, een zeer klein stemmenverschil, ja soms zuiver en alleen het onberekenbare toeval, groote parlementaire verschuivingen kan veroorzaken. Het scherpst komt dit uit bij verkiezingen, zooals bijvoorbeeld voor de Eerste Kamer, die in twee trappen beide volgens het meerderheidsstelsel plaats vinden. Herinneren wij ons goed, dan stond bij de jongste Statenverkiezingen, waarbij de linkerzijde de hoop koesterde de Eerste Kamer te doen „om” gaan, het geval zóó, dat, indien in één district in Zuid-Holland (wij meenen Gouda) linksch de meerderheid haalde, de Staten van die provincie veroverd en daarmede de meerderheid in de Eerste Kamer behaald zou zijn. Een klein aantal kiezers in dat ééne district (het verschil tusschen rechts en linksch) hadden het dus in hun handen, de 10 Eerste Kamerzetels, waarover Zuid-Holland beschikt, te doen overgaan en daarmede voor het geheele land een aanzienlijke meerderheid aan de eene of aan de andere partij te bezorgen.

Allerlei andere sprekende illustraties van ditzelfde feit zijn in vele geschriften aangevoerd. Wij nemen er nog één over uit de evenvermelde brochure van Mr. v. d. Bergh, die de cijfers van de Kamerverkiezing 1897 voor zes districten als volgt groepeert:

	Lib.	Kerk.	Meerderheid
Amsterdam VI.	1225	1225	0
Sneek.	2452	2451	1
Gouda	2584	2554	30
Bodegraven	3034	2988	46
Amsterdam VIII.	927	858	69
Amsterdam II.	354	765	89
	11076	10841	235

In Amsterdam VI werd de liberaal gekozen als oudste in jaren, zoodat de liberalen 6 zetels wonnen met *te zamen* 235 stemmen meerderheid. Nu moet men over de oppervlakkigheid beschikken van dezen schrijver, die de heele E. V. louter als een rekensommetje — eigenlijk alleen als een optelsom van begeerde S.D.A.P.-zetels — beschouwt, om de resultaten van zoo'n rekening zonder eenig correctief aan zijn lezers voor te zetten.

Immers de geheele verkiezings-stategie is op deze verhoudingen gebaseerd. Juist omdat in het schijnbaar zoo dood-eenvoudige stelsel der enkelvoudige districtsverkiezingen een stem, door de bovengeschetste verwikkelingen, ten slotte een geheel andere uitwerking kan hebben dan de kiezer er mede heeft bedoeld, hebben de partijen hunne berekeningen gemaakt, hunne verbonden gesloten om de nadeelige gevolgen van dezen toestand zooveel mogelijk te ontgaan. Wij zeggen niet, dat deze stembusverbonden en verkiezingsstrategie fraaie dingen zijn; maar het gaat toch niet aan om, wanneer men de arbeiders over dit onderwerp wil voorlichten, den argeloozen lezers onder den suggestieven indruk te brengen van zoo'n getalletje: 6 zetels voor 235 stemmen, en daarbij, hetzij uit onkunde of uit oppervlakkigheid, den corrigeerenden invloed te verzwijgen.

Intusschen, al is 't dan niet zóó bar als de al te ijverige pleiters voor de E. V. het laten voorkomen, het stelsel veroorzaakt toch een voortdurende bewegelijkheid van de parlementaire balans. Kleine verschuivingen in het kiezerskorps kunnen bij een bepaalden samenloop van omstandigheden een veel grootere verschuiving in de samenstelling van het parlement ten gevolge hebben. Men denke maar aan de Kamerverkiezingen van 1913, toen de linkerzijde haar stemmental wel zag stijgen, doch geen meerderheid van stemmen verkreeg. Haar stemmen stegen van rond 280.000 (in 1909) tot 380.000; die van de rechterzijde van 360.000 tot 402.000. De opschuiving der Kamerzetels was veel sterker: de linkerzijde klom van 40 op 55, van minderheid tot meerderheid.

Natuurlijk geldt hierbij hetzelfde correctief. De ingewikkelde stratégie der verkiezingen maakt de uitgebrachte stemmen-aantallen geheel

onzuiver. Om allerlei partij-politieke overwegingen, wordt er geschacherd met stemmen; zoodat men niet met absolute zekerheid kan zeggen, of de verschuiving in het kiezerskorps bij een *vrije* stemming — gesteld dat deze mogelijk ware — eenzelfde beeld zou hebben vertoond.

In 't algemeen echter vloeit uit het meerderheids-systeem voort, dat door het omzetten van eenige disticten, dus de aanwinst van betrekkelijk weinig stemmen (vooral indien de winst wordt behaald in kleine districten) een onevenredig groote zetelwinst is te bereiken.

Een stelsel van volkomen evenredige vertegenwoordiging zou dit te eenenmale moeten beletten. Blijven wij bij het evenbesproken voorbeeld: de stemmen-aanwas der linkerzijde van 1909—1913. Naar evenredigheid van haar stemmental in verhouding tot dat der rechterzijde, zouden de vrijzinnige concentratie en de S.D.A.P. te zamen niet eene stijging vertoond hebben van 40 tot 55, maar van 44 tot 48 à 49 zetels. Zonder zeer sterke veranderingen in het kiezerkorps blijft de parlementaire weegschaal dus meer in evenwicht.

Zulk een systeem van zuivere evenredigheid is praktisch niet te bereiken. Want, zoo zegt de staatscommissie voor de E. V. in haar verslag:

> „Want wel nimmer zullen bij eenige verkiezing de stemmen juist zóó zijn verdeeld, dat, bij toekenning aan iedere groep van een zetel op eenzelfde aantal stemmen, bij geen enkele groep stemmen overschieten, die dus niet zijn vertegenwoordigd. Deze onvermijdelijke overschotten zullen steeds elementen blijven, die de volstrekte evenredigheid storen.”

* * *

Alvorens de perspectieven te kunnen uitbeelden die de E. V. voor onze staatkundige toekomst kan openen, dienen wij nu eerst in korte trekken het stelsel aan te geven, dat, op het voetspoor van de Staatscommissie, door regeering en parlement is aanvaard.

De eerste vraag, waarvoor men bij de keus van een der vele stelsels komt te staan, is die van het vast of variabel quotient. Het vaste quotient is het systeem, waarbij een te voren bepaald aantal stemmen recht geeft op een zetel, en dus het aantal zetels variabel is. Om dit laatste te vermijden heeft de Staatscommissie het stelsel verworpen; het aantal zetels blijft op 100 bepaald, en van het aantal uitgebrachte stemmen zal het dus afhangen, hoe groot het quotient zal zijn, dat op een zetel aanspraak geeft.

Een tweede keus van gewichtiger aard dan de eerste, is die tusschen een personen- en een lijstenstelsel. De oudste en meest oorspronkelijke vorm, waarin de E. V. door haar theoretischen grondlegger Thomas Hare werd gepropageerd, is belichaamd in het personenstelsel. Wij

nemen de korte omschrijving van dit stelsel over uit het rapport der Staatscommissie:

„De verkiezing strekt ter vervulling van meerdere zetels. Toch heeft ieder kiezer slechts één stem, die hij uitbrengt op den candidaat, aan wien hij boven alle anderen de voorkeur geeft. De andere candidaten, wier namen hij nog op zijn stembiljet invult, zijn slechts „plaatsvervangers". Gekozen is ieder candidaat, die een aantal stemmen op zich vereenigt, gelijk aan het quotient dat wordt verkregen door het aantal te vervullen zetels te deelen op het aantal stemmen in het geheel uitgebracht. Uit den aard der zaak echter zal een populair candidaat meer stemmen behalen dan het quotient bedraagt, noodig voor zijn verkiezing. Deze overtollige stemmen worden toebedeeld aan den candidaat, aan wien de kiezer in de tweede plaats zijn voorkeur geeft. Heeft op deze wijs ook deze het quotient bereikt en is ook hij dus gekozen, dan komt de beurt aan des kiezers derden candidaat. En zoo vervolgens".

Dit schijnt bij den eersten blik een aantrekkelijk en eenvoudig stelsel; maar de praktijk is anders. In de eerste plaats is het zeer wel mogelijk dat de uitgebrachte stemmen zoodanig over een groot aantal candidaten worden versnipperd, dat de overdracht der overtollige stemmen niet voldoende is om evenveel candidaten als er vacante zetels zijn, het kiesquotient te doen bereiken. Men moet dus òf de mogelijkheid openlaten om ook candidaten, die beneden dit quotient bleven, gekozen te verklaren; òf nog een tweede overdracht van stemmen doen plaats vinden, namelijk de overdracht der stemmen, die dreigen verloren te gaan omdat ze zijn uitgebracht op candidaten, die toch geen kans hebben om verkozen te worden. Beide middelen laten evenwel van de evenredigheid en van de vrije keus der kiezers weinig over.

Twee natuuronderzoekers in de maatschappelijk-geestelijke strijd.

DOOR ANT. PANNEKOEK.

I.

J. P. LOTSY. *De Wereldbeschouwing van een Natuuronderzoeker 1917.*

DR. PH. KOHNSTAMM. *Determinisme en Natuurwetenschap 1909.*

Dezelfde. *Warmteleer 1915.*

I. NATUURWETENSCHAP EN MAATSCHAPPIJ.

Er was een tijd — het midden der 19de eeuw, of ruimer nog, de tijd van opkomst van de moderne bourgeoisie — dat de natuuronderzoekers, de geleerden vooraan stonden in de geestelijke strijd,

wegbereiders, aanvoerders, waren van de nieuwe klasse, woordvoerders van de nieuwe leuzen en idealen van vooruitgang. Die tijd is lang voorbij. Slechts bij uitzondering komt het tegenwoordig nog voor dat natuuronderzoekers buiten de kring van hun speciale studie treden. En wanneer een enkele het doet, valt des te scherper in het oog, hoe geheel anders de beteekenis en de rol der natuurgeleerdheid in de maatschappij geworden is. De beide geleerden, die hierboven aangehaald worden, en wier standpunt, als men het met een enkel woord zou willen karakteriseeren, als het illusionaire en het reaktionaire zouden zijn aan te duiden, vertegenwoordigen ieder een ander type van de moderne, in maatschappelijke vraagstukken optredende natuuronderzoeker.

Met deze kwalifikaties wordt natuurlijk geen oordeelvelling uitgesproken; de bedoeling is niet te willen honen of jammeren over deze „ontaarding" of achteruitgang, en de vroegere natuuronderzoekers als een beter, forscher ras te prijzen dan de tegenwoordige. Het is eenvoudig een verschil in maatschappelijke beteekenis, door veranderingen in de maatschappelijke toestanden zelf veroorzaakt.

De 18de eeuw, de opkomst van het kapitalisme, hief de bourgeoisie omhoog, de klasse der geldbezittende ondernemers, die de dragers waren van de nieuwe maatschappelijke ontwikkeling en de belangrijkste rol speelden als leiders der nieuwe produktie. Hun behoeften, wenschen en inzichten moesten de doorslag geven in wetgeving en algemeen beheer; daarom moesten zij zich meester maken van de staatsmacht. Daartoe was eerst noodig geestelijke voorbereiding, om deze nieuwe denkbeelden en idealen tot een krachtige wereldbeschouwing te formeeren, in staat om haar aanhangers eenheid van denken te geven, ze tot een gesloten, zeker, doelbewust optreden te brengen; en dan geestelijke strijd, propaganda om de massa's, waar het op aankwam, voor hun nieuwe denkbeelden te winnen. In deze nieuwe wereldbeschouwing moest vooral de natuurwetenschap een eerste plaats innemen. Om twee redenen. Ten eerste omdat de opbloei der natuurkennis de grondslag was van de reusachtige ontwikkeling der techniek, waar de nieuwe produktie op berustte; die wetenschap, die de menschheid tot meester, tot beheerscher der natuur maakte, wekte eerbied en bewondering, en in de rustelooze energie, waarmee zij voortschreed, lag de belofte van onbegrensde ontwikkeling en omhoogstijging. Grootsch en krachtig stond dit nieuwe wereldinzicht door haar stevige zekerheid tegenover de primitieve bekrompenheid van de overgeleverde geloofsleer; op alle belangrijke levensvragen gaf het nieuwe, andere antwoorden. Sprak de oude geloofsleer van een schepping in 6 dagen, willekeurig door een goddelijke macht: de wetenschap leerde een voorgeschiedenis van millioenen jaren en een natuurverloop naar

wetten, die geen uitzondering toelieten. Liet de oude wereldbeschouwing plaats voor willekeurig bestier van boven: de natuurwetenschap zag alles door deze vaste wetten en oorzaken bepaald, gedetermineerd. Sprak de godsdienst van wonderen, de natuurkundige verklaarde zulk een doorbreking van het dwingende „moeten" der natuurwet voor onmogelijk. Wees de godsdienst op het hiernamaals, de wetenschap wees op de vooruitgang naar steeds hooger kennis en kultuur hier op aarde. Zoo kwam een geestelijk-theoretische tegenstelling tusschen de nieuwe klassen, die zich de „ontwikkelden" noemden, en de dragers der oude traditie, een tegenstelling die tegelijk een maatschappelijke klassetegenstelling was. En hier trad nu een tweede reden op: de bourgeoisie moest de heerschappij veroveren door strijd tegen de heerschers van vroeger. De oude heerschappij, die haar ekonomische noodzakelijkheid had verloren, steunde op de traditie; en de machtigste traditie, waaruit elke andere traditie haar kracht zoog, was de godsdienstige. De bourgeoisie moest daarom in haar strijd tegen adel, koningschap en priesterheerschappij steunen op gezond verstand tegenover overgeleverd geloof, op de rede tegenover de traditie, op de natuurwetenschap tegenover de religieuze dogma's. Haar autoriteiten en woordvoerders waren de geleerden, de natuuronderzoekers; de natuurwetenschap werd een van haar belangrijkste geestelijke wapenen in de klassenstrijd, die haar tot macht heeft gebracht.

Natuurlijk ging dit niet overal in eens en volgens hetzelfde schema; deze algemeene lijn treedt in tal van wisselende verschijningsvormen min of meer helder te voorschijn. Niet in eens heeft de bourgeoisie haar macht gewonnen, niet in één gesloten doktrine haar levensbeschouwing uitgedrukt. Bij stappen, nu eens hier, dan daar voortschrijdend, in de gestadige stroom der ontwikkeling, die in elk land en elke tijd weer wat anders verloopt, groeide zij omhoog, nu eens in felle revolutie losbarstend, dan in stille ekonomische ontwikkeling haar kracht verzamelend, nu eens met de reaktie, dan weer met de arbeiders samengaand. En zoo groeit ook haar nieuwe wereldbeschouwing op, hier stil, als 't ware bedeesd den weg peilend en voorzichtig omvormend, daar in felle afbrekende kritiek de oude leer aanvallend. Waar de bourgeoisie zonder veel strijd tot macht omhoog komt en samengroeit met de oude heerschende klassen (b.v. in Engeland in de 19de eeuw) treden de nieuwe denkbeelden niet in al te scherp-polemische gedaante op; allerlei vormen van gematigd-vrijzinnige geloofsleer met nieuwe natuurwetenschap vermengd treden in plaats van de orthodoxie. Waar echter een felle strijd noodig is, waar kleine burgers en arbeiders onder haar vaan ten strijde geroepen worden, worden die denkbeelen radikaal en agressief, en gaan tot de uiterste

grens van materialisme en felle bestrijding van alle godsdienst.

Het materialisme en het strenge determinisme konden echter niet de normale levensbeschouwing van de bourgeoisie zijn. Met haar maatschappelijke beperktheid — oprichting van een nieuwe klasseheerschappij in plaats van de oude — hangt theoretisch een geestelijke beperktheid samen. Reeds in het begin der burgerlijke periode is deze filosofisch het zuiverst door Kant tot uitdrukking gebracht. In de natuur heerscht de natuurwet, het moeten; daar is elke willekeur, elk persoonlijk ingrijpen van een Hoogere Macht uitgesloten; hier is een Godsgeloof overbodig en onhoudbaar. Maar in het zedelijk bewustzijn van de menschen, d.w.z. in hun verhouding tot andere menschen, in hun maatschappelijke verhoudingen, toont de mensch zich als deel van een hoogere wereld, de wereld van God, Vrijheid en Onsterfelijkheid. De burgerlijke wereld heeft de natuur tot het gebied der wetenschap gemaakt, — want hier lag haar grootheid, haar grenzeloos groeiende macht — maar een wetenschap van de maatschappij lag buiten haar bereik — haar eigen beperktheid en ondergang kon zij niet zien. Daarom kon zij niet de geheele wereld in volle klaarheid, zonder sluier van illusie en geloof, voor zich zien; daarom bleef een godsdienstig geloof (zij het ook een min of meer vaag ethisch geloof) tot de normale gemiddelde levensbeschouwing van de bourgeoisie behooren. En waar in tijden van scherpe strijd een materialistische denkwijze optrad, moest dit natuurwetenschappelijk materialisme aan dezelfde beperktheid lijden: de illusie, alle groote levensvragen door de natuurwetenschap te willen oplossen.

Deze strijd heeft zonder twijfel een belangrijke vernieuwende en verruimende rol gespeeld in de geestelijke ontwikkeling der menschheid, op dezelfde wijze als de ekonomisch-politieke strijd der bourgeoisie de maatschappij en de politiek enorm voortgestuwd hebben. Maar slechts tot bepaalde hoogte. Van twee zijden, op twee geheel verschillende wijzen kwam reaktie en kritiek.

Het eerst van de theoretische woordvoerders van het opkomend proletariaat. Als vertegenwoordigers van een klasse, die radikaal alle ketenen verbreekt en werkelijke vrijheid brengt, die de bourgeoisie slechts in naam en in schijn huldigt, konden zij ook in de theorie radikaal zijn. Als dragers en scheppers van de wetenschap der maatschappij verhieven Marx en Engels zich verre boven de beperktheid van het burgerlijk denken; natuurwetenschap en maatschappijkennis tezamen vormen de nieuwe proletarische wereldbeschouwing, die nergens meer plaats voor mystiek overlaat. Op hun maatschappijleer, die de maatschappelijke oorsprong van de gedachten en ideeën der menschen onthult, steunend, liet Dietzgen in zijn theorie van het

menschelijk denken zien, hoeveel mystiek nog in de grondslagen der natuurwetenschap verborgen zit. De natuurwetten en de kausaliteit, die de liberale natuuronderzoekers als even zulke absolute grondwaarheden voorop stellen als de liberale staathuishoudkundigen en politici de vrijheid en het recht, bleken nu wel praktisch noodzakelijke, maar tegelijk beperkte en theoretisch onbegrepen begrippen te zijn. Onbewust van hun oorsprong en wezen zien de natuurkundigen ze als zelfstandig bestaande wezens of machten aan. Zoo wordt hun geheele wereldbeschouwing, die van kausaliteit en natuurwet uitgaat, ten slotte even beperkt-mystiek als de oude: inplaats van één God, die alles regeert, komen tallooze geheimzinnige demonen, krachten, die alles bewerken; inplaats van aan één Wil, moet de natuur gehoorzamen aan Natuurwetten, die voorschrijven wat mag en wat niet mag. Dietzgen heeft aan deze mystiek een einde gemaakt door aan te wijzen hoe alle geheimzinnigheid in de wereld, in de natuurwetten en het wezen der dingen eenvoudig onbekendheid is met de natuur, de werkmethode, het wezen van het instrument, waarmee de mensch de wereld theoretisch aanvat, het menschelijk denkvermogen. Het is een bewijs voor de diepe grondigheid, die helder Marxistisch inzicht aan den geest verleent, dat Dietzgen, zelf leek en amateur op wetenschappelijk gebied, de grondslagen der natuurwetenschap tot volkomen helderheid wist te brengen, lang voor dat moderne natuuronderzoekers dezelfde wegen — met meer detailkennis maar minder breed-algemeen — insloegen; de bekendste onder hen, Ernst Mach, heeft indertijd zelf met verrassing gekonstateerd hoe veel van wat hij nieuw ontwikkeld had, door Dietzgeen reeds een kwart eeuw vroeger ontdekt was.

In zijn eerste geschriften kritiseerde Dietzgen vooral de kortzichtigheid van de toen zoo luidruchtig zegepralende materialisten, als Büchner e. d. Maar reeds in zijn latere geschriften moest hij zich veel sterker met de bekrompenheid van een nieuwe generatie natuurgeleerden bezighouden, die „achteruit” bliezen, die de grenzen der kennis, de onoplosbare wereldraadsels proklameerden en de mystiek weer tot eere brachten. Deze strooming was de tweede praktische reaktie tegen en theoretische kritiek op de deterministisch-materialistische natuurleer van de 19de eeuw.

Zoodra de bourgeoisie haar eerste doel, de verovering der macht, bereikt had en praktisch de grens van haar ontwikkeling voelde in de opkomst van het proletariaat; zoodra zij bemerkte, dat geen onbegrensde toekomst van ontwikkeling voor haar lag, en dat de maatschappij vreemde nieuwe onbegrepen gevaarlijke krachten in zich droeg, werd zij reaktionair. En deze reaktionaire strooming sloeg gaandeweg op allerlei gebieden van geestelijk leven over. Een soort

van katterigheid kwam in plaats van de hemelbestormende overwinningsroes van vroeger. Natuurlijk nam de wetenschap zelf haar loop, in steeds voortschrijdende ophooping van detail-onderzoek steeds nieuwe horizonten openend, tot steeds nieuwer, ruimer, dieper kennis van de natuur doordringend. Maar als enkele geleerden van hun werk opziend, de vraag naar algemeener samenhang, naar doel en grondslagen stelden, dan ontbrak die optimistische zekerheid, dat de wetenschappelijke waarheid de menschheid naar nieuwe betere gewesten voorlichtte. Dan kwam twijfel aan de beteekenis van het verworvene: hoe weinig wist men te verklaren, wat bleef in elke verklaring het onbegrepene reusachtig; was het niet illusie, wanneer men meende te begrijpen door te verklaren uit wat even onbegrijpelijk was? Men zag nu wel, dat veel van wat men vroeger maar uit algemeen principe gegeneraliseerd had, geen andere wetenschappelijke grond had, dan alleen die algemeene opvatting: dat alle leven uit fysische en chemische krachten voortkwam; dat alle hoogere leven door enkel natuurkrachten uit primitieve oerwezens ontstaan was; dat alle fysisch-chemische, dus alle levensverschijnselen, dus ten slotte alle menschenleven, denken en voelen tot een mechanika der atomen terug te brengen waren — dat alles voldeed niet meer. Geheimzinnige levenskrachten traden weer op; direkt ingrijpen van een hoogere geestelijke macht werd zelfs door geloovige natuuronderzoekers aangenomen.

Natuurlijk beteekent dit niet een algeheele frontverandering; slechts hier en daar vertoonen zich deze tendenzen, gaandeweg sterker wordend en het hoofd zelfbewuster opstekend. Evenals in de politieke en maatschappelijke praktijk de oude vooruitstrevende of liberale traditie nog lang stand houdt en langzaam, haast onmerkbaar, haar grond-denkbeelden wijzigt, terwijl enkelingen in naief blindstaren de oude formules vol toewijding verdedigen en de massa onverschillig zich afwendt — evenzoo gaat het ook op geestelijk terrein. De massa der natuuronderzoekers bemoeit zich niet met het politiek-maatschappelijk leven — dat met zijn grof-harde belangenstrijd en zijn platte demogogie ook weinig aantrekkelijks biedt; enkele ethisch-humane naturen scharen zich bij de hervormingsgezinden, meer door gevoel en hart, dan door scherp kritisch verstand en kennis van maatschappelijke werkelijkheid geleid; anderen tasten met een zekere durf de oude tradities aan en worden tot woordvoerders der christelijk getinte reaktionair-politieke stroomingen. En zij hebben inzooverre succes, als de richting der praktische politiek steeds meer naar de kant der reaktie gaat.

In Nederland is de klassestrijd der bourgeoisie in zijn liberale opgang en zijn reaktionaire daling vooral als schoolstrijd gevoerd. De openbare school was het strijdmiddel der liberale bourgeoisie, om haar levens-

beschouwing in de breedste kringen te doen indringen. De tegenstand der kleinburgerlijk-christelijke groepen, de eigenlijke schoolstrijd, heeft tot resultaat gehad, dat de bourgeoisie steeds meer haar eigen oude idealen in de steek liet. Het is hier niet noodig, deze politieke ontwikkeling in detail te beschrijven; dit is reeds vaak geschied. Wij vermelden haar hier slechts, omdat de laatste fase in dit proces, het geheele opgeven van de openbare school in de Grondwetsherziening van 1917, een kampioen van de oude liberale ideologie heeft op de been gebracht. Want de volledige titel van Dr. Lotsy's werk luidt: „De wereldbeschouwing van een natuuronderzoeker, in verband met de voorgestelde wijziging van art. 192 der Grondwet"; het is dus onmiddellijk een uitvloeisel van deze laatste stap der Nederlandsche bourgeoisie op de weg der politieke reaktie.

II. De wereldbeschouwing van Lotsy.

Het boek van Lotsy is inderdaad een merkwaardig kultuurdokument, in zooverre het ons toont, uit welk een zonderling mengelmoes van degelijke wetenschap, oppervlakkig dilettantisme en politieke tinnegieterij de wereldbeschouwing van een ernstig modern natuuronderzoeker is samengesteld. Het geheel begint, grootsch opgezet, met de kosmos, het melkwegstelsel en komt terecht, klein-Hollandsch, bij Artikel 192 van de Grondwet; in dien tusschentijd zijn wij bij het ontstaan van de aardbol, het ontstaan van het leven, het ontstaan van het leven, het ontstaan der soorten, het ontstaan van de psyche, het ontstaan van den godsdienst, bij vrijhandel, zedelijke opvoeding, politiek, socialisme en bij de wereldoorlog geweest. Zoolang de schrijver op het terrein van natuurwetenschap blijft, is hij ernstig te nemen; ook al bemerkt men daar, waar hij niet op zijn eigen speciaal terrein is, te veel de bonte haastigheid van nieuw-opgedoken theorieën-van-den-dag en te weinig de rustige bezonkenheid van een klaar harmonisch wereldbeeld. Zelfs waar hij op zijn eigen terrein komt, de evolutieleer, voelt men dit gemis aan breedheid; het is wel de speciaal-subjektieve theorie en beschouwingswijze van Lotsy, inplaats van een algemeen-objektieve wereldbeschouwing van een modern natuuronderzoeker, die ons hier tegemoet treedt. Wij vermelden hier slechts, zonder er op in te gaan, dat tegenover Darwin en Lamarck (die nieuwe soorten laten ontstaan uit opeenhooping van kleine variaties, die voortdurend bij elke soort rondom een gemiddeld type plaats vinden) en Hugo de Vries (die ze laat ontstaan, doordat nu en dan bij een soort groote sprongvariaties optreden) Lotsy de meening verdedigt, dat elke soort konstant is en nieuwe soorten slechts door kruising, dus door vermenging van eigenschappen van twee verschillende soorten ontstaan. Hij neemt daarom aan, dat

alle leven niet van één oervorm afstamt, maar oorspronkelijk op allerlei plaatsen en wijzen levende stof (als bijzonder ingewikkelde chemische molekuulkombinaties) ontstaan is; zoo is de steeds rijkere rijkdom van levende wezens uit vermenging van deze ontelbare oorspronkelijke vormen ontstaan, zonder dat men een mystieke variabiliteit behoeft aan te nemen, die „het leven" van ongeorganiseerde stof onderscheidt. Lotsy wil niets weten van het streven van zoovele modernen, speciale mystieke levenskrachten in de levensleer in te voeren; hij is in alle opzichten de natuuronderzoeker van de oude stempel, vijandig tegen alle theologie; in zijn ontkenning der variabiliteit ziet men de samenhang tusschen de door hem opgestelde evolutietheorie en deze algemeene wereldbeschouwing.

Hoe meer hij echter komt op het gebied der zoogenaamde geestelijke wetenschappen, des te zwakker en dilettantischer wordt zijn betoog. Waar hij over het verband tusschen psychische verschijnselen en hersenbouw spreekt, staat hij nog op de vaste bodem van het natuuronderzoek van anatomen en neurologen — hier, op de rand van het natuurwetenschappelijk te ontginnen terrein ziet men breed denkende onderzoekers (zooals Hertwig) dikwijls een mooi stuk in het onbekende geestesgebied doordringen. Maar dan zakt die natuuronderzoekerstrots ineens in elkaar:

„Hoewel men dus op natuurwetenschappelijke gronden het bestaan van een ziel, afgescheiden van het lichaam, niet kan ontkennen, is er toch niets dat haar bestaan bewijst en moet de bewijslast van dit bestaan dus gelegd worden op hen, die voor zoodanig bestaan pleiten" (blz. 102).

Dat mag nog eens heeten: zijn tegenstander verpletteren!

„Zoolang wij hieromtrent niets weten, staan wij zwakker dan wenschelijk is, tegenover hen, die zoo gaarne van het bankroet der wetenschap spreken; en geeft ons gebrek aan kennis op dit gebied althans een schijn van recht aan de wederopleving der mystieke richting, die wij bijwonen" (blz. 103).

De schrijver denkt hier alleen aan een leemte in de natuurwetenschap; in de volgende passages, te lang om hier geheel te citeeren, laat hij zijn tegenstander, de mysticus aanvoeren: de mensch handelt veel meer volgens gevoel dan volgens verstand; het onderbewustzijn neemt de grootste plaats in; en de intuïtie oordeelt vaak juister dan de rede. Daar stelt hij dan tegenover: zeker, wij kunnen bewustzijn en onderbewustzijn nog niet verklaren, evenmin als de wilde de loop der sterren; maar eenmaal zullen wij zoover komen. „Intuïtief handelen is, evenals speculeeren, kansspel; redelijk handelen, zoowel als arbeid geeft, voor zooverre deze überhaupt bereikbaar is, zekerheid". Alles wat nog niet

verklaard is, is mystiek; maar in den mensch leeft nu eenmaal een drang, alles te willen verklaren, en daarom neemt hij ook voor het mystieke een oorzaak aan, die hij God noemt:

„Daarmede ontdoet hij zich van het hem onaangename gevoel iets niet te begrijpen; hij voert daartoe, liever dan dit volmondig te erkennen, een schijnbegrijpen in, dat hij spoedig vergeet zelf opgesteld te hebben en dan beschouwt als geopenbaarde waarheid" (blz. 104).

Hier hebben wij vrij zuiver de beschouwingswijze van de geestelijke verschijnselen, die typisch was voor de generatie van natuuronderzoekers voor 50 jaren; tegelijk voert dit citaat ons midden in de kwestie, dáár, waar hun zwakheid vanzelf in het oog springt. Men heeft wel eens gezegd, dat zij de wereld te intellektualistisch opvatten; beter zou men kunnen zeggen, dat zij alle menschen te veel als zich zelf, als natuuronderzoekers beschouwden, die het om theoretische waarheid te doen is. De primitieve natuurmensch ziet de wereld om zich heen vol van geesten, van onzichtbare wezens, die zich met zijn werk, helpend of schadend, bemoeien; het zijn voor een deel de schimmen van vroegere stamgenooten, want deze ziet hij in zijn slaap voor zijn oogen verschijnen. Men stelle zich nu voor, dat deze wilden liever „volmondig moeten erkennen", dat ze de ware oorzaken niet begrijpen en hun „verklaringen" maar een „schijnbegrijpen" zijn! Aan zulk een voorbeeld ziet men onmiddellijk het begriploos-naieve van deze opvatting. De levensbeschouwing van den wilde groeit uit zijn geheele natuur, zijn leven, zijn werken, zijn praktijk op: niet als onderzoekend natuurvorscher, die voor alles een oorzaak weten wil, maar als denkend mensch, die uit de omringende wereld door arbeid zijn levensonderhoud moet zoeken, staat hij binnen en tegenover de natuur. En dan dit zonderlinge verwijt — zich met schijnbegrijpen tevreden te stellen, om het onaangename gevoel van niet-begrijpen kwijt te raken — van de zijde der 19de eeuwsche natuuronderzoekers, die door „wetten" en „krachten" verklaren, zonder te bemerken, dat zij door invoering van die mystieke gebieders en kobolden eigenlijk niets doen, dan hun niet-begrijpen te bemantelen — kracht, zei eens terecht een fysikus, noemen wij de oorzaak van een beweging, waarvan wij de oorzaak niet weten. Er is trouwens al eens op gewezen, zeer sterk b.v. door G. Simmel, dat het modern-natuurkundige oorzaakbegrip en het ouderwetsche Godsbegrip eigenlijk van nature hetzelfde zijn, d.w.z. alleen in graad, niet in wezen verschillen. Hij bedoelde, dat er in beide dezelfde geheimzinnigheid zit; wij zeggen, dat beide op gelijke wijze abstrakte generaliseeringen van de ervaring zijn. En wij mogen zelfs beweren, dat in dien zin de oude primitieve theologische generalisaties voor hun tijd en omgeving en omvang van kennis even juist en goed

en geoorloofd en redelijk waren als de moderne natuurkundige generalisaties voor onze tijd.

Wat voor de wilden geldt, geldt echter haast even sterk voor de moderne menschen. Mag een klein troepje menschen als speciaal vak het theoretisch onderzoek der natuur beoefenen, de massa staat als praktische menschen te midden van een wereld, waarin ze in de eerste plaats moeten zorgen, dat zij kunnen leven. Zij leven en zoeken hun levensonderhoud als maatschappelijke wezens, als deel van de menschenmaatschappij; hun verhouding tot hun werk, dus tot hun medemenschen, bepaalt hun geheele wereldbeschouwing. En daar staan zij tegenover invloeden en machten, van wier bestaan en wezen een natuuronderzoeker niet het flauwste vermoeden heeft, maatschappelijke krachten, die over hun wel en wee beslissen, maar die zij niet kennen, niet leiden, niet begrijpen, niet beheerschen. Is het mogelijk of denkbaar, dat zij daar, naar de wensch van Lotsy, „volmondig erkennen", dat zij ze niet begrijpen, inplaats van tot schijnverklaringen hun toevlucht te nemen? Sterker nog: er komt zelfs geen „onaangenaam gevoel van iets niet te begrijpen" bij hen op; zij *begrijpen*" het; zij weten van ouds en vinden dat door hun ervaring bevestigd, dat een Hoogere Macht de wereld regeert, die beschikt waar de mensch wikt. En er zijn tallooze „onbegrepen" faktoren in hun leven, die hun handelen bepalen, zonder dat het bij hen opkomt, ze te willen begrijpen, om de eenvoudige reden, dat ze meest niet klaar bewust worden en in het onderbewustzijn blijven. De reusachtig sterke drijfveeren, die uit de ekonomische verhoudingen, uit de klasseverhoudingen ontspringen, blijven meestal als diepe instinkten in het onderbewustzijn hangen; zij bepalen wel zeer sterk, haast volkomen het maatschappelijk en politieke handelen, maar dringen zelden tot het klare zelfbewustzijn door: vandaar dat de menschen in hun maatschappelijke, d.i. politieke en religieuse strijd meest als blinde massa's voorthollen; en tóch heeft hun handelen daarbij een diepe redelijkheid, een onvermijdelijke natuurlijkheid. Wat Lotsy over intuïtief en verstandelijk handelen zegt, mag abstrakt juist zijn, maar blijkt geheel buiten de menschelijke werkelijkheid te staan. Want de menschen kunnen niet anders dan intuïtief handelen, omdat zij de maatschappij nog niet kunnen begrijpen — dit leert hun eerst het socialisme; maar door dit intuïtief handelen, al bereikt niet ieder zijn oogmerken, gaat de maatschappij als geheel in een vaste ontwikkelingsbaan, die de wetenschap der maatschappij kent en voorziet.

Het is zeker nauwelijks noodig, er hier nog even nadrukkelijk op te wijzen, dat hetzelfde inzicht, dat in deze leer van het onderbewustzijn, de nieuwigheid van de moderne psychologie, uitgeproken wordt,

feitelijk al in het Marxisme voorhanden was, toen het tegenover het intellektualisme van de natuurgeleerden de stelling plaatste, dat de mensch in de eerste plaats praktisch-maatschappelijk wezen is en als zoodanig in zijn handelen door hem onbekende maatschappelijke krachten beheerscht wordt. Deze leer, die tegenwoordig meest met reaktionaire strekking uitgespeeld wordt: dat intuïtie vóór verstand gaat — en waartegen Lotsy zich daarom met alle macht te weer stelt — is, als wetenschap van de feitelijke werkelijkheid, in volkomen harmonie met de revolutionair-materialistische leer van het Marxisme. En wanneer Lotsy, omdat hij daarmee natuurlijk niet bekend is, alleen een vrome hoop uitspreekt: eenmaal zúllen bewustzijn en onbewustzijn onderwerp van wetenschap worden, dan kunnen wij daarop antwoorden: ze zijn het reeds: hun breede details beoefent de moderne psychologie, hun diepste bepalende krachten onthult de maatschappijleer.

Het is Lotsy er om te doen, strijd te voeren tegen die moderne richting, die hij in de politiek als veldwinnen der Christelijke staatkunde en op zijn eigen gebied, de natuurwetenschap, als toename van mystiek opmerkt: zijn boek dient om „te waarschuwen tegen een mystieke wind, die weer eens door de wetenschap waait". Maar daar de werkelijke oorsprong van deze mystieke richting op maatschappelijk terrein ligt, dus geheel buiten zijn gezichtskring, timmert hij zich een eigen verklaring in elkaar, die bij zijn standpunt past. Mystiek is voor hem „een uiting van ongeduld", omdat het weten zoo langzaam opschiet; en de tegenstelling tusschen gevoelsmenschen en verstandsmenschen zou niet tot strijd behoeven te leiden, en godsdienst en wetenschap zouden vreedzaam naast elkaar leven, als niet in elk mensch een „missiegevoel" was ingeschapen, dat tot onverdraagzaamheid, godsdienststrijd, godsdienstoorlogen, kruistochten, ketterverbranding, schoolstrijd en herziening van Art. 192 heeft geleid. Men mag zich verbazen, dat een man, die op zijn eigen terrein zoo kritisch weet te zijn en zoo te velde trekt tegen schijnverklaringen, het ongeloofelijk oppervlakkige van zijn eigen schijnverklaringen niet doorziet en niet liever „volmondig erkent", dat hij van de tegenwoordige en vroegere menschheid niets begrijpt. Hij is hier zelf een duidelijke illustratie van het bovenvermelde feit, dat een niet-begrijpen niet bewust wordt en alleen positieve kennis in staat is, het te voren ontbreken van goed inzicht te toonen. Wij hebben in onze inleiding al het een en ander over de oorzaken van deze moderne reaktionaire strooming gezegd; hier is er nog iets aan toe te voegen in aansluiting aan wat Lotsy over godsdienst en maatschappij zegt.

De verstandsmenschen, meent hij, die aan de rede groote waarde toekennen — zonder het Godsbestaan absoluut te ontkennen — en

de geloovige gevoelsmenschen zouden best in vrede naast elkaar kunnen leven. Maar de laatsten, de mystici, zijn altijd onverdraagzaam, agressief, terwijl de natuuronderzoekers defensief zijn (aldus Lotsy; in werkelijkheid was het in het midden van de 19de eeuw juist omgekeerd: alweer een maatschappelijk verschijnsel.) Daarom is een neutrale school de beste, die met het kind niet over geloofsverschillen spreekt, maar hem vrijlaat, later zelf te kiezen.

> „Geen geloofsverloochening, slechts eenige zelfverloochening wordt van den geloovige, die zijn kind naar de neutrale school zendt, geeischt, in zooverre namelijk, dat hij afziet van de — toch niet faire — kans om zijn kind, in een ontwikkelingsperiode waarin het ten eenenmale buiten staat is de beteekenis van geloofsleeren te beseffen, zijn eigen geloofsvorm op te dringen". (blz. 147).

Het oude, honderdmaal herhaalde liberale argument. Als men nu ziet, dat dit blijkbaar niet den geringsten indruk op de tegenstanders maakt, zou men dan niet eindelijk beseffen, dat het argument absoluut kant noch wal raakt en ondanks zijn schijnbare abstrakte onweerlegbaarheid geheel buiten de kwestie staat, waar het om gaat? De kern van de fout vindt men reeds in wat Lotsy over de godsdienst schrijft. Hij beschouwt daar twee zijden van de godsdienst: de geloofsleer en de ritus, en wijst er terecht op, dat de tweede voor de oude godsdiensten veel belangrijker is dan de eerste. Maar hij vergeet de derde zijde, die nog veel belangrijker is; de maatschappelijke. Godsdienst is abstrakt als geloofsleer, is reeds wat reëeler als ritus, maar is eerst geheel reëel als godsdienstige gemeenschap, als groep van bijeenbehoorende menschen. De plaats ontbreekt hier, op de beteekenis en historische ontwikkeling van deze groepen in te gaan; hoe zij eerst samenvallen met de stamgemeenschap, later met sociale groepen, en als organisaties in de klassenstrijd een groote rol spelen; de meeste godsdiensttwisten en -oorlogen zijn zulke klassestrijden, soms vermengd met strijd van volken en staten. Het wezenlijke van de godsdienst in moderne tijden — niet in de zin van subjektieve waardeschatting maar van maatschappelijke werkelijkheid — is de kerk, de uit vroegere eeuwen overgeleverde organisatievorm. Al verloor deze ook haar beteekenis voor een klasse, die een andere betere klasseorganisatie vond (als b.v. de bourgeoisie in de staat), zij behield ze in des te sterker mate voor de klassen, die in de staat geen organisatie van hun belangen zagen, zooals kleine burgerij en boeren. In de periode van neergang van deze klassen onder het opkomende kapitalisme van de 19e eeuw werd tegenover de liberale „ongodistische" staat de kerk hun organisatie, eerst van verzameling, toen van strijd. Elke organisatie, in het bijzonder elke strijdorganisatie, moet trachten zich zelf te ver-

sterken door leden te werven en vast met elkaar te verbinden, en tegelijk de andere vijandige organisatie te verzwakken. In deze strijd, uiterlijk tusschen kerk en staat, innerlijk het verweer van de kleinburgerlijke klassen tegen de bourgeoisie, speelde de schoolstrijd een belangrijke rol.

Het is nu duidelijk, waarom het liberale argument, dat op de neutrale school niets tegen de godsdienst geleerd werd, langs het wezen der zaak heengaat, en waarom de Christelijken deze school toch als een aanslag op hun geloof beschouwden. De neutrale school was voor het liberalisme een middel, de krachtige afzonderlijkheid der aparte kerkelijke organisaties te breken, de geheele bevolking tot gelijkgezinde staatsburgers te maken, dus de staat tot eenige allesbeheerschende organisatie der volksmassa's. Daartegenover stichtte het kleinburgerlijke, boersche, door een deel der aristokratie ondersteunde Christelijke volksdeel de Christelijke scholen, om hun opgroeiende kinderen van jongsaf aan vast in hun organisatie in te lijven en te houden, om niet het kit, dat hun kerkelijke organisatie aaneenbond, zachtjesaan los te laten gaan. En hun politieke strijd moest er op gericht zijn, dat de neutrale verplichte staatsschool niet meer als eenig erkende school zou gelden.

Dat zij dit doel, dat in het begin tégen de reëele ontwikkeling der maatschappij gericht scheen, thans bereikt hebben, vindt zijn reden in de richting, die in de laatste dertig jaren de ontwikkeling van maatschappij en bourgeoisie genomen hebben. Toen de rechtsche partijen nu en dan meester werden over de regeering, bleek dat ze niet anti-kapitalistisch konden regeeren, maar alleen reaktionair-kapitalistisch. Tegenover de opkomende arbeidersbeweging, terwijl het nieuwe liberalisme haar met vooruitstrevendheid trachtte krachteloos te maken, ging een groot deel der bourgeoisie naar rechts over — rechts en links werden beide ekonomisch vrijwel gelijksoortig samengestelde partij-allegaartjes. Populair is deze overgang vaak zoo uitgedrukt, dat de bourgeoisie tegenover het rebelsch wordende proletariaat een beetje godsdienst het beste bedwelmingsmiddel ging vinden. Wat onvolledig is, omdat in de bourgeoisie zelf en het intellekt mystiek en geloof steeds meer veld wonnen, dus hun innerlijke overtuiging tegenover de godsdienst geheel anders was geworden.

Toch konden de liberalen hun oude neutrale staatsschool nog niet geheel opgeven. Daartoe was nog noodig, dat het imperialisme de politiek ging beheerschen, door het machtig geweld van de wereldoorlog ineens tot almachtige faktor gemaakt. Op het eerste gezicht mag het schijnen, dat dit juist een tegengesteld effekt zou moeten hebben: nu juist is een diepe vaste eenheid van het geheele volk in een sterk nationalisme noodig, en daarvoor zou toch een voor allen gemeen-

schappelijke, dus neutrale school het beste zijn. Lotsy speelt ook even op het imperialistisch klavier, door in zijn voorwoord er op te wijzen, dat dit neutrale niet-specifiek-christelijke onderwijs „onze verhouding tot de talrijke onderdanen van onze Koningin, die een andere godsdienst dan de christelijke belijden, onze bruine broeders en zusters in het verre Oosten ten goede zou komen". Maar het instinktief gevoel van de bourgeoisie heeft een oplossing in tegengestelde richting gezocht. Het is in de wereldoorlog gebleken, dat alle kerken en alle partijen even trouwe dienaars van het imperialisme zijn, de christelijke vooral niet het minst. De verdeeldheid van staat en volk in elkaar bestrijdende en zich van elkaar afzonderende organisaties is gebleken geen verzwakking, maar eer een versterking van de nationale kracht te zijn. Juist door hun onderlinge strijd tegen de staat zijn ze innerlijk hecht geworden (zie b.v. ook de Duitsche sociaaldemokratische partij) en konden zij, op het oogenblik dat zij voor het imperialisme op moesten treden, een veel grootere goed gedresseerde volgzame massa meebrengen, dan wanneer de staat hun organisaties had vernietigd en met de onberekenbare neigingen van onbepaalde stroomingen van individuen had te maken gehad. Dus de schijnbare verdeeldheid van de natie in kerken en partijen is geen kwaad, vergeleken met de winst, dat ze zich alle op eigen gelegenheid door staatssteun innerlijk kunnen versterken.

Onder de liberalen zijn er natuurlijk heel wat, die deze ontwikkeling, die al hun oude leuzen het onderste boven keert, niet kunnen volgen. Voor zoover zij er tegen zijn, dat de neutrale school in handen van de kerkelijken gespeeld wordt, zullen hun eischen en argumenten dikwijls overeenstemmen met die van de revolutionaire socialisten; Lotsy is dan ook reeds met lof in *De Tribune* aangehaald. Er bestaat natuurlijk een diep verschil: zij willen de konsekwenties van het imperialisme niet, omdat zij het oude behouden willen; zij zijn, maatschappelijk gesproken, de ouderwetsche achtergeblevenen, ofschoon meestal, als personen, vaster, beginseltrouwer, sympathieker dan de woordvoerders van het nieuwste wereldroofkapitalisme. De socialisten bestrijden deze zelfde konsekwenties om over het imperialisme heen tot hoogere ontwikkeling te komen, waartoe vooreerst verheldering, propaganda, organisatie van het proletariaat noodig is. Zij zullen dus, ondanks hun strijd, zoodra de nieuwe regeling een feit is geworden, zich op de bodem daarvan plaatsen en van daaruit de strijd verder voeren. Klagen de oude liberalen verwijtend, dat het een misdaad is, de jengd te betrekken in een strijd over vraagstukken, waarvan zij niets begrijpt: wij stellen daartegenover, dat altijd in de strijd van de organisaties en hun levensbeschouwingen de kinderen betrokken zijn, omdat deze

strijd over dingen gaat, die het geheele leven ten diepste raken.

Het boek van Dr. Lotsy is wél een beeld van de wereldbeschouwing van een natuuronderzoeker, maar dan van een van den ouden stempel. Wat de mannen der natuurwetenschap uit het midden der 19de eeuw kenmerkte, degelijke geleerdheid op eigen terrein, absoluut gemis aan klare wetenschap op het terrein van de geestelijke verschijnselen, strijdvaardigheid tegen de kerk, en tegelijk voorzichtige aarzeling omtrent religieuze kwesties, sterke geestdrift voor de oud-burgerlijke idealen — dat vindt men ook hier. In de politiek, waarin zij toen een vaste weg voor zich zagen, is hij natuurlijk veel hulpeloozer: op zijn meeningen en voorstellen over politiek, parlementairisme, staatserfrecht, socialisme, kapitaal en arbeid in te gaan, loont hier natuurlijk de moeite niet. Als ouderwetsch natuuronderzoeker strijdt hij tegen de reaktionair-mystieke strooming op geestelijk-intellektueel gebied; als een der weinige overgeblevene apostelen van de oude idealen laat hij zijn waarschuwende stem hooren tegen wat hem een onbegrijpelijk verkwanselen van de openbare school voorkomt. Mag een dergelijke figuur in zijn optreden in vele opzichten sympathiek zijn, hij staat toch buiten de werkelijkheid, en zijn strijd tegen deze werkelijkheid, zonder ze te begrijpen, is hopeloos.

Verzamelde geschriften van Karl Marx en Friedrich Engels van 1852-1862

DOOR

OPMERKER.

Van de vier deelen geschriften van Marx en Engels, die de Rus Rjasanoff uitgeeft, zijn onlangs twee deelen verschenen.

Karl Marx stierf 14 Maart 1883. Zijn levenswerk *„Het Kapitaal”* was toen nog niet af. Zijn werkzaam aandeel aan den praktischen internationalen klassenstrijd, van de oprichting der eerste Internationale in 1864 af, tot aan zijn dood, had hem eigenlijk nooit de noodige rust gegeven om dit groote werk te voltooien. In de allerlaatste jaren van zijn leven werd hij daartoe ook in physiek opzicht ongeschikt.

Den 15den Maart 1883 schreef Engels dan ook aan Sorge. te New-York:

„Te leven met veel onafgewerkten arbeid vóór zich, met den tantalus-lust dien te voltooien en in de onmogelijkheid het te kunnen, was voor hem (Marx) duizendmaal bitterder geweest dan zijn zachten dood van nu. En dezen geweldigen genialen man als een ruïne te zien voort-

vegeteeren, tot grooten roem van de geneeskunde en tot spot der „Philister", die hij in de volle kracht van zijn leven zoo vaak heeft neergeveld, — neen, duizendmaal beter zóó, als het nu is, duizendmaal beter dat wij hem overmorgen dragen naar het graf, waar zijn vrouw slaapt.

„De menschheid is een kop kleiner gemaakt, en wel de voornaamste kop die zij thans bezat. De beweging van het proletariaat zal haar gang gaan, maar het centrale punt, waarheen Franschen, Russen, Amerikanen, Duitschers in beslissende moeilijke oogenblikken van-zelf werden getrokken om duidelijken en ondubbelzinnigen raad te ontvangen, welke slechts het genie en volledige zaken-kennis kan geven, was weg."

Thans, 34 jaar later, zijn de gezamenlijke werken van Marx nog niet uitgegeven.

Engels toog dadelijk na den dood van zijn vriend aan het werk om aan dien plicht te voldoen, maar de dagelijksche praktische strijd maakte dit ook hem onmogelijk. In 1885 verscheen het tweede deel van *Het Kapitaal*, in 1894 het derde deel, en een jaar later — 5 Aug. 1895 — stierf Engels.

In 1902 gaf Dr. Fr. Mehring de *Literaire nalatenschap van Marx en Engels* in 4 deelen uit, loopende van 1844 tot 1850, dus tot het begin van hun verbanning naar Londen.

In hetzelfde jaar publiceerde *Die Neue Zeit* de brieven van Marx aan Dr. Kugelmann, in 1906 gaf Sorge de verzameling van de in zijn bezit zijnde brieven van Marx en Engels uit, tusschen 1905 en 1910 verscheen *Theorieën über den Mehrwerth* van Marx, uitgegeven door Kautsky, in 1913 de *Briefwisseling tusschen Marx en Engels* door Bebel en Bernstein, dat prachtige monument van onbaatzuchtige vriendschap en trouw tusschen de beide vrienden.

Met deze uitgaaf van Rjasanoff naderen wij nu langzamerhand de voltooiïng van de gezamenlijke werken van twee der grootste mannen van de 19e eeuw.

Zien wij in de Mehring-uitgaaf hoe Marx en Engels de klassieke duitsche philosofie zelfstandig omwerken, hoe zij zich meer en meer van de burgerlijke demokratie vrijmaken, om in het *Kommunistisch Manifest* het eerste program van de proletarische demokratie te ontwerpen, in de jongste uitgaaf van Rjasanoff, de brug van het Kommunistisch Manifest naar het Kapitaal, legden zij zich speciaal toe zoowel op den studie van den burgerlijken „Kosmos" als op de mysterieën van de internationale „Staatskunst" of Diplomatie.

We leeren in deze geschriften Marx opnieuw als een eerste-rangs journalist kennen, schrijvende onder den invloed van de gebeurtenissen

van den dag, maar niet als in 1848 in de *Neue Rheinische Zeitung* voor partij-genooten.

Bij volslagen gemis aan een partij-pers, was hij gedwongen voor burgerlijke organen te schrijven, die zoo onbevooroordeeld mogelijk tegenover hem stonden, te weten in Amerika voor de *New-York Tribune*, in Duitschland voor de *Neue Oder-Zeitung* (Breslau) en *das Volk*, in Oostenrijk voor de *Presse* (Weenen) en in Engeland voor het proletarisch orgaan der Chartisten: *People's Paper*. Voorts waren Marx en Engels Engelsche medewerkers aan *Putman's Review*, *Free-Press*, *New-American Cyclopaedie*, *Volunteer Journal for Lancashire* en *Cheshire*.

Het aantal hunner bijdragen, bijna alle onder den naam van Marx uitgegeven, ofschoon veel daarvan, hoofdzakelijk die op militair en geographisch gebied, van Engels afkomstig, beloopt over die jaren in de honderden.

De artikelen zijn verschenen in een tijd dat de finantieele toestand van Marx het allerellendigst van zijn leven was, in een tijd waarin hij met zijn familie in het Soho-kwartier in Londen huisde en nu-en-dan in letterlijken zin aan alles gebrek had. Zonder den voortdurenden steun van Engels, die, zooals wij uit de briefwisseling weten, niet alleen zijn geld, maar ook zijn ernorme kennis en arbeidskracht hem steeds ter beschikking stelde, zou Marx toen-ter-tijd te gronde zijn gegaan. Men vergete niet dat het Socialisme in die eerste storm-periode van zijn ontwikkeling gelukkig nog geen koop-waar was. Het waren-karakter van het Socialisme dateert van de latere perioden van het parlementarisme en het revisionisme, en heeft den inhoud van het wetenschappelijk Socialisme ten zeerste geschaad.

Londen was destijds, als thans nog, voor een deel de meest gunstige plaats voor de studie van de ekonomische verhoudingen van de wereldmarkt, het was de plaats waar de geringste wijzigingen in de internationale politiek in de beurs-bulletins, sneller dan waar ook, aan den dag kwamen. De beide vrienden namen dan ook in hun bijdragen aan de genoemde bladen steeds onmiddellijk stelling ten opzichte van de gewichtigste politieke gebeurtenissen der vijftiger jaren, de Oostersche Kwestie, den Krim-Oorlog, den Oost-Indischen Opstand, den Italiaanschen Oorlog en den Noord-Amerikaanschen Burger-Oorlog.

De artikelen zelf bevatten dikwijls een rijkdom van feiten-materiaal, van fijne opmerkingen en beschouwingen, van zeer groote waarde voor den historicus, welke men tevergeefs in de geschiedenis-werken van dien tijd zal vinden.

Naast haastig geschreven brieven over de nieuws-berichten van den dag vinden wij er „müsterhafte” analysen in van de politieke en sociale toestanden in verschillende landen van Europa, van Azië en Amerika,

historische studiën en schetsen, die een helder licht op de toen bestaande toestanden en op de in den tegenwoordigen tijd nog werkende maatschappelijke krachten werpen.

De briefwisseling tusschen Marx en Engels uit dien tijd, krijgt door deze uitgaaf veel meer waarde, zij vult deze aan en verduidelijkt ze. Als stichters van het wetenschappelijk socialisme werkten zij het proletarisch standpunt vooral in de buitenlandsche politiek naar voren, zooals dat later in de *Inaugural-Adresse* duidelijker werd geformuleerd. En wat blijkt ons? Dat het groote doel dat zij zich stelden, de bevrijding der arbeidersklasse, internationaal, ook bij hen onvereenigbaar was met het voeren van een buitenlandsche politiek, dat haar spel drijft met nationale veroordeelen en in „piratische" oorlogen goed en bloed van het volk verkwist.

Zij wezen daarom steeds op den samenhaug die er bestaat tnsschen binnen- en buitenlandsche politiek, zij verlangden van het proletariaat dat in elke fase van de historische ontwikkeling der burgerlijke maatschappij, den klassenstrijd op elk gebied als leidend princiep werd geproclameerd (dus geen godsvrede) dat het in de geheimen van de internationale politiek zou doordringen en de kunstmatige intriges van de geheime diplomatie steeds zou trachten te ontmaskeren.

De stof voor hun kritiek op de kapitalistische produktiewijze werd hoofdzakelijk in Engeland gevonden en voor die op de buitenlandsche politiek in de geheime diplomatie van Engeland (vooral in die van den „nobelen" lord Palmerston) en van Rusland.

Maar in alle industrieel en politiek ontwikkelde landen werken niettemin dezelfde wetten en is het, zooals Marx in zijn vóórbericht van het *Kapitaal* aan de phariseeïsche duitsche lezers toeriep, „ten slotte uw eigen geschiedenis die hier wordt verteld".

Alle artikelen zijn doortrokken van dien revolutionairen socialistischen geest, waaraan men steeds de meesters kent. In de periode van reactie in Europa, na de revolutie van 1848, wijzen beide vrienden voortdurend op de weer komende Europeesche revolutie, welke, volgens hun overtuiging naderde en die zij in nauw verband brachten met een burgeroorlog in Duitschland. Zij willen het internationale proletariaat daarop voorbereiden, zij willen het krachtiger maken door het kennis van de ekonomie. van de politiek en van de krijgswetenschappen bij te brengen.

Ieder symptoom van den revolutionairen geest en van een zelfstandige aktie van het proletariaat wordt in deze correspondenties telkens met vreugde begroet, iedere spontane massa beweging gaf hun nieuwe hoop en werd, zooveel als in hun vermogen was, ondersteund.

Wij wijzen slechts op de daadkrachtige deelname van Marx aan de

Chartisten-beweging, op de beschrijvingen van den Italiaanschen Opstand te Milaan van 6 Februari 1853 en op de acht artikelen in de *New-York Tribune* over „de Spaansche Revolutie" (bladz. 404-458 2e deel). Het waren demonstraties van oppositioneele volksmassa's en van diepgaande ontevredenheid, welke in dien tijd meestal spontaan uitbraken en een opstandig en revolutionair karakter droegen.

De Opstand van Milaan, schreef Marx, is van beteekenis als symptoom der naderende revolutionaire crisis op het geheele Europeesche Continent, en bewonderingswaardig is deze als daad van heroïsme van maar een luttel aantal proletariërs, die slechts met messen gewapend een aanval op de Citadel en tegen een leger van 40.000 der beste troepen van geheel Europa waagden, terwijl de zonen van Mammon te midden van bloed en tranen van hun gemarteld volk, zongen, dansten en feest vierden."

Maar Marx wijst er tevens op, hoe het Hof te Berlijn, bij het vernemen van dien opstand, sidderde, hoe bij de minste teekenen van een revolutionaire aardbeving, de tronen van Europa zich op hun grondslagen voelen trillen. Te midden van hun legers, hun kerkers en galgen sidderen zij voor wat zij de „omverwerpende pogingen van enkele slecht betaalde booswichten" noemen.

Begroetten Marx en Engels den Milaanschen Opstand reeds als een symptoom der eenmaal komende Europeesche revolutie, zoo scheen de Spaansche Revolutie van 1854 hun nog meer een voorbode daarvan, toen uit den opstand te Barcelona en den barrikadenstrijd te Madrid, bleek, dat de arbeiders het voornaamste contingent der demokratische partij vormden.

Intusschen groeide uit deze artikelen over de Spaansche Revolutie een prachtige historisch-materialistische beschouwing over de ontwikkeling der in de Revolutie strijdende partijen en haar programs.

In een artikel over „De Europeesche Oorlog" lezen wij op bladz. 327 eindelijk:

„Wij mogen niet vergeten, dat in Europa nog een zesde macht bestaat, die op bepaalde momenten haar heerschappij over de gezamenlijke vijf zoogenaamde „Groote Machten" opeischt en ieder hunner sidderen doet. Deze macht is de revolutie. Nadat zij zich lang stil en teruggetrokken hield, wordt zij thans door de crisis en den hongersnood wederom in het strijdperk geroepen. Van Manchester tot Rome, van Parijs tot Warschau en Boeda-Pest is zij alom-tegenwoordig' heft zij haar hoofd op en ontwaakt uit den sluimer. Menigvuldig zijn de symptomen van het terug-keerende leven, overal herkent men ze in de onrust en de opgewondenheid van de proletarische klasse.

Eén signaal is slechts noodig, en de zesde en grootste Europeesche

macht treedt naar voren in schitterende rusting, het zwaard in de hand, als Minerva uit het beeld van den Olympiër. Dit signaal zal de dreigende Europeesche Oorlog geven, en dan zullen alle berekeningen over het evenwicht der Machten door dit nieuwe element faliekant uitkomen, dan zullen alle plannen van de oude Europeesche machten en van generaals, als in de jaren 1792—1800, verijdeld worden."

Het spreekt van-zelf dat deze artikelen van Marx en Engels, evenmin als hun theorieën en voorspellingen, zijn te beschouwen als een kookboek met recepten, dat men slechts open te slaan heeft om te weten wat men in iedere situatie heeft te doen, maar veeleer als een wegwijzer, om alle nieuwe verschijnselen die zich in de ontwikkeling der Europeesche samenleving voordoen, alsmede de konsekwenties ervan, te leeren begrijpen.

Ook is niet te vergeten dat het parlementarisme slechts een deel van het marxisme is, dat in de 2e helft der 19e eeuw noodzakelijk naar voren moest worden gebracht. Onder nieuwe verhoudingen moeten weer andere zijden van de theorie in de propaganda in het licht worden gesteld, want het marxisme leert dat de menschen zelf de geschiedenis maken en dat het dus ook is de theorie van den proleiarischen aanvalsoorlog. Nu de materieele voorwaarden zooveel rijper zijn geworden dan een halve eeuw geleden, is het thans vooral het klare bewustzijn van massa-aktie, van macht en van revolutionaire kracht, dat aan het proletariaat ontbreekt; die theorie moet thans in praktijk kunnen gebracht, van de verdediging moet het internationale proletariaat tot aanval kunnen overgaan.

* * *

Het eerste deel van deze uitgaaf bevat hoofdzakelijk artikelen uit de *New-York Tribune*, loopende vau Aug. 1852—30 Mei 1854, benevens eenige artikelen uit *People's Paper*, het Chartistenblad onder redaktie van Ernest Jones, met welk blad Marx in zeer nauwe betrekking stond. De meeste artikelen van *People's Paper* verschenen ook gelijktijdig in de *New-York Tribune*, echter in het Chartisten-orgaan onbesnoeid en zonder redaktioneele bijvoegingen, zooals in het Amerikaansche blad meestal het geval was.

De eerste 28 artikelen zijn door den uitgever samengevat onder het hoofdstuk *Brieven over Engeland* en hier voor het eerst in het Duitsch verschenen. Hierin wordt hoofdzakelijk de Engelsche binnenlandsche politiek behandeld, het zijn correspondenties over de verkiezingen in 1852, over Tories en Whigs, over de verkiezings-corruptie, de Chartisten, waarin een prachtige verkiezingsrede van Ernest Jones wordt weergegeven, Pauperisme, over Vrijhandel, de bekende glanstijd van Cobden en Bright in Engeland, over dreigende handels-crisis, de val van het

Tory-Ministerie Derby-Disraeli, opgevolgd door het coalitie-ministerie Aberdeen, waarin echter de oude oligarchie nog altijd aan het bewind is en welker taak schijnt te bestaan, zegt Marx, om „de bourgeoisie" zoolang mogelijk van het directe genot der heerschappij over de natie verre te houden." De vereenigde aristocratie van Engeland stelt zich ten doel tegenover de bourgeoisie te handelen volgens hetzelfde princiep als Napoleon tegen het volk: *Tout pour le peuple, rien parle peuple*" (bladz. 61).

Voorts komen in deze *Brieven over Engeland* telkens excuzsies voor op het gebied van nationaal-ekonomie, die, omgewerkt en uitgebreid, meermalen in het eerste deel van het *Kapitaal* zijn terug te vinden.

De overige opstellen onder de hoofden: *De Oostersche Kwestie*, *Palmerston* en de *Russisch-Turksche Oorlog* zijn, op enkele uitzonderingen na, destijds in het Engelsch uitgegeven door het echtpaar Aveling (Eleonora Marx en haar echtgenoot Dr. Aveling) onder den titel *The Eastern Question* en *The Story of the life of Lord Palmerston*, in welke uitgaaf echter vele onjuistheden voorkomen, aangezien niet alle artikelen van Marx-Engels doch minstens een tiental van Dana en Gurowski, redacteuren der *Tribune*, en van andere onbekende medewerkers, afkomstig zijn.

Het hoofdstuk *die Orientalische Frage* bevat 15 artikelen der *New-York Tribune* van Maart tot Augustus 1853, waarvan de eerste zeven over de „Turksche Kwestie", „de nationaliteiten in Turkije", „Turkije en Rusland", en „Wat zal er van Europeesch Turkije worden?" blijkens aanwijzingen uit *de Briefwisseling*, hoogstwaarschijnlijk door Engels, de overige, hoofdzakelijk handelende over „de Russische politiek tegenover Turkije", over „Rusland en de West-Europeesche Machten", over de „Turksche kwestie in het Lager- en het Hoogenhuis." door Marx zijn geschreven.

In deze correspondenties worden de gevolgen bloot gelegd van de contra-revolutionaire rol, die de Russische buitenlandsche politiek in vereeniging met Palmerston, vooral tijdens de jaren 1848 en 1849 heeft gespeeld; de geschiedenis der Oostersche kwestie blijkt hieruit te zijn de geschiedenis van de wederzijdsche betrekkingen tusschen de buitenlandsche politiek van Engeland en Rusland.

De Turksche kwestie werd destijds door Marx in deze woorden samengevat: „het geheele streven van de Westersche Machten is slechts gericht op de instandhouding van het status-quo van Turkije, d.w.z. op het stadium van ontbinding, dat den Sultan verbiedt zich van den Czar, en de Slaven verbiedt zich van den Sultan te emancipeeren, omdat deze machten te zwak en te laf zijn een Europeesch Turkije op te bouwen, hetzij door de stichting van een Grieksch Rijk,

of door die van een federatieve Republiek der Slavische Staten".

Van het standpunt der Europeesche Revolutie, die nauw samenhing met een oorlog tegen Rusland en met een burgeroorlog in Duitschland, meende Marx overigens de Turksche erfenis te kunnen overlaten aan de Moldavische Wallachen, Zuidslaven en Grieken.

Uit de behandeling der Oostersche kwestie zijn de beroemde artikelen van Marx over Lord Palmerston geboren, die in een reeks van 8 artikelen in *People's Paper* en gelijktijdig in de *Tribune* verschenen (22 Oct.-24 Dec. 1853), en zoowel in Amerika als in Engeland groot opzien baarden. Het was een „fulminante akte van aanklacht" tegen Palmerston in zijn carrière als leider der Engelsche diplomatie van 1808 tot 1833, waarin Marx uit de officiëele diplomatieke stukken tot de conclusie kwam dat deze Lord Viscount, de cynische Palmerston, een Russische agent moet zijn geweest, en meer dan 20 jaren aan Rusland moet zijn verkocht, ten einde met behulp van het Russische despotisme, de demokratie, de revolutie in Europa den kop te kunnen indrukken, in tegenstelling met Lassale, die in den beginne de illusies der Pruisische liberalen en demokraten deelde, die in Palmerston den voorvechter van het constitutionalisme en den doodsvijand van het Russische absolutisme te bewonderden.

In de Engelsche geschiedenis van de 18e eeuw en ook van later nog, zijn immers bewijzen in overvloed voor het feit, dat een land zich in een heftig conflict of zelfs in een oorlog kan bevinden en dat niettemin zijn ministers met de ministers of andere vertegenwoordigers der regeerende kliek van het vijandelijk land in voortdurende verbinding met elkaar blijven, hoe in hoogste mate „shocking" het „simpele" volk of naïeve zielen, die geen verstand van de principes van staatskunst of van diplomatie hebben, deze zeden ook mogen vinden.

De correspondenties over de „Russisch-Turksche Oorlog" zijn samengevat in het 4e Hoofdstuk van het 1e deel. (18 Oct. '33—30 Mei 1854, *N.-Y. Tribune*).

Deze oorlog had nà het afbreken der diplomatieke betrekkingen van Engeland en Frankrijk met Rusland in Februari 1854 den Krim-Oorlog ten gevolge, welke ten slotte, volgens Marx en Engels, toch slechts wederom een schijn-oorlog tegen Rusland bleek te zijn. Rusland was immers de meest onverbiddelijke vijand der Europeesche Revolutie.

De in het tweede deel verzamelde geschriften zijn geworden tot een politieke geschiedenis van Engeland van 1854—1856 en van den Krim-Oorlog, zooals deze tot dusverre in geen ander geschiedkundig werk zal zijn te vinden.

Hierin komt o. a. ook voor de gedocumenteerde beschrijving van Marx van den „Val van Kars" (4 artikelen in *People's Paper*", 5—26

April 1856), welke verschenen vóór dat de groote debatten in het Engelsche Parlement over Kars plaats hadden, en die in Engeland in breede kringen zeer de aandacht trokken.

De voorzitter van het „Comité van Sheffielde voor buitenlandsche aangelegenheden" (van de ijzer-industrie) verklaarde dat doctor Marx voor zijn scherpzinnige analyse van het Kars-Blauwboek den dank van het geheele land verdiende. De secretaris van dat comité schreef 6 Mei 1856 aan Marx (zie brief van Marx aan Engels van 8 Mei 1856, *Briefwisseling*, 2e deel. pag, 109): „Het comité draagt mij op u zijn warmen dank over te brengen voor den grooten dienst welke u in het algemeen door uw uitstekende kritiek op de documenten over Kars in *People's Paper* hebt bewezen. I have the honour etc."

Zeer ironisch voegt Marx daaraan toe: „Deze komische boodschap is ziele-grootheid, beter ware het echter als die kerels mij het geld gestuurd hadden, dat zij, door overdruk van het Palmerston-artikel (in de *Free Press*) onder den titel „Story of the life etc." (als brochure) hebben gemaakt.

In die artikelen heeft Marx de meest opvallende vervalschingen, bedriegerijen, leugens en legenden, voorkomende in het Blauwboek over Kars, dat toch zoo zorgvuldig door Palmerston en Clarendon voor het groote publiek was geredigeerd, bloot gelegd.

De Val van Kars is het keerpunt in de Geschiedenis van den Schijn-oorlog tegen Rusland. Na de bestorming van Sebastopol moest Rusland immers voor de „eer" van zijn leger en van de natie eerst een overwinning behalen alvorens den vrede te kunnen sluiten, waarnaar door alle oorlogvoerende landen zoo begeerig werd verlangd.

Om dat te bevorderen moest de vesting Kars — de sleutel van Erzeroem, het middenpunt der strategische en handelswegen van Anatolië, en Erzeroem op haar beurt de sleutel van Konstantinopel — vallen. Door Engeland werd geen vinger naar Kars uitgestoken, dat door de Turken werd verdedigd en door Rusland was ingesloten en maanden lang uitgehongerd. Het zenden van versterkingen, zoolang door Engeland beloofd, werd, zooals Marx uit de diplomatieke stukken aantoont, bewust nagelaten om Rusland in de gelegenheid te stellen een overwinning te behalen, en daarop met „eere" vrede te kunnen sluiten.

Noemen wij nog als de belangrijkste artikelen van het 2e deel, die van Engels, over het „Britsche Leger", de wijze waarop dat leger was georganiseerd, over de bewapening der Britsche soldaten, voorts de artikelen over „Duitschland en het Panslavisme" (verschenen in de *Neue Oderzeitung*) en de reeds aangehaalde acht artikelen over de „Spaansche Revolutie" in de *New-York Tribune* en de lezers kunnen,

meenen wij, thans een idee vormen welk een leerrijke stof in deze geschriften is opgestapeld, juist voor tegenwoordig, nu wederom een coalitie-oorlog om den Balkan wordt gevoerd, die in menig opzicht parralel loopt met de gebeurtenissen uit den tijd van den Krim-oorlog, ondanks de heel andere situtatie en de omstandigheden waarin wij thans verkeeren.

De uitgever Rjasanoff heeft deze geschriften voorzien van uitvoerige inleidingen en van waardevolle commentaren, alsmede van eenige kritische beschouwingen, waardoor de artikelen haast voor iedereen leesbaar en begrijpelijk worden. — Met de kritiek van den uitgever zullen revolutionaire Sociaal-demokraten zich echter niet altijd kunnen vereenigen. Zijn navolgende opmerking in het voorbericht reeds. „Hoe dwaas de bewering ook moge zijn, dat de zoogenaamde (?) ineenstorting der Internationa.e ook het volledige bankroet van het wetenschappelijk socialisme zou beteekenen, te betwijfelen valt het niet dat het na den oorlog een eerste taak der Internationale sociaal-demokratie zal zijn, de theoretische erfenis van de tweede Internationale kritisch te onderzoeken, des te meer, nu deze erfenis vele stellingen bevat, welke volledige onhoudbaarheid juist in het licht van den tegenwoordigen oorlog aan den dag zijn gekomen" doet vermoeden dat dit theoretisch-kritisch onderzoek van Rjasanoff in de lijn der centrum-marxisten ligt — d. w. z. binnen het organisch verband der tweede Internationale en op compromis met sociaal-patriotten berust.

Intusschen vormen deze geschriften, met de Briefwisseling van Marx en Engels als aanvulling, een historisch werk van den eersten rang, waarin niet alleen de methode van het historisch-materialisme op talrijke vragen der praktische politiek in toepassing wordt gebracht op een wijze als alleen onze meesters dit konden, maar waaruit wij ten slotte vooral kunnen leeren dat een Europeeschen oorlog met vrij groote zekerheid een proletarische revolutie zal tengevolge hebben.

Door den wereldoorlog van nu worden historische situaties geschapen, waarin een sociale revolutie noodzakelijk is voor den verderen vooruitgang der maatschappij, situaties dus, waarin het noodzakelijk is dat de thans heerschende klasse door het proletariaat worden afgelost en het proletariaat zich in het bezit van de polit eke macht zal moeten stellen.

Laten wij hopen, dat het internationale proletariaat eenheid, en daardoor kracht en inzicht genoeg zal bezitten om het heerschende regiem van het Imperialisme, dat zijn sterkste steun in leger en vloot en in de geconcentreerde Bank bezit, te breken. Dan, maar ook dan alléén zal het handelen in den revolutionairen geest van Marx en

Engels, zooals wij die in deze geschriften weer hebben leeren kennen, en die er als een rooie draad doorheen loopt.

Wij geven het bovenstaand artikel als een voorloopige, inleidende bespreking van de jongste bijdrage tot de kennis van het revolutionnaire communisme, welke de thans door Rjasanoff uitgegeven geschriften en diens inleidingen er op, ons leveren. Het belang van deze uitgave is echter, uit een theoretisch en practisch oogpunt, zoo groot, dat wij er in ieder geval nog in den loop van dezen jaargang verdere beschouwingen in *De Nieuwe Tijd* aan hoopen te kunnen wijdent

REDACTIE DE NIEUWE TIJD.

Treub, de bewindman van het Imperialisme

DOOR

M. C. VAN HERKSEN.

Is in Nederland Mr. Cort van der Linden de regeerder die op even fluweelig-zachte als vastberaden wijze de heele bestaande regeeringsvorm aan het Imperialisme heeft dienstbaar gemaakt, — Treub is de aangewezen man om het economisch-politieke systeem te ontwerpen en in gang te zetten, dat vereischt wordt door het Nederlandsch (-Indische) kapitaal

Cort heeft door zijn kiesrecht-manoeuvre, saamgekoppeld aan het onderwijs schandaal, de „nationale eenheid" zeer bevorderd en daardoor de ideologie zéér versterkt, die het imperialisme noodig heeft. Het absoluut achterwege laten van àlle sociale hervorming, het binden van het parlement door middel van allerlei commissies, het onttrekken aan de openbare contrôle van de allerbelangrijkste levensmaatregelen n.l. de levens-middelenvoorziening, verstopt als ze wordt achter allerlei technische orakels, en de buitenlandsche politiek omhangen met een dicht waas van geheimzinnigheid, ziedaar de *praktijk* van een „democratie", die het algemeen kiesrecht op papier gratis aanbiedt, welke handelwijze te vergelijken is met het aanbieden van chloroform in een eau-de-cologne fleschje.

Cort heeft hiermee succes gehad en zal het voorloopig wel blijven hebben. Het Nederlandsche Volk wil dit alles wel zoo. Op een schoonschijnende wijze bedrogen te *worden* ondergaat het Nederlandsche karakter met een zeker welgevallen gelijk het eenzelfde handeling *doet* ondergaan met een welgevallen, evenredig grooter al naarmate de werkelijkheid en niet de schijn grooter is.

In *De Tribune* is herhaaldelijk gewezen op dezen gang van zaken.

Zoowel de bedriegelijke fraze als de bedreigende fraze tegenover het parlement gebruikt door den premier is in ons dagblad tentoongesteld.

Het toppunt werd bereikt in het bekende gebaar, dat, al werden ook al zijn wetgevende voorstellen verworpen, hij, Cort, minister zou zijn en blijven. J'y suis, j'y reste". En een Oranje-vrouw had groot gelijk tegen zulk een Staatsman te zeggen, „nunc, aut numquam" het overtuigende bewijs van mijn vriendschap aan een burgerlijk minister.

Cort heeft natuurlijk zijn helpers, zijn uitvoerders en onder hen Posthuma voorop. Bosboom[1]) en Pleyte zullen 't op den duur wel niet houden. Het kaliber van Heutsz en Colijn is „doeltreffender". Ort kan. Loudon geenszins minder.

Toch ontbrak nog steeds een faktor, die inderdaad onmisbaar is. De „man met de sterke arm", die — trouwens dat ligt in het wezen van het imperialisme, dat zich van het klein-burgerdom wel bedienen kan, maar steeds groot-kapitalistisch gedacht moet worden — het prikkelende voor de groote bourgeoisie mist dat eigen is aan een figuur als Dr. Kuyper; die in de ,,zakenwereld" thuis is; die beschikt over kennis van economie, politiek en bestuurszaken; die in zijn karakter radicaal is: Treub.

Cort bereidt den weg met zijn zoete fraseurschap, met zijn ideologie, die tal van aanknoopingspunten heeft in de eeuwen lange gekweekte mentaliteit van het Nederlandsche Volk, dat trotsch is op „zijn roem te land en ter zee" en „zijn" koloniën.

Treub zal nu moeten durven veranderen wat niet aanpast. En dat is hij van plan.

Weinige geschriften geven zóó duidelijk de voorwaarden en de strekking weer van het imperialisme in Nederland als de in het Tijdschrift voor de Maatschappij van Nijverheid opgenomen redevoering van den heer Treub, door hem gehouden in de departementen Amsterdam en Rotterdam (Zie Febr. No. blz. 57-85). Troelstra heeft bij de beraadslagingen over de verdediging van Indië (en ook vroeger) hardop gedroomd van een anti-militairistische strooming na dezen oorlog, van een wijze en verheven bezinning der volkeren, van geleidelijke ontwapening of beperking der bewapeningen, van voortgaande vredesideeën enz. Dat het een daadlooze droom was en niet meer blijkt wel hieruit, dat hij de eenige hierbij passende daad na liet n.l. den

[1]) Dit artikel werd geschreven ongeveer 20 April. Bosboom is reeds gevallen. In de wijze waarop deze vacature vervuld zal worden zal tot uiting komen 1°. de meerdere of mindere solidariteit van het militairistisch imperialisme boven partijverdeeldheid en 2°. de demagogie van een (burgerlijke of „socialistische") anti-militairistische democratie.

strijd aanbinden tegen de verpersoonlijking van oorlogs-drijverij en militairisme, die voor hem stond in de gedaante van het kabinet Cort-Treub-Posthuma.

Treub droomt niet:

„Of onze kindskinderen kans zullen hebben die algemeene verbroedering, ook en speciaal op economisch gebied te beleven, wil ik in het midden laten, men zou echter wel zeer naief moeten zijn om die verbroedering in een thans afzienbare toekomst te verwachten. De voorteekenen van hetgeen de belligerenten voornemens zijn te doen, zoodra er weer vrede zal zijn in Europa, wijzen in een gansch andere richting . . ."

Zoo onderwijst de ex-hoogleeraar en excellentie Treub en zoo voedt hij zijn hoorders fabrikanten en handelaren op, die in de vrijheid van dit hun bijzonder onderwijs zich voortreffelijk hebben laten leiden door hun handels-instinct.

De maatregelen, die de Entente eenerzijds en de quadruple alliantie anderzijds d.w.z. het groot-kapitaal van bank, industrie en transport uit Duischland met zijn aanhang tegen elkander bezig zijn voor te bereiden, zijn in hoofdzaak bekend, althans het doel: nauwe economische aaneensluiting van de tegenwoordige bondgenooten en uitsluiting, onder-duwing van de aaneengesloten concurrenten. Dit alles in een aantal bepalingen uitgedrukt, uit te voeren door den Staat, wiens macht heeft in te grijpen overal waar 't belang zulks eischt zonder zich aan eenigerlei verworven recht te storen. Alles dus „maatregelend" in vorm en wezen door middel van het Centrale gezag in handen van achter de politieke schermen blijvende kleine groepen en personen. Een stelsel, dat reeds werd en was voor den oorlog en nu openlijk erkend wordt als het noodzakelijke stelsel, dat aan principiëele erkenning en uitbreiding behoefte heeft.

Een organisatie van arbeiderskrachten, van kapitaal-aanwending en van alle mogelijke vormen van machtsgebruik, zooals wij — op zijn Nederlandsch natuurlijk — kennen in de onbeholpen distributie-maatregelen, in de papieren inbeslagname van voorraden, in de registreering van fabrieken, geschikt voor oorlogstuig-fabricage enz. Een organisatie, geheel en al ten dienste van het kapitaal; een organisatie die geestelijke slavernij is en stoffelijke ellende, een organisatie, die de werkeloosheid zal laten voortbestaan, de vervalsching sanctioneert, de ondernemersmacht verbazend versterkt en uit de arbeiders haalt wat er uit te halen is bij hun leven en er zoo noodig in-eens het leven zelf uithaalt op een slagveld.

„De inwendige organisatie van dien economischen Statenbond (bedoeld wordt de quadruple alliantie) wordt door toonaangevende

schrijvers in Duitschland geheel staatssocialistisch gedacht. De bedrijven zullen er worden uitgeoefend onder staatstoezicht; dit zal, zoo noodig, de zelfstandige ondernemingen tot het intreden in kartellen dwingen en het zal door de opperste leiding van economisch Midden-Europa doen bepalen, waarheen de kartellen hun export-goederen zullen afzetten, tegen welke prijzen en onder welke bepalings-voorwaarden ze zullen geleverd worden."

„Ook de inwendige organisatie van dien economischen opperstaat is geheel staatssocialistisch gedacht. Men stelt zich zelfs voor, dat het bedrijf zal worden ingericht naar het model der Duitsche legerorganisatie."

De woordenkeus, waarin de heer Treub zich uit in deze geciteerde volzinnen doet reeds vermoeden, dat hij bezwaren heeft tegen .... dezen vorm.

Of hij ze heeft tegen het wezen — en of het wezen, dat gewild is, in een *principieel* anderen vorm kan worden vervuld zullen wij straks zien. De anti-Duitsche sentimenten spelen Treub hier ook eenigszins parten. Waarom verwerpt hij den bovenaangehaalden vorm?

In hoofdzaak omdat „elk der daaraan deelnemende landen een groot deel van zijn eigen zelfstandigheid en van zijn eigen souvereiniteit aan den opperstaat (zou moeten) overdragen."

Nederland zal daarom volgens den fellen anti-Duitschen Treub bij zulk een organisatie geen aansluiting zoeken. „Dat zou niet meer of minder zijn dan de eerste stap, die naar het prijsgeven der gansche souvereiniteit van Nederland voeren zou. Beperkte souvereiniteit is *geen* souvereiniteit. Souvereiniteit beteekent juist machtsvolkomenheid binnen de grenzen tot welke zij reikt."

Aldus Treub.

Dat laatste zinnetje slikt alles weer op. Want als souvereiniteit niet beperkt mag zijn en tevens beperkt moet worden binnen de grenzen, tot welke zij reikt, dan hangt het maar af van die „grenzen" en dan heeft reeds het jaar 1917 op alle punten waar men meende die „grenzen" aan te treffen, geleerd dat de grenzen er.... niet zijn.

De torpedeeringen.

De scheepsaanhoudingen.

De dagen en geulen van „vrije" vaart op de „vrije" zee voor een „vrij" volk. Schendt dit alles niet de „grenzen" van een zoogenaamde neutraliteit?

De zwarte lijsten zoowel in Duitschland als in Engeland aangelegd van Nederlandsche ondernemingen, die een handel drijven door deze lijstenmakende landen verboden enz.

Of is dit alles „maar" van betrekking op de buitenlandsche verhoudingen?

Evenwel dan wijzen wij op categorieën, die toch zekerlijk binnen de grenzen van „eigen souvereiniteit" liggen.

En we vragen: Waarom verdediging van Indië, d.w.z. in dit verband, welke verdragen zijn er met buitenlandsche mogendheden?

Waarom de staat van beleg hiér en dáár? Waarom bepaalde uitvoeren weer naar dit land, dan weer naar dat land? Waarom de rechtspraak tegen Schröder? Waarom des tijds de geïnterneerden teruggezonden?

Indien beperkte souvereiniteit *geen* souvereiniteit is — dan behoeft ook het dierbare Nederland niet meer te vreezen zijn souvereiniteit te verliezen, omdat deze aan alle kanten beperkt is, d.w.z. niet meer in wezen is.

Trouwens niemand beter dan Treub zelf weet in Nederland, dat alle z.g.n. „rechten", ook de souvereiniteits-rechten zóó betrekkelijk zijn, dat de imperialistische politiek met hen kan doen ál wat noodig en verlangd is. En hij erkent dan ook direct, „dat het denkbeeld van een veel nauwere economische aaneensluiting der Staten van Midden-Europa dan vóór dien tijd bestond, verwezenlijkt zal worden". En „dat, dáár niet alleen, de Staat ztch veel meer in het bedrijfsleven zal inlaten en zijn gezag zal doen gelden om de bedrijfsconcentratie nog meer in de hand te werken".

Hier is Treub van zijn momenteele anti-Duitsche roes weer heel nuchter geworden.

Trouwens hij moet erkennen dat „bij de geallieerden de centralisatie wel minder ver zal gaan, de socialisatie wel minder scherp in praktijk zal worden gebracht, maar dat de hoofdtrekken van hetgeen men zich daar ten aanzien van de handels- en bedrijfspolitiek voorstelt voor den tijd, dat de oorlog achter den rug zal zijn, principieël ternauwernood verschillen van die, welke het economisch streven der Centraal-Europeesche mogendheden kenmerken."

Treub omschreef deze laatste als 1o. een centraal geleide handelspolitiek ter ondersteuning van de Midden-Europeesche exportindustrieën, waarbij de Staat openlijk en naar vast getrokken lijnen de nijverheid zal ondersteunen in haar strijd met concurreerende industrieën van andere landen, zoo noodig ook met zijn financieële macht en 2o. ver doorgevoerde bedrijfsconcentratie met strikt wetenschappelijke methodes, zoo noodig met directen of indirecten dwang van regeeringswege: de hoogste productiviteit met de laagst mogelijke voortbrengingsmoeite. Als kenmerken der economische politiek van de geallieërden noemt hij 1o. invoertarieven met differentieele rechten (goederen van „geallieerden" oorsprong laag belast of vrij, goederen van „centalen" oorsprong met hoog, liefst prohibitief recht belast); 2o. onderlinge scheepvaart, zoo noodig met staats-subsidies bevorderd, waarnaast b.v. havenrechten

voor Duitsche schepen, beperkende regelen voor vervoer van „centrale" goederen met „geallieerde" schepen.

En Treub voegt er bij voorbaat reeds een waarschuwing bij, tegen de dogmatische vrijhandelsbeschouwingen „waaraan men toch niet te veel waarde hechte".

Wij vragen of de geallieerden bij deze maatregelen kunnen en zullen stilstaan. En wij antwoorden direct en volmondig: Néén, zij zullen en moeten verder gaan, onverschillig of men dien verderen weg wenschelijk of prettig acht, of men hem karikaturiseert of dat men hem uit dogmatische vooringenomenheid wil mijden. Het zal moeten, want het imperialisme wil het: sic volo, sic jubeo.

Treub moet zelf de conclusie trekken dat de geallieerden door de economische conferentie te Parijs getoond hebben „de superioriteit der Duitsche industrie, van haar wetenschappelijke basis zoowel als van haar organisatie stilzwijgend te erkennen".

Treub schrijft aan de geallieerde expansie de „verdedigings"-rol toe, aan de Duitsche de aanvallende beweging op economisch terrein.

Duitschland wil „oude buitenlandsche afzetgebieden heroveren en nieuwe daarbij winnen". De geallieerden willen „de economische veroveringszucht der Duitsche industrie in toom houden."

Evenals overal elders zijn ook hier de woorden „offensief" en „defensief" misleidend. Hoe was het in Marokko? In Zuid-Afrika? Hoe zal de houding zijn van het geallieerde kapitaal in Klein-Azië, in Perzië? Wat beteekent de oorlogsverklaring van Portugal? Wat die van Brazilië? Wat de positie van de republiek Panama? Enz., enz.? Al deze dingen zijn niet te scheiden van het zooeven besprokene. Het gaat niet om een knusse scheepvaart van Dover naar Calais-aan-den-overkant, het gaat om de wereldzeeën en de wereldmarkten. En al zullen natuurlijk onder invloed van allerlei factoren de houdingen formeel verschillen: in wezen zijn ze niet te onderscheiden. De deskundige Treub leert ons zelf: „De hoofdtrekken verschillen principieel ternauwernood."

* * *

Wat staat nu aan „de Nederlandsche handel en industrie" te doen?

Het gevaar is groot, zegt Treub, dat Duitsch kapitaal van uit Nederland de vrijheid der neutralen zal gebruiken om tòch dààr te komen waar het wezen wil n.l. op de markten, waar het geallieerde kapitaal den Engelschen en Franschen diplomatieken staatsdienaar heeft geposteerd met het bord: „Verboden toegang voor Duitsche artikelen."

Dat mag niet, zegt Treub, omdat anders het gevaar groot wordt,

dat de geallieerden tegenover Nederland eenzelfde houding gaan aannemen als tegenover Duitschland.

De belanghebbenden (d.w.z. de aandeelhouders der naamlooze vennootschappen enz.) moeten dus op hun hoede zijn tegen „vreemde invasie" en verder moet de regeering gebiedend een „handelsregister" instellen.

De Maatschappij van Nijverheid zond dan ook (zie officiëele mededeelingen bl. 51 Febr.-aflevering) aan den minister van justitie een verzoek tot samenstelling van zulk een register. Het weekblad „In- en Uitvoer" pleitte er eveneens voor en nu Treub minister is zal hij bij collega Ort wel met de noodige kracht er op aandringen.

Op die manier kan buitenlandsch kapitaal geweerd worden. Althans... het ongewenschte buitenlandsche kapitaal

Nu kan men natuurlijk met hetzelfde recht vragen: zal Duitschland dan tegenover Nederland niet een zelfde houding aannemen als tegenover de geallieerden? Want een handelsregister, dat onder deze omstandigheden wordt ingesteld heeft zulke letterlijk-uitgesproken anti-duitsche tendenzen, dat de duitsche politiek zich natuurlijk niet laat lijmen met het praatje dat het „maar" een algemeen handelsregister is. Dáár weet men natuurlijk drommels goed met welk doel men zulk een systeem begint.

Bovendien zouden wij willen vragen: is er treffender bewijs denkbaar, dat de tirade over die soevereiniteit *niets meer dan een tirade* is? en dat „wij", „Nederland" òf aanhangsel van de geallieerden-politiek òf van die der centralen worden (voor zoover we 't nòg niet zijn) al naar hunne belangen en hun macht ons zullen dwingen?

En komt hier ten slotte ook niet duidelijk uit, hoe de hier door Treub bedoelde „verdediging" tegen Duitschland of — al naar men wil — tegen Engeland's represaille maatregelen evengoed als een „aanval" kan worden beschouwd tegen het aldus geweerde Duitsche kapitaal?

* * *

Een belangrijk verschil in de manieren, waarop het Duitsche imperialisme en het Engelsche trachten hun doeleinden te bereiken is, volgens Treub, het optreden inzake de te verwachten conflicten tusschen werkgevers en arbeiders. In Engeland „breekt men zich over dit hoogst belangrijk onderdeel van de economische voorbereiding voor de toekomst veel meer het hoofd dan in Duitschland", waar men de arbeidersbelangen en de te verwachten arbeiderseischen lichter telt.

Zou het waar zijn?

Dat de belangen en eischen der arbeiders in Engeland „zwaar" worden geteld, moet de ondervinding eerst nog leeren. De Glasgowsche

arbeiders en de 4000 gestrafte dienstweigeraars weten het anders te vertellen, evenals de redacteur van de *Labour Leader* die twee jaar tuchthuis heeft en zich verdedigde met het uitstekende woord, dat de revolutionaire Duitscher hem veel nader was dan de Engelsche heerscher.

Trouwens het zal niet afhangen van de regeeringen, of de verlangens en eischen der arbeiders zwaar of licht worden geteld, maar van de kracht der arbeiders, waarmee zij hun eischen stellen. En er zijn nog veel te weinig aanwijzingen o. i. om te meenen dat deze revolutionaire kracht in Engeland zooveel grooter zal zijn dan in Duitschland.
Veel meer gelooven wij dat in al dergelijke oordeelvellingen, waarvoor Treub zelf trouwens geen bewijzen geeft, de schrijver nog slachtoffer is van zijn eigen burgerlijke anti-Duitschheid Dit komt duidelijk uit, waar hij, aan Engeland een „in het wezen der zaak toch democratisch karakter" toeschrijft en getuigt dat Engeland „een grooten invloed van de arbeidersklasse op regeering en wetgeving kent".

Fraze natuurlijk en niets meer. Hoogstens de schijn-democratie van het imperialisme. Waar was de invloed van de arbeidende klasse bij ... de heele Parijzer conventie, die, naar Treub's eigen getuigenis, zoo diep in de belangen en levensverhoudingen der arbeiders ingrijpt? Trouwens, dat Treub die „democratie" in Engeland wel wat „cum grano salis" neemt blijkt uit wat hij er op laat volgen:

„In dit opzicht is er veel grooter verwantschap tusschen ons land en Engeland, dan tusschen Nederland en Duitschland. Wanneer straks de grondwetsherziening zal zijn tot stand gekomen en door het algemeen kiesrecht de invloed der arbeiders op wetgeving en regeering nog zal zijn vergroot, zal te dezen aanzien de gelijkenis tusschen ons land en Groot-Brittanië nog sprekender zijn. Vandaar dat het, speciaal wat dit punt betreft, voor ons de moeite waard is na te gaan, hoe men zich aldaar voorstelt de te verwachten heftige conflicten tusschen werkgevers en arbeiders zooal niet te voorkomen dan toch tot een zoo snel en zoo bevredigend mogelijk einde te brengen.

De heele verheerlijking van Engeland's democratie is dus niets anders dan een aanloopje om in Nederland de arbeidersklasse op Engelsche wijze voor het imperialisme te spannen, een wijze, die — naar we nogmaals herhalen — „principieel ternauwernood verschilt van de Duitsche".

En hiermede zijn we genaderd tot het voor de Nederlandsche arbeiders wel meest belangrijke betoog. Nu komt de zuiver zakelijke imperialistische beschouwing van wat de arbeiders moeten doen en wat er met hen gedaan moet worden, volgens den minister van het Nederlandsch imperialisme.

De oorlog heeft de stoffelijke voorbrengingskracht sterk aangetast. Daardoor blijven de prijzen hoog. De drang naar loonsverhooging kan

dus niet achterwege blijven. Evenwel het *vermogen der ondernemers om aan dezen drang te voldoen is verminderd.* Stakingen kunnen dus niet uitblijven.

Staking beteekent echter verspilling van productiekrachten en dat juist in een tijd, waarin alle productie-kracht noodig is.

Staking moet dus voorkomen worden. Door onderling overleg.

Op welke wijze?

De werkgevers moeten de vakvereenigingen erkennen. Daar moet contact komen tusschen arbeidersvereeniging en werkgeversvereeniging.

„Beide partijen moeten daarbij groote overwinningen op zich zelf behalen. Voor de werkgevers is het een niet gering offer, als zij onder den drang der omstandigheden er in zullen toestemmen, het uitsluitende zeggenschap in hun bedrijf prijs te geven en aan de arbeiders, vertegenwoordigd door de leiders hunner vakvereenigingen een zekere medezeggingschap toe te kennen, aanvankelijk misschien nog alleen bij de bepaling van arbeidsloon en arbeidsduur in het bedrijf, doch naar het zich laat aanzien, in allengs dieper ingrijpende regelingen van het bedrijf, welke de arbeidsvoorwaarden slechts indirect raken. De vakvereenigingen zullen ook hunnerzijds van goeden wille moeten zijn en op een hoogst belangrijk punt van tactiek moeten veranderen. De schade, door den oorlog zoowel aan de menschelijke als aan de doode productiekrachten toegebracht, dwingt er toe. niet alleen bij het gebruik der laatste zoo oordeelkundig mogelijk te werk te gaan, maar ook de eerste tot de grootste inspanning te nopen."

„Dit nu gaat tegen een der eigenaardigheden van het streven der arbeidersorganisatie lijnrecht in. Bekend is de vrijwel algemeene afkeer, die het stukwerk bij de arbeiders ondervindt en daarmede parallel loopt de meestal onuitgesproken drang der vakvereenigingen, dat diegenen onder hun leden, die een meer dan gemiddelde arbeidspraestatie geven kunnen, toch in hun dagtaak niet meer zullen volbrengen, dan de middelmaat hunner kameraden zonder groote inspanning volbrengen kan."

„Dit zijn de hoofdelementen van het te verwachten conflict."

Bovenstaand lang citaat vergeve men ons. Het was noodig voor het vervolg.

Waarom zouden — dit in de eerste plaats — de ondernemers minder dan vroeger in staat zijn aan den drang naar loonsverhooging toe te geven?

Is de meerwaarde-voet gedaald? Is de ondernemers-winst kleiner geworden? Integendeel. Wie met eenige aandacht de rubriek „Economische mededeelingen" volgt in de groote bladen, zal onophoudelijk merken dat èn in de „neutrale" èn in de oorlogvoerende landen de winsten geweldig zijn. De kapitalen in ijzer, staal, steenkool, electriciteit,

textiel enz. maken over 't algemeen groote winsten. Om van de transport-kapitalen niet te spreken.

Het wassende militairisme biedt dóór zijn leeningen en leverantie-aanvragen heel wat voedsel aan den winsthonger. Blijft een revolutionaire periode uit, of wordt ze in de kiem gesmoord, dan zal waarschijnlijk het groote bank-kapitaal uit de te verwachten financieele katastrofe zegevierend te voorschijn komen en zullen tal van vaderlandsche geld-leeners op de een of andere manier merken, dat het vaderland, in tegenstelling met den struikroover, èn geld èn leven vraagt.

Ongetwijfeld is het kapitaal *verminderd*. Maar dit is op zichzelf geen reden om dit verminderde kapitaal tevens onbekwaam te verklaren de arbeiders-eischen in te willigen. Wanneer de burgerlijke economie dit zonder meer beweert, doet zij dit door stilzwijgend te veronderstellen als eerste taak voor het kapitaal dat het zich vermeerdert, ja in omvang zal overtreffen den kapitaal-voorraad van vòòr den oorlog. En dan, ja dan zal de accumulatie natuurlijk ten koste van arbeidsloon zich willen voltrekken. Hierbij vergete men echter niet, dat in den vorm van verbeterde techniek het kapitaal aan productiekracht snel zal toenemen en niet minder door — Treub zelf wees er reeds meermalen op o.a. uitdrukkelijk in zijn lezing voor de Delftsche studenten — betere toe-passing van de practisch-bruikbare wetenschappelijke methoden.

Hierin ligt voor de arbeidersklasse ongetwijfeld een groot gevaar. Want volmaakter techniek en meer wetenschappelijke methode sluit steeds in zich het gevaar voor werkloosheid.

Werkloosheid, zij 't ook maar dreigend, in een tijd van blijvende duurte beteekent een ernstige verzwakking van de positie in den klassenstrijd.

Nu reeds geeft Treub, de door de S. D. A. P. toegejuichte minister, het den heeren ondernemers in den mond, hun latere on*wil* te verbergen achter zijn parool: on*vermogen*.

Wat wil Treub verder?

Gelijk boven geciteerd: Contact tusschen vakvereeniging en onder-nemersbond om stagnatie in de industrie te voorkomen. Het resultaat hiervan zegt Treub later, moet dan neergelegd in collectieve arbeids-contracten. Maar — zoo gaat hij verder — dan moet dit contract *wettelijk* worden geregeld, zoodat „onderkruiperij" ervan niet mogelijk is noch van den kant van patroons noch van den kant van arbeiders. Daarom moet zulk een contract op de een of andere wijze wettelijk gesanctioneerd worden, opdat „het zal worden gehandhaafd, ook tegen-over recalcitrante minderheden, die omdat zij in troebel water hopen te kunnen visschen of *om welke reden dan ook*, daarbij afzijdig bleven."

Hier komt de aap uit de mouw.

De vakvereenigingen hebben zich braaf en nationalistisch getoond. Nu moeten oude vooroordeelen opgeruimd. De vakvereenigingen laten zich nu eenmaal gebruiken; nu moet het ondernemerdom niet al te onverstandig zijn en door middel der vakvereenigen de ziel der affaire in veiligheid brengen. Door een wettelijk contract krijgt men alle groepen der belangrijkste vak-arbeiders onder wettelijk verband en heeft men direct den stok van de Staatsmacht in handen tegen die recalcitrante (lees revolutionaire) minderheden. Deze — Treub weet dat wel — houden zich buiten dat nationalistisch en slaverig en burgerlijk gekonkel *niet* „om in troebel water te kunnen visschen", maar uit principieel verzet, dus „om welke reden dan ook."

Een vakvereeniging, die zich voor dit Treubsche gedoe laat vinden, past zich daarmee volkomen aan bij dit heele systeem van nationalistische winstmakerij. De heer Henri Polak heeft het reeds toegejuicht, heeft m. a. w. afstand gedaan van het recht, neen van den *plicht* der vakvereenigingen om in de *komende tijden*, meer dan ooit vroeger, revolutionair op te treden. Hij begrijpt niet, dat een dergelijke overeenkomst uit den aard der zaak de ondernemers versterkt, niet afzonderlijk, maar juist de ondernemersbonden, waarbij dan allen zich zullen aansluiten, zoodat de voorgestelde maatregel eigenlijk beteekent de verplichte concentratie van de economische kapitaalmacht, en ook het meest conservatieve ondernemertje tot deel van den patroonsbond wordt gedwongen. Anderzijds beteekent het voor de arbeiders de kneveling van een revolutionaire minderheid door een gewillige, strijdlooze meerderheid, beteekent het de wezenlijke en formeele terugval van den klassenstrijd op het blindstaren op een kleine verbetering, hier of daar, die reeds voor haar in werking treden, tiendubbel is opgeheven door verzwaring van lasten en knotting van vrijheid.

Het is inderdaad wel een schoon voorbeeld van „democratie" dat wil zeggen van *zelf*-regeering door het volk!

Bovendien moeten de leiders dezer vakvereenigingen hun „volgelingen" opwekken tot den hoogsten graad van arbeids-intensiteit, zonder — voegt Treub er welwillend en vaderlijk aan toe — „zonder hetzij hun gezondheid hetzij hun opgewektheid er aan op te offeren".

Ei ei! Deze moeten die brave arbeiders dus behouden, waarschijnlijk opdat ze met opgewektheid hun gezondheid vroeg of laat mogen verliezen in een loopgraaf of gas-aanval?

Maar ongetwijfeld raakt Treub hier een kwestie aan van groot belang.

Moet de arbeider zijn arbeid verrichten met volle toewijding? „tot den hoogsten graad van intensiteit?"

Mag dat geëischt worden? Heeft Treub gelijk als hij zegt dat ook

de gedeeltelijke ontkenning „een ernstig en treurig gemis is"? „Niet slechts voor de toekomst der arbeidersbeweging, maar voor die *van het gansche Nederlandsche Volk* is het te hopen, dat de leiders onzer vakbeweging spoedig zullen inzien, dat het vergoelijken van laksheid, tegenover welke klasse der bevolking het ook geschiedt, een kanker doet zwellen, die voor de *volkskracht* doodend kan zijn."

De vakbeweging — hier door Treub bedoeld — n.l. het N.V.V., laten wij rusten.

Maar voor revolutionaire arbeiders is in de geciteerde woorden van Treub duidelijk te vinden, waarom zij met hun arbeidsvermogen zoo zuinig mogelijk zullen omgaan.

Waartoe wordt hun arbeidskracht opgeroepen? Voor de „volkskracht van het gansche Nederlandsche Volk". Waar wij dus in 't algemeen zeggen: ten eerste dat een mensch, die zichzelf respecteert zal werken en zijn arbeidskracht zal willen aanwenden tot de volheid, waarover hij beschikken kan, daar voegen wij er aanstonds aan toe, dat de aard en het doel van dat werk voor de mate van aanwending van het grootste belang zijn. Dit kan zelfs zoo ver gaan, dat een arbeider zegt: dat werk is van dien aard, dat ik mijn arbeidskracht daartoe in 't geheel niet wil aanwenden. Wij zouden het b. v. zéér toejuichen, ja wij achten het een der zedelijk hoogste eischen, dat een arbeider weigert zijn arbeidskracht te gebruiken in munitiefabrieken of in welk ander bedrijf ook, dat althans rechtstreeks dient tot instandhouding van het militairisme. Niet alleen in dezen oorlogstijd, ook in „vredestijd", omdat immers die „vredestijd" voorbereiding is tot nieuwen oorlog. Dit geldt voor het militaire bedrijf zelf en voor de gemilitariseerde bedrijven.

Het verzet tegen het verbod van den minister aan metaalarbeiders om in het buitenland in de munietiefabrieken te werken achten wij uit dit oogpunt dan ook verkeerd.

Dit verbod kon aangegrepen worden om er de schijn„vrijheid' 'mee te demonstreeren der arbeiders en het nationalistisch karakter der z.g.n. democratie. Dit verbod kon aangegrepen worden om er den vechtwil uit te leeren kennen der Nederlandsche regeering, die geen vruchtbare kracht wil missen.

Maar tegenover de arbeiders had deze heele zaak o. i. aanleiding moeten zijn, om tot hen te zeggen: „Daar is uw plaats niet, nòch in een buitenlandsche nòch in een binnenlandsche munitiefabriek".

Dat de sociaal-patriotten dit niet zeiden, dat zij zelfs op audiëntie gingen om de arbeiders toch in de munitiefabrieken buitenslands te laten werken — het is te begrijpen. Het teekent den zuiver nationa-

listischen en materialistischen geest. Maar van revolutionair-socialistischen kant had o.i. bovengenoemd woord moeten gesproken worden.

Dié partijgenoot voelt en vervult m.i. zijn rev.-soc. plicht, die, metaalarbeider zijnde, direct bij 't begin van den oorlog voor oorlogswerk geplaatst, den arbeid weigert, hoewel hij weet, dat hij zwerveling zal worden en misschien alleen als looper of boodschapper voor zijn gezin wat zal kunnen verdienen.

Of dan gansch geen rekening moet worden gehouden met het loon? Of dan de arbeider zich onophoudelijk tot het uiterste moet inspannen?

Ongetwijfeld zal zijn inspanning in verband staan met zijn loon. Al was 't alleen maar om deze reden, dat beneden een bepaalde loongrens zijn inspanning niet groot kàn zijn. Maar een opzettelijke geringe inspanning, een „lijntjestrekkerij" achten wij alleen als „lijdelijk verzet", dus als strijd-wijze in bepaalde gevallen geoorloofd en bijna altijd moreel-gevaarlijk. Gevaarlijk achten wij zeer beslist de algemeene regel: de arbeider kan, zoo lang hij uitgebuit wordt, dus zoolang hij arbeider is in het kapitalisme, met een minimum werk volstaan.

Gevaarlijk voor het karakter, voor de energie, voor den groei der geheele persoonlijkheid. Loon en arbeidspraestatie zullen, juist in het kapitalisme, wel verband blijven houden, maar dat verband zòò te leggen, dat er een moreel gebod ontstaat; voor laag loon behoort een arbeider van arbeidersstandpunt weinig werk, voor hoog loon veel werk te presteeren is o.i. een geheel verkeerd verband. Dat de practijk vaak zoo is sluit natuurlijk nog niet in zich, dat het uit oogpunt van arbeidersmoraal geboden zou zijn.

De meerwaarde kán bij hoog loon grooter zijn dan bij laag loon. Aard en doel van het werk wordt in deze verkeerde praktijk uitgesloten.

Met den terugslag op het heele zedelijke gehalte van den arbeider wordt geen rekening gehouden.

Men gaat hierbij niet uit van het eenig goede uitgangspunt n.l. de vraag: Op welke wijze worden de arbeiders gevormd tot de krachtigste en meest karaktervolle strijders voor het Socialtsme? Een vraag, die geenszins juist omschreven mag worden geacht met het woord: positieverbetering, maar die beoogt het krachtig maken *in alle opzichten* tot het veroveren en doorvoeren van het socialisme.

Ook hier dient gebroken met de mechanische opvatting dat een betere positie, een economische verbetering *„vanzelf"* de strijdkracht zou vermeerderen. Wij zien het aan het z.g.n. „kader", dat tot patriotisme vervallen is, we zien het, ja, aan de gansche arbeidersklasse in 't buitenland en in Nederland, de gesalarieerde leiders in de eerste plaats, wier „positie" verbeterd is geworden en die verder van den *strijd* om het *socialisme* àf staan dan ooit.

Lijdelijk verzet is als *verzet* soms geboden, omdat het dan een nevenvorm van staking is.

Waar Treub dus de werkkracht der arbeiders opeischt in dienst van de nationale productie, waar de ondernemer de werkkracht opeischt in 't belang van zijn meerwaarde, daar heeft de arbeidende klasse een bepaalde categorie van arbeid te schuwen als de pest, maar daar heeft hij in het wezen van den arbeid iets te zien, dat door hem veroverd moet worden en waaraan hij zich niet vergrijpt dan tot zijn eigen schade.

Een vraag en een verzoek.

De „Kantteekeningen" van pg. Sp. in *De Nieuwe Tijd* van April nopen mij tot een vraag en een verzoek.

Pg. Sp. noemt Boutens „een handigen namaker van poëzie", en mèt zijn kritikus Dirk Coster, een man „overgegeven aan bewusten of onbewusten woordenzwendel".

Nu zou ik willen vragen: In hoever oordeelt pg. Sp. dat hij met dergelijke niet met redenen omkleede uitspraken zijn ambt als letterkundig voorlichter vervult tegenover ons, zijn partijgenooten, tot hem gekomen om datgene wat wij van den partijgenoot-kritikus verwachten: verheldering van ons inzicht, als socialisten, in de litteratuur?

Misschien zijn er zeer velen onder ons die — als b.v. ik-zelf — de grootste bewondering koesteren voor Bouten's „Stemmen", of die — als b.v. ik-zelf — Dirk Coster's beschouwingen over het werk van onze hedendaagsche dichters hoogelijk waardeeren. Wij komen met onze gevoelens van bewondering tot pg. Sp. om, door het beredeneerde oordeel dat wij van hem verwachten het voorwerp van ons gevoel te maken tevens tot een voorwerp van ons begrip, dat dàn pas in waarheid ons geestelijk eigendom kan worden.

Wij verwachten niet, noch zelfs wenschen wij, een gelijk-gestemd gevoel in hem. Ook als onze kritikus Bouten's verzen en Dirk Coster's beschouwingen verwerpt, zal hij, met ons het waarom zijner veroordeeling te verklaren, ons inzicht hebben verhelderd. Want, hetzij wij zijn meening aanvaarden, hetzij wij aan onze eigene vasthouden, hetzij wij, door wijzigingen tot een derde komen, altijd zal hij ons genoopt hebben onszelven van ons gevoel en onze meening rekenschap te geven. Wij zullen dan weten wat wij bewonderen en waarom, wat wij verwerpen en waarom.

Weten wij dat echter als wij gelezen hebben: „de groote kritikus spreekt al een aardige tale Kanaäns," . . . „de handige namaker van poëzie Boutens," . . . . spreker en stof zijn aan elkaar gewaagd, bij beiden de bewuste of onbewuste woordenzwendel eigen aan een tijd van leugenachtige idealen?"

Als wij een loupe vóór ons oog vragen is ons het dan gediend met een vuist er op?

Ik zou onzen partijgenoot vriendelijk willen verzoeken om de loupe, een volgende maal.

AUGUSTA DE WIT.

Antwoord. — Pge De Wit vergist zich blijkbaar omtrent de bedoeling van mijn „Kantteekeningen". Het is mij daarmede niet te doen om voorlichting van partijgenooten, maar eenvoudig om, tegenover verschillende daden en uitlatingen uit het burgerlijke kamp, zoo bondig mogelijk een meening te stellen, die, wat het zakelijke betreft, de meening is van vele partijgenooten onder de weinigen, die de verschillende uitingen van het geestelijk leven volgen. Het gaat er eenvoudig om te laten zien, dat wij dit en dat verwerpen, dwaas vinden, doorzien of wat dan ook, eens uit te spreken dat er ook een andere meening, in mijn oog telkens de eenig mogelijke voor een socialist zonder vooringenomenheden, bestaat, de heeren en dames maar niet steeds onweersproken te laten, kortom, om te protesteeren. In sommige gevallen beschouw ik mijn „Kantteekeningen" als een vooruitloopen op een studie van het verschijnsel, die een onzer te gelegener tijd zal geven, meestal is mijn onderwerp daarvoor niet belangrijk genoeg, Het verschijnsel Coster-Boutens acht ik voldoende symptomatisch, om een uitvoerige analyse gewenscht te achten; wanneer Coster zijn beschouwingen laat drukken (of vreest hij daarmede zekere kip te slachten?), hoop ik mij er eens aan te wagen. Voor 't oogenblik kan ik alleen mijn verwondering uitspreken, dat pge De Wit in wat ik van Coster citeerde geen tale Kanaäns herkent. Heeft zij ook den barren onzin niet gevolgd, die hij sedert over onze 17de eeuwsche dichters heeft ten beste gegeven? SP.

Shakespeare-vertooningen.

Het tooneel ondergaat den invloed van de ontwikkeling van het kapitalisme in dubbelen zin: immers zoowel dien op de productie van tooneelwerken, als dien op de omstandigheden waaronder het reproductief kan werkzaam zijn. Dat de eerste invloed ongunstig is, voor de literatuur als geheel is het voldoende aangetoond, zoodat het voor de tooneel-literatuur in het bizonder geen betoog meer behoeft. Wat de invloed op de repoductieve werkzaamheid der tooneelspelers betreft — die van het kapitalisme in het algemeen is natuurlijk ook ten deze ongunstig. Geen categorie van kunstenaars is zoozeer financiëel afhankelijk van het publiek, geen enkele is zoo blootgesteld aan karakterbederf, geen enkele wordt in het algemeen zoo weinig geëerd en krijgt dientengevolge zoo weinig toevoer van ontwikkelde en verfijnde elementen als de tooneelspelers. Anders staat het (gegeven eenmaal de drukkende werking van het kapitalisme), met de veranderingen, die de ontwikkeling binnen het kapitalisme medebracht. Deze zijn, wat het tijdvak betreft dat thans wordt afgesloten, niet ongunstig te noemen. De sterk toenemende weelde deed èn de middelen voor het tooneel ruimer vloeien èn de eischen er aan gesteld verhoogen, terwijl ook van de ruimer en zuiverder opvattingen op kunstgebied, die omstreeks 1880 opkwamen, eenigen invloed op het tooneel niet is uitgebleven. Aan den anderen kant bleven de kleinburgerlijke tradities in de tooneelspelerswereld overheerschen en zoo is allengs de toestand ontstaan, dat Nederland (om te blijven bij wat wij kennen) een tamelijk aantal tooneelspelers en zelfs eenige tooneelspeelsters bezit, die rollen in realistische stukken,

vooral wanneer die in een burgerlijk milieu spelen, zeer behoorlijk kunnen creëeren, maar dat slechts zeer enkelen begrip hebben van de eischen die een meer dichterlijk, laat staan een lyrisch drama stelt. De tradities van het melodrama werken in rollen van deze soort nog altijd door, door hevigheid van gebaren en intonatie wordt aangevuld, wat aan innigheid van expressie en gevoel voor rythme tekortkomt, vergroofd wordt bijna altijd.

Voor een Shakespeare-vertooning levert een en ander geen al te gunstige prognose. En toch, aan een Shakespeare-opvoering denkt men allereerst, wanneer men zich iets schoons voorstelt, dat het tooneel zou kunnen geven en een goede Shakespeare-opvoering blijft nog altijd de illusie van de meeste tooneeldirecteuren. Het afgeloopen seizoen heeft ze ons tot het ongekend aantal van vier gebracht. Drie, slechts met weinig meer dan matige belangstelling begroete van Verkade, één, die een zeer bizonder succes geworden is, van Royaards.

En toch (immers het zou al te gewaagd zijn „en dus" te zeggen) — de Driekóningenavond bij Royaards — was dat nu Shakespeare? Er was Royaards, die zijn rol zei met alle zalving en begeleidde met de gebaren van een dierbaren dominé en die op een bepaald gênante wijze zijn page zat te aaien. Er was mevrouw Royaards, die alles op één toon uitjammerende, er was Magda Janssens, in haar radheid van tong vaak moeilijk te volgen, die met vuur speelde (wat altijd aardig is) en zich dapper door de moeilijke rol van Viola heensloeg, maar ten slotte geheel ongeschikt voor Shakespeare. Er waren Laroche en Tourniaire, die als knappe Hollandsche tooneelspelers, van Tobias en Andries kostelijke creaties maakten.... maar zóó, dat het heele stuk om die twee figuren leek te draaien en dat van stemming weinig sprake was. Ook vonden zij blijkbaar dat Shakespeare te kort was geschoten en er best nog wat grollen van eigen vinding bij konden — waarvan vooral het naar het duel sleepen van Viola heelemaal mis was. Er was voorts een goede maar overdreven caricaturale Malvolio, een nar van niets, voor wie Chrispijn in die rol heeft gezien, en er waren vooral costuums en decors. Nieuwe, frissche, kleurige, kostbare, historische costuums en fraaie wisselende, toepasselijke decors. Een deed zelfs bizonder denken aan een St. Nicolaasetalage van Vroom & Dreesman: allemaal tuinvazen met gekleurde zakdoekjes. Dat was ook 't eerste wat je van iedereen hoorde: maar die costuums en die decors! Ja, ja.

Misschien zou het niet zoo sterk tot ons zijn doorgedrongen, hoe heelemaal mis, hoe smakeloos van tafereelen, hoe rammelend van gang, hoe uiteenvallend van spel, hoe mal-realistisch deze vertooning was, als daarnaast niet hadden gestaan de althans in opvatting zeer superieure vertooningen van Verkade. Ik geloof, dat Verkade over heel wat minder knappe acteurs beschikt dan Royaards, maar het heeft mij soms geleken of dat eigenlijk een voordeel was en of de acteur die het knapst speelde (Ruys als Benvolio) eigenlijk het slechtste was. Er was hier geen streven naar voren, uit het kader van het stuk te treden, er was daardoor eenheid en stemming. Romeo (Eerens) was wat onhandig (maar dat moet Romeo geweest zijn!) en soms wat slap.... maar hoe nobel was zijn spel in de trapscène — een allerschoonst moment — en vaak verder. Hoe weinig pralend waren de costuums, hoe fijn was

het figurantenkarakter aangeduid in die van de gasten van Romeo, en hoe uiterst bevredigend werd de moeilijkheid der decors opgelost. Hoezeer voelt men na zulk een opvoering het onzinnige van een realisme in de decors, die nooit te zeer slechts aanduiding kunnen zijn.

En dan — Verkade moge over weinig eerste krachten beschikken, hij is er zelf en vooral: hij beschikt over Enny Vrede, de eenige Nederlandsche actrice zoover ik weet en vermoeden kan, bekwaam een rol uit de groote tragedie (schoon waarlijk niet deze alleen!) naar eisch te creëeren. Enny Vrede heeft een zwaren strijd gehad tegen de critiek, eer zij erkenning vond, dilettante geacht om afkomst en opleiding, om het gemis ook van enkele technische bekwaamheden, en zelfs nu nog kan het gebeuren, dat een paar lichte spraakgebreken meer vermeldenswaard geacht worden dan een doorvoelde creatie, en zelfs nu nog wordt niet klaar uitgesproken, dat slechts zij het is in ons land, die nadert tot een groote actrice. Slechts zij weet al het retorische, melodramatische uit zelfs de meest pathetische momenten te houden, slechts zij weet elke aandoening den vollen eisch te geven, zonder ooit in het sentimenteele te vervallen. De afstand tusschen haar en de eerstvolgende harer collega's dunkt mij vrij groot. Toch zag ik haar nu niet op het allerbest, noch als Lady Macbeth, noch als Julia. In de eerste rol was zij soms te rauw, in de laatste gaf zij wel eens te veel routine — als geheel leek mij haar Julia van 6 jaar terug beter. Maar niettemin — dit was artistiek spel, dit was, uitzondering op het tooneel, vaak waarlijk schoonheid.

Sterker sta ik, dunkt mij, in de waardeering van Verkade's pogingen, omdat ik de beste der drie vertooningen, Hamlet, ditmaal niet gezien heb. De beste op voor mij afdoend getuigenis. Van de andere was Romeo beter dan Macbeth, meer een geheel, warmer. In Macbeth zijn te veel pathetische uitingen, waartegen de dragers der rollen niet opgewassen bleken. Ook was de tooneelvulling (al verwerpt men ook hierin realisme) wel eens te mager. En eindelijk — een stuk van die innigheid van aandoeningen als Hamlet en Romeo is voor mij Macbeth toch niet.

Met deze vertooningen heeft Verkade zeer waardig zijn loopbaan als leider der Hagespelers besloten, waarin hij het tooneel in Nederland zeker een stap vooruit heeft gebracht.

Niet zoozeer door wat hij voor 't voetlicht bracht en waaronder — zelfs bij een tooneelliteratuur van het tegenwoordige peil — minder prulligs had kunnen zijn. Maar omdat hij het gevoel voor beschaving en distinctie op het tooneel aanmerkelijk heeft doen stijgen en vooral omdat hij veel smakeloosheden heeft verwijderd. Smakeloosheid in de aankleeding der stukken, maar meer nog in het spel: het dik-opgelegd pathetische, het opdringerig gebarenspel, de ordinaire coquetterie, waarvan ook bij de Hagespelers de symptomen nog niet geheel ontbraken, maar die er veel minder kwamen storen dan ergens anders. Of hij in die richting bij het Nederlandsch Tooneel met zijn oude en geroutineerde krachten veel zal kunnen bereiken? Of in andere richtingen? Ik vrees met groote vreeze. Het beste zal zijn zonder verwachtingen van een lichte bladzijde in de vrij sombere geschiedenis van het Nederlandsch Tooneel afscheid te nemen.

* * *

Nog tot een andere opmerking geven deze vertooningen aanleiding, tot een die niet meer bedoelt dan een idee op te werpen. Wanneer men het werk van Shakespeare vergelijkt met dat van den Nederlandschen tijdgenoot, die het meest in dezelfde richting ging: Bredero, dan is het verschil ontzaglijk. Een verschil in genie ongetwijfeld, maar toch vooral ook een verschil in cultuur, dat vrij zeker zeggen wil een verschil van klasse. Het zou natuurlijk meer dan oppervlakkig zijn, zoo maar de Engelsche en Nederlandsche kleine burgerij gelijk te stellen, maar wie ziet, hoe onbeholpen en boersch Bredero poogt hoofsch te zijn en hoe vanzelf Shakespeare het is, wie het intricate vernuftspel bij den Engelschman vergelijkt bij de oubolligheid van den Nederlander, wie de levenssfeeren vergelijkt in beider werk weerspiegeld — die heeft, dunkt mij, geen cryptogrammen noodig om te meenen, dat niet iemand van lager klasse dan Bredero, de tooneelspeler Shakespeare. de schrijver van deze uiterst verfijnde werken was, maar veeleer iemand uit de klasse van den genialen Francis Bacon! SP.

Boekbespreking.

DR. H. W. PH. E. V. D. BERGH V. EYSINGA.
De ziel der Menschheid, Een boek van geestelijke waarden, 3e bundel.

Was Ihr den Geist der Zeiten heist,
Dan ist im Grund der Herren eigner Geist,
In dem die Zeiten sich bespiegeln.

Ik kan niet helpen, dat dit afgezaagde citaat uit den afgezaagdsten aller citatenbijbels zoo volkomen toepasselijk is op het concoctum van den overbelezenen „Herr Doktor". Deze „Ziel der Menschheid" is niets anders dan de ziel van den auteur, waarin de „Menschheid" eenigszins verwrongen haar tronie weerspiegeld ziet. Dat de ziel van den heer v. d. Bergh v. Eysinga geest geworden is, wie zou er aan durven twijfelen, — al komt de „zieligheid" op menige plaats van zijn boek nog leelijk voor den draad. Evenmin, dat die geest zich occupeert met alles en nog wat. Dat echter de man „zijn werk en leven maakt tot een sterk harmonisch geheel", zooals Frederik v. Eeden van hem beweert, zal men met dezen bundel in de hand moeilijk kunnen toegeven. Welk een bric-à-brac! Welk een gebrek aan het meest-elementaire compositievermogen! Met één oogopslag wordt men gewaar (als men het niet wist) te doen te hebben met een dominee, die aan literatuur doet en aan filosofie en bij wien bovendien een soort van socialistischen aap uit de mouw komt kijken. Zoo is het tot hem doorgedrongen, dat onze „productiewijze de kapitalistische" is en „soms schijnt het hem dat Marx terecht heeft aangekondigd, dat de gemeenschap zou gescheiden worden in den breeden groep der proletariërs en in den engen kring van al maar rijkere bezitters." Maar de dominee overheerscht. Dien proeft men overal uit. Uit zijn ergerlijke oppervlakkigheid, zijn holle rhetoriek, zijn klaterig-opzichtige, quasi-artistieke taal, zijn rommelige étalage van allerlei overbodige wijsheid.

Wil men een proefje? Hier volgt een fragment uit het liefelijk-moderne preekje, getiteld: De Tragiek der Eeuwen":

„Als het blijkt, dat wij verliezen in het eene, wat wij in het andere winnen, dan schijnt het wel alsof ten slotte ijdel is de arbeid onzer handen. Want vooruitgang is er niet. En wat rest is het dorsten, het ongetemd verlangen. Maar men mag niet vergeten, dat nooit ontbeerd kan worden in de waereld de Schoonheid en de Wijsheid, dat de Liefde waardig is den hoogsten lof, en dat er zijn de stille uren, waarin de ziel ten hemel vaart. Hier is de opperste bloeseming, dit is de glòrie van ons menschenleven. Neem weg het Hoogste en het Hart is uitgerukt en het organisme kwijnt. Zoo heeft de verheerlijking der Ziel op den berg haar zin, maar de Christus kon niet toeven op de toppen. Straks moet hij weer voort, en er is de harde weg, er is de vervloeking, er is gespits van zwaarden in den hof Gethsemané, er is het tribunaal der onderdrukkers, en het kruis en de verduistering. En nooit wordt de waereld zelve goddelijk, en Judas, die te pletter valt met zijn vaneengereten lijf, hij is niet „weergeboren" en het Hart is niet het lichaam en het lichaam niet het Eeuwig Hart. Dus wordt voltooid de Goddelijke Idee in de verkeering en in het altijd weer verkeerde, en de waereld is niet veel bizonders, en de mensch is „van nature" boos en zwak en dom. Dit is de tragiek, en al hoopt de kinderlijke ziel op betere toekomst, wij, die zijn vervuld van hartstocht voor de werkelijkheid, wij beseffen het zoo, dat waar is het woord van den dichter:

„Und hart im Raume stossen sich die Dinge."

Zij botsen tegen elkander aan, en er is versplintering en er is een wilde drift, en het gierend verlangen, en de radelooze pijn, die de levens uit elkander scheurt.

Maar ook is juist, wat dezelfde dichter zegt:

„Leicht mit einander wohnen die Gedanken."

Er is een Idee, en er is een ideeënwerkelijkheid, en zij is niet hier, niet ginds, niet dit noch dat, en er is een vlucht uit zwoeging, die de ziel verbreekt, uit vlam van hartstocht, uit broedende begeerten. En de Idee is in ons zelven, het Koninkrijk Gods is in de ziel. De Hemel, waar de Engelen zijn, waar hun cymbalen luiden, waar hun gouden haren wuiven als halmen onder wind, de Hemel van de Moeder Gods, die Fra Angelico gezien heeft in aanbiddende verrukking, hij is in ons, en zijn baan is gestrekt, en zijn rivier is kristal, en de rozen bloeien en de beken murmelen en de witte cirren drijven. Het komt niet, het Wonder, maar het is er reeds. Het wordt niet toebereid door politiek, door oorlog of entente, maar het was in de devotie van Laotz, en in hen, die bogen voor den goddelijken Boeddha, en in het Veni Creator, en in Rembrandt's Simeon, en ook in het bij Toorop, en Berlage wist het, toen hij het Pantheon der Menschheid schiep!"

Men houde mij de lengte van het citaat ten goede, maar het ware zonde den man te midden van zijn profetische geestvervoering (een liefhebberij, waaraan hij zich elk oogenblik te buiten gaat) in de rede te vallen. Wij lieten hem dus rustig zich vergaloppeeren. Ex ungue, — maar ocharme, een leeuw is het beestje niet!

Na de inleidende preekjes, nonchalant-aphoristisch behandeld, maar natuurlijk niet zonder een subtiel onderling verband, van dat soort, dat men met zijn klomp kan voelen, volgt een aantal vlijtige excerpten uit Fransche en Engelsche auteurs. In de Fransche demonstreert de schrijver de „maatschappelijk-politieke" revolutie, waaruit de negentiende eeuw geboren is. Die houdt hij zorgvuldig gescheiden van de beide andere „personen" zijner revolutionaire triniteit: de artistieke en de wijsgeerige, welke laatste hij het gewichtigst vindt. Et pour cause! Natuurlijk, zal men zeggen: omdat de heer V. d. Bergh v. Eysinga filosoof wil zijn. Ongetwijfeld, maar niet minder, *omdat de wijsgeerige revolutie zich voltrekt in .... Duitschland.*

Hier komt nog een andere aap uit Weleerwaarde's wijde togamouw! Nu komt b.v. de indeeling zijner hoofdstukken in het beminnelijkst licht! De Duitsche Wijsbegeerte, De Duitsche muziek, De Duitsche letterkunde; Goethe, Goethe's werk, vervolgens een hoofdstuk of acht, elk afzonderlijk aan een Duitsch dichter gewijd, waaronder grootheden als Hamann en Jacobi, een eer, die Shelley, in wien nog wel „De Ziel der Menschheid weer geboren wordt", noch Keats te beurt valt. Deutschland, Deutschland — und kein Ende. — In het voorbijgaan nemen wij hier even nota van de allerbevreemdendste incompetentie van des auteurs literair onderscheidingsvermogen, waar hij, na soporifieke uitweidingen over allerlei middelmatigheden der Duitsche Romantiek, geen plaats verzekert te hebben voor Amadeus (sic!) Hoffmann, die slechts kortelijk gekenschetst wordt als „een dichter, die aan den wijn verslaafd, zich liefst verdiept in het griezelige" en wiens werk „enkel geëvenaard wordt door Edgar Poe"!! Een inderdaad uiterst luimig aperçu!

We zouden van dergelijke bloemetjes een aardig tuiltje kunnen samenlezen. Maar het zou onheusch zijn niet te voldoen aan het verzoek in het Voorwoord aan welwillende beoordeelaars gedaan, om „voor alles te letten op den wijsgeerigen zin van dit boek." Laten we dus de „bijzonderheden" voor wat ze zijn en slaan wij een oog op 's mans conclusiën. We vernemen dan, dat „de revolutie in Frankrijk uitgaat van de kinderlijke meening, dat zij iets volkomen nieuws zal scheppen, dat zij een waereld zal bouwen op grond van eigen redelijkheid. — Deze redelijkheid onhistorisch, subjectief als zij is, sticht een grenzelooze chaos, waarin de romanticus (!) Napoleon de vluchtige verschijning is, wiens imperium een orde schept, die niet kan duren."

Wij begrijpen u, Herr Doktor! In Duitschland deed men beter. Daar „voltrekt zich de omwenteling in de sfeer der philosophie", wat heel wat onschuldiger en voor de machthebbers aangenamer is. „Ook hier is de Rede het waarachtige, maar het is niet de subjectieve rede, ... het is de Logos, waaruit alles is geworden en die zich bewust wordt in den wijsgeer. Pantheïsme dus, en dit Pantheïsme is ook in de muziek der Duitschers, zoo goed als in hun Romantische School, welker eigenaardigheden uit haar zin tot abstraheeren worden begrepen."

Zeg u dit wèl. Herr Doktor! Met uw vierde deel zult u waarschijnlijk nog wat wachten tot uw oostelijke vrienden met hun Logos en hun Pantheïsme de wereld in elkander hebben gerammeid. Dan zal de

„Ziel der Menschheid Geest geworden" zijn .... in den Boche. Of bedoelde u „das Ziel der Menschheit"?

Die theologen toch, orthodox of modern, filosofisch of niet, ze zijn allen met hetzelfde Moffensop overgoten.

Een kuur van zes maanden uitsluitend Marx en Engels, weleerwaarde Heer, is een probaat middel tegen deze nare kwaal!

R. J.

Overzicht van Tijdschriften.

De Maart-aflevering van de *Int. Socialist Review* vangt aan met een geïllustreerd artikel van Mary E. Marcy, onder den titel: „Gedood zonder waarschuwing door de Amerikaansche kapitalistenklasse". De schrijfster begint met de opmerking dat de arbeiders met de Duitsche verklaring inzake den verscherpten duikboot-oorlog in zooverre niets te maken hebben, dat zij noch schepen, noch aandeelen in de scheepvaart-maatschappijen hebben, maar dat wij er belang bij hebben dat de arbeidersklasse niet de wapens opneemt om oorlog te voeren in Frankrijk tegen Duitschland om dáár of reeds vroeger op den bodem van den Oceaan, haar graf te vinden. Zij wijst er op, hoe in Amerika in de laatste twee jaren door de huichelachtige burgerpers in het algemeen en door de groote dagbladen in het bijzonder systematisch propaganda wordt gemaakt voor de grootste vloot der wereld en voor een groot leger en dat de kapitalistische klasse immers in dat opzicht alles gedaan kan krijgen als het land maar eenmaal in oorlog is. De Amerikaansche arbeiders moeten dit alles zien en begrijpen en de kapitalistische klasse toonen, dat zij voor de winsten van het kapitalisme niet willen vechten, dat zij slechts in één geval ten oorlog gaan en wel als het gaat om te vechten voor de belangen van de arbeiders der geheele wereld, want, pacifisten, zegt de schrijfster, zijn wij niet, wij gelooven aan den oorlog, maar allèèn aan den oorlog tegen den vijand van onze eigen klasse, tegen het kapitalisme, internationaal en nationaal. Maar, zoo huichelt men, het is toch onchristelijk en afschuwelijk non-combattanten op zee te laten vermoorden! O, zeker, even afschuwelijk als de huurlingen van Rockefeller, zonder voorafgaande waarschuwing, met machinegeweren vuurden op de arme woningen van de stakende mijnwerkers van Colorado, en tal van mannen, vrouwen en kinderen in hun slaap doodschoten.

Tienduizenden spoorweg-mannen worden jaarlijks in hun werk, zonder waarschuwing in den dood gedreven, in dit „Land of the Free and the home of the Brave" en nimmer hooren wij van de kapitalisten, dat zij het noodig achten daartegen den oorlog te verklaren; geen betaalde pers denkt zelfs aan „preparedness" ter voorkoming van het nutteloos dooden van deze arbeiders. Twee jaren geleden vonden duizend jonge mannen en vrouwen zonder waarschuwing hun dood in de haven van Chicago, omdat de stoomboot-maatschappijen voor eenige luttele dollars de booten steeds overladen, en hoeveel mijnwerkers gaan zonder waarschuwing den dood in, omdat niet voldoende geld en zorg wordt besteed aan de veiligheid der mijnen? We kunnen

nog herinneren aan het jongste geval te Everett toen *zonder vooraf-gaande waarschuwing* door de imperialistische regeering werd geschoten op een boot vol I. W. W.'rs, waarbij vijf ongewapende arbeiders werden gedood en 31 gewond. Zoo gaat er in Amerika immers haast geen week voorbij of proletariërs worden *zonder waarschuwing* door de machthebbenden neergeschoten.

Toen eenige leden van de parasitische klasse van Amerika hun dood in de golven vonden, had de Duitsche imperialistische regeering althans gewaarschuwd.

Frank Bohm schrijft in denzelfden geest in een artikel „Whose war"? (Wiens oorlog?) tegen deelneming aan den oorlog.

Charles Asleigh geeft een korte beschrijving van de tyrannie van den „Lumber Trust" (Hout-Trust), waardoor 74 slachtoffers van de beste en dapperste leden der I. W. W. in de gevangenis te Everett zijn gezet, zoogenaamd wegens moord, bij gelegenheid van de bekende boottocht met de „Verona", op 5 November van het vorige jaar, en roept alle arbeiders van Amerika op tot solidariteit en tot steun in dit beruchte proces.

De steeds scherper wordende klasse-strijd in de V. Staten, ten gevolge van de imperialistische politiek, gedicteerd door Wallstreet en uitgevoerd door Wilson, zorgt er voor, dat de revolutionaire wil der arbeiders zich snel ontwikkelt en met den dag sterker wordt.... Maar daardoor gist het niet alleen in de arbeidersbeweging van Amerika in 't algemeen, er is ook gisting in de partij, „the American Socialist Party", zooals duidelijk blijkt uit het volgend artikel van Henry L. Sloboden, over den „Toestand van de Socialistische Partij". Het ledental is van 118,045 in 1912 gedaald op ruim 83,000 in 1916; het aantal stemmen uitgebracht op den socialistischen candidaat voor het presidentschap bedroeg in 1912 901,032, in 1916 nog niet ten volle 600,000, waaronder bovendien nog vele stemmen van de vrouwen, die in 1912 nog geen kiesrecht bezaten. Dit is het resultaat van de praktische politiek der z.g. „constructionisten". De oorzaak hiervan is, zegt de schrijver, dat in de partij de theorie der sociale revolutie heeft moeten wijken voor die der sociale hervorming, in 1903 was de sociale revolutie nog een levend geloof onder de partijleden en een steeds naderend „fact" voor de meerderheid.

De November-verkiezingen hebben dus bewezen, dat in het opportunistisch en sociaal-patriottisch moeras geraakte Partij ook in Amerika niet opgewassen is tegen den steeds scherper wordenden strijd tusschen de industrie-koningen en de arbeiders, tegen de imperialistische ontwikkeling, die geheel andere eischen aan een socialistische partij stelt. En welk een strijd! Zooals wij in deze overzichten reeds herhaaldelijk hebben aangetoond, overtreft de intensiviteit van den klassestrijd, de wederzijdsche bittere haat der beide strijdende klassen in Amerika, alles wat er in Europa tot dusverre in dit opzicht bestaat. Tusschen de industrie-koningen en de proletariërs is daar geen verzoening mogelijk.

Waar was nu de Partij toen de bloedige gebeurtenissen te Everett en in de Mesaba Range plaats hadden? Geen enkel protest, geen enkele demonstratie van haar zijde; de partij had het toen te druk met de verkiezingen van den sociaal-patriot Meyer London, van den militarist Berger en van den grooten diplomaat Hillquith voor het Congres....

Door deze parlementsverkiezingen, waarin de Vaderlandsverdediging een groote rol speelde, werd slechts één vertegenwoordiger der Soc. partij gekozen, n.l. de sociaal-patriot Meyer Loudon.

S. J. Rutgers schrijft over „de Toekomst van het Internationaal Socialisme", waarin hij er op wijst, dat de achteruitgang van de Amerikaansche socialistische parlij te wijten is aan de politieke samenwerking met de middelklassen, met de professoren van de Rockefeller universiteiten, met de uitgevers van de meest corrupte pers van de geheele wereld, met de advocaten. allen veile dienaren van de groote geld-koningen in de V. Staten; dat de arbeidersklasse slechts mag vertrouwen op haar eigen kracht, want dat zij de geheele wereld, waarbij inbegrepen de middel-klassen en zelfs haar eigen leiders, zoover deze middel-klasse-allures aannemen, tot vijand heeft.

William E. Bohn geeft een schema van een soc. program voor Internationale Politiek, dat nog slechts te beschouwen is als basis voor discussies onder de Review-lezers.

Van R. Hornbeck een beschrijving van een uitstapje naar Serawak (Eng. Borneo) en van de zeden en gewoonten van de Dayaks, een der wilde volksstammen, echte kinderen der natuur, nog geheel vrij van de kluisters der beschaving.

Ten slotte van Jack London: *The Apostate* (de Afvallige) het begin van een aangrijpend verhaal, van het ellende-leven van een jeugdige pariah der moderne kapitalistische maatschappij, die het eerste levenslicht zag tusschen de weefgetouwen van een jute-fabriek.

* * *

In *Arbeiter-Politik*, het te Bremen verschijnend weekblad voor wetenschappelijk socialisme, het orgaan van de uiterste linkerzijde der Duitsche sociaaldemokraten, wordt in een artikel „Burgschaften" (nummer van 7 April) de aandacht gevestigd op het spel van de Russische imperialisten met de leuze „Het vaderland is in gevaar! waarmede zij de anti-oorlog tendenzen der arbeidersklasse met de vrees voor nationale onderdrukking trachten te neutraliseeren. Zij wijzen haar op 1871, toen de Duitsche regeering de in Duitschland gevangen Fransche troepen de Fransche jonkers ter beschikking stelde, om de Commune van Parijs neer te slaan; men vertelt de Russische volksmassa, dat Duitschland een monarchie is, die reeds in het westen aan een Republiek grenst en in het oosten geen republikeinsche nabuur kan verdragen, en als Rusland verslagen wordt, Duitschland de Romanons weer op den troon zal helpen. Deze agitatie versterkt de oorlogs-stemming vooral onder de kleine burgerij, en slaat ook bij een deel van de arbeidersklasse in, waardoor de positie onzer geestverwanten, van de Bolschewiki, die in den onverschrokken klassestrijd tegen den oorlog en tegen de Russische imperialisten het middel zien om ook in andere landen de massa in beweging te brengen, wordt verzwakt. De Duitsche sociaal-patriotten, die de Revolutie in Rusland gaarne willen gebruiken voor een spoedigen vrede, geven bij monde van een Scheidemann en een Noske wel „oprechte" en stellige verklaringen af, dat alle pogingen van Duitschland om den Russischen toestand uit te buiten van veroveringsdoeleinden, met de meeste beslisthetd zullen worden afgewezen, maar als de sociaal-

patriotten zich de weelde van binnenlandschen strijd tijdens den oorlog niet veroorloven kunnen, zooals de *Vorwärts* op den 18de Maart schreef, hoe kunnen zij dan ooit iets garandeeren, wat zonder die „innere Kämpfe" immers niet gegarandeerd *kan* worden. Wie zijn eigen belangen niet verdedigt, mist nu eenmaal het recht iets te garandeeren of plechtig te verklaren. Het dappere Russische proletariaat, zegt de schrijver, slechts steunende op eigen kracht, kan geen vrede brengen, zoolang het internationale proletariaat niet door daden zich solidair verklaart met de Russische Revolutie, en zoolang dreigt er ook werkelijk gevaar voor Rusland als demokratische republiek.

In datzelfde nummer treffen wij een zeer lezenswaardig opstel aan van eene in Duitschland bekende partijgenoote A. K-ay, die pas uit de Vereenigde Staten is teruggekeerd, over „de Oppositie in de American Socialist Party", hoofdzakelijk gegroepeerd om de „Socialist Propaganda League" van Boston met haar eigen orgaan *The Internationalist*. De „League" blijft voorloopig nog een deel van de partij en wil een georganiseerden invloed uitoefenen op de besluiten van het buitengewone Congres der Partij in Juni a.s. De schrijfster deelt mede dat de S. P. League in December en Januari 40 nieuwe afdeelingen heeft gesticht. Uit een mislukt manifest tegen den oorlog en tegen Wilson's imperialistische politiek en uit het uitblijven van werkelijke massa-akties tegen duurte en oorlog blijkt echter wel dat de revolutionaire oppositie in de Amerikaansche partij nog zeer zwak is.

In een artikel „Het Kompromis van Gotha" vraagt *Arbeiter-politik* in het nummer van 14 April, in verband met de op 7, 8 en 9 April gestichte nieuwe partij der U. S. D. (Unabhängige Socialisten Deutschlands), die een kompromis is tusschen het partijcentrum en de links-radikale groep „Internationale", hoe de leiders dezer laatste groep zich voorstellen, dat de positie der revolutionaire elementen in de nieuwe partij zal zijn. Voert zij den strijd tegen de Arbeidsgemeenschap konsekwent door, dan moet het weldra tot een nieuwe scheuring komen; verflauwt echter de strijd tegen de S. A. G., dan verliest de groep-Internationale weldra het vertrouwen van de besten onder haar aanhangers, die haar zullen verlaten, om een eigen links-radikale partij te gaan stichten. De scheuring, gaat het blad voort, is er eenmaal; het is nu zaak haar zoo grondig mogelijk door te voeren, want veel gewichtiger dan de innerlijke toestand is immers de internationale situatte, en wat zien wij? dat overal de centrum-mannen zich compromitteeren door de reaktionaire halfbladen hunner politiek. In Rusland berust de gansche toekomst der revolutie op de zelfstandige aktie der Bolschewiki, en een grooter verraad aan de helden van een revolutionaire beweging, zooals wij die in Rusland beleven en zooals die in West-Europa wordt voorbereid, hebben wij nog niet gezien. Maar, voegt het blad erbij, de nieuwe partij der U. S. D. kan in haar tegenwoordigen vorm niet lang bestaan; de gedelegeerden van Hamburg en Bremen legden reeds dadelijk op de conferentie een verklaring af, waarin zij de noodzakelijkheid van een links-radikale partij aankondigden, In plaats van het angstig kompromis, hier dus dadelijk de koene daad. En in het nummer van 21 April van *Arbeiter-politik* wordt ook de „Consequentie van Gotha" getrokken, „de plicht n.l. der linksradikalen zich zelfstandig,

zoowel plaatselijk als provinciaal, te organiseeren, ten einde de ontwikkeling der arbeidersbeweging in de banen te helpen leiden, in welke de groote worstelingen tusschen kapitaal en arbeid in de naaste toekomst zich voltrekken zullen". Het is wel opmerkelijk, dat de vertegenwoordigers van den linkervleugel uit de ekonomisch hoogst ontwikkelde streken van Duitschland komen, en dat de sterkste steun verkregen wordt uit de beide groote Hanze-steden met haar hoogontwikkelde scheepswerven-industrie, terwijl de diplomatieke „Berliner" den rechter-vleugel der groep-Internationale blijken te vormen.

Uit de rubriek „Politiek Dagboek" van datzelfde nummer vernemen we, dat het P. B. van de U. S. D. aldus is samengesteld: Haase en Ledebour, voorzitters; Dittmann en Frau Zietz, secretarissen; Hofer, Wengels en Laukant, gewone bestuursleden, terwijl Kautsky als de wetenschappelijke „Beirat" zal zijn te beschouwen. In dit bestuur is dus de groep „Internationale" niet vertegenwoordigd.

In de hier besproken nummers van het weekblad *Arbeiter-Politik* treffen wij voorts nog aan de belangrijke artikelenreeks van Dr. M. Bronski over „de Poolsche kwestie en haar historische ontwikkeling"; van denzelfden auteur „Het doel en de methoden van den proletarischen ontwikkelingsarbeid"; „Der Socialismus als Ware" van Dr. Oscar Blum (Bern), overgenomen uit *Gruenberg's Archiv* (Bd. 6, Heft 2) dat een eigenaardige doch interessante bijdrage is tot de sociologie van het verval der arbeidersbeweging. Alle onderdeelen van de arbeidersbeweging zegt de schrijver, hebben zich langzamerhand aan de kapitalistische verhoudingen aangepast, waardoor die beweging haar oorspronkelijk revolutionair karakter heeft verloren; de geestelijke produkten van de vele schrijvers, al of niet in dienst der beweging, die in socialisme werken, traden de waren-circulatie binnen; evenals de kunst werd het socialisme, de socialistische ideologie, een waar, als elk ander artikel dat geproduceerd word. Op zekeren trap van ontwikkeling ontstaat er een wanverhouding tusschen produktie en consumptie, wij hebben de socialistische overproduktie; de consument komt in oppositie te staan tegenover den producent, het product doet geen nut meer, het wordt niet meer gelezen, de consument, de massa, wenscht daden te zien.

Noemen wij eindelijk nog de uitstekende beschouwing in een reeks artikelen over de „drijfkrachten der Russische Revolutie", waarin de schrijver, meenen wij, het afdoende bewijs levert, dat het lot der Russische revolutie, van de Europeesche omwenteling, van den vrede, ten slotte zal afhangen van het lot der revolutionaire internationale sociaaldemokraten in Rusland, van de Bolschewiki, de sans-culotten der Russische revolutie, die de revolutie tegen alle vijanden zullen verdedigen — en de lezers zullen met ons den indruk hebben gekregen dat *Arbeiter-Politik* gerangschikt mag worden onder de goede organen van de revolutionaire sociaal-demokratie.

OPMERKER.

Verdedigingsrede van Dr. Friedrich Adler.

„Vóór alles voel ik mij gedrongen de legenden te weerleggen, die zich om mijn persoon hebben saamgeweven. Ik was mij van den aanvang af volkomen bewust, dat men zou beginnen met te zeggen, dat ik in een toestand van ontoerekenbaarheid verkeerde, toen ik deze daad volbracht. Ik moest er op voorbereid zijn, dat de geheele pers zou schrijven dat

„ALLEEN EEN KRANKZINNIGE"

zooiets kon doen, wanneer immers de geheele bevolking met het regiem van graaf Stürgkh tevreden was. En bovendien was ik er op voorbereid, dat ook de pers van de regeerings-socialisten in Oostenrijk zoowel als in Duitschland, mij zou bestempelen, als iemand die zijn verstand verloren heeft, en ik heb dan ook, zoodra de Berlijnsche *Vorwärts* mij onder de oogen kwam, kunnen zien, hoe met vette letters boven het verslag van mijn daad het opschrift stond: „De daad van een waanzinnige". De *Vorwärts* stond reeds toen onder redaktie van hen, die meer naar het oordeel van de regeering dan van de arbeiders vragen. Het spreekt vanzelf, dat ik ook van de *Arbeiterzeitung* niet anders verwachtte, dan dat zij zou trachten allerlei psychologische faktoren aan te voeren, welke zouden moeten dienen om te bewijzen, dat ik niet bij mijn volle verstand geweest kòn zijn.

De toestand heeft zich echter, nadat na verloop van acht dagen een nieuwe regeering het bewind in handen nam, aanmerkelijk gewijzigd. En als men nagaat hoe er voor en hoe er na die ministerwisseling over het regiem van Stürgkh geoordeeld werd, dan is het verschil groot en tot op zekere hoogte blijkt reeds de overtuiging geldend te worden, onder het publiek als in de pers, dat het toch nog geen krankzinnige behoefde te zijn, die zich tegen de bestaande toestanden in Oostenrijk verzette. Ik heb gedurende mijn voorarrest een heftigen strijd moeten voeren, om mijn toerekenbaarheid te bewijzen. Ik heb niet kunnen beletten, dat mijn verdediger het ambtshalve als zijn plicht beschouwde te protesteeren tegen de akte van beschuldiging, welke gegrond was op het feit, dat de zenuwartsen mijn toerekenbaarheid boven allen twijfel verheven achtten en eischte dat een attest zou worden overgelegd. Ik heb in dezen eisch van mijn verdediger toegestemd,

omdat ik wist, dat de kwestie onvermijdelijk was en omdat ik liever hier voor u verschijn met een attest in handen, waarin mijn toerekenbaarheid, boven allen twijfel verheven wordt verklaard, dan mijn verdediger de gelegenheid te geven zoo 'n attest vandaag te verlangen. Ik ben er van overtuigd dat de strijd, dien ik tegen mijn verdediger gevoerd heb, ook thans nog niet is geëindigd en dat hij opnieuw zal trachten dit moment naar voren te brengen en daarom zou ik willen beginnen met de verklaring dat ik besloten ben mij met groote beslistheid te verzetten tegen elk streven in die richting. De verdediger moge het zich als een plicht rekenen om voor het behoud van mijn lichaam te waken, maar mijn plicht is het om op te komen voor mijn overtuiging, die mij veel heiliger is dan de vraag

OF ER IN OOSTENRIJK TIJDENS DEN OORLOG EEN MENSCH MEER WORDT OPGEHANGEN.

Het gaat hier voor mij om een ernstiger zaak dan die, waarmede mijn verdediger zich bezig houdt. Ik zou hier dus vóór alles willen zeggen: ik heb de daad niet in een oogenblik van verstandsverbijstering volbracht, maar integendeel na rijp beraad; anderhalf jaar heb ik die daad in mijn gedachten gehad, en van alle kanten en in alle gevolgen overwogen; het geldt hier dus geen daad, die uit het oogenblik geboren werd, maar een wel overlegde daad. Ik heb de daad volbracht in het volle bewustzijn, dat hiermede mijn leven was afgesloten. Toen ik in Oktober dit huis betrad, was ik ervan overtuigd, dat ik het niet levend weder zou verlaten. Ik was ervan overtuigd, dat volgens de toenmalige politieke situatie slechts èèn beslissing mogelijk was, en dat het gerechtshof, waarvoor ik zou worden gedaagd, geen ander vonnis zou kunnen vellen dan mijn veroordeeling tot den strop. En daarom verzoek ik u, hoeveel gij ook van mij zult vernemen, in geen enkel opzicht te veronderstellen, dat ik een enkel woord zou willen aanvoeren om u af te brengen van het eenige vonnis, dat gij vellen kunt — als buitengewoon gerechtshof. Ik ben ervan overtuigd, dat, wanneer een jury hier in deze zaal, waar nog slechts de naam aan een rechtskollege herinnert, zitting hield, een ander vonnis misschien nog mogelijk zou zijn. Ik overschat in geenen deele de rechtbanken van gezworenen, maar toch acht ik het mogelijk, dat het natuurlijke rechtsbewustzijn van hét volk, bij mannen, die slechts met hun geweten te rade behoeven te gaan, hier tot uiting zou kunnen komen, terwijl gij daarentegen zijt aangesteld met de directe bedoeling, dat geen uitspraak naar het geweten, maar naar de doode letter van de wet recht zal worden gedaan. Ik laat mij niet misleiden door ijdele verwachtingen, en ik denk er zelfs in het minst niet aan een poging te wagen, om dit vonnis te doen wankelen; integendeel ik zal alles

doen om aan te toonen, dat hier geen ander vonnis mogelijk is. Ik zou nu allereerst de stijloefening van het Openbaar Ministerie willen behandelen, welke mij als akte van beschuldiging is voorgelezen. Toen men mij die in November voor den eersten keer voorlas, kon ik niet nalaten te lachen bij het hooren van den zin: „De verwerpelijkheid van den moord als politiek strijdmiddel in een beschaafd land, in een geordenden staat, behoeft geen nader betoog." De officier van justitie heeft het zich hier buitengewoon gemakkelijk gemaakt. Het werkelijke probleem roert hij in dezen zin niet aan, daar hij van een onbewezen stelling uitgaat. Ik ben het volkomen eens met den officier van justitie, dat in een geordenden staat de moord inderdaad geen politiek strijdmiddel kan zijn. Maar allereerst dient hier te worden onderzocht of de stelling juist is, dat wij in een geordenden staat leven. En dan krijgt de zaak een geheel ander aanzien. Ik wil hier niet nader ingaan op de vraag of onze regeerders beschaafden zijn of niet, dat is een kwestie van moraal, maar ik wil de konkrete vraag stellen: leven wij in een geordenden staat, ja of neen. Uit het antwoord op deze vraag volgt voor mij de moreele rechtvaardiging of de moord als politiek strijdmiddel mag worden aangewend. Ik kan hier niet het geheele probleem van ordeloosheid, de ware anarchie, waarin Oostenrijk verkeert, voor u ontvouwen. Ik zal later nog terugkomen op de schending van de grondwet in zake het parlement. Hier zou ik echter, direct in aansluiting met hetgeen de verdediger in zijn pleidooi in de eerste plaats aanvoert, rustig en zakelijk den nadruk willen leggen op een punt, waarin voor mij

DE RECHTVAARDIGING VOOR MIJ ZELF EN VOOR MIJN DAAD

is gelegen. Ik zou willen zeggen, dat alleen het plaats vinden van een proces als dit, elke gewelddaad tegen de heerschende klasse in Oostenrijk rechtvaardigt. Reeds dit proces alleen is, gelijk al dergelijke processen, voor mij de moreele rechtvaardiging van mijn daad, en ik zou slechts in het voorbijgaan, daar ik op details niet nader kan ingaan, er op willen wijzen, dat juist de ellendige toestand, waarin de rechtspraak in Oostenrijk verkeerde, datgene was wat mij sedert het begin van den oorlog het zwaarste heeft gedrukt, en steeds in mij het gevoel heeft gewekt van de beleediging, van de schande, een Oostenrijker te zijn. Ik zal u aantoonen, dat reeds op 25 Juli 1914 het ministerie Stürgkh-Hochenburger een keizerlijk besluit heeft uitgevaardigd betreffende de jury-rechtbanken, waarmee de schending van de grondwet een aanvang nam, op denzelfden dag, waarop de diplomatieke betrekkingen met Servië afgebroken werden, een besluit, dat inderdaad reeds als een staatsgreep moet worden beschouwd. Mijn plan is niet hier dezen strijd tusschen demokratie en absolutisme in alle fazen te

vervolgen, ik heb zooveel te zeggen, dat zulks mij physiek onmogelijk zou zijn. Ik zou slechts terloops even in herinnering willen brengen, dat de instelling van jury's een resultaat is van de revolutie van 1848, dat het een verovering geweest is op het absolutisme, maar hoe in 1851, toen de kontra-revolutie zegevierde en de grondwet werd geschorst, het absolutisme wederom verklaard heeft — niet heimelijk verscholen achter een § 14, maar open en klaar in het Sylvesterpatent — de jury-rechtbanken kunnen buiten werking worden gesteld. De vraag der jury's was steeds sedert 1848 in Oostenrijk een voorwerp van strijd tusschen demokratie en absolutisme. In zekeren zin is het al of niet aanwezig zijn van jury-rechtbanken te beschouwen als de thermometer van de grondwettelijkheid der regeering. Terwijl echter in 1851, toen het absolutisme onverbloemd zijn intree deed, het den moed had te zeggen: Wij zetten de grondwet op zijde", verbergt men zich thans achter besluiten, waarvan men beweert, dat zij slechts een voorloopig karakter dragen, wat niet waar is.

Ik zou u de positie, waarin wij in Oostenrijk door het regiem Stürgkh-Hochenburger zijn gekomen, duidelijk willen maken door als voorbeeld de beide besluiten aan te voeren, die 25 Juli 1914 werden afgekondigd, en volgens welke burgers, die zich aan een strafbare handeling schuldig maken, aan de militaire rechtspraak zullen zijn onderworpen. Dit was reeds toen een van de dingen, die mij duidelijk inzicht gaven in den stand van zaken, en dat inzicht is klaarder en vaster geworden gedurende al den tijd, dat de oorlog duurt. Wanneer gij deze beide besluiten nader beschouwt, zult ge moeten erkennen, dat zij de basis vormen van alles wat Oostenrijk sedert het uitbreken van den oorlog heeft gedaan. Men neemt wel allerlei mogelijke uitvluchten te baat. Men wijst op de groote moeilijkheid, die voortspruit uit het verschil in nationaliteit van onze staatsburgers enz. Wat kan een regeering doen, wanneer een parlement onmogelijk blijkt? Niets anders dan het op te heffen, niet waar? Maar later is gebleken, dat dit een laf voorwendsel was, om § 14 in werking te kunnen stellen. Niemand beter dan graaf Stürgkh wist wat gebeuren zou als het parlement werd geschorst. Daar behoeven wij niet lang over te praten. Het is niet bepaald een sterk bewijs voor de bestaansmogelijkheid van dezen staat, wanneer moet worden erkend, dat hij slechts als absolutistische staat kan worden gehandhaafd. Maar wat den 25sten Juli 1914 is gebeurd houdt geenerlei verband met de politieke moeielijkheden, maar berust op het feit, dat men reeds. voordat de oorlog aan Servië was verklaard, besloten had den oorlog aan de volken in Oostenrijk zelf te verklaren, besloten had de grondwet als een vod papier te beschouwen en zonder een zweem van schaamte recht en wet te verkrachten.

Mijn zaak is voor deze buitengewone rechtbank gebracht. Tal van zaken, die evenals de mijne volgens de wet aan de jury-rechtbanken behoorden toegewezen, maar die evenwel, niet zooals mijn zaak, door deze buitengewone rechtbank werden behandeld, al deze politieke misdrijven dus, als hoogverraad, majesteitschennis, verstoring van de openbare orde, allemaal strafzaken tot behandeling waarvan de jury-rechtbanken eigenlijk zijn ingesteld, werden bij een keizerlijk besluit van 25 Juli 1914 aan de militaire rechtspraak in handen gegeven. En hoogst merkwaardig is hierbij het feit, dat wij hier niet, zooals reeds vijftien jaren lang, te doen hebben met een sluipenden, heimelijken staatsgreep maar dat wij voor het eerst in Oostenrijk beleven, dat een

OPENLIJKE STAATSGREEP

wordt aangedurft. De wet laat toe, dat tijdens een mobilisatie of bij direkt oorlogsgevaar, het ministerie in zijn geheel besluiten uitvaardigt, waarbij burgers, die naar den aard van hun misdrijf aan de burgerlijke rechtspraak zijn onderworpen, gedaagd kunnen worden voor den militairen rechter, wanneer het misdrijven als spionnage, ronselarij, enz. geldt en overeenkomstig het nieuwe militaire proces-recht, dat dagteekent van het jaar 1912, is dan ook een alleszins wettelijk besluit uitgevaardigd. Al de hier bedoelde misdrijven zijn overeenkomstig de wet door een besluit van het vereenigde ministerie onder de militaire rechtspraak gebracht. Dit is geheel in overeenstemming met de wet. Maar men heeft bovendien alle politieke misdrijven, waarin niet was voorzien, eveneens aan den militairen rechter toegewezen en hier kunt ge het verschil zien tusschen wet en absolutisme. Het besluit betreffende misdrijven als spionnage, ronselarij, enz., dat was wet. De § 14-verordening was een staatsgreep. Beide zijn ze door het ministerie in zijn geheel geteekend. Het verschil bestaat slechts daarin, dat het § 14-besluit ook de handteekening van den keizer draagt en in het bijvoegsel de volgende formule is opgenomen: op grond van § 14, hetgeen natuurlijk geheel in strijd is juist met § 14, omdat dit een wijziging van de grondwet niet toelaat. Maar reeds toen, bij het uitbreken van den oorlog, werd door eenvoudige overtreding van de grondwet de burgerlijke bevolking inzake alle politieke vergrijpen aan den militairen rechter overgeleverd.

Het is in zekeren zin een eerbetuiging van het absolutisme voor u, dat men klaarblijkelijk van den burgerlijken rechter heden ten dage niet meer den geest van een Holzinger verwacht, zoodat men zich genoodzaakt zag alle politieke vergrijpen voor een kollege van heeren te brengen, wier onvoorwaardelijke gehoorzaamheid aan elk bevel gewaarborgd is door het feit, dat zij met opoffering van hun moraal zich gekeerd hebben tegen den binnenlandschen vijand, in het bewustzijn

dat zij daardoor hun lichaam voor een treffen met den vijand bewaarden. Het feit, dat alle politieke vergrijpen aan de militaire rechtspraak werden toegewezen, is, gelijk van zelf spreekt, lang niet onverschillig voor iemand, die zijn geheele leven met de politiek bezig is. En dit heb ik niet later als een soort rechtvaardiging bedacht, maar van het begin af aan heb ik het in allerlei publikaties, waarin ik de schande van Oostenrijk wilde demonstreeren, openlijk verkondigd, om aan te toonen, dat in de geheele wereld geen tweede staat is als wij. Steeds weer heb ik er op gewezen, hoe in Oostenrijk de rechtbank verlaagd werd tot

EEN OORLOGSWERKTUIG IN HET EIGEN LAND.

Ik sta op een ander standpunt dan mijn verdediger, die voorgesteld heeft, dat dit gerechtshof zich onbevoegd zou verklaren. Ik geloof, dat ieder van deze heeren als staatsburger, niet als lid van dit gerechtshof, met zichzelf te rade moet gaan of hij aan een dergelijke onwettelijkheid wil medewerken. Als individu moet ieder van hen zich volkomen bewust zijn, dat dit besluit onwettelijk is. Ieder van hen weet, dat een kollege van zes rechters in Oostenrijk geen rechtsgrond heeft. En toch hebben deze heeren het besluit genomen hier bijeen te kómen, om een rechtskollege samen te stellen. Ik verklaar hier, dat ik dit gerechtshof niet als een gerechtshof erken, maar dat gij voor mij zes heeren zijt, die besloten zijn zich de bevoegdheid aan te matigen een proces tegen mij te voeren, niettegenstaande ieder van hen voor zichzelf weet, dat dit tegen de wet is. Ik zou hier aan willen toevoegen, dat, wanneer ik hier voor u spreek, dit geen bewijs is, dat ik u een of ander wettelijk recht om als mijn rechters op te treden, toe-ken. Ik buig mij slechts voor het geweld, ik buig mij, omdat de soldaat, die mij begeleidt, gewapend is en omdat gij, wanneer gij dit wilt, nog meer gewapende mannen kunt laten komen, omdat ik mij dus beschouw als

EEN SLACHTOFFER VAN HET GEWELD

en slechts daarom sta ik hier, omdat ik weet, dat ik mij tegen dat geweld niet verzetten kan. Ik erken dus in dit gerechtshof geen rechtsinstelling, geen orgaan van de wet, maar slechts het orgaan van een misdadige regeering.

Ik heb dit voorbeeld van rechtsonzekerheid hier te berde gebracht, niet om de heeren persoonlijk te beleedigen, ik ken u immers in het geheel niet, maar omdat het inderdaad voor mijn verdediging van het grootste belang, dat gij weet niet bevoegd te zijn. Maar het belangrijkste is, en daarin ligt ook de verklaring van mijn daad, dat in Oostenrijk geen enkele macht bestaat die de bevöegdheid heeft over de regeering ter verantwoording te roepen. Iedereen zegt: dat gaat mij

niet aan, daartoe ben ik niet bevoegd. En voor dit feit is aansprakelijk degeen, die beide keizerlijke besluiten heeft uitgevaardigd en dat is niet de keizer, die immers volgens de grondwet niet verantwoordelijk kan zijn, maar de ministers. Op deze wijze leidt de geheele kwestie der verantwoordelijkheid, evenals alles wat in het Oostenrijksche staatsbestuur geschiedt, tot allerlei verwikkelingen; de Oostenrijker in zijn goedmoedigheid, voelt zich niet staatsburger, maar onderdaan, en de regeerings-organen op hun beurt achten zich niet bevoegd een oordeel uit te spreken over wat van hoogerhand geschiedt.

Voor de ministerieele verantwoordelijkheid hebben wij een speciale staatsrechtbank, en hiermede ben ik gekomen tot het tweede belangrijke punt in deze zaak. Want graaf Stürgkh heeft niet alleen onmiddelijk bij het uitbreken van den oorlog de volksrechtbank, de jury-rechtbanken geschorst. maar hij heeft ook meer dan drie jaren het Rijksgerechtshof buiten werking gesteld, de rechtbank dus, waarvoor hij zelf zou kunnen worden gedaagd. Wat de volksrechtbank betreft, bestond de schorsing in het afzetten van de rechters, terwijl het Openbaar Ministerie, de openbare aanklager dus, bleef bestaan; van het rijksgerechtshof daarentegen konden de leden hun eerebaantje rustig behouden, maar hier werd de „openbare aanklager", het volk als aanklager in het parlement, met de opheffing van dit parlement, van zijn bevoegdheid beroofd. Hij heeft *de macht, die een aanklacht tegen hem zou kunnen instellen, buiten werking gesteld.* Hij heeft drie jaar lang, tegen de grondwet in, die macht niet bijeengeroepen. Hij heeft zich dus buiten het bereik van zijn rechters gesteld. Ja, nog den laatsten dag, voordat hij gevallen is, heeft hij zoo grof mogelijk geweigerd eenige diskussie dienaangaande te voeren. Toen namelijk Sylvester, de voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, de leiders der verschillende frakties in een konferentie bijeenriep, om te beraadslagen over de vraag, hoe de parlementaire besprekingen opnieuw zouden kunnen worden ingeleid, maakte graaf Stürgkh door een Tsechische korrespondentie aan de wereld bekend, dat er voor hem geen konferentie van fraktieleiders bestond, dat hij niet van plan was er aan deel te nemen, en dat hij er de verste verte zelfs niet aan dacht ook maar de wettelijke voorwaarden te scheppen, door welke de wet op de ministerieele verantwoordelijkheid wederom van kracht zou kunnen zijn.

Zoo is dus in geheel Oostenrijk niemand „bevoegd" behalve de ministers, en deze beschouwen de grondwet als een vod papier en onttrekken zich aan elke verantwoordelijkheid. Thans vraag ik u, welke weg staat mij nog open, wanneer er geen enkele instelling bestaat, waarvoor ik deze elf mannen ter verantwoording kan roepen? Welke andere weg dan de weg van geweld? Welke andere mogelijkheid

bestaat er, om een ministerie, dat zich plaatst op den grondslag van het geweld, op een andere wijze ter verantwoording te roepen dan op dienzelfden grondslag van geweld. Is dat niet eenzelfde noodzakelijkheid als, wat men ons herhaaldelijk verzekert, de oorlog is? Doet zich hier het geval niet voor, dat in een staat, die zich zelf noemt een geordende staat, geen andere weg over blijft dan geweld? Ik wil niet van het recht van revolutie spreken. De sociaal-demokratische partij, wier program ik ten allen tijd heb aanvaard en ook thans nog aanvaard, verwerpt het geweld niet en heeft het nooit verworpen; zij heeft integendeel in haar program verklaard, dat zij tot verwezenlijking van haar program gebruik zal maken van alle middelen, die haar ten dienste staan, wanneer zij slechts aan het natuurlijk rechtsbewustzijn van het volk voldoen.

Maar ik heb nog een andere autoriteit, waarop ik mij kan beroepen voor de moreele rechtvaardiging van mijn daad: de opvatting namelijk van den man, die op dien 21sten Oktober aan het hoofd van de rechterlijke macht in Oostenrijk stond. Ik bedoel hier niet de een of andere philosophische theorie, ik beroep mij slechts op hetgeen de minister van justitie Hochenburger zelf heet verklaard — wel niet in Oktober 1916, maar in de dagen, waarin hij, laat mij niet zeggen nog karakter hàd, maar in elk geval toònde.... Ik geloof wel dit hier te mogen zeggen, want hij is geen minister meer.

In het stenografisch Kamerverslag van den 5den November 1898 kan men lezen, hoe de heer Hochenberger over zulke § 14-besluiten oordeelde en in hoeverre hij een optreden tegen een ministerie, dat de Grondwet schond gerechtvaardigd vond. Gij weet dat toentertijd § 14 ontdekt werd als een middel tot schending van de grondwet en dat toen de heeren, die thans de paladijnen van het absolutisme in Oostenrijk zijn, de Duitsche radikalen, die zich om den heer Wolf hebben geschaard, met al het pathos van hun verontwaardiging daartegen hebben geprotesteerd. Het urgente voorstel, dat de heeren indienden, voldeed echter den heer Hochenburger niet, evenmin als de motie van wantrouwen, die hij zelf mede onderteekende. Hij motiveerde zijn tegenstand in een rede, waarin hij verklaarde, dat het misbruiken van § 14 — het gold hier besluiten, die volstrekt ongevaarlijk zijn in vergelijk met die welke Hochenburger later zelf geteekend heeft — zich bloedig zou wreken; het recht in Oostenrijk zou men niet ongestraft met de voeten kunnen treden. Ook de heeren Sylvester en Hofmann Welienhof spraken in denzelfden geest, hoewel bij Hochenburger vergeleken veel gematigder. Hochenburger zei bijvoorbeeld: „Den minister-president volgt de vloek van millioenen, een vloek, die hem zal blijven vervolgen als het booze geweten een misdadiger, die

zijn land is ontvlucht . . . Zoo handelt een moordenaar, die wanneer hij eerst zijn slachtoffer heeft omgebracht en van alles heeft beroofd, het huis in brand steekt om te doen voorkomen alsof het vuur hier verwoestte, of als een bankroetier die alles vernietigt, om daarmee tevens de sporen van zijn eigen misdaad uit te wisschen . . . En hij eischte wijziging of afschaffing van § 14, zoodat ook aan een lichtvaardig ministerie niet de gelegenheid open zou staan tot een staatsgreep, tenzij het de kans wilde loopen van aan een lantaarnpaal te worden opgeknoopt... Mijnheer de president, zoo sprak hij, weest voorzichtig, drijf het niet tot het uiterste, want ge zoudt wel eens tot de ervaring kunnen komen, dat een geprikkeld volk er gemakkelijk toekomt zich zelf recht te verschaffen, dat er ook thans nog een „noodrecht" van volkeren bestaat . . . . Aldus sprak Hochenburger en ik heb dat in tal van artikelen reeds lang voor den oorlog behandeld, vooral ten tijde van den kiesrechtstrijd in 1911, die, tegen Bienerth gericht, een strijd was tegen ongrondwettigheid. Reeds voor den oorlog was het mijn overtuiging, dat het een schande is, in Oostenrijk onder een dergelijk systeem te leven en ik verwijs naar het laatste nummer van mijn blad *Das Volk*, waarin ik opnieuw protesteerde. . . .

Toen geloofde men nog, dat dit het ergste was, wat er gebeuren kon, maar dat waren maar kleinigheden in vergelijk met hetgeen den 26sten Juli is geschied. Herinnert u maar eens, hoe de *Wiener Zeitung* er in die dagen uitzag, hoe die vol stond met uitzonderingsmaatregelen, die bewijzen, dat

ALLES VOORBEREID WAS, LANG VOOR HET UITBREKEN VAN DEN OORLOG.

In koel beraad hebben Stürgkh en Hochenburger dezen staatsgreep voorbereid. Daarom is mijn daad voor mij zelf als staatsburger volkomen moreel gerechtvaardigd. Hier geldt niet de vraag, of geweld gerechtvaardigd is, maar de vraag, hoe kom ik als individu tot geweld. Volgens mijn opvatting is, wanneer de wet is verkracht, ieder staatsburger gemachtigd zich zelf recht te verschaffen. Wanneer de regeering van de grondslagen van het recht is afgeweken, dan is ieder staatsburger gerechtigd om haar eveneens buiten de grondslagen van het recht tot verantwoording te roepen; en niet alleen daartoe gerechtigd, maar ook verplicht. En alleen een rampzalige bevolking, welke elk staatsbewustzijn ontbeert, kan zich zooiets laten welgevallen. Moeilijker is het antwoord op de vraag óf een zoodanig optreden doeltreffend is. Ik moet mij hier stellen tegenover mijn verdediger, die zal zeggen dat het niet doeltreffend was, dat het niet in overeenstemming is met de ideeën en de taktiek van de sociaal-demokratie, en dat het een afwijken is van de beginselen, die door haar worden voorgestaan. Ik wil hem ontheffen van de moeilijke taak

om te beslissen in hoever mijn daad, die aan mijn natuurlijk rechtsbewustzijn beantwoordt, ook onder deze omstandigheden doeltreffend is geweest.

Maar eerst even nog een woord naar aanleiding van de opmerking van den officier van justitie dat hij het feit, dat ik jaren lang in het buitenland heb gewoond, een voldoende verklaring achtte voor mijn daad, omdat ik daardoor het natuurlijke gevoel van saamhoorigheid met de bewoners van mijn eigen land verloren zou hebben. De officier van justitie wil hiermede zeggen, dat ik

EEN VIJAND VAN OOSTENRIJK

zou zijn. Hij wijst er op, hoe ik de *Arbeiter-Zeitung* haar overdreven patriotisme heb verweten en vooral hoe ik Dr. Renner zijn Oostenrijkerschap voor de voeten heb geworpen. Ik zal niet beweren, dat ik een patriot ben. Ik heb dat nooit beweerd, zoowel voor als tijdens den oorlog niet en niemand van u zal ook de veronderstelling wagen, dat ik om u voor mij te winnen, mijn overtuiging zou wegwerpen en zeggen: Ik ben een patriot. Gij zult later zien, dat geheel andere beweegredenen van invloed op mijn daad zijn geweest. Ik heb het woord patriot in Oostenrijk zeer dikwijls als scheldwoord gehoord, en dat behoeft geen verwondering te wekken, omdat het met het patriottisme in Oostenrijk heel eigenaardig is gesteld. Lang voor den oorlog was het de bourgeoisie en niet de sociaaldemokratie, die het patriottisme minderwaardig schold. Algemeen was de intellektueele bourgeoisie niet patriottisch maar nationaal, en ik wil er hier even aan herinneren, hoe de aanhangers van den Duitschen Nationalen Bond, die thans in verontwaardiging zijn ontstoken over het onvaderlandslievend optreden van de Tsjechen, ons als ergste schelwoord den naam gaven van keizerlijk-koninklijke sociaaldemokratie. In den tijd, toen Hochenburger de rede hield, die ik hier heb aangevoerd, stond de Duitsche bourgeoisie op het standpunt, waarop nu andere naties staan, het standpunt namelijk, dat niet Oostenrijk het ideaal is maar de nationale staat, de staat van de natie.

Maar in den loop van den oorlog

IS HET BEGRIP VADERLAND TOTAAL GEWIJZIGD.

Vroeger sprak men niet van een vaderland, maar van een rijk, dat geregeerd werd. Sinds de zeventiger jaren is het ideaal van den nationalen staat bij de bourgeoisie ontwaakt en men beschouwde de monarchie-Oostenrijk als een verouderden staatsvorm, die naar men verwachtte, vroeger of later in nationale staten zou uiteenvallen. Tegenover dit begrip van vaderland als nationale staat heeft zich een nieuw begrip vaderland ontwikkelt, waarbij niet de natie, maar het ekonomisch gebied als wezenlijk moment op den voorgrond wordt gesteld. De

bourgeoisie als zoodanig heeft een belang bij de instandhouding van Oostenrijk als ekonomischen staat, een belang dat niet bij Oostenrijk blijft staan, maar dat het beste zou zijn gedierd met de stichting van een groot midden-Europeesch rijk, aan het hoofd waarvan natuurlijk de koning van Pruisen zou staan, aan wien dan ook Oostenrijk onderdanig zou zijn. Haar ideaal is niet langer de nationale onafhankelijkheid, maar de nationale heerschappij. De klasseheerschappij over het proletariaat is haar niet meer voldoende, zij wil een rijk stichten van Berlijn tot Bagdad, waarin het Duitsche volk, dat is de bourgeoisie, de heerschappij voert. Men heeft bij den aavang van den oorlog kunnen zien, hoe ook bij de andere naties het nationale moment door het ekonomische moment werd verdrongen. Denken wij b.v. aan de Tsjechen, wier nationale belangen lijnrecht tegenover hun ekonomische belangen zijn komen te staan.

Ook in de sociaaldemokratie echter is die verandering in het begrip vaderland tot stand gekomen. Bebel bestreed Bismarck niet, omdat deze een Duitsch keizerrijk had gesticht inplaats van een Duitsche republiek, maar omdat hij een Pruisisch Duitschland inplaats van een Groot-Duitschland had gevestigd, waarvoor de Duitsche demokratie en met haar de arbeider-demokratie hadden gestreden. Nu zien wij in dezen oorlog dat ook de arbeidersklasse niet langer aan het nationaliteitsbeginsel heeft vastgehouden, *maar hoe sociaaldemokraten de imperialistische denkbeelden zijn gaan volgen* en een program voorstaan, waarin zij niet den Duitschen nationalen staat verdedigen, wat gelijk zou staan met een verdediging van de natie, door Franschen, of door Belgen, maar zij willen de integriteit van het Duitsche rijk met de koloniën inkluis. Er is zelfs één tijdperk tijdens den oorlog geweest, waarin men zich geheel aan de zijde van de heerschende macht heeft geschaard, toen de internationale positie van de sociaaldemokratie werd prijsgegeven en over strategische waarborgen werd gesproken. Er zijn zelfs sociaaldenokraten geweest, die nog verder gingen en ook de onbeschaamde veroveringspolitiek van de imperialistische bourgeoisie aanvaardden. De woorden van den officier van justitie passen op mij niet. Ik zal niet zeggen, dat het een zegen is om Oostenrijker te zijn. Ik beschouw het als een noodlot, dat ons is opgelegd, een noodlot des te meer, wanneer een man als Stürgkh aan het hoofd van den staat is gesteld.

De partij heeft steeds het standpunt verdedigd, dat Oostenrijk of een nationale bondsstaat moest zijn, of moest verdwijnen, en zij heeft inderdaad al het mogelijke gedaan om de noodzakelijkheid van een demokratische staatsinrichling algemeen ingang te doen vinden. Ik weet natuurlijk niet, wat er dóor den oorlog nog uit dezen staat zal

groeien. Wij moeten met beide mogelijkheden rekening houden. Ik evenwel heb geen dezer beide mogelijkheden in de hand gewerkt, maar mij op een strikt neutraal standpunt tegenover Oostenrijk geplaatst. De zaak van het socialisme, heb ik altijd gezegd, is meer waard dan de een of andere tijdelijke staatsvorm. Daarom mogen wij de toekomst van het socialisme niet door een te nauwen band aan het lot van een staat verbinden, wat helaas door sommige van mijn vroegere vrienden inderdaad is geschied. Hoe weinig aansp.aak ik ook maak op den naam van patriot, toch wil ik niet als *antipatriot* worden bestempeld, en nog minder, dat dit als de beweegreden tot mijn daad zal worden beschouwd. Wel speelt Oostenrijk in de motiveering van mijn daad een belangrijke rol, niet als staat echter, maar zijn moreel bestaan,

DE OOSTENRIJKSCHE GEEST

is hier van invloed geweest.

Reeds toen ik nog schooljongen was, wist ik, dat de grootste zonde, een zonde, waarvoor geen vergeving te vinden is,

DE ZONDE IS TEGEN DEN GEEST,

en dat is de zonde, die in Oostenrijk tot een gewoonte is geworden. En wanneer gij mijn daad en alles wat daartoe heeft geleid, wilt begrijpen, dan moet als een roode draad bij al uw beschouwingen het bewustzijn u leiden, dat elk manhaftig optreden in Oostenrijk verhinderd wordt door de verontwaardiging, het verzet tegen deze zonde tegen den geest. Wij leven in een staat, dien men eens in den tijd van de tegenhervorming te vuur en te zwaard weer katholiek heeft gemaakt. Wij leven in een staat, waar men slechts verachting voelt voor de overtuiging van den enkeling, een staat, waar men nooit tot de erkenning is gekomen, dat ook de enkeling naar eigen overtuiging handelen moet. Hei is de staat, waar de geest van Metternich heerscht, die Oostenrijk vòòr 1848 tot een Rusland neerdrukte, de staat, die het vrije woord heeft geknecht om het volk te maken tot een volk van slaven. Het is een staat, in welken de geest van slavernij en knechtschap in alle lagen van het volk tot toestanden heeft geleid, die als een eeuwige schande voor mij zullen staan. Ik heb hier gesproken over hetgeen Hochenburger in 1898 gezegd heeft en wat hij later als minister heeft gedaan. Dit breken met alle trouw aan eigen overtuiging, deze beginselloosheid, dat is het wat mij ten allen tijde met grooten haat tegen Oostenrijk heeft vervuld, niet tegen den staat Oostenrijk, maar tegen dezen Oostenrijkschen geest van verloochening. De Oostenrijksche geest heerscht in alle deelen, onder alle volken van het land, allen zijn zij door dien geest neergehaald, en bij allen wordt hij aangekweekt door de verkrachting van de wet; het is de geest van dien Lueger,

die gezegd heeft: Waarom heeft de mensch een program noodig Politiek is handel, politiek

KENT GEEN OVERTUIGING.

En wanneer gij begrijpen wilt, wat mij hier gebracht heeft, dan is het het feit, dat deze geest van verloochening ook in mijn partij ingang heeft gevonden, dat hij vertegenwoordigd wordt door dezen *Dr. Karl Renner*, die niets anders is dan *een Lueger van de sociaal-demokratie*, die den geest van verraad en bedrog tegenover de eigen beginselen in onze partij heeft gebracht.

Ik zou het mij als een eeuwige schande aanrekenen, wanneer ik mij daartegen niet verzette. In dezen krisistijd heb ik steeds al mijn energie gebruikt om de gedachte, waarmee mijn geheel innerlijk wezen was vervuld, onbesmet te bewaren in den poel van onreinheid, waarin deze politici mij dompelden. Steeds opnieuw heb ik geprobeerd mij vrij te maken, mij te plaatsen tegenover degenen, die den geest van de partij verraden. Hier schuilt in waarheid het motief van mijn daad. Het was een protest, een van de vele, tegen den geest, die de partij bevlekte. Ik ben niet zoo naïef om te gelooven, dat men in de politiek steeds open kaart kan spelen. De brutale politieke strijd heeft mij altijd tegengestaan. Ik zelf heb nooit een leugen te baat genomen, nooit een krijgslist gebruikt, maar ik heb nooit een ander er een verwijt van gemaakt — in den politieken strijd evenmin als in den werkelijken oorlog — dat hij tot een list zijn toevlucht nam. Ik ben geen waarheidsfanatikus, maar ik verlang, dat men met zich zelf in het reine is, dat men voor zichzelf weet, naar welke beginselen men handelt. Er bestaat ook de mogelijkheid van een kompromis tusschen beginselen, maar een politieke partij moet nooit handelen naar haar geheime, verborgen beginselen, maar moet volgens haar eigen, openlijk erkende principen te werk gaan. Wij hebben in de Oostenrijksche partij beleefd, hoe zij haar eigen beginselen liet varen en die van derden volgde; zoo b.v. de Duitsch-nationale principen, die o.a. door Leuthner, Pernerstorfer en Hartmann worden voorgestaan en voor wie de Internationale niet geldt als het hoogste gebod. Ook werd zij beïnvloed door mannen als Dr. Renner, voor wien de Oostenrijksche staat bovenaan staat. Ik heb den grootsten eerbied voor Pernerstorfer, die openlijk op het standpunt van de Duitsch Nationalen staat, ik zal niemand om zijn overtuiging minachten, maar ik

VERACHT DE PARTIJ

die zich niet verzet tegen het feit, dat een politiek tegenstander als haar voorzitter fungeert. Ik kan begrijpen, dat Leuthner zich aansluit bij de beginselen van de Duitsch-nationale partij en ik zal hem daarom mijn achting niet ontzeggen, maar dat een soc. dem. partij, die volgens

haar program een internationale partij is en waarvan het meerendee, der leden op internationalistisch standpunt staat, zich laat welgevallenl dat een man als Renner, die openlijk het Duitsch-nationale standpunt verdedigt, en niet anders dan een agent van het departement van Buitenlandsche Zaken te Berlijn kan worden beschouwd, dag aan dag zijn beschouwingen aangaande de buitenlandsche politiek in de *Arbeiter-Zeitung* verkondigt, dat is een heel andere zaak. En het geheele geval wordt nog gekompliceerder, door het feit, dat Dr. Renner uit allerlei halfslachtige argumenten een argument van volksmisleiding weet samen te brouwen, want wat is het anders, wanneer hij langs demagogischen weg zijn eigen Oostenrijksch standpunt als de ware beginselen van het internationalisme binnensmokkelt. Het feit, dat de partij de eerlijkheid tegenover zichzelf verloren heeft, dat is voor mij de groote vraag geworden en dat heeft mij ook hier gebracht.

Wanneer de officier van justitie zegt, dat ik in de partij *geheel alleen* stond, dan moet ik hier tegen inbrengen, dat de diepe minachting, die ik voor het Oostenrijksche systeem gevoel, door de groote meerderheid van het partijbestuur wordt gedeeld en dat er feitelijk slechts een manis, die alle willekeur rechtvaardigt en dat is Dr. Renner. Maar de opvattingen van Dr. Renner kunnen niet als maatstaf gelden voor het standpunt van de partij. *Alleen dus voorzoover het mijn aanslag betreft, mijn terrorisme, zou gesproken kunnen worden van „alleen" staan.* De officier van justitie komt tot die gevolgtrekking, omdat ik met niemand over mijn voornemen gesproken heb. Maar daarvoor had ik natuurlijk mijn goede redenen. Ik wilde er niet over spreken, omdat ik mijn vrienden niet belasten wilde met een verantwoordelijkheid, die toch eigenlijk maar door één gedragen kan worden, en ook wilde ik hen niet blootstellen aan mogelijke weerwraak van de regeering. Dat het evenwel niet onmogelijk is mijn aanslag als daad te begrijpen, bewijst een opstel van Martow in het „Neue Leben" (een Zwitsersch maandschrift voor socialistisch ontwikkeling) waarin hij helder en duidelijk mijn beweeggronden ontvouwt. Hij was in staat mij volkomen te begrijpen, omdat hij een waarachtig sociaal-demokraat is en lang genoeg in Oostenrijk heeft gewoond, om den jammerlijken toestand, waarin Oostenrijk verkeert, volledig te doorzien. Wanneer ik den toestand, zooals die in Oktober bestond, voor u wil openleggen, dat is dat aan den eenen kant moeilijk, omdat er in deze zeven maanden zoo ontzaglijk veel is gebeurd, maar aan den anderen kant daarentegen weer niet, omdat in dien tijd, *de groote massa* wat betreft de meest verschillende eischen *tot mijn standpunt genaderd is*. Veel wat in die dagen *als absoluut onnoozel, als ongerijmd werd beschouwd is thans gemeengoed.* Denken wij b.v. eens aan de

verachting, met welke de officier van justitie in zijn aanklacht over de Internationale spreekt. Dat internationalisme, dat volgens hem reeds weggevaagd is, is sedert dien *sterk in koers gerezen.* Het is de hoop en de verwachting geworden van de regeerders in Oostenrijk. En wanneer de officier van justitie mij verwijt, dat ik in Zwitserland verkeerd heb

MET DE MEEST REVOLUTIONAIRE ELEMENTEN

dan blijkt dat thans de omgang met deze opstandelingen in de allereerste plaats door graaf Czernin wordt gezocht. Het zijn dezelfde elementen, die op het oogenblik in Rusland een vrij grooten invloed uitoefenen, en op welke alle verwachtingen voor een spoedigen vrede worden gebouwd. Ik zeg niet, dat het mij verheugt, dat men zich aan deze mannen vastklampt, evenmin als ik het goedkeuren kan, dat onze Oostenrijksche partijgenooten naar Stockholm gaan. En dat niet omdat zij als internationalisten willen deelnemen aan een internationale konferentie, maar omdat zij als officieele vertegenwoordigers van de soc. dem. partij, samen met de regeeringssocialisten van Duitschland naar Stockholm gaan als de speciale agenten van het departement van Buitenlandsche Zaken. De minderheid in Oostenrijk, die heel klein geweest is in dit land, waar men niet spreken kon, terwijl zij in Duitschland buitengewoon was, *deze minderheid zal in Stockholm niet vertegenwoordigd zijn;* maar dat over haar in Stockholm gesproken zal worden, daarvoor zal uw vonnis zorgdragen en de ware groet uit Oostenrijk aan de konferentie in Stockholm en tevens het ware vonnis over Oostenrijk, *zal het doodsvonnis zijn, dat over mij zal worden uitgesproken.* In de aanklacht wordt beweerd, dat ik geroepen zou hebben: „Weg met het absolutisme! Wij willen den vrede!" Niemand heeft dien roep vernomen. Het is waar, ik wilde demonstreeren voor een vrede zonder schadeloosstellingen zonder annexaties. Maar wanneer ik dit zeven maanden geleden hier in deze zaal zou hebbed gezegd, dan zou men mij een dwaas gescholden hebben, terwijl op het oogenblik een dusdanige vrede een zaak van ernstige overweging voor onze regeering vormt. Verder was ook voor den 21sten Oktober in Oostenrijk geen spoor van grondwettelijk regeeren ontdekken en op het oogenblik staan wij voor de bijeenroeping van het parlement; ook ten opzichte van de noodzakelijkheid daarvan is de openbare meening geheel gewijzigd.

Maar met mijn daad demonstreerde ik ook voor de

REVOLUTIONAIRE TAKTIEK.

Ik ben mijn leven lang een revolutionair geweest. Ik heb de politiek als een middel voor de revolutie beschouwd, en niet de revolutie als een fraze der politiek. Wanneer ik zeven maanden geleden over

een revolutie gesproken had, dan zou men er om gelachen hebben, dat iemand tijdens den oorlog aan een revolutie kon denken en mijn verdediger zou met recht de psychiatrie te baat hebben kunnen nemen. Thans evenwel wordt de Russische revolutie niet alleen in de *Arbeiterzeitung* verheerlijkt, maar ook het *Fremdenblatt* doet mee. Weliswaar zijn de heeren ten allen tijde vol geestdrift voor de vrijheid in het buitenland geweest en zou men zich eerder over het enthousiasme van de *Arbeiterzeitung* moeten verwonderen.

(VERTAALD UIT DE *Berner Tagwacht.*) *Slot volgt.*

Evenredige Vertegenwoordiging

DOOR

B. COLTOF.

(*Slot.*)

Het rapport der Staatscommissie vermeldt nog enkele andere bezwaren tegen het-stelsel Hare; doch het laat onvermeld wat ons voorkomt het hoofdbezwaar te zijn. Het geheele stelsel berust op de volkomen gevestigde individueele overtuiging van iederen kiezer, niet slechts omtrent den in zijn oog meest gewenschten candidaat, maar ook ter zake van de samenstelling van een in rangorde van aanbevelenswaardigheid gestelde reeks van plaatsvervangers. Het politieke leven echter is veel te gecompliceerd, en de massa der politiek weinig ontwikkelde kiezers is sedert het midden der 19de eeuw, toen Hare zijn denkbeelden ontwikkelde, te zeer in aantal toegenomen, om zulk een gedetailleerde keuze van hen te kunnen eischen.

De gemiddelde kiezer van tegenwoordig — uitzonderingen door persoonlijke en plaatselijke omstandigheden bepaald, veranderen niets aan dezen regel — stemt vóór alles op den candidaat eener partij. Dat hij op een *beginsel* stemt kunnen wij helaas niet zeggen; maar evenmin stemt hij een *persoon.* De persoonlijke qualiteiten der tallooze candidaten kunnen door de kiezers eenvoudig niet beoordeeld worden, behalve dan bij enkele uitstekende persoonlijkheden; maar die zijn er slechts zeldzaam, en bij het gros onzer „politici” is het zelfs voor een zeer aandachtig toeschouwer uiterst moeilijk, persoonlijke qualiteiten te ontdekken.

De E. V. moet dus berusten op het feit, dat de kiezers grosso modo zijn verdeeld in volgelingen van een aantal politieke partijen, en dat de politieke strijd niet gaat tusschen personen, maar tusschen

deze partijen. Op deze praemisse berust het hier gekozen lijstenstelsel, dat door de Staatscommissie als volgt wordt omschreven:

„Dit stelsel ontleent zijn naam hieraan, dat iedere politieke partij of andere zich daartoe vormende groep van kiezers, vóór de verkiezing een lijst van candidaten opstelt en inlevert. En het kenmerk van het stelsel is, dat elke uitgebrachte stem in de eerste plaats telt voor de ingeleverde lijst, d.w.z. doet toenemen het aantal stemmen dat beslist over de vraag, hoeveel zetels aan de lijst, d.i. dus aan een partij of een kiezersgroep, zullen worden toegekend. Eerst daarna komt aan de orde de vraag, wie van de op de lijst geplaatste candidaten de toegekende zetels zullen innemen".

De kiezer vindt dus op zijn stembiljet de genummerde candidatenlijsten der partijen, en voor één dier lijsten brengt hij in de eerste plaats zijn stem uit. Van elke partij worden de in de 18 kieskringen, waarin het land wordt verdeeld,[1]) op hare lijsten uitgebrachte stemmen bijeengeteld. Nu komt aan de orde de vraag: hoe het aantal beschikbare zetels moet worden verdeeld tusschen de onderscheidene partijen. Het oorspronkelijke Hare-stelsel is hier weder het meest eenvoudige, maar het minst zuivere.

Volgens dit stelsel wordt het kiesquotient vastgesteld door deeling van het aantal zetels op dat der stemmen. Dit quotient geeft recht op één zetel, en iedere partij krijgt zooveel zetels, als haar stemmental een veelvoud van het quotient bedraagt. Maar dat gaat alleen goed bij mooie ronde getallen. B.v. 100 zetels, 1.000.000 stemmen; het quotient is 10.000, en als elke partij haar stemmental nu maar heeft verkregen in afgeronde veelvouden van 10.000, dan kan de evenredigheid prachtig worden gevolgd. Dat komt natuurlijk nooit voor. Er blijven dus overschotten van stemmen en derhalve onverdeelde zetels. Nu kan men die onverdeelde zetels op verschillende manieren toewijzen, hetzij aan de partijen met het grootste stemmental, hetzij aan die, op wier lijsten de grootste onbenutte overschotten voorkomen. Beide hulpmiddelen zijn ondeugdelijk; het eene geeft te veel aan de groote partijen, het andere kan de evenredigheid in nog erger mate verstoren doordat het

---

[1]) Deze verdeeling heeft zuiver administratieve beteekenis. Zij dient om de candidatenlijsten, waarover gestemd wordt, binnen een bepaalden omvang te houden. Ware het gansche land één kieskring, dan zou iedere lijst 100 namen kunnen bevatten; men denke zich den omvang van een stembiljet, dat bij de veelheid onzer partijen zeker een lijvige brochure zou worden! Alle verdere beteekenis, die de Staatscommissie aan deze „territoriale indeeling" tracht te verbinden, als zou zij den „localen band" tusschen kiezers en vertegenwoordigers bestendigen, is . . . . apenkool. De afgevaardigde wordt immers niet gekozen door de stemmen, in één kieskring op hem uitgebracht, maar door die van het geheele land.

in bepaalde omstandigheden aan een kleine partij een zetel te veel geeft, en het is duidelijk, dat indien een partij op deze wijze b.v. inplaats van één zetel, er twee verkrijgt, de evenredige verdeeling hopeloos verstoord wordt.

Deze moeilijkheid is, vooral wanneer eenmaal het systeem van een vooruit vaststaand aantal zetels is aangenomen, niet geheel te ontgaan. Het is lichtelijk bevreemdend, dat de Staatscommissie in haar rapport absoluut niet doet blijken, of zij bij haar overwegingen ten aanzien van de vraag: vast of variabel quotient (als het quotient vaststaat, varieert het aantal zetels) ook op dit argument, dat zeer sterk pleit voor het vast-quotient-stelsel, heeft gelet.

Is echter eenmaal het andere beginsel aangenomen, dan moet worden erkend, dat de commissie uit de vele uitgedachte systemen, die de bezwaren der verdeeling van het aantal zetels over de partijen trachten te reduceeren, een gelukkige keus heeft gedaan door de aanvaarding van de formule, genaamd naar haar vinder, den Belgischen hoogleeraar Victor d'Hondt.

„Naar deze formule — aldus omschrijft haar het verslag — worden de aantallen stemmen van elke lijst achtereenvolgens gedeeld door 1. 2, 3, 4 enz. De aldus verkregen quotienten worden gerangschikt naar grootte, tot een aantal gelijk aan dat der te vervullen plaatsen. Elk quotient van die reeks geeft aan de lijst waartoe het behoort recht op één zetel.

Het laatste quotient van de reeks is het gezochte gemiddelde. Zooveel malen als dit quotient begrepen is in het aantal stemmen van een lijst, zoovele malen wordt aan die lijst één zetel toegekend."

Een voorbeeld zal de werking van het stelsel verduidelijken. De commissie stelt het volgende:

Uitgebrachte stemmen; 10,000.

Te vervullen zetels: 10.

Aantal stemmen van elke lijst: A 3600.
B 2850.
C 1850.
D 1700.

Hierop toegepast geeft de formule d'Hondt het volgende resultaat:

Lijst A.	Lijst B.	Lijst C.	Lijst D.
3600 [1]	2850 [2]	1850 [3]	1700 [5]
1800 [4]	1425 [6]	925 [9]	825
1200 [7]	950 [8]	616 2/3	566 2/3
900 [10]	712 1/2	462 1/2	425

Van de 10 grootste quotienten, die hier in volgorde genummerd zijn, behooren 4 tot lijst A, 3 tot lijst B, 2 tot lijst C en 1 tot lijst D.

Elk der lijsten verkrijgt dus dit aantal zetels. Men ziet uit het voorbeeld reeds dadelijk, dat de evenredigheid der verdeeling niet altijd even zuiver tot haar recht komt. Immers lijst D met 1700 stemmen en één zetel komt er slecht af vergeleken bij lijst C, die voor hare 1850 stemmen twee zetels verwerft. Maar daaraan is nu eenmaal niets te doen. Volmaakte evenredigheid is nimmer te bereiken; en het aangenomen beginsel (variabel quotient bij een vast aantal zetels) doet de onoplosbare vraag rijzen om een vastgesteld aantal onsplitsbare eenheden (de zetels) te verdeelen over eenige lijsten, waarbij natuurlijk altijd verdeelings-ongelijkheden ontstaan. In het ondervangen van die bezwaren, zoover als mogelijk is, is de formule d'Hondt het best geslaagd. Op den eersten aanblik schijnt de werkwijze volgens deze formule ietwat vreemd en willekeurig. Tot beter begrip nemen wij daarom nog over wat de Staatscommissie ter verklaring ervan zegt:

„De gedachtengang, die ten grondslag ligt aan de formule d'Hondt, is duidelijk. Indien slechts één zetel beschikbaar ware, moest die natuurlijk komen aan de lijst met het grootste aantal stemmen. Dit is in het gegeven voorbeeld lijst A. De tweede zetel moet komen aan de lijst, die daarna het grootste aantal stemmen heeft (B), tenzij de lijst, die reeds een zetel kreeg (A), meer dan tweemaal zooveel stemmen heeft. In dat geval behoort ook de tweede zetel aan haar (A) te komen. Alvorens de tweede zetel kan worden toegekend, moet dus het aantal stemmen van de grootste lijst worden gedeeld door 2. In ons voorbeeld is de helft van het aantal stemmen van lijst A minder dan het geheele aantal stemmen van lijst B. Deze krijgt dus den tweeden zetel. De derde zetel komt aan lijst C, omdat haar totaal aantal stemmen grooter is dan de helft van het aantal stemmen der beide lijsten, die reeds een zetel hebben verkregen. Heeft een lijst reeds twee zetels verkregen, dan ts het noodig, alvorens een verderen zetel toe te kennen, haar aantal stemmen te deelen door 3, ten einde te kunnen nagaan of de lijst, die de 2 zetels heeft, nog een zetel zal krijgen als derden, dan wel of deze zetel aan een andere lijst als eerste of tweede behoort te worden toegewezen. De deeling volgens de formule d'Hondt dient dus om achtereenvolgens, bij de toekenning van iederen zetel, vast te stellen welke lijst daarop recht heeft. Daarbij geldt steeds de regel, dat aan geen lijst een zetel of een zetel meer wordt toegekend, zoolang een andere lijst op een grooter gemiddeld aantal stemmen nog geen zetel heeft."

Wanneer dus overeenkomstig de formule d'Hondt is vastgesteld, op hoeveel zetels elke der in het geding zijnde partijen kan aanspraak maken, rijst een nieuwe vraag: Welke van hare candidaten zijn gekozen? Stel dat de partij, die 80 candidaten stelde, 25 zetels kan bezetten, welke harer candidaten zullen dan daarvoor in aanmerking komen?

Twee methoden staan hier lijnrecht tegenover elkander. De eene wil

de aanwijzing der afgevaardigden geheel aan den wil der kiezers overlaten, die door een nummering der namen de volgorde aangeven, waarin zij de candidaten hunner partij voor een zetel in aanmerking willen doen komen. Dit komt zeer nabij aan het personenstelsel; het ontmoet dezelfde bezwaren en maakt bovendien het vaststellen van den uitslag der verkiezing zeer omslachtig en ingewikkeld.

De andere methode is, de aanwijzing der afgevaardigden te doen geschieden in de volgorde, waarin zij op de lijst zijn geplaatst. De kiezer — zoo redeneert men hierbij — stemt voor een partij en moet zich dus maar neerleggen bij hetgeen de partij heeft vastgesteld omtrent de volgorde der candidaten. Dit is eenvoudig en klaar en gemakkelijk toe te passen. Maar toch voldoet het niet, omdat hierdoor aan de groote ongeorganiseerde kiezersmassa iedere invloed op de keuze hunner vertegenwoordigers wordt onthouden. De samenstelling der candidatenlijsten wordt onder elk stelsel van E. V. een moeilijke zaak van groot belang; een zaak, die niet door plaatselijke organisaties kan worden beslist, maar alleen door hen, die den toestand in het geheele land kunnen overzien; dat zijn dus in de practijk de besturen en leiders der politieke partijen. Laat men dus alleen de volgorde der lijst beslissen, dan wordt feitelijk de aanwijzing der gekozenen (natuurlijk binnen de grens van het aantal zetels, waarop elke partij recht krijgt) uitsluitend in handen gelegd van de leiders der partijen.

Een zoo groote macht in deze handen te geven, vond de Staatscommissie echter bedenkelijk, en zij heeft daarom een systeem aanbevolen, dat tusschen de beide uitersten een middenweg aanwijst. Tot dat doel wordt aan de stem van den kiezer een dubbele beteekenis gehecht. Zij helpt in de eerste plaats het totaal stemmental zijner partij bepalen; zij geldt dus allereerst voor de geheele lijst. Maar de kiezer vindt op zijn stembiljet de volledige candidatenlijsten (in zijn kieskring), met voor elken naam een stemvakje. Hij mag slechts voor één naam een vakje zwart maken, en die stem geldt dan, behalve voor de lijst in haar geheel, ook nog eens afzonderlijk voor den aldus aangewezen candidaat.

Als voorbeeld drukken wij hiernevens af het door de commissie gefingeerd model voor een stembiljet.

STEMBILJET voor de verkiezing van leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, 26 Juni 1919. KIESKRING IX.

1	2	3	5	7
Hoefert. J. F. te Amsterdam	Borel v. Ingelanden J. H. I. te A'dam	Steenwijk, A. v. te Zaandam	Jacobson, G. H. R. te Amsterdam	Hoornhuizen, M. F. te Amsterdam
Tjerk Willinge, B. te Haarlem	Holst Heinsius, K. L. te Haarlem	Strander, A. K. B. te Amsterdam	Vries, K. M. de te Haarlem	Westerduin, W. K. B. te Haarlem
Trouwman, A. C. te Amsterdam	Visscher, G. L. S. te Amsterdam	Hillebrand, B. F. R. te Haarlem	Bergman Hevelsen, A. R. L. te Velzen	Boomgaard, W. F. K. L. te Hilversum
Barnauw, K. W. te Zandvoort	Polleman, A. R. C. F. te Amsterdam	Lingius v. Velzen, H. G. M., Beverwijk	Sloot, M. B. te Amsterdam	Klein van Duinkerken A. F. G. M. van der te Amsterdam
Bosch, A. R. v. d. te Amsterdam	Rebbenhuis, K. L. te Zaandam		Haan, G. M. F. de te Bussum	Vink, A. B. C. te Amsterdam
Jongman, B. K. F. te Amsterdam	Nieuweland, G. H. B. te A'dam	**4**	Nieuwhuizen, S. K. J. te Zaandam	Prinsen, K. L. te Baarn
Stevenaar, H. B. te 's-Gravenhage	Vuurmans, A. G. te 's-Gravenhage	Postma, P. F. te Amsterdam		Wever, M. A. B. C. te Zaandam
Kampen, A. R. v. d. te Zaandam	Janssen, J. te Hoorn	Lier, K. F. van te Amsterdam	**6**	Westrum, G. van te Amsterdam
Spannert, K. L. te Wormerveer	Capellen, A. B. v. d. te Alkmaar	Schellemans, S. P. te 's-Gravenhage	Houten, M. M. van te Leiden	
Wernerhof, A. R. G. te Haarlem	Soeterland, G. I. K. te Amsterdam	Jansenius, F. R. P. te Rotterdam	Ende, K. v. d. te Leiden	

Neem aan, dat op lijst 1 zijn uitgebracht in totaal 6862 stemmen; dat het kiesquotient 1500 bedraagt en de lijst op 4 zetels aanspraak heeft. De stemmen zijn over hare candidaten als volgt verdeeld:

Hoefert	3950
Tjerk Willinge	1620
Trouwman.	115
Barnauw	380
V. d. Bosch	210
Jongman	84
Stevenaar	117
V. d. Kampen	90
Spannert	220
Wernerhof.	76
	6862

Het is duidelijk, dat de beide eersten, die het quotient overschreden hebben, verkozen zijn. Maar hoe nu de andere twee te vinden? Daartoe gaat de commissie tamelijk willekeurig te werk. Zij zegt: Hoefert had om gekozen te worden, 1500 stemmen noodig; hij verkreeg er 2450 meer; die overtollige stemmen dragen wij op een ander over. Eveneens worden overgedragen de 120 overtollige stemmen van Tjerk Willinge. Met de 2570 overtollige stemmen worden nu de stemmentallen van de 2 volgende candidaten (Trouwman en Barnauw) aangevuld, totdat ook zij het kiesquotient hebben bereikt.... Hocus, pocus, pilatus, — de wil der kiezers, aangevuld met deze „overdracht van stemmen", vertoont niets anders dan de wil der partijleiders!

De toedracht van deze goocheltoer is gemakkelijk te doorzien. Boven aan haar lijst plaatst iedere partij haar meest populaire voormannen, op wie de groote massa der aanhangers stemt. En de op hen uitgebrachte „overtollige" stemmen doen dienst om de minder bekende candidaten, *in de volgorde waarin de partijbesturen hen op de lijsten plaatsten*, er door te sleepen. Langs dezen omweg komt de commissie dus toch terug op de groote macht der partijleiders; de voordeur uitgezet, worden dezen door achterdeurtje heimelijk weer binnengelaten.

Dit heimelijke is juist hetgeen ons het meest mishaagt. Met een vrijzinnig en democratisch air zegt men tot den kiezer, dat men hem tot op zekere hoogte een vrije keus waarborgt; maar dit is absoluut niet waar. (Het geval is wel theoretisch te construeeren, dat de kiezers dwars tegen hun partijleiding ingaan en de laatste candidaten der lijst doen verkiezen; maar iedereen begrijpt, dat dit feitelijk niet zal voorkomen; wanneer er een zoo scherp contrast bestaat tusschen leiding en aanhang der partij, zal het gevolg eenvoudig zijn, dat de geheele

lijst minder stemmen krijgt.) Het is dus weer quasi-democratie, waarmede men de kiezers paait.

Laten wij maar ronduit zeggen, waar 't op staat: de kiezers zullen op de vraag: wie hun partij in de Kamer zal vertegenwoordigen, bitter weinig invloed hebben, ofschoon men hun het tegendeel voorspiegelt. Men geeft hun de vrijheid, uit hoogstens 10 candidaten hunner richting (het aantal dat iedere partij in één kieskring mag stellen) een keus te doen; doch men verzuimt hun te zeggen, dat hun stem uitgebracht op X, wellicht de verkiezing kan verzekeren van Y of Z, dien zij juist niet wenschten. Onzes inziens staat dus vast, dat degenen, die de candidatenlijsten samenstellen — en dat zullen, zooals wij zeiden, de partijbesturen zijn — op de keuze der afgevaardigden een zeer overwegenden invloed zullen hebben.

En dit komt ons ook alleszins juist en verdedigbaar voor. Dat de grillige kiezerswil wordt uitgeschakeld, die om allerlei ondoorgrondelijke redenen aan den eenen persoon de voorkeur geeft boven den anderen, die in het eene district een dominee, elders een onderwijzer of een advocaat begeert, schijnt ons slechts een voordeel voor het peil der politiek. En wie een democratisch tegenwicht verlangt tegen deze onvermijdelijke machtsvergrooting der partijbesturen, zoeke dit niet in een valsche voorspiegeling van kiezersmacht, doch versterke de politieke scholing en het democratisch inzicht van de leden der politieke organisaties. Wij begrijpen echter, dat men deze conclusiën niet kan verwachten van een commissie, waarvan de heer Vliegen het meest geavanceerde lid was; men leest nu eenmaal van distelen geen vijgen.

* * *

Het onderwerp der evenredige vertegenwoordiging is met deze korte uiteenzetting van enkele hoofdzaken allerminst uitgeput. Behalve de samenstelling van de overige vertegenwoordigende lichamen (gemeenteraden, provinciale staten, Eerste Kamer) zijn er nog tal van onderwerpen, die bespreking zouden vragen, zoo ons doel ware een votledige studie te geven van de techniek van het stelsel. De regeling van de candidaatstelling en van de stemming, de verbinding en groepeering der lijsten, de instelling der stembureau's, de gevolgen ten aanzien van de cumulatie van ambten en nog meer andere punten zouden ons tot nadere beschouwing aanleiding kunnen geven.

Doch wij hadden ons slechts de taak gesteld, de gevolgen van de E. V. te onderzoeken met betrekking tot de samenstelling van de Tweede Kamer. Voor dit beperkte doel kunnen wij voorshands met bovenstaande schets wel volstaan.

De E. V., dit is het eerste wat te constateeren valt, ontneemt den grond aan de stembus-verbonden, zooals wij die thans kennen. Het

doel van die verbonden is, door samenwerking van partijen de meerderheid te behalen in districten, waar ieder dier partijen op zich zelve slechts een minderheid vormt. Die verbonden met hun openlijk geschacher in politieke beginselen hebben er niet weinig toe bijgedragen om al wat „politiek" heet, in groote kringen in miscrediet te brengen; zij zijn een voorname oorzaak van den tegenzin jegens de parlementaire politiek.

Intusschen moeten wij waarschuwen tegen overdreven verwachtingen, hieraan vast te knoopen. De heer Albarda heeft bij de behandeling der Grondwetsherziening juichend uitgeroepen, dat de E. V. den weg vrij maakte voor een principieele politiek. Niets is minder waar; wij zullen het straks aantoonen. Maar de E. V. zal den *openlijken* handel in politiek en kiezers verminderen; zij is als de kapitalistische „zedelijkheidswetgeving", die ter wille van preutschen schijn de ontucht van de straat verjaagt, om haar in het verborgene des te beter te kunnen begunstigen.... Zoo jaagt ook de E. V. het stemmenschacheren van de straat, de „man in the street" zal het niet meer zoo duidelijk zien; hij wordt weer bedrogen met den schijn van „waarheid in de politiek", om zijn belangstelling in de politiek, zijn actieve belangstelling in het doen en laten van den imperialistischen staat opnieuw gaande te maken.

Dat de E. V. niets principieels in de politiek brengt, is voor ieder begrijpelijk. Het is, vooral onder den invloed van algemeen kiesrecht en stemplicht, absoluut onmogelijk te voorzeggen, hoe de machtsverhouding der partijen zal worden. Slechts enkele veronderstellingen kunnen met een vrij groote kans van waarschijnlijkheid worden gedaan. Men kan b.v. wel aannemen, dat de Roomsch-Katholieke fractie zal versterkt worden; ook zal wellicht de liberale middenfractie er wel bij varen; mogelijk ook de S. D. A. P.

Het nieuwe parlement zal dus eenige vrij sterke groepen bevatten, die echter geen van alle talrijk genoeg zullen zijn om uit eigen kracht een regeering in stand te kunnen houden. Terwijl dus de stembusverbonden verdwijnen, zal met des te meer klem de noodzakelijkheid bestaan van de *politieke coalities.* Wederom bezondigt de imperialistische Grondwetsherziening zich derhalve aan valschen schijn van democratie. Den kiezers, het volk, wordt het voorgesteld, alsof zij nu nooit weer tegen hunne beginselen in behoeven te handelen. Maar als de stemming achter den rug is, dan gaan de partijen handelen en konkelen op nog erger wijze dan te voren.

Nog erger dan te voren. Want de E. V. dwingt met nog veel meer klem, dan thans reeds door de omstandigheden wordt geboden, tot politieke coalitie-vorming. Immers de kans voor een minderheid om binnen korten tijd meerderheid te worden, of de kans voor een zwakke

meerderheid om zich bij herstemmingen of na-verkiezingen (die beide wegvallen) te versterken, is buitengesloten.

Het is uiterst moeilijk om met zelfs maar geringe kans van waarschijnlijkheid een voorspelling te wagen omtrent den aard en de samenstelling van de in het nieuwe parlement te wachten coalities. Een drietal omstandigheden werkt samen om in dit opzicht iederen blik in de toekomst te belemmeren. In de eerste plaats het algemeen mannenkiesrecht, dat een paar honderdduizendtallen nieuwe kiezers tot de stembus zal roepen. Niemand weet, hoe zij zullen stemmen. Hetzelfde is het geval met het evenzeer groote aantal kiezers, die uit onverschilligheid of om andere redenen nimmer stemden, doch daartoe nu gedwongen zullen worden. Het zou al heel merkwaardig zijn, als deze twee zeer groote groepen over de bestaande partijen hun stemmen zouden blijken te verdeelen in dezelfde verhouding, waarin dit bij de laatste stemmingen heeft plaats gevonden.

Maar de meest onzekere factor is eigenlijk het kiezerscorps, dat nu reeds stemgerechtigd is en van zijn kiesrecht gewoon was gebruik te maken. De stembusverbonden zijn immers de oorzaak, dat de uitslag der stemmingen volstrekt geen beeld gaf van de werkelijke grootte der partijen. Het is b.v. bekend, dat tienduizende Roomsch-Katholieken jaar-in, jaar-uit trouw stemden op Protestantsche coalitie-candidaten, zonder dat dezen van hun zijde een evenredigen wederdienst bewezen. Hoe de werkelijke partijverhoudingen in het tegenwoordige kiezerscorps zijn, is absoluut onbekend en kan door geen statisticus worden berekend.

Neemt men deze verschillende factoren bijeen, dan zal men willen toestemmen, dat het verrassend zou zijn, indien het parlement in zijn nieuwe samenstelling veel overeenkomst zou vertoonen met het tegenwoordige. Van de nieuwe verhoudingen in getalsterkte der verschillende Kamerfracties zal het goeddeels afhangen, of de bestaande politieke verbonden ongewijzigd zullen blijven bestaan. De strijd om de uitwerking van art. 192 der Grondwet, de strijd om de subsidies voor de clericale school en de strijd om het in art. 192 opgenomen beginsel der „financieele gelijkstelling" ook tot het middelbaar en hooger onderwijs uit te breiden, zullen nog wel voldoende cement opleveren om de Protestantsch-Roomsche coalitie momenteel bijeen te houden. Maar men vergete niet, dat feitelijk de schoolquaestie geen punt van verschil meer is tusschen de burgerlijke rechter- en linkerzijde. En ook de Dood verricht zijn werk als vredestichter tusschen deze vijandelijke kampen, doordat hij de meest verharde strijders, wier persoonlijkheid een sta-in-den-weg vormde voor toenadering, uit het parlementaire strijdperk terugroept. Talma, Tydeman, Borgesius, — wie

zullen hen volgen? Hun verdwijning beteekent het overbruggen van even zoovele onverzoenlijke tegenstellingen.

Kortom, de E.V., in het licht van deze bijkomende omstandigheden gezien, opent de mogelijkheid (nogmaals: niemand kan zeggen, hoe groot de kans op hare verwezenlijking is) van een nieuwe partijgroepeering. Troelstra en Marchant droomen zich reeds als leiders van een groot burgerlijk democratisch blok.

Zal deze nieuwe coalitie de politiek wellicht in nieuwe banen leiden? Zouden wij waarlijk kans hebben, een tijdvak van burgerlijke democratie tegemoet te gaan? De vraag stellen is wel tevens haar beantwoorden. Deze burgerlijke democratie komt een halve eeuw te laat. En bovendien heeft zij, om dit nog maar zoo onzekere uitzicht op heerschappij te koopen, bij deze zelfde grondwetsherziening en bij menige andere gelegenheid zoo vernederend zich aan het imperialisme moeten onderwerpen, heeft zij haar karakter — zoo zij dit ooit heeft bezeten! — zoozeer moeten verloochenen, dat zij als democratie reeds heeft afgedaan; zonder te strijden roemloos is ondergaan. Het eenige wat zij zal vermogen is, gedurende eenigen tijd de belangstelling der arbeiders gaande te maken; hen van den revolutionairen klassestrijd af te leiden ten behoeve van een spiegelgevecht om schijn-democratie.

Summa summarum: Het domme volk wordt blij gemaakt met een democratischen schijn;

zijn belangstelling in het parlement en in den imperialistischen staat tracht men te vergrooten;

de regeering krijgt tegenover zich een parlement, dat nog meer stabiel is dan voorheen en waarmede zij werken kan ter meerdere eer en profijt van het kapitaal;

de continuïteit der op grond van politieke overeenkomsten tot stand gekomen regeering wordt verhoogd en daardoor wordt hare macht nog grooter dan thans.

Wij willen overigens billijk zijn. Tegenover dit alles, dat de E. V. op de wijze waarop — en onder de omstandigheden waarin zij tot stand komt, stempelt tot een maatregel met een imperialistisch karakter, staan lichtpunten, die de aandachtige lezer meerendeels reeds zal hebben opgemerkt in onze beschouwing. Nog één willen wij ten slotte — last not least — vermelden. Bij inspanning van alle krachten zal de E. V. wellicht den weg banen voor den eersten revolutionair-socialistischen afgevaardigde.

En nu zijn wij niet zulke aanbidders van een parlementszetel, dat wij ter wille daarvan de vijandige strekking van den maatregel zouden voorbijzien. Maar wij kunnen niet nalaten onder de aandacht te brengen, dat één revolutionair strijder in de Tweede Kamer den imperialistischen

opzet van heel dit complex van constitutioneele hervorming voor een aanmerkelijk deel in zijn tegengestelde zou doen verkeeren. Het zal van den ernst en de energie van de revolutionairen in den lande afhangen, of de imperialistische strevingen zullen doorkruist worden door hun wil; en in zoover is de E. V. een onverdeeld goed, dat zij voor ons de verkiezingen zal maken tot een zuiveren en niet te vervalschen graadmeter van het peil van eendracht en inzicht, waartoe de revolutionairen van iedere richting in dit land zijn gekomen.

Twee natuuronderzoekers in de maatschappelijk-geestelijke strijd.

DOOR ANT. PANNEKOEK.

III. De warmteleer.

Wij hebben reeds opgemerkt dat de maatschappelijke ontwikkeling sinds het midden van de 19de eeuw, de opkomst van het proletariaat als strijdende klasse, de teruggang van het oude liberalisme, de koncentratie van het kapitaal tot een soort nieuw-feodalisme, en eindelijk de groei van het imperialisme met zijn hernieuwing der absolutistisch-militairistische tendensen alle tesamen geleid hebben tot een reaktie op geestelijk en intellektueel gebied. Wetenschappelijk trad dit verschijnsel op als reaktie tegen de natuurwetenschappelijk-materialistische wereldbeschouwing als uiterste konsekwentie van het door de natuurwetenschap bepaalde anti-religieuze denken. In tal van theorieën en uitingen van geleerden uit de 2de helft van de 19de eeuw treedt deze geestesrichting te voorschijn. Het eerst en het sterkst op het gebied van de biologie, de levensleer, en de daarmee verwante afstammingsleer; hier waren de natuurkundige verklaringen van leven en levensvormen pas zoo heelemaal in hun begin, dat het niet moeilijk viel, hun onvolkomenheid aan te wijzen en te zeggen, dat alle pogingen, om het leven en de ontwikkeling der levende wezens „mechanisch" (bedoeld werd: uit fysische en chemische wetten) te verklaren, mislukt waren — zoodat men het zonder geheimzinnige, boven- of buitennatuurlijke inwerkingen niet stellen kon. Eerst gaandeweg, nadat deze beschouwingswijze vaste voet gewonnen had, werd zij uitgebreid tot gebieden, waar tot nog toe (sinds Kant) het strenge moeten had geheerscht.

In de geschriften van Kohnstamm zien wij nu een poging, hetzelfde voor de fysika te doen. Daar zijn denkbeelden, in populaire werken

en voordrachten verbreid, in de laatste tijd veel aandacht trekken[1]) is het noodig, hun grondslagen te onderzoeken en te zien, in hoeverre zij al of niet houdbaar zijn. Daartoe is echter noodig, de hoofdzaken van dat belangrijke deel van de fysika in het kort weer te geven, waarop zijn beschouwingen steunen, en dat hij zelf in zijn werkje „Warmteleer" gepopulariseerd heeft.

De grondwet van de 19de eewsche natuurkunde, de wet tot behoud van arbeidsvermogen, leert, dat geen arbeidsvermogen of energie kan vernietigd worden, maar alleen van de eene vorm in de andere kan overgaan. Aantrekkingsenergie wordt bewegingsenergie (bij een vallend lichaam), bewegingsenergie wordt warmte (wrijving); warmte wordt bewegingsenergie (in een stoommachine); chemische energie wordt elektrische (in een galvanisch element), die weer tot warmte of mechanische energie wordt, warmte wordt aantrekkingsenergie (omhoogstijgende waterdamp) enz. Alle natuurverschijnselen, in hun veelvuldige rijke eindelooze wisseling, zijn niets dan een onbegrensde reeks van gedaantewisselingen der energie.

Uit de studie van de stoommachines werd echter nog *een tweede hoofdwet* gevonden, die, op de wijze als ze door Clausius een halve eeuw geleden geformuleerd werd, niet minder belangrijk is dan de vorige. De wisselingen der energie gaan niet in alle richtingen voortdurend heen en terug; ze gaan in één bepaalde richting. Mechanische en andere energie kan vanzelf, zonder dat er iets verder verandert, in warmte overgaan. En warmte kan vanzelf, zonder dat er iets verder verandert, van een warmer lichaam naar een kouder overgaan. Maar niet omgekeerd. Vanzelf kan warmte niet uit een koudere naar een warmere toestand overgaan. Wel kan warmte in mechanische energie omgezet, dus het tegennatuurlijke proces verwezenlijkt worden (in de stoommachine), maar alleen doordat tegelijk als kompensatie een andere hoeveelheid warmte van warme staat naar koude staat overgaat. Daarom is een stoommachine een onekonomisch instrument: van de opgewekte warmte uit de kolen wordt op zijn best 15% als mechanische kracht bruikbaar, terwijl de rest ongebruikt in het kondensorwater wegvloeit. De natuurkundigen drukken deze wet uit als *wet der entropie*: bij alle verandering in de wereld kan de entropie alleen maar grooter, en nooit kleiner worden. Entropie zou men kunnen noemen de warmte hoeveelheid, maar gemeten naar haar graad van definitiefheid, als dat woord veroorloofd is: een warmtehoeveelheid is meer definitief

---

[1]) Zoo werd onlangs op de 10de jaarvergadering van de „Vereeniging voor Wijsbegeerte" door de feestredenaar Dr. W. Meijer uit Kohnstamm's onttroning der natuurwet gekonkludeerd, dat de natuurwetenschap haar eigen bankroet verklaarde.

en telt voor een grooter bedrag mee in de entropie, naarmate zij in een kouder lichaam zit. Ontstaat warmte uit bewegingsenergie, dan neemt deze entropie toe; gaat een warmtehoeveelheid uit een warmer naar een kouder lichaam, dan neemt de entropie weer toe. Gaat omgekeerd warmte in bewegingsenergie over, dus zou de entropie afnemen, dan kan dat alleen, als tegelijk zooveel warmte uit een warmere naar een koudere staat overgaat, dat de entropie in haar geheel ten minste precies gelijk blijft.

Deze wet zegt dus, dat alle werkingen in de natuur te samen genomen in één bepaalde richting, die van toenemende entropie, moeten loopen. De geheele wereld heeft dus een *ontwikkeling in een bepaalde richting.* Wij wisten dit als ervaringsfeit voor de gewone levensprocessen al lang: elk levend wezen groeit uit een kiem als jong wezen op, wordt oud en sterft, terwijl zijn nakomelingen volgen. De 19de eeuw heeft *de ontwikkelingsleer tot allesbeheerschende grondslag van elk gebied van menschelijke ervaring* gemaakt: de kosmos, de aardbol, de levende wereld op aarde, de menschelijke maatschappij, het menschelijk denken zelf: overal kennen wij de de voortschrijdende ontwikkeling in één richting. Gaan wij nu tot steeds eenvoudiger verschijnselen, bestanddeelen, stoffen en krachten terug, van maatschappij tot individu, van levensverschijnselen tot chemische en fysische verschijnselen, dan vinden wij als grondslag van deze algemeene ontwikkeling de wet van Clausius, die dit alles tot een fysische wet samenvat en in één eenvoudige wiskundige formule uitdrukt.

Hoe laat zich echter zulk een wet verklaren? Of, juister uitgedrukt, kunnen wij deze ontwikkelingswet tot eenvoudiger, meer voor de hand liggende en begrijpelijke verschijnselen terugbrengen? Hier deed zich nu een eigenaardige moeilijkheid voor. De natuurkundige brengt het geheele samenstel der wereld terug tot deeltjes, die zich bewegen en tegelijk allerlei krachten op elkaar uitoefenen — dit is de zoogenaamde „mechanische" wereldbeschouwing. En met deze mechanische wereldbeschouwing scheen nu de ontwikkelingsleer volkomen in strijd te zijn. Alle mechanische inwerkingen der deeltjes op elkaar — zoover er niet door wrijving warmte bij ontstaat — hetzij zij voortloopen, of elkaar aantrekken of afstooten, of tegen elkaar botsen, kunnen evengoed in tegengestelde richting loopen. Kon men alle bewegingen der deeltjes op zeker oogenblik door een tooverslag omkeeren, dan zou er eigenlijk in wezen niets veranderd zijn; maar dan zouden ze allen precies de weg terugloopen, die ze gegaan zijn; en al wat vroeger met hen gebeurd is, zou in omgekeerde volgorde terugkomen. De wereld kon dus net zoo goed in tegenovergestelde richting veranderen als ze nu doet en zij zou er precies dezelfde om zijn. Maar dit wordt nu juist door de wet

van Clausius en de ontwikkelingsleer ontkend: het is onmogelijk en ondenkbaar dat de wereld in tegengestelde richting kan veranderen, dus dat alles in de wereld terug zou loopen. Het is onmogelijk en ondenkbaar, dat uit rook, vlammen en vuur het stuk hout terugkomt, dat uit een lijk een levend mensch, uit een oude man een kind ontstaat. Er is een bepaalde richttng van ontwikkeling. Dan is dus een mechanische natuurverklaring onmogelijk, want het is onmogelijk dat de wet der entropie te verklaren uit deeltjes, die tijdens hun beweging enkel mechanische krachten op elkaar uitoefenen.

Zoo scheen het. En toch is het aan de Duitsche natuurkundige Boltzmann gelukt deze schijnbaar tegenstrijdige dingen te verzoenen en de ontwikkelingsleer, de wet der entropie, in de mechanische wereldbeschouwing op te nemen. Daartoe moest hij het meest eenvoudige geval nemen, dat zich liet denken; gelukte het daarbij, de ontwikkeling in èèn richting te krijgen uit deeltjes, die enkel mechanische krachten op elkaar uitoefenen, dan was daarmee de zaak principieel beslist en de tegenspraak opgeheven.

Hij nam daarom een ruimte, met een of ander gas gevuld, waarin de kleine deeltjes, de molekulen, los van elkaar voortvliegen, telkens tegen elkaar botsen, en, als ze vlak bij elkaar zijn, ook eenige aantrekking op elkaar uitoefenen. Deze bewegingen konden precies evengoed in omgekeerde richting plaats vinden; het bleef er hetzelfde gas om. Is deze gasmassa overal even warm, dan verandert er niets aan; alles is in evenwicht. Indien echter in deze gasmassa een ongelijkheid bestaat: b.v. aan de eene kant is zij warm, aan de andere kant koud, dan zal men een verandering waarnemen, die in een bepaalde richting gaat: de warmte verspreidt zich uit de warmere helft gelijkmatig over de geheele massa. Een omgekeerde verandering: dat een overal even warme gasmassa zich scheidt in een koudere en een warmere helft is volgens de wet der entropie onmogelijk en ondenkbaar. Wat gebeurt daarbij nu met de molekulen? Wat wij als warmte waarnemen, is snellere beweging van deze deeltjes; de snellere deeltjes uit de warme helft vliegen tusschen de andere door, vermengen zich met deze, botsen er tegen en deelen zoo hun grootere snelheid aan hen mee, totdat overal eenzelfde gemiddelde snelheid heerscht. Door de beweging en en de botsingen vindt menging en gelijkmaking plaats; alle verschillen worden uitgewischt. De verandering is dus steeds in de richting van menging, opheffing der ongelijkheden, terwijl een tegengestelde verandering ontmenging, ongelijkmaking zou beteekenen. Hier ziet men, hoe het mogelijk is, dat in een mechanisch stelsel toch slechts een verandering in één bepaalde richting kan voorkomen. Natuurlijk alleen, wanneer wij de massa als één geheel zien en de gemiddelde snelheid

ergens in die massa als hoogere of lagere temperatuur meten. Konden intelligente mikroskopische wezentjes zich tusschen die molekulen posteeren en elk apart zien voorbijvliegen, sneller of langzamer, dan zouden zij een eindelooze wisseling zien van verschijnselen dáár, waar de menschen verklaren, dat niets verandert; zij zouden als mechanische, omkeerbare bewegingen behandelen, zonder van een verandering in bepaalde richting te spreken, waar de menschen warmte van een warmer naar een kouder deel zien vloeien; voor hen zou de de wet der entropie niet bestaan.

Daarmee is nu wel begrijpelijk gemaakt, *dat* in zulk een massa heen en weer vliegende en botsende deeltjes de richting der verandering steeds naar de menging en gelijkmaking en niet naar de ontmenging en het verschillend worden gaat. Maar er is nog niet verklaard, *hoe* en *waarom* dit zoo moet zijn. Boltzmann doet dit aldus. Elk molekuul kan allerlei bewegingen en allerlei plaatsen hebben: het kan evengoed wat meer dan de gemiddelde als wat minder dan de gemiddelde snelheid hebben, het kan evengoed naar links als naar rechts gaan; en wanneer wij bij elk molekuul achtereenvolgens telkens een andere beweging en plaats denken, krijgen wij een bijna eindeloos aantal kombinaties, waarvan elk een andere toestand van het gas voorstelt. Tellen wij nu, hoeveel er daar bij zijn, waarbij de gemiddelde snelheid in alle deelen zoo goed als dezelfde is, en ook hoeveel er bij zijn, waarbij aan de eene kant de gemiddelde snelheid anders is dan de andere, dan blijkt het tweede aantal onnoemelijk klein te zijn in verhouding tot het eerste. De grootst mogelijke wanorde en regelloosheid is regel, elke bepaalde geordendheid is uitzondering. Wij zeggen dan, dat het eerste geval, de ongeordende gelijkmatigheid, veel *waarschijnlijker* is, dan het andere. En daarom zal, bij de voortdurende wisseling in snelheid en plaats van elk molekuul, de toestand oneindig veel malen meer van geordendheid naar ordeloosheid veranderen, dan omgekeerd. Men denke zich als voorbeeld een bus met overigens geheel gelijke zwarte en witte korreltjes; schudt men telkens de bus en kijkt men, hoe ze verdeeld zijn, dan zal men ze onnoemelijk veel meer keeren gelijkmatig door elkaar verdeeld vinden dan kleur bij kleur verzameld; de waarschijnlijkheid van een gelijkmatig vermengde toestand is veel grooter dan die van een ongelijkmatige, geordende. Het schudden brengt steeds waarschijnlijker toestanden te weeg; het schudden bewerkt menging en niet ontmenging. Kijken wij na elken stoot, dan kan het wel voorkomen, dat eens een toestand ontstaat, die iets minder vaak voor zou komen, dan de vorige; maar na vele schuddingen gaat het toch steeds weer in de richting van de vaker voorkomende, dus waarschijnlijker toestanden, Leggen wij de

korrels in het begin geordend in de bus, b.v. de witte onder en de zwarte boven, dan zal door het schudden steeds grooter menging optreden. Leggen wij ze geheel ordeloos in de bus, dan zal het ordeloos blijven; het zou kunnen zijn, dat ééns na millioenen of trillioenen schuddingen een sterke ontmenging en ordening intrad; maar voor de praktijk heeft deze kleine kans geen beteekenis. Zoo gaat het ook met de molekulen van een gas; een ontmenging is theoretisch denkbaar, maar met een kans van één op een getal van een onnoemelijk aantal cijfers.

Boltzmann vindt dan ook, dat er een nauwe samenhang bestaat tusschen wat de natuurkundige de entropie noemt en wat de wiskundige de waarschijnlijkheid van een toestand noemt. En hij drukt het ontwikkelingsprincipe, de wet der steeds toenemende entropie aldus uit: alle ontwikkeling is een verandering naar meer waarschijnlijke toestanden toe. *De natuur ontwikkelt zich van onwaarschijnlijker naar steeds waarschijnlijker toestanden.*

IV. KOHNSTAMM'S ONTTRONING DER NATUURWET.

Op deze natuurkundige leer berust nu de gedachtengang, die Kohnstamm tegen de oude natuurwetenschappelijke wereldbeschouwing in het veld voert. En wel met twee argumenten: het eene betreft het wezen van de natuurwetten, het andere de vraag naar de oorsprong der wereld.

Sinds Newton, zegt hij in § 82 van zijn Warmteleer, werd het begrip natuurwet opgevat als regel zonder uitzondering, als regel, die met één uitzondering onmiddellijk vervalt. „Deze beschouwingen, het geheele vraagstuk der causaliteit, dat in de ontwikkeling van het philosophisch denken ten nauwste met het begrip van natuurwet samenhangt, zullen herzien moeten worden, wanneer men buiten den engeren kring van vakgenooten de beteekenis van Boltzmann's onderzoekingen meer en meer gaat begrijpen". Wel zijn er onwrikbare regels zonder uitzonderingen, nl. de mechanische en de electro-magnetische wetten; maar alle wetten, die voor uit molekulen bestaande lichamen gelden, laten uitzonderingen toe. „Die uitzonderingen zullen uiterst zeldzaam zijn, maar zij zijn mogelijk, ja op den duur noodzakelijk". De moderne natuurwetenschap heeft „de absolute geldigheid van bijna al haar regels moeten opofferen".

„Zeer merkwaardig is de toepassing dezer denkbeelden op het begrip „wonder", dat een zoo groote rol gespeeld heeft in het door de natuurwetenschap beïnvloede denken. . . . . Al onze ervaring heeft betrekking op lichamen, uit molekulen opgebouwd; zij leert ons derhalve nooit regels kennen, die niet overtreden *kunnen*

worden .... Op den duur (zal) elk van die andere regels overtreden *moeten* worden. De deterministische wereldbeschouwing, die op vele gemoederen een zoo machtigen invloed oefende, dankte dien invloed zeker voor een niet gering deel aan den kosmos, dien zij schiep, aan het gevoel van betrekkelijke veiligheid, dat zij waarborgde. Er kon in de wereld niets geheel onvoorziens plaats grijpen, het wereldgebeuren geschiedde volgens bekende wetten, het wonder was gebannen. De theorie van Boltzmann doet deze illusie vervliegen: .... Niet ondanks, maar ten gevolge van die mechanische gedetermineerdheid (nl. der molekulaire bewegingen) wordt elk „wonder' in den zin van „uiterst bevreemdende gebeurtenis" mogelijk. Dat wat stof en rook en vlammen zich samenvoegen tot een mensch (de omkeering van een verbranding), het is volgens de strenge natuurwetenschap niet onmogelijk, slechts onwaarschijnlijk en elke sekunde staan wij, *juist tengevolge der gedetermineerdheid der moleculaire bewegingen*, aan dergelijke wonderen bloot."

En in een noot voegt de schrijver hieraan toe:

„Natuurlijk is dit slechts één der zijden van het „wonder"vraagstuk. Een gansch andere zijde is de religieuze of ethische beteekenis van het wonder. Voor het al of niet religieus relevant zijn van het wonder is het natuurlijk niet voldoende, dat de gebeurtenis volkomen onverwacht is, maar zij moet op de een of andere wijze zedelijken zin hebben. Het „wonder" moet op de een of andere wijze met de geestelijk-zedelijke geaardheid van hem, die het doet of ondergaat, in verband staan. Maar daarmede komt men op het gebied der waardebeoordeelingen, waarvan elke natuurwetenschappelijk onderzoek zich zoo zorgvuldig mogelijk moet onthouden. Op die zijde gaan wij hier dan ook volstrekt niet in."

Natuurlijk, in een populair natuurkundig werk, voor het groote ontwikkelde publiek bestemd, is al te direkte propaganda voor een christelijke wereldbeschouwing niet op zijn plaats. Het is ook niet noodig, want deze paar uitlatingen zijn voor het doel voldoende. Hun doel en hun strekking is de ontzenuwing van de argumenten, waarmee in een vorige periode de nieuwe natuurkundige wereldbeschouwing de godsdienst bestreed. De moderne groeiende godsdienstigheid der bourgeoisie wordt bevorderd tot de rang van hooger inzicht, wanneer het toen zegepralende materialisme nu in al zijn kortzichtige zwakheid wordt tentoongesteld.

Dat de bedoeling is, om ten bate van orthodox-christelijke opvattingen, uitdrukkelijk en beslist het begrip wonder op nieuwe grondslagen te vestigen, is nauwlijks aan te nemen. Een wonder is natuurlijk nog iets meer dan een „uiterst bevreemdende gebeurtenis"; dezulken zijn honderden malen voorgekomen en komen voortdurend voor. In het begrip wonder zit altijd de doorbreking van de overigens

geldende natuurwetten of regels. Maar als Kohnstamm nu aanwijst, dat zulke doorbrekingen, zulke wonderen nu en dan moeten plaatsvinden, zou de christelijke wereldbeschouwing daar wel iets aan hebben? Het wonder volgens de fysika niet meer onmogelijk! het klinkt verleidelijk als verzoening van geloof en wetenschap. Maar het bijzondere van Jezus' wonderen ligt toch juist daarin, dat zij een openbaring van zijn bovennatuurlijke persoonlijkheid en macht zijn; en dit valt weg, ais zij in overeenstemming zijn met de strenge natuurwetten. Een geloovige geleerde, die verklaren zou: dat Jezus een doode opwekte tot leven, streed niet tegen de gewone loop der natuur, want ééns op trillioenen malen moet deze gewone loop eventjes omkeeren en dat gebeurde toen juist — zou hij zich niet even belachelijk maken als de theoloog uit de oude tijd, die het wonder van de bruiloft te Kana verklaarde, doordat Jezus als handig goochelaar stilletjes wat roodmakend poeder in het water gooide?

Een modern geleerde van de richting van Professor Kohnstamm moet dus in zijn fysiko-theologie noodzakelijk vaag en negatief blijven. Hij kan niet veel meer doen — en dat is ook voldoende — dan antikritiek op de oude natuurwetenschappelijke kritiek der godsdienst leveren en de kortzichtigheid van het oude natuurdeterminisme aantoonen. Maar daarmee toont hij slechts, hoe zijn eigen geest nog geheel in de beperktheid van deze oude opvatting bevangen is. Hij toont daarmee, hoe de verheldering en de verandering in opvatting van het begrip natuurwet — eerst door Dietzgen in zijn algemeene onthulling van het wezen van alle kennis, later door Kirchhof, Mach e. a. in gedetailleerde uitwerking op het gebied der natuurkunde zelf — hem geheel onbekend is gebleven. Een doode nog eens dood willen slaan met ondeugdelijker wapens dan die hem neergeveld hebben, toont gemis aan begrip, wat daarvan de kracht en de zwakheid was.

Een natuurwet is geen wet, waaraan de natuur moet gehoorzamen, maar een regel, door ons verstand uit de verschijnselen geabstraheerd. Alle wetenschap, als zuiverste geesteswerkzaamheid, is systematiseeren en ordenen; zij bestaat in het zoeken van het algemeene, de regelmaat, in de konkrete verschijnselen. De wereld der verschijnselen is oneindig veelvuldig en gevarieerd, altijd nieuw, altijd anders; als een eeuwig vlietende stroom trekt zij onze geest voorbij. De geest zoekt het algemeene, gemeenschappelijke in elke groep van verschijnselen en vormt daaruit begrippen, regels oorzaken, wetten. De wet als zoodanig is een abstrakte formule, star en hard, strak en eenvoudig; zij is daarom uitteraard absoluut en zonder uitzondering, omdat zij abstrakt is. Naarmate zij volkomener, algemeener en abstrakter wordt — want er zijn allerlei overgangen, vanaf regels, die dikwijls of gewoonlijk

opgaan, tot de onwankelbaarste, meest vaststaande natuurwetten toe — krijgt zij steeds meer de onaantastbaarheid van een wiskundige stelling. De wiskundige stellingen zijn óok uit de ervaring getrokken — dat blijkt, als men de kinderen leert rekenen — maar deze ervaring ligt zoo klaar voor de hand in ieders bewustzijn, dat het lijkt, of zij enkel door abstrakt denken verkregen zijn; de abstraktie ziet van alle veelheid der praktijk af, waar voorwerpen zich vereenigen en splitsen, en houdt de zuivere wiskundige stelling over; deze is dan absoluut juist, omdat zij een abstrakt produkt van de hersenen is; zij kan door geen ervaring weerlegd worden, omdat bij elke ervaring die tegen haar strijdt, een bijzonder verschijnsel als storing wordt aangenomen (1 druppel + 1 druppel = 1 druppel; 1 glas + 1 glas = vele stukken). Gaan wij iets verder, naar minder bekende ervaringen toe, dan komen wij tot mechanische principes, die eenmaal (in betrekkelijk nieuweren tijd) ontdekt moesten worden als doelmatige abstrakties, en die toch voor ons haast de vaste zekerheid van wiskundige waarheden hebben (zoo de wet der traagheid). Zoo zal geen natuurkundige, door welke ervaring ook, geschokt worden in zijn zekerheid omtrent de wet tot behoud van het arbeidsvermogen; ziet hij een verschijnsel, dat er niet mee uit komt, dan bewijst dat voor hem, dat er nog een onbekende kracht of energie bij in het spel komt, want de wet staat voor hem vast als een denknoodzakelijkheid a priori. Zoo staat het ook met de wet van de entropie. De verschijnselen konden die zekerheid niet geven, omdat zij nooit de werking van één wet zuiver laten zien; wij stellen die zekerheid, die algemeen-geldigheid vast als scheppers van de regel, omdat ons doel, de wereld met onze geest te omvatten, alleen bereikbaar is, door eerst zulke regels vast te stellen en al wat afwijkt, in nieuwe regels te begrijpen. De ervaring leidt ons in het vaststellen, welke wetten en regels het doelmatigst zijn, om de verschijnselen kort en volledig te beschrijven. Maar dat zij absoluut gelden, ligt aan ons, of juister nog — want het is geen willekeur — het ligt aan de natuur van onze geest, die tot starre, absolute abstrakte regels samenvat, wat de zintuigen als een konkrete stroom van oneindig-veelvuldige verschijnselen waarnemen. Alle natuurwet is gegeneraliseerde ervaring, door ons verstand tot een aprioristisch vaststaande wet omgevormd.

De vraag of deze wet nu werkelijk in de natuur voorhanden is, moet met ja en neen beantwoord worden. Ja, in zooverre het algemeene, gemeenschappelijke in elk bijzonder geval zit; neen, in zooverre alleen het konkrete, bijzondere werkelijkheid is en de wet slechts als abstratie in ons hoofd bestaat. Hoe kan men dan zeggen, dat de natuur aan de wet gehoorzamen moet? Heel aardig heeft Mach eens gezegd:

de wet bepaalt niet, wat in de natuur zal gebeuren, maar wat wij verwachten, dat zal gebeuren. Gebeurt iets anders, dan zoeken wij daarvoor een nieuwe speciale reden. Of anders gezegd: de wet komt altijd uit, en de natuur moet haar gehoorzamen, *omdat* voor elk geval van niet-gehoorzamen een aanvulling, een verdere oorzaak, een nieuwe wet wordt aangenomen. Dit gebeurt dan ook voortdurend. Elke regel, elke wet, ondanks zijn absolute vorm, reikt niet verder, dan het feitenmateriaal, waaruit hij is afgeleid; hij is het algemeene van deze feitenmassa, en komen er nieuwe feiten bij, dan zal hij een aanvulling of wijziging moeten ondergaan. Voortdurend worden daarom de natuurwetten als gevolg van nieuwe, rijpere ervaring of diepere abstraktie verruimd, omgevormd of beter geformuleerd.

Wie dit alles bedenkt, ziet onmiddellijk, hoezeer Kohnstamm's betoog, dat de oude natuurwet niet meer geldt, een slag in de lucht is en een bewijs, dat hij de natuurwetten in de oude primitieve zin opvat in plaats van in de redelijke zin der latere kennisleer. Wanneer hij overal triomfeerend verkondigt, dat de natuurwetten slechts waarschijnlijkheidsstellingen zijn, die aangeven, wat meestal zal gebeuren, terwijl nu en dan juist het tegendeel zal plaatsvinden, dan kan daarop geantwoord worden: de natuurwetten zeggen heelemaal niet, wat *zal* gebeuren. Zij zijn kort samengevatte uit de verschijnselen geabstraheerde regels, waarvan de zekerheid, de waarheid des te grooter is, naarmate een rijker massa gegevens volkomener weergegeven wordt. Zulk een regel is de stelling, dat overal in de natuur verandering in één bepaalde richting plaatsvindt. Dat alle levende wezens een ontwikkelingsgang van jong naar oud doorloopen, in één richting, en nooit omgekeerd, behoort wel tot de meest absoluut vaststaande uit ervaring geabstraheerde natuurwetten. De wet der entropie is zulk een natuurwet, die deze ontwikkelingsrichting, waar het meetbare grootheden betreft, in de vorm van een wiskundige formule kleedt. Zij behoort eveneens tot de meest vaststaande grondregels der wetenschap, niet omdat wij nooit een uitzondering waarnamen, maar omdat wij, wegens haar eenvoudigheid, bij elk verschijnsel, dat een uitzondering lijkt, een verdere storende inwerking ter verklaring aannemen. De vraag, of het ook niet eens omgekeerd zou kunnen, verliest daarbij alle zin. Wat beteekenen dan Boltzmann's beschouwingen? Zij beteekenen, dat de wet der entropie nu in samenhang met de mechanische principes, die bij elkaar inwerkende kleine deeltjes gelden, gebracht wordt. Zij beteekenen, dat *in een zeer eenvondig geval* deze wet der entropie als uitvloeisel van beweging der kleine deeltjes verkregen wordt, zoodat de tegenstrijdigheid en de kloof tusschen ontwikkelingsleer en mechanische principes gedempt wordt. Zij beteekenen *niet*, dat nu

alle ontwikkeling tot meerdere of mindere waarschijnlijkheid bij beweging en inwerking van kleinste deeltjes teruggebracht wordt: dit is een fatasie, die ver buiten alle ervaring gaat. Zij beteekenen, dat de fysika het doelmatig vindt, om, ten einde een grooter eenheid in het totale wereldbeeld te krijgen, de eenvoudigheid van de entropiewet op te offeren en voor haar een meer ingewikkelde waarschijnlijkheidsregel in de plaats te stellen, die theoretisch uitzonderingen toelaat — die echter in de praktijk grenzeloos onbeduidend en onreëel zijn. Met een verandering van rook, asch en vlammen in een stuk hout heeft dit alles dus ook niet het allergeringste te maken.

Maar, als de natuurwet het toekomstig gebeuren niet bepaalt, dan bepaalt zij toch, volgens Mach, onze verwachting over wat zal gebeuren Wordt dan niet door de onderzoekingen van Boltzmann onze verwachting veranderd, zoodat wij tegenover vreemde, tot dusver voor onmogelijk gehouden voorvallen een geheel andere houding en gezindheid moeten aannemen, en beteekent dat niet een sterke verandering in onze wereldbeschouwing, b.v. tegenover het wonder? Ook dit is niet het geval. Zelfs in het eenvoudigste geval van een gelijkmatig warme gasmassa wordt de kans, dat daarin door ontmenging een duidelijk temperatuurverschil ontstaat, wiskundig uitgedrukt door één op een getal met zoo onnoemelijk veel nullen er achter, dat men deze zelfs in billioenen jaren niet anders kan aangeven dan met het woordje *nooit*. Gesteld, het gebeurt eens, dat men in een gasmassa temperatuurverschil ziet ontstaan, dan zou men dit toch aan allerlei andere oorzaken moeten toeschrijven; want de verwachting, dat dit volgens de waarschijnlijkheidsregel hier moet gebeûren, kan niet anders dan praktisch nul zijn. Dus ook in dit opzicht heeft de waarschijnlijkheidsbeschouwing van Boltzmann voor de beoordeeling van de toekomst niet de minste reëele beteekenis. Men vergelijke hiermee nu de uitspraak in de intree-rede van Kohnstamm:

„Is echter eenmaal die mogelijkheid (van het wonder) toegegeven, dan staat daarmede de geheele natuurwetenschap op losse schroeven; niet alleen de vaste regelmatigheden, door de wetenschap gevonden, ook de regelmatigheden, die de eeuwenlange praktijk der gewone ervaring ons heeft leeren kennen, worden onzeker (!) Daarmee is niet alleen ons theoretisch denken, maar ook ons practisch handelen bedreigd." [1])

Wat Kohnstamm over de onttroning van de natuurwetten zegt, blijkt dus eenvoudig neer te komen op een spelen met het woord waarschijnlijkheid. Daar hij, naar verouderde ondialektische denkwijze, een

---

[1]) Determinisme en Natuurwetenschap. Tijdschr. voor Wijsbegeerte II. 536.

absolute tegenstelling tusschen de begrippen zekerheid en waarschijnlijkheid maakt en in de natuurwetten iets van absoluut gebod ziet, is het woord waarschijnlijkheid — al beteekent dit hier een mate van absoluutheid, die tot nog toe eigenlijk geen enkele natuurwet bezat — voor hem voldoende, om voor zijn geest allerlei omkeeringen van het gewone natuurverloop te zien opduiken: „elke secunde staan wij aan dergelijke wonderen bloot". En zijn hoorders en lezers, die geen idee hebben, wat Boltzmann en andere natuurkundigen met deze waarschijnlijkheid zeggen willen, praten hem na: de natuurkunde erkent, dat natuurwetten niet onverbreekbaar, maar slechts waarschijnlijkheidsregels zijn, zoodat het nu en dan even goed anders kan loopen; dus als morgen uit een reeds stinkend lijk een levend mensch opstaat, behoeft men zich over dat „wonder" niet te verbazen.

Vanwaar die onzin? Omdat in bourgeoisie en intellekt de behoefte opkomt aan een leer, die de heerschappij der strenge wetenschap afschaft en ruimte laat voor mystiek en Christendom.

V. Wereldschepping of eeuwigheid.

Uit de wet van Clausius in de door Boltzmann gegeven vorm, dat het heelal zich naar steeds waarschijnlijker toestanden ontwikkelt, trekt Konstamm nog een andere konsekwentie. Reeds in zijn intreerede in 1908 had hij de vraag gesteld, hoe door toeval het ontstaan van de aarde met haar kultuur en samenleving uit een chaos van zich kruisende, volgens mechanische wetten bewegende molekulen denkbaar is, zelfs al heeft men millioenen jaren gratis ter beschikking — want ze vormen een zoo zeldzame uitzondering, dat elke sekonde van beschaving moet gekocht worden met millioen van eeuwen chaos. Zoo zonder meer was deze opmerking slechts een herhaling in moderne vorm van wat door vrome gemoederen in vroeger tijd zoo dikwijls gezegd was: dat zulk een heerlijk kunstwerk als onze wereld ook een Maker, een Schepper moest hebben. Maar in 1911 heeft zijn ambtgenoot, Professor Van der Waals Jr., deze overweging in direkte samenhang met de wet van Clausius-Boltzmann gebracht; en op zijn voetspoor behandelt Kohnstamm de vraag naar de oorsprong der wereld in de slotparagrafen van zijn „Warmteleer."

„De theorie van Boltzmann geeft rekenschap van het feit, dat wij onder een groep lichamen van een gegeven toestand nooit een vinden, waarvan de entropie kleiner wordt, maar dat zij altijd zich naar het evenwicht (maximum der entropie) toe gaan bewegen. Zij leert, dat het eerste zoo buitengewoon onwaarschijnlijk is. Maar zij laat ons te eenen male in den steek bij de beantwoording der vraag, hoe dan de ons omgevende lichnmen, het zonnestelsel in zijn geheel,

in dien uiterst onwaarschijnlijken toestand gekomen is. M.a.w. zij voldoet volstrekt niet aan den eisch eener kosmische theorie. Wij leven in een wereld, waarin de entropie, zeer, zeer ver van haar maximum verwijderd is: hoe komt het dat dat zoo is? Zeker, de mogelijkheid van zulk een wereld doet de theorie inzien, maar zij maakt haar tevens zoo onwaarschijnlijk, dat de vraag zich vanzelf opdringt, is dit nu inderdaad de *eenige* mogelijkheid, die dus wel aanvaard moet worden? Tegenover elke secunde van bestaan eener wereld als de onze moeten quadrillioenen van eeuwen chaos staan. Kennen wij daarmede aan ons zelf en onze beschaving een niet al te hooge zeldzaamheidswaarde toe?"

Dan wordt de redeneering van Van der Waals aangevoerd, waar deze er op wijst tot welke vreemde konsekwenties men komt, als men de entropiewet op het verleden toepast:

„Immers de een of andere toestand uit het verleden, wiens ontstaan wij willen verklaren, is altijd een zeer weinig waarschijnlijke toestand; zijn entropie is zeer veel kleiner dan het bereikbare maximum. Die onwaarschijnlijke toestand kan nu op tweeërlei wijze ontstaan zijn. Uit een nog „onwaarschijnlijker" toestand of uit een waarschijnlijker. Maar de kans op nóg onwaarschijnlijker toestanden is volgens de beschouwingen van Boltzmann zóó klein, dat de kans op het bestaan hebben daarvan, en dus op het ontstaan daaruit, verwaarloosbaar klein is." (Warmteleer blz. 227).

Inderdaad, hier ligt voor ons voorstellingsvermogen een ernstige moeilijkheid. Iedere latere toestand is uit een „onwaarschijnlijkere" vroegere toestand ontstaan; hoe verder men teruggaat in het verleden, des te onwaarschijnlijker toestand van de wereld moet men aannemen. Dat wordt lastig. Toen in het midden van de 19de eeuw die beide grondwetten der natuurkunde: de onvernietigbaarheid van de stof en van de energie vastgesteld waren, toen zakte de christelijke leer van de schepping der wereld machteloos ineen, en de natuurgeleerden verkondigden zelfbewust, dat de wereld eeuwig was, dat zij nooit een begin had gehad en nooit een einde zou kennen. Men kende toen de wet van Clausius nog niet; men meende, dat die eeuwigheid aldoor in wisseling en kringloop op en neer zou gaan. Maar sinds men weet, dat er ontwikkeling in één richting is, nu wordt die eeuwigheid een moeilijk ding, haast onmogelijk om zich voor te stellen. Want gaat men steeds verder terug, dan komt men bij toestanden, zoo grenzeloos onwaarschijnlijk, dat ze onmogelijk moeten heeten. Deze moeilijkheid ligt zóó voor de hand, dat men zich verbazen moet, dat geen enkel fysikus van Clausius af dit ingezien heeft, en dat een halve eeuw lang de tegenstrijdigheid tusschen entropiewet en oneindig bestaan van de wereld onbemerkt bleef, tot Van der Waals ze ontdekte. Dit bewijst alweer, dat ook de wetenschappelijke denkbeelden door maatschappelijke

behoeften en stroomingen bepaald worden. Ten tijde van Clausius en daarna was er nog geen sterke behoefte, tot een schepping der wereld terug te keeren; de natuuronderzoekers voelden zich tevreden in het bewustzijn van de eeuwige duur der wereld, waarin hoogstens nog een God als even eeuwige macht door middel van de natuurwetten werkte. Maar nu, in de 20ste eeuw, is onder bourgeoisie en intellekt een strijdbaar, positief Christendom opgekomen, dat dit vage liberalistische Godsidee verwerpt en behoefte heeft aan een ouderwetsche scheppingsdaad tegenover die eindelooze natuureeuwigheid. En zie, nu blijkt dat de wetenschap reeds sinds een halve eeuw daarvoor de argumenten klaar heeft liggen, zonder dat iemand het bemerkt had.

Want de konklusie ligt nu voor de hand. Van der Waals haalt een voorbeeld aan van een gesloten kamer, waarin lichtgas en lucht, niet volkomen gemengd, aanwezig zijn. De eene expert zegt: alles in de wereld moet door mechanische werking der deeltjes ontstaan zijn; dus zal deze toestand vanzelf ontstaan moeten zijn door ontmenging van een mengsel van gas en lucht, dat voor veertien dagen nog gelijkmatig was; al is dit een buitengewoon zeldzaam geval, het is toch mogelijk als toeval. De tweede expert zegt: 14 dagen geleden heeft iemand de gaskraan een tijd opengezet, en van toen af aan hebben gas en lucht zich steeds meer, maar nog niet geheel, gemengd. Wie van beiden het verstandigst oordeelt, hij die het aan het toeval of hij, die het aan opzet toeschrijft, daarover kan geen strijd bestaan. Maar dan moeten wij op de geheele natuur dezelfde redeneering toepassen.

> „Men zou dan, alvorens uitspraken over verleden en toekomst te doen, zich moeten afvragen, hoe de tegenwoordige, waargenomen toestand waarschijnlijk is tot stand gekomen. Men zou daarbij „opzet" niet a priori mogen uitsluiten. Dat wil zeggen, men zou niet a priori mogen aannemen, dat de deeltjes, waaruit men de stoffelijke wereld in laatste instantie denkt opgebouwd, uitsluitend onderworpen zijn aan een aantal mechanische (of andere dergelijke) wetten en altijd uitsluitend daaraan zijn onderworpen geweest; maar men zou rekenschap moeten houden met de mogelijkheid, dat op zeker oogenblik *een ordenend beginsel* in de materieele wereld had ingegrepen.... Daar een tot stand komen van den tegenwoordigen toestand der wereld door toeval zoo uiterst onwaarschijnlijk is, zullen wij het als waarschijnlijk moeten aanmerken, dat er een ordenend beginsel gewerkt heeft". [1])

Door toeval kan deze wereld niet ontstaan zijn, alleen door opzet. Met enkel mechanische inwerking der deeltjes op elkaar kan men het

---

[1]) J. D. van der Waals Jr. Over de onderstellingen, die aan een statistische verklaring der natuurwetten ten grondslag liggen (Tijdschr. voor Wijsbegeerte V. blz. 17).

ontstaan der wereld niet verklaren: „de tweede hoofdwet en haar gevolgen voeren noodzakelijk tot de afwijzing der mechanische wereldbeschouwing".

Een verdediger van het oude natuurdeterminisme zou hierop het antwoord niet geheel schuldig behoeven te blijven. Hij kan er op wijzen, dat in een oneindig uitgebreide wereld de onwaarschijnlijkheid van een steeds verder terugliggende toestand nooit zoo grenzeloos groot kan worden, dat men dit voor onmogelijk moet houden. Maar hij zou er vooral op moeten aandringen, dat van het rekbare, onklare begrip waarschijnlijkheid overgegaan wordt tot grootheden, die de fysische toestand beschrijven en waaraan men dan zou kunnen zien, wat er voor onwaarschijnlijks of onmogelijks in die vroegere toestand ligt. Waarom zijn wij ver van een evenwichtstoestand? Omdat er groote temperatuurverschillen in de wereld zijn: heete lichamen stralen hitte uit of geven hun warmte door aanraking aan koude voorwerpen. De bron van al deze ongelijkheden in warmte is de zon, met zijn temperatuur van omstreeks 10000° Celsius, die naar de aarde en de koude wereldruimte hitte uitstraalt. De wet der entropie kan — zeer in het algemeene — zóó uitgelegd worden, dat door die warmtestrooming de temperatuurverschillen in de wereld steeds kleiner zullen worden. Principieel verandert er daarbij niets aan de wereld; al lijkt ons voor ons menschelijk gevoel (omdat ons leven daaraan aangepast is) een temperatuurwisseling van b.v. 50° Celsius, (tusschen + 30° en — 20°) normaal toe — de wereld, objektief beschouwd, is in wezen niet anders, als alle temperatuurverschillen 10maal of 100maal kleiner waren. Dus als over millioenen jaren dat bereikt is, is de wereld alleen in één getallenmaat anders: alle wisseling en alle werking vindt op een 10 of 100maal kleinere maatstaf of schaal plaats; maar in beginsel is niets veranderd. Een einde zou ook nooit bereikt worden, daar de verandering des te langzamer wordt, naarmate de verschillen kleiner zijn. Hetzelfde geldt echter ook, als wij in het verleden teruggaan. Wanneer men, millioenen jaren teruggaande, temperatuurverschillen zou vinden, 10maal grooter dan nu, dan was dat voor menschen van ons maaksel wel onaangenaam of onhoudbaar, maar, als wij van deze menschelijke maatstaf afzien, was de natuur er dezelfde om. En een grens bestaat daarvoor niet: een natuur met temperatuurverschillen, 100 of 1000maal grooter dan de onze, is niets onmogelijker dan de tegenwoordig bestaande. Er is dus geen enkele reden om aan de eeuwigheid der wereld in verleden of toekomst perken te stellen; slechts in schijn is zij in tegenspraak met de wet van Clausius, n.l. zoolang men een subjektief menschelijke menschelijke maatstaf aanlegt.

Deze verdediging van het oude natuurdeterministische standpunt is

minstens evenveel waard als de nieuwe scheppingsleer van Van der Waals en Kohnstamm. Maar beide lijden zij toch aan dezelfde fout: op algemeene begrippen en woorden doorredeneeren, zonder zich om de konkrete werkelijkheid te bekommeren. De oude natuurgeleerde lieten wij in het vage algemeene over temperatuur in verleden en toekomst spreken, en nog abstrakter spreken de beide Amsterdamsche professoren over waarschijnlijkheid in verleden en toekomst, vooral in het verleden: woorden in plaals van werkelijkheid. Hoe is de werkelijkheid? Hoe was het werkelijke verleden, waaruit de tegenwoordige toestand is ontstaan?

De sterrekunde geeft er antwoord op. Wel heeft zij niet één, door iedereen aanvaarde theorie over de oorsprong van ons zonnestelsel. Wij nemen dus uit de theorieën, waartusschen gestreden wordt, diegene, die het algemeenst verbreid en het volledigst uitgewerkt is, omdat zij een in alle konsekwenties doordachte, mogelijke, zelfs waarschijnlijke verklaring van het verleden geeft — de neveltheorie, oorspronkelijk van Kant en Laplace, door Helmholtz, Lane, Ritter, Arrhenius verder tot een moderne kosmische theorie uitgewerkt. Wij hadden ook b.v. de theorie van Moulton-Chamberlain kunnen nemen als voorbeeld: de algemeene strekking van onze klonklusies zal er dezelfde om zijn. De neveltheorie geeft antwoord op de vraag, vanwaar die rensachtige temperatuurverschillen gekomen zijn tusschen de gloeiende zon en een koude wereldruimte-omgeving. Niet uit nóg grooter temperatuurverschillen, maar uit een oorspronkelijk ijle koude uitgestrekte gasmassa. Straalt zulk een massa eenigszins in de omgeving uit, dan gaat zij door de onderlinge aantrekking der deeltjes inkrimpen en wordt daarbij steeds warmer; zoo ontstaat ten slotte een gloeiende zon van reusachtig hooge temperatuur. De geweldige hoeveelheid energie, die in de gloeiende zonsmassa opgehoopt is, benevens de energie die in alle millioenen jaren uitgestraald is, is ontstaan uit de aantrekkingsenergie: de deeltjes, die eerst ver van elkaar waren, hebben door aan hun onderlinge aantrekking te gehoorzamen, die kolosale snelheden gekregen, die wij als temperatuur van duizenden of tienduizenden graden waarnemen.

Hier hebben wij een antwoord op de vraag, „hoe dan de ons omgevende lichamen, het zonnestelsel in zijn geheel, in die uiterst onwaarschijnlijke toestand gekomen is" — een antwoord, door de wetenschap gegeven, niet in algemeene woorden en frazes, maar als konkrete, duideelijk kosmische theorie. En hoe luidt het antwoord? Uit een nog onwaarschijnlijker toestand? Neen, uit een toestand, die zoo eenvoudig en natuurlijk is, dat reeds sedert langer dan een eeuw deze toestand door de denkers en geleerden als het waarschijnlijkste uitgangspunt voor de ontwikkeling van het heelal aangenomen is. Voor Kant en

Laplace en Helmholtz was de tegenwoordige toestand van het zonnestelsel niet zoo eenvoudig, zonder meer door toeval verklaarbaar; inplaats van een schepping met opzet aan te nemen, vonden zij echter, dat hij zeer goed kon ontstaan zijn door ontwikkeling uit een toestand, die zij, en ieder met hen, als buitengewoon natuurlijk en waarschijnlijk moesten beschouwen.

Wij zien nu, waarin de fout van Kohnstamm en Van der Waals bestaat. Zij beschouwen, in vakbeperktheid bevangen, het heelal als een massa kleine stofdeeltjes, die (in het groot) zich zoo gedragen en zoo te beschouwen zijn als de deeltjes van een gasmassa, waar de natuurkundigen mee werken. Zij houden er heelemaal geen rekening mee, dat tusschen deze deeltjes de machtige kosmische kracht der aantrekking werkt. Bij natuurkundige proeven behoeft daarmee ook geen rekening te worden gehouden, omdat bij die kleine hoeveelheden de aantrekkingskracht onmerkbaar gering is. Maar in de wereldruimte wordt die kracht, uitgaande van groote wereldmassa's, de belangrijkste kracht in de evolutie der wereld. Reeds in 1902 heeft schrijver dezes er op gewezen, dat men in beschouwingen over verleden en toekomst der wereld tot geheel verkeerde uitkomsten moet komen, als men de aantrekkingskracht buiten spel laat — de latere beschouwingen van Van der Waals zijn nu een waarschuwend voorbeeld. Zijn geheele betoog is eenvoudig waardeloos, doordat hij niet aan de werkingen der aantrekkingskracht in het heelal gedacht heeft.

Geldt dan die belangrijke natuurkundige wet, de wet der entropie, en de stelling van Boltzmann, dat het heelal zich naar steeds waarschijnlijker toestanden ontwikkelt, niet voor de ontwikkeling der hemellichamen? De wet der entropie geldt voor de geheele wereld. De ontwikkeling der hemellichamen voldoet er ook aan, want voortdurend ontstaat daarbij warmte (uit aanrekkingsenergie) en straalt warmte van heeter naar kouder lichamen; de entropie wordt dus in deze ontwikkeling voortdurend grooter.

Beteekent grooter entropie dan niet grooter waarschijnlijkheid, en blijft dus toch niet gelden, dat de vroegere toestanden in werkelijkheid onwaarschijnlijker zijn, al lijken ze ons ook eenvoudig toe? Daarop is te antwoorden, dat Boltzmann's waarschijnlijkheidsbeschouwingen hier alle beteekenis verliezen. Of liever, als men zijn methode van behandeling hier toepast, komt men tot juist de tegengestelde slotsom.

De waarschijnlijkheid van een toestand noemde Blotzmann het aantal malen, dat wij deze toestand zullen tellen, wanneer wij achtereenvolgens aan elk der deeltjes alle mogelijke plaatsen en snelheden toekennen; de gelijkmatige ordelooze verdeeling blijkt dan oneindig veel vaker voor te komen dan een ongelijkmatige, waarbij alle deeltjes

op één plaats dicht opgehoopt zitten. In de werkelijke natuur blijkt nu, dat door de snelle beweging en de botsingen der deeltjes tegen elkaar in een afgesloten gasmassa een toestand ook des te vaker zal ontstaan, naarmate zij straks bij ons tellen vaker voorkwam. Daarom kon Boltzmann zeggen, dat de ontwikkeling zóó ging, dat waarschijnlijker uit onwaarschijnlijker toestanden ontstaan.

Neemt men nu echter een gasmassa in de wereldruimte. Door hun onderlinge aantrekking hoopen de deeltjes zich steeds dichter bij elkaar op. Probeert men hier ook alle toestanden, door achtereenvolgens aan elk der deeltjes alle mogelijke plaatsen te geven, dan zijn er oneindig veel meer gevallen, waarbij zij ver uiteenliggen, dan waarbij ze dicht opeengehoopt zijn. De dichte opeenhooping is dus, in de zin als door Boltzmann dit woord gebruikt wordt, een onwaanschijnlijker toestand, de verre ijle verspreiding een waarschijnlijker toestand. Willen wij dus de toestanden in de kosmos met deze zelfde woorden weergeven, dan vinden wij als resultaat: *De evolutie van de wereldlichamen, de ontwikkeling van ijle verspreiding naar dichte opeenhooping is een ontwikkeling van waarschijnlijker naar onwaarschijnlijker toestanden.*

Op zichzelf zou niemand er aan denken, deze woorden waarschijnlijk en onwaarschijnlijk, hier te gebruiken voor de formuleering van de wereldontwikkeling. Het begrip waarschijnlijkheid was een mooie vondst van Boltzmann, om de verandering in bepaalde richting, die in een afgesloten gasmassa door de mechanische werkingen plaatsvindt, voor de menschen begrijpelijk en helder te maken. Nu echter Kohnstamm en Van der Waals zijn stelling op verschijnselen gaan toepassen, die ver buiten de gevallen liggen, waarvoor zijn afleiding gold, nu wordt het werken met dit woord waarschijnlijkheid een werken met woorden, die op de werkelijke verschijnselen niet meer passen; en daarom moest aangetoond worden, hoe voor de evolutie der wereld de door Boltzmann gevonden vorm niet past. En daarmee zakt de geheele redeneering van de beide Amsterdamsche professoren als een kaartenhuis ineen. En als wij vragen, hoe het komt, dat zij zoo mis konden tasten, dan kan slechts alweer de maatschappelijke behoefte antwoord geven: de behoefte van hun kring, wapenen tegen het oude natuurwetenschappelijke determinisme te vinden, deed hen in de vreugde van het vinden de gebrekkigheid van hun vondsten al te snel voorbijzien. Hun beschouwingen kunnen leeken imponeeren; maar voor iemand, die in natuurwetenschap thuis is, missen ze alle waarde.

De militaire kwestie in de Zwitsersche Sociaal-Democratische Partij,

DOOR P. E.

Met stevige meerderheden heeft de Zwitsersche partij op het 10 Juni te Bern gehouden Kongres zich op het standpunt Zimmerwald-Kienthal gesteld, wat den oorlog aangaat; de beslissing van al-of-niet deelneming aan de Holl.-Scandinavische konferentie te Stokholm in handen gesteld van de derde Zimmerwald-konferentie, die te Stockholm vooraf bijeenkomt, en ten derde, wat de binnenlandsche landsverdedigingskwestie betreft, deze verdediging principieel afgewezen.

Over het derde besluit wat nadere bizonderheden. De richting Platten-Nobs, ook wel de Zuericher richting genoemd, heeft hiermee een mooie overwinning geboekt op de links en rechts van haar staande groepen in de partij. Links van haar staat de Jeugd-organisatie, welke persoonlijke dienstweigering en onmiddellijken burgeroorlog propageert. Rechts van haar de invloedrijke groep, waarvan Greulich en Gustav Müller de bekendste woordvoerders zijn. Deze laatsten staan nog allerminst op het standpunt der landsverdediging! De partij *telt* (thans) eenvoudig geen leden meer, die — zooals in Noord-Europa nog vaak het geval is — tegen oorlogs-, mobilisatie- e. d. kredieten in het parlement ja en amen zeggen. De motie van die meest rechtschen, welke verdedigd werd door Gustav Müller, kwam in de praktijk óók neer op anti-landsverdediging. Er stond in hun resolutie duidelijk te lezen, dat zij de landsverdediging alleen dàn goedkeurden, wanneer het leger ter *verdediging* werd gebruikt van het land en wanneer het *niet* aangewend werd tegen stakende arbeiders. Men kan een dergelijke resolutie weinig principieel noemen, slap, halfslachtig en zoekend naar 'n achterdeurtje. Dat worde zeer gaarne toegegeven. Doch niet te ontkennen is, dat in de praktijk de zaak uitdraait *op tegen stemmen.* Want geen burgerlijke regeering zal ooit van z'n leven den „binnenlandschen vijand" de vrije hand durven laten. Geen burgerlijke regeering zal ooit het onderscheid tusschen een aanvals- en een verdedigings-oorlog willen aanvaarden, omdat de minister van Oorlog met beminnelijken glimlach binnen vijf minuten aan zijn kollega's uitgelegd heeft, dat de grens tusschen aanval en verdediging niet te trekken is. Het veelgeprezen onderscheid (zal die minister zeggen) is alleen bruikbaar in de Kamer, om de burgerlijke demokraten te „beschwindeln", en in de groote pers, om de stemming in het land „erin" te houden.

Het is mogelijk, dat die meest rechtsche groepen van Mueller c. s. in hun hart aan oude resten van sociaal-patriotisme lijden; maar dan is

het toch wel kenmerkend voor den huidigen geest in onze Zwitsersche partij, dat zij niet durven komen met een halfbakken Noord-Europeesche motie, maar naar een specialen vorm „pour le besoin de la cause" hebben heengemierd.

Het is in de Zwitsersche partij lang niet altijd zoo geweest. Integendeel, de dagen, dat men ook nog sukkelde met oudbakken idealen en het burgerlijke militieleger „volgens het Zwitsersche stelsel" als een instituut beschouwde waarmee wel te praten viel, die dagen liggen nog versch in het geheugen. De vage moties der oude „Internationale", het slappe parool der beslisserij van ieder-voor-zich, iedere natie moet 't thuis maar uitzoeken, — al deze brokkelige klanken vermengden zich met het gelui der Bazeler klokken, die weliswaar ter eere van den vrede klepten, maar toch niets meer zeiën dan bim-bam en nog eens bam-bim.

Toen dus de oorlog uitbrak, die in alle kampen de geesten overrompelde, was het ook in Zwitserland misère. Naine en Graber waren in de „Nationalrat"-fraktie (de Nationalrat is het Zwitsersche parlement) *tegen* de mobilisatiekredieten.... stemden echter ter wille van de eenheid der Kamergroep *vóór:* kortom, hetzelfde gescharrel om een standpunt te vinden dat we in Augustus 1914 in de heele wereld der zich socialistisch noemende partijen hebben moeten beleven, is ook in het land van Zimmerwald en Kienthal opgevoerd. Men kan dit den Zwitsers ten eeuwige dage euvel duiden, — men kan ook van oordeel zijn, dat niet het feit dat iemand door een stomp in den rug overrompeld wordt en neervalt het onvergefelijke is, maar veeleer dat hij te laks en te beroerd blijkt om *naderhand* te *erkennen* dat hij overrompeld is geworden.

Want dit laatste kan geen eerlijk mensch de Zwitsersche soc.-dem. partij verwijten. De drie jaren, die achter ons liggen, zijn één en al restauratie, zijn een herstel, een voordurend aansterken van een patiënt, die éénmaal zwaar leed aan oorlogs-psychose; zoo goed als de anderen in het hospitaal dat Europa heet.

Verschillende oorzaken hebben dien ommekeer te weeg gebracht. En als één der voornaamste is wel het inwendige schoonschipmaken te beschouwen, n.l. de afscheiding van de op nationaal-demokratisch standpunt staande Grütli-partij. Deze „Gruetlianer" vormden met medeweten en sanktie van alle kanten een partij in de partij: in 1901 was namelijk tusschen dit werkliedenverbond en de soc.-dem.-partij de fusie op een Kongres te Solothurn voltrokken, de zoogenaamde „Solothurner Hochzeit". De afdeelingen van de Grütli-partij zouden in het vervolg samenwerken met die der soc.-dem.-partij, de Grütlianen kregen twee zetels in het partijbestuur enz. De scheur in deze te kwader ure saamgekoppelde partijen werd door den oorlog dichterbij gebracht. In het

najaar van 1916 werd na veel getwist het formeele besluit genomen, dat het met „een partij in de partij" nu eindelijk maar eens uit moest wezen: alle afdeelingen der Grütli-partij moesten besluiten of ze afdeeling van de partij wilden worden ja of neen. Een reeks van plaatselijke beslissingen, die zeer verschillend uitvielen, kwamen in de daarop volgende maanden aan 't licht, en het slot is geweest, dat deze sociaal-patriotische partij, 1 à 2000 leden sterk uit het geharrewar is te voorschijn gekomen, een verzwakking, waarmee men de Zwitsersche partij ten zeerste kan gelukwenschen; want zoo ooit, dan beduidt in *dit* geval de verzwakking een innerlijke versterking. Sinds dien tijd is Strozzi junior (Dr. Hans Müller) bij de Grütli-groep de bekendste leider; hij is hoofdredakteur van het te Zuerich verschijnende dagblad de *Grütlianer*, De laatste paar maanden neemt men met pover succes zelfstandig aan lokale verkiezingen deel, maar steunt bij herstemming de socialisten. Dit laatste zouden de Grütlianen wellicht niet doen, wanneer hier iedere burgerlijke partij met een eigen kandidaat uitkwam; doch het verschijnsel der burgerlijke kongsie is hier zeer gebruikelijk: de burgerlijke partijen *noemen zich* in Zwitserland zelf burgerlijk, en één lijn trekken tegenover het roode gevaar is hier allang van-zelfsprekend geworden. Iedere verkiezing weer.

Het wegvallen van deze met slappe was aangehechte rechtervleugel was voor de partij zelf heilzaam. Het centrum der partij kwam, nu men de bende van Strozzi kwijt was, *veel meer links* te liggen. Voeg daarbij een goede, principiëele propaganda, waarin vooral de thans helaas naar Petrograd getrokken Russische bannelingen en de Jeugd-organisatie onder Münzenberg zich geducht deden gelden, en we hebben *twee* oorzaken van het krachtig gegroeide anti-militairisme voor ons. Een derde faktor is de mobilisatie met zijn uitwassen, die meer en meer weerzin onder de arbeiders wekt. Inwendig ziet zoo'n Zwitsersch volksleger er natuurlijk precies eender uit als *ieder* militie-leger in *iederen* klassestaat. Daarenboven hebben sommige elementen het noodig geacht, vooral na de Duitsche oorlogssuccessen van het eerste oorlogsjaar, de „Kadoverdisziplin" te introduceeren en het heele leger zoo veel mogelijk op Duitsche leest te schoeien. Zekere generaalskliieken hebben door deze irriteerende maatregelen een geweldig misnoegen onder de arbeiders (met en zonder apenpakje) te voorschijn geroepen, een haat die zich nergens anders kan uiten dan in de socialistische pers. Want het leger is het troetelkind der Zwitsersche bourgeoisie en pas in den allerlaatsten tijd, nu de kabel te heet loopt, houden de groote bladen zich met de „slechte geest" bezig. De schandalige inrichting van het hospitaal te Solothurn, de geforceerde marschen van sommige divisies, waarbij ruim 600 mannen langs den weg liggen, te moe en te ziek om zich nog

voort te sleepen, hebben het bloed der arbeiders aan 't koken gebracht en het is wel karakteristiek dat op dit oogenblik de opperbevelhebber zelf (God zelf) van zijn paard stijgt om met de pen voor „Dienstfreudigkeit" te gaan pleiten! Groot opzien baarde ook de roman van Paul Ilg „der starke Mann", waarin juist tegen de verduitsching van dit beroemde volksleger hevig wordt te velde getrokken.

Van het standpunt der burgerlijke partijen, is het een groote fout geweest, dat men indertijd den soldaat niet zijn stemrecht heeft ontroofd Zij huilen en janken er over, nu het te laat is, en durven er toch weer niet achteraf aan tornen. De opperbevelhebber vertelt in zijn „Dienstfreudigkeit"-evangelie aan het volk óok al, dat het toch heusch nergens toe dient, bij het referendum zijn misnoegen over de leger-toestanden te uiten door *tegen* regeeringsvoorstellen te stemmen, die niets met de legerkwestie te maken hebben. Maar het Zwitsersche proletariaat gelooft den generaal niet en de oppositie-stemmen worden bij elk referendum talrijker. Ook in La Chaux de Fonds sloeg de wievel tegen de gegaloneerde tyrannie hoog-op; men had er Graber, die in zijn dagblad *la Sentinelle* legerschandalen had gepubliceerd, in den kerker gestopt. Maar nog geen twee dagen tusschen de muren, werd hij door het woedende volk verlost en in triomf meegenomen naar de meeting.

Gesterkt en gestaald werd de anti-militaristische opleving in proletariaat en partij voorts nog door de gebeurtenissen buiten de grenzen. De afwijzende houding der Italiaansche socialisten, de daad van Friedrich Adler, de Russische revolutie bovenal, de April-stakingen in Berlijn, de groei der Fransche minderheid, de militante houding der Stockholmsche arbeiders bij de groote straatgevechten, — dat alles heeft niet nagelaten een opwekkenden invloed te oefenen in een partij, waar evengoed als elders de wanhoop zich in de harten had ingevreten in de jaren 1914 en 1915. Nu ziet men, waar het naar toe gaat, de kimmen verhelderen; men roept elkaar toe en hoort! men verstaat elkaar eindelijk weer. En vandaar ook, dat dadelijk een onwil opstak van alle kanten, toen men in Februari van dit jaar in de Zwitsersche partij de beslissing over de militaire kwestie *alweer* wou gaan verschuiven, onder voorwendsel, dat men de afdeelingen tijd moest gunnen om hun oordeel te vormen. De tijdgeest drong *naar een beslissing*, en zoo kon op het Berner kongres van 10 Juni met 222 tegen 77 stemmen deze resolutie worden aangenomen na aanval van Gustav Müller en verdediging door Nobs:

„Verscherping van den principiëelen strijd tegen het militairisme, chauvinisme en nationalisme, alsmede tegen de burgerlijke opvoeding der jeugd door: *a.*) Stelselmatige propaganda onder de arbeiders omtrent het wezen en het doel van het militairisme; *b.*) Bestrijding en verwerping van alle eischen, kredietaanvragen en wetten, welke de hand-

having en versterking van het militairisme beoogen of het gevaar van het betrokken worden in oorlogen vergrooten; dit zoowel voor de partij als voor haar vertegenwoordigers in de openbare lichamen; *c.*) Organisatie van den vastberaden uitersten tegenstand der arbeiders tegen deelnaming van het land aan iederen oorlog; *d.*) Verlichting van den financieelen druk, waaronder partijgenooten te lijden hebben, die de gehoorzaamheid weigerden toen men ze gebruiken wilde tegen de arbeidersklasse."

* * *

De resolutie is dan nog voorzien van een staart, welke op voorstel van Schmid (Olten) eraan geplakt werd en waar niet anders in staat dan een herhaling van de reeds aangenomen Kienthaler grondslagen. Belangrijker was de staart, die een paar weken vóór het Berner kongres werd *afgehakt.* De voorstellers kwamen toen overeen het slot van de resolutie te kappen, waarin gezegd werd, dat telkenmale de historische situatie moest beslissen, *welke* wapenen er op een bepaald moment worden gebruikt; dienstweigering, algemeene werkstaking of andere middelen. Thans laat de resolutie dit belangrijke punt nòg méér in het midden. De schrapping werd destijds voorgesteld als een concessie aan de „Jungburschen" (de jeugdorganisatie). Ten onrechte. Het was geen concessie naar links, het was er een naar rechts, naar den kant van Greulich, Gustav Müller en de hunnen, die door dergelijke woorden in een resolutie zich verontrust voelen en den Grütli-kant opgedrongen worden.

Bekijken wij de resolutie nog nader, niet om wat er in staat, maar om datgene wat er *niet* in staat, — dan missen wij ook reeds dadelijk den eisch tot onmiddellijke demobilisatie, terwijl van de dienstweigering slechts zijdelings, n.l. in punt *d*, sprake is. Door de Jeugd-organisatie is dit bij monde van Bircher op het kongres naar voren gebracht. „Demobilisatie is de konsekwentie der meerderheidsvoorstellen, en deze wordt scherp gepreciseerd in de resolutie der Jeugd-organisatie." Men wil de strijdmiddelen laten afhangen van de internationale krachtsverhoudingen, — „maar wie beslist hier, wie oriënteert ons hier omtrent die krachtsverhouding?"

Men is op zijn woorden niet ingegaan. Zoowel meerderheid als minderheid vonden het taktischer en praktischer de door hem aangeroerde punten blauw-blauw te laten en dood te zwijgen. Wegens den beperkten tijd had men woordvoerders gekozen, die zich aan een vaste debat-tijd bonden, en zoo ontbrak de gelegenheid nogmaals met klem op de zaak terug te komen; de voorstellen der Jeugd-organisatie werden onder de tafel gestemd zonder vorm van proces. Een voorstel van Schmid uit Olten, om de arbeiders in de Zwitsersche munitie-fabrikage reeds thans op te wekken tot het neerleggen van den arbeid, werd evenmin genoegzaam

gesteund. Wel onderging het voorstel een meer ampele bespreking. Al kon dus de bestrijding van het militarisme op sommige punten nog wat verder gaan, de Zwitsersche partij is toch in elk geval met deze principieele en met groote meerderheid aangenomen resolutie op den goeden weg naar het nieuwe internationalisme; een bewijs te meer daarvoor is reeds het feit, dat een en ander de burgerlijke bladen van alle pluimage tot witte woede heeft gebracht. Tegenover de vleesch-noch-visch besluiten van het bekende Europeesche allooi, welke de Zwitsersche partijdag van Olten vóór den oorlog heeft gebaard, beduidt deze resolutie tegen het militarisme een vastberaden stap vooruit.

* * *

Naschrift van de Redaktie „Nieuwe Tijd":

De redaktie *N. T.* wilde het stuk van Endt niet weigeren, maar zij meent toch te moeten verklaren het met zijn opvatting van de beteekenis van het Zwitsersch soc.-dem. kongres niet eens te zijn. En wel in tweeërlei opzicht. Ten eerste lijkt ons de meening onjuist, alsof òòk de rechterzijde der Zwitsersche partij feitelijk niet meer op den bodem der landsverdediging zou staan, en zich enkel nog zou gêneeren om dit ronduit te bekennen. Integendeel meenen wij, dat deze z.n. „minderheid" — waartoe de meest invloedrijke oudere leiders der partij behooren — uit waschechte sociaalpatriotten bestaat. Misschien zal het pronunciamiento der negen leden van de parlementaire fraktie tegen het kongresbesluit, dat verscheen nadat Endt zijn beschouwing schreef, ook hem hiervan overtuigd hebben. De negen rebelleerende volksvertegenwoordigers treden in hun verklaring immers openlijk als *principieele* aanhangers der vaderlandsverdediging op.

Maar niet slechts over deze minderheid, oòk over de meerderheid die medewerkte tot het in beginsel verwerpen van de landsverdediging door het kongres, oordeelt Endt naar onze meening te optimistisch. „The proof of the pudding is the eating" — en de proef van de werkelijk internationalistische, revolutionaire anti-vaderlands-verdediging gezindheid eener partij, is voor ons haar optreden, haar handelwijze gedurende den wereldoorlog. De eerste konsekwentie van een dergelijke gezindheid in een neutraal land behoort te zijn het eischen van demobilisatie, het prediken van massaal verzet tegen de verergerde vormen, die uitbuiting en onderdrukking gedurende den oorlog overal aannemen. De overgroote meerderheid van hen, die op het Zwitsersch partijkongres vòòr de motie tegen de landsverdediging stemden, durven of willen echter deze konsekwentie niet aan. Endt wijst er aan het slot van zijn artikel zelf op, hoe deze motie de middelen tot voorkoming en bestrijding van den oorlog in een konkreet geval opzettelijk onbesproken laat. Eveneens vermeldt hij, hoe de pogingen der uiterste linkerzijde, die voornamelijk door de jeugdorganisatie wordt vertegenwoordigd, om de kwestie der *demobilisatie*, die der *massale dienstweigering* en der *staking in de munitiefabrieken* ter sprake te brengen, geheel en al faalden: het kongres ging er eenvoudig niet op in. Waarom niet? Omdat het wèl een mooie, principieele resolutie wilde

aannemen, maar niet met den harden strijd tegen het nationalisme in elken vorm een begin maken.

Natuurlijk beweren wij niet, dat de Zwitsersche soc.-dem. partij gelijk is te stellen met b.v. de officieele nederlandsche, zweedsche en deensche arbeiderspartijen. Dat zou zijn haar beleedigen en belasteren. Er is onmiskenbaar in haar rijen een neiging naar links te gaan, er is ontwikkeling in internationalistischen zin gedurenden den oorlog, terwijl in Nederland enz. de „ontwikkeling" naar rechts, naar nationalisme en geheele verburgerlijking van gedachte ging. Maar laat ons 't resultaat van die beweging in de Zwitsersche partij niet overschatten! Voorloopig behoort het grootste deel van haar meerderheid, internationaal gesproken, nog tot het z.n. Centrum, d.w.z. in woorden, in de theorie is het radikaal, maar voor daden schrikt het terug.

Het is met haar in dat opzicht net precies andersom als met de nieuwe zweedsche partij, die theoretisch nog zeer verward is, maar dapper en onversaagd den weg beschrijdt van de revolutionaire daad. En dáár komt het nu vóór alles op aan. Uit den strijd zal het heldere inzicht zeker geboren worden, maar zonder strijd is het meest radikale inzicht thans niets, of althans zeer weinig, waard.

Boekbespreking.

J. W. GERHARD: *Boek en Tijdschrift voor de geestelijke ontwikkeling in Nederland en in het Buitenland.* (Nutsboekerij No. 1). — Nutsuitgeverij te Zalt-Bommel, 1917. Prijs f 0.40.

v. R. In deze brochure, die, zooals men ziet, door de bekende oude en brave instelling, familiaar „Het Nut" geheeten, is uitgegeven, heeft J. W. Gerhard — niet te verwarren met zijn broeder A. H., bekend lid der Arbeiderspartij, Dageraads-man en sinds 1913 Kamerlid — het met veel moeite en ijver verzamelde resultaat bijeengebracht van een vergelijkende studie over wat hij „volkslectuur" noemt. J. W. Gerhard, die, als we ons niet vergissen, slechts een korten tijd lid van de Arbeiderspartij is geweest, in lang vervlogen dagen, heeft zich vooral verdienstelijk gemaakt door diverse enquêtes, voornamelijk den toestand van het onderwijs en de positie der onderwijzers hier te lande betreffende, vergeleken met andere landen, in 't bizonder Duitschland en Zwitserland. Die onderzoekingen — de oudste dateert blijkens het lijstje van zijn geschriften, dat op den omslag der hier besproken brochure voorkomt, reeds van 1896— hebben hem de overtuiging verschaft, dat het met onderwijs en onderwijzers hier te lande maar droevig staat geschapen. Een overtuiging, die zeker niet ongegrond is. Thans tracht hij aan te toonen, opnieuw door middel van een soort vergelijkend onderzoek, dat hetzelfde geldt voor de „geestelijke ontwikkeling" van ons volk. De heer Gerhard namelijk is tot de conclusie gekomen, dat het met „de bronnen" voor die geestelijke ontwikkeling

hier te lande al even treurig is gesteld als met den toestand van het volksonderwijs en de positie der onderwijzers.

Is hij in dit betoog geslaagd? Ons wil het voorkomen, dat dit niet 't geval is. Ongetwijfeld is in deze brochure allerlei aardig materiaal bijeengebracht, maar een materiaal, absoluut onvoldoende om de zaak, waar 't om te doen is, ook maar eenigszins te verlichten. Twee dingen hebben den schrijver daarbij vooral in den weg gestaan: zijn gebrek aan inzicht in de klasse-scheidingen, die ook op dit gebied alles beheerschen en zijn eenzijdig schoolmeestersstandpunt. De heer Gerhard heeft een onderzoek willen instellen naar wat ons volk leest, vergeleken met wat andere volken lezen. En hij laat het allervoornaamste buiten beschouwing: namelijk de dagelijksche krant! Het is duidelijk, dat zonder een vergelijkend onderzoek van de kranten, die ons „volk" leest — hetzij men onder dit woord de heele natie wil begrijpen of het grootste deel, de niet-bezittenden en de niet-geletterden — elke poging om iets waardevols mee te deelen omtrent de „bronnen". waaruit dat volk ontwikkeling opdoet, met onvruchtbaarheid is geslagen, Want slechts de krant — in hoofdzaak het dagblad, maar ook het weekblad — en „ontspanningslectuur" bereiken de massa's. Daarnaast de mondelinge ontwikkeling, van den kansel, van het podium, door voordrachten enz. Verder zijn er nog de brochures en vlugschriften der verschillende politieke en andere richtingen. Maar reeds van de tijdschriften geldt, dat zij in de volksmassa's niet doordringen, maar slechts het kader bereiken en zoodoende hoogstens *indirect* de massa beïnvloeden. En wie geen rekening houdt met de klasse-verschillen, die maken, dat het grootste deel der periodieken, die J. W. Gerhard samenvat „als tijdschriften voor ontwikkeling en ontspanning" en waarvan hij een lijst heeft opgemaakt, die voor ons land 132 nummers omvat, uitsluitend gelezen worden door de bezittende klassen, die sluit van te voren elke mogelijkheid buiten om tot een conclusie te komen, welke iets beduidt. Ook „vakbladen" heeft G. buiten beschouwing gelaten. Toch is het duidelijk, dat ook deze en zelfs in toenemende mate van beteekenis zijn en worden voor ieder, die de „bronnen" wil onderzoeken, waaruit ons volk geestelijk zich laaft. Immers: de kapitalistische ontwikkeling heeft juist het vakblad voor honderdduizenden, niet alleen arbeiders en „aangestelden", maar ook ondernemers, zakenmenschen enz. tot een onmisbaar hulpmiddel in den economischen strijd gemaakt. Een arbeider, een man van zaken, een winkelier, een tuinier, die niets anders leest, leest toch een dagblad en een vakblad. En deze soort van „geestelijk voedsel" is het eenige — naast de reeds genoemde mondelinge — waardoor het grootste deel des volks ook nog iets van 't eigenlijke „hoogere geestelijke leven" in zich opneemt, dat tot uitdrukking komt in tijdschriften, werken, verhandelingen enz.. waarvan die massa geen kennis krijgt. Gerhard heeft de zaak precies omgekeerd. Hij schrijft, na gezegd te hebben, waarom hij de „vakbladen" niet heeft onderzocht of zelfs opgesomd, namelijk, omdat het maar weinig menschen zal interesseeren, te lezen, hoe bladen er uit zien of geredigeerd worden, die zij nimmer ter hand zullen nemen (!!!):

„Met de politieke dagbladpers is 't 'n ander geval. Deze speelt

wellicht van de gansche periodieke pers *de* belangrijkste rol. En het ware mij zeer interessant geweest, ook haar in mijn beschouwingen op te nemen. Ik vreesde echter dan te uitgebreid te zullen worden. En bovendien kan men zich ook van de politieke dagbladpers een vrij juist beeld vormen, als men een juiste kennis verkregen heeft van het peil der volksontwikkeling en van de tijdschriften, die in dienst der algemeene ontwikkeling staan. En daarom beperk ik mij tot deze alleen . . . ."

Dat is de zaak op haar kop zetten. Juist, datgene wat het *volk* bereikt, wordt dus niet onderzocht. En wel tal van tijdschriften, waarvan een deel (de ernstige politieke en godsdienstige) *indirect* invloed op de massa's uitoefenen, maar een zeer groot deel als „ontspanningslectuur" voor leegloopers en parasieten van allerlei stand en ontwikkeling zoo goed als zonder beteekenis is. Waarlijk een averechtsche manier van doen!

Het is waar, dat hij wel een oordeel over de pers, d.w.z. de kranten uitspreekt. Dit geschiedt op een eenigszins eigenaardige wijze, waarbij het schoolmeestersstandpunt naief voor den dag komt. G. zegt namelijk, sprekende over wat hij de serieuze, goed geredigeerde tijdschriften noemt, die de nummers 47—71 van zijn lijst beslaan — noch *De Nieuwe Tijd*, noch *De Socialistische Gids*, noch *Opwaarts* noch *Van onzen Tijd*, om er maar een paar te noemen, komen om voor ons onnaspeurlijke redenen onder deze nummers voor, doch staan elders genoteerd — dat deze voor de Nederlandsche intellectueele wereld geestesvoedsel genoeg bieden, ten minste wat de eigen Nederlandsche kultuur betreft. „Met betrekking tot het buitenland en zijn ekonomisch en geestelijk leven schieten ze echter tekort." En, gaat hij dan voort, „dit is nu wel een internationale fout van de pers, 'tgeen in den oorlogstijd zoo bedroevend-duidelijk aan het licht is gekomen". Daarop volgt een betoog, dat te curieus is om 't hier niet even weer te geven: „Wat wist en weet de intellectueele wereld in elk land van de kultuur der andere landen af? Met welke woorden werd er zonderlinger en onnoozeler omgesprongen, ook door de intellectueele pers van alle landen, dan met de woorden: *kultuur* en *demokratie?* Dit wijst er toch wel op, dat het ware wezen van het buitenland: volk en kultuur, voor elk volk onbekend gebleven was, en helaas! — nog wel lang blijven zal. *Schuld van die onbekendheid, — die zulke heillooze gevolgen heeft nagesleept — is natuurlijk de pers.* In elke krant heeft men wel 'n buitenlandsch overzicht, buitenlandsche nieuwsberichten enz., maar des ondanks *weet*, d. i. kent en begrijpt *men* bitter weinig van het buitenland. Er is 'n kennis, die vaak erger is dan onkunde, n.l. *halve kennis. De pers geeft in al haar buitenlandsche kolommen nog niet eens halve kennis.* Trouwens, dit is eigenlijk zoo verwonderlijk niet als men bedenkt, hoe weinig diezelfde pers in tal van gevallen in staat is hare lezers goed in- en voor te lichten in zake binnenlandsche aangelegenheden. *Dan kan men begrijpen, hoe hare voorstelling van buitenlandsche toestanden meestal bezijden de waarheid blijft.*" Wij hebben een paar zinnen in dit requisitoir gecursiveerd. Men vindt er, zooals men ziet, ten eerste de meening, in allerlei vormen veel verspreid, alsof het

gebrek aan „kennis" omtrent andere landen eigenlijk een der groote factoren is geweest, die den wereldoorlog hebben gebracht. De goede man weet ook nu nog blijkbaar niets van de werkelijke krachten, die hem hebben verwekt. In de tweede plaats een opvatting van de taak van de kranten, die hem er toe zou moeten brengen, ze allemaal te verbieden als hij kon. Inderdaad staat de zaak zoo, dat de Nederlandsche pers, in 't algemeen beschouwd, wanneer men ze vergelijkt met die in andere groote en kleine landen van eenigszins gelijke kultuurhoogte, volstrekt niet achterlijk is, wat betreft de hoeveelheid en den omvang van de „kennis", die zij omtrent het buitenland aan haar lezers meedeelt. Wat Gerhard blijkbaar vaag gevoeld heeft is, dat de heele ontwikkeling van het kapitalisme de strekking heeft de volksmassa's alle „kultuur" te ontrooven, terwijl het aan den anderen kant de verspreiding, den verkoop van „nieuws" tot een der meest lucratieve bedrijfstakken heeft gemaakt, een bedrijf, dat zijn voedingsbodem vindt in de „geestelijke armoede", het gebrek aan kultuur en de „verarming" der massa's — evengoed als de productie van alle mogelijke vervalschingen, voddige artikelen, leelijke en verderfelijke tastbaarheden en ontastbaarheden. In Marxistische beschouwingen is er al zoo vaak op gewezen, dat elke volks- of stamgenoot in primitieve maatschappijen — de Grieken en den Homerischen tijd, de Balineezen nog in onzen tijd, om maar een paar voorbeelden uit honderden te grijpen — over meer werkelijke kultuur en meer werkelijke kennis beschikt, dan een gemiddeld lid eener kapitalistische samenleving, hij moge fabrieksslaaf of professor in de mathematica zijn. Maar aan den anderen kant ziet onze man ook totaal over 't hoofd, dat niettemin diezelfde, door hem gesmade pers, het eenige of althans het voornaamste middel is in de kapitalistische maatschappij om de massa's des volks nog eenige universeele kennis en eenige kultuur — zij 't dan ook in nog zoo slap aftreksel — bij te brengen en, vooral, dat zij voor die massa's een der voornaamste en onontbeerlijkste middelen is om zich uit het huidige gebrek aan alles, ook aan kultuur, op te heffen en een anderen maatschappij-vorm in 't leven te roepen, waar kultuur en kennis weer een gemeenschapsgoed voor allen kunnen en moeten worden.

De schoolmeester, die Gerhard is, schijnt in de naieve veronderstellig te leven dat, indien het volksschoolwezen maar beter was en de ontwikkelingmogelijkheden, die voor 't volk openstaan, grooter waren — zooals hij het iets verder zegt — dat 't dan wel beter zou zijn. Het is de meening van al die brave en welwillende dames en heeren — bourgeois in merg en been — die tot het inzicht zijn gekomen, dat den „minderen man" toch ook wel iets van de kruimkens ten deel mag vallen, van hun, naar zij meenen, rijk bezetten intellectueelen disch overschietend, en die met „Ons Huizen", „Volksuniversiteiten", Wereldbibliotheken, Nutsbibliotheken, voordrachten enz. enz., de „onterfden op geestelijk terrein" gelukkig willen maken en hun eigen eerzuchtjes, ijdelhedens en wat dies meer zij, bevredigen. Wij rekenen J. H. Gerhard niet tot de laatsten. Wij nemen aan, dat het hem zuiver en alleen om meer „volksontwikkeling" te doen is. Doch zijn volslagen gebrek aan inzicht in de maatschaplijke factoren, die ook dit vraagstuk beheerschen, heeft

gemaakt, dat hij met al zijn vlijt vrij wel monnikenwerk heeft verricht.
Voor wie er belang in stelt, bevat de brochure verder heel wat gegevens, hoe het met de zoogenaamde goede en goedkoope lectuur hier en in andere Europeesche landen staat. We zouden menige opmerking hieraan kunnen vastknoopen over de kwestie, die Gerhard natuurlijk zelfs niet opwerpt, in hoeverre al die pogingen, voor zoover ze niet zijn uitgegaan van *revolutionaire* zijde, eenige beteekenis hebben voor den bevrijdingsstrijd den groote massa, den klassenstrijd. Maar dat zou deze bespreking, die toch al wat lang is geworden, doen uitdijen tot een verhandeling. Wij wilden slechts laten zien, dat Gerhard met al zijn moeite zoo goed als niets heeft bereikt ter beantwoording van de vraag, hoe 't met de geestelijke ontwikkeling van ons volk, vergeleken met die van andere Europeesche volken, eigenlijk staat.

Overzicht van Tijdschriften.

De Mei-afleveringen van de *Neue Zeit* bevatten behalve onbelangrijke artikelen van Bernstein over „Reinliche Unterscheidung", waarin de begrippen Volk, het daarvan afgeleide „völkisch", en nationaal, de zuivere onderscheiding tusschen „Wij en X-land". *(Wij* zijn altijd braaf en eerlijk, X-land is altijd gemeen en oneerlijk) en al dergelijke fratsen meer, op akademische wijze worden uitgelegd — beschouwingen van Kautsky over „Imperialisme en reactionaire massa" over „Landsverdediging", en het begin van een artikelenreeks van Kautsky over de „Befreiung der Nationen".

In laatstgenoemde opstellen wordt de aktueele vraag behandeld, hoe de houding der internationale sociaal-demokratie moet zijn ten opzichte van het streven van onderdrukte nationaliteiten naar nationale bevrijding, een vraag die in de toekomstige vredesonderhandelingen wellicht een groote rol zal spelen.

Als wij echter beginnen met mede te deelen, dat Kautsky in deze artikelen, waaruit uiteraard wat ontstaan, groei en ontwikkeling van nationaliteiten aangaat wel te leeren valt, van het standpunt uitgaat, dat de oorlog zijn einde spoedig nadert, dat hij alsdan naast het bankroet van het imperialisme en het militarisme (Rüstungs-politik), een geweldige opkomst van de demokratie verwacht, waarin Europa een nieuw tijdvak — niet van revolutie — maar een aera van snel opeenvolgende politieke en sociale hervormingen (Umbildungen) ingaat, waarvan de schrijver de hoogste verwachtingen koestert, dan zal het ons niet ten kwade worden geduid, dat wij deze zeer geleerde verhandeling, die reeds een 30 pagina's beslaat en waarop nog meerdere „fortsetzungen" volgen, buiten verdere beschouwing laten, als zijnde voor den revolutionairen strijd van het proletariaat momenteel van zeer weinig waarde.

Onnoodig is hierbij te voegen, dat Kautsky het zelfbeschikkingsrecht der Volken als eersten eisch der moderne demokratie op den voorgrond plaatst; niet fair is echter zijn insinuatie: „wie, zooals van radikale zijde geschiedt, den eisch van het zelfbeschikkingsrecht laat vallen, als in de kapitalistische produktie-wijze niet meer te verwezenlijken,

gaat, misschien onbewust, den weg van het anarchisme op, want in een socialistische maatschappij is deze eisch natuurlijk overbodig geworden.” Laten wij evenwel den aftandschen en buiten-gevecht geraakten oud-strijder, dezen zij-trap maar vergeven.

Neen, beste-vaer, indien tengevolge van den langdurigen wereldoorlog, waarvan het einde nog niet te zien is, een proletarische revolutie niet spontaan mocht uitbreken, dan gaan wij in Europa een tijdvak van geweldige versterking van het imperialisme, van militariseering van den arbeid tegemoet, waarin het met de demokratie en met het zelfbeschikkingsrecht der Volken voorloopig is gedaan, dan wacht ons de toekomststaat van de sociaal-imperialisten, van prof. Ballod en Jaffé, die een ware tuchthuis-staat voor de arbeiders belooft te worden.

Een artikel van Ad. Braun, in het nummer van 25 Mei, over de „Afschaffing van het drieklassen-kiesrecht” in Pruisen, door Wilhelm, na het uitbreken der Russische Revolutie plotseling zoo plechtig beloofd, is van denzelfden centrum-marxistischen, modern-demokratischen geest van Kautsky doortrokken.

Heinrich Ströbel beschrijft in dezelfde aflevering het tragisch lot van den dichter George Herwegh, ter gelegenheid van de herdenking van diens 100sten geboortedag. Zijn revolutionaire gedichten, in 1843 te Zuerich, in Zwitsersche ballingschap uitgegeven, maakten den jongen poëet eenklaps beroemd; in korten tijd verschenen zes drukken van 6000 exemplaren. Maar zoodra waren de revolutionaire golven in de toenmalige maatschappij niet tot bedaren gekomen, of het was met zijn kracht gedaan.

Herwegh is nooit de revolutie, die in 1849 in Pruisen (Duitschland) de nederlaag had geleden, ontrouw geworden. Hij heeft nimmer concessies gedaan aan de nieuwe aera, die de verzoening bracht van bourgeoisie, feodaliteit en absolutisme. En zijn laatste „Nieuwe Gedichten”, eerst jaren na zijn dood verschenen, zijn nog een even felle aanklacht tegen het Prussianisme als de Vóór-Maartsche uit de jaren van het revolutionaire jonge Duitschland. Het van Februari 1871 dagteekenende gedicht „De ergste vijand” klinkt thans meer dan ooit als een profetie:

Das Blut von Wörth, das Blut von Spichern,
Von Mars-la-Tour und Gravelotte,
Einheit und Freiheit sollt'es sichern —
Einheit und Freiheit? Grosser Gott!

E i n Amboss unter e i n e m Hammer
Geeinigt wird All-Deutschland stehn;
Dem Rausche folgt ein Katzenjammer,
Dass euch die Augen übergehn. — — —

Inderdaad: de katterigheid op den Rijks-roes is gevolgd. En het Duitsche volk beweent thans de overwinningen van 1870 met bloedige tranen, omdat uit die overwinningen de overwinningen van 1914, '15, '16, '17 zijn voortgevloeid. Maar nog steeds geldt het woord van den dichter, die als alle Duitsche revolutionairen het Duitsche stof van zijn voetzolen moest schudden om vrij te zijn: Eén aambeeld onder één hamer, dat is Duitschland's volk. Hoe lang nog?

In het nummer van 11 Mei komt een beschrijving voor van Engelbert Graf, over het *Lothringische Minetterevier*, het belangrijkste ijzerertsgebied van Europa, in de streek Longwy—Nancy, tusschen Moesel en Maas, waarover in de toekomstige vredesonderhandelingen nog wel een hartig woordje zal vallen, wijl het bezit van dit geheele „Minetterevier" een imperialistisch belang van de eerste soort is.

Ten slotte willen wij een eenigzins uitvoeriger overzicht geven van twee artikelen van wijlen Dr. Mueller-Lyer, den op 29 Oct. 1916 ten gevolge van een ongeval te vroeg gestorven socioloog, omdat hierin een nieuwe kijk wordt gegeven op de kultuur-geschiedenis in het algemeen, die ons in menig opzicht belangrijk toeschijnt. Reeds vroeger is in de *Neue Zeit* meermalen door Eckstein en Cunow en nog onlangs in het nummer van 13 April door Otto Jensen in een artikel: „Marxismus und phaseologische Methode der Sociologie" de leer van Müller-Lyer, de verschillende ontwikkelings-trappen van de menschheid te verklaren door de z.g. phaseologische methode, kritisch met het marxisme vergeleken.

Door tusschenkomst van Frau Dr. Müller-Lyer is nu in de nummers van 11 en 18 Mei van de *Neue Zeit* een verhandeling uit de nalatenschap van dezen socialen denker, onder den titel „Senergie", verschenen, waarin het karakter van zijn methode van onderzoek zeer duidelijk uitkomt. Hieruit blijkt vooral, dat hij thans rekening heeft gehouden met de ervaringen van den wereld-oorlog en ingezien heeft, dat de bloote phaseologie op onvoldoende wijze de ontwikkeling der menschelijke kultuur verklaart. Hij heeft thans een correctie in zijn leer aangebracht door de zoogenaamde „laterale" beschouwingswijze der phasenmethode in de sociologie. In navolging van het historisch materialisme van Marx wordt hierin veel meer de suprematie aan de ekonomische ontwikkeling toegekend.

De phaseologische methode van Müller-Lyer is de comparatieve of vergelijkende methode, zooals deze in het natuuronderzoek wordt gebruikt, toegepast op de Kultuur-ontwikkeling. Het verloop der ontwikkeling wordt op elk gebied der kultuur afzonderlijk [ekonomisch leven, familie, staat, taal, geloof, wetenschap, moraal, recht, kunst] van de oudste tijden tot in onze dagen in trappen of „phasen" onderzocht, om de daaraan ten gronde liggende ontwikkelingswet te ontdekken en om eindelijk door „induktie" — zooals de natuur- en scheikundige doet — tot een algemeene theorie te kunnen komen.

In de „synergie" meent Müller-Lyer het meest krachtdadige middel ter bevordering van de menschelijke welvaart ontdekt te hebben. Door synergie, d. w. z. door planmatige samenwerking, geleid door wetenschappelijk inzicht, kunnen de menschen den strijd tegen kwaad en lijden het doelmatigst opnemen en de gelukkigste en hoogste bestaansvormen bereiken. Door echter elkaar tegen te werken en elkaar zooveel mogelijk trachten te benadeelen (antergie) maken wij van het leven een hel en vallen wij terug op lagere en half-dierlijke trappen van bestaan. In een stijgende kultuur-ontwikkeling moet dus een voortdurend groeien van de synergetische en een afneming van antergetische krachten zijn vast te stellen. De schrijver is van meening, dat dit ook inderdaad in het algemeen het geval is, want gaan wij de geschiedenis van de

laatste eeuwen na, dan zien wij, dat de Europeesche staten een overgang vertoonen van elkaar bestrijdende en nadeel toebrengende staatjes naar groote staten onder éénzelfde regeering en rechts-orde. En nog duidelijker komt deze algemeene ontwikkelingswet uit, als wij onzen blik over duizenden jaren laten gaan. Uit de geïsoleerde horden van het Steenen tijdperk zijn langzamerhand steeds hoogere sociale vormen ontstaan: horden, stammen, koninkrijken, imperialistische wereldrijken van antieke structuur tot de grootste moderne staten als het Britsche Rijk met 430 millioen inwoners, Rusland met 178, China met 400 millioen enz., vormen de reeks der synergetische beweging, die nog niet afgesloten is. De moderne groote staten en wereldrijken hebben zich in ekonomisch opzicht in een nog hooger organisme vereenigd, n.l. in den modernen wereldhandel.

Bij nauwkeuriger beschouwing van de ontwikkeling der kultuur bemerkt men evenwel, dat er belangrijke afwijkingen, „inkongruenties" tegen deze wet van algemeene „integreering" en „organiseering" in de maatschappij voorkomen. En zulke inkongruenties bestaan niet alleen op politiek, maar talrijker nog op ander kultuurgebied (moraal, taal, kunst enz.).

Juist door de systematische toepassing van de „phaseologische" methode zijn die inkongruenties als pijnlijke raadsels scherp aan het licht gekomen.

Mueller-Lyer meent nu door uitbreiding en wijziging van zijn phasenmethode den sleutel tot de oplossing van die raadsels te hebben gevonden in een nieuwe methode van onderzoek, die hij „laterale beschouwingswijze" noemt. Deze nieuwe sociologische onderzoekingsmethode berust op de eenvoudige gedachte, dat het voor de kultuur van een volk er niet alleen op aankomt op welke hoogte het (ekonomisch) staat, maardat deze vooral afhankelijk is van den „duur" van denzelfden trap van beschaving of phase, m.a.w. van den tijd, die een volk heeft gehad om zich in die phase in te richten of liever er zich bij „aan te passen".

Een volk, dat duizenden jaren op een bepaalden trap van ontwikkeling blijft staan [de schrijver bedoelt blijkbaar, ongeveer dezelfde produktiewijze behoudt], past zich in dien langen tijd meer en meer aan alles aan.

Door een coördinaat-systeem, waarin de vertikale lijnen de vier tijdvakken der phaseologische ontwikkeling van een volk (oertijd, wilden toestand, barbarisme en civilisatie) aangeven, de horizontale lijnen den tijd (eeuwen of aantal duizend jaren), waarin een volk op dezelfde hoogte van kultuur heeft geleefd (laterale ontwikkeling), wordt deze gedachte verduidelijkt. De loop der ontwikkeling van drie volken, n.l. de Australische negers, de Chineezen en Germanen, die op geheel verschillende kultuurhoogten staan, wordt met elkaar vergeleken; de Australiërs bleven tot in onzen tijd als jagersvolk, de Chineezen als akkerbouwers duizenden jaren op denzelfden trap of phase staan, — de Germanen klommen echter in een betrekkelijk zeer korten tijd van nog niet anderhalf duizend jaar van akkerbouw naar hoog-kapitalisme op. Het gevolg hiervan was, dat de Australiërs zoowel als de Chineezen zich op de meest volkomen en tevens op de meest bewonderenswaar

dige wijze aan hun trap van ontwikkeling (kultuur) aanpasten en zich tot de kleinste kleinigheden konden inleven, zoodat alle levensuitingen klaar, eenvoudig en als uit één vorm gegoten waren.

De Germanen hadden echter op geen enkelen trap hunner beschaving den noodigen tijd om zich goed aan te passen en zich in elke phase goed thuis te gaan gevoelen. Juist in onzen tijd is de wanverhouding tusschen de materieele en geestelijke kultuur in de Europeesche bevolking zoo groot geworden, dat menig socioloog een volledig verval vreest. Het gaat er nu om, of Europa zich aan zijn hoogen-ekonomischen trap van ontwikkeling zal kunnen gaan aanpassen, of een „laterale" aanpassing al dan niet zal plaats vinden.

Op het gebied van de moraal b.v.b. gaat de opklimmende kultuur in het algemeen gepaard met betere zeden, maar daarnaast blijkt de laterale ontwikkeling van zeer grooten invloed te zijn. De Eskimo's b.v.b. leven voortdurend in vrede, zonder oorlog met elkaar, wijl zij den tijd hebben gehad de zeden en den omgang met elkaar op hun kultuurtrap zoodanig te vormen, dat zij bijna volkomen aan hun ekonomische en sociale toestanden zijn aangepast. Ofschoon onze kultuur veel hooger is dan die der Eskimo's, zijn wij echter nooit tot een voldoend stabielen ekonomischen en socialen toestand gekomen om zich in moreel opzicht rustig aan onze kultuur-hoogte te kunnen aanpassen. Op het gebied van taal en kunst (men denke maar aan China) is eveneens de laterale ontwikkeling van zeer groote beteekenis.

Deze nieuwe beschouwingswijze past Müller-Lyer ten slotte op den tegenwoordigen oorlog toe. De meeste oorlogen zijn altijd tijdens een overgang naar een nieuwe trap van kultuur gevoerd. [1]) Zoodra de nieuwe organisatie is gevestigd, zien wij een lang tijdperk van vrede intreden. Japan had een vredestijd van meer dan 250 jaar, totdat deze staat in de moderne ontwikkeling van het kapitalisme werd medegesleurd en het land in voortdurenden oorlogstoestand geraakte. Hetzelfde was te constateeren in China, zoodra de antieke wereld, met akkerbouw als basis, in het vóórkapitalistisch tijdvak overging.

De diepere sociale oorzaak van den tegenwoordigen Europeeschen oorlog is de overgang van het Europeesche kapitalisme naar een hoogeren trap van ekonomisch leven.

Willen wij tot een harmonischen en geordenden toestand kunnen geraken, dan moet alles, ons familieleven, onze volksontwikkeling, ons klasse-systeem, ons recht, onze moraal, kunst, godsdienst, onze internationale betrekkingen, tot een hoogeren vorm van ontwikkeling komen. Onze ongeordende kultuur heeft een lange laterale ontwikkeling noodig om op de nieuwe basis alles in harmonie te kunnen brengen. De schrijver is van meening, nu de klassenstrijd bij de hoogststaande volken in zijn laatste stadium is gekomen, en de vierde stand het klasse-systeem zal kunnen afschaffen, wijl geen nieuwe klasse de maatschappelijke orde meer kan verstoren, dat wij na dezen oorlog die lange periode van aanpassing en van harmonie en orde tegemoet gaan. En aangezien het op astronomische gronden waarschijnlijk kan

---

[1]) Uit de terminologie blijkt telkens, dat M.-L. een burgerlijk socioloog is. Marxisten zouden van overgang naar een nieuwe produktiewijze spreken.

geacht worden, dat onze aarde nog millioenen jaren kan leven, mag aangenomen worden, dat in die verwachte langdurige periode van laterale ontwikkeling het menschengeslacht een steeds hoogere volmaaktheid zal bereiken.

De oude volkerendroom, het „millennium", het duizendjarig rijk, wordt dus met deze gedachte verwezenlijkt en daaruit ziet men, dat deze denker, in overeenstemming met de socialisten (Engels sprak eenmaal van den overgang van het Rijk der Slavernij naar dat der Vrijheid) een doel-phase, een ideaal stelt, hetgeen haast door alle burgerlijke sociologen, verblind door hun privaat- of klasse-belang, wordt geschuwd.

Ofschoon in de leer van Müller-Lyer de wetten van de kapitalistische produktiewijze, de warenproduktie, de waarde- en meerwaarde-leer, en de daaruit te trekken konsekwentie voor den proletarischen klassenstrijd, als zijnde de motor van de ontwikkeling der kapitalistische maatschappij, buiten beschouwing blijven, en zij dus in menig opzicht van het revolutionaire marxisme afwijkt, is zij belangrijk genoeg, om vooral door de jongere generatie van het intelligente proletariaat in studie te worden genomen.

OPMERKER.

Verdedigingsrede van Dr. Friedrich Adler.

(*Vervolg.*)

Wanneer de officier van justitie spreekt over het milieu, waaruit ik ben voortgekomen, dan meen ik toch te moeten opmerken, dat het heel moeilijk zal zijn om u daar eenige voorstelling van te maken, want de wereld, waarin ik verkeerde, verschilt hemelsbreed van die, waarin gij gewoon zijt te verkeeren. Ik verzoek u mij de volgende vergelijking te willen toestaan. Oorspronkelijk dacht men, dat de aarde het middelpunt van de wereld was en dat de zon en de sterren om de aarde draaiden. En toen Copernicus beweerde, dat het onze stilstaande aarde was, die bewoog, verklaarde men hem voor gek. Toen dat niet langer mogelijk bleek, werd hij voor de inquisitie-rechtbank gedaagd, die zoowat dezelfde taak te vervullen had als de militaire rechtbank van tegenwoordig (hier onderbreekt hem de president).... en deed hem een proces aan. Thans, nu wij de zaak nuchter kunnen beschouwen, zouden wij kunnen zeggen, dat beide partijen tot op zekere hoogte gelijk hadden. Het hangt er immers maar van af of men zich op de zon of op de aarde verplaatst denkt. Allebei de opvattingen zijn mogelijk, al is het onmogelijk ze met elkaar in overeenstemming te brengen. Men kan altijd slechts van één standpunt redeneeren. Gij bekijkt de wereld van uit de loopgraven in den volkerenstrijd; ik daarentegen heb, zoolang ik politiek denk, al mijn verwachtingen gesteld op een strijd

AAN HET FRONT IN DEN KLASSE-OORLOG,

die ook bestaat. Natuurlijk zal men, wanneer men redeneert van het standpunt van den volkerenstrijd, tot andere resultaten komen dan ik en al gauw zeggen: Je bent een gek. Wanneer men echter ziet, dat niets helpt, zal men zeggen: Je bent een lasteraar, je bent een misdadiger, een huurling van den vijand. Maar ik en mijn vrienden in Duitschland zijn net zoo min handlangers der Entente als onze vrienden in Frankrijk en Rusland, in Roemenië en Italië, die op het standpunt van het internationalisme staan, ooit helpers der Centrale Mogendheden zullen zijn. Wie zoo iets mogelijk acht, gaat van een geheel ander standpunt uit. Het spreekt immers vanzelf, dat het een groot verschil

uitmaakt of men zich plaatst op den scheidsmuur, die tusschen de volkeren is opgetrokken en die de oorzaak van den oorlog is, of dat men zich stelt op den scheidsmuur tusschen de klassen, die de onderdrukten van de onderdrukkers scheidt. Wij, sociaal-demokraten, hebben steeds op den bodem van den klassestrijd gestaan — tot de oorlog kwam, en al het andere in de wereld hebben wij aan dien strijd ondergeschikt gemaakt. Wij hebben ten allen tijde de Internationale als ons hoogste goed beschouwd. En nu hooren wij sommigen van de onzen wel beweren, dat wij ons standpunt met de tijden moeten veranderen: in vredestijd het standpunt van den klassestrijd, in tijd van oorlog dat van den volkerenstrijd. Zoo'n veranderlijk standpunt, dat de konjunktuur volgt, moet wel verleidelijk voor een Oostenrijker zijn. Maar waar wij, sprekende over ons zonnestelsel, in zekeren zin beide standpunten verdedigbaar achten, en dit ook ten opzichte van den strijd der menschen zouden willen aanvaarden, kan toch niet aan beide gelijke waarde worden gehecht. Immers Copernicus zocht een uitgangspunt voor de verdere ontwikkeling van de natuurwetenschappen. Zijn tegenstanders bleven staan. En terwijl de volkerenstrijd, de konkurrentiestrijd, het imperialisme, de wereld ten verderve leidt, honger en ellende brengt over de menschen en de aarde verwoest, wil de klassestrijd het geluk en den vrede voor allen. De volkerenstrijd kan de menschheid niet tot hooger ontwikkeling voeren, want hij wil haar immers brengen onder de heerschappij van enkelen.

Wat baat het de menschheid of Engeland de wereldheerschappij bezit, of Duitschland in staat is nieuwe oorlogen voor te bereiden. Maar de

STRIJD VOOR HET INTERNATIONALISME

zal de schoonheid brengen, omdat hij op de toekomst der menschheid is gericht. Wij hebben het ten allen tijde gezegd: Wie den klassestrijd voert aan de zijde van het proletariaat, die strijdt voor de zaak der menschheid. Wanneer ik spreek van dien strijd voor de menschheid en voor de ontwikkeling der menschheid, dan denk ik aan het kongres te Bazel, dat bijeenkwam om te trachten den oorlog te voorkomen en waar gezegd werd: Het proletariaat is zich bewust op het oogenblik de drager te zijn van de toekomst der menschheid. Juist deze gedachte aan de menschheid maakt den klassestrijd van het proletariaat tot een strijd van hooger orde. En deze gedachte aan de menschheid is bij het uitbreken van den oorlog door de sociaal-patriotten verlaten; zij hebben haar verraden en zijn niet weer tot haar teruggekeerd. Nu, in 1917, hebt gij op den eersten Mei in de *Arbeiterzeitung* wederom kunnen lezen over de toekomst der menschheid. Maar wat mij van de andere

sociaal-demokraten onderscheidt, is het feit, dat het standpunt, wat in de *Arbeiterzeitung* sedert drie weken voor het eerst sedert den oorlog wederom wordt gepropageerd, door mij *tijdens den geheelen duur van den oorlog is verdedigd.*

Het was ongetwijfeld een afmattende strijd, mijn streven om mijn partijgenooten wederom terug te voeren tot de moraal van het internationalisme. Deze moraal ziet er oppervlakkig zoo eenvoudig uit. Marx heeft in 1864 gezegd, dat zij niets anders inhoudt, dan de eenvoudige wetten van zedelijkheid en van gerechtigheid, die de betrekkingen tusschen de menschen onderling regelen, ook van kracht te doen zijn tusschen de volken onder elkaar. Deze moraal van de revolutionaire demokratie, die voor het eerst in de groote revolutie tot uitdrukking kwam, is neergelegd in de grondwet van 1791 in de woorden: De vrijheid wordt slechts beperkt door de stelregel: Wat gij niet wilt, dat u geschiedt, doe dat ook aan anderen niet. Dat is erg eenvoudig, het is de moraal van de demokratie, die ook weer de Russische revolutie tot de hare heeft gemaakt en die tegenover het beginsel van den landroof, zooals dit sinds eeuwen de wereld beheerscht, het beginsel stelt van de gelijkheid in rechten van alle volken, wat tot uiting komt in den eisch van een vrede zonder annexaties en zonder schadeloosstellingen.

Wanneer gij mijn strijd wilt leeren begrijpen dan moet gij allereerst weten, dat het mijn streven steeds is geweest mijn partijgenooten weer tot deze moraal terug te voeren. En gij kunt u voorstellen, hoe groot mijn verbijstering was, toen ik zag, hoe de sociaaldemokraten in Oostenrijk optraden. Reeds was een internationaal kongres in voorbereiding en ook het plan vastgesteld om in aansluiting daarmee in de Arbeiterzeitung een reeks artikelen van afgevaardigden van alle landen te publiceeren. Maar onverwacht verscheen in de Arbeiterzeitung van 5 Aug. een artikel met het opschrift: *De dag van het Duitsche volk*, een artikel, dat een volstrekte verdediging van den oorlog inhield. *Deze 4de Augustus is een dag, welken wij nooit zullen vergeten*, zoo begon het artikel. Maar het partijbestuur zou toch wel liever dien 4den Augustus in het vergeetboek doen raken en telkens opnieuw hield men mij voor, dat wij hier in Oostenrijk

GEEN 4DEN AUGUSTUS

hadden gehad. En daarop heb ik geantwoord: — Zeker, Oostenrijk heeft geen 4den Augustus gehad — de regeering Stürgkh heeft ons heelemaal niets gevraagd — maar wij hebben gehad, wat veel erger was, een 5den Augustus, de dag, waarop het hier boven aangehaalde artikel in de *Arbeiterzeitung* verscheen, en dat ons geschaad heeft ver

buiten de grenzen van het rijk, vooral in Italië, waarheen dit artikel telegrafisch werd overgebracht. Sindsdien is er voortdurend botsing tusschen mij en mijn partij en mijn vrienden geweest . . . .

De president onderbreekt hier den beklaagde met het verzoek niet te veel in bijzonderheden te gaan, waarop de beklaagde antwoordt: Mijn zaak is buitengewoon ingewikkeld. Waar men met Kramarsch zes maanden bezig is geweest, mag ik toch zeker wel evenveel uren van u vergen. En hij vervolgt verder: Ik ben er van overtuigd, dat de groote meerderheid van de sociaaldemokraten den oorlog slechts als een verdedigingsoorlog hebben opgevat, en van dat standpunt uitgaande is het heel natuurlijk, dat een volk zijn saamhoorigheid verdedigt. Dat was nog sociaaldemokratisch. Maar al spoedig werden wij ons bewust, dat wij de nederlaag, die wij van ons zelf wilden afwenden, met al haar schrikkelijkheid en ellende over anderen zouden brengen, wanneer wij overwonnen. Reeds het artikel van den 5den Aug. getuigde van die zucht naar overwinning. Daar heet het: Hoe ook de teerling moge vallen, wij wenschen met geheel ons hart, dat de uitslag zegerijk moge zijn voor de heilige zaak van het Duitsche volk. Op dit woord „zegerijk" werd naderhand steeds meer de klemtoon gelegd en dit werd het voornaamste strijdpunt in onze partij, omdat wij als sociaaldemokraten geen voordeel uit den oorlog mochten verlangen. Evenals een man, die in een bosch door roovers overvallen wordt, wel al zijn krachten inspant om zich te verweren, maar niet, wanneer het hem gelukt zijn aanvallers terneer te slaan, hun zakken leegplundert, zoo ook moeten wij in het verkeer van de volkeren onderling

NIET AFDALEN TOT EEN STRAATROOVERSNIVEAU.

Toen wij op onze rijkskonferentie van Maart in het vorige jaar, eischten, dat het partijbestuur met den grootsten nadruk bij de regeering zou aandringen op een vrede zonder annexaties en zonder schadeloosstellingen, werden wij slechts gehoond en bespot en van de honderd afgevaardigden stonden er niet meer dan zestien aan mijn kant. Waar ik bij den aanvang van den oorlog wel moest vreezen, dat een korte zegerijke oorlog het absolutisme voor jaren en jaren wederom zou bestendigen, daar kan ik thans niet anders erkennen, dan dat deze langdurige oorlog met al zijn vreeselijkheden ten minste een voordeel heeft gebracht. Hij heeft zich n.l. doen kennen, zooals hij in waarheid is, heeft zich getoond in zijn volle afschuwelijke werkelijkheid en heeft in het organisme van het volk een tegengif doen ontstaan, wat de stemming kweekt, die Goethe uitdrukt in de woorden: Wie in vredestijd naar den oorlog terugverlangt, die zal het ware geluk nooit kennen." Een korte oorlog zou beide partijen voor jaren en jaren

in een chauvinistische roes hebben meegesleept, terwijl deze oorlog om zoo te zeggen het ware „oorlogspacifisme” wakker roept. Dit inzicht in den oorlog zal langen tijd zijn nawerking doen gevoelen, ook onder degenen, die aanvankelijk den oorlog als het staalbad der volken hebben geprezen. Een

GROOT GESCHIEDKUNDIG TREURSPEL-RAADSEL

heeft zich voor onze oogen afgespeeld en alleen binnen de lijnen van dit treurspel is het mogelijk mij en de beweegredenen, die tot mijn daad hebben geleid, te begrijpen. De partij, die in dit historisch tijdvak de draagster van de gedachte der menschheid had moeten zijn, is een handlanger van de regeering geworden, een werktuig bij het najagen van doeleinden, die haar geheel vreemd moesten zijn. Ik wil hiermee volstrekt niet zeggen, dat dit de schuld is van de slechtheid van enkelen; natuurlijk hebben de fouten van sommigen veel tot een dergelijke ontwikkeling bijgedragen, maar in hoofdzaak is toch de oorzaak te vinden in de arbeidersbeweging zelf, waar de benauwde partijgeest zegevierde over de toekomstbelangen van het proletariaat. De leiders van het proletariaat wilden als trouwe ambtenaren de organisatie redden, maar het waarachtige klassebelang hebben zij daarbij verraden; de Internationale, de gedachte aan de sociale revolutie, die hebben zij verraden. Zij hebben weliswaar ook tijdens den oorlog kleine voordeelen voor de arbeiders veroverd en ik zal de laatste zijn, die zou willen loochenen alles wat zij hebben gedaan om de arbeiders voor het grofste onrecht te behoeden, maar „zij hebben hun eerstgeboorterecht voor een schotel linzen verkwanseld”.

Dit treurspel heeft zich niet tot Oostenrijk bepaald.

Men verwijt mij minstens een scheurmaker te zijn, wanneer ik in een land als dit waar onze tegenstanders behooren tot het slag van de christelijk-socialen en de aanhangers van den nationalen bond de eigen partijgenooten dergelijke aanklachten voor de voeten werp. Ik erken dat ik ten allen tijde den grootst mogelijken afkeer voor deze burgerlijke partijen heb gevoeld. Maar wat wij het diepst heeft geschokt was de erkenning, dat de Oostenrijksche sociaaldemokratie, die mij zoo onaantastbaar scheen, ook *slechts koning was in het land der blinden.* Ik kan toch de sociaaldemokratische partij niet naar denzelfden maatstaf meten als een burgerlijke partij; ik oordeel naar haar eigen roemrijke ontwikkeling en het heeft mij veel leed berokkend, dat de partij ten deele in dezelfde ondeugden is vervallen als haar tegenstanders. En mijn strijd richtte zich meer speciaal tegen het partijbestuur, omdat dit zich steeds meer tot een

ontwikkelde. Ik ben steeds meer tot de overtuiging gekomen, dat *een revolutie in Oostenrijk alleen tegen den wil van het partijbestuur mogelijk zou kunnen zijn*, dat het partijbestuur ten allen tijde slechts remmend tegenover een revolutionaire beweging zou staan. En voor dit partijbestuur was ik verplicht als eerste sekretaris mijn arbeid te geven, moest ik bij alle vergaderingen tegenwoordig zijn, terwijl steeds duidelijker voor mij stond: wanneer het eenmaal ernst wordt, dan zal ik als sekretaris in botsing komen met mijn eigen overtuiging, dan zal ik een bitteren strijd moeten voeren tusschen plicht en geweten. Ik begreep, dat een verbetering van de toestanden in de partij slechts mogelijk was onder een ander partijbestuur. Seitz b. v. sprak altijd over de verantwoording van het partijbestuur. Men moest elke gewelddaad trachten te vermijden, omdat het partijbestuur voor het vergoten bloed verantwoordelijk zou worden gesteld. Ik evenwel ben van oordeel, dat men die verantwoording ook dragen kan. Het geheele geheim van dezen partijstrijd vindt immers zijn oorzaak in het feit, dat de partij in de lange jaren van vrede als het ware geheel een burgerlijke bestuursinrichting had verworven, met organisaties en schrijvers en afgevaardigden en alles wat daar bij hoort, maar zonder officieren, zonder aanvoerders in een gewelddadigen strijd. Niemand dacht immers aan geweld, ieder trachtte toch elke onrust te vermijden. Dr. Renner is de man geweest, die dezen toon van plooien en sussen het eerst heeft aangeslagen en ik zag hoe men er allerwege op uit was de arbeiders afkeerig te maken van geweld. Dr. Renner is een groot demagoog en het is best mogelijk dat hij zich voorstelde het absolutisme van Stürgkh te kunnen omzetten in een soort verlicht absolutisme. Met allerlei kunstgrepen heeft hij getracht te verbergen, dat in Oostenrijk evenmin als in Rusland niet de sociale revoletie, maar de burgerlijke revolutie, de afschaffing van het absolutisme, in de eerste plaats noodig was.

Deze tegenstelling tusschen de revolutionaire gezindheid der arbeiders en de houding van de leiders der partij, moest mij wel doen besluiten tot een

PERSOONLIJKE DAAD

Ik wilde toonen, dat het onze plicht is, de arbeiders te doen begrijpen, dat slechts tegen het partijbestuur in, buiten de leiders om, in Oostenrijk een waarlijk revolutionaire hervorming tot stand kan komen, dat de weg van het geweld, zooals die tegen het geweldregiem van de regeering wordt geëischt, slechts als zelfstandige aktie van de arbeiders mogelijk is. Dr. Renner zal wel dadelijk willen

bewijzen, dat de individueele daad in strijd is met de beginselen van de sociaal-demokratie en anarchistisch is. Ik heb natuurlijk geen oogenblik gedacht, dat ik door mijn aanslag het absolutisme in Oostenrijk zon doen verdwijnen of den vrede zou brengen. Ik ben geen anarchist. Het anarchisme neemt aan, dat de individueele daad een zoo grooten invloed op het wereldgebeuren kan uitoefenen, maar ik heb dat nooit geloofd, ik sta op het standpunt van den massastrijd, die gestreden moet worden met alle middelen, die leiden naar het doel en die het natuurlijke rechtsbewustzijn niet wederstreven, d. w .z. met parlementaire middelen in tijden van vrede, maar wanneer het absolutisme het parlement heeft opgeheven, ook het geweld. Ik neem ook thans nog datzelfde standpunt in en ben overtuigd, dat de massale strijd slechts den doorslag kan geven en dat mijn daad maar een heel bescheiden persoonlijke aktie is geweest, niet om den massastrijd te vervangen, ook niet om dien te doen ontbranden, zooals meerdere van mijn vrienden hebben gedacht, dat mijn bedoeling en mijn verwachting was. Wat ik wilde, was de psychologische voorwaarden scheppen voor een toekomstige massale aktie, de mogelijkheid voor een massalen strijd voorbereiden.

Mijn bedoeling was niet door mijn daad een revolutie te maken, maar ik wilde de arbeiders dwingen stelling te nemen in zake de revolutie. Ik heb — zooals ik den officier van justitie zou willen doen opmerken — gedurende den geheelen oorlog nooit met een enkel woord tot gewelddadig verzet aangespoord, omdat ik voelde, dat in een milieu als waarin ik was gedoemd te leven, te midden van een partijbestuur en van een partij als de onze dergelijke woorden niet gesproken konden worden, omdat immers onder hen alle begrip was verdwenen, dat geweld slechts mogelijk is door daden. Zij zouden mij uitgelachen hebben. Maar wat ik wilde en wat ik wist dat mogelijk was, was een getuigenis afleggen voor het geweld, een getuigenis die tot de partijgenooten zou zeggen: deze man meent het ernstig met de zaak, want voor haar geeft hij zijn leven. Ik wilde, dat de arbeiders stelling zouden nemen en dat is gebeurd.

Geen Renner en geen Seitz zullen meer wagen tot de arbeiders in Oostenrijk te zeggen, dat een gewelddadige aktie onmogelijk is en niet gebeuren mag. En daarmee heb ik mijn doel bereikt, ik heb mijn leven niet te vergeefs gegeven, ik heb de arbeiders wakker geschud en tot nadenken gebracht.

De bedenkingen tegen de individueele aktie houden geen steek. Mijn daad was een individueele daad, maar binnen het kader van de massa, en ik kan niet goed begrijpen, hoe degenen, die hun leven lang niets anders dan individueel optreden, ten minste wanneer zij met hun

smeekbeden bij de ministers komen, de individueele aktie kunnen veroordeelen, zoodra die tegen de ministers is gericht. De partij heeft in 1889 het middel der individueele bedreiging in toepassing gebracht, waar het gold personen in hun hoedanigheid als vertegenwoordigers van het openbaar gezag. De persoonlijke bedreiging kwam herhaaldelijk voor. De toenmalige *Arbeiterzeitung* had daarvoor een aparte rubriek: „Hoe men ons behandelt." Daarin werden alle distriktsraden en andere autoriteiten als vijanden van de arbeidersklasse aan de schandpaal gesteld. Niet het systeem, maar de individuen. Dat is altijd de methode geweest van de partij.

Ik wil hier nog bijvoegen, dat ik zelf mijn daad nooit heb overschat, noch van te voren, noch tijdens mijn eerste verhoor. Ik hoop ook niet, dat anderen mijn daad zullen overschatten, niet om den man, dien zij gold, of om het resultaat, dat bereikt werd. Ik wilde

DEN REVOLUTIONAIREN GEEST WEDEROM DOEN ONTWAKEN.

Mijn daad was een getuigenis voor het geweld, maar ook een symbolische handeling, een gelijkenis. Ik wilde aan de massa toonen, waar haar grootsche taak ligt, hoe men zijn eigen leven geven moet, geen offers moet vragen, maar vóor elk offer bereid moet zijn. Men verwijt mij, dat ik tegen de beginselen van het socialisme heb gehandeld. Maar dat is niet waar. Bij de Internationale waren ook partijen aangesloten, die reeds voor den oorlog de individueele daad in hun program hadden aanvaard. Het waren de sociaal-revolutionairen van Rusland. Ik was hun tegenstander en heb hun theorieën ten allen tijde heftig bestreden. De actie der massa is waar het op aan komt.

Er is echter, wat de individueele daad betreft, één tegenwerping te maken, die ik gegrond acht en waarover ik dan ook veel heb nagedacht. Dergelijke aanslagen n.l. en de geheele politiek van samenzweringen, die uit het absolutisme zelf voortkomen, worden door de politie gebruikt om agents-provocateurs uit te zenden. Ik weet, dat er zulke agents-provocateurs in Oostenrijk waren, — maar laat ik liever over Rusland spreken.

Mijn aanslag was een heel bijzonder, d.w.z. op zich zelf staand geval, zooals dat alleen in zeer speciale omstandigheden mogelijk is. Ik wilde volstrekt niet een nieuwe strijdmethode in de partij brengen, en zou het integendeel zelfs als een dwaling hebben beschouwd, wanneer de aanslag een algemeen strijdmiddel geworden zou zijn, maar ik begreep, dat in enkele bijzondere gevallen een bijzondere daad geoorloofd was, zooals hier, waar de revolutionaire geest onder de arbeiders verloren was gegaan, en die geest opnieuw moest worden gewekt.

Maar het zou onjuist zijn deze daad voor te stellen als de oplossing

van een rekenkundig vraagstuk, geheel op koude theoretische overwegingen gegrond, uitsluitend voortgesproten uit koel overleg. Het gevoel heeft er een buitengewone rol in gespeeld en wel een dubbele rol. Eenerzijds drong mij de schande van de partij, anderzijds de schande, die Stürgkh over Oostenrijk had gebracht. Deze beide faktoren hebben voortdurend mijn gevoel beheerscht. Op een partijvergadering is er eens van mij gezegd: zooveel manifesten en zooveel resoluties als Fritz Adler geschreven heeft tijdens den oorlog, heeft er niemand. Ik heb altijd de behoefte in mij gevoeld om mij te verzetten tegen de wijze, waarop de partij streed. Ik heb alles geprobeerd om mijn invloed op de arbeiders te doen gelden. Mijn partij heeft de schande van Oostenrijk niet met de juiste wapenen bestreden. En dit gevoel van schande had mijn vader even sterk als ik. Op dit punt stond hij, niettegenstaande alle verdere verschillen, geheel aan mijn zijde. Ik heb steeds weer getracht die schande aan allen openbaar te maken. In Zürich heb ik een rede gehouden naar aanleiding waarvan men mij op grond van art. 65a, deed vervolgen. Verder heb ik een manifest uitgevaardigd en mijn vriend Liebknecht bewogen in het Pruisische Huis van Afgevaardigden, tot groote ontsteltenis van de heeren, over deze schande te spreken.

Ik heb op alle mogelijke manieren de openbaarheid gezocht.

Ik zal u thans zeggen, wat in het bijzonder van grooten invloed op mij is geweest. Ik heb bij het voor onderzoek uitvoerig alles verteld en met groote vrijmoedigheid gesproken. Hier kan ik korter zijn. Ik wil alleen spreken over wat reeds algemeen bekend is, wat in alle kranten te lezen staat. Ik bedoel de

POLITIEKE VERDRUKKING,

waar Oostenrijk onder gebukt gaat. Ik had een gevoel, alsof wij honden waren, die men kastijdt. Hadden wij dan totaal geen eergevoel, dat wij ons dit alles maar lieten welgevallen? Ik zal niets noemen, wat niet bewezen kon worden, ik wil slechts de zuivere waarheid spreken.

TEN EERSTE WAT DE CENSUUR BETREFT.

Men kan zich onmogelijk voorstellen wat het zeggen wil, met de censuur op voet van oorlog te leven; men weet niet hoe opwindend en afmattend dat is. De eenige Duitsche krant die verboden werd, was *das Volk*, een populair blad, dat door mij werd uitgegeven, en daar heb ik mij bij neergelegd; nu kon het blad ten minste niet worden misbruikt. Maar *der Kampf*, ons wetenschappelijk orgaan, bleef verschijnen en dat ging met groote moeilijkheden en groote opofferingen gepaard; herhaaldelijk geraakte ik in zeer netelige omstandigheden. Ik wil u hier enkele voorbeelden daarvan geven.

Een artikel van mij werd wekenlang achtergehouden. Ten slotte was er één regel geschrapt. Sommige artikelen bleven maanden weg. Het bleek een systeem. Die schandaligheid en ten deele ook de onbekwaamheid van de censuur hinderden mij voortdurend en drukten mij geheel ter neer. Als sekretaris van de partij kwam ik natuurlijk voortdurend met de censuur in aanraking en ik leerde daardoor allerlei toestanden kennen, die men nauwelijks zal willen gelooven. Mijn verdediger heeft getracht in verband hiermee getuigen te doen oproepen, maar dit is geweigerd. — Adler geeft verder een nauwkeurige voorstelling van allerle onmogelijke toestanden bij de censuur. Hij vertelt hoe in Praag aan den redacteur van de *Prawo Lidu* op het bureau van politie werd meegedeeld, dat men artikelen voor zijn blad had klaar liggen, geheel in socialistischen zin geredigeerd. Hij kon ze zoo opnemen, de grootte van de letters was reeds vastgesteld en de plaatsruimte voor berichten en patriottische artikelen verder aangegeven. Zoo iets is immers met elke journalistieke waardigheid in strijd en het blad ontaardde in een orgaan, dat naast de eerloosheid van het absolutisme, de karakterloosheid van de Separatisten ten tooneele voerde. Ik zou mijn blad liever zien te gronde gaan, dan het op een dergelijke manier te laten onteeren. Men heeft de pers in boeien geslagen. Daarover heb ik, toen ik in Zürich was, gesproken en volgens art. 65 werd ik hier strafbaar gesteld.

Toen bekend werd, dat ter gelegenheid van des keizers verjaardag de zwart-gele vlaggen ook van ons partijgebouw moesten waaien, begaf de afgevaardigde Hillebrand zich naar den stadhouder om hiertegen bezwaar in te dienen. Men antwoordde hem echter, dat op last van de regeering deze maatregel zonder uitzondering voor geheel Boheme gold.

Verder spreekt Adler over de rechtspleging en vooral over de militaire rechtsspraak. In de *Neue Freie Presse* heeft eens een gedichtje gestaan van slechts enkele regels; de censuur had het zondere eenige bedenking doorgelaten. Het heette: „Het lied van de moeders tegen den oorlog" en was geschreven door een Amerikaansche moeder. Zij zegt erin, dat zonen niet geboren worden om zonen van andere moeders te dooden en zij roept daarom de zonen op hun wapens weg te werpen. Het gedichtje is dus tegen den oorlog gericht. (Hij leest het voor). Een van mijn partijgenooten, Langer in Freiwaldau merkte het gedichtje op, vond het toepasselijk en kwam zoodoende op den ongelukkigen inval het over te schrijven en gehektografeerd aan verscheidene vrouwen te geven. Hij werd voor de rechtbank gedaagd en ter dood veroordeeld, wat tenslotte in vijf jaar zware gevangenisstraf werd veranderd. Hij zit nu in Möllersdorf en gaat daar te gronde.[1]) Ik zou gaarne den afge-

[1]) Sinds het proces heeft men Langer ook de rest van zijn straf kwijtgescholden. Hij is reeds in vrijheid gesteld. Het proces Adler doet reeds zijn invloed gelden.

vaardigde Müller hier als getuige hebben voorgebracht, hij is nauwkeurig van het gebeurde op de hoogte. Het geval heeft een diepen indruk op mij gemaakt en ik beschouwde het als mijn plicht de aandacht van het publiek er op te vestigen.

Adler spreekt verder over

DE WERKZAAMHEID VAN DE MILITAIRE RECHTBANKEN,

verwijst naar de processen Markow, Kramarsch en anderen en toont aan, dat al deze processen door dezelfde rechters worden geleid. Ik ken de stemming, die onder die heeren heerscht. Toen ik samen met mijn vader naar het proces Kramarsch ging, zeide hij bij het binnenkomen tegen mij: „Dat is wel noodig" en wees daarbij op een opschrift, dat luidde: „Het is verboden . . .!" De militaire rechtbank heeft reeds 900 jaar gevangenisstraf toegewezen en 26 beklaagden ter dood veroordeeld. Zoo werd b.v. een vrouw tot 5 jaar tuchthuisstraf veroordeeld wegens een brief, dien zij aan haar man had geschreven.

Verder spreekt Adler over de afsluiting van Oostenrijk door het verbod van buitenlandsche bladen, die in Duitschland vrij binnenkomen, en hoe de pers daaronder lijdt. Hij wijst op de talrijke binnenlandsche verbanningen en interneeringen en waarin slechts in de laatste dagen door een keizerlijk besluit verandering is gebracht. Hij merkt op, hoe hij als partijsecretaris twee jaar lang bijna dagelijks met al die ongerechtigheid in aanraking kwam en hoe hij zocht naar den weg om hier verandering in te brengen. Twee en een half jaar lang heeft men in Oostenrijk niet geweten, wie er regeert.

HET BEWIND VAN STÜRGKH.

Rusland, China, om van Europa niet te spreken, hadden hun parlement, Oostenrijk niet. Wij waren de eenigen, wier rechten men opgeheven had. Wij bezaten geen volksvertegenwoordiging meer. Een begrooting behoefde aan niemand te worden voorgelegd; aan niemand was men rekenschap verschuldigd. Ieder, die nog een sprankje demokratisch gevoel in zich had, moest dit ondervinden als de meest grievende, de meest beleedigende ontrechting van dezen tijd.

Stürgkh is in dezen de hoofdschuldige geweest. Als vurig bestrijder van het algemeen kiesrecht, niet eerst tijdens, maar reeds voor den oorlog, een verbitterd tegenstander van de kiesrechthervorming, zooals die in de kiesrechtkommissie in behandeling was, schaarden zich rondom hem allen, die tegen die hervorming waren gekant. Deze man werd later minister-president, en van het oogenblik af, dat hij dit ambt aanvaardde, heeft hij getracht te bewijzen, dat zijn oude vijandschap gerechtvaardigd was en dat het parlement een onmogelijkheid, een

onding was, terwijl andere ministeries daarentegen, zooals b.v. het ministerie Beck, al hun krachten hebben ingespannen om de werkzaamheid van het parlement weer te doen beginnen, zij het dan ook onder eenige beperking. Stügkh zag met leedvermaak het mislukken dier pogingen aan en wist zelfs al spoedig te bereiken, dat het parlement geschorst werd.

Men vermoedde algemeen, dat Stürgkh grootsche plannen koesterde. Het was duidelijk zijn bedoeling het parlement uit te schakelen. Toch gelukte het hem niet direkt. In de belastingkwestie wist het zich nog staande te houden, maar daarna werd het door Stürgkh ten val gebracht.

Toen de oorlog uitbrak, wat toch wel een zaak was van het grootste belang voor de volken in Oostenrijk, werd nog het parlement niet bijeengeroepen; het absolutisme had reeds gezegevierd. Maar het absolutisme, waar wij thans aan waren overgeleverd, was van geheel anderen aard dan het absolutisme van den vrede: het was een openlijke staatsgreep. En hoe is de regeering tijdens den oorlog verder opgetreden?

Stürgkh onderhandelde met de Duitsch-radikalen, Wolf c. s., over de uitvaardiging van konstitutioneele wetten buiten medewerking der wetgevende macht. Ook deze partij was tot elken staatsgreep bereid. Verschillende afgevaardigden deelden mijn overtuiging, dat de geheele ekonomische toekomst van Oostenrijk in handen van Stürgkh lag. Zonder zijn kollega's te raadplegen ging hij met Hongarije een overeenkomst aan en sloot, in overleg met Tisza, handelsverdragen tusschen de beide staten voor den duur van 20 jaren af. Op grond van § 14 werden ze door hem tot wet bekrachtigd. De honger, dien de ellende van den oorlog had voortgebracht, zou dus nog tientallen van jaren blijven bestaan. Volgens genoemde overeenkomst, zouden rechten op den invoer van levensmiddelen geheven worden, wat natuurlijk de prijzen sterk zou doen oploopen en ook in normale tijden Oostenrijk aan den honger zou overleveren.

Stürgkh bewees hierdoor niet alleen zijn sympathie voor de agrariërs, maar ook tegenover Tisza, die wederom graag tegenover zijn anti-agrariërs een succes te boeken had en dus daarom een verhooging van twee procent goedkeurde.

De verhouding tusschen Tisza en Stürgkh was van beslissenden invloed op de politiek van Oostenrijk. Stürgkh kon aanblijven, zoolang hij zich vernederde de knecht van Tisza te zijn. Zoo was de toestand: geen parlement en het lot van den staat in handen van een man, die alles beloofde, maar niets deed.

De laatste periode voor den aanslag.

In den loop van den zomer werd steeds met meer kracht aangedrongen

op de bijeenroeping van het parlement. Ook de reaktionaire Heerenhuizen begonnen eveneens over grondwettelijkheid te spreken. Men trachtte de bijeenroeping door te zetten. Maar Stürgkh nam alle middelen te baat, list, kracht en geweld en koele berekening, om dit te beletten.

De fraktie der sociaal-demokratische afgevaardigden nam begin September 1916 een resolutie aan, waarin de bijeenroeping van het parlement als noodzakelijk werd geëischt. Stürgkh gelastte, dat niet alleen het volk niets van den inhoud van deze mededeeling te weten mocht komen, maar ook het feit, dat de leden der fractie in vergadering waren bijeen geweest, moest voor het publiek geheim blijven.

Op die vergadering deelde Pernerstorfer mee hoe Stürgkh door zijn persoonlijke bemoeiïngen de bijeenroeping van het parlement trachtte tegen te gaan en alle mogelijke moeite deed om de geheele kwestie voor den keizer geheim te houden. Hij omsingelde den keizer als 't ware.

Sylvester, de voorzitter van het Huis van Afgevaardigden, vroeg in die dagen een audiëntie bij den keizer aan, maar Stürgkh wist die te voorkomen; op die manier werd de keizer van elke gemeenschap met de bevolking afgesneden.

Stürgkh werd dus door alle politici erkend als de persoonlijke tegenstander van het herstel eener grondwettelijke regeering. Maar er kwam toch een tijd, dat men algemeen verwachtte, dat het parlement toch nog bijeen zou komen, omstreeks half October, tegen welken tijd zoowel de jonkerpartij als Sylvester een konferentie samenriepen.

Hier ben ik gekomen tot het samenstel van feiten, die direkt aan den aanslag zijn voorafgegaan.

Alles wees er in die dagen op, dat het herstel eener grondwettelijke regeering voor onafzienbaren tijd was uitgesloten. In September liet men iedereen begaan: er kon vrijwel over het parlement en over de grondwet gesproken worden. Toen had dan ook de aktie Sylva-Taronca plaats. Maar half Oktober werkte de censuur met vernieuwde kracht; in de *Arbeiterzeitung* werd bijna alles geschrapt.

Op den dag van den aanslag werd op last van de regeering bekend gemaakt, dat over het herstel van de grondwet niet meer gesproken mocht worden. Verder verklaarde Stürgkh ten opzichte van de konferentie van fraktieleiders, die door Sylvester tegen 23 Oktober in het Huis van Afgevaardigden werd bijeengeroepen, dat die konferentie voor hem niet bestond en dat er geen enkele macht hem kon dwingen haar bij te wonen.

Hierbij voegde zich als derde faktor en wat tot mijn daad wel den doorslag heeft gegeven nog een omstandigheid, welke eveneens onmiddellijk verband houdt met den strijd voor het parlement.

Verscheidene professoren van de juridische fakulteit van de Universi-

teit te Weenen hielden een vergadering, waarvan de dagorde luidde: Het parlement. Prof. Bernatsik zou de inleiding houden, terwijl verklaringen van Sylvester en Pernerstorfer hieraan zouden worden toegevoegd. Dit was inderdaad geen angstwekkende onderneming; ik vrees zelfs wat al te ongevaarlijk. Eerst trachtte men door allerlei moeilijkheden het totstandkomen van deze vergadering te beletten; daarna verklaarde de politie, dat de vergadering niet als volksvergadering, maar slechts als een vergadering volgens art. 2 mocht worden gehouden, wat inhield, dat slechts genoodigden zouden kunnen worden toegelaten.

Den 20sten Oktober evenwel werd ons per telefoon aangezegd, dat de vergadering in beide vormen verboden was.

Dit was niet alleen teekenend voor den toestand op het oogenblik, maar vooral ook als aanwijzing voor de toekomst van het grootste belang.

Zoo was dus de situatie op den 21sten Oktober. Toen volgden de vier revolverschoten. Twee dagen daarna had een konferentie ten huize van Sylvester plaats en deze verklaarde zich uitdrukkelijk voor de bijeenroeping van den Rijksraad. Acht dagen later was de regeering Körber in zicht — en geheel Oostenrijk erkende, dat de toestand onhoudbaar en onmogelijk was en dat er een verandering komen moest. En iedereen verwachtte niet anders dan een totalen omkeer in het politieke leven.

De 21ste Oktober was in velerlei opzichten als 't ware het doode punt. Wanneer er toen niets gebeurd was, dan zouden wij op het oogenblik nog het ministerie Stürgkh hebben.

Ik had het gevoel, alsof ik den smaad en de verdrukking niet langer dulden mocht, dat er eind moest komen aan dezen toestand en wanneer niemand anders het sein gaf, dan moest ik het doen.

De sociaaldemokratie en het ministerie Stürgkh.

Ik wil hier nog spreken over een belangrijk punt, dat ik tot nog toe niet heb aangeroerd: over de houding n.l. van onze partij tegenover het ministerie Stürgkh-Hochenburger.

Elke band tusschen onze partij en het ministerie was verbroken. Geen van de afgevaardigden kwam met Hochenburger in aanraking, waardoor natuurlijk elke bespreking over rechtspraak en censuur onmogelijk werd. De partij kwam evenmin na April 1916 in de gelegenheid de betrekkingen met Stürgkh wederom aan te knoopen. Zelfs de meest vaderlandsgezinde onzer partijgenooten, wien men, al schoten ze ook verder in alles te kort, zeker geen gebrek aan vaderlandsliefde kon verwijten, konden Stürgkh nooit te spreken krijgen. Dat kwam zoo: op een rijkskonferentie, die door onze partij werd gehouden, en waar ik de motie indiende, over welke ik u reeds heb

gesproken, werd deze afgestemd, waarna zeer makke regeeringsvoorstellen in behandeling kwamen, die men hoopte er door te krijgen. Seitz ging persoonlijk naar Stürgkh om hem een kopie te brengen van het memorandum hetwelk wij ons voorstelden eerstdaags aan hem over te leggen. Hij kon zich nu reeds vooruit van den inhoud op de hoogte stellen, waardoor hij in de gelegenheid zou zijn bij de overreiking direkt te antwoorden. Seitz ontving naar aanleiding hiervan een brief van Stürgkh, waarin deze verklaarde niet den minsten lust te gevoelen nader op de voorstellen in te gaan, en dat toezending per post hem hier juister had geschenen. Wat konden de sociaaldemokraten na een dergelijke beleediging anders doen, dan elke poging om zich met hem in verbinding te stellen, verder te laten varen.

DE AANSLAG OP DE OOSTENTIJKSCHE MORAAL.

Dus zoo was de toestand op den 21sten Oktober. Ik heb reeds gezegd, dat de aanslag feitelijk niet slechts als een aanslag op Stürgkh mag worden beschouwd maar in tegendeel voornamelijk gericht was tegen de Oostenrijksche moraal. Ik zou hier zelfs nog aan toe kunnen voegen, dat Stürgkh voor mij een tegenstander was. dien ik in zekeren zin respekt toedroeg, omdat hij persoonlijk door deze Oostenrijksche moraal niet besmet was. Hij was uit ander hout gesneden dan zij, die hem duldden. Hij was er de man niet naar om voort te sukkelen in de oude sleur, wat Taaffe eens als zijn regeeringsprogram had verkozen en waarin Baron Beck een meesterschap had bereikt. Hij was een man die wist wat hij wilde, en met groote onverzettelijkheid dat doel nastreefde: nl. het herstel van het absolutisme in Oostenrijk. Hij was iemand, die men achten moest, maar met wien een strijd tot het uiterste onvermijdelijk was, *geen Oostenrijksche slappeling, maar een man*, die zich ten zich volle bewust was, dat hij zich op den bodem van het geweld had gesteld en dien men daarom door middel van geweld uit den weg kon ruimen. Hij was dus iemand van karakter, wien ik mijn achting niet onthouden kan. Alleen de Oostenrijkers, die een man als Stürgkh boven zich duldden zonder een zweem van verzet, die veracht ik. Hun houding bewijst, dat elk land den Stürgkh krijgt, dien het verdient.

Bij al de persoonlijke beschouwingen over graaf Stürgkh, die mij in die dagen bezighielden, kwamen nog eenige zeer deprimeerende ervaringen, die ik als lid van de partij opdeed. Maar wat mij wel het zwaarste drukte van alles, was de geheele politieke toestand, die niet het minste uitzicht op vrede bood. Wat de partij aangaat oordeelde ik tal van besluiten zoo volkomen in strijd met het wezen van het socialisme, dat ik mij niet langer aan de partij gebonden achtte. Ik

heb dit den 8en Juni tegen mijn vader gezegd, en de officier van justitie schijnt te veronderstellen, dat ik hiermee bedoelde niet langer lid te willen zijn van de partij. Dat is evenwel onjuist. Ik beschouwde veel meer allen, die het optreden van de partij goedkeurden, onwaardig deel uit te maken van de partij, als socialistische partij, al vormden zij ook verreweg de meerderheid.

Hoe kon ik nog eenige verwachtingen hebben van het arbeiderskongres, dat op 5 Nov. was vastgesteld? Ik wist immers vooruit, hoe het gaan zou. Ik zal er weer komen met een voorstel, zoo dacht ik, waarin op een vrede zonder annexatie wordt aangedrongen en zal mij misschien kunnen verheugen in een vermeerdering van twee of drie stemmen voor mijn voorstel, maar vastaaneengesloten zullen de anderen zich vereenigen en het verwerpen. Nooit zal ik op die manier over het onverstand der massa zegevieren. Ik moest een ander middel kiezen om ze wakker te schudden en te ontroeren, en ik ben overtuigd, dat het middel, dat ik koos, ook in dit opzicht doel getroffen heeft. De resolutie, die thans op den 5en Nov. werd aangenomen, verschilde slechts weinig van degene, die ik voorgesteld had en die tot nu toe steeds was verworpen. Mijn daad heeft de uitwerking, die ik er van verwachtte, niet gemist. Daarom heb ik er ook later nooit een oogenblik berouw van gehad, en ik ben er van overtuigd, dat ik een nuttige daad heb verricht, dat ik gedaan heb, wat gedaan moest worden, om de situatie over het doode punt heen te brengen, waarop zij was blijven staan.

De Internationale en Friedrich Adler.

Voorz. Zoudt ge ons niet iets kunnen vertellen over de tegenstelling tusschen u en uw vader ten opzichte van de Internationale?

Bekl. Een tegengestelde politieke opvatting bestond er hier tusschen ons feitelijk niet. Hij was in Bazel in de voorbereidende kommissie, aan welke ook Bebel, Jaurès, Keir Hardie en Huysmans deelnamen. Ik verlangde, dat de kommissie onomwonden zou verklaren, welk standpunt de partij in geval van oorlog moest innemen. Ik wilde geen schuilevinkje spelen; ik wilde dat de partij ronduit zou zeggen wat wij zouden doen. Dit is nog slechts verschil in politieke opvatting. Pas na het uitbreken van den oorlog is tusschen mij en mijn vader een politieke tegenstelling ontstaan.

Voorz. Is het plan van den aanslag niet voortgekomen uit de tegenstellingen in de partij?

De beklaagde verklaart, dat voor het eerst de gedachte aan een aanslag in hem opkwam, toen hij opgeroepen werd. Hij werd ingelijfd bij de landweer, maar reeds na dertien dagen werd hij weer naar huis

gestuurd, toen gebleken was, dat zijn hartkwaal hem voor den dienst ongeschikt maakte. Door mijn oproeping echter — vervolgt hij — zag ik mij genoodzaakt voor mij zelf te beslissen wat ik doen zou, schieten of niet. En ik besloot in den oorlog niet te schieten.

Voorzitter: U heeft bij het vooronderzoek verklaard, dat de gedachte aan vrouw en kinderen u van den aanslag terughield.

Beklaagde: Men heeft mij deze vraag niet direkt gesteld, maar wel lag ze in de ondervraging opgesloten. Ik weet, dat de opmerking gemaakt werd, of, het historisch juist was, dat ik persoonlijk dien aanslag ten uitvoer bracht. Maar dan zouden dus historische daden slechts door kinderlooze weezen mogen worden verricht. Dat is natuurlijk dwaasheid. Het lag in den aard der zaak dat de heele familie door mijn daad in het ongeluk werd gestort. Zoo is het ook nooit in mij opgekomen, dat mijn vader het recht niet gehad zou hebben zijn geheele vermogen aan de partij ten offer te brengen.

Adler's slotwoord.

Na de redevoeringen van den officier van justitie en van den verdediger, vroeg Adler nog eens het woord en zei: „Ik weet dat ik vandaag voor de laatste maal hier spreek, en daarom zou ik de beweegredenen, die mij leidden in een paar zinnen willen uiteenzetten en verklaren, hoe ik hier ben gekomen en hoe ik zelf uit een moreel oogpunt mijn daad beschouw. Wanneer men inderdaad begrijpen wil, wat er in mij is omgegaan, dan moet men voor alles weten, dat ik geen anti-patriot ben, zooals men hier heeft willen voorstellen maar dat ik uit noodzaak gehandeld heb. Die noodzaak kwam voort uit de omstandigheid, dat ik mij niet los kon maken van Oostenrijk, evenmin mij losmaken van de partij, hoewel ik materieel niet aan haar gebonden was en daarin ligt de oorsprong van mijn tragedie. Ja, ik kon mij niet vrij maken van de Oostenrijksche sociaaldemokratie, niet van de socialistische beweging in het algemeen. Ik wil u aantoonen. dat de moord voor mij een kwestie was van moraal. Ik ben van nature tegenstander van elken vorm van moord, en dat maakte het vraagstuk nog moeilijker voor mij.

Volgens mijn overtuiging is het dooden van een mensch een on-menschelijke, een niet-menschelijke daad; maar ik wist, dat rondom mij de barbaarschheid zegevierde en de menschen gedwongen werden elkaar te dooden. De oorlog is volgens mijn overtuiging on-menschelijk, evengoed als de revolutie, omdat ook door haar bloed vergoten wordt. Maar nog meer verafschuwen wij den moord, den gewelddadigen dood, met voorbedachten rade gepleegd. Het is onze zedelijke plicht, om naar het woord van Marx een nieuwe maatschappij te doen ontstaan, wier eenig doel is de arbeid en de vrede.

Een dubbele moraal verscheurt thans de wereld. De eene wordt ons geopenbaard in de schoone leer van Christus: „Gij zult niet dooden!" Het is de leer van de ware vertegenwoordigers van het Christendom, niet van hen, die het Christendom onteeren; het is de leer van Tolstoi.

Ik weet het vonnis, dat mij wacht. En wanneer ik deze zaal zal verlaten, als ik dat vonnis heb gehoord, dan zal plechtig in mijn geest ons oude lied weerklinken, dat lied, dat voor mij niet slechts woorden, maar een evangelie inhoudt: Wij tellen den vijand niet, wij vreezen geen gevaren. Voorwaarts, al voert het ons in den dood, want ons vaandel is rood!

Ik weet niet of ik spoedig zal sterven, of dat mijn lot zal zijn langzaam weg te kwijnen in den kerker.

Maar als ik sterven moet en het oogenblik is daar, dan is mijn eenige wensch, dat ik even kalm en even rustig zal zijn als thans.

Adler las ten slotte diep bewogen en met ontroerde stem het volgende voor: En wanneer ik thans afscheid neem van allen, die ik heb liefgehad en wier liefde mijn geluk geweest is, van alle vrienden en van alle partijgenooten in alle deelen der wereld, dan wil ik hen tot afscheid en tot troost herinneren aan de diepe schoonheid en aan de reinheid van de Paaschboodschap: *„Niet allen zijn dood, die begraven zijn, want zij dooden den geest niet, broeders."*

De tegenwoordige stand van het Evolutie-vraagstuk

DOOR DR. DAN. DE LANGE JR.

III. CHARLES DARWIN.

In het tijdperk tusschen het verschijnen van Lamarck's *Philosophie Zoölogique* en Darwin's *Origin of Species* (1809—1859) bemerkt men niet veel van een verderen vooruitgang der Evolutie- en Afstammings-denkbeelden. Nog éénmaal in deze halve eeuw wordt aller aandacht op het bestaan van deze beschouwingswijze gevestigd en wel door de vermaarde debatten in de Fransche Akademie tusschen Geoffroy de St. Hilaire en Cuvier over deze onderwerpen gehouden (1830). De eerste verdedigde daarbij als echte natuurfilosoof, dus hoofdzakelijk op grond van theoretische overwegingen, de veranderlijkheid der soorten en geslachten van gemeenschappelijke voorouders en de eenheid der organisatie aan de levende stof eigen. Daarentegen stelde Cuvier zich op het zuiver empirische (proefondervindelijke) standpunt en meende, dat de op dat oogenblik bekende feiten zulke vèr-strekkende conclusies

niet toelieten, en dat zonder het aannemen van de onveranderlijkheid der soortskenmerken de wetenschappelijke systematiek onmogelijk was. Hoewel Goethe vooral het laatste openbare debat, kort na de Juli-revolutie gevoerd (19 Juli 1830), van zeer groot gewicht achtte voor de verspreiding der Evolutie-gedachte [1]) en ofschoon Geoffroy de St. Hilaire in dezen natuurlijk meer op het moderne standpunt stond, is het voor den objectieven beschouwer toch zeer begrijpelijk, dat Cuvier volgens zijn tijdgenooten als overwinnaar uit het strijdperk naar voren trad, aangezien hij een zeer groote mate van parate feitenkennis bezat en zijn tegenstander een eenigszins kinderlijke wijze van argumenteeren gebruikte.

Men moet echter deze halve eeuw als een tijdperk van voorbereiding, van analytisch (ontledend) onderzoek beschouwen, waarin een massa feiten bijeengegaard worden in allerlei takken der biologie. In deze periode toch wordt definitief vastgesteld, dat planten en dieren beiden uit cellen bestaan (Schwann, Schleiden, Hugo von Mohl e. a.) en worden de grondslagen gelegd voor de vergelijkende anatomie (ik noem hier als Fransche onderzoekers Lamarck, Geoffry St. Hilaire, in het bijzonder Cuvier, als Duitschers Goethe en Oken, en Richard Owen

---

[1]) Merkwaardig voor de mentaliteit van den 81-jarigen Goethe is de bekende anecdote, die Soret in dit verband van dezen verhaalt (zie Haeckel, „Natürliche Schöpfungsgeschichte", p. 79). Toen hij Goethe, kort nadat in Weimar de berichten over de Juli-revolutie waren doorgedrongen, ontmoette, riep deze uit: „Welnu, wat zeg je van de groote gebeurteuis? De vulkaan is tot uitbarsting gekomen, en er is nu geen sprake meer van een behandeling met gesloten deuren." De aangesprokene gaf daarop zijn oordeel over de Juli-revolutie ten beste, maar Goethe viel hem dadelijk verontwaardigd in de rede, dat hij het niet over die oproermakers had: „Ik spreek van den strijd tusschen Cuvier en Geoffroy de St. Hilaire, die in de Fransche Akademie tot uitbarsting gekomen is, en die ik voor de wetenschap van het grootste gewicht acht. Gij kunt u niet voorstellen, wat ik bij 't hooren van de tijding over de zitting van 19 Juli gevoeld heb. Wij krijgen op den duur St. Hilaire als machtige bondgenoot. Tegelijk leid ik uit het feit, dat deze zitting, ondanks de tijdsomstandigheden, voor een volle zaal gehouden werd, af, hoe groot de belangstelling van de Fransche wetenschappelijke wereld voor deze zaak moet zijn. Het voornaamste echter vind ik, dat de door Geoffroy in Frankrijk ingevoerde synthetische behandeling van natuurproblemen niet meer genegeerd kan worden. Deze zaak is door de vrije discussie in de Akademie en wel in tegenwoordigheid van een talrijk publiek openbaar eigendom geworden. Zij kan niet meer door geheime commissies achter gesloten deuren afgedasn en onderdrukt worden."

De meening van Goethe is volkomen onjuist gebleken; het beroemde debat tusschen Cuvier en Hilaire beteekent niet het begin, maar het einde van de evolutionistische gedachte in Frankrijk. Na dien heeft geen land zich conservatiever getoond in het aannemen van nieuwe denkbeelden op het gebied der biologie, en het tijdperk 1830—59 is een van analyse (ontleding) en niet van synthese (opbouw) geworden.

als Engelsch onderzoeker), voor de vergelijkende Embryologie (Meckel, Reichert, von Baer, Serres) en voor de Physiologie (Johannes Müller, Claude Bernard), terwijl ook de Palaeontologie (fossielenkunde) belangrijke vorderingen maakt. [1]) De belangstelling gaat daarbij in hoofdzaak uit naar de groep der gewervelde dieren. Waar nu de leden dezer groep een zoo gelijkvormig grondplan van organisatie vertoonen, wat vooral bij jeugdige ontwikkelingsstadia in het oog valt, is het begrijpelijk, dat vooral in de embryologische werken de descendentie-gedachte telkens komt opdoemen. Zoo is de later te bespreken biogenetische grondwet van Haeckel: „de individueele ontwikkelingsgang is een verkorte herhaling van de historische of stamontwikkeling", eigenlijk reeds in eenigszins minder scherpe vorm door Meckel en von Baer uitgesproken. [2])

Ook voor de meer praktische takken der natuurwetenschap is de eerste helft der 19de eeuw een tijd van verzamelen en niet van synthese geweest. Voor het eerst worden reizen met wetenschappelijke bedoelingen ondernomen. Voornamelijk wordt daarbij de uitbreiding der geographische of der oceanographische kennis beoogd, maar natuurlijk

[1]) De vergelijkende Anatomie of ontleedkunde, die vorm en bouw der organen bij verwante diergroepen met elkaar vergelijkt en de vergelijkende Embryologie of ontwikkelingsgeschiedenis, die het ontstaan en de wording der organen bij elk individu nagaat en deze processen bij verwante diergroepen met elkaar vergelijkt, worden wel te zamen Morphologie of vormleer genoemd. Deze laatste houdt zich dus alleen met bouw en ontstaan der organen bezig, terwijl de Physiologie of leer der levensverrichtingen de functie der organen nagaat en de bouw alleen beschouwt, voor zoover deze voor het begrip der functie noodig is. Organen van gelijke afkomst en min of meer gelijken bouw, zij mogen in functie overeenkomen of verschillen, noemt men homoloog, b.v. de gepaarde ledematen der gewervelde dieren. Zijn echter bouw en afkomst verschillend, maar bezitten organen dezelfde functie, dan noemt men deze organen analoog, b.v. de kieuwen en longen bij gewervelde dieren, beide ademhalingsorganen. Is de bouw oppervlakkig beschouwd gelijk en bezitten organen dezelfde functie, maar blijkt uit de ontwikkelingsgeschiedenis, dat de afkomst verschillend is, dan spreekt men van convergentie, b.v. bij het vergelijken van de staartvin van een walvisch met die van echte visschen.

[2]) Meckel drukt zich daarover in zijn werk: Entwurf einer Darstellung der zwischen dem Embryozustande der höheren Tiere und dem permanenten der niederen stattfindenden Paralelle (1811), als volgt uit: „Elk goed bioloog is wel eens onwillekeurig tot de overtuiging gekomen, dat de oorspronkelijke vorm van alle organismen gelijk moet zijn geweest, en dat zich uit die oervorm alle organismen, zoowel lagere als hoogere, moeten hebben ontwikkeld in dier voege, dat bij laatstgenoemden de blijvende toestand van eerstgenoemden als voorbijgaand stadium optreedt." Serres, een Fransch morpholoog, weet ditzelfde in zijn „Précis d'Anatomie transcendente" (1842) nog beknopter en geestiger mee te deelen, waar hij zegt, dat vergelijkende Anatomie eigenlijk gefixeerde Embryologie of deze laatste veranderlijke vergelijkende Anatomie voorstelt.

heeft daarvan de eigenlijke natuurhistorie ook vruchten geplukt. Ik herinner daarvoor slechts aan de reizen van Alexander von Humboldt in de nieuwe wereld, aan die van het Fransche corvet *l'Astrolabe* en aan die van het Engelsche schip *the Beagle* (de Speurhond), waarop de jonge Darwin als natuuronderzoeker aanwezig was. Het belang van deze met betrekkelijk primitieve hulpmiddelen ondernomen reizen was niet zoozeer gelegen in het verzamelen van dood materiaal voor anatomische en systematische studie, als wel in het feit, dat ondernemende natuuronderzoekers in de gelegenheid gesteld werden planten en dieren in vreemde, weinig gecultiveerde landen in hun natuurlijke omgeving te leeren kennen, en zich zoodoende rekenschap te geven van de merkwaardige en ver doorgevoerde aanpassingen aan hun omgeving, zooals vooral de tropische levenswereld die te zien geeft. Natuurlijk was een zekere mate van dilettantisme bij deze uitbreiding van de veldbiologie over de geheele aarde niet te vermijden. [1])

Een andere categorie van feiten, die — nu werkelijk door leeken — voor toekomstige erfelijkheids- en afstammingstheoriën verzameld werden, vormden de ervaringen der kweekers van cultuurplanten en huisdieren bij het zoeken en telen van voordeelige of fraaie variteiten, ervaringen, die op talrijke landbouwtentoonstellingen vertoond en in allerlei lokale landbouwblaadjes gepubliceerd werden. Het zijn vooral de beide laatstgenoemde groepen van waarnemingen, die Charles Darwin tot zijn beroemde Evolutie-theorie gebracht hebben, terwijl de toenemende ontwikkeling der vergelijkende Anatomie en Embryologie de geleerde wereld voor zijn denkbeelden vatbaar heeft gemaakt, want Darwin zelf is in die takken van wetenschap altijd een dilettant gebleven. [2])

Als ik nu overga tot de behandeling der denkbeelden van den genialen man, die geestelijk het geheele streven der biologische wetenschap in de tweede helft der 19e eeuw beheerscht heeft, dan moet ik beginnen met te erkennen, dat het onmogelijk is van Darwin's werkzaamheid in dit korte bestek een eenigermaie volledig beeld te geven. Reeds zijn verklaringswijze van het ontstaan der koraaleilanden, de herontdekking van de rol der insekten bij de bevruchting van bloemen of zijn verklaring van het verband tusschen den eigenaardigen

---

[1]) De eerste uitgave van „Brehms Thierleben" (1864), hoewel niet meer geheel tot dit tijdperk behoorend, vormt eigenlijk een compilatie van dergelijke min of meer oppervlakkige, biologische waarnemingen uit reisverhalen en jachtavonturen en vertoont in sterke mate het karakter van door en voor liefhebbers geschreven te zijn, een groot verschil met de jongste editie.

[2]) Zie over de maatschappelijke oorzaken, waaraan het snelle succes van het Darwinisme te danken is geweest, mijn vorig artikel in de „Nieuwe Tijd", 22e Jaarg. 1917, N°. 5, p. 257 en 258.

bouw der Orchideeënbloem en de bijzondere bevruchtingswijze van deze bloemen zouden voldoende zijn geweest hem een eerste plaats te doen innemen onder de natuuronderzoekers der vorige eeuw. Waar ik dus in den loop van deze artikelenreeks scherpe kritiek op Darwin's opvattingen en argumentatie onmogelijk achterwege kan laten, sluit dit geenszins gebrek aan waardeering voor de historische waarde van zijn figuur in, maar wordt dit eenvoudig veroorzaakt door de omstandigheid, dat de moderne biologie de problemen door Darwin gesteld en z. i. voorloopig opgelost, met geheel andere, meer experimenteele en meer betrouwbare middelen tracht te benaderen, dan hem ten dienste stonden en dat daardoor veel van Darwin's werk ons verouderd voorkomt, terwijl het nog niet de bekoring van het historische heeft verkregen. Daarbij komt nog, dat de blinde, kritieklooze vereering voor het werk van Darwin, die daaraan vooral in Duitschland onder invloed van Ernst Haeckel heeft ten deel is gevallen, bijna een halve eeuw lang de belangstelling heeft verstikt voor de eerste betrouwbare pogingen om erfelijkheids- en variabiliteitsvraagstukken op wiskundigen basis te plaatsen. Ik verwijs daarvoor naar hetgeen in het vervolg van deze artikelenreeks over het werk van Gregor Mendel en Jordan medegedeeld zal worden. Wanneer dan ook op dit oogenblik een jeugdig bioloog met eerbied de klassieke werken van Darwin, als „De Oorsprong der soorten", „Het varieeren van Huisdieren en Cultuurplanten" of „De afstamming van den Mensch", ter hand neemt, zoo zal hij zich meestal teleurgesteld gevoelen. Hij zal met eenige moeite de ± 2500 min of meer breedsprakige bladzijden dezer werken doorworstelen en hij zal zich ten slotte met verwondering afvragen, hoe het komt, dat deze boeken bij hun eerste publicatie, niet alleen door geleerde natuurhistorici maar door het geheele vooruitstrevende intellect van Europa en Amerika verslonden werden, als waren het spannende detective-romans, terwijl zij daarenboven de toenmalige beschaafde wereld in twee vijandelijke kampen verdeelden, welke elkaar vinnig en fanatiek bestreden. Dit tekort aan waardeering wordt in hoofdzaak veroorzaakt door de omstandigheid, dat een dergelijk persoon de dingen van blijvende waarde uit Darwin's werken reeds van kindsbeen af in zich opgenomen heeft, zonder zichzelf daarvan rekenschap te geven, terwijl hem bij het lezen alleen de onvolkomenheden der methodiek en een aantal feitelijke onjuistheden treffen.

Laten we dus beginnen met de historische beteekenis van Darwin's werkzaamheid te bepalen. Alle aanloopjes en alle pogingen van enkelingen ten spijt was tot het jaar 1859 de officieele wetenschap op het standpunt van Linnaeus en Cuvier blijven staan, dat alle tegenwoordig bestaande soorten afzonderlijk geschapen waren, van eeuwigheid tot

eeuwigheid zichzelve gelijk bleven en hoogstens konden uitsterven, waarbij dan de opengevallen plaatsen door opnieuw geschapen en dadelijk volledig aan hun omgeving aangepaste soorten konden worden vervangen. Reeds eenige jaren na het verschijnen van Darwin's hoofdwerk is de toestand geheel veranderd. Slechts enkele achterblijvers houden nog vast aan de kerkelijke traditie, maar de overgroote meerderheid der natuuronderzoekers heeft het Evolutie-begrip aanvaard, al onderschrijven zij lang niet allen (en terecht) de verklaringswijze van Darwin. En zelfs op dit oogenblik nu de meeste kritische geesten zeer sceptisch staan tegenover onze kennis omtrent het mechanisme der Evolutie, is er toch geen enkel onderzoeker zelfs onder degenen van Protestantsch-orthodoxen of Jesuitischen huize, die beslist anti-evolutionistisch denkt of de oude, kerkelijke traditie omtrent de afzonderlijke schepping der soorten consekwent durft doorvoeren.

Hoewel ik reeds meermalen over het begrip Evolutie gesproken heb, lijkt het mij toch wenschelijk er hier nog eens uitvoerig bij stil te staan. Dit begrip houdt dus de voorstelling in, dat de levende natuur niet gevormd wordt door een oneindige reeks in plaats en tijd los naast elkaar staande levende wezens, welke de menschelijke geest gemakshalve in een systeem gerangschikt heeft, maar dat de leden dezer reeks een genealogischen samenhang [1]) vertoonen, zoodanig dat overeenkomst in bouw en ontwikkelingsgeschiedenis van bepaalde soorten of groepen op verwantschap berust, d. w. z. dat bedoelde soorten of groepen van gemeenschappelijke voorouders afstammen. Wij zouden dus, indien wij over voldoende documenten vooral omtrent uitgestorven soorten beschikten, een volledige stamboom der soorten, geslachten, families, enz., waaruit het planten- en dierenrijk bestaan, kunnen ontwerpen, een stamboom, waarin de verschillende vormen naar hun werkelijke verwantschap gerangschikt zouden zijn. De ééncellige wezens, waarvan het dikwijls onmogelijk is uit te maken of zij als planten of dieren te beschouwen zijn, zouden dan de basis of de wortel van dien stam uitmaken, welke zich daarboven in twee volkomen gescheiden vertakkingssystemen, het planten- en het dierenrijk zou verdeelen. Alle meercellige wezens zouden in een van deze beide systemen moeten worden ondergebracht. [2])

[1]) Genealogie is de wetenschap, welke zich bezighoudt met de geschiedenis en afstamming van bepaalde, meestal adelijke of patricische families.

[2]) Misschien is het niet overbodig hier nog even bij het begrip cel stil te staan. Alle levende wezens zijn nl. samengesteld uit kleine elementen, cellen genaamd, welke ieder voor zich de grondeigenschappen der levende stof (prikkelbaarheid, groei, voortplanting, enz.) en dus een soort van individualiteit bezitten, hoewe zij onderling een duidelijken, stoffelijken samenhang vertoonen. Aangezien de meercellige vormen, altijd als ééncellig wezen (Eicel!), hun levensloop beginnenl

Men begrijpt, dat een dergelijke beschouwing der levende natuur de belangrijkheid der morphologische wetenschappen en die der systematiek sterk deed toenemen. Vooral de begrippen homologie en analogie verkregen daardoor pas hun werkelijken inhoud. Het voorkomen van homologe organen toch wees op verwantschap, terwijl analogie slechts een toevallige gelijkenis was, veroorzaakt door gelijke functie. Natuurlijk was het in de praktijk niet altijd even gemakkelijk uit te maken met welk dezer beide verschijnselen men in een concreet geval te doen had, maar deze omstandigheid verhoogde de aantrekkingskracht van dezen tak van wetenschap. Aan de eene zijde stelde zij hooge eischen aan de scherpzinnigheid en de spitsvondigheid der onderzoekers, aan de andere zijde liet zij een ruim veld van speculatie aan de fantasie over. Daarentegen kwam de vergelijkende physiologie, welke in de eerste helft der 19de eeuw zulke goede vorderingen gemaakt had, eenigermate in verdrukking. Deze toch kon ons de levensprocessen van een bepaald organisme physisch en chemisch helpen doorgronden, maar zij leverde in 't algemeen geen data op, welke ons iets leerden omtrent de afstamming der organismen. In de tweede helft der vorige eeuw staan dan ook de biologische wetenschappen zoozeer in het teeken der morphologie, dat men bijna vergeet met levende wezens te doen te hebben. Wij staan hier dus voor het merkwaardige verschijnsel, dat een persoon, die ten allen tijde meer bioloog dan morpholoog geweest is, een tijdperk heeft ingeluid, waarin de algemeene biologie — in wezen gelijk met de vergelijkende physiologie — geheel en al genegeerd wordt en waarin de door hemzelf altijd verwaarloosde morphologie den boventoon voeren zal.

Laten wij na deze uitweiding tot Darwin zelf terugkeeren en aan de hand van zijn autobiographie nagaan, hoe hij aan zijn denkbeelden gekomen is, hoe hij deze uitgewerkt heeft en hoe deze denkbeelden zelve in den loop van zijn leven van inhoud veranderd zijn.

Hoewel hij in zijn jeugd natuurlijk door gesprekken over zijn grootvader en later in zijn studietijd te Edinburg door den Lamarckistischen Dr. Grant op het Evolutiebegrip opmerkzaam wordt gemaakt, schijnt dit op zijn bewust denken in den aanvang weinig indruk gemaakt te hebben.[1]) Zooals hij zelf erkent, behoorde Darwin tot de menschen,

---

is er reden om aan te nemen, dat ook in de stamgeschiedenis de meercellige van ééncellige wezens afstammen. Op de voorstelling, dat de tegenwoordig levende ééncellige planten en dieren verarmde meercellige wezens zijn, kan ik hier niet ingaan; zeker is het, dat de tegenwoordige vormen niet als oorspronkelijk, maar als sterk veranderd moeten worden beschouwd.

[1]) Autobiographie, p. 34: „Grant sprak eens, toen wij samen wandelden, vol bewondering over Lamarck en diens meening over Evolutie. Ik luisterde eenigszins verwonderd toe, maar eenigen direkten invloed op mijn denkwijze heefd dit gesprek,

die alles zelf moeten ondervinden en die weinig van anderen kunnen leeren.

Hij onderneemt dan ook de reis met de *Beagle* (1831—1836) meer als jager en opmerker dan als vakkundig bioloog geschoold. Daarbij is hij als orthodox christen (hij zou oorspronkelijk geestelijke worden) van de afzonderlijke schepping der soorten overtuigd en fel tegenstander van het Lamarckisme, voor een deel onder invloed van de scherpe kritiek in Lyell's *Principles of Geology*, op diens werk uitgeoefend, [1]) maar gedurende deze reis brengen allerlei feiten zijn geloof aan het wankelen, zooals uit de volgende aanhaling blijkt (Autob. p. 67): „De ontdekking, dat de groote fossiele dieren uit de Pampasstreek met een beenig huidskelet bekleed waren evenals de tegenwoordige gordeldieren, had mij tijdens de reis met de *Beagle* diep getroffen; in de tweede plaats had het mijn aandacht getrokken, dat nauw verwante vormen elkaars plaats innemen, wanneer een diergroep zich over een continent (i. c. Zuid-Amerika) zuidwaarts verplaatst; in de derde plaats frappeerde mij het Zuid-Amerikaansche karakter van de levenswereld der Galapagos-eilanden en nog meer de eigenaardige wijze, waarop deze op elk afzonderlijk eiland verschilde, terwijl deze eilanden geologisch toch jonge vormingen zijn.

Blijkbaar konden bovenvermelde en een massa andere feiten slechts verklaard worden door aan te nemen, dat de soorten zich langzamerhand wijzigden. Daarbij stond het bij mij vast, dat noch de direkte invloed der omgeving (Buffon's factor) noch de wil der organismen (een onduidelijke betiteling van Lamarck's factor) verantwoordelijk waren voor de prachtige aanpassingen van dezen aan hun omgeving of levensgewoonten, b.v. de aanpassing van den specht of den boomkikker aan het klimmen op boomen, de verspreiding van plantenzaden door haren of haakjes. Dergelijke aanpassingen hebben mij altijd bijzonder getroffen, en voordat zij voldoende verklaard waren, leek het mij van geen enkel nut om te trachten op indirekte wijze het bewijs te leveren, dat de soorten in den loop der tijden veranderd zijn."

---

naar ik meen, niet gehad. Ik had kort te voren de Zoönomia van mijn grootvader gelezen, waarin een dergelijke opvatting verdedigd wordt, zonder dat dit eenigen invloed op mij gemaakt had. Desniettegenstaande is het toch wel mogelijk, dat het hooren bespreken en prijzen van dergelijke meeningen in mijn prille jeugd, in de hand gewerkt heeft, dat ik iets dergelijks onder eenigszins gewijzigden vorm in den Oorsprong der Soorten verdedigd heb."

[1]) Darwin's talenkennis was zeer gering, evenals die van den gemiddelden Engelschman in die dagen, en dientengevolge is de buitenlandsche, wetenschappelijke litteratuur, voor zoover deze niet in het Engelsch vertaald was, voor hem grootendeels een gesloten boek gebleven. Uit verschillende plaatsen, waar hij in zijn werken over Lamarck's opvattingen der Evolutie schrijft, blijkt ten duidelijkste, dat hij diens Philosophie zoölogique nooit gelezen heeft.

Na zijn terugkeer begrijpt hij, dat er slechts één weg is om zich daaromtrent zekerheid te verschaffen en wel het verzamelen van feiten en het doen van waarnemingen over het actueele gedrag der soorten om met deze kennis het historische gebeuren te verhelderen, zooals Lyell dat voor de geologie gedaan had. In Juli 1837 schrijft hij zijn eerste notitie over het varieeren van planten en dieren in tamme en natuurlijken staat neer en dan volgen tallooze jaren, waarin met noeste vlijt feiten verzameld worden, eigen waarnemingen en experimenten naast schriftelijke en mondelinge enquêtes bij bekende veefokkers of plantenkweekers en verder alles wat uit lokale land- en tuinbouwblaadjes, uit halve en uit werkelijk wetenschappelijke tijdschriften over dit vraagstuk aan materiaal kon worden opgedolven. In den aanvang ontbreekt hem een theoretische richtsnoer, maar het lezen van Malthus verhandeling over het bevolkingsvraagstuk opent hem een nieuw perspectief in zake de beteekenis voor natuur en maatschappij van de geweldige overproductie aan individuen en van hun onderlingen strijd om het bestaan, waarin alleen de sterksten overblijven en de gelegenheid tot voortplanting vinden. Dit is echter slechts één zijde van het vraagstuk. Het hierboven geschetste verloop van zaken wordt gemeenlijk met den naam van natuurlijke teeltkeuze aangeduid in tegenstelling met de kunstmatige teeltkeuze, welke de plantenkweeker of dierenfokker uitoefent. Principieel geschiedt in beide gevallen hetzelfde. Evenals een kweeker onder een aantal uitgezaaide planten van dezelfde soort de sterkste, grootste, fraaistbloemige of rijkstdragende exemplaren uitzoekt om daarvan zaad te winnen in de verwachting, dat de nakomelingschap de gewenschte eigenschappen der moederplant zal erven, zoo zou de natuur een keuze doen uit den overvloed der individuen, welke zij ter beschikking heeft, zoodanig dat de sterkste exemplaren d. w. z. die het best aan de omgeving aangepast zijn, blijven bestaan.

Een tweede vraag is echter, hoe ontstaat en van welken aard is de variabiliteit, welke de natuur noodig heeft om daaruit een keuze te doen?

Het antwoord daarop is voorloopig zeer vaag en zelfs tegenstrijdig, zooals uit de volgende aanhaling blijkt (Autobiogr. p. 68): „In dien tijd (1844) zag ik een vraagstuk van groot gewicht totaal over het hoofd en het verwondert mij nog, aangezien de vraag en hare oplossing zoo eenvoudig zijn als het ei van Colombus. Dit vraagstuk betreft de neiging van levende wezens van dezelfde afkomst *om in karakter uiteen te loopen als zij veranderen* (cursiveering van mij). [1]) Dat dit

[1]) Eerlijkheidshalve geef ik de gespatieerde zin in het Engelsch: „This problem is the tendency of organic beings descended from the same stock to diverge in character as they become modified". Dat is nog al wiedes, zou een straatjongen zeggen, Piet is arm, omdat Piet geen centen heeft. Het geheele citaat geeft trouwens

verschil in karakter groote afmetingen aanneemt blijkt uit de wijze waarop alle soorten in geslachten, deze weer in families enz. enz. ondergebracht kunnen worden en ik herinner mij nog nauwkeurig de plaats op den weg, toen ik in mijn rijtuig gezeten tot deze verheugende ontdekking kwam. De oplossing is, naar ik meen, deze, dat de nakomelingschap van alle domineerende en progressieve vormen de neiging heeft om zich aan te passen aan allerlei sterk gespecialiseerde levenswijzen en levensomstandigheden in de huishouding der natuur."

Zeker is het, dat hij in den aanvang en tot kort voor het uitkomen van den „Oorsprong der Soorten" Buffons's en Lamarck's factoren van geen beteekenis acht voor de ontwikkeling van het planten- en dierenrijk en dat hij de evolutie daarvan alleen aan de natuurlijke teeltkeus toeschrijft. Zoo komt in een brief aan den botanicus Hooker van het jaar 1844 de volgende passus voor:

„Tenslotte is mij een licht opgegaan en ik ben nu vrijwel overtuigd (in tegenstelling met de opvatting waarvan ik ben uitgegaan), dat de soorten niet onveranderlijk zijn (het klinkt mij in 't oor of ik een moord beken!) De hemel beware mij voor Lamarck's onzin van een neiging tot vooruitgang, aanpassingen door het willen der dieren enz. enz, De conclusie, waartoe ik kom, wijkt niet heel veel van de zijne af, hoewel de middelen om tot dit doel te geraken volkomen van elkaar verschillen." (Men lette op de tegenspraak tusschen het slot der vorige aanhaling en tusschen het hier ingenomen standpunt).

Met de definitieve bewerking van den „Oorsprong der Soorten" komt er een kentering in Darwin's meening, terwijl de kortelings overleden zoögeograaf Wallace, die zooals bekend is tegelijkertijd met Darwin een theorie van gelijke strekking in de Proceedings of the Linnean Society (1858) gepubliceerd heeft, [1]) altijd aan de almacht der natuurkeuze is blijven vasthouden.

In zijn bekend werk over „de afkomst van den Mensch" (1871) maakt Darwin van een nieuwe factor melding en wel van de Sexueele teeltkeuze, welke inhoudt, dat de richting, waarin zich de secundaire, sexueele kenmerken ontwikkelen, bepaald wordt door een bepaalde

---

blijk van een bedenkelijk gebrek aan logisch denken, waaraan de werken van Darwin op vele plaatsen mank gaan. Het is dan ook niet te verwonderen, dat Darwin zelf op later leeftijd zijn slechte mathematische scholing, welke gedeeltelijk aan zijn onvolledige opvoeding, gedeeltelijk aan zijn geringe capaciteiten op dat gebied moet worden toegeschreven, betreurt, terwijl wijsbegeerte in engeren zin altijd een zeer geringe plaats in zijn leven en denken heeft ingenomen.

[1]) Hier mag het merkwaardige feit niet onvermeld blijven, dat deze beide concurrenten, hun persoonlijke eerzucht geheel op zij hebben weten te zetten en geen prioriteitsstrijd begonnen zijn, maar samen gewerkt hebben om hunne gemeenschappelijke beginselen te doen zegevieren.

voorkeur of keuze van het andere geslacht en dat daardoor een aantal in het oog vallende eigenschappen van mannelijke resp. van vrouwelijke dieren verklaard kunnen worden, welke voor den strijd om het bestaan of voor de direkte voortplanting van geen belang zijn.[2]) Daarnaast kent hij nu ook aan Buffon's en Lamarck's factor (direkte inwerking der omgeving, resp. het al of niet gebruik van organen) een zekere waarde toe voor de soortvorming. In verband daarmee helt hij ook over naar de reeds vroeger aangestipte opvatting van Wagner, dat de toenemende geographische verbreiding eener soort tot het vormen van nieuwe soorten meewerkt onder invioed van de verandering der omgeving.

Ook Darwin's inzichten omtrent de beteekenis van het variatieprobleem hebben zich in den loop van zijn leven vrij sterk gewijzigd. Reeds bij oppervlakkige beschouwing valt het den onderzoeker in 't oog dat men twee vormen van variatie moet onderscheiden en wel de individueele of continue variatie en de discontinue of sprongvariatie, ook wel sport genoemd. De eerste wordt gevormd door de kleine verschillen, welke altijd optreden tusschen nakomelingen van hetzelfde ouderpaar of tusschen individuen van dezelfde afkomst, en oorspronkelijk meende Darwin, dat consekwent doorgevoerde selectie, 'tzij natuurlijke of kunstmatige, daaruit nieuwe soorten of variëteiten zou doen ontstaan, doordat alleen individuën met een bepaald gunstig eigenschappencomplex tot voortplanting zouden komen, resp. zouden worden toegelaten, dat na eenige generaties door opeenstapeling van kleine verschillen grootere afwijkingen zouden optreden, dat de ongunstige tusschenvormen zouden uitsterven en dat op deze wijze uit een oorspronkelijk continue soort met zekere variatiebreedte een aantal nieuwe, scherp van elkaar gescheiden soorten zouden zijn ontstaan. Wallace en de orthodoxe Darwinisten zijn altijd op dat standpunt blijven staan, maar Darwin meende later, dat ook de sprongvariatie een ondergeschikte rol bij de soortvorming speelt. Bij het uitzaaien van schijnbaar volkomen gelijksoortig zaad komt het soms voor, dat enkele zaailingen door de kleur der bloemen, door beharing, door de vorm der bladeren enz. in 't oog vallend afwijken van de overigen, zonder dat deze verschillen door tusschenvormen overbrugd worden. Dergelijke afwijkende varianten noemt men sprongvariaties of sporten.[2]) Eigenlijk ziet men op deze

[2]) Onder secundaire, sexueele kenmerken verstaat men kenmerken van een der beide sexen, aan de andere sexe niet eigen, die in geen direkt verband met de voortplanting of met de voortplantingsorganen staan; zooals b.v. het gewei der hertbokken, de baardgroei der mannen, het verschil in kleur en teekening der veeren tusschen de mannetjes en wijfjes van vele vogels enz.

[2]) Over de mogelijke oorzaken van het ontstaan der sprongvariaties zal later gesproken worden.

wijze een soort kant en klaar geboren worden. Bezit zoo'n vorm nuttiger eigenschappen in den strijd om 't bestaan dan de oorspronkelijke soort, dan zal zij deze gedeeltelijk verdringen; is dit niet het geval, dan zullen de enkele individuen zich zeer spoedig in de oorspronkelijke soort oplossen (voor een deel door kruising).

Resumeerend kunnen wij dus vaststellen, dat Darwin's inzichten omtrent het ontstaan der soorten in zijn latere levensjaren zeer breed zijn te noemen en eigenlijk alles omvatten wat zijn voorgangers op dit gebied bijeengebracht hadden, en dat hij een aantal positieve en negatieve factoren bij de soortvorming onderscheidt. Positief noem ik die factoren, die het materiaal voor de nieuwe soorten leveren, te weten: de continue en discontinue variabiliteit, de direkte invloed der omgeving (Buffon's factor), de ontwikkeling of achteruitgang der organen onder invloed van het al of niet gebruik (Lamarck's factor). Negatief noem ik de factoren, die uit het voorhanden materiaal een keuze doen en dus geen vormen doen ontstaan, maar door vernietiging van tusschenvormen de soortsdifferentiatie bevorderen. De voornaamste dezer factoren is de natuurlijke teeltkeuze, die werkt door scherpen strijd om 't bestaan in hoofdzaak tusschen de veel te talrijke individuen van eenzelfde soort, maar ook tusschen soorten en en varieteiten onderling. Daarnaast moeten ook de geslachtelijke teeltkeuze en de geographische verspreiding als ziftende factoren genoemd worden. Darwin zelf intusschen achtte de continue variabiliteit als positieve en de natuurlijke teeltkeuze als negatieve factor verreweg het belangrijkst, en voor den rechtzinnigen Darwinist is hierin nog altijd het alpha en omega der ware leer gelegen.

Het is niet te ontkennen, dat de breede beschouwingswijze van den ouderen Darwin oogenschijnlijk een volkomen bevredigende verklaring gaf van het ontstaan der soorten en van de momenten, die de Evolutie van het planten- en dierenrijk beheerschen. De talrijke feiten en waarnemingen, waarop zijn theoretische meening berustte, vormden schijnbaar een volkomen veiligen grondslag, welks betrouwbaarheid men verder niet behoefde te onderzoeken. Men liet dus, enkele uitzonderingen daargelaten de tijdroovende en vervelende experimenten over variabiliteit en erfelijkheid, voor wat zij waren en wierp zich vol vertrouwen op het ontwerpen van stamboomen, waarbij het vaststellen van de genealogie van den mensch de voornaamste attractie was. Toch waren reeds tijdens Darwin's leven experimenten op zuiver mathematischen basis gedaan, welke de feitelijke grondvesten van het Darwinisme zouden ondermijnen. In de eerste overwinningsroes werden deze voortijdige onderzoekingen echter totaal genegeerd en het zou bijna een halve eeuw duren, aleer zij de waardeering verkregen, waarop

zij recht hadden. Deze waardeering moest echter gekocht worden met de erkenning, dat de trotsche veste der Darwinistische theorie, welke een halve eeuw lang de biologische wetenschappen beheerscht had, op zeer wankele en onbetrouwbare fundamenten rustte.

De Russische revolutie

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

Toen de revolutie het Tsarisme omvergeworpen had, viel de regeeringsmacht vanzelf in de handen van hen, die tot dusverre de oppositie tegen het Tsarisme gevormd hadden. In de Doema was dat de burgerlijke oppositie van de kadetten, benevens de uiterste linkerzijde: de Trudowiki (boerenafgevaardigden), waarvan Kerenski, en de menschewistische sociaal-demokraten, waarvan Tsjeïdze de bekendste vertegenwoordiger was. Terwijl de reaktionaire Doema zelf van het tooneel verdween, vormde zich uit de Doema-oppositie de voorloopige regeering.

Hier herhaalde zich dus hetzelfde verschijnsel als in tal van vroegere revoluties: terwijl de volksmassa's het werk doen, treedt een komitee van bourgeois-politiekers als regeering op, dat zich, door eenige bekende woordvoerders van deze volksmassa's mee op te nemen, een populair karakter geeft. Maar wat bij vroegere revoluties in West-Europa nooit voorgekomen was — waar de saamgestroomde massa's direkt na de aktie weer in atomen uiteenvielen en machteloos werden — vertoonde zich hier als blijk van de verder voortgeschreden ontwikkeling: de revolutionaire massa's vormden een eigen krachtige organisatie. Naar het voorbeeld van 1905 traden de gedelegeerden van de fabrieken en de revolutionaire regimenten als „raad van arbeiders en soldaten" als een soort permanente volksvertegenwoordiging op, die tegenover de personen der bourgeois-regeering de demokratie der massa's, tegenover de uitbuiters der revolutie de aktieve kracht der revolutie vertegenwoordigde. Van het begin af aan trad deze raad op als het orgaan van het demokratisch wantrouwen der massa's tegenover de bourgeois-regeering; de burgerlijke pers jammerde over de ontoelaatbare nevenregeering; de raad zelve voelde zich als orgaan der volkeren-revolutie tegen het imperialisme en den oorlog. Uit zijn naam begroette Tsjeïdze Lenin en de andere Russische revolutionairen, die uit Zwitserland naar Petrograd waren gekomen, via Duitschland, nadat de Engelsche regeering de andere wegen voor hen gesloten had. En tegelijk richtte de raad zijn trotsche oproep aan alle arbeiders en socialisten der neutrale en oorlogvoerende landen, om met hun imperialistische regeerin-

gen te breken en tesamen een kongres voor de vrede te houden — in tegenstelling tot het kongres van de groote volksbedriegerij, dat Troelstra, Branting en Scheidemann bezig waren in Stockholm te bekonkelen.

Weldra trad de Raad v. A. e. S. in aktie tegen de voorloopige regeering. Al dadelijk kwam de innerlijke tegenstelling in de groepen der revolutie te voorschijn. Nog niet de diepere algemeene tegenstelling der klassen: arbeiders, boeren en kapitalisten, maar de uiterlijk-opvallende tegenstelling tusschen de imperialistische politiek van de bourgeoisie, die van de revolutie een energieker oorlogvoering verlangde, en de naar vrede snakkende massa's. De door de Raad geleide demonstraties in begin Mei dwongen de bourgeoisie tot toegeven: Miljoekof en Goetschkof, de imperialistische woordvoerders, traden af. De voorloopige regeering werd volgens de nu gebleken machtsverhoudingen georganiseerd: als vertegenwoordigers van de Raad traden een aantal socialialistische kopstukken als ministers op.

In de Raad zelf vond dit optreden tegenstand; dear kwam steeds duidelijker de tegenstelling der verschillende richtingen op, die de verschillende klassen van de Russische volksmassa vertegenwoordigden. De „Sociaal-demokratische Arbeiderspartij", de Bolschewiki (Lenin, Zinovjef, Kamjenef), die als strijdvaardige partij reeds onder het Tsarisme groote invloed op het industrieele proletariaat had gewonnen, werd nu steeds meer de vertegenwoordiger van de Petrograder arbeiders. Maar in de Raad vormde zij slechts een minderheid; de meeste afgevaardigden, die van de soldaten, waren boeren; aan hun denkwijze beantwoordde het meest het gematigde socialisme van de Trudowiki en de Menschewiki. Zij geloofden, dat zij de oorlog als oorlog ter verdediging van de revolutie tegen de Duitschers, die den Tsaar wilden herstellen, moesten voortzetten; dezelfde leuze van verdedigingsoorlog, waarmee in 1914 in Duitschland en Frankrijk de arbeidersmassa's zich gewillig in de oorlog lieten sleepen, deed hier opnieuw dienst; praktisch waren zij sociaal-patriotten. Zij keurden ook goed, dat hun leiders Kerenski, Tsjeïdze, Skobeleff, Tsjernof, Tseretelli als ministers met de vertegenwoordigers van de bourgeoisie de regeering vormden.

In deze kwestie lag het voornaamste strijdpunt tusschen de Leninisten en de meerderheid van de Raad. De Bolsjewiki eischten: geen deelname aan een burgerlijke regeering, maar zélf de regeering in handen nemen. De Raad van arbeiders en soldaten, tesamen met de boeren, die zich ook op een kongres organiseerden, vormen het geheel van het *arbeidende* Russische volk. Dit moet zelf en alleen zijn eigen aangelegenheden, d. i. die van Rusland, in handen nemen en beslissen —

de bourgeoisie is er niet bij noodig: wij erkennen haar recht niet, als klasse mee te tellen.

Het kon vreemd schijnen, dat de Bolsjewiki de macht wilden opdragen aan een lichaam, waarin zij zelf toch maar een minderheid vormden, dus dat toch niet naar hun inzicht zou handelen. In werkelijkheid was het volkomen zuiver gedacht: een lichaam, dat uitsluitend boeren en arbeiders vertegenwoordigt, zal vanzelf zulke ekonomische maatregelen moeten nemen, als voor deze klassen noodig zijn, welke theorieën het ook aanhangt, en dus juist doen, wat wij willen — als het maar eerst wordt los gemaakt van het bondgenootschap met de bourgeoisie, waarin het zich voor de belangen van de bourgeoisie laat misbruiken.

Waarom wilden de Mensjewistische leiders met de meerderheid van de Raad dit niet en klemden zij zich aan de burgerlijke politici vast? Waarom namen zij niet bij het uitbreken van de revolutie, waarom niet op 2 Mei de geheele macht in handen? Waarom leverden zij de macht, die de arbeiders op straat veroverd hadden, eenvoudig uit aan de bourgeoisie? Het antwoord is niet heel moeilijk te vinden: zij schrikten terug voor de reusachtige taak, om steunend op het proletariaat alleen, tegen de geheele bezittende klasse, de maatschappij te reorganiseeren. In het begin van de revolutie hebben ze dit ook in een manifest duidelijk gezegd: Rusland met zijn enorme boerenbevolking en zijn geringe kapitalistische ontwikkeling is *nog niet rijp voor het socialisme,* **dus** moet vooreerst nog de bourgeoisie regeeren — een soort kwasi-marxistische dogmatiek, die niet weet, dat het socialisme slechts als een lang proces van strijd kan komen, waarin de mate van rijpheid van de maatschappij bepaald wordt door de rijpheid van het proletariaat voor strijd en macht. Maar in Rusland moesten zij nog meer terugschrikken voor deze taak, daar door de oorlog en het wanbeheer van het Tsarisme alles in de war was; zij zagen geen kans om zonder hulp van de bourgeoisie de verwarring op te heffen; zij rekenden op de bekwaamheid van de burgerlijke politici om orde in de chaos te brengen. In dit alles komt uit, dat zij, hoewel zij socialisten heeten en arbeidende klassen vertegenwoordigen, in hun diepste denken over de maatschappij veel dichter bij de bourgeoisie staan, dan bij de revolutionaire socialisten.

De verdere ontwikkeling van de gebeurtenissen onder deze regeering heeft geleerd, hoe volkomen hun angstige opvatting met de werkelijkheid in strijd was. Als koalitieregeering moest zij tusschen de klassen doorzeilen, die met elkaar in strijd raakten; zij kon niet de arbeiders tegen de kapitalisten ondersteunen en niet de kapitalisten tegen de arbeiders; zij moest de boeren, die land noodig hadden, met de

toekomstige konstitueerende vergadering troosten, omdat zij het niet met de grondbezitters wilde verbruien. Zij moest matiging en tempering naar alle kanten prediken zonder iemand te bevredigen; zij waagde geen enkele kwestie grondig aan te pakken, en moest eenvoudig alles laten loopen. En ondertusschen werden de tegenstellingen scherper en de moeilijkheden grooter.

In de eerste plaats de moeilijkheden van produktie en distributie. In alle landen geeft de eisch de produktie voort te zetten, terwijl millioenen aan het front staan, deze legers te voeden en met munitie te voorzien, waardoor de productie van alle noodzakelijke produktiemiddelen haast stilstaat, de levensmiddelen te verdeelen en woeker tegen te gaan, zoo groote moeilijkheden, dat de sterkste West-Europeesche regeeringen ze nog nauwelijks kunnen overwinnen door het meest forsche ingrijpen in het ekonomische leven. De massa's in de steden leden honger, de boeren hadden gebrek aan werkkrachten en werktuigen, groote gebieden in partikulier bezit bleven onbebouwd. De prijzen waren enorm gestegen, terwijl loon en arbeidstijd slechts door voortdurende stakingen eenigszins dragelijk konden gehouden worden. De revolutie bewerkte, dat de arbeiders nu overal met hun eischen van loonsverhooging en achturendag (soms 6-uren-dag) optraden, en aan het tergend fabrieksdespotisme een einde maakten, in krachtige stakingsbeweging — zonder op de matigingsprediking van de regeering te letten. En de kapitalisten verweerden zich op hun manier: uitsluitingen dorsten zij nog niet aan, maar zij sloten de fabrieken „wegens gebrek aan grondstoffen", ook al om de regeering, die zij als een socialistische beschouwden en haatten, in verdere moeilijkheden te brengen. Daarbij kwamen dan de financieele moeilijkheden. De oorlog had enorme schulden opgestapeld; er was reeds voor 1400 millioen roebel papiergeld in omloop, waarvan nauwelijks het tiende deel door goud gedekt was. En al heerschte aan het front feitelijk wapenstilstand, toch bleven de uitgaven er vrijwel dezelfde om, 50 millioen per dag. Het Tsaristische Rusland had daar geen moeite mee gehad, want het voerde de oorlog als huurtroep in dienst van het Engelsche en Fransche kapitaal. Maar Engeland en Frankrijk hielden nu de beurs dicht, zoolang zij niet wisten, of zij verder op Ruslands daadwerkelijke hulp konden rekenen. Zoo werd het te kort in de schatkist en de verlegenheid van de regeering elke dag grooter.

Er is in dien tijd veel geschreven over de anarchie in Rusland. De burgerlijke pers bedoelde daarmee niet de wanorde in produktie en distributie, maar het feit, dat de arbeiders op de been waren en bourgeoisie en regeering dwongen, rekening met hen te houden — dus wat in werkelijkheid het begin en de voorwaarde van een nieuwe

socialistische orde is. Zij riepen om een sterke regeering, die alleen in staat was de orde te herstellen, en zij wezen erop, dat hier, als zoo dikwijls, een „socialistische" regeering alleen maar in staat bleek de boel in de war te sturen. En terecht: deze toestand was onhoudbaar. *Zij* dachten alleen aan de uitweg van een kapitalistische regeering, die de proletariërs met sterke macht er onder zou houden, zoodat zij stom en gehoorzaam verder zouden werken en zwoegen en winstmaken voor de bourgeoisie. Maar er was nog een anderen uitweg. De onbekwaamheid van de regeering lag niet in haar „socialisme" — dat enkel bestond in het paaien van het proletariaat met mooie leuzen en praatjes — maar in haar gemis aan socialisme. Wat een werkelijk socialistische regeering in deze omstandigheden had moeten doen, is door de Bolsjewiki herhaaldelijk uiteengezet. Het is hun verdienste geweest, tegenover de halfslachtigheid en de overgeleverde socialistische frasen van de sociaalpatriotten het eerst, uit de behoeften van de konkrete toestand, waarin Rusland verkeerde, een program van direkte hervormingen te hebben opgesteld, die het land en het proletariaat uit de onhoudbare toestand zouden bevrijden en tegelijk de baan voor een socialistische ontwikkeling zouden openen. Ook hierin zijn zij de voorhoede geweest van het opkomende revolutionaire socialisme der wereld.

In de eerste plaats regeling van de produktie. Waar de kapitalisten hun fabrieken sloten, als strijdmiddel tegen de arbeiders of omdat ze geen kans zagen zoo met voldoende winst te exploiteeren, moesten deze onteigend worden en in handen gegeven van de arbeiders en technici, om de produktie voort te zetten. Waar de grondbezitters weigerden hun goederen in kultuur te brengen, moesten deze onteigend en in de handen van de boeren gesteld worden. Door aan de boeren grond te verschaffen, zonder op de rechten der grondbezitters te letten, kon men er omgekeerd op rekenen, dat de boeren hun produkten ter beschikking van de overige bevolking zouden stellen. Landbouwwerktuigen en machines moesten tegen lage prijzen aan de boeren verschaft worden. Door regeling van het warenverkeer en scherpe maatregelen tegen alle woeker kon de duurte verminderd worden. En de nationaliseering van belangrijke industrieën, die nu groote oorlogswinst maakten, vooral ook van de groote banken, zoowel als een scherp aanpakken van het kapitaal, kon aan 't land een rijke bron van inkomsten verschaffen. En dan zou een revolutionaire regeering onmiddellijk moeten beginnen met de staatsschulden te annulleeren, die door hun kolossale rentelast het Russische volk uitzogen ten bate van Westeuropeesche effektenbezitters. De Russen zouden wel verdwaasd moeten zijn om voor de leeningen, door het Tsarisme aangegaan om

hen sterker te knevelen, geduldig interest op te brengen, en zoo aan de handlangers van hun beulen wegens deze handlangersdiensten nog verder schatting te betalen. Daarmee zou dan het jaarlijksch budget van de staat aanmerkelijk ontlast worden.

Maar voor al deze maatregelen was één voorwaarde noodig: spoedig een einde maken aan de oorlog, die alle produktie opofferde voor de munitie-fabrikage, millioenen mannen aan het front vasthield en de hulpbronnen van het land uitputte. Daarom stond de vrede, de strijd voor de vrede in het middelpunt van de agitatie der Bolsjewiki. Vrede was niet enkel ekonomisch noodig om de volkeren niet in bankroet en honger onder te laten gaan: vrede was ook de belangrijkste leuze voor de klassestrijd tegen de bourgeoisie. De Russische bourgeoisie wilde niet vrede, maar oorlog; moest zij haar eigen imperialistische oogmerken voorloopig ook inslikken en verzwijgen, toch voelde zij vast te moeten houden aan het bondgenootschap met de Entente — in de groote wereldworsteling tusschen Duitschland en Engeland kon zij niet neutraal zijn. Vooral ook, omdat een Russische regeering zonder financieele hulp van Engeland de oorlogskosten niet dragen kon.

Zoo stond dus de partij van het revolutionaire proletariaat tegenover de voorloopige regeering. Wat van de zijde der Bolsjewiki voortdurend tegen deze regeering ingebracht werd, was niet slechts dat zij, door haar karakter van klassekoalitie, niets wezenlijks kon doen om de ekonomische misstanden op te heffen, maar ook, dat zij een oorlogspolitiek volgde, die haar als knecht van de Entente karakteriseerde. Zij beschouwde de geheime verdragen, die de Tsaar met de Engelsche en Fransche regeeringen had gesloten, nog altijd als bindend voor zich, en ondanks herhaalde uitnoodigingen en beloften, om deze bekend te maken, heeft zij er zich wel voor gewacht, dit te doen. Dit feit alleen doet haar als een burgerlijke regeering kennen, die met andere burgerlijke regeeringen in het geheim konkelt over oorlog en vrede, waarbij de volksmassa's slechts als willooze werktuigen gelden. [1]) De

---

[1]) Hoe weinig deze „revolutionaire" regeering met „socialistische" ministers een werkelijk revolutionair bewind was, blijkt ook uit het feit, dat zij de geheele oude Tsaristische bureaukratie, ook de militaire, in wezen liet en, naar het heette, in dienst van de revolutie stelde.

Een helder licht wordt op dit feit geworpen door de Berlijnsche korrespondent van de „Rotterdammer", die midden Juli in Petrograd was en in een van zijn artikelen daarover schrijft („N. Rott. Ct." 25 Aug., Avondblad B):

„Op een goeden dag ging ik pogingen doen om het gedeelte van mijn dagboek, dat toen reeds gereed was, naar Rotterdam te krijgen. Deze vele, in het Hollandsch geschreven bladzijden op de post te doen, zou slechts lichtzinnigheid zijn geweest. Ik liep vergeefs van den een naar den ander en kwam ten slotte bij de machtigste menschen van den Petersburgschen Raad van soldaten en

sociaal-patriotten in de regeering deden aan deze politiek mee. Zij moesten meedoen, omdat zij anders de koalitie hadden moeten verbreken, en dat wilden ze niet; hier bleek dus alweer: socialisten in in een burgerlijke regeering beteekent eenvoudig socialisten meedoende aan en aansprakelijk voor burgerlijke politiek. Wie geen socialistische politiek wil, moet een burgerlijke politiek volgen, en dit is nu steeds imperialistische politiek. Maar het was toch niet enkel gedwongen solidariteit met hun kollegaas; wanneer zij steeds tot het volk oreerden, dat de oorlog tegen Duitschland noodzakelijk was als verdedigingsoorlog van de revolutie tegen de sterkste reaktionaire staatsmacht, dan was dat wel voor een groot deel demagogie, maar waaraan zij toch zelf als sociaalpatriotten ook geloofden.

Zij namen daarbij geen ander standpunt in dan de sociaalpatriotten in Engeland en Frankrijk, die immers ook de oorlog willen voeren als kampioenen van demokratie en vrijheid tegen het Duitsche militairisme en de Duitsche autokratie. Plechanof had hun ook reeds een principieel argument aan de hand gedaan door te betoogen, dat alleen door oorlog tegen Duitschland de Duitsche arbeiders tot revolutie waren te brengen. En wanneer men bedenkt, dat zelfs in de kolommen van De Tribune de opvatting werd verkondigd, dat Rusland te vergelijken was met Frankrijk in 1793 en dat een oorlog tegen het reakionaire buitenland aan de revolutie eerst volle kracht zou geven — dan is het niet te verwonderen, dat niet alleen de sociaalpatriottische leiders, maar ook tallooze revolutionair voelende volgelingen de oorlogspolitiek goedkeurden. En deze oorlogspolitiek sloot in zich: wel de illusie en de belofte, de Ententeregeeringen voor het pacifistische oorlogsdoel: geen annexaties enz. te winnen, maar tegelijk de werkelijkheid van meedoen aan een door geheime diplomatie geleide imperialistische veroveringsoorlog in dienst van het Fransch-Engelsche kapitaal.

---

arbeiders terecht. Ministers waren niet te bereiken; die waren allen op propagandareizen naar het front of naar Oekraïne. Maar niemand kon mij helpen, hoe groot de werkelijke bereidwilligheid ook was. Want boven de politieke machthebbers troonde, als practisch beslissende instantie, het oude bureaucratische en militaire mechanisme. Gewichtige besluiten konden de grootheden van de revolutie wel inspireeren, maar een persoon, en vooral een papier over de grens te krijgen buiten de strenge bepalingen van de uitvoerende macht om, dat viel hun niet zoo gemakkelijk. Het eigenaardige wat ik daarbij ontdekte was, dat niemand den juisten omvang kende van zijn macht en bevoegdheid. De invloedrijkste politici schikten zich gewillig in de technische voorschrif en der bureaucratie........

.... Uit deze lijdensgeschiedenis is mij gebleken, dat de machtsverdeeling in het revolutionaire Rusland precies is als in andere oorlogvoerende landen: In practische kwesties beschikt de militaire overheid, terwijl de burgerlijke overheid niet eens den moed heeft om te wikken."

De uitkomst heeft geleerd, hoe volkomen juist het principe was, dat de Bolsjewiki en de revolutionaire sociaaldemokratie in het algemeen daartegenover stelden: de klassestrijd is hoofdzaak. Elke oorlog, voor welke mooie zaak ook, met de bourgeoisie tezamen tegen een andere staat gevoerd, is een verzaking van de klassestrijd en daarom een verraad, een misdaad tegen de zaak van het proletariaat. Van uit dit zuivere principe hebben Lenin en zijn vrienden de strijd voor de vrede gevoerd en de sociaalpatriotten aangevallen. Maar zoo sterk hij theoretisch stond, zoo moeilijk was het in de gegeven omstandigheden — boven zijn reeds eenige redenen vermeld — om de massa's voor dit standpunt te winnen. Want vrede was niet de zaak van één of twee volken: aan de internationale oorlog kon slechts door een internationale vrede een einde gemaakt worden, en een proletarische revolutie, die de vrede in haar vaandel schreef, in één land kon de oorlog niet beëindigen. Lenin wist zeer goed, dat een afzonderlijke vrede van het revolutionaire Rusland met het autokratische Duitschland psychologisch en politiek onmogelijk was. Zoolang dus de Duitsche arbeiders niet opstonden tegen hun regeering, was de politiek van de Bolsjewiki wel logisch en uitvoerbaar, maar kon zij er niet op rekenen, de massa's gemakkelijk te winnen. De Russische revolutiebrand moest òf op Europa overslaan óf aan haar eigen ontoereikendheid verstikken.

II.

Het intreden van sociaaldemokraten als vertegenwoordigers van de Raad van Arbeiders en Soldaten in de regeering heeft in Rusland op dezelfde wijze gewerkt, als ook elders altijd het resultaat was. De sociaaldemokraten namen deel aan en steunden de burgerlijke politiek, die wel is waar in de direkte ekonomische strijd tusschen arbeiders en fabrikanten niet ingreep, maar in de groote lijnen een politiek ten dienste van het kapitaal was. Zij dekten deze politiek door hun invloed op de massa's. En zooals zij aan hun burgerlijke kollega's verbonden waren, zoo was de organisatie, die hen afgevaardigd had, aan hen verbonden. De Raad kon haar vertrouwensmannen niet in den steek laten; om haar vertrouwen in deze leiders te toonen moest zij haar vertrouwen in de geheele regeering uitspreken. De Raad werd regeeringsorgaan; de Raad werd het werktuig, dat de maatregelen van de bourgeoisministers door haar goedkeuring zonder verzet deed slikken door de massa's.

In de maanden Mei en Juni was de Petersburger Raad het tooneel van een ingespannen worsteling; door een krachtige propaganda trachtten de Bolsjewiki aan de gedelegeerden te doen inzien, hoezeer hun ministers, en dus zijzelf ook, door deze houding in de kaart

speelden van de bourgeoisie. De meerderheid van de boerensoldaten liet zich echter door de mooie frases van Kerenski en Tseretelli vangen. die aldoor de mond vol hadden van revolutie en demokratie, vaderland en vrijheid. En evenzoo het kongres van Raden uit alle deelen van het land, dat in het laatst van Juni plaats vond, waar tegenover 150 internationalisten (Bolsjewiki, Trotzki, Martof) een blok van 600 sociaalpatriotten stond, dat de regeering ondersteunde.

En deze ondersteuning werd steeds meer een strijd tegen de linkerzijde. De organen der bourgeoisie hadden reeds lang de Bolsjewiki als hun gevaarlijkste vijanden erkend en eischten scherpe maatregelen tegen deze „anarchisten". Nu werd de strijd, die zij als woordvoerders van het proletariaat tegen de regeering voerden, meer en meer bestempeld als verraad aan het vaderland, verraad aan de revolutie ; nu trad ook de Raad, als lijfwacht der regeering, steeds meer scherp tegen haar minderheid op. Toen op 23 Juni een demonstratie in Petrograd zou plaats vinden, om de ontevredenheid van de arbeiders met de regeeringspolitiek te toonen, trad Tseretelli in den Raad met de aanklacht tegen de Bolsjewiki op, dat zij door een gewapende opstand de regeering wilden omverwerpen — en om het niet dadelijk tot een breuk te laten komen — de regeering had bovendien troepen gereed staan — werd de demonstratie afgelast. Door zijn organisatorisch verband met de kleinburgerlijk-boersche elementen had het proletariaat zijn vrijheid van beweging verloren. „Nooit in 1905", schreef Trotzki, „is het proletariaat zoo geïsoleerd geweest als nu. In December 1905 „moesten de arbeiders de beslissende strijd wagen, vóór de reserve- „krachten van de plattelandsklassen op de been gekomen waren: maar „er was toen geen sprake van vijandschap van deze ontwakende „massa's tegen het proletariaat. Dat is nu bereikt...." Dat was inderdaad de beteekenis en het gevolg van de deelname van de sociaaldemokratie aan de koalitie-regeering: *kleinburgerdom en boeren werden aan de bourgeoisie gebonden en het proletariaat werd geïsoleerd.* De regeeringswisseling van 2 Mei, deze overwinning der revolutie, was in werkelijkheid het begin geweest op de weg bergafwaarts.

Naarmate dit in het laatst van Juni steeds duidelijker bleek, kwamen de organen der kontrarevolutie te voorschijn. Rodzianko riep de Doemaleden naar Petrograd om klaar te zijn, als ze noodig waren: deze reaktionaire bende voelde voor haar weer een toekomst. De Donkozakken hielden een kongres en bevalen zich aan als van ouds vertrouwbare werktuigen der orde — zij voelen meer voor het liberalisme, zooals de korrespondent van de *N. R. Ct.* schreef. Kerenski hield aan het front geestdriftige toespraken om de soldaten voor een nieuw begin van de oorlog warm te maken, en wie tegensprak of zijn wantrouwen

in de kapitalistische regeering te kennen gaf, werd in arrest gesteld. Toen aan het Roemeensche front vier regimenten weigerden naar de eerste linie te gaan, werden zij op last van de generaal omsingeld en met geweld gedwongen. De droom van vrijheid en vrede moest uit zijn: het offensief werd voorbereid.

Het offensief was de uitweg van de voorloopige regeering uit de onhoudbare toestand, waarin zij verkeerde. Voor haar was de financieele verlegenheid het ergst, en daar zij niet de weg van de Bolsjewiki wilde en kon inslaan, die haar geld genoeg zou verschaft hebben — beslag leggen op de banken, hooge kapitaalbelasting — omdat zij een kapitalistische regeering was, bleef haar niets anders over dan te bedelen bij de Entente-regeeringen. Terecht merkte de *Pravda-korrespondenz* op, hoe zij, als zij de voorstellen der Bolsjewiki gevolgd had en daardoor financieel onafhankelijk geworden was, en dan gedreigd had met annuleering der staatsschulden, de Entente-regeeringen door een revolte van de Fransche kleine bourgeoisie zou hebben kunnen dwingen tot het openen van ernstige vredesbesprekingen. Door haar politiek werd zij een slaaf van het Entente-imperialisme, en Engeland en Amerika eischten: bloed voor geld. Geen nieuwe leening, tenzij het offensief begon. In geheime konferenties werd het plan met de generaals en de Engelsche en Amerikaansche lasthebbers bekonkeld; met groote energie organiseerde Kerenski de veldtocht, die op 1 Juli begon.

Niets karakteriseert het wezen van dit offensief beter dan het feit, dat het voor het Russische volk geheim gehouden werd. Waren de voorbereidingen openbaar geweest, misschien dat dan de waarschuwing van Lenin en zijn vrienden, dat een offensief mislukken moest, omdat bij de soldaten alle strijdlust ontbrak, en dat de macht van de generaals en de reaktie enorm versterkt zou worden, een sterke invloed op de openbare meening en de Raad zou hebben uitgeoefend. Daarom moest het offensief een overrompeling zijn. In Londen en Parijs wisten de bladen het offensief al dagen vooruit aan te kondigen; in Petrograd vernam men er eerst op 3 Juli van, toen alles in volle gang was en de Duitschers achteruit geslagen waren. En zeer juist had de voorloopige regeering berekend, dat dit sukses de tegenstand achterna zou breken, die te voren misschien het plan had kunnen verhinderen. Na lange diskussies nam de Raad een motie ter goedkeuring van het offensief aan, tegen een sterke minderheid van 271 stemmen — veel meer dan er Bolsjewiki in zaten. [1]) Zij begreep niet, dat ze daarmee haar eigen

[1]) De groote verandering in het wezen van den Raad, van revolutionair volksorgaan tot regeeringsorgaan, komt ook uit in het feit, dat zij nu in plaats van met de revolutionairen van alle landen met de sociaalpatriotten van alle landen een vredeskonferentie voorbereidde. Op dezelfde dag dat het offensief begon, drukten de afgevaardigden van de Raad Scheidemann in Stockholm de hand.

doodvonnis uitsprak. Want een offensief, niet als kleine truk, maar als groote bloedige ernst, eischt een goed gedisciplineerd leger, eischt herstel van de discipline in de militairistische zin van het woord, eischt opheffing van alle meezeggingschap van de soldaten, eischt dus ten slotte opheffing van de Raad zelf.

Met het offensief betrad de regeering van Kerenski en Tseretelli bewust en openlijk de weg van de kontrarevolutie. En alles wat op kontrarevolutie hoopte, de bourgeoisie en haar politici, jubelde het bericht van het offensief toe als het begin van herstel van „gezonde" toestanden. En zij hadden op hun manier gelijk. Het gezag van de generaals over de troepen werd steeds meer hersteld; en dit was de grondslag voor het herstel der burgerlijke orde. En terwijl de proletariërs en de revolutionaire soldaten steeds scherper hun tegenstand tegen deze politiek voorbereidden, werden zij door de sociaalpatriotten — blinde wegbereiders en werktuigen der reaktie — steeds heftiger aangevallen en belasterd als agenten van Duitschland en verraders der revolutie.

Een botsing kon niet uitblijven. De Bolsjewistische leiders trachtten deze telkens te verhoeden en uit te stellen, tot de gang der gebeurtenissen de regeeriug onmogelijk zou maken. Maar het konflikt was niet te vermijden. Op 15 Juli kommandeerde de regeering het Petrograder machinegeweer-regiment naar het front; dit weigerde met het argument, dat het niet voor het Engelsch-Fransche imperialisme verkoos te vechten en eerst zou gaan wanneer de regeering, volgens haar belofte, de geheime traktaten gepubliceerd had. Het weigerde eveneens zijn wapens uit te leveren; twee andere regimenten sloten zich den volgenden dag aan. Toen er tegelijk een krisis in de regeering uitbrak — de Kadetten wilden de gematigde autonomie, die de Oekrainers eischten, niet toestaan en namen daarom hun ontslag als ministers — kwamen ook de arbeiders uit de fabrieken in beweging; in reusachtige massa's stroomden arbeiders en soldaten op den avond van den 15 Juli door de straten. Kerenski had juist weten te ontvluchten toen ze hem wilden gevangen nemen. De regeering nam nu haar maatregelen; wel werden de kozakken in eenige straten teruggeslagen, maar de goeverneur van Petrograd liet steeds meer troepen aanrukken, waarop hij vertrouwen kon, liet systematisch alle belangrijke punten bezetten en wist zoo gaandeweg de demonstratie meester te worden. De geschiedenis van deze dagen, 15 tot 19 Juli, is nog niet in details bekend, daar de regeering onmiddellijk daarna de grenzen sloot. Maar de oorzaken voor de nederlaag van het proletariaat van Petrograd zijn naar het voorgaande niet moeilijk te begrijpen. De arbeiders alleen waren te zwak tegenover de als leger georganiseerde boerenbevolking met de bourgeoisie

verbonden, die als leiders optrad. Alle politiek der Bolsjewiki was er op gericht geweest, een belangengemeensehap tusschen arbeiders en boeren te scheppen; maar de objektieve omstandigheden maakten, dat dit niet kon slagen. Zij maakten de boerensoldaten (kleine bezitters) tot volgers van de sociaalpatriottische leiders, die uit vrees voor revolutionair-socialistische politiek een burgerlijk-imperialistische politiek volgden. Doordat de Raad zich in deze Julidagen geheel aan de kant van de regeering plaaiste, de eisch van de revolutionaire arbeiders, dat zij zelf als orgaan der demokratie het gezag in handen zou nemen, beslist van de hand wees en de demonstranten tot vijanden van vaderland en demokratie stempelde, zagen de soldaten ook geen andere weg dan gehoorzaam de bevelen der generaals op te volgen en de opstandige demonstratie met geweld te onderdrukken.

De strijd op 16—19 Juli is tot op zekere hoogte met Juni 1848 in Parijs te vergelijken. De nederlaag aan het proletariaat toegebracht door de koalitie van middenstand (boeien) en bourgeoisie is de beslissende wending naar de reaktie. Van nu af aan wordt stap voor stap alles afgebroken, wat de revolutie aan demokratische aanwinsten en instellingen had verworven. Natuurlijk begonnen de overwinnaars met eerst wraak te nemen op de vijanden, die hen zoolang bestreden hadden, en ze te ontwapenen. Nadat reeds maanden en weken te voren de burgerlijke pers de woordvoerders der Bolsjewiki als vervalschers, dieven, boeven, omgekochte agenten van het buitenland belasterd had, om de noodige stemming te maken, werden ze nu in hechtenis genomen — Lenin zelf wist zich te redden — op de beschuldiging van landverraad, opstand tegen de regeering, door Duitsch goud gekocht. [1]) Hun kranten werden onderdrukt; een troepje van de vroegere „zwarte honderd", die zich nu weer in het licht waagden, vernielde het redaktiebureau van de Pravda — wat de regeering naar W. Europa liet telegrafeeren als bewijs van de woede van „het volk" tegen „de anarchisten". De arbeiders in Petersburg werden ontwapend. De staat van beleg en de weer ingevoerde doodstraf gaven een aanschouwelijk beeld van het socialisme van de sociaalpatriotten. En terwijl aan het front het offensief ineenstortte — zooals de Bolsjewiki al voorspeld hadden — omdat groote afdeelingen weigerden te vechten, en de Russische legers Galicië uitgedreven werden, heerschte in Petrograd het schrikbewind der orde.

---

[1]) Het materiaal werd door de oude Tsaristische ochrana, de beruchte geheime politie geleverd, die door de socialistische ministers eenvoudig in dienst gehouden was, en die nu bij ongeluk tegelijk materiaal van dezelfde soort leverde tegen Tsjernof, een der socialistische ministers — wat eenige dagen een relletje van verklaringen enz. gaf.

De meest besliste, radikale strijdmacht der revolutie was voöreerst neergeworpen en daardoor verschoof de regeeringskoers een heel eind naar rechts. De regeering voelde zich nu genoodzaakt alle patriottische krachten te vereenigen om het benarde vaderland te redden; een konferentie werd bijeengeroepen, waar naast de Raden van arbeiders en soldaten, — natuurlijk met uitsluiting van de „misdadige" Leninisten — en de vertegenwoordigers der boeren allerlei organen der bourgeoisie kwamen, om de nieuwe koers te bepalen. Nog voelden zij zich niet sterk genoeg, om de sociaalpatriotten direkt opzij te schuiven; de kopstukken der kadetten, Nabokof, Roditschef, Miljoekof wilden nog niet in het ministerie zitting nemen: voor hen was de tijd nog niet rijp. Eerst moet het orgaan der demokratie, de Raad van arbeiders en soldaten opzij geschoven worden. De Raad, die vroeger het centrum tusschen rechts en links vormde, was nu de uiterste linkerzijde geworden — en met schrik bemerken haar leiders nu en dan reeds, hoe wankel haar positie is. Zij ontdekken nu plotseling, wat zij niet zien wilden, toen de Leninisten hen er telkens op wezen: hoe door de regeeringsmaatregelen in de hand gewerkt de kontra-revolutie groeit en alle winsten van de revolutie dreigt te verslinden.

Het zou denkbaar zijn, dat de Raad het dreigend gevaar eindelijk inziet en met alle energie zich tot de strijd toerust, door de soldaten op te roepen tegen regeering en bourgeoisie — en *misschien* zou het nog niet te laat zijn. Want ook het proletariaat van Petrograd is nog steeds een sterke macht, wel overwonnen, maar — anders dan in 1848 te Parijs — niet vernietigd. Maar naar de geheele geestesgesteldheid van de Raad en haar leiders, zooals die zoo dikwijls gebleken zijn, is het onwaarschijnlijk, dat zij daartoe zal overgaan. Waarschijnlijk zal zij lijdelijk toezien, mopperend en protesteerend, hoe de bourgeoisie haar macht steeds meer uitholt om haar dan als een onnut machteloos werktuig weg te werpen, dat zijn diensten gedaan heeft.

Eerst moest de Raad tot besef van haar nietswaardigheid gebracht worden. Op de konferentie van 4 Augustus verklaarden de vertegenwoordigers van de bourgeoisie: zoo kan het niet langer; er moet eenheid in de regeering zijn; als de Raad niet de geheele regeeringsverantwoordelijkheid op zich wil nemen, moet zij niet verder mee willen praten en dwarsdrijven, maar in de diktatuur van de regeering toestemmen. Dus, vroeg Miljoekof, wil de Raad de regeeringsmacht in handen nemen? Hij wist wel, dat de Raad voor niets benauwder was dan voor de geheele macht; en om hem nog angstiger te maken — — men kon nooit weten — had de minister van financien Tsjingaref juist verklaard, dat Rusland voor een onvermijdelijk staatsbankroet stond, en dat de komende winter een algemeene hongersnood zou

brengen. Neen, geen regeeringsmacht, jammerde Tsjeidse als antwoord op die kategorische vraag; maar ook geen diktatuur. De bourgeoisie wist genoeg, maar ze was toch wijs genoeg zich niet te overhaasten: de meeste sociaal-patriotten bleven in het ministerie, aangevuld met kadetten en nog verder rechtsstaande elementen. En de Raad beloofde deze nieuwe regeering te steunen.

Tegelijk nam generaal Kornilof de reorganisatie van het vluchtende leger ter hand. En hij stelde aan de regeering uitdrukkelijke voorwaarden: vrije hand om zulke disciplinaire maatregelen te nemen, oók door toepassing van de doodstraf, als noodig was om de militaire tucht te herstellen, zonder dat iemand het recht zou hebben om mee te praten. Natuurlijk zal de regeering dat met genoegen toestaan; dan wordt het leger steeds meer wat het in W.-Europa is, een willoos werktuig in de handen der bevelhebbers. En dan is de laatste tak afgezaagd, waar de Raad op zit: in zulk een leger zijn gedelegeerden van de soldaten onmogelijk; een simpel bevel van de generaal kan ineens de heele Raad opheffen. En als dan eindelijk de Raad het gevaar ziet en zich verzetten wil, is het zeker te laat: zij heeft de soldaten niet meer in de hand.

Dit wil niet zeggen, dat dit alles zoo langs een regelmatige lijn zal gaan. Wel is tot nog toe het beeld van de Russische revolutie in haar ontwikkeling zoo goed als geheel langs dezelfde lijn gegaan als vroegere burgerlijke revoluties, met name de Fransche van 1848. En dan is het hier vooruitgeschetste verloop de noodzakelijke konsekwentie van de houding, door de verschillende groepen en partijen ingenomen. En daarin ligt vooral het belangrijke en leerzame van deze revolutie in haar verloop tot nu toe voor het proletariaat. Zij toont ons, hoe de middelklasse (in 1848 de kleine burgerij in Parijs, in 1917 de Russische boeren) door zich tegen de arbeiders te laten gebruiken, de bourgeoisie aan de macht helpt en zoo zichzelf een graf graaft; verzwakt, doordat zijzelf het proletariaat hielp ten onderbrengen, is zij nu machteloos tegen de reaktie en ziet al haar klasse-eischen in rook vervliegen. En de dragers van deze bekrompen, zelfmoordende politiek, toen, in 1848 de burgerlijke demokraten, zijn nu de reformistische en oud-radikale sociaaldemokraten, nu als sociaalpatriotten bekend, de partij van de onontwikkelde of verburgerlijkte arbeiders benevens de kleinburgerlijke klassen, die door hun radikale frases, verbonden met zuiver burgerlijke opvattingen de massa's dom houden. Zij zijn gebleken in Rusland de ergste vijanden te zijn, niet slechts van het proletariaat, dat al niet meer naar hen luisterde, maar ook van de klassen, die wel naar hen luisterden en daarmee bedrogen uitkwamen.

Maar — de revolutie is nog niet ten einde. De innerlijke toestand

is nog even onhoudbaar als te voren en wordt nog steeds onhoudbaarder. Nog is het proletariaat in staat, zich opnieuw te verheffen; nog woedt de wereldoorlog, die in het Europeesche proletariaat steeds dieper groeft de noodzaak van revolutionaire bewegingen. De Russische revolutie was voorlooper en aankondiger. Als deel van de Europeesche revolutie zal ze weer opstaan.

Augustus.

Treub en de „democratie" van het Imperialisme,

DOOR

M. C. VAN HERKSEN.

Het is verbazingwekkend hoe telkens en telkens de officieele S. D. A. P.-ers blijken te zijn de draagsters en de propagandisten van ideeën, die door de razende snelle omwenteling aller verhoudingen gedurende de laatste jaren even snel tot de verouderde, ja hopeloos-verstarde gaan behooren. Te meer verbazingwekkend wanneer wij zien hoe daarnaast de economische en politieke leiders van het imperialisme met op zichzelf bewonderenswaardige lenigheid in begrip en in praktijk voortdurend zich aanpassen aan de eischen die door iederen dag van verdere ontwikkeling worden gesteld.

Zoo hebben b.v. Schaper en Troelstra, benevens anderen n.t., in de Kamer en elders als een van de inzichten, die deze wereldoorlog noodzakelijkerwijze aan de economische leiders zou opdringen, genoemd de theorie van „de open deur", het vrije ruilverkeer. In hun theoretische uiteenzetting herkent men de vooral in Nederland inheemsche doctrinaire vrijhandel-school, hoewel het zich eenige jaren terug liet aanzien, dat dit standpunt ook door de Nederlandsche S. D. A. P. was opzij gezet. Niet natuurlijk dat men zich van dien kant voor een protectionisme zou hebben verklaard met allerlei nationalistische strekkingen en versterking van imperialistisch drijven, maar wèl blonk meermalen een begrip van het historisch-betrekkelijke dezer handelstheoriën en vooral van de principieel àndere probleem-stelling in deze zaak door het proletariaat, dat de nationale tegenstellingen vervangt door de internationale, dat dus niet vraagt, zooals de bourgeoisie, naar „nationale welvaart" (waaronder te verstaan is goede belegging en rendeering van het „nationale kapitaal") maar dat vraagt naar versterking van het internationale proletariaat, zoowel wat betreft de directe, stoffelijke levenspositie als de algemeene positie in den klassenstrijd.

Hiervan bemerkt men niets meer.

De leiders van het Entente- en Centrale-imperialisme weten dat

alle theorie samenvatting is van praktijk en wetenschap van de praktijk! Zij beleggen hun Parijsche en Berlijnsche Conferentie's en hebben ongetwijfeld een veel nadere uitwerking der getroffen regelen reeds in portefeuille dan publiek gemaakt is. De S. D. A. P.'ers, mèt burgerlijke pacifisten tesamen, praten over „open deur" (gelijk over arbitrage, scheidsgerecht, beperking van bewapening, zelfbeschikkingsrecht enz.), zonder te vragen naar de economische krachten, die het handels-verkeer regelen en zonder te beseffen dat het imperialisme in de komende jaren een bepááld handelsverkeer tot levensvoorwaarde heeft.

Treub weet dat alles natuurlijk.

Treub droomt niet. Hij w i l het imperialisme en w i l dus de voorwaarden er toe.

Treub weet zeer goed dat „„op den achtergrond van de handels-„politiek der twee verbonden groepen jegens de neutralen ligt: „wie „niet voor mij is, is tegen mij.""

Nu ook de Vereenigde Staten van Noord-Amerika door financieele betrekkingen ten opzichte van de Entente en door militaire overwegingen jegens Azië openlijk zijn positie heeft gekozen, schiet er dus voor de neutralen niet anders over dan hun keuze in de practijk te doen. Voor zoover die keuze al niet lang reeds gedaan is. Groepen van belanghebbenden mogen twisten over de vraag welke keuze gedaan moet worden: dàt er gekozen is, wordt en moet worden — is duidelijk.

Evenwel: het imperialisme heeft naast de daad van de inlijving bij een der groepen, naast de daad dus der opheffing der nationale zelfstandigheid in zijn ideologie de leuze noodig, van de verdediging dier zelfstandigheid. Waar het imperialisme is de doorbreking der nationale grenzen en de opslorping der kleinere en tweederangs-mogendheden in 't een ot ander reuzen-verbond van wereld-kapitaal, daar handhaafd het in woorden en als waan het voortbestaan der onafhankelijkheid.

En zoo verwondert het ons dan ook niet, Treub na de bovengeciteerde mededeeling waarin de wereld-omspannende wil en de al-macht der kapitaal-groepen is uitgedrukt te hooren zeggen (bl. 74): „Aansluiting „bij een dier beide verbonden wil toch wel niemand, die gehecht is „aan onze economische zelfstandigheid en die niet vergeet, dat bij „prijsgeving daarvan ook onze politieke onafhankelijkheid spoedig in „gevaar zou komen."

Na het vorige is het duidelijk dat deze leuze der „economische zelfstandigheid" en der „politieke onafhankelijkheid" een doel heeft. Dat zij dus een middel is, een ideologische prikkel om iets anders te bereiken.

Wat dan?

„Bij de uiterst scherpe mededinging, welke op het gebied van het „internationale handelsverkeer na den oorlog zal worden gevoerd, zal „ook de Nederlandsche Staat zich niet kunnen onttrekken aan zijn „taak om de nijverheid van het eigen land naar vermogen te bevorren." Ziedaar de zelfstandigheid, het eigen handelen, het aparte doel van den Nederlandschen Staat.

Treub wil geen gewoon protectionisme. Dat is geen vorm van handelsverkeer, geschikt voor de komende tijden, waarin Nederland meer dan ooit aan het verdeelen van den wereldbuit moet meedoen.

Wat „de Nederlandsche Staat" dan moet doen? Wat dan in de eerste plaats taak is eener Nederlandsche, nationale regeering?

Treub noemt eenige zaken op.

De regeering moet door regeling der scheepsvrachten zorgen, dat de eenheid van Nederland en Koloniën gehandhaafd blijft en dat eventueele pogingen om „ons" economisch uit „onze" Koloniën te verdringen „door een nationale Nederlandsche vrachtpolitiek zullen kunnen worden verijdeld."

Daartoe heeft de regeering noodig een „onpartijdig" samengesteld college van „deskundigen" en „eventueele subsidieering van reederijen", welke door de vrachttarieven „bijzonder zwaar mochten worden getroffen."

De economische zelfstandigheid schept hier dus: 1o. een achter de schermen wroetend college van deskundigen (die colleges kennen we zoo langzamerhand uit de distributie-commissies) en 2o. scheepvaart-subsidies. Een en ander bij wijze van .... meerdere democratie en open-deur-politiek à la S. D. A. P.

Maar zegt Treub verder: „De leiding van de handels- en nijverheids- „politiek der toekomst zal in de eerste plaats moeten rusten bij.,.. „het departement van Landbouw, Nijverheid en Handel, maar de „bewindsman, die aan het hoofd van dit departement zal zijn gesteld, „zal daarbij voortdurend voeling moeten houden met verschillende „zijner ambtgenooten, meer dan in den Ministerraad mogelijk is. Ook „daartoe zal de raad van Handel en Nijverheid, gelijk ik mij die „voorstel, kunnen dienen. Het voorzitterschap daarvan zal ambtshalve „moeten toekomen aan den minister van H. en N.; de ministers van „Buitenlandsche Zaken, Waterstaat, Koloniën en Financiën zullen er „ambtshalve lid van moeten zijn. Die Raad zal voorts moeten bestaan „uit vertegenwoordigers van den grooten goederenhandel, den grooten „geldhandel en de groote nijverheid. Zij zal geregeld b.v. eenmaal „per maand moeten bijeenkomen en de Regeering van advies moeten „dienen omtrent alle kwesties op het gebied van het inernationale „handelsverkeer."

En verderop, sprekende over de voeling, die gezocht moet worden met de neutralen, omschrijft minister Treub de taak der regeering aldus: „gevoelt zij (: de regeering), iets voor een optreden in deze richting en, mij dunkt, zij moet daarvoor wel voelen, dan zal zij, ook zoolang de zooeven bedoelde Raad van H. en N. nog in het rijk der vrome wenschen zal zijn te zoeken, wel geen stappen daartoe doen zonder overleg met mannen uit den groothandel, de „haute finance" en de grootindustrie. Na overleg met dezen zou dan de Nederlandsche regeering met de andere neutralen een beraad kunnen openen, „waaruit zooal geen permanente dan toch een eenigsztns blijvend instituut zou kunnen en m. i. moeten geboren worden.".

Het voordeel van een dergelijken Raad van Handel en Nijverheid is, volgens Treub, tweeledig: 1o. de onttrekking van de „handels- en nijverheidsbevordering" aan de „partij-politiek" en 2o. meerdere samenwerking der departementen.

Wat wil dit alles zeggen?

De „handels- en nijverheidsbevordering" is in deze stijl het gebruik door het handels- en nijverheids-kapitaal te maken van den Staat en zijn middelen van organisatie en zijn militaire macht ten behoeve van hun imperialistische doeleinden.

Met de „partij-politiek" is hier bedoeld de mogelijkheid van een inderdaad democratisch optreden der Kamer of van een democratische kritiek van een minderheid dier Kamer.

„Meerdere samenwerking der departementen" beteekent versterking van de macht der Regeering als één blok tegenover de organen van de Volksvertegenwoordiging, waarbij de regeering, door officieele correspondentie-bureaux, door een met haar samenwerkende groote pers enz. gesteund wordt.

Het een met het ander te samen, in dezen tijd van.... „wassende democratie" en van.... fuifjes omdat het Algemeen (?) Kiesrecht, dank zij Troelstra's bedreiging tegen de eerste kamer „veroverd" is, — het een en het ander te samen beteekent, dat in de plaats van een teruggedrongen tweede kamer een kliek komt, bestaande uit ministers, die minstens zooveel „ambtenaar" zijn geworden als verantwoordelijk bestuurder met naast hen een vertegenwoordiging uit de groot-imperialistische kringen. De „democrtie" doet alzoo in deze landen haar intrede met het regeerings-voornemen van een zoo innig mogelijke samenwerking met haute finance, handel en industrie en een zoo gering mogelijk contact met de gekozenen door het volk, laat staan met het volk zelf, (referendum, korte zittingstijd enz.).

De leugen der imperialistische democratie kan kwalijk duidelijker en door den mond van meer bevoegden worden uitgesproken. Wat

het inzicht betreft kan men zich niet genoeg verbazen, dat dit alles ook niet minstens even duidelijk wordt begrepen door de intellectueelen der arbeiders-partijen. De gevolgtrekking ligt dus opnieuw wel zéér voor de hand, dat de ineenstorting der officieele socialistische partijen wat betreft het revolutionaire verzet tegen den oorlog en de grove misleiding inzake democratie, waarbij de massa hunner volgelingen zoo angstwekkend gedupeerd wordt, niet alleen te verklaren is uit onwetendheid der voorlichtende leiders, of uit de niet te doorgronden mysteriën van het imperialisme.

Zeer speciaal wordt er door Treub de aandacht op gevestigd, dat het bank-kapitaal zich meer dan voorheen gaat interesseeren voor de ontwikkeling der vaderlandsche nijverheid, hetgeen n.t. een onmisbare voorwaarde is voor het welslagen der door Treub voorgestane „nationale" politiek. (Men volge in dezen tijd o. a. de pers-berichten in zake op te richten hoog-oven-industrie met walswerken en de strijd over de vraag wèlk kapitaal deze nieuwe industrie zal beheerschen.)

Reeds vaker werd er van dezelfde zijde de aandacht op gevestigd hoe in verschillende Nederlandsche bank-instellingen vreemdelingen, met name Duitschers, aandeel hebben in het beheer. In het bestuur van de Amsterdamsche Bank b.v. zitten de heeren Kaempf (president van den Rijksdag), Dr. Eltzbacher en de heer Parcus. In de Rotterdamsche zitten één Duitscher, twee Belgen en twee Franschen. De drang om deze vreemdelingen te „weren"; de uitbreiding van den consulairen dienst „hetzij om verloren markten te herwinnen, hetzij om zich nieuwe te verwerven, hetzij om zich op reeds veroverde te handhaven", gelijk de memorie van toelichting op het desbetreffend ontwerp zich uitdrukt; het streven naar de vestiging van industrieën, met behulp van het Nederlandsche bank-kapitaal, met een verzekerden afzet van export, waardoor zij tegen de z.g.n. dumping-praktijken bestand zijn; de sterke concentratie van het bank-kapitaal in de laatste jaren, waarvan, naar de lezers wellicht uit de groote bladen vernomen hebben, de uitbreiding van de Nationale Bank wel het meest recente voorbeeld is; de oprichting van bank-filialen in het buitenland (Rusland, Oostenrijk, Amerika enz.), om de export-industrie te ondersteunen — al deze verschijnselen tesamen zijn de over-duidelijke teekenen hoe ook in Nederland de wereld-beweging van het kapitalisme zich voltrekt, geleid door de groot-imperialistische kringen, bijgestaan door de regeermacht zoowel intellectueel als materieel en waar het politieke geknutsel van een aftandsch parlementarisme verblind en machteloos tegenover staat.

In al deze genoemde verschijnselen ligt ook het antwoord op de vraag: „Wat verstaat Treub, wat verstaat het imperialisme onder

zelfstandigheid?" Treub zelf wijst er op hoe door de wereldverbonden van Centrale en Entente de leus is aangeheven „wie niet vóór ons is, is tégen ons." Treub zelf wijst er op, dat, ook mèt Nederlandsch-Indië, Nederland te klein is als aparte economische eenheid in zich zelf. De plicht der regeering is om te geraken tot een zoo mogelijk blijvend verband met andere landen.

Wanneer het trotsche woord gesproken wordt: „beperkte souvereiniteit is geen souvereiniteit" moet men de beteekenis dezer woorden afleiden uit daarmede gepaard gaande bedoelingen en daden evengoed als dit het geval was met het niet minder trotsche woord: „in Nederland zal geen honger worden geleden", door denzelfden bewindsman gesproken en.... door hetzelfde volk geloofd!

De „zelfstandigheid" blijkt dan bij nadere beschouwing de mogelijkheid te zijn dat de uitbuiting, die in de eerste plaats in Nederland en in Nederland-Indië mogelijk is, ten goede komt aan het Nederlandsche kapitaal en dat verder, in samenwerking met andere kapitaal-machten het terrein van uitbuiting zooveel mogelijk wordt uitgebreid buiten de grenzen van het Rijk.

Die „zelfstandigheid" heeft geen achtergrond van romantische schitterende heldendaden en wapenfeiten. — Ze komt uit in de gekochte artistieke meubileering van het privé-kantoor van de „haute finance" en de daarvan afhankelijke handel en industrie.

Moeten wij aan het imperialisme en zijn dienaren het misleidend gebruik dezer woorden „zelfstandigheid", „zelfbeschikkingsrecht" enz. kwalijk nemen?

Eigenlijk evenmin als Pannekoek in de vorige aflevering aantoont dat aan de natuurkundigen uit de 19e eeuw moet worden verweten dat zij de volmondige erkenning van hun niet-begrijpen verstaken achter een schijn-begrijpen. Maar wij moeten het proletariaat wèl leeren begrijpen, dat zijn zelfstandigheid een andere is, die in wezen wèl mogelijk is, op voorwaarde namelijk dat er voor gestreden wordt. Een strijd, die zal aantoonen, dat Democratie alleen nog maar mogelijk is als Socialisme, en Zelfstandigheid als internationale Vrijheid van het Proletariaat.

Oorlogsliteratuur.

DOOR

W. VAN RAVESTEIJN Jr.

Das Verbrechen (De Misdaad), vom Verfasser des Buches „J'accuse" I Band, Verlag Payot et Co., Lausanne 1917.

A League of Nations (Een Verbond van volken), by H. N. Brailsford, Londen, Headley Bros 1917.

I.

Twee werken uit de stapels oorlogsliteratuur, die reeds tot bibliotheken zijn uitgedijd in alle oorlogvoerende en de enkele Europeesche staten, nog niet in den wereldbrand betrokken. Twee werken afkomstig uit die beide volken, wier botsing den Wereldoorlog eerst zijn opperste karakter van woede en verbittering, van meedoogenloos volhouden tot het uiterste heeft verleend. Twee werken, die — men mag dit zeggen, zonder uit de onoverzienbare stapels van meer dan eenige weinige exemplaren kennis te hebben genomen — tot het beste behooren, wat er aan oorlogsliteratuur in deze drie jaar is geproduceerd. Twee werken ook, ieder op zijn wijze, representatief in zooverre de wetenschap van twee in vele opzichten zoo diametraal verschillende kulturen er ongemeen klaar in te voorschijn treedt. Het eene een werk, in sterke mate de goede eigenschappen van de Duitsche wetenschap vertoonend; het andere welhaast een voorbeeld van de beste eigenschappen der Engelsche. Want — sommige dingen zien wij na drie jaren Wereldoorlog toch wel duidelijker, niet waar? — het was zoo, dat de wetenschap in de groote Europeesche staten onder den invloed van heel een complex van factoren, — die wij gerust mogen samenvatten onder één naam, wanneer wij maar niet meenen, dat wij door het noemen van dat éene woord, imperialisme, iets hebben *verklaard* — evenzeer zich verzelfstandigd had, evenzeer een in zekere mate autonoom karakter had aangenomen als de economische omstandigheden een neiging vertoonden naar wat men sinds den Oorlog met een nieuw woord gaarne „autarchie" gelieft te noemen. Er was vóór den Oorlog reeds een Fransche, een Engelsche, een Duitsche wetenschap ontstaan, niet slechts onderscheiden door de taal alleen, maar evenzeer door methode, geest, stijl en manieren. Evengoed als er een Fransche, Engelsche en Duitsche manier van schilderen, en een bizondere kunstnijverheid dier groote landen bestond. En den stempel

van het „nationale”, d.w,z. van het nationaal-imperialistische, kunnen wij thans terugziende, zelfs op de producten van de marxistische wetenschap waarnemen, op die van een Kautsky, een Hilferding, een Cunow. De Oorlog, onverbiddelijke onthuller van menschen en dingen die hij is, heeft dit alles eerst in het volle licht gezet, het zelfde meedoogenlooze licht, dat van een brandend gebouw de lijnen, die er wel waren, maar waarop wij geen acht sloegen, vlijmscherp afteekent.

De beide hierboven staande boeken zijn niet alleen representatief. Ze zijn ook, mogen wij gerust zeggen, blijvend. Misschien een reden, waarom onze vaderlandsche pers, die toch zoo gaarne uit alle bloemen honig zuigt en zoo liberaal openstaat voor alles, wat het buitenland ook in deze dagen produceert — gevoelt de Hollandsche burger zich in deze gruwelijke dagen niet zoo'n beetje als Arbiter Mundi, als het of de onpartijdige, verheven boven de hartstochten en verblinding der worstelende wereld? — er, voor zoover wij hebben kunnen zien, nog geen kennis van heeft kunnen of willen nemen.

Dit laatste geldt trouwens van meerdere producten der oorlogsliteratuur, pas in de laatste maanden verschenen.

Thans pas, in het derde oorlogsjaar, zijn die werken begonnen te verschijnen, welke meer zijn dan de onder de onmiddellijke inspiratie der oorlogshartstochten, als strijdschriften geboren geschriften, waarin de wetenschap, die steeds aan zekere eigenschappen moet blijven voldoen, wil zij nog recht houden op dien eerenaam, in zoo sterke mate geweld wordt aangedaan, dat men haar trekken er niet meer in kan herkennen. Werken, die een generatie na ons zal opslaan en gebruiken, wanneer zij de geschiedenis van den Wereldoorlog van 1914 tot ... ? zal willen kennen en begrijpen. Tot dezulken behooren, meenen wij, zoowel het jongste geschrift van den Engelschen schrijver, die althans voor de lezers van dit tijdschrift geen onbekende is, en dat van den anonymen Duitscher, die buiten zijn vaderland gedwongen is gastvrijheid te zoeken, zooal niet naar het lichaam dan toch naar den geest, gelijk zoovele der grootste Duitschers vòòr hem gedwongen waren te doen.

* * *

Na kennis genomen te hebben van dit nieuwe werk van den auteur van het bekende hier te lande indertijd met zooveel lawaai aangekondigde strijdschrift: „J'accuse”, spijt het ons eenigszins dit laatste toen niet te hebben gelezen. De reden van dat niet-kennisnemen was toen gelegen in de wijze, waarop „J'accuse” werd geïntroduceerd. Men herinnert zich, dat de kwakzalver bij uitstek Frederik van Eeden het van een voorrede voorzag. En het is nu eenmaal zoo: er zijn literaire koks, van wie men dermate een afkeer

heeft, dat zij elke spijze, door hen opgediend, van te voren ongenietbaar maken. Thans, vreezen wij, zal het tweede, veel omvangrijker werk van denzelfden schrijver hier veel minder de aandacht trekken — wij zagen nog slechts èèn bespreking, in *De Telegraaf* — en juist daarom is het thans des te meer onze plicht kennis te nemen, van dit tweede werk, ook al omdat het een probleem behandelt, dat wij onder de oogen moeten zien.

"Das Verbrechen" behandelt — de titel en het motto duiden het reeds aan — de zoogenaamde schuldvraag. Het motto is aan „J'accuse" ontleend en luidt: „Nooit is er in de Wereldgeschiedenis een grootere misdaad begaan. Nooit is een begane misdaad met grooter koelbloedigheid en meer huichelarij geloochend." En de trotsche opdracht luidt: „Dit boek wil een gedenkteeken zijn — voor de ongetelde millioenen die uitgemoord zijn. Het wil een schandteeken zijn — voor hun moordenaars. Het wil een merkteeken zijn — voor hun broeders, zonen en kleinzonen, de rechters en de wrekers der misdaad."

Een titel en motto, die den hartstocht ademen waarmee het geschreven is. De hartstocht. En dit is onmiddellijk zijn groote verdienste. Want dit boek, hoewel het gerangschikt dient te worden onder de zuiverwetenschappelijke werken, waarbij slechts de koele rede de pen mag besturen, is niettemin door èèn grooten hartstocht bezield. Meent iemand soms dat er, ook op het gebied der wetenschap en der verstandelijke analyse iets waardevols zonder die passie ooit is geschreven of zou kunnen worden geschreven? Wie slechts den eersten band van „Das Kapital" ter hand neemt, weet, dat de werkelijke wetenschap den hartstocht niet uitsluit, maar hem integendeel tot voorwaarde heeft.

Indien wij dus van „Das Verbrechen" voorop stellen, dat het, met zijn onverbiddelijke ontleding, een hartstochtelijk boek is, constateeren wij meteen zijn waarde. De waarde van een strijdschrift, van een pamflet, maar van een pamflet, dat voortaan niemand, die over den Wereldoorlog een oordeel wil uitspreken of er iets over wil schrijven, hetwelk aanspraak mag maken op zakelijke beoordeeling, ongelezen mag laten. Zoomin als iemand over de Hervorming, de Engelsche Revoluties der 17e of de groote Fransche kan oordeelen zonder kennis te nemen van Luther's pamfletten, of de strijdschriften dier omwentelingen. Een bijdrage tot de geschiedenis van den Wereldoorlog, maar dan ook een onmisbare.

Wat wil de schrijver van „J'acusse" in dezen eersten band van bijna 500 bladzijden opnieuw aantoonen?

Zooals hij het in de voorrede „Pro Domo" definieert, dit, dat de Duitsche machthebbers het voornemen hadden den Europeeschen oorlog te doen losbreken en dat zij op het einde van Juli 1914 dit voornemen

met voorbedachten rade tot uitvoering hebben gebracht. Hij voegt er aan toe: „Het zou onrechtvaardig en eenzijdig zijn en men zou met recht een zwaar verwijt tegen den onderzoeker mogen slingeren, die a priori met den een of anderen sleutel in de hand de studie der documenten zou zijn begonnen. Dat zou een eenzijdige en partijdige geschiedvorsching zijn, die nooit tot veilige en rechtvaardige conclusies zou knnnen voeren. Wie echter eerst zonder eenige sleutelwijsheid, zonder eenigen van te voren gegrepen leiddraad, — integendeel met den vurigen wensch zijn eigene landgenooten te ontlasten — de studie der documenten is begonnen, dan — gedurende die studie — den sleutel tot de gebeurtenissen aan den gevonden toetssteen onderzoekend, alle gesloten deuren geopend, alle duisternis verlicht, alle verwarring ontward, alles wat verborgen was onthuld vindt, — die heeft een goed en eerlijk werk volbracht en zichzelf en anderen van de waarheid zijner voorstelling overtuigd."

De methode, waarvan hij zich bediend heeft, is het tekst-kritische en vergelijkende onderzoek der door de verschillende regeeringen gepubliceerde diplomatieke documenten. Daaraan verbonden heeft hij een onderzoek naar de geschriften van de voornaamste verdedigers der Centrale Mogendheden, als Dr. K. Helfferich, den voormaligen directeur der Deutsche Bank, in 1915 o. a. als belooning voor zijn geschrift: Het ontstaan van den Wereld-oorlog in het licht der publicaties van de Mogendheden der Triple alliantie, tot Rijksminister benoemd; Prof. Dr. Helmolt: De geheime voorgeschiedenis van den Wereld-oorlog; Prof. Dr. Schiemann: Een Lasteraar, glossen tot de voorgeschiedenis van den Wereld-oorlog, een tegen J'accuse gerichte brochure; Rohrbach en Chamberlain, als typen van heel een kategorie pro-Duitsche geschriften, die alle de onschuld yan de Duitsche regeering pogen aan te toonen.

Het is natuurlijk onmogelijk om in een bespreking iets te geven, dat een overzicht van den inhoud van het boek zou kunnen heeten. De aard van het werk sluit dit uit. Het laat zich niet comprimeeren of samenvatten. Minutieus en uitvoerig behandelt de schrijver punt voor punt de groote vragen: wie de schuld draagt, dat een conferentie van mogendheden, zooals Sir Edward Grey, de Britsche Minister van Buitenlandsche Zaken, in de laatste dagen van Juli 1914 voorsloeg, niet is tot stand gekomen; de kwestie van het zoogenaamd Engelsch-Russisch-Fransche komplot om Duitschland te overvallen; het onderhoud van Grey met Lichnowsky op 1 Augustus 1914; het Oostenrijksche ultimatum en het antwoord van Servië; de vraag of Rusland de brandstichter is geweest; de kwestie van de Russische mobilisatie op 31 Juli; de vraag of Rusland schuldig is aan den oorlog; het zooge-

naamde komplot van België met Engeland, en ten slotte de vredespogingen van Frankrijk en de Fransche socialisten, ongerekend een kleiner hoofdstuk, dat zich speciaal met enkele beweringen van Helfferich bezig houdt. In den loop dezer 10 hoofdstukken heeft hij ampel gelegenheid de documenten der Duitsche regeering en de argumenten van haar verdedigers tot in kleinigheden en in alle schuilhoeken te vervolgen. De conclusie is deze: de Duitsche regeering heeft, in de kritieke dagen van Juli, alle pogingen om door een conferentie het uitbreken van den wereldbrand te voorkomen, althans te trachten te voorkomen, verhinderd met alle middelen, waarover de diplomatie beschikt, waaronder het opwerpen van dilatoire kwesties zeker wel het voornaamste is.

Als bijzonder lezenswaardig signaleeren wij o. a. het gedeelte van het laatste hoofdstuk, waarin de pogingen der Duitsche sociaalpatriotten, inzonderheid van Heilmann en David, worden uiteengerafeld om aan hun Fransche „partijgenooten” door tekstvervalsching en een rabulistiek, die iemand de haren te berge doet rijzen, medeplichtigheid aan het oorlogsstreven der Fransche regeering op de schouders te schuiven. De lezers van de „Neue Zeit” hebben van deze literaire uitspattingen kennis kunnen nemen, uitspattingen, die wel alles overtreffen, wat aan valschheid in geschrifte gedurende dezen oorlog is gepraesteerd, zooals het ook een feit is, dat, volgens het onverdachte getuigenis van Duitsche vertegenwoordigers van het zoogenaamde Centrum der Partij (richting Kautsky, Bernstein, Haase), zoowel als van links-radicalen, de Duitsche regeerings-socialisten tot een peil van zedelijke en politieke corruptie zijn gedaald als nergens anders.

In de voorrede Pro Domo behandelt de schrijver de vraag, heden ten dage en ook in ons land belangrijk genoeg, in hoeverre dat, wat hij de schuldvraag noemt, van gewicht is. Hij polemiseert daar tegen twee kategorieën, die ook hier niet ontbreken, die hij de onverschilligen en de doctrinairen noemt.

De eersten, de onverschilligen, zegt hij, willen van de schuldvraag niets meer hooren, omdat ze van meening zijn, dat de zaak nu toch eenmaal zoo is geloopen, er niets meer aan te veranderen is, en men beter doet slechts aan de toekomst te denken.

De schrijver van „De Misdaad” noemt de vraag, wie dezen Oorlog heeft uitgelokt, zeker van groot gewicht ook voor degenen, die zich slechts met de toekomst zouden willen bezighouden, omdat, indien het mogelijk zou blijken in de toekomst oorlogen te verhinderen of de uitbarsting te voorkomen, de vraag, hoe het bij dezen oorlog is gegaan, zeker van 't hoogste belang is.

Wij merken hierbij op, dat veel talrijker dan deze onverschilligen

hier te lande degenen zijn, die althans het masker voorgedaan hebben, alsof de vraag, welke regeering den Oorlog zou hebben veroorzaakt, nog niet voor beslissing rijp zou zijn, omdat het historisch materiaal daarvoor nog onvoldoende zou zijn. Ten onzent zijn dit, zooals men weet, in hoofdzaak de voorstanders van een zoo sterk mogelijk Duitschland ook na dezen oorlog, die de overtuiging etaleeren, dat.... de schuld, voor zoover zij kunnen beoordeelen, bij de eenen zoowel als bij de anderen ligt. Tegenover deze lieden staat de auteur van „Das Verbrechen" sterk in zijn bewijsvoering, dat het reeds gepubliceerde, door de regeeringen zelf geopenbaarde materiaal voldoende is, om de vraag te beantwoorden wie den Oorlog heeft trachten te voorkomen, wie hem integendeel heeft uitgelokt.

Belangrijker is hetgeen de schrijver zegt over degenen, die hij de doctrinairen noemt en die hij definieert als volgt: „daartoe behooren, naast vele burgerlijke pacifisten, vóór alles radicale socialisten in oorlogvoerende en neutrale landen; deze groep der doctrinairen gaat het onderzoek der onmiddellijke oorlogsoorzaken om principiëele redenen uit den weg. De eenen — de burgerlijke pacifisten — zien de volkerenanarchie, de anderen — de radicale socialisten — de kapitalistische maatschappij als de misdadigers aan; zij beschouwen den oorlog als een noodzakelijk product van het huidige economische en volkeren-systeem, als een onvermijdelijke uitbarsting van reeds lang opgehoopte brandstof en betoonen in 't geheel geen belangstelling voor het onderzoek naar den brandstichter, die de lont in 't kruitvat geworpen heeft. Hun is het voldoende, den voedingsbodem aan te geven, waaruit de verwoestende oorlogsziekte is ontsproten; zij willen echter de bacil niet trachten uit te vinden, die de ziekte heeft voortgebracht. Voor hen komt het er niet op aan, de schuldige aanstichters van den huidigen oorlog vast te stellen en te brandmerken, doch slechts, hoe voor de toekomst de economische en volkenrechtelijke toestanden zijn op te ruimen, waaruit zulke katastrofen kunnen ontstaan. Deze burgerlijke en socialistische doctrinairen komen zoo — meestal ongewild — tot hetzelfde negatieve standpunt ten opzichte van de schuldvraag als hun directe antipoden, de imperialisten: zij ontmoeten dezen in het streven, elk onderzoek naar de onmiddellijke verwekkers van den oorlog uit den weg te gaan; zij berijden evenals deze driest hun stokpaardje, het systeem, en galoppeeren onverschillig heen over de werkelijke gebeurtenissen en de menschelijke wilsuitingen, die den oorlog hebben nader gebracht; in plaats van de eigenlijke misdadigers in de naaktheid hunner schuld bloot te stellen, bedekken zij hen medelijdend met het manteltje van algemeene imperialistische strekkingen, waaraan alle imperialistische staten gelijkelijk schuldig zouden

staan. Sociale imperialisten en „Internationalisten" — dus „socialisten" van de uiterste rechter- en linkerzijde — ontmoeten elkaar merkwaardigerwijze bij dit verwaterings- en verdoezelingssysteem; beide groepen gaan in gelijke mate, doch uit volkomen tegenovergestelde motieven, een onderzoek naar de schuldvraag uit den weg."

En iets verder:

„Terwijl zij, de sociaal-patriotten, halt houden voor de eigenlijke schuldigen, springen hun antipoden, de zoogenaamde „internationalisten", die zich voor bizonder radicaal uitgeven, in waarheid echter slechts zeer doctrinair zijn, over de schuldigen heen, en komen te land in het hiernamaals, in de zalige streken, waar reeds alle beloften der socialistische maatschappij-orde vervuld zijn en de gebraden duiven de uitgehongerde volken zoo maar in den mond vliegen.

„Slechts het socialisme kan de ongelukkige menschheid helpen; slechts het kapitalisme is aan alle onheil de schuld. Wie binnen de kapitalistische maatschappij de schuldige is, die de huidige katastrofe heeft nadergebracht, interesseert een waar socialist niet en mag hem niet interesseeren."

Zoo de theorie der internationalisten, die met alles breekt wat de stichters en grootmeesters van het socialisme ons geleerd hebben over de noodzakelijkheid der historische beoordeeling van iederen oorlog — dit is de nieuwste leer, die rechtstreeks leidt tot uitschakeling van ieder onderzoek omtrent de schuldvraag en tot weigering van de verdediging van het aangevallen vaderland. Zoo vinden de schuldige regeeringen aan de beide uiterste vleugels van het socialisme hun beschermers. — — —

De juiste weg ligt ook hier in 't midden: de aanklacht tegen het systeem moet verbonden worden met die tegen de menschen."

Het wil ons voorkomen, dat de schrijver — die zelf tot het zoogenaamde Centrum behoort — hier tegen een fantoom vecht. Het Marxistische oordeel is — voor zoover ons bekend — nooit anders geweest dan dat de Wereld-oorlog inderdaad is voortgesproten uit het imperialisme der groote Europeesche Rijken, een stadium van het kapitalisme, waarin ook een aantal kleinere staten reeds verkeerden, maar dat niettemin één bepaalde groep van Mogendheden dezen Wereld-oorlog, zooals hij ontstaan is, heeft gewild en uitgelokt. Het Imperialisme der Habsburgsche Monarchie, gerugsteund door het Duitsche, was in dezen zin de aanvaller. Deze meening is althans in de geschriften van radicaal-socialistische zijde in ons land uitgegeven, nooit onder stoelen en banken gestoken.

Dat daaruit de noodzakelijkheid van het aanvaarden der landsverdediging, ingeval een bepaald land niet de aanvaller is in dezen zin,

zou volgen, is iets, wat de schrijven van „De Misdaad” ten onrechte aanneemt. Juist deze oorlog met zijn onoverzienbare consequenties heeft ten volle de meening van degenen bevestigd, die reeds vóór dien tijd van meening waren, dat in het huidige ontwikkelingsstadium van het Kapitalisme, geen enkele werkelijke socialist meer de verantwoording voor de verdediging van zijn vaderland mocht en kon dragen, zonder daarmee het socialisme een onherstelbare schade te berokkenen.

Geheel iets anders is echter het wetenschappelijk onderzoek naar de voorgeschiedenis van den Oorlog en de ontmaskering der leugens, waarmee men van regeeringszijde, natuurlijk in de eerste plaats in die landen, waar de bereidheid tot den oorlog 't grootst was, de groote massa heeft trachten te overtuigen, dat men het slachtoffer was van een snooden aanval. Tot die voorgeschiedenis behooren de dagen, onmiddellijk aan den Oorlog voorafgaande. En zoo goed als de oude Liebknecht een verdienstelijk werk verrichtte door de methoden te ontmaskeren, waarmede Bismarck in 1870 den oorlog prepareerde, zoo heeft ook de schrijver van „J'accuse” en „De Misdaad” een uitmuntende daad verricht met het veel zwaarder en gecompliceerder werk der ontmaskering van het diplomatieke spel der Weensche en Berlijnsche regeeringen, nadat het Habsburgsche ultimatum Europa aan den rand van den afgrond had gebracht.

Voor het buitenland moge dit werk geen nieuwe feiten aan 't licht hebben gebracht, voor Duitschland was het onmisbaar. En het beste bewijs daarvoor is de vervolging van „J'accuse” en van dit nieuwere, uitvoerige werk, waarin de verdedigers van het officieele Duitschland worden vermorzeld.

Wij mogen hopen en verwachten, dat „De Misdaad” een dier werken zal zijn, die de Duitsche Revolutie zullen blijken te hebben voorbereid, wanneer zij eindelijk uitbreekt. De schrijver zegt 't in zijn voorrede terecht: „Zoolang Duitschland geen demokratische Republiek is, zoolang is er geen werkelijke beweging mogelijk in het ijs der reactie, waaronder het ongelukkige Europa thans verhongert en uit duizend wonden bloedt.”

Kantteekeningen.

Met genoegen heb ik gemerkt, dat mijn jongste kantteekeningen de ergernis hebben opgewekt van althans éen burgerlijk journalist: van Querido in het Handelsblad. Wat hij eigenlijk allemaal gezegd heeft, weet ik nog steeds niet. Tweemaal heb ik op een bibliotheek blijkbaar verkeerde nummers van het Handelsblad gevraagd en doorzocht — en toen vond ik dat mijn overmatige nieuwsgierigheid dan maar onbevredigd moest blijven. Plan op een formeele polemiek had ik toch niet. Uit het vervolg van de zaak heb ik echter gemerkt dat Q. van „litteraire majesteitsschennis" heeft gesproken en dat hij zich verwondert zoo iets te lezen in een tijdschrift waarvan Gorter (toen nog) en H. Roland Holst in de redactie zitten. Majesteitsschennis is geen zonde, die op sociaaldemokraten grooten indruk maakt. Maar wil men het beeld gebruiken, dan noem ik litteraire majesteitschennis de hoon de groote schrijvers aangedaan door het ophemelen van allerlei nulliteiten en middelmatigheden, de eenige met wie ik den draak steek. Laat niemand meenen dat ik een op zijn beperkt terrein groot kunstenaar als Van Looy of zelfs een dikwijls zeer onbelangrijk, maar ernstig en waar schrijfster als M. Scharten—Antink zal hoonen. Maar des te liever te verwatenen, de aanstellers, de bekrompenen, de zelfgenoegzamen — en zij zijn talloos.

Eenigszins dwaas is het Q. op die dichters-redactieleden te zien wijzen. Heeft hij nooit gehoord, dat Gorter een critiek op de beweging van '80 heeft geschreven? En vindt hij het dan vreemd, dat eenzelfde meening over onze huidige literatuur, als Gorter in het algemeen heeft uitgesproken, in hetzeltde tijdschrift op bijzondere gevallen wordt toegepast?

Querido die, gelijk zooveel dingen, ook vergeten is dat een „masker" indertijd „Le Rêve et l'idée" schreef, ergert zich over mijn pseudoniem. Reden te meer voor wie weten of gissen wie ik ben, het voor zich te houden.

* * *

Deze kwestie en de vraag van Augusta de Wit, maar meer nog de man zelf geven mij aanleiding, nog even op Dirk Coster terug te komen. De vorige maal gaf ik alleen een staaltje van zijn bombast en in de appreciatie daarvan blijft altijd iets subjectiefs. Nu moet ik eens laten zien, hoe deze heer historie schrijft en hoe vrij zijn oordeel is.

Hij heeft het namelijk sedert gehad over Stendhal. Geen mensch dwingt hem daartoe. Maar als hij zich nu eenmaal geroepen voelt Stendhal in de wonderlijke combinatie van zijn geliefde auteurs in te lijven, dan mag men toch verlangen dat hij den heelen Stendhal geeft

— en geen ver-Costerden. Stendhal is niet in de laatste plaats groot als schepper van machtige, diepe karakters, mannen, die met ijzeren consekwentie alles ondergeschikt weten te maken aan een grooten hartstocht, een groote idee. Voor de burgerlijke huichel-moraal zijn zulke mannen zeer aanstootelijk. Niemand wist dat beter dan Stendhal zelf, die deze moraal verafschuwde. Maar wat te denken van een zich-noemend bewonderaar van den schrijver, die een buiging maakt voor dezelfde huichelmoraal en aldus Stendhal verontschuldigt:

De helden van Stendhal zijn niet van uitzonderlijke slechtheid, — zij klagen zich alleen meer aan, en dieper peilt hen hun schepper. De geheimste zwakheden hunner ziel worden in het onverbiddelijke licht gejaagd. Daardoor lijken zij zooveel slechter, doch deze slechtheid is een optisch bedrog. Wie lezen kan in zijn eigen binnenste, leze! Hij zal er lezen, dat geen van de verbazingwekkende verraderlijke zwakheden dezer helden uitzonderlijk zijn — dat zij van den mensch zijn, van den gewoonsten mensch. Wie Stendhal's levende menschen schurken noemt, is niet eerlijk.... met zichzelf. En deze onverschrokken analyse werkt ten slotte bevrijdend. Zij onthult en zondert alles af, wat gemengd en onzuiver is in het leven, maar wat dan overblijft, dat is geheel schoon en geheel liefelijk. [1])

Dit is niet anders te noemen dan pijnlijk, pijnlijk van burgerlijke benepenheid. Doch het wordt nog erger. De door-alles-heen oprechte Stendhal wordt voorgesteld als schuldig aan de meest vooze en banale huichelarij der bourgeoisie, den verheven eerbied voor de „zuivere vrouw":

En inderdaad: deze voor niets terugdeinzende aanklacht van Stendhal hield stand voor één verschijnsel in het leven: de vrouw, de gestalte der zuivere vrouw. Grenzeloos in haar liefde, diep in haar wijsheid — eenvoudig met den eenvoud van de Evangeliën — deze vrouwenzielen, die immer de martelaren worden van hun blinde toewijding — keeren altijd in zijn werken weer (Armance, Clélia Conti, Mme de Rênal). Aan haar kon zelfs de analyse van een Stendhal geen schuld en geen vlek meer van lagere menschelijkheid ontdekken, geen mogelijkheid tot leugen. Deze vrouwenfiguren zijn de verblindende hoogtepunten van Stendhal's kunst, — zijn eenig geloof, zijn eenige droom van een hemelsche mogelijkheid in het leven en misschien .... daarna.

Een van beiden: of Coster vleit op de meest onwaardige wijze de dames, die zijn gehoor vormen, of hij begrijpt van Stendhal geen syllabe. Hoe beminnelijk madame de Rênal en Clélia Conti mogen

[1]) N. Rott. Cour. v. 8 Jnni, Ochtendbl.

zijn, als karakter zijn zij verre de mindere van Julien en Fabrice. Ze zijn dat reeds, omdat zij vol zitten van alle vrouwelijke vooroordeelen, die zij ten slotte offeren, maar waar zij nooit geheel overheenkomen. En Stendhal maakt voor hen waarachtig geen halt (dan was hij geen kunstenaar, maar een zwendelaar), doch beziet ze zeer critisch. Zeker ze missen het scepticisme van de mannelijke hoofdpersonen — maar dat wordt alles eer gerekend dan een deugd — het is eenvoudig een uitvloeisel van de benepen vrouwelijke opvoeding. Trouwens Mathilde en de hertogin de Sanseverina, over wie Coster maar zwijgt, zijn qua persoonlijkheid de meerdere van madame de Rênal en Clélia.

Buitengewoon moeilijk is het voor Coster, wiens hoogste ideaal (naar hij in „Eigen Haard" verklaard heeft) daarin bestaat, een goed Christen te zijn, ook Stendhal aan het christendom te binden.

Hij vindt er dit op — behalve dan die hemelsche mogelijkheid:

> „Want overigens bewaren alle zijn helden een geheime sympathie voor de waarachtige priesters, die zij ontmoeten, en vreemd zelfs: alle hoogste vrouwenfiguren van dezen onverzoenlijken hater van alle vroomheid, ze zijn steeds diep en hartstochtelijk religieus."

Dus toch? Tot zijn ware proporties herleid, komt het hier op neer: Stendhal was niet zoo bekrompen, alle priesters als schurken voor te stellen en hij wist dat de meeste vrouwen van zijn tijd devoot waren. Maar de hoogste vrouwenfiguren waren deze voor hem niet!

Shakespeare-Bacon!

Het zou mij niet invallen een woord te verspillen aan Sp.'s artikel over Shakespeare-vertooningen in het Juni-nummer van dit tijdschrift, hoezeer het ook regel voor regel tot tegenspraak uitlokt, ware hij niet aan het slot daarvan met een enormiteit voor den dag gekomen, die dunkt mij, niet zonder protest mag blijven staan. Pg. Sp. verbeeldt zich (blijkens zijn antwoord op „Een vraag en een verzoek" van Augusta de Wit in hetzelfde nummer) incidenteel geroepen te zijn tot het uiten van meeningen, „die wat het zakelijke betreft de meeningen zijn van vele partijgenooten onder de weinigen, die de verschillende uitingen van het geestelijk leven volgen." Voor het geval de slotalinea van bedoeld artikel zulk een ex-cathedra uitgesproken meening van het partij-orakel mocht zijn, dient hetzelve even op de vingers getikt. Het is waar, een voldragen „meening" hebben we hier niet, het is nog slechts een „opgeworpen idee." Maar ook die kunnen gevaarlijk worden. In een oogwenk nemen ze allures aan, zooals ook Sp's ephemeride aldra een buitengemeen parmantig gezicht trekt — met zijn pseudo-Marxistisch jasjen aan!

Wat is het geval? Sp. blijkt ook al tot de breede schare te behooren, die niet van Shakespeare reppen kan, zonder de Bacon-kwestie op te rakelen. Het vergaat hem daarbij als alle Baconianen. Zij hebben een soort van persoonlijke animositeit tegen den rampzaligen Shakespeare. Zij vinden hem geloof ik, gênant, niet deftig genoeg, — so ein Mime! Molière? .... Dat is een andere zaak, zooals ieder Baconiaan u zal uitleggen.

Sinds de naamzieke Miss Bacon op haar noodlottigen inval kwam, zijn velen met de kwaal besmet geraakt. Talrijke overigens critisch-aangelegde koppen speuren geheimenissen achter de Shakespeare-portretten, tellen regels en letters in de folio-editie van 1623, snuffelen naar cryptogrammen, tooveren met geheimgetallen, goochelen soms den heelen dramaturg weg achter een hyper-ingenieus spinsel van clandestiene mededeelingen, die een zweem van spiritistische charlatanerie aan zich krijgen.

Sp. is natuurlijk te verstandig zich daaraan te wagen. Hij kent trouwens een eenvoudiger methode, die al dat gepluis en gereken overbodig maakt. Waar zoo'n beetje Marxistische theorie, of wat daarvoor door moet gaan, al niet goed voor is! Men zie blz. 341. Een vergelijking met Bredero leert hem, dat er tusschen dezen en Shakespeare „een verschil in cultuur" bestaat, „dat vrij zeker zeggen wil een verschil van klasse." Wel doet hij dan nog een kleine concessie aan het onderscheid tusschen Engelsche en Nederlandsche kleine

burgerij, maar — vaardig van conclusie als hij is, — „wie de levensfeeren vergelijkt in beider (Shakespeare en Bredero's) werk weerspiegeld — die heeft, dunkt mij, geen cryptogrammen noodig om te meenen, dat niet iemand van lager klasse dan Bredero, de tooneelspeler Shakespeare, de schrijver van deze uiterst verfijnde werken was, maar veeleer iemand uit de klasse van den genialen Francis Bacon!"

Tusschen haakjes, is het niet kostelijk, dat triomfantelijke: „die heeft geen cryptogrammen noodig?" Ist es nicht „erreicht?" En houdt Sp. zich niet fijntjes gedekt door niet frankweg te gewagen van Francis Bacon, maar van „iemand uit de klasse van F. B.?" Zoo'n oolijkerd! Het schijnt echter niet bij Sp. opgekomen, dat het verschil tusschen Shakespeare en Bacon ook liggen kan aan wat er in beider landen aan levenssfeer te „weerspiegelen" viel, aan het verschil tusschen de adellijke hofcultuur van Koningin Elisabeth's Engeland en het burgerlijke gedoe van burgerlijk Holland, waar toen het regentendom aan het opkomen was. Dat het toch volstrekt geen lid van de Engelsche Peerage behoefde te zijn, die hunne Lordschaps met hun heele hebben en houen, stoffelijk en geestelijk, als dramatis personae op de planken bracht! Wat praat hij toch van „een verschil van klasse" — in de 16e eeuw? Wanneer hij er onder verstaat, wat naar hedendaagsche terminologie als zoodanig geldt, dan bestond dat in die dagen heelemaal niet. Laat hij zich maar herinneren voor wie Shakepeare in de dagen van good Queen Bess eigenlijk gespeeld werd, of er anders Taine over nalezen.

„Maar, heeft Sp. mij allang geërgerd toegeroepen, ik doelde natuurlijk slechts op het gebrek aan eruditie, dat wij mogen veronderstellen bij den zwervenden acteur Shakespeare, directeur van een Schmiere, zouden wij tegenwoordig zeggen." Inderdaad, waar leidt gij dat uit af? Ex absurdo: uit de boerschheid en onbeholpenheid van.... Bredero, die tenminste nog een burgermanskind was en geen cabotin. Ik vermoed, dat Sp., die blijkens zijn „Kantteekeningen" nogal tranchant in zijn oordeel is, dit argument bij een ander niet zou laten gelden. Dat hij dien ander zou voorhouden, dat de „oubolligheid" van den Nederlander in de eerste plaats een specifiek-Nederlandsche eigenschap is (Nederlandsch-burgerlijk, als ge verkiest, Sp.!), dat hij deze bewering staven zou door tal van citaten, zooals ze bij Jonker Jan van der Noot e. a. voor het oprapen liggen, — dat hij vooral een breede vergelijking zou opzetten tusschen Nederlandsche (en bijzonderlijk Hollandsche!) en Italiaansche Renaissance schildering, waarbij hij de „oubolligheid" der eerste danig in het zonnetje zetten zou en besluiten met een vinnige peroratie aan het adres van wie iets betreffende den maatschappelijken staat en afkomst der meesters zouden trachten af te leiden uit de

grootschheid en diepzinnigheid van Michelangelo's Sixtijnsche fresco's of Leonardo's laatste Avondmaal. Geen van beiden waren zij van een zoo hoogen stoep gevallen en van de Della Rovere's, de Medici's, de Sforza's waren zij niet meer dan de bedienden, maar in het genot van een ietwat grootere geestelijke en artistieke vrijheid dan de kunstlakeien van het moderne burgerdom.

Dit alles in een onbewaakt oogenblik vergeten te hebben en den tijd van Shakespeare (t'eenenmale vergelijkbaar met de Italiaansche Renaissance) te hebben gemeten met de maat der Hollandsche kleinburgerlijkheid, is iets wat we Sp. als grief kunnen aanrekenen. Ten overvloede, — wat doet hij met Ben Jonson, met Greene, Marlowe, Beaumont en Fletcher en de paar dozijn andere dramaturgen, die waarlijk vaak niet zoo ver beneden Shakespeare staan en van even twijfelachtige komaf en eruditie waren als de groote man zelf? Moeten die ook bij Bacon (of Lord Southampton) onder dak gebracht worden? In zijn argumenteering ontkomt hij aan deze noodzakelijkheid niet!

Mag ik u eens wat zeggen Sp.? Moei u met de Bacon-kwestie niet. Gij vindt toch niets anders dan:

Hang-hog, is latten for Bacon, I warrant you!

R. J.

Overzicht der Tijdschriften.

v. R. Onder de buitenlandsche Overzichten in de *Mei- Juni- Juli- en Augustus*-afleveringen van den *Gids* is dat in de laatste aflevering het belangrijkste. In de vorige, die van Mei en Juni treft nog steeds het gemis aan besef, hier reeds gesignaleerd, omtrent de wereldhistorische en vèr-reikende beteekenis van het feit, dat de ongeloofelijke lichtzinnigheid der Duitsche diplomatie de Vereenigde Staten in den Oorlog heeft gesleept, een licht-, ja stompzinnigheid, die thans, na den val van Bethmann-Hollweg en den krachtigen „burger" Zimmermann, van wien men na den „slappen aristocraat" Von Jagow zooveel verwachtte, door de Duitsche pers vrij onomwonden wordt bekend. Bij name de opdracht aan den Gezant te Mexico heet daar thans wat zij was, een der grootste diplomatieke blunders van deze, ja van een vroegere eeuw. In Duitschland zijn de oogen op dit stuk thans aan 't opengaan en, vergissen wij ons niet, dan is de benoeming van Von Kühlmann, den man, die zich sterk heet te hebben gemaakt, dat zijn aanwezigheid in Londen in de kritieke Juli-dagen van 1914 de deelneming van Engeland aan den oorlog zou hebben verhinderd, niet zonder eenig verband met de gevoelens van onrust, die men ook in Berlijn thans wel omtrent hetgeen er van Amerika te verwachten is, moet koesteren. Von Kühlmann, de man, die Engeland beter kent dan een ander, zal allicht gedacht zijn, zou, wie weet, thans met Engeland, zij 't ook niet rechtstreeks, lichter in contact kunnen komen. Hoe dit zij, Dr. Colenbrander, die einde April nog zoo sceptisch stond tegenover hetgeen de Vereenigde Staten in den Oorlog zouden kunnen praesteeren, dat hij zijn overzicht sloot met de ironische vraag: Hoe de houten schepen zullen voldoen?, was einde Juli zoo ver gevorderd, dat hij (na aangetoond te hebben dat de verwachtingen, die men in Duitschland aan de spoedige resultaten van den onbeperkten duikbootenoorlog vastgeknoopt heeft, onhoudbaar zijn gebleken) schrijft: „Doch de zaak wordt voor Duitschland nog bedenkelijker, daar ook Amerika in het spel komt. Het neemt wèl den tijd zich voor te bereiden, zal men zeggen? Zoo verstandig is Amerika wel, van in te zien dat het zonder lange voorbereiding niets vermag. *De houten schepen zullen missschien niet opdagen . . . . . . ; welnu dan dagen er op van andere constructie.* Amerika laat niet meer toe, dat het wereldpleit buiten Amerika om beslist wordt. Er is op den weg, dien Duitschland het opgedreven heeft, geen stilstaan. . . . . . Amerika is rijk aan ijzer en aan steenkool, aan de elementen dus met behulp waarvan men goederen en menschen brengt waar men ze hebben wil. Het zal er zeker in slagen de Entente voor honger te bewaren, en haar munitievoorraad op peil te houden, en dit alleen reeds doet er de zaak voor Duitschland donker uitzien, ook al denkt het nog zoo gering van de gevechtskracht van den Amerikaanschen soldaat. Het heeft ook op de Engelschen en hun belachelijk klein leger neergezien; de duizenden zijn aangegroeid tot eenige millioenen, en Amerika heeft tweemaal de blanke bevolking van het Britsche Rijk." Dit is, ziet men, andere taal. Dr. C. excerpeert dan een uitmuntend artikel van Prof. H. Staudinger te Zuerich (voorkomend in de Friedens-

warte van den opper-pacifist Fried), waarin met cijfers wordt aangetoond, hoe de moderne oorlog in toenemende mate productie- d. i. in dienst gestelde natuur-krachten tegenover elkaar plaatst, in stede van menschen. „Niet slechts menschen en legers", heet het in dit artikel, „strijden thans met elkaar, doch bovenmenschelijke krachten. De tot dusverre in den schoot der aarde in den vorm van steenkool rustende zonne-energie van vergane aardperioden heeft onze tijd tot nieuw leven weten te wekken, en gelijk zij in eenige tientallen van jaren onze bewonderde „beschaving" te voorschijn heeft geroepen, zoo komen nu deze krachten in den oorlog in werking tot nooit voor dezen geziene vernieling". Een aperçu, dat den Marxistisch denkende niet nieuw of vreemd zal lijken. Doch van belang is, hetgeen Prof. Staudinger aantoont, dat de meerderheid der beheerschte natuurkrachten thans (door Amerika's volledige deelneming) aan de zijde van Duitschland's tegenstanders is gekomen. Had Duitschland alleen tegenover Frankrijk en Rusland gestaan — zooals het gehoopt heeft — de schaal zou geheel naar zijn zijde zijn overgeslagen. Engeland zelfs was nog niet in staat het evenwicht te herstellen. De Ver. Staten doen het overslaan. Zal, vraagt Prof. Staudinger, bevestigd worden, wat reeds bij den Amerikaanschen burgeroorlog, bij dien van 1866, bij dien van 1870 viel op te merken, dat de meerderheid der beheerschte natuurkrachten overwint? En op grond van hetgeen deze oorlog reeds geleerd heeft, komt Staudinger tot de conclusie: „Juist voor de Centrale Mogendheden ware het van de grootste beteekenis, den oorlog niet als machtsvraag tot een beslissing te laten komen, en in de toekomst moesten juist zij voornamelijk er alles op zetten, dat konflikten niet meer langs den weg als tot dusverre, namelijk door oorlog worden opgelost". Immers: Duitschland en zijn centrale bondgenooten beschikken wel over zeer groote voorraden steenkolen, doch deze voorraden zijn niet te vergelijken met die van de Nieuwe Wereld. (Wij voegen er aan toe met die van Oost-Azië, waar Duitschland voorgoed uit verdreven is). En, zegt Staudinger, wij kunnen in een historische periode treden, waarin de machtswil met bijzonder groote intensiteit zich zoekt te doen gelden. De tegenwoordige oorlog geeft zulke pessimistische beschouwingen schijnbaar gelijk. Zeer bijzondere geestelijke tegenkrachten moeten derhalve werkzaam zijn, om tegen dezen machtswil in te gaan...." Dr. Colenbrander zijn overzicht besluitend met de vraag, of zulke „geestelijke krachten", indruischend tegen den onbeteugelden machtswil, in den laatsten tijd in Duitschland vrij blijken te zijn geworden, moet, het verloop der jongste politieke crisis in dat Rijk nagaande, tot een helaas volkomen onbevredigende conclusie komen. Hij is te goed historicus, te geschoold in de politieke geschiedenis, om aan de „affencomoedie", die er gespeeld is, eenige beteekenis in dit opzicht toe te kennen. „Na een allernietigst debat heeft de Rijksdag wel bij de resolutie (de zoogenaamde vredsresolutie) volhard.... maar tegelijk de Regeering, *die de Resolutie reeds had vermoord,* de 15 milliard toegestaan met veel grooter meerderheid, en daarop is hij uiteengegaan". Met die woorden kenschetst hij kort en krachtig de beteekenis van een vertooning, die ten onzent de goede lieden van den N. A. O. R. direct weer op hun achterste beenen

heeft gebracht! „Wat blijft den vredesvrienden over? vraagt Dr. C. Te zeggen (zooals onze A. O. R. tot de Union of Democratic Control): let nu niet *alleen* op de dubbelzinnigheden van Michaelis; de Rijksdag spreekt anders dan hij." Doch als de vermaning indruk maken zal, moet men zich eerst een Rijksdag kunnen voorstellen, die niet zegt alleen, maar doet". Heel fraai gezegd! Doch Dr. C. moet ons eens vertellen, hoe er een Rijksdag moet komen, die iets anders doet dan milliarden voteeren, vóór de Russische Revolutie weerklank heeft gevonden in Duitschland, gelijk zij reeds in Engeland en Frankrijk gaat doen.

Van het vele, dat de reeds genoemde afleveringen bevatten, vermelden wij als 't belangrijkste voor onze lezers een uitgebreid opstel van Dr. P. C. Geyl, den Londenschen correspondent der *N. R. Ct.*, over: *De constitutioneele ontwikkeling van het Britsche Rijk.* Het is een goed-gedocumenteerd stuk, waaruit degene, die het nog niet weet, kan leeren, welk een veel hoogeren trap van politieke ontwikkeling het Britsche Rijk reeds beklommen heeft, vergeleken met andere groote Rijken. Het stopwoord „Imperialisme" leert daaromtrent weinig. Dr. Geyl schetst de ontwikkeling natuurlijk niet op historisch-materialistische basis, maar hij heeft de bronnen goed bestudeerd. Van de verdere opstellen noemen wij dat van Dr. J. J. Pigeaud over *Tuberculose-bestrijding in de jeugd*, in deze dagen treurig actueel, omdat de schrijver aantoont, hoe de eenige doelmatige en duurzaam werkende bestrijding van de gevreesde ziekte gelegen is in versterking van het *kinderlijk* organisme, zóó dat het in staat is de infectie te overwinnen. Dit nu is uitsluitend een kwestie van voeding, van sociale en private hygiëne, m.a.w. van geld. Hoe de huidige omstandigheden indruischen tegen hetgeen de schrijver uit een medisch oogpunt noodzakelijk acht, zullen we niet nader hoeven aan te toonen. Mr. W. H. de Beaufort geeft een aardig overzicht van een thans bijna vergeten geschrift, het in 1823 door den jongen Da Costa uitgegeven pamflet: *„Bezwaren tegen den geest der eeuw"*. Deze geest was, moet men weten, de geest van het tamme en bezadigde conservatisme, dat na de stichting van het Koninkrijk der Nederlanden hier in staat en maatschappij domineerde. De lezers van Mevrouw Holst's boekje over het Kapitalisme in Nederland zullen zich het strijdschrift van den jongen fanaticus, die de denkbeelden van de uiterste reactie — het absolute en goddelijke Koninkschap — toen propageerde, wel herinneren. In het stuk van den heer de Beaufort vinden zij er meer over. Ten slotte kunnen wij tegen onze gewoonte om geen literaire bijdragen hier te vermelden, niet nalaten de aandacht te vestigen op den roman (in den vorm van een briefwisseling) dien twee groote Belgische schrijvers, Herman Teirlinck en Karel v. d. Woestyne in *De Gids* publiceeren. De titel is: De leemen torens, Kronyk van Twee Steden. En inderdaad trekt het sociale leven in twee der grootste Belgische steden, aan den vooravond van de vreeselijke katastrofe, die België in een land van verwoesting en dood veranderde, er aan onze oogen voorbij. Waar een schunnig soort Hollandsche nationalisten heden ten dage den euvelen moed heeft om, terwijl zij het Duitsche Imperialisme de ruiterlaarzen likken, op het zieltogende België te schimpen; waar onze groote, aan hetzelfde

Imperialisme verknochte pers een man als v. d. Woestyne niet meer in haar kolommen laat schrijven, is het wel de moeite waard er op te wijzen, dat de Belgische beschaving zich hier weer manifesteert in een werk, waar bijna geen Hollandsche prozaïst dezer dagen o.i. ook maar mee is te vergelijken. Sapienti sat!

In *De Nieuwe Gids* van Mei en Juli femelt de heer Nuys respectievelijk over de „democratie", die hij in een groote golf al over heel Europa ziet vloeien, en over Griekenland, of liever over den weggejaagden Konstantijn, dien hij nota bene een martelaar noemt. Beide opstellen natuurlijk met de gebruikelijke citaten doorspekt. Het is misschien de moeite waard in dezen tijd van „omwaarding van waarden" nog eens aan een duidelijk voorbeeld te demonstreeren, hoe ver wij reeds zijn. Van *Het Handelsblad* en een zijner voornaamste redactie-leden zal waarschijnlijk niemand beweren, dat zij het kapitalisme ontrouw zijn geworden of van plan zouden zijn dit te worden. Welnu, schrijvend over wat hij voorziet als gevolgen der Russische Revolutie, zegt de heer Nuys: „De democratie, die in 1914 niet krachtig genoeg bleek om den strijd door de regeeringen uitgelokt, te voorkomen, is in de jaren van den oorlog zoozeer in kracht toegenomen, dat zij zich thans in alle oorlogvoerende landen doet gelden, en maatregelen neemt, om niet alleen in de staten het zelfbestuur te doen ontstaan, maar tevens om aan den oorlog een einde te maken en den duurzamen vrede te verwezenlijken. En het wordt steeds duidelijker, dat wij dien vrede niet te verwachten hebben van de staatkundige leiders van het oogenblik, Lloyd George, Briand, Viviani, Boselli, Bethmann-Hollweg, Czernin, en zelfs Miljoekof, *maar van president Wilson, en naast hem van de sociaal-democratische leiders in de oorlogvoerende staten, gesteund door hunne collega's uit de neutrale landen.* Dan zal het de democratie zijn, en wellicht de sociaal-democratie die, den draad opvattend, waar deze in 1914 aan haar handen ontglipte, Europa en de wereld, de vrijheid, den vrede en de nieuwe aera op politiek en sociaal gebied zal schenken." Elke lezer van het dagblad der Arbeiderspartij ten onzent zal moeten beämen, dat dit het leidend motief is van de hoofdartikelen, in dat orgaan over Stockholm b.v. verschijnend. Zoodat de heer Nuys en zijn collega's van *Het Volk* in deze hoofdzaak als één hart en één tong zijn. Tenzij dus de heer Nuys „sociaaldemocraat" is geworden, rest er slechts één mogelijkheid, namelijk dat de heeren van *Het Volk* — — — — —

Wil men de inepte ideeënloosheid en duldelooze oppervlakkigheid van het eenigszins radicaal getinte liberalisme ten onzent met de tong proeven, men leze de binnenlandsche staatkundige kronieken van den heer Frans Netscher in hetzelfde tijdschrift. Geen pen — althans de onze niet — is in staat dit te beschrijven, zonder lange brokken over te schrijven. En daarvoor is onze ruimte te kostbaar. Volstaan wij met te zeggen, dat de heer Netscher in de Kamer ongetwijfeld een even belangrijke figuur zou zijn als b.v. een Roodhuyzen of een Duys. Moge het lot hem tn het volgende jaar brengen waar hij hoort. Toch, voor wie zich *De Nieuwe Gids* uit den ouden tijd, den tijd van omstreeks 1890, herinnert, is het nog steeds pijnlijk, in dit tijdschrift met zijn illusteren naam, thans een Frans Netscher in liberalen hoofdartikel-

stijl Posthuma te zien gelukwenschen. Het intellectueele verval van de Nederlandsche bourgeoisie sinds 25 jaar weerspiegelt zich misschien nergens duidelijker dan in zulke kleinigheden. Toen P. L. Tak, nu.... Netscher! Van de bijdragen in de drie afleveringen noemen wij een goede studie van den Belgischen schrijver André de Ridder over den dit jaar gestorven grooten schrijver *Octave Mirbeau*, een hater van het Kapitalisme als weinigen, en een opstel van P. Vrijlandt Hzn., waarin terecht het *Goed Recht der Gymnasia* wordt bepleit.

* * *

In de afleveringen van *De Socialistische Gids*, het maandschrift der Arbeiderspartij, van April tot en met Juli-Augustus, heeft onze ex-partijgenoot J. Saks de studie voltooid, waarvan wij het eerste gedeelte reeds aankondigden en die den titel draagt: *Mr. H. P. G. Quack*. Beschikte de *Nieuwe Tijd* over meer ruimte dan tegenwoordig met de enorme prijzen van papier en anderszins het geval was, dan zouden wij alsnog tot den schrijver het verzoek richten dit zijn jongste werk in zijn geheel te mogen overnemen. Want het behoort ongetwijfeld tot het voortreffelijkste, wat de gewaardeerde, helaas van ons vervreemde medewerker en redacteur van ons tijdschrift gedurende zoovele jaren, ooit heeft geschreven. En dit is geen kleinigheid, wanneer men bedenkt, wat Wiedijk inzonderheid in de vroegere jaargangen van *De Nieuwe Tijd* heeft gepubliceerd. Slechts hiermee laat zich dit zijn jongste werk vergelijken, want in de laatste jaren, toen Wiedijk aan *De Nieuwe Tijd* meewerkte, was de gewrongenheid van zijn proza maar al te vaak een hindernis voor het rechte genot. In de Quack-studie is daarvan geen sprake meer. Zij is, èn wat stijl èn wat bouw betreft, eenvoudig magistraal. Men zal zich misschien herinneren, dat een inzender in *De Tribune* kort na Quack's dood den wensch uitsprak, dat haar redactie aan den overledene alsnog een beschouwing zou wijden. Een vrome wensch, maar als zooveel andere van dien aard, een onvervulbare, omdat de gecompliceerde persoonlijkheid van Quack te schetsen slechts mogelijk is na een grondige studie van Quack's milieu. Men kan dat moeilijk verlangen van slaven van het dagelijksch werk in de arbeidersbeweging. Wiedijk heeft het werk nu gedaan, en de inzender in *De Tribune* kan, het lezend, zien, wat er aan vastzit. Thans, na Wiedijk's stuk, is het misschien mogelijk de beteekenis van deze figuur, die iedereen in de arbeidersbeweging althans bij name kent, in een dagblad-artikel kort samen te vatten. Zooals men van Wiedijk mocht verwachten, heeft hij de figuur gezien en behandeld volgens de groote tradities der Marxistische wetenschap. En onder die behandeling is de studie over Quack tevens geworden een studie van de ontplooiïng van het Hollandsche kapitalisme uit de windsels, waarin het hier nog diep in de 19e eeuw lag gewikkeld, zelfs in het centrum des lands, de hoofdstad. Een studie natuurlijk. Meer niet. Geen historie, maar een onmisbare bijdrage voor wie dat kapitalisme voortaan wil begrijpen. Men kan niet zeggen, dat de overledene, nu hij hier zoo ten voeten uit voor ons staat geschilderd, met den tegelijk breeden en subtielen toets van een Frans Hals van het proza, sympathieker wordt dan de voorstelling was, die b.v. Frans Coenen's essay reeds had gewekt.

De leiddraad in het leven van dezen „bewonderaar" van de socialisten was.... het carrière-maken. Wiedijk toont aan, dat het streven van den zoon uit een verarmde patricische familie om er weer boven op te komen en voor zich en zijn familie weer een plaats te veroveren onder de heerschende kringen, uit wier hemel de familie was neergevallen, diens jonge jaren beheerschte, gelijk de dwang, dien vele kapitalistische functies in zijn laatste levensjaren op hem uitoefenden, den gemeenschapszin onderdrukten, toen het er op aankwam en het hem mogelijk zou zijn geweest, dien eenigszins in de practijk te brengen, in het kritieke jaar der spoorwegstaking van 1903 vooral.

Quack, toont Wiedijk aan, is de man geweest, die 't eerst wellicht hier te lande het socialisme als toekomstmacht heeft gezien en gevreesd. Voortreffelijk is de karakteristiek van het werk (de motieven ertoe en den aard ervan) waaraan Quack zijn grootste bekendheid heeft te danken, „*De Socialisten*". Hij vergelijkt het op natuurwetenschappelijk gebied met dat van een ouderwetschen florist in tegenstelling tot den wetenschappelijken botanicus. „Een flora, minder naar wezenlijke levenskenmerken gesystematiseerd dan volgens eigenaardigheden van vorm en kleur tot fraaie ruikers saamgebonden." Wij willen, overigens naar de studie zelf verwijzend, uit het slot slechts een enkelen zin aanhalen, omdat daarin de parallel van den bourgois Quack en de ontwikkeling van zoovele „socialisten" in den jongsten tijd wordt getrokken. Wiedijk heeft het over de rol, die Quack in het jaar 1903 heeft gespeeld. Hiervan zegt hij o. a.: „Dit slot van zijn „sociale" ontwikkeling is van meer dan persoonlijke beteekenis. Quack is ten onzent de eerste geweest, die de klove heeft zoeken te overbruggen tusschen socialistische gevoelens en kapitalistische handelwijze, niet op kleine individueele schaal, maar in de qualiteit-wijzigende groote afmetingen der klasse-praktijk; hij is tevens de eerste geweest, die om het bewijs hunner onvereenigbaarheid te voorkomen, getracht heeft den klassenstrijd onmogelijk te maken eerst en te ontmannen daarna. Onder de verontschuldigende leuze van de ook voor het proletariaat noodige „ontwikkeling der productieve factoren" heeft hij meer en meer een klasse-verantwoordelijkheid aanvaard, waarvoor hij zijn socialistische neigingen eerst moest matigen, vervolgens onderdrukken, ten slotte verloochenen. Zijn voorbeeld schijnt van slechts persoonlijke beteekenis en een uitzondering te zijn, omdat hij een aparte figuur in een bizonderen tijd was; het is er werkelijk een, voor zoover hij niet met sterk-socialistische meeningen, gesteund en gecontroleerd door een socialistische organisatie de kapitalistische klassepraktijk ging beoefenen, waar met zwak-socialistische gevoelens, voortdurend en uitsluitend den invloed van kapitalistische omgeving en traditie ondergaande. Maar ten slotte is de kapitalistische praktijk zelve met haar zoo verleidelijke „ontwikkeling der productieve factoren" de hoofdfactor geweest, die van den zachtzinnigen „idealisttschen" volgeling van „Martinus" den harden en zeer positieven auteur der duizend slachtoffers van 1903 heeft gemaakt.... „Jongeren zullen misschien afdruksels willen zien der voetstappen van iemand, die eerlijk heeft willen zoeken naar de toekomende stad," meent Quack; die stad, zeiden we vroeger, is voor den jongeren Quack altijd de hoofdstad geweest. Ook ouderen doen misschien

goed te letten op de waarschuwing welken weg zij hebben te vermijden, wanneer zij het sociale spoor van Quack zien uitloopen op het eind-station Amsterdam in 1903." De te res scripta est, gij zijt de man, op wien hier gedoeld wordt, zal menig lid der Partij, in wier tijdschrift Wiedijk thans schrijft, zonder wat wij weten, of hij er lid van is, bij zichzelven zeggen, wanneer hij nog eenige zelf-kritiek heeft overgehouden. En Wiedijk dient op dezelfde bladzijde den kwakzalvers, waaruit de Redactie van *De Socialistische Gids* ten deele is samengesteld — wij meenen bv. een Jos. Loopuit — nog een klinkende oorveeg toe, waar hij, Quack's algemeene beteekenis als kapitalist vaststellend, constateert: Zijn algemeene beteekenis als kapitalist is gelegen in het feit, dat hij een onzer vroegste „imperialisten" is geweest." Wie is het ook weer, die in ingezonden stukjes zoo langs zijn neus weg ontkende, dat er in ons land van imperialisme sprake was? Wiedijk onderscheidt hier terecht zelfs twee duidelijke fasen in dat imperialisme: het wat hij noemt vriendelijke en onschadelijke oud-imperialisme, dat eindigt met den Zuid-Afrikaanschen Oorlog en het „nog altijd defensieve, maar binnen de historische grenzen, sterk agressieve neo-imperialisme, dat niet langer een onschuldige liefhebberij is van beminnaars der Nederlandsche taal en van den Nederlandschen godsdienst, maar.... de directe manifestatie der bedoelingen van het Nederlandsche groot-kapitaal."

Uitermate karakteristiek mag het zeker genoemd worden, dat van de vele bijdragen in dezelfde afleveringen van het tijdschrift voorkomend ook niet èèn zelfs maar in de schaduw van Wiedijk's studie kan staan, verscheidene daarentegen niet veel anders dan bespottelijk kunnen heeten. Wij zonderen de artikelen van J. J. de Roode over *„De politieke schoolstrijd"* uit. Deze zijn nog niet voltooid en er is allicht reden om er nog op terug te komen. Maar wat bv. te zeggen van bijdragen als die van den beruchten A. B. K. over Klassenstrijd en verbeeldingsleven of van den half-onnoozelen Dr. Jan van Leeuwen over de Russische Maartomwenteling, beide de Mei-aflevering opluisterend? Het moet voor Wiedijk toch wel een rare gewaarwording zijn, dat hij zijn proza daartusschen een plaatsje ziet ingeruimd! Een zekere G. Vermeer is er aan 't woord met een artikel „Over Imperialisme". Ter karakteriseering van dezen auteur zijn enkele bloempjes allicht voldoende. In het eerste stuk lezen wij bv.: „Een belangwekkende uiteenzetting van de gevolgen dezer samenkoppeling (namelijk van bank en industrie) en van de gevaren, die er in een economisch en politiek opzicht uit voortvloeien, voorts omtrent den invloed der groote wapenfabrieken enz. geeft onze Engelsche geestverwant Brailsford in zijn door v. R. vertaalde boek...." Eenige bladzijden verder staat te lezen: „De socialistische Russische minister Kerensky (overigens geen Marxist, en van wien dus niet kan worden verwacht, dat zijn denkbeelden en begrippen steeds geheel met de onze zullen overeenkomen)...." En in het tweede stuk (in de Juli-aflevering) treffen we, na een paar aanhalingen uit het boek van den Pruisischen sociaal-patriot (vroegeren Marxist) Dr. P. Lensch: Die Sozialdemokratie, ihr Ende und ihr Glück, deze ontboezeming aan: „Als afschrikwekkend staaltje van datgene, waartoe men komt, wanneer men eenmaal op het hellend

vlak is geraakt van het nationaal-socialisme, kan een dergelijke uiting, die natuurlijk geen bestrijding waard is, dienen". Deze man, die Brailsford als geestverwant beschouwt, acht dus blijkbaar zichzelve „Marxist" en het „nationale socialisme" geen bestrijding waard. Als afschrikwekkend staaltje van de warhoofderij, die in de Arbeiderspartij grasseert, is dit gevalletje zeker van waarde. Men zal verder echter niet benieuwd zijn naar wat deze sinjeur te berde brengt. Maar dit alles is nog niets, vergeleken bij hetgeen de tegenwoordig alle mogelijke „burgerlijke" tijdschriften onveilig makende, blijkbaar ook al tot de Arbeiderspartij behoorende heer Just Havelaar, een der meest onuitstaanbare betweters en wijsneuzen, die het burgerlijk intellect in de laatste jaren heeft geproduceerd, in dezelfde aflevering ten beste geeft onder den naam: *Kunst en Samenleving*. Het blijkt te zijn een rede, uitgesproken voor het Amsterdamsche S. L., en wij hopen, dat ze niet de juiste aanwijzing geeft van het peil, waarop tegenwoordig de redevoeringen staan, voor deze vereeniging gehouden, waar een vijftiental jaren geleden de meest representatieve figuren uit de arbeidersbeweging en ook wel uit het kamp harer tegenstanders optraden. Want treuriger, walgelijker concoctum van onverduwde begrippen, met een zalving en een air voorgedragen alsof de auteur de wijsheid in pacht had, is ons maar zelden onder de oogen gekomen. Enkele staaltjes zullen, hopen we, wel voldoende zijn. „De 19e eeuw kan men beschouwen als het tijdperk van den derden stand, van de burgerij. Deze burgerstand was een commercieele stand. De nieuwe en scheppende daad van den burgerstand is 't kapitalisme geweest. Het 19e eeuwsch kapitalisme wies aan tot zulk een macht, dat alle kapitalismes der historie, het Engelsche der 18e, het Hollandsche der 17e, het Italiaansche en Vlaamsche der 16e en 15e eeuw, er als een goedmoedig avontuur tegen uitkomen. Dit modern, commercieel kapitalisme hief zich op tot de monumentaliteit, tot het machtig illusie-fantoom, dat wij — meer met 't gevoel dan volgens het begrip — verstaan als Imperialisme. Ook de oudheid heeft machtige imperialismes gekend: dat van Assyrië, van Babylonië, van Egypte, van Rome. Assyrië, Babylonië, Egypte hebben een verheven kunst voortgebracht: dat waren de imperialismes van mystisch karakter...." Inderdaad: de man heeft wel gelijk met te zeggen, dat hij meer met 't gevoel dan volgens het begrip „verstaat". Hij verstaat net zooveel van dit alles, dat hij er niet over hoorde te praten. Nog een enkele zin! „.... 't begrip koopwaar heeft thans een andere beteekenis dan in onze 17e eeuw, of dan in 't Italië der Renaissance". Dit moet dienen ter toelichting van het feit, dat in de 17e eeuw of in den tijd der Renaissance de kunst een beteren voedingsbodem had dan heden ten dage. En ten slotte nog dit: „Het concurrentie-dogma vormde ten slotte de heilsleer van het historisch materialisme, die principieel de beschavings-geschiedenis zag als een botte klassestrijd, en die aldus de volks-ziel zooal niet heeft opgevoed, dan toch verhard". Zulke baarlijke en brallende onzin, — men ziet, dat b.v. deze laatste zin volslagen nonsens is in elk opzicht — wordt hier opgedischt onder leiding van een man, Mr. W. A. Bonger, die waarachtig toch nog wel in staat zal zijn deze apekool van b.v. Wiedijk's proza te onderscheiden.

Er staan in deze even slecht geschreven als slechtgedachte warhoofderij — waarvan 't ergste is, dat hetgeen socialisten als Gorter, mevr. Holst, Morris enz., hebben geschreven over het verband tusschen Kunst en Maatschappij wordt nagebauwd en vervalscht, zonder dat de onbeschaamde ophakker zelfs hun namen noemt — natuurlijk eenige waarheden. De voornaamste zal wel deze zijn: „Het snobbisme, dat thans alle kunst, geen enkele uitgezonderd, doorgiftigd (!) heeft, vormt een verschijnsel, dat vroeger nooit zoo sterk gekend is". In het abominabele taaltje, waarin ook deze waarheid vervat is, heeft de heer Just Havelaar zichzelf geëtiketteerd. Snobbisme, niet alleen in de kunst, maar ook op socialistisch gebied. Wij vermelden van de overige bijdragen nog alleen maar die van Vliegen over *De verkiezingen van 1917*, omdat er de vrees zoo duidelijk uitspreekt, dat de naaste toekomst op politiek gebied voor de Arbeiderspartij geen rozen zonder doornen zal opleveren. De doorn, de nagel aan haar doodkist is, ieder weet het, de in 1909 dood-gedrukte S. D. P.

* * *

In het Juni-nummer van de *International Soc. Review* komt een geïllustreerde beschrijving voor van de eerste dagen der Russische revolutie te St.-Petersburg, van de glorierijke dagen van Zondag 11 tot en met Vrijdag 16 Maart 1917, waarin, dank zij het revolutionaire proletariaat. een nieuw Rusland verrees op de ruïnes van het Tsarisme. De feiten zijn ontleend aan mededeelingen van Isaac Don. Levine, buitenlandsch correspondent van de *New-York Tribune*, terwijl het artikel wordt ingeleid met een aanhaling uit een beschouwing van Mevr. Roland Holst over de Russische Revolutie, waarin zij er op wijst, dat ook in andere landen moet verwezenlijkt worden wat thans in Rusland is gebeurd: heele regimenten soldaten moeten ook in West-Europa naar het volk overloopen, willen wij de proletarische revolutie kunnen inleiden. — Maar, de Russische arbeiders en soldaten, die in Maart hun plicht zoo prachtig vervulden en ook in de laatste dagen van Juli deden wat zij moesten doen, niet vechten voor de belangen van de bezittende klasse, maar voor hun eigen vrijheid, — kregen helaas geen medewerking van de Duitsche arbeiders en soldaten. De revolutionaire daad vond in West-Europa nog geen weerklank; de arbeiders blijven daar overal nog maar liever honger lijden, laten zich gedwee als vee naar de slachtbank leiden, dragen onderworpen en gelaten hun ketenen en zwijgen als moffen uit gebrek aan opvoeding in de revolutionaire energie. Hoe lang nog, vragen wij ons af, want de Europeesche revolutie kan alleen de Russische redden en tevens de socialistische productiewijze, waarvoor de tijden rijp zijn geworden. Wij wachten met ongeduld, maar met eenige vreeze. Hoe zwaar hun strijd ook valle, het Russische proletariaat, de Bolschewiki, houdt, onder leiding van Lenin en zijn staf, nog altijd het roode revolutievaandel zichtbaar voor het West-Europeesche proletariaat omhoog! —

In *the Coming of Supernationalism* wijst Philips Russel er op, dat de dagen van het *nationaal* kapitalisme zijn geteld en dat de Russische revolutie in dat opzicht ook in Amerika de atmosfeer heeft gezuiverd. Wel waarschuwen imperialistische bladen als de *New Republic* en

Newyork Call de Europeesche machten, dat de oorlog wel eens de dood van het kapitalisme kan zijn, en dat zij mogelijk bezig zijn haar eigen graf te delven, edoch de *New Republic* ziet tevens het licht van den nieuwen dageraad aan de kimmen opdoemen. „Het is nog onmogelijk de gevolgen van de groote revolutionaire situatie te overzien,” maar, meent het blad, een supernationaal bestuur is in wording, een „world-authority over the necessities of life”, d. w. z. een volmaakte internationale organisatie van het kapitalisme. Wij kunnen de dagen nog beleven, dat Amerikaansche soldaten een opstand van Chineesche of andere geïmporteerde koelies op Franschen bodem zullen dempen, en dat Engeland goed vindt, dat Amerikaansche oorlogsschepen, bij den eersten opstand in Ierland, Dublin zullen bombardeeren. De Amerikaansche jonkers gaan reeds over tot de invoering van de conscriptie en van de militariseering van den Amerikaanschen arbeid (militaire en industrieele conscriptie). Internationalisatie van het Kapitalisme (Imperialisme in de hoogste macht) moet echter ook de internationalisatie van den arbeid vergemakkelijken. Inderdaad, de arbeiders-internationale is niet dood, omdat zij nooit heeft bestaan, maar nu krijgen wij er een. Deze oorlog, zegt Russel, is de groote bevorderaar (promotor) voor het industrieele Unionisme. De Amerikaansche „Federation of Labor” volgt het voorbeeld van de arbeiders-aristocratie van Engeland, Frankrijk, Duitschland en verbindt haar lot aan dat der nationale uitbuiters, maar er zijn 88.000,000 andere arbeiders in de Vereenigde Staten, waaruit de sterk groeiende organisatie der I. W. W., die in geen geval van compromissen wil weten, haar rekruten bij duizenden en duizenden in de laatste tijden telt.

Dat de kracht van de I. W. W. in de V. Staten snel en voortdurend toeneemt, leert ons ook deze aflevering van de *Review* wederom. Uit de rubriek „Industrial Action News” vernemen wij — na de overwinning van het proces tegen de organisatie van de I. W. W. te Virginia (Minn.). in de Mesaba Range — een nieuwe victorie. Dank zij de prachtige solidariteit van de I. W. W.s en hun steun in het beruchte proces van Everette (zie het Maart-Overzicht van dit tijdschrift), zijn alle 74 slachtoffers vrijgesproken en uit de gevangenis ontslagen. De loop en de behandeling van dit proces zal geïllustreerd in boek-vorm verschijnen en iedere revolutionair Socialist behoort een exemplaar er van in zijn bezit te hebben. Intusschen, zegt de *Review*, mag aan de „Pacific Coast” niet meer van rechtvaardigheid worden gesproken, alvorens Sheriff Mac. Rae. en de schuldige leden van de „Everett Commercial-Club” zijn gearresteerd als beschuldigd van moord op 5 leden van de I. W. W. in de „Everett Docks” bij gelegenheid van den boottocht op de „Verona” op 5 November 1916. Blijkens verslagen van de organisators Payne, Perry en Varney, resp. over de „industrial-Unions” van de houtwerkers, de metaalmijnwerkers en van de Transport- en havenarbeiders aan de Groote Meeren, leveren de nieuwe methoden van organisatie in industrial Unions, door de I. W. W. toegepast, zeer mooie resultaten op in alle industriedistricten van de Vereenigde Staten.

Voorts treffen wij nog artikels aan over „Prussian Militarism and Free Russia” van John Miller; over „Labor, Lloyd George and the

War" van L. W. te Londen, waarin de enorme ekonomische almacht van den Staat (Engeland) en de daarmede gepaard gaande autokratie van een Lloyd George en een Lord Northcliffe, naar voren worden gebracht.

Austin Lewis laat in „The Way that failed" een scherp licht vallen op de mislukking van het politieke Socialisme, dat in bijna alle landen neerkomt op een vereeniging van de sectionale georganiseerde vakarbeid met de kleine bourgeoisie. Het vak-sectionalisme is voor hem de oorzaak van de onvruchtbaarheid van de socialistische politieke beweging, waarmede werkelijk belangrijke resultaten voor de verbetering van den toestand der arbeidersklasse nimmer en nergens zijn verkregen. En dat is natuurlijk, want waar geen industrieele solidariteit onder de arbeiders bestaat, waar 1100 onsamenhangende tradesunions in een land bestaan, is ook de politieke solidariteit van de arbeidersklasse onmogelijk. Het eenige politieke succes, dat de politieke sociale partijen, vooral in politiek achterlijke landen, hebben bereikt, is, dat zij den standaard van het vroegere liberalisme hebben hoog gehouden. Het gevolg hiervan is dat de nieuwe denkers, de nieuwe organisators, de revolutionairen niet uit de rijen der politici voortkomen. Terecht zei Rosa Luxemburg eenmaal, dat een algeheele verandering in den geest van de parlementaire frakties moet komen, alvorens zij werkelijke voordeelen voor het proletariaat kunnen behalen.

Uit een artikel „Conscientious Objectors in England" komen wij te weten dat 20.000 Engelschen gewetensbezwaren hebben ingebracht tegen de uitoefening van den militairen dienst, waarvan 5000, grootendeels arbeiders en socialisten, in de gevangenis zuchten.

Het orgaan der C. O. „*the Tribunal*" heeft een oplaag van 100.000 exemplaren, waarin de zware, onmenschelijke straffen, welke regelmatig daarin worden opgenomen, ons een beeld van naamloos lijden geven, maar tevens een groote steun zijn voor de propaganda. Het voornaamste argument dier socialisten blijkt te zijn: internationale opvatting van een algemeene broederschap."

S. J. Rutgers schrijft over „de aktie tegen de militaire en industriëele conscriptie" (overgenomen uit *The International*). Het congres van de Amerikaansche Socialistische Partij van St. Louis heeft n.l. met groote meerderheid een resolutie aangenomen, waarin verklaard wordt dat de Partij is tegen den oorlog en vóór den klassenstrijd, dat het elke massa-beweging tegen de loting zal steunen. Zal deze resolutie geen holle frase blijven, dan is ten spoedigste, zegt R., een aktie in overeenstemming daarmee te organiseeren en moeten overal, zooveel mogelijk in samenwerking ook met de C. O. (Conscientious Objectors) demonstraties gehouden, meetings belegd en stakingen ondersteund worden, kortom een stevige aktie over het geheele land in het leven worden geroepen.

Wij hebben — gezien de mentaliteit van de officiëele Amerikaansche Socialistische Partij — van deze aktie echter vooralsnog geen hooge verwachting. —

* * *

In *Masses*, het Juni-nummer, met zijn, als gewoonlijk, zeer smaak- en kunstvolle illustraties, deelt Max Eastman o.v. mede in een artikel

„Socialists and War" dat op datzelfde Congres van St. Louis ook een minderheids-resolutie werd ingediend van Spargo en nog een groep zoogenaamde revolutionaire intellektueelen, als Ghent, Chairmian London, Charles E. Russel, Mary Craig Sinclair, Upton Sinclair, George Sterling, Phelps Stokes, W. English Walling e.a., waarin o.m. wordt verklaard dat „nu de oorlog (voor Amerika) een voldongen feit is geworden, zij het een socialistische plicht achten zich alle opofferingen te getroosten ten einde onze natie in staat te stellen, in samenwerking met de geallieerden, den oorlog zoo spoedig mogelijk te winnen. Onverschilligheid in dit opzicht beschouwen zij als een verraad aan de beginselen van het Internationale Socialisme.

Zij hebben tevens aan de pers „een praktisch program voor Socialisten" verstrekt, waarin elk spoor van anti-militarisme is verdwenen, en zij een burger-leger, „controlled by the people" willen.

Zoodra het oorlogsgevaar uit den weg is geruimd, „after the danger of war is eleminated", zoo concludeeren zij, zal de socialistische beweging weten, hoe zulk een „gedisciplineerd leger" is te gebruiken voor den opbouw van een „Co-operative Commonwealth"; van een kommunistische maatschappij dus.

Eastman voegt hieraan de opmerking toe; „ik meende ook een revolutionair socialist te zijn, maar verzoeke beleefd verschoond te mogen blijven van een „Co-operative Commenwealth" ingevoerd door een gedisciplineerd leger van door loting gemilitariseerde mannelijke en en vrouwelijke burgers, gedrild voor patriotisch „karakter en moed". Het klasse-karakter van een Amerikaansche institutie als een „citizen army controlled by the people" wordt door deze heeren militante socialisten, zoo maar als een bijkomstig zaakje over het hoofd gezien.

In een ander artikel in *Masses* van Max Eastman, getiteld „Reclame makende (advertising) Demokratie", dat ook in de Juni-aflevering van de *Review* is opgenomen, wordt het adres van President Wilson aan het Congres (zijn oorlogsverklaring) aan kritiek onderworpen en aangetoond dat deze oorlog geen oorlog voor de Demokratie is. Het document is slechts berekend om de hartstochten van het volk op te zweepen en het Congres heeft Wilson daarop een macht verleend, die hem momenteel tot een der grootste dictators van de wereld maakt. Het is Woodrow Wilson's en Wall Street's oorlog.

In „Te veel Demokratie" op een andere plaats in „*Masses*", zegt John Reed; „De Russische Revolutie baart reeds verontrusting in Engeland en ook hier. Het is „wellicht" een fout van Engeland geweest het „vrije Russische volk heil toe te roepen". „En onze ouwe mentor, de *New-York Times*, spreekt met eenige bitterheid nu reeds van dat „Vrije Volk", in den beginne zoo uitbundig door haar toegejuicht. — Hoor hoe dat blad thans denkt over den Raad van arbeiders en soldaten in Rusland: „Deze lieden, die zich de vertegenwoordigers van de arbeiders en soldaten noemen, zijn uiterst linksche (extreme) radikalen en syndikalisten, overeenkomende met de I. W. W.-agitators van dit land!" Tot ons genoegen is dus ook de *N.-Y. Times* tot de ontdekking gekomen, dat de revolutie wordt geleid door revolutionairen, zooals de I. W. W.ers in Amerika zijn. — Hoe dieper wij doordringen in dezen oorlog, zoogenaamd voor demokratie en beschaving, hoe minder

democratie en civilisatie wij aan de eene zijde zien verschijnen. Niet enkel in Duitschland, ook in de V. Staten, in Engeland, overal schrikt men voor de ware democratie, d. i. de proletarische, terug.

* * *

Voor een overzicht van de Juni en Juli-nummers der Duitsche weekbladen *Arbeiter-Politik* en *Neue Zeit* (het laatste nummer, in ons bezit gekomen, is resp. van 13 en 14 Juli) ontbreekt het thans aan ruimte in deze rubriek.

Het Bremer weekblad, waarin uitstekende artikelen over den toestand in Rusland verschijnen, is voor het Duitsche proletariaat, wat in ons land *De Tribune* is, de mentor voor de internationale revolutionaire beweging. Het is het eenige blad in Duitschland, dat als de Leninisten in Rusland en de Tribunisten hier, op het standpunt staat van een vrede door revolutie, waarin de Europeesche arbeidersklasse zich overal meester maakt van de politieke macht. Om dan een vrede te sluiten, inderdaad zonder inlijvingen op den grondslag van het zelfbeschikkingsrecht der volken.

Van de sociaal-pacifistische *Neue Zeit*, die nog altijd het weekblad der Duitsche sociaal-demokratie (welke ?) heet, kunnen wij zeggen dat de lezers, die de afleveringen der laatste maanden niet onder de oogen hebben gehad, daarover niet rouwig hoeven te zijn.

Gezien de tegenwoordige gespannen politieke toestanden in Duitschland, waarover in het weekblad der Duitsche S. D. geen woord te lezen is, en slechts contemplatieve artikelen van Kautsky over „Befreiung der Nationen", over „Oostenrijk en Servië" de hoofdschotel vormen, naast artikeltjes van C. Prüll: over „Arbeiterferiën", „Ist populäre Philosophie möglich ?" van Pallens, „Gelijk recht voor onechte kinderen" van Fr. Kleeis, enz. enz, is het inderdaad de dood-in-de-pot. In no. 14 wordt Klara Zetkin op haar 60sten verjaardag door Mathilda Wnrm herdacht en in no. 15 schrijft A. Stein over „Die Inneren Gegensätze der Russischen Revolution".

OPMERKER.

De tegenwoordige stand van het Evolutie-vraagstuk.

DOOR DR. DAN. DE LANGE JR.

IV. De toepassing van Darwin's leer door hemzelf en door zijn direkte navolgers op menschelijke verhoudingen.

Hij, die de uitgebreide litteratuur over bovenvermeld onderwerp doorbladert, en die daarenboven eenigermate ter zake kundig is, zal dikwijls getroffen worden door een zekere mate van oppervlakkigheid en lichtvaardigheid, waarmede uit een aantal verspreide, dikwijls geen direkt verband met elkaar houdende feiten door de betreffende schrijvers de meest vèrstrekkende conclusies getrokken worden, voor zoover het betoog niet direkt ontaardt in een oratio pro domo, een verdediging van eigen zaak i.c. de burgerlijke maatschappijvorm. Van maatschappelijke structuur, economische verhoudingen en derzelver evolutie hebben deze schrijvers meestal niet de flauwste notie, ondanks het feit, dat de werken van Marx en Engels reeds te hunner beschikking stonden, terwijl hun historische kennis anecdotisch moet worden genoemd en historisch denken aan velen onder hen vreemd is. [1]) Gegevens ontleend aan Egypte uit den tijd van Amenophis den zooveelsten, worden zonder bezwaar geplaatst naast gewoonten der inboorlingen van Otaheite of naast eigenaardigheden, die met de kapitalistische productievorm samenhangen. Er wordt met evenveel nadruk gesproken over de vermoedelijke levenswijze van den Neanderthal-mensch, als over die van het Inca-volk of de tegenwoordige Vuurlanders en alle drie (ik had natuurlijk evengoed andere voor-

---

[1]) Zie hiervoor o.a. de juiste kritiek in Van Embden. Darwinisme en Democratie (1901) een boek, waarin met zeer grondige argumenten de absurditeit van de biologische en anthropologische richting in de sociologie (maatschappijleer) en die van derzelver fantastische en onmenschelijke verbeteringsmethoden wordt aangetoond, dat echter in het positieve deel zeer zwak blijkt te zijn. De reden daarvan is m.i. gelegen in de omstandigheid, dat v. E. ondanks het op den voorgrond stellen van de sociologie als onafhankelijke wetenschap toch met een individualistische of liever met een egotistische en niet met een maatschappelijke denkwijze behept is. Hij vat het begrip maatschappij nominalistisch op, d. w. z. als een toevallig en vrij los aggregaat van individuen, niet als een entiteit met eigen bestaanswetten. Volgens hem is dus sociologie niets anders dan psychologie, die rekening houdt met enkele veranderingen, die de individueele zielen door hun onderlinge verhouding ondergaan. Maatschappelijke en ekonomische structuur,

beelden kunnen kiezen) schijnen voorbeschikt om als vergelijkingsobject voor den negentiende-eeuwschen cultuurmensch te dienen. Gedegen kennis omtrent ontwikkeling en geschiedenis van één bepaalde cultuur of maatschappij, b.v. de moderne, West-Europeesche, welke een noodzakelijke voorwaarde moet worden genoemd om tot een eenigszins betrouwbaar wetenschappelijk resultaat te geraken, ontbreekt meestal ten eenenmale. In 't algemeen worden uit de massa der anthropologische en historische data slechts die gebruikt, welke ter illustratie van de voorgedragen opvatting kunnen dienen; de andere feiten worden genegeerd of daaraan wordt slechts weinig waarde gehecht. Natuurlijk hebben vele van deze geschriften onze feiten-kennis verrijkt, somtijds wordt daarin een merkwaardig perspectief geopend of treft ons een juiste gedachtengang, maar over het geheel zijn zij niet op de hoogte van hun taak en ergert ons een zekere mate van dilettantisme, het welk voornamelijk daaraan moet worden toegeschreven, dat den schrijvers de in deze materie belangrijkste intuïtie: het maatschappelijk denken en voelen, ontgaat.

Of men zich nu blind staart op de beteekenis van den strijd om 't bestaan tusschen de individuen onderling, zooals Spencer en Haeckel of den rassenstrijd als voornaamste factor in den vooruitgang der menschheid beschouwt, zooals Gobineau, Lapouge en Ammon, of wel aan beide factoren groote beteekenis hecht, zooals Darwin zelf, welke daarnaast nog een zeer belangrijke plaats aan de sexueele teeltkeuze toekent, in al deze gevallen wordt het voornaamste moment over het hoofd gezien. De geschiedenis der menschelijke cultuur is niet in de eerste plaats die van den strijd om 't bestaan tusschen menschen of menschenrassen, al wil ik geenszins alle beteekenis daaraan ontzeggen (vooral in vóórhistorische tijden), maar deze moet in historische tijden in hoofdzaak beschouwd worden als een worsteling tusschen maatschappijvormen en productiewijzen, waarbij onder bepaalde historische omstandigheden de best aangepaste maatschappij-

ziet hij zeer éénzijdig slechts als vermogens- in inkomsten-verschillen; vandaar dat in dit meer dan 400 blz. tellende werk geen enkel woord over den invloed der voortbrengingswijze op de ontwikkeling en differentiatie der moreele opvattingen wordt gesproken. Bij een dergelijke zienswijze zouden dus groote vermogens-verschillen ten allen tijde denzelfden invloed in deze materie moeten uitoefenen, zelfs al zou er tusschen de productie-wijze in de betreffende perioden een groot onderscheid bestaan. Het Romeinsche keizerrijk der eerste eeuwen n. C., Holland in de 17e eeuw en Engeland of Amerika in den tegenwoordigen tijd zouden dan hetzelfde sociale en moreele aspect moeten vertoonen of als tegenhanger een dokwerker, in gunstige tijden f 40 à 50 in de week verdienend, een kleine winkelier, een leeraar of ambtenaar met dezelfde inkomsten zouden in 't algemeen dezelfde mentaliteit moeten bezitten. Wie durft in ernst een dergelijke bewering staande houden?

vorm (en dat is lang niet altijd de hoogst ontwikkelde) overwint [1]).

Laat ons beginnen met eenige grepen uit het werk van Darwin zelf te doen (De afstamming van den Mensch 1871). Deze toch toont ook in dit opzicht een breeder inzicht, drukt zich voorzichtiger uit dan zijn meer bekrompen en éénzijdige navolgers en erkent dan ook telkens in deze materie niet geheel bevoegd te zijn.

1o. Zijn voorstelling omtrent het ontstaan der *zedelijke gevoelens en vermogens* van den mensch kan ook op dit oogenblik nog in hoofdzaak aanvaard worden. Volgens Darwin wortelen deze in de sociale instinkten of om voorloopig een meer neutraal woord te gebruiken in de neiging om in grootere troepen of gezelschappen bijeen te leven, welke aan den mensch evenals aan vele dieren eigen is en welke aan deze dieren

---

[1]) Zoo was de organisatie der Romeinsche maatschappij zeker de meerdere van die der Germaansche volksstammen, maar toch is zij gebleken niet opgewassen te zijn tegen de enorme taak om het Romeinsche Imperium ook economisch voldoende te organiseeren. De zeer primitieve productiewijze bleef in 't oogloopend achter bij de militaire en juridische organisatie en het uiteenvallen in talrijke kleine productie-centra moet dus beschouwd worden als beter passend bij de historische omstandigheden.

Ook in de natuur zegevieren niet altijd de hoogst ontwikkelde vormen. Wanneer een zoetwaterplas met goede waterverversching door loozing van fabriekswater en dergelijken tot een vervuild binnenwater wordt, verdwijnen daaruit alle hoogere planten en dieren, zooals visschen, kikvorschen, insekten, enz. met hunne larven, terwijl naast talrijke bacteriën, die tot de laagst georganiseerde levende wezens behooren, een enkele vastzittende wormsoort, een enkel mikroskopisch schaaldiertje en misschien het één of ander ééncellig wier zich weten staande te houden.

Tevens wil ik er op wijzen, dat ook in de natuur de strijd om het bestaan niet zoozeer plaats vindt tusschen individuen of soorten, als wel tusschen gezelschappen van levende wezens, welke men oekologische eenheden zou kunnen noemen. Bepaalde planten, plantenetende dieren, roofdieren, parasieten en afvaleters vormen in een bepaalde omgeving, b.v. een zoetwaterplas, tezamen zoo'n eenheid, waarvan de elementen elkaar in evenwicht moeten houden en in hooge mate van elkaar afhankelijk zijn. Heeft er een verandering in de uitwendige omstandigheden plaats, die een van deze elementen in gunstigen of ongunstigen zin beïnvloedt, dan ondervinden de anderen daarvan den weerslag, er treden allerlei verschuivingen op, totdat ten slotte een gezelschap van gewijzigde samenstelling en beter aangepast aan de nieuwe omstandigheden, de plaats van het oude heeft ingenomen. Ook hier dus een strijd tusschen collectiviteiten, niet tusschen individuen.

Men zou zelfs een niet onaardige parallel met de burgerlijke maatschappij kunnen trekken, waarbij de landbouw- en industrie-arbeiders de planten en de plantenetende dieren voorstellen, terwijl de roofdieren door ondernemers en actieve kapitalisten vertegenwoordigd worden. De couponknippende renteniers, bedelaars, prostituees, hofdignitarissen en dergelijken spelen den rol der parasieten, terwijl die van afvaleters voor politici, journalisten en voor militaire of burgerlijke ambtenaren overblijft.

meestal een voorsprong in den strijd om het bestaan geeft ten opzichte van eenzaam levende vormen.[1])

De neiging tot gezellig leven met die tot nabootsing en onderling hulpbetoon en met medegevoel gepaard, heeft zich waarschijnlijk ontwikkeld uit het in de geheele dierenwereld voorkomende instinct tot zorg voor het nakroost, zelf een derivaat van het instinct tot instandhouding der soort, hetgeen de natuurlijke aanvulling vormt van de neiging tot zelfbehoud van het individu. Deze beide fundamenteele driften zijn aan alle levende wezens eigen. [2])

---

[1]) Van het feit, dat sociale neigingen en het medegevoel tot kuddegenooten een diersoort niet altijd tot voordeel strekken, levert de tragische geschiedenis van de zoogen. Zeekoe van Steller (Rhytina Stelleri) een treffend bewijs op. Dit ± 8 M. lange zeezoogdier, dat de kusten van Kamschatka en de Behringeilanden bewoond heeft, alwaar het de zeewier- en zeegrasvelden in groote kudden afweidde, was bij hare ontdekking door Steller in 1741 volkomen weerloos tegen de aanvallen van den mensch. De eenige mogelijkheid tot zelfverdediging zou hebben gelegen in een snelle en verspreidde vlucht dezer kuddedieren. Aangezien zij echter hun gewonde kameraden niet in den steek wilden laten, was het noodlottige en wiskundige zekere gevolg van het ontdekken eener kudde door hun achtervolgers de ondergang dier geheele kudde. Deze goedige, voor den mensch volmaakt onschadelijke dieren zijn dan ook in een halve eeuw tijds volkomen uitgeroeid. Als men de verhalen van de walgingwekkende slachtpartijen leest, waarin de Russische zeelieden zich toentertijd vermeid hebben en men denkt aan de tallooze donkere bladzijden uit de geschiedenis van de verhouding tusschen menschen- en dierenwereld, zooals die over het verdelgen der bisons, der quagga's, der robben, der walvisschen, der op de eilanden in den Indischen Oceaan woonachtige reuzenvogels, enz., enz., waarbij zelfs het welbegrepen eigenbelang der menschen volkomen in 't gedrang is gekomen, dan zal men moeten toegeven, dat de mensch als de omstandigheden daartoe leiden, het meest bloeddorstige en perverse roofdier blijkt te zijn, dat de aarde herbergt en gevoelt men sterke neiging de beteekenis der woorden menschelijkheid en dierlijkheid stuivertje te doen wisselen. Ik voor mij waardeer tenminste de opofferende, hoewel nuttelooze dierlijkheid der Rhytina's meer dan de even wreede, als botte en verkwistende menschelijkheid der afslachters.

[2]) Feitelijk moet de neiging tot zelfbehoud van het individu als een differentiatie van het instinkt tot instandhouding der soort beschouwd worden. Het laatste is primair, het eerste is daaraan ondergeschikt. Bij vele insekten (vlinders, haften, e.a.) verdwijnt het instinkt tot individueel zelfbehoud bij den imago (volmaakte vorm), als deze zijn voortplantingsplicht vervuld heeft. Zoodra dus aan het soortsinstinkt ten volle is voldaan, valt het individueele instinkt weg. Het is trouwens bij vele groepen van ongewervelde dieren uitermate moeielijk om een algemeen geldige definitie van het begrip individu te geven of om in bepaalde gevallen de juiste grenslijnen tusschen de afzonderlijke individuen in de opeenvolging der generaties te trekken, aangezien in sommige gevallen physiologisch van elkaar onafhankelijke eenheden tot één individu gerekend of physiologisch van elkaar afhankelijke deelen als afzonderlijke individuen beschouwd moeten worden. (Zie hiervoor de interessantie intree-rede van Prof. P. N. v. Kampen, „Het individu in het Dierenrijk", 1917).

De neiging tot samenhoorigheid, tot medegevoel, tot hulpbetoon, en tot nabootsing bij de echte vormen van kinderzorg tot het directe nakroost beperkt, tijdelijk en meestal slechts bij één der ouders aanwezig [1]), moet daartoe blijvend en wederkeerig worden en zich verder uitstrekken dan tot de verhouding van ouders en kinderen. Echter blijven ook de echte sociale instincten oorspronkelijk beperkt tot de leden eener kudde, waarbij deze meestal in een zekere onderlinge verwantschapsverhouding verkeeren. Zij worden niet uitgebreid tot individuen van dezelfde soort, die tot een andere kudde, stam of staat behooren, ja deze laatsten worden als vijandelijke concurrenten meestal hevig bestreden.

Bij vele ongewervelde dieren werken de sociale instincten min of meer automatisch d.w.z. wordt een dergelijk instinct op bepaalde wijze geprikkeld, dan wordt die prikkel beantwoord met een bepaalde en steeds gelijke handeling. Bij den mensch en voor een deel ook bij de sociale zoogdieren is voor deze automatische instinkten een meer algemeene neiging tot medegevoel en tot onderling hulpbetoon in de plaats getreden, waarvan de prikkeling aanleiding geeft tot daden verschillend naar bevind van omstandigheden en beïnvloed door verstandelijk overleg. Is nu een sociaal instinkt geprikkeld en blijft door de een of andere oorzaak de normale reactie daarop uit, dan treedt een gevoel van onbevredigdheid en onbehaaglijkheid op, zooals dat bij alle instinkten in die omstandigheden het geval is. [2]) Zooals begrijpelijk is, zullen individueele en sociale instinkten in vele gevallen met elkaar in botsing komen. De eersten zijn daarbij dikwijls momentaan de sterksten, omdat zij onmiddellijk met bestaan en welzijn van het individu samenhangen (honger, dorst, zucht tot lijfsbehoud enz.).

Daardoor is het in dergelijke gevallen niet altijd eenvoudig aan te geven in hoeverre aan een bepaalde handeling een soortelijk dan wel een individueel instinkt ten grondslag ligt.

De toenemende individualiseering der hoogere gewervelde dieren, inzonderheid van den mensch, levende in de burgerlijk-kapitalistische maatschappij, heeft tot een volkomen perverteering (verdraaiïng) van deze instinkten geleid. Het soortsgevoel geraakt als voortstuwend moment geheel op den achtergrond. Alles wordt beheerscht door individueele instinkten (in hoofdzaak door de wil tot macht en winst) van een betrekkelijk gering aantal personen, die bij het botvieren van deze neigingen zonder eenig gewetensbezwaar het geluk en de toekomst hunner volks- en rasgenooten, ja zelfs dat der geheele menschheid in de waagschaal stellen.

[1]) De nabootsingszin is natuurlijk in 't bijzonder bij de jongen aanwezig.

[2]) Deze voorstelling vormt, zooals men weet, deu grondslag van de bekende onderzoekings- en geneesmethode voor zielsziekten van Freud, die gemeenlijk met den naam van psychanalyse wordt aangeduid. Origineel in deze opvatting is alleen de overdreven beteekenis aan sexueele instinkten geheeht, het zwakke punt van deze gedachtengang.

Na bevrediging verdwijnt de herinnering aan den prikkel echter zeer spoedig en volledig; terwijl de sociale instinkten de eigenaardigheid bezitten, steeds in het bewustzijn aanwezig te blijven.[1] Als honger of dorst gestild, toorn gekoeld of angst voorbij is, is het zeer moeielijk zich in herinnering een levendige voorstelling van een dezer gevoelens te maken, terwijl b.v. gebeurtenissen als het koelbloedig laten verdrinken of het in den steek laten van een stamgenoot tegenover een gemeenschappelijken vijand een veel duidelijker herinneringsbeeld zullen achterlaten en gedurende eenigen tijd een gevoel van onbevredigdzijn zullen opwekken. Deze onlust over het niet voldoen aan onze sociale instincten en het voornemen om daaraan in den vervolge beter te voldoen moeten dus als oorsprong beschouwd worden van hetgeen wij ons zedelijk gevoel, ons geweten, berouw of wroeging noemen. Hoewel bij de sociale dieren deze gevoelens in den kiem aanwezig zijn, komen zij niet in die mate tot ontwikkeling, aangezien herinneringsvermogen, verbeeldingskracht en het vermogen om uit het ondervondene op logische wijze een richtsnoer voor de toekomst af te leiden bij deze dieren in veel mindere mate aanwezig zijn dan bij den mensch.

Vooral nadat hij het vermogen der geärticuleerde spraak[2]) verkregen

---

[1]) De redeneering geldt natuurlijk in hoofdzaak voor den mensch. Is de prikkeling van een indivudieel instinkt en de bevrediging daarvan een proces van vrij langdurigen aard, dan zullen bij de meeste dieren voorstelling en herinnering van het niet vervullen van het sociale instinkt verdwenen of zonder invloed zijn. Een goede illustratie hiervan levert het gedrag van zwaluwen, die kort vóór of in den trektijd eieren gelegd hebben. Waneer in den voorzomer jongen zijn uitgebroed, dan zullen deze hulpelooze wezens door hun ouders tegen mogelijke aanvallers of indringers zelfs ten koste van hun leven verdedigd en beschermd worden, terwijl dezelfde zwaluwen in den trektijd hun hulpelooze jongen aan honger en koude ten prooi zullen laten om met hun soortgenooten de groote reis te aanvaarden. Het primaire instinkt tot kinderzorg wordt hier dus overwonnen door het afgeleide trekinstinkt, dat toch in hoofdzaak de instandhouding van het individu beoogt en er bestaat geen enkele aanwijzing, dat de vogels daarover later, als het trekinstinkt uitgewerkt heeft, berouw of wroeging zouden ondervinden. Darwin merkt echer terecht op, dat ook bij den mensch oprecht berouw of sterke wroeging gemoedstoestanden zijn, die grootendeels tot de litteratuur of tot sterfbed-verhalen beperkt blijven. Wat daarvoor gehouden wordt, is meestal angst voor de nadeelige gevolgen eener daad of vrees voor het oordeel onzer medemenschen. De meeste personen zullen langer gekweld worden door de herinnering aan een grove maar volkomen onschadelijke Inbreuk op de welvoeglijkheid, dan door berouw of wroeging over een werkelijk immoreele daad, als het bekend worden daarvan slechts niet te vreezen is.

[2]) Natuurlijk is hier niet de plaats om het vóór en tegen van de verschillende theorieën over 't ontstaan der taal te behandelen. Ik voor mij houd altijd nog voor het meest plausibel de voorstelling, dat deze zich ontwikkeld heeft uit ongeärticuleerde kreten en geluiden, die het complement zijn van hevige indrukken

had, werden het zedelijk verantwoordelijkheidsgevoel en de mogelijkheid tot nabootsing van den mensch versterkt door zijn gevoeligheid voor de goed- of afkeuring zijner stamgenooten, dus voor de beoordeeling zijner daden door de publieke opinie, welke laatste natuurlijk het collectieve belang vertegenwoordigt. Deze gevoeligheid wortelt in het medegevoel met zijn stamgenooten en geeft aanleiding tot de overdreven roemzucht en ijdelheid, zoo kenmerkend voor de leden van wilde of halfbeschaafde volksstammen. Daarom trachten deze laatsten zooveel mogelijk te benaderen het stamideaal van moed, kracht, listigheid, trouw tegenover stamgenooten, verraderlijkheid tegenover vreemden enz. Is de werking van deze tweede factor alreeds niet onverdeeld gunstig te noemen voor de normale ontwikkeling der sociale driften tot moreele gevoelens, van nog twijfelachtiger gehalte is de invloed daarop van allerlei gewoonten, welke na het ontstaan van animistische voorstellingen en praktijken [1]) het burgerrecht verkrijgen. Wij zien dan ook, dat op allerlei trappen van beschaving en ontwikkeling en in allerlei maatschappij-vormen de beste sociale instinkten dikwerf geperverteerd worden. Ik wil daarvan slechts één voorbeeld noemen en wel de vrijwel bij alle jagers- en visschersvolken gesignaleerde gewoonte van kindermoord. De materieele grondslag van dit instituut is natuurlijk gelegen in de onmogelijkheid, waarin deze volken verkeeren om de productie van levensmiddelen eenigszins belangrijk te vermeerderen en de angst, waarin zij voortdurend leven, dat van hun wil of vermogen onafhankelijke omstandigheden tot voedselgebrek of hongersnood aanleiding zullen geven.[2]) Ideologisch neemt deze gewoonte dikwijls de vorm aan van een zoenoffer aan de vertoornde stamgoden,[3]) terwijl vele reizigers opgeven, dat het een middel zou

en gemoedsbewegingen en die de spanning daarvan trachten te verminderen. Daarnaast zullen lok- en waarschuwingskreten en kan direkte klanknabootsing een zekere rol gespeeld hebben. Volgens deze opvatting zijn dus de tusschenwerpsels onzer grammatika als de oudste taaleenheden te beschouwen.

[1]) Animisme is die trap van godsdienstige ontwikkeling, waarop alls levende wezens, levenlooze voorwerpen, natuurkrachten enz. door een menschgelijken geest bezield gedacht worden. Al het gebeuren in natuur en menschelijk leven wordt als een strijd tusschen deze geesten beschouwd, terwijl deze oorspronkelijk niets anders dan de zielen der afgestorven voorvaderen van den stam zijn.

[2]) Dezelfde oorzaak, gepaard met het willen verbergen van iets, dat onoorbaar geacht wordt, brengt in onze maatschappij, vooral in deze kritieke jaren vele ongehuwde moeders tot haar ondanks elke verontschuldiging weerzinwekkend bedrijf van zuigelingenmoord.

[3]) Zoo kwam bij vele Oostersche volken de gewoonte van het offeren van den eerstgeborene voor. Het verhaal van Abraham's offerhande is evenals dat van het paaschlam, waarschijnlijk niets anders dan een symboliseering van het afschaffen van dit offer bij de Israëlieten.

zijn, waardoor de vrouwen het vroeg oud worden, wat haar door het lange zoogen en het zware werken toch al voortdurend bedreigt, zooveel mogelijk trachten te verhoeden.

Voor een groot deel berust dit instituut dus op overwegingen van individueel belang, het feit echter, dat het als zoodanig bij vele volken van zeer verschillende herkomst gesanctionneerd is, bewijst reeds op zichzelf, dat er ook een collectief belang zij het van tijdelijken aard mee gemoeid is, hoewel het voor de toekomst van den stam verderfelijk kan worden. Daargelaten de schadelijke gevolgen van materieelen aard, die deze maatregel over een grooter tijdsverloop gezien voor den betreffenden stam en voor de soort mensch met zich brengt, begrijpt ieder, dat het uitroeien van een dergelijk primair instinkt als het moederlijk gevoel (in onze beschouwingswijze een der wortels van onze sociale driften) zeer remmend moet werken op de ontwikkeling der moreele vermogens.

Het ligt natuurlijk niet in mijne bedoeling noch in mijn vermogen in dit artikel een overzicht te geven van de wisselvallige ontwikkeling der moraal in de geschiedenis der menschheid. Naast direkt maatschappelijke factoren en in samenhang daarmede hebben godsdienst en opvoeding deels in gunstigen, deels in ongunstigen zin daarop ingewerkt, de godsdienst door belooning en straf in het hiernamaals, de opvoeding door het verbinden van aangename of onaangename associaties (herinneringsbeelden) aan als zedelijk of onzedelijk beschouwde daden.

Darwin zelf geeft hierover slechts vrij onbelangrijke opmerkingen ten beste. Zoo meent hij, dat moreele opvattingen erfelijk zijn en door natuurkeuze bestendigd worden, zonder daarvoor eenig steekhoudend bewijs te leveren, terwijl hij bovendien moet toegeven, dat in den directen strijd om 't bestaan sociaal en moreel hoogstaande individuen meer kans loopen te gronde te gaan en een kleiner nakroost te verwekken dan meer lichtzinnige en egoïstische voelende personen. Er zou dus eerder een soort van anti-selectie moeten plaats vinden. Hij redt zich uit deze moeielijkheid door te zeggen, dat in ieder geval de gemeenschappen, waarin de individuen met socialen zin talrijk zijn, anderen met een minder kwantum daaraan zullen overwinnen en dat er dus toch op die wijze een selectie door strijd plaats vindt. Hij nadert hier de juiste opvatting zonder haar geheel te bereiken. Indien hij geschreven had: Gemeenschappen met een groote mate van socialen zin zijn in 't algemeen sterker dan die met een geringe mate daarvan dan zou ook de maatschappelijk denkende daartegen geen bezwaar hebben. Misschien is de bekende formule van Jean Isoulet (La cité

moderne, 1901): De ziel [1]) is niet zoozeer een functie van het individu, als wel eene van de gemeenschap, wat paradoxaal te noemen, maar het zal niemand na deze uiteenzettingen bevreemden, dat moreele instinkten en voorstellingen door mij als gemeenschaps- resp. als soorts-functies worden opgevat.[2])

Dit juist geeft aan moreele gevoelens en daden die onmiddelijkheid en dat karakter van inwendige noodzakelijkheid zonder dat daarbij verstandelijk overleg behoeft plaats te hebben, in tegenstelling met de individueele instinkten, waarvan het nut en voordeel voor de betreffende persoon reeds bij oppervlakige overweging duidelijk zijn. Wanneer dan ook gezegd wordt, dat moreele geboden door God opgelegde plichten zijn, kan deze uitspraak, door ons aanvaard worden, mits zij symbolisch worde opgevat. Wat toch is het godsbegrip anders dan de verpersoonlijking van het gemeenschappelijke in een stam, in een volk, in een klasse of in de geheele menschheid (dus in de soort als zoodanig). Het is dus niet verwonderlijk, dat soort- of gemeenschaps-instinkten als goddelijke geboden gevoeld worden.

Zeer terecht bestrijdt dan ook Darwin, die deze consekwentie van zijn eigen opvatting nergens huldigt, de zoogenaamde utilitariërs, zooals Bentham, Mill en Spencer, de moralisten en verdedigers bij uitnemendheid van de burgerlijke maatschappij, waar zij den grond der zedelijkheid in een verstandig, onbekrompen egoïsme of wel in het beginsel van het grootste geluk voor allen zoeken. Dit laatste kan als een niet geheel betrouwbare maatstaf voor het beoordeelen eener zedelijke handeling gebruikt worden, de beweegreden daartoe is het

---

[1]) Hij verstaat daarbij onder ziel de hoogere functies van den menschelijken geest, die dezen juist van den dierlijken geest zouden onderscheiden, zooiets als het Platonische pneuma.

[2]) Hoe weinig indivudueele moraal te beteekenen heeft en hoezeer deze afhankelijk is van collectieve, zedelijke opvattingen, blijkt wel het best in dezen oorlogstijd. Het persoonlijke moraliteitsgevoel wordt in de oorlogvooerende landen grootendeels op zij gezet, bijna ieder huldigt de oolog-moraal en dat wil niet anders zeggen, dan een terugkeer tot de meest primitieve moraal van wilde met elkaar in voortdurenden strijd levende volkstammen. Alle onderscheidingsvermogen gaat verloren; wat van den vijand als de gemeenste schurkerij wordt uitgekreten, wordt van den landgenoot als een handig of stout stukje geroemd. De eenige richtsnoer voor zedelijke goedkeuring is het voordeel voor het eigen of het nadeel voor het vijandelijke volk. Personen, die misschien vóór den oorlog geen musch kwaad zouden doen, zwelgen van genoegen bij het vernemen van een geslaagden vliegeraanval, waarbij honderden non-combattanten, mannen, vrouwen en kinderen op wreedaardige wijze vermoord worden. Het merkwaardigste is echter, dat een buitenstaander, tenzij hij buitengewoon sterk van karakter en kritisch van geest is, na een korter of langer verblijf in een der oorlogvoerende landen de daar heerschende mentaliteit overneemt.

zeker niet. Deze kan alleen gezocht worden in de behoefte tot bevrediging van onze sociale instinkten, waarbij lang niet altijd een bewust gevoelen van lust of onlust een rol meer behoeft te spelen. Het grootste deel onzer handelingen heeft plaats zonder beredeneerd overleg en in vele gevallen is een beslist zedelijk te noemen handeling in 't geheel niet voordeelig voor het grootste geluk of het direkte, materieele welzijn van de gemeenschap. Elke gevaarlijke redding, elke daad van sublieme zelfopoffering zou achterwege blijven, wanneer de betrokken persoon eerst logisch ging beredeneeren of zijn daad wel aan het welzijn of het geluk der gemeenschap ten goede zou komen, want meestal zou hij kunnen aantoonen, dat de kans op schade en verlies door zijn daad nog grooter wordt. Een moederdier of ouderpaar, dat hun hulpelooze jongen tegen een overmachtigen vijand verdedigt, zou, over het direkte soortsbelang logisch redeneerende, tot de slotsom moeten komen, dat vluchten en in den steek laten der jongen beter ware, aangezien dan alleen de jongen en nu zeer waarschijnlijk ouders en jongen te gronde gaan.

2°. Invloed der selectie bij de beschaafde volken.

Ook hierin toonen Darwin en Wallace een ruimer blik te bezitten dan het bekrompen ras van sociaal-anthropologen, zooals Ammon, Chamberlain, Woltmann e tutti quanti, bij wien het alleen te doen is om de voortreffelijkheid van een hun voordeelige maatschappijinrichting of de uitverkorenheid van het volk of de kaste, waartoe zij behooren, te bewijzen, in wier handen wetenschappelijke onderzoekingen geen middel zijn om de waarheid te benaderen, maar een om haar te verbergen achter een kunstige groepeering van feiten. Darwin geeft reeds toe dat een selectie van physieke kenmerken bij den mensch vrij wel uitgesloten is, nadat hij de verstandelijke en zedelijke vermogens verkregen had, welke hem van de overige zoogdieren onderscheiden. „Want de mensch is door zijn geestvermogens in staat met een onveranderd lichaam in harmonie te blijven met een veranderde wereld". (p. 237).

Voor de psychische vermogens neemt hij echter wel een selectie aan en daarbij begaat hij de gewone fout te vergeten, dat de mensch als zoodanig van huis uit een sociaal wezen moet zijn geweest, dat er dus altijd een strijd om 't bestaan tusschen gezelsehappen en niet tusschen solitaire individuen heeft plaats gehad.

Er is geen reden om aan te nemen, dat de meer begaafden een talrijker nakroost zullen hebben geteeld, dan de psychisch minder bedeelden, aangezien de uitvinding van een beter wapen, werktuig, val of strik aan de geheele gemeenschap ten goede komt en de

minder begaadfen in 't algemeen genoeg nabootsingszin zullcn hebben bezeten om de betreffende verbeteringen in te voeren. De doodelijke selectie, die zou moeten plaats vinden om tot werkelijk erfelijk ras van psychisch hoogbegaafden te komen, blijft dus uit en wordt door nabootsing overbodig. [1]) Er kan dus hoogstens sprake zijn van de eliminatie eener kleine groep, die een tekort aan nabootsingsvermogen bezit, een eliminatie. die ook in de moderne maatschappij plaats vindt, zij 't op hoogst gebrekkige en door klasse-belang gekleurde wijze, door het verwijderen van aperte krankzinnigen, misdadigers, imbecillen en dergelijken uit het vrije, maatschappelijke verkeer.

Van een naïeve inconsekwentie getuigt daarbij de volgende passus (p. 238.) „Als een stam in macht en aanzien toeneemt en andere stammen overwint, neemt hij verder nog dikwijls in omvang toe, doordat die andere stammen met hem samensmelten." Daardoor wordt de geheele op doodelijke selectie tusschen individuen gebaseerde verklaring van het toenemen der geestelijke vermogens omvergeworpen en daarvoor terecht een sociale oorzaak gezocht.

Wat de beschaafde volken aangaat komt Darwin (en in nog sterkere mate Haeckel) tot de slotsom, dat er veeleer anti-selectie, dan wel selectie in gunstigen zin plaats vindt. In de eerste plaats worden tal van zwakke, physiek en psychisch minderwaardige individuen door zorgvuldige verpleging in 't leven gehonden en voor een deel zelfs tot de voortplanting toegelaten. „Behalve in 't geval van den mensch, is niemand zoo onwetend, dat hij zijn slechtste dieren toelaat zich voort te planten", roept Darwin verbaasd uit (e.c. p. 245). In de tweede plaats heeft de invoering van het militieleger ten gevolge, dat juist physiek en moreel sterke personen in den oorlog gedood [2]) of in vredestijd gedurende hun beste jaren aan maatschappij en voortplanting ontrokken worden, terwijl het huurleger tot een soms gewenschte opruiming van anti-sociale elementen aanleiding zou hebben gegeven.

---

[1]) Zeer terecht zegt van Embden (l. c. p. 106 e. v.), dat er in de maatschappij een selectie tusschen de ideeëninhoud der personen plaats vindt en niet zoozeer een tusschen de physieke personen als zoodanig. Heeft een individu in navolging van een ander zijn ideeëninhoud gewijzigd, omdat dit in den strijd gunstig voor hem blijkt te zijn, dan is het sociologisch gesproken gestorven en door een ander (dezelfde persoon met het nieuwe indeeëncomplex) verdrongen.

[2]) Voor een deel zullen sterke individuen gemakkelijker aan de gevaren en vermoeienissen van den oorlog het hoofd kunnen bieden, dan hun zwakkere, maar toch nog goedgekeurde broeders, maar aan den anderen kant zullen zij weer voor gevaarlijke ondernemingen gebruikt worden. In ieder geval zal een groot deel met geslachts- en zielsziekten behept naar huis komen, terwijl de afgekeurden zich zonder concurrentie in de maatschappij hebben kunnen nestelen en een talrijk nakroost kunnen verwekken.

Hoewel beide redeneeringen natuurlijk eenige korrels waarheid bevatten, behoeft men deze kwesties niet al te zwaar te tillen. Wat de medische anti-selectie betreft, moet dadelijk worden vastgesteld, dat nu eenmaal bij den mensch als sociaal wezen, de physieke selectie heeft opgehouden en dat het volkomen willekeurig is daaromtrent een grens te stellen. Elk gebruik van werktuigen of wapens, elke nieuwe beschutting tegen weersinvloeden, elke verbeterde toebereiding van rauw oneetbare spijzen, enz, enz. moeten als zoovele middelen beschouwd worden om physieke gebreken van het menschelijk geslacht in stand te houden en physieke selectie tegen te gaan. Daarbij komt dat physiek zwakke, slechts met moeite en tijdelijk in 't leven te houden individuen sociaal dikwijls van meer belang kunnen zijn, dan robuste nulliteiten. Bij toepassing van strenge, lichamelijke keuze zouden wij noch de schilderijen van Rafaël, noch de goddelijke muziek van Mozart, noch de verzen van Jacques Perk of het beeldhouwwerk van Pier Pander kunnen bewonderen.[1]) Maar afgezien van deze feiten het met geweld uitroeien van het ingeboren medelijden met onze zwakkere medemenschen c. q. stamgenooten, zou de ergste gevolgen kunnen hebben voor onze overige sociale instincten, aangezien medegevoel een van de fundamenteele momenten daarvan uitmaakt. Bovendien is er geen enkele aanwijzing, dat b.v. de Europeesche bevolking, sinds de Midden-Eeuwen physiek of psychisch zou zijn achteruit gegaan, wat de individuen betreft. Het uithoudingsvermogen door de deelnemers aan den tegenwoordigen wereldoorlog betoond, laat alle vroegere militaire praestaties achter zich en bewijst, dat de Europeaan op dit oogenblik physiek minstens genomen even krachtig is, als ten tijde der Kruistochten.

De reden, dat deze antiselectie van niet zoo heel veel invloed is, zal wel voor een deel gelegen zijn in de omstandigheid dat de bedoelde zwakke personen veelal niet huwen, geen nakroost verwekken of in latere generaties zonder nakomelingen blijven, zoodat er voortdurend ondergang en uitsterven van geslachten met geringe vitaliteit

---

[1]) Ik kan niet nalaten hier op het frappante verschil tusschen Sparta en Athene te wijzen. In Sparta vond een verwijdering van zwakke kinderen plaats, zooals die ook door een fantast als Ploez (Die Tüchtigkeit unserer Rasse enz. 1895) voor de moderne maatschappij wordt voorgestaan, en werd krachtdadig en met bewuste bedoelingen in het sexueele en gezinsleven ingegrepen, terwijl in Athene deze laatste verhoudingen zich veel vrijer konden ontwikkelen en van een bewuste physieke selectie geen sprake was. Wat voor beteekenis heeft Sparta voor de menschelijke cultuur gehad? Geen enkele, terwijl de artistieke praestaties der Atheners op 't gebied van beeldhouwkunst en tooneellitteratuur nergens ter wereld ooit zijn overtroffen.

plaats vindt. Voor een ander deel hangt dit samen met moderne erfelijkheidsopvattingen, waarover ik het later zal hebben.

Het tweede punt is van ernstiger aard, vooral indien de militaire anti-selectie op zulk een schaal plaats vindt als tegenwoordig. Wij kunnen toch veilig aannemen, dat aan het einde van het derde oorlogsjaar een kwart tot een derde der levenskrachtige, jonge mannen in de oorlogvoerende landen voorgoed aan de voortplanting onttrokken zijn, terwijl het percentage van sexueel-minderwaardige individuen onder de rest niet te schatten is. Rekent men daarbij nog de verwoesting onder kinderen en jeugdige personen op den ontwikkelingsleeftijd door ondervoeding aangericht, dan is zeer zeker een duidelijke, hoewel tijdelijke, physieke inzinking der Europeesche bevolking na den oorlog te verwachten, evenals dat op kleiner schaal en in beperkter gebied na de oorlogen der Revolutie en die van Napoleon geconstateerd is. In verband met de later te bespreken Mendelistische erfelijkheidsopvattingen geloof ik niet aan gevolgen van blijvenden aard. Na weinige generaties zal de invloed van dezen funesten tijd op de individueele physieke en phychische gesteldheid der Europeanen wel onnaspeurlijk geworden zijn.

Uit een biologisch oogpunt staat daar misschien één gunstige zijde tegenover n.l. de verplichting voor een gróot deel der mannelijke bevolking om ten minste enkele jaren van hun leven grootendeels voor hun lichamelijke ontwikkeling te leven, maar hetzelfde zou bij een juiste inrichting der maatschappij op veel doeltreffender wijze kunnen geschieden, zonder dat daaraan zoovele nadeelige gevolgen zelfs in vredestijd verbonden behoefden te zijn.[1])

Ook de anti-selectorische werking van den eigendom, waardoor leden van bemiddelde families bij hun geboorte een voorsprong verkrijgen tegenover minder bedeelde personen, ziet Darwin duidelijk in. Hij tracht echter de waarde daarvan te verkleinen door op te merken, dat de strijd toch binnen een bepaalde bezitsklasse blijft bestaan, terwijl hij de waarde der individueele kapitaalvorming voor de menschelijke cultuur zeer hoog aanslaat. Hij vergeet daarbij, dat dit proces eveneens maatschappelijk zou kunnen verloopen en dan veel vruchtdragender zou zijn ten algemeene bate. Natuurlijk voelt hij zich geroepen zijn eigen standje te verdedigen (e. c. p. 247): „Het bestaan van een stand van menschen, die goed onderwijs hebben genoten en niet behoeven te werken voor hun dagelijksch brood, is zoo belangrijk, dat het nimmer te hoog kan worden geschat, daar al het hooge intellectueele werk door hen wordt volvoerd en daar van

[1]) De sociale en politieke voordeelen van het militieleger boven het huurleger laat ik hier natuurlijk met rust.

dat werk de materieele vooruitgang voornamelijk afhangt om andere en grootere voordeelen hier niet te vermelden."

Het is niet onaardig daartegenover een citaat te stellen, wat duidelijk de verderfelijkheid demonstreert van de veelvuldige talentverstikking in de minder bedeelde klassen der samenleving: „Veronderstel eens, dat Darwin zijn leven had moeten slijten als overwerkt, afgetobd platlandicus of als fabrieksarbeider in een reusachtige industriestad, dan zou hij waarschijnlijk bekend geworden zijn in een lokaal, natuurhistorisch genootschap of door zijn buren zijn uitgelachen om zijn verzameling torren, maar zou hij het ontstaan der soorten ontdekt hebben en zou hij door jarenlang voortgezet onderzoek het bewijsmateriaal voor zijn ontdekking hebben kunnen verzamelen?" (*D. G. Ritchie*, Darwinism and Politics p. 51, 1895).

Het is niet mijn bedoeling uit de ragoût van disparate gegevens, welke Darwin ons aanbiedt als de invloed der selectie bij de beschaafde volken alle waardelooze beentjes op te snuffelen, aangezien ik vrees, dat er dan niet veel anders dan saus zou overblijven. Misschien mag ik met enkele gecommentarieerde aanhalingen volstaan om het wetenschappelijk peil van dit deel van Darwin's werk te kenschetsen. Zoo vinden wij op p. 251 het volgende cynische citaat zonder commentaar uit een artikel van R. Greg (*Frazer's Magazine* 1868) overgenomen: „De zorgelooze, onverschillige, smerige Ier vermenigvuldigt zich als de konijnen; de spaarzame, vooruitziende, zich zelf respecteerende, eerzuchtige Schot brengt zijn beste jaren met hard werken en ongehuwd door, huwt laat en krijgt daardoor weinig nakomelingen. Gegeven een land, oorspronkelijk bewoond met een duizendtal Saksers en een duizendtal Kelten, dan zullen in een dozijn generaties vijf zesde deelen van de bevolking Kelten zijn, maar vijf zesde deelen van den eigendom, de macht en het verstand zullen aan het overblijvende deel der bevolking, de Saksers toebehooren. In den eeuwigen strijd om het bestaan zal het lagere, minder begaafde ras de overhand behouden, en dat niet krachtens zijn goede hoedanigheden, maar krachtens zijn gebreken." [1])

Spreekt hier niet uit al de verwatenheid van den onderdrukkenden Engelschman, die door een eeuwenlang volgehouden meedogenlooze en kortzichtige agrarische politiek een volk van hoogen, cultureelen aanleg kunstmatig tot economische achterlijkheid gedwongen heeft met al de schadelijke gevolgen daaraan voor de volkspsyche verbonden, en die nu datzelfde volk nog hoonen durft. Ik laat hierbij nog in 't

[1]) Deze passus herinnert sterk aan de fanatieke uitbarstingen van toorn bij Vacher de Lapouge (Les sélections sociales, 1896) over het veldwinnen van het Alpine ras in Frankrijk.

midden, dat het tegenover elkaar plaatsen van Ier en Schot, als Kelt en Sakser niet voor de antropologische en historische kennis van den heer Greg pleit.

Even merkwaardig is zijn verklaring van het vertrappen der Grieksche beschaving door het militaire barbarisme van Rome (l. c. p. 254): „De Grieken kunnen zijn te gronde gegaan door gebrek aan samenhang tusschen de vele kleine staten, wegens de geringe grootte van hun geheele land; *wegens de gewoonte om slaven te houden of wegens groote zinnelijkheid, want zij bezweken niet voor zij tot den grond waren ontzenuwd en bedorven.* [1]) Men zou willen vragen of de Romeinen soms geen slaven hielden. Voor de bewering omtrent de moreele degeneratie der Grieken zou ik den belangstellenden willen verwijzen naar de kortelings gehouden, voortreffelijke intreerede van prof. Vollgraff (Hellas' ondergang, 1917), waarin duidelijk wordt aangetoond, dat voor deze bewering geen enkel steekhoudend bewijs is aan te voeren, en dat integendeel de moraliteit van de Grieken uit de 2e eeuw v. C. niet lager is te stellen dan die in de 4e of 5e eeuw v. C. in Griekenland heerschende was.

Een treffend voorbeeld van het verwisselen van oorzaak en symptoom is ook de opvatting, dat het Spaansche wereldrijk zou zijn te gronde gegaan, doordat de Inquisitie jaarlijks een duizendtal der beste denkers en der meest onafhankelijke karakters zou hebben omgebracht, al moet Darwin toegeven, dat in de Middel-Eeuwen iets dergelijks in geheel Europa plaats vond zonder dat funeste gevolg, terwijl buitendien het middeleeuwsche intellect, grootendeels tot den geestelijken stand behoorde en dus officieel van de voortplanting uitgesloten was, zoodat slechts enkele bastaard-nakomelingen de voortreffelijke, geestelijke eigenschappen daarvan konden voortzetten. [2]) Een naar verhouding der bevolkingsgrootte veel sterkere aderlating in de jaren 1560—72 heeft

[1]) Herinnert dit niet levendig aan de verachtelijke bewering van den heer Labberton, dat de verovering van België door de Duitsche legers een gevolg zou zijn van de geringe moraliteit der Belgen resp. van het hooge zedelijke gehalte der Duitsche troepen, een bewering, die gezien de machtsverhouding der beide tegenstanders te kinderachtig is om alleen te loopen, die echter genoemden heer een professoraat heeft bezorgd aan de Gentsche hoogeschool.

[2]) Terecht merkt van Embden op, dat bij dergelijke doodelijke eliminaties van dragers eener bepaalde meening, het afschrikwekkende voorbeeld van grooter invloed is op de mentaliteit der massa, dan het doodelijk verwijderen op zich zelf, het bloed der martelaren geeft alleen in gunstige condities een rijke oogst, in de meerderheid der gevallen vloeit het vergeefs.

Ik kan hier natuurlijk niet alle momenten blootleggen, die mogelijk tot den ondergang der Spaansche wereldmonarchie geleid hebben, slechts op één wil ik de aandacht vestigen. Nadat de Spaansche steden-opstand van 1520 in bloed gesmoord was, is er van de politieke en economische macht dier steden, die in de

de opkomst der Noordelijke Nederlanden niet tegengehouden. Natuurlijk zal ik niet ontkennen, dat eliminaties op groote schaal van actieve en vooruitstrevende elementen, zooals tijdens en na de Albigenzer kruistochten in Z. Frankrijk, na den val van Antwerpen in de Zuidelijke Nederlanden of na de herroeping van het Edikt van Nantes in Frankrijk, tijdelijk voor de betreffende landen zeer schadelijk zijn geweest; maar dat zij het anthropologische karakter van een bevolking sterk gewijzigd hebben, is nog nooit aangetoond. Hoezeer hier trouwens economische en maatschappelijke invloeden domineeren, blijkt wel uit het feit, dat Vlaamsche emigranten aan het einde der 16e eeuw wel de opkomst en den bloei der noordelijke gewesten hebben kunnen bevorderen, maar dat de nijvere refugiés een eeuw later den economischen achteruitgang der Republiek niet hebben kunnen tegenhouden en daarentegen wel hebben medegewerkt aan den economischen opbloei van Engeland.

Teekenend voor de zelfoverschatting van den Angelsakser is ook het feit, dat Darwin naar aanleiding van een brochure van Zincke (Last winter in the United States 1868) den bloei van Engeland en Amerika, als het doel der wereldgeschiedenis beschouwt (l. c. p. 255): „Alle andere reeksen van gebeurtenissen zoowel die, welke uitliepen op de geestelijke cultuur van Griekenland, als die, welke het aanzijn gaven aan het Romeinsche Rijk — schijnen alleen doel en waarde te hebben, als men ze beschouwt in verband met of liever als ondergeschikt aan den grooten stroom der Anglo-Saksische emigratie naar het westen."

Dit is de gewone kinderlijke beschouwing, dat de tegenwoordige toestand eigenlijk de normale is en in alle eeuwigheid bestendigd zal worden. Zoo beschouwen de meeste menschen de politieke aardrijkskunde, die zij op de schoolbanken geleerd hebben als de norm en alle vroegere en latere grensverhoudingen tusschen de verschillende landen vatten zij als min of meer ongepaste afwijkingen daarvan op.

Het was oorspronkelijk mijn bedoeling ook enkele korte opmerkingen te

---

M. Eeuwen zeer groot was, niets overgebleven en daarmee was de kans op een (ontwikkeling in burgerlijk-kapitalistische richting, zooals die ten deele in Frankrijk denk bv. aan het mercantilisme van Colbert, tegenover het monopolie-stelsel der Spaansche monarchie) en in sterkere mate in Nederland en Engeland plaats greep, voorgoed uitgesloten. Het Spaansche wereldrijk droeg dus de kiem van ondergang in zich voordat het zijn grootsten omvang bereikt had. Ook is het merkwaardig, dat Spanje een kleine eeuw, nadat de heilige Inquisitie met volle kracht aan het werk was getogen, dus aan het einde der 16e en aan het begin der 17e eeuw een intellectueele bloei zonder wedergade heeft gekend, waaraan wij de onsterfelijke picturale scheppingen van Murillo, Velasquez, Ribera, e.a. en de niet minder belangrijke litteraire meesterwerken van Cervantes, Calderon, Lopez de Vega en zoovele anderen te danken hebben, kunstwerken wier belangrijkheid voor en wier invloed op de wereldcultuur niet overschat kunnen worden.

maken over de opvattingen der reeds bovengenoemde sociaal-anthropologen, Gobineau, Lapouge, Ammon, Woltmann e. a. [1]) en over die van enkele oudere evolutionnisten, zooals Haeckel, Weissmann, Galton e. a. Ik geloof echter, dat dit overbodig is, aangezien hun meening over sociale aangelegenheden ten opzichte van die van Darwin-Wallace als een achteruitgang te kenmerken is, al zijn het niet zulke aartsreactionnairen als wijlen Virchow [2]) en wij reeds 't algemeen aangetoond hebben, dat hun meening sociologisch onhoudbaar is, terwijl de wijziging in opvatting over het erfelijksvraagstuk in de laatste vijftien jaren daaraan ook voor een groot deel de biologische fundeering ontnomen heeft. Het zou dus niet veel meer zijn, dan het intrappen eener openstaande deur.

Om echter niet eenzijdig te schijnen door mij alleen vroolijk te maken over de kinderlijke buitensporigheden eener jeugdige wetenschap [3]) wil ik een enkel voorbeeld aanhalen, waaruit blijkt dat er ook in het tijdvak vóór 1900 denkers, zelfs in het natuurwetenschappelijke kamp zijn geweest, van breedere inzichten en wel zou ik daartoe den mathematicus Pearson willen uitkiezen, die zich in allerlei kleinere en grootere geschriften (zie o.a. Socialism and Darwinism Fortnightly Review 1898 en zijn zeer merkwaardige Grammar of Science 1900) met de verhouding tusschen evolutie- en maatschappijleer beziggehouden heeft. In laatstgenoemd werk schrijft hij o.a (p. 365):

„De neiging en het belang van elk individu om zijn eigen vermogens tot den hoogsten graad te ontwikkelen is een zeer belangrijke Evolutiefactor, laten wij dien *Individualisme* noemen. Maar het belang van elke afzonderlijke organisatievorm om de in haar sluimerende krachten zooveel mogelijk te ontwikkelen, noodzakelijk door de hevige worstelingen tusschen verschillende maatschappij-vormen onderling, is een factor van minstens genomen gelijke waarde voor de Evolutie en dat wordt meestal vergeten, wanneer Darwin's theorieën op de menschelijke geschiedenis worden toegepast. Elke afzonderlijke gemeenschap heeft

[1]) Zie voor kritiek op deze heeren behalve het reeds aangehaalde werk van v. Embden, mijn artikel: De ideologische grondslagen van het Duitsche imperialisme, Nieuwe Gids 30. Jaargang 1915.

[2]) Deze beroemde anatoom heeft zich niet ontzien op de 50. Versammlung Deutscher Naturforscher und Aerzte (1877) in een debat met Haeckel over de Evolutie-theorie, als argument te gebruiken, dat een populariseering van diens meening tot toestanden zou voeren als die tijdens de Parijsche commune, het schrikbeeld der toenmalige machthebbers. Over de wetenschappelijke waarde van een dergelijke argumentatie behoef ik geen woord te verliezen.

[3]) Reeds uit Lapouge's en Ammon's werken alleen zou men een rijke bloemlezing kunnen samenbinden van wetenschappelijke en menschelijke dwaasheden, waarbij eerstgenoemde nog het voordeel biedt geest en zin voor humor te bezitten. Zoo betitelt hij de leden van het verachte Alpine ras als „le marchand de marrons du coin" of „le parfait citoyen, qui est toujours de l'avis du gouvernement."

er het grootste belang bij, dat elk harer leden zoo goed mogelijk opgevoed en afgericht en hun krachten zoo voordeelig mogelijk georganiseerd en aangewend worden, aangezien dit de noodzakelijke voorwaarde is om niet te gronde te gaan in den strijd om 't bestaan tusschen de gemeenschappen onderling. Deze neiging tot sociale organisatie, welke bij vooruitstrevende gemeenschappen altijd in hooge mate aanwezig is, kunnen wij *socialisme* noemen in den breedsten en besten zin. Ten slotte is er nog een derde factor, nl. het voordeel voor de geheele menschheid om zich gezamenlijk te organiseeren in den strijd tegen organische en anorganische vijanden. De onderlinge afhankelijkheid der verschillende landen en volken wordt met den dag duidelijker. De mislukking van den oogst in een bepaald deel der wereld kan bij de tegenvoeters een hongersnood doen ontstaan, terwijl het uitvinden van een bestrijdingsmiddel tegen een schadelijke bacterie door een geleerde behoorende tot een bepaald volk, een overwinning voor de geheele menschheid is. Het beheerschen der physieke en biologische momenten door den mensch in elk afzonderlijk deel der aarde is een feit van gewicht voor allen. Deze solidariteit in het overwinnen van den tegenstand der omgeving is een moment van niet geringere waarde voor de Evolutie van het menschdom als het Individualisme en het Socialisme. Wij zouden het *Humanisme* kunnen noemen." [1])

Dat Pearson zeer duidelijk de historische omstandigheden begrepen heeft, welke zijn land- en tijdgenooten tot hun overdreven waardeschatting van het individualisme heeft gebracht, blijkt wel uit de volgende zinnen: ,,De éénzijdige nadruk door onze moralisten en schrijvers gelegd op de beteekenis van het individualisme in een tijd, toen een progressieve revolutie onzer industrieele organisatie ons bevrijd had van de concurrentie van het economisch ten achter gebleven Europeesche vasteland, heeft tot op zekere hoogte de voortdurende sociale africhting der individuën, waardoor een strijdbare en steeds bedreigde maatschappij de aanwezige sociale instinkten versterkt en leidt, doen verslappen. — — — — Het groote succes van het individueele streven op 't gebied van kennis en uitvinding, heeft onze voornaamste biologen er toe gebracht in het Individualisme den eenigen drijvenden factor voor de Evolutie te zien, en ze hebben derhalve een maatschappelijke politiek voorgesteld, welke ons zou plaatsen in de positie van een veeboer, die al zijn energie en aandacht besteedt om enkele exemplaren zeer zwaar vee te fokken, in de hoop daarmee op een landbouwtentoonstelling een eerste prijs te behalen, terwijl hij vergeet, dat het zijn

[1]) Ik behoef er natuurlijk de aandacht niet op te vestigen, dat Pearson's begrip Humanisme met het gewone begrip socialisme samenvalt, terwijl zijn begrip Socialisme door ons nationalisme of sociaal-patriottisme zou worden genoemd.

eigenlijke taak en veel voordeeliger zou zijn geweest zijn geheele veestapel te verbeteren."

3o. Ten slotte nog eenige opmerkingen over *sexueele teeltkeuze* bij bij den mensch. Darwin's geschrift over de afstamming van den mensch bestaat voor een onevenredig groot deel uit een opsomming en rangschikking van de uit de litteratuur bekende gevallen van secundaire, sexueele verschillen resp. van sexueele selectie in de dierenwereld. Hoewel hij zelf aan deze vorm van natuurkeuze bij de evolutie van den mensch een belangrijke rol toebedeelt, zijn de feiten en argumenten, welke hij daarvoor aanvoert, vrij pover te noemen. Het mag bekend verondersteld worden, dat bij de polygame kuddedieren onder de zoogdieren de direkte strijd van de mannetjes om de wijfjes zeer algemeen voorkomt, zoodat dan ook de strijdlust in den bronstijd een van de gewone secundair-sexueele, psychische kenmerken der mannelijke zoogdieren is en zelfs bij dieren voorkomt, welke overigens vreesachtig zijn, zooals de haas. Een overblijfsel meent Darwin terug te vinden bij sommige Indiaansche stammen, waar door de mededingende minnaars om de vrouw in kwestie geworsteld wordt, en hij voert de grootere lichaamskracht van den man grootendeels op deze vorm van sexueele selectie terug. Verder worden bij primitieve volken aan den man als jager, visscher of beschermer physiek en psychisch hoogere eischen gesteld, terwijl daarentegen bij het vrouwelijk geslacht het ouderlijk instinkt en daarmede samengaande medegevoel en zachtaardigheid in sterkere mate zouden worden ontwikkeld. Ten dezen opzichte onvoldoende aangepaste individuen zouden dan òf van de voortplanting uitgesloten blijven en dus geen nakomelingschap verwekken òf de verzorging van hun progenituur zou onvoldoende blijken en deze zou daardoor te gronde gaan. Op deze wijze zou men zich de differentiatie der beide geslachten kunnen voorstellen. Ik wil hier op dit oogenblik niet verder ingaan op deze hypothetische verklaring van dit ingewikkelde probleem. Zelfs indien men haar aanvaardt voor het ontstaan van de sexueele verschillen bij den oermensch, dan is er toch geen enkele aanwijzing, dat de sexueele teeltkeuze bij de ontwikkeling van den primitieven mensch tot den modernen cultuurmensch een rol van gewicht gespeeld heeft. In de eerste plaats zijn de verschillen tusschen de beide geslachten bij beschaafde volken over 't geheel niet grooter dan bij laagstaande menschenrassen; in de tweede plaats zouden allerlei gebruiken en gewoonten, welke bij de meeste volken de wettige verhouding der geslachten regelen, een mogelijke werking der geslachtelijke keuze geheel opheffen. Als zoodanig vermeld ik bij halfbeschaafde volken de gewoonte van het rooven der

vrouwen uit vreemde stammen, het instituut der kinderverlovingen, het opsluiten der vrouwelijke kinderen, zoodra zij de puberteitsleeftijd naderen en tal van andere gebruiken, die de vrije keuze van één of van beide zijden belemmeren of volkomen te niet doen. Bij de beschaafde volken blijft bij verreweg de meeste huwelijken de keuze binnen een bepaalde stand en godsdienst beperkt en wordt bij het aangaan dikwijls meer op materieele en sociale factoren, dan op psychische en physieke voortreffelijkheden acht geslagen, terwijl de vrije keuze van de zijde der vrouw op vele wijzen belemmerd wordt. *Galton,* een der eerste onderzoekers die de Evolutie-theorie op de familie-geschiedenis heeft toegepast, komt dan ook tot het resultaat (Natural Inheritance 1889), dat volgens zijn gegevens in de Engelsche maatschappij der laatste eeuwen de geslachtelijke keuze geen rol van belang gespeeld heeft, maar dat de samenkoppeling van twee individuen door het huwelijk vrij nauwkeurig plaats vindt op de wijze, die volgens de waarschijnlijkheidsrekening te verwachten is, dus op toeval berust. De enkele voorbeelden, die Darwin geeft om zijn meening te staven, kunnen dan ook geenszins overtuigend genoemd worden. Zoo schrijft hij l. c. p. 350: „Vele personen zijn van meening en m.i. terecht, dat de leden van onze aristocratie, als men onder dit woord alle rijke families verstaat, bij welke het recht van eerstgeboorte lang heeft geheerscht, omdat zij gedurende vele geslachten de schoonste vrouwen van alle klassen tot hun echtgenooten hebben gekozen, volgens den Europeeschen aesthetischen maatstaf schooner zijn geworden dan de middelklassen; en toch zijn de middelklassen geplaatst onder levensvoorwaarden even gunstig voor de volkomen ontwikkeling van het lichaam."

Nog vermakelijker wegens de groote mate van naïveteit is het volgende voorbeeld (l. c. p. 351): „De priesteressen, die in tempel van Venus Erycina te San Giuliano (Eryx) in Sicilie den dienst verrichtten, werden uit de schoonste vrouwen van geheel Griekenland uitgezocht, zij waren geen Vestaalsche maagden en Quatrefages, aan wien deze mededeeling ontleend is, zegt, dat de vrouwen van San Giuliano nog tegenwoordig beroemd zijn als de schoonste van het eiland en door kunstenaars als modellen gezocht worden."

De kinderachtigheid en onwetenschappelijkheid van een dergelijke bewijsvoering is in 't oog vallend, desniettemin schrijft de bekende psycholoog Heymans (De toekomstige eeuw der psychologie, rectorale rede, Groningen 1909): „De voornaamste van deze natuurlijke krachten (tot verheffing van het lichamelijk en zedelijk peil) werd reeds door Darwin als *geslachtelijke* keuze aan de natuurkeuze terzijde gesteld; hare algemeene beteekenis werd misschien overschat, maar hare werk-

zaamheid binnen het gebied der menschelijke samenleving kunnen wij dagelijks constateeren. Inderdaad zou ik geneigd zijn, het grootste gedeelte van den vooruitgang, die tot op heden niet slechts in mercantiele en militaire, maar ook in zuiver humanitaire deugden door de menschheid bereikt is, aan dezen factor toe te schrijven. Want het is nu eenmaal zoo, dat allen, ook de boozen (wie zijn dat?) door het goede worden aangetrokken; ceteris paribus zal zich dus de huwelijkskeus eerder richten op zedelijk hoogerstaanden dan op zedelijk lagerstaanden; ceteris paribus zullen dus de eersten grooter kans hebben dan de laatsten om deel te nemen aan de voortplanting van het geslacht; en daar de grootere kans zich op den duur ook vaker verwezenlijkt, is hiermede een kracht gegeven, die behoudens tegenwerkende oorzaken het zedelijk peil der menschheid moet verhoogen." Hij meent dan wijders, dat bij de verdere ontwikkeling der experimenteele psychologie, de massa der menschen in de toekomst met vrij groote zekerheid zal kunnen weten, wat de gevolgen van een mogelijk huwelijk voor de nakomelingschap zal zijn en besluit zijn redeneering met de volgende vraag: „Zullen niet denkbeelden, als die van standsgelijkheid, goede familie, zuiverheid van bloed en dergelijken, die steeds met of zonder klaar bewustzijn een belangrijken invloed op de huwelijkskeus hebben uitgeoefend, een onvergelijkelijk dieperen achtergrond verkrijgen, wanneer zij, inplaats van op bloot conventioneele onderscheidingen, op eigenschappen worden betrokken, die men kent als beslissend voor het intellectueele en moreele gehalte van het volgende geslacht en van de volgende geslachten?"

Wij zullen op dit punt nog nader moeten terugkomen, wanneer wij de typische, moderne vorm van wetenschappelijke kwakzalverij, bekend onder den naam van Eugenetiek en hare sociale toepassingen behandelen, hier mogen alleen nog de volgende opmerkingen een plaats vinden. Er is nooit een schijn van bewijs geleverd voor de stelling, dat sexueele attractie, die toch het belangrijkste moment der sexueele selectie vormt, op moreele waardeering berust. Hoogstens kan men zeggen, dat de neiging bestaat het sexueel aantrekkelijke individu moreel mooier te zien, dan het werkelijk is. Verder hebben wij reeds boven aangetoond dat in 't algemeen de lichtzinnige en weinig beheerschte naturen zich sneller voortplanten dan degenen met sterk verantwoordelijkheidsgevoel en een groote mate van zelfbeheersching zonder dat dit op het moreele peil van het menschdom grooten invloed schijnt uit te oefenen. En ten slotte leidt de voorstelling van Heymans tot een algeheele uitschakeling van de instinctieve, sexueele selectie ten voordeele van een op rationeele overwegingen berustende huwelijkskeuze en komen wij dus toch tot een volkomen kunstmatige selectie, waarbij in tegenstelling

met Plato's voorstel de keuze niet door den Staat, maar door het individu geschiedt. Wat mij zelve betreft, neig ik wel tot het geloof, dat sterk uitgesproken sexueele attractie een instinktief gevoel is, dat voor den bloei en de verdere ontwikkeling van het menschdom van groot belang kan zijn, doordat het aan de eene kant soms de meest gunstige en evenwichtige combinatie van eigenschappen zal vooroorzaken, aan de andere kant echter door het samenkoppelen van in gelijken zin éénzijdig aangelegde individuen kans geeft op het ontstaan van geniale persoonlijkheden en van lichamelijk of geestelijk minderwaardigen, welke laatsten vanzelf geëlimineerd worden. Het komt er dus meer op aan de hindernissen uit den weg te ruimen, welke allerlei gebruiken en opvattingen aan de vrije uitoefening van dit soortelijke instinkt in den weg leggen, dan wel door een kunstmatig ingrijpen, 't zij collectief of individueel, de natuurlijke werking daarvan nog meer te belemmeren, dan tot nu toe reeds het geval was. Ik wil hierbij buiten beschouwing laten in hoeverre aan dit streven maatschappelijke nadeelen verbonden zijn, welke misschien van grooter gewicht zijn dan de belemmering der sexueele teeltkeuze zelve.

Een Samenspraak in den Hemel

DOOR CHARLES ERSKINE SCOTT WOOD. [1]

Aan de buitenste aardsche hemelpoort. Tegenover de poort, zoover als het oog reikt, een oneindige zeé van zielen, schreeuwend om binnen te mogen komen. In de poort staat de heilige Petrus, omringd door Engelen, opgewonden gesticuleerende.

Sint-Petrus. Daar helpt geen praten tegen! Niemand komt binnen! Niet één! God heeft zijn nieuw besluit uitgevaardigd: „*de dommen zullen het koninkrijk der hemelen niet meer binnentreden.*"

Gabriël. Is het uw bedoeling al die millioenen en millioenen zielen dom te verklaren? Engelschen, Duitschers, Franschen, Russen, Italianen, Bulgaren, Serviërs, Oostenrijkers, Hongaren — allen?

St. Petrus. Ja, allen! Dom in het leven, nog dommer in den dood!

Luther. God-in-den-Hemel! Maar niet de Duitschers! Zij stierven voor Keizer en Vaderland!

---

[1]) Overgenomen uit de Juni-aflevering van „Masses", het mooi geïllustreerde, revolutionair-socialistische, literair Amerikaansch maandschrift. (OPMERKER.)

St. Petrus. Scheer jij je weg, jij, kwezelachtige, bijgeloovige dweeper! Jij, zelf oproerling tegen kerkelijke tyrannie en toch de hel preekende voor opstandelingen tegen koning en adel! Jij, die iedere hand zegende, welke de arme opstandige boeren doodstak of vergiftigde, die uitgehongerd in verzet kwamen tegen hunne heeren! De Hemel is nu alléén maar voor opstandelingen! Weg, uit mijn gezicht! Als je niet reeds hier was, kwam-je er nooit meer in! (*Luther sluipt weg.*) Van-nu-af-aan komt geen ziel meer in den Hemel, die de armen heeft onderdrukt of hun erfenis heeft gestolen! En ook niemand, die zich dom en slaafs heeft onderworpen.

Voltaire. Parbleu! Wat zal de Hel bevolkt worden!

Sint-Petrus. De Hel is afgeschaft.

Voltaire. Jawel, technisch. Misschien zou ik moeten zeggen: Wat zal de hemel ruim worden!

Sint-Petrus. Ja, het bewaren van de sleutels van de Aardsche Poort zal een sinecure worden.

Voltaire. Gij zult een model-concierge zijn — steeds slapende! Maar, waar zullen al die zielen blijven? De arme duivels moeten toch ergens heen!

Sint-Petrus. Terug naar de aarde. Zij zullen weer geboren worden.

Voltaire. Arme duivels!

Gabriël. In de Russische afdeeling is hevige ruzie. Zij zeggen, dat hun de Hemel beloofd is, als zij op het slagveld stierven.

Sint-Petrus. Door de hel in den Hemel, hè? Wie beloofde hun dat?

Gabriël. De Tzaar, de aartsbisschop, de adel, de priesters.

Sint-Petrus (*in de rede vallend*): Allen, die op hun ruggen reden, hé?

Welnu, zeg hun, dat zij voor die stomheid alléén al naar de hel moeten .... ik wil zeggen naar de Aarde terug.

(Gabriël gaat naar de borstwering en bazuint Petrus' boodschap uit.)

Voltaire. Hemel, wat een vreeselijk gehuil van die Russen Het lijken hun eigen wolven wel. Het spijt me voor mijn dierbare ouwe vrienden, de priesters en de aristocraten, de Kerk en de Meesters, als

al die zielen terug moeten in stevige lichamen, met hoofden er op. Het spijt me zoo. Och, och, ik ben benieuwd wanneer dat gebeuren zal. (*Sluw grijnslachend.*)

Loyola. De Italianen zeggen hetzelfde. Er is hun beloofd....

Sint-Petrus *(in de rede vallend)*: Sst! Hebt gij niet gehoord wat ik zei?

Savanarola. Ik zal pleiten voor den Troon van de Eeuwige Genade.

Sint-Petrus. Onnoodig! Het is nu de Troon van de Onbarmhartige Genade. Bovendien, Bruno is het nieuwe hoofd van de Italiaansche afdeeling. Waar is Bruno?

Bruno. Hier ben ik!

Sint-Petrus. Gij zijt het hoofd van de Italiaansche Engelen. De Hemel moet voortaan een plaats voor denkers zijn.

Voltaire. Zelfs echte stand zal zeker vallen.

Bruno. Ja, maar als wij denken, wat zal er dan van den den Hemel zelf worden?

Sint-Petrus. Ik kan het niet helpen! Het zijn mijn orders!

Bruno. O ja, ik begrijp 't. Denken kan den Hemel ruimer maken.

Voltaire. Hij zal zeker groot genoeg zijn! Men maakt een wat verder uitstapje voor een praatje met zijn buurman. Als een nacht-mot op een ster, tastende met zijn voelhoorns in de oneindige ruimte.

Sint-Petrus. Gabriël, wat is dat voor gehuil? Het is ondragelijk.

Gabriël. Dat zijn de Engelsche zielen. Zij zeggen, als zij niet binnen gelaten worden, dat zij de wallen zullen gaan bestormen. Dat zij zijn gestorven, vechtende voor „Old-England", en dat menigeen den laatsten adem uitblies onder het zingen van „God save the King".

Sint-Petrus. Dat is juist iets voor die domme Engelschen! Zij meenen, dat zij met geweld alles kunnen breken.

Shakespeare. „En de heele bres gevuld met Britsche dooden...."

Ben Jonson. Wat bazel je?

Jack Cade. Ik was er dichter bij dan een van jelui. Vechten voor het „oude Engeland". Je bedoeld: Voor de „ouwe hoer van Threadneedle Street". Daar verrekken ze iederen dag voor.

Shakespeare. „Sla 't zomerstof ter neer met stortvloeden, uit verslagen Britten voortgevloten ...."

Ben Jonson. Maar o, hoe klaaglijk is het, Will! O Will, hoe gruwzaam!

Jàck Cade. En dat alles voor de heerschers. „God save the King" — ik wil zeggen God verdoeme den koning en de heerschers.

Anthony Comstock. Sint-Petrus, Jack Cade vloekt! Hij zegt „God-verdomme".

Sint-Petrus. Het was een gebed, een smeekbede. Jouw vijgeblad is gescheurd.

Anthony Comstock. Excuseer me.

Sint-Petrus. Waarom leg-je dat walgelijke kleedingstuk niet af? Het is zoo buitengewoon opzichtig.

Voltaire. Ontneem hem zijn eenig pleizier niet. Hij is het eenige onkuische in den hemel.

Anthony Comstock. Atheïst!

Voltaire. Dank u voor het compliment. Ga een distel zoeken. (*Anthony verdwijnt met de handen op zijn vijgeblad.*) Waarom liet u hem hier?

Sint-Petrus. Een poging om hem te louteren. Hij is maar op-zicht.

Voltaire. Wat doet hij?

Sint-Petrus. Vijgeboomen kweeken in het bevloeide, half-dorre, onvruchtbare district.

Voltaire. Schaamt hij zich niet voor de naakte rotsen?

Sint-Petrus. Verzoeke een beetje stilte. Ik kan allen niet tegelijk hooren. Wat is er nu, Gabriël?

Gabriël. De Franschen. Zij zeggen, dat er een vergissing moet zijn. Kan een van hen allen niet binnen komen als gedelegeerde?

Sint-Petrus. O jawel, maar alleen als gedelegeerde, en het mag geen precedent zijn. Breng iemand binnen. (*Gabriël vertrekt*).

Voltaire. Maar u zult hem er nooit weer uit krijgen. (*Gabriël komt met een Fransche ziel binnen*).

Fransche Ziel. Dat is dus God. (*Hij knieli voor Sint-Petrus.*)

Sinr-Petrus. Kniel niet. Hier zijn allen gelijk. Ik ben God niet, maar Sint-Petrus.

Fransche Ziel. Aha, de grootste van alle heiligen.... Monseigneur, ik heb wel eens van u gehoord. Zoo aan het

gezicht te zien, dacht ik dat u God was. Gij zijt dus de groote Sint-Petrus!

Sint-Petrus. Ja. Wat wenscht u?

Fronsche Ziel. O ja. Ik vrees, dat er een misverstand ergens is, hier of op de aarde.

Sint-Petrus. Zeer waarschijnlijk, maar niet hier.

Fransche Ziel. Niet? Maar uit de oneindige goedheid en schoonheid van uw gelaat, weet ik, dat wij rechtvaardigheid van u mogen verwachten.

Voltaire (*ter zijde*): Prachtig.

Fransche Ziel. Daarbuiten zijn millioenen van ons, die stierven bij Yperen, aan de Marne, de Somme, de Aisne, bij Verdun en in duizenderlei obscure holen en gaten voor „la Belle France".

Sint-Petrus. Wees nauwkeuriger. Wat is la Belle France?

Fransche Ziel. Wel, la Belle France, dat is toch duidelijk. (*Haalt de schouders op.*)

(*Alexandre Dumas père komt op.*)

Dumas (*ter zijde tot Voltaire*): Hallo, Jean Marie!

Voltaire. Hallo, Alexander!

Sint-Petrus. U meent den bodem van Frankrijk? Zijn valleien, bergen, rivieren, zijn wijngaarden, olijfboschjes, velden, zijdefabrieken, geweermakerijen, steden, banken, spoorwegen, schepen, bosschen en mijnen?

Fransche Ziel. O, wat een kennis en een inzicht! Juist.

Sint-Petrus. En hoeveel daarvan was van u — van de millioenen die stierven?

Fransche Ziel. Hoeveel?

Sint-Petrus. Ja, hoeveel? — van u en van de millioenen, die stierven? Hoeveel van het Vaderland was het deel van de Duitsche millioenen, die omkwamen? Wat is eigenlijk jullie twist? Wat bereik je er mee, jullie millioenen, die sterven? Waar vecht jelui eigenlijk voor?

Voltaire (*tegen Dumas*): Heerlijk, prachtig! Alexander!

Dumas. Een knappe jood!

Fransche Ziel. Maar ik begrijp u niet. La Belle France is waar wij woonden.

Sint-Petrus. Ja? Waar hebt gij gewoond?

Fransche Ziel. In Parijs.

Voltaire. Gelukkig mensch.

Sint-Petrus. En hoeveel van Parijs was van u?

Fransche Ziel. De straten.

Dumas. Genoeg. — Ach, de straten van Parijs!

Sint-Petrus. De straten?

Fransche Ziel. Ja, ik was een onwettige vagebond, uitgespuwd door een krotwoning in de straten van Parijs, die ik als mijn erfenis kreeg; ik werd een straatjongen, een dief.

Sint-Petrus. Wat hebt ge gestolen? Spoorwegen, landerijen, banken, mijnen?

Pransche Ziel. Dat begrijp ik niet. Dat zijn dingen, die je niet kan stelen.

Sint-Petrus (*ter zijde*): Te stom voor den nieuwen Hemel.

Fransche Ziel. Ik pakte dames-beursjes weg, was zakkenroller.

Sint-Petrus. Ah zoo. U was dus een gewone dief.

Fransche Ziel. Ik lokte vreemdelingen, en zoo ging ik vooruit, totdat ik door mijn beroep met behulp van een handig meisje een eigen speelhuis had, mijn „Objets de vertu", mijn wijnkelders, mijn minnaressen.

Voltaire (*ter zijde*): Waarom je dan te laten dooden?

Fransche Ziel. Maar de abbés en nette lui, die mijn inrichting bezochten, beloofden mij en mijn collega's steeds de Hel.

Voltaire. Natuurlijk. De hel voor hem, de Hemel voor hen. Wij zijn altijd goed voor onszelf.

Fransche Ziel. Ik had onwettige kinderen bij verschillende moeders.

Dumas (*ter zijde*): Natuurlijk.

Voltaire. Gelukkige kerel.

Fransche Ziel. Toen op eens veranderde alles. Die zwijnen, het Duitsche ....

Sint-Petrus. Wie?

Fransche Ziel. De Hunnen. Het Duitsche volk ....

Sint-Petrus. Wie?

Fransche Ziel. De Duitsche ....

Sint-Petrus. Regeerdcrs?

Fransche Ziel. Ja — verklaarden den oorlog aan de Franschen.

Sint-Petrus. Aan wie?

Fransche Ziel. Aan de Fransche ....

Sint-Petrus. Heerschers?

Fransche Ziel. Dat weet ik niet. Zij zeiden, dat het tegen ons allen ging, en toen kregen wij de belofte, als

wij voor Frankrijk vochten, dat alle onechtigheid voorbij was. Dat beteekende voor mij veel. En we mochten zooveel meer krijgen als we wilden. Dat was zelfs onze patriotische plicht.

Dumas. Dat beteekende ook wat. (*Hij zingt*):
„Malbrouck s'va-t-en guerre
Mirotone! — Mirotone! — Mirotone!"

Fransche Ziel. Dat al onze zonden ons zouden worden vergeven en de smerigste sjap of speler van ons allen zelfs zou in den Hemel komen, vóór welke abbé ook.

Voltaire. Zeer waarschijnlijk.

Sint-Peter. Wie beloofde dat?

Fransche Ziel. Iedereen, Monsigneur. De Kerk, de Staat, de President, de pers, zelfs „Le Rire".

Voltaire. Dat was een grap. Mon dieu, zag hij den humor daarvan niet in?

Fransche Ziel. De geestelijkheid, katholiek of niet-katholiek. De dichters.

Sint-Petrus. Beloofden de dichters het ook?

Fransche Ziel. Ja, en nog meer. Eeuwige roem.

Voltaire. Welk een verbeeldingskracht!

Fransche Ziel. De vrouwen omhelsden ons en vroegen ons dapper te sterven.

Sint-Petrus. Waarvoor?

Dumas. Opdat anderen haar wederkeerig zouden omhelzen. Handige deerns!

Fransche Ziel. Voor la Patrie.

Sint-Petrus. En wat is dat?

Fransche Ziel. Ach, monseigneur!

Sint-Petrus. Ja, ik moet uw gedachte kennen. Ik moet precies weten, waarom u verlangde, dat de Duitschers u zouden dooden.

Fransche Ziel. Maar, monseigneur. Wij hadden geen verlangen, dat de Duitschers ons zouden dooden. Wij hoopten hen te kunnen dooden.

Sint-Petrus. Dit is hetzelfde. Om hen te dooden moesten sommigen van u gedood worden. Gij kunt hier niet inkomen, als gij zoo dom gestorven zijt, en alles wat gij tot dusverre hebt gezegd, is zeer dom.

Voltaire. Dat is zoo, inderdaad. Alexander, willen wij een spelletje „écarte" spelen?

Dumas. Goed, dadelijk. Maar een oogenblikje geduld. Ik heb een idee.

Sint-Petrus. U en uw kameraden zijn zeer dom gestorven. Jullie zijn bedrogen geworden.

Fransche Ziel. Is het alles leugen?

Sint-Petrus. Ja, alles leugen.

Fransche Ziel. La Patrie, l'honneur, de eeuwige roem. Hemel? Alles?

Sint-Petrus. Ja, arme ziel. Gij zijt een slachtoffer. Gij moet nu gaan. Maar er zal u een andere kans gegeven worden. Gij zult opnieuw geboren worden en naar Parijs terugkeeren.

Fransche Ziel. Terug naar Parijs?

Dumas, Excuseer mij, mijn goede Petrus. Beste ziel, ik ben uw landgenoot, Alexander Dumas père. Ik ben hier sinds korten tijd. Ik ben edelmoedig. Ik wil uw plaats innemen! Gij zult blijven.

Sint-Petrus. U wilt den Hemel verlaten en naar Parijs terug?

Dumas. Ja, ik wil mij opofferen.

Voltaire. Schelm!

Sint-Petrus (*tot de Fransche Ziel*): Gij kunt blijven. (*Tot Dumas*): Als gij weer sterft, pas-op, dat het niet aardsch-dom gebeurt!

Dumas. Vertrouw-me. Ik zal weten waarvoor ik sterf, en waarom ik sterf. Ach, waarde Petrus, als ge wist hoe dit scheiden mijn hart ineen doet krimpen! In onze betrekkelijk korte kennismaking ben ik zeer gehecht aan u geraakt, al hadden we kleine verschillen met elkaar. Vergeef-me mijn emotie!

Voltaire. Ik wil je plaats innemen, Alexander. Je zult dit offer niet brengen.

Dumas. Neen! Neen, beste vriend! Au revoir! Beste Petrus, au revoir! (*Dumas gaat haastig weg*).

Voltaire. Naar Parijs, helaas! Gelukkige kerel. Hemel, wat een lawaai!

Sint-Petrus. Gabriël, ga en zeg hun, dat het alles tevergeefsch is. Zij moeten van hier weg, en zij moeten trachten de volgende maal verstandiger te sterven.

(*Gabriël bazuint van de borstwering de proclamatie uit. Een krankzinnig geschreeuw en gekrijsch volgt.*)

Gabriël. Zij willen niet gaan. Zij zeggen: „Waarheen zullen

we gaan? Wij gaan liever naar de Hel, dan terug naar de Aarde, zoolang als de oorlog duurt."

Sint-Petrus. De Hel is afgeschaft.

Voltaire (*ter zijde*): Oude-stijl.

Sint-Petrus. Zij moeten gaan. Het is een besluit.

Gabriël. De Polen zeggen, dat hun niets beloofd is. Zij zijn geslacht eerst door de Russen, toen door de Duitschers en Oostenrijkers. Dan weer door de Russen. Hun land is geplunderd, hun oogsten zijn vernield, hun vee weggenomen en honderdduizenden kinderen zijn van honger gestorven. Er is niet één kind onder de zeven jaar in dat land. Het ras loopt groot gevaar uitgeroeid te worden. Engeland belet dat de Relief doorkomt. Duitschland laat geen ondersteuning toe.

Shakespeare. En dat zijn Christenen!

Gabriël. Zij zitten als tusschen twee molensteenen; hulpeloos tusschen twee legers.

Sint-Petrus. Laat hen binnenkomen. Maak plaats, laat alléén de Polen binnen. De anderen moeten positief nog eens sterven.

(*De groote poorten draaien open, en als bij het barsten van een reservoir stroomt de vloed vau Poolsche zielen in, waaronder ontelbare kinderen.*)

Kunnen de oorlogskosten betaald worden?

(DOCUMENTEN)

DOOR W. VAN RAVESTEIJN.

Deze vraag, die in dit tijdschrift reeds vaak te berde is gebracht, begint in toenemende mate de aandacht van financiers, economen, politici in de oorlogvoerende landen te trekken.

Geen wonder, waar zij niet minder is dan de vraag of het kapitalisme op de een of andere wijze zich van de gevolgen van dezen Wereldoorlog zal weten te herstellen — gelijk het zich van vroegere wereldoorlogen in minder ver gevorderde fasen van zijn ontwikkeling heeft weten te herstellen — dan wel of het zal ondergaan.

Nog kan niemand zeggen, hoe lang de oorlog thans nog zal duren. Maar reeds zijn de financieele problemen, waarvoor hij de regeerders stelt, zoo ontzaglijk als wel nooit te voren het geval is geweest.

Wij wilden ditmaal vooral geven een soort bloemlezing van beschouwingen, feiten, gegevens, waaruit de lezers van De Nieuwe Tijd althans kunnen zien, wat men in burgerlijke en sociaal-patriottische kringen over een probleem denkt, dat ook voor de arbeidersklasse van alles beheerschend belang is en steeds meer wordt.

Zij zullen er ongetwijfeld uit zien, in welk een impasse al deze burgerlijke (en pseudo-socialistische) beschouwingen leiden.

Wij beginnen met het uittreksel van het artikel, dat de bekwame hoofdredakteur van de groote nog steeds radicaal en min of meer pacifistisch georiënteerde Engelsche krant *Daily News*, dezer dagen over het vraagstuk heeft gepubliceerd, hoe Engeland zijn oorlogskosten kan betalen, zonder tot staatsbankroet over te gaan.

Men weet, dat Engeland het eenige der groote oorlogvoerende Rijken is, dat totnogtoe de kosten van den oorlog niet *uitsluitend* door leeningen op langen termijn heeft weten te dekken. De Daily News dan schreef:

„Laten wij eens aannemen, dat de oorlog door een of ander wonder vanavond plotseling ophield. Welken toestand zouden wij dan onder de oogen moeten zien? Wij hebben, naar globale schatting 5,000,000,000 Pd.st. uitgegeven aan den oorlog. Naar den huidigen maatstaf zou ieder volgend oorlogsjaar ons 3,000,000,000 Pd.st. kosten. Van de reeds uitgegeven 5,000,000,000 Pd.st. hebben wij 1,000,000,000 Pd.st. reeds betaald in den vorm van belastingen en 4,000,000,000 Pd.st. geleend.

Van deze 4,000,000,000 Pd.st. hebben wij aan onze bondgenooten en aan onze dominions 1,000,000,000 Pd.st. geleend. Wij mogen aannemen dat dit bedrag zal worden terugbetaald en het dus verder buiten beschouwing laten.

Om de jaarlijksche rente van 3,000,000,000 Pd st. te betalen, zullen wij jaarlijks 160,000,000 Pd.st. moeten opbrengen. Maar dit is niet alles. De schuld is aflosbaar of vernieuwbaar. Een gedeelte moet in 3 tot 4 jaar, het geheele bedrag in 30 jaar vernieuwd of afgelos worden. Hiervoor moeten wij een amortisatiefonds storten. Zoo wij dit slechts op 1 pCt. — wat wel het laagst mogelijke cijfer is — stellen, komt er 30,000,000 Pd.st. per jaar bij. Te zamen dus 190,000,000 p.st. of in een rond getal: 200 millioen pond.

Het totaal onzer normale uitgaven vóór den oorlog bedroeg 200,000,000 Pd.st. Thans moet dit cijfer veel hooger zijn, omdat alles zooveel duurder is geworden en er zooveel meer betaald moet worden voor onderwijs, wonen enz. Laat ons dit eens op 250,000,000 Pd.st. bepalen Als wij ons ook nog op nieuwe oorlogen moeten voorbereiden, wordt het veel hooger.

Bij dit bedrag moeten wij voegen: voor pensioenen enz. een minimum van 50,000,000 Pd.st., zoodat ons budget er als volgt gaat uitzien

Uitgaven op de gewone diensten	Pd.st.	250,000,000
Rente van schulden, enz.	„	200,000,000
Pensioenen enz.	„	50,000,000
Totaal . . .	Pd.st.	500,000,000

Het cijfer kan niet lager zijn. Het zal hoogstwaarschijnlijk veel hooger wezen; misschien wel 600,000,000 Pd.st. En voor ieder jaar oorlog zullen er 150,000,000 Pd.st. bijkomen.

Hoe moeten wij dat betalen? Er zijn drie wegen op. De eerste is: de geheele schuld te schrappen. Maar dit moet verworpen worden omdat er niet aan te denken valt. Het middel zou ons allen ruïneeren en het land dat het zou toepassen, zou een gediscrediteerde bankroetier worden, die geen kapitaal bezit en geen grondstoffen om opnieuw zijn zaak te beginnen.

Het tweede middel is: het bedrag in belastingen op te brengen. In het afgeloopen jaar hebben wij op die wijze 570,000,000 Pd.st. betaald. Maar hiervan vallen 140,000,000 Pd.st. onder het hoofd oorlogswinstbelasting. Deze bron houdt op te vloeien als de oorlog voorbij is.

Uit belasting kan hoogstens 350,000,000 Pd.st. gekregen worden en wij moeten 500,000,000 Pd.st. of bijna zeker 600,000,000 hebben. Dus zoo gaat het ook niet.

Nu komt het derde middel. Wij moeten het bezit opvorderen. Wij hebben geen medelijden gehad met menschenlevens. Wij mogen het nu ook niet hebben met rijkdommen. Wij moeten onze nationale schuld uitwischen door het overtollig bezit van de particulieren weg te nemen.

Wat is er in deze vreeselijke jaren gebeurd? Eenige millioenen van ons hebben geleefd in modder en drek, onder de schaduw van den dood, met een shilling per dag. En nog vele millioenen, mannen en vrouwen, hebben onophoudelijk gezwoegd aan de smidse en in de mijnen om den oorlogsoven witgloeiend te houden. En enkelen hebben schatten verdiend aan de wereldramp. Ik beschuldig niemand. De meesten van hen hebben gedaan wat wij in hunne plaats zouden gedaan hebben. De wind woei naar hen toe en de vruchten vielen in hunne tuinen.

Maar kan iemand zeggen dat het billijk is, dat de eene man uit zijn winkel wordt gehaald om te sterven voor zijn land, en zijn gezin in behoeftigen toestand achter te laten, terwijl een ander, die thuis is

gebleven, schatten verzamelde en in het ongestoord bezit worde gelaten van zijn geweldigen oogst?

Vóór den oorlog werd het nationale inkomen — d.w.z. de inkomens van alle burgers bijeengeteld — op 2,400,000,000 per jaar begroot. Thans is het zeker niet minder dan 3,600,000,000 Pd.st. per jaar — waarschijnlijk wel 4,000,000,000 Pd.st.

Wij moeten een heffing nemen van het kapitaal. Het particuliere vermogen der gezamenlijke burgers van den staat is gedurende den oorlog gestegen van 16,000 tot minstens 20,000 millioen pond sterling. Een heffing van 10 pCt. zou 2000 millioen Pd.st. opbrengen en de nationale schuld delgen tot een even groot bedrag en de te betalen rente op onze schuld met 120,000,000 Pd.st. per jaar verminderen. Zoodoende zou ons budget bijna normaal en onze nationale solvabiliteit gehandhaafd worden.

Deze heffing zou progressief moeten zijn; b.v. 5 pCt. op vermogens van 1000 tot 20.000 Pd.st.; 10 pCt. op die van 20,000 tot 50,000 Pd.st.; en vervolgens stijgend tot 30 pCt. over vermogens van 1,000,000 Pd.st. Bezit ge dus 1000 Pd.st. dan betaalt ge 50 Pd.st., bezit ge 50,000 Pd.st. dan betaalt ge 5000 Pd.st. en bezit ge een millioen p.st. dan betaalt ge 300,000 p.st.

Er is naar mijn overuiging geen ander geschikt middel en wij zullen er wel toe moeten overgaan. En er moet ook niet naar gestreefd worden om er aan te ontkomen. Het behoorde integendeel onmiddellijk te geschieden. Als de huidige regeering het niet wil doen, dan zal de toestand veel erger worden en het middel veel drastischer worden toegepast als het er later toch toe komt."

Tot zoover de Daily News-Hoofdredacteur.

Men ziet: het remedie is voor hem een progressieve heffing van alle vermogens, neerkomend op een gedeeltelijke confiscatie dier vermogens ten bate van den Staat — de kleinste alleen uitgezonderd.

Wij stellen hier maar onmiddellijk naast, wat een der jongste beschouwingen, die ons van „burgerlijke" zijde over de mogelijkheid van redding der financieele toekomst in Duitschland onder de oogen zijn gekomen.

In een voordracht te Berlijn leverde — volgens het bericht aan de *N. R. Ct* — een bekend econoom Dr. R. Kuczynski de volgende beschouwing:

„In het laatste vredesjaar bedroegen de belastingen voor rijk, bondsstaten en gemeenten totaal 5 millard mark. Eindigt de oorlog nog in de herfst, dan zullen de rijksschulden, incl. de kosten voor herstel van Oost-Pruisen enz., met rond 100 milliard gestegen zijn, wat voor rente en aflossing 6 millard per jaar vordert. Daarbij komt een afloopend

bedrag van 2 millard voor vergoedingen aan invaliden en nagelaten betrekkingen van gevallenen. Er zal dus 8 milliard meer dan voorheen, of 13 milliard in totaal, aan belasting te betalen zijn, d. w. z. rond een derde van het Duitsche volksinkomen. Bij de vraag, hoe dit bedrag op te brengen — in Duitschland overwegend een nopens verplaatsing van inkomstendeelen binnen de landsgrenzen — moet men natuurlijk de verdeeling der verschillende soorten van belastingen tusschen rijk en bondsstaten, zooals deze tot dusver was, zich wegdenken. Het rijk kan niet buiten belangrijke directe heffingen. Maar, gelijk K. betoogt, gaat het niet aan, alles wat noodig is uit jaarlijksche directe belastingen te putten.

Hij stelt voor een heffing in eens van alle kapitalen, om den enormen schuldenlast aanstonds belangrijk te verminderen. En wel tot een bedrag van in doorsnee 20 percent van het vermogen. Men zou deze heffing in eens kunnen betalen of in termijnen; dan echter met bijberekening van 6 pct. rente en een amortisatie van 6½ pct. per jaar, zoodat de heffing dan in uiterlijk 10 jaar zou zijn gekweten. Progressie zou niet, degressie wel toegepast worden, in dier voege, dat de normale heffing van 20 pct. bij vermogens van 52,000 mark zou beginnen, en het tarief voor elke 3000 mark vermogen naar beneden met 1 pCt. zou worden verlaagd.

Volgens de vermogensbelasting voor 1914 bedroegen in Pruisen alle aangeslagen vermogens van 6000 M. of meer in totaal 118.6 milliard, waarvan dan, naar K. becijfert, ruim 28 milliard zouden geheven worden; aannemend dat het rijksvermogen het 1.6-voud van het Pruisische is, geeft dit voor het geheele rijk, wanneer men een gelddepreciatie van 10 pCt. in rekening brengt, rond 45 milliard, waarmede de rijksschuld zon kunnen worden verminderd. Dit geeft een jaarlijksche besparing van 2.7 milliard. Men zou dan in deze 10 jaren van verdere amortisatie kunnen afzien, zoodat in plaats van 6 milliard dan jaarlijks slechts 2¾ milliard aan belastingen zouden zijn op te brengen. De heffing zou bovendien den koers van de staatsschuld belangrijk steunen, daar zij natuurlijk ook in obligatiën gekweten zou kunnen worden. Een vermogensbelasting ten behoeve van het rijk naast deze heffing acht K. onraadzaam.

Wel echter zou een belasting van vermogensvermeerdering in den geest der in 1913 ingevoerde heffing zijn, in zoover die vermeerdering niet van verzekering of van arbeid het gevolg is. Ook ware de successiebelasting uit te breiden, in dezen zin, dat het rijk een wettelijk erfdeel krijgt, indien een erflater niet ten minste drie kinderen of afstammelingen van drie kinderen nalaat. Het rijk zou dan b.v. krijgen de helft, indien geen ouders, echtgenoot of kinderen worden nagelaten;

een vierde, indien of ouders, of echtgenoot of een kind wordt nagelaten; een zesde, wanneer naast den echtgenoot nog ouders of een kind, of wanneer enkel twee kinderen achterblijven; een achtste, indien een echtgenoot met twee kinderen achterblijft. Zoons, in den ooriog gevallen, zouden als bij den dood des erflaters nog levend te beschouwen zijn. Dit staatserfrecht zou naast de bestaande seccessiebelasting te heffen zijn, en naar raming 650 millioen mark leveren, terwijl een verhooging der bestaande successiebelasting tot gemiddeld 10 pCt. een opbrengst van 700 millioen geven zal.

Voorts stelt K. een hervorming der inkomstenbelasting met sterker progressieve heffing voor. Ook wanneer men de vermindering van het inkomen als gevolg van de bovengenoemde heffingen in rekening brengt, becijfert K., aan de hand der statistiek van de Pruisische inkomstenbelasting op den grondslag van het door hem aangegeven progressief tarief (waarbij een aangeslagene met 30,000 mark inkomen, die 5 kinderen heeft 9135 mark zou te betalen hebben, in plaats van 3416 zooals in 1916) een opbrengst van 3 milliard, of met inbegrip van de heffing over het inkomen van rechtspersonen 3.65 milliard.

Naast de vermogensheffing voor ééns heeft het rijk nog 9¾ milliard mark aan belastingen voor rijk, staten en gemeenten noodig. Daarvan zou de belasting der vermogensvermeerdering 250, het staatserfrecht en de successiebelasting 1350, de inkomstenbelasting 3650 millioen leveren. Blijft nog 4½ millard. De invoerrechten, accijnzen en indirecte belastingen gaven tot dusver 2.8 milliard. Zij zullen dus met 1.7 milliard verhoogd moeten worden. Tijdens den oorlog is dit reeds tot een bedrag van 1.2 milliard geschied, waartegenover echter de invoerrechten thans veel minder leveren. Ook betaalt het rijk de steenkool- en spoorwegbelasting voor een niet onbelangrijk deel aan zich zelf. Echter is het probleem om die 2.8 op 4.4 milliard mark te verhoogen, (b.v. door invoering van monopolies) toch geenszins onoplosbaar. En, ook zonder staatsbankroet, acht K. een afdoende oplossing van het financieele vraagstuk mogelijk langs de lijnen door hem aangegeven. Maar, vooral ook met het oog op Engeland's voorbeeld, acht hij het dringend noodig, dat niet eerst na den vrede, maar thans reeds de belastinghervorming volgens een algemeen plan, de geheele jaarlijksche behoeften van een staat, zooals deze thans door den oorlog geworden zijn, omvattend, wordt ter hand genomen."

Ook hier is dus als remedie aangegeven een gedeeltelijke confiscatie van alle vermogens, tot een bedrag van ongeveer 45 milliard. Hiermee zou men er echter lang niet komen, en dus wordt ook nog voorgesteld een soort van staatserfrecht, een nog veel hoogere inkomstenbelasting, ongerekend een enorme verhooging der indirecte belastingen.

Men ziet uit deze twee voorbeelden onmiddellijk, dat het probleem, waarvoor alle regeeringen te eeniger tijd zullen komen te staan zich, gelijk ook vanzelf spreekt, niet overal eender voordoet, dat het in het eene land veel grooter moeilijkheden zal opleveren dan in het andere en dat b.v. de oplossing, kunnen wij nu reeds zeggen, in Duitschland veel moeilijker zal zijn dan in Engeland.

Wij willen nu eenige staaltjes geven van wat men ten onzent — waar het vraagstuk natuurlijk bij verre na niet den omvang heeft aangenomen van de oorlogvoerende landen en waar men er dus ook van burgerlijke zijde om zoo te zeggen onbevangener tegenover staat — op deze beschouwingen voor kritiek oefent.

Een inzender in het *Handelsblad* schreef, kort nadat het uittreksel uit de „Daily News" in dat blad was opgenomen, dat ook hij van meening was, dat voor alle oorlogvoerende landen de eenige weg was om weer eenigszins redelijke en gezonde financieele toestanden in 't leven te roepen, bestaan moest in confiscatie van een min of meer groot deel van de vermogens, maar dat hij twijfelde of het bij name aan Engeland mogelijk zou zijn zoo'n program door te voeren:

„Om onmiddellijk tot de kern van de kwestie te komen, ik ben van meening, dat de geweldige buitenlandsche schulden, die Engeland in den loop van den oorlog heeft gemaakt, een financieele transactie volgens het voorstel van de *Daily News* onmogelijk maken. En juist de buitenlandsche schulden zullen en moeten die zijn, op welker delging niet alleen Engeland, maar ook iedere andere oorlogvoerende staat allereerst bedacht moet zijn, daar zij voor het economische leven en voor de handelsbalans van ieder land de meest-drukkende zijn.

Ik wil de buitenlandsche schuldeischers van Engeland, als Japan, Indië, Canada, Noorwegen, enz., enz., volkomen buiten beschouwing laten en wij alleen bezighouden met den grootsten schuldeischer van Engeland: Amerika.

Volgens Amerikaansche en Engelsche krantenberichten heeft Engeland tot nu toe aan leeningen in Amerika ruim 5J0 millioen P.st. opgenomen. Daarbij zijn niet meegerekend de van Engelsche zijde in Amerika opgenomen particuliere kredieten, die zeker een zeer hoog bedrag vertegenwoordigen, maar die ook niet bij benadering zijn te taxeeren. Voorts zijn buiten rekening gelaten de garanties, die Engeland mogelijker wijze voor zijn bondgenooten tegenover Amerika heeft moeten overnemen, zooals bijvoorbeeld voor Frankrijk bij de eerste gemeenschappelijke Engelsch-Fransche leening. Aan den anderen kant gaat het niet aan, van de buitenlandsche verplichtingen van Engeland de voorschotten aan zijn bondgenooten af te trekken, daar het thans nog niet is te overzien, wat deze vorderingen nog waard zijn,

en nog veel minder, wanneer de terugbetaling is te verwachten. Is het nu denkbaar, dat Engeland alleen deze schuld aan Amerika uit de confiscatie van Engelsche vermogens betaalt, zelfs dan, wanneer de terugbetaling in termijnen over eenige jaren wordt verdeeld? En zelfs als er een Engelsch staatsman te vinden was, die den moed had tot zulk een operatie, is dan deze financieele transactie technisch uitvoerbaar?

Er staan natuurlijk verschillende wegen op om buitenlandsche schulden te betalen: In de eerste plaats (van goudexport kan met het oog op de grootte van de som natuurlijk geen sprake zijn) de waren-export. De Engelsche uitvoer was echter reeds vòòr den oorlog nog niet voldoende, om den invoer te dekken, zoodat de aanmerkelijke inkomsten van Engeland uit de scheepvaart en uit het bezit aan buitenlandsche effecten noodig waren om de handelsbalans actief te maken. Na den oorlog echter zal de verhouding tusschen den Engelschen in- en uitvoer nog ongunstiger zijn, omdat het bijna evenzeer als de centrale mogendheden ontbloot is van grondstoffen, zonder uit den natuurlijken bodemrijkdom zooveel nieuwe waarde te kunnen putten als deze (met hun landbouw en kaligroeven).

Een tweede weg om buitenlandsche schulden te delgen kan men betreden door het nationale bezit aan buitenlandsche geldswaardige papieren te verkoopen. Nu weet ieder, dat landen die vóór den oorlog in Engeland leeningen hadden opgenomen, (zooals Amerika, Japan, de Zuid-Amerikaansche staten en bijna alle Europeesche neutralen) deze tijdens den oorlog grootendeels hebben teruggekocht. Het grootste gedeelte van de overblijvende buitenlandsche papieren heeft de Engelsche regeering met dwang opgevorderd, om hierop in het buitenland leeningen op te nemen. Dus ook deze weg, om de Engelsche schulden in Amerika te delgen, is niet te betreden, integendeel, het wegblijven van de inkomsten uit het buitenlandsch bezit zal na den oorlog voor Engeland zeer merkbaar zijn.

Nu heeft Engeland steeds zeer groote ontvangsten uit het buitenland getrokken door zijn handelsvloot, en de vrachtprijzen zullen na den oorlog veel hooger zijn dan voor den oorlog. Daartegenover staat, dat Engeland na het sluiten van den vrede een groot gedeelte van zijn handelsvloot langen tijd noodig zal hebben, om zijn leger en het oorlogsmateriaal uit alle Europeesche en buiten-Europeesche landen terug te halen, en de rest van de vloot ter voorziening van het eigen land met grondstoffen en andere benoodigdheden.

Nu heeft de oorlog wel is waar allen volken geleerd, ook de meest krasse hulpmiddelen te baat te nemen. Engeland zou bijvoorbeeld hypotheek op het Engelsche grondbezit kunnen nemen. Maar of het

met het oog op zijn aanzien hiertoe kan overgaan, staat te bezien. Hoe mooi dus ook het program van den hoofdredacteur van de „Daily News" moge zijn, Engeland zal zich wel genoopt zien, er iets anders op te vinden, om zijn buitenlandsche schuldeischers te voldoen."

Men ziet direct dat deze schrijver een nieuw element in het debat brengt. Voor hem ligt de moeielijkheid speciaal voor Engeland — en dit zal ook wel volgens hem gelden voar andere Groote Rijken die niet, zooals Duitschland en diens bondgenoot de Donau-Monarchie, gedurende den oorlog van handel en verkeer met de rest der wereld waren buitengesloten, — niet in de eerste plaats in het land zelf, maar in zijn verhouding tot de rest der wereld.

De Redacteur van het Handelsblad zegt in een onderschrift, waarom zij het in deze zaak, wat de speciale moeielijkheid voor Engeland betreft, niet met den inzender eens is:

„Wij zijn het niet eens met den schrijver van bovenstaande beschouwingen, dat Engeland zijn buitenlandsche schuldeischers niet zou kunnen voldoen op de wijze, die door de „Daily News" is voorgesteld. Wat buitenlandsche fondsen betreft, hiervan bezit Engeland ook thans nog ontzaglijke bedragen. Men denke slechts aan Zuid-Afrikaansche mijnwaarden, Britsch-Indische spoorwegfondsen etc. Tijdens den oorlog konden deze niet in het buitenland worden verkocht of beleend, omdat men aldaar alleen prijs stelde op fondsen van neutrale staten. Na den oorlog zal dit argument vervallen. De inkomsten van Duitschland's fondsenbezit zullen voorts voor Groot-Brittannië na den krijg niet kleiner zijn dan voor den oorlog, doch eerder grooter. Alleen zal de betaling door andere debiteuren geschieden. In plaats van Amerikaanschespoorwegen etc. zullen de regeeringen der geallieerde landen, der kolonies etc. remises hebben te maken voor door Engeland verstrekte leeningen. Er zullen hierbij wellicht kwade posten voorkomen, maar er is geen reden om aan te nemen, dat niet in de meeste staten, die door Engeland zijn gesubsidieerd, de toestand ten slotte zal „reg kom."

De schrijver van bovenstaand artikel geeft zelf reeds een der middelen aan, waardoor men zich in Engeland van zijn schuld aan het buitenland zou kunnen kwijten, n.l. door de leden af te lossen uit het provenu der hypotheken op het Engelsche grondbezit. Zoo zullen er wel meer middelen zijn. Wij noemen slechts den verkoop der groote bedragen fondsen, welke in het buitenland zijn beleend, en welker provenu tot delging dier leeningen aangewend zou kunnen worden. Door quaesties van prestige zal men zich wel niet laten afhouden van toepassing van zulke middelen, indien men van oordeel

is, dat dit wenschelijk is te achten met het oog op een belangrijke vermindering der oorlogsschulden."

De „Handelsblad"-redacteur schijnt dus de zaak, althans wat Engeland betreft, niet al te pessimistisch in te zien. Hij acht de mogelijkheid, dat alles op z'n pootjes terecht kan komen, niet buitengesloten.

Maar in het Veertiendaagsche Overzicht van dit beursorgaan schrijft dezelfde? redacteur, de heer Keesing, den 30en September een beschouwing, die naar het ons voorkomt, toch wel zeer zwart de toekomst inziet.

Hij wijst er in de eerste plaats op, dat de beurzen in het tegenwoordige tijdvak van den Wereldoorlog niet meer, zooals nog zoo heel lang geleden het geval was, op vredesgeruchten reageeren door een daling, ja paniekachtige stemmingen op de fondsenmarkt, daar men zich in de beide eerste oorlogsjaren zoodanig aan de ontzaglijke oorlogswinsten had aangepast, dat men een terugkeer tot „normale" verhoudingen met schrik tegemoet zag.

In den laatsten tijd is echter in dit opzicht veel veranderd. Steeds grooter worden de belemmeringen, die uit het verder voortzetten van den nutteloozen kamp voortvloeien ten aanzien van handel en industrie. Het rollend materieel der spoorwegen, waaraan sinds het uitbreken van den oorlog veel te hooge eischen zijn gesteld, vermindert zichtbaar in capaciteit. De nog bruikbare wagens en locomotieven moeten bovendien grootendeels beschikbaar blijven ten dienste van het leger. De handelsvloot wordt meer en meer getroffen door de onbarmhartige aanvallen der Duitsche onderzeebooten, waartegen nog steeds geen afdoende middelen zijn gevonden. In- en uitvoerverboden belemmeren in toenemende mate het vrije verkeer. Onvoldoende kolenvoorziening, het opraken van voorraden etc., dwingen tot verminderde bedrijvtgheid, of zelfs tot algeheel stopzetten in allerlei takken van industrie, niet alleen in de oorlogvoerende, doch ook in de neutrale landen. In de takken van bedrijf, welke in hoofdzaak voor leger en vloot werken, grijpt de staat steeds dieper in, zoowel in den organisatievorm als in de winstberekeningen. Wel worden nog allerwege groote oorlogswinsten gemaakt, maar het wordt steeds duidelijker, dat bij een verdere voortzetting van den kamp deze profijten hoe langer hoe meer zullen slinken, mede doordien de oorlogswinstbelastingen hoe langer hoe hooger worden opgevoerd, in Engeland zelfs reeds tot een percentage van 80 pCt."

De „beurzen", m. a. w., de financieele kringen, zegt de Handelsbladredacteur, zijn thans zeer beslist vredelievend geworden. Zij wenschen zoo spoedig mogelijk einde van de worsteling.

En het zijn, gaat hij voort, niet slechts zuiver financieele en econo-

mische overwegingen, die dit sterke vredesverlangen veroorzaken. De vrees voor politieke verwikkelingen, naarmate de oorlog langer duurt, komt daarbij.

Speciaal in Oostenrijk heeft de hausse-beweging op de fondsenmarkt, uitgaande van deze verwachtingen, in den laatsten tijd zelfs fabelachtige verhoudingen aangenomen, waardoor het rendement van vele Oostenrijksche industrieele fondsen tot 2 pCt. is gedaald.

Hij wijst er dan op, dat evenwel in Duitschland de stemming aan de beurzen veel minder opgewonden was, en wel in verband met de onzekerheid, die er heerscht omtrent de ware meening der regeering inzake het vredes-vraagstuk. Hij noemt het onder deze omstandigheden zeer twijfelachtig of er inderdaad groote kans bestaat op een spoedig einde der vijandelijkheden, ook al ziet hij bij Duitschland's tegenstanders even sterke economische en financieele drijfveeren, die hen moesten nopen om tot een spoedig vergelijk te komen. Onder deze drijfveeren rekent hij het totale verval van Rusland's economische en militaire organisatie in de eerste plaats. (Wij zullen niet hoeven te verzekeren, dat wij deze beschouwingen voor rekening van den heer K. laten).

Maar, na een beschouwing, gewijd aan de eischen, die in Engeland, Frankrijk en Duitschland thans weer door de Regeeringen aan de geldmarkt worden gesteld om nieuwe oorlogsleeningen te plaatsen, komt hij op het probleem, dat ons thans bezighoudt, te spreken, hoe namelijk de Staten bij een eventueelen vrede hun financieele verplichtingen zullen kunnen voldoen.

Nu reeds, schrijft de heer K., is het zoover gekomen, dat in sommige oorlogvoerende landen 50 pCt. van het jaarlijksch nationaal inkomen permanent aan den fiscus zal moeten worden afgedragen tot bestrijding van rente, aflossingen enz. En hij gaat voort:

„Op het minst kapitaal-krachtige deel der bevolking zal hierdoor een onhoudbare druk worden gelegd. Wat de kringen van het grootkapitaal betreft, deze zullen het hooge bedrag, hetwelk zij aan belastingen hebben te betalen, *wel in hoofdzaak terugontvangen als rente op oorlogsschuld. De geheele bevolking dreigt op die wijze schatplichtig te zullen worden aan een betrekkelijk kleinen kring van gegoeden.* Meer dan ooit zal dit als een euvel worden gevoeld, nu in de oorlogvoerende landen de geheele valide mannelijke bevolking haar leven voor het vaderland heeft gewaagd, waarvoor zij ten slotte slechts zou worden beloond door een onhoudbaren economischen druk ten bate van een kleine minderheid van lieden, waarvan velen bovendien tijdens den krijg rustig thuis zijn gebleven."

Dit zijn, zooals men ziet, beschouwingen, die rechtstreeks voeren naar den revolutionnairen eisch van annuleering van alle staatsschul-

den — een eisch, dien het Handelsblad vooralsnog denkelijk niet onderschrijft.

De heer K. komt dan echter te spreken op de reeds in vele landen opgeworpen vraag, of het, nu het eenmaal zoo is gesteld, geen aanbeveling zou verdienen, in plats van een permanente zware heffin g op het inkomen, voor één keer een hooge belasting op het vermogen te leggen ter delging van de oorlogsschulden, een denkbeeld, waarvan hij als voorstanders noemt Georg Bernhard, redacteur van de „Kölnische Zeitung" en van het financiëel weekblad „Plutus", een ons reeds bekenden hoofdredacteur van de „Daily News" en ten slotte den Oosrijkschen econoom R. Goldscheid, die het denkbeeld heeft bepleit in een werkje: „Staatssozialismus oder Staatskapitalismus?"

De heer K. gaat dan voort:

„De hoofdredacteur van den Engelschen *Economist*, Hartley Withers, zelf een voorstander van zeer zware belastingheffing tijdens den oorlog, meent met deze plannen een loopje te kunnen nemen, door het voor te stellen, alsof de staat allerlei voorwerpen van waarde, die hij uit zulk een heffing zou ontvangen, zooals Delftsch aardewerk, incourante mijnwaarden, schilderijen etc., onder de houders der oorlogsleeningen zou moeten verdeelen, ter aflossing dezer fondsen. In werkelijkheid zou de oplossing door de meeste voorstanders eener nieuwe heffing ineens natuurlijk in geheel andere richting worden gezocht, n.l. in geleidelijken verkoop of beleening, door de houders of door den staat, waarvan het provenu tot delging der oorlogsleeningen zou worden aangewend.

Een geheel andere oplossing wordt echter voorgesteld in het bovenbedoelde werk van Goldscheid. Deze geeft n.l. in overweging, de heffing inderdaad in natura te doen geschieden, in dier voege, dat de staat aandeelen in naamlooze vennootschappen, medebezit van land enz. zou verkrijgen. De leeningen konden dan blijven bestaan, doch in den dienst van rente en aflossing zou voorzien kunnen worden uit de baten dezer nieuwe activa van den staat. Door zijn belangrijk bezit aan aandeelen in verschillende ondernemingen zou de staat tevens medezeggingschap verkrijgen in de leiding van monopolistische bedrijven, waardoor deze konden worden gedwongen, een politiek te volgen, in overeenstemming met het algemeen belang. Indien men de heffing ineens tot een zoodanig bedrag opvoerde, dat ook de inkomsten, die de staat thans uit invoerrechten etc. geniet, vervangen konden worden uit de baten door de nieuwe staatseigendommen, dan konden de lasten, die thans op het voortbrengingsproces rusten, bijna geheel worden opgeheven, en zouden de te loor gegane vermogens veel gemakkelijker weder uit het volksinkomen kunnen worden opgebouwd. Het opheffen der beschermende rechten zou tevens een van de voornaamste oorzaken van conflicten tusschen de volkeren doen verdwij-

nen. Als socialist acht Goldscheid zijn voorstel ook derhalve aantrekkelijk, wijl het naar zijn meening een geleidelijken overgang van de kapitalistische in de socialistische productiewijze zou bespoedigen. Voor andersdenkenden is dit natuurlijk het tegendeel van een aanbeveling. Indien men rekening houdt met den ernst van het belastingprobleem na den oorlog, dan lijdt het echter nauwelijks twijfel, dat omtrent dit onderwerp het laatste woord nog niet is gesproken."

De heer K. is daarmee, ziet men, als vanzelf gekomen op het probleem, waartoe zich ten slotte het andere, dat van de confiscatie van een deel der vermogens tot delging van de staatsschulden herleidt, namelijk of dit economisch mogelijk is. Het is de vraag, die de Redactie van de Engelsche Economist heeft gesteld in deze bewoordingen:

Hoe zullen de vermogenden betalen? Geld is er niet, derhalve zullen ze betalen in aandeelen en obligaties, in landerijen, huizen, fabrieken, schilderijen, antiquiteiten, juweelen en met al datgene waaruit het individueele vermogen bestaan kan. De regeering, die deze wilde verscheidenheid ontvangt, gaat de crediteuren der oorlogsleeningen betalen en deze krijgen nu van allerlei zaken op hun deel, bijvoorbeeld een antiek beeld, een mijn-aandeel, een landhuis, een bioscoop-theater e.d.

Het is duidelijk, dat de Redactie van dit ernstige financieele orgaan op deze wijze heeft getracht met het heele denkbeeld van de gedeeltelijke vermogens-confiscatie een loopje te nemen.

Maar, al is deze wijze van voorstellen ook wat mal, de kern ervan is natuurlijk niet minder waar: het is heel gemakkelijk — stel dat het politiek door te voeren is — te zeggen: het nationale vermogen moet b.v. voor een vijfde deel worden geconfiskeerd. Maar het is minder eenvoudig, hoe deze operatie moet geschieden, aangezien dit vermogen voor 't grootste deel natuurlijk bestaat in grondbezit, huizen, mijnen en dergelijke, die moeten worden „geliquideerd", wil men ze aan den Staat overdragen.

Een Engelsch tijdschrift: The Round Table (een zeer bekend neo-imperialistisch orgaan) schijnt, blijkens een mededeeling in „De Telegraaf" er dit op gevonden te hebben:

The Round Table lost het probleem eenigszins ernstiger op.

„De houders der oorlogsleeningen betalen door een achtste deel op hun stukken te laten afstempelen, terwijl niet-houders door vervreemding of beleening hunner goederen door koop, in het bezit komen van deze scrip-obligaties en op hun beurt wederom een achtste deel laten afstempelen bij wijze van belastingbetaling," waartegen de Telegraaf-redacteur in 't veld voert, dat zulk een massa-verkoop en massa-beleening het gansche Engelsche krediet-stelsel aan 't wankelen zou brengen.

Men ziet uit het bovenstaande echter wel reeds, dat de moeielijk-

heden pas goed blijken — uit een kapitalistisch-financiëel oogpunt — wanneer men de vraag, hoe en op welke wijze een gedeeltelijke confiscatie der vermogens na den oorlog mogelijk zou zijn, ten einde te ontkomen aan ondragelijke lasten op de groote massa en dientengevolge aan klimmende politieke ontevredenheid en revolutiegeest, nader onder de oogen ziet.

De heer K. van het *Handelsblad* schijnt in het denkbeeld van den Oostenrijkschen econoom-„socialist” — iedereen is heden ten dage zooals men weet „socialist” — wel behagen te scheppen. Aangezien het ons voorkomt, dat men, althans in de Middenrijken, en wanneer het nog niet te laat is, waarschijnlijk wel in de richting van het door dezen Goldscheid voorgestane stelsel van „Staatssocialisme” de oplossing zal trachten te zoeken om het Kapitatisme staande te houden zal het goed zijn, de ideeën van dezen man nog wat nader te beschouwen.

Wij willen dat doen aan de hand van een goede bespreking van het werkje, niet jang geleden verschenen in *Die Neue Zeit* van de hand van een Centrum-man en dan tevens nota nemen van de beschouwingen onlangs in *Arbeiterpolitik* over dit probleem gehouden.

(*Slot volgt*).

Shakespeare Bacon?

Denk u een man van niet overmatig zelfvertrouwen en zijner voorbarigheid zich wel bewust; herinner u R. J.'s eleganten, maar daarom niet minder forschen aanval — en ge begrijpt dat Sp. een oogenblik plat op zijn rug lag. Toen hij evenwel wat tot zichzelf was gekomen, bevond hij dat al zijn ribben nog heel waren en dat er geen enkele reden was om niet weer op te staan.

Wanneer men J.'s betoog van alle franje ontdoet, vindt men de hoofdzaken vrijwel in twee zinnen, waarvan de eerste luidt: „Het schijnt echter niet bij Sp. opgekomen, dat het verschil tusechen Shakespeare en Bacon (lees: Bredero) ook liggen kan aan wat er in beider landen aan levensfeer te „weerspiegelen” viel, aan het verschil tusschen de adellijke hofcultuur van Koningin Elisabeth's Engeland en het burgerlijk gedoe van burgerlijk Holland, waar toen het regentendom aan het opkomen was.”

Zeker, daarin kan wel niet h e t, maar toch e e n verschil tusschen beiden liggen. De vraag is enkel of dat verschil waar het mij om te doen was er voldoende door wordt verklaard. Want, nietwaar, het doel van mijn betoog was niet een parallel tusschen Bredero en Shakespeare te trekken, maar het Bacon-Shakespeare-vraagstuk eens van een anderen kant te bezien. Ik had daartoe ook, ik geef zelfs toe veel beter, een of meer andere auteurs kunnen vergelijken. Wie? Daarvoor moeten we eerst het tweede van R. J.'s zinnetjes bezien.

„Ten overvloede, — wat doet hij met Ben Jonson, met Greene, Marlowe, Beaumont en Fletcher en de paar dozijn andere dramaturgen, die waarlijk vaak niet zoo ver beneden Shakespeare staan en van

even twijfelachtige komaf en eruditie waren als de groote man zelf?" In de eerste plaats bevat deze zin een bepaalde, niet onbelangrijke onjuistheid. Beaumont behoorde tot den adel, althans tot de gentry, Fletcher was de zoon van een bisschop, Greene en Marlowe waren van nederige afkomst, maar hebben beide te Cambridge gestudeerd, Marlowe's geleerdheid wordt door zijn tijdgenooten bijzonder geroemd, Greene reisde op het vasteland. In een of ander opzicht zijn zij dus allen in beter conditie dan Shakespeare. Beaumont en Fletcher en Ben Jonson op zijn best zijn bovendien nog diens navolgers.

Maar verder, wat vertelt J. van hen? Dat zij vaak niet zoo ver beneden Shakespeare staan. Het hangt er maar vanaf, wat men onder „vaak" en „ver" verstaat. Als J. bedoelt, dat er bij Greene en Marlowe passages voorkomen, die in versificatie niet ver beneden Sh. staan, dan kan ik hem dat toegeven, maar meer vooral niet — zie straks. Doch bovendien, wat heeft het, zooals J. het stelt, met mijn betoog te maken? Heb ik soms beweerd, dat Shakespeare's werken mij eer van de hand van iemand als Bacon leken, omdat ze zoo voortreffelijk zijn? Omdat een tooneelspeler uit die dagen geen voortreffelijke stukken zou kunnen schrijven? Het is eenvoudig niet bij mij opgekomen! Ik heb het gehad over het uiterste gemak, waarmede Sh. den hoofschen toon vindt en niet over zijn intricaat vernuftspel. Hoe staat het nu ten aanzien van deze dingen met Greene en Marlowe?

Beider werk bevat veel bekoorlijks, maar het treft toch aanstonds door tal van eigenschpppen, die het mijlen ver van Sh. verwijderen. In de versificatie niet, maar in de dramatiek wel staat het beslist dichter bij Bredero. Het treft door naïveteit in den bouw, door gebrek aan karakterteekening, door ruwheid van gevoel, door kinderlijke liefde tot praal en vertooningen. Marlowe's „Faustus" is geheel naar de proza-legende gevolgd, verwerkt die niet, maar rijgt de tafereelen los aaneen. Zijn „Edward the second", die voor zijn beste werk geldt, is in een soort van telegramstijl of bioscoopstijl geschreven: de tooneelen volgen elkaar abrupt op en van dramatische ontwikkeling zijn slechts sporen. Greene's „Friar Bacon und friar Bungay" is wat beter gebouwd, doch zit ook vol met kinderlijke kunstemakerijen. Maar vooral: in al deze werken ontbreekt volkomen het hoofsche! De taal van vorsten en edelen is volkomen conventioneel wanneer zij plechtig moeten optreden en aan den anderen kant doorspekt een boerenmeisje in „Friar Bacon" haar taal met de meest uitgezochte mythologische beelden.

Greene en Marlowe brengen evenals Shakespeare „hunne Lordschaps met hun heele hebben en houen, stoffelijk en geestelijk, als dramatis personael op de planken" — maar och arme! hoe weinig is er van dat „hebben en houen" overgebleven! Shakespeare schildert een wereld waarin hij thuis is, Greene en Marlowe een wereld die hun vreemd is. Dat zij dichters van beteekenis zijn maakt deze tegenstelling te meer opvallend. Maar Shakespeare had beschermers aad het hof, verkeerde er dus wellicht! Toch zeker eerst nadat hij naam had gemaakt?

Ook tusschen de grappen van Greene en Marlowe en het dikwijls zeer verfijnde en gezochte vernuftspel van Shakespeare is groot verschil. Beide partijen doen wat de traditie verlangt, daardoor is er een grond van overeenkomst. Maar welk een verschil in cultuur in de uitwerking? Ik kan niet anders dan R. J. dankbaar zijn, dat hij er mijn aandacht op gevestigd heeft, hoeveel betere argumenten voor

mijn stelling ik aan Greene en Marlowe dan aan Bredero kon ontleenen.

Waar ik uitging van bepaalde hoedanigheden en niet van de grootheid in het algemeen van Shakespeare, kan ik Michelangelo en Leonardo laten rusten. Trouwens, indien vergelijkingen tusschen dichters van verschillende landen gevaarlijk zijn, wat dan te zeggen van die tusschen schilders en dichters?

Dat ik alle argumenten der Baconianen verwerp, moet J. niet uit mijn woorden lezen. Sommige lijken mij meer dan gezocht, andere hebben iets treffends, doch alleen gezette studie kan hun waarde toetsen. In het algemeen onthoud ik mij van een oordeel. En omdat ik mij van dat oordeel meen te moeten onthouden, daarom zei ik niet meer dan ik meende te kunnen verantwoorden: „iemand van de klasse van Francis Bacon."

Dit over de zaak zelf, doch nu nog iets over J.'s betoogtrant. Niet over zijn werken met „woorden verspillen", „enormiteit", „pseudo-Marxistisch" — alles zegekreten vóór den strijd, die de lezer wel op hun waarde zal schatten. Maar ik bedoel de elegantie waarmede hij mijn uitlatingen aanpast aan de behoefte van een sierlijke bestrijdtng. Laat mij even aanhalen: „Voor het geval de slotalinea van bedoeld artikel zulk een ex-cathedra uitgesproken meening van het partij-orakel mocht zijn, dient hetzelve even op de vingers getikt. Het is waar, een voldragen „meening" hebben we hier niet, het is nog slechts een „opgeworpen idee." Als dus J. zelf erkent dat er van een ex-cathedra uitgesproken meening van een orakel geen sprake is — waarom anders dan om stemming te maken eerst daarvan gerept? Ik vind dit geen gepaste wijze van bestrijden. Ernstiger echter dunkt mij wat voorafgaat, de motiveering waarop van een orakel met een katheder gesproken wordt. „Pg. Sp. verbeeldt zich incidenteel geroepen te zijn tot het uiten van meeningen, die, wat het zakelijke betreft, de meeningen zijn van vele partijgenooten, onder de weinigen, die de verschillende uitingen van het geestelijk leven volgen". Het is misschien heel geestig naar aanleiding van deze woorden van een partij-orakel te spreken — maar wie ze onbevangen beziet, zal zien, dat ze in werkelijkheid voorzichtig zijn en ik vermoed niet, maar ik *weet* dat ze waarheid behelzen. En als ik mij incedenteel geroepen voel tot het uiten van deze meeningen, dan is dat, pg. J., omdat de burgerlijke zwendel en het burgerlijke verval ook op dit gebied aan de kaak gesteld moeten worden en omdat het nu eenmaal niemand anders het doet. Zoo'n bijzondere behoefte mij gehaat te maken heb ik heusch niet. Pg. J., wanneer wij van meening verschild hebben (vaak is dat geloof ik niet geweest), dan was het, doordat gij critischer waart dan ik, doordat gij niet kondt dulden, wat ik nog passeeren liet. Is het nu welgedaan, over al die dingen, die u meer nog dan mij moeten ergeren, stelselmatig te zwijgen en mij, die uw, in de eerste plaats uw werk overneem, in den rug aan te vallen? Ik bedoel niet met betrekking tot het Shakespeare-stuk, ik begrijp best, dat gij 't daar niet mee eens zijn, maar tot mijn kantteekeningen. Want gij kunt toch niet in twijfel zijn, hoe zij die nog volzitten met burgerlijke kunst-vooroordeelen uw woorden zullen uitleggen!

SP.

Van Kol-critici.

Het *Weltwirtschaftliches Archiv* heeft een treffend cachet van actueele burgelijke wetenschappelijkheid. Met een imperialistischen ijver met een commerciëele veelzijdigheid en onderzoekingslust zijn deze Duitsche proffen gewapend. Een Bernhard Harms te Kiel, de leider van dit ekonomische maandblad, zorgt er in zijn driftige expansiezucht voor, dat het *Weltwirschaftlisches Archiv* tegelijk een wetenschappelijken indruk maakt en toch ook den groot-fabrikant voorlicht omtrent de winst die op wereldmarkt te grissen valt; hij is journalist, konsul, geleerde, ondernemer, minister van landbouw, handel en nijverheid.... alles tegelijk. Zijn orgaan is de fonkelend-modern ingerichte studeercel voor de jacht op winst, voor de echte „Profitgier".

Natuurlijk wijdt het *Archiv* ieder jaar scherper aandacht aan nieuwe landen en koloniën. In één der laatste nummers is E. A. Heber, de schrijver van het boek over „Japanische Industriearbeit", over het rapport-van Kol aan het woord, onder den titel „die Industrialisierung Niederl.-Indiens nach japanischem Vorbild". Heber is een van de schrijvers, waar van Kol zich gaarne op beroept en in de hoop tot meer vleiende konklusies omtrent van Kol's werk te komen, hebben wij zijn meening eens naast de in de *N. T.* verschenen kritiek van van Ravesteijn gelegd. Die hoop op meer vleierij werd echter al heel gauw beschaamd; langs burgerlijke, handels-economische banen komt nl. ook Heber tot een verwerping van van Kol's program. Van Kol heeft zich — zegt Heber — tot den economischen kant van het vraagstuk beperkt. Maar er is ook nog een quaestie, op welke wijze de Oost-Indische staatshelft van Holland een bewapeningsprogram verdragen kan. Dit is om te beginnen al heel juist. In een tijd als deze vormt het standpunt van een auteur in zake het militarisme de strikt noodige aanvulling van zijn maatschappelijk program. Voorts wijst Heber op de vele malen dat van Kol zijn (Heber's) bedoelingen verkeerd begrijpt of voorstelt. „Over de noodzakelijkheid op een gegeven tijdstip in Japan een grootindustrie op touw te zetten, heb ik absoluut niets gezegd." Evenmin kan men uit Heber's boek distilleeren, dat al die maatregelen, waaraan Japan zich te buiten ging, geld in de schatkist brachten. Het tegendeel was het geval. „Bankroet zou Nederl.-Indië wachten, wanneer de Hollandsche regeering, op raad van van Kol, zich met al de ondernemingen belasten zou, die de Japansche geëntameerd heeft. Van Kol had liever eens naar Britsch-Indië of naar de Filippijnen moeten kijken, „waar pas na invoer van vreemd kapitaal en van westersche energie en intelligentie" (hm!) „het economische leven zijn groote vlucht nam". Heber gelooft blijkbaar geen lor van de heele hooggeprezen inlandsche groot-industrie, waar v. K. zoo vol van is. De voornaamste moeilijkheid — vervolgt Heber dan in-burgerlijk professoraal — „is de verhooging van de prestatie der fabrieksarbeiders". De arme geleerde breke daar zijn hoofd niet te zeer mee. De fabrikant weet heusch wel raad, onverschillig of het Europeanen, Chineezen, Kaffers of Javanen zijn.

Heber behandelt dan kort maar op scherpzinnige wijze het Japansche bank- en muntprobleem (pag. 318—20 van het *W.W. Archiv* Juli '17) en verwijt van Kol, dat hij daarover in zijn rapport nagenoeg niets weet te vertellen. Maar een merkwaardige ironie van het noodlot bewaart Heber voor het slot. Daar is hij het, die nota bene tegenover

„de socialist van Kol” den klassenstrijd gaat verdedigen! Het verdwijnen der patriarchale toestanden van het oude Japan, de zich verbrekende kloof tusschen rijk en arm.... dat alles bejammert van Kol. Maar — zegt dan Heber woordelijk — „misschien zal juist deze laatste (d. i. hier *de klassenstrijd*) *„een gezondmaking der onhoudbare toestanden te weeg brengen*”. Wat moet de aangevallene daarop antwoorden?

Er is echter nog een andere van Kol-criticus opgestaan. Laat hij maar weer gaan zitten. Naar aanleiding van het rapport van Kol verscheen in Indië een boekje van 57 pag. *De industrieele ontwikkeling van Oost-Azië,* door S. Koperberg. Deze begint met ons 28 bladzijden van die 57 de ontwikkelingstheorie der maatschappij van Bücher voor te kauwen. Het voorgekauwde is uit den aard der zaak nooit erg smakelijk; maar als nu en dan de stijlblommetjes worden buiten gezet, raakt men zelfs dáármee verzoend. Zoo wordt b.v. op blz. 24 verkondigd, dat er een nieuwe periode *zal* geschapen worden: de wereldhuishouding. „De naweeën van deze geboorte komen in dezen wereldoorlog tot uiting.” De *naweeën* van iets dat nog geschapen moet worden. Nog bonter maakt hij het op blz. 39: „Het probleem wordt niet zuiver gesteld, maar verkeerd behandeld.” Dat doet waarachtig denken aan de zangeres, die wel heel leelijk was, *maar* ook slecht en valsch zong!”

Natuurlijk is het de bedoeling hier niet den *vorm* van S. K.'s boekje te bekijken maar den inhoud. Die inhoud is echter zoo lastig te vinden .... We lezen op de 28 laatste pagina's iets over de „grijze Senator” en nog ereis de „grijze Senator” en de hoop op vleiende konklusies, waarvan in de aanhef van deze opmerkingen sprake was, wordt dus wel royaal bevredigd. Gevlei te over! Doch terwijl Heber zich in zijn artikel kenmerkt door de klare, brutale openhartigheid, den modernen handlanger van het Kapitalisme eigen, is het bij Koperberg altemaal even wazig en halfslachtig. De heele Oost-Aziatische samenleving is bij hem (pag. 38) ten doode opgeschreven, wanneer de „Leistungsfähigkeit niet evenredig sterk kan worden aan die der Europeesch-Amerikaansche.” Ten doode opgeschreven. En die arme Sam Koperberg kan daar ook al niet van slapen; van dat gemis aan intense arbeidsprestatie van den Javaan, — bedoelen we. Manlief, ga toch naar bed. Je bent immers *rood?* Welnu, laat de „business” dan aan Heber over, die er ook zoo over in zit; en Heber loopt vroeg of laat wel eens tegen 'n Kerel uit de praktijk op, die hem vertrouwlijk vertelt, dat de arbeid maar *één* van de faktoren is waarvan hij 't hebben moet; dat bovendien de prestaties desnoods wel wat minder mogen zijn, want dat hij de koelie's flink lang laat werken en een kwartje per dag betaalt. Een *keurig* arbeidsloon voor Java. Of 60 cent per dag: een heel, héél net loon voor Japan. Maar — zegt de man uit de praktijk — als gij, Heber of Sam hem ean afjakkersysteem aan de hand kunt doen, een Taylorstelsel voor Aziaten of zoo iets, dan zal ik natuurlijk dankbaar zijn en ge oogst dan bovendien onvergankelijke lauweren van den kant der daardoor „ten leven” opgeschreven Oost-Aziatische samenleving!

Voorts baart de ongeschooldheid der Aziatische arbeiders Koperberg menige zorg; Heber — beweert hij — herleidt dit verschijnsel tot karaktereigenschappen en aesthetischen aanleg. Onjuist: Heber noemt wel degelijk ook „historische oorzaken”.... om in de gewichtige

taal van S. K. te blijven. Heber verwaarloost de taak der Japansche overheid na te gaan! Niets van waar; zie boven, waar Heber zichzelf citeert en aanvult. „De beteekenis van den opbouw en de bescherming der nationale nijverheid schijnt hem ontgaan te zijn.” Hoe komt S. K. erbij? Heber is niet half zoo dom als S. K. wel zou willen. Dat er in de koloniale politiek een belangen-politiek bestaat, „heeft van Kol *wel eenigszins te veel* buiten beschouwing gelaten.” Kan het slapper, halver, waziger?

„Voor een klein land als Holland zal het uiterst moeilijk zijn, voor zoo’n groot koloniaal bezit kapitaal te verkrijgen.” Weer mis. Daar wringt ’m nu juist de schoen *heelemaal niet.* Geld genoeg in een vettige *rentenier-staat* als Holland. Maar de kwestie is: *wil* de kapitalist het daarin steken? De kapitalist antwoordt daarop: dat hangt er van af hoe lekker U ’t me maakt; welke garanties ik krijg, hoe hoog mijn rente zoowat zal wezen, wie er van „het zaakje” aan ’t hoofd staat, of de Staat bij machte is bij een overval van „den vijand” mijn belangen te verdedigen.

Zooals in de boven gegeven voorbeelden sabbelt het heele boekje over den grijzen senator en over den bekwamen hoofdredakteur van de *Locomotief* (pag. 7) maar door. (Waar die redakteur zoo „bekwaam” in is, doet men beter eens aan den daarginds zo volhardend kampenden Sneevliet te vragen). Het is een mager resultaat; en we hebben de citaten geenzins uit hun verband gerukt, om de doodeenvoudige reden, dat er geen verband in Koperberg’s boekje *is.*

In Ned.-Indië, onverschillig onder welke vreemde overheerscher, onverschillig — om het beeld van Douwes Dekker te gebruiken — *welke dief op dit paard gaat zitten,* zal nog in geen jaren en jaren een produktiewijze zijn, die de *toepassing* der industrie *in het belang der bevolking* mogelijk zal maken.

Zoolang dat niet het geval is, zullen alle Heber’s, Van Kol’s en alle Koperbergen niet beletten, dat industrieele ontwikkeling enkel beduidt: invoering van de zwartste ellende, van de grofste en meest doortrapte uitbuiting van het Javaansche proletariaat.

Zürich, Aug. ’17. E.

Overzicht der Tijdschriften.

„*demain,* Pages et Documents” — niet te verwarren met „Demain” zonder meer, dat te Parijs verschijnt — is een der weinige Fransche tijdschriften dat niet bedwelmd is door om niet te spreken dronken van het nationalisme; het wordt geredigeerd door een jong Fransch auteur Henri Guilbeâux, „un jeune traitre du nom de Henri Guilbeaux”, zooals hij minder liefelijk in „l’Oeuvre” werd genoemd.

Het verschijnt sedert Januari 1916 te Génève, maandelijks en propageert — ofschoon wel wat vaag — de ideeën van het internationale socialisme. De medewerkers zijn deels „Socialistes Zimmerwaldiens”. Naast bekende Zimmerwalders als Balabanoff, Martinet, Radek, Alexandra Kolontay, Martoff en anderen, werken de bekende schrijver en internationalist Romain Rolland, die zich buiten elk partij-verband houdt, Tolstoianen als Paul Birnboff en P. J. Jouve, een katholiek Gustave Dupin, aan het tijdschrift mede. Guilbeaux is sedert hij zich te Génève

heeft gevestigd lid van de Zwitsersche socialistische partij. Hij doorziet blijkbaar de ideologie, waarmede bijna alle Fransche bladen, ook die der sociaal-patriotten, het volk bedriegen om het ware doel van den oorlog te bedekken. Hoe „demain" verfoeid wordt in Frankrijk blijkt o.m. uit het navolgende. In „l'Action Française" van 9 Juni j.l. kon men lezen: „men meldt ons uit Zwitserland dat „la revue boche demain" haar uitgave zal staken. Haar Directeur, H. Guilbeaux, heeft aan het Fransche consulaat te Génève, dato 29 Mei, een paspoort aangevraagd om via Parijs en Stockholm naar Petrograd te gaan. Men mag hopen dat hem dit geweigerd wordt, Guilbeaux is „en effet un agent allemand", enz." Het blad verschijnt echter nog regelmatig. Intusschen zijn al deze lasteringen eer bewijzen voor de goede richting waarin het orgaan zich beweegt.

Behalve de artikelen, geeft „demain" in den vorm van documenten uitstekende overzichten van het politieke en sociale leven uit de verschillende oorlogvoerende en enkele neutrale landen, die ons een denkbeeld geven van het overal toenemend revolutionair verzet van het proletariaat tegen den oorlog. Evenals in Rusland wil het Fransche volk brood en vrede. De stakingen nemen er, als in Engeland, hand over hand toe. Waardevolle details daaromtrent verschijnen o.a. regelmatig in het vakblad der metaal-arbeiders „l'Union des Métaux", onder leiding van den revolutionairen socialist Merrheim.

Op den eersten Mei, schrijft Guilbeaux in een der drie nummers van „demain", die wij ontvingen, is in de straten van Parijs door tienduizenden gemanifesteerd, niet alleen tegen den oorlog, maar tegen het kapitalisme en vóor „la Révolution universelle". Geen enkele druppel bloed van de volken mag verloren gaan, zoo lezen wij in een der manifesten, verspreid bij een manifestatie van circa 5000 personen op de place de la République te Parijs — maar moet worden omgezet in revolutionaire energie, in ingekankerden haat tegen het moordenaarsregiem, tegen het kapitalisme. Overal moet het in verzet gekomen volk zich ontdoen van zijn klasse-regeeringen, om plaats te maken voor de afgevaardigden van arbeiders en soldaten. De Russische revolutie is het signaal voor de algemeene revolutie, die op haar beurt het succes van de Russische revolutie zal verzekeren. Het antwoord op de wereldoorlog moet de wereld-revolutie zijn."

Zoo spraken de internationale Fransche socialisten, terwijl de sociaalpatriotten samenspanden met het Franco-Engelsche Imperialisme en afgevaardigden naar Rusland zonden met de opdracht de revolutie te saboteeren.

In het Mei-nummer van „demain" treffen we den officieelen tekst aan van een belangwekkende, met cijfers goed gedocumenteerde studie over de geschiedenis van de Europeesche oorlogen in de laatste twee eeuwen, van den Engelschman E. D. Morel, secretaris van de „Union of democratic control", onder den titel: „Pourquoi l'herbe du printemps sera rouge", waarin aangetoond wordt, dat het imperialistische Duitschland en het Pruisische militarisme zeker niet alléén de schuld draagt van den tegenwoordigen oorlog, zooals men in Frankrijk en Engeland beweert. Zijn groote buren waren in dat opzicht noch onschuldige lammetjes noch slecht voorbereid. — In de Juni-aflevering beschrijft Guilbeaux in een artikel: „Paix et Revolution" den toestand aan het Fransche front aldus: „De Russische revolutie heeft haar uitwerking

niet gemist, de Fransche arbeiders en soldaten willen het voorbeeld van hun dappere Russische kameraden volgen. Ondanks alles, beweert hij, is het front aangegrepen door een revolutionairen geest, de soldaten staan herhaaldelijk op tegen hun officieren, zij zingen de Internationale en andere revolutionaire liederen, ontplooien roode vlaggen; in de loopgraven worden petitie's gehouden tegen een nieuwe winter-campagne en laat men lijsten circuleeren tot het vormen van comité's van arbeiders en soldaten. Fr zijn meer andere feiten, zegt de schrijver, welke hij voor 't oogenblik beter acht te verzwijgen, maar de psychologie van den „poilu" is totaal gewijzigd na drie jaar oorlog.

Men ziet, ook in Frankrijk gist en kookt het. De loop, dien de dingen daar nemen zullen, moeten wij echter afwachten. Wij voor ons meenen, indachtig de revolutionaire tradities van het Fransche volk, dat de arbeiders inderdaad gemeene zaak met de Russlsche kameraden zouden kunnen en willen maken, als — ja als de Duitsche arbeiders en soldaten tot de revolutionairen konden overgaan. Maar traditie en opvoeding, juist van het Duitsche volk, van de Duitsche kameraden zijn oorzaak, dat — hoezeer wij ook hopen. dat wij ons vergissen — wij in dat opzicht eenigszins pessimistisch gestemd zijn. Van de Duitsche arbeiders hangt nog steeds alles af.

Wij hebben eenmaal grooten eerbied gehad en groote verwachtingen gekoesterd van de Duitsche arbeidersbeweging, van de Duitsche sociaal-democratie, nu het echter op daden aankomt, blijkt zij internationaal en nationaal niet voor haar taak berekend en niet in staat de voorhoede van de naderende revolutie in Europa te kunnen uitmaken.

In het Juli-nummer van *demain* ten slotte, komen twee zeer lezenswaardige artikelen voor. Het eerste „la Republique balkanique", van St. Mineff, een Bulgaarsch partijgenoot, behoorende tot de z.g. „étroits", doctrinairen of hoe zij ook genoemd worden, die steeds een consekwente houding tegenover de Bulgaarsche regeering hebben aangenomen. Hun orgaan „le Journal Ouvrier" mag de grenzen van Bulgarije niet over en er is een streng verbod aan de soldaten van dat land om het blad te lezen.

Mineff breekt in dat artikel (thans ook verschenen in de nummers 36 en 37 van „Arbeiterpolitik" van 8 en 15 Sept. j.l.) een lans voor een Balkan-republiek, op democratischen grondslag, met volledige nationale autonomie. Marx zag met zijn profetischen blik reeds in 1853 in de stichting van een dergelijke federatieve Balkan-republiek de eenige oplossing van die vervloekte Balkankwestie, die „pons asinorum" van de Europeesche diplomatie, zooals hij het uitdrukte. (*New-York Tribune* van 7, 12, 19 en 26 April 1853).

Deze Republiek mag in geen geval een conféderatie van de bestaande Balkan-staten, met hun afzonderlijke dynastieën, hun politieke en douanegrenzen en hun militarismen worden. Een dergelijke „salade diplomatico-réactionaire" zou in den bestaanden toestand niets veranderen.

De Balkan-bourgeoisie is thans niet meer in staat deze haar historische rol te vervullen; die taak rust nu op het proletariaat van de Balkan-landen, de eenige sociale kracht, wier belang het meebrengt.

Het tweede artikel is van den bolschewick W. Kalinine over „la Révolution russe et ses perspectives", waarin de hevige strijd tnsschen de kracht van de bourgeoisie eenerzijds en de revolutionaire

potentie van het proletariaat anderzijds in het tegenwoordig stadium der revolutie op heldere wijze naar voren wordt gebracht. Terugkeer naar het Tzarisme of althans naar het Cesarisme behoort volgens dezen schrijver nog altijd tot de mogelijkheden.

De Russische kapitalisten organiseeren in de jongste tijden een soort kapitalistische werkstaking, een systematische sabotage der produktie. Hun doel is desorganisatie der industrie, met gebrek aan voortbrengselen der eerste levensbehoeften, hongersnood in haar gevolg, om aldus de revolutie in het bloed der arbeiders te smoren.

De revolutie heeft echter haar eigen logiek. Tegen deze misdadige akties organiseeren de locale Sovjets een soort van zelfverdediging (auto-défense). Tegen de sociale anarchie — provocaties van de kapitalisten — vormen de locale of plaatselijke sovjets uit afgevaardigden samengestelde technische commissies, die gekozen zijn uit werklieden en personeel van de ondernemingen. Op deze wijze funktioneert thans het groote mijndistrict van Donetz; ook de versterkte stad Kronstadt, die zich zelf regeert, is hiervan een frappant voorbeeld. In vele dorpen hebben bovendien de boeren zich meester gemaakt van het land der groote grondbezitters en van de kloosters, bewerken deze gronden onder collectief beheer van de gemeenten, die over de onteigende landerijen beschikken tot de Constituante zal zijn samengekomen. Deze methode, over het geheele land door middel van locale sovjets toegepast, kan Rusland redden, wijl de centrale Sovjet (de centrale Raad van afgevaardigden en soldaten) op die wijze de geheele macht, economisch en politiek. in handen krijgt.

* * *

In de nummers van 24 Aug. en 7 Sept. van de *Neue Zeit* zet Kautsky zijn beschouwingen op historisch gebied over België, meer speciaal nu over den nationaliteiten-strijd der Walen en Vlamingen en over de neutraliteit van het Belgenland, voort. Nieuwe gezichtspunten worden voor ons daarin niet geopend.

In het nummer van 31 Aug. een artikel van Kautsky over „Stockholm". Uitgaande van de onderstelling, dat „ueberhaupt" een conferentie te Stockholm tot stand komt, is de schrijver van meening, dat dan de verhandelingen een zoodanigen invloed op de massa's zullen hebben, dat deze eerst daardoor internationaal in beweging zullen komen. En zooals het Duitsche Rijk in het middenpunt van den wereldoorlog staat, zal de Duitsche Sociaaldemokratie dan in het middenpunt der verhandelingen te Stockholm staan. De vredesbeweging zal aan de Duitsche soc.-demokraten bijzonder hooge eischen stellen, n.l. de demokratiseering van Duitschland. En de geheele wereld weet, dat de demokratie — (een vage term, voorwaar!) — nooit door een regeeringspartij is gegeven, maar steeds is verkregen door een partij, die energiek den strijd tegen de regeering voerde.

Maar, vragen wij, als het „ueberhaupt" nu eens tot geen conferentie te Stockholm komt — wat zelfs waarschijnlijk is — wat dan?

Hoe moet dan die hooggeroemde demokratiseering van het Duitsche Rijk tot stand komen? Deze vraag blijft onbesproken in het artikel. Revolutie? Kautsky spreekt het woord niet uit, hetzij uit vrees of om een andere reden, wij blijven evenwel in het duister tasten.

In een zeer goed artikeltje, voorkomend in no. 30 van *Arbeiter-politik*

getiteld „das Spiel in Stockholm" wordt o. i. de spijker veel beter op den kop geslagen. Daarin komt men tot de conclusie „dat de weg tot den volkeren-vrede geenzins leidt door de conferentie der sociaal-patriotten. Dat willen de onafhankelijke centrum-mannen in Duitschland maar niet begrijpen, maar dat kunnen de Duitsche arbeiders hen leeren begrijpen, indien zij zich van hen (van de centrum-marxisten n.l.) onafhankelijk maken. Om die reden hebben de Bolschewiki, de Poolsche en de Hollandsche marxisten reeds verklaard niet aan de conferentie der sociaal-patriotten te zullen deelnemen, moge wij varen onder de vlag van Branting, of van Tscheidze."

Max Adler geeft in de *Neue Zeit* van 7 Sept. het eerste gedeelte van een beschouwing over „die Ideën von 1914, in tegenstelling met den geest van 1789, waarop wij de volgende maal terugkomen.

* * *

In verband met de perspectieven der Revolutie in Rusland en de Balkankwestie, onderwerpen hierboven reeds aangesneden bij de bespreking van het Juli-nummer van „demain", is het niet onaardig een kort overzicht te geveg van het artikel „Regierungspolitik als Marxismus" voorkomende in *Arbeiter-politik* van 15 Sept. j.l.

„Niets is meer beschamend of wil men wil men liever vermakelijker dan de kwellingen der zoogenaamde „marxistische" sociaalpatriotten om aan hun politiek een wetenschappelijken grondslag te geven. Wij rekenen hiertoe nu niet een Scheidemann en de geheele sleep van politieke dilettanten die hem volgen. Zij hebben geen behoefte aan een theoretischen grondslag, zij doen eenmaal in „reaal-politiek."

Anders is het echter met het soort marxisten als Cunow, Lensch, Haenisch, luitenant Hendrik de Man en consorten, bij wij het marxisme pseudo-wetenschappelijk als een naakt belang van het imperialisme dient."

„In nummer 17 van de „Glocke" zegt b.v. Cunow, het wetenschappelijk hoofd der sociaal-imperialisten en in Duitschland de leermeester van de extreme anti-proletarische politiek, dat de revolutionaire arbeiders in Rusland in de formeele machtsverhonding tusschen de soc.-dem. arbeiders en de liberale bourgeoisie, met het geweer bij den voet hadden moeten blijven staan, om zoodra de noodige krachten in het land verzameld waren, de liberaal-burgerlijke regeering omver te stooten en om met een zuiver socialistische Regeering de diktatuur van de proletarische massa te verkrijgen. De „Krompromisselei", gaat Cunow voort, met de liberalen ... kan slechts tot resultaat hebben dat, tengevolge van de openlijke en bedekte tegenwerking der bourgeoisie, de haar niet passende hervormingen ... worden verschoven en de politieke leiders der liberale groepen intusschen tijd winnen met behulp der door de revolutie benadeelde reaktionaire elementen, een tegen-revolutie in het leven te roepen, ten einde zich bij de eerste de beste gelegenheid weêr van de staatsmacht meester te maken."

Men ziet, dit is de zuivere gedachtengang van de Bolschewiki — maar het zijn de woorden van denzelfden Cunow, die in Duitschland niet alleen steeds op compromiesen met de liberalen aandringt, maar die het proletariaat bewust het imperialistisch streven propageert.

Cunow stelt verder ook de eischen aan de Russische Revolutionäiren om dadelijk de verkiezingen uit te schrijven voor de constitueerende vergadering, snelle invoering van bestuurs-hervormingen, arbeiderswetten en agrarische hervormingen.

Evenwel sleept de Duitsche-imperialistische bokkenpoot Cunow hinkend achterna. Hij propageert n. l. tegelijk den afzonderlijken vrede van die revolutie-regeering met de Duitsche regeering.

Dit nu willen de Bolschewiki juist niet. Ook zij willen zoo spoedig mogelijk vrede om de revolutie te redden, maar het moet een gemeenschappelijke, een algemeene vrede zijn. Zij willen vrede door een druk op alle regeeringen door middel van proletarisch revolutionaire maatregelen. Zulk een algemeene vrede ware immers de overwinning der revolutie „ueberhaupt."

Zooals Renaudel en Co. destijds de Russische revolutie hebben begroet, omdat zij daarvan een militaire versterking van de Entente verwachtten en haar thans vervloeken nu dat resultaat is uitgebleven, zoo ligt het belang van Cunow en Co. juist in de grondige revolutioneering van Rusland; zij hebben dan tevens het voordeel hun eigenlijke idee met Marxistische frases te kunnen bedekken. De Mephisto-streek komt dadelijk aan den dag, zoodra het om problemen gaat, waarbij niet de revolutionaire oppositie van vijandelijke machten van het Duitsche imperialisme kan benut worden. Wil men een voorbeeld?

Uit een debat van Cunow met Wendel over het Balkan-vraagstuk blijkt dat Cunow in machtsgeweld het beste middel ziet voor herstel van de orde op den Balkan. Zijn doel is een „Groot-Bulgaarsche" Balkan-macht, waarvoor Servië, Griekenland en Roemenië onderdanig bukken moeten.

Dit doel, de Bulgaarsche hegemonie, is natuurlijk alleen te bereiken door een machts-vrede, waarin de Centralen de besliste overwinning hebben behaald, wat juist het oorlogsdoel der al-Duitschers is.

De arbeidersklasse, zegt *Arbeiter-politiek*, die de wereldgebeurtenissen bewust volgt zal zich door zulke „Marxisten" niet op een dwaalweg laten brengen, ook al zetten zij, als het in hun kraam te pas komt, rooie mutsen op.

OPMERKER.

* * *

v. R. Van den inhoud der in de laatste maanden verschenen afleveringen van „*De Economist*" noemen wij als wellicht het belangrijkste uit Marxistisch oogpunt de bijdrage van Mej. Dr. J. van Anrooi, (Mei en Juni-nummers), die den titel draagt: De „oude gewoonten" (met betrekking tot de vererving van huis en hof) bij onze Twentsche boeren. De schijfster geeft hier aan de hand van eenige oude wilsbeschikkingen van Twentsche boeren uit de 18e en het begin der 19e eeuw een beeld van de agrarische verhoudingen in dat zoo lang van het verkeer met het overige land afgesloten gewest, in den tijd, toen de productie nog zoo goed als geheel eene was voor eigen gebruik en die van waren er slechts een ondergeschikte rol speelde. Tot diep in de 19e eeuw, ja tot in de laatste jaren van de vorige eeuw, zijn die toestanden daar in hoofdzaak ongewijzigd gebleven. Hoe de zeden en gewoonten van die boeren zich onder den invloed van het textiel-kapitalisme en van het ook in den landbouw doordringende kapitalisme hebben gewijzigd en ten deele nog bezig zijn te wijzigen, kan men in het opstel aan vele voorbeelden aangetoond vinden. Mej. van Anrooy heeft zooal geen historisch-materialistische

schets, dan toch zeker een bijdrage tot de historisch-materialistische beschrijving van dit gewest geleverd. Eveneens een interessante bijdrage tot de agrarische ontwikkeling is het stuk van E. Dijkstra over Ruilverkaveling te Ballum op Ameland. Jhr. Mr. A. W. Wichers schrijft in de Juli-aflevering: Eenige beschouwingen naar aanleiding van Minister Treub's monopolie-plannen (voor het brand- en levensverzekeringsbedrijf). Wie er belang in stelt, kan in dat stuk over deze ongeveer eerste stappen van onze Regeering op den weg der Staats-monopolies, waar de groote imperialistische staten op veel grooter schaal toe zullen trachten over te gaan, het een en ander vinden. In de Juli-Augustus-aflevering vindt men de toespraak afgedrukt, die de oude oud-liberale professor d'Aulnis de Bourouill op 7 Juli aan de Universiteit te Utrecht heeft gehouden over: De Staathuishoudkunde in verband met den Wereldoorlog. Op haast grappige wijze vindt men hier de verbijstering geschilderd, die de Wereldoorlog met zijn ommekeer van alles, teweeg heeft gebracht in het brein van een dier ouderwetsche economen, die op het huidige geslacht min of meer den indruk maken van schepselen uit een voorbijgegane geologische periode. Professor schrijft vooral over Treub's boek: Oorlogstijd. Hoe pijnlijk het hem ook valt, hij moet wel toegeven, dat aan het imperialistische ideaal, dat op economisch gebied zooveel mogelijk streeft naar autarkie, die naaste toekomst is. Alleen voor Nederland ziet hij nog een deurtje open, de deur, die ook Treub open wil laten, teneinde van ons land na den oorlog zooveel mogelijk een vrijhandels-oase te maken te midden van de op zichzelf aangewezen en elkaar bekampende wereldrijken. Dat koopmans-ideaal, waarbij de hoop op gewin om elken hoek komt kijken, bestempelt hij dan als een ideaal van humaniteit en wereldburgerschap. Wij vreezen, dat de zucht naar directe winsten, die onze bourgeoisie altijd heeft bezield, met de kortzichtigheid, daaruit voortvloeiende, haar ook wat betreft de economische toekomst van ons land de klippen niet doet zien, waarop dit ideaal nu reeds dreigt te stranden, zoo het al niet gestrand is. In werkelijkheid is onze bourgeoisie niet vrij meer tusschen de elkaar bekampende „autarkiëen", doch behoort zij economisch reeds evenzeer tot de invloedssfeer van èène, als de maan satelliet is van de Aarde. H. S. H. van Wickevoort Crommelin wijdt een korte beschouwing aan het Rapport van Van Kol over Japan en Indië. Het spreekt bijna van zelf, dat ook deze beoordeelaar, zij 't ook in uiterst zachtzinnige bewoordingen, de onwetenschappelijkheid en onzinnigheid van Van Kol's „onderzoek" en conclusies aantoont. Als burgerlijk econoom maakt de schrijver natuurlijk van de gelegenheid gebruik om enkele uitspraken van den Senator aan te halen tegen het socialisme en de arbeidersbeweging. De heer v. W. C. schrijft b.v.: „Voor een vergelijking van het volkskarakter van Japanner en Javaan is de schrijver teruggedeinsd. Hij bepaalt er zich toe op te merken, dat ook de Japanner zoowel als de Javaan door onvoldoende voeding minder krachtig is dan de „goedbetaalde" fabrieksarbeiders (*het woord is van den heer Van Kol*) in Europa." Inderdaad: de arbeidersbeweging hier te lande kan van het rapport van den edelen Senator nog plezier beleven: het is een arsenaal van wapens voor wie het wil gebruiken *tegen* haar. Aan de geïdealiseerde en van haar kwade zijden ontdane groot-industrie, die Van Kol in Indie zou willen invoeren, gelooft de

schrijver terecht niet. In de „Handelskroniek” treffen wij een interressant, zij 't ook natuurlijk tendentieus gekleurd overzicht aan, overgenomen uit een Duitsch blad, omtrent den strijd, die er thans door buitenlandsche kapitaalsmachten gevoerd wordt om de economische en financieele macht te verwerven in het onmetelijke Russische Rijk.

Van *Koloniale Studiën*, een nieuw breed opgezet tijdschrift, dat sinds October van het vorige jaar wordt uitgegeven door een Vereeniging voor Studie van Koloniaal-Maatschappelijke vraagstukken te Buitenzorg (Java), en dat onder redactie staat van Mr. A. B. Cohen Stuart, Dr. P. J. S. Cramer, D. M. G. Koch en S. Koperberg (de laatste een naar Indië geëmigreerd Weekblad-„Marxist”), ontvingen wij tot nog toe slechts twee nummers: No. 1—2 en No. 4 (Maart 1917). De afleveringen bevatten vele artikelen over onderwerpen, die slechts van belang zijn voor wie zich direct met Indische bestuurs- en economische zaken moet bezig houden. Maar er zijn er ook bij, die den Nederlandschen socialist ongetwijfeld belang kunnen inboezemen en hem meer inzicht kunnen verschaffen in de problemen, die in Indië op 't oogenblik actueel zijnt Daartoe rekenen wij een artikel van H.'s Jacob over Associatie-politiek en van Mr. A. B. Cohen Stuart over „De instelling van een vertegenwoordigend lichaam voor Ned.-Indië,” beide zuiver „imperialistisch,” maar ethisch of gematigd imperialistisch en juist daarom van belang, wijl men er uit kan zien, met welk heulsap de vooruitstrevende en jongere bureaucratie de hoogere lagen der Indische bevolking wil doordringen van het besef, dat het in haar belang is mee te werken met de uitheemsche overheerschers.

Van denzelfden aard is ook het opstel van W. de Cock Buning, over: „De Indo Europeaan”, waarin de schrijver tracht aan te toonen, hoe machtig veel de Indische Regeering al voor dit deel der Indische bevolking heeft gedaan. Over „een Indische Middelbare School”, schrijft Z. Stokvis, te Semarang, ook al een „socialist” (type Koperberg). Ook hier spreekt de ethisch-imperialistische geest bijzonder duidelijk. De schrijver polemiseert nota bene tegen den heer Westerveld, dien wij kennen als een uiterst gematigd, maar eerlijk reformist, en die de inlandsche taal ook als voertaal zou willen voor middelbare scholen voor Indiërs. De heer Stokvis wil een middelbare school om zoo spoedig mogelijk een met een minimnm van kennis toegeruste klasse van aan het stief-moederland trouwe ambtenaren te verkrijgen. Interressant is het korte artikel van Cr. over „Onze Landbouw en het gebrek aan scheepsruimte.” De schrijver Dr. P. J. Cramer toont er aan — en sinds het voorjaar is het onderwerp nog actueeler geworden — hoe de producenten van stapel-artikelen voor de wereldmarkt (koffie, thee, tabak) wegens de belemmering van den uitvoer door gebrek aan scheepsruimte er hard over denken den aanplant belangrijk te verminderen. Dit zou hen dan weer dwingen een groot deel van hun werkvolk te ontslaan. Het gevolg zou zijn: groote ellende onder tienduizenden Javaansche arbeiders, op de cultures werkzaam, een echte agrarische crisis. De moreele en politieke gevolgen daarvan zouden nauwelijks te overzien zijn. Inmiddels, weet men, zijn de Vereenigde Staten tot de oorlogvoerende landen toegetreden en maken zich nu gereed van de gelegenheid te profiteeren en den uitvoer van Indië naar de Unie te leiden. Het tijdschrift bevat ook een uitgebreide kroniek, waarin allerlei personen, zaken enz. op Indië betrekking

hebbende worden beschreven. Alles bij elkaar genomen is het zeker van belang voor alle revolutionnairen, die belang stellen in het Indische Rijk, dat onze bourgeoisie nog bezit, kennis te nemen van deze periodiek, juist, omdat ze zoo zuiver de, naar wij meenen thans overheerschende richting onder de bureaucratie van Indië weergeeft.

Een „teeken des tijds” is voorzeker ook de verschijning van een.... Chineesch tijdschrift hier te lande, waarvan wij tot nog toe slechts èène aflevering (April van dit jaar) ontvingen. Gelukkig is 't niet in 't Chineesch geschreven, doch twee-talig, in het Nederlandsch en het Maleisch. Het kondigt zich aan als „Tijdschrift der Chineezen in Nederland en Nederlandsch-Indië”, tevens orgaan van de Chineezen-vereeniging „Chung Hwa Hui”, naar welke het dan ook zijn naam draagt: *Chung Hwa Hui Tsa Chih.* Het is natuurlijk van groot belang voar elken revolutionair te trachten eenig meer begrip en meer geestelijk kontakt te krijgen met de hier te lande levende vertegenwoordigers van het grootste en talrijkste volk op aarde. In deze vereeniging zijn zeker geen Chineesche proletariërs georganiseerd, doch (meestal jonge) lieden uit de bezittende, ja rijke klassen. Wij krijgen den indruk, dat er een aantal studenten onder zijn. De Commissie van Redactie roept in haar woord „Ter inleiding” de clementie in van de (Nederlandsche) lezers, reeds, omdat het in een voor hen uiterst moeilijke, vreemde taal verschijnt. Het bestaan alleen bewijst over welke buitengewone gaven de Oostersche volken beschikken. Hoeveel Europeanen leeren er ooit zich uit te drukken in het Chineesch! Het doel van het tijdschrift is, zooals in de inleiding staat, de in C. H. H. levende gedachten in breederen kring bekend te maken en het intellectueele leven van onze landgenooten, in 't bizonder die in Ned.-Indië, te dienen.” Uit de bijdragen in dit eerste nummer kan men inderdaad reeds een zeker inzicht krijgen in deze gedachtenwereld. Het belangrijkste zijn voor ons de opstellen: Geen zelfverloochening, en: China en het anti-militarisme. In 't eerste opstel wordt de weigering der Chineezen in Indië om mee te werken aan de propaganda voor „Indië Weerbaar”, besproken en geprezen, omdat de Chineezen niet mee mogen doen aan den nationalistischen en imperialistischen bewapeningsroes, die de volken van het Westen heeft aangegrepen. Natuurlijk geschiedt dit op grond van de lessen der groote Meesters van de Chineesche beschaving als Khoeng Foe Tze, (Confucius), Lao Tze. In het tweede opstel, dat een sterk anti-Japansch karakter draagt, wordt op grond dierzelfde filosofie aangetoond, dat, ja, de Wijsheid het anti-militarisme voorschrijft, maar dat, zooals de toestand van de wereld thans is, een weerloos China zou zijn als een schaap tusschen de wolven. Dus een militair sterk China. Men ziet, dat in het jonge China van heden dezelfde groote tegenstellingen reeds met elkaar worstelen, die de geheele Westersche wereld thans verdeelen.

Verzen

DOOR

C. J. KELK.

DE ARBEID.

Dat is de arbeid: die metselt de huizen,
  die metselt tezamen de gansche stad:
van zijn gehamer de hemelen ruischen,
  van zijn gehak zijn de luchten zat,

Kijk, op de zonne-gezodene daken
  slingren ze hoog bij de val van een muur —.
'k Zie in hun oogen iets levends ontwaken,
  als ze zich bukken bij 't bevende vuur.

Kijk, bij de diepe, groengele grachten,
  daar dragen ze lasten, daar dragen ze zwaar,
daar douwen ze karren, maar hun gedachten
  staan tot heel hooge gelagen klaar —.

Kijk, daar zie je ze 's morgens kruipen
  uit hun gedeukte, gebeukte woon;
dan zie je ze uit hunne deuren sluipen,
  schichtig als Duivels verloren zoon. —

Maar in hun oogen begint het te lichten,
  en uit hun oogen breekt hunne kracht:
dalend' en rijzende in hunne plichten,
  vat reeds hun hand het symbool van hun macht!

Want dát is de Arbeid van komende wetten,
  die éénmaal stellig de steden regeert,
die 't komend geslacht in gejubel zal zetten
  en die de harten naar bóven keert.

Dát is de Arbeid, de Koning der vuren,
  die ééns uit de neevlen zijn schepselen slaat:
dán zullen storten de gierende muren
  van Liefdes-verwijdring en Broederenhaat!

ONZE WIMPEL.

Dan waait onze vaan met zijn trillende wimpel
  en laait zijn zegen over de nacht,
maar iedere plooi en iedere rimpel
  is een nieuw gesproken bewijs van zijn macht.

Daarom, laat, broeders, de vanen hangen,
  wanneer de avond zijn wieken spant:
een nieuwe gedachte houdt ons gevangen,
  de vrije gedachte, die slaafschheid bant.

Daarom, genooten, laat ons gevoelen,
  dat in ons de Leus te branden staat,
dat in ons drijven de nijvere spoelen,
  de spoelen der Toekomst die stijgen gaat!

Dan waait onze vaan met zijn trillende linten
  en laait zijn zegen over ons heen,
want alle gerafelde, ros-gouden tinten
  zijn ons een troost voor ons vroeger geween!

DE AARDE.

  De aarde is een branden-broedend beest,
waarop een bleeke stam geluk kwam zoeken.
Een warme vlammenwaaier laait zijn vloeken
  over ons hoofd, dat iedre beving vreest.

  Een huilgeluid schiet fel uit alle hoeken
en nergens liggen sporen van het feest,
dat eens op aarde levend is geweest
  en uit de boomen vallen droef de roeken....

Verneedring geeft ons huis een doode klank,
verneedring schateren de schelle klokken,
verneedring voelen wij ons lijf doorschokken;
die maakt ons oud en arrem lijf zoo krank.

In onze huizen hangt een doode geest,
maar heet blijft in ons één gedachte wrokken:
wij binden 'n witte doek aan zwarte stokken
en wachten tot de wrake is geweest....!

DE KNOPPEN.

Nu zullen de knoppen barsten
en de bloemen jubel-opgaan,
nu staan de akkers vol garsten,
vol heet-geel en gulden graan.

Nu zullen de stemmen leven
met één fier en wreed gebaar,
nu staan de boomen geheven
met kruinen van bloesems zwaar.

Nu gooien wij, sterke mannen,
de rijdenden van het paard;
nu breken wij alle spannen
en zeegnen de kreunende aard.

Want nu staan de poorten open:
een wonder is gedaald.
De bleeke geslachten, die kropen,
hebben de Zege behaald!

Nu zullen de bloesems rijpen
tot geurenzwangere vrucht.
Wij zullen naar alles grijpen:
we hebben te lang geducht.

Nu zullen de gronden siddren
onder onze fiere tred,
de rustingen voor ons, riddren,
zijn nu reeds uitgezet.

Nu zullen de stemmen beven
van eerste ontroeringen zacht,
maar làter zullen ze geven
aan állen één zelfde macht,

Nu staan onze eischen te dampen
in de Zon, die ons allen beschijnt,
nu staan wij als muggen om lampen
en wachten op 't juichende Eind!

Nu zullen de knoppen botten
tot één heerlijk geurend Licht:
een Vlam rust op onze krotten
en speelt op ons wachtend gezicht!

De Rotterdamsche Havenreservegeschiedenis

DOOR

E. BOUWMAN.

Hoewel de in Juni j.l. gevoerde havenarbeidersstaking te Rotterdam slechts ten doel had eene directe verbetering in het leven te roepen voor een bepaalde, zij het ook zeer groote groep arbeiders, valt het toch niet te ontkennen, dat wij hier een stuk proletarischen strijd hadden van ongewone beteekenis. Immers, het ging hier niet om meer loon of betere arbeidsregeling, maar om het recht op loon voor arbeiders, die door werkeloosheid zijn getroffen. Deze staking was niet alleen een overwinning voor de 4500 Rotterdamsche havenarbeiders, voor wie een havenreserve werd gevormd, en die daardoor met terzijdestelling van de ellendige methodes van steuncomité en burgerlijk armbestuur *regelmatig aanspraak maakten* op een garantieloon, zij was bovendien een overwinning voor de revolutionair socialistische arbeidersbeweging in ons land.

Alleen deze kleine minderheid in de Nederlandsche arbeidersbeweging is het geweest, die van begin Augustus 1914 af een voortdurende agitatie heeft gevoerd o. a. voor den eisch: vol loon voor de werkloozen. En het spreekt wel vanzelf dat, gezien de tegenwerking van de zijde der S. D. A. P. en moderne vakbeweging — wij laten de christelijke, R. K. en neutrale vakbeweging in deze geheel

buiten beschouwing —, deze agitatie het eerst in die bedrijven zou inslaan, waar de syndicalisten beteekenenden invloed hebben. Het is dan ook niet toevallig, dat de havenreserve eerst in 1916 tot stand kwam voor de Amsterdamsche havenarbeiders, waaronder de moderne vakbeweging zoo goed als geen invloed heeft. En als men ons vraagt: hoe komt het, dat in andere bedrijven waar de moderne en christelijke vakorganisaties overwegenden invloed hebben, ja zoo zij zeggen machtig zijn, tot heden nimmer ernstig actie is gevoerd voor *behoorlijke* uitkeeringen aan werkloozen, terwijl zij aan de staking voor garantieloon aan de Rotterdamsche havenarbeiders *wel* meededen, dan kunnen wij niet beter antwoorden dan met het volgende citaat uit een artikel in „De Maasbode" van 24 Juni j.l. (ochtendblad) van H. S. (tülemeijer), wethouder te Rotterdam:

„Voor ons staat het vast, dat de heer Heijkoop als leider der moderne havenarbeidersorganisatie door de syndicalisten van Bouwman is meegesleept. Bouwman, de anarchist, dreigde zich meester te maken van de leiding der staking en Heijkoop was er toen als de kippen bij om zijn mannen met de syndicalisten te doen optrekken. De bestuurders der christelijke organisaties hebben zich eenvoudig door den stroom laten meesleuren"....

Hiermede komen we aan een bespreking over hetgeen na de staking is gebeurd. In hetzelfde artikel van den heer H. S., waaruit wij zooeven citeerden, werd eveneens de regeering, hier vooral vertegenwoordigd door Minister Posthuma, kras aangevallen, omdat zij „zonder eenige fierheid (had) gecapituleerd".

„Zelfs bij de toezegging" — zoo jammerde de Rotterdamsche wethouder — „zijner medewerking om de vorming der havenreserve te doen slagen, heeft de Minister niet eens als voorwaarde durven stellen, dat de staking eerst zou worden opgeheven.

Zulk een houding is te laken en doet voor de toekomst het ergste vreezen, zoo niet onmiddellijk wordt overgegaan tot afdoende maatregelen, waardoor het kwaad kan worden voorkomen",

En het artikel in „De Maasbode" stond niet op zichzelf, want al zeer spoedig na de staking werden van alle kanten uit de bezittende klasse stemmen vernomen, die vertelden, dat de hooge uitkeeringen aan de werklooze havenarbeiders „demoraliseerend en verslappend" op de gesteunden zouden werken. „Deze kwade gevolgen", zoo schreef de heer Mr. D. L. U(ittenboogaart) — naar wij meenen te weten lid van de directie der Graanelevator-Maatschappij te Rotterdam — in „In- en Uitvoer", „zullen hier des te sterker aan den dag treden,

waar de ondersteuning zoo hoog is, dat de prikkel om werk te zoeken of zelfs maar om het aangeboden werk te verrichten zeer klein is, zoo niet geheel ontbreekt".

De reactie stak haar kop omhoog, blijkbaar met het doel de regeering aan te moedigen tot het nemen van maatregelen „waardoor het kwaad kan worden voorkomen". De bezittende klasse zag heel goed, dat de overwinning der Rotterdamsche havenarbeidersstaking de arbeiders in den lande tot het besef zou kunnen brengen, dat het hier door staking veroverde garantieloon een gevolg was van de voortdurend tegen alle reactie in gevoerde agitatie door de revolutionnaire socialisten en syndicalisten, en het grootste gevaar zag de bezittende klasse hierin, dat deze revolutionnaire socialistische agitatie en stakingsbeweging in den lande navolging zou vinden.

Geen wonder dat Minister Treub, de meest verknochte kapitalistenknecht in de regeering, handelend optrad, niet alleen door bij elke gelegenheid in het openbaar te verklaren, dat de uitkeeringen aan de havenreservisten te hoog waren, maar bovendien door als eerevoorzitter van het Koninklijk Nationaal Steuncomité de leiding te nemen van een beweging tegen de instelling der Rotterdamsche havenreserve, welke hij en zijn collega Posthuma *gedurende de staking* openlijk hadden toegejuicht en die door Posthuma als *minister* zwart op wit was toegezegd geworden.

Een prachtige gelegenheid werd den heeren geboden door de omstandigheid, dat een paar duizend Rotterdamsche havenarbeiders *meer* aanspraak maakten om in de havenreserve te worden opgenomen, dan het maximum van 4500 door minister Posthuma toegezegd. De combinatie van havenarbeiders richtte zich in Juli, het spreekt vanzelf tot minister Posthuma, met het verzoek de havenreserve uit te breiden. Hoewel wij bitter weinig vertrouwen hebben in elke regeering, en in het bijzonder — gezien al hetgeen gedurende den oorlog is gepasseerd — hoegenaamd geen vertrouwen stellen in onze huidige regeering, zoo hebben wij toch lichtelijk de verwachting gekoesterd, dat de ministers Treub en Posthuma, die *gedurende de staking* met het bestuur der Scheepvaart-Vereeniging én het bestuur van het Koninklijk Nationaal Steuncomité er aan hebben medegewerkt om den *grondslag* der havenreserve te vormen, er óók aan zouden hebben medegewerkt, en wel als regeeringspersonen, om deze instelling door uitbreiding *goed* voor elkaar te brengen. Ons vertrouwen was echter te groot. Onder den druk der oppositie uit de bezittende klasse haalden Treub en Posthuma bakzeil om te beginnen door het standpunt in te nemen, dat de regeering met de heele zaak niets uitstaande had; zij bemoeiden zich nu nog met de zaak, maar Treub als eere-

voorzitter en Posthuma als ondervoorzitter van het Kon. Nationaal Steuncomité. Dit was meteen voor de regeering een geschikte gelegenheid om de onderhandelingen op de lange baan te schuiven.

De buiten de havenreserve geslotenen werden, zooals vanzelf spreekt, met den dag meer ontevreden en roeriger. Spontane massale betoogingen hebben plaats gehad; de Rotterdamsche politie heeft de hongerlijders uit elkaar gehakt en onderwijl waren de regeeringspersonen, het Kon. Nat. Steuncomité en de Scheepvaart-Vereeniging druk doende met elkaar den bal toe te werpen. De regeering zeide: wij hebben met de havenreserve niets te maken. De Scheepvaart-Vereeniging antwoordde hierop: het is niet loyaal, dat gij, die den havenarbeidersorganisaties schriftelijk toezegging deedt, dat een havenreserve zou worden gevormd, u nu met een Jantje van Leiden aan elke verantwoordelijkheid wilt onttrekken. Het Kon. Nat. Steuncomité zeide tot de S. V.: gij hebt de havenreserve ingesteld en het is de taak der groote reederijen om de vasten evenals te Amsterdam voor eigen rekening een loon te garandeeren, opdat alsdan voor de losse havenarbeiders plaats in de reserve komt. Dat doen wij niet, zoo antwoordde alweer de S. V., *want de arme reeders worden al zwaar genoeg gedrukt* door de oorlogswinstbelasting, hun portie in de havenreserve enz., en bovendien willen wij een waarborg van de regeering hebben, dat het geld, hetwelk wij thans niet op buitenlandsche reederijen kunnen verhalen, later terecht komt.

Maar met al die ruzies schoten de hongerende havenarbeidersgezinnen niets op, en daarom besloot de combinatie van havenarbeidersorganisaties na eindeloos confereeren en telegrafeeren om op 8 Augustus de Rotterdamsche havenarbeiders midden op den (werk)dag bijeen te roepen.

De groote zaal van het Verkooplokaal was te klein, zoo groot was de toeloop ook van hen, die hun werk zoolang hadden laten rusten. Het kwam echter niet tot stemming om wel of niet weer de haven stop te zetten, aangezien inmiddels de Algemeene Commissie tot Steun de combinaties van havenarbeidersorganisaties had toegezegd, de door de S. V. en Kon. Nat. Steuncomité geweigerde nooduitkeeringen aan de uitgeslotenen te doen uitbetalen en hen vervolgens, voor zoover zij in aanmerking kwamen, op de gewone basis der Steuncommissie te ondersteunen in afwachting van het resultaat der verdere onderhandelingen over uitbreiding der havenreserve. De conferentie, die den volgenden dag (9 Augustus) in den Haag onder leiding van Mr. Treub plaats had, tusschen de combinatie, het Kon. Nat. Steuncomité, den Burgemeester van Rotterdam en het bestuur der S. V., gaf de combinatie hoop, dat de gewenschte uitbreiding der havenreserve zou

komen. In opdracht van minister Treub, in zijn kwaliteit van eere-voorzitter van het Kon. Comité, stelde hij een grondig onderzoek in naar het juiste aantal havenarbeiders, dat nog buiten de reserve stond, waarvan hij het resultaat reeds 18 Augustus aan de S. V, en het Kon. Nat. Steuncomité deed toekomen.

Weer volgde eindeloos wachten; 31 Augustus vroeg de combinatie telegrafisch om antwoord, waarop eindelijk d.d. 26 September een afwijzende beschikking van het Kon. Nat. Steuncomité kwam, met de opmerking erbij, dat de havenreserve zou ophouden, zoodra de reservisten zich aan hun verplichtingen zouden onttrekken, m. a. w. als zij zouden staken. Maar er was dan toch ten slotte na drie maanden onderhandeling een beslissing.

Er was meer. In den brief van het Kon. Nat. Steuncomité werd een aanval gedaan op de in Juni door minister Posthnma zelf vastgestelde uitkeeringsbasis van *f* 10.— voor ongehuwden, *f* 15.— voor gehuwden met *f* 1.— toeslag voor elk kind beneden 14 jaar of voor elken werkdag tot een maximum van *f* 18.--- per week. Treub had het immers al vroeger gezegd: die uitkeeringen waren te hoog voor werklooze arbeiders; er mag en zal geen honger worden geleden in ons land, moet zoo worden opgevat volgens Treub, dat den werkloozen door middel van particuliere liefdadigheid een zoodanige onderstand wordt toegekend, waardoor in hun meest dringende behoefte wordt voorzien, d. w. z. een onderstand waarbij de behoeftigen niet *direct* omkomen.

In een groote openbare havenarbeidersvergadering van 28 September, waar de afwijzende beslissing en de poging om de uitkeeringen te verlagen van het Kon. Nat. Steuncomité werd besproken, heerschte een bittere stemming, hetgeen in een motie, waarin verklaard werd, dat niet berust zou worden in de uithongering van een deel der vakgenooten, tot uiting kwam. Nog eens werd geconfereerd met het bestuur der S. V. en het hoofdbestuur van het Kon. Nat. Steuncomité, maar ook thans zonder eenig resultaat. Ja, toch, resultaat was er wel, maar alleen in zooverre, dat de havenarbeidersorganisaties weer wat wijzer waren geworden. Treub had n.l. tegen alle vroegere beloften in medegedeeld, dat het op 31 December met de havenreserve gedaan zou zijn, zoodat dus dan ook weer de 4500 havenreservisten aan de particuliere liefdadigheid der steuncommissie zouden worden overgeleverd. Er was geen keus meer. De havenarbeiders stonden voor de keus: óf berusten en dan natuurlijk verhongeren en door de schandelijke practijken der steuncommissie worden vernederd, óf door het stopleggen van het havenbedrijf — zoo noodig van het gansche transportbedrijf — de bevoegde lichamen tot het

inwilligen der eischen te dwingen. Tot dit laatste werd besloten door de vier havenarbeidersorganisaties in hunne respectieve organisaties, nadat de syndicalistische havenarbeidersvereeniging het initiatief tot het nemen van dezen maatregel had genomen en in een gecombineerde besturenvergadering had verdedigd. In het slot der motie, waarin dit besluit werd neergelegd, werd de combinatie van havenarbeidersorganisaties opgedragen om op een voor de havenarbeiders gunstig tijdstip een staking voor alle havenarbeiders te proclameeren, teneinde langs dien weg uitbreiding der havenreserve te verkrijgen, alsmede de zekerheid, dat de havenreserve ook na 31 Dec. 1917 en zoolang de tijdsomstandigheden het noodig maken, zal worden in stand gehouden.

Gunstig waren intusschen de omstandigheden na 8 October, toen alle havenarbeidersorganisaties de motie hadden aangenomen, voor de combinatie niet. Er was zoo goed als geen werk meer in de haven, hetgeen wel hieruit blijkt, dat gedurende de geheele maand October 1917 in Rotterdam binnenkwamen 109 schepen, metende 79,528 netto reg. ton, tegen in October 1916 251 schepen, metende 258,199 netto reg. ton. Als men daarbij bedenkt, dat vóór den oorlog in één week zooveel schepen binnenkwamen als in de maand October 1916, dan kan men eenigszins nagaan hoe slap het in October 1917 in de Rotterdamsche haven was.

Van deze omstandigheden maakte Treub gebruik om te trachten zijn slag te slaan. Het Kon. Nat. Steuncomité vatte de motie der combinatie van havenarbeiders-organisaties op als een oorlogsverklaring, en wenschte zelf het tijdstip te bepalen, wanneer er gestaakt zou worden, waarom aan de combinatie van havenarbeidersorganisaties werd te kennen gegeven, dat de havenreserve op *1 November* zou worden stopgezet, indien niet voor 27 October de motie, waarin met staking werd gedreigd, zou worden ingetrokken. Echter, heel erg op haar gemak was blijkbaar het Nat. Steuncomité niet, want de combinatie van havenarbeidersorganisaties ontving van den heer Paul Nijgh persoonlijk een uitnoodiging voor een conferentie op 17 October, waar deze heer — zooals men weet is hij voorzitter der S. V. — namens het Kon. Nat. Steuncomité positieve mededeelingen deed op grond waarvan nieuwe onderhandelingen weder zouden kunnen beginnen, die de waarschijnlijkheid op een oplossing openden. Treub stelde echter als voorwaarde, dat dan de *stakingsbedreiging moest worden ingetrokken* en de grondslag der onderhandelingen zou moeten zijn de *verlaagde uitkeeringsbasis* n.l. van *f* 9.— voor ongehuwden, *f* 12,— voor gehuwden, tot een maximum met inbegrip van toeslag voor kinderen en werkdagen

van *f* 15.— In dit geval zoo de havenreserve tot de volle 6/7000 worden uitgebreid en voorloopig kunnen doorloopen tot einde Februari of uiterlijk einde Maart 1918.

Het bestuur der Syndicalistische havenarbeidersorganisatie verdedigde in de gecombineerde besturenvergadering der vier havenarbeidersorganisaties het standpunt, dat de stakingsmotie *niet* op genoemde voorwaarde mocht worden ingetrokken. Toen echter bleek, dat de besturen der moderne en christelijke organisaties stellig van plan waren om aan hun leden te adviseeren *wel* de stakingsmotie op grond van de nieuwe voorstellen op te heffen, heeft het bestuur der Syndicalistische havenarbeidersorganisatie althans invloed aangewend, opdat de inhoud der nieuwe motie, welke de grondslag der opnieuw te beginnen onderhandelingen moest vormen zóó zou zijn, dat de concessie — die de organisaties in ieder geval met het aanvaarden der verlaagde uitkeeringsnormen deden — door verhooging van den bijslag voor kinderen en werkdagen zooveel mogelijk zou worden gecompenseerd. Het resultaat is geweest, dat er ten slotte toch een eenstemmige motie kwam en is aangenomen door de leden der vier organisaties, waardoor het stakingsdreigement is ingetrokken en de combinatie zich bereid verklaart de nieuwe onderhandelingen te willen aanvangen met de volgende voorstellen: *a.* Een organisatie der havenreserve op gelijke wijze als thans bestaat; *b*, een aantal van pl.m. 7000; met zekerheid dat alle rechthebbenden werkelijk zullen worden opgenomen; *c.* Uitkeeringen aan ongehuwden van *f* 9.— per week. Gehuwden en kostwinners *f* 12.— per week; *d.* betaling van *f* 2.— toeslag voor elken dag of nacht, waarop arbeid wordt verricht, en *f* 1.— toeslag voor elk kind in 1904 of later geboren tot een maximum van zes kinderen; *e.* bepaling dat havenreserve-uitkeering en loon per week het bedrag van het normaal weekloon niet mag te boven gaan.

Worden deze voorstellen aanvaard, dan worden wel is waar de uitkeeringsnormen verlaagd — en dit is ongetwijfeld een succes voor minister Treub, — maar de groote gezinnen zullen dan toch met den kindertoeslag aan een uitkeering van *f* 18.— kunnen komen, terwijl men met werken en steun tesamen zou kunnen komen aan *f* 24.— per week. Dit maximum is *f* 6.— hooger dan thans, maar waar de heeren er zooveel prijs op stellen, dat de prikkel tot arbeiden blijft bewaard, daar kunnen zij geen bezwaar hebben tegen een verhoogd maximum, dat slechts met arbeiden kan worden bereikt.

Het valt intusschen niet te ontkennen, dat de Rotterdamsche havensarbeiders een concessie hebben moeten doen, die ongetwijfeld

ook van invloed is op de houding van de arbeiders in andere plaatsen en bedrijven, waar werkloosheid heerscht.

Door de staking der Rotterdamsche havensarbeiders in Juni was een precedent geschapen, dat onze kapitalistische regeering, die wel honderden millioenen wil besteden voor militaire doeleinden, maar geen paar millioen over heeft om de door den kapitalistischen oorlog prijsgegeven arbeiders behoorlijk te steunen, zeer slecht te pas kwam. De uitkeeringen, die de havenarbeiders hadden veroverd, vormden de voor de arbeiders gunstige tegenstelling tegenover de enkele guldens steun, die andere werkloozen van Steuncomité of Burgerlijk Armbestuur in dankbaarheid mochten ontvangen. Maar bovendien kwamen ook de werkloosheidsverzekeringsmaatregelen der regeering in 't gedrang, volgens welke de arbeiders zelf in de eerste plaats te betalen hebben om als ze werkloos zijn een grijpstuiver uitbetaald te krijgen — waarvoor de moderne vakbeweging zoo krachtig ijvert, en in het begin van den oorlog Treubs zolen likte, omdat deze zoo braaf was de werkloosheidskassen voor ondergang te bewaren en de leden van die kassen zes harde guldens per week bezorgde. —

Tenslotte zat er in de z.g. hooge uitkeering aan de havenreservisten voor de werkgevers in den lande nog deze schaduwzijde, dat de tienduizenden arbeiders, die in andere bedrijven lange weken hard moeten werken voor belangrijk minder loon dan aan werklooze havenarbeiders wordt uitgekeerd, op den duur de ergerlijke uitbuiting, waaronder ze gebukt gaan, zullen inzien, met het natuurlijke gevolg dat zij hoogere eischen zullen stellen en deze zoo noodig door daadwerkelijk verzet zullen trachten door te voeren.

Maar daarom ook was er voor onze kapitalistische regeering alles aan gelegen om de overwinning der Rotterdamsche havenarbeiders zoo ver als het kan weer terug te dringen. De regeering zou een tweede staking, zoo werd in den Haag reeds in het vooruitzicht gesteld, met man en macht den kop in drukken. In dit verband is het dan ook verklaarbaar, waarom juist op het tijdstip, toen het tot staking in de haven dreigde te komen, het regeeringsplan om burgerlijken dienstplicht in het leven roepen bekend werd. Aan den anderen kant zou dit alles voor de georganiseerde arbeidersklasse van ons land een spoorslag moeten zijn om haar geheele macht tegen de regeering in de schaal te werpen, ongeacht welke gevolgen daaruit mochten voortvloeien.

Dat zou *moeten* en *kunnen* ook, indien de tot dusver aan de S. D. A. P. en daardoor ook aan de regeering verknochte moderne vakbeweging *naast* ons *tegen* de regeering wilde vechten.

De Russische revolutie

DOOR

ANT. PANNEKOEK.

III.

Toen wij voor eenige maanden een overzicht gaven van de ontwikkeling van de Russische revolutie, moesten wij vaststellen, dat er een voortdurend teruglopen van revolutionaire kracht, een voortdurende beweging in de richting van versterking van burgerlijke heerschappij zichtbaar was; en wij konden alleen hopen, dat uit de diepe inwerking van de oorlog nog weer een nieuwe revolutionaire opleving zou komen.

Deze is kort daarop ook gekomen, maar op andere wijze. De oorzaak lag in de staatsgreep van generaal Kornilof, die de geschiedenis van de laatste maanden beheerschte. Oppervlakkig beschouwd was dit niets dan een mislukte reaktionaire staatsgreep; en zoo is het beeld van dit avontuur ook in de West-Europeesche kranten verschenen: de generaal als agent der kontrarevolutie, Kerenski als de redder der revolutie, die door zijn energie en waakzaamheid deze poging verijdeld heeft. De nadere details, die nu gaandeweg bekend worden en door de Prawda-korrespondentie en de nieuwe „Bote der Russischen Revolution" verbreid worden, geven een vrijwat verschillend beeld.

Op 9 September verbreidde de telegraaf van uit Petrograd de tijding, dat Kornilof aan de regeering van Kerenski de eisch had gesteld af te treden en plaats voor hem te maken als ministerpresident, en dat Kerenski dit geweigerd had en de generaal uit zijn ambt als opperbevelhebber ontzette. Eerst scheen de toestand voor Kerenski hachelijk; de eene generaal na de ander, die hij als opperbevelhebber aanwees, ging naar Kornilof over; de kadetten in zijn ministerie namen ontslag, d. w. z. lieten hem in den steek, dus steunden moreel zijn tegenstander; de liberale kranten, niet enkel in Rusland, maar ook in Frankrijk en Engeland, begroetten Kornilof als de redder van Rusland. Troepen rukten steeds dichter op Petrograd aan. Maar nu keerde de kans. De arbeiders in Petrograd verhieven zich, wierpen loopgraven op ter verdediging en vormden vrijwilligerskorpsen, terwijl de stad in staat van beleg verklaard werd. En nu bleek, dat Kornilof het leger niet achter zich had; overal vormden de soldatenraden aan het front georganiseerde centra van tegenstand, zij namen de officieren gevangen en doodden soms diegenen, die aan de zijde van de kontra-

revolutie wilden optreden. Slechts door een klein deel ondersteund, moest Kornilof zich overgeven.

De eerste vraag, die deze mislukte staatsgreep opwierp, was: wie stonden achter Kornilof en wat was het doel van zijn optreden? Natuurlijk was het geen persoonlijk avontuur van een eerzuchtig soldaat; dat bleek reeds uit de toejuiching, die hij vond bij de kadetten. De Russische bourgeosie, het Russische kapitaal, het liberalisme zag in Kornilof zijn man. Op het kongres in Moskou hadden de vertegenwoordigers van handel en industrie hem stormachtig toegejuicht, toen hij zijn program ontwikkelde van herstel van orde en tucht door maatregelen van geweld. De kadetten Lwoff en Miljoekoff waren zijn afgezanten naar Kerenski; en Goetschkoff, de politieke woordvoerder der fabrikanten, werd, als verdacht van direkte medeplichtigheid, in hechtenis genomen. Als vertegenwoordiger der kapitalistische kontrarevolutie was Kornilof tegelijk de man van de jonkers, de grootgrondbezitters. Een paar weken te voren was hij reeds te hunne gunste opgetreden; toen in Minsk de goevernements-landbouwraad besloten had, de groote regeerings- en partikuliere landerijen en bosschen ten algemeenen nutte te exploiteeren, eischte Kornilof van de regeering vernietiging van dit besluit, omdat het „de grondslagen van het privaatbezit aantastte." Bourgeoisie en grootgrondbezit vormen in Rusland een vast bondgenootschap.

Waarom wenschten deze klassen een staatsgreep? Tot nog toe had Kerenski niets gedaan om hun vijandschap te wekken. Zijn organen lieten dan ook herhaaldelijk uitkomen, dat een kontrarevolutie niet noodig was, omdat de „revolutie" even goed de belangen van het bezit waarnam: de „anarchie" der Bolsjewiki was neergeslagen, de „wanorde" werd steeds meer aan banden gelegd, de boeren werden verhinderd het landbezit van de jonkers in beslag te nemen (wat voortdurend wrijving gaf met Tsjernoff, die als lid der agrarisch-socialistische partij een agrarische hervorming in 't belang van de boeren voorstond, maar als minister door zijn kollega's steeds gedwarsboomd werd); en de oorlog met Duitschland werd zoo krachtig mogelijk voortgezet. Waren de bezittende klassen dan blind voor de groote diensten, die Kerenski hun bewees, door zijn kontrarevolutionaire maatregelen voortdurend onder het vaandel van en in naam van de revolutie te nemen, waardoor het verzet der massa's van te voren gesust en ontwapend werd?

Het is een uit de geheele geschiedenis van West-Europa bekend verschijnsel, dat een groot deel der bezitters inderdaad blind is voor de diensten, die hervormingsgezinde politici hun door deze methode bewijzen, en dat zij liever de massa's door geweld er onder houden dan door bedriegelijke schijnkoncessies in slaap sussen. En dan

was in Rusland de ruggegraat van de regeeringspartij, de goedvertrouwende sociaalpatriottische vertegenwoordiging van de groote boerenklasse op den duur geen vertrouwbare bondgenoot voor de bourgeoisie. Liever dan op de behendige staatsmanskunst van Kerenski te moeten vertrouwen wilde de bourgeoisie zelf de regeeringsmacht in handen hebben. Als dan de arbeiders nog eens mochten opstaan — en het bleef gisten in Petrograd; in Moskou was tijdens de nationale konferentie een proteststaking geweest; de verkiezingen in Petrograd toonden een toename van de invloed der Bolsjewiki — zou er geen vrees voor een te slappe houding van de regeering behoeven te zijn. De kadetten hadden tot nog toe Kerenski ondersteund; maar nu kregen ze er genoeg van: geen zoete broodjes meer bakken, maar het kanaille er onder!

Het was nog te vroeg; hun haastigheid deed hun plan mislukken. Maar de verdienste daarvan komt niet aan Kerenski, niet aan de mensjewistische leiders, niet aan het centraalbestuur der soviets toe. Dit blijkt uit het bekende feit, dat Kerenski nog voortdurend onderhandelde en een kompromis met Kornilof trachtte te vinden, nadat hij hem reeds tot hoogverrader had verklaard. Het blijkt ook uit een brief uit Petrograd van 10 September (opgenomen in No 2 van de Bote) waar een ooggetuige indrukken van het oogenblik weergeeft. Op 9 September werden vergaderingen gehouden, waarin de leiders in vage termen tot de massa spraken over de aanslag van zekere generaals, en de staat van beleg, maar de arbeiders moeten niet ongerust zijn en het volste vertrouwen blijven schenken aan de regeering. Dan werden de vergaderingen voor gesloten verklaard; maar de arbeiders vergaderden voort en kritiseerden in bitterscherpe woorden de politiek, die de revolutie aan de rand van den afgrond bracht. Den volgenden ochtend was er nerveuse onrust in de stad, steeds meer Jobstijdingen vermengd met wilde geruchten kwamen binnen. Reaktionaire krachten steken het hoofd op, de arbeiders eischen wapens, het centraalkomitee van de Soviets komt in het Smolny-instituut bijeen om te beraadslagen. De bolsjewistische arbeidersafgevaardigden eischen krachtige strijd tegen de kontrarevolutie; maar in het centraalkomitee leeft nog de geest van kompromis. De meerderheid neemt een ontwijkende motie-Dan aan, die Kerenski verzoekt een regeering te vormen, die aan het centraalkomitee verantwoordelijk is; maar Kerenski weigert, en voor zijn dreigement, dat hij aan het komitee alleen de regeering wil overlaten, schrikken zij terug. „Een komitee wordt gevormd tot strijd tegen de kontrarevolutie. De militaire afdeeling van het centraalkomitee spreekt zich uit voor bewapening der arbeiders; maar het centraalkomitee is er tegen, dat de gevangenen gezette bolsjewiki

vrijgelaten worden.... De voorsteden zijn in koortsachtige beweging: „wapens, wapens!" wordt er steeds hartstochtelijker geroepen. Nu treden ze op. 's Nachts worden eenige kontrarevolutionairen gevangen genomen en eenige van hun kranten gesloten. Vertegenwoordigers van het centraalkomitee der soviets treden in de generale staf, die in slaperig tempo bezig is het een of ander tegen Kornilof te ondernemen.... Het centraalkomite handelt zelfstandig, waarna de regeering dan achteraf op zijn besluiten haar stempel drukt. Het centraalkomitee heeft 300 telegrammen uit de provincie gekregen: allen zijn gereed voor de strijd. Maar het centraalkomite zelf aarzelt en wankelt, Kerenski doet precies hetzelfde, de regeering blijft besluiteloos. Nu komen uit de provincie geruststellende berichten. De legerkomitees bleken opgewassen tegen hun taak; zij namen de generaals gevangen, die aan Kornilofs zijde stonden en omsingelden het hoofdkwartier. De troepen van Kornilof zijn van het hoofdkwartier afgesneden, maar trekken nog op Petrograd aan. De arbeiders graven loopgraven om de stad, leggen prikkeldraadversperringen en wachten met ongeduld op de beloofde wapens. In de Wiborgvoorstad is reeds begonnen met wapens uitdeelen, langzaam, onder wantrouwig omkijken. De regeering blijft wachten en aarzelen. Uit Kroonstad kwamen 3000 matrozen, die de (kontrarevolutionaire) aspirant-officieren gaan ontwapenen. Tegen Kornilof trekken troepen op. Op de Newa komen torpedobooten uit Kroonstad. In Smolny-instituut komt een koortsachtige beweging; nu kan men hier weer ademhalen. In de arbeiderskwartieren wacht men nog steeds op wapens...."

Uit deze schildering blijkt wel zeer duidelijk, dat niet de regeering en niet de leiders, maar de massa's zelve, de arbeiders en de soldaten door hun spontaan optreden de staatsgreep van Kornilof deden mislukken. De leiders in de soviets aarzelden, durfden niet scherp optreden; en de regeering voerde de strijd zoo lauw alsof zij zelf bevreesd was voor haar overwinning. Een zonderlinge dubbelzinnigheid treedt in Kerenski's maatregelen te voorschijn. Hij had reeds een aantal gearresteerde kontrarevolutionaire samenzweerders bijna naar het buitenland laten ontsnappen; maar een Finsch garnizoen ving ze op, en leverde ze uit aan de vloot. De staat van beleg in Petrograd en Moskou wordt vooral gebruikt, om bolsjewistische kranten te onderdrukken, terwijl de kontrarevolutionaire organen blijven verschijnen. Hij richt een oproep aan leger en vloot, waarin hij de soldaten verbiedt, zich met de politiek te bemoeien en de kontrarevolutionaire officieren te arresteeren — hadden de soldaten zich hieraan gehouden, dan waren Kornilof en de kontrarevolutie meester in Rusland geweest.

En geheel hiermee in overeenstemming was zijn houding vóór en

na de staatsgreep. Nauwelijks was het gevaar voorbij of men las in de kranten, dat de vijanden Kerenski en Kornilof zich zouden verzoenen: want Kornilof had immers slechts uit vaderlandsliefde gehandeld! Trouwens, hoe kon het anders? Vóór de staatsgreep hadden zij in hun politiek gesamenlijk gehandeld. Het memorandum, waarin Kornilof te Moskou zijn programma uiteenzette, was door Sawinkof en Filonenko, twee vertrouwde helpers van Kerenski, opgesteld. Een wet, waarin een militaire diktatuur over het heele land werd uitgestrekt en niet slechts onwillige soldaten, maar ook burgers, die de soldaten tot dienstweigering aanzetten, of onlusten verwekten, met de doodstraf bedreigd werden, werd in overeenstemming met Kornilof door Kerenski's regeering klaargemaakt. Een verschil tusschen hen bestond alleen in graad en tempo: Kornilof wilde snel, energiek doortasten, Kerenski wilde langzaam voortgaan, stap voor stap, om niet de tegenstand van het volk op te wekken. Voortdurend werd dan ook door de regeering het volste vertrouwen in de opperbevelhebber geproklameerd.

Wie dit alles wist, kon in de staatsgreep van Kornilof niet veel meer zien dan een twist tusschen twee konkurrenten, die op verschillende wijze op hetzelfde doel aanstuurden: de kontrarevolutie. De organen, die aan Kornilofs zijde stonden, verweten dan ook aan Kerenski, dat Lwoff als zijn afgezant met voorstellen bij Kornilof was gekomen, in plaats van omgekeerd, en dat hij de aanlegger was geweest, in zooverre dat hij aan besprekingen over de beste vorm van samen verder te regeeren — waarbij dan Kornilof gezegd had, dat het beste was, hem als generalissimus het heele bestuur over te laten — bruusk een einde had gemaakt door zijn proklamatie en de afzetting van Kornilof. Ondenkbaar zou dat niet geweest zijn, daar Kerenski heel goed gemerkt had (b. v. in Moskou), dat niet hij, maar Kornilof de man naar het hart van de bourgeoisie en de kadetten was, en dat hij dus moest zorgen hem bijtijds opzij te schuiven. Maar de verdere onthullingen, vooral in de liberale pers, hebben nog een geheel andere voorgeschiedenis van de staatsgreep doen kennen. Niet een staatsgreep van Kornilof tegen de regeering van Kerenski maar *een staatsgreep van Kerenski en Kornilof samen* tegen de revolutie en de arbeiders.

De „Oetro Rossiji" publiceerde een telefonisch gesprek tusschen Sawinkof en Kornilof op 9 September. Daarin herinnert K. de ander er aan, dat deze in naam van de provisorische regeering hem opgedragen had, een kavalleriekorps naar Petrograd te zenden, waarbij afgesproken was, dat op het oogenblik, dat dit korps zich bij Petrograd verzamelde — waarover Sawinkof telegrafisch bericht zou krijgen — de staat van beleg over Petrograd zou worden afgekondigd. K. verklaarde

verder, dat hij aangenomen had dat de regeering „reeds bepaalde besluiten omtrent de Bolsjewiki en de Soviets zou genomen hebben." In zijn antwoord in dit blad bevestigde Sawinkof dit met de verklaring „dat hij in naam van de ministerpresident een kavaleriekorps gevraagd had, om de staat van beleg in Petrograd te kunnen verzekeren en doorvoeren en alle pogingen tot opstand tegen de regeering, van welke zijde ook, te onderdrukken."

Dit is duidelijk genoeg. Om de kontrarevolutionaire maatregelen uit Kornilofs memorandum (invoering van de doodstraf ook achter het front, militairiseering van spoorwegen en munitiefabrieken, herstel van de tuchtmacht der officieren) door te voeren, moest eerst het proletariaat neergeslagen worden; daartoe was een provokatie noodig, om een opstand uit te lokken, die dan in bloed gesmoord kon worden. Daartoe waren te voren de revolutionair gezinde regimenten uit Petrograd weggezonden naar het front en werden de boljewistische kranten juist dan in beslag genomen, als zij de arbeiders aanmaanden zich niet te laten provoceeren. Wat er verder zou gebeuren, bleek uit een onderschept telegram van Kornilof naar Kieff, waarin hij opdracht gaf, de soviets, de revolutionaire studenten en de socialistische redakteurs gevangen te nemen. En dan zou het nobele viertal Kerenski, Kornilof, Sawinkof en Filonenko de diktatuur over Ruland aanvaarden. Waardoor ze nu onder elkaar ruzie kregen, is niet zeker; uit een bericht in de „Rjetsch" is af te leiden, dat Lwoff, die als boodschapper fungeerde, aan Kerenski — omdat de kadetten Kerenski er niet bij wenschten — de valsche boodschap overbracht, dat Kornilof zijn aftreden eischte, en dat toen Kerenski, die daarin geen lust had, de strijd begon. Hoe dit geknoei van de aspirantdiktatoren onder elkaar precies gegaan is, doet er ook weinig toe. De hoofdzaak, de belangrijke hoofdzaak is de vaststelling, dat Kerenski, de groote demokraat, die als redder der revolutie poseert, met de ergste kontrarevolutionairen een samenzwering smeedde om de soldaten en proletariers het beetje vrijheid, dat zij veroverd hadden, met geweld te ontnemen en ze, in naam van de kapitalistische orde, door een bloedblad weer aan de slavernij van het kapitaal te onderwerpen.

IV.

Toen nog slechts de eerste berichten over de staatsgreep bekend waren, schreef de Bote: „De staatsgreep van Kornilof heeft aan de volksmassa's het gevaar van de kontrarevolutie in konkrete vorm getoond.... Voor de volksmassa's is het nu duidelijk, dat wie vóór

de revolutie is, met de generaals, de bourgeoisie en de jonkers moet breken. De leuze: „alle macht aan de soviets" zal nu de leuze van de geheele demokratie worden." En inderdaad had de mislukte staatsgreep dit gevolg, dat tal van groepen, die zich te voren door Kerenski en zijn sociaalpatriottische adjudanten lieten meesleepen, nu wakker werden. In de soviets ging men inzien, dat de strijd tegen de kontra-revolutie alle krachten eischte. In de kringen van de regeeringssocialisten (mensjewiki en boerensocialisten) kwam onzekerheid en verdeeldheid: Tsjernof trad uit het ministerie en trok scherp te velde tegen Kerenski, wie hij alle zonden verweet, waaraan hijzelf vroeger meegedaan had — een bewijs dat er onder de boeren en soldaten steeds meer ontstemming tegen de regeering opkwam. Daartegenover won de linkerzijde sterk aan invloed; de arbeiders van Petrograd en de matrozen van Kroonstad, te voren als Bolsjewiki scheef aangezien, werden in de Septemberdagen in de Petersburgsche Raad met gejuich begroet. en Trotzki, die zich met zijn groep bij de Bolsjewiki had aangesloten, werd tot voorzitter van de Raad gekozen. De praktijk had aan de Soviets geleerd, wat zij als theorie wantrouwden; nadat zij praktisch waren gedwongen — om de staatsgreep te bestrijden — het volk te wapenen en het gezag over de garnizoenen op zich te nemen, namen ze nu ook moties aan, waarin zoo goed als het geheele bolsjewistische programma was opgenomen — zelfs in Moskou, waar tot nog toe de sociaalpatriottische politiek een vaste meerderheid had. Maar zou deze les van duur zijn?

Met de regeering van Kerenski als demokratisch regeering was het nu uit; haar reden van bestaan, koalitieregeering te zijn, die als vertrouwde van de arbeiders en de kleinburgerlijke klassen deze in het gareel van de bourgeoisie kon spannen, was nu grootendeels vervallen. Maar dat beteekende niet, dat deze regeering zelf onmogelijk werd. Het beteekende, dat Kerenski, om zich te handhaven, beslister en verder naar rechts moest gaan, om ten minste de gunst van de bourgeoisie te houden of te winnen.

Niets karakteriseert het innerlijke wezen van deze politiek beter, dan het besluit van de regeering, om de maximumprijzen voor graan te verdubbelen, waarbij het verboden werd aan andere klassen, deze prijsverhooging als reden voor nieuwe eischen tot loonsverhooging te gebruiken. Oogenschijnlijk een maatregel ten gunste van de boeren: in werkelijkheid een maatregel, om de grondbezitters en de grootere boeren meer inkomen te verschaffen ten koste van de arbeiders. De bedoeling was dus tegelijk een belangengemeenschap tusschen boeren en grondbezitters, een belangentegenstelling tusschen boeren en arbeiders te scheppen, dus — juist iets voor een „demokraat" — de krach-

ten van de demokratie te verdeelen ten voordeele van de bezitters. Of dit edele plan zal gelukken, moet nog blijken — de armere boeren worden evenzeer daardoor benadeeld — het teekent echter deze zoogenaamde socialist als een der ergste en meest bewuste vijanden van de volksklassen en demokratie.

En evenzoo ging zijn verdere politiek op het doel af, met de bourgeoisie een kontrarevolutionaire regeering te vormen onder het mom van demokratie. Voor deze zwendel moest de „demokratische konferentie" dienen, die in het begin van Oktober bijeenkwam. De soviets waren steeds meer tegen de koalitiekoers; daarom bedacht het oude sociaalpratriottische bestuur het volgende middel om toch een meerderheid vóór de koalitie te krijgen. Behalve de Raden, die 230 afgevaardigden zonden, zouden de vakvereenigingen 100, de koöperaties 38, de minder sterke boerenraden 230, de semstwovertegenwoordigers 200, de neutrale koöperaties 120, de kleinburgelijke stadsbesturen 300 gedelegeerden zenden. Dan was „de geheele demokratie" bij elkaar en de Raden van Arbeiders en soldaten als 't ware verdronken in een meerderheid van onbewuste kleinburgelijke elementen. Voor deze zoo uitgezochte konferentie bepleitten de kopstukken van de sociaalpatriotten, drie dagen lang, dat Rusland verloren zou zijn, als men niet met de bourgeoise en de kadetten samenwerkte; want dan zouden de Bolsjewiki meester worden, dan zouden de bondgenooten Rusland in de steek laten; dan zou het land in bankroet ten onder gaan. Maar toen na de debatten gestemd werd over de vraag, of een koalitie-regeering gewenscht was, bleek dat daarvóór slechts een kleine meerderheid van 766 tegen 688 stemmen te vinden was: de meerderheid van de arbeiders- en soldatenraden en van de vakvereenigingen was er tegen, evenals ongeveer de helft van de vertegenwoordigers van de gemeenten, de semstwo's en de koöperaties. Dus de overweldigende meerderheid van arbeiders en een groot deel van de boeren en kleine burgerij wilde niets van een koalitieregeering weten. En toen daarna gestemd werd over de vraag, of de kadetten deel mochten uitmaken van de koalitie, werd dit met 595 tegen 493 stemmen verworpen.

Dat was een leelijke tegenvaller voor Kerenski, te meer daar hij zijn koalitieministerie al klaar had. En in dit ministerie zaten tal van vertegenwoordigers van het grootkapitaal en de reaktie: Konowalof, die in Mei had moeten aftreden en nu terugkwam, Tretjakof, Bernatzki, Nikitin, alle bekende vijanden van demokratie en proletariaat; een meerderheid van personen, die het kapitaal en de oorlogspolitiek vertegenwoordigden naast een minderheid van halfslachtige sociaalpatriotten. Hoe nu voor zulk een regeering steun bij de demokratische konferentie te vinden? De sociaal-patriottische leiders wisten

daar raad op. In naam van het bureau van de konferentie verklaarde Zeretelli, dat uit de stemming bleek, dat de demokratie niet eensgezind was en hij stelde een nieuwe motie voor, dat er een voorparlement zal gevormd worden, waaraan de regeering verantwoordelijk moet zijn; verder dat de regeering het in Moskou door Tscheidze opgestelde sociaalpatriottische programma moet erkennen, en dat die kapitalistische elementen, die hiermee akkoord gaan, ook in het voorparlament mogen zitting nemen. Dat beteekende, dat in plaats van de demokratische konferentie een nieuw lichaam zou komen, dat door het opnemen van zuiver kapitalistische elementen nog meer rechts zou staan, en dat een kapitalistisch-sociaalpatriottische koalitieregeering mocht optreden, steunende op dit voorparlament.

Wel is waar: deze heeren zouden het „demokratisch" programma van Tscheidze moeten bezweren; maar, zooals de Bote opmerkte: een koalitie met een kontrarevolutionaire partij op een revolutionair programma is steeds een volksbedrog, omdat de bourgeoisie zich niet laat bedriegen.

De meerderheid van de konferentie nam deze motie aan en maakte daarmee haar eerste oppositie-stemming ongedaan. Waarom? Deels doordat zij in hun onklaarheid, hun enkel-gevoels-ontevredenheid zich niet bewust waren, wat hun eerste votum beteekende: strijd! Zij deinsden voor strijd tegen de bourgeoisie terug. Dit geldt vooral voor de aanvoerders, de intellektueelen; zelfs de meest linksche groep van de Mensjewiki, de z.g. internationalisten als Martoff, protesteerden niet. Hier openbaarde zich de vrees van de kleinburgerlijke groepen voor strijd tegen de bourgeoise, de haat en het wantrouwen van de intellektueelen tegen de proletarische massa, waarmee zij dan moesten samengaan. De Bolsjewiki lazen een verklaring voor, dat zij aan de stemming niet zouden deelnemen, omdat zulk een voorparlament niet tot vergrooting van demokratische macht zou dienen, maar tot een kompromis met de bourgeoise; dat zij met des te meer nadruk de geheele macht voor de soviets opeischten, en dat zij aan het voorparlament alleen zouden deelnemen, om het bedriegelijke spel van de sociaalpatriotten te ontmaskeren.

Toen nu Zeretelli en zijn vrienden namens de demokratische konferentie met hun eischen bij de regeering kwamen, had deze zich inmiddels geïnstalleerd en wist zij reeds, dat van zulke demokraten niets te duchten was. Kerenski verklaarde hun dan ook droogweg, dat de regeering van elke organisatie onafhankelijk was, dat zij zich zelf aanvulde en geen andere macht erkende, vóór de konstitueerende vergadering bijeen zou komen; dat zij zelf haar programma zou opstellen, dat zij aan geen voorafgaande vergadering verantwoordelijk

kan zijn en dus zelf het voorparlàment als lichaam van advies zal samenstellen en bijeenroepen naar haar keuze. En Zeretelli nam genoegen met deze verklaring en verzocht alleen voeling van de regeering met de demokratie. Niet ten onrechte kon het kadettenorgaan, de Rjetsj honen: „De Demokratie heeft woorden noodig; dit gevleugelde woord is wreed, maar waar. Woorden moeten ze hebben, geschrevene of gesprokene. Een klank hebben ze noodig, een uiterlijke vorm."

De kleinburgerlijke demokratie kapituleerde voor de bourgeoise, omdat ze de strijd niet aandorst, en stelde zich met een schaduw van toezegging, met een schijn van koalitie tevreden, waarbij de werkelijkheid een echte bourgeois-regeering onder Kerenski's leiding is.

Terwijl zoo de sociaal-pratriottische oppositie bankroet maakte, groeit de werkelijke oppositie der massa's tot steeds feller verbittering. In alle groote industriegebieden — in het petroleumland bij Bakoe, in het kolen- en ijzerdistrikt aan de Donetz, in de lederindustrie, kwam het door de hooge prijzen van de levensmiddelen en het streven der fabrikanten, hun fabrieksautokratie te herstellen reeds tot stakingen en uitsluitingen. De spoorwegarbeiders konden slechts door een stakingsbesluit de regeering dwingen, een reeds lang hangende noodige verbetering in te voeren. Op de dorpen is het nog slechter. De revolutie heeft de boeren niets gebracht, geen land en geen vrijheid; zij zijn steeds verhinderd, het land van de groote goederen in gebruik te nemen, zij gelooven (terecht) niet meer, dat de regeering hen wil helpen. Het gevolg is een gansche reeks boerenopstanden, waarbij de groote goederen geplunderd en verbrand worden en massa's kostbaar graan en werktuigen vernield worden; dan zendt de regeering Kozakken, die op ouderwetsch-beestachtige manier de boeren neerslaan. Dat is de vrucht van de politiek van Kerenski en zijn vrienden, de mannen van de boerenpartij, die door hun onwil, om ten koste van het grootgrondbezit noodzakelijke agrarische hervormingen en organisatie te brengen, de belangen van de boeren verraden hebben. Deze gisting en dit verzet is een soort verweer van de massa's tegen de modderpolitiek van wie zij in het begin der revolutie als haar leiders aanzag, tegen de politiek, die, onbekwaam tot positieve opbouw de Russische maatschappij doet wegteren aan innerlijk bederf en ontbinding. De schatkist is leeg, de geheele administratie is in de war, de produktie is ontwricht, het land is grootendeels onbebouwd gebleven, een tekort aan graan, aan kolen, aan de noodzakelijkste levensmiddelen bedreigt de bevolking met honger en ellende. Wanneer niet deze verbittering der massa's in een revolutie uitbarst, die de weg voor positief-opbouwende diep in de maatschappij ingrijpende revolutionair-

ekonomische hervormingsmaatregelen baant, gaat Rusland in een moeras van ekonomische verwording en ellende te gronde. Dat is het gevolg van een politiek, die, niet ziende dat deze tijden een forsche ekonomische revolutie noodig maken, haar heil zoekt in hopelooze pogingen, de tegenover elkaar staande klassen te verzoenen voor eenige abstrakte frases.

En tegelijk wreekte zich de buitenlandsche politiek van deze regeering in het nieuwe Duitsche offensief op de Oostzee-eilanden, dat zelfs Petrograd schijnt te bedreigen. Zoolang in de eerste maanden van de revolutie feitelijke wapenstilstand aan het Oostfront heerschte, als uitdrukking van de vredewensch onder de soldatenmassa's, zoolang de Russische revolutie omstraald was door een nimbus van de eerste vredesmacht der proletarische massa's te zijn, zoolang kon het Duitsche imperialisme er niet aan denken, de Duitsche soldaten tot een aanval tegen Rusland te kommandeeren. Maar de voorloopige regeering deed geen enkele ernstige poging, om volgens de wensch der Soviets aan de Entente-regeeringen een krachtige eisch tot vrede te stellen. Integendeel ging zij op bevel van deze regeeringen tot het Juni offensief over, hoewel zij wist, dat de soldaten genoeg hadden van het vechten — dus een wanhoops-gewelddaad, die moest mislukken. Het gevolg was algeheele desorganisatie van het leger, door geen barbaarsche tuchtmiddelen op te heffen. En nu kon de Duitsche regeering, zoodra het in haar politiek paste, ook zonder bezwaar tot een aanval overgaan, nu voor de Duitsche massa's Rusland niet meer als de proletarische republiek des vredes, maar als de willooze handlanger der Entente verscheen.

Waarom Duitschland daartoe overging, kan slechts ingezien worden door een overzicht te geven van de geheele toestand, waarin zich de beide aanvoerders in de wereldoorlog, Engeland en Duitschland, tegenover elkaar bevinden — wat wij aan een ander moeten overlaten. Hier slechts dit: zal het tusschen Engeland en Duitschland tot een vrede door overeenkomst komen, dan zal dàt op kosten van Rusland, Italië, Turkije en de andere zwakke broeders geschieden; de zwakke betaalt steeds de kosten. Dus zoekt Duitschland zich in het Oosten schadeloos te stellen voor wat het in het Westen moet opgeven. Het was de politiek van de koalitieregeering van Kerenski, die het daartoe uitlokte en in de gelegenheid stelde. Wij weten nog niet, of deze aanval voortgezet zal worden en of zij tot een versterking van de reaktionaire Kerenski-regeering zal leiden, of wel de volksmassa's tot een nieuw energiek verzet zal doen opvlammen. Het is niet wel denkbaar, dat de bewuste proletariërs van Petrograd, wanneer zij dit centrum van hun kracht bedreigd zien door de Duitsche legers, zullen terugvallen in

het standpunt van de verdedigingsoorlog, die hier als overal onderwerping aan de eigen heerschende klasse zou beteekenen. Voelen zij de revolutie door de Duitsche aanval in gevaar, dan kunnen zij haar slechts op één wijze redden, maar dan ook werkelijk redden: door in een krachtige opstand de regeering van bedrog en reaktie weg te vagen, en alle revolutionaire kracht van het land te ontketenen.

Wat in Rusland gebeurt, is van de grootste beteekenis voor het proletariaat van alle landen, vooral als symptoom, als voorbeeld. Rusland was het eerste land, waar als gevolg van de wereldoorlog een revolutie uitbrak; Rusland is ook het eerste land, dat door de koalitieregeering van socialisten en burgelijken politiek en ekonomisch in een moeras van machtelooze ellende, van ontbinding en verwording ten onder gaat. Wij zijn niet de eenigen, die er op rekenen, dat ook in andere landen door (tijdens of na) de wereldoorlog de massa's door een revolutie het oude regeeringssysteem zullen omverwerpen. Dan zullen vanzelf die elementen aan het roer komen, die te voren door hun oppositie min of meer vertrouwen bij het volk verwierven: enkele radikaalburgelijke elementen en diegenen onder de socialisten, die bijtijds tot oppositie overgingen (zooals b.v. de „Onafhankelijken" in Duitschland, en tal van dergelijke groepen in andere landen). Dan moet blijken, of zij kunnen doen, wat de dag van hen eischt. Dan is het noodig, door de radikaalste maatregelen tot nieuwe regeling der ekonomische toestanden, door zonder schroom alle kapitalistisch belangen aan te tasten, alle sluimerende kracht der massa's op te roepen en te organiseeren tot felle, genadelooze strijd tegen de bezittende klasse; kunnen zij dit niet — en hun verleden, hun kleven aan de oude overgeleverde formules, doet niet veel goeds hopen — treden zij op als politici en praatjesmakers, die in hun angstige scharrelpolitiek met alle klassen rekening willen houden, en in hun angst voor de „chaos", d. i. voor de ongebreidelde onstuimige oerkracht der opstandige massa's, en hun gemis aan revolutionaire durf de massa's met leuzen en frazes bezwendelen, hun kracht ondermijnen en zoo elke groote vooruitgang verhinderen — dan zal hetzelfde gebeuren als wij nu in Rusland zien. Zoolang geen der beide klassen de ander overwinnen kan, is geen positieve opbouw mogelijk, noch in kapitalistische, noch in socialistische richting. De politiek is dan enkel negatief, in zooverre zij elk der beide klassen verhindert meester te worden en de ander ekonomisch de voet op de borst te zetten. Dan zullen de massa's, ontnuchterd en verbitterd, ook deze regeering moeten omverwerpen; dan zullen ze moeten leeren, zich niet meer door frazes en leuzen te laten beheerschen, maar zelf te handelen en zelf de weg te zoeken, die naar hun bevrijding leidt. En eerst als zij dan de weg gevonden hebben, die het revolutionaire socialisme hun aanwijst,

kan een nieuw tijdperk van maatschappelijke opbouw in de richting van het socialisme en de vrijheid aanbreken.

Oktober 1917.

Naschrift. Wat wij hoopten, is intusschen geschied. Op 7 en 8 November hebben de arbeiders en soldaten van Petrograd de Kerenski-regeering weggevaagd. En het is waarschijnlijk, al weten wij daarover nog niets stelligs, dat deze revolutie zich over geheel Rusland zal uitbreiden. Een nieuwe periode begint, niet slechts van de Russische revolutie maar van de Europeesche proletarische revolutie. Voor het eerst sinds de Parijsche Kommune is het proletariaat, verbonden met de kleinburgerlijke klassen, meester van de staatsmacht, niet slechts in een stad, maar in een groote staat. Voor het eerst zijn werkelijke modern geschoolde socialisten geroepen, als leiders op te treden in de organisatie en opbouw van de maatschappij. Wel staan ontzaglijke moeilijkheden vóór hen: niet enkel de oogenblikkelijke moeilijkheden, om onder den druk van een wereldoorlog — terwijl de vrede niet van hen alleen afhangt — deze reorganisatie door te voeren, en in een volkomen ontwrichte en bankroete maatschappij orde te brengen — maar ook de moeilijkheden op den duur, die het overwegend agrarisch karakter van Rusland meebrengt. Maar mogen zij meer of minder slagen, en in hun doortasten soms mistasten, hun daden en werken zullen een lichtend voorbeeld zijn voor het proletariaat van alle landen. Wij begroeten onze zegevierende Russische kameraden als onze dappere voorgangers op den weg naar het socialisme.

Het 400-jarig jubileum der Reformatie

DOOR

M. C. VAN HERKSEN.

De geschiedschrijvers plegen nu eenmaal de „Kerkhervorming" vast te knoopen aan den datum 31 October 1517. Het spreekt dus vanzelf, dat het Protestantsche deel der Christenheid in dit jaar, 1917, op een bijzondere wijze dezen dag zal herdenken, en — op het oogenblik, dat deze bladzijden voor den lezer zal verschijnen — reeds herdacht heeft.

Een gansche stapel boeken, aan deze herdenking gewijd, zijn als even zoovele „herinnerings-geschriften" op de schrijftafel gekomen.

De belangrijkste daarvan zijn „Het Lutherboek," bezorgd door

den Nederlandschen Protestantenbond en ,,Maarten Luther, in zijn leven en werken van 1483 — 1525"

Naast deze boeken, die door hun inhoud, samenstellers en wijze van uitgaaf, tot de standaard-uitgaven moeten worden gerekend, zijn tal van kleinere geschriften verschenen, waarvan wij alleen noemen een handig, aardig boekje van den nog al bekenden predikant K. Bakels: ,,Luther's Leven voor leeken verteld, geïllustreerd", gepubliceerd in de Wereld-Bibilotheek en een uitgave van Callenbach: ,,Dr. Maarten Luther's ,,vijf en negentig stellingen" en ,,aan den Christelijken adel van duitschen bloede over het herstel van den staat der Christenheid," vertaald en toegelicht door Dr. D. Plooy."

De boeken zijn geillustreerd.

Het laaste heeft interessante foto's van manuscripten enz. Het boekje van Bakels dat Luther ergens noemt: ,,een der opperhoofden (!) der Augustijners leest men niet zonder genoegen, al geeft het natuurlijk de traditioneele ,,geloofsheld" der officieele kerkgeschiedenis.

De eerste twee boeken zijn bedoeld als min of meer wetenschappelijke werken Vooral het tweede boek ,,Maarten Luther enz." een verzameling artikelen van twaalf theologen, waaronder zes hoogleeraren, pretendeert zulks.

Wij dienen te beginnen met een kort woord over deze twee geschriften.

Uit den aard der zaak hebben protestantsche kerkhistorici zich meer dan op eenig ander tijdperk toegelegd op de bestudeering van de periode der Reformatie.

Maar het spreekt ook vanzelf dat zij nog méér dan de beoefenaars der ,,profane" geschiedenis een eenzijdigheid aan den dag hebben gelegd, die soms verbijsterend is. In geen vak is de theologie achterlijker dan in de kerkgeschiedenis. De studieboeken, de meeste tijdschrift-artikelen, die onder deze rubriek zijn te klassificeeren, handelen bijna uitsluitend over martelaren, pausen, concilies, dogmatiek en dogmatische twisten. Wat betreft de bronnen-studie dezer christelijke Gewara 1) hebben ongetwijfeld zeer velen grooten ijver en vlijt getoond. Maar in hun geschriften blijkt nergens, dat zij de geestelijke stroomingen waarover zij schrijven, in hun wezen hebben begrepen; dat zij, niet bij één persoon, maar bij de groepen die een bepaalde voorstelling of dogmatiek aanhangen, een andere samen-vattende eenheid hebben gezien dan de dogmatiek.

In de personen, die zij beschreven hebben, wier ,,leven en werken" in een eindelooze bibliothekenrij onderzocht en opnieuw onderzocht, gedrukt en opnieuw met noteeringen voorzien herdrukt is, — in die

1) Gewara = het uitleggend deel der Talmud.

personen zagen zij alleen de aparte individu, den maker van een meer of minder belangrijk stuk geschiedenis. Het succes hunner ,,helden" ligt in hun wijze van optreden, hun juistheid van denken, gemeten naar een maatstaf, die ieder historicus zich zelf bepaalt. En als er al eens gesproken wordt dat de ,,geest der tijden" gunstig of ongunstig was voor de een of andere dogmatiek, dan is die ,,geest der tijden" een volslagen willekeurige grootheid. Als het voor hun schrijftrant niet te oneerbiedig was zouden ze van ,,boffen," ,,pech hebben," ,,Schweine-Glück" enz. kunnen spreken, die niet alleen een wielrenner kan hebben met een knappende band, of een goede gangmaking, maar ook een hunner helden met dien befaamden ,,geest des tijds."

Er komt kentering.

Prof. Lindeboom, de jonge geleerde die in Groningen kerkhistorie doceert, geeft meermalen blijk, dat hij althans de andere zijde, ,,den socialen kant" der kwestie die door hem behandeld wordt, bestudeert. Zijn lezing destijds over ,,Kapitalisme en Protestantisme," de door hem behandelde college-stof wijzen er op, dat hij althans den samenhang ziet, al zal straks blijken dat hij het meest innige verband tusschen economie en politiek en reformatorische denkbeelden nog beschouwt als een min of meer toevallig samentreffen.

Indien verder Dr. de Graaf benoemd wordt als opvolger van den conservatieven professor van Dijk, eveneens te Groningen, dan zal dit ongetwijfeld, wat betreft het onderricht in godsdienst-geschiedenis een groote, zelfs zeer groote vooruitgang wezen.

De Protestanten, vooral het liberale gedeelte onder hen, zien in de Hervorming niet veel anders dan dat het gezag van den paus vervangen werd door het gezag van het geweten. De Hervorming is de praktijk van het bekende woord: ,,Het is den mensch niet geraden iets tegen zijn geweten te doen," de sanctioneering van den geest uit het legendarische woord van Worms: ,,hier sta ik, ik kan niet anders, God helpe mij."

Indien men dit het een-en-het-al noemt van de Hervorming, dan heeft men — om te zwijgen van de onnoozele karikatuur der historie — een grenzenlooze brutaliteit noodig om in het heden als Protestanten zulk een Hervorming te gedenken.

Het Protestantisme en.... Vrijheid van geweten!

Het Lutherdom en.... juiste waardeering van wat wezen en vorm geacht wordt in de dingen van kerk en godsdienst!

Het Calvinisme en.... verdraagzaamheid voor anderer denbkeelden!

Men moet wel blind zijn, stekeblind zijn, blindgeboren en van de oogen beroofd om niet te zien dat de heele geschiedenis van het protes-

tantisme zooveel als het heden van het protestantisme een parodie is op die ,,vrijheid van geweten.'' Hoe is het mogelijk dat Bakels in zijn boekje (bl. 94 v. v.) schrijft: ,,En dit is het mooie in Luther: bij ,,dit alles ('t gaat hier om het optreden tegen de Zwickauers e. d.) wilde ,,hij in 't geheel geen wereldlijk geweld gebruiken. Anders dan Calvijn ,,en Zwingli! Calvijn ('t is bekend) gebruikte het geweld der overheid ,,om zijn wil in Genève door te drijven, het burgerlijk leven zelfs in ,,banden te knellen'' enz. (de gebruikelijke ,,schande!'' over den dood van Servet volgt). ,,Zwingli, die nog wel de liberaalste der drie groote ,,hervormers heet, heeft Doopsgezinden in zijne stad Zuerich, omdat ,,ze zich niet onder zijn geestelijk juk wilden begeven, levend laten ,,onder water houden tot ze stikten! Luther was van oordeel, dat de ,,beginselen zelve moesten doorwerken.''

Over 1525, den Boerenkrijg,.... *zwijgt* Bakels!

Ja, waarlijk, dat is ook de eenige manier om te maken dat zijn lezers Bakels niet zullen uitlachen, hem niet voor leugenaar zullen uitmaken. Immers in den Boerenoorlog doet Luther alle mogelijke (trouwens overbodige) moeite om de vorsten op te hitsen tot het wèl gebruiken van hun wereldlijke macht. En hoe!? Nadat Luther, de vredelievende en zachtaardige jegens andersdenkenden, volgens Bakels, zoolang de uitslag onzeker was van den strijd van de boeren en hun aanhang tegen de vorsten, en zoolang zijn voornaamste beschermer was Keurvorst Frederik, die tegenover zijn onverzoenlijken broer Johan — de gematigde richting vertegenwoordigde — de vorsten had gevleid tegen de boeren en de boeren tegen de vorsten, verandert zijn houding mèt den dood van Frederik en mèt den rampzaligen ondergang van den boeren-opstand.

Dan zijn de boeren ,,roovers en moorders en dolle honden, die men moet doodslaan!'' Er is geen sprake meer van, dat de boeren ,,een onverdragelijken druk'' hebben te torschen om de overheid van de afgeperste rijkdommen ,,te laten zwelgen met kleeren, vreten, zuipen alsof het kaf was'' (stijl-Luther, de zachtmoedige). Nú, nu het wereldlijk geweld onder Luther's goedkeurend glimlachen zijn beulenwerk heeft gedaan, nu schrijft hij in zijn geschrift: ,,tegen de roofziekte en moordzuchtige boeren'' dat de overheid in haar recht is, dat het ,,oproer erger is dan moord en dat ieder die kan de boeren dus moest wurgen en steken'' ,,Hier past geen geduld en geen barmhartigheid.'' ,,Wie voor de overheid valt, is een ware martelaar voor God'' ,,Zulk een wonderlijke tijd is het nu, dat een vorst den hemel nu beter kan ver- ,,dienen met bloedvergieten dan anderen met bidden. Steek, sla, wurg ,,al wie maar kan! Kost het uw leven — heil u — een meer zalige dood ,,kan nooit uw deel zijn — want gij sterft dan in gehoorzaamheid aan

„het goddelijke woord, het goddelijk bevel en in dienst der Liefde, „door uw naaste te redden uit de hel en uit des duivels banden!"

Hoort aldus den man, ten prooi aan een delirium van haat en woede, hoort hem uitingen uitbraken, waarbij.... een Nederlandsche justitie, die de politieke woorden „schurk" en „varkensheintje" reeds strafbaar oordeelt, eenvoudig zou likkebaarden. Wel te verstaan — als een revolutionnair ze gebruikte tegen de heerschers en niet wanneer deze inderdaad wel wat al te frissche wind van woorden in andere richting woei! Bakels echter citeert zeer blijmoedig de volgende woorden van Luther: „Het geloof wil met zachtheid worden voortgeplant. „En aldus heb ik gedaan: ik heb het woord gepredikt en geschreven „en anders niet."

We zien: het is niet speciaal voor 1917 weggelegd om elkaar „uit gehoorzaamheid aan het goddelijke woord en in dienst der Liefde" dood te slaan en te martelen. En de inquisitie n. l. de Roomsche, niet de Luthersche of de Calvinistische, heeft haar bekende redeneering, dat haar werk stééds heilzaam was, omdat haar slachtoffer immers òf den marteldood had verdiend òf des te spoediger in de eeuwige zaligheid zou belanden — die inquisitie heeft van Luther kunnen leeren dat het motief van den beul-heer en van den beuls-knecht kan zijn: „ik red door mijn beulsdaad dezen mijnen naaste (!) uit de hel en des duivels banden."

Inderdaad.... men moet het maar van zijn vrienden hebben!

Maar het is niet om uit het bar-oppervlakkige boekje van Bakels een tiental of twintigtal dergelijke historische monstruosa te zoeken, dat wij dit rijtje boeken noemden. —

Het is ons te doen om de eerstgenoemde boeken, de z. g. n. „wetenschappelijke."

De geschiedenis-wetenschap, zoo schijnt men te gevoelen in de leidende kringen van het liberale protestantisme, heeft in dezen tijd om in de oogen der wereld mee te komen, behoefte aan een frisscheren klank.

En zoo vroeg de Geschriften-Commissie van den Protestantenbond een artikel over „Luther en de Maatschappij" aan.... (ge raadt het in geen tienen).... Ds. A. van der Heide!

En zoo hebben we dan deze geduchte scheldenaar als historicus. Het spreekt van zelf, dat de historische opstellen met name die van Ds. van der Heide, prof. Lindeboom en prof. Knappert in „het Lutherboek", die van prof. Pijper en van Ds. Vos uit „Maarten Luther" speciaal onze aandacht vragen.

In het artikel van Van der Heide komen ongetwijfeld goede stukken voor. In hoofdzaak zijn dit de uitvoerige citaten, ontleend aan Kautsky,

die ook hier de ,,eer" heeft van Van der Heide's frequentatie, gelijk in de kolommen van zijn blaadje ,,het Friesch Volksblad" wanneer hij moet trachten van zijn Duitsche partijgenooten wat goeds te vertellen.

Het is teekenend, dat v. d. Heide bij zijn wel wat aanstellerige opsomming van een twintigtal boeken over zijn boeken, *niet* noemt Mehring's Lessing-Legende, nòch Sombart's moderne Kapitalismus, nòch de zoo waardevolle artikelen van Max Weber in het Archiv. fur Soc. Wissenschaft und Politik, artikelen destijds door van Ravesteijn uitvoerig in ,,de Nieuwe Tijd" besproken.

De middeneeuwen zijn in twee groote onderdeelen te splitsen. In het eerste deel groeit de macht der Katholieke kerk. Het Pausdom organiseert als de eenige macht, die daartoe in staat is en die er ook het meest behoefte aan heeft, de Europeesche Christenheid in den strijd tegen de ,,Saracenen". Het Katholicisme, de kloosters, de geestelijkheid, het pausdom, het vervulde alles zijn noodzakelijke functie, alles bezat de macht, die het toekwam, de leiding, die door geen andere instelling of functionaris kòn worden uitgeoefend.

Dit alles verandert als de Christenheid onder leiding van het Pausdom van verdediger aanvaller wordt naar het Oosten, als door de Kruistochten de handel een revolutie teweegbrengt in de productie en in de verhouding van den mensch tot zijn medemenschen; als de mijnontginningen op hoogeren trap komen; als met één woord de geldwirtschaft de oorspronkelijke natural-wirtschaft vervangt.

Treub begint zijn bekend boekje: ,,Hoofdstukken uit de geschiedenis der Staathuishoudkunde" met er op te wijzen dat het ruilverkeer, ondanks de a-prioristische veronderstelling van Adam Smith, geenzins een van-zelf-sprekendheid is. Het is wel een sterk voorbeeld van dogmatiseering en normalisatie van relatieve verhoudingen en waardeeringen, wanneer deze ,,vader der Staathuishoudkunde" simpel-weg uitgaat van het ,,natuurlijke" van de een of andere maatschappij-vorm.

Wij hebben bij de primitieve verhoudingen uit het eerste gedeelte der middeneeuwen niet stil te staan, maar wèl moet het een groote, zeer diep-ingrijpende verandering zijn geweest, wanneer het simpele woordje ,,markt" werkelijk beteekenis gaat krijgen voor de massa.

Sombart beschrijft, met overvloed van gegevens alles illustreerend, in het eerste deel: ,,die Genesis des Kapitalismus" van zijn ,,moderne ,,Kapitalismus" uitvoerig het ontstaan en het eerste karakter van een zich al-meer en al-meer verbreidend ruilverkeer.

Deze revolutie deelt de middeneeuwen in twee helften.

De waren-productie, die dààr is, waar het ruil-verkeer de producten tot waren maakt, waar vervoer, uitvoer en invoer is, waar grondstof-

fen worden vervoerd (wol naar Vlaanderen, metalen naar 't Zuiden) om elders verwerkt te worden; de warenproductie, die zonder geld onbestaanbaar is, die de mijn-industrie noodig heeft en bevordert; die warenproductie schept het nationalisme.

De internationale eenheid van het Katholicisme, berustende op eenzelfde productiewijze ,,op gelijke gevaren van Saraceen en van Noorman, doet Europa gelijken op een massa waarvan de deelen elkaar evenveel of even weinig aantrekken. Door de genoemde verandering ontstaan Centra, die de omringende deelen tot zich trekken en er één samenhangend onderdeel mee uitmaken in tegenstelling tot de rest.

De nieuwe eenheden hebben hun afzonderlijke aparte belangen. Maar zij scheppen direct hun eigen innerlijke tegenstrijdigheden.

Tegenover het Pausdom en de Katholiciteit der kerk openbaart het nationalisme zich als de nationaliseering der kerk, de zelfstandig wording der nationale kerk, d. w. z. het zich onttrekken aan de oppermacht en de centralisatie van uit Rome geoefend. Omgekeerd houdt de kerk, houdt het pausdom op, de gemeenschappelijke kracht en organisatie te zijn om gemeenschappelijke gevaren af te wenden, gemeenschappelijke buit te behalen.

De aanvallen der Turken bedreigen niet meer Europa, niet meer Italië in 't bijzonder. Wel de Habsburgsche landen.

Het Pausdom brengt de traditie naar voren, d. w. z. de tot leugen geworden waarheid van weleer. Het steekt de gelden, die de Christenheid aan het pausdom ter hand stelt als vanouds *de* organisator van den afweer tegen den verren vijand niet ter hand aan Habsburg maar in eigen zak.

Zoolang er nog voldoende gebieden overblijven, waar het nationalisme niet sterk genoeg opkomt, niet krachtig genoeg alle levenssappen naar nieuwe middenpunten concentreert, *moet* het pausdom met een schikking tevreden zijn, waar het betreft de uitbuiting der nieuwe nationale eenheden.

De internationale pauselijke uitbuiting in Engeland, Frankrijk en Spanje wordt gedeeld met de nationale uitbuiters. Ja, de nationale kracht gaat zóó ver, dat beproefd wordt de internationale pauselijke macht te gebruiken ten dienste van het nieuwe nationale centrum. Het gelukt immers, de pausen te dwingen in het Fransche Avignon te doen wonen; paus en tegenpaus verheffen zich immers tegen elkaar; de Italianen drijven de keuze van een Italiaanschen paus door met de kreet: ,,dood of een Italiaansche paus," Frankrijk wijst een tweeden, Spanje een derden paus aan! Allemaal aanvallen van het nieuwe frissche nationalisme, het revolutionnaire nieuwe beginsel om alle voordeelen,

die aan de positie van het gewordene en nog steeds deels levende pausdom verbonden zijn, voor zich te annexeeren.

Maar de tegenstellingen zijn veel ingewikkelder in de nieuwe eenheden zelf.

Daar is de handelaar tegenover den verbouwer of vervaardiger der grondstoffen zoowel als tegenover den consument. Daar is de meester tegenover den gezel. Daar is de opkomende stad tegenover den adel. Daar is de ridderstand tegenover den vorst, in zijn absoluut-wording de verpersoonlijking der nieuwe centralisatie. Daar is de geestelijkheid, de kerk tegenover al die machten, die haar vroegere alleen-heerschappij doen afbrokkelen. Daar is de tegenstelling van het verst gevorderde deel tegenover het achterblijvende.

En een groote verscheidenheid van combinaties is mogelijk.

Een historische maatschappelijke groei brengt vijandschap tusschen wat eens elkaar trouw ter zijde stond en omgekeerd.

De onderlinge verhoudingen der nieuwe natiën, de ,,diplomatie" bedekt de werkelijkheid met zijn leugen-drab.

En alle groepen hebben de hun passende waardeering der maatschappelijke en geestelijke verhoudingen.

Alle toenadering van de eene groep tot de andere openbaart zich ideologisch als een overeenkomst in deze waardeering, als een gelijkelijk ,,natuurlijk" vinden" van wat eigen wezens-kenmerk uitmaakt. Alle splitsing, alle vijandschap wordt omgekeerd — en bij ingewikkelder dus minder begrepen verhouding is dit in sterker mate het geval — gemeten naar de verschillen in wat ,,natuurlijk," ,,normaal," ,,plicht" wordt geacht.

Wat genoemd wordt ,,de voorloopers der Hervorming" zijn de openbaringen op geestelijk gebied van deze Levens-ontwikkeling. En op welk ander terrein dan het theologische zou ze zich ideologisch het sterkst openbaren?

Was de alles-beheerschende macht van weleer niet de R. K. kerk? En sprak het dus niet van zelf, dat in de dogmatiek en de praktijk der kerk, zoowel in haar religieuze als maatschappelijke, de punten gelegen zijn, waar het nieuwe Leven wil doorbreken?

Zeer menigvuldig zijn de vormen, waarin zich de botsing openbaart. Maar een der meest voortkomende is de verschillende leer omtrent het Avondmaal. Wicliff in Engeland en Johannes Hus in Bohemen zijn de meest typische vertegenwoordigers er van. Straks komen we er op terug.

In de tijden der Natural-wirtschaft is de landbouw verreweg de belangrijkste tak van bedrijf. Hij blijft dat trouwens daarna ook nog, hoewel de economische en daarmee politieke macht verplaatst wordt naar

de steden. De boven geschetste omwenteling maakt echter van de landbouwproductie ook ,,waren". Waar vroeger de heer niet meer van de boeren kon halen dan hij met zijn gevolg en zijn gasten met mogelijkheid kon gebruiken, daar kan hij nu *geld* krijgen en zichzelf voor geld verschaffen wat door handel en nijverheid aan zijn lust, zijn ,,behoefte" wordt aangeboden.

Tegenover de hierdoor opgewekte plunderzucht der heeren worden de boeren beschermd door de steden, waar bevolkingsmacht is om zich van de ridder-brandschatting te ontslaan, waar naturalia noodig zijn, waar een groote markt beteekent groote invloed op de omgeving, waar grondstoffen noodig zijn voor weefnijverheid enz. Wanneer echter in de stad het open gilde een gesloten gilde is geworden, wanneer het opgenomen-zijn in het gilde een voorrecht is geworden, wanneer de stad voor soldij soldaten kan krijgen precies evenredig met de soldij-gelden, die beschikbaar zijn, wanneer de stad in plaats van een toe-vlucht voor de boeren een macht is geworden, die zelf zooveel mogelijk de omgeving uitbuit, dan wordt de toestand der boeren vreeselijk. Hoogstens neemt de stad hen op als proletariër, maar wijst hen evenzeer als bedelaar uit.

De kleinere adel, zelf niet veel meer dan groote vrije boeren, raakt ten achter. Uitbuitingsterrein heeft deze stand niet, middelen om van den wassenden rijkdom een evenredig aandeel te verkrijgen, bezit hij niet: achteruitgang ontstaat, die henendrijft naar alle andere op-postioneele elementen, hoewel de toekomst voor deze klasse geen enkele mogelijkheid van positie-herstel aanbiedt.

Bohemen met zijn Hussietenbeweging is wellicht het duidelijkste voorbeeld van een ,,voorlooper-beweging" der Hervorming.

Naast al wat wij reeds noemden, voegt zich in Bohemen de ontwik-keling der bergwerken, der zilvermijnen. Dat de bezitters en de tech-nische leiders dezer bergwerken Duitschers zijn, dat het intellect, in welks macht en onder welks invloed het politieke leven staat, gevormd wordt aan, ,,Karel's hoogeschool te Praag," waarvan Staring's Jaromir reeds ,,befaamd" heette, die ook in handen der Duitschers is; dat verder de schat — en schatrijke klerus uit Duitschers bestond, maakte van de Tsjechische, de Boheemsche beweging een zeer zuiver nationale, anti-Duitsche en anti-Italiaansche beweging.

Prof. Lindeboom, die in zijn bijdrage ,,Luther en zijn voorgangers" ook Hus behandelt, heeft voor dit alles geen oog. Van den economischen ondergrond vermeldt hij niets. Dat de beweging der Hussieten een natonale beweging was, vermeldt hij wel terloops maar verschijnt voor hem als een toevalligheid. Dat de prediking van Hus in de landstaal speciaal tegen dezen achtergrond perspectief krijgt zegt hij met geen

woord. Slechts meldt hij ,,dat de theologische (Wiclif'sche) strooming en de (nationalistisch) Tsjechische beweging veelszins samen gingen"

Wel noemt hij den aflaat waartegen Hus predikte, maar hij vermeldt niet, hoe de aflaathandel (dat goddelooze gesjacher in.... vergeving der zonde!) een der probaatste uitbuitings-methoden was ten bate van het Roomsche hof. Dat de strijd over den aflaat een ideologischen vorm aannam spreekt van zelf en dat de absurditeiten der Roomsche practijk makkelijk waren aan te toonen spreekt ook van zelf, maar als men er niet méér in ziet dan een twist over een theologische kwestie, die een man-achter-de-ploeg kan oplossen — wat moet men dan wel niet denken b.v. over de roomsch-blijvende humanisten?

Als in 1412 de aflaatbrief als ,,waar" aan de markt komt (want mede-aangeland in de regionen der geldwirtschaft maakt de Roomsche kerk ook van haar producten ,,waren"; prebenden, posten, ambten zoo wel als het absolvo te, product van de biechtstoel) in Praag, omdat Johannes XXIII in Rome geld noodig heeft, dan openbaart zich in deze biechtelijke afzetterij ten bate van Rome en door toedoen van de brassende Duitsche on-nationale geestelijkheid de scherpe tegenstelling, die alle andere tegenstellingen beheerscht. Juist de aflaat d.w.z. de uitbuiting ten bate van Rome en Duitschland doet het ,,theologische" geschil door en door ,,nationaal" worden.

Prof. Lindeboom zal ongetwijfeld weten dat het juist de *Duitsche* bergwerk-*bezitters* in Kuttenberg zijn, die fel Roomsch blijven en alle Hussieten, die zij in handen krijgen, doodslaan, evengoed als hij weet, dat de hooge adel, eerst trouw Hussitisch gezind, na de konfiskatie der kerkelijke en kloostergoederen haar draai neemt, gelijk ook de stad Praag, deels na de verzadiging aan den buit, deels om dezelfde reden waarom destijds Jeruzalem aan den uitbuiter Rehabeam en nog alle lakeien en lakeien-zielen aan hun heeren trouw blijven.

Het is den kerkhistoricus, die bij uitstek thuis is in de eeuwen vóór de Reformatie, natuurlijk bekend, dat het vooral de boeren, de Tsjechische proletariërs en een deel van den kleinen adel (Ziska) zijn, die de beweging der Hussieten doorzetten.

M.a.w., zelden is een stuk reformatie zoo over-duidelijk te herkennen als een maatschappelijk ideologische beweging als die der Hussieten in Bohemen. En dan ligt het voor de hand den strijd om den avondmaalsvorm eveneens te zien als de uitdrukking van andere tegenstellingen dan van de bloot-speculatieve exegesen van enkele texten of van de botsing van dogmatische opvattingen.

Wie zich verzet tegen de onderdrukking van de R.K. geestelijkheid, wie haar heerschappij aanrandt, zal bijna steeds — zooals de historie trouwens bewijst — in botsing komen met dat leerstuk en dat ritueel,

waarin hun heerschappij, hun boven-menschelijkheid, hun macht-bij-de-gratie-Gods zóó (voor de rebellen) tergend duidelijk getoond wordt.

Een conservatieve monnik en een middeleeuwsche bijgeloovige als Luther nam zelfs zijn toevlucht tot de minstens even absurde theorie der con-substantiatie, omdat zelfs hij, de negatieve, anti-Rome strijder, de roomsche stellingen op het punt der transsubstantiatie met den ritus er aan verbonden ook wel *moest* aanvallen. Het is trouwens zeer duidelijk.

Zoo goed als in een revolutie tegen een koninklijke macht de overwinning der democratie zinnebeeldig kan worden voorgesteld doordat een plebejer zich neerzet op den purperen zetel van den weggejaagden vorst, evenzoo kan de overwinning van de tyrannie der geestelijkheid over het leekendom worden voorgesteld, ja zelfs niet duidelijker worden voorgesteld dan door het algemeen-maken van den avondmaalsbeker. Het „unus pro omnibus" te vervangen door het „omnes pro omnibus": de absolute terugwijzing van het boven-menschelijke van de Roomsche geestelijkheid, in zijn konsekwentie, de algeheele ontkenning van de priesterwijding en daardoor van het sacrament, dat immers zonder priester even onbestaanbaar is als welk ritueel ook.

De schrijvers van de in dit opstel reeds meergenoemde boeken hebben voor dit alles gansch geen oog. Hun historie, zelfs die der besten en van wie wij anders verwacht hadden, is een persoons-beschrijving, een feiten-opnoeming en voor zoover zij een verklaring geven, vinden zij den sleutel der verklaringen in.... het karakter hunner „helden."

Treffend is dit het geval bij Van der Heide — en in navolging van hem bij die óók-„nieuwerwetsche theologen", die — o! zeker — als eisch des tijds het maatschappelijke laten mee-spreken. Wij wezen er reeds op, dat de goede stukken bij Van der Heide in hoofdzaak zijn de citaten uit Kautsky's Vorläufer (1e uitgave waarin K. vermoedelijk nog niet zóó den nadruk legt op het historisch bepaalde van de voor-Luthersche reformatorische bewegingen, gelijk dat vooral in zijn „Thomas Morus" 't geval is — door v.d. Heide blijkbaar in 't geheel niet gebruikt! — en waardoor van den kant der genoemde theologen de enormiteit gedebiteerd wordt, — dat de hervorming gelijktijdig met het kapitalisme komt! Alsof in Italië, Frankrijk, Spanje, Engeland enz. niet reeds lang een machtig handelskapitaal aanwezig was. Men begrijpt niet, dat wat de Italianen doet verlangen naar een internationaal pausdom, in Frankrijk en Spanje en Engeland doet streven naar een nationale (katholieke) kerk en in Duitschland naar een machtiger keizerschap.

Dat de aanhalingsteekens wel eens zijn weggelaten of dat een ver-

anderde zinswending bij het vertalen uit het oorspronkelijke of een kortere samenvatting van Kautsky's mededeelingen aanzienlijke brokstukken van het opstel voor werk van Van der Heide doen doorgaan terwijl dit toch eigenlijk niet het geval is, doet aan de waarde van het artikel niet af, wel aan die van den schrijver. Ds. van der Heide, van wien dit niet gezegd zou zijn, als hij zelf niet, gezien zijn nog al eens opgeslagen scheldwoorden-vocabularium, het niet-precies-woordelijk citeeren rekende tot het werk van „ploerten", „schurken" enz. enz.1)

---

1) We willen een merkwaardig voorbeeld geven van Van der Heide's citeer-wijze.

Kautsky zegt (bl. 6, dl. II Vorlaüfer): „Schon der Umstand benachteiligte Deutschland, dasz es eine Last zu tragen hatte, von der die übrigen Kulturnationen frei waren. Auch in Frankreich, in England, in Spanien beutete die Kirche die Volksmassen aus. Aber der wesentlichste Teil des Ertrags der Ausbeutung blieb in Lande, fiel den herrschenden Klassen zü, die alle fetten Pfründen teils mit eigenen Mitgliedern, teils mit Kreaturen und Schmarotzern aus anderen Klassen besetzten. In Deutschland dagegen fielen viele Pfründen Ausländern zu, Kreaturen des Papstes, nicht der deutschen Fuersten. Und alle einträglichen kirchlichen Stellen in Deutschland waren Handelsartikel, die der Papst an den Meistbietenden verkaufte".

Daarna citeert Kautsky onder bijvoeging der bron: Fr. v. Bezold, Geschichte der deutschen Reformation S. 78, waarvan het eerste gedeelte luidt: „Wie ein grosser Teil der Aemter und Stellen an der Kurie käuflich war, so wurden die Pfründen mehr und mehr zu einem gangbaren Handelsartikel; es kam so weit, dasz man den Vertrieb der fetteren Benifizien, um ihn noch schwunghafter zu gestalten, gegen meszigen Zins den groszen Handelsgesellschaften überliesz, wie zum Beispiel die Fugger nach dem Tode eines Augsburger Chorherrn dessen Pfründen an sich brachten. Sie wurden dann nochmals verkauft und von den neuen Käufern vielleicht nochmals an den Meistbietenden verpachtet...."

Wat doet de geschiedschrijver Van der Heide? Na een citaat van Georg Weber, niet onwaarschijnlijk hier of daar gevonden, gaat zonder aanhalingsteekens, dus schijnbaar Van der Heide voort: „Duitschland had lasten te dragen, zwaarder dan ze aan andere landen waren opgelegd. Ook in Frankrijk, Engeland en Spanje buitte de kerk de volksmassa's uit, maar de opbrengst bleef voor het overgroote deel in het land en viel den heerschenden klassen ten deel, die alle winstgevende ambten bezetten. In Duitschland daarentegen kwamen vele rijke ambten aan buiten dat land wonenden, al de winstgevende plaatsen waren handelsobjecten geworden, die aan de meestbiedenden verkocht werden. De groote handelsmaatschappijen belastten zich met de exploitatie van voordeelige ambten, ze werden aan de hoogste bieders verpacht (4)".

Slaat men dan aanteekening „(4)" op, dan vindt men.... „Fr. von Bezold, Geschichte der deutschen Reformation, S. 78".

Deze methode van schrijven, van citeeren, van bron-vermelding is waarlijk verbluffend. Terwijl de schijn gewekt wordt, alsof het werk van von Bezold bestudeerd is, is de werkelijkheid, dat een stukje van Kautsky vertaald wordt en een tweedehands-citaatje geëxcerpeerd!

Daarop volgt een citaat van een halve bladzij uit Maier en daarop ± 2 bl. citaat uit Luther's „Aan den Christelijken Adel". Het geheel kon dus.... origineeler.

Ook van der Heide ziet Luther en Luther alleen, Luther als een grootheid of kleinheid op zich zelf. De verklaring van het conservatieve Lutherdom? In deze orakel-spreuken wordt de geschiedenis van Duitschland verklaard: „In Luther zijn de profeet en de monnik geweest. De profeet, die *door zijn machtwoord een nieuwe wereld* schept...., de monnik, *wiens blik beperkt is, die de wereld en haar behoeften niet kent,* enz." „Hij is de *heraut geweest van den nieuwen tijd* en de *Middeleeuwer gebleven,* die het geloof miste in de maatschappelijke factoren voor dien nieuwen tijd."

De laatste bladzij van Van der Heide's bijdrage is van hem zelf, het vorige of citaat of excerpt. Die laatste bladzijde culmineert in deze aangehaalde zinsneden waarin de maatschappelijke geschied-schrijverij onzer theologen culmineert. We moeten bijna woord voor woord bestrijden.

„Een profeet, die een nieuwe wereld *schept*! Ziet daar het resultaat van Van der Heide's studie in de ontwikkeling der historie en in de revolutie van de tweede helft der middeleeuwen!

Eerst de algemeene bewering: een nieuwe wereld geschapen door.... een profeet. En ten tweede het concrete voorbeeld in de associatie van „Luther", „profeet" en wat Van der Heide verstaat onder „nieuwe wereld". Altegader verrassend!

Verder: „een monnik wiens blik beperkt is en die de wereld en haar behoeften niet kent." Niet alleen dat v. d. Heide precies een bladzij terug vertelt: „Dat Luther zich tegen hèn verzette, die met negatie van alle historische ontwikkeling het koninkrijk Gods wilden vestigen, is te begrijpen", waaruit blijkt, dat volgens v.d. Heide Luther dus de wereld juist bijster goed kende en dat v.d. Heide op Luther's voetspoor volgens zijn eigen getuigenis tot dàt gilde theologen behoort, dat nu tegen de soldaten preekt: „ja jongens, allerlei texten over broederschap en liefde zijn wel mooi, maar in de historische ontwikkeling zijn we nog pas toe aan het elkaar-dood-slaan en haten en dus: „sla! dood en haat!" maar ook vertelt hij omtrent Luthers houding tegen de Wederdoopers: „Wie zich zoo tegen de opstandige boeren verhield, van hem „kan men bezwaarlijk anders verwachten, waar het een beweging „gegolden heeft, die al het bestaande als met een tooverslag wilde „vernieuwen en al de gevestigde en diepgewortelde instituten wilde „vernietigen."

Arme wederdoopers, wat zult ge schrikken in uw hemel, gij die de dwaasheid hadt om te willen tooveren en te willen vernietigen! En dan nog wel: de gevestigde en diep gewortelde instituten! En dat vond Luther te dwaas, die zelf de R.K. wilde vernietigen en het pausdom! Blijkbaar volgens den Luther à la v.d. Heide *geen* gevestigd en diep geworteld instituut.

Maar in ernst: Is Van der Heide's beschrijving van boerenopstand en wederdoopersbeweging juist, dan zou Luther juist getoond hebben de wereld wèl te kennen als hij zich tegen het onmogelijke verklaart. Van een monnik zou misschien met eenig recht het omgekeerde kunnen worden verwacht!

De stoethaspelige tegenspraak in Van der Heide's beweringen komt voort uit de poging Luther alleen te willen verklaren als karakter en bovendien uit de onjuiste aanduiding van de beweging der boeren en wederdoopers.

Ds. Vos maakt van deze menschen.... „Anarchristen", gelijk Kautsky meedeelt dat Mommsen doet van Catilina!

Die wederdoopers en boeren willen geen „instituten" vernietigen: zij willen hun onderdrukking vernietigen; al is trouwens het willen vernietigen d.w.z. achteruitdringen van een geworteld instituut goddank, nog geen tooverwerk! Bovendien is het beeld van den monnik nog al ongelukkig: er zijn er maar àl te veel geweest, zoowel op den pauselijken stoel als in het welvarende klooster, die de „wereld" nog al aardig kenden! Evenwel het gaat niet om Luther!

Gewis — Luther was geen revolutionnair en aan een „vestigen van het Koninkrijk Gods" dacht deze vorsten-onderworpeling al heel weinig.

Voor den historicus is het echter de vraag, waarom de Luthersche beweging, de Duitsche reformatie zóó conservatief verliep, dat ze in Luther haar leider kon zien en kon blijven zien.

Dáár gaat het om.

Even weinig-zeggend en eigenlijk onnoozel als het is om te vertellen: de Hervorming kwam door het kapitalisme, even onnoozel is — zij 't ook in nog erger mate — de bewering: aan het conservatisme van Luther is het te wijten, dat het Duitsche Lutherdom conservatief bleef èn in de dogmatiek de kerk èn in de politiek der aanhangers. Wij wezen er reeds op dat in andere landen: Italië, Spanje, Frankrijk enz. het kapitalisme reeds lang zijn intocht had gedaan zonder dat daar een afscheiding van de R.K. kerk tot stand was gekomen. Als Van der Heide zijn citaten-vrijmoedigheid nog wat meer had uitgebreid, zou hij bij Kautsky's Vorläufer aardig terecht hebben gekund. Hierom moest de botsing tusschen Duitschland en het Pausdom heftiger zijn en meer een strijd op leven en dood dan in die andere genoemde landen, omdat Duitschland het land der katholieke uitbuiting bij uitstek was, juist, omdat in die andere landen met hun vroegere kapitalistische rijpheid de heerschers zich reeds voldoende van de pauselijke uitbuiting hadden geëmancipeerd. In Duitschland hadden de vorsten dus veel meer reden om naijverig te zijn op de uitbuitings-macht der Roomsche geestelijkheid en waar de Habsburgers alle reden hadden met het oog op het

Turkengevaar den Paus tot vriend te houden, hebben de meer noordelijke en westelijke landsvorsten alle reden om in de nationale anti-roomsche beweging den uitersten rechtervleugel te vormen. De vraag die de historicus zich te stellen heeft is nu deze: hoe komt het, dat deze rechtervleugel het gewonnen heeft? Of — theologisch gesproken — hoe komt het, dat het Lutherdom zoo aarts-reactionnair is geworden, zoo verstard als zelden met een theologie het geval is. Dat heeft met het karakter en den persoon van Luther niets te maken. Een „heraut van den nieuwen tijd" is Luther in geen enkel opzicht en een „middeleeuwer" nog minder.

Profeten-figuren en herauten zijn te vinden in de leiders der boerenbeweging en der Wederdoopers. Thomas Münzer doet als persoon waarlijk niet onder voor Maarten Luther. Integendeel! ook al weten historici als prof. Knappert en Ds. Vos slechts te spreken over het „anarchistisch optreden" en de „uitspattingen" dezer „benden."

Tegenover de zoo beroemde en brallend-bezongen en betoaste tocht van Luther naar Worms mag ongetwijfeld Münzer's gang naar Weimar gesteld worden, terwijl de zeldzame geraffineerde wreedheid, waarmee de gekroonde Luther-vrienden, in bond met katholieke vorsten, de boeren-leiders martelden als waardig pendant heeft niet alleen Luthers reeds geciteerde moord-ophitsing, maar niet minder de brutale bewuste vervalsching, waaraan de hooggeroemde Melanchton schuldig staat bij zijn laster-campagne tegen Münzer, en waaraan de heele bende theologische schrijvers — voor zoover zij geen naschrijvers zijn à la manière de v.d. Heide — schuldig staat tegenover de Wederdoopers.

Terwijl het radicalisme en de heftigheid van het Duitsche verzet tegen de katholieke kerk dus bepaald worden door den uitzonderingstoestand, waarin Duitschland verkeerde, het eenige land waarin geen nationale kerk tot stand was gekomen, door het achteraan komen van Duitschland in economische ontwikkeling, vergeleken bij de andere cultuur-landen van West-Europa. Waarvoor het dilemma voor Rome en Duitschland aldus geschapen was: òf bijna onbeperkte uitbuiting van Duitschland door Rome òf heftig revolutionnair verzet van de uitgebuite klassen, waarbij de onderlinge verhoudingen ingewikkelder worden naarmate meer belangen zich kruisen (keizerschap: roomsch in zijn buitenlandsche politiek tegen de Turken, steun van bisschoppen tegen de macht der vorsten in 't binnenland en tegelijkertijd begeerig naar een sterk één Duitschland; vorsten: afgunstig op goudstroom naar Italië en op de uitbuitingsterreinen der kerkvorsten; steden; kleine adel; boeren; in de steden de geprivilegieerde standen door hun bezit en gildenmacht tegenover de proletariërs) — wordt het verloop der Duitsche reformatie, dus het karakter van het Lutherdom, bepaald

door de verdere ontwikkeling, niet alleen van Duitschland maar van geheel Europa, ja van de geheele wereld, voor zoover ze in het toenmalige Europeesche verkeer betrokken was.

De termijn, die hierover beslist, wordt definitief afgesloten in 1648.

Over den loop der wereld beslist niet het karakter van Maarten Luther en het is op zich zelf reeds typeerend, dat de herinnerings-boeken der Hervorming alle gewijd zijn aan.... Luther en geen enkele aan de Reformatie zelf.

Mehring citeert in zijn geschiedenis van den Brandenburg-Pruisischen staat (Lessing-Legende 65—106) den historicus Freytag: „Op geen gebied van stoffelijke belangen valt het onderscheid tusschen Boven- en Neder-Duitschland zóó in 't oog als in de bedrijfstakken, die nationale grenzen meer dan welke andere ook, verbreken. Middellandsche Zee en Noordzee, landhandel en zeehandel, fabrikant en koopman, goud-winning en zilver-winning staan in het verkeer der Boven- en Neder-Duitschers tegenover elkander."

Nu zegt Treub in zijn Marx-kritiek weliswaar, dat er eigenlijk nog nooit een proeve is geleverd van socialistische geschied-verklaring en noemt bij het boek van Mehring een allerbepottelijkste karikatuur ervan — daar staat tegenover dat Engels getuigde: „dat het verreweg de beste uiteenzetting was van de genesis van den Pruisischen staat, die bestaat, ja eigenlijk de eenig-goede, in de meeste punten tot in details den samenhang juist ontwikkelend."

Inderdaad geeft Mehring in het wezen en in het verloop der reformatorische bewegingen een juister inzicht dan alle memorabilia der theologen, 't zij van de academie, 't zij van de dorpspastorie.

Slechts enkele jaren bleef het „blok" der anti-roomsche partijen in stand. De boerenstrijd staat daar als een der vreeselijkste waarschuwingen aan het proletariaat aller eeuwen om zich niet te laten verblinden door een negatieve eenheid (een „godsvrede" zou men kunnen zeggen) met die klassen, die alleen bestaan kunnen door de uitbuiting van dat proletariaat.

„De vorsten bleven overwinnaars op het sociale oorlogs-tooneel. „Dat was een historische noodzakelijkheid, want de vorsten vertegen- „woordigden de centralisatie van den modernen staat, voor zoover „deze onder de economische omstandigheden van Duitschland mogelijk „was. Alleen: het was in geen enkel opzicht datgene wat men nu „ge- „dachten-, geestes- en gewetens-vrijheid, kultuur-overwinning" enz. „gelieft te noemen."

Het verzet tegen den Paus sloeg om in de droevigste reactie. De klassen, die in Engeland en Holland het democratische Calvinisme wisten door te zetten, ontbraken in Duitschland of werden in hun ont-

wikkeling gebroken. Ook al was — zegt Mehring — Luther in Genève en Calvijn in Wittenberg de reformator geweest — zou het resultaat zijn geweest een verstard despotisch Lutherdom in de Duitsche landen.

Dat een burgerlijke klasse in Duitschland door de gecompliceerdheid der verhoudingen een onevenredig zwaarderen strijd zou moeten voeren dan in Holland en Engeland is wel zeker. Waar de Calvinistische handelselementen in Zuid-Nederland naar Noord-Nederland werden gedreven, zoodat zich hier het Calvinisme concentreerde en in de vaart op den nieuwen wereldoceaan een onuitputtelijke bron had — daar werd de Duitsche reformatie in haar ontwikkeling juist door deze laatste oorzaak gesmoord.

De Hanze, de eertijds machtige stedenbond uit Noord-Duitschland, ging onder door den opbloei der Nederlandsche scheepvaart, door de economische versterking der Scandinaafsche landen, doordat haar handels-privilegies in Engeland werden opgeheven. De heerschers in de nieuwe nationale landen weren zooveel mogelijk den buitenlander ten behoeve van het nationale uit te buiten bedrijf. De Hanze-Handel met Engeland, Spanje, de Levant verdroogde.

„Evenzoo — zegt Mehring verder — had de handel der Bovenduitsche steden tengevolge van de verovering van Constantinopel door de Turken, de om-zeiling van Kaap de Goede hoop door de Portugeezen en de hierdoor veroorzaakte ondergang van den handel der Italiaansche steden reeds tegen het midden der zestiende eeuw zijn beteekenis grootendeels verloren."

Hoe meer het kapitalisme in zijn snelle, voor de verhoudingen van destijds inderdaad geweldig-snelle ontwikkeling zijn markten naar Oost en West uitbreidt, des te meer trekt de Altantische Oceaan alle wereldverkeer tot zich en in gelijke mate droogt het economische leven zoowel van Noord- als Zuid-Duitschland uit en zinkt de burgerlijke klasse van het Duitsche rijk.

De oude handel-steden Salzburg, Bamberg, en Wuerzburg, Trier, Keulen en Paderborn hebben van het uitdrogende Noord-Duitschland niet meer te wachten. Voor zoover voor hen nog iets te verwachten is, is het van de traditioneele wereld van het Zuiden. Indien de Duitsche vorsten deze steden onder hun macht krijgen is hun lot nog ellendiger, getuige de verwoesting, die de „verlichte" Pruisiche despoten aanrichtten onder hun stedelijke burgerij. De Duitsche steden van Noord-Duitschland kunnen den strijd tegen de heeren en vorsten niet geheel winnen. Politiek komt Duitschland niet aan de heerschappij der burgerij toe. De theologie van het Lutherdom stikt in het systeem der „Landeskirche.": „Cujus regio ejus religio." Inderdaad is voor de zwakke in groei teruggebleven burgerij de gematigder gewordene uitbuiting

door Rome verkieslijker en is uit oogpunt van cultuur de dwang van één wereld-kerk eveneens verkieslijker dan de dwingelandij en de roofzucht der tallooze kleine Duitsche despoten. En deze, niet kunnende putten uit den rijkdom eener burgerij, wier behoefte aan een centrale staatsmacht een vorsten-heerschappij doet dulden (tenzij ze in trotsch zelfbewustzijn ook deze uitbuiters wegzendt, gelijk de Hollandsche regenten de Oranje's) plunderen hun erbarmelijke onderdanen op de ongehoordste wijze.

Het voorproefje van lakeien-karakter dat het Lutherdom gaf in de handelwijze van den ,,Grooten Luther" zelf als hij de bigamie van zijn beschermheer, den vorst van Hessen kerkelijk goedkeurt, vinden wij onophoudelijk terug in de 17e en 18e eeuw in de staatjes van Noord-Duitschland. Deze beschermers en patroons, deze opperheeren der Luthersche kerk weten hun religie zóó te hanteeren dat, naar Mehring meedeelt op grond van een berekening van Guelich, van 1750 tot 1815 Frankrijk 33 en Engeland 311 miljoen thaler betaalt aan hen voor ....geleverde onderdanen! En evenzeer als zij destijds het Lutherdom gebruikten om hun roof der kerkelijke goederen te kunnen volvoeren, zoo wenden ze nu ,,hun" landsgeloof aan om hun slavernij kerkelijk te sanctioneeren.

En het is maar een hoogst merkwaardige uitzondering, indien een Luthersche geestelijke op de vraag van zijn vorst, of de pastoor wel geregeld voor zijn landsvader bidt, durft te antwoorden: ,,Dat doe ik dagelijks als ik in het Onze-Vader bid: ,,Heer, verlos ons van den Booze."

Dat de uitbuiters van Duitschland deze vorsten beschermden tegen de pogingen van het Roomsche Habsburg om één Duitschland te vormen spreekt wel van zelf. De Calvinistische heerschers, die binnen eigen landpalen het Lutherdom vervolgden, steunden deze Luthersche vorsten in hun liederlijke regeeringen, gelijk destijds deze ,,protestantsche" vorsten zich niet ontzagen om b.v. in de Hugenoten-oorlogen in het Ligue-leger te vechten. (Mehring 79).

Zóó is oorzaak en verloop van de Duitsche reformatie te bezien. Niet een heldenvereering voor den ,,profeet-tevens-monnik" Luther, maar een erkenning van de waarheid, dat in de Hervorming klassen en groepen hun strijd uitvechten.

Alleen déze zienswijze doet het proletariaat van nu leeren, ook uit dat verre verleden, dat het zelf zijn eigen strijd zal hebben te strijden, zijn eigen ,,religie" in het hart zal hebben te dragen, wil het zijn eigen verwinning kunnen behalen.

Boekbespreking.

v. R. *Hervorming-Nummer van Studiën*, Tijdschrift voor Godsdienst, Wetenschap en Letteren.

Dit ons ter recensie toegezonden Jubileums-nummer van het R. K. wetenschappelijke tijdschrift draagt in zooverre een eigenaardig karakter, dat het den 400-jarigen gedenkdag, 31 Oct. j.l. gevierd, in verschillende opstellen beschouwd laat zien door verdedigers van de Kerk, die in het jaar 1517 ophield de alléén-zaligmakende te zijn in West-Europa. Alle studies, door katholieke „wetenschaps"mannen in dit nummer aan de Hervorming gewijd dragen het karakter van de „geleerdheid," zooals die op de katholieke inrichtingen voor Hooger Onderwijs wordt aangekweekt. En het is ongetwijfeld de moeite waard om naast de protestantsche papen-wetenschap, waarvan de lezer in het opstel over de Hervorming in dit nummer eenige proefjes kan vinden, ook eens een blik te slaan in de geleerde keuken der Kerk, die er zich terecht op kan beroemen, dat zij ten opzichte van het ephemere Protestantisme wel voor de Eeuwigheid bestemd schijnt. Uit den aard der zaak treft men ook hier een volstrekt gemis aan besef omtrent de diepere oorzaken der Hervorming, d.w.z. de veranderingen in de maatschappij, waaruit zij voortsproot. De Katholieke geleerden van het slag van P. Albers, die de rij open. met een opstel over: Luther en zijn optreden in 1517, spreken ook wel over de „kerkelijk-sociale revolutie," die „abusievelijk" zeggen zij „Hervorming" wordt genoemd, maar, al doet de terminologie ons ook denken aan andere geestelijke domeinen, de inhoud van hetgeen onder dien titel ten beste wordt gegeven, is zòò, dat de maatschappelijke omstandigheden zelfs niet worden vermeld. De heer Albers geeft niets dan een „geleerd," d.w.z. met vele citaten gelardeerd en versierd betoog, waarin de „innerlijke" ontwikkeling van den jongen Luther wordt nagegaan en aangetoond hoe hij tot zijn afwijking van de leer der Kerk is gekomen. Het spreekt vanzelf, dat dit heele betoog den buitenstaander ongeveer niets leert omtrent de diepere oorzaken, die zelfs Luther van de Kerk innerlijk los hebben gemaakt, noch veel minder omtrent de redenen, waarom zijn sptreden in 1517 zulk een geweldigen weerklank vond in Duitschland. De Katholieke onderzoeker vindt 't al heel mooi, wanneer hij heeft aangetoond, dat Luther al vóór 1517 niet in alle opzichten de monnik was, zooals die aan het ideaal der Kerk beantwoordt, en dat hij „inwendig" reeds van de orthodoxie was afgevallen. De gedachte komt zelfs niet bij hem op, waarom een „afval", die bij honderden, ja duizenden voorgangers van Luther geen wereldbewegende gevolgen niet alleen, maar zelfs heelemaal geen gevolgen had, in dezen monnik zulk een grootsch effect bewerkte. Van de overige opstellen lijkt ons het interessantste dat van L. van Miert, over Canisius, den bestrijder der Hervorming. Deze uit Nijmegen geboortige Jezuiet, Petrus Canis, levert een goed voorbeeld van de ijverige dienaren der Kerk. die in de tweede helft der 16e eeuw weer hebben trachten terug te winnen, wat door de Hervorming verloren was gegaan en die daar ook tot groote hoogte in zijn

geslaagd. Voor 't overige bevat het nummer, voor zoover wij zien kunnen, niets, dat uit een oogpunt van wetenschap in 't algemeen belang heeft.

* * *

Oorlog aan den Oorlag is de titel van een brochure, die bij den uitgever J. P. Honnef te Rotterdam is verschenen, en met een inleiding van B. de Ligt, de vertaling bevat van het volledige pleidooi door den Zwitserschen dienstweigeraar *Jules Humbert-Droz* (in het Fransch), gehouden voor de Militaire Rechtbank te Neuchâtel op 26 Augustes 1916. De brochure, of liever het uitvoerige pleidooi van dezen nog jongen, maar reeds zeer bekenden dienstweigeraar — hij is pas 26 jaar — levert een zeer goed voorbeeld van de overtuiging en redeneering der consequente dienstweigeraars, waarvan De Ligt in de voorrede terecht zegt, dat zij in vele landen snel in aantal toenemen. Een zeer goed voorbeeld zoowel van de krachtige als van de zwakke zijden ervan. Juies Humbert-Drosz heeft er in zijn pleidooi (dat hij slechts gedeeltelijk heeft kunnen uitspreken), blijkbaar op toegelegd om langs den weg der zuivere rede — dat trouwens in overeenstemming met de methode van zijn grooten leermeester Tolstoy, die eveneens door redeneering tot de anti-maatschappelijke consekwenties is gekomen, die hij ten slotte heeft bereikt — de ,,onzinnigheid'' van het militarisme aan te toonen. Wij zeggen er onmiddellijk bij, dat hij hierin uitnemend is geslaagd. Wie in een scherp betoog aangetoond wil zien, dat het beginsel van de verdediging des lands, eenmaal aanvaard, al de gruwelen meebrengt, waaraan deze wereldoorlog ons zulk een oneindige massa heeft opgeleverd, en dat er voor den consequenten tegenstander van al deze gruwelen niets anders overblijft dan zijn medewerking aan heel dit stelsel, zoowel zijn voorbereiding als zijn uitvoering te onthouden, die behoeft het pleidooi slechts ter hand te nemen. Maar — reeds in dit deel van het betoog komt de onmogelijkheid van het volslagen consequente anti-militarisme voor den dag. ,,De anti-militarist verzet zich tegen het stelsel en zal dienstweigeraar zijn aan al wat de Staat hem wil opleggen, om hem middellijk of onmiddellijk aan de voorbereiding en organisatie van den Oorlog te doen deelnemen,'' zoo heet het op pag. 6, waar de vurige jonge man uitdrukkelijk ook alle *middelijke* medeplichtigheid aan het stelsel van de hand wijst. ,,De hospitaaldienst of de weerbelasting zijn geen oplossingen van het militaristisch vraagstuk: men onttrekt zich zoo op onwaardige wijze aan den anti-militaristischen strijd'', heet het daar uitdrukkelijk. Heel wel: doch wordt hier niet verdoezeld, dat èn in vredes- èn in oorlogstijd — b.v. bij mobilisatie ter handhaving van de neutraliteit — elke verplichting, die men direct of indirect tegenover den Staat vervult, het Militarisme ten goede komt? Wie belasting betaalt, wie zekere consumptie-middelen tot zich neemt, betaalt cijns aan den Staat, d.w.z. aan het Militarisme. En de consequentie van dit consequente anti-militarisme is dus in vredestijd geen ander dan dat, hetwelk zeer enkele individueele anarchisten een poos lang in ons land hebben trachten in te nemen, de volkomen (en onmogelijke) negatie van den Staat. Humbert-Droz wijst, voorzoover wij gezien hebben, op deze

consequentie niet, al beroept hij zich hier en daar uitdrukkelijk op Tolstoy, — die, zooals ieder weet, zelf niet consequent volgens zijn denkbeelden kon leven. (Dit vermag in Europa nog slechts de volslagen ondergegane maatschappelijke paria en zelfs dan nog slechts, wanneer hij te oud is om het Militarisme te dienen).

Het spreekt bijna vanzelf, dat Humbert-Droz, gespeend als hij is van historisch inzicht in de konsekwentie zijner redeneering, ontkent, wat voor iederen Marxist vanzelf sprekend is, namelijk, dat de oorlog — en ook de huidige oorlog — weliswaar geen „nut'' heeft — een uitdrukking niet toepasselijk op gebeurtenissen van dezen aard — maar wel gevolgen heeft. Humbert-Droz, consequent als hij is, ontkent dit, niet alleen voor *dezen* Oorlog, maar ook voor alle andere, die eraan vooraf zijn gegaan. Wij zullen niet hoeven te zeggen, hoe deze meening in strijd is met de geschiedenis — en de rede, waarop Humbert-Droz zich beroept. En zoo voert hij, consequent, tegen het huidige militarisme argumenten aan, die tegen elken vorm van „gewapend'' optreden ter bereiking van eenig doel kunnen worden aangevoerd. Aan den anderen kant is het buitengemeen vaag, wanneer wij op pag. 11 lezen: „Al de groote vraagstukken, die de diepe en werkelijke oorzaken van den oorlog zijn, zullen niet opgelost worden door de brutale kracht, door het militaristisch stelsel. Zij zullen het slechts worden door een internationale verstandhouding, door een internationaal werk, als de menschen zullen begrijpen, dat het vaderland niet het hoogste goed is, dat daarboven de menschheid is, als zij zich eindelijk zullen bemoeien met het welzijn van het geheel; als zij het stelsel van de internationale concurrentie en dan den internationalen oorlog zullen loslaten, om samen te trachten met hun rede en hun goeden wil die kwesties op te lossen'' .... Ja, als.... De vraag is echter, hoe zoo ver te komen, want deze algemeenheden kan Wilson, de President der Unie, om een voorbeeld te noemen, ook onderschrijven. En die zwakte van het standpunt komt het duidelijkst aan den dag, wanneer de schrijver, na de 10 eerste hoofdstukjes, die hoofdzakelijk aan scherpe en vaak verdienstelijke kritiek op patriotisme en allerlei leugens van het militarisme zijn gewijd, in het elfde op de vraag komt: „Hoe het militaritme te vernietigen''. Na de zwakheid van de gewone pacifistische en van de parlementaire actie der socialisten te hebben aangetoond, verwerpt hij ook.... de revolutionnaire actie der massa's, de algemeene staking en de weigering om op te trekken in tijd van oorlog. En waarom? Omdat zij slechts den oorlog trachten tegen te houden, als hij reeds verklaard is. Tegenover deze „zwakke middelen'' wordt dan de dienstweigering als panacee gesteld, omdat zij het militarisme reeds in vredestijd en in zijn grondslagen aantast. Kritiek op deze dwaasheid zal men hier niet van ons verwachten. Wij bevelen de brochure zeer sterk ter lezing aan, omdat zij op zeer duidelijke wijze het bewijs levert, dat de dienstweigeringspropaganda — hoe respectabel ook — het stelsel zelf en de machten, waarmee het is verbonden, volkomen onaangetast laat.

Kantteekeningen.

Het besef dat de menschheid er is voor de kunstenaars en niet de kunstenaars voor de menschheid, blijft gelukkig in de werveling der artistieke stroomingen ongeschokt. Het verleidt zelfs al tot een offensiefje. Hoor de „Federatie van Nederlandsche Beeldende-kunstenaars vereenigingen" — is er hooger instantie?

„De vergadering lettende op het feit, dat op de begrooting een som van f 46,000 is uitgetrokken voor het aankoopen van kunstwerken voor Musea, draagt het bestuur op er zoo spoedig mogelijk bij de regeering op aan te dringen, dat deze som in zijn geheel worde aangewend tot aankoopen van hedendaagsche moderne kunst, direct van Nederlandsche kunstenaars." Zie, dit is frisch en vaderlandslievend! De museumdirecties krijgen terecht de pen op de neus — zij mochten eens gaan denken aan pogingen om ook eens iets van Italiaansche of Engelsche kunst te verwerven — de regeering kome tusschenbeide. Zij zorge dat alle musea spoedig iets rijk worden als de collectie-Boendermaker, die op 't oogenblik maakt dat men het Amsterdamsch stedelijk museum niet zonder watjes in de ooren bezoekt. Er zijn nog kunstwerken genoeg, waar geen O.-W.'er heeft aangewild, minder misschien dan gewoonlijk, maar er zijn er. Welk doel hebben musea dan de makers er van te ontlasten?

Eén ding vind ik niet aardig. Er schijnt ook hedendaagsche kunst te zijn die niet modern is. Moet die nu maar uitgesloten worden? Niet-hedendaagsche moderne begrijp ik, dat geld zou toch slechts aan den kunsthandel worden weggegooid. Maar mogen die weinige onmoderne stakkers niet meeëten?

Het Algemeen Nederlandsch Verbond heeft nu meteen een Hollandsche vertaling voor museum: Inrichting tot werkverschaffing aan kunstenaars.

* * *

Over vrouwen kan de hedendaagsche (die federatie zit me nog dwars!) bourgeoisie niet schrijven, zonder de Hollandsche dame, niet zooals zij is, maar zooals zij in theorie zou kunnen zijn, tot de eenige vrouw van alle tijden te proclameeren. Bij weinig andere gelegenheden komt op zoo weerzinwekkende wijze aan den dag hoe volkomen de heeren en dames het proletariaat negeeren, hoe dit voor hen niet bestaat, zoolang het niet hardhandig aan zijn bestaan herinnert. Lees nu één zoo'n zinnetje:

,,De vrouw heeft altijd den man liefgehad als de sterke levensheld, en hij haar als het mysterie der schoonheid".

Dit is uit gefraseer van mevr. De Sitter in .,Leven en Werken".

* * *

Jack London verteld ergens hoe een jonge wolf leert op weerlooze prooitjes zijn behendigheid te ontwikkelen. Daaraan moet ik denken bij het geschrijf van Mea Verwey, die in de Beweging de bewaarschool der critiek doorloopt, d.w.z. heel ernstig vodjes bespreekt, waarnaar dit pretentieuse tijdschrift anders niet om zou kijken. Interessant is dat niet, maar in onzen tijd van zedelijk verval doet het goed te zien, hoe deze dochter de vaderlijke zorg beloont, hoe hier nog oprechte piëteit leeft. Als Mea Verwey een illuster voorbeeld wil stellen, dan zoekt ze 't niet alleen bij Shakespeare, maar noemt ook Verwey's Johan van Oldenbarneveldt. Ik zie dat veel liever dan dat iemand altijd, gelijk Mr. Bonger, zijn eigen dissertatie er bij haalt.

Dit is al een oud beestje, maar dat is de schuld van mijn leesgezelschap.

* * *

De heer Walch is met de federatie bovengenoemd eine Seele und ein Gedanke, of om het meer in zijn geest in 't Hollandsch uit te drukken: twee handen op één buik. De heer Walch is een eigenaardige verschijning in de litteraire wereld, een soort van Hans-komt-door-zijn-domheid-voort. Hij heeft namelijk nog nooit iets geschreven dat meer dan één bewonderaar had, maar omdat hij niettemin onverdroten is blijven doorschrijven, is hij toch een soort van autoriteit geworden. De kwantiteit van zijn producties is als 't ware in kwaliteit omgeslagen. En zoo is hij dezen zomer uitverkoren geweest tot jaarredenaar van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, welke rede thans gedrukt is.

Als slecht tooneelschrijver en goed zakenman, wien het niet ontgaan kon dat nationalisme troef is, heeft hij een behendige poging gedaan om de buitenlandsche konkurrenz buiten de deur te sluiten. Als er niets anders te zien was, dan moést het publiek wel den heer Walch of den heer Querido of den heer Nico van Suchtelen gaan zien. Een nationaal tooneel dus, want alleen wat strookt met onze eigen volksaard kunnen onze acteurs goed spelen en wij volkomen genieten. Onze volksaard, van de middeleeuwen af natuurlijk, zie boven mevrouw De Sitter. Klasseverschillen nihil, integendeel de oolijke Walch ziet in het nationaal tooneel ook nog een tempering van den klassenstrijd: als ,,het volk" een stuk ziet ,,dat — zooals vaak 't geval is — speelt in hooge kringen, dan geven ze zich er geen rekenschap van dat die ,,hooge kringen", zooals de acteurs ze — min of meer hoog! — weergeven, de hoogere kringen zijn van een ándere natie. Ze voelen alleen: dat die deftige menschen toch wel èrg van hen zelf verschillen. Zoo brengt het tooneel verwijdering tusschen verschillende lagen van ons volk". Men ziet, lekker weet Walch

het zijn hoorders wel te maken! En de schepping van een nationaal tooneel is zoo eenvoudig:

,,Als men niet dan Nederlandsche stukken — mèt nu en dan de groote wereldschrijvers — speelt, dan zal vanzelf de Nederlandsche tooneelschrijfkunst ook beter worden. De reactie zal zijn, dat van het tooneel de opvoeding in nationalen zin zal uitgaan, die we zoo broodnoodig hebben.'' Speelt de stukken van Walch en consorten of gaat ze zien en al deze dingen zullen u toegeworpen worden. ,,Vanzelf'' gaat de man dan beter schrijven.

Als ik een tooneelschrijver was, zou ik eerst Walch heel dankbaar zijn, maar dan.... ja, als er iets van waar is dat Nederlanders Nederlandsche stukken het best spelen en begrijpen (en daar is veel van aan), en de Nederlandsche stukken gaan in den regel toch niet — hoe treurig moet het dan met die Nederlandsche stukken gesteld zijn! Ja, ik zou geloof ik eindigen met kwaad te worden!

Sp.

Overzicht der Tijdschriften.

Wanneer men de drie jongste Oorlogsoverzichten van Dr. Colenbrander in de September-, October- en November-afleveringen van *De Gids* nog eens na elkaar doorleest, proeft men toch wel het Hollandsch zout als van een haring op de tong. De nadruk op *Hollandsch* wel te verstaan. Want het zout is hier, zooal niet smakeloos, wel van een zeer eigenaardigen smaak geworden. Is, vraagt men zich na lezing dier drie stukjes proza af, is hier nog de historicus aan 't woord, gewend het wereldsch gebeuren van een ietwat hoogeren top en met wat beter hulpmiddelen gade te slaan dan de burger bij zijn kopje thee? Of blijkt hier niet opnieuw, hoe ontzaglijk moeilijk het zelfs voor de besten is, in dit vredige landje, en speciaal in het lieve Haagje, het brein te behoeden voor de uitwasemingen van den vaderlandschen polderbodem, die, al maakt hij dan in 't lichamelijke minder slachtoffers dan vroeger, in 't geestelijke niets van zijn gevaarlijken aard heeft verloren.

Al deze drie herfstoverzichten van den eminenten historicus — het laatste is gedateerd van 26 October, d.w.z. zoo, dat in een noot het *begin* van het groote Duitsch-Oostenrijksche offensief tegen Italië kon worden vermeld, zonder dat de schrijver nog de beteekenis en verdere ontwikkeling er van kon overzien — eindigen op dienzelfden, deels sentimenteelen, deels lyrischen, deels ironischen toon, waaraan wij, dank zij onze heerlijke dagbladpers, gedurende dezen oorlog zoo gewoon zijn geraakt, zoo gewend als aan oorlogsbrood.

De ironie? Hoor Dr. Colenbrander's slot op 26 October:

„Mars steekt in een slecht vel. Hij blijkt meer versterkende middelen noodig te hebben dan de aarde oplevert, en zal van den arme moeten worden begraven."

Dit naar aanleiding van de zooveelste opsomming der oorlogskosten, die de oorlogvoerende Staten nu reeds op zich hebben geladen en voortgaan op zich te laden, dezen keer verschenen van de hand van een Oostenrijkschen oud-minister van financiën in de „Neue Freie Presse".

De lyriek en de sentimentaliteit?

Lees het einde van de overzichten van 27 Augustus en 26 September, waarvan het eerste luidt:

„Nog zijn wij lang niet aan het einde; nog hebben èn in Duitschland èn in Engeland, de ijzervreters, gekroonde en andere, het hoogste woord. Maar hooge woorden zoeken dikwijls iets te verbergen: kleinen moed. Zijn de Keizer en Lloyd George er in hun hart heel gerust op, dat hun volken hun tot in het oneindige zullen toelaten, elkander „neder te werpen?" Die volken gaan gevoelen dat wie nederligt, ten slotte zij, armen, zelve zijn. Er moet, er zal, aan het delireeren dezer Koningen een einde komen".

En het tweede:

„Het nageslacht zal oordeelen. Thans heeft de zieltogende wereld beters

te doen, en het zou Duitschland niet misstaan hebben, zoo besef hiervan den toon zijner beschouwingen naar aanleiding van het Soechomlinof-proces eenigermate hadde gedempt. Vooral nu Lansing niet ophoudt bewijzen bij te brengen, hoe weinig afkeerig nog gisteren aan den dag de Duitsche regeering is geweest van zeer duistere praktijken; bewijzen, die Kühlmann genoopt hebben Argentinië om verontschuldiging te verzoeken wegens hetgeen de agent van Zimmermann te Buenos-Aires had uitgespookt. De zonde is gemeen geweest aan die binnen en buiten Ilium; — het lijden is het ook. Wanneer de verlossing?"

Mooi gezegd, niet waar?

En wat kan de Hollandsche burger ten slotte meer verlangen, dan dat, op dezen toon, zijn eminente historicus lof en blaam, maar blaam vooral, gelijkelijk en rechtvaardiglijk uitstort over alle „delireerende Koningen", en over allen, die gezondigd hebben binnen en buiten Ilium? Als het zijn eigen aanvallige majesteit maar niet is en onder Troje het Haagje maar niet wordt verstaan! Die majesteit immers delireert ganschelijk niet en wie zou durven veronderstellen, dat men binnen de muren van dit heele kleine Trojetje zondigde!

En dan die dierbare zalvende toon. Het lijkt zoowaar wel het slot van een goede preek van een niet al te ouderwetschen Dienaar des Goddelijken Woords of van een van de apostel-brieven, die de edele Troelstra uit dat huidige bedevaartsoord van allen, die het nog wèl meenen met de menschheid, Stockholm bedoelen wij, aan zijn geliefden dirigeerde.

Wat den Hollandschen burger echter inzonderheid in dit geestesvoedsel zoo aangenaam aandoet, is de manier, waarop ook de eminente historicus zoo langs zijn neus weg en met enkele zinnetjes, het leugenspel der diplomaten . . . ter eener zijde doorboort. De Keizer en Lloyd-George naast elkaar. Die pathetische exclamatie, dat beide Majesteiten er misschien toch wel niet zoo heel gerust op zullen zijn, dat *hun* volken — let op dat *hun* — hun tot in het oneindige zullen toelaten, elkander „neer te werpen" — let op „tot in het oneindige" —; wat kan des burgers innerlijke gevoelens beter streelen? Gevoelens, die hem zeggen, dat het alles, nu ja, toch maar èèn pot nat is, dat de een geen haar beter is dan de ander, èèn rotzooi, wat ik je zeg, meneer! Gevoelens, die mag men zeggen, uit 's burgers diepste binnenste als water opborrelen, nu, na Duitschlands ongerechtigheden, waar wij nu zoo langzamerhand wel over uitgepraat zijn, ook die „Entente", en vooral die smerige Yankees en dat perfide Albion ons zoo vuil zijn gaan behandelen. Denk om onze schepen, denk om de zand- en grindgeschiedenis, denk om het graan en vergeet ten slotte de beurstelegrammetjes niet! Wel drommel: het is goed, het is uitmuntend, dat ook die Colenbrander, een knappe man, meneer, een eminente man, een historicus, zeg ik je, die 't allemaal in zijn zak heeft — hun weer eens duidelijk komt vertellen, wat we over ze denken, over ze allemaal, verstaat u!

Wij willen maar zeggen, dat Dr. Colenbrander in zijn drie jongste buitenlandsche overzichten ongetwijfeld naar het hart des beschaafden en ontwikkelden Hollandschen burgers heeft geschreven. Maar dit op zichzelf bewijst reeds, dat hij, ondanks al zijn historische tierlantijntjes, geestelijk is afgedaald tot het peil dezer lieden. De beschermende en neerbuigende toon, waarop hier vonnis geveld wordt over staatslieden en regeerders, die — men moge over hen oordeelen, hoe men wil — maar die in ieder geval bijna alle huns ondanks in een gigantische worsteling, waarvan zij, zoomin als iemand, den duur en den omvang hebben kunnen voorzien, belast zijn met een verpletterende taak en een verpletterende verantwoordelijkheid, dat rechtertje spelen door een daartoe door niemand uitgenoodigden Hollandschen meneer, die kalm op z'n stoel zit en van heel

het kolossale drama nog geen sikkepit last heeft gehad, het is, als men er even over nadenkt, zoo weerzinwekkend, maar tegelijk zoo typeerend voor de houding, die de Hollandsche burger tegenover dezen wereldoorlog inneemt — gelijk hij in de 18e eeuw tegenover andere wereldworstelingen kon innemen — dat men van tijd tot tijd niet nalaten kan, er weer eens op te wijzen. Dr. C. spreekt in zijn artikel van 26 Sept. o.a. over het antwoord van Wilson op de Vredes-nota van den Paus en zegt daarvan: „Het is een boetpredikatie, die ongetwijfeld zeer dierbaar is gevonden — in Amerika". Hetzelfde kan men van 's heeren C.'s lessen zeggen: men vindt ze ongetwijfeld zeer dierbaar — in Holland. Doch het maakt inderdaad eenig verschil, of men iets dierbaar en prettig vindt in dit landje van bourgeois, die uit louter geile winzucht, thans langzamerhand leelijk in den knel geraken, of in de wereldmacht van 100 millioen zielen, die, — waar alle betrouwbare berichten op wijzen, al gelooft men 't hier in dit landje niet — zich gereed maakt, om, nu zij voor de eerste maal haar machtigen arm uitrekt over den Westelijken Oceaan en zich mengt in de affaires van het oude Europa, dit ook grondig te doen. In overeenstemming met het bekende Duitsche rijmpje, dat men liefst niet in een wespennest moet tasten, doch, zoo men 't al doen moet, dan met vaste hand. Dr. C., die in deze drie overzichten natuurlijk ook de noodige verstandige opmerkingen maakt, die aardige dingen zegt over dit en over dat, heeft — typisch voor den Hollandschen burger — nu eenmaal geen oog voor de groote lijn, die, wie als hij den ooorlog van den beginne af met aandacht heeft gevolgd, toch behoorde te zien, deze namelijk, dat het resultaat geen „compromis" kan zijn. Wat het dan wel zal zijn, onthult zich, sinds de Vereenigde Staten aan den oorlog zijn gaan deelnemen, hoe langer hoe duidelijker uit de nevelen, waarin het wereldhistorisch gebeuren voor tijdgenooten altijd min of meer verborgen is. Het is een andere vorm van het kapitalisme, een andere wijze ook van samenleven der verschillende volken en vooral van de grooten, de echte Imperalismen. Een andere vorm, die volgens de bedoeling der verst-blikkende verdedigers van het stelsel althans, tevens een andere wereldorde zal zijn, een wereldorde, minder blootgesteld aan de vage gevaren, waaraan de wereld voor 1914 blootstond, steviger georganiseerd, vaster naar binnen, zoowel als naar buiten. Het „Verbond der Naties," thans reeds officieel het program van zooveel staatslieden „binnen en buiten Iliums muren", geeft althans uitdrukking aan een der aspecten van die nieuwe wereldorde, zooals zij zich die denken. Een kapitalistische orde voorzeker, maar een geheel andere dan zij vóór den oorlog was. Een orde, die mogelijk schijnt, wanneer het proletariaat in de groote kapitalistische landen van Europa en Amerika, ten slotte toch nog niet het voorbeeld van de Russische voorhoede zou volgen, die het den weg wijst, naar een andere, fundamenteel andere maatschappij. Maar hoe dit moge loopen, hoe deze ontwikkeling moge zijn, de historicus heeft niet het recht, om als Dr. C. in deze zijn drie laatste overzichten, te blijven kleven aan bijkomstigheden. Hij moet de dingen van een hoogere verheffing kunnen overzien dan een Hollandsche kerktoren, al is het die van het Vredespaleis. Hij mag ook geen voet geven aan datgene, wat de groote Hollandsche pers, met al te doorzichtige bedoeling, haar lezers bij voortduring tracht te suggereeren, namelijk, dat er geen verschil is tusschen Ilium en hetgeen Ilium omgeeft, om duidelijk te spreken tusschen de oorlogsdoeleinden van het Duitsche Imperium (met zijn onderhoorige bondgenooten) en die van de groote Rijken, waarmee het in Oorlog is. Duitschland's oorlogsdoel is van den beginne af geen ander geweest — en kan naar heel den aard van zijn geografische ligging, historische wording en economische basis geen ander zijn — dan de consolidatie van dit Rijk, op den voet, met de territoriale uitgebreidheid en de machtsmiddelen, zooals het die in dezen Oorlog

heeft beproefd, ontwikkeld en aan de verbaasde wereld doen blijken. Wat er na dien zal komen, moet, ondanks alle verzekeringen en frasen, voor zijn staatslieden en heerschers bijzaak zijn. Kan het zijn huidige machtspositie behouden, dan is het er, om zoo te zeggen, bovenop, heeft het overwonnen, en kan het, mits het met zijn inwendige problemen gereed kan komen, vrij koel de toekomstige internationale ontwikkeling der wereld gadeslaan. Duitschland's tegenstanders echter — en dit geldt thans ongetwijfeld, zij 't nog niet in volkomen gelijke mate voor alle, zelfs, al is 't 't minst, voor Japan, maar zeker zeer sterk voor het Britsche en het Noord-Amerikaansche Imperium — moeten zich, alweer uit den aard van hun geografische ligging en economische machtsmiddelen, een hooger, althans een wijder doel stellen. Dat doel is in 't kort een nieuwe ,,ordening der Wereld.'' Een nieuwe ordening, waar, indien 't mogelijk is, ook Duitschland zich in zal kunnen voegen. Een nieuwe ordening, die, wij herhalen het, natuurlijk een kapitalistische zal moeten zijn, die ook geenszins de ontwapening of afschaffing van het militarisme beoogt of zal brengen, waar de Oostenrijksche staatslieden thans, aan den vooravond van een nieuw groot offensief nota bene, eensklaps zoo gloeiende verdedigers van beweerden te zijn geworden. (De kogel van Friedrich Adler heeft voorwaar in de Habsburgsche gevangenis wonderen gewerkt.) Dit zijn zoo eenige van de groote lijnen, vaag geschetst, het is waar, maar daarom toch niet minder herkenbaar, die o. i. de historicus uit dezen oorlog ziet opdoemen, mits hij zich weet te onttrekken aan de kleine nationalistische belangen, die hier den blik vertroebelen en het brein verwarren. Dr. Colenbrander ziet deze lijnen niet. Hij toont ons ook geen andere. Zijn wijsheid is ten slotte geen andere dan die van de ,,N. R. Ct.'', het ,,Vaderland'' of de ,,Nieuwe Courant'': mogen de ,,delizeerende koningen'' toch spoedig vrede sluiten, want anders gaan wij nog te gronde....

Van de in deze drie afleveringen verschenen niet-literaire bijdragen noemen wij als belangrijk voor onze lezers in de eerste plaats een uitmuntende studie van Prof. Hesseling te Leiden, een onzer beste taalgeleerden over: *De afstamming van het Grieksche Volk.* Wie van de meest bevoegde hand iets meer wil weten van de huidige Grieken, die men niet kan begrijpen, zonder iets van hun aard, afstamming en historie te kennen, raden wij aan dit prachtige opstel te lezen. Prof. Hesseling toont er in hoofdzaak aan, dat de huidige Grieken — in tegenspraak tot wat zekere soort wetenschap in de 19e eeuw heeft trachten te bewijzen — nog in hoofdzaak denzelfden ,,volksaard'' — een eenigszins vaag begrip, maar dat toch inhoud krijgt, wanneer een werkelijk geleerde het vult — bezitten als in den zoogenaamd Hellenistischen tijd, d.w.z. sinds het begin onzer jaartelling. Men zal dan tevens zien, hoe dat volkskarakter, al is het moeilijk te bepalen, toch van zeer wezenlijken invloed is, wat betreft de uiterlijke lotgevallen van een volk (de politieke b.v.). Iets, wat tusschen haakjes, de groote stichters van de Marxistische wetenschap ook nooit hebben ontkend, maar waar zij steeds hun volle aandacht aan wijdden. (Men leze, om dat goed in te zien, b.v. maar eens de prachtige studies van Marx over de Spaansche Revolutie). In het slot van zijn opstel toont Prof. Hesseling ook aan, waarom Venizelos, de bekende Grieksche staatsman, ten slotte opnieuw het vertrouwen van de Grieken heeft verworven, en geeft daarmee in 't voorbijgaan een oorveeg aan de domme journalisten onzer groote kranten, die, zooals men weet, van de inderdaad schijnbaar zoo onbegrijpelijke politieke wisselingen in Griekenland gedurende den wereldoorlog nooit iets hebben begrepen. (Zie mijn ,,Wereldoorlog''). In het opstel van Dr, J. Prinsen J.Lzn., den tegenwoordig zeer bekenden en in de mode zijnden literatuur-historicus, over ,,*Het sentimenteele bij Bilderdijk*'' treffen wij een vervolg aan van de beschouwingen over hetzelfde onderwerp in ,,De Gids'' van 1915. Het is

een typisch staal van „nationalisme" in de literatuurgeschiedenis. Dr. Prinsen wil aantoonen, dat Bilderdijk een der eerste groote romantici in de wereldliteratuur is. Inderdaad is dit mislukte genie slechts te begrijpen uit den zeer bizonderen aard van de Hollandsche verhoudingen in de ondergaande Republiek der Ver. Nederlanden, waaruit hij voortkwam. De poging van Dr. Prinsen om hem als een Europeesch genie te laten verschijnen, is totaal mislukt en de schrijver geeft in zijn opstel doorloopend blijk, zoowel van moedwillig verwringen der historische feiten als van slecht en onvoldoende literair-historisch onderscheidingsvermogen. Het opstel doet ons opnieuw betreuren, dat de bestudeering onzer literatuur uit historisch-materialistisch gezichtspunt, sinds jaren, evenals zooveel anders, totaal achterwege blijft. De oud-luitenant-kolonel D. Merens levert een zeer interessant artikel over „*De Indische Weermacht*", in hoofdzaak dezelfde ideeën, die hij 23 Februari van dit jaar in de Ver. ter Beoefening van de Krijgswetenschap heeft ontwikkeld. Uitgaande van het feit, dat Indië heden ten dage volslagen weerloos is, wil hij aantoonen, hoe het op de basis van de ontwikkeling der Indische financiën mogelijk zou zijn, Indië zoowel met een „behoorlijke" vloot als met een leger op te knappen, dat beteekenis zou hebben. Hij polemiseert daarbij o.a. vooral tegen de denkbeelden van den oud-Gouv. Gen. Van Heutsz. Het opstel is interessant voor alle socialisten, die een juist inzicht willen hebben in de eischen van ons Imperalisme en de mogelijkheden ervan. In de November-aflevering ten slotte vermelden wij het opstel van Prof. N. van Wijk, den kenner der Slavische talen en literatuur, over „*Leo Tolstoj en zijn dagboek.*" Wie omtrent den grooten Rus meer wil weten dan de legenden, die er hier nu al over zijn leven en leer in omloop zijn, raden wij de lezing van deze studie ten zeerste aan.

De Oorlogswinst, de Bankiers en de Staat

DOOR

B. COLTOF.

I.

Alzoo Wij in overweging genomen hebben, dat in de tegenwoordige buitengewone omstandigheden bijzondere maatregelen ten aanzien van het goederenverkeer naar het buitenland wenschelijk zijn ....

Deze nuchtere inleiding, de considerans van het wetsontwerp dat onder den naam van „export-centrale" een algemeene bekendheid heeft verworven, bevat een erkenning. Op zichzelf is hetgeen in dien considerans staat, niets nieuws. Gedurende de „tegenwoordige buitengewone omstandigheden" — prachtige naam dien de bureaucratie heeft uitgevonden, om het harde woord „oorlog" niet te hoeven zeggen — zijn voortdurend allerlei bijzondere maatregelen genomen met betrekking tot het goederenverkeer zoowel naar als van het buitenland. Uitvoerverboden en -consenten, heffing van een soort uitvoerrechten in geld of in natura, bepaling van percentages die voor uitvoer bestemd zijn, al deze maatregelen zijn aan de orde van den dag en men kan waarlijk niet zeggen, dat dit geen bijzondere maatregelen zijn.

Maar dat is allemaal kinderspel geweest, vergeleken bij wat de regeering met dit wetsontwerp beoogt: de centralisatie van den export met als eerste doel:

> „er voor te zorgen, dat de uitvoer wordt geregeld in verband met de eischen van het oogenblik en in verband daarmee de invoer van hier te lande benoodigde goederen wordt bevorderd".

Het eerste gedeelte van deze wanstaltige wetsformule zegt zoo goed als niets; het regelen van den uitvoer in verband met de eischen van het oogenblik is een zinledige frase, die in alle willekeurige gevallen verschillend kan worden uitgelegd. De eigenlijke beteekenis zit in de laatste helft: het bevorderen van den invoer van hier te lande benoodigde goederen; het stellen van den export in dienst van den import.

Wij hebben geen oogenblik gemeend — en wij zien ook onze lezers niet voor zoo naïef aan — dat met deze formuleering de heeren Posthuma, Treub c.s. hunne bekeering beleden tot de uitvoerpolitiek van de S. D. P., die slechts uitvoer wil toelaten zoover als die met de volksbehoeften vereenigbaar is. De tijd, dat het surplus van onze eigen bodemproductie als een door het buitenland begeerd ruilobject, belangrijke diensten had kunnen bewijzen door den invoer van voor de volksvoeding onmisbare artikelen af te dwingen, is grootendeels reeds voorbij. „Het vet is van den ketel", zei op zijn platte manier de heer Schaper, en hij had ditmaal geen ongelijk. Trouwens, de regeering zelf waarschuwt in haar Memorie van Toelichting tegen het koesteren van „overdreven voorstellingen" op dit gebied. Doch zij voegt erbij:

„Dit neemt intusschen niet weg, dat een gecentraliseerd lichaam in dit opzicht meer vermag dan op zich zelf staande exportvereenigingen".

Den sleutel van dezen doolhof van tegenstrijdigheden vindt slechts hij, die het karakter van de economische politiek — of, zoo men wil, de politieke economie — onzer regeering geheel doorziet. Zoolang het er om ging, den export hetzij te beperken, om de levensmiddelen der groote volksmassa in het land te houden, hetzij den uitvoer te benutten om buitenlandsch voedsel ingevoerd te krijgen, — zoolang was de Nederlandsche regeering aan dat ééne oor Oostindisch doof. En als die regeering na 2½ jaar oorlog eindelijk tot de ontdekking is gekomen, dat uitvoerartikelen ruilobjecten zijn, die nog wat anders dan geld in het land kunnen brengen, dan vindt die zoo laat ontstane en reeds daardoor opmerkelijke helderziendheid niet haar oorzaak in vrees, dat het volk geen voedsel meer zou krijgen, maar in de beduchtheid dat landbouw en industrie, bij gebreke van noodzakelijke grondstoffen en hulpmiddelen, het vooral tegenwoordig zoo winstgevend bedrijf zouden moeten staken. Kort gezegd: de ruil van waren, dien de regeering thans wil bevorderen, beoogt niet voedsel in het land te brengen, maar in de eerste plaats kolen; voorts wellicht mesttoffen enz.; grond- en hulpstoffen die, in producten omgezet, een nieuwen kringloop over de grenzen zullen beginnen. Men wil nu onzen uitvoer benutten om een tegenwaarde te krijgen als invoer. Maar zeer terecht zegt de regeering tegen de arbeiders, dat zij niet de „overdreven voorstelling" moeten hebben, alsof deze transactie hun ook maar een enkelen boterham meer op tafel zal brengen. Neen, van dezen import is het voornaamste oogmerk, industrie en landbouw op de been te houden, d. w. z. de winst der kapitalisten te beschermen en, aangezien deze winst thans vooral in den uitvoer ligt, kunnen wij zeggen, dat

deze import slechts het middel is om nieuwen export mogelijk te maken.

Menig burgerlijk hoorder, die van ons deze meening vernam, heeft ons reeds voor kwaaddenkend of argwanend uitgemaakt, — hoffelijke benamingen voor wat in recht Hollandsch lasteren wordt genoemd. Waarom willen wij nu niet gelooven, zoo vroeg men, dat de regeering in alle eerlijkheid eerst nu tot het inzicht is gekomen, dat door ruil van goederen een voor ons land en volk betere voorziening kan tot stand komen, en dat het haar bedoeling is daaraan thans mede te werken?

Voor onzen twijfel hebben wij goede gronden. Men moet in de eerste plaats, wel een ongewone mate van kortzichtige domheid bij onze regeerders aanwezig achten, door te onderstellen, dat zij bijna drie jaren lang niets zouden hebben gedacht bij het aanschouwen van grove exportwinsten eenerzijds en toenemende importmoeilijkheden anderzijds. Maar bovendien, als men zich wil vastklampen aan zoo ongerijmd een onderstelling, die een verregaande onbekwaamheid voor het door hen bekleed ambt zou constateeren bij alle Ministers, en allereerst bij de heeren Treub en Posthuma, — als men dit al zou meenen, dan ontkomt men toch niet aan dit andere feit: dat de regeering gedurende den ganschen oorlog reeds hierop is geattendeerd.

Toen in de eerste dagen van Augustus 1914 door de plotselinge verbreking van alle internationale verbindingen een aantal producten van onzen bodem (b.v. fruit, sommige groenten, eieren), onontbeerlijke hulpmiddelen voor een menschwaardig levensonderhoud, maar niettemin vrijwel onbekend op den Hollandschen arbeidersdisch, eensklaps in zoo groote hoeveelheden op de binnenlandsche markt werden geworpen, dat zij een prijsdaling ondergingen die hen binnen het bereik van het proletariaat bracht, toen wees het socialistische inzicht als vanzelf den weg aan de economische praktijk. Ook wie in de economische wetenschap volkomen ongeschoold was, zag hier in de praktijk voor zijn oogen, welk een overvloed voor zijn bewoners dit kleine en technisch achterlijke land produceert.

De leus: sluit de grenzen, was de meest natuurlijke en logische gevolgtrekking uit deze feiten getrokken. Het was niet moeilijk, de aldus eenvoudigst geformuleerde economische stelling belachelijk te maken, en onze tegenstanders hebben zich van dit wapen dan ook rijkelijk bediend. Men heeft 't voorgesteld, alsof de S. D. P. het Nederlandsche volk wilde veroordeelen tot het opeten van al zijn groenten, fruit, melk, vee enz., en als dan statistisch kon worden aangetoond, dat de voortbrenging van sommige artikelen grooter was dan de consumptie in het binnenland zou kunnen zijn, dan werd van

ons streven de caricatuur gemaakt, alsof wij de levensmiddelen liever zouden laten verrotten dan ze uit te voeren. Het loont in een ernstige verhandeling te nauwernood de moeite, deze zotternij te weerspreken.

Een algemeen uitvoerverbod! dit was de leus, waarin kort en bevattelijk geformuleerd, pakkend en duidelijk, onze economische gedachtengang voor de arbeidersklasse werd uitgesproken. Maar van die politiek was natuurlijk het vanzelfsprekend uitvloeisel, het excedent dat de binnenlandsche productie van sommige levensmiddelen boven de consumptie aanwijst, door internationalen ruil verder te benutten. De internationale samenhang der productie is een zoo integreerend onderdeel van de socialistische economie, dat bij de hierbedoelde bestrijding onkunde en grove misleiding wel om den voorrang moeten gestreden hebben.

Ondanks de op de hier kort aangeduide beginselen rustende kritiek, die gedurende den oorlog door de revolutionnaire arbeidersbeweging in allerlei toonaard is voorgedragen, heeft de Nederlandsche regeering den bijna ongebreidelden uitvoer toegestaan en bevorderd, en in het gezicht van deze feiten zal niemand kunnen ontkennen, dat zij die politiek welbewust heeft gedreven en dat wij ten volle gerechtigd zijn, haar voor de daaruit ontstane gevolgen verantwoordelijk te stellen.

Welke zijn nu die gevolgen, en in hoeverre houdt het wetsontwerp waarover wij heden handelen, daarmede verband? Een eerste gevolg is natuurlijk geweest, dat de voortbrengselen van den Nederlandschen bodem, die in de eerste Augustusdagen van 1914 eensklaps op de arbeiderstafel konden verschijnen, daarvan weer even plotseling zijn verdwenen. En vele andere inheemsche producten, die vroeger wel in meer of minder voldoende mate voor arbeidersbeurzen verkrijgbaar waren, hebben sedert dien weg gevolgd. Men kan thans zeggen, dat het beste deel van onze bodemproductie naar het buitenland gaat, en hetgeen overblijft moet, doordat de hoeveelheid te gering is om aan de vraag te voldoen, vanzelf duur worden, behalve in gevallen waarin de regeering, om absoluten hongersnood te voorkomen, zelf een gedeelte van den prijs bijpast (distributiewet). In het laatste geval echter wordt wel de prijs, dien het publiek betaalt, lager, maar de werkelijke prijs der waar blijft even hoog.

Dit is dus in 't algemeen de staat van zaken: er worden groote hoeveelheden uitgevoerd tegen de exorbitante prijzen, die de oorlogvoerende landen bereid zijn te betalen, en daardoor wordt het restant ook in het binnenland duur. Dit is de economische figuur in haar eenvoudigsten vorm. In de werkelijkheid is zij natuurlijk meer gecompliceerd. Doch de complicaties zijn van dien aard, dat zij de

figuur niet verduisteren, maar integendeel verscherpen en toespitsen.

Die compliceerende omstandigheden vloeien voor een groot deel voort uit onzen eenzijdigen uitvoer naar de Centrale mogendheden. Een rechtstreeksch gevolg daarvan is geweest, dat Engeland en Amerika, die geen enkele reden hebben om toe te laten, dat Holland een neutrale invoerhaven en moestuin voor Duitschland is, onzen overzeeschen handel in diverse tempo's vrijwel geheel hebben afgesloten. Zoowel de levensmiddelen als de grondstoffen, die wij van overzee betrekken (ook uit de koloniën) werden daardoor schaarsch en duur. D. w. z. gebrek aan graan, rijst, vet, specerijen enz., gebrek aan alle overzeesche levensmiddelen, die dientengevolge duur worden; maar ook gebrek aan grondstoffen, aan kunstmest en veevoeder, en dit wil tevens zeggen, dat ook van onze inheemsche bodemproductie de hoeveelheid en hoedanigheid verminderen en de prijs stijgt.

Hier is gelijktijdig nog een tegenwerping weerlegd, die van agrarische zijde nogal eens tegen onze critiek is geopperd. Vooral de heer Posthuma heeft als Minister van Landbouw den boerenstand tal van malen verdedigd door tegenover de grove exportwinsten te wijzen op de hooge prijzen der grondstoffen voor het bedrijf. De tegenstelling is echter absoluut valsch. Want het een is van het ander een gevolg. Dat Engeland en Amerika ons op rantsoen zetten is een gevolg van den export naar Duitschland en Oostenrijk, en het is hoogst leerzaam om te zien hoe de bourgeoisie, die de lasten der rantsoeneering in volle zwaarte op het proletariaat afwentelt, van de exportwinsten heeft genoten op een zoo overmatige wijze als wij in het vervolg van deze beschouwing zullen bespreken.

Wij zeggen dus waarlijk niet te veel als wij de meening uitspreken, dat de Nederlandsche bourgeoisie en haar regeering alles hebben nagelaten wat dienstig zou kunnen zijn om den levensmiddelenvoorraad in ons land te vergrooten. En indien zij nu — onder het devies: beter laat dan nooit — alsnog voor dit doel zou willen optreden, dan zou daartoe vóór alles noodig zijn een totale verandering in de richting van onzen export, gepaard aan een principieele en aanzienlijke beperking van den uitvoer. En nu is het merkwaardig, dat over deze beginselvraag in het uitvoerig debat over de Export-Centrale absoluut geen woord is gerept. Was dit omdat alle Kamerleden, Ministers enz. de richting van onzen uitvoer goedvinden? Natuurlijk niet; er zijn bij deze doorluchtige wetgevers een aantal, wier anti-Duitsche gezindheid veel te geprononceerd is. Maar het schijnt nu eenmaal een axioma te zijn, dat de onverholen pro-Duitsche stemming van de ons land overheerschende kringen geen oppositie duldt.... en ons parlement schikt zich daarin gedwee.

In beginsel, in hoofdzaak veranderd er dus niets. Onze uitvoer blijft voor 't grootste gedeelte naar de Centrale rijken gaan; Engeland en Amerika zullen ons dus blijven rantsoeneeren als voorheen of misschien — als 't mogelijk is — nog wat strenger; en daar het in confesso is dat de Centralen, die zelf gebrek lijden, ons niet van levensmiddelen kunnen voorzien, zal de honger onze gast blijven. Q. E. D. zeiden wij in de wiskunde-les: wij meenen het bewijs te hebben geleverd, dat de Export-Centrale, ondanks den schijn van het tegendeel waarmede zij is geïntroduceerd, den Hollandschen arbeiders geen bete voedsel zal inbrengen.

Het is trouwens in de discussie ook algemeen zoodanig opgevat. „In geen geval verwachte men van de Export-Centrale grootere hoeveelheden levensmiddelen", aldus zeide Minister Posthuma. Doch hij zeide dit niet als de slotsom van een logischen redeneergang, maar als een soort fatum, waaraan men niet anders te doen heeft dan zich te onderwerpen.

In denzelfden geest slaakte de heer Patijn, op wiens overigens oppositioneel optreden in deze discussie wij nog terugkomen, eenige verzuchtingen:

„Wat wenscht de Regeering, wat wenschen we allen? Liefst „zouden we den uitvoer stop zetten, voor zoover die niet geschiedt „tegen goederen. Desnoods tegen goud, al wil spr. liever niet meer „goud hebben.... Spr. is overtuigd, dat het om economische en „staatkundige redenen niet mogelijk is om die politiek te volgen. „Wij zullen houden een groot excedent van uitvoer boven invoer".

En de spreker herhaalt nogmaals dat dit geschiedt „in 's landsbelang, om economische en politieke redenen".

Dat klinkt nu wel heel geheimzinnig en de groote menigte zal zich daardoor misschien laten imponeeren; maar wij beschouwen de zaken wat nuchterder en moeten dan concludeeren, dat het inderdaad waar is (een waarheid als 'n koe!) dat aan deze uitvoerpolitiek economische en politieke redenen ten grondslag liggen; het is echter economie en politiek met een bedenkelijken bijsmaak en men kan er aan twijfelen of zelfs bij een eenzijdig-kapitalistische opvatting „'s lands belang" hierdoor gebaat kan worden geacht.

Want dat het niet mogelijk is, den uitvoer anders dan in ruil voor import-artikelen, stop te zetten, is een absolute onjuistheid. Wij kunnen niet inzien welke moeilijkheid dit ons zou kunnen baren, *mits deze politiek slechts met strikte onzijdigheid worde toegepast.* Hierin zit de kneep. Wij zouden natuurlijk niet tegen Engeland een streng gezicht moeten zetten, en onderwijl lustig naar Duitschland blijven uitvoeren. Daarvoor is dus noodig, dat we ook tegen Duitschland

een ruggegraat zouden moeten toonen, die onze diplomatie waarschijnlijk niet bezit.

Ziedaar de „politieke redenen", door den heer Patijn met zooveel aplomb ten tooneele gevoerd. Het is de politiek van „allerhöchster Stelle", de politiek van de dynastie en haar rechtstreekschen aanhang, de diplomatieke en militaire machthebbers, welke kringen overwegend Duitschgezind zijn en die daarin worden gesteund door een aanzienlijk deel van het handels- en financieele kapitaal in ons land. Dit laatste is, naast de oude relaties, die vooral den handel van Rotterdam, dat al lang voor den oorlog meer en meer een Duitsche voorhaven werd, met Duitschland verbonden, slechts te verklaren, doordat in deze kapitalistenkringen een blind vertrouwen heerscht op Duitschlands militaire overwinning. Wij zullen nader gelegenheid hebben om aan te toonen, dat ditzelfde vertrouwen op de onoverwinnelijkheid van het imperialistische Duitschland ook in ander opzicht het „Leitmotiv" is geweest voor de uit ander oogpunt vrijwel onbegrijpelijke regeeringstaktiek in zake de Export-Centrale. Om het toekomstige Duitsche Wereldrijk, waarvan niemand thans zeggen kan of het meer zal worden dan een droomenrijk, in het gevlei te komen, durft men de uitvoerpolitiek niet te veranderen. In parlementaire taal omwikkelt men dit met fraaie, welluidende en imponeerende frasen, men spreekt van „'s lands belang" en van „staatkundige redenen"; maar de waarheid is dat het Nederlandsche volk zijn ontberingen lijdt, zijn zware offers aan levensgeluk en levenskracht brengt aan den Mammondienst van het All-Duitsche Imperium.

En wat nu des heeren Patijn's „economische redenen" aangaat; deze knappe financier weet evengoed als wij, dat een ongezonder economie dan die thans in Nederland wordt gevoerd, nauwelijks denkbaar is. In 't algemeen en in normale omstandigheden geldt een uitvoer-excedent als een gunstig resultaat eener handelsbalans; maar een uitvoer die alles wat eetbaar is niet alleen, maar ook de bronnen der productie (vee) over de grenzen laat gaan, terwijl er voor eigen gebruik en voor aanvulling niets meer bijkomt, dat is een economie die gelijkt op het slachten van de kip die gouden eieren legt. Zelfs wanneer men — gelijk wij aannemen dat de heer Patijn doet — 's lands belang met dat der kapitalisten vereenzelvigt, zelfs dan moet men een economie, die ter wille van laffe vleierij en direct winstbejag het land van zijn economische hulpmiddelen berooft, bedenkelijk vinden. Het is meer dan eenmaal de historische taak van de staatslieden van het kapitalisme geweest, de kapitalisten te behoeden voor hun te grove winzucht, hen terug te houden van een roofbouw, die hun toekomstige winst bedreigde. Dit is een vorm van het „algemeen

belang", tot welks behartiging de politici van het kapitalisme geroepen zijn. Maar ook in dit opzicht zinkt het hedendaagsche parlement steeds dieper beneden het peil, door zijn taak vereischt.

De heer Patijn heeft met zijn „economische redenen" vermoedelijk willen zeggen, dat wij om invoer te verkrijgen, wel in ruime mate zouden moeten uitvoeren. Hij had daarbij vermoedelijk het oog op den befaamden ruil van aardappelen tegen kolen, die in de discussie herhaaldelijk opgeld heeft gedaan. Doch dit geschiedde na bijna drie jaar oorlog, en wij vragen waarom dan vóór dien onze bourgeoisie steeds exporteerde? En vooral is het merkwaardig, dat bij al deze economische beschouwingen een hoogst gewichtig element wordt over 't hoofd gezien: de goudvoorraad in ons land.

Toch verleent deze thans buitengewone groote goudvoorraad ons thans een onmiskenbaren economischen voorsprong. De oorlogvoerenden, en vooral de Centrale rijken, hebben een enorme behoefte aan goud. En geroutineerde kooplieden als de Hollandsche kapitalisten, zouden, indien zij dit gewild hadden, zonder eenigen twijfel voor een deel van dat goud groote hoeveelheden grondstoffen en levensmiddelen hebben kunnen verkrijgen. Die politiek zou zijn gericht geweest op voorziening in de behoeften des volks, en zij zou tevens de economische en politieke gevaren hebben vermeden, welke ons thans, als nasleep van onzen eenzijdigen uitvoer, bedreigen.

Doch men ziet tevens, dat deze politiek niet den goudstroom in de brandkasten van het Hollandsche kapitalisme zou hebben gebracht, die er thans is ingevloeid, maar dat integendeel opoffering van een deel van hun goudvoorraad dan zou noodig zijn geweest. Tweeërlei belangen staan in dit economisch probleem tegenover elkander: het belang van een zeer kleine groep van financiers en kapitalisten tegenover dat der gansche overige volksmassa. Het eerste heeft, gelijk wij reeds zagen, over de gansche linie gezegevierd en het heeft daarvan geprofiteerd op een wijze, die een nadere beschouwing overwaard is.

Het Taylorstelsel.

EEN NIEUW UITBUITINGSSYSTEEM.

DOOR

O. L. VAN DER POEL.

Als wij het Taylorstelsel een nieuw uitbuitingssysteem noemen willen we hiermede niet zeggen dat dit stelsel zelf nieuw is, maar dat in Europa van belangstelling voor het stelsel en de toepassing er van eerst de laatste jaren sprake is.

De oorlog en de daarmede gepaard gaande groote kapitaalsvernietiging zal er niet weinig toe bijdragen deze belangstelling te versterken, en een toepassing op groote schaal voor te bereiden. In Nederland is eerst de laatste paar jaar sprake van het stelsel. De belangstelling er voor is vooral opgewekt in kapitalistische kringen, door de lezingen die prof. Volmer, in verschillende plaatsen heeft gehouden, terwijl een groot deel van het soc. proletariaat er door de artikelen van Dr. Th. van der Waerden in de Soc. Gids, welke later in brochurevorm zijn uitgegeven, kennis van heeft kunnen nemen.

Ik geloof niet dat wij de beteekenis van het Taylorstelsel overschatten, als wij zeggen dat deze voor het proletariaat zeer groot is. Ten eerste is door de propaganda welke prof. Volmer, gesteund door de Maatschappij van Nijverheid, voert, een invoering van het systeem, althans proeven er mee, binnen niet te langen tijd te verwachten. De arbeiders dienen dan hun houding er tegenover bepaald te hebben, om niet, voor de zooveelste maal, door het kapitalisme, zonder eenig verzet, overrompeld te worden. Ten tweede geeft het ook voor hen die er niet praktisch mee te maken zullen krijgen, een zeer scherpe kijk op het kapitalistisch productieproces en de plaats, welken de arbeider in dit proces in neemt. In een bespreking van het Taylorstelsel komen de begrippen: productie — loon — meerwaarde en de verhouding tusschen dezen scherp naar voren, en het kan een beter begrijpen van onzen tegenwoordigen maatschappijvorm, die immers op de kapitalistische productie gebouwd is vergemakkelijken.

Het Taylorstelsel dankt zijn naam aan den Amerikaan Fred. W. Taylor. Zijn eerste voorname werk over het stelsel. „Bedrijfsbeheer" (Shop management) verscheen in 1903 en is in de meeste talen vertaald.

Zijn vereerders in de industrieëele wereld noemen zijn stelsel van grooter beteekenis dan de uitvinding van het sneldraaistaal (dat door hem tezamen met White uitgevonden werd). Het stelsel zooals wij het nu door verschillende geschriften kennen, heeft natuurlijk

sinds 1903 in de practijk verschillende wijzigingen ondergaan, terwijl er meerdere personen aan hebben meegewerkt.

In Amerika is het Taylorstelsel door de universiteiten, in de technische zoowel als in de handelsafdeeling, in de leerstof opgenomen, terwijl in ons land, door de colleges van prof. Volmer aan de Technische hoogeschool, de kennis van het stelsel onder de toekomstige bedrijfsleiders verbreid wordt.

De hoofdvoorwaarde voor een goed beheer, zegt Taylor, is een hoog loon bij lage productiekosten.

Dit doel is te bereiken door toepassing der volgende beginselen.

1. Een groote dagtaak.
Ieder man in de onderneming, van hoog tot laag, dient dagelijks een juist omschreven dagtaak, voorgelegd te worden. Deze taak mag niet in 't minst vaag of onbepaald zijn, doch moet nauwkeurig en volledig omschreven worden en niet gemakkelijk te vervullen zijn.
2. Standaard-voorwaarden.
De taak van ieder man moet den vollen dag eischen en tegelijkertijd dient de man in zoodanige omstandigeheden geplaatst en hem dusdanige toestellen verschaft te worden, dat het volbrengen van die taak met zekerheid geschieden kan.
3. Hoog loon bij succes.
Hij moet zeker zijn van hoog loon, wanneer hij zijn taak volbrengt.
4. Schade bij tekortkoming.
Schiet hij tekort, dan moet hij er van verzekerd zijn dat hij vroeg of laat de verliezer zal wezen.
5. De taak moet zoo moeilijk gemaakt worden dat hij slechts door een „eersteklas" man te volbrengen is.

Om deze regels te kunnen toepassen zijn drie ingrijpende wijzigingen in het bedrijf noodig.

Ten eerste het standardiseeren van het materiaal. Het zóóveel mogelijk tot één model terugbrengen van machines en gereedschappen, hetgeen natuurlijk, door de hieruit voortvloeiende gelijkheid van onderdeelen en grondstoffen een groote arbeidsbesparing beteekent. Ook wordt het werk hierdoor in vele gevallen eenvoudiger, zoodat een mindere scholing van arbeidskrachten kan volstaan, en de arbeiders b. v. ingeval van staking makkelijker te vervangen zijn.

Ten tweede: het systematiseeren der werkmethoden. Daar dit van veel ingrijpender aard voor de arbeiders is, zullen wij dit punt wat uitvoeriger bespreken. In de eerste plaats een tot in het uiterste doorgevoerde arbeidssplitsing. Tot dusver werd door bijna elken arbeider

werk gedaan, dat voor een deel door een minder geschoolde kracht b. v. een jongen zou kunnen worden verricht, terwijl er ook momenten zijn dat hij werk doet dat eigenlijk bij den baas of den ingenieur thuis hoort, en hem daardoor niet zoo vlot afgaat en dus onnoodig ophoudt. Het laatste is even oneconomisch als het eerste. Neem b. v. het schoonmaken en slijpen van gereedschap gedurende het werk: dit kan bij alle arbeiders door een speciaald aartoe aangestelden jongen worden verricht, waardoor natuurlijk heel wat tijd gewonnen wordt. Dat dergelijke kleinigheden reeds een groote besparing kunnen geven blijkt, als we veronderstellen dat in een werkplaats 60 geschoolde krachten gemiddeld 10 min. per dag gebruiken voor het schoonmaken van hun gereedschap. Dit is tezamen 600 min. of 10 uur. Bij een 10-urige arbeidsdag is dus juist één geschoolde arbeider bezig met werk, dat evengoed door een jongen kan worden verricht hetgeen een besparing van een paar honderd gulden per jaar beteekent.

Verder wordt alle denken voor den arbeider onnoodig gemaakt. Is het nu nog de gewoonte dat de manier en de snelheid van werken, voor een groot deel door den arbeider zelf wordt bepaald, zoodat hij tenminste voor dit kleine onderdeel nog zelf de leiding over zijn werk heeft, Taylor maakt hem letterlijk tot machine of liever tot onderdeel van een machine.

De arbeider, die volgens het Taylorsysteem werkt, ontvangt voor elk werk een instructie-kaart, waarop tot in de kleinste onderdeelen staat beschreven hoe en in welken tijd het werk moet worden verricht, terwijl een werkbaas dit, zoo noodig, nog toelicht en aantoont. Dit wordt zoover doorgevoerd dat het werk bijna geheel op handigheid aankomt en vakkennis overbodig wordt. Taylor bracht het met zijn organisatie in de Bethlehem Steel Co, zoover, dat ongeveer 95 procent der draaiers aan de grovere, en 25 procent aan de fijnere banken uit handige sjouwerlieden gerecruteerd was. Hierdoor wordt de Fabrikant nog meer dan door het eenvormig maken van machines en werktuigen onafhankelijk van de arbeiders, daar er steeds (en als het Taylorsysteem is ingevoerd, in nog grooter mate) een leger van ongeschoolde arbeiders klaar staat om eventueel de stakende te vervangen. Slechts door een nauwe aaneensluiting van strijdbare vakvereenigingen zal het den arbeiders mogelijk zijn hun macht tegenover die der patroons te stellen.

Op de instruktiekaart staat niet alleen beschreven hoe, maar ook in welken tijd het werk moet gebeuren. Hiervoor is het dus noodzakelijk vast te stellen, in welken tijd het werk verricht kan worden.

Taylor merkte reeds op dat een stuk werk meestal veel minder tijd vereischt dan er door de arbeiders voor gebruikt wordt. En door de

diepgaande tijd- en bewegingstudies van Gilbreth, een van Taylors meest bekende medewerkers, bleek, dat bij een juist opvolgen van de aanwijzingen door een arbeider in zeer vele gevallen *twee tot driemaal* zooveel werk per dag kon worden verricht als vroeger.

Om tot dit resultaat te komen werd verschillende malen het werk van een der beste arbeiders met een stopuurwerk gecontroleerd. Hield hij even op dan werd het horloge stil gezet om het, zoodra hij weer begon te werken, verder te laten loopen. Hierdoor werd niet alleen de tijd vastgesteld, in welken de beste werkman, zonder ook maar even op te houden, een stuk werk kon verrichten, maar het bleek dat bij het werken verschillende onnoodige bewegingen gemaakt werden, terwijl andere bewegingen door betere vervangen konden worden. Nadat op die manier een taak nauwkeurig was bestudeerd werd vastgesteld hoe deze precies verricht moest worden. Elke onnoodige beweging werd uitgeschakeld en elke onjuiste werd door een betere vervangen. De arbeider werd nu onder de meest gunstige voorwaarden geplaatst om zijn werk te doen. Gereedschap en materialen waren op de juiste plaats aanwezig, terwijl hem het aannemen van de, voor het werk, gemakkelijke houding ten opzichte van het werkstuk mogelijk werd gemaakt.

Op die manier kon Gilbreth voor metselwerk het aantal noodige bewegingen terugbrengen van 18 op 5. Het aantal verwerkte steenen per man, steeg van 120 op 360 per uur. Eén man kon dus per dag *drie maal* zooveel werk verrichten als voordat het stelsel was ingevoerd.

Bij het vervoer van ruw ijzer bij de Bethlehem Steel Co. werd door één man per dag ongeveer $12\frac{1}{2}$ ton verwerkt. Na het bestudeeren van het werk met den tijdmeter kwam Taylor tot de overtuiging dat één man per dag ongeveer 47 à 48 ton (dus bijna vier maal zooveel) kon verwerken, hetgeen ook werkelijk gelukte. Na drie jaar werken volgens het Taylorstelsel was het mogelijk het aantal sjouwers van 600 terug te brengen op 140. Het aantal verwerkte tonnen was opgevoerd tot 59.

Deze groote productiestijging, per persoon, brengt dus mede, dat vele arbeiders overbodig worden en aan de ellende van werkloosheid worden overgeleverd.

Hoezeer de menschen, om deze geweldige stijging van productie te kunnen bereiken, tot machines gemaakt werden, blijkt wel uit de manier waarop bij de invoering gewerkt moest worden. Nadat den sjouwer de voordeelen(?), die er voor hem mee te behalen waren, onder oog gebracht waren eindigde het gesprek aldus: „Als gij dus een eerste klas kracht zijt, dan zult gij morgen precies doen wat deze man (de opzichter) u zegt, en wel van 's morgens tot 's avonds. Als hij zegt: gij moet een stuk ruw ijzer optillen en er mee voortgaan, dan tilt ge

het op en gaat er mee voort! Als hij zegt, dat ge moet gaan zitten uitrusten, dan gaat ge zitten! dat doet ge behoorlijk den heelen dag. En wat er ook bijkomt, geen tegenspraak! Een eerste klas kracht is een arbeider, die precies doet wat hem gezegd wordt en niet tegenspreekt. Begrijpt ge mij? Als deze man u zegt: loopen! dan loopt ge, en als hij zegt: zitten gaan!, dan gaat ge zitten en ge spreekt hem niet tegen."

Natuurlijk brengt de studie, welke noodig is voor het vaststellen van een taak, het scheppen van de meest gunstige omstandigheden waaronder de werkman zijn taak kan vervullen en de hulp welke hij noodig heeft om volgens de instructie te leeren werken, veel onkosten mee.

Het geheele bedrijf, tot in de kleinste onderdeelen, wordt door een speciaal personeel, ingenieurs en bazen, van uit de zoogenaamde „planafdeeling" geleid. Hier worden de instructiekaarten volgens de aanwezige gegevens klaar gemaakt. Elke taak is van te voren geregeld, zoodat er nooit een machine stil of een werkbank leeg staat. Nooit mag een arbeider om werk behoeven te vragen, het heele bedrijf sluit als een bus. Gereedschappen en grondstoffen zijn op de juiste plaats aanwezig, de geheele gang van een werkstuk door de fabriek is hier vastgesteld. Verschillende bazen (ook hier arbeidssplitsing tot het uiterste) zorgen voor het uitreiken van instruktiekaarten, het geven van de noodige aanwijzingen en het opvolgen van de op de kaart gegeven instructies.

Alle kaarten komen weer op de planafdeeling terug. Hier wordt dan het loon vastgesteld, naar den tijd, waarin het werk geschied is.

De enorme verhooging van de productie per man, per dag, maakt deze onkosten echter ruimschoots goed. In de meeste voorbeelden, welke Taylor en zijn medewerkers aanhalen stijgt de productie met 100 tot 200 procent, ja soms zelfs met 300 procent. Wij zullen metéén zien, hoe de verhouding der loonen ten opzichte van deze geweldige stijging van de productiviteit der arbeiders is.

Onder het Taylorstelsel is, meer dan onder eenig ander arbeidssysteem, een geregeld aandrijven van de arbeiders tot hun hoogste arbeidsprestatie vereischte. Het is natuurlijk niet alleen noodig dat de arbeider leert volgens de instructiekaart te werken. Hij moet een prikkel hebben om zijn werk in, ja zoo mogelijk binnen, den op de kaart gestelden tijd te verrichten en dit te blijven doen. Hiervoor geeft Taylor een nieuwe loonbepaling, welke steeds den arbeider aanzet om met de grootst mogelijke spoed te werken.

Het stukloon met of zonder gewaarborgd uurloon was reeds vóór Taylor een stap in die richting. Hierbij was echter van een wetenschappelijk bestudeerde en vastgestelde taak binnen een zekeren tijd nog geen sprake. Als basis voor den werktijd gold meestal de kortste tijd

in welken een gemiddeld goede arbeider een stuk maakte. Hiernaar werd dan het stukloon bepaald. Werd nu stukloon ingevoerd dan bleek vaak, dat de productie per hoofd zóó snel steeg dat de arbeiders een buitensporig hoog daggeld verdienden 1) en werd tot verlaging van den stukprijs overgegaan. De arbeiders zagen hierin (terecht) een loondaling, waardoor het voorkwam dat, volgens algemeene afspraak, slecht een zeker aantal stuks per dag gemaakt werden om een verdere productieverhooging, en daarmede een tweede loondaling, te voorkomen. Het stukloon geeft dus geen blijvende prikkel tot hard werken. Hiervan kon eerst sprake zijn als er een bestudeerde en met den tijdmeter vastgestelde taak kon worden opgegeven. ,,Deze taak moet zoo moeilijk zijn dat slechts een eerste klas man hem volbrengen kan.'' Dit noemt Taylor in ,,vele'' gevallen noodzakelijk. Wij twijfelen er niet aan of de ondernemers zullen van dit ,,vele gevallen'' wel ,,alle gevallen'' maken.

Taylors loonstelsel kunnen wij stukloon met verschillend tarief noemen. Taylor kent twee klassen van arbeiders, namelijk ,,eerste klas,'' welke een taak binnen den vastgestelden tijd kunnen verrichten en ,,tweede klas'' welke niet binnen den vastgestelden tijd klaar komen. Deze laatste nu ontvangen een lager stukloon dan de eerste klas krachten. Is b. v. het stukloon voor een ,,eerste klas'' 35 cent dan wordt dit voor een ,,tweede klas'' 25 cent. Dit groote verschil voerde Taylor zelf in een van de door hem georganiseerde bedrijven in. Een ,,tweede klas'' man verdient dus niet alleen een lager dagloon doordat hij per dag *minder stuks* aflevert, maar hij ziet bovendien nog den *stukprijs zelf* beduidend lager worden, dan die van de ,,eerste klas'' arbeider. Hier is dus de prikkel veel grooter en blijvender dan bij het stukloon.

Hoe verhoudt zich nu de loonstijging bij Taylor tot de productiestijging? Wij zagen reeds dat een productiestijging van 100 — 200, ja zelfs van 300 procent bereikt wordt. Hier tegenover staat een loonstijging voor de ,,eerste klas'' krachten van 30 tot 100 procent, naar de inspanning, welke het werk vereischt. In de meeste gevallen is deze echter lager 2).

De verhouding tusschen productloon-meerwaarde ondergaat een groote wijziging ten nadeele van de arbeiders.

De invoering van het stelsel bij metselwerk had, zooals wij zagen, een productiestijging van *200 procent* tengevolge. Het loon van den

---

1) Het loon wordt in de kapitalistische productie immers niet bepaald naar de waarde, welke de arbeider door zijn werk schept, maar door de marktprijs van de arbeidskracht, dat is het minimumloon waarvoor op dat oogenblik een zekere groep arbeiders te krijgen is.

2) Dr. Th. van der Waerden ,,Het Taylorstelsel'' blz. 36 noot.

betrokken arbeider werd met 50 *procent* verhoogd. Terwijl dus deze man *drie maal zooveel* produceerde, werd zijn loon *slechts met de helft* verhoogd. *In verhouding tot het product is dit een loondaling.*

De meerwaarde stijgt dus door toepassing van het Taylor-stelsel enorm. Niet alleen doordat er meer geproduceerd wordt, maar ook doordat de meerwaarde per geproduceerde eenheid een sterke stijging ondergaat.

De uitbuiting neemt dus sterk toe.

Hebben wij reeds op eenige uit het stelsel voortvloeiende nadeelen gewezen, wij willen nog eenmaal nagaan welke gevaren, de invoering voor het proletariaat meebrengt.

Wij kunnen hierbij meteen antwoorden op de „voordeelen", welke het stelsel volgens een paar Nederlandsche Taylor-propagandisten 1) voor de gemeeschap en dus ook voor het proletariaat heeft.

Het groote lokmiddel voor de arbeiders is steeds, dat de invoering van het Taylorstelsel tengevolge had dat „de arbeiders een korteren arbeidsdag en een hooger loon verkregen" dan voor de invoering. Wij hebben reeds gezien dat dit slechts gedeeltelijk waar is. Ten eerste staat tegenover een stijging der productie met 100 — 300 procent slechts een loonstijging van 30 — 100 procent voor de „eerste klas". Deze loonstijging is, zooals wij zagen, tegenover de veel grootere productie feitelijk een loondaling. *Per geproduceerde eenheid ontvangt de arbeider minder loon.*

Ten tweede zal de instandhouding van zijn werkkracht den arbeider veel meer kosten, daar het werken volgens het Taylorstelsel buitengewoon vermoeiend, ja wij kunnen gerust zeggen sloopend is, en in korten tijd een *volkomen vernieling van lichaam en geest tengevolge moet hebben.*

De arbeider is veel vroeger versleten en heeft dus een veel grooter zorg voor den ouden dag.

De inspanning is vooral daarom zoo geweldig, wijl slechts het zijn van „eerste klas" hem een hoog loon waarborgt. Haalt hij den gestelden tijd niet dan vervalt de arbeider onverbiddelijk in de „tweede klas", wat hem een hongerloon geeft en hem, daar het Taylorstelsel op den duur slechts „eerste klas" krachten kan gebruiken, binnen korteren of langeren tijd als waardeloos vuil op de keien werpt.

---

1) Max Packer „Handleiding bij de invoering van het Taylorsysteem", waarvan in het prospectus gezegd wordt: „Wij vertrouwen, dat deze brochure bij tallooze exemplaren zal worden verspreid onder het personeel der groote industrieele ondernemingen, der staats- en gemeentebedrijven, der kleinere industrie, bij de administratiekantoren, overal waar gewerkt wordt. Verspeid door de werkgevers!" en A. W. Sanders „Het Taylorstelsel, de arbeiders en de komende Vrede", een brochure. welke in hoofdzaak als antwoord op de brochure van Dr. Th. van der Waerden geschreven is.

Hier komen wij aan een van de grootste gevaren van het Taylorstelsel. *Een geweldige vergrooting van het leger werkloozen.*

Zooals wij reeds bij de toepassing van het stelsel aan de Bethlehem Steel Co. zagen, maakt de enorme stijging van de productiviteit der arbeiders een groot aantal werkkrachten overbodig. Packer erkent, dat, als alle bedrijven plotseling tot invoering van het stelsel zouden overgaan, twee derden van de arbeiders broodeloos zouden zijn. Natuurlijk is van een zoo plotselinge invoering geen sprake; daarvoor is de reorganisatie van een bedrijf te ingewikkeld en eischt het te veel studie. Maar zelfs bij een geleidelijke invoering blijft het gevaar voor werkloosheid zeer groot.

Een groot deel van het proletariaat, dat net op de grens van „eerste klas" kracht staat of er onder blijft, zal steeds, ondanks een inspanning tot het uiterste, den dag dat het als waardeloos voor de productie op de keien geworpen wordt, voor oogen zien.

En zij, die met het merk „geen eerste klas" geteekend zijn, zal het vinden van nieuw werk zeer moeilijk, zoo niet onmogelijk zijn.

Tegenover deze vergrooting van de werkloosheid stellen de voorstanders van het stelsel in de eerste plaats den verkorten arbeidsdag, waardoor natuurlijk niet zoo'n sterke inkrimping van personeel mogelijk zal zijn. Dit zal echter niet zooveel gewicht in de schaal leggen, daar een sterke verkorting van den arbeidsdag door de ondernemers niet te verwachten is. Een zoo groot mogelijke vermindering van personeel is voor hen voordeeliger dan een verkorting van den arbeidsdag. Het eenige middel tot het verkrijgen van een korteren arbeidsdag is de strijd van bewust-revolutionnaire, vast aaneen gesloten arbeiders.

Ten tweede zal, zegt Packer in zijn brochure, door het reduceeren van onnoodigen arbeid en de grooter productie, de prijs der waren in het algemeen dalen en dus het leven voor de arbeiders goedkooper worden.

Ook hiervan kunnen wij weinig verwachten. Het kapitalisme produceert niet ter bevrediging van de maatschappelijke behoeften maar om de winst. Een daling van de productiekosten zal dus in de eerste plaats een *vergrooting van de winst* ten goede komen. Concurrentie kan prijsdaling ten gevolge hebben, maar de concurrentie zal door de steeds toenemende aaneensluting van de producenten in syndicaten, kartels en trusts wel zooveel mogelijk worden opgeheven.

De verspilling van arbeidskracht zal in een maatschappij, welke gebouwd is op de productie om de winst wel steeds blijven voortduren, ondanks alle wetenschappelijk beheer. Eerst het onverwerpen der kapitalistische maatschappij en het vestigen van de socialistische kan hieraan een einde maken. In deze maatschappij zal het Taylor-

stelsel, *in dienst van de gemeenschap,* en ontdaan van het afbeulende aandrijvingssysteem, ongetwijfeld groote diensten kunnen bewijzen door het tot een minimum terugbrengen van zwaar en onaangenaam werk, als mijnarbeid enz. Het zal hierdoor mogelijk zijn in dergelijke bedrijven den noodzakelijken arbeid in een zeer korten arbeidsdag te volbrengen. Maar dan komen ook al de voordeelen van het stelsel onmiddellijk aan de daaronder werkende personen.

In de kapitalistische maatschappij is dit onmogelijk. Hier beteekent het stelsel de meest geraffineerde en onbeschaamde uitbuiting der arbeiders, in dienst van de winstvorming der bezittende klassen.

Een derde gevaar ligt in het ondermijnen van de solidariteit der arbeiders. Taylor zelf is voor het afzonderlijk onderhandelen met elken arbeider. Zijn stelsel is dan ook oorspronkelijk bedoeld als verweermiddel tegen de onredelijke eischen der georganiseerde werklieden 1). Bovendien kweekt het stelsel met zijn groot verschil van „eerste" en „tweede" klas, twee groepen van arbeiders, wier belangen sterk uiteenloopen, terwijl er een sterke onderlinge concurrentie tusschen de arbeiders zal ontstaan. De eerste klas zal door het ontvangen van een „hoog" loon sterk neigen naar een egoïstische bevrediging, terwijl de tweede klas ieder voor zich zal trachten tot een hoogere productie te geraken om niet als waardeloos op straat geworpen te worden. Onder een stelsel, dat zoo sterk den nadruk legt op persoonlijk voordeel moet de kameraadschap en de solidariteit lijden. De arbeider heeft maar één doel: „eerste klas" worden en het te blijven. Hierdoor is hij geheel in beslag genomen, want elke afwijking kan hem buiten de eerste klas en daardoor op straat werpen.

Ook wordt de ondernemer veel minder afhankelijk van de arbeiders, daar deze, doordat het werk veel minder, ja bijna geen scholing vereischt, in geval van staking makkelijk te vervangen zijn. Temeer daar er steeds een groot leger werkeloozen aanwezig is, dat door het stelsel als het ware automatisch in stand gehouden wordt.

Ten slotte kan het Taylorstelsel aan de heerschende klasse geen geringen dienst bewijzen als *middel tot voorkoming van revolutionnaire woelingen in de naaste toekomst.*

Door den oorlog en de groote kapitaals-vernietiging hebben de economische verhoudingen groote wijzigingen ondergaan, zoodat wij, vooral aan het eind van den oorlog voor ernstige crisissen staan. Deze kunnen een groot gevaar voor het bestaan van de kapitalistische maatschappij beteekenen. Hoe spoediger weer alles in normale banen geleid is, hoe beter dit voor de bezittende klasse is. Er zal volgens Treub overal

1) Packer „Handleiding" blz. 6.

„gestreefd worden naar het hoogst mogelijke rendement van de productie met de kleinst mogelijke inzet aan kapitaal en arbeid." Dit zal in de eerste plaats mogelijk zijn door de geleidelijke invoering van het Taylorstelsel.

Wij gelooven, zegt Sanders in zijn brochure, „dat de verhouding tusschen goud en goed binnen een veel korter tijdsverloop weer binnen de oude banen geleid zal kunnen worden als het Taylorstelsel algemeen wordt ingevoerd dan zonder die invoering."

Hiet ziet Sanders, en onzes inziens niet ten onrechte, in het Taylorsysteem een middel tot verkorting en verzachting van de komende crisis, welke crisis een sociale revolutie tengevolge zou kunnen hebben.

Het Taylorstelsel kan dus in dat opzicht een middel zijn tot het voorkomen en verschuiven van een sociale revolutie.

Welke houding zal nu het proletariaat tegenover het stelsel hebben aan te nemen? Na het bovenstaande zal zeker niemand op deze vraag een ander antwoord verwachten dan: *„een absoluut afwijzende"* 1).

Dit zal natuurlijk alleen mogelijk zijn door een nauw aaneengesloten socialistisch geschoold en revolutionnair bewust proletariaat.

Het proletariaat is echter helaas nog lang niet zoover en het is zeer sterk de vraag of, zoowel de modern als de syndicalistisch georganiseerden de noodige strijdkracht zullen kunnen ontwikkelen. Vooral de houding van het N. V. V. doet ons, wat betreft de eersten, hier sterk aan twijfelen. Een principieele strijd tegen het stelsel kunnen wij van hen niet verwachten.

Van der Waerden ziet dan ook den strijd niet zoozeer tegen het stelsel zelf als wel tegen de voor de arbeiders schadelijke onderdeelen ontbranden. Hij spreekt de verwachting uit, dat de vakvereenigingen door, wat hij noemt een „vertrouwensman op de planafdeeling" een geregelden invloed zullen kunnen uitoefenen op de vaststelling van de tarieven en werktijden. „In ieder bedrijf zal een door de organisatie aangewezen arbeiders-vertegenwoordiger, of een commissie dezer mannen, moeten zitten op het bureau, waar de stukprijzen worden bepaald, de stuktijden worden berekend. De vertrouwensman op de planafdeeling tot overleg over alle elementen, die de arbeidsverhoudingen in de fabriek bepalen, dit zal de nieuwe eisch zijn, waarvoor met hardnekkigheid zal moeten worden gestreden." 2).

Indien de moderne vakbeweging deze lijn volgt, en dat ligt dunkt ons, geheel in haar wezen, vooral, daar dit ook een belanrijke versterking der positie van het leiderselement beteekent, dan zal inplaats

---

1) Dit houdt natuurlijk *niet* in: verzet tegen alle technische verbeteringen welke Taylor wil invoeren.

2) v. d. Waerden „Het Taylorstelsel" blz. 75.

van het revolutionnaire ,,neen" tegenover dit voor de arbeidende klasse zoo schadelijke stelsel, de eisch: ,,erkenning van de organisatie" klinken.

De laatste jaren heeft zoowel de houding van de S. D. A. P. als die van het N. V. V. ons genoeg laten zien om te weten dat zelfs een vervulling van dien eisch een *nederlaag voor het proletariaat* zal beteekenen. De ,,vertrouwensmannen" in de Eerste en Tweede Kamer leveren er een even duidelijk als afschrikwekkend voorbeeld van.

Voor het revolutionnair socialistisch proletariaat is er maar één houding tegenover het stelsel, een *absolute verwerping*, en als het er, mede door het opportunisme der moderne vakvereeniging, eenmaal is, zal de strijd moeten gaan om de eenige, dan geldende revolutionnaire eisch: *,,loonstijging, gelijk aan productiestijging, bij een sterk verkorten werktijd."* De *zesurige* arbeidsdag, welke eisch door de Russische arbeiders in de metaalfabrieken reeds is verwezenlijkt, is in dit opzicht de aangewezen eisch.

Wij hebben onze bezwaren tegen het Taylorstelsel met opzet zoo scherp geformuleerd, daar het stelsel naar onze meening werkelijk zeer schadelijk voor het proletariaat is. Van de zijde der voorstanders van het stelsel en misschien ook van de zijde der liberaal-socialisten zal men ons wel weer van overdrijving beschuldigen. Volgens de voorstanders is b.v. het loonsysteem van Taylor een niet noodzakelijk onderdeel van het stelsel en bevelen zij een minder scherpe loonbepaling n.l. die van Gant aan. Ook de geweldige aandrijving en uitbuiting zijn volgens hen slechts uitwassen van het stelsel en niet noodzakelijk.

Wij willen hierom nog eens met nadruk konstateeren, dat wij niet te maken hebben met het zuivere Taylorstelsel *op zich zelf*, maar met het *Taylorstelsel toegepast in de kapitalistische maatschappij.*

In dit verband is het een middel tot de meest geraffineerde en schaamtelooze uitbuiting van het proletariaat in dienst van de winstvorming der bezittende klasse. Noch de bedoeling van Taylor noch die van zijn medewerkers hebben hier iets mede te maken.

Eerst in de socialistische maatschappij kan het Taylorstelsel, als van zelf ontdaan van het moordend aandrijven en in dienst gesteld van de gemeenschap, werkelijk goede diensten aan de menschheid bewijzen. Hier kan het er toe bijdragen den, voor de noodzakelijke productie, benoodigden arbeid tot een minimum te reduceeren en den gemeenschappelijken rijkdom te vergrooten. Slechts hier waar de productie om de winst, en de daardoor veroorzaakte arbeidsverspilling, geheel wegvalt, om vervangen te worden door de productie voor de maatschappelijke behoeften, zal het stelsel zich ten volle kunnen ontplooien.

Op het proletariaat rust de even groote als heerlijke taak de komst van deze maatschappij te verwerkelijken.

Slechts ons deze taak volkomen bewust te zijn en haar steeds voor oogen te zien kan ons de kracht geven haar te volbrengen.

Kunnen de Oorlogskosten betaald worden?

(DOCUMENTEN).

II.

DOOR

W. VAN RAVESTEIJN JR.

„Arbeiterpolitik", het weekblad voor wetenschappelijk socialisme van de Duitsche revolutionnaire sociaaldemocratie, bevatte, zooals wij reeds zeiden, een paar artikelen over het onderwerp, waarover wij een vorige maal de meeningen van eenige burgerlijke publicisten in verschillende landen gaven, die wij hier nu in hoofdzaak laten volgen. (Nummer 33 en 34 van 18 en 25 Augustus '17).

Na een korte inleiding, waarin er op gewezen wordt, hoe de Oorlog de kapitalistische productie-wijze ontzaglijk versterkt heeft, waardoor de winsten op fabelachtige wijze zijn gestegen en het concentratie-proces van het kapitaal enorm bevorderd is, maar hoe aan den anderen kant ontzaglijke massa's aan menschelijke productie-krachten en goederen vernietigd zijn, zoodat de vrede een zeer verzwakte productie zal vinden, waarmee een taak moet worden vervuld, die tot dusverre nog aan geen staat ooit gesteld is, gaat het artikel voort als volgt.

Reeds nu zijn meer dan 80 milliard aan leeningen door het Rijk toegestaan. Daar de oorlog wel niet binnen korten tijd zal eindigen en de demobilisatie nog geweldige kosten veroorzaken zal, moeten wij rekenen met een minimum-bedrag van 100 milliard Mark. Zulk een ontzaglijken last kan de Staat niet in eeuwigheid dragen; hij moet beproeven hem te verminderen. Doet hij slechts met een half percent jaarlijks, dan volgt daaruit voor aflossing en rente der Rijksleeningen een jaarlijksche uitgave van 5½ milliard Mark. Verder moet er gezorgd worden voor de verzorging der invaliden, en der weduwen en weezen. Het is nog volkomen onduidelijk, hoe hoog de uitgaven voor dit doel zullen zijn.

Een schatting heeft de vrij-conservatieve Freiherr von Zedlitz gewaagd, die schrijft:

„Volgens het voorbeeld van het Rijksinvalieden-fonds zal men ten einde een gelijkmatige verdeeling van de lasten te verkrijgen, moeten denken aan het vastzetten van een kapitaal, waaruit met de renten de jaarlijksche behoefte gedekt wordt door een geleidelijk verbruik van de hoofdsom. Legt men het aantal deelnemers aan den oorlog, dat van de gesneuvelden en invaliden, benevens de normen der vastgestelde pensioenen en gelden van nagelaten betrekkingen, alsmede de uitkeeringen voor invaliden en nagelaten betrekkingen van deelnemers aan den oorlog, die vóór den oorlog een hooger inkomen uit arbeid genoten, volgens de aangegane verplichtingen der Rijksregeering om deze personen toelagen te verzekeren in overeenstemming met hun vroegeren levensstandaard, aan een berekening ten grondslag, dan moet het bedrag voor het tijdstip tot 1 October van dit jaar (1915) volgens deskundigen op niet veel onder 20 milliard worden geschat. Hoe langer den oorlog duurt, des te grooter moet natuurlijk het nieuwe invalidenfonds worden". (Freiherr v. Zedlitz—Veukirch, Finanzen in und nach dem Kriege).

Nemen wij nu aan, dat de veranderingen in de verhoudingen die de hoogte van zulk een fonds bepalen — een mogelijke daling der gemiddelde verliezen per dag, een hoogere leeftijd en daardoor grooter aantal van familieleden der gesneuvelden en invaliden — tegen elkaar opwegen, dan zou het fonds tegen het einde van het derde oorlogsjaar 48 milliard mark moeten bedragen.

Het stichten van zulk een fonds maakt het mogelijk, de werkelijk fantastische kosten der verzorging in de eerste jaren gelijkmatig te verdeelen over een lang tijdsverloop. Het is echter noodzakelijk, dat de schuld ten minste ook afgelost is op het tijdstip waarop het fonds opgeteerd is door de uitbetalingen. Dit zou op zijn laatst in 50 jaar mogelijk zijn. Hieruit zou een aflossingspercentage van 2 pCt. per jaar volgen. Nu zal men het fonds slechts door een leening kunnen verkrijgen, daar andere bronnen wel niet ter beschikking zullen staan. Een belangrijke daling van den rentevoet, dien men eerst van verschillende kanten na den oorlog verwachtte, wordt slechts meer als een illusie beschouwd, daar na den oorlog een groote behoefte aan kapitaal wel zal ontstaan. Derhalve mag men voor rente en aflossing der voor het fonds noodige leening wel op een percentage van 7 à 8 pCt. rekenen, dat wil zeggen ongeveer 4 milliard jaarlijks.

Verder zal het noodig zijn, de verwoeste provincies weer te herstellen, schadevergoedingen aan de industrie te betalen enz. De Rijksdag heeft reeds de verplichting op zich genomen de handelsvloot te herstellen. In stede van de vermindering der krijgstoerustingen, waarvan de „Onafhankelijken" nog steeds droomen, zal de oorlogs-

uitrusting te hand en ter zee, die door den oorlog versleten is, hersteld en waarschijnlijk versterkt moeten worden. De afzonderlijke staten hebben groote verliezen geleden. Hets poorwegnet vooral is overmatig gebruikt, zonder dat de regelmatige vernieuwingen mogelijk waren. Ook de gemeenten zullen na den oorlog reusachtige lasten hebben te dragen.

Reeds in 1915 kon v. Zedlitz zeggen: De door den oorlog veroorzaakte uitgaven des Rijks zullen na het sluiten van den vrede waarschijnlijk wel niet minder blijken dan de geweldige loopende uitgaven der oorlogvoering, ja deze wellicht nog overtreffen. Hoeveel juister nog is dat nu, in 1917, na drie oorlogsjaren, en terwijl het einde van het schrikkelijk pleit nog niet te zien is. Bij dit alles is nog geen sprake van nieuwe „sociale" uitgaven, verder gaande dan de vergoedingen voor oorlogsschade, zooals ze toch wel zullen moeten volgen uit de „nieuwe richting." En in de „Allgemeine Rundschau" berekent Dr. Kausen de *jaarlijks* terugkeerende som, die geheel Duitschland zal moeten opbrengen ter bestrijding der openbare lasten, de renten en aflossingen inbegrepen op *13 milliard Mark*, aangenomen, dat de directe onkosten veroorzaakt door den oorlog van 1 April 1917 af zouden ophouden.

Bij deze ontzaglijke behoeften van den Staat (waaronder wij ter wille van de kortheid het Rijk, de afzonderlijke Staten en de gemeenten samenvatten), komen nu nog groote economische moeilijkheden. De hoop op een gunstige cenjunctuur onmiddellijk na den oorlog is ijdel. Daar een groote invoer van graan en grondstoffen noodig zal zijn, waartegenover geen equivalente uitvoer gesteld kan worden, moet of een vermindering van den geldvoorraad plaats vinden of de Duitsche markenkoers dreigt nog hooger te stijgen. Wat men tegen de overvulling van de binnenlandsche markt met papiergeld moet doen, is volkomen onduidelijk: een sterk gedaalde geldkoers en voortduren van de papiergeldheerschappij in den vroegeren omvang beteekent ook voortduren van de duurte. Het zal echter voor de sterk verzwakte arbeidersklasse wel nauwelijks mogelijk zijn, de loonen noemenswaardig te verhoogen. Uit al deze overwegingen blijkt, dat Professor Mombert gelijk heeft, wanneer hij zegt:

„Heeft reeds tot dusverre algemeen het principe gegolden, dat nieuwe belastingen niet mogen worden bezien van een zuiver financieel gezichtspunt, doch dat men bij de beoordeeling ervan ook hun economische en maatschappelijke uitwerking in aanmerking moet nemen, zoo is dit in dubbele mate waar voor den tijd na den oorlog".

Doch van dit gezichtspunt uit is reeds de belastingpolitiek gedurende den oorlog volkomen verwerpelijk te noemen. De financiëele politiek van het Rijk is gedurende den oorlog hierdoor gekenmerkt,

dat men de onmiddellijke oorlogsuitgaven door leeningen en slechts de overige loopende uitgaven door belastingen dekte. Deze belastingen waren die op oorlogswinst, verbruiksbelastingen (tabaks- en kolenbelasting) en verkeersbelastingen (post- zegel- en quitantiebelasting). Daar de oorlogswinstbelasting een belasting voor eenmaal is, waarvan de bron na den oorlog opdroogt, is hiermee reeds de richting der toekomstige belastingpolitiek aangegeven: indirecte belastingen. Tenzij de leiding van het Rijk haar financiëele beginselen eensklaps grondig zou willen veranderen. Natuurlijk zal men reeds om politieke redenen afstappen van het zuivere beginsel der indirecte belastingen. Doch zelfs wanneer men een krachtig werkende belasting op de erfenissen ging invoeren, zou toch bij de ontzeglijke behoeften van den Staat nog een reusachtig veld voor indirecte belastingen open blijven.

Het is thans niet meer noodig de maatschappelijke werking van indirecte belastingen nader te schilderen. De Rijksbelastingpolitiek tot nu toe, met haar voortdurenden strijd, heeft er bij de arbeidersklasse het besef ingehamerd, dat indirecte belastingen in hoofdzaak de zwakke schouders der arbeidersklassen (bij de jongste verkeersbelastingen zorgde de wet uitdrukkelijk voor de afwenteling naar onderen), en dat in 't bizonder de toltarieven een heel eind over het bedrag van de opbrengst der belasting heen leiden tot een uitplundering van de verbruikers, dat de belasting van bepaalde bedrijfstakken, zooals de tabaksbelasting ze brengt, de betrokken arbeidersgroep ontzaglijk schaadt ....

Al zijn nu ook dolgeworden „anders-leerders" opgekomen voor een revisie van de houding der sociaal-demokratie ten opzichte van de toltarief- en belastingkwestie, zoo is het toch wel niet aan te nemen, dat zelfs de officiëele „sociaal-demokratie" dezen weg zal opgaan, waardoor zij alle krediet bij de arbeidersmassa's zou verliezen. Wie echter bij de reusachtige oorlogsleeningen steeds weer A gezegd heeft, die moet bij de dekking van de financiëele behoeften ook B zeggen. De uitweg, heet het dan, moet in Staatsmonopolies gevonden worden, die vooral door Cunord, Lenach, Janson en Hué zijn gepropageerd.

Het staatsmonopolie wordt op gronden, die verder strekken dan die van zuivere belastingpolitiek, als een nieuwe fase van het kapitalisme, die om haar zelfs wil ook door echte Marxisten moet worden nagestreefd, voorgesteld, waarbij men aan het principe herinnert, dat een productiewijze eerst dan kan ondergaan, wanneer zij alle ontwikkelingsvormen, waarvoor zij ruimte biedt, ook heeft doorloopen. Wij willen in dit verband slechts even opmerken, dat het essentieele, waarop het aankomt, het ontplooien der productiekrachten

en de voortschrijdende organisatie der productie is. Het staatskapitalisme, dat thans weer eens als staatssocialisme wordt aangeprezen, is echter heden ten dage in den tijd der kartellen en trusts, den tijd van de particuliere monopolies, geen nieuwe hoogere productievorm. Het kan niet eens in het raam der reeds bereikte productievormen de ontwikkeling bevorderen. Het wordt eer tot een beletsel, want het private monopolie streeft reeds naar de internationale organisatie, naar het wereldmonopolie, verder strekkend dan de nationale omlijsting, iets, waartoe het staatskapitalisme wegens zijn starre vormen niet geëigend is. Doch alleen de sterk geconcentreerde industrieën en de reeds geconcentreerde handel vormen objekten om door den Staat genaast te worden. De zoogenaamd Marxistische troef onzer moderne staatskapitalisten is dus in werkelijkheid slechts een pseudo-Marxistische uitvlucht. Zij trachten trouwens slechts te overtuigen door bewijzen op het gebied van belastingpolitiek.

Hoe staat het nu met deze bewijzen? Monopolies kunnen in verschillende vormen optreden. Zij kunnen heel het economisch proces in een industrie van de grondstofproductie tot de verdeeling aan de consumenten omvatten (b.v. een aan den Staat gebrachte kolenontginning en kolenhandel). Zij kunnen ook een bepaald gedeelte van het productieproces eruit lichten, gelijk dat het plan was bij het electriciteitsmonopolie, of zij kunnen zich beperken tot den handel alleen, zooals bij het petroleummonopolie. Ook is nog een verbinding van particulier- en staatsmonopolie mogelijk, gelijk de gemengde bedrijven bij een moderne stedelijke bestuursinrichting. Bij dezen laatsten vorm echter zullen de particuliere kapitalistische belangen den Staat zoozeer als hun motor gebruiken, dat socialisten de geestdrift van den heer Cunow van gedwongen syndikaten met aandeel van den Staat wel niet zullen deelen.

Bij een zuiver handelsmonopolie van den Staat zal men wel geen bizondere voordeelen mogen verwachten. In alle gevallen waar dit mogelijk is, zoo b.v. bij het petroleummonopolie is de groothandel reeds zoo sterk geconcentreerd, dat er slechts geringe besparingen kunnen worden verkregen door betere organisatie. Het bureaucratisch bedrijf geeft eerder de neiging de zaak duurder te maken. Wil de Staat financieel nut uit het monopolie trekken, dan zal hij dat slechts kunnen bereiken door de waar duurder te maken. Doch zal dit niet het geval zijn bij iedere naasting door den Staat? Laat ons eens practisch een blik slaan op de methode van de naasting door den Staat.

De Staatsmonopolisten dringen in 't bizonder aan op de naasting van de kolenmijnen. Deze komen ook 't eerst in aanmerking. De productie is wat haar omvang betreft geschikt voor een bureaucratisch

beheer; zij is niet bizonder gedifferentieerd; het kolensyndicaat geeft de productie en den handel reeds sterk monopolistisch georganiseerd. Een socialistische maatschappij zou het geheele bedrijf zonder al te groote moeilijkheden kunnen overnemen, Maar wij hebben te maken met de regeering van een kapitalischen staat, die natuurlijk haar karakter niet kan verloochenen. De grootste moeielijkheid vormt voor haar de vraag der schadeloosstelling. De kolenkapitalisten hebben hun bezegeld recht op uitbuiting van de kolenarbeiders en van de consumenten. Daarom willen zij schadeloosstelling ontvangen. Hué denkt zich die schadeloosstelling zoo, dat de mijnbezitters terugbetaald krijgen, wat zij in de technische hulpmiddelen hebben vastgelegd. Daaruit volgt reeds een massa moeielijkheden; de vraag is, in hoeverre deze hulpmiddelen reeds zijn versleten en in den vorm van winst weer zijn teruggekeerd in handen der kapitalisten. Bovendien zal de nauwe vereeniging in één bedrijf met gasfabrieken, losinrichtingen, transportinstellingen, hoogovenbedrijven enz. nauwelijks een grens mogelijk maken voor de naasting door den Staat en een berekening der kosten van aanleg. Doch bovendien en vooral is deze soort schadeloosstelling in strijd met den aard van het kapitalistisch bezit. Juist het in het mijnbedrijf overheerschende aandeelenbezit toont aan, dat het den kapitalist niet in de eerste plaats te doen is om het bezit van werkelijke zakelijke goederen, doch om de mogelijkheden tot verwaarding van het kapitaal. Het is van kapitalistisch standpunt iets onzinnigs, voor een weinig productieve (rijke) mijn, die hooge kosten van aanleg vereischt, een hoogere schadeloosstelling te betalen dan voor een uitstekende mijn, de op geringe diepte gemakkelijk te bereiken lagen bezit en derhalve reuzenwinsten afwerpt. Even verkeerd echter zou een schadeloosstelling zijn op grond van den kolenvoorraad van de bezitters der mijnvelden, waarmee de „mijnraad" Gothein (G. Gothein „Reichsbergbaumonopol") zich uitvoerig bezighoudt. Hij rekent bij een „matig" percentage een schadeloosstelling van 16½ milliard Mark uit, waarbij de bedrijfsinrichtingen nog niet berekend zijn. De gansche berekening berust op een juridische fictie en niet op erkenning van de economische werkelijkheid. Door het verleeningsrecht en het bezit van den bovengrond heeft de kolenkapitalist weliswaar het bezitrecht op de kool in den ondergrond en in de kapitalistische maatschappij moet elk bezit in bare munt uitgedrukt kunnen worden. Doch elke prijsbepaling is geheel willekeurig, daar de ongedolven kool nog in 't geheel geen waarde heeft, daar zij geen menschelijke arbeid in zich heeft opgenomen. En wanneer Gothein er op wijst, dat Oppersilesische magnaten voor nog ongescheurde kolenvelden 2 Mark per

vierkanten Meter hebben verlangd, volgens welke berekening de schadeloosstelling 28 milliard zou moeten uitmaken, dan mag dit wellicht aan verwaardingsmogelijkheid van het kolenkapitaal beantwoorden, doch is daarmee aan de nog liggende kool eenige waarde volstrekt niet toegekend. Daarom is ook de verbazing van Gothein geheel overbodig, wanneer hij b.v. constateert, dat de ,,Harpener Bergbau," de grootste zuivere steenkolenmaatschappij bij een koers van 173, einde December 1913, en met 11 percent dividend een renteopbrengst gaf van 6,43 percent, waaruit volgt, dat, wanneer de normale rente van een industriefonds 6 percent bedraagt, de beurs het enorme bezit aan kolenvelden, waarover de maatschappij beschikt, slechts op 1 Mark per vierkanten Meter kolenveld taxeerde. Heel het tweede deel dezer conclusie is ongerijmd. De beurs taxeert de aandeelen, niet de onderneming. Zij neemt den aanwezigen voorraad grondstof slechts in zooverre in aanmerking, als deze een duurzame verwaarding van het kapitaal verzekert.

De alleen rationeele weg is de schadeloosstelling van het mijnkapitaal door aankoop der aandeelen. Daardoor alleen krijgt men een werkelijk te definieeren waarde, de werkelijke waarde, die het kapitaal in onze maatschappij heeft en die gebaseerd is in de verwaarding van het kapitaal. Uit zuiver practische overwegingen komt Gothein ook tot deze conclusie. Practisch zou de aankoop zoo zijn door te voeren, dat een bepaalde koers op èèn dag bij de wet als grondslag voor den prijs zou worden vastgesteld, waardoor koersopdrijvingen verhinderd, of ten minste beperkt zouden worden. Daaruit zou echter wel geen geringere prijs dan de bovengenoemde 16½ Milliard voortvloeien, wanneer het Harpener voorbeeld als algemeen geldig mag worden aangenomen. Waarschijnlijk zou men dan ook de overige bedrijven en ,,gemengde inrichtingen", hoogovens enz. niet kunnen uitschakelen. De ontzaglijke som zou slechts door nieuwe leeningen opgebracht kunnen worden, waardoor de aandeelhouders in Staatsrenteniers zouden veranderen. Zij zouden toch nog hun oude profijten innen in een anderen vorm. Zelfs wanneer men alles ter zijde stelt, wat de oplossing van het probleem kort na den oorlog nog moeielijker zou maken, zou toch hieruit volgen, dat het Rijk eerst de oude profijten voor de aandeelhouders uit de bedrijven zou moeten te voorschijn halen, en dat de overneming der bedrijven op zichzelf den Staat nog niets opbrengt.

Het doel van de heele transactie is nu echter toch zeker niet, dat het Rijk den last van het beheer op zich neemt, doch het wil en moet er groote winsten uit halen. Dat kan het slechts door sterke prijsstijgingen. *Zoo beteekent het rijkskolen-monopolie slechts een ontzaglijke verscherping van de politiek der indirecte belastingen.*

Nu zal men misschien tegenwerpen, dat zulke hooge schadeloosstellingen toch in 't geheel niet noodig en ook in 't geheel niet gerechtvaardigd zijn. De kapitalisten konden heel goed eenige milliarden op 't altaar des vaderlands offeren, want zij hebben in den loop der jaren ontzaglijke winsten getrokken. Hebben zij echter de aandeelen tot speculatieprijzen gekocht, goed, dan hebben zij zich maar verspeculeerd. Uit dezen gedachtengang spreekt een zeer lofwaardige moraal, maar geen wetenschappelijk inzicht. De kapitalistische economie is zoo nauw ineengevlochten, dat slechts domheid gelooven kan, dat dit verlies alleen de betrokken kapitalisten zou treffen. Iedere druk, iedere slag plant zich met onverminderde kracht voort. Zulk een benadeeling van een groep van groote kapitalisten met milliarden beteekent een economische katastrofe. In een tijdvak, waarin de geheele economie overgevoelig is, zooals na den oorlog het geval zal zijn, kunnen zulke eischen, evengoed als die van het kasseeren der staatsleeningen slechts gesteld worden dan dengene, die de ineenstorting van dit systeem wenscht of op den koop toe wil aanvaarden. Nu zal men zoo iets van meneer Hué zeker niet gelooven, doch hij zou het niettemin kunnen beweren, om de volgende zinnen te rechtvaardigen:

„Verlangt het Rijk, dat zijn zonen voor zijn behoud hun leven en hun gezondheid offeren, dan moet het eerst recht verlangen, dat de nationale schatten in den bodem *zonder schadeloosstelling voor in de toekomst de particuliere ondernemers lokkende winsten*, tot zijn beschikking worden gesteld om ze ten nutte van 't algemeen te ontginnen. Deze gedachte moet systematisch in het volksbewustzijn ingestampt worden." (Korrespondenzblatt No. 20, 1917. Ueber bergbauliche Monopole).

Men vindt bij Hué in zijn publicaties over de monopoliekwestie vaak dergelijke uitspraken, vol moraliseerend zuur. Doch in welk rijk leeft dan toch in 's hemelsnaam de heer Hué? Het is toch nog steeds de kapitalistische wereld en het Duitsche Rijk is een kapitalistische staat. Het Rijk zal, om zichzelve sterker te maken, na den oorlog energiek ingrijpen, waar het zal zijn eigen grondslag niet aantasten, d.w.z. de kapitalistische economische orde.

Waarom zien de sociaal-patriotten dat niet? Wijl zij zichzelf in het dwangbuis van de kapitalistische gedachtenwereld hebben gestoken, wijl zij noodzakelijkerwijze den honger naar belastingen van het Rijk moeten stillen en daarbij toch hun sociale gevoelens geen leed zouden willen doen. Dat sluit hun de oogen voor de consequenties van hun eischen. Hun propaganda voor Staatsmonopolies is een propaganda voor de gevaarlijkste indirecte belastingen, welker ware karakter onder een dubbelen sluier verborgen ligt. Wel verre dat

zij door monopolies van het Rijk de ontwikkeling tot het socialisme bevorderen, bevorderen zij juist een reactionnaire belastingpolitiek

* * *

Tot zoover het uitmuntende artikel in „Arbeiterpolitik”.

De volgende maal zullen wij zien, wat de sociaal-patriotten hier tegen in voeren. (*Slot volgt.*)

Groene blaadjes.

Pacras Duif past het toe op zichzelf — ligt daar al niet in opgesloten dat het spreekwoord niet perse een hatelijk karakter hoeft te dragen? Trouwens, een oude bok is geen smakelijk dier, misschien zoomin als viervoeter als in menschengedaante, maar is het daarom zijn recht als herkauwer niet, van groene blaadjes te houden? En iets anders dan constateeren dat het beest dat doet, wil het spreekwoord niet. Er ligt bijvoorbeeld volstrekt niet in opgesloten, dat ieder geposeerd man die van een groen blaadje houdt, een oude bok is. Ik denk dat menig vaderlandsch auteur, wiens haar al grijs is, grijs wordt of het recht krijgt grijs te worden, dat met mij eens zal zijn. Lieve hemel, al is men de eerste jeugd gepasseerd en al houdt men van groene blaadjes, van die bewuste groene blaadjes dan, daarom blijft men toch graag een fatsoenlijk man heeten! Vooral als men voelt de jaren des ouderdoms nog een eindje in ’t verschiet te hebben en bovendien de groene blaadjes toch alleen maar op papier verorbert. Zie, over deze dingen kunnen wij het allemaal eens zijn, en dat is maar goed ook. Want een feit is en blijft het, dat de belustheid op groene blaadjes er bij sommige Nederlandsche romanschrijvers met de jaren niet minder op wordt. En wat zou er nu ellendiger voor een criticus zijn, dan dat hij, genoodzaakt dit te constateeren, en passant gedwongen was, zijn slachtoffers alvast uit te schelden!

De belustheid wordt er bij menigeen niet minder op, maar het verstand van groene blaadjes daarom nog niet grooter. Komt het door die erge belustheid, die den blik niet verheldert, komt het vanzelf door de jaren, of komt het doordat er nu andere blaadjes gekweekt worden, dan in den tijd dat zij zelve nog jonge.... laat ik zeggen spring-in-’t-veldjes waren? Ik weet het niet, maar een feit is, dat dezer lieden smaak gedecideerd uitgaat naar blaadjes met een zeker haut-gout. Was het maar dat ik dit „een zeker” kon weglaten! Dat ik kon zeggen: kijk hun smaak is ontaard, maar zij zijn door behoefte aan verfijning tot het onnatuurlijke gekomen, zij

hebben het heel bijzondere lief. Maar het is anders, er kan slechts sprake zijn, bij hun groene blaadjes, van een *zeker* haut-gout, van voosheid, weeheid, aperij....

En daarom: wie de zich telkens weer opdringende gedachte aan dien toch reeds dadelijk op stal gezetten bok nog altijd te compromittant vindt — wat let u te gelooven, dat ik met groene blaadjes aan heel wat anders denk? Dat ik eenvoudig wil zeggen, dat wat de bewuste romanschrijvers ons te lezen geven uit zoo heel groene blaadjes bestaat, uit blaadjes die laten zien, dat de schrijvers nog — ja nog, ondanks grijze enz. haren — zoo heel weinig weten van de gevoelens, de sferen waarin zij trachten te leven?

't Is mal, meer dan mal: er hoeft maar een knap meisje op moderne wijze coquet te doen, of zich naief-pervers aan te stellen en dadelijk denken — niet een paar brave onschuldige jongens maar een aantal wereldwijze, zeer critische auteurs met reputatie dat er een wonder gebeurd is! Vijand van alle, behalve onze eigen, mystificaties, willen we die wonderen eens ontleden.

I.

Met De Meesters Carmen is het een eigenaardige zaak. Hij heeft zijn vrouwelijke hoofdpersoon vrij juist geteekend, maar absoluut niet begrepen. Hij heeft haar gezien, en niet opzettelijk of bewust, — dan was het zijn recht geweest — met het oog van een harer dupen. Blijkbaar heeft hij naar het leven geteekend, en dat hij daartoe de gelegenheid had is geen wonder, want Carmens als de zijne loopen er tegenwoordig bij menigten rond. Zijn Lex is niet anders dan het gewone type van de intellectueele, zich artistiek voordoende coquette. Alleen een wat grove, weinig intuïtieve, ik zou wel willen zeggen Rotterdamsche vertegenwoordigster van de soort. Er is natuurlijk geen enkele reden waarom De Meester een dergelijke jonge dame niet tot hoofdpersoon zou mogen kiezen. Integendeel, het zou wel eens aardig zijn, haar pretentieusheid ontrafeld en haar naakte nietswaardigheid tentoongesteld te zien. Wat de heer De Meester doet, lijkt echter meer op het omgekeerde! Hij teekent Lex, zooals ze wel geweest kan zijn, laat haar handelen zooals zulke vrouwen doen, maar omgeeft haar daarbij met een soort van aureool van artistiekheid, gevoeligheid, gepassioneerdheid, van verfijning in al deze dingen, dat bij de grofheid van haar argeloos vertelde daden al heel slecht past. Wie minder gevoelig is voor haar al te uiterlijke charmes, haar al te onechte passies en door geen eerbied voor moderne literatuur beneveld, moet haar wel zeer anders zien!

Voor een rechtgeaard Nederlandsch auteur is slechts één soort menschen werkelijk interessant: artisten. Lex is dus artiste. Het moet echter gezegd worden, dat zij nogal goedkoop aan dien titel komt. Artiste heet zij om haar pianospel, waarbij haar kracht echter schijnt te liggen in bravourstukken (zoo noemt de schrijver zelf de haast een motief in het boek vormende Soirées de Vienne). Daarnaast omdat zij later schrijft, maar dat lijkt toch slechts zoo matig te lukken, dat zelfs haar vurige aanbidder Henk, zelf een halfgebakken romanschrijver, geen oogenblik een gevoel van bewondering heeft, en al niet beter weet te doen, dan haar gelukkig te maken met allerlei raadgevingen omtrent de techniek, de trucs als men wil. Zelfs van laten drukken rept hij niet. Het was natuurlijk een kleinigheid geweest voor De Meester het anders voor te stellen, maar het is of hij zelf gevoeld heeft, dat hij dan geen geloof zou vinden. De hoofdreden immers waarom die hoedanigheid van artiste een opgeplakt etiketje blijft is deze: nergens voelen wij uit het doen en laten van Lex in haar een kunstenaarsnatuur. Of bijgeval in het feit, dat zij graag schilders en schrijvers inpalmt? Dat De Meester het anders beschouwt, komt ten deele door zijn allerzonderlingste opvattingen omtrent het wezen der artisticiteit. Ik laat nog daar een beschouwing als deze:

> ,,dat, mét haar behaagzucht, haar hartstocht werkte, dùs een gevoel dat zij onderging, gemoedsgesteldheid, die kracht was en zwakte, haar drijvende en kracht schenkend tot drijven — geheel naar kunstenaarsnatuur,''

waarin eenvoudig alle logica ontbreekt: evengoed zou men kunnen zeggen: ,,dat zij at en dronk, geheel naar het kunstenaarsnatuur.'' Maar ik denk vooral aan het herhaaldelijk als karakteristiek voor een artist genoemde egoïst en voortdurend met zichzelf bezig zijn. De vergissing is verklaarbaar: zij bestaat eenvoudig in het zien van een maatschappelijk alleszins begrijpelijke zwakheid van veel hedendaagsche Hollandsche artisten (.... en niet-artisten!) als een kenmerk van den artist als zoodanig. Doch gesteld zelfs dat elk artist egoïst en met zichzelf bezig was — dan nog kunnen deze eigenschappen hoogstens aanhangsels, nooit vormende elementen van het kunstenaarschap zijn en dus, bij een ander waargenomen, geen aanwijzingen voor de kwaliteit van artist. Met een stuk of vijf menschen van zeer ongelijke praestaties, die ik ten volle als kunstenaarsnaturen beschouw, ben ik van nabij in aanraking gekomen, maar van wat hen allen gemeen en voor mij wel kenmerkend is: de intensiteit waarmee indrukken worden opgenomen, de hevigheid en bewegelijkheid der aandoeningen en stemmingen, de behoefte aan

geestelijke expansie, de onmiddellijkheid der liefde voor of haat tegen de verschijnselen — van dat alles vinden wij niets bij Lex, om van den miserabelen, miezerigen Henk te zwijgen.

Wie is Lex? Een meisje, dat na een paar tennisclub-flirtations, als zestienjarige een leeraar het hoofd op hol brengt, wat dezen zijn baantje kost — voor haar geen reden om daarna iets anders te doen, dan hem aan 't lijntje te houden, hetgeen de brave sukkel, die er niettemin bij ondergaat, erg prettig vindt, maar wat bij haar van een zeer onfrisch gevoelsleven met de noodige gewetenloosheid getuigt. Vervolgens (kleinere avontuurtjes natuurlijk daargelaten), haalt zij den schilder Wessels aan, waaraan gelukkig niet veel verloren is, dien zij wel wil, maar ten slotte niet kan krijgen, om wien ze matig treurt en.... dien ze aan 't lijntje houdt. Dan doet ze en passant avances aan haar zwager; de knul heeft lang noodig het te begrijpen — en dan begrijpt hij 't nog verkeerd. De zwager echter geen begeerlijke buit zijnde (neen, inderdaad niet!), zoekt ze 't bij een rijken nulliteit, den eeuwigen student Kieboom, dien zijn vele studentenjaren nog aardig groen gelaten schijnen te hebben. En, zóó wijs is ze wel: dien houdt ze vast. Waarmee ze De Meester min of meer in verlegenheid brengt. Want waarom trouwt ze dien man, die superieure, fijne Lex, dien dommen, futloozen Kieboom? En hij vindt er dit op: zijn knap gezicht en aardige manieren. Tenminste zoo laat hij het Henk zien. Alsof Lex toen nog een bakvisch was! Zij zelf verklaart het zóó:

„Aangebeden door al de Kieboom's vond ze, dat zij waarlijk gaf, door zich te verwaardigen Willem te trouwen. Haar trots, gekrenkt door hooghartige aalmoes-geverij van Mama, had haar wijs gemaakt: dáár geef jij."

't Mag er bijgekomen zijn, maar de waarheid (de waarheid, want Lex bestaat, bestaat in tallooze exemplaren) is, dat al die groote gevoelens en al die superioriteit niet anders zijn dan groote woorden en schijn. In werkelijkheid — mits degeen die het aanbiedt niet al te onsmakelijk zij, zelfs misschien als hij 't wel is — offert Carmen met genoegen haar geestelijke behoeften voor een gemakkelijk weeldebestaan. Dat haar echter niet bevredigt! Och neen, natuurlijk niet, voor zulke vrouwen is er geen bevrediging, is er alleen het haken altijd weer naar wat anders! En zoo komt zij ten tweede male tot haar zwager. Op een eenigszins ridicule manier: anoniem schrijft zij brieven over haar onbevredigdheid aan den anoniemen auteur van een doodgewonen roman. Hierin ligt al iets minderwaardigs — dat doen als regel malloten en het gehalte van de brieven geeft geen rechtvaardiging. En vreeselijk toevallig is de

anonieme auteur.... Henk. 't Kan zoo treffen! Wanneer je je Lex buiten De Meester om realiseert, zou je zeggen: ze heeft het van 't van het eerste oogenblik af geweten. Enfin, langs allerlei lijnen van fatsoenlijke stiekemigheid — fatsoenlijk, omdat er niets „gebeurt" — wordt het hoe langer hoe inniger en eindelijk zijn ze zoover, dat, heel netjes, over een of twee jaar, zij van hem zal zijn. U moet denken, Lex hoort tot deftige kringen en daar gaat het zoo — volgens De Meester. Totdat, als putje bij paaltje komt, Kieboom een ongeluk krijgt als hij zijn dochtertje dat van een motorfiets gevallen is te hulp komt, door hetwelk Lex zoo getoucheerd is, dat al die hevige, onstuimige, innige, verheven gevoelens voor de poes zijn, ze toch maar mevrouw Kieboom blijft en.... Henk aan 't lijntje houdt. Natuurlijk, hoe kon 't anders! Als dit er niet tusschen gekomen was, dan iets anders. Lex, zooals zij geteekend is en met al die groote woorden, inlosbaar over twee jaar! Ontdaan van alle franje is het slot dus zeer logisch. Maar niet, wannneer men, zooals de schrijver alle frasen van Lex voor goede munt aanneemt! Dit slot toont, bewijst dat al de liefdesbetuigingen en geestelijke behoeften van Lex woorden, woorden zijn, dat zij tot een zuiver meesleepend gevoel, tot een spontane daad niet in staat is — zooals al deze Carmens. De zalvende frase ontbreekt haar natuurlijk niet op het juiste moment:

„Het huwelijk *is* een sakrament, Henk! Die praktische roomschen weten het zoo.... Wij leeren het allebei te laat."

Voor alle misverstand: ik wil geen vrouw verachten, die zich om haar kinderen schikt in een ongelukkig huwelijk. Maar zoo een houdt zich verre van groote woorden over hevige sentimenten en van vooze aanhalerij. Die is enkel moeder en geen minnares.

Om wie zij zelf is moest Lex terugkrabbelen, maar ook om wie Henk is. Van de eerste tot de laatste bladzijde blijft deze een ridder van de treurige figuur, altijd zeurig en tobberig, altijd met zichzelf bezig (dus artist!), zwak en laf.

> „Eigenlijk schreef hij alleen gráág romans. Nu prikkelde 't hem, dat Lex dit doorzag. Maar ach, zij overschatte dien drang. Ook hierin was hij dilettant. Zoo hij Lex van een dilettant zou spreken, zou zij denken aan iemand als oom Alex 1). Maar in dien Streber zat veel meer lust, meer instinctieve behoefte tot doen, dan er ooit, hoe kort ook, in hem geweest was, zelfs in de periodetjes, die hij zijn geestlijken bronsttijd genoemd had. Zich

---

1) Het begripsvermogen van Lex wordt hier niet bepaald overdreven hoog getaxeerd!

uitschrijven, zou hij willen — nu ja. Eigenlijk kwam dat voor hem neer op een afrekening met het leven. Als alles hem voor den wind was gegaan.... Maar in iets als geluk-hebben kon hij zich immers niet indenken! Het was hem juist nooit voor den wind gegaan. Zijn gansche leven had hij beseft, te kort te komen aan geluk, als een kind, dat te weinig krijgt van den kerstboom, daar het ziet, hoeveel meer andere kinderen ontvangen. En zooals het dat kind dan goed-doet, wanneer het zijn teleurstelling kan vertellen, zoo had hij zich willen uitschrijven. Maar.... wat had dit zelfbeklag belangrijks! 't Was ònbelangrijk. Dùs dreef 't hem niet." (Eerste boek VI).

Dit is niet kwaad geteekend, maar hoe moet deze hypochondere Schlemihl indruk maken op de niets bizondere, niet diepvoelende, maar verwende en levenslustige Lex? Dit mannetje, die op de lamlendigst mogelijke manier getrouwd is met een vrouw, voor wie hij noch geestelijk, noch lichamelijk iets voelde, die hij buiten zijn geheele leven houdt en op laffe wijze (maar niet vleeschelijk) bedriegt! Die zichzelf tegelijk beroerd weet en om zijn papier bekladden met „onbelangrijk" werk voor iets bizonders houdt en dan weer likkebaardt naar erkenning door.... de Maatschappij van Letterkunde. Die zijn betrekkelijke armoede niet tot iets anders weet te maken dan tot een duffe burgerlijke kaalheid. Dit benepen, ijdele burgermannetje een vrouw bekoren! Er is geen potje of er past een deksel op, zeker, maar Henk hééft immers de levenlooze, vlijtige Tilly! Dat alles belet De Meester echter niet Lex als volgt over hem te laten denken:

„De arme, die nu bleek zag van hartstocht! Droomer, kunstenaar, geest-vol-passie. Zijn zinnen-van-liefde doorzongen haar hoofd. Vertroebelend hadden zij haar doordaverd. Zou zij dit hem durven bekennen? Néen, nog mocht zij hem niets daarvan zeggen (let op het edele gebaar, Sp.). Hij had haar nu eenmaal die brieven gegeven; wat denkt een dichter aan convenance; haar plicht was echter voorzichtig te zijn. Ach, de levenspraktijk voor een kind als hij! Met moederdeernis zag zij naar hem. Bleek zat hij daar als een zwakke te tobben (dit is 't eerste ware woord, Sp.); dezelfde, wiens geest in den haren bonsde (! Sp.): „Jij bent geboren minnares. En ik, Lex, ben geboren minaar.""

„Een geboren minnaar.... omdat hij zich door een coquet nest heeft laten inpalmen! Wil men weten hoe deze geboren minnaar, deze dichter die aan geen convenance denkt, redeneert? Als een armzalig Spieszbürger:

„Mocht hij haar, die geen jong-meisje meer was, van wie hij

den brief bezat aan Ego, nu zij voor hun gevoel waren als verloofden, niet bekennen, hoe hij haar vergoodde, óók in begeeren?"

Nu, voelen wij ons geneigd te antwoorden, in dit bijzondere geval mag dat dan wel. Tegenover jonge meisjes op wie zij verliefd zijn, halen nette dichters en fatsoenlijke geboren minnaars zulke kunsten niet uit. Een jong meisje uit goede familie zou zulke taal niet aanhooren, nietwaar? En met stille voldoening nemen wij waar dat de dichter achteraf toch wel van convenance weet:

„God-nog-toe, wat had hij gedurfd; een jong-mensch wacht een betrekking af, voordat hij een meisje van liefde spreekt; en hij, getrouwde, sprak tegen een moeder, zonder iets mogelijks in het verschiet."

Zulke minnaars mogen er meer geboren worden! Eerst de centen en dan de liefde, dat houdt de maatschappij in stand. Het komt mij echter voor, dat Henk als minnaar hoogstens herboren is, want in het eerste boek, derde hoofdstuk, denkt hij nog zóó:

„Hij zelf zou bang zijn met zóó eene vrouw; zij ontging hem; zij voer, sterk, hem veel te hoog; hij kon haar niet bijhouden, zoomin als hijzelf immers ooit zou vermogen, werkelijk kunstenaar te zijn. Hij was half-was, hóórde bij Tilly, ach, zijn goedhartige, rustige wijfje, kalm onder àlle getob met haar lichaam. Maar wie deze aankon, een vrouw, als Lex zijn zou; wie in het toch zoo fijne uurwerk van deze nu onevenwichtige natuur de, met kalme kracht slaande, slinger zou worden...."

De zalving waarmede Henk over zijn wijfje spreekt, onder dit impotente gekwijl naar Lex door, is niet bepaald sympathiek, maar men voelt toch medelijden met den zwakkeling, wiens hoofd zoo hopeloos op hol wordt gebracht.

Het kan niet te vaak herhaald worden: ik maak er De Meester geen verwijt van, dat hij minderwaardige of tenminste niet meer dan alledaagsche figuren tot hoofdpersonen van zijn roman heeft gemaakt, maar wel dat hij ons hun minderwaardige aandoeningen en gedragingen als iets groots en moois voorzet. Dit getuigt van een onvermogen om schijn van wezen te onderscheiden, van een gebrek aan ruimte en doordringendheid van blik, die het op zichzelf reeds onmogelijk maken dat de heer De Meester werkelijke artistieke ontroering zou weten te wekken. De huidige litteraire critiek, in waarde slechts schijnbaar verschillend van die van vóór '80, vergeet doorloopend dezen primairen eisch te stellen. Zij toetst een roman op stijl- en technische fouten, op de goede uitwerking van het gegeven, voorzoover zij dat vermag, maar dat een litterair

kunstwerk geen schoolopstel, geen stijloefening is, dat het aandoening, ontroering — aesthetische welverstaan — moet kunnen geven, dat er een dieper blik, een breeder aperceptie dan van den gewonen mensch uit moet spreken, dat het dingen moet openbaren die ons anders niet bewust of toegankelijk geweest zouden zijn, dat het iets moet geven dat wij te voren niet hadden, dat het ons omgang moet brengen met een fijner geest — dat vergeet zij, men mag wel zeggen doorloopend.

Is er nu iets waar van wat ik betoogd heb, dat De Meester's kijk op zijn hoofdfiguren van vooroordeelen en misvattingen aan elkaar hangt, dan volgt daaruit voldoende, dat hij aan deze onontwijkbare eischen van een kunstwerk niet voldoen kan. Maar daarmede zij wij nog niet van hem af. In de eerste plaats omdat er meer is dan de teekening van die hoofdfiguren, waaraan wij zijn benepen kijk op de dingen kunnen aantoonen en verklaren. Ik bedoel den toon van afgunstigen eerbied tegenover weelde en rijkdom, die telkens en telkens stuitend naar voren treedt. In de eerste plaats ten koste van den ongelukkigen Henk, die zich aan alles vergaapt, aan auto's, aan villa's, aan mantels en jassen, aan witgelakte tuinmeubels, aan soep, tot aan petit-fours toe. Maar ook buiten dezen man die een streber zou willen zijn, maar zelfs dat niet kan, wordt over freules, ministers en villa-bewoners gesproken met groote zalving, afgewisseld door troostrijke schamperheden over de eene die leelijk is en den ander die van een kleermaker afstamt. Let daarbij op den stillen eerbied voor het gehate congresbestuur en we hebben een van de redenen, waarom De Meester zoo'n scheeven en benepen kijk op het leven heeft, niet ver te zoeken. Natuurlijk, hij is geen bijzondere geest, hij heeft nooit een enkele geniale vondst, maar bovendien is hij: een kleinburgerlijk auteur. Dat wil zeggen (want welke klasse heeft meer geledingen en is rekbaarder dan de kleine burgerij?), hij is vervuld van den geest van dat deel van de burgerij dat net niet mag meedoen. Dat zichzelf — ten onrechte grootendeels — de gelijke voelt in beschaving en savoir-vivre van patriciaat en geldaristocratie, dat er één mede zou willen zijn, dat dezelfde of gelijksoortige verlangens, begeerten heeft, maar door duizend gebondenheden van geld, van omgeving, van opvoeding, van zelfmistrouwen er van af wordt gehouden, dat altijd de mogelijkheid ziet aan 't laadje te komen, maar, op heel enkelen na, er toch nooit komt. Deze menschen kunnen geen enkele gedachte fier en vrij ten einde denken, moeten altijd het oog houden op hun fatsoen en hun waardigheid, zij het ook een fatsoen door artistieke en dus hoogere „vrijheden" getemperd en een waardigheid die een schemer heeft van het besef dat losheid

een kenmerk van wezenlijke waardigheid vormt; altijd benevelen hun streven, hun persoonlijke illusies hun blik, zij zijn gedoemd tot een leven, geleidelijk ook een geestelijk leven van slechte imitatie.

Neem nu iemand uit die laag van temperament, van intellect, van artistieken aanleg — geen van drieën bovenmatig, maar van elk wat. Zijn jeugd brengt hem botsingen. Hij wil alles zijn, denkt alles te zijn en hij is niets. Om elk plekje grond om op te staan moet hij vechten, En alles en nog wat verbiedt hem een tyrannieke moraal, plooibaar genoeg voor wie haar te hanteeren weten en onafhankelijk zijn, tyranniek voor hem arme en onervarene. Gruwzame scheuring! Die moraal, hij haat haar, zij laat hem de keuze slechts tusschen het onderdrukken en besmeuren van zijn hartstochten, tusschen huichelarij of blaam. En toch is zij inhaerent aan de maatschappij zooals zij is met haar schijnbaar groote mogelijkheden voor den intellectueel, gaat zij uit van die gelukkigen tot wie te behooren het eigenlijk doel van alle streven is. Toch is macht van geld en positie, droevig voor den nog onderliggende, een gansch niet te verwerpen element van de geneuchten van wie er komen kan. De oplossing ligt in: verzachting, aanpassing, moderniseering, kortom in een compromis. Een compromis dat met de jaren vaster vorm aanneemt en dan gewoonlijk hierin bestaat, dat hetgeen door de heerschenden stilzwijgend wordt toegelaten, met zekere emphase als bijna geoorloofd wordt geproclameerd. Dat men bijvoorbeeld het recht eischt van de liefde, maar nog net gauw de deur dichtgooit voor de echtbreuk 1). In elk geval: een compromis zonder klaarheid en dat de zegen van boven, van maatschappelijk boven verwacht.

En nu vraag ik u: hoe kan iemand wiens zedelijke levensbeschouwing zulk een compromis is, een boek uit één stuk schrijven, hoe kan iemand die bij al zijn wrevel over ook hem hinderlijke vooroordeelen altijd heilige huisjes ziet en dus ontziet, een scherp ontleder zijn van maatschappij en karakters?

In de tweede plaats willen wij van den romanschrijver iets op zichzelf belangrijks. Slechts een zeer rijke geest kan het objectief onbelangrijke subjectief belangrijk maken. En waar in Godsnaam moet de heer De Meester dat belangrijke vandaan halen? Uit zijn vage, door vooroordeelen getroubleerde levensbeschouwing? Of uit de rijke ervaringen van zijn intense leven? 't Mocht wat! De heer De Meester zal ook wel eens hebben liefgehad, hij heeft wel wat meer van het leven gezien dan andere brave en ijverige vaderlandsche auteurs, hij

---

1) In Geertje gaat de deur niet dicht. Maar dat speelt ook niet in nette kringen en er is daar trouwens geen sprake van een getrouwde *vrouw*.

lijkt zelfs nogal erg erotisch aangelegd — maar de practijk van zijn leven is toch geweest die van een netten Hollandschen journalist. Zijn streven is altijd geweest een eervolle positie te verwerven in de Hollandsche literatuur. Iets groots heeft hij nooit meegemaakt, noch op maatschappelijk, noch zelfs schijnt het op individueel passionneel gebied. Machtige liefde of haat tegenover levensverschijnselen heeft hij nooit gekend: zijn grootste liefde is de beweging van '80, zijn diepste haat.... daarover straks! Dus geen herinneringen die méér zijn dan wel aardig of alledaags weemoedig, geen dingen die hij zeggen móet, die elke zenuw in hem spannen — schrijvers eerzucht als sterkste drijfveer. Iets dat waarde heeft, waarde voor anderen dan een klein kringetje elke maatstaf ontberende literatoren, kan zoo nimmer ontstaan.

Doch al accepteeren wij geen oogenblik het standpunt der Hollandsche critiek, die zoo goed als uitsluitend naar stijl, taal en compositie vraagt, dat ontslaat ons niet van den plicht De Meester's werk ook ten aanzien van deze factoren te toetsen. Factoren voor een schoon geheel van het grootste gewicht, maar die een boek zonder waarde als gevoelsuiting niet kunnen redden — gesteld al dat bijzondere kwaliteiten van stijl en taal in een banaal werk denkbaar waren.

De compositie van den heer De Meester is die van een geroutineerd romanschrijver en misschien vooral lezer. Hij weet de tafereelen elkaar juist te laten opvolgen en elk handig aan te kleeden, zijn bijfiguren verschijnen en verdwijnen te rechter tijd, er gebeurt niet veel onwaarschijnlijks, niets vloekt tegen iets anders. Men zou kunnen zeggen: de geroutineerdheid en regelmatigheid van de compositie dragen er toe bij het boek een banaal en lichtelijk vervelend karakter te geven: het wordt De Meester nu nooit eens te machtig, nooit raakt hij in dit deftige boek een oogenblik uit de plooi. En toch bezit het een groote, cardinale compositiefout: het in dezen niet romantischen maar realistischen roman onaannemelijke dagboek- en correspondentie-motief. Dat is voor een schrijver van De Meester's vakkennis een al te goedkoop foefje en noch het dagboek noch de brieven zijn ook maar in de verte belangrijk genoeg om het te doen vergeven. De compositie is geen genoegzaam belangrijke kwestie om alle kleine foutjes of goede zetjes op te gaan sporen, ik wil er alleen nog op wijzen dat de recensie van Ego's roman niet veel gelijkt op een werkelijke recensie, maar geheel aangepast is om den lezer te vertellen wat hij van dat boek weten moet. Ook dit is in een realistisch werk ongeoorloofd. Kleine wendingkjes („je weet" of zoo) in gesprekken, ter betere inlichting van den lezer zijn trouwens niet zeldzaam.

En nu taal en stijl. Correct natuurlijk, alweer correct, altijd met

de juiste intonaties. Er zullen wel foutjes zijn, maar ik heb ze niet opgemerkt of althans niet aangeteekend. Maar wat hebben wij aan die eeuwige correctheid? Wat fraicheur, wat geest, wat verbeelding, wat passie! Passie? alsof het De Meester daaraan ontbreekt! 't Is maar wat men passie noemt! Er is af en toe een zeker plechtstatig pathos en dan weer een zoete kleverigheid in De Meester's taal — maar van het onmiddellijke, het hevige van passie is dat nooit meer dan een surrogaat. En wat hem ook geheel ontbreekt is eenvoud. Men voelt dat De Meester bij elk zinnetje denkt aan het effect dat het maken zal — en daarmede bereikt men niets. Een schrijver die wat te zeggen heeft vindt dezen eenvoud (die gansch niet tegenover verfijning staat) vanzelf. In Nederland is ze zoo zeldzaam, is mooidoenerij zoozeer regel, dat ze als een zeer bijzondere kwaliteit onmiddellijk opvalt, waar ze eens voorkomt. Men vindt ze bij den ruigen, drogen maar eerlijken Emants en ze geeft een sterke bekoring aan den niet rijken, niet zeer belangrijken, maar lieven, zuiveren en ook wel knappen roman „Martje Vroom" van Mevr. Goedhart-Becker. De Meester mist ze, in dit boek althans, geheel: men voelt hij is nooit onbevangen, hij hoort altijd zichzelf, hij wenscht zichzelf te hooren, niet zijn stof beheerscht hem, maar zijn eerzucht.

Foutjes teekende ik niet aan, wel enkele gesprekfragmenten waarin de toon voor dit deftige boek wat onbeschaafd, wat Rotterdamsch is. Een ruw woord op zijn pas is in elk milieu voor een gezonde conversatie onmisbaar, maar er is verschil tusschen ruw, grof, familjaar en plat of vulgair. Tegen een schoonzuster als Lex zegt een man als Henk niet „meid" (1ste deel, 3de hoofdstuk). Ook „mijnheer Spook" (5de hoofdstuk), een grap voor een kleinen jongen, kan er niet door, maar gekker is wanneer Henk na Lex' pianospel niets beters, echters weet te zeggen dan „kranig gespeeld" en vooral de opperste banaliteit waarmede Lex de lezing van Tromp begroet: „Wat interessant zeg."

Die lezing van Tromp! Zij vormt het culminatiepunt van het Nieuwe-Gidsmotief in dit boek — een geweldig anachronisme, door De Meester's wezenlijkste liefde en haat ingegeven. Reeds het stadium van ontwikkeling van het automobilisme geeft duidelijk te kennen dat dit boek in de laatste jaren speelt en geenszins een 25-jaar terug. En toch teekent De Meester er de sinds lang overleden en al bijna heiligverklaarde Nieuwe-Gidsbeweging als een geliefd kleinood van weinigen, dat als een roode lap werkt op de machtigen, wier hechtste burcht de Maatschappij van Letterkunde is. Alles wat hij in dit verband vertelt is kortweg absurd. De Maatschappij van Letterkunde, die zich schrap zou zetten, waarin zelfs geijverd (er wordt daar

nogal geijverd!) zou worden tegen modernen; een letterkundig congres waar een lezing van Tromp die de wijdst, opene deuren inloopt, min of meer een knuppel in 't hoenderhok zou zijn, datzelfde congres dat over die lezing min of meer ontdaan zou zijn, alsof zoo'n congres niet altijd alles toejuicht, behalve socialisme dat er nooit komt; een rector en curatoren die een bemind en verdienstelijk leeraar zouden plagen en bedreigen om zijn voorliefde voor de Nieuwe Gids! Voor wie weet hoeveel er moet gebeuren eer een leeraar voor curatoren geroepen wordt, is dit laatste het summum van zotheid, maar van het standpunt van De Meester is het nog veel, veel gekker als hij de artistieke, ontwikkelde enz. Lex laat vragen: ,,Wat verstaan jullie eigenlijk onder woordkunst?" ,,Jullie? De Nieuwe-Gidsers meen je." Woordkunst — een begrip iederen halfontwikkelden Gymnasiast gemeenzaam; de Nieuwe-Gidsers — als een apart clubje in een milieu van bij Jonckbloed zwerenden! Inderdaad er zijn nog Nieuwe-Gidsers, maar als fossielen! Dat ook een dissertatie, als in het tweede hoofdstuk genoemd, absoluut onbestaanbaar is, behoeft nauwelijks vermeld.

Aan deze vervolgings-manie van De Meester danken wij zijn bestgeteekenden figuur: oom Alex. Weliswaar gelijkt hij wat al te zeer op wijlen (natuurlijk wijlen) Ds. Dyserinck, weliswaar is de invloed van een dergelijken maniak, die in alle kringen het heilige kruis nakrijgt, schromelijk overdreven, weliswaar interesseert zoo iemand zich niet voor een niet-ethisch dichter als Staring, maar alleen voor dominees, maar toch is de man niet ongrappig geteekend — heel wat beter dan de groezelige en griezelige Tromp 1), voor wien 't godsonmogelijk is iets te voelen.

Zoo zouden wij weer bij de karakterteekening komen — maar 't wordt langzamerhand genoeg. Het zou al veel te veel zijn, indien De Meester's door de charmes van een willekeurige vulgaire Carmen geïnspireerde roman niet zoo vriendelijk door de critiek was ontvangen, niet was geproclameerd tot een boek dat het onderwerp van gesprekken vormt (men heeft ook al niet veel anders), als hij niet dienstig was om het type van den huidigen ,,superieuren" roman te doen kennen en als deze uitvoerigheid het niet mogelijk maakte, een paar andere en zwakkere boeken uit dezelfde gematigd-zwoele atmosfeer korter af te doen.

Sp.

1) Journalisten worden niet rijk betaald. Maar dat Tromp, nachtredacteur aan een groot blad en vrijgezel zonder behoeften in een versleten confectiepak zou moeten loopen.... Kom, kom!

Boekbespreking.

Het Hedendaagsch Spiritisme in zijne wetenschappelijke en godsdienstige waarde, beoordeeld door P. ELDERING. N.V. Uitgevers-Mij. v/h. P. M. Wink, Zalt-Bommel 1917.

Wie in de arbeidersbeweging thuis is, weet, dat alle of nagenoeg alle geestelijke stroomingen er doorsijpelen en invloed uitoefenen. Vaak slechts negatieven invloed. Maar dat maakt het er niet beter om. Enkele weken geleden slechts deed het toeval ons een werkeloozen metaalarbeider ontmoeten. De man maakte geen deel uit van eenige arbeidersorganisatie; de strijd voor zijn klasse bestond practisch gesproken voor hem niet. Maar, terwijl hij reeds op den rand van den ondergang wankelde, wanhopig, waarheen zich te wenden ten einde het bare levensonderhoud voor zich en zijn gezin te vinden, verkwikte hij zich met de lectuur van een der werken uit den kleinen boekenschat, dien hij zich in lange jaren door noesten arbeid had verworven. En wel met Spinoza's Ethica! Wie kent ze niet, de arbeiders, die Multatuli, Boelsche en een half dozijn andere schrijvers van a tot z hebben gelezen, maar die niettemin voor hun eigen lot en, wat erger is, voor dat van hun klasse en de toekomst der menschheid ziende blind en hoorende doof zijn?

Indien het spiritisme, de waarschijnlijk zonderlingste afdwaling van vrij groote menschengroepen in deze ook geestelijk zoo anarchische samenleving, zijn adepten slechts onder heele of halve bezitters en maatschappelijk ontwortelden telde, er zou waarlijk geen aanleiding bestaan een studie als de bovenstaande in dit tijdschrift te vermelden. Doch ook onder arbeiders, en wel arbeiders, die zich zelve in ieder geval tot de arbeidersbeweging in den ruimsten zin des woords rekenen te behooren, heeft zij haar aanhangers. En dit maakt het zeker de moeite waard het werkje van Ds. Eldering opmerkzaam te maken.

Ds. Eldering is lid van den Bond van Christen-socialisten, doch behoort tevens, wat, als we ons niet vergissen niet algemeen is onder de leden en geestverwanten van dezen Bond, tot de zoogenaamd moderne richting. Zijn boek is dan ook de uitwerking van een referaat over het Spiritisme, gehouden in de vergadering van Moderne Theologen op 2 Mei 1916. Het is een uitgave van den Nederlandschen Protestantenbond, zooals men weet, een organisatie van „moderne" Protestanten. Het schijnt, dat de orthodoxe gelederen, zoowel van het Protestantisme als de Roomsch-Katholieken, tegen dit geloof, dat zich als wetenschap aandient, vrijwel immuun zijn, maar dat het zijn slachtoffers uitsluitend recruteert onder degenen, die met de orthodoxe geloofsopvattingen in den ruimsten zin hebben gebroken. Te verklaren is dit ongetwijfeld juist door het feit, dat het moderne Protestantisme aan de „wetenschap" — althans naar het zegt en meent — vrijen toegang heeft verleend. En zoo is het ook te begrijpen, dat het Spiritisme ook bij arbeiders, al zijn 't er, hopen wij, niet velen, ingang heeft gevonden, die den modernen cultus van de wetenschap hebben overgehouden uit de schipbreuk van vroegere of oudere geloofs- en denkvormen. In zijn eerste, inleidend hoofdstuk, definieert de schrijver zijn onderwerp als volgt:

„Het hedendaagsch Spiritisme is de leer, dat gestorvenen voortleven in stoffelijke gedaante, dat er gemeenschap mogelijk is tusschen de wereld der dooden en die der levenden en dat zoowel dit voortbestaan als ook die mogelijkheid van gemeenschap *proefondervindelijk en wetenschappelijk* kan worden bewezen."

Niet dus degenen, die vroeger en nu, aan het voortbestaan der menschelijke persoonlijkheid na den dood geloofd hebben of gelooven als geloofswaarheid of zelfs op grond van wijsgeerige overtuigingen. Noch Paulus, noch Augustinus, noch Luther of Calvijn, kortom de geheele Christenheid, zoolang zij nog in 't algemeen aan een persoonlijk voortbestaan na den dood geloofde of voor zoover zij er nog aan gelooft, worden door de hedendaagsche spiritisten als aanhangers of zelfs voorloopers van hun meeningen beschouwd, gelijk omgekeerd de vrome Christenheid de spiritistische overtuigingen nog heden ten dage als niets anders beschouwt dan verderfelijke dwaasheid.

Toch, zegt Ds. Eldering, wil het spiritisme nog iets meer zijn dan wetenschap alleen: het wil ook zijn de grondslag eener levensbeschouwing, die den geloovigen Christen zekerheid geeft voor zijn geloof in een eeuwig leven en den ongeloovige met den dood verzoenen kan. Maar de „wetenschappelijke" zekerheid moet de grondslag van dit alles zijn.

Het zal ook den lezers van „De Nieuwe Tijd" niet onbekend zijn, dat het Spiritisme sinds zijn ontstaan in hedendaagschen vorm — Ds. Eldering noemt als tijdstip het jaar 1848 — verschillende beroemde geleerden, onderzoekers op natuurwetenschappelijk gebied van beteekenis, onder zijn adepten heeft geteld. Alfred R. Wallace, Oliver Lodge, Zöllner, Lombroso zijn zoo eenige namen, die men niet achteloos voorbij kan gaan. Zelfs, indien men persoonlijk geen enkele behoefte gevoelt aan het „wetenschappelijk" bewijs of het geloof, waar de Spiritisten naar streven, dan nog is het niet overbodig om kennis te nemen van de onderzoekingen, of de redenen, waardoor deze mannen tot hun overtuiging op dit gebied zijn gekomen. Immers: het Spiritisme heeft dit met andere overtuigingen gemeen, dat het de eenvoudigen van geest, die het in zijn ban betrekt, onverschillig maakt voor nagenoeg alle andere geestelijke strevingen. De arbeider, die er, op grond van zoogenaamd „wetenschappelijke" bewijzen, het slachtoffer van wordt, is reddeloos verloren voor den strijd zijner klasse, voor het socialisme. In dit opzicht is het even gevaarlijk als het meest geestdrijvende orthodoxe geloof.

De verdienste van Ds. Eldering's werk ligt, dunkt ons, hierin, dat hij alle zoogenaamd „wetenschappelijke" bewijzen der spiritisten op kalme en eenvoudige wijze toetst aan de logica en het gezond verstand, en aantoont, dat ze . . . niets bewijzen. Wij verwijzen hiervoor naar het werkje zelf, dat aangenaam en gemakkelijk te lezen is.

Wij moeten ons echter nog een oogenblik bezig houden met de kwestie, die de schrijver in zijn laatste hoofdstukken bespreekt, namelijk, waaraan het spiritisme zijn betrekkelijke populariteit te danken heeft.

In het hoofdstuk: Het spiritisme als geloof, toont hij de manier aan, waarop de meeste individueele bekeeringen tot deze overtuiging plaats hebben, namelijk zoo, dat bij verzwakken of wegvallen van het vroegere godsdienstige of kerkgeloof, de angst of huivering voor den dood, niet alleen van eigen persoon, maar ook van andere, geliefde menschen, een overtuiging doet aanvaarden, die zoozeer beantwoordt aan hun behoeften." Het is in zulke gevallen niet veel anders dan de terugkeer tot het animisme (vaak in zijn ruwste vormen) midden in de huidige wereld. Het is dus de terugval — gevolg van de ontbinding der groote, overgeleverde godsdienstige gedachtensystemen in de wereld van het ontwikkelde kapitalisme — tot denk- en voorstellingsvormen uit primitievere perioden der menschelijke ontwikkeling. Met dit verschil natuurlijk — een ontzaglijk verschil trouwens — dat, terwijl in de animistische denk- en voorstellingswereld het geloof in geesten een sociaal karakter draagt, onafscheidelijk vastzit aan en deel uitmaakt van de maatschappelijke relaties, in de wereld van het volgroeide kapitalisme, het geloof in geesten of spoken zuiver indivi-

düeel is geworden en de geesten of spoken even „individueel", maar ook even weinig bepaald, even inhoudloos zijn geworden als de uit het sociale verband losgemaakte zielen, die hen produceeren. In het 10e hoofdstuk van Ds. Eldering's werkje vindt men met goede voorbeelden aangetoond, hoe weinig bepaald, hoe vaag, hoe zwevend de geestenwereld en het „hiernamaals" (de andere wereld) is, die de spiritisten zich denken, fundamenteel anders dan de zeer nauwkeurig bepaalde en vastgeordende spoken- of geestenwereld in primitievere maatschappijen. Het spreekt vanzelf, dat Ds. Eldering, die de maatschappelijke verklaring der voorstellingscomplexen, het historisch-materialisme niet aanvaardt, ook niet in staat is tot deze maatschappelijke verklaring van de bizonderheden van het spiritistisch geloof te komen. De verklaring, die hij voor de populariteit van het Spiritisme in het 11e hoofdstuk geeft, is geheel onvoldoende. Hij brengt het namelijk in verband met het doordringen van het zoogenaamde natuurwetenschappelijk Materialisme — de bekende stof- en krachttheorieën — omstreeks het midden der 19e eeuw, ook onder de niet of weinig ontwikkelden. Dit „materialisme", zegt Ds. Eldering, ondermijnde het godsdienstig geloof in zijn oude vormen niet alleen, maar ook die drie begrippen, die het Rationalisme der 18e eeuw had behouden: God, Deugd of Plicht en Onsterfelijkheid. Dit materialisme, gaat hij voort, werd in sommige klassen der maatschappij, vooral in den middenstand, de burgerklassen en een deel der arbeiderswereld, niet met tegenzin, maar met vreugde aanvaard. De gedachte, dat God er niet was, die in 't midden van de 19e eeuw van de daken gepredikt werd, die gedachte was blijkbaar voor een groot aantal menschen volstrekt niet zoo vreeselijk. Voor velen was het een opluchting." Als reactie — in een quasi-wetenschappelijken vorm — op dit wegvallen van het geloof aan Onsterfelijkheid ziet, Ds. Eldering dan het Spiritisme, dat is het geloof aan het voortleven van althans sommigen na hun dood — waarvan de onwetenden spoedig maken, van *alle* gestorven — weer opstaan.

Het voornaamste verklaart de schrijver hier niet Ten eerste, waarom dit „Materialisme," dit zeer bepaalde „Materialisme" juist in dien tijd, ongetwijfeld samenvallend met het ontstaan van het moderne Spiritisme, populair werd en diep doordrong in bepaalde klassen; ten tweede, waarom het absurde, en in vele opzichten zoo lachwekkende „geloof," dat er als reactie op volgde, ook groote geleerden onder zijn adepten is gaan tellen en volstrekt niet alleen onder „onontwikkelden" ingang vond.

Het natuurwetenschappelijk zoogenaamde „Materialisme," dat zijn populaire verspreiding vooral vond in werken als het bekende „Kracht en Stof" beantwoordde aan zeer reëele, maatschappelijke behoeften van de bourgeoisie in een zeker stadium van haar opkomst en ontwikkeling. Dit is in de Marxistische literatuur herhaaldelijk en uitvoerig aangetoond. Engels, Mehring, ten onzent Pannekoek en wijlen Cornélie Huygens hebben hierover gehandeld. Maar het schijnt helaas, dat dit ook al weer aan den schrijver van deze studie over 't Spiritisme is verborgen gebleven, niettegenstaande hij toch nauw genoeg contact heeft met de arbeidersbeweging. De maatschappelijke oorzaken van het Spiritisme ten slotte zijn, hoe paradoxaal dit moge klinken, van denzelfden aard. Eerst omstreeks het midden van de 19e eeuw is de losmaking der persoonlijkheid uit de oude sociale verbindingen in de Westersche landen (en ook in de Ver. Staten) zoo ver gevorderd, dat het gevoel van absolute vereenzaming, hetwelk er uit voortvloeit, groote aantallen van menschen bewust wordt en hen veelszins wanhopig maakt. Deze maatschappelijke oorzaak van buiten- of onmaatschappelijke opvattingen is den schrijver van de studie over het hedendaagsche Spiritisme ontgaan.

* * *

Inleiding tot de Philosophie der Samenleving, door MR. CLARA WICHMANN, Haarlem. De Erven F. Bohn, 1917.

De schrijfster van de brochure met dezen weidschen titel is heden ten dage ook in wijder kringen bekend geworden door het feit, dat zij kort geleden op de voordracht voor een professoraat in Amsterdam voorkwam, waarbij zij zelfs den voorrang genoot boven Mr. W. A. Bonger. (Benoemd is toen een totaal onbekende rechter aan een Amsterdamsche Rechtbank, welke benoeming opnieuw een schril licht heeft geworpen op de mentaliteit, die academische kringen ten onzent nog steeds beheerscht). Zij is Christen-Socialiste, althans er komen van haar hand verschillende malen opstellen voor in „Opwaarts." In de Vrouwenbeweging heeft zij o.a. eenige bekendheid verworven door een rede, in April j.l. door haar gehouden op het Nationaal Congres van het Nederlandsch Comité van Vrouwen voor Duurzamen Vrede, waarvan de titel: *De vrouw en de vredesbeweging in verband met de ontwikkeling der wereldbeschouwing*, voorzeker noch door overmaat van duidelijkheid, noch door kortheid uitmunt. Weet men ten slotte nog, dat de bovenstaande brochure de uitwerking is van eenige lezingen, gehouden voor de Internationale School voor Wijsbegeerte te Amersfoort, en gepubliceerd is in het Tijdschrift voor Wijsbegeerte, dan kan men althans omtrent de veelzijdigheid van den werkingskring der schrijfster niet in twijfel verkeeren.

Wij moeten er onmiddellijk, tot onzen spijt, bijvoegen, dat de klaarheid harer beschouwingen niet op de hoogte dezer veelzijdigheid staat. Wij meenen, om het maar in eens duidelijk te zeggen, dat de schrijfster èn op wijsgeerig èn op wetenschappelijk gebied in 't algemeen, mogen wij afgaan op deze brochure, nog ongeveer alles heeft te leeren of reeds in een frasenmoeras is verzonken, waaraan te ontkomen hoogst moeilijk, zooal niet onmogelijk mag heeten.

Toen wij, deze brochure openende en aan de lectuur van het eerste hoofdstuk beginnend, — De Geest der Samenleving getiteld — dezen zin lazen:

„De wijsbegeerte van de Samenleving verheft niet — als die van kunst en religie — in hooger spheren boven de vlakheid en leelijkheid van het leven van alledag; zij heeft de zwaardere taak het hoogere in het allerdaagsche te onderkennen, en de volledigheid in het eeuwig-onvolkomene," sloeg ons, wij bekennen het, een soort van schrik om het hart.

Maar toen wij verder lezend, deze twee alinea's zagen volgen op de eerste:

„Geen verheffing ver boven de wereld der werkelijkheid kan ze ons geven, noch een vingerwijzing hoe een nieuwe, een ideale wereld te scheppen; maar wel leert ze ons begrijpen, dat de menschenwereld, zòò als ze is en geweest is en blijven zal, niet „van God verlaten" is. — Dàt is *Westersche* wijsheid. — En wel zal ons een andere verheffing ten deel vallen: die van ons bewust te worden van den dieperen zin van dat leven, dat iederen dag het onze is."

„Hiermede is al gesteld — wat trouwens ieder onzer weet — dat de samenleving in het onvolkomene ligt, vol is van onwijsgeerigheid en van onwijsheid. Wanneer wij aan of over de samenleving denken, is het als iets moeilijks voor onze gedachte en iets smartelijks voor ons gevoel, dat ze ons verschijnt. Ze is het terrein van misère en van onredelijkheid,"

toen was het besef, dat we hier stonden voor een hopeloos geval, reeds zeer levendig geworden, een besef, toenemend bij de lectuur van dit verdere hoofdstuk.

Een hopeloos geval, omdat hier het essentieele van de „burgerlijke"

denkwijze, in haar om zoo te zeggen plat-alledaagschen vorm zich zoo akelig duidelijk voordeed, dat wij de onmogelijkheid inzagen vruchtbaar enkele kritische opmerkingen te maken.

De burger, men weet het, wordt juist wellicht het duidelijkst gekenmerkt door de twee-slachtigheid, waarin de wereld als geheel hem verschijnt. Eenerzijds het schoone en verhevene, de kunst, de religie, de wetenschap, het Hiernamaals desnoods, de wereld, waarin hij een toevlucht vindt, wanneer de misère en de platheid van het dagelijksche geploeter, d.w.z. van de duitenplaterij in alle vormen hem walgt of vermoeit. Deze burgermans-wijsheid, dit dualisme, dat het wezenlijke kenmerkt is van elken bourgeois, geletterd of ongeletterd, dom of wijs, oud of jong, kerksch of onkerksch, godsdienstig of filosofisch, atheïst of ,,niks," theosoof of Bollandist, deze misselijke, walgingwekkende mentaliteit, die zoo specifiek eigen is aan een ondergaande, ideaallooze en in den grond bedorven klasse, dat ze in geen enkel vroeger tijdvak der geschiedenis is aan te treffen, dit specifiek 19e eeuwsche product, hatelijk en stompzinnig als een modern Protestantsch of Katholiek bedehuis, een burgermanssalon of een theevisite van bourgeois-dames, hier opnieuw in een ,,filosofisch" gewaad te zien gehuld en verkondigd als het modernste van het moderne, waarlijk, zoo lankmoedig zijn wij niet, dat we dit zouden kunnen laten passeeren zonder een protest.. en een waarschuwing.

Het protest is gericht tegen het feit, dat een schrijfster, die zich rekent te behooren tot een Partij, die op revolutionnairen grondslag zegt te staan, in dezen tijd schrijven durft over een onderwerp als dit zonder eenige bevoegdheid, en.... alsof Marx en Engels niet hadden bestaan. Dit is onduldbaar. In den aanvang van haar tweede hoofdstuk komt deze opwerking voor: ,,Dat zij (bedoeld wordt: de inwendige ,,vertakkingen" der samenleving of haar onderdeelen) samenhangen — beseft is het altijd wel min of meer — maar het klaar en bewust te hebben begrepen en gezegd, dat is een van de groote geestelijke verdiensten der 18e en 19e eeuw geweest; te denken is in dit verband aan Herder, St. Simon, Comte, Hegel, Spencer, *Marx*, Lamprecht."

De eenvoudige opsomming van deze namen in dit verband en in deze volgorde bewijst, dat de schrijfster niets van haar onderwerp werkelijk afweet en totaal de bevoegdheid mist om er over mee te spreken. Spencer, Marx, Lamprecht, op èène lijn en als een soort gelijkwaardige grootheden naast elkaar te stellen, is een bewijs, dat men niets van alle drie weet. Het is, om de schrijfster door een vergelijking duidelijk te maken, wat wij bedoelen, even zot als bv. Mohammed op ééne lijn te stellen met een paar obscure vertegenwoordigers van den Islam, die alleen een enkele speciale kenner van de geschiedenis van den Islam kent. De schrijfster zegt in haar voorwoord, dat zij ten opzichte van enkele centrale punten — b.v. het vraagstuk van de evolutie der samenleving — van inzicht is veranderd, sinds zij in April van dit jaar haar artikelen in het Tijdschrift voor Wijsbegeerte publiceerde. De brochure, of liever het voorwoord, is gedateerd September. Iemand, die op ,,centrale punten," — b.v. het vraagstuk ,,van de evolutie der samenleving," een kleinigheid! — in 4 maanden van inzicht verandert, behoorde zich, meenen wij, van publicatie van zijn inzichten te onthouden. Want hij geeft bewijs, dat die inzichten nog in het stadium verkeeren, eigen aan den liefelijken leeftijd, waarop een jongmensch uit de bourgeoisie de Hooge School bezoekt. Bij de leden van ,,Disputen" zijn zulke snelle wisselingen van ,,inzicht" niets ongewoons. Doch hun inzichten blijven goddank binnen de muren van een studentenkamer en worden hoogstens gedrukt in Studentenblaadjes of studentenalmanakken, die niemand dan studenten leest. In zulk een almanak zouden de lezingen van Mr. Clara Wichmann ongetwijfeld een uitnemenden

indruk hebben gemaakt. Doch het is een treffend bewijs van de cultuurhoogte onzer huidige bourgeoisie, dat zulk werk een plaats vindt in een „Tijdschrift voor Wijsbegeerte" en het geeft een schoonen kijk op den zwendel, die onze bourgeoisie in deze oorlogsjaren te Amersfoort heeft opgericht, dat men daar aandachtig naar onrijpe studentikoosheden als deze komt luisteren.

* * *

Over de sociale beteekenis van den wiskundigen denkvorm, rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van buitengewoon hoogleeraar aan de Universiteit van Amsterdam, door G. MANNOURY. P. Noordhoff, Groningen.

Men zal zich wellicht verwonderen enkele woorden over dit kleine geschrift aan te treffen in deze rubriek van de hand van iemand, die de bevoegdheid ten eenenmale mist om over „wiskundige" zaken ook maar een enkele opmerking te maken. Doch, wat wil men? Als de wiskundigen over onderwerpen gaan schrijven, waarvan zij niets meer afweten dan elke beschaafde leek, dan mag de leek zich wel vermeten iets op te merken over de opmerkingen van den wiskundige. En wanneer de wiskundige het geheel of zoo goed als geheel heeft over zaken, waarin hij dilettant is, dan wast de moed bij den leek evenredig aan den.... moed, laten wij maar zeggen, van den wiskundige. Zoo komt het, dat men hier enkele regels over de brochure van onzen partijgenoot, den beroemden mathematicus G. Mannoury aantreft van de hand van iemand, die zich, misschien ten onrechte, verbeeldt ook iets te weten van de zaken, die in dit geschriftje worden besproken. Trouwens wij hebben al eens meer gewezen op het opmerkelijke verschijnsel, dat de adepten van zekere wetenschappen zich het recht.... toekennen, laten we maar zeggen, hoewel een ander woord — met een mode-term heet dat tegenwoordig een significum — juister, hoewel minder aangenaam zou zijn, het recht om met een ongegêneerdheid te schrijven over dingen, waar zij niet meer van weten dan elke gymnasiast. Een onbeschroomdheid, die in ieder geval een verheugend getuigenis aflegt van hun.... zeggen wij zelfbewustzijn, omdat een ander „significum" wellicht weer als kwetsend zou worden gevoeld. Men herinnert zich het geval van dien psychiater, die over zaken van Staat en Oorlog met een verzekerheid schreef, alsof hij zich zijn heele leven met niets anders had beziggehouden, en dat andere geval van den grooten mathematicus L. E. J. Brouwer, door Freederik van Eeden met een zoo allergevaarlijkst beest als een Boa Constrictor vergeleken, die op het lumineuze en simpele idee is gekomen, dat, wanneer de menschen zich maar volkomen juist en duidelijk leerden uitdrukken en het eens werden over allerlei woorden, wanneer zij, om het beter en moderner te zeggen, de ware wetenschap der „significa" zouden hebben uitgebouwd en zich eigen gemaakt, daardoor tevens het einde van allerlei leelijke dingen daar zou zijn, waaronder zij nu nog lijden. Werd men het eens over den juisten inhoud van termen als bv. Oorlog, Staat, Gemeenschap, God enz., zoo zouden ook meteen de daaraan beantwoordende euvelen uit de wereld zijn. Het was zoo iets als een ommekeering van de iederen Bijbel-lezer uit het Johannes-Evangelie bekende diepzinnige uitspraak, dat in den aanvang van alles „Het Woord" was. Een diepzinnigheid, die trouwens heel wat eeuwen ouder is dan de Christelijke godsdienst.

De mathematicus Mannoury verwijst reeds op de 2e bladzijde van zijn slechts 16 bladzijden tellende verhandeling naar dezen grooten en ge-

vaarlijken man. En eenige bladzijden verder naar een werk van Jac. Israël de Haan, „Rechtskundige significa" getiteld, van een jurist, die, voor hij als zoodanig naam maakte, zich reeds op uiterst verscheiden gebieden een naam in de literatuur had verworven. In den zin, waar de mathematicus naar den jurist verwijst, lezen wij, dat.... „buiten den kring der wiskundigen, in dien der filosofen, der linguisten, der juristen (men zich) schijnt aangetrokken te gevoelen tot de geduldige, nauwgezette, onpartijdige werkwijze van den wiskunstenaar." En daarop volgt deze opmerking: „Men begint het meer en meer in te zien, dat, wie zijn gevoel wil leiden en beheerschen, het eerst moet ontleden, en dat de gewone, van ouds gebruikelijke taalvormen daartoe ten eenenmale onvoldoende zijn." Een opmerking, waaruit wij, wel niet ten onrechte, opmaken, dat de mathematicus Mannoury zich niet alleen wat betreft zijn eigen wetenschap — waarover wij niet oordeelen kunnen — maar ook wat betreft andere wetenschappen niet tevreden stelt met de gewone, van ouds gebruikelijke taalvormen, welke ten eenenmale, naar hij beweert, onvoldoende zijn om bv. het gevoel te leiden en te beheerschen. Het gevoel niet alleen — dat blijkt overvloedig uit andere passages — maar ook het inzicht, het begrip, de wetenschap.

Deze enkele opmerkingen — vrij willekeurig uit de 16 pagina's gekozen — doen ons reeds vermoeden, dat de mathematicus Mannoury over de beteekenis en de waarde van het „woord" — in den ruimsten zin des woords genomen — al niet veel anders denkt dan de mathematicus L. E. J. Brouwer, die volgens Freederik van Eeden een zoo uitermate gevaarlijk mensch is.

En dat vermoeden wordt vrijwel tot „wetenschappelijke" zekerheid — voor zoover een niet in deze nieuwe geheimleer ingewijde en niet „signifisch," doch slechts een weinig filologisch en historisch gevormde buitenstaander in dezen tot zekerheid kan komen — wanneer men de geheele brochure van a tot z, en met een rustig gemoed doorleest. Aangezien het, gelijk vanzelf spreekt, bij iemand als de mathematicus Mannoury, die zich zoo diep bewust is van de waarde van het woord — ook al doopt hij het met een anderen term — niet aangaat, zijn woorden te resumeeren. en ze daardoor van hun kracht, waardij en eigenlijken pit te berooven, willen wij uit den overvloed nog slechts een enkel voorbeeld geven, om den lezer te doen zien, hoe wij tot deze onze „wetenschappelijke zekerheid" zijn gekomen.

Het is het slot van de brochure, de peroratie, waar de schrijver na een lofprijzing op de „zorgvolle woordkunst die mathesis heet," dewelke ons, naar hij zegt, „tot dusver niet anders heeft gebracht dan een telkens vrijer oordeel en een telkens vrijer keus van de middelen om dat oordeel te bepalen" — arme stervelingen, wij buiten de poorten van dit sanctum geslotenen, en die deze zegeningen nog niet deelachtig mochten worden — aldus uiting geeft aan zijn hoop en zijn vertrouwen in de toekomst:

.... indien de denkende mensch er in mag slagen de dingen-des-geestes met even onbevangen moed en even omzichtige bescheidenheid tot een voorwerp van ontledende bespiegeling te maken, als hij dat met de dingen-der-waarneming heeft gedaan, dan kan het niet anders of op wijder gebied dan dat der behoeften van alle dag zal zijn oordeelvelling zekerder en zijn wilsuitdrukking krachtiger zijn....

Wij parafraseeren. De denkende mensch, dat kan niet anders zijn dan de mathematische mensch, homo mathematicus, want slechts deze zal, dank zij de zorgvolle woordkust, die mathesis heet, er natuurlijk in slagen die (hoogere) dingen-des-geestes (als daar zijn Socialisme, Recht, Schoonheid) met even onbevangen moed (of gemoed) en even omzichtige bescheidenheid (of bescheiden omzichtigheid) tot een voorwerp (of onderwerp)

van ontledende bespiegeling (of bespiegelende ontleding) te maken, als hij dat met de dingen-der-waarneming al reeds heeft gedaan. M.a.w., oftewel anders gesignificeerd, de professor in de Mathesis zal op het gebied der Hoogste Dingen des Geestes en van de Menschheid evenzeer arbiter, beslisser in Laatste Instantie moeten worden — zoo hij het nog niet is — als op het gebied van zijn speciale wetenschap, die van de dingen-der-waarneming, waar hij voor het profanum vulgus werkt aan de bevrediging van ,,de behoeften van alle dag," eten, drinken, wonen, kleeden en dergelijke vulgariteiten.

Wij vervolgen de peroratie:

,,Wellicht zal menig dogma voor beter gewapende kritiek moeten wijken en menig in-woorden-wortelend geloof afbrokkelen, maar daarentegen zal geen waarachtige overtuiging door drogredenen geweld worden aangedaan en geen geloof, dat de oprechte uitdrukking eener ernstige levensbeschouwing is, onverdiende kleinachting ondervinden."

Menig dogma? Het dogma van het historisch-materialisme bv.? Of wordt dit hier niet bedoeld?

Menig in-woorden-wortelend geloof? Hier schijnen de woorden eensklaps weer te zijn, wat zij voor de oningewijden tot nog toe heeten te zijn, ellendige en onvolkomen begeleiders der gedachte.

Maar wanneer dit alles is overwonnen zal het tijdvak der volmaakte eendracht en der volmaakte harmonie voorzeker aanbreken .... gelijk bij Professor Brouwer

,,De waarde van het woord als schakel tusschen ziel en ziel zal oneindig stijgen, maar de onwaarde van het woord-zonder-meer als richtsnoer onzer daden meedoogenloos helder aan den dag worden gebracht. Geweldiger misschien nog dan thans zullen de komende botsingen zijn van menschelijken wil op wil, maar beter dan thans zal de mensch kunnen weten, wat hij wil, weten, waarvoor hij lijdt en strijdt, weten wat hij van dien strijd te hopen heeft. En wat zou dat anders kunnen zijn dan de vernieuwing dier thans zoo hopeloos verdeelde menschelijke wil tot de waarlijk-ééne gemeenschapswil, de vernieuwing van den thans aan zichzelf zoo hopeloos vijandigen mensch tot den waarlijk-vrijen gemeenschapsmensch, den menschelijken mensch?"

Men ziet het: worden de menschen 't maar eens over de juiste beteekenis, den juisten inhoud der woorden, die zij bezigen, dan is de strijd tusschen de menschen onderling, zijn de botsingen van menschen met menschen overbodig en onmogelijk geworden. Dan is de mensch werkelijk mensch. De sociale strijd, de sociale kwestie opgelost. Het millennium, de Gouden Eeuw breekt aan. Het spreekt vanzelf, dat wij dan eerst allen minstens professor in de mathematica, of althans in de leer der significa moeten zijn geworden!

,,Eerst vormt men zich uit het voorwerp het begrip van het voorwerp; dan draait men de spits om en toetst het voorwerp aan zijn beeld, het begrip. Het begrip moet zich niet naar het voorwerp, maar het voorwerp moet zich naar het begrip richten. Bij den heer Dühring doen de eenvoudigste elementen, de laatste abstracties, waartoe hij kan komen, dienst voor begrip, wat aan de zaak niets verandert; deze eenvoudigste elementen zijn in 't beste geval van zuivere begripsnatuur." Lees in plaats van begrip: woord of significum. En gij hebt de wijsheid, die Engels in zijn vooral in deze dagen weer te weinig gelezen en gekend beroemd strijdschrift tegen den filosoof-mathematicus-jurist. Professor Eugen Dühring definieerde als ,,niets dan een anderen vorm van de oude, geliefde, ideologische, of ook wel anders aprioristische methode, om de eigenschappen van een voorwerp niet uit het voorwerp zelf te leeren kennen, maar ze uit het begrip van het voorwerp bewijzend af te leiden."

Het is inderdaad leerzaam, dat deze oude en verouderde manier van doen ons thans weer in een nieuwen vorm als het allermodernste wordt voortgezet, als een nieuwe denkvorm, de wiskundige, waarmee de sociale kwestie, als men maar geduld heeft, zonder schokken en zonder geweld zal worden opgelost!

Overzicht der Tijdschriften.

In twee der September-afleveringen der *Neue Zeit* is een artikel van Max Adler over *die Ideën von 1914* verschenen, waarop wij zouden terugkomen.

In *der Kampf* van Juli 1916 reeds komt over ditzelfde onderwerp een opstel van Friedrich Adler voor, een voordracht destijds door hem gehouden in de ontwikkelings-vereeniging „Karl Marx" te Weenen, dat wij nog eens hebben nagelezen en waarin de idee van 1789 tegenover die van 1914 veel duidelijker en op meer ekonomische gronden tot ons spreekt dan die van Max Adler in de *Neue Zeit.*

„1789 — besluit Friedrich Adler — was vervuld van de idee der demokratie, van de idee der „Gleichberechtigung" der menschen, in 1914 triomfeert de idee van het imperialisme, de idee van de „Vergewaltigung" der menschen, 1789 is het begin van de revolutie, 1914 het begin van den Wereldoorlog. Op de ideeën van 1914 past beter dan ooit het woord van Marx: de heerschende ideeën van een tijd waren altijd slechts de ideeën van de heerschende klasse".

De uitvinder van de nieuwe leuze „*die Ideëen von 1914,* in tegenstelling met die van 1789 is geweest Dr. Johann Plenge, professor in de Staatshuishoudkunde aan de universiteit te Münster. In zijn boek: „der Krieg und die Volkswirtschaft" reeds in het begin van 1915 verschenen, schreef hij: „Sedert 1789 is er in de wereld geen zoodanige revolutie meer geweest als de Duitsche revolutie van 1914, de *revolutie van den opbouw* en van de samentrekking van *alle* krachten van den Staat der 20ste eeuw, tegenover de *revolutie der alles vernielende bevrijding* der 18de eeuw" en beweerd mag worden dat de ideeën van 1914, d. w. z. de ideeën van de Duitsche organisatie, bestemd zijn voor een voortdurenden zegetocht over de geheele wereld, als destijds de ideeën van 1789".

Voor Plenge zijn de ideeën van 1914 de uitdrukking van een „nationaal Socialisme", want hij verzekert met allen ernst dat „de werkelijke toekomststaat zal geboren worden uit de Duitsche revolutie van 1914".

„Tegenwoordig" — verklaart hij op een andere plaats 1) — is het wereld-historische weer gekomen, waarin Duitschland aan de volken van Europa een grootsch historisch voorbeeld heeft gegeven". Altijd door in dit boek is het de missie van Duitschland zich een „kulturbeherrschende Stellung" te verzekeren, „das geistige Haupt von Europa" te worden, want in het rijk der ideeën was Duitschland de meest overtuigde drager van alle socialistische droomen en in het rijk der werkelijkheid de meest krachtige opbouwer der „höchstorganisierten Volkswirtschaft". In ons is de 20ste eeuw. Hoe de oorlog ook mag eindigen, wij zijn het „vorbildliche" volk, onze ideeën zullen de levens-doeleinden der menschheid bepalen.

---

1) Dr. J. Plenge, 1789 und 1914. Die symbolischen Jahre in der Geschichte des politischen Geistes. Berlin 1916 Springer.

„Alle vredes-voorwaarden en vredes-gedachten zijn „unheilbar falsch" welke niet het nieuwe Duitschland met zijn nieuwe ideeën en zijn nieuwe historische taak in het vernielde Europa tot uitgangs-punt nemen".

Een andere Duitsche professor, Werner Sombart, verkondigde in zijn boekje, „Händler und Helden", dat de ideeën von 1789: vrijheid, gelijkheid en broederschap, echte en ware kruideniers- en handelaars-idealen zijn en dus totaal onbruikbaar om daarop het „Helden-idealisme" te bouwen, dat onzen tijd kenmerkt. Sombart komt tot de conclusie dat de Engelschen in filisofie, wetenschap, staat en kultuur een kruideniers-volk, een volk van het verleden zijn, de Duitschers daarentegen overal een volk van heldenmoedige gezindheid en daden, een volk der toekomst, ja, nà de Joden en Grieken, het derde uitverkoren volk.

Een derde professor eindelijk, de Zweed Rudolf Kjellen, een echte conservatief, die in zijn brochure, „die Ideeën von 1914" vóór alles het nieuwe morgenrood van het christelijke geloof, de afkeer van het liberalisme begroet, verklaart dat de tegenwoordige tijd een zoodanigen omkeer noodig had, een omkeer van de ideeën van 1789, naar het nieuwe gesternte van 1914, de koude maar heldere ster van den plicht, de orde en de gerechtigheid.

De vrijheid moet plaats maken voor de orde, gelijkheid voor de gerechtigheid en broederschap voor het „kind-schap in het vaderhuis".

Orde, zegt Kjellen, is dus het groote woord, de eerste idee van 1914, dat de tot bandeloosheid ontaarde vrijheid van 1789 moet vernietigen. Wij hadden honger en dorst naar orde in onze uit haar verband gerukte samenlevingen en zielen, honger en dorst in dezelfde mate als de mannen van 1789 naar vrijheid. Zij leden onder het absolutisme, wij lijden aan den vrijheids-tijd. De tijd heeft successievelijk geneesmiddelen voor de verschillende ziekten van een tijdvak. Om meer vrijheid te roepen in een tijd, die ziek is van te veel vrijheid, is praktisch en moreel niets anders dan het verlangen van den drankzuchtige naar meer alcohol, om de gevolgen van zijn alcohol-misbruik te genezen.

Verder, gerechtigheid is het nieuwe woord, dat de oppervlakkige gelijkheid moet vernietigen. Gelijkheid beteekent principieel een concentratie der menschheid om een middelmatigheid. Prokrustes-bed is er een andere uitdrukking voor. De kleinen moeten grooter en de grooten moeten kleiner gemaakt worden. Het laatste resultaat is zekerder dan het eerste. Het is niet gezegd dat de kleinen door de gelijkheid groeien, maar zeker en gewis, dat de grooten kleiner worden gemaakt. De gelijkheid beteekent een „Dekapitierung der Menschheid". Over de broederschap heeft Kjellen minder te zeggen. „In zooverre zij op een cosmopolitisch ideaal buiten de nationale saamhoorigheid wijst, plaatsen wij slechts het kindschap in het vaderhuis nog als een moderne idee tegenover de broederschap van een orde-maatschappij".

Het middel van het evenwicht tusschen vrijheid en orde is volgens Kjellen — de oorlog.

Men ziet, in tegenstelling met Kjellen, ziet Plenge niet in de „orde" maar in de „organisatie" den grondslag van de idee van 1914. Kjellen steunt op de philosophie van Kant, ofschoon deze den geestelijken inhoud vormt van de ideeën van 1789. Hij ziet vooral in den terugkeer van recht tot plicht het ontwaken van het begrip van den kategorischen imperatief van de ethiek van Kant.

Plenge daarentegen ziet in de ideeën van 1914 de overwinning van de Hegel'sche gedachte en beweert zelfs dat de tegenstelling van 1789 en 1914 in de philosofie de tegenstelling van Kant en Hegel is.

Laten wij echter in plaats van den philosofischen den historisch-politieken kern van dezen ideologischen strijd bekijken; te meer, waar ook reeds in de sociaal-demokratie dezelfde gedachtegang is waar te nemen, zoowel in negatief opzicht in het verlaten van de revolutionaire en demo-

kratische gedachte van 1789 als positief in de zg. „Neu-orientierung" van het Socialisme, die den draad van het oude revisionisme weder opneemt en in 1914 een nieuwen historischen keer ziet, een langzaam ingroeien in het Socialisme.

De theoretische vertegenwoordiger van die richting is in Oostenrijk Karl Renner. Zijn opvattingen over demokratie en socialisme komen punt voor punt overeen met die van Plenge, evenals zijn opvattingen over de midden-europeesche „Wehr und Wirtschafts-gemeinschaft" in volle overeenstemming zijn met die van prof. Naumann.

Laten wij eenige uitspraken van Plenge en Renner naast elkaar stellen.

Plenge zegt: „Organisatie is Socialisme". Socialistisch bewustzijn staat in den grond der zaak gelijk met organisatie-bewustzijn, zoodat wij door den oorlog meer dan vroeger in een socialistische samenleving zijn gekomen.

Renner zegt in zijn „Marxistische Probleme": Socialisme is van rechtswege organisatie en beheer (Verwaltung) en dat de ontwikkeling naar een vrije maatschappij slechts te bereiken is door organisatie en bestuurlijke leiding, dat de voorwaarde voor het Socialisme is een moeielijke en langdurige school van voorbereiding der massaas in ekonomisch en sociaal beheer. Dus geen hooge-school, maar de school der praktijk.

Friedrich Adler voegt hieraan toe: Renner wil het proletariaat afleiden van den strijd om de politieke macht. Zijn systeem is consekwent; de orde van den staat is de taak der absolute regeering, de weg tot het socialisme is echter de coöperatie. Zijn hevige afkeer van de Fransche revolutie wordt daardoor begrijpelijk, waar hij o.a. zegt:

„Nu begrijpt men de kinderlijke illusie van velen, die altijd nog meenen dat het Socialisme is te verwezenlijken door een „Genie-streich der Klasse" door een „Staats-streich von unten", die plotseling, in èèn nacht, het proletariaat de openbare macht in handen speelt en het in staat stelt door dekreten den toekomst-staat in het leven te roepen. Deze illusie is de vrucht van waan-voorstellingen, door het lezen van boeken over de FranscheRevolutie, waarin het onderscheid tusschen proletarische en bourgeois-ontwikkeling totaal miskend wordt. Die revolutie was een taak voor advokaten, voor de historische taak van arbeiders biedt zij geen gelijkenis. Het geweld is in den strijd der Staten bij den sociaal-imperialist Karl Renner een historische noodzakelijkheid, maar het geweld in den strijd der klassen wordt door hem minachtend afgewezen als „Putz und Radau".

Dezelfde gedachte is bij Plenge te vinden: „Niets is gemakkelijker dan den bouw van een in hoogere mate gesocialiseerde maatschappij te vergelijken met het kinderspel der burgerlijke emancipatie. Tegenover de theoretisch goed onderlegde levenskrachtige organisatie-gedachten van nu, kan het doctrinaire marxisme nog slechts met onmogelijk-levensvatbare theorieën de instinkten der massa's opjagen, om de revolutie als revolutie te verlangen. Het verliest den aanspraak op wetenschappelijkheid en wordt een kwaadwillige poging, in onvrijen haat, de gelijkmakende vernietiging te eischen, waar de verschillende krachten tot opbouwenden arbeid te vereenigen zijn."

Wij begrijpen nu ook, waarom de heer Troelstra, de held van het kleinburgerlijk opportunistisch Skandinavisch-Hollandsch Vredes-comité, bij gelegenheid van de algemeene beschouwingen over de begrooting in het parlement van zijn eigen provincie, zich in zijn sjacher- en compromis-politiek beroept op dezen zelfden Karl Renner, zijn Oostenrijkschen partijgenoot. (Benner schreef de kamer-overzichtgever van de *N. Rott. Courant*, maar dat moet men den heeren journalisten, die immers alles weten, maar niet ten kwade duiden.)

Max Adler wijst er in zijn artikel terecht op, dat de nà de revolutie ontstane wijziging in de ideeën van 1789 de leidende gedachte van het

ekonomische liberalisme werd. Wat Kjellen als verval der ideeën van 1789 aan de kaak stelt, is veeleer de stijging van zijn eigen klasse geweest, de ontwikkeling van het kapitalistisch karakter der bourgeoisie tot zelfbewustzijn. Naar mate die ontwikkeling voortschreed, trad tegenover het revolutionaire en dus socialiseerende princiep der ideeën van 1789 steeds meer de behoudende en atomiseerende geest van een enkel op bezit en machtsvergrooting van het individu gericht klassebelang op den voorgrond.

Het is de geest van John Locke en David Hume, de door Adam Smith, Jeremias Bentham en de Manchestermannen verder ontwikkelde geest van het ekonomisch individualisme, dat niet als de consekwentie maar als de historische voortgang van 1789 is op te vatten.

De historische voortgang van de ontwikkeling van Rousseau over Adam Smith naar Cobden bewijst slechts, hoe de revolutie, die eerst een beweging van het onderdrukte volk in zijn geheel tegen zijn despoten was en zich daarom op de „Volonté générale," op de menschenrechten kon beroepen, al heel spoedig in zich het nieuwe klasse-verschil ontplooide van heerschende bourgeoisie en proletariaat zonder rechten, van winst-trekkende bezitters en uitgebuite bezitloozen, waarin de helder brandende lichten van Vrijheid, Gelijkheid en Broederschap, walmende lampenkousjes moesten worden. Voor het proletariaat verkregen allengs de idealen, die de burgerij niet verwezenlijkte en niet verwezenlijken kon, een nieuwe beteekenis, n.l. die van het Socialisme.

Het middel van het evenwicht tusschen vrijheid en orde is volgens Kjellen — de oorlog. Deze groote wereld-pedagoog ziet *zijn* orde geboren worden in de loopgraaf. *Onze* orde zal komen, zooals juist de tegenwoordige tijd ons leert, niet in de loopgraven van den imperialistischen oorlog, maar op het graf van de kapitalische maatschappij.

* * *

En hiermede nemen wij afscheid van de *Neue Zeit* van Kautsky, een tijdschrift, dat 35 jaren lang onder zijn redaktie heeft bestaan. Het is het beste tijdschrift van de Tweede Internationale geweest; het heeft veel bijgedragen tot de populariseering van de leer van Marx, tot de verspreiding van het wetenschappelijk Socialisme, maar helaas, in de laatste jaren ook veel tot de vervlakking en de miskenning van het revolutionaire Marxisme. De *Neue Zeit* stond op haar hoogtepunt, 20 jaar geleden, in haar strijd tegen het reformisme en het revisionisme, onder leiding van Kautsky en Mehring en in haar debatten over massa-werkstaking en imperialisme van Rosa Luxemburg. Later begon zij de afmattings-taktiek te propageeren tegenover de aanvals-strategie van Radek, Pannekoek, Luxemburg en andere links-radikale marxisten. Tijdens den oorlog zonk zij steeds dieper weg in het moeras van sociaal-patriotisme. Aan haar, zegt *Arbeiter-politik* wel wat scherp, was niets meer te bederven en niets meer te verliezen.

Dat de partij van Scheidemann, Kautsky en Wurm naar huis heeft gejaagd, is formeel in den haak. De *Neue Zeit* behoort tot de geheele partij-machine van de meerderheid, het kan ons hoogstens nog verwonderen, dat zij niet veel eerder op het tijdschrift beslag hebben gelegd. — Sentimentaliteiten zijn in onzen revolutionairen tijd slechts teekenen van zwakte.

De nieuwe jaargang — de zes en dertigste — onder redaktie van den sociaal-imperialist Cunow, opent met een artikel van de Redaktie, getiteld: *Neuer Jahrgang — Neuer Lebensabschnitt*, waarin er reeds dadelijk op gewezen wordt dat het niet langer duldbaar was, dat „het weekblad der Duitsche sociaaldemokratie" een strijdorgaan werd der Onafhankelijken tegen de politiek der oude(?) partij-richting, terwijl de redakteuren niet meer tot de partij behoorden. „De redaktiewijziging beteekent niet dat andere

banen worden ingeslagen, doch slechts een terugkeer naar de oude jeugdtradities van de *Neue Zeit*. De nieuwe Redaktie is „marxistisch" (de aanhaling-teekens zijn van de nieuwe Redactie zelf), maar zij zal zich vrij houden van die vulgair-marxistische scholastiek, die de letter boven den geest, het door ervaring verkregen kennis-resultaat boven de methode van onderzoek stelt en in het vasthouden aan uitspraken van Marx het kenteeken van het ware marxisme ziet. Alle dogmatiek, ook de socialistische, houdt den vooruitgang der kennis tegen". In het algemeen zijn dit waarheden als koeien, maar juist om haar algemeenheid slechts schijnwaarheden, in zooverre van beteekenis, dat tusschen de regels door is te lezen dat men het marxisme, als het noodig is, op den vuilnishoop werpt, hetgeen ook uit de geheele strekking van het artikel volgt. Men leest daarin o. a.: „Door den oorlog liggen vele opvattingen en illusies in stukken, theorie en praktijk zijn wederom in strijd met elkaar geraakt en bevrijd van haar oud verband; de meest verschillende theoretische opvattingen in onze partij golven door elkaar, wij zullen den weg effenen voor de inwendige theoretische „neuorientierung" en te dien einde alles samenvatten, wat in het socialisme levenskracht voor nieuwe vormen blijkt te bezitten".... „Bijdragen van *niet-marxistische opvattingen zullen ons steeds welkom zijn*, in zooverre het thema met wetenschappelijken ernst zakelijk wordt behandeld".

„Groote namen en autoriteiten, wier meeningen onder alle omstandigheden behooren te worden gerespecteerd, kennen wij niet. Iedereen, die iets belangrijks, dat het doel van ons tijdschrift dient, heeft te zeggen, is ons als medewerker welkom".

Wat de beteekenis van deze pseudo-marxistische woorden, uit de pen van den tegenwoordigen Cunow is, zullen wij kalm afwachten, maar kunnen wij vermoeden, als men zich zijn brochure „Parteizusammenbruch" nog herinnert, waarvan de quint-essence is, dat het imperialisme een historische noodzakelijkheid en de wereld nog niet rijp is voor het socialisme, dat het kapitalisme niet is te vernietigen door massa-aktie, algemeene werkstakingen enz., omdat die vernietigingsstrijd onmogelijk is en dat het proletariaat zich dus onderwerpen moet aan de verschillende vormen van het imperialisme.

En dit alles wordt dan verborgen onder den valschen schijn van marxistische spreekwijzen.

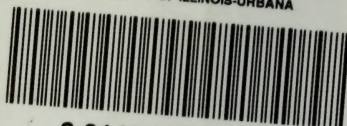
De eerste 3 afleveringen van den nieuwen jaargang der *Neue Zeit* bevatten artikelen van August Winnig, Heinrich Schulz, C. Legien, Paul Umbreit, Max Schippel en een van Cunow over „Revolutionschaos", dat wij reeds in ons laatste overzicht van October bespraken.

Zeggen ons deze namen niet reeds genoeg? Het is, alsof wij een tweede oplaag van de zoogenaamde *Socialistische Monatshefte* voor ons hebben.

* * *

Tot onzen spijt worden onze Amerikaansche tijdschriften niet meer ontvangen. Censuur.

OPMERKER.

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 078183297